

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

I TOMAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

I TOMAS

Vilnius
2016

UDK 342.4(100)
Pa305

Recenzavo:
doc. dr. Tomas Berkmanas, Vytauto Didžiojo universitetas
doc. dr. Alvidas Lukošaitis, Vilniaus universitetas
prof. dr. Justinas Žilinskas, Mykolo Romerio universitetas

Versta iš anglų, čekų, gruzinų, ispanų, italų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbų.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto 2014 m. gegužės 29 d. posėdyje (protokolo Nr. 1KATI-9) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslo programos „Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės" komiteto 2014 m. birželio 9 d. posėdyje (protokolo Nr. MPK5-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2014 m. birželio 30 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-26) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2014 m. liepos 8 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-11) pritarta leidybai.

Spausdinta versija:
ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-735-5 (I tomas)
Elektroninė versija:
ISBN 978-9955-19-732-4 (bendras)
ISBN 978-9955-19-733-1 (I tomas)

LEIDINIO „PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS“ I TOMAS

ĮŽANGA: APIE PASAULINĮ KONSTITUCINĮ PROCESĄ, KONSTITUCINES SISTEMAS IR JŲ ŠIUOLAIKINĘ BŪKLĘ – *prof. dr. Juozas Žilys*

PRATARMIŲ AUTORIAI:

Airijos Respublika – *prof. dr. Alvydas Pumputis*
Argentinos Respublika – *doc. dr. Elena Vaitiekienė*
Armėnijos Respublika – *prof. dr. Rasa Ragulskytė-Markovienė*
Australijos Sandrauga – *dr. Saulė Vidrinskaitė*
Austrijos Respublika – *prof. dr. Milda Vainiutė*
Azerbaidžano Respublika – *doc. dr. Agnė Tvaronavičienė*
Baltarusijos Respublika – *lekt. Violeta Kosmačaitė*
Belgijos Karalystė – *prof. dr. Darijus Beinoravičius*
Bulgarijos Respublika – *lekt. Kristina Kenstavičienė, prof. dr. Milda Vainiutė*
Čekijos Respublika – *doc. dr. Ieva Deviatnikovaitė*
Čilės Respublika – *dr. Algimantas Šindeikis, lekt. Juta Večerskytė-Alshaiban*
Danijos Karalystė – *lekt. Dainius Kenstavičius*
Estijos Respublika – *lekt. dr. Darius Butvilavičius*
Graikijos Respublika – *doc. dr. Elena Vaitiekienė*
Gruzija – *lekt. Edmundas Sakalauskas*
Islandijos Respublika – *doc. dr. Kristina Miliauskaitė*
Ispanijos Karalystė – *doc. dr. Elena Vaitiekienė*
Italijos Respublika – *prof. dr. Juozas Žilys*

KONSTITUCIJAS VERTĖ:

Airijos Respublika – *dr. Agnė Vaitkevičiūtė*
Argentinos Respublika – *doc. dr. Eglė Venckienė*
Armėnijos Respublika – *prof. dr. Rasa Ragulskytė-Markovienė, Pavel Trusov*
Australijos Sandrauga – *lekt. Vytautas Kurpuvesas*
Austrijos Respublika – *lekt. Arnoldas Matijošius*
Azerbaidžano Respublika – *doc. dr. Agnė Tvaronavičienė*
Baltarusijos Respublika – *prof. dr. Eglė Bilevičiūtė, lekt. Violeta Kosmačaitė*
Belgijos Karalystė – *lekt. Vilija Badaraitė, prof. dr. Egidijus Jarašiūnas*
Bulgarijos Respublika – *lekt. Jolita Šukytė, prof. dr. Milda Vainiutė*
Čekijos Respublika – *doc. dr. Ieva Deviatnikovaitė, lekt. Juta Večerskytė-Alshaiban*
Čilės Respublika – *dr. Algimantas Šindeikis, lekt. Juta Večerskytė-Alshaiban*
Danijos Karalystė – *lekt. Dainius Kenstavičius*
Estijos Respublika – *doc. dr. Edita Žiobienė*
Graikijos Respublika – *lekt. Remigijus Kalašnykas*
Gruzija – *lekt. Edmundas Sakalauskas*
Islandijos Respublika – *doc. dr. Kristina Miliauskaitė*
Ispanijos Karalystė – *lekt. Arnoldas Matijošius*
Italijos Respublika – *lekt. Arnoldas Matijošius*

TURINYS

ĮŽANGA: APIE PASAULINĮ KONSTITUCINĮ PROCESĄ, KONSTITUCINES SISTEMAS IR JŲ ŠIUOLAIKINĘ BŪKLĘ

Leidiniu „Pasaulio valstybių konstitucijos“ tęsiamos konstitucionalizmo studijos, kurias pradėjo Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto mokslininkai. Dėl didžiulės darbų apimties prie šio veikalo rengimo, be Instituto darbuotojų, prisidėjo ir kitų Universiteto mokslinių kolektyvų nariai. Daug darbo reikėjo įdėti valstybių konstitucijas verčiant į lietuvių kalbą, derinant teisės terminiją ir kruopščiai redaguojant publikuojamus tekstus. Taigi pateikiamas leidinys visų pirma yra kolektyvinių pastangų rezultatas.

Primintina, kad anksčiau buvo gilinamasi į lyginamosios konstitucinės teisės reiškinius, bendruosius konstitucionalizmo raidos dėsningumus, juos išreiškiančias pasaulio šalių konstitucines sistemas bei konkrečių konstitucijų politinę, socialinę ir teisinę prigimtį.

2004 m. buvo paskelbti Prancūzijos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės (nekonsoliduotos) konstitucijos, Suomijos Respublikos, Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Jungtijų Amerikos Valstijų, Rusijos Federacijos konstitucijų tekstai lietuvių kalba[1].

Netrukus pradėti publikuoti analitiniai straipsniai apie užsienio šalių konstitucijas ir konstitucines sistemas, o 2005 m. parengta kolektyvinė monografija apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą[2]. Šiame mokslo veikale nagrinėta Jungtinių Amerikos Valstijų, Prancūzijos V Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Italijos Respublikos, Jungtinės Didžio-

[1] *Užsienio šalių konstitucijos.* Mokomasis leidinys. Sud. E. Jarašiūnas, G. Mesonis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

[2] Birmontienė, T.; Buišienė, O.; Jarašiūnas, E.; Mesonis, G.; Staugaitytė, V.; Vainiutė, M.; Vaitiekienė, E.; Vidrinskaitė, S.; Žilys, J. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. – 368 p.

sios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės, Nyderlandų Karalystės, Ispanijos Karalystės, Suomijos Respublikos, Lenkijos Respublikos bei Rusijos Federacijos konstitucijų istorinė kilmė ir šiuolaikinių konstitucinių sistemų funkcionavimo politinė, teisinė būklė. Prof. dr. E. Jarašiūno įžanginiame straipsnyje „Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų – keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą“ retrospektyviai įvertinti konstitucinės teisės teorijos teisiniai, filosofiniai pradmenys ir šiuolaikinės raidos kryptys.

2006 m. išleista kita kolektyvinė monografija, kurioje visapusiškai atskleista konstitucinio reguliavimo įvairovė platesniame geografiniame kontekste[3]. Monografijoje analizuoti Belgijos Karalystės, Šveicarijos Konfederacijos, Švedijos Karalystės, Danijos Karalystės, Graikijos Respublikos, Čekijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos, Ukrainos Respublikos, Pietų Afrikos Respublikos, Australijos Sandraugos, Indijos Respublikos, Japonijos Imperijos, Kinijos Liaudies Respublikos konstitucinės santvarkos pagrindai. Monografija pradedama prof. dr. E. Jarašiūno apžvalginiu straipsniu „Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai“.

Minėtus mokslinius darbus tęsė 2012 m. mokslo studija apie Europos Sąjungos valstybių narių konstitucines sistemas[4]. Šis mokslo veikalas turėjo išskirtinę reikšmę dar ir tuo atžvilgiu, kad Lietuvos Respublika rengėsi pirmininkauti Europos Sąjungos Tarybai. Tai buvo pirmas Lietuvoje tokio pobūdžio mokslinis veikalas, o jo pagrindinė idėja buvo pateikti ne kokių nors kitų pasaulio regionų, atskirų pasaulio šalių grupių konstitucinio reguliavimo specifiką, o būtent Europos valstybių politinio junginio – Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinių sistemų šiuolaikinę būklę. Studijoje aprėpta konstitucionalizmo raidos panorama Europoje, kur sprendžiamos sudėtingos problemos, susijusios ne tik su nacionalinių konstitucijų kaip aukščiausiosios teisės vaidmeniu politikoje ir teisėje, bet ir su šių šalių siekiais įgyvendinti uždavinius, kylančius politiniuose, teisiniuose integracijos procesuose derinant valstybių narių ir Sąjungos interesus. Šioje mokslo studijoje paskelbti autorių straipsniai apie Europos Sąjungą su-

[3] Bacevičius, V.; Beinoravičius, D.; Birmontienė, T.; Butvilavičius, D.; Jarašiūnas, E.; Mesonis, G.; Pumputis, A.; Vainiutė, M.; Vaitiekienė, E.; Vidrinskaitė, S.; Žilys, J.; Žiobienė, E.; Varaška, M. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė.* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. – 448 p.

[4] Beinoravičius, D.; Birmontienė, T.; Butvilavičius, D.; Firavičiūtė, R.; Grigienė, K.; Jarašiūnas, E.; Kalinauskas, G.; Kavoliūnienė, I.; Kenstavičius, D.; Markauskas, L.; Pukanasytė, A.; Stačiokas, S.; Švedaitė, R.; Vainiutė, M.; Vaitiekienė, E.; Večerskytė, J.; Vidrinskaitė, S.; Žilys, J.; Žiobienė, E. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sisitemos.* Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. – 1022 p.

darančių valstybių konstitucines sistemas rėmėsi jau anksčiau skelbtomis jų publikacijomis, tačiau konstitucinių sistemų apibūdinimai įvairiu mastu atnaujinti atsižvelgiant į naujus konstitucinius reiškinius ir faktus.

Publikuojamu leidiniu „Pasaulio valstybių konstitucijos“ siekiama kitokių tikslų. Pateikiant pasaulio valstybių šiuolaikinių konstitucijų tekstų redakcijas lietuvių kalba pirmiausia siekiama sudaryti prielaidas visiems, kurie studijuoja lyginamąją konstitucinę teisę, tiesiogiai pažinti ir savarankiškai įvertinti konkrečių šalių konstitucinį reguliavimą. Prieš kiekvienos konstitucijos aktualų tekstą publikuojamos pratarmės, kuriose bendriausiais bruožais apžvelgiama konkrečių šalių konstitucingumo raida ir pagrindiniai konstituciniai institutai, tačiau, skirtingai nei ankstesniuose leidiniuose, šios pratarmės yra tik įvadinio pobūdžio, orientuojančios skaitytoją į konkrečios valstybės konstitucinio reguliavimo visumą.

Leidinyje „Pasaulio valstybių konstitucijos“ siekiama apžvelgti konstitucijų įvairovę pagal jų formą ir turinį. Atsižvelgiant į tai, kad atskirų valstybių konstitucijų istorinės ištakos rėmėsi politinėmis realijomis, kurios brendo šimtmečiais, leidinyje atsispindi anglosaksų ir romanų-germanų teisinių tradicijų poveikis ir šiuolaikinėms konstitucinėms sistemoms. Skaitytojui sudaromos visapusiškesnės prielaidos suprasti ne tik konstitucijų politinę esmę, jų kilmę, bet ir konstitucinių santykių teisinio reguliavimo *daugiaspalviškumą* ir jo socialines ištakas. Apimama plati geografinė panorama, kurioje reiškėsi konstitucinio proceso sėkmės ir nesėkmės, nenutrūkstančios tautų pastangos surasti tinkamiausius būdus teisiniuose tekstuose įtvirtinti ir realizuoti bendruosius ir konkrečius konstitucinės demokratijos lūkesčius.

Leidinio autorių kolektyvas, siekdamas įvairiomis prasmėmis atskleisti konstitucinio reguliavimo įvairovę, pateikia lyginamojoje konstitucinėje teisėje tiriamų *rašytinių ir nerašytinių* konstitucijų pavyzdžius. Štai Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė atstovauja *nerašytinėms* konstitucijoms, kurios apima statutinę teisę, *bendrąją teisę*, konstitucinius susitarimus ir precedentus. Šiai konstitucijų grupei su atitinkamomis išlygomis gali būti priskiriami Naujosios Zelandijos ir Izraelio konstitucinio reguliavimo modeliai. Greta nerašytinių konstitucijų kultūros egzistuoja visuotinai paplitusių *rašytinių* konstitucijų tradicija. Šiame kontekste išskiriamos kodifikuotos (absoliuti dauguma pasaulio valstybių) ir nekodifikuotos konstitucijos (pvz., Švedijos Karalystė, Kanada, Austrija). Kai kurios konstitucijos priskiriamos *kodifikuotų sudėtinių* konstitucijų grupei (Čekija, Prancūzija). Konstitucines sistemas galima analizuoti pagal

konstitucijų priėmimo būdą (referendumas, speciali steigiamoji institucija, parlamentas), konstitucijos keitimo tvarką (lanksčios ir griežtos), valstybės santvarkos formą (federacijos ir unitarinės valstybės), valstybės valdymo formą (monarchijos, respublikos), politinį režimą ir kitus kriterijus.

Šiame leidinyje fiksuojama ne tik skirtingų valstybių konstitucinio reguliavimo dabartinė būklė. Pratarmėse valstybių konstitucijoms aprėpiami konstitucinio proceso reiškiniai ir faktai, atskleidžiantys ne tik bendruosius konstitucinio vyksmo bruožus, bet atspindintys ir konkrečių konstitucinių sistemų individualumą bei specifiką.

Leidinio autoriai orientuojasi į tai, kad šiuolaikinėje konstitucinėje tikrovėje egzistuoja ne tik vadinamųjų *senųjų* konstitucijų kategorija, bet ir *moderniosios* konstitucijos. Pastarųjų konstitucijų istoriniai saitai su tolimesnės ar artimesnės praeities konstituciniais reiškiniais yra akivaizdūs. Tokiame kontekste žvelgiant į konstitucinę raidą galima visapusiškiau įvertinti ne tik *konstitucinės eros* pradžią, bet ir konstitucinę architektūrą, paplitusią visuose pasaulio žemynuose.

Ir šiuo atžvilgiu sudaromos platesnės prieigos skaitytojui suprasti ir įvertinti konstitucijų kilmę, politines, socialines ir teisines priežastis, lėmusias konstitucijų gimtį. Vienos konstitucijos radosi steigiant naujas valstybes, o kitos – keičiantis politinei santvarkai kaip staigių visuomeninių lūžių ar revoliucijų padarinys. Dar kitos naujos konstitucijos atsirado permanentinėje visuomeninių santykių raidoje, kai dalinėmis pataisomis nebuvo galima išspręsti susikaupusių konstitucinio reguliavimo problemų.

Šiuolaikinis konstitucingumo vyksmas vienaip ar kitaip susijęs su istorinės praeities reiškiniais, kurie atitinkamu mastu darė poveikį kuriant tokią visuomenės ir valstybės funkcionavimo tvarką, kurioje vyrautų teisė pačia bendriausia prasme, demokratijos principai ir dvasia. Tokios idėjos išreikštos 1215 m. *Didžiojoje laisvių chartijoje* ir 1330 m. *Vestminsterio statute*. Šiuo metu yra tvirtai įsigalėjusi nuomonė, kad *Chartija* suformulavo teisinius pagrindus įsteigti atstovaujamąją instituciją – parlamentą, kuris turi išimtinę teisę nustatyti mokesčius, konstatuoti pilietines laisves. Būtent tada paskelbta, kad niekas negali būti suimtas, niekam negali būti atimta laisvė ar paimtas turtas niekaip kitaip, kaip tik teismo nuosprendžiu. Paplitęs aiškinimas, kad *Chartija* gali būti vertinama kaip konstitucinis paprotys, kuriuo parlamentas, o ne valdovas išreiškia valstybės suverenitetą. *Vestminsterio statute* numatyta būtinybė steigti vietos teismus ir prievolė periodiškai šaukti parlamentą.

Chartijos ir *Statuto* idėjos ženklino tolesnę Anglijos visuomenės ir valstybės raidą. Štai 1628 m. parlamento *Teisės peticijoje* vėl buvo paskelbta, kad karaliaus administracija gali rinkti mokesčius tik pagal parlamento priimtus įstatymus, o žmogaus laisvė gali būti suvaržyta tik esant teisėtam pagrindui ir tik teismo sprendimu. Proklamuota, kad tikrasis įstatymo ir teisingumo tikslas – nuosavybės apsauga. 1641 m. parlamentas išleido aktą, pavadintą *Didžiąja remonstracija,* kuriuo skatinama riboti karaliaus valdžią, siekti parlamento veiklos, žmogaus teisių ir laisvių garantijų. 1679 m. parlamentas paskelbė *Habeas corpus act*, kuriuo buvo nustatyta speciali ikiteisminė procedūra, užtikrinanti suimto asmens teises ir jų garantijas. Kitaip tariant, šiuo aktu buvo suformuluoti baudžiamojo proceso principai – nekaltumo prezumpcija, arešto teisėtumas ir kt. Pagaliau 1689 m. Anglijos parlamento abeji rūmai priėmė aktą, pavadintą *Teisių biliu.* Šis aktas turėjo nekvestionuojamą istorinę reikšmę ne tik Anglijos, Vakarų Europos konstitucingumo raidai, bet ir viso pasaulio mastu. Apibendrintai galima teigti, kad *Teisių bilis* apėmė valdovo ir parlamento galių sąveikos klausimus, asmens teises ir laisves, teismo funkcijas įgyvendinant teisingumą. Taigi šiuo aktu buvo suformuluoti teisiniai parlamentinės demokratijos pagrindai, kurie vėliau reiškėsi konstitucingumo aušroje.

Politinės demokratijos idėjų formavimuisi ypač svarbi Apšvietos epocha. Johno Locke'o 1690 m. išleistame veikale „Du traktatai apie pilietinę valdžią" skelbta, kad aukščiausioji valdžia priklauso tautai, kad tauta sukuria valstybę, kad piliečiams priklauso įgimtos teisės, o valstybės valdymas turi būti grindžiamas įstatymu, o ne jėga. Pagrindinė žmonių sudarytos valdžios funkcija – apsaugoti laisvę ir nuosavybę. Ž. Ž. Ruso (Jeano Jacques Rousseau) veikale „Apie visuomenės sutartį" pagrindžiama idėja, kad tik žmonių, visuomenės valia gali būti įsteigta valdžia, kurios funkcijas taip pat nustato tauta. Pasak Ž. Ž. Ruso, pirminis žmonių susitarimas, *visuomenės sutartis* reiškia, kad įstatymai, nustatantys visiems privalomas normas, gali būti priimami tik daugumai pritarus. Nemenkesnį vaidmenį suvaidino 1748 m. paskelbtas Š. Monteskjė (Charles Montesquieu) traktatas „Apie įstatymų dvasią". Pagrindinis jo postulatas buvo tas, kad konstitucija turi užtikrinti žmonių laisvę, kuri išreiškiama leidžiamuose įstatymuose. Teisės filosofijoje ir istorijoje ypač akcentuojama šio veikalo idėja, kad trys valdžios – įstatymų leidimo, vykdomoji ir teismo turi būti atskiros, o konstitucijoje turi būti nustatytos tokios garantijos, kad valdžios funkcijų negalėtų uzurpuoti vienas asmuo, socialinė grupė ar luomas. Šios ir kitos Apšvietos epochos filosofinės, teisinės idėjos plačiai plito Europoje ir Šiaurės Amerikoje.

Visuotinai pripažįstama, kad Šiaurės Amerikoje kilo pirmoji konstitucionalizmo banga, kuri atitinkamu mastu lėmė ir vėlesnį pasaulinį konstitucinį procesą. JAV politinei istorijai būdinga tai, kad konstitucingumo genezė rėmėsi ne jau egzistuojančios valstybinės struktūros pradais, bet buvo klojami originalūs būsimos valstybinės konstrukcijos pamatai. Jų architektai buvo Anglijos pirmųjų kolonijų Šiaurės Amerikoje žmonės, o pagrindinis veiksnys buvo laisvė kaip būdas atsikratyti metropolijos politinio diktato, sukurti kolektyvinio bei individualaus savarankiškumo raiškos politines, teisines prielaidas. Būtent šis motyvas nepertraukiamai lydėjo visą JAV valstybingumo istorinę raidą. Laisvės dimensija, išreikšta pirmosiose kolonijų konstitucijose ir valstybės kūrimo dokumentuose, apėmė teisinių ir politinių kovų erdves.

Nors Britų karūnos valdomos pirmosios kolonijos skyrėsi pagal karaliaus aktais nustatytus statutus, tačiau visose veikė gyventojų renkamos įstatymų leidimo institucijos. Vis labiau reiškiantis nepriklausomybės nuo Anglijos ir savarankiškumo siekiams 1775 m. prasidėjo ginkluota kova, stiprėjo kolonijų konfederaciniai saitai. Visa tai ženklino valstijų konstitucijos, o pirmoji – 1776 m. Virdžinijos konstitucija. Vėliau konstitucijas priėmė visos valstijos. Jose įtvirtintas valdžių padalijimo principas numatant parlamento prioritetą politinėje sistemoje. 1776 m. liepos 4 d. Antrasis kontinentinis kongresas priėmė *Nepriklausomybės deklaraciją,* kuriai pritarė visų 13 kolonijų atstovai, o pagrindinis dokumento idėjų autorius buvo T. Džefersonas. Deklaracijoje proklamuotos tokios socialinio gyvenimo vertybės kaip žmonių lygybė ir prigimtinės teisės, apimančios gyvenimą, laisvę ir laimės siekimą. Postuluojant tai, kad valdžia gali funkcionuoti tik žmonių pritarimu, išreikšta *visuomenės sutarties* esmė, kurios filosofinę koncepciją buvo pagrindęs Ž. Ž. Ruso. Deklaracijoje paskelbta apie tautos teisę sukilti, pakeisti vyriausybę ir įsteigti naują, jeigu nevykdomi susitarimai ir ignoruojamos žmonių laisvės. Laisvės lozungai, laisvėjimo orientyrai buvo paveikūs ne tik Šiaurės Amerikoje, bet ir Europoje, o konkrečiai – Prancūzijoje, kur jau brendo egzistavusią politinę ir socialinę sanklodą laužanti revoliucija.

Kelią į šiuolaikinę JAV Konstituciją ženklino 1777 m. lapkričio 15 d. Kongrese patvirtinti *Konfederacijos ir amžinos sąjungos straipsniai.* Šis aktas įsigaliojo 1781 metais. *Konfederacijos straipsnių* pagrindu buvo steigiamas valstijas vienijantis politinis darinys – konfederacija. Pats dokumentas buvo ne kas kita, o tikrąja prasme – konstitucija. Pagrindinė konfederacijos institucijų funkcija – įstatymų leidimas, o vykdomoji ir teismo valdžios decentralizuotos.

1787 m. sušauktas valstijų delegatų Konventas, kuris sprendė konfederacijos likimo, o kartu – ir JAV būsimosios konstitucijos klausimą. Konvente grūmėsi dvi jėgos. Vienai iš jų atstovavo federalistai, reikalaujantys centralizuotos valstybės (A. Hamiltonas), o kitai – autonomistai, siekiantys visapusiškesnės valstijų autonomijos (T. Džefersonas). Pavykus pasiekti kompromisų buvo priimta 1787 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija. Jos įsigaliojimą taip pat lydėjo sudėtingi politiniai procesai, nes dauguma valstijų ją ratifikavo reikalaudamos, kad Konstitucija būtų papildyta nuostatomis apie piliečių teises ir laisves. Pagal Konstituciją funkcionuojantis JAV Kongresas 1789 m. parengė ir patvirtino dešimt pirmųjų Konstitucijos pataisų, kurios įsigaliojo 1791 m. Šių konstitucinių pataisų visuma apibūdinama kaip *Teisių bilis* ir toks pavadinimas vartojamas lyginamojoje konstitucinėje teisėje. Esminis *Teisių bilio* bruožas yra tas, kad juo suformuluota įgimtų žmogaus teisių ir laisvių, kurių valstybė nenumato, o tik užtikrina jų įgyvendinimą, samprata. *Teisių bilis* kartu su *Nepriklausomybės deklaracija* yra reikšmingiausi teisės paminklai, ženklinantys daugiau kaip 200 metų pasaulio šalių konstitucijų istoriją.

Šiuolaikinės Europos konstitucinė kultūra neatsiejama nuo Prancūzijos konstitucinės raidos. Didžioji Prancūzijos revoliucija, jos idėjos, lozungai, Šiaurės Amerikos konstituciniai reiškiniai ugdė Europos ir kitų pasaulio tautų ir valstybių konstitucinę kultūrą. Revoliucija laužė ne tik Prancūzijos absoliutizmo sistemą, bet ir klojo kitų civilizacijų politinės ateities pamatus, brėžė demokratinio konstitucionalizmo kontūrus. Šiuo atžvilgiu vertinant konstitucinį vyksmą galima konstatuoti ir tai, kad Prancūzijos tauta pasirinko ne evoliucinį, tolygų raidos kelią, bet revoliucinį būdą kaip vienintelę priemonę pakeisti politinę santvarką.

Didžiosios Prancūzijos revoliucijos siekiai apibendrintai išreikšti 1789 m. rugpjūčio 26 d. Steigiamajame susirinkime priimtoje *Žmogaus ir piliečių teisių deklaracijoje.* Jos autoriai generavo ne tik idealios ateities lūkesčius, bet ir modeliavo realią socialinę būseną, kurioje gyvens žmonės. Deklaracija rėmėsi Apšvietos epochos filosofijoje vyravusia žmogaus prigimtinių teisių samprata, kurios esmė – žmonės gimsta ir lieka laisvi bei lygiateisiai. Žmogaus teisių turinio esmė apibūdinta taip: „laisvė, nuosavybė, saugumas, priešinimasis priespaudai“, „laisvė – tai galimybė daryti visa, kas nedaro žalos kitam“, „laisvė žodžiu ir raštu reikšti mintis ir nuomones, tarp jų – religinius įsitikinimus“, „nuosavybės teisė yra šventa ir neatimama“, „visi lygūs prieš baudžiamąjį įstatymą, niekas negali būti apkaltintas ar įkalintas kitaip, kaip įstatyme numatytais atvejais“, „nėra bausmės, nenumatytos įstatyme“.

Steigiamasis susirinkimas 1791 m. rugsėjo 3 d. priėmė Prancūzijos Konstituciją, kurioje, atspindint Deklaracijos dvasią, postuluotos žmogaus teisės ir laisvės. Paskelbta, kad vienintelis ir tikrasis suverenas, valdžios šaltinis yra tauta. Suvereno galių negali savintis jokia žmonių grupė ar asmuo. Pagal Konstituciją kuriant konstitucinę monarchiją skelbta, kad iš tautos kylančios valstybės galios deleguojamos Nacionaliniam Susirinkimui, karaliui ir teismui. Vienerių rūmų parlamento – Nacionalinio Susirinkimo nepertraukiamos veiklos garantijos buvo tai, kad karalius neturėjo teisės nutraukti jo įgaliojimų nepasibaigus dvejų metų kadencijai.

Beje, analitinėse konstitucingumo raidos apžvalgose tradiciškai rašoma apie 1791 m. Prancūzijos Konstituciją kaip apie pirmąją Europoje ir antrąją pasaulyje, tačiau negalima nepasakyti, kad dar prieš ją, t. y. 1791 m. gegužės 3 d., buvo priimta Lenkijos ir Lietuvos valstybės Konstitucija. Atsisakant iki tol veikusios konfederacijos idėjų, Lenkijos Karalystė ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo sulydomos į vientisą politinį darinį – Lenkijos valstybę. Šiuo atžvilgiu buvo naikinamas Lietuvos valstybingumas. Reikia paminėti ir tai, kad Konstitucijoje skelbti laisvės šūkiai, siekta reformuoti politinę santvarką, apibrėžti piliečių santykį su valstybe. Konstitucija buvo naujos epochos vaisius, kuris subrendo ir Rytų Europoje. Nors Konstitucija ir nebuvo įgyvendinta, nes prasidėjo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimai, tačiau ir ji gali būti vertinama kaip vienas reikšmingiausių Europos politinės ir teisinės kultūros paminklų.

Pirmosios konstitucijos įkvėpė daugelį pasaulio tautų imtis fundamentalių politinės sistemos reformų. 1798 m. pradėjo veikti Šveicarijos Konstitucija, po kurios 1815 m. pasirašyta Federacinė sutartis tarp kantonų, 1848 m. Šveicarijos Konfederacijos sutartis. 1812 m. Ispanijoje priimta vadinamoji Kadžio Konstitucija, kurioje buvo konstruojama vieninga Ispanijos Karalystė. 1814 m. Norvegijos Karalystės Konstituciją priėmė Eidsvalyje sušauktas Steigiamasis susirinkimas. Joje apibendrintai išreikšti Norvegijos tautos siekiai išsivaduoti iš Danijos ir Švedijos pavaldumo, riboti karaliaus galias. 1814 m. Konstitucijos pagrindu funkcionavo Nyderlandų Karalystė. Sudėtingose istorinėse peripetijose radosi 1831 m. Belgijos Karalystės Konstitucija. Portugalijos konstitucinė raida taip pat sietina su XIX a. pradžia, kai Steigiamasis susirinkimas 1821 m. kovo 4 d. Lisabonoje priėmė dekretą dėl Portugalijos konstitucinių pagrindų, o 1822 m. – Portugalijos Konstituciją. Prancūzijos ir Belgijos konstitucijų dvasia buvo paremta 1822 m. ir vėlesnė – 1844 m. nepriklausomos Graiki-

jos Konstitucija; 1848 m. Italijoje pradėjo veikti Alberto Statutas, o tikrąja prasme – Konstitucija, steigianti vieningą Italijos valstybę. 1849 m. priimta Vokietijos Reicho Konstitucija; 1849 m. Danijos Nacionalinė Konstitucinė Asamblėja paskelbė Danijos Karalystės Konstituciją. 1859 m. susijungus Moldovos ir Valakijos kunigaikštystėms buvo priimta Rumunijos Konstitucija. Didžiosios Liuksemburgo Kunigaikštystės valstybingumo istorija susijusi su Belgijos, Ispanijos, Prancūzijos, Austrijos valdymu. Vienos kongreso (1814–1815) sprendimu sukurta Didžioji Liuksemburgo Kunigaikštystė. 1867 m. Londono konferencijai nustačius amžiną Liuksemburgo neutralitetą, 1868 m. paskelbta konstitucinės monarchijos Konstitucija.

Kanados konstitucionalizmo pradžia sietina su 1867 m. Didžiosios Britanijos parlamento aktu, kuriuo buvo sukurta federacija, gavusi Kanados dominijos pavadinimą. Akto veikimas apėmė Kvebeko ir Ontarijos provincijas, taip pat Naujosios Škotijos ir Naujojo Bransviko teritorijas.

Konstitucijos idėja plito kituose pasaulio kraštuose. Štai Vakarų Afrikoje buvusiose portugalų, olandų, anglų, prancūzų kolonijų teritorijose įsikūrė Liberijos gyvenviečių sandrauga – federacija. Šalį pradėjo valdyti imigrantai, pasivadinę Liberijos amerikiečiais. 1847 m. paskelbta nepriklausomybė ir priimta Konstitucija, kuri buvo ne kas kita, o JAV Konstitucijos pagrindu sukurtas modelis ir adaptuotas konkrečiai politinei sistemai. Kai pasibaigus Britų ir būrų karui (1899–1902) britų valdomos kolonijų teritorijos buvo įtrauktos į Britanijos Karalystę, 1909 m. Britų parlamentas paskelbė Pietų Afrikos Aktą, kuris buvo laikomas Pietų Afrikos Sąjungos konstitucija. Kuriamoje teisės sistemoje atsispindėjo romanų-germanų, taip pat anglosaksų teisinių kultūrų tradicijos.

1876 m. paskelbta Turkijos Konstitucija. Joje deklaruota visų otomanų teisių lygybė. Sultonas liko kalifu, visų, pripažįstančiųjų islamą, vadovu. Įstatymų leidimas priklausė dvejų rūmų (Atstovų Rūmai ir Senatas) parlamentui, o vykdomoji valdžia – vyriausybei, kurios vadovu buvo Didysis viziris. Išskirtinės galios buvo suteiktos Sultonui.

Japonija buvo konstitucijų pradininkė Azijoje. 1889 m. vadinamoji Meiji Konstitucija perėmė Vokietijos Reicho konstitucinio reguliavimo patirtį ir ja grindė savąjį konstitucinį reguliavimą. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, t. y 1912 m., Konstitucija priimta Kinijoje. Šioje Konstitucijoje siekta adaptuoti Europos teisinę kultūrą, tačiau Azijos sąlygomis ji nebuvo tvari. Netrukus, 1914 m., buvo priimta nauja Konstitucija, kurioje orientuotasi į JAV konstitucines tradicijas, stiprią prezidentinę valdžią.

Australijos konstitucionalizmo ištakose pažymėtinas Australijos Sandraugos Konstitucinis Aktas, kurį priėmė Britanijos parlamentas ir kuris įsigaliojo 1901 m. sausio 1 d. Nors pagal šį Aktą Sandrauga buvo skelbiama nepriklausoma valstybe, tačiau ji buvo susieta su Britanija, nes užsienio politikoje Sandraugai atstovavo Jungtinė Karalystė.

Visiškai natūralu, kad JAV konstituciniai procesai darė tiesioginę įtaką Pietų Amerikoje kuriamų valstybių politinei istorijai. Vienas ryškiausių konstitucinių idėjų plitimo pavyzdžių yra Venesuela. XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje Ispanijos valdomose kolonijose kilus pilietiniam pasipriešinimui kolonijinei tvarkai, peraugusiam į sukilimus, 1811 m. buvo paskelbta Venesuelos Konstitucija ir nepriklausomybė. Ši Konstitucija buvo neilgalaikė, ją keitė vėlesnės konstitucijos.

Sudėtinga Brazilijos konstitucinė raida. XIX a. pradžioje buvo įkurta Brazilijos Karalystė, nes čia, bėgdamas nuo Napoleono, apsigyveno Portugalijos karalius Dom Žodo II. Po to, kai jis grįžo į Portugaliją, jo sūnus Pedro 1822 m. paskelbė Brazilijos nepriklausomybę. 1889 m. įkurta respublika – Brazilijos Jungtinės Valstijos. 1891 m. priimta pirmoji Konstitucija, kurioje buvo įtvirtinta federacinė santvarka, o pagal valdymo formą – prezidentinė respublika.

Pasaulio šalių konstitucijos, kurios buvo priimtos iki Pirmojo pasaulinio karo, neretai apibūdinamos kaip *senosios* konstitucijos. Tai santykinis apibrėžimas, nes kai kurios iš jų su atitinkamais pakeitimais galioja iki šiol. Kita vertus, šias konstitucijas galima ir taip įvardyti, nes jos įvairiu mastu reiškė naują politinės, teisinės eros pradžią, kurioje vyraus ne vieno asmens – valdovo valia, bet tauta kaip aukščiausias ir nekvestionuojamas suverenas. Konstitucijos ir įstatymo, kurį išleidžia demokratiniu būdu išrinkta tautos atstovybė – parlamentas, viršenybės principas tapo ne teoriniu, bet realiu veiksniu, priemone keisti visuomenės egzistavimo politinius teisinius pagrindus. Analizuojant *senųjų* konstitucijų turinį būtų prasminga atkreipti dėmesį į mažiausiai du būdingus bruožus. Visų pirma į tai, kad jų kūrėjai ir leidėjai buvo užsibrėžę pagrindinį uždavinį – teisiškai ir politiškai nustatyti valdžios galių ribas, t. y. atskleisti valdžių padalijimo filosofinę ir teisinę koncepciją. Šiuo atžvilgiu konstitucijose nustatant respublikinę valdymo formą, o kai kur derinant ją su karališkosios valdžios prerogatyvomis buvo brėžiama parlamentinės demokratijos raidos kryptis, fiksuojama fundamentalioji idėja, kad valdžia kyla iš tautos kaip žmonių visumos galių. Antrasis *senųjų* konstitucijų turinio aspektas yra

tas, kad jose apibūdintos pagrindinės politinės, pilietinės žmogaus, asmens teisės ir laisvės, suformuluotos konstitucinės jų garantijos. Kartais pirmosios kartos konstitucijos apibūdinamos kaip *sustingusios* konstitucijos. Iš tikrųjų, jos tartum *užkonservuotos* laike su jį lemiančiomis politinėmis, socialinėmis, teisinėmis aplinkybėmis bei sąlygomis.

Tautos ir valstybės žengė į naująjį konstitucionalizmo vyksmo laikotarpį, kuris prasidėjo po Pirmojo pasaulinio karo ir baigėsi Antruoju pasauliniu karu. Svarbiausias jo bruožas buvo iki tol egzistavusių carinės Rusijos, Austrijos-Vengrijos, Otomanų monarchinių imperijų, buvusios kolonijų sistemos griūtis. Šiuos dramatiškus pokyčius lydėjo tautų optimizmas sukurti nacionalines nepriklausomas valstybes.

Naują Europos tautų ir valstybių politinės istorijos pradžią žymėjo konstitucijos. 1918 m. Vokietijoje kilus revoliucijai buvo išrinktas Tautos susirinkimas, kuris 1919 m. rugpjūčio 11 d. priėmė Vokietijos Reicho Konstituciją. Ši Konstitucija buvo priimta ne Berlyne, o Veimare, todėl tradiciškai vadinama Veimaro Konstitucija. Lyginamojoje konstitucinėje teisėje, politikos moksluose Veimaro Konstitucija vertinama kaip to laikotarpio konstitucinio reguliavimo etalonas, kuriuo vadovaujantis buvo organizuojama valstybės valdžios struktūra, įtvirtintos naujo turinio asmens teisės ir laisvės, tarp jų – socialinės ir ekonominės. Pirmą kartą suformuluota *socialinės valstybės* idėja. Šios Konstitucijos likimas buvo dramatiškas, nes nuo 1933 m. Vokietijoje įsigalint nacionalsocializmui ją keitė įstatymai, įtvirtinantys totalitarizmą ir fašistų politinę diktatūrą.

1917 m. gruodžio 6 d. Suomijos parlamentas paskelbė Suomijos Nepriklausomybės Deklaraciją, atsiribojo nuo Švedijos įtakos ir Rusijos diktato. Pagal 1919 m. Suomijos Konstituciją buvo kuriama respublika vadovaujantis prezidentinės demokratijos modeliu. 1920 m. Čekoslovakijos Konstitucija iki šiol vertinama kaip vienas pažangiausių reiškinių įtvirtinant demokratinį valdymą. 1921 m. priimta Serbų, Kroatų ir Slovėnų Karalystės Konstitucija. Po dramatiškų kovų šią Konstituciją priėmė serbų, kroatų ir slovėnų Steigiamoji Skupščina, o jos daugelis nuostatų buvo perimtos iš Veimaro Konstitucijos (ypač apibūdinant žmonių socialines ir ekonomines teises), taip pat iš ankstesnės Serbijos Konstitucijos. Lenkijos valstybės atkūrimą apibendrintai išreiškė 1921 m. Konstitucija, kuri veikė iki 1935 m. Konstitucijos, įtvirtinusios autoritarinį politinį režimą. Austrijos Respublikos konstituciją – Federalinį Konstitucinį Įstatymą 1920 m. spalio 1 d. priėmė Nacionalinis Konstitucinis Susirinkimas.

Pergyvenusi aibę konstitucinių reformų, vykusių XIX a., Ispanijoje buvo priimta liberali 1931 m. Konstitucija. Tačiau joje įtvirtintos demokratinės santvarkos pagrindus netrukus pakeitė generolo F. Franko paskelbti septyni įstatymai. Panašiai atsitiko ir Portugalijoje, kur 1911 m. Konstituciją po 1926 m. karinio perversmo pakeitė diktatoriaus O. Salazaro iniciatyva parengta ir paskelbta 1933 m. Konstitucija. Savarankiškos Airijos valstybės kilmė sietina su 1921 m. Anglijos ir Airijos sutartimi, 1922 m. gruodžio 5 d. Vestminsterio parlamento patvirtintu Airijos Laisvosios Valstybės Konstituciniu Aktu. Airijos nepriklausomybės siekiai realizuoti 1937 m. Airijos Konstitucijoje, kurioje paskelbta apie suverenios, nepriklausomos demokratinės respublikos įkūrimą. 1922 m. išrinktas Rumunijos Steigiamasis Seimas, susidedantis iš dvejų rūmų, parengė ir paskelbė 1923 m. Rumunijos Karalystės Konstituciją. Tai nebuvo originali konstitucija, nes daugelį nuostatų paveldėjo iš senosios 1866 m. Konstitucijos. Vertinant 1923 m. Konstitucijos prigimtį visada pastebimos bendrybės, siejančios ją su 1831 m. Belgijos Karalystės, o kartu – ir Prancūzijos konstitucine tradicija.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje žlungant Otomanų imperijai 1923 m. Lozanos taikos sutartyje buvo apibrėžta Turkijos tarptautinė padėtis. Pagaliau 1924 m. Didysis Tautos Susirinkimas Ankaroje priėmė Turkijos Respublikos Konstituciją.

Saudo Arabijos – absoliutinės teokratinės monarchijos ištakos taip pat kilo iš prieštaringų procesų, vykusių šiame regione, Otomanų imperijos viešpatavimo. Tik kaip karų padarinys 1927 m. sukurtas valstybinis darinys, kuris nuo 1932 m. įgijo Saudo Arabijos pavadinimą. Skirtingai nuo daugelio kitų valstybių, kuriose veikia islamo teisės sistema – šariatas, o pagrindinis šaltinis yra Koranas, Saudo Arabijos Karalystėje nėra konstitucijos kaip vientiso teisės akto, ją atstoja 1992 m. kovo dokumentas „Saudo Arabijos Karalystės valdžios sistemos pagrindai“. Šiuose Pagrinduose Saudo Arabija apibūdinta kaip suvereni arabų islamo valstybė, kurioje valstybinė religija yra islamas.

Būta ir kitų, vadinamųjų *konstitucinių eksperimentų,* kuriais siekta surasti politinius diplomatinius kompromisus dėl ginčijamų teritorijų po Pirmojo pasaulinio karo. Jų pavyzdys – Laisvojo Dancigo Miesto Konstitucija, kuri pasirašius Versalio sutartį buvo paskelbta kaip būdas suderinti Vokietijos ir Lenkijos politinius interesus. Konstituciją rengė išrinktoji Dancigo atstovybė ir Tautų Sąjungos paskirtas vyriausiasis komisaras. Jos teisinį turinį sudarė Tautų Sąjungos valia suformuluotos normos, kuriomis išreikštos ir Lenkijos protektorato funkcijos šioje teritorijoje.

Vatikano Miesto Valstybės konstitucinės istorijos pagrindas – 1929 m. birželio 7 d. konstituciniai aktai: Vatikano Miesto Valstybės Pagrindinis Įstatymas; Įstatymas dėl teisės šaltinių; Įstatymas dėl pilietybės teisės ir buvimo Vatikano teritorijoje; Įstatymas dėl administracinės sandaros; Įstatymas dėl ekonominio, prekybinio ir profesinio organizavimo; Visuomenės saugumo įstatymas. Šiuolaikinio Vatikano konstitucinę sistemą sudaro 2000 m. lapkričio 26 d. Popiežiaus promulguotas Vatikano Miesto Valstybės Pagrindinis Įstatymas, taip pat apaštališkosios konstitucijos, kuriose įtvirtinti Romos kurijos – Romos Katalikų Bažnyčios vadovaujančio centro, organizavimo pagrindai.

Carinės Rusijos imperijos griūtis XX a. pradžioje sudarė prielaidas atgyti valstybingumui Baltijos kraštuose. Jau 1920 m. birželio 15 d. Estijoje Steigiamasis Susirinkimas priėmė Estijos Respublikos Konstituciją. 1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamasis Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Konstituciją. 1922 m. vasario 15 d. Konstitucinė Asamblėja patvirtino Latvijos Respublikos Konstituciją. Konstitucinėse apžvalgose neretai pastebima, kad šių valstybių konstitucijų turiniui ir formai įtakos turėjo Prancūzijos, Veimaro, Šveicarijos, o kai kuriais atžvilgiais – JAV konstitucinės idėjos. Kaip bebūtų vertinamos Lietuvos, Latvijos ir Estijos konstitucijų ištakos, tačiau akivaizdu, kad Baltijos tautos nedvejodamos orientavosi į vakarietiškąją politinę teisinę kultūrą ir jos konstitucines raiškas.

Visiškai priešinga kryptimi pasuko buvusi carinė Rusija. Nors po 1917 m. Vasario revoliucijos bandyta kurti demokratinę respubliką, tačiau netrukus įvyko bolševikų organizuotas karinis perversmas, sudaryta Rusijos Sovietinė Socialistinė Respublika, kurios santvarką apibrėžė 1918 m. liepos 10 d. Konstitucija. Politinė sistema buvo paremta bolševikų karinio komunizmo ideologija ir praktika. Nors tautos, kurių teritorijas buvo užgrobusi ir absorbavusi carinės Rusijos imperija, siekė sukurti nepriklausomas valstybes, tačiau daugeliui iš jų Rusija primetė politinę karinę sutartį. 1924 m. sausio 31 d. priimta Sovietinių Socialistinių Respublikų Sąjungos Konstitucija. Šios Konstitucijos veikimas, įjungus į SSRS Rytų Europos, Užkaukazės bei Vidurinės Azijos tautų teritorijas, apėmė milžinišką Europos ir Azijos žemynų plotą. Šis valstybinis darinys buvo ne kas kita, o Rusijos imperijos agresyvios ekspansionistinės politikos, dangstomos tautų savanoriško apsisprendimo teise, tęsinys naujomis istorinėmis sąlygomis. SSRS Konstitucijos ir vadinamųjų *sąjunginių respublikų* konstitucijos buvo tik formalusis valstybės fasadas, nes visuomenės funkcionavimo esmė buvo komunistų partijos ir administracinio

aparato diktatūra. Visa tai nieko bendro neturėjo su konstitucionalizmu kaip reiškiniu, kurio ištakos ir pagrindas – demokratinė konstitucija.

Apibendrinant konstitucijų raidos antrosios bangos politinę teisinę specifiką, atkreipiamas dėmesys į būdingus, to laiko konstitucinės raidos turinį apibūdinančius bruožus. Visų pirma reikėtų akcentuoti tai, kad, iš esmės nenutolstant nuo XIX a. konstitucijų ištakų, kartu plėtota liberalioji koncepcija, kuria buvo grindžiamas konstitucinis reguliavimas. Tai buvo išreikšta įtvirtinant valstybės valdžios sistemą, tarpinstitucines sąveikas, kompetencijas. Teisinės valstybės koncepcija vaidino svarbų vaidmenį nustatant valstybės ir asmens santykių pobūdį. Naujas konstitucinio reguliavimo bruožas buvo tai, kad konstitucijų kūrėjai ir leidėjai plėtė žmogaus teisių ir laisvių ribas, formulavo universalias, bendražmogiškas vertybes. Išplečiant politinių, pilietinių teisių sąrašą, kuris buvo numatytas *senosiose konstitucijose* ir kituose politiniuose dokumentuose, paskelbtos naujos socialinės, ekonominės teisės, kurios apibūdino žmogaus statusą visuomenėje. Kai kuriose konstitucijose išreikšti socialinės valstybės koncepcijos pradmenys, kurie iliustravo valstybės vaidmenį reguliuojant socialinę ekonominę valstybės raidą: 1919 m. Veimaro Konstitucijoje radosi skyriai „Visuomeninis gyvenimas“, „Ūkinis gyvenimas“, „Religija ir religinės bendruomenės“, „Švietimas ir mokykla“; 1921 m. Serbų, Kroatų, Slovėnų Karalystės Konstitucijos skyriuje „Ekonominiai ir socialiniai nuostatai“, be visų kitų valstybės funkcijų, socialinėje sferoje numatyta, kad privatinė nuosavybė neturi kenkti visuomenės interesams, o jos turinys reguliuojamas įstatymų.

Negalima nepaminėti ir to, kad šio laikotarpio kai kurių valstybių konstitucijose suformuluotas įstatymų teisėtumo, t. y. jų atitikties konstitucijai, principas, siekta įtvirtinti konstitucijų apsaugos teisinius mechanizmus. Austrijos ir Čekoslovakijos konstitucijose buvo numatyti ir pradėjo veikti konstituciniai teismai. Pagal Veimaro Konstituciją kai kurie teisės aktų teisėtumo nustatymo klausimai buvo perduoti aukščiausiajai teisminei institucijai. 1931 m. Ispanijos Karalystės Konstitucija numatė Konstitucinį Tribunolą. Po Pirmojo pasaulinio karo pokarinės Europos ir kitų pasaulio valstybių konstitucijose išreikštas taikios užsienio politikos principas, kai kur konstitucinį statusą įgavo politinės partijos ir profsąjungos.

Pažymėtina ir tai, kad daugelyje šalių, kurios priėmė naujas demokratines konstitucijas, konstitucinės sistemos nebuvo tvarios. Europoje jas keitė autoritariniai agresyvūs politiniai režimai. Lotynų Amerikoje, Afrikoje, Azijoje taip pat tęsėsi įvairaus masto konstitucinės reformos.

Trečiąjį konstitucijų raidos etapą lėmė politiniai ir socialiniai veiksniai, susiję su Antrojo pasaulinio karo pabaiga ir jo išdavomis, tarp kurių – kolonijinės sistemos galutinis suirimas, naujų valstybių Afrikoje, Azijoje, Lotynų Amerikoje, Okeanijoje atsiradimas. Turint galvoje ir tai, kad po Antrojo pasaulinio karo susikūrė apie 130 naujų valstybių, kurios priėmė savąsias konstitucijas, yra pagrindas teigti, jog prasidėjo pasaulinis konstitucinis procesas, kuriame reiškėsi ne tik tradicinės demokratinės vertybės, bet ir naujos konstitucinio reguliavimo idėjos. Visų pirma tai palietė žmogaus teisių ir laisvių sritį, kadangi tarptautinėje teisėje, konkrečiuose dokumentuose vis plačiau buvo aprėpiamos žmogaus politinės, pilietinės, socialinės ekonominės teisės ir laisvės. Taip brendo žmogaus, asmens statuso tarptautiniai standartai, kuriuos receptavo ne tik *senosios demokratijos,* bet ir atitinkamu mastu naujai susikūrusios valstybės.

Šiuo atžvilgiu reikėtų kalbėti apie 1949 m. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinį Įstatymą, 1946 m. ir 1958 m. Prancūzijos Respublikos konstitucijas, 1947 m. Ispanijos Karalystės Konstituciją, 1976 m. Portugalijos Respublikos Konstituciją, 1975 m. Graikijos Respublikos Konstituciją, pagaliau ir apie 1947 m. Japonijos Konstituciją.

Vienas pagrindinių šių konstitucijų bruožų buvo tas, kad toliau buvo plėtojama teisinės, socialinės valstybės koncepcija, kuri buvo formuluojama ankstesnėse šių valstybių konstitucijose. Konstitucinis reguliavimas apėmė ne tik valstybės politinio organizavimo, bet ir visuomenės funkcionavimo pagrindus. Šiose konstitucijose įtvirtintos valstybės prielaidos reguliuoti ekonominius, socialinius, kultūrinius visuomeninius santykius, nustatyti valstybės, visuomenės ir individo sąveikos teisinius aspektus. Stiprinant visuomenės demokratinius pradus, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą buvo atsiribojama nuo prieš tai buvusių autoritarinių fašistinių režimų. Akivaizdu ir tai, kad šiose konstitucijose akivaizdžiau atskleidžiami valstybių užsienio politikos principai, dalyvavimas tarptautinėse organizacijose, siekiančiose taikaus tautų sambūvio. Vėlesnėje raidoje buvo įtvirtintos nuostatos dėl dalies valstybės institucijų kompetencijos perdavimo tarptautinėms organizacijoms, Europos Sąjungai kaip naujam politiniam dariniui. Atsisakoma karo kaip vidaus ir užsienio politikos įgyvendinimo priemonės.

Paminėtina ir tai, kad vienas iš fundamentaliųjų tikslų buvo užtikrinti konstitucijų ilgaamžiškumą ir jų teisinę saugą. Įsteigti konstituciniai teismai kaip valstybės mechanizmo grandis, kontroliuojanti teisės aktų konstitucingumą. Galima būtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad į šias naujas

konstitucinio reguliavimo tendencijas neatsiliepė arba tik iš dalies sureagavo *senųjų konstitucijų* valstybės (Norvegijos Karalystė, Švedijos Karalystė, Belgijos Karalystė, Šveicarija, Suomija, Kanada). Konstitucinio reguliavimo pokyčiai šiose šalyse daugiau palietė ne socialines, ekonomines, bet politines žmogaus teises ir laisves.

Po Antrojo pasaulinio karo įsikūrė daug naujų valstybių, tarp jų – Izraelis. Izraelio valstybingumo pagrindai susiję su tolima istorine praeitimi. Judėjos, Palestinos valstybė daugelį amžių buvo priklausoma nuo Babilono, Romos, Bizantijos, Arabų kalifato, Otomonų imperijos, Didžiosios Britanijos. Šiuolaikinė Izraelio valstybė buvo įkurta 1948 m. pagal Jungtinių Tautų rezoliuciją, kuria buvo panaikintas Didžiosios Britanijos mandatas Palestinai. Konstitucinę sistemą apibūdina tai, kad nėra kodifikuotos konstitucijos. Ją atstoja atskiri įstatymai: „Dėl kneseto“ (1958); „Apie Izraelio žemes“ (1960); „Apie valstybės prezidentą“ (1964); „Apie valstybės ekonomiką“ (1975); „Apie armiją“ (1976); „Apie Izraelio sostinę Jeruzalę“ (1980); „Apie teisingumą“ (1984); „Apie žmogaus orumą ir laisvę“ (1992); „Apie vyriausybę“ (2001) ir kiti. Lyginamojoje konstitucinėje teisėje vertinama, kad tokią situaciją lemia ir tai, jog dalis visuomenės tikinčiųjų laikosi nuomonės, jog vienintelė Izraelio konstitucija yra Tora – žydų šventoji knyga, o konstitucija neapimtų visų pasaulio žydų, nes Izraelyje jų gyvena tik 10 proc.

Omano sultonato istorija siekia tolimą istorinę praeitį, byloja apie sudėtingas politines peripetijas kuriantis valstybingumui. Paminėtina, kad tik 1970 m. buvo įkurtas Omano sultonatas, kuris įėjo į Maskato sultonatą ir Omano imamatą. Šiuolaikinės Omano valstybės konstituciniai pagrindai suformuluoti 1996 m. oficialiame dokumente „Baltoji knyga“.

Prieš tai minėtų Europos valstybių pokarinių konstitucijų modelis buvo paveikus šalyse, kurios kūrėsi žlugus kolonijinei sistemai. Metropolijų konstitucinės tradicijos įvairiu mastu darė poveikį buvusioms Anglijos ir kitų valstybių kolonijoms. Daugumos Afrikos, Azijos, Lotynų Amerikos šalių konstitucinės sistemos buvo nestabilios jau vien todėl, kad tuose regionuose tik pradėjo formuotis naujo turinio visuomeniniai santykiai, nebuvo politinio gyvenimo tradicijų. Tokioje socialinio netvarumo ir nuolatinių virsmų aplinkoje naujos konstitucijos tiesiog *neprigijo.*

Vienas reikšmingiausių įvykių po Antrojo pasaulinio karo ir galutinai griūvant kolonijinei sistemai – Indijos valstybės sukūrimas, kuris vainikavo ilgametę Indijos tautų kovą dėl laisvės. Po to, kai Didžiosios Britanijos Indijos provincijoje buvo surengti atstovaujamosios institucijos rinkimai,

1947 m. rugpjūčio 15 d. paskelbta Indijos nepriklausomybė. Pradėjo veikti Konstitucinė Asamblėja, kuri 1949 m. lapkričio 26 d. priėmė Indijos Konstituciją. Ji įsigaliojo 1950 m. sausio 26 d. Pasaulio valstybių konstitucijų istorijoje tai bene visapusiškiausias konstitucinis aktas, apimantis ne tik valstybės valdžią, bet ir plačią gamą kitų visuomeninių santykių. Išskirtinai pažymėtina Konstitucijos preambulė, kurioje skelbiama apie socialinio teisingumo principus, žmonių ekonominę lygybę, išnaudojimo draudimą, valstybės sekuliarų pobūdį ir kt. Indijos Konstitucijos kūrėjai ir leidėjai perėmė Jungtinės Karalystės parlamentinio valdymo idėjas, iš JAV Konstitucijos – žmogaus teisių ir laisvių, teisminės valdžios koncepciją. Galima rasti ir Prancūzijos Respublikos konstitucinio reguliavimo reminiscencijų. Indijos Konstitucija, kaip ir daugumos kitų šalių, kurios po nepriklausomybės atgavimo priėmė konstitucijas, nebuvo tvari, nuolat keičiama ir pildoma jau vien todėl, kad konstituciniu reguliavimu siekiama apimti tas sritis, kurias būtų galima reglamentuoti paprastaisiais įstatymais. Teisinė sistema remiasi *bendrosios teisės* kultūra, o Aukščiausiasis Teismas vykdo išskirtinį vaidmenį aiškinant Konstitucijos turinį.

Vakarų demokratijų konstitucinės kultūros antipolius buvo *socialistinės konstitucijos*, kurių šaltinis – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos 1936 m. Konstitucija. Jos koncepciją buvo priverstos kuriam laikui perimti Rytų ir Vidurio Europos pokario valstybės, sudariusios vadinamąją *socialistinę stovyklą*. Čia veikė SSRS pavyzdžio totalitarinė komunistinė sistema, o konstitucijos buvo tik tartum tikrovę pateisinanti ideologinė priedanga. Šiai konstitucijų grupei priskirtinos 1947 m. Bulgarijos Liaudies Demokratinės Respublikos Konstitucija, 1948 m. Čekoslovakijos Liaudies Demokratinės Respublikos Konstitucija, 1952 m. Lenkijos Liaudies Respublikos Konstitucija, 1948 m. Rumunijos Liaudies Respublikos Konstitucija, 1949 m. Vengrijos Liaudies Respublikos Konstitucija.

Po Antrojo pasaulinio karo buvusios Vokietijos teritorijos vakarinėje dalyje buvo įsteigta Vokietijos Federacinė Respublika, o rytuose – Vokietijos Demokratinė Respublika. 1948 m. vadinamieji Liaudies rūmai paskelbė VDR Konstituciją. Šią Konstituciją pakeitė 1968 m. Konstitucija. SSRS Konstitucijos modeliu buvo grindžiama tuometinės Kinijos, Mongolijos, Šiaurės Korėjos, Kubos, Pietų Jemeno, Šiaurės Vietnamo konstitucijos, taip pat vadinamosios *socialistinės orientacijos* šalių konstitucijos: Alžyro (1976), Benino (1977), Kongo (1979), Mozambiko (1975), Etiopijos (1987). Šių *konstitucijų*, kurios tikrąja šios sąvokos prasme ir nebuvo to-

kios, esmė buvo: vienintelė vadovaujanti politinė struktūra – komunistų partija; visuomeninės nuosavybės primatas prieš privatinę; politinių ir pilietinių teisių ribojimas; vadinamasis *demokratinio centralizmo* principas politinėje sistemoje; etatizmas ir individo pajungimas valstybei. Šiuo metu šių konstitucijų kategorijai atitinkamu mastu priskiriamos tik Kinijos, Šiaurės Korėjos, Vietnamo ir Kubos konstitucijos.

Lyginamojoje konstitucinėje teisėje pripažįstama, kad XX a. devintajame dešimtmetyje prasidėjo konstitucinės raidos ketvirtasis etapas, kurį apibūdina totalitarinių režimų žlugimas Vidurio ir Rytų Europoje. Kartu reikėtų pasakyti, kad politinį ir socialinį virsmą lėmė ne staigus, spontaniškas šio Europos regiono tautų politinių siekių proveržis, bet ir prieš tai vykęs nuolatinis priešinimasis jėga primestai sistemai, SSRS politiniam administraciniam diktatui.

Štai 1953 m. birželyje vyko plataus masto protesto akcijos Čekoslovakijoje – Vakarų Bohemijos centre Pilzene. Dar aktyvesnis pasipriešinimas kilo Rytų Vokietijoje. Berlyne vykusios demonstracijos peraugo į sukilimą, kurį malšinant žuvo šimtai žmonių, tūkstančiai suimti, nuteisti kalėti.

1956 m. birželyje Lenkijos armija slopino demonstracijas Poznanėje, o tai dar labiau didino po visą šalį išplitusį nepasitenkinimą. Jau tada buvo kilusi grėsmė, kad socialinius neramumus pasiruošusi malšinti Raudonoji armija. 1967 m. Varšuvos, Krokuvos, Lodzės universitetuose vėl kilo studentų protestai, reikalauta žodžio laisvės. 1968 m. pradžioje studentų protestai peraugo į visuotinį pasipriešinimą politinei sistemai.

1956 m. spalyje Vengrijos universitetuose kilo studentų judėjimas, kurio tikslas – demokratija ir politinės laisvės. Studentus parėmė kitų socialinių sluoksnių žmonės, kilo revoliucija tikrąja šio žodžio prasme. Lapkričio pradžioje sovietų karinės pajėgos užėmė Budapeštą. Susirėmimuose tūkstančiai žmonių žuvo ar buvo sužeisti, o dešimtys tūkstančių – represuoti.

1967 m. Čekoslovakijoje pradėjus įgyvendinti socialines ir ekonomines reformas, stiprėjo slovakų siekiai atsiskirti nuo Čekijos. Inteligentija, studentų organizacijos rengė vis gausesnes demonstracijas. Reikalauta panaikinti cenzūrą, suteikti spaudos, žodžio laisvę. Pasklido šūkis „Daugiau šviesos“. Vis atviriau buvo reiškiama SSRS politikos kritika. 1968 m. rugpjūčio 21 d. apie pusė milijono Varšuvos pakto karių iš Lenkijos, Vengrijos, Bulgarijos, VDR ir Sovietų Sąjungos įžygiavo į Čekoslovakiją. Prasidėjo plataus masto represijos. Taip buvo susidorota su kilusio demokratinio judėjimo banga.

Šie bei kiti nepaminėti Europos tautų laisvės siekių proveržiai XX a. devintajame dešimtmetyje su nauja galia pasireiškė SSRS satelitinėse Europos šalyse. Štai 1989 m. lapkrityje griuvo vadinamoji Berlyno siena, skirianti Vakarų ir Rytų Berlyną. Tai reiškė ne ką kita, o Vokietijos Demokratinės Respublikos pabaigos pradžią. Stiprėjo Vokietijos suvienijimo idėjos. 1990 m. gegužės 18 d. abi Vokietijos pasirašė susitarimą dėl valiutos, ekonomikos ir socialinio suvienijimo. Rugpjūčio 23 d. pagal išankstinį susitarimą su Bona Volkskammer balsavo už prisijungimą prie Federacinės Respublikos, o dar po savaitės pasirašyta Susivienijimo sutartis. Nuo 1990 m. vasario iki rugsėjo vyko Sovietų Sąjungos, JAV, Britanijos, Prancūzijos ir abiejų Vokietijų atstovų derybos. Sutartis dėl Vokietijos klausimo galutinio sureguliavimo pasirašyta rugsėjo 12 d. Maskvoje. Visą šį procesą vainikavo VDR prijungimas prie VFR ir jos egzistencijos pabaiga. Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 m. Pagrindinis Įstatymas pradėjo veikti ir buvusios VDR teritorijoje.

Lenkijoje įsikūrus visuomeniniam politiniam judėjimui *Solidarumas* (*Solidarnosc*), oficialioji valdžia buvo priversta ieškoti politinių kompromisų, sudarytas *Apskritasis stalas,* surengti pirmalaikiai parlamento rinkimai. 1989–1992 m. laikotarpiu buvusios Konstitucijos revizija iš esmės keitė konstitucinę sistemą ir klojo demokratinės sistemos pagrindus. 1992 m. priimta vadinamoji *Mažoji Konstitucija*, o 1952 m. Konstitucija neteko galios. 1997 m. balandžio 2 d. Nacionalinis Susirinkimas priėmė Lenkijos Respublikos Konstituciją, ji patvirtinta 1997 m. gegužės 25 d. tautos referendume.

Čekoslovakijos 1989–1992 m. *Aksominė revoliucija* taip pat generavo ryžtingos konstitucinės reformos idėjas, kurios tapo būsimosios konstitucijos pagrindu. Čia laipsniškai buvo atkuriama demokratinė politinė sistema, kurios versmė – judėjimo Chartijos 77 nuostatos dėl valstybės, visuomenės ir individo sąveikos. Aksominės revoliucijos varomoji jėga buvo įvairūs laisvi žmonių susivienijimai, tarp jų – Piliečių forumas, Visuomenė prieš smurtą. Kartu aiškėjo Čekijos ir Slovakijos savarankiškų valstybių sukūrimo prielaidos. Pirmas žingsnis žengtas 1990 m. pakeitus valstybės pavadinimą ir pabrėžus, kad tai yra Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika. Nuo 1992 m. gruodžio 31 d. šis politinis darinys nustojo egzistuoti, nes čekų ir slovakų tautos pasirinko nepriklausomų valstybių raidos kelią. Dar prieš tai, t. y. 1992 m. gruodžio 16 d., Čekijos Nacionalinis Susirinkimas priėmė Čekijos Respublikos Konstituciją. Slovakijos Nacionalinė Taryba 1992 m. liepos 17 d. paskelbė Nepriklausomybės deklaraciją, o 1992 m. rugsėjo 1 d. – Slovakijos Respublikos Konstituciją.

Suirus Jugoslavijos Socialistinei Federacinei Respublikai susikūrė suverenios valstybės: Bosnija ir Hercegovina, Kroatija, Makedonija, Serbija, Slovėnija. Visose priimtos naujos konstitucijos. Štai 1990 m. gruodžio 23 d. plebiscite Slovėnijos piliečiai nusprendė, kad Slovėnija turėtų būti nepriklausoma valstybė ir atskirta nuo Jugoslavijos. 1991 m. birželio 25 d. priimta Slovėnijos Respublikos suvereniteto ir nepriklausomybės konstitucinė chartija, o 1991 m. gruodžio 23 d. – Slovėnijos Respublikos Konstitucija.

Šiek tiek kitokiu keliu ėjo Vengrija. XX a. devintajame dešimtmetyje vykstant demokratiniams pokyčiams ir stiprėjant siekiams išsivaduoti iš SSRS primesto totalitarinio režimo, pradėta diskutuoti dėl naujos konstitucijos. Tačiau politinėms jėgoms nesutariant dėl vieningos konstitucijos koncepcijos, pasirinkta galiojusios Konstitucijos permanentinės revizijos kryptis. Nacionalinė Asamblėja 1989 m. spalio 23 d. priėmė teisės aktą, kuriuo iš esmės keitė 1949 m. Konstitucijos turinį. Vėliau atlikti kiti Konstitucijos pakeitimai. Tik 2011 m. buvo priimta nauja Vengrijos Konstitucija.

1989 m. Rumunijoje įsikūrė Nacionalinis išlaisvinimo frontas, kurio pagrindinis tikslas buvo nušalinti diktatorių Ceausescu. Gruodyje politinis režimas žlugo, o diktatorius buvo teisiamas, jam įvykdyta mirties bausmė. Nacionalinis išlaisvinimo frontas pasiskelbė laikinąja valdžios taryba, pradėtos komunistinės sistemos reformos. 1990 m. Frontas triuškinamai laimėjo parlamento rinkimus. 1991 m. lapkričio 21 d. Steigiamoji Asamblėja priėmė Rumunijos Respublikos Konstituciją, o gruodžio 8 d. ją patvirtino referendumas.

1989 m. Bulgarijoje platų mastą įgijo idėjos dėl būtiniausių politinės sistemos reformų. Reformų šalininkams laimėjus rinkimus į parlamentą 1991 m. liepos 12 d. buvo paskelbta Bulgarijos Respublikos Konstitucija.

1991 m. gruodyje nustojo egzistuoti sovietinė imperija – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga kaip politinis valstybinis darinys Europos ir Azijos teritorijoje, o buvusi SSRS Konstitucija neteko galios. Šią griūtį lėmė tautų, jėga sujungtų į Sovietų Sąjungą, politinio savarankiškumo siekiai, kurie vis valingiau buvo reiškiami devintajame dešimtmetyje vadinamosios *pertvarkos* (*perestroikos*) metu. Baltijos kraštuose politinio savarankiškumo tikslai greitai peraugo į taikią, parlamentinę kovą dėl valstybingumo atkūrimo. 1990 m. kovo 11-ąją Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba paskelbė apie nepriklausomos valstybės atkūrimą. Latvija ir Estija priėmė dokumentus, kuriuose deklaravo apie vadinamąjį pereinamąjį laikotarpį, kuris turėjo baigtis nepriklausomybės atgavimu. Pagaliau 1992 m. spalio 25 d. referendume buvo priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Estijos

Respublikos Konstitucija, kurią rengė Konstitucinė Asamblėja ir pritarė Aukščiausioji Taryba, buvo taip pat priimta referendume 1992 m. birželio 28 d. Atkurtos nepriklausomos Latvijos Respublikos konstituciniai pagrindai grindžiami 1922 m. vasario 15 d. Latvijos Respublikos Konstitucija, kuri vėliau buvo pakeista, papildyta skirsniu apie žmonių teises ir laisves.

Buvusios SSRS teritorijos kitoje dalyje taip pat vyko istoriniai pokyčiai. 1990 m. birželio 12 d. Rusijoje priimta deklaracija dėl valstybinio suvereniteto, o 1993 m. gruodžio 12 d. įvykusiame referendume paskelbta Rusijos Federacijos Konstitucija. Panašūs procesai vyko ir kituose buvusios SSRS *sąjunginėse respublikose.* 1994 m. priimta Baltarusijos Respublikos Konstitucija. 1992 m. lapkričio 6 d. Gruzijoje priimtas konstitucinės reikšmės įstatymas „Apie valstybės valdžią“, o 1994 m. paskelbta naujos redakcijos 1921 m. Gruzijos Konstitucija. 1993 m. sausio 28 d. priimta Kazachstano Respublikos Konstitucija, 1993 m. gegužės 5 d. – Kirgizijos Respublikos Konstitucija, 1992 m. gegužės 18 d. – Turkmėnijos Konstitucija, 1991 m. gruodžio 8 d. – Uzbekijos Respublikos Konstitucija. Konstitucijos buvo priimtos ir kitose buvusiose SSRS respublikose – Armėnijoje, Azerbaidžane, Ukrainoje, Moldovoje, Tadžikijoje.

Yra prielaidų daryti bendro pobūdžio išvadas apie ketvirtąjį konstitucinės raidos etapą. Visų pirma reikėtų akcentuoti, kad šį laikotarpį, kaip jau minėjome, charakterizuoja totalitarinių ir autoritarinių politinių režimų žlugimas Europoje ir kitur, vadinamųjų *socialistinių konstitucijų sistemų* egzistavimo pabaiga ne tik Europoje, bet ir kituose pasaulio kraštuose.

Vykdant konstitucines reformas siekta vadovautis visuotinėmis konstitucinėmis vertybėmis, kurios brendo ilgaamžėje tautų kovoje dėl demokratijos, laisvės, žmonių lūkesčiais dėl teisingesnio pasaulio ir savo šalių ateities. Visapusiškiau atskleistas valstybės, visuomenės ir individo sąveikos turinys. Naujos konstitucijos buvo grindžiamos demokratinio konstitucionalizmo raidos patirtimi, o tose valstybėse, kur jau buvo konstitucinio reguliavimo tradicijos, – ir nacionaliniu teisiniu paveldu.

Konstitucijų kūrėjai ir leidėjai, atsižvelgdami į dramatišką istorinę patirtį, siekė sukurti tokią valstybės valdžios struktūrą, kuri užkirstų galimybes uzurpuoti valdžią ne tik autoritarams, bet ir politinėms jėgoms, kurių lozunguose kviesta kurti nedemokratinę visuomenės būseną. Laikantis valdžių padalijimo kertinio principo ieškota teisinių mechanizmų, kaip suderinti atstovaujamosios institucijos, t. y. parlamento, ir vykdomosios valdžios galias ir jų kompetencijų pusiausvyras. Beveik visur buvo steigiama prezidento institucija, įtemptai polemizuota apie valstybės vadovo vaidmenį politinėje siste-

moje. Visur vyko teisminės valdžios reforma, kuria siekta užtikrinti politines, teisines sąlygas veikti nepriklausomam teismui. Vidurio ir Rytų Europoje bei kitų žemynų šalyse sukurti konstituciniai teismai, kurių pagrindinė priedermė buvo pasiekti, kad konstitucinės normos būtų ne politinės abstrakcijos, bet realus veiksnys organizuojant valstybės ir visuomenės funkcionavimą. Šiuo atžvilgiu teisinės valstybės principui kaip demokratijos pradmeniui buvo suteikta ypatinga reikšmė, sukurtos atitinkamos teisinės priemonės.

Reikia pabrėžti ir tai, kad daugumoje naujųjų konstitucijų išraiškingiau suformuluotos žmogaus asmeninės, politinės, ekonominės, socialinės, kultūrinės teisės ir laisvės. Šiuo atžvilgiu konstitucinių teisių koncepcija remiasi universaliomis teisių ir laisvių vertybėmis, kurios įtvirtintos pagrindiniuose tarptautinės teisės dokumentuose – Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, Tarptautinių ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Europos socialinėje chartijoje bei kituose aktuose. Konstitucijose numatytos teisių ir laisvių garantijos, tarp jų – teisminė gynyba. Pastarojo laikmečio konstitucijose, perimant socialinės valstybės vakarietiškąją doktriną, plačiai atskleistos socialinės, ekonominės, kultūrinės teisės. Nors daugelis iš jų yra tartum deklaratyvios, tačiau jomis siekta apibūdinti esmines socialines valstybės orientacijas. Ši tendencija atspindi prieš tai vykusio konstitucinio proceso orientyrus ir būdingiausius jo bruožus. Kitais žodžiais tariant, tęsėsi *konstitucinės teisės socializacija*.

Leidinys „Pasaulio valstybių konstitucijos“ sudaro prielaidas visapusiškiau suprasti pasaulinio konstitucinio proceso tendencijas ir šiuo metu egzistuojantį konstitucinį reguliavimą. Šis procesas neturi pabaigos ir niekada nesustos. Ir dabar, kai leidinys yra skaitytojo rankose, vyksta pokyčiai ne tik Europoje, bet ir kituose žemynuose – Pietų Amerikoje, Afrikoje, Azijoje. Ir toliau ieškoma teisinių ir politinių formų visapusiškiau išreikšti tautų teisingesnės visuomeninės tvarkos, individo ir valstybės santykio siekius. Kai kur tautos bando sukurti naujas nacionalines valstybes. Socialinio ir politinio nestabilumo protrūkiai Pietų Amerikoje, Afrikoje, Azijoje vėl kelia konstitucinio atsinaujinimo poreikius. Nors konstitucinio reguliavimo vektoriumi visada išliks bendrieji demokratijos dėsniai, tačiau, nesant universalaus konstitucinio modelio, ir ateityje bus ieškoma būdų, kaip spręsti naujas demokratinio konstitucionalizmo raidos aktualijas.

Prof. dr. Juozas Žilys

AIRIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Po didelių pastangų 1921 m. gruodžio 6 d. buvo pasirašyta Jungtinės Karalystės ir Airijos sutartis, kurią 1921 m. gruodžio 31 d. patvirtino Jungtinės Karalystės Parlamentas. Pagal šią sutartį 26 grafystės, esančios Airijos saloje, paskelbtos savarankiška Airijos valstybe, o likusios 6 grafystės liko Jungtinės Karalystės sudėtyje. Minėta sutartimi Airijai buvo suteiktas dominijos statusas[1].

Pirmasis sutarties straipsnis skelbė, jog Airijai suteikiamas toks pat statusas kaip ir Kanadai, Australijai, Naujajai Zelandijai, Pietų Afrikai. Tai reiškė, jog Airija buvo laikoma nepriklausoma valstybe, turinčia teisę savarankiškai leisti įstatymus, tačiau daugybe politinių saitų ji buvo susieta su Anglija. Sutartis gerokai ribojo Airijos suverenitetą, ypač dėmesingai (sutarties 8 str.) reglamentavo Airijos ginkluotųjų pajėgų dydį. Tarsi sustiprinant Jungtinės Karalystės ir Airijos sutarties galią Jungtinės Karalystės Parlamentas 1922 m. kovo 31 d. pateikė Airijos Laisvosios Valstybės akto projektą.

1922 m. gruodžio 5 d. Vestminsterio parlamentas patvirtino Airijos Laisvosios Valstybės konstitucinį aktą, kuris buvo paskelbtas ir įsigaliojo 1922 m. gruodžio 6 d.[2] Šį aktą sudarė sutartis tarp Jungtinės Karalystės ir Airijos ir trys nedidelės dalys. Priimtas aktas tarsi turėjo atlikti konstitucijos misiją. Jis įtvirtino Airijos Karaliaus institutą, dvejų rūmų parlamentą, įstatymų leidybos procesą, bendriausia forma reglamentavo žmogaus teises ir kt. Todėl literatūroje šis dokumentas dažnai vadinamas Airijos konstitucija, tačiau taip nėra. Didžioji Britanija, kaip žinoma, neturi vientisos rašytinės konstitucijos, todėl kiekvienas kiek svarbesnis konstitucinis aktas dažnai vadinamas konstitucija. Šiuo atveju minėtas dokumentas negali būti laikomas Airijos konstitucija dar ir dėl to, kad jį priėmė ne Airijos, o Anglijos parlamentas. Minimas 1922 m. Konstitucinis aktas asocijuojasi

---

1 Garvey, J. H.; Aleinikoff, T. A.; Farber, D. A. *Modern Constitutional Theory.* 2004, p. 4–18.

2 Casey, J. *Constitutional Law in Ireland*. Dublin, 2000, p. 9.

su kontroversiška Anglijos irAirijos sutartimi ir šiame dokumente Airijai buvo primesti Anglijos teisės principai[3].

Tiktai 1937 m. priėmus Konstituciją Airija buvo pripažinta suverenia, nepriklausoma demokratine respublika. Konstitucijos projektas buvo pateiktas referendumui, kuris įvyko kartu su rinkimais 1937 m. liepos 1 d. Referendumas 56,52 procento balsų dauguma Konstituciją patvirtino[4]. 1937 m. gruodžio 29 d. Airijos Konstitucija įsigaliojo.

Ši Konstitucija su pataisomis ir papildymais galioja ir šiuo metu.

Atsižvelgiant į tai, kad Airijos 1937 m. Konstitucija įtvirtino ką tik išsivadavusios valstybės teisinę politinę sistemą, pataisų joje iki dabartinio laikotarpio padaryta santykinai nedaug. Tai rodo Airijos konstitucinio reguliavimo stabilumą. Tačiau galutinai konstituciniai ir politiniai ryšiai tarp Airijos ir Didžiosios Britanijos nutrūko tik 1948 m. priėmus įstatymą dėl Airijos Respublikos. 1949 m. balandžio 18 d. Airija pasitraukė iš Britų Tautų Sąjungos.

1955 m. Airija tapo Jungtinių Tautų nare, 1973 m. – Europos Sąjungos nare.

Konstitucijos 5 straipsnis išreikšdamas tautos valią skelbia – Airija yra suvereni, nepriklausoma ir demokratinė valstybė. Todėl Konstitucijoje yra reguliuojami tie klausimai, kurie svarbūs Airijai kaip naujai nepriklausomai valstybei. Vienas iš tokių yra valstybinės kalbos klausimas.

Konstitucijos 8 straipsnis skelbia, jog airių kalba yra pirmoji valstybinė kalba, o anglų kalba yra antroji kalba. Tai gana jautrus klausimas. Anglų kalba Airijoje plačiai paplitusi, todėl dėl jos svarbos neretai kyla įvairių interpretacijų ir diskusijų, o kartais net kreipiamasi į tarptautinius teismus[5].

Konstitucija įtvirtina ištikimybę bendražmogiškoms vertybėms. Konstitucijos preambulėje sakoma, jog „mes, *Eire* (Airijos) tauta, įsipareigojame Dievui ir dėkojame jam už tėvų palaikymą šimtmečių išbandymuose ir kovojant už tautos nepriklausomybę“. Konstitucija prasideda skyriumi „Liaudis“. Šio skyriaus pirmame straipsnyje pasakyta, jog Airijos liaudis turi suverenią ir neatskiriamą teisę pasirinkti savo valdymo formą, įtvirtinti santykius su kitais kraštais ir vystyti politinį, ekonominį, kultūrinį gyvenimą įgyvendinant savo siekius ir tradicijas. Apibrėžiant valstybės teisinę prigimtį antrajame Konstitucijos skyriuje aiškiai išsakyta mintis, jog valstybė yra tautos

[3] <http://www.uce.ie/law/irishlaw/constitution>.

[4] *Constitution of Ireland* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http//en.wikipedia.org/wiki/>.

[5] Casey, J. *Constitutional Law in Ireland*. Dublin, 2000, p. 76–77.

kūrinys. Apskritai, Konstitucijoje sąvokos „tauta“, „liaudis“, „žmonės“, „valstybė“ dažnai vartojamos kaip sinonimai, o šių sąvokų prasmė išplaukia iš konteksto. Sąvoka „valstybė“ daugiau vartojama kaip geografinė dimensija. Atkreiptinas dėmesys į Konstitucijos 2 straipsnio formuluotę, nurodančią, jog Airijos liaudžiai priklauso visa Airijos salos teritorija, netoli esančios salos ir teritoriniai vandenys. Ši formuluotė susilaukia įvairių komentarų ir vertinimų, nes, kaip žinoma, Airijos valstybei priklauso tik dalis salos.

Airijos Respublikos Konstitucija įtvirtindama tipiškus ir kitoms valstybėms būdingus institutus (Prezidento, Parlamento, Vyriausybės, Valstybės Tarybos, teismų teisinį statusą bei asmens teisinį statusą) kartu reglamentuoja tai, kas kitų valstybių konstitucinio reguliavimo praktikoje ne taip dažnai pasitaiko. Konstitucijoje atskirais skyriais reglamentuojami tokie nepaprastai visuomenei svarbūs klausimai kaip šeima, mokslinimas, religija, pagrindiniai socialinės politikos principai, privati nuosavybė, referendumas. Dėmesingas šių klausimų reglamentavimas Airijos Konstituciją daro išskirtinę.

Prie formalių požymių, kurie išskiria Airijos Respublikos Konstituciją iš kitų, priskirtina tai, jog joje yra gana nedaug straipsnių – tik 50. Bet straipsniai gana imlūs. Kas kitų šalių konstitucijose reglamentuojama ištisais skyriais su daugybe straipsnių – šioje Konstitucijoje panašiems santykiams reglamentuoti skiriami vienas ar du, tačiau visa apimantys straipsniai. Pavyzdžiui, Prezidento teisinį statusą apibrėžia trys (12–14 str.), parlamento – vienas (15) straipsnis.

Konstitucijos, o kartu ir visuomenės stabilumą garantuoja tai, jog ji gali būti keičiama tik referendumu. Konstitucijos 46–47 straipsniais iniciatyva dėl konstitucinių pataisų bei papildymų suteikta Atstovų Rūmams. Šių Rūmų pateiktą projektą svarsto abeji parlamento rūmai. Pritarus teikiama referendumui. Jeigu referendumo balsų dauguma pataisa ar papildymas patvirtinami, teikiama pasirašyti Prezidentui. Prezidento pasirašyta pataisa įsigalioja kaip konstitucinė.

Konstitucijos 40–44 straipsniai įtvirtina fundamentalias asmens teises – t. y. klasikinis žmogaus teisių katalogas, būdingas liberaliai demokratinei visuomenei[6]: asmeninės teisės, šeimos, išsilavinimo, privačios nuosavybės, religijos teisės. Tačiau tai būtų lyg ir individo teisinio statuso bendroji dalis. Atskiruose Konstitucijos straipsniuose apibrėžiant valdžios institucijų funkcijas formuluojamos ir jų pareigos ginti žmogaus teises. Konstitucijos

[6] Casey, J. *Constitutional Law in Ireland*. Dublin, 2000, p. 386.

16 straipsnyje aptariant parlamento vietą ir funkcijas nusakomi rinkimų teisės principai, Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalis skelbia, jog asmuo negali būti nuteistas už nusikaltimą, jeigu tai neįrodyta įstatymo nustatyta tvarka.

Suteikiant asmenines teises garantuojama visų lygybė prieš įstatymą. Įgyvendinant šį konstitucinį principą garantuojamos būsto neliečiamybės, privatumo išsaugojimo, taikių sambūrių, laisvo nuomonės reiškimo ir kitos teisės.

Daugelis pagrindinių žmogaus teisių visuomenėje, taip pat ir Airijoje, yra tarsi savaime įgyvendinamos. Tam reikia tik palankaus valstybės požiūrio, netrukdymo. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie teisę į santuoką, išsilavinimą, judėjimo laisvę ir kt. Tačiau žmogaus teisių kataloge nurodytoms teisėms įgyvendinti būtinas abipusis – valstybės ir individo, įsipareigojimas. Airija yra tarp tų valstybių, kurios nubrėžia ryškesnę ribą tarp piliečių ir asmenų be pilietybės ar užsieniečių.

Pagal Konstitucijos 40.2° straipsnį valstybė įsipareigoja ginti savo piliečius nuo neteisybės, kylant pavojui dėl jų gyvybės, saugant jų gerą vardą bei turtines teises. Konstitucijos 44.2.1° straipsnyje pasakyta, jog valstybė garantuoja piliečių sąžinės laisvės įgyvendinimą.

Teisė į gyvybę, teisė į fizinį žmogaus saugumą, teisė į sąžinės laisvę įprastai priklauso visiems asmenims, gyvenantiems valstybės teritorijoje. Tuo tarpu Airijos Respublikos Konstitucija pabrėžtinai įsipareigoja ginti tik savų piliečių minėtas teises.

Konstitucijos 9.1.1° straipsnyje piliečius atribojant nuo visų kitų asmenų teigiama, jog Airijos piliečiais laikomi visi asmenys, kurie buvo Airijos piliečiais Konstitucijos įsigaliojimo dieną.

Asmens teisinis statusas reglamentuojamas paskutiniuose Konstitucijos skyriuose. Tai lyg ir neįprasta, nes pastarojo meto valstybių konstitucijose šie klausimai dažniausiai aptariami pirmuosiuose skyriuose. Tai rodo didesnį dėmesį asmens teisėms. Pagrindinis 1937 m. Airijos Konstitucijos tikslas buvo įtvirtinti šalies nepriklausomybę, savo valstybingumą. Todėl pirmieji Konstitucijos skyriai skiriami būtent šiems klausimams ir valstybės mechanizmui reglamentuoti. Kaip jau minėta, individo teisinio statuso klausimai įtvirtinami Konstitucijos pabaigoje, tačiau pagarba žmogaus teisėms parodoma pačiu konstitucinio reguliavimo turiniu. Ši reglamentacija papildoma konstituciniu socialinės politikos principų įtvirtinimu. Konstitucijos 45 straipsnyje teigiama, jog valstybė turi rūpintis visos tautos gerove, kad piliečiai galėtų gauti pajamų protingam savo poreikių tenkinimui. Visa tai sukuria tvarią, patikimą socialinę aplinką šalyje.

Airijoje labai daug dėmesio skiriama šeimai. Konstitucijos 41 straipsnyje pasakyta, jog valstybė pripažįsta šeimą kaip visuomenės gerovės pirminį šaltinį ir garantuoja šeimos kaip socialinės tvarkos pagrindo apsaugą. Labai nuosekliai Konstitucijoje įtvirtinamas visuomenės narių lygybės principas, tačiau kalbant apie šeimą prioritetas suteikiamas moterims. Konstitucijos 45.2.1° straipsnis įtvirtina, jog moteris savo veikla šeimoje kuria valstybės gerovę bei jos (valstybės) palaikymą. To paties straipsnio 2° dalyje valstybė įpareigojama dėti visas pastangas, kad motinos dėl ekonominio būtinumo nebūtų priverstos mažinti savo įtaką šeimoje. Tai, galima sakyti, beprecedentės formuluotės pasaulinėje konstitucinio reguliavimo praktikoje. Labai retas atvejis, kad valstybių konstitucijos bandytų kiek detaliau reglamentuoti santuoką. Tuo tarpu Konstitucijos 41.3.1° straipsnis skelbia, jog valstybė prisiima pareigą ypač saugoti santuokos institutą. Kaip žinoma, Airijoje ilgą laiką buvo draudžiama nutraukti santuoką. 1995 m. Konstitucijos 41 straipsnį papildžius 3.1° dalimi santuoką teismas gali nutraukti tik esant svarbioms aplinkybėms.

Taip pat Konstitucija skelbia, jog asmuo, kurio santuoką nutraukė kitos šalies teismas ir šiuo metu esantis Airijos jurisdikcijoje, negali sudaryti naujos santuokos, kol buvęs sutuoktinis yra gyvas. Kitų valstybių praktikoje tokio pobūdžio klausimai reglamentuojami paprastaisiais įstatymais ar kitais norminiais aktais. Tuo tarpu Airijoje šeima ir santuoka priskiriama prie išskirtinai svarbių visuomenei klausimų ir reguliuojami Konstitucijos. Valstybė rūpinas privačios nuosavybės įtvirtinimu. Konstitucijos 43 straipsnyje sakoma, jog valstybė pripažįsta žmogaus kaip protingos būtybės prigimtinę teisę į privačią nuosavybę. Valstybė įsipareigoja nepriimti įstatymų, žlugdančių teisę į privačią nuosavybę. Nuosavybės klausimai visuomenėje turėtų būti sprendžiami laikantis socialinio teisingumo principų. Kartu Konstitucijoje nurodoma, jog gali būti ribojama teisė į privačią nuosavybę tik siekiant visuotinės gerovės.

Pagal 1937 m. Konstituciją Airija yra parlamentinė respublika. Aukščiausia valdžia priklauso parlamentui (air. *Oireachtas*), kuris susideda iš dvejų rūmų – Atstovų Rūmų (*Dail Eireann*) ir Senato (*Seanad Eireann*). Pagal Konstitucijos 15 straipsnio 2° dalį į parlamento sudėtį įeina ir Prezidentas.

Rinkimuose į parlamentą, taip pat į įvairias rūmų atstovaujamas institucijas dalyvauja asmenys, sulaukę 18 metų. Balsuojama slaptai. Paštu balsuojama tik išskirtiniais atvejais – kai valstybės tarnautojai (tarp jų ir kariškiai) balsavimo dieną yra užsienyje. Pagal Konstitucijos 16.1.1° ir

16.1.2° straipsnius į Atstovų Rūmus gali būti išrinkti veiksnūs piliečiai, sulaukę 21 m. amžiaus. Rinkimai vyksta pagal proporcinę rinkimų sistemą rinkimų apygardose. Priklausomai nuo gyventojų skaičiaus valstybėje pagal Konstitucijos 16.2.2° straipsnį Atstovų Rūmų narių skaičių periodiškai nustato įstatymas, tačiau reikalaujama, kad vienas narys būtų renkamas nuo ne daugiau kaip 30 000 gyventojų ir ne mažiau kaip nuo 20 000 gyventojų.

Senatas susideda iš 60 narių. 11 narių skiria ministras pirmininkas, 43 – renkami rinkėjų. Rinkėjai renkami iš kandidatų sąrašų, kurie sudaromi penkiose didžiausią įtaką visuomenėje turinčiose gyvenimo srityse.

Prie rinkėjų taip pat priklauso išrinktų naujų Atstovų Rūmų nariai, prieš tai buvusio Senato nariai, taip pat visų grafysčių tarybų nariai. Iš viso susidaro 1 100 rinkėjų ir jie, kaip minėta, renka 43 Senato narius.

Pagal Konstitucijos 18 straipsnio 4.1° dalį po tris Senato narius renka Airijos valstybinis universitetas ir Dublino universitetas. Senato narius nuo universitetų renka visi asmenys, baigę šiuos universitetus. Jeigu asmuo baigęs abu universitetus, tai jis turi du balsus.

Kaip matome, Airijos parlamentas (tiek Atstovų Rūmai, tiek Senatas) formuojamas gana netradiciniu būdu. Ieškoma, kaip išnaudojant demokratines galimybes suformuoti darbingą ir kompetentingą parlamentą.

Rinkimų kampanijoje labai svarbų vaidmenį vaidina politinės partijos. Daugelio šalių konstitucijos (Vokietijos, Prancūzijos, Graikijos, Portugalijos, Ispanijos ir kt.) labai dėmesingai reglamentuoja šių institucijų vietą rinkimų metu. Tuo tarpu aptariamoje Konstitucijoje apie tai visai nekalbama, gali net susidaryti įspūdis, jog šiek tiek ignoruojamas pats politinių partijų egzistavimas. Partijų klausimu gana epizodiškai užsimenama tik 1992 m. rinkimų įstatyme. Politinių partijų veikla, partijų kandidatų atranka bei iškėlimas ir kt. nėra teisiškai reglamentuojama. 1997 m. rinkimų įstatymo pataisose gana trumpai nusakoma partijų finansavimo tvarka. Nustatyta, jog visas rinkimų organizavimo išlaidas prisiima mokesčių mokėtojai, todėl politinės partijos šiuo atveju nuo papildomų finansinių rūpesčių atleidžiamos. Politinės partijos gali gauti dotacijas tik partijos administravimui bei partijos narių lavinimui. Kiekvienais metais ne vėliau kaip iki kovo 31 dienos politinės partijos turi pateikti detalią pajamų ir išlaidų deklaraciją.

Kiekvieni parlamento rūmai veikia atskirai, turi savo vidinę struktūrą. Kaip reikalauja Konstitucijos 9.1° straipsnis, kiekvieni rūmai turi išsirinkti

pirmininką bei pavaduotoją ir patvirtinti jų funkcijas. Pirmininkas ir pavaduotojas balsavime nedalyvauja, tačiau jeigu balsai pasiskirsto po lygiai – jų balsas lemiamas.

Airijos parlamente prioritetas priklauso Atstovų Rūmams. Šių rūmų vaidmuo neabejotinai svaresnis priimant įstatymus, ypač finansų klausimais, šiems rūmams faktiškai atskaitinga Vyriausybė. Senato vaidmuo politiniame gyvenime gerokai menkesnis, tarsi papildantis Atstovų Rūmų veiklą.

Airija, kaip minėta, parlamentinė respublika, kur parlamentas yra valstybinio suvereniteto reiškėjas. Visus svarbiausius valstybės klausimus sprendžia parlamentas.

Konstitucijos 15.6.1 straipsnyje numatyta, jog kurti ir išlaikyti karines arba ginkluotąsias pajėgas yra išimtinė parlamento teisė. Šia teise negali naudotis jokia kita institucija.

Įstatymų leidybai Konstitucijoje skiriami ištisi septyni straipsniai (20–27 str.). Turint omeny, jog šios Konstitucijos atskiri straipsniai yra gana imlūs, susidedantys iš daugybės dalių, akivaizdu, jog įstatymų leidybai skiriama daug dėmesio.

Įstatymų projektus dažniausiai rengia Vyriausybė[7].

Įstatymo projektą priėmus vienuose rūmuose ir jam pritarus kituose rūmuose jis tampa priimtu abejuose rūmuose, t. y. parlamente. Kai tik parlamentas priima įstatymą, ministras pirmininkas privalo jį pateikti Prezidentui pasirašyti ir paskelbti.

Pagal Konstitucijos 25.2.1 straipsnį Prezidentas privalo pasirašyti įstatymą ne anksčiau kaip po penkių ir ne vėliau kaip po septynių dienų nuo pateikimo.

Dėl susiklosčiusių aplinkybių Vyriausybės reikalavimu ir prieš tai Senato pritarimu Prezidentas gali pasirašyti įstatymų projektą ir nelaukdamas penkių dienų. Įstatymų projektas, pasirašytas Prezidento, tampa įstatymu ir tą pačią dieną įsigalioja, jeigu kitaip nenustatyta pačiame įstatyme (Konstitucijos 25.2.2°, 25.4.1°str., Konstitucija Prezidento veto teisės nenumato).

Pasirašytas įstatymas skelbiamas oficialiame leidinyje „*Iris Oifigiuil*“ (Konstitucijos 25.4.2° str.).

Jeigu manoma, jog įstatymo projektas yra labai svarbus ir būtų tikslinga, kad dėl jo pasisakytų šalies gyventojai, pagal Konstitucijos 25.1 straipsnį dauguma Senato narių ir ne mažiau kaip du trečdaliai Atstovų Rūmų narių bendra peticija gali kreiptis į Prezidentą su prašymu nepasirašyti

[7] Chubb, B. *Cabinet Government in Ireland*. Dublin, 1974, p. 65.

įstatymo projekto. Tokia peticija gali būti įteikta ne vėliau kaip per keturias dienas nuo įstatymo projekto priėmimo parlamente.

Jei Prezidentas mano, jog įstatymo projektą tikslinga būtų pateikti referendumui, jis apie tai informuoja ministrą pirmininką ir rūmų pirmininkus. Referendumas turi įvykti per aštuoniolika mėnesių nuo Prezidento apsisprendimo.

Konstitucijos 12.1 straipsnyje nurodoma, jog Airijos Respublikos Prezidentui suteikiama pirmenybė valstybėje visų kitų asmenų atžvilgiu. Kaip matome, gana diplomatiškai pasakyta, jog Prezidentas yra gana svarbus valstybėje, tačiau vengiama formuluoti, jog jis valstybės galva arba vadovas. Tai pasireiškia ir apibrėžiant jo kompetenciją.

Airija laikoma parlamentine respublika. Tradicinėse parlamentinėse valstybėse (Vokietija, Italija ir kt.) prezidentai renkami parlamentų, tačiau Airijos Prezidentas renkamas rinkėjų tiesiogiai. Tai lyg ir būtų užuomina apie mišrią valdymo formą šalyje, tačiau Prezidento statusas, jo kompetencija tai paneigia.

Pagal Konstituciją (12.2.1° str.) Prezidentą renka visi tie asmenys, kurie gali rinkti Atstovų Rūmus. Kandidatu į Prezidentus gali būti bet kuris Airijos pilietis, sulaukęs 35 metų amžiaus. Kaip matome, jokie kitokie cenzai (sėslumo, gimimo vietos ir kt.) renkamam Prezidentui netaikomi. Tai vienas iš retesnių atvejų, nes paprastai pretendentams į prezidentus taikoma ribojimų sistema.

Airijos Respublikos Prezidentas renkamas septyneriems metams ir gali būti perrenkamas.

Prezidentas savo funkcijas įgyvendina Vyriausybės patarimu (Konstitucijos 13.9 str.). Tai pasakyta labai mandagiai, nes iš tikrųjų klausimus sprendžia Vyriausybė. Tiesioginė Vyriausybės įtaka Prezidentui numatyta Konstitucijos 12.9 straipsnyje. Prezidentas vykdydamas savo pareigas negali išvykti iš valstybės, išskyrus tuos atvejus, kai Vyriausybė sutinka.

Pagal Konstitucijos 13.4 straipsnį teisė vadovauti gynybos pajėgoms suteikiama Prezidentui.

Prezidentas naudojasi ir kai kuriomis diskrecinėmis teisėmis, t. y. tomis teisėmis, kurias įgyvendina savo nuožiūra.

Pagal Konstitucijos 31 straipsnį turi būti įkuriama Valstybės Taryba. Tai Prezidento patariamoji institucija. Visais atvejais Prezidentas gali konsultuotis, bet Konstitucija numato atvejus, kada spręsdamas klausimus Prezidentas privalo konsultuotis su Valstybės Taryba. Prezidentas tik pasikonsultavęs su Valstybės Taryba gali pateikti klausimus referendumui,

kreiptis į tautą su pareiškimu (Konstitucijos 13.7.1°, 13.7.2° str.) arba Aukščiausiajam Teismui perduoti įstatymų projektą (Konstitucijos 26.1.1° str.).

Į Valstybės Tarybą įeina ministras pirmininkas, ministro pirmininko pavaduotojas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Atstovų Rūmų pirmininkas, Senato pirmininkas, generalinis atornėjus. Taip pat Valstybės Tarybos nariais gal būti buvę prezidentai, ministrai pirmininkai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkai, jeigu jie to pageidauja.

Valstybės Tarybos narius skiria ir atleidžia Prezidentas.

Pagal Konstitucijos 10 straipsnį Prezidentui už teisės pažeidimus gali būtų pareikšta apkalta.

Apkalta gali būti pradėta, jeigu raštu kreipsis ne mažiau kaip 30 kurių nors rūmų narių. Apkalta prasideda, jeigu tokiam kreipimuisi pritaria du trečdaliai kiekvienų rūmų narių.

Pagal Konstituciją jeigu apkaltą pareiškia vieni parlamento rūmai, tai tyrimą atlieka kiti rūmai. Tyrimo metu turi teisę dalyvauti ir Prezidentas.

Pagal Konstitucijos 14.1 straipsnį, jeigu Prezidentas yra išvykęs ar dėl kokių nors priežasčių negali vykdyti savo pareigų arba jis miršta, nušalinamas nuo pareigų, atsistatydina ar dėl kitų priežasčių Prezidento pareigybė tampa laisva, jo funkcijas vykdo komisija. Komisija susideda iš Aukščiausiojo Teismo pirmininko, Atstovų Rūmų pirmininko ir Senato pirmininko.

Konstitucijos 28.2 straipsnis skelbia, jog vykdomąją valdžią valstybėje laikydamasi Konstitucijos įgyvendina Vyriausybė arba jos įgaliotos institucijos.

Konstitucijos 28.1 straipsnis leidžia sudaryti Vyriausybę iš ne mažiau kaip septynių ir ne daugiau kaip penkiolikos ministrų. Tačiau Airijos istorijoje tik du kartus buvo mažiau negu penkiolika ministrų: 1944–1948 m. vienuolika, 1951–1954 m. dvylika[8]. Pastaruoju metu nuolat siūloma plėsti Vyriausybės sudėtį motyvuojant tuo, jog plečiasi valstybės valdymo sfera.

Vadovaujantis Konstitucijos 13 straipsniu ministrą pirmininką Atstovų Rūmų teikimu skiria Prezidentas. Ministro pirmininko teikimu ir Atstovų Rūmų pritarimu Prezidentas skiria visus ministrus. Reikalaujama, kad visi ministrai būtų iš parlamento narių, tačiau iš Senato gali būti ne daugiau kaip du ministrai (Konstitucijos 28.7.2° str.). Ministras pirmininkas savo nuožiūra skiria savo pavaduotoją, kuriam priskiriama įtakos sfera ir kuris pavaduoja ministrą pirmininką jo nesant ar negalint vykdyti savo pareigų.

[8] Casey, J. *Constitutional Law in Ireland*. Dublin, 2000, p. 153.

Pagal Konstitucijos 28.10 straipsnį ministras pirmininkas turi atsistatydinti, kai tik praranda Atstovų Rūmų palaikymą. Jam atsistatydinus, atsistatydina visa Vyriausybė.

Konstitucija mini generalinį atornėjų.

Generalinis atornėjus ministro pirmininko teikimu skiriamas ir atleidžiamas Prezidento (Konstitucijos 30.2, 30.4.3° str.).

Generalinio atornėjaus įgaliojimus riboja ministro pirmininko kadencijos trukmė. Atsistatydinus ministrui pirmininkui, atsistatydina ir generalinis atornėjus (Konstitucijos 30.4.4° str.). Jis nėra Vyriausybės narys, tačiau dalyvauja jos pasėdžiuose ir konsultuoja Vyriausybę teisės klausimais.

Konstitucija gana lakoniškai reglamentuoja Vyriausybės kompetencijos klausimus. Pabrėžiama, jog tai bendrosios kompetencijos, kolektyvinės atsakomybės valdymo organas (Konstitucijos 28.4° str.), atskaitingas Atstovų Rūmams. Tačiau faktiškai tai gana įtakinga institucija, kurios rankose sutelkta didžiulė valdžia.

Konstitucija detaliau nereglamentuoja Vyriausybės ir Prezidento santykių, o tiktai užsimena, kad ministras pirmininkas turi informuoti Prezidentą apie svarbiausius vidaus ir užsienio politikos klausimus.

Teisingumo vykdymą Airijoje reglamentuoja Konstitucijos 34–36, 38 straipsniai. Teisingumą vykdo tik teismai, ir ypač akcentuojamas viešumas, jeigu tuo metu nėra įstatymu nustatyta kitaip.

Pagal Konstituciją teismai gali būti dviejų kategorijų – pirmosios instancijos ir galutinės apeliacijos.

Konstitucija įtvirtina, jog pirmosios instancijos teismai yra dviejų kategorijų:

a) Teismai, turintys teisę nagrinėti baudžiamąsias ir civilines bylas ir spręsti kitus jų kompetencijai priskirtus klausimus (Konstitucijos 34.3.1° str.). Šiuo metu šalyje yra dvidešimt trys tokie teismai, kurių kiekviename yra po 46 teisėjus[9]. Tai teismai, nagrinėjantys ne itin svarbias baudžiamąsias, smulkias civilines bei administracines bylas. Visas bylas teisėjas nagrinėja vienasmeniškai; b) vietiniai, ribotos jurisdikcijos teismai (Konstitucijos 3.4.3.4° str.). Tokių teismų šalyje yra aštuoni, kiekviename po aštuoniolika teisėjų. Šie teismai nagrinėja beveik visas baudžiamąsias (išskyrus nužudymo, valstybės išdavimo, piratavimo bylas) ir civilines bylas. Baudžiamąsias bylas šis teismas nagrinėja dalyvaujant žiuri iš dvylikos asmenų. Visas kitas bylas teisėjas nagrinėja vienasmeniškai.

[9] Krilov, B. S. *Konstitucii gosudarstv Evropejskovo Sojuza*. Moskva, 1997, p. 323.

Aukščiausia apeliacinė instancija visų teismų atžvilgiu yra Aukščiausiasis Teismas. Šio teismo sprendimas yra galutinis. Aukščiausiojo Teismo pirmininkas laikomas vyriausiuoju (pagrindiniu) teisėju.

Visų grandžių teisėjai turi būti nepriklausomi ir paklusti tik Konstitucijai ir įstatymui.

Konstitucijos 35 straipsnis įtvirtinta, jog visų grandžių teisėjus skiria Prezidentas. Tai bendra formuluotė. 1995 m. priimtas teismų ir teismų tarnautojų įstatymas, kuris detaliai reglamentuoja šią procedūrą[10].

Airijos valstybėje ir jos teisinėje sistemoje daugelis klausimų sprendžiama labai originaliai ir dažniausiai sėkmingai. Nemaža dalimi tai leidžia daryti bendroji teisės tradicija, bet labai daug lemia siekis sukurti optimalią valstybės valdymo sistemą, paremtą teisėtumo principais.

Tai pasakytina ir apie Airijos konstitucinės kontrolės sistemą. Beveik visose Europos Sąjungos valstybėse (išskyrus Švediją ir šiuo atveju Airiją) konstitucinę kontrolę vykdo konstituciniai teismai, aukščiausieji teismai arba kitos specialiosios institucijos (Prancūzija).

Pagaliau svarbiausia ne tai, kas vykdo konstitucinę kontrolę, svarbu tai, kad konstitucinė kontrolė yra paskesnė, t. y. vykdoma jau parlamento priimtų teisės aktų kontrolė. Kaip žinoma, parlamentas yra valstybinio suvereniteto reiškėjas, kadangi jis atstovauja didžiajai gyventojų daliai. Paskesnė konstitucinė kontrolė iš esmės yra valstybinio suvereniteto įgyvendinimo ribojimas. Airijos valstybėje to išvengta. Airijoje konstitucinė kontrolė suprantama kaip viena iš įstatymų leidybos proceso stadijų.

Pagal Konstituciją, kai įstatymų projektą priima parlamentas, prasideda nauja įstatymų leidybos stadija – pasirašymas ir paskelbimas. Šioje stadijoje projektas perduodamas Prezidentui, kuris ir turi pasirašyti bei paskelbti. Būtent šioje stadijoje ir atliekama konstitucinė kontrolė, t. y. Prezidentas ir sutikslina, ar įstatymų projektas atitinka Konstituciją. Jis konsultuojasi su Valstybės Taryba ir, jeigu kyla nors mažiausia abejonė dėl įstatymo projekto konstitucingumo, jį perduoda Aukščiausiajam Teismui.

Aukščiausiasis Teismas ne mažiau kaip penkių teisėjų sudėties privalo išnagrinėti visus Prezidento keliamus klausimus.

Teismas, išklausęs generalinio atornėjaus argumentus bei teismo paskirto patarėjo nuomonę, viešame posėdyje ne vėliau kaip per 60 dienų priima sprendimą.

[10] Casey, J. *Constitutional Law in Ireland*. Dublin, 2000, p. 302.

Jeigu Aukščiausiasis Teismas priima sprendimą, jog įstatymo projektas neprieštarauja Konstitucijai, Prezidentas įstatymą pasirašo ir paskelbia, jeigu teismas nusprendžia, kad jis prieštarauja Konstitucijai, Prezidentas įstatymo projektą grąžina parlamentui.

Kaip jau minėta, Airijoje yra labai aukšta įstatymų leidybos kultūra, įstatymų projektai rengiami ir svarstomi labai atsakingai.

Per visą Airijos valstybės egzistavimo laikotarpį prezidentai tik 12 kartų kreipėsi į Aukščiausiąjį Teismą dėl įstatymų projektų konstitucingumo. Šešis kartus Teismas pripažino, jog įstatymo projektas prieštarauja Konstitucijai ir šešis – neprieštarauja[11].

Airija turi turtingą ir savitą gyvavimo istoriją. Ilgus dešimtmečius siekusi nepriklausomybės nuo Anglijos, įtvirtino ją gana originaliu būdu. 1937 m. buvo priimta gana tobula Airijos Konstitucija. Kaip žinoma, vienas iš anglosaksų teisės požymių yra egzistuojanti nerašytinė konstitucija. Konstitucijos priėmimas buvo nauja ne tik Airijos valstybei, bet ir visai bendrajai teisės tradicijai.

Konstitucija gana pažangiai sureguliavo valstybės siekį, valstybės mechanizmo funkcionavimą, asmenybės teisinį statusą, teisingumo vykdymą ir kt.

Pagal Konstituciją valstybė gana santūriai kišasi į visuomenės gyvenimą, o daugiau skatina viešąją iniciatyvą. Tuo tikslu labai daug dėmesio skiriama šeimai, visuomenės mokslinimui, visuomenės narių dalyvavimui valdyme ir kt.

Tinkamas Konstitucinis reguliavimas kreipė visuomenės narių iniciatyvą pažangos linkme, todėl Airija dabartiniu metu yra viena iš tvariausių ir pažangiausių išsivysčiusių Europos valstybių. Net 42 procentai visų gyventojų turi universitetinį išsilavinimą, tuo tarpu Europos Sąjungoje – tik apie 26 procentai. Tautos išsilavinimo lygis dažnai būna lemiamas veiksnys sprendžiant daugelį valstybės ir visuomenės raidos klausimų.

[11] Casey, J. *Constitutional Law in Ireland*. Dublin, 2000, p. 332–333.

AIRIJOS KONSTITUCIJOS KONSOLIDUOTAS TEKSTAS[12]

(Konstitucija, priimta Tautos 1937 m. liepos 1 d., įsigaliojo 1937 m. gruodžio 29 d.)

Konstitucija įsigaliojo po to, kai ji pateikta svarstyti Tautai plebiscite, kuriame jai buvo pritarta. Tai antroji nepriklausomos Airijos Konstitucija, paskutinį kartą keista 2012 m. lapkričio mėn. (į šią Konstitucijos redakciją taip pat įtraukta paskutinė – 31 – Konstitucijos pataisa).

PREAMBULĖ

Galiojanti nuo 1937 m. gruodžio 29 d.

Šventosios Trejybės vardu, iš kurios kyla visa valdžia ir kuriai visų mūsų veiksmai yra patikėti,

Mes, Airijos žmonės, nuolankiai pripažįstame savo įsipareigojimus Švenčiausiajai Mergelei Marijai, Jėzui Kristui, kurie palaikė mūsų tėvus per amžių išbandymus, su dėkingumu prisimindami jų herojiškas kovas siekiant atgauti teisėtą savo tautos nepriklausomybę ir siekdami prisidėti prie bendrojo gėrio, laikydamiesi protingumo, teisingumo ir dosnumo principų tam, kad asmens orumas ir laisvė būtų užtikrinti, tikroji socialinė tvarka pasiekta, mūsų šalies vientisumas atkurtas, o santarvė su mūsų tautomis nusistovėtų, priimame, paskelbiame ir sau patikime šią Konstituciją.

[12] Airijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Airijos Ministro Pirmininko interneto puslapyje http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/, išversta iš anglų kalbos.

TAUTA

1 straipsnis

Tauta patvirtina savo neatimamą, nepažeidžiamą ir suverenią teisę pasirinkti valdymo formą, apibrėžti savo santykius su kitomis tautomis, vystyti savo politinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą atsižvelgiant į savo gabumus ir tradicijas.

2 straipsnis

1. Tauta siekia harmoningai ir draugiškai suvienyti visus žmones, gyvenančius Airijos saloje, neatsižvelgiant į jų tapatumą ir tradicijas, pripažįstant, kad vieninga Airijos Valstybė galės funkcionuoti tik taikiais būdais turint žmonių daugumos sutikimą, išreikštą demokratiškai, įgyvendinant kiekvieną Airijos saloje galiojančią teisės sistemą. Iki to laiko Parlamento, įsteigto šia Konstitucija, priimti įstatymai bus taikomi tai pačiai teritorijai tokia apimtimi, kokia jie buvo anksčiau taikomi iki šios Konstitucijos priėmimo ir įsigaliojimo.

2. Vykdomosios valdžios institucijos, bendros visoms šioms teisės sistemoms, gali būti steigiamos tam tikrų kompetentingų institucijų apibrėžtiems tikslams įgyvendinti ir galės vykdyti savo funkcijas ir įgaliojimus tiek visai salai, tiek kuriai nors jos daliai.

3 straipsnis

Kiekvienas Airijos saloje (ir užjūryje) gimęs asmuo tampa Airijos piliečiu. Teisę tapti Airijos piliečiais taip pat turi ir kiti asmenys, įvykdę įstatymų reikalavimus. Tauta puoselėja ypatingą artumą ir dalijasi savo kultūriniu identitetu bei palikimu su savo tėvynainiais, gyvenančiais užsienyje.

VALSTYBĖ

4 straipsnis

Valstybės pavadinimas yra Éire, arba, anglų kalba, Airija.

5 straipsnis

Airija yra suvereni, nepriklausoma, demokratinė valstybė.

6 straipsnis

1. Visos įstatymų vykdomosios, leidžiamosios ir teisminės valdžios galios kyla, vadovaujantis Dievo valia, iš Tautos, kuri turi teisę paskirti

Valstybės vadovus bei spręsti visus nacionalinės politikos klausimus, atsižvelgdama į bendros gerovės reikalavimus.

2. Šie įgaliojimai vykdomi tik valdžios institucijų, įsteigtų pagal šią Konstituciją.

7 straipsnis

Nacionalinė vėliava yra trispalvė, sudaryta iš žalios, baltos ir oranžinių spalvų.

8 straipsnis

1. Airių kalba yra nacionalinė kalba ir kartu pirmoji oficialioji kalba.

2. Anglų kalba pripažįstama antrąja oficialiąja kalba.

3. Įstatymais siekiant oficialaus apibrėžto tikslo Airijos Valstybėje arba jos dalyje gali būti vartojama išimtinai kuri nors viena iš paminėtų kalbų.

9 straipsnis

1.1. Įsigaliojus Konstitucijai kiekvienas asmuo, kuris buvo Airijos Laisvosios Valstybės (*Saorstát Éireann*) pilietis, iš karto tampa Airijos piliečiu pagal šią Konstituciją.

1.2. Bet koks Airijos pilietybės įgyjimas ir praradimas apibrėžiamas įstatymais.

1.3. Nė vienam asmeniui negali būti atimta Airijos pilietybė dėl jo lyties.

2.1. Neatsižvelgiant į bet kurią kitą Konstitucijos nuostatą, asmuo, gimęs Airijos saloje, taip pat Airijai priklausančiose salose ir užjūrio teritorijose, kurio bent vienas iš tėvų nėra Airijos pilietis arba kuris neturi teisės juo tapti, neįgyja Airijos pilietybės, nebent kitaip nustato įstatymai.

2.2. Šis Konstitucijos skyrius nėra taikomas asmenims, gimusiems prieš šio skyriaus nuostatų priėmimą.

3. Ištikimybė Tautai ir lojalumas Valstybei laikomi pagrindinėmis piliečių politinėmis pareigomis.

10 straipsnis

1. Gamtos ištekliai, įskaitant orą ir visas galimas energijos rūšis, esantys Konstitucijos nustatytoje Parlamento ir Vyriausybės jurisdikcijoje, priklauso Valstybei, atsižvelgiant į teisėtus interesus turėti šiuos išteklius įstatymų nustatyta tvarka.

2. Žemės, kasyklos, mineralai ir vanduo, kurie priklausė Airijos Laisvajai Valstybei, įsigaliojus šiai Konstitucijai tampa Valstybės nuosavybe tokia apimtimi, kokia jie anksčiau priklausė Airijos Laisvajai Valstybei.

3. Įstatymuose gali būti apibrėžtas Valstybės žemės valdymo ir perleidimo – tiek laikino, tiek nuolatinio – kontrolės režimas.

4. Įstatymuose taip pat gali būti apibrėžtas žemės, kasyklų, mineralų ir vandens, įgytų Valstybės įsigaliojus šiai Konstitucijai, valdymo ir perleidimo – tiek laikino, tiek nuolatinio – kontrolės režimas.

11 straipsnis

Visos Valstybės pajamos, nepriklausomai nuo to, kokiu būdu gautos, vadovaujantis įstatymuose nustatytais reikalavimais, sudaro vieną bendrą fondą (lėšas) ir yra paskirtos įstatymų apibrėžtam tikslui atsižvelgiant į visas turimas atsakomybes ir įsipareigojimus.

PREZIDENTAS

12 straipsnis

1. Airijos Prezidentas (*Uachtarán na hÉireann*), toliau vadinamas Prezidentu, užima aukščiausią padėtį Valstybėje ir turi funkcijas bei įgaliojimus, kurias jam suteikia ši Konstitucija ir įstatymai.

2.1. Prezidentą renka Tauta tiesioginiais rinkimais.

2.2. Kiekvienas balsavimo teisę turintis pilietis, galintis rinkti Atstovų Rūmų (*Dáil Éireann*) narius, turi teisę balsuoti Prezidento rinkimuose.

2.3. Balsavimas yra slaptas taikant proporcinio daugumos atstovavimo rinkimų sistemą.

3.1. Prezidentas yra renkamas septyneriems metams, nebent, nepasibaigus šiam laiko tarpui, jis miršta, atsistatydina, yra nušalinamas nuo pareigų arba tampa negalinčiu nuolat vykdyti savo pareigų, dėl ko sprendžia ne mažiau kaip iš penkių teisėjų sudarytas Aukščiausiasis Teismas.

3.2. Asmuo gali būti perrinktas Prezidentu naujai kadencijai, bet tik vieną kartą.

3.3. Prezidento rinkimai yra rengiami ne vėliau ir ne anksčiau kaip šešiasdešimtą dieną iki Prezidento kadencijos pabaigos. Tuo atveju, jeigu Prezidento rinkimai turi būti rengiami todėl, kad Prezidentas buvo atšauktas iš pareigų, mirė, atsistatydino arba nebegali vykdyti savo pareigų (jei šios aplinkybės iškyla tiek prieš Prezidento rinkimus, tiek po jų), Preziden-

to rinkimai turi būti surengti per šešiasdešimt dienų susiklosčius tokioms aplinkybėms.

4.1. Kandidatu į Prezidentus gali būti kiekvienas Airijos pilietis, sulaukęs trisdešimt penkerių metų.

4.2. Kiekvienas kandidatas į Prezidentus turi būti pasiūlytas:

i. ne mažiau kaip dvidešimties asmenų, iš kurių kiekvienas tuo metu yra Parlamento Rūmų narys, arba

ii. ne mažiau kaip keturių administracinių apygardų tarybų (įskaitant apygardų miestelius), kaip apibrėžta įstatymuose.

4.3. Negalima siūlyti daugiau nei po vieną kandidatą į Prezidentus.

4.4. Buvęs Prezidentas arba Prezidentas, išeinantis į pensiją, gali patys save išsikelti kandidadatais.

4.5. Jeigu yra tik vienas kandidatas į Prezidentus, rinkimai nėra rengiami.

5. Prezidento rinkimų tvarka reglamentuojama įstatymais.

6.1. Prezidentas negali būti Parlamento Rūmų nariu.

6.2. Jei Parlamento Rūmų narys išrenkamas Prezidentu, jis turi atsisakyti savo mandato Parlamento Rūmuose.

6.3. Prezidentas negali eiti jokių kitų pareigų arba gauti kitokių pajamų.

7. Prezidentas pradeda vykdyti savo pareigas iš karto po to, kai yra išrenkamas. Kiekvienas paskesnis Prezidentas pradeda vykdyti savo pareigas kitą dieną po to, kai baigiasi jo pirmtako kadencija, arba, tuo atveju, jei jo pirmtakas pašalinamas iš pareigų, miršta, atsistatydina arba nebegali vykdyti pareigų – iš karto po to, kai jis yra išrenkamas Prezidentu.

8. Prezidentas pradeda eiti savo pareigas tik viešai raštu prisiekęs, dalyvaujant abejų Parlamento Rūmų nariams, Aukščiausiojo ir Aukštojo Teismo teisėjams bei kitiems pareigūnams, ir perskaitęs tokį tekstą: „Visagalio Dievo akivaizdoje iškilmingai ir sąžiningai pasižadu gerbti Konstituciją ir laikytis įstatymų, tinkamai vykdyti savo pareigas vadovaudamasis Konstitucija ir įstatymais bei tarnauti Airijos žmonių gerovei. Dievas parodys man kelią ir mane parems.“

9. Prezidentas negali palikti Valstybės savo kadencijos metu, nebent tam gaunamas Vyriausybės sutikimas.

10.1. Prezidentui gali būti pateikti kaltinimai dėl jo netinkamo elgesio.

10.2. Kaltinimus Prezidentui pateikia bet kurie Parlamento Rūmai, atsižvelgdami į šio Konstitucijos skyriaus nuostatas.

10.3. Jeigu Parlamento Rūmai Prezidentui pateikia kaltinimus pagal šio Konstitucijos skyriaus nuostatas, toks pareiškimas turi būti pasirašytas ne mažiau kaip trisdešimties bet kurio Parlamento Rūmų narių.

10.4. Dėl Prezidentui pateiktų kaltinimų turi būti balsuojama kaltinimus pateikusiuose Parlamento Rūmuose šiuo klausimu priimant rezoliuciją, už kurią turi balsuoti ne mažiau kaip du trečdaliai šių Parlamento Rūmų narių.

10.5. Kai kaltinimus pateikia vieni Parlamento Rūmai, kiti Parlamento Rūmai šiuos kaltinimus išsamiai patikrina bei nustato jų pagrįstumą.

10.6. Prezidentas tiek pats, tiek per atstovą turi teisę dalyvauti kaltinimų prieš jį svarstyme.

10.7. Jeigu patikrinus Prezidentui pateiktus kaltinimus priimama rezoliucija, už kurią balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai kaltinimus pateikusių Parlamento Rūmų narių, kuria kaltinimui Prezidentui pritariama, yra priimamas sprendimas, jog Prezidentas negali toliau vykdyti savo pareigų ir turi būti pašalintas iš šios tarnybos.

11.1. Prezidentas turi savo rezidenciją Dublino mieste arba šalia jo.

11.2. Prezidentas gauna tokį atlyginimą ir išmokas (išlaikymą), kokius nustato įstatymai.

11.3. Prezidento gaunamas atlyginimas ir išmokos (išlaikymas) jo kadencijos metu negali būti mažinami.

13 straipsnis

1.1. Prezidentas, pasiūlius Atstovų Rūmams (*Dáil Éireann*), skiria Vyriausybės vadovą (*Taoiseach*) arba premjerą (Ministrą Pirmininką).

1.2. Prezidentas, Ministro Pirmininko siūlymu ir turėdamas Atstovų Rūmų pritarimą, skiria kitus Vyriausybės narius.

1.3. Prezidentas, jei taip pataria Ministras Pirmininkas, priima bet kurio Vyriausybės nario atsistatydinimą arba nutraukia jo įgaliojimus.

2.1. Prezidentas, patartas Ministro Pirmininko, sušaukia ir paleidžia Atstovų Rūmus.

2.2. Prezidentas, patartas Ministro Pirmininko, kuris neteko Atstovų Rūmų daugumos paramos, turi veto teisę atsisakyti paleisti Atstovų Rūmus.

2.3. Prezidentas bet kuriuo metu gali, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, sušaukti tiek abejų Parlamento Rūmų, tiek kurių nors vienų iš jų susirinkimą.

3.1. Įstatymo projektas, kuriam pritarė abeji Parlamento Rūmai, turi būti pasirašytas Prezidento tam, kad būtų laikomas priimtu.

3.2. Prezidentas privalo paskelbti kiekvieną įstatymą, kurį priėmė Parlamentas.

4. Prezidentas yra vyriausiasis gynybos pajėgų vadas.

5.1. Vadovavimas gynybos pajėgoms yra apibrėžtas įstatymu.

5.2. Visi gynybos pajėgų karininkai yra skiriami Prezidento, iš kurio gauna įgaliojimus.

6. Prezidentas teikia malonę, gali sušvelninti bausmę, paskirtą bet kurio baudžiamojo teismo, arba atleisti nuo bausmės vykdymo. Šie Prezidento įgaliojimai pagal įstatymą taip pat gali būti patikėti kitoms valstybės institucijoms.

7.1. Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, bendrauja su Parlamentu bet kuriuo valstybiniu klausimu – tiek išsiuntęs rašytinį pranešimą, tiek kreipdamasis viešai.

7.2. Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, bet kuriuo metu gali viešai šiuo klausimu kreiptis į Tautą.

7.3. Kiekvienam tokiam kreipimuisi turi pritarti Vyriausybė.

8.1. Prezidentas, vykdydamas jam patikėtus įgaliojimus ir funkcijas, nėra atsakingas Parlamentui bei teismams. Prezidentas taip pat nėra atsakingas už savo veiksmus, būtinus jam patikėtoms funkcijoms ir įgaliojimams vykdyti.

8.2. Prezidento elgesys gali būti vertinamas kuriuose nors Parlamento Rūmuose siekiant Konstitucijos 12 straipsnio 10 dalyje numatytų tikslų. Prezidento elgesį taip pat gali vertinti kuris nors iš teismų, tribunolas ar kita institucija, paskirta vienų iš Parlamento Rūmų tam, kad būtų atliktas tyrimas dėl Prezidentui pateiktų kaltinimų pagal Konstitucijos 12 straipsnio 10 dalį.

9. Prezidentas jam patikėtas funkcijas ir įgaliojimus vykdo pasikonsultavęs su Vyriausybe, išskyrus tuos atvejus, kai Konstitucija numato, jog Prezidentas vykdo jam patikėtas funkcijas ir įgaliojimus naudodamasis absoliučiomis diskrecijos teisėmis arba pasikonsultavęs su Valstybės Taryba ar su bet kuria kita institucija.

10. Konstitucija Prezidentui gali suteikti papildomas funkcijas ir įgaliojimus.

11. Visos pagal įstatymą Prezidentui patikėtos funkcijos ir suteikti įgaliojmai vykdomi tik pasikonsultavus su Vyriausybe.

14 straipsnis

1. Prezidento nesant, jam negalint laikinai ar nuolat vykdyti savo funkcijų ir įgaliojimų, kaip apibrėžta Konstitucijos 12 straipsnio 3 dalyje, Prezidentui mirus, atsistatydinus, jį pašalinus iš užimamų pareigų, Prezi-

dentui nesugebant vykdyti jam patikėtų funkcijų ir įgaliojimų arba bet kuriuo kitu laiku, kai Prezidento nėra, Prezidento funkcijas ir įgaliojimus, suteiktus Konstitucijos, vykdo Komisija, sudaryta pagal šio straipsnio 2 dalį.

2.1. Komisiją sudaro Vyriausiasis teisėjas, Atstovų Rūmų Pirmininkas (*An Ceann Comhairle*) ir Senato (*Seanad Éireann*) Pirmininkas.

2.2. Aukštesniojo Teismo pirmininkas veikia kaip Komisijos narys vietoj Vyriausiojo teisėjo, jeigu jo vieta yra laisva arba jis negali vykdyti savo funkcijų ir įgaliojimų.

2.3. Atstovų Rūmų Pirmininko pavaduotojas veikia kaip Komisijos narys vietoj Atstovų Rūmų Pirmininko, jeigu jo vieta yra laisva arba jis negali vykdyti savo funkcijų ir įgaliojimų.

2.4. Senato Pirmininko pavaduotojas veikia kaip Komisijos narys vietoj Senato Pirmininko, jeigu jo vieta yra laisva arba jis negali vykdyti savo funkcijų ar įgaliojimų.

3. Komisija gali vykdyti savo veiklą esant bent dviem jos nariams.

4. Valstybės Taryba savo narių balsų dauguma gali nuspręsti vykdyti Prezidento funkcijas ir įgaliojimus, suteiktus Konstitucijos, jei susiklosto nenumatytos aplinkybės, kurių nereglamentuoja pirmiau minėtos šio straipsnio nuostatos.

5.1. Šios Konstitucijos nuostatos, susijusios su Prezidentui suteiktų funkcijų ir įgaliojimų vykdymu, taikomos kartu su nuostatomis, kurias numato paskesni Konstitucijos skyriai, taip pat atsižvelgus į šio straipsnio nuostatas.

5.2. Jeigu Prezidentas negali vykdyti kurios nors savo funkcijos arba įgaliojimo, jam patikėtų Konstitucijos, tokia funkcija ar įgaliojimas turi būti vykdomi vadovaujantis šio straipsnio nuostatomis iš karto po to, kai atsiranda aplinkybės, dėl kurių Prezidentas negali vykdyti jam patikėtos funkcijos ar įgaliojimo.

NACIONALINIS PARLAMENTAS

Struktūra ir funkcijos

15 straipsnis

1.1. Nacionalinis parlamentas pagal šią Konstituciją yra vadinamas *Oireachtas*.

1.2. Parlamentą sudaro Parlamento Pirmininkas ir dveji Parlamento Rūmai: Atstovų Rūmai, vadinami *Dáil Éireann*, ir Senatas, vadinamas *Seanad Éireann*.

1.3. Parlamento Rūmai turi buveinę Dublino mieste, šalia jo arba kitoje vietoje, kurią apibrėžia savo sprendimu.

2.1. Vienintelė ir išimtinė įstatymų leidybos teisė yra suteikta Parlamentui: jokia kita institucija neturi įgaliojimų priimti įstatymų.

2.2. Įstatymu gali būti įkurtos Parlamentui pavaldžios įstatymų leidybos institucijos, turinčios įstatymu joms patikėtas funkcijas ir įgaliojimus.

3.1. Parlamentas gali nuspręsti įsteigti funkcines arba profesines tarybas, veikiančias socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse.

3.2. Įstatymas, įsteigiantis tokias tarybas, taip pat apibrėžia šių tarybų teises, įgaliojimus, pareigas bei tarpusavio santykius su Parlamentu ir Vyriausybe.

4.1. Parlamentas negali priimti jokio įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai.

4.2. Kiekvienas Parlamento priimtas įstatymas, kuris prieštarauja Konstitucijai, laikomas negaliojančiu.

5.1. Parlamentas negali paskelbti įstatymų prieštaraujančiais teisės normoms, jeigu tokių įstatymų vykdymo metu jie buvo suderinami su šiomis teisės normomis.

5.2. Parlamentas negali priimti jokio įstatymo, įteisinančio mirties bausmę.

6.1. Parlamentas turi išimtinę teisę sudaryti ir išlaikyti karines arba ginkluotąsias pajėgas.

6.2. Jokios karinės arba ginkluotosios pajėgos, kitos nei karinės ar ginkluotosios pajėgos, sudarytos ir išlaikomos Parlamento, negali būti sudaromos ir laikomos.

7. Parlamentas kiekvienais metais renkasi mažiausiai į vieną sesiją.

8.1. Parlamento Rūmų posėdžiai yra vieši.

8.2. Esant nepaprastajai padėčiai, Parlamento Rūmai gali posėdžiauti už uždarų durų, jei tam pritaria du trečdaliai dalyvaujančių Parlamento Rūmų narių.

9.1. Parlamento Rūmai iš savo narių renka Pirmininką ir Pirmininko pavaduotoją bei nustato jų funkcijas ir įgaliojimus.

9.2. Parlamento Rūmų Pirmininko ir Pirmininko pavaduotojo atlyginimas nustatomas įstatymu.

10. Parlamento Rūmai nustato savo darbo procedūros taisykles, numatančias nuobaudas už šių taisyklių pažeidimą, užtikrinančias savo narių laisvę diskutuoti, apsaugančias oficialius Parlamento Rūmų dokumentus, jų narių asmeninius dokumentus ir taip pat apsaugančias savo narius nuo

kitų asmenų, kliudančių vykdyti savo, kaip Parlamento narių, pareigas ar bandančių juos papirkti.

11.1. Visi klausimai Parlamento Rūmuose, išskyrus atvejus, kai kitaip numato ši Konstitucija, laikomi priimtais, kai už juos balsuoja dauguma posėdyje dalyvaujančių Parlamento Rūmų narių.

11.2. Parlamento Rūmų Pirmininkas arba posėdžiui pirmininkaujantis narys turi lemiamo balso teisę tuo atveju, jei balsai pasiskirsto po lygiai.

11.3. Parlamento Rūmų darbo procedūros taisyklėse apibrėžiamas Parlamento Rūmų narių skaičius, būtinas tam, kad Parlamento Rūmų posėdis būtų laikomas įvykusiu.

12. Visi oficialūs Parlamento arba kurių nors Parlamento Rūmų leidiniai, ataskaitos ir pareiškimai yra neliečiami.

13. Parlamento Rūmų nariai Parlamento Rūmų teritorijoje turi neliečiamybę ir nevaržomą judėjimo laisvę, nebent jie įvykdo Valstybės išdavimą, kaip tai yra apibrėžta Konstitucijoje, padaro sunkų nusikaltimą arba pažeidžia viešąją tvarką. Parlamento Rūmų nariai už savo pasisakymus, išsakytus kuriuose nors Parlamento Rūmuose, negali atsakyti teisme arba kitoje nei Parlamento Rūmai valdžios institucijoje.

14. Draudžiama vienu metu būti abejų Parlamento Rūmų nariu. Jeigu asmuo, kuris yra vienų Parlamento Rūmų narys, tampa kitų Parlamento Rūmų nariu, laikoma, jog jis privalo nedelsidamas atsisakyti vienų Parlamento Rūmų mandato.

15. Įstatymu nustatomos abejų Parlamento Rūmų narių piniginės išmokos, kurias Parlamento Rūmų nariai gauna vykdydami savo, kaip Tautos atstovų, funkcijas ir įgaliojimus, suteikia jiems galimybę į nemokamas keliones, susijusias su šių funkcijų ir įgaliojimų vykdymu, taip pat nustato kitokias funkcijoms ir įgaliojimams vykdyti reikalingas lengvatas.

Atstovų Rūmai (*Dáil Éireann*)

16 straipsnis

1.1. Kiekvienas Airijos pilietis, nepriklausomai nuo jo lyties, sulaukęs dvidešimt vienerių metų amžiaus, kuris nėra pripažintas neveiksniu arba kuriam teisnumas nėra apribotas pagal šią Konstituciją arba įstatymą, gali tapti Atstovų Rūmų nariu.

1.2. Visi Airijos piliečiai ir kiti Valstybėje gyvenantys asmenys, kaip tai nustato įstatymas, nepriklausomai nuo jų lyties, sulaukę aštuoniolikos

metų amžiaus, kuriems įstatymo nėra atimta teisė rinkti Atstovų Rūmų narius, turi teisę balsuoti renkant Atstovų Rūmų narius.

1.3. Airijos piliečiui ar kitam Valstybėje gyvenančiam asmeniui įstatymas negali uždrausti tapti Atstovų Rūmų nariu jį pripažinus neveiksniu, apribojus jo teisnumą dėl lyties, jį pašalinus ir tokiu būdu jam neleidžiant dalyvauti Atstovų Rūmų rinkimuose dėl lyties.

1.4. Kiekvienas asmuo, dalyvaujantis Atstovų Rūmų rinkimuose, turi vieną balsą. Balsavimas yra slaptas.

2.1. Atstovų Rūmus sudaro nariai, atstovaujantys įstatymuose apibrėžtoms rinkimų apygardoms.

2.2. Atstovų Rūmų narių skaičius periodiškai nustatomas įstatymu, tačiau bendras Atstovų Rūmų narių skaičius negali būti mažesnis nei vienas narys 30 000 gyventojų ar daugiau nei vienas narys 20 000 gyventojų.

2.3. Santykis tarp renkamų Atstovų Rūmų narių skaičiaus kiekvienoje rinkimų apygardoje ir kiekvienos rinkimų apygardos gyventojų, kaip rodo gyventojų surašymo duomenys, turi būti vienodas visoje Airijos Valstybėje, jeigu tai yra įvykdoma.

2.4. Parlamentas gali nuspręsti peržiūrėti (patikslinti) rinkimų apygardas mažiausiai vieną kartą per dvylika metų, atsižvelgęs į gyventojų pasiskirstymą Valstybėje. Tačiau jokie rinkimų apygardų pakeitimai negali įsigalioti tol, kol išrinkti Atstovų Rūmai vykdo savo veiklą.

2.5. Atstovų Rūmų nariai renkami pagal proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą taikant vieno perleidžiamo balso sistemą.

2.6. Joks įstatymas negali būti priimtas, jeigu už jį balsuoja mažiau kaip trys kiekvienoje rinkimų apygardoje išrinkti kandidatai.

3.1. Atstovų Rūmai turi būti sušaukti ir paleisti pagal tvarką, nustatytą šios Konstitucijos 13 straipsnio 2 dalyje.

3.2. Atstovų Rūmų rinkimai turi būti surengti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų po Atstovų Rūmų paleidimo.

4.1. Balsavimas Atstovų Rūmų rinkimuose pagal galimybes vyksta tą pačią dieną visoje Airijos Valstybėje.

4.2. Atstovų Rūmai turi susirinkti per trisdešimt dienų nuo balsavimo rinkimuose dienos.

5. Atstovų Rūmai negali vykdyti savo veiklos ilgiau kaip septynerius metus nuo pirmojo posėdžio dienos: trumpesnis kadencijos laikas gali būti nustatytas įstatymu.

6. Įstatymas gali numatyti, kad Atstovų Rūmų Pirmininkas, paleidus Atstovų Rūmus, iš karto tampa Atstovų Rūmų nariu be jokių papildomų rinkimų.

7. Atsižvelgiant į šio Konstitucijos straipsnio nuostatas, Atstovų Rūmų rinkimų bei laisvų Atstovų Rūmų narių vietų užpildymo tvarką apibrėžia įstatymas.

17 straipsnis

1.1. Atstovų Rūmai svarsto Valstybės biudžeto (išlaidų ir pajamų) projektą pagal šios Konstitucijos 28 straipsnyje nustatytą tvarką iš karto po to, kai biudžeto projektas pateikiamas Atstovų Rūmams.

1.2. Įstatymai, reglamentuojantys Valstybės finansus, turi būti priimti tais pačiais metais, išskyrus specialiuosiuose įstatymuose nustatytas išimtis.

2. Atstovų Rūmai negali priimti įstatymo dėl Valstybės pajamų ar kitokių Valstybės asignavimų, išskyrus atvejus, kai tokio Valstybės asignavimo tikslingumą nustato Vyriausybė apie tai informavusi Atstovų Rūmus ir Ministrą Pirmininką.

Senatas (*Seanad Éireann*)

18 straipsnis

1. Senatas sudaromas iš šešiasdešimties narių, kurių vienuolika skiriami, o keturiasdešimt devyni renkami.

2. Senato nariu gali būti renkamas asmuo, atitinkantis Atstovų Rūmų nariui keliamus reikalavimus.

3. Skiriamus Senato narius, gavus jų pačių sutikimą, siūlo Ministras Pirmininkas.

4.1. Senato nariai yra renkami taip:

i. tris narius renka Nacionalinis Airijos universitetas;

ii. tris narius renka Dublino universitetas;

iii. keturiasdešimt tris narius renka kandidatų grupės šio straipsnio 7 dalyje nurodyta tvarka.

4.2. Įstatymas gali numatyti, kad rinkti Senato narius taip pat turi teisę viena arba kelios toliau išvardintos institucijos, t. y.:

i. universitetai, paminėti Konstitucijos 18 straipsnio 4.1 dalyje;

ii. bet kurios kitos valstybinės aukštojo mokslo institucijos.

Šios institucijos gali rinkti tiek Senato narių, kiek bus nurodyta įstatyme, pakeičiant lyginį Senato narių skaičių pagal Konstitucijos 18 straipsnio 4.1 dalies i ir ii punktus.

Senato narį (narius) pagal šio punkto nuostatas gali rinkti tiek visos minėtos institucijos, tiek kuri nors viena iš jų.

4.3. Šiuo Konstitucijos straipsniu negali būti remiamasi siekiant panaikinti universitetus, minimus Konstitucijos 18 straipsnio 4.1 dalies i ir ii punktuose.

5. Senato renkamų narių rinkimai rengiami pagal proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą taikant vieno perleidžiamo balso sistemą. Balsavimas yra slaptas.

6. Senato nariai, renkami pirmiau minėtų universitetų, yra renkami taikant įstatymuose apibrėžtą balsavimo teisę.

7.1. Prieš kiekvienus Senato narių rinkimus, kai Senato nariai išrenkami iš kandidatų sąrašų, įstatymo nustatyta tvarka sudaromi penki kandidatų sąrašai, nurodant kandidato, turinčio žinių ir patirties konkrečiose srityse, vardą. Šios sritys yra:

i. nacionalinė kalba, kultūra, literatūra, menas ir švietimas;

ii. žemės ūkis ir žuvininkystė;

iii. darbas – tiek organizuotas, tiek neorganizuotas;

iv. pramonė ir prekyba, įskaitant bankininkystę, finansus, apskaitą, inžineriją ir architektūrą;

v. viešasis administravimas ir socialinės paslaugos, įskaitant savanoriškas socialines veiklas.

7.2. Ne daugiau nei vienuolika ir, atsižvelgiant į Konstitucijos 19 straipsnio nuostatas, ne mažiau nei penki Senato nariai turi būti išrinkti iš vieno pirmiau minėto kandidatų sąrašo.

8. Bendrieji Senato rinkimai vyksta ne vėliau kaip devyniasdešimt dienų po Atstovų Rūmų paleidimo, o pirmasis po rinkimų Senato posėdis vyksta tą dieną, kurią nustato Prezidentas pasikonsultavęs su Ministru Pirmininku.

9. Kiekvienas Senato narys privalo vykdyti savo funkcijas ir įgaliojimus iki kitų Senato rinkimų dienos, išskyrus tuos atvejus, kai jis miršta, atsistatydina iš pareigų, yra pripažįstamas netinkamu vykdyti savo pareigas.

10.1. Senato rinkimų tvarką, vadovaujantis šio straipsnio nuostatomis, nustato įstatymas.

10.2. Atsiradus laisvų vietų Senate kandidatus į naujai skiriamus Senato narius, gavus jų pačių sutikimą, siūlo Ministras Pirmininkas.

10.3. Senate atsiradus laisvų vietų, į kurias yra renkama, organizuojami rinkimai įstatymo nustatyta tvarka.

19 straipsnis

Įstatymas taip pat gali nustatyti, kad konkretų Senato narių skaičių tiesiogiai renka tam tikras pareigas vykdanti arba tam tikrai profesijai priklausančių asmenų grupė, asociacija ar taryba. Tokiu atveju išrenkama tiek Senato narių, kiek jų turi būti išrinkta iš atitinkamų kandidatų sąrašų pagal Konstitucijos 18 straipsnį.

ĮSTATYMŲ LEIDYBA

20 straipsnis

1. Kiekvienam įstatymo projektui, kurį inicijuoja ir priima Atstovų Rūmai, turi būti gautas Senato pritarimas. Išskyrus įstatymo projektą dėl apmokestinimo arba valdymo išlaidų, įstatymo projektas gali būti keičiamas Senate, prieš tai jį apsvarsčius Atstovų Rūmuose.

2.1. Įstatymo projektas, išskyrus įstatymo projektą dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų, inicijuojamas Senate ir, jei jam pritaria Senatas, yra teikiamas svarstyti Atstovų Rūmams.

2.2. Jei įstatymo projektas, kurį inicijavo Senatas, yra pakeičiamas Atstovų Rūmuose, laikoma, jog jį inicijavo Atstovų Rūmai.

3. Įstatymo projektas yra laikomas priimtu abejų Parlamento Rūmų, jeigu tokį įstatymo projektą iš pradžių priima vieni Parlamento Rūmai, o po to jam pritaria kiti Parlamento Rūmai.

Įstatymo projektai dėl apmokestinimo arba valdymo išlaidų

21 straipsnis

1. Įstatymų dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų leidybos iniciatyvos teisę turi Atstovų Rūmai.

2.1. Kiekvienas įstatymo dėl apmokestinimo arba valdymo išlaidų projektas, priimtas Atstovų Rūmų, turi būti siunčiamas Senatui pateikti pastabas.

2.2. Kiekvienas įstatymo dėl apmokestinimo arba valdymo išlaidų projektas, išsiųstas Senatui pateikti pastabas, pasibaigus ne ilgesniam kaip

dvidešimt vienos dienos terminui nuo jo išsiuntimo Senatui, turi būti grąžinamas Atstovų Rūmams, jie arba pritaria, arba atmeta visas Senato pastabas.

3. Jeigu tokio įstatymo projekto Senatas negrąžina Atstovų Rūmams per dvidešimt vieną dieną ar grąžina su pastabomis, kurioms Atstovų Rūmai nepritaria, laikoma, kad tokiam įstatymo projektui pritarė abeji Parlamento Rūmai.

22 straipsnis

1.1. Įstatymo dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų projektu yra laikomas toks projektas, kuris reglamentuoja šiuos klausimus: mokesčių nustatymą, panaikinimą, atleidimą nuo mokesčių, mokesčių pakeitimą; skolų apmokėjimą, kitų finansinių įsipareigojimų, susijusių su valstybės finansais, vykdymą, tokių finansinių įsipareigojimų pakeitimą ar atšaukimą; klausimus, susijusius su valstybės asignavimu, gavimu, saugojimu, išteklių apskaita arba auditu; paskolų didinimą, grąžinimą arba garantiją; kitus panašius klausimus, kylančius iš pirmau išvardytų sričių.

1.2. Šiame kontekste sąvokos „apmokestinimas", „viešieji finansai", „paskola" nėra susijusios su apmokestinimu, finansais ar paskola, nustatytais vietos valdžios institucijų.

2.1. Atstovų Rūmų Pirmininkas patvirtina įstatymo projektą kaip įstatymo dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų projektą, jei jis mano, kad tai yra įstatymo dėl apmokestinimo arba valdymo išlaidų projektas. Toks patvirtinimas, atsižvelgiant į toliau esančias nuostatas, yra galutinis ir neginčijamas.

2.2. Senatas rezoliucija, priimta posėdyje, kuriame dalyvauja ne mažiau kaip trisdešimt narių, gali pateikti prašymą Privilegijų komitetui, kad Prezidentas iškeltų klausimą, ar konkretus įstatymo projektas yra įstatymo dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų projektas.

2.3. Jeigu Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, nusprendžia pritarti tokiam prašymui, jis paskiria Privilegijų komitetą, sudarytą iš vienodo Atstovų Rūmų ir Senato narių skaičiaus bei pirmininko, kuriuo paskiriamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, pirmininkui suteikiama teisė balsuoti.

2.4. Privilegijų komitetas per dvidešimt vienos dienos terminą pateikia savo sprendimą Prezidentui iš karto po to, kai įstatymo projektas pateikiamas svarstyti Senatui.

2.5. Privilegijų komiteto sprendimas yra galutinis ir neginčijamas.

2.6. Jei Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, nusprendžia nepritarti Senato prašymui arba jeigu Privilegijų komitetas nepateikia ataskaitos per pirmiau nurodytą dvidešimt vienos dienos terminą, laikoma, kad Atstovų Rūmų Pirmininko pritarimas yra patvirtintas.

Įstatymo projektų svarstymo trukmė

23 straipsnis

1. Šis straipsnis taikomas kiekvienam įstatymo projektui, kurį priima Atstovų Rūmai ir kuris yra siunčiamas Senatui pateikti pastabas, išskyrus įstatymų dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų projektus bei tokius įstatymų projektus, kurių svarstymas Senate buvo sutrumpintas pagal Konstitucijos 24 straipsnyje nustatytą tvarką.

1.1. Kai įstatymo projektas, kuriam taikomas šis straipsnis, per toliau šioje pastraipoje apibrėžiamą terminą yra arba Senato atmetamas, arba Senato patvirtinamas su pataisomis, kurioms Atstovų Rūmai nepritaria, arba Senate yra nei priimamas (su pataisomis arba bejų), nei atmetamas per apibrėžtą laikotarpį, laikoma, kad įstatymo projektas, jeigu Atstovų Rūmai taip nusprendžia per šimtą aštuoniasdešimt dienų, pasibaigus apibrėžtam terminui, yra priimtas abejų Parlamento Rūmų sprendimo priėmimo dieną.

1.2. Pirmiau minėtas laikotarpis yra devyniasdešimt dienų, prasidedantis tą dieną, kurią Atstovų Rūmai įstatymo projektą siunčia Senatui, arba bet kuris ilgesnis laikotarpis, dėl kurio įstatymo projekto priėmimo tikslais sutaria abeji Parlamento Rūmai.

2.1. Pirmiau minėtas šio straipsnio punktas taikomas įstatymo projektui, kurį inicijuoja ir priima Senatas, pakeičia Atstovų Rūmai ir atitinkamai inicijuoja.

2.2. Šiuo tikslu devyniasdešimties dienų laikotarpis tokio įstatymo projekto atžvilgiu prasideda tą dieną, kai įstatymo projektas yra pirmą kartą siunčiamas Senatui po pakeitimų Atstovų Rūmuose.

24 straipsnis

1. Jeigu Atstovų Rūmams priėmus įstatymo projektą, išskyrus įstatymo projektą, kuriuo keičiama Konstitucija, Ministras Pirmininkas raštu Prezidentui ir kiekvienų Parlamento Rūmų Pirmininkui patvirtina, jog, Vyriausybės nuomone, įstatymo projekto priėmimas yra būtinas ir skubus tam, kad būtų užtikrinta viešoji tvarka ir visuomenės saugumas ar esant

nenumatytoms aplinkybėms tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, tokio įstatymo projekto svarstymo Senate laikas, jeigu Atstovų Rūmai taip nusprendžia, o Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, pritaria, yra sutrumpinamas iki termino, apibrėžiamo šiame sprendime.

2. Jeigu įstatymo projektas, kurio svarstymo laikas Senate buvo sutrumpintas pagal šį straipsnį:

a) yra įstatymo projektas, kitas nei įstatymo projektas dėl apmokestinimo ir valdymo išlaidų, kuris priimamas Senate arba kurį Senatas priima su pataisymais, kuriems Atstovų Rūmai nepritaria, arba yra nei priimamas, nei atmetamas Senate, ar

b) yra įstatymo projektas dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų, kurį Atstovų Rūmai grąžina Senatui su rekomendacijomis, kurioms Atstovų Rūmai nepritaria, arba kurio Senatas negrąžina Atstovų Rūmams per sprendime apibrėžtą laiką, laikoma, kad toks įstatymo projektas yra priimtas abejų Parlamento Rūmų pasibaigus šiam terminui.

3. Kai įstatymo projektas, kurio svarstymo Senate laikas buvo sutrumpintas pagal šį straipsnį, tampa įstatymu, jis galioja ne ilgiau kaip devyniasdešimt dienų nuo jo priėmimo dienos, nebent prieš pasibaigiant šiam terminui abeji Parlamento Rūmai sutaria, kad toks įstatymas galios ilgesnį laikotarpį, kurį savo sprendimuose apibrėžia abeji Parlamento Rūmai.

Įstatymų paskelbimas ir pasirašymas

25 straipsnis

1. Kai įstatymo projektas, išskyrus įstatymo projektą, kuriuo yra keičiama Konstitucija, priimamas abejų Parlamento Rūmų, Ministras Pirmininkas jį pateikia Prezidentui pasirašyti ir paskelbti kaip įstatymą pagal šio Konstitucijos straipsnio nuostatas.

2.1. Kiekvienas įstatymo projektas, išskyrus Konstitucijoje numatytus atvejus, kuris pateikiamas Prezidentui pasirašyti ir paskelbti, turi būti Prezidento pasirašytas ne anksčiau kaip penktą ir ne vėliau kaip septintą dieną po pateikimo.

2.2. Vyriausybės prašymu ir gavęs išankstinį Senato pritarimą, Prezidentas gali pasirašyti įstatymo projektą anksčiau nei penktą dieną po jo pateikimo.

3. Įstatymo projektas, kurio svarstymo terminas Senate sutrumpintas pagal Konstitucijos 24 straipsnį, turi būti pasirašytas Prezidento tą dieną, kai įstatymo projektas jam yra pateikiamas pasirašyti ir paskelbti.

4.1. Įstatymo projektas tampa įstatymu nuo tada, kai jį pasirašo ir paskelbia Prezidentas pagal šios Konstitucijos nuostatas.

4.2. Įstatymo projektas, kurį pagal Konstituciją pasirašo Prezidentas, turi būti Prezidento paskelbiamas įstatymu, kai apie tai pskelbiama „Oficialiajame leidinyje" (*Iris Oifigiúil*).

4.3. Prezidentas pasirašo tokį įstatymo projekto tekstą, kuriam pritarė abeji Parlamento Rūmai, ir jeigu toks įstatymo projektas yra priimtas abiem valstybinėm kalbom, Prezidentas turi pasirašyti įstatymo projekto tekstą abiem valstybinėm kalbom.

4.4. Jeigu Prezidentas pasirašo įstatymo projekto tekstą kuria nors viena oficialiąja kalba, įstatymo projektas turi būti išverstas į kitą oficialiąją kalbą.

4.5. Kai tik įstatymo projektas pasirašomas ir paskelbiamas įstatymu, įstatymo projektas, kurį pasirašė Prezidentas, arba įstatymo projektas abiem valstybinėm kalbom turi būti pateikiamas registruoti Aukščiausiojo Teismo registre. Tokio įstatymo registravimas tampa neginčijamu jame esančių teisės normų įrodymu.

4.6. Jeigu registruoto įstatymo tekstas abiem valstybinėm kalbom skiriasi, pirmenybė yra teikiama nacionalinei (airių) kalbai.

5.1. Ministras Pirmininkas, esant būtinybei, gali pareikalauti, kad abiejomis valstybinėmis kalbomis būtų parengtas šios Konstitucijos tekstas su visais ankstesniais jos pakeitimais.

5.2. Konstitucijos tekstas, patvirtintas Ministro Pirmininko ir Aukščiausiojo Teismo pirmininko parašais, pasirašomas Prezidento ir registruojamas Aukščiausiojo Teismo registre.

5.3. Į Aukščiausiojo Teismo registrą įtraukta Konstitucijos teksto kopija yra neginčijamas Konstitucijos teksto įrodymas nuo Konstitucijos registravimo dienos ir šiuo tikslu pakeičia visus anksčiau registruotus Konstitucijos tekstus.

5.4. Jeigu skiriasi kuri nors šios Konstitucijos registruoto teksto kopija, pirmenybė teikiama tekstui, parašytam nacionaline (airių) kalba.

Įstatymų projektų perdavimas Aukščiausiajam Teismui

26 straipsnis

Šis Konstitucijos straipsnis taikomas bet kuriam įstatymo projektui, išskyrus įstatymo projektą dėl apmokestinimo ar valdymo išlaidų, įstatymo projektą, kuriuo keičiama Konstitucija, ir įstatymo projektą, kurio svarsty-

mo laikas sutrumpintas Senate pagal Konstitucijos 24 straipsnį bei kuriam pritarė abeji Parlamento Rūmai.

1.1. Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, gali perduoti kiekvieną įstatymo projektą, kuriam taikomas šis Konstitucijos straipsnis, Aukščiausiajam Teismui tam, kad jis nuspręstų, jog toks įstatymo projektas arba konkrečios jo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai.

1.2. Kiekvienas toks kreipimasis turi būti pateiktas ne vėliau kaip septintą dieną po to, kai ginčijamą įstatymo projektą Ministras Pirmininkas pateikė Prezidentui pasirašyti.

1.3. Prezidentas negali pasirašyti tokio įstatymo projekto, kurio konstitucingumo klausimas jau yra svarstomas Aukščiausiajame Teisme.

2.1. Aukščiausiasis Teismas, sudarytas iš ne mažiau kaip penkių teisėjų, privalo nuspręsti dėl kiekvieno Prezidento pagal šį Konstitucijos straipsnį jam pateiktą įstatymo projekto konstitucingumo ir, išklausęs Generalinio advokato ir Aukščiausiojo Teismo paskirto teisininko argumentus, šiuo klausimu viešame teismo posėdyje skelbia sprendimą. Sprendimas turi būti priimtas ne vėliau kaip per šešiasdešimt dienų nuo tada, kai gaunamas kreipimasis.

2.3. Sprendimas Aukščiausiajame Teisme priimamas teisėjų balsų dauguma, sprendimą skelbia vienas Aukščiausiojo Teismo teisėjų, kuriam pavedama tai padaryti. Atskirosios teisėjų nuomonės draudžiamos, taip pat draudžiama atskleisti, kurie teisėjai balsavo už sprendimo priėmimą.

3.1. Jeigu Aukščiausiasis Teismas nusprendžia, kad įstatymo projektas prieštarauja Konstitucijai, Prezidentas tokio įstatymo projekto nepasirašo.

3.2. Jeigu dėl įstatymo projekto, kuriam taikomas šios Konstitucijos 27 straipsnis, yra pateikiama peticija Prezidentui, laikomasi Konstitucijos 27 straipsnio nuostatų.

3.3. Visais kitais atvejais Prezidentas įstatymo projektą pasirašo kiek įmanoma greičiau po Aukščiausiojo Teismo sprendimo paskelbimo.

Įstatymų projektų perdavimas svarstyti Tautai

27 straipsnis

Šis Konstitucijos straipsnis yra taikomas bet kuriam įstatymo projektui, išskyrus įstatymo projektą dėl Konstitucijos keitimo, kurį pagal Konstitucijos 23 straipsnį priėmė abeji Parlamento Rūmai.

1. Senato narių dauguma ir ne mažiau kaip viena trečioji Atstovų Rūmų narių bendra peticija, adresuota Prezidentui pagal šį Konstitucijos

straipsnį, gali pareikalauti, kad Prezidentas nepasirašytų ir nepaskelbtų įstatymu tokio įstatymo projekto, dėl kurio svarbos būtina užtikrinti, kad yra gautas Tautos valios patvirtinimas.

2. Kiekviena tokia peticija turi būti rašytinė ir pasirašyta peticijos įteikėjų, kurių parašų tikrumas turi būti patvirtintas įstatymo nustatyta tvarka.

3.1. Šioje peticijoje turi būti nurodomas peticijos pagrindas ar pagrindai, kuriais remiantis peticija yra grindžiama. Peticija turi būti pateikta Prezidentui ne vėliau kaip per keturias dienas po to, kai įstatymo projektas turėjo būti patvirtintas abejų Parlamento Rūmų.

3.2. Jei įstatymo projektas pateiktas įvertinti jo konstitucingumą Aukščiausiajam Teismui pagal Konstitucijos 26 straipsnį, Prezidentui neprivaloma svarstyti peticijos dėl tokio įstatymo projekto, nebent Aukščiausiasis Teismas priima sprendimą, kad įstatymo projektas neprieštarauja Konstitucijai. Jeigu Aukščiausiasis Teismas paskelbia tokį sprendimą, Prezidentui nėra privaloma priimti sprendimą dėl peticijos nepraėjus šešių dienų laikotarpiui nuo tada, kai Aukščiausiasis Teismas priima savo sprendimą.

4. Gavęs pagal šį straipsnį pateiktą peticiją, Prezidentas svarsto peticiją ir, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, paskelbia savo sprendimą ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo tada, kai įstatymo projektas, kuriuo grindžiama peticija, būtų galėjęs būti priimtas abejų Parlamento Rūmų.

5.1. Kiekvienu atveju, jeigu Prezidentas nusprendžia, jog įstatymo projektas, kuriuo yra grindžiama peticija pagal šį straipsnį, turi nacionalinę reikšmę Tautos valiai, jis raštu apie tai informuoja Ministrą Pirmininką ir kiekvienų Parlamento Rūmų pirmininką bei atsisako pasirašyti ir paskelbti tokį įstatymo projektą, išskyrus šiuos atvejus:

i. įstatymo projektui pritarė Tauta referendume pagal Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalies nuostatas per aštuonis mėnesius nuo tokio Prezidento sprendimo, arba

ii. įstatymo projektui pritarta Atstovų Rūmų sprendimu per aštuonių mėnesių laikotarpį po to, kai Atstovų Rūmai buvo paleisti ir vėl sušaukti.

5.2. Jeigu įstatymų projektui, dėl kurio pateikta peticija pagal šį Konstitucijos straipsnį, būtų pritarusi Tauta ar Atstovų Rūmai savo sprendimu pagal toliau šiame Konstitucijos skyriuje išdėstytas nuostatas, toks įstatymo projektas turi būti pateiktas Prezidentui pasirašyti ir paskelbti. Prezidentas šį įstatymo projektą tinkamu laiku pasirašo ir paskelbia įstatymu.

6. Kiekvienu atveju, kai Prezidentas nusprendžia, jog įstatymo projektas, dėl kurio yra pateikta peticija pagal šį Konstitucijos straipsnį, neturi

nacionalinės reikšmės, todėl nebūtinas Tautos valios patvirtinimas, jis apie tai raštu informuoja Ministrą Pirmininką ir abejų Parlamento Rūmų pirmininkus. Tokį įstatymo projektą Prezidentas pasirašo ir paskelbia ne vėliau kaip per vienuolika dienų nuo tada, kai įstatymo projektui būtų pritarę abeji Parlamento Rūmai.

VYRIAUSYBĖ

28 straipsnis

1. Vyriausybę sudaro ne mažiau kaip septyni ir ne daugiau kaip penkiolika narių, kuriuos skiria Prezidentas pagal Konstitucijos nuostatas.

2. Vadovaujantis Konstitucija Vyriausybė įgyvendina vykdomąją valdžią Valstybėje.

3.1. Be Atstovų Rūmų pritarimo negalima skelbti karo ar priimti sprendimo dalyvauti kare.

3.2. Ginkluotos invazijos atveju Vyriausybė gali imtis bet kokių veiksmų, reikalingų Valstybei apsaugoti. Jeigu tuo metu nevyksta Atstovų Rūmų posėdžiai, būtina sušaukti Atstovų Rūmų posėdį kaip įmanoma greičiau.

3.3. Šia Konstitucija, išskyrus Konstitucijos 15.5.2 straipsnį, negalima remtis siekiant panaikinti bet kokį Parlamento priimtą įstatymą dėl visuomenės saugumo ir Valstybės apsaugos karo arba ginkluoto pasipriešinimo metu, anuliuoti bet kokį kitą aktą (ar turint tikslą priimti šį aktą), priimtą karo arba ginkluoto pasipriešinimo metu, vykdant tokį pirmiau minėtą įstatymą.

Pagal šį papunktį karo metu laikomas laiko tarpas, kai vyksta ginkluotas konfliktas, kuriame Valstybė nedalyvauja, tačiau dėl kurio kiekvieni Parlamento Rūmai nusprendžia, kad egzistuoja nepaprastoji padėtis – kyla grėsmė gyvybiškai svarbiems Valstybės interesams. Karo ar ginkluoto pasipriešinimo metu taip pat laikomas laiko tarpas po karo, ginkluoto konflikto ar ginkluoto pasipriešinimo nutraukimo, kol abeji Parlamento Rūmai nusprendžia, jog nepaprastoji padėtis, atsiradusi dėl karo, ginkluoto konflikto ar gikluoto pasipriešinimo, nustojo egzistuoti.

4.1. Vyriausybė yra atsakinga Atstovų Rūmams.

4.2. Vyriausybė veiklą vykdo kaip kolegiali institucija bei kolegialiai atsako Valstybės departamentams, vadovaujamiems Vyriausybės narių.

4.3. Vyriausybės posėdžiai yra uždari, išskyrus tuos atvejus, kai Aukštesnysis Teismas nusprendžia, jog posėdis turi būti viešas, kai:

i. siekiama užtikrinti teisingumo vykdymą Aukštesniajame Teisme, arba

ii. siekiama užtikrinti svarbiausių visuomenės interesų apsaugą tribunole, paskirtame Vyriausybės arba atitinkamo ministro, ir pavedus Parlamento Rūmams, jeigu Parlamento Rūmai mano, kad tai yra visuotinio svarbumo klausimas.

4.4. Vyriausybė rengia valstybės biudžeto (išlaidų ir pajamų) projektą kiekvieniems finansiniams metais ir pateikia jį svarstyti Atstovų Rūmams.

5.1. Vyriausybės vadovas, arba Ministras Pirmininkas, yra vadinamas *Taoiseach*.

5.2. Ministras Pirmininkas privalo nuolat teikti informaciją Prezidentui vidaus ir užsienio politikos klausimais.

6.1. Ministras Pirmininkas paskiria Vyriausybės narį kaip *Tánaiste*.

6.2. *Tánaiste* atlieka Ministro Pirmininko funkcijas, jei Ministras Pirmininkas miršta arba nebegali nuolat vykdyti savo funkcijų tol, kol bus paskirtas kitas Ministras Pirmininkas.

6.3. *Tánaiste* taip pat vykdo Ministro Pirmininko funkcijas Ministro Pirmininko laikinai nesant.

7.1. Ministras Pirmininkas, *Tánaiste* bei Vyriausybės narys, atsakingas už Finansų departamento veiklą, turi būti Atstovų Rūmų nariais.

7.2. Kiti Vyriausybės nariai turi būti Atstovų Rūmų arba Senato nariais, tačiau Senato nariais gali būti ne daugiau kaip du iš jų.

8. Kiekvienas Vyriausybės narys turi teisę dalyvauti ir būti išklausytas Parlamente.

9.1. Ministras Pirmininkas gali atsistatydinti iš einamų pareigų bet kuriuo metu pateikdamas atsistatydinimo prašymą Prezidentui.

9.2. Kiekvienas Vyriausybės narys gali atsistatydinti iš einamų pareigų pateikdamas atsistatydinimo prašymą Ministrui Pirmininkui, o jis šį prašymą perduoda Prezidentui.

9.3. Prezidentas priima Vyriausybės nario, išskyrus Ministrą Pirmininką, atsistatydinimą, prieš tai pasikonsultavęs su Ministru Pirmininku.

9.4. Ministras Pirmininkas bet kuriuo metu gali, jei mano esant pakankamam pagrindui, pareikalauti, kad Vyriausybės narys atsistatydintų; jeigu Vyriausybės narys nepaiso tokio reikalavimo, jo įgaliojimus gali nutraukti Prezidentas, pasikonsultavęs su Ministru Pirmininku.

10. Ministras Pirmininkas atsistatydina iš pareigų, jeigu netenka Atstovų Rūmų daugumos palaikymo, išskyrus tuos atvejus, kai, jam pasi-

konsultavus su Prezidentu, Prezidentas paleidžia Atstovų Rūmus, arba, iš naujo sušaukus Atstovų Rūmus po jų paleidimo, Ministras Pirmininkas užsitikrina Atstovų Rūmų daugumos palaikymą.

11.1. Jei Ministras Pirmininkas bet kuriuo metu atsistatydina iš pareigų, kiti Vyriausybės nariai taip pat privalo atsistatydinti. Šiuo atveju Ministras Pirmininkas ir kiti Vyriausybės nariai vykdo savo funkcijas tol, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė.

11.2. Vyriausybės nariai, kurie vykdo savo funkcijas tuo metu, kai paleidžiami Atstovų Rūmai, eina šias pareigas tol, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė.

12. Įstatymu reglamentuojami tokie klausimai kaip Valstybės departamentų struktūra ir funkcijų tarp Valstybės departamentų paskirstymas, Vyriausybės narių paskyrimas ministrais, atsakingais už šių departamentų veiklą, Vyriausybės nario funkcijų ir įgaliojimų perleidimas tuo metu, kai Vyriausybės nario nėra arba jis negali vykdyti savo funkcijų, Vyriausybės narių darbo užmokestis.

VIETOS SAVIVALDA

28A straipsnis

1. Valstybė pripažįsta savivaldos, demokratiškai atstovaujančios vietos bendruomenėms, vaidmenį vietiniu lygmeniu užtikrinant ir įgyvendinant teisės patikėtas funkcijas bei įgaliojimus, ir savo iniciatyva paremiant vietos bendruomenių interesus.

2. Vietos savivaldos institucijos renkamos tiesiogiai įstatymų nustatyta tvarka. Vietos savivaldos institucijų funkcijos ir įgaliojimai, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, apibrėžiami ir vykdomi laikantis įstatymų.

3. Vietos savivaldos institucijų narių rinkimai vykdomi įstatymu nustatyta tvarka ne vėliau kaip po rinkimų praėjus penkeriems metams.

4. Kiekvienas Airijos pilietis, galintis balsuoti Atstovų Rūmų rinkimuose, taip pat kiti įstatyme įvardyti asmenys turi teisę balsuoti vietos savivaldos institucijų, nurodytų šio straipsnio 2 dalyje, rinkimuose, įstatymų nustatyta tvarka.

5. Atsiradusios laisvos vietos savivaldos institucijose, nurodytose šio straipsnio 2 dalyje, užpildomos įstatymų nustatyta tvarka.

TARPTAUTINIAI SANTYKIAI

29 straipsnis

1. Airijos Valstybė iškilmingai pareiškia palaikanti taiką ir draugišką bendradarbiavimą tarp tautų, grindžiamą tarptautiniu teisingumu ir morale.

2. Airijos Valstybė iškilmingai pareiškia pripažįstanti, kad tarptautiniai ginčai būtų sprendžiami tarptautiniame arbitraže arba teisme.

3. Airijos Valstybė, palaikydama santykius su kitomis valstybėmis, laikosi visuotinai pripažįstamų tarptautinės teisės principų.

4.1. Tarptautinių santykių srityje vykdomąją valdžią įgyvendina Vyriausybė pagal šios Konstitucijos 28 straipsnį.

4.2. Įgyvendindama vykdomąją valdžią tarptautinių santykių srityje Vyriausybė gali, jeigu tai apibrėžta įstatymu, pasirinkti veikimo metodą, kurį konkrečiam tikslui taiko tam tikra asmenų grupė arba tautų lyga, su kuriais Valstybė, esant bendram poreikiui, palaiko tarptautinius santykius.

4.3. Airijos Valstybė tampa Europos atominės energijos bendrijos, įsteigtos Romos sutartimi 1957 m. kovo 25 d., nare.

4.4. Airijos Valstybė iškilmingai patvirtina, jog pripažįsta įsipareigojimus, prisiimtus Europos Sąjungos, kurios valstybės narės veikia kartu, kad stiprintų taiką, bendras vertybes ir savo žmonių gerovę.

4.5. Airijos Valstybė ratifikuoja Lisabonos sutartį, keičiančią Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, pasirašytą Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d.

4.6. Nė viena šios Konstitucijos nuostata nedaro negaliojančių įstatymų ar kitų teisės aktų, Airijos Valstybės priimtų iki arba po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, kurių priėmimą lėmė Airijos Valstybės narystė Europos Sąjungoje, kaip apibrėžta šio straipsnio 5 punkte, ar narystė Europos atominės energijos bendrijoje, arba užkerta kelią taikyti įstatymus ar kitus teisės aktus, kuriuos priėmė:

i. Europos Sąjunga, Europos atominės energijos bendrija ar jų institucijos;

ii. Europos Bendrijos, Europos Sąjunga iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo arba jų institucijos;

iii. kitos pagal pirmiau išvardytas sutartis kompetentingos institucijos.

4.7. Airijos Valstybė naudojasi diskrecijos teise, kuriai iš anksto pritaria abeji Parlamento Rūmai:

i. glaudžiai bendradarbiaujant pagal Europos Sąjungos sutarties 20 straipsnį;

ii. pagal Šengeno *acquis* 19 protokolą, integruotą į Europos Sąjungos veikimo sritį, pridėtą prie Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (anksčiau Europos Bendrijos steigimo sutartis), ir

iii. pagal 21 Protokolą dėl Didžiosios Britanijos ir Airijos pozicijos dėl laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės, pridėtą kaip priedą, įskaitant galimybę nebetaikyti šio Protokolo arba jo dalies Airijai.

4.8. Airijos Valstybė pritaria sprendimams, kuriuos jau patvirtino abu Parlamento Rūmai, priimtiems:

i. pagal Europos Sąjungos sutartį ir Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo, suteikiantiems Europos Sąjungos Tarybai teisę veikti bet kokiu būdu, išskyrus vienbalsiškumą;

ii. pagal sutartis, sudarančias galimybę taikyti įprastinę teisėkūros procedūrą, ir

iii. pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 82 straipsnio 2 dalies d papunktį, 83 straipsnio 1 dalies 3 papunktį ir 86 straipsnio 1 bei 4 dalis, susijusias su laisvės, saugumo ir teisingumo erdve.

4.9. Airijos Valstybė nepatvirtina sprendimo, kurį priėmė Europos Viršūnių Taryba, dėl bendrosios gynybos politikos pagal Europos Sąjungos sutarties 42 straipsnį, jeigu tokią bendrąją gynybą turi užtikrinti ir pati Airijos Valstybė.

4.10. Airijos Valstybė ratifikuoja Ekonominės ir pinigų sąjungos sutartį dėl stabilumo, koordinavimo ir valdymo, priimtą 2012 m. kovo 2 d. Briuselyje. Jokia šios Konstitucijos nuostata nedaro negaliojančių įstatymų ar kitų teisės aktų, kurių priėmimas yra būtinas Airijos Valstybės įsipareigojimams pagal minėtą Sutartį vykdyti arba užkerta kelią taikyti įstatymus ar kitus teisės aktus, kuriuos priėmė institucijos, įsteigtos pagal šią Sutartį.

5.1. Kiekviena tarptautinė sutartis, kurios šalimi tampa Airijos Valstybė, turi būti pateikta tvirtinti Atstovų Rūmams.

5.2. Airijos Valstybė negali turėti pareigos mokėti viešųjų fondų mokesčius, nustatytus pagal tarptautinę sutartį, nebent šiai tarptautinei sutarčiai pritarė Atstovų Rūmai.

5.3. Ši nuostata netaikoma techninio arba administracinio pobūdžio susitarimams ar konvencijoms.

6. Nė viena tarptautinė sutartis negali tapti Airijos Valstybės nacionalinės teisės dalimi, išskyrus, kai taip nusprendžia Parlamentas.

7. Airijos Valstybei gali būti taikomos Britų ir airių sutarties, sudarytos Belfaste 1998 m. balandžio 10 d., toliau vadinamos Sutartimi, nuostatos.

7.1. Kiekviena pagal Sutartį įsteigta institucija gali vykdyti jai patikėtus įgaliojimus ir funkcijas, susijusius su bet kuria Airijos salos dalimi, nepaisant Konstitucijos normų, nustatančių panašias funkcijas ir įgaliojimus Airijos Valstybės institucijai ar kitam asmeniui, sukurtai ar paskirtam pagal Konstituciją. Įgaliojimai ir funkcijos, patikėti pagal Sutartį įsteigtai institucijai, susiję su ginčų sprendimu ar kitokiomis panašiomis situacijomis, papildo ar pakeičia panašias pagal šią Konstituciją įsteigtų institucijų arba paskirtų asmenų funkcijas ar įgaliojimus.

7.2. Jeigu Vyriausybė nusprendžia, kad dėl Airijos Valstybės įsipareigojimų pagal Sutartį turi būti keičiama ši Konstitucija, Konstitucija turi būti keičiama tokiu būdu neatsižvelgiant į Konstitucijos 46 straipsnį:

i. 2 straipsnio tekstas airių kalba.

ii. 2 straipsnio tekstas anglų kalba.

„2 straipsnis

Kiekvienas asmuo, gimęs Airijos saloje ir užjūrio teritorijose, turi prigimtinę teisę būti Airijos piliečiu. Teisę tapti Airijos Valstybės piliečiais įstatymų nustatyta tvarka taip pat turi kiti asmenys. Tauta puoselėja ir palaiko ypatingą artumą (bendrumą) su airių kilmės asmenimis, gyvenančiais užsienyje, kurie dalijasi savo kultūriniu identitetu ir paveldu.

3 straipsnis

1. Tauta išsaugo tvirtą valią darniai ir draugiškai vienyti visus Airijos saloje gyvenančius žmones nepriklausomai nuo jų tautinio identiteto bei tradicijų ir pripažįsta, kad vieninga Airijos Valstybė bus valdoma tik taikiai demokratišku būdu gavus žmonių daugumos sutikimą abiejose Airijos saloje galiojančiose teisės sistemose. Konstitucija įsteigto Parlamento priimti įstatymai taikomi toje pačioje teritorijoje ir tokia pačia apimtimi, kaip ir įstatymai, kuriuos priėmė Parlamentas, veikęs iki šios Konstitucijos įsigaliojimo.

2. Vykdomosios valdžios institucijos, bendros abiem galiojančioms teisės sistemoms, savo funkcijas gali vykdyti tiek visoje Airijos salos teritorijoje, tiek jos dalyje.“

iii. nauja straipsnio dalis airių kalba.

iv. nauja straipsnio dalis anglų kalba.

„8. Airijos Valstybė vykdo eksteritorialią jurisdikciją pagal visuotinai pripažįstamus tarptautinės teisės principus.“

7.3. Pateikus deklaraciją pagal šią dalį, ši dalis bei jos 3 ir 5 papunkčiai yra pašalinami iš Konstitucijos teksto. Tačiau, nepaisant tokio minėtų nuostatų pašalinimo iš Konstitucijos teksto, šis Konstitucijos skyrius nenustoja savo teisinės galios.

7.4. Jeigu tokia deklaracija nėra pareiškiama per dvylikos mėnesių laikotarpį po to, kai ja buvo papildyta Konstitucija, arba per ilgesnį įstatymu nustatytą terminą, ši dalis netenka teisinės galios ir nuo to laiko turi būti pašalinama iš oficialaus Konstitucijos teksto.

8. Airijos Valstybė vykdo eksteritorialią jurisdikciją pagal visuotinai pripažįstamus tarptautinės teisės principus.

9. Airijos Valstybė ratifikuoja Romos statutą dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo, pasirašytą 1998 m. liepos 17 d.

GENERALINIS PROKURORAS

30 straipsnis

1. Generalinis prokuroras veikia kaip Vyriausybės patarėjas teisės klausimais, kuris teikia teisinę nuomonę ir vykdo tokias funkcijas ir įgaliojimus, kuriuos jam nustato ši Konstitucija ir įstatymai.

2. Generalinį prokurorą skiria Prezidentas Ministro Pirmininko siūlymu.

3. Kaltinimus dėl nusikaltimų ir teisės pažeidimų teismuose, numatytuose Konstitucijos 34 straipsnyje, išskyrus teismus, turinčius supaprastintą jurisdikciją, Tautos vardu palaiko Generalinis prokuroras ar kitas asmuo, įgaliotas vykdyti šią funkciją pagal įstatymus.

4. Generalinis prokuroras negali būti Vyriausybės nariu.

5.1. Generalinis prokuroras bet kuriuo metu gali atsistatydinti, pateikdamas atsistatydinimo prašymą Ministrui Pirmininkui, kuris jį teikia Prezidentui.

5.2. Ministras Pirmininkas gali, esant, jo manymu, tinkamoms priežastims, reikalauti Generalinio prokuroro atsistatydinimo.

5.3. Jeigu Generalinis prokuroras vis tiek neatsistatydina, jį iš pareigų gali atleisti Prezidentas, prieš tai pasikonsultavęs su Ministru Pirmininku.

5.4. Generalinis prokuroras turi pasitraukti iš einamų pareigų, jei atsistatydina Ministras Pirmininkas, bet gali ir toliau vykdyti savo įgaliojimus, kol bus paskirtas naujas Ministras Pirmininkas.

6. Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas, visi Generalinio prokuroro tarnybos klausimai, įskaitant jo gaunamą atlyginimą, reglamentuojami įstatymu.

VALSTYBĖS TARYBA

31 straipsnis

1. Valstybės Taryba konsultuoja Prezidentą visais klausimais, kuriais Prezidentui vykdant jam pavestas funkcijas ir įgaliojimus pagal šios Konstitucijos nuostatas būtina gauti Valstybės Tarybos konsultaciją, bei atlieka kitas Konstitucijos jai pavestas funkcijas.

2. Valstybės Tarybą sudaro šie nariai:

i. *ex officio* nariai (nariai pagal užimamas pareigas): Ministras Pirmininkas, *Tánaiste*, Vyriausiasis teisėjas, Aukštesniojo Teismo pirmininkas, Atstovų Rūmų ir Senato pirmininkai bei Generalinis prokuroras;

ii. kiekvienas asmuo, galintis ir norintis eiti Valstybės Tarybos nario pareigas, kuris galėtų būti paskirtas Prezidentu, Ministru Pirmininku, Vyriausiuoju teisėju arba Vykdomosios *Saorstát Éireann* tarybos pirmininku;

iii. bet kokie kiti asmenys, jei tokių yra, kuriuos paskiria Prezidentas pagal šį straipsnį.

3. Prezidentas bet kuriuo metu turi teisę įgalioti tokius kitus asmenis, kuriuos mano esant tinkamus, būti Valstybės Tarybos nariais. Šių asmenų negali būti daugiau nei septyni vienu metu.

4. Kiekvienas Valstybės Tarybos narys privalo pirmame posėdyje, kuriame jis dalyvauja, prisiekti ir pasirašyti po šiuo priesaikos tekstu:

„Visagalio Dievo akivaizdoje aš, ___________, iškilmingai ir nuoširdžiai pareiškiu ir pažadu, kad ištikimai ir sąžiningai vykdysiu savo, kaip Valstybės Tarybos nario, pareigas."

5. Kiekvienas Prezidento paskirtas Valstybės Tarybos narys privalo užimti šį postą tol, kol naujai išrinktas Prezidentas pradės vykdyti savo funkcijas ir įgaliojimus, nebent Valstybės Tarybos narys miršta, atsistatydina, negali vykdyti savo pareigų arba yra pašalinamas iš užimamų pareigų.

6. Kiekvienas Prezidento paskirtas Valstybės Tarybos narys gali atsistatydinti iš užimamų pareigų tik pateikdamas atsistatydinimo prašymą Prezidentui.

7. Prezidentas gali, manydamas esant tinkamoms priežastims, priimti sprendimą nutraukti bet kurio jo paskirto Valstybės Tarybos nario įgaliojimus.

8. Valstybės Tarybos posėdžiai gali būti sušaukti Prezidento tokiu laiku ir tokioje vietoje, kuriuos nustato pats Prezidentas.

32 straipsnis

Prezidentas įsipareigoja nevykdyti savo funkcijų ir įgaliojimų, kuriuos pagal Konstitucijos nuostatas jis turi vykdyti pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, kol nesušaukiamas Valstybės Tarybos posėdis, kurio metu Prezidentas išklauso posėdyje dalyvaujančius Valstybės Tarybos narius.

KONTROLIERIUS IR VYRIAUSIASIS AUDITORIUS

33 straipsnis

1. Kontrolierius ir vyriausiasis auditorius valstybės vardu atlieka visų išlaidų ir kitų piniginių sumų, administruojamų Parlamento arba jo pavedimu, auditą.

2. Kontrolierių ir vyriausiąjį auditorių skiria Prezidentas, pasikonsultavęs su Atstovų Rūmais.

3. Kontrolierius ir vyriausiasis auditorius negali būti Parlamento nariu, užimti jokių kitų pareigų arba gauti jokio kito atlyginimo už savo veiklą.

4. Kontrolierius ir vyriausiasis auditorius Atstovų Rūmams teikia savo veiklos ataskaitą įstatyme nustatytu periodiškumu.

5.1. Kontrolierius ir vyriausiasis auditorius negali būti pašalintas iš užimamų pareigų, išskyrus dėl netinkamo elgesio ar nesugebėjimo atlikti jam pavestų pareigų ir tik Atstovų Rūmų sprendimu bei Senato reikalavimu.

5.2. Apie tokį Atstovų Rūmų ir Senato sprendimą Ministras Pirmininkas tinkamu laiku informuoja Prezidentą, jam išsiųsdamas sprendimo kopijas, patvirtintas kiekvienų Parlamento Rūmų pirmininkų.

5.3. Gavęs pirmiau minėtų sprendimų kopijas, Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą pašalinti Kontrolierių ir vyriausiąjį auditorių iš užimamų pareigų.

6. Kontrolieriaus ir vyriausiojo auditoriaus tarnybos darbo tvarką nustato įstatymas.

TEISMAI

34 straipsnis

1. Teisingumą įstatymais įsteigtuose teismuose vykdo teisėjai, paskirti Konstitucijos nustatyta tvarka. Teisingumas teismuose yra vykdomas viešai, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus.

2. Teismus sudaro pirmosios instancijos teismai ir Apeliacinės instancijos teismas.

3.1. Pirmosios instancijos teismams priklauso Aukštesnysis Teismas, turintis įgaliojimus nagrinėti visas civilines ir baudžiamąsias bylas teisės ir fakto aiškinimo klausimais.

3.2. Išskyrus šiame straipsnyje numatytas išimtis, Aukštesnysis Teismas pagal šioje Konstitucijoje nustatytą tvarką taip pat nagrinėja įstatymų teisėtumo klausimus. Įstatymų teisėtumo klausimų negali nagrinėti joks kitas teismas, įsteigtas pagal Konstitucijos nuostatas, išskyrus Aukštesnįjį Teismą arba Aukščiausiąjį Teismą.

3.3. Joks kitas teismas neturi teisės ginčyti įstatymo, jo normos ar įstatymo projekto, dėl kurio į Aukščiausiąjį Teismą kreipėsi Prezidentas pagal šios Konstitucijos 26 straipsnį, teisėtumo bei teisėtumo tokio įstatymo (įstatymo projekto), kai kreipimąsi dėl įstatymo teisėtumo pateikia Prezidentas Aukščiausiajam Teismui pagal Konstitucijos 26 straipsnį.

3.4. Pirmosios instancijos teismams taip pat priskiriami vietinės ir ribotos kompetencijos teismai, kurių sprendimus galima skųsti apeliacine tvarka, kaip tai numato įstatymai.

4.1. Apeliacinės instancijos teismas vadinamas Aukščiausiuoju Teismu.

4.2. Aukščiausiojo Teismo pirmininkas vadinamas Vyriausiuoju teisėju.

4.3. Aukščiausiasis Teismas yra apeliacinė instancija Aukštesniojo Teismo sprendimams, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, ir visų kitų teismų sprendimams, kaip numatyta įstatymuose.

4.4. Įstatymas negali užkirsti kelio pateikti apeliacinį skundą Aukščiausiajam Teismui, jeigu apeliaciniu skundu taip pat keliamas įstatymo teisėtumo klausimas pagal šios Konstitucijos nuostatas.

4.5. Aukščiausiojo Teismo sprendimus dėl įstatymų teisėtumo, atsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas, skelbia vienas Aukščiausiojo Teismo teisėjas Aukščiausiojo Teismo nurodymu. Atskirosios teisėjų nuomonės – pritariančios sprendimui ar jam prieštaraujančios – yra negalimos.

4.6. Aukščiausiojo Teismo sprendimai visose bylose yra galutiniai ir neskundžiami.

5. Kiekvienas asmuo, paskirtas teisėju pagal Konstitucijos nuostatas, pateikia ir pasirašo šį pareiškimą:

„Visagalio Dievo akivaizdoje aš, __________, iškilmingai ir nuoširdžiai pasižadu ir pareiškiu, kad ištikimai ir tinkamai panaudodamas savo turimas žinias ir pajėgumus, vykdysiu Vyriausiojo teisėjo (ar kito teisėjo, priklausomai nuo pareigų) pareigas be baimės ar užsidegimo, prisirišimo

arba piktos valios, kiekvieno žmogaus atžvilgiu, vykdydamas šias pareigas laikysiuos Konstitucijos ir įstatymų. Tepadeda man Dievas.“

5.1. Tokį pareiškimą pateikia ir pasirašo Vyriausiasis teisėjas dalyvaujant Prezidentui, Aukščiausiojo, Aukštesniojo teismų teisėjams bei visų kitų teismų teisėjai dalyvaujant Vyriausiajam teisėjui arba kitam aukštesnes pareigas užimančiam Aukščiausiojo Teismo teisėjui viešame teismo posėdyje.

5.2. Kiekvienas teisėjas privalo pateikti ir pasirašyti šį pareiškimą prieš pradėdamas eiti savo pareigas, bet ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo tada, kai jis yra paskiriamas teisėju arba vėliau, jeigu tokią vėlesnę datą nustato Prezidentas.

5.3. Bet kuris teisėjas, kuris atsisako ar nepaiso šio pareiškimo, turi palikti savo pareigas.

35 straipsnis

1. Aukščiausiojo Teismo, Aukštesniojo Teismo bei visų kitų teismų, įsteigtų laikantis šios Konstitucijos 34 straipsnio, teisėjus skiria Prezidentas.

2. Visi teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir vadovaujasi Konstitucija bei įstatymais.

3. Teisėjai negali būti Parlamento nariais, taip pat užimti kurias nors kitas pareigas ar gauti jokio kito atlyginimo.

4.1. Aukščiausiojo Teismo ir Aukštesniojo Teismo teisėjai negali būti nušalinti nuo einamų pareigų, išskyrus dėl netinkamo elgesio ar jiems negalint toliau vykdyti savo pareigas ir tik Atstovų Rūmams bei Senatui priėmus sprendimus šiuo klausimu.

4.2. Ministras Pirmininkas privalo tinkamu laiku informuoti Prezidentą apie tokius Atstovų Rūmų ir Senato sprendimus, išsiųsdamas šių sprendimų kopijas, patvirtintas abejų Parlamento Rūmų pirmininkų.

4.3. Gavęs pranešimą ir minėtų sprendimų kopijas, Prezidentas privalo nedelsdamas priimti įsakymą dėl teisėjo nušalinimo nuo pareigų.

5.1. Draudžiama mažinti teisėjų atlyginimus jiems vykdant savo pareigas, išskyrus šiame straipsnyje numatytus atvejus.

5.2. Teisėjų atlyginimams taikomi tie patys mokesčiai ir rinkliavos, kuriuos moka kiti dirbantys asmenys arba konkrečiai klasei priklausantys dirbantys asmenys.

5.3. Jeigu įstatymu, priimtu iki arba po šio skyriaus įsigaliojimo, sumažinami atlyginimai, mokami iš valstybės lėšų konkrečiai klasei priklausantiems asmenims, ir tokiame įstatyme nurodyta, kad atlyginimų suma-

žinimas yra būtinas norint užtikrinti viešąjį interesą, įstatymas gali sumažinti ir teisėjams mokamus atlyginimus.

36 straipsnis

Atsižvelgiant į pirmiau minėtas šios Konstitucijos nuostatas, reglamentuojančias teismų veiklą, įstatymas taip pat numato:

i. Aukščiausiojo Teismo ir Aukštesniojo Teismo teisėjų skaičių, atlyginimą, pensinį amžių ir pensijas;

ii. kitų teismų teisėjų skaičių ir jų kadencijų trukmę;

iii. minėtų teismų sudarymo, veiklos tvarką, kompetencijos pasiskirstymą ir visus kitus procesinius klausimus.

37 straipsnis

1. Joks asmuo, nesantis teisėju, tačiau galintis vykdyti teismines funkcijas, negali remtis Konstitucija tam, kad galėtų kliudyti teismuose (išskyrus baudžiamąjį procesą) vykdyti teisingumą.

2. Tokio asmens paskyrimas negalioja nepaisant to, kad vykdyti teisingumą jį paskyrė Parlamentas po šios Konstitucijos įsigaliojimo, nes niekas, nebūdamas paskirtas teisėju pagal šią Konstituciją, negali vykdyti teisingumo teisme, sudarytame remiantis Konstitucijos nuostatomis.

TEISĖS PAŽEIDIMŲ NAGRINĖJIMO PROCESAS

38 straipsnis

1. Asmuo gali būti teisiamas dėl nusikaltimo padarymo tik pagal įstatymą.

2. Smulkūs pažeidimai turi būti nagrinėjami tik supaprastinto (sumarinio) proceso tvarka.

3.1. Įstatymo nustatyta tvarka teisės pažeidimams nagrinėti gali būti steigiami specialūs teismai, jei bendrosios kompetencijos teismai yra nepajėgūs užtikrinti efektyvaus teisingumo vykdymo ir viešosios tvarkos bei visuomenės saugumo apsaugos.

3.2. Specialių teismų sudarymo tvarką, funkcijas, įgaliojimus ir procesą juose nustato įstatymas.

4.1. Karo įstatymų pažeidimams nagrinėti gali būti steigiami kariniai tribunolai, jei tokius teisės pažeidimus padaro asmenys, kuriems taikomi karo įstatymai. Karo tribunolai gali būti steigiami teisės pažeidimams, susijusiems su karo padėtimi ar ginkluotu pasipriešinimu, nagrinėti.

4.2. Ginkluotų pajėgų nariai, nevykdantys savo funkcijų, negali būti teisiami karo lauko teismuose arba kituose karo tribunoluose dėl teisės pažeidimų, kuriuos įprastine tvarka nagrinėja civiliniai teismai, nebent tokių teisės pažeidimų nagrinėjimas yra karo lauko teismų arba kitų karo tribunolų jurisdikcija, kaip tai numato įstatymai, reglamentuojantys karinės drausmės vykdymą.

5. Asmuo negali būti teisiamas už teisės pažeidimo padarymą nesant prisiekusiųjų, išskyrus šio straipsnio 2, 3 ar 4 dalyse išvardytus atvejus.

6. Konstitucijos 34 ir 35 straipsnių nuostatos netaikomos teismui ar tribunolui, įsteigtam pagal šio straipsnio 3 ar 4 dalis.

39 straipsnis

Išdavyste yra laikomas tik karo prieš Airijos Valstybę pradėjimas, padėjimas bet kuriai valstybei ar asmeniui, kurstymas arba sąmokslo rengimas su bet kuriuo asmeniu, turint tikslą pradėti karą prieš Airijos Valstybę, bandymas ginkluotomis pajėgomis ar kitokiais prievartiniais būdais nuversti valstybės valdymo organus, įsteigtus pagal Konstituciją, dalyvavimas tokioje veikloje arba buvimas su ja susijusiu, kurstymas arba sąmokslo su bet kuriuo asmeniu rengimas. Išdavyste yra laikomas tiesioginis dalyvavimas, bendrininkavimas darant šį teisės pažeidimą, taip pat buvimas susijusiu darant šį teisės pažeidimą.

PAGRINDINĖS ASMENS TEISĖS

40 straipsnis

1. Visi Airijos piliečiai įstatymui yra lygūs. Esant būtinybei, įstatymu gali būti nustatytas skirtingas asmenų traktavimas atsižvelgiant į jų turimus skirtingus sugebėjimus, fizinę, moralinę ar socialinę funkcijas.

2.1. Valstybė nesuteikia kilmingumo titulų.

2.2. Pilietis gali priimti kilmingumo titulą arba apdovanojimą tik gavęs išankstinį Vyriausybės sutikimą.

3.1. Valstybė įstatymais užtikrina gerbti ir, kiek įmanoma, ginti asmenines piliečio teises.

3.2. Valstybė įstatymais įsipareigoja ypač saugoti savo piliečius nuo neteisėto užpuolimo, o teisės pažeidimo atveju ginti kiekvieno piliečio gyvybę, asmenybę, gerą vardą ir nuosavybės teises.

3.3. Valstybė pripažįsta negimusio asmens teisę į gyvybę ir, tinkamai paisydama motinos teisės į gyvybę, įstatymais užtikrina bei, kiek įmanoma, įsipareigoja ginti šią teisę.

Šis punktas neužkerta teisės išvykti į kitą valstybę.

Šis punktas taip pat neužkerta teisės įgyti arba turėti galimybę gauti, vadovaujantis įstatymais, informaciją, susijusią su kitoje valstybėje teisėtai teikiamomis paslaugomis.

4.1. Piliečių asmeninė laisvė negali būti ribojama, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis.

4.2. Jei Aukštesnysis Teismas arba bet kuris šio teismo teisėjas gauna asmens ar jo vardu parašytą skundą, kad toks asmuo buvo neteisėtai sulaikytas, Aukštesnysis Teismas ar bet kuris šio teismo teisėjas, kuriam toks skundas buvo pateiktas, nedelsdamas ištiria šį skundą ir gali priimti nurodymą asmeniui, neteisėtai sulaikiusiam kitą asmenį, nurodytu laiku atvesdinti sulaikytąjį asmenį į Aukštesnįjį Teismą bei raštu patvirtinti šio asmens sulaikymo priežastis. Atvesdinus sulaikytąjį asmenį į Aukštesnįjį Teismą ir jį sulaikiusiam asmeniui suteikus galimybę paaiškinti tokio sulaikymo priežastis, Aukštesnysis Teismas priima nurodymą paleisti sulaikytąjį asmenį, nebent paaiškėja, kad jis yra sulaikytas pagal įstatymą.

4.3. Jeigu sulaikytąjį asmenį pristačius į Aukštesnįjį Teismą paaiškėja, jog toks asmuo buvo sulaikytas pagal įstatymą, kuris yra nesuderinamas su Konstitucija, Aukštesnysis Teismas kreipiasi į Aukščiausiąjį Teismą tam, kad būtų išspręstas įstatymo galiojimo klausimas. Kol Aukščiausiasis Teismas nagrinėja šį prašymą, sulaikytasis asmuo gali būti paleistas į laisvę už užstatą Aukštesniojo Teismo nustatytomis sąlygomis tol, kol Aukščiausiasis Teismas išsprendžia įstatymo teisėtumo klausimą.

4.4. Aukštesniojo Teismo pirmininkui arba vyresniajam teisėjui taip nurodžius, neteisėto asmens sulaikymo klausimas Aukštesniajame Teisme yra svarstomas dalyvaujant trijų teisėjų kolegijai, arba, visais kitais atvejis, dalyvaujant vienam teisėjui.

4.5. Šio straipsnio nuostatomis negali būti remiamasi siekiant užkirsti kelią, kontroliuoti ar kitaip trukdyti vykdyti ginkluotųjų pajėgų funkcijas karo ar ginkluoto pasipriešinimo atveju.

5. Kiekvieno piliečio būstas yra neliečiamas, į jį negali būti įsibrauta jėga, išskyrus įstatymuose nustatytas išimtis.

6.1. Valstybė garantuoja laisvę naudotis šiomis teisėmis atsižvelgdama į viešąją tvarką ir moralę:

i. Piliečių teisę laisvai reikšti savo įsitikinimus.

Viešosios nuomonės ugdymas yra ypatingos svarbos klausimas, todėl valstybė stengiasi užtikrinti, kad tokie viešosios nuomonės skleidėjai kaip radijas, spauda, kinas, išsaugantys teisę laisvai reikšti savo nuomonę, įskaitant Vyriausybės vykdomos politikos kritiką, vykdys savo veiklą nepažeisdami viešosios tvarkos, moralės ar valdžios autoriteto.

Šventvagiškų, keliančių maištą arba nepadorių minčių skelbimas yra teisės pažeidimas (nusikaltimas), už kurį baudžiama pagal įstatymą.

ii. Teisę į taikius susirinkimus, nenaudojant ginklo.

Įstatymas gali uždrausti tokius susirinkimus ar juos kontroliuoti, jeigu jais pažeidžiama taika arba jie kelia grėsmę viešajai tvarkai, taip pat kontroliuoti bei užkirsti kelią tokiems susirinkimams, kurie yra rengiami prie bet kurių Parlamento Rūmų.

iii. Piliečių teisę steigti sąjungas ir asociacijas.

Viešojo intereso tikslais gali būti priimtas įstatymas, siekiantis sureguliuoti ir kontroliuoti anksčiau minėtą teisę.

6.2. Įstatymas, įtvirtinantis teisę steigti sąjungas ir asociacijas bei teisę jungtis į taikius susirinkimus, negali būti naudojamas siekiant pateisinti politinę, religinę arba konkrečios visuomenės klasės diskriminaciją.

ŠEIMA

41 straipsnis

1.1. Valstybė pripažįsta šeimą kaip natūralų pirminį ir esminį visuomenės darinį ir kaip moralinę instituciją, turinčią neatimamas ir nenusavinamas teises, viršesnes nei rašytinės teisės normos.

1.2. Valstybė gina šeimą kaip nedalomą vienetą, sudarantį būtiną socialinės tvarkos pagrindą ir reikalingą Tautos gerovei užtikrinti.

2.1. Valstybė ypač gerbia moters vaidmenį namuose bei moters pagalbą, be kurios visuotinis gėris nebūtų pasiektas.

2.2. Valstybė stengiasi užtikrinti, kad motinos neturėtų pareigos dirbti dėl ekonominių priežasčių ir todėl apleistų savo pareigas namuose.

3.1. Valstybė įsipareigoja itin rūpintis santuoka, kuria remiasi šeima, ir saugoti ją nuo bet kokio pakenkimo.

3.2. Teismas, įsteigtas įstatymu, gali anuliuoti santuoką, jeigu yra šios sąlygos:

i. teisminio proceso dieną sutuoktiniai gyveno atskirai vienas nuo kito mažiausiai ketverius metus iš eilės arba su pertraukomis per paskutinius penkerius metus;

ii. nėra jokios pateisinamos galimybės sutuoktinius sutaikyti;

iii. tokia priemonė, teismo manymu, yra būtina tiek sutuoktinių, tiek jų vaikų, tiek bet kurių kitų įstatyme nurodytų asmenų interesams apsaugoti, ir

iv. yra tenkinamos kitos įstatymuose nustatytos sąlygos.

3.3. Joks asmuo, kurio santuoka anuliuota pagal kitos valstybės civilinės teisės nuostatas, bet kuris sudarė galiojančią santuoką su kitu asmeniu pagal įstatymus, priimtus Vyriausybės ir Parlamento pagal šią Konstituciją, negali sudaryti santuokos su asmeniu, kurio santuoka anksčiau buvo anuliuota.

MOKSLAS

42 straipsnis

1. Valstybė pripažįsta, kad pirminis ir įgimtas vaiko mokytojas yra šeima, bei garantuoja tėvų neatimamą teisę ir pareigą suteikti, atsižvelgiant į pajamas, religinį, moralinį, intelektualinį, fizinį ir socialinį išsimokslinimą savo vaikams.

2. Tėvai gali laisvai suteikti išsimokslinimą savo vaikams namuose, privačiose mokyklose arba valstybės pripažįstamose ar valstybės įsteigtose mokyklose.

3.1. Valstybė negali įpareigoti tėvų, neatsižvelgdama į jų sąžinę ir teisėtą pasirinkimą, siųsti savo vaikus į valstybines ar į kitas konkretaus pobūdžio mokyklas, įsteigtas valstybės.

3.2. Valstybė privalo, kaip visuomenės gerovės saugotoja, užtikrinti, kad vaikai gautų minimalų išsilavinimą – moralinį, intelektualinį ir socialinį.

4. Valstybė užtikrina nemokamą pradinį mokslą bei stengiasi paremti ir suteikti prideramą pagalbą asmeninėms ir bendroms mokymo iniciatyvoms ir, jeigu tai būtina visuotinei gerovei užtikrinti, sudaryti mokymo sąlygas tam, kad būtų įgyvendintos tėvų teisės užtikrinant religinį ir moralinį pasirengimą.

VAIKAI

42A straipsnis

1. Valstybė pripažįsta ir iškilmingai pareiškia gerbianti prigimtines ir neatimamas visų vaikų teises ir, kiek įmanoma, įstatymais šias teises užtikrina bei gina.

2.1. Išimtiniais atvejais, jeigu tėvai, nepriklausomai nuo jų šeimyninės padėties, nevykdo pareigų vaikų atžvilgiu tokiu būdu, kad vaiko saugumui ir gerovei gali iškilti grėsmė, valstybė, kaip visuotinės gerovės saugotoja, privalo imtis visų proporcingų priemonių, apibrėžtų įstatyme, suteikiančių paramą tėvams, tačiau tik atsižvelgdama į prigimtines ir neatimamas vaiko teises.

2.2. Įstatymas gali numatyti galimybę įvaikinti, jeigu tėvai įstatyme nustatytą laiko tarpą nevykdo savo pareigų vaiko atžvilgiu ir jeigu taip būtų geriausiai užtikrinti vaiko interesai.

3. Įstatymas apibrėžia savanoriško pateikimo įvaikinti ir įvaikinimo tvarką.

4. Įstatymas nustato, kad Valstybė, kaip visuotinės gerovės saugotoja, imasi veiksmų:

4.1.1. apsaugoti vaiką nuo žalingo aplinkos poveikio ir garantuoti jo saugumą;

4.1.2. susijusių su įvaikinimu ir globa, atsižvelgdama į vaiko interesus kaip svarbiausius ir dominuojančius.

4.2. Įstatymas gali nustatyti, kad Valstybei ėmusis pirmiau išvardytų veiksmų, būtina pirmiausia atsižvelgti į vaiko, galinčio išreikšti savo nuomonę, interesus pagal tokio vaiko amžių ir jo brandą.

PRIVATI NUOSAVYBĖ

43 straipsnis

1.1. Valstybė pripažįsta, kad žmogus, kaip protinga būtybė, turi prigimtinę teisę, viršesnę nei įstatymai, į privačią išorinių daiktų nuosavybę.

1.2. Valstybė garantuoja, jog nebus priimtas joks įstatymas, panaikinantis teisę į privačią nuosavybę arba bendrąją teisę perleisti, testamentu palikti ar paveldėti nuosavybę.

2.1. Valstybė pripažįsta, kad naudojimasis minėtomis nuosavybės teisėmis turi atitikti civilinėje visuomenėje pripažįstamą socialinio teisingumo principą.

2.2. Valstybė, esant būtinybei užtikrinti visuotinę gerovę, gali įstatymu apriboti naudojimąsi minėtomis nuosavybės teisėmis.

RELIGIJA

44 straipsnis

1. Valstybė pripažįsta Visagalio Dievo garbinimą ir gerbia Visagalio Viešpaties vardą bei religiją.

2.1. Sąžinės laisvė ir laisvas religijos išpažinimas, garantuojamas kiekvienam piliečiui, negali pažeisti viešosios tvarkos ir visuomenės moralės.

2.2. Valstybė neteikia pirmenybės vienai religijai.

2.3. Valstybė negali apriboti veiksnumo arba diskriminuoti dėl religijos, įsitikinimų ar užimamos padėties.

2.4. Įstatymai, nustatantys valstybės pagalbą mokykloms, negali diskriminuoti mokyklų, kuriuose mokoma skirtingų religijų. Tokiais įstatymais taip pat negali būti varžoma vaiko teisė lankyti valstybinę mokyklą, jeigu vaikas nelanko religijos pamokų toje mokykloje.

2.5. Kiekviena religinė denominacija turi teisę tvarkyti savo reikalus, įgyti, valdyti bei tvarkyti turimus kilnojamus ir nekilnojamus daiktus, išlaikyti religiniams ar labdaros tikslams įsteigtas institucijas.

2.6. Bet kurios religinės denominacijos ar švietimo įstaigos nuosavybė, esant būtinybei, gali būti naudojama viešajam tikslui už tai išmokant tinkamą kompensaciją.

NURODOMIEJI SOCIALINĖS POLITIKOS PRINCIPAI

45 straipsnis

Socialinės politikos principus, įtvirtintus šiame straipsnyje, užtikrina Parlamentas. Parlamentas taiko šiuos principus išimtinai įstatymų leidyboje, minėtų principų taikymas nėra patikėtas teismams, įsteigtiems pagal šios Konstitucijos nuostatas.

1. Valstybė įsipareigoja skatinti visų žmonių gerovę, saugodama ir užtikrindama socialinę tvarką, kai dominuoja teisingumas ir dosnumas (geraširdiškumas).

2. Valstybė savo socialinę politiką vykdo šia linkme užtikrindama, kad:

i. visi piliečiai – vyrai ir moterys – turėtų teisę į tinkamą pragyvenimo lygį, vykdydami savo veiklą, galėtų tinkamai patenkinti savo šeimos poreikius;

ii. visi bendruomenei priklausantys materialiniai ištekliai būtų taip padalyti tarp žmonių ir įvairių visuomenės klasių, kad galėtų geriausiai tarnauti visuotinei gerovei;

iii. privati nuosavybė ar svarbiausios materialinės vertybės nebūtų valdomos taip, kad būtų pažeista konkurencija ir taip padaryta bendros žalos,

iv. kontroliuojant kreditus nuolatinis ir vyraujantis tikslas būtų žmonių gerovė;

v. siekiant ekonominio saugumo būtų tiek šeimų, kiek tokiomis aplinkybėmis būtų naudinga.

3.1. Valstybė teikia pirmenybę ir, esant būtinybei, remia privačią iniciatyvą pramonėje ir prekyboje.

3.2. Valstybė užtikrina, kad privatus verslas būtų vykdomas taip, kad būtų užtikrintas produkcijos efektyvumas ir prekių paskirstymas, o visuomenė tokiu būdu būtų apsaugota nuo neteisėto išnaudojimo.

4.1. Valstybė įsipareigoja užtikrinti silpnesnių visuomenės grupių ekonominius interesus ir, esant būtinybei, remti ligonius, našlius, našlaičius ir senyvo amžiaus žmones.

4.2. Valstybė stengiasi užtikrinti, kad darbuotojų – vyrų ir moterų – turimais pajėgumais bei sveikata, vaikų amžiumi darbe nebūtų piktnaudžiaujama, o piliečiai nebūtų priversti dirbti tokį darbą, kuris nėra tinkamas atsižvelgiant į jų lytį, amžių ir pajėgumus.

KONSTITUCIJOS KEITIMAS

46 straipsnis

1. Bet kuri šios Konstitucijos nuostata gali būti keičiama, pildoma arba naikinama pagal šiame straipsnyje nustatytą procedūrą.

2. Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę turi Parlamentas priimdamas įstatymo projektą, kuriam turi pritarti abu Parlamento Rūmai, ir kuris po to yra pateikiamas svarstyti Tautai referendume, atsižvelgiant į referendumo rengimo metu galiojančius įstatymus.

3. Kiekvienas toks įstatymo projektas vadinasi „Įstatymas, keičiantis Konstituciją".

4. Įstatymo projekte, kuriuo siūloma keisti Konstituciją, negali būti įtvirtintas joks kitas pasiūlymas.

5. Įstatymo projektą, keičiantį Konstituciją, pasirašo Prezidentas, kuris privalo nedelsdamas įsitikinti, ar yra tenkinamos šio straipsnio nuostatos, patikrinti, ar šis įstatymo projektas buvo patvirtintas Tautos referendume pagal Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalį, bei jį paskelbia įstatymu.

REFERENDUMAS

47 straipsnis

1. Kiekvienas Konstitucijos pakeitimas turi būti pateiktas svarstyti Tautai referendume pagal Konstitucijos 46 straipsnyje nustatytą tvarką.

Laikoma, kad Konstitucijos keitimui pritarta referendume, jeigu už šį pakeitimą balsavo dauguma referendume dalyvavusių piliečių, turinčių balsavimo teisę.

2.1. Laikoma, kad kiekvienam kitam įstatymo projektui, išskyrus pasiūlymą keisti Konstituciją, pateiktam svarstyti Tautai referendume, yra nepritariama, jei referendume prieš šio įstatymo projekto priėmimą balsuoja ne mažiau kaip trisdešimt trys ir viena trečioji procento visų balsavimo teisę turinčių piliečių.

2.2. Kiekvienas kitas įstatymo projektas, išskyrus pasiūlymą keisti Konstituciją, pateiktas svarstyti Tautai referendume pagal Konstitucijos 27 straipsnį, laikomas priimtu, nebent jam yra nepritariama pagal pirmiau šiame straipsnyje nurodytą tvarką.

3. Kiekvienas balsavimo teisę turintis pilietis, galintis dalyvauti Atstovų Rūmų narių rinkimuose, turi teisę balsuoti referendume.

4. Tam, kad būtų galima įgyvendinti šiame straipsnyje įtvirtintas nuostatas, referendumo organizavimo tvarką reglamentuoja įstatymas.

SAORSTÁT ÉIREANN KONSTITUCIJOS PANAIKINIMAS IR ĮSTATYMŲ TĘSTINUMAS

48 straipsnis

Airijos Laisvosios Valstybės (*Saorstát Éireann*) Konstitucija, priimta 1922 m. įstatymu, yra panaikinama nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo.

49 straipsnis

1. Visos funkcijos ir įgaliojimai, kuriais naudojosi Airijos Laisvosios Valstybės vykdomosios valdžios institucijos Airijos Laisvojoje Valstybėje iki 1936 m. gruodžio 11 d. pagal tuo metu galiojančią Konstituciją arba kitu būdu, nuo šiol priklauso žmonėms.

2. Laikoma, kad tokios funkcijos ir įgaliojimai nuo šiol vykdomi Valstybės vardu, jeigu juos vykdo Vyriausybė.

3. Vyriausybė yra Airijos Laisvosios Valstybės Vyriausybei priklausiusios nuosavybės, turto ir teisių bei pareigų perėmėja.

50 straipsnis

1. Airijos Laisvosios Valstybės įstatymai, įsigalioję iki šios Konstitucijos priėmimo, kiek jie suderinami su Konstitucija, toliau lieka galioti po Konstitucijos įsigaliojimo tol, kol juos pakeičia ar panaikina Parlamentas.

2. Įstatymai, priimti iki Konstitucijos įsigaliojimo, tačiau turėję įsigalioti po Konstitucijos įsigaliojimo, įsigalioja, nebent kitaip nuspręstų Parlamentas.

PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

51 straipsnis

1. Nepaisant Konstitucijos 46 straipsnio, bet kurias Konstitucijos nuostatas, išskyrus 46 ir šį straipsnius, gali keisti, pildyti arba panaikinti Parlamentas per trejų metų laikotarpį nuo tada, kai pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda eiti savo pareigas.

2. Pasiūlymas keisti Konstituciją pagal šį straipsnį negali tapti įstatymu, jeigu Prezidentas, pasikonsultavęs su Valstybės Taryba, abejų Parlamento Rūmų pirmininkams išsiunčia rašytinį pranešimą nurodydamas, jog toks pasiūlymas pagal savo esmę ir svarbą turi būti pateiktas svarstyti Tautai referendume.

3. Šio straipsnio nuostatos netenka įstatymo galios iš karto po to, kai baigiasi šio straipsnio 1 dalyje minėtas trejų metų laikotarpis.

4. Pasibaigus šiam trejų metų laikotarpiui, šis straipsnis turi būti pašalintas iš kiekvieno oficialaus Konstitucijos teksto.

52 straipsnis

1. Šis straipsnis ir paskesni straipsniai turi būti pašalinti iš kiekvieno oficialaus šios Konstitucijos teksto po to, kai pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda vykdyti savo pareigas.

2. Kiekvienas Konstitucijos straipsnis, pašalintas iš oficialaus Konstitucijos teksto pagal šio straipsnio nuostatas, vis tiek toliau lieka galioti.

53 straipsnis

1. Įsigaliojus Konstitucijai Senato rinkimai yra rengiami pagal Konstitucijoje nustatytą tvarką.

2. Remiantis Konstitucijos nuostatomis, numatančiomis Atstovų Rūmų paleidimo tvarką, laikoma, jog vadovaujamasi Konstitucija, o sąvoka „Atstovų Rūmai“ atitinka sąvoką „Deputatų Rūmai“, kaip buvo numatyta anksčiau galiojusioje Konstitucijoje.

3. Pirmasis Atstovų Rūmų posėdis surengiamas ne vėliau kaip per šimtą aštuoniasdešimt dienų po Konstitucijos įsigaliojimo.

54 straipsnis

1. Deputatų Rūmai (Atstovų Rūmai), įsteigti pagal anksčiau galiojusią Konstituciją, po šios Konstitucijos įsigaliojimo tampa Atstovų Rūmais.

2. Kiekvienas Deputatų Rūmų (Atstovų Rūmų) narys, įsigaliojus šiai Konstitucijai, tampa Atstovų Rūmų nariu pagal šios Konstitucijos nuostatas.

3. Deputatų Rūmų (Atstovų Rūmų) narys, išrinktas Deputatų Rūmų Pirmininku, įgaliojus šiai Konstitucijai tampa Atstovų Rūmų Pirmininku.

55 straipsnis

1. Įsigaliojus Konstitucijai ir kol sušaukiamas pirmasis Senato posėdis, Parlamentą sudaro tik vieneri rūmai.

2. Kol pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda eiti savo pareigas, laikoma, kad Parlamentas yra sudarytas ir gali vykdyti savo funkcijas, nepaisant to, kad nėra Prezidento.

3. Kol pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda eiti savo pareigas, įstatymų projektus, kuriuos priėmė arba turėjo priimti vieneri arba abeji Parlamento Rūmai, vietoj Prezidento paskelbia ir pasirašo Komisija, įvardyta Konstitucijos 57 straipsnyje.

56 straipsnis

1. Įsigaliojus Konstitucijai esama Vyriausybė nedelsiant tampa Vyriausybe Konstitucijos tikslais, o esamos Vyriausybės nariai be atskiro paskyrimo pagal Konstitucijos 13 straipsnį išlaiko savo pareigas, tarsi jie būtų buvę paskirti į šias pareigas pagal Konstitucijos 13 straipsnį.

2. Esamos Vyriausybės nariai nuo tos dienos, kai pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda eiti savo pareigas, iš esamo Prezidento nedelsiant gauna oficialius įgaliojimus.

3. Airijos Laisvosios Valstybės departamentai nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos ir, kol kitaip neįtvirtinta įstatymais, tampa valstybės departamentais.

4. Įsigaliojus Konstitucijai Airijos Laisvosios Valstybės Vyriausybės tarnautojai tampa Vyriausybės tarnautojais.

5.1. Šios Konstitucijos normos negali pabloginti arba kitaip neigiamai paveikti esamos Vyriausybės tarnautojų padėties, pareigų arba gaunamo atlyginimo, buvusių iki šios Konstitucijos įsigaliojimo.

5.2. Šio Konstitucijos straipsnio nuostatos negali panaikinti, apriboti priimtų įstatymų, ar įstatymų, kurie bus priimti vėliau, taikymo, taip

pablogindamos ar kitaip neigiamai paveikdamos Vyriausybės valstybės tarnautojų padėtį.

57 straipsnis

1. Pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda eiti savo pareigas ne vėliau kaip per šimtą aštuoniasdešimt dienų po to, kai įsigalioja ši Konstitucija.

2. Įsigaliojus Konstitucijai ir kol naujai išrinktas Prezidentas pradės eiti savo pareigas, Prezidento funkcijas ir įgaliojimus pagal Konstituciją vykdo Komisija, sudaryta iš Vyriausiojo teisėjo, Aukštesniojo Teismo pirmininko ir Atstovų Rūmų Pirmininko.

3. Jei Komisijos neįmanoma sudaryti todėl, kad nėra kurio nors ją turinčio sudaryti nario ar jis negali eiti šių pareigų, į šias pareigas skiriamas vyresnis pagal amžių Aukščiausiojo Teismo teisėjas, nesantis Komisijos nariu.

4. Komisija gali vykdyti savo veiklą esant dviem jos nariams.

5. Konstitucijos nuostatos, numatančios Prezidento funkcijas ir įgaliojimus, kuriuos jam suteikia Konstitucija, taip pat taikomos Komisijai, vykdančiai Prezidento pareigas.

58 straipsnis

1. Įsigaliojus šiai Konstitucijai ir kol kitaip nėra nustatyta įstatymuose, Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, Aukštesnysis Teisingumo Teismas ir Apygardos teisingumo teismas, kurie vykdė veiklą iki Konstitucijos įsigaliojimo, vadovaudamiesi Konstitucijos nuostatomis, reglamentuojančiomis įstatymų teisėtumo kontrolę, ir toliau vykdo savo jurisdikciją. Visi šių teismų teisėjai, atsižvelgiant į tolesnes šio straipsnio nuostatas, vykdo savo pareigas kaip iki Konstitucijos įsigaliojimo, nebent Ministrui Pirmininkui pateikia atsistatydinimo prašymą.

2. Kiekvienas minėtų teismų teisėjas, nepateikęs prašymo atsistatydinti, privalo pasirašyti pareiškimą, nurodytą Konstitucijos 34 straipsnio 5 dalyje.

3. Toks pareiškimas pateikiamas ir pasirašomas Vyriausiojo teisėjo, dalyvaujant Ministrui Pirmininkui, ir kiekvieno Aukščiausiojo Teisingumo Teismo, Aukštesniojo Teisingumo Teismo bei Apygardos teisingumo teismo teisėjo, dalyvaujant Vyriausiajam teisėjui viešame teismo posėdyje.

4. Jeigu šį pareiškimą teikia Apygardos teisingumo teismo teisėjai, pareiškimas turi būti pateiktas ir pasirašytas atvirame teismo posėdyje.

5. Pareiškimas turi būti pateiktas nedelsiant po šios Konstitucijos įsigaliojimo.

6. Bet kuris teisėjas, kuris nepaiso arba atsisako pateikti tokį pareiškimą pirmiau nurodytu būdu, nebegali toliau vykdyti savo pareigų.

59 straipsnis

Įsigaliojus Konstitucijai asmuo, paskirtas Airijos Laisvosios Valstybės generaliniu prokuroru, nedelsiant, jo papildomai neskiriant į šias pareigas pagal Konstitucijos 30 straipsnį, tampa Airijos Valstybės generaliniu prokuroru, tarsi jis buvo paskirtas į šias pareigas pagal Konstitucijos 30 straipsnio nuostatas.

60 straipsnis

Įsigaliojus Konstitucijai asmuo, paskirtas Airijos Laisvosios Valstybės kontrolieriumi ir vyriausiuoju auditoriumi, nedelsiant, jo papildomai neskiriant į šias pareigas pagal Konstitucijos 33 straipsnį, tampa Airijos Valstybės kontrolieriumi ir vyriausiuoju auditoriumi, tarsi jis buvo paskirtas į šias pareigas pagal Konstitucijos 33 straipsnio nuostatas.

61 straipsnis

1. Įsigaliojus Konstitucijai Airijos Laisvosios Valstybės gynybos ir policijos pajėgos nedelsiant tampa Airijos Valstybės gynybos ir policijos pajėgomis.

2.1. Įsigaliojus šiai Konstitucijai kiekvienas Airijos Laisvosios Valstybės gynybos pajėgų įgaliotas pareigūnas nedelsiant tampa ir yra laikomas įgaliotu tam tikro rango Airijos Valstybės gynybos pajėgų pareigūnu, tarsi jis gavo įgaliojimus atlikti šias pareigas pagal Konstitucijos 13 straipsnį.

2.2. Kiekvienas Airijos Valstybės gynybos pajėgų pareigūnas nuo tada, kai pirmasis išrinktas Prezidentas pradeda eiti pareigas, nedelsiant gauna įgaliojimus iš Prezidento vykdyti savo pareigas.

62 straipsnis

Ši Konstitucija įsigalioja:

i. kitą dieną, pasibaigus šimto aštuoniasdešimties dienų laikotarpiui po to, kai Konstitucijai įstatymo nustatyta tvarka paskelbtame referendume balsų dauguma pritaria Tauta, arba

ii. anksčiau, referendume gavus Tautos pritarimą, jeigu tai savo sprendimu nustato Atstovų Rūmai, išrinkti bendruose rinkimuose, kurie vyksta tą pačią dieną kaip ir referendumas.

63 straipsnis

Šios Konstitucijos kopija, pasirašyta Ministro Pirmininko, Vyriausiojo teisėjo ir Atstovų Rūmų Pirmininko, registruojama Aukščiausiojo Teismo registre. Tokia Konstitucijos kopija laikoma Konstitucijos nuostatų įrodymu. Esant prieštaravimų tarp Konstitucijos teksto airių ir anglų kalbomis, pirmenybė teikiama šios Konstitucijos tekstui airių kalba.

Dochum Glóire Dé agus Onóra na hÉireann

ARGENTINOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Argentinos Respublikos Konstitucija priskiriama senosios kartos konstitucijoms ir yra ilgiausiai pasaulyje galiojančių konstitucijų ketvertuke (po JAV, Belgijos ir Norvegijos konstitucijų). Ji buvo priimta 1853 m. gegužės 1 d. ir su vėlesniais pakeitimais, padarytais 1860, 1866, 1898, 1957 ir 1994 m., galioja iki šiol.

Argentinos konfederacijos (*Confederacion Argentina*) Konstituciją[1] paskelbė Konstitucinis Kongresas. Jis buvo sušauktas 1852 m. lapkričio mėn. Santa Fė mieste vadovaujantis San Nicolaso paktu (1852)[2]. Konstitucija buvo rengiama remiantis 1826 m. Argentinos, 1787 m. JAV ir 1812 m. Ispanijos konstitucijomis, atsižvelgiant į nacionalinius ypatumus, tradicijas, istorines sąlygas, politines aplinkybes, politines ir teisines idėjas. Prezidentinis valdymas labiausiai atitiko argentiniečių politinę sąmonę, suvokimą, jog valstybės priešakyje turi būti stiprus vadas (*caudillo*). Federacinės sistemos pasirinkimas taip pat nebuvo atsitiktinis. Argentinoje dėl šios sistemos kariauta kelis dešimtmečius. Tuo tarpu pirmoji Ispanijos Konstitucija, paskelbta 1812 m. kovo 12 d. ir vadinama Kadžio konstitucija (*La Constitucion de Cadiz*), imponavo savo liberalizmu[3].

Argentina priskiriama mišriai bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijai. Formaliai pripažįstama teisės aktų hierarchija, tačiau realiai jų tei-

[1] *Constitucion de la Nacion Argentina* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.constitution.org/cons/argentin.htm>; *Constitution of the Argentine Nation* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://confinder.richmond.edu/country.php>; *Constitucion de 1853 con reformas hasta 1957* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Argentina/arg1853.html>.

[2] Pažymėtina, kad Buenos Airių provincija susitarimui nepritarė, išstojo iš Argentinos konfederacijos ir nebuvo jos nare iki 1859 m. Neatsitiktinai pirmosios 1853 m. Konstitucijos pataisos buvo priimtos 1860 m. Buenos Airėms prisijungus prie konfederacijos. Tuomet valstybė oficialiai buvo pavadinta „Argentinos Respublika" (Republica Argentina), o teisės interesų požiūriu – „Argentinos tauta" (*Nacion Argentina*). Be to, įtvirtintas išskirtinis Buenos Airių statusas, numatytas San Nicolaso pakte.

[3] *Constitution de Cadiz 1812* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02438387547132507754491/index.htm>.

singumą gali ginčyti teismai. Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtinta, kad Konstitucija ir ja remiantis Kongreso priimti įstatymai, Argentinos tarptautinės sutartys turi aukščiausią teisinę galią. Konstitucijos 1994 m. redakcijoje buvo įtvirtintas tarptautinių sutarčių viršenybės prieš nacionalinius įstatymus principas (75 str. 22 p.) Į Konstituciją buvo įrašytas sąrašas tarptautinių sutarčių, papildančių žmogaus teises, deklaruotas Konstitucijos pirmojoje dalyje, ir nustatyta, kad šios sutartys turi konstitucinės viršenybės galią. Konstitucijoje nurodytas tarptautines sutartis gali denonsuoti Kongresas 2/3 Senato ir 2/3 Deputatų Rūmų narių balsų dauguma. Kitos tarptautinės sutartys žmogaus teisių klausimais įgyja konstitucinę galią, jei tam pritaria 2/3 senatorių ir 2/3 deputatų.

Pažymėtina, kad Konstitucijoje nėra skyriaus, reglamentuojančio jos keitimo tvarką. Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta, kad ji gali būti keičiama visa arba dalimis. Konstitucijos reformai turi pritarti Kongresas 2/3 narių balsų dauguma, o pataisas gali priimti tik konstitucinis konventas (*Convencion*), steigiamas įstatymo nustatyta tvarka. Ši nuostata yra gana prieštaringa, „neaišku, kada yra laikas keisti konstituciją ir kokia turi būti jos keitimo procedūra“[4]. Atsižvelgiant į keitimo būdą Konstitucija yra gana originali. Nedaug rasime konstitucijų, kurių nuostatoms pakeisti reikėtų rinkti konstitucinį konventą. Toks būdas dažniau taikomas priimant pirmąją šalies konstituciją ar keičiant subnacionalinio lygio konstitucijas. Argentinos Konstitucijai keisti reikia taikyti dviejų stadijų procedūrą. Pirma: 2/3 Senato ir 2/3 Deputatų Rūmų narių turi pritarti konstitucinei reformai. Toks pritarimas dažniausiai įteisinamas priimant atitinkamą įstatymą. Antra: reikia išrinkti konstitucinį konventą šiai reformai įgyvendinti. Jį renka piliečiai tiesiogiai pagal Kongreso nustatytą rinkimų sistemą. Konstitucinis konventas tam tikru mastu susilpnina Nacionalinio Kongreso galią įgyvendinant konstitucinę reformą, nes konventas pats savaime neatstovauja provincijų pažiūroms ir interesams[5].

Galiojančią Konstituciją sudaro preambulė, dvi dalys, argentiniečių teisininkų atitinkamai vadinamos dogmatine ir organine[6], ir pereinamieji

---

4 Dana Montano, S. M. *The Constitutional Problem of the Argentina Republic* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/pss/837524>.

5 Twomey, A. *The involvement of sub-national entities in direct and indirect constitutional amendment within federations* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/workshop11greece07/workshop11/Twomey.pdf>.

6 Hernandez, A. M. *Consideration of Sub-national Constitutions in Argentina* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-12]. Prieiga per internetą: <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/hernandez.pdf>.

nuostatai. Pirmąją dalį sudaro du skyriai: „Deklaracijos, teisės ir garantijos“ (1–35 straipsniai) ir „Naujos teisės ir garantijos“ (36–43 straipsniai). Antrąją, organinę, Konstitucijos dalį „Tautos institucijos“ sudaro dvi antraštinės dalys „Federacinė valdžia“ (44–120 straipsniai) ir „Provincijų valdžios institucijos“ (121–129 straipsniai). Pirmoji antraštinė dalis suskirstyta į tris skirsnius: „Įstatymų leidžiamoji valdžia“ (7 skyriai), „Vykdomoji valdžia“ (4 skyriai) ir „Teisminė valdžia“ (2 skyriai).

Konstitucija neįtvirtina žmogaus teisių sąrašo (teisių bilio). Šios teisės deklaruojamos Konstitucijos pirmojoje dalyje kartu su konstituciniais valstybės sutvarkymo pagrindais, jas įtvirtinančios nuostatos išdėstomos padrikai ir formuluojamos itin lakoniškai. Į 1853 ir 1860 m. Konstitucijos redakcijas buvo įtrauktos tik pagrindinių pilietinių ir politinių teisių garantijos, 1957 m. ir 1994 m. redakcijose daugiau dėmesio skirta socialinėms ekonominėms teisėms. 1994 m. Konstitucija buvo papildyta kiek neįprasta nuostata, įtvirtinančia negalutinį dešimties konstitucinę galią turinčių tarptautinių sutarčių žmogaus teisių klausimais sąrašą (75 str. 22 p.). Taip buvo užpildyta konstitucinio žmogaus teisių reglamentavimo spraga ir įtvirtinta tarptautinėje teisėje visuotinai pripažinta žmogaus teisių ir laisvių sistema.

Kita vertus, būdingi ir tam tikri žmogaus teisių reglamentavimo ypatumai. Minėjome, kad Konstitucijos rengėjams imponavo liberalizmo idėjos. Neatsitiktinai Konstitucijoje itin pabrėžiamas laisvojo asmens statusas (*status libertatis*) ir svarbiausi jo elementai: asmens, saviraiškos, judėjimo, asociacijų laisvė. Konstitucija įtvirtina bendrąjį principą – leidžiama viskas, ko nedraudžia įstatymas: negalima versti asmenį daryti tai, ko neįpareigoja įstatymas, arba drausti daryti tai, ko nedraudžia įstatymas. Individualūs veiksmai, jeigu jais nepažeidžiama viešoji tvarka ar dorovė, nedaroma žala tretiesiems asmenims, yra tik Dievo, o ne valstybės teismų žinioje (19 str.). Toks liberalus požiūris į žmogaus teises ir laisves suteikia teismams, ypač Argentinos Aukščiausiajam Teismui, pakankamai erdvės ir laisvės interpretuoti Konstitucijoje įtvirtintas ir neįtvirtintas teisės normas asmens teisinio statuso klausimais, o neretai, kaip liudija šalies teismų praktika, pritaikyti jas prie konkrečių politinių aplinkybių. Pavyzdžiui, Argentinos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas *habeas data* bylas, be kita ko, nacionalinėje teisės sistemoje įtvirtino vadinamąją „piktų kėslų“ doktriną, kurią perėmė iš JAV Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos[7]. Šios doktrinos

[7] Vittadini Andres, S. N. U.S. *Actual Malice Doctrine in Argentine Constitutional Law* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www2.tku.edu.tw/~ti/Journal/9-1/912.pdf>.

esmė: valstybės viešieji asmenys negali reikalauti atlyginti moralinę žalą dėl viešojo elgesio kritikos, jeigu neįrodo, kad atsakovas, paskleisdamas dezinformaciją ar šmeižtą, turėjo nusikalstamų ketinimų („piktų kėslų“) ir suvokė savo teiginių melagingą pobūdį; baimė kritikuoti viešuosius asmenis varžo saviraiškos laisvę. Šios doktrinos įteisinimas Argentinos teisės sistemoje sudarė palankias sąlygas veikti opozicijoje esančioms politinėms partijoms ir politiniams oponentams.

Dar daugiau laisvės interpretuoti konstitucines teisės normas Argentinos Aukščiausiasis Teismas įgijo, kai 1994 m. Konstitucijos redakcija įtvirtino naujas asmens teisių ir laisvių gynimo garantijas. Konstitucijos 43 straipsnyje buvo įtvirtinta *amparo* (konstitucinio skundo arba ieškinio) teisė. *Amparo* ieškiniu ginamos visos asmens konstitucinės teisės, išskyrus susijusias su asmens fizine laisve. *Amparo* ieškinį gali paduoti bet kuris asmuo, gyvenantis Argentinoje, jeigu mano, kad buvo pažeistos jo teisės, tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintos Konstitucijoje ir joje nurodytose tarptautinėse sutartyse. Konstitucijoje numatyta, kad asmuo gali pateikti *amparo*, jeigu neliko kitų teisinių gynybos priemonių prieš viešuosius ar privačius asmenis, savo veiksmais pažeidusius ar suvaržiusius asmens konstitucines teises. Tokiais atvejais teismas gali pripažinti jų veiksmus prieštaraujančiais konstitucijai. *Amparo* procedūra nagrinėjamos bylos dėl visų formų diskriminacijos, aplinkosaugos, vartotojų teisių ir kitų teisių, susijusių su viešaisiais interesais. Tokiais atvejais *amparo* teisę turi nukentėjusioji šalis, ombudsmenas ir atitinkamus interesus ginančios asociacijos. Remiantis *amparo* teise nagrinėjamos bylos dėl asmens duomenų apsaugos, asmens teisės gauti informaciją apie save, informacijos apie asmenį paviešinimo. Konstitucijoje imperatyviai nustatyta, kad šios bylos turi būti nagrinėjamos nepažeidžiant žurnalistų teisės neatskleisti informacijos šaltinio (43 str. 3 d.).

Pirmojoje Konstitucijos dalyje įtvirtinama pamatinė valstybės sutvarkymo nuostata: „Argentinos Tauta pasirenka federacinę atstovaujamąją respublikos valdymo formą, kaip tai nustato ši Konstitucija“ (1 str.). Konkretų šios nuostatos turinį apibūdina teisės normos, išdėstytos antrojoje, organinėje, konstitucijos dalyje „Tautos institucijos“. Argentinos federacinės valdžios institucijų sistema yra pagrįsta klasikiniu valdžių padalijimo principu, būdingu JAV ir kitoms prezidentinėms respublikoms: įstatymų leidžiamoji valdžia atitenka dvejų rūmų parlamentui – Nacionaliniam Kongresui (*Congreso de la Nacion*), valstybės ir Vyriausybės vadovu tampa Argentinos Respublikos Prezidentas (*Presidente de la Nación Argentina*),

aukščiausia teismo institucija –Aukščiausiasis Nacionalinis Teismas (*Corte Suprema de Justicia de la Nacion*).

Įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo dvejų rūmų parlamentas – Nacionalinis Kongresas, sudarytas iš Senato (*del Senado*) ir Deputatų Rūmų (*de la Camara de Diputados*). Įstatymų leidžiamajai valdžiai priklauso Respublikos viceprezidentas, kuris kartu yra ir Senato pirmininkas. Viceprezidentas neturi balso teisės Senate, tačiau senatorių balsams pasiskirsčius po lygiai, lemia jo balsas (57 str.).

Deputatų Rūmų nariai (deputatai) renkami 4 metams, kas dveji metai atnaujinant pusę jų sudėties (50 str.). Senatorių kadencija – šešeri metai, kas dveji metai atnaujinant jų sudėtį vienu trečdaliu (56 str.). Deputatu gali būti renkamas Argentinos pilietis, ne jaunesnis kaip 25 metų, turintis Argentinos pilietybę ne mažiau kaip ketverius metus, gimęs arba nuolat gyvenantis pastaruosius dvejus metus Argentinos provincijoje, kuri jį renka (48 str.). Senatoriumi gali būti renkamas Argentinos pilietis, ne jaunesnis kaip 30 metų, turintis Argentinos pilietybę ne mažiau kaip šešerius metus, gimęs arba nuolat gyvenantis pastaruosius dvejus metus Argentinos provincijoje, kuri jį renka, ir jo metinės pajamos yra ne mažesnės kaip 2 000 aukso vertės pesų arba yra lygiavertės šiai sumai (55 str.). Deputatams ir senatoriams kadencijų skaičius neribojamas.

Konstitucijoje įtvirtinti tik tam tikri parlamento sudarymo reikalavimai. Joje numatyta, kad pirmojo šaukimo Deputatų Rūmus tiesiogiai renka provincijų ir federacinės sostinės gyventojai atsižvelgiant į tai, kad vienas deputatas turi atstovauti 33 tūkstančiams gyventojų, ir papildomai dar vienas deputatas, jeigu likutinis gyventojų skaičius yra ne mažesnis kaip 16 tūkstančių (45 str.). Renkamų deputatų skaičius turi būti tikslinamas po kiekvieno visuotinio gyventojų surašymo (kas dešimt metų), tačiau bendrasis deputatų skaičius gali tik didėti, o ne mažėti. Konstitucijoje numatyta, kad deputatų rotacijos klausimas sprendžiamas per pirmąjį pirmojo šaukimo Deputatų Rūmų posėdį. Deputatai, susirinkę į šį posėdį, burtais nusprendžia, kurių deputatų įgaliojimai baigiasi po dvejų metų (50 str.). Konstitucijoje (54 str.) numatyta, kad senatorius tiesiogiai renka šalies gyventojai, po tris nuo kiekvienos provincijos ir federacinės sostinės. Dvi senatorių vietos turi būti skirtos daugiausia rinkėjų balsų surinkusiai politinei partijai, viena vieta – antrajai pagal rinkėjų balsus politinei partijai. Taip provincijose ir federacijos sostinėje užtikrinamas stipriausių politinių partijų atstovavimas Senate.

Konstitucijoje įtvirtintų rinkimų teisės normų įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas. Pažymėtina, kad dėl rinkimų tvarkos reglamentavimo ypatumų ir jos nestabilumo Argentina buvo ir yra vadinama „rinkimų sistemų laboratorija“[8]. Šalyje ir jos provincijose buvo išbandyta dauguma rinkimų sistemų, žinomų lyginamojoje konstitucinėje teisėje, įskaitant mažiausiai vieną, kuri buvo sukurta ir išbandyta tik Argentinoje. Argentina yra ne tik „rinkimų sistemų laboratorija“ teisinio reglamentavimo požiūriu. Ji turi puikias galimybes realiai išbandyti įstatymais sukurtas rinkimų sistemas. Šalyje beveik nenutrūksta rinkimų procesas. Rinkimų rūšys įvairios: Senato, Deputatų Rūmų, Prezidento, viceprezidento, provincijų parlamentų (kurie remiantis provincijų konstitucijomis gali būti vienų ar dvejų rūmų), provincijų gubernatorių, vietos valdžios institucijų rinkimai. Be to, priimant Konstitucijos pataisas, renkamas konstitucinis konventas.

Remiantis šiuo metu galiojančiais įstatymais Deputatų Rūmus sudaro 257 nariai[9]. Deputatai renkami remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu vadovaujantis proporcine rinkimų sistema. Įstatymas numato politinei partijai, siekiančiai patekti į žemuosius parlamento rūmus, 3 procentų barjerą. Rinkimai vyksta 24 rinkimų apygardose, kurių yra tiek, kiek yra federacijos subjektų (t. y. 23 provincijos ir federacinė sostinė). Kiekviena politinė partija keliamų kandidatų į deputatus sąraše turi nurodyti tiek deputatų, kiek jų turi būti išrinkta atitinkamoje rinkimų apygardoje. Rinkimų įstatymas numato, kad trečdalis parlamento narių, tiek Deputatų Rūmų, tiek Senato, turi būti moterys[10]. Siekiant užtikrinti, kad rinkimai atitiktų vadinamąjį „1/3 moterų įstatymą“[11], kandidatų į deputatus sąraše kiekvienoje trijų kandidatų į deputatus grupėje turi būti įrašyta ne mažiau kaip viena moteris. Rinkėjai balsuoja tik už partijų pateiktus sąrašus ir negali reitinguoti kandidatų. Senatą sudaro 72 senatoriai[12].

[8] Regunaga, C. M. *The Argentine Elections: Systems and Candidates* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.csis.org/media/csis/pubs/hf_v15_05.pdf>.

[9] *Ibid*.

[10] Rinkimų teisė moterims buvo suteikta 1947 m. rinkimų įstatymu Nr. 13,010. Šio įstatymo iniciatorė ir kovotoja už moterų politines teises laikoma antroji prezidento Juano Perono žmona Maria Eva Duarte de Peron (1919–1952). 1952 m. Nacionalinis Kongresas jai suteikė Dvasinio tautos vadovo vardą.

[11] Regunaga, C. M. *The Argentine Elections: Systems and Candidates* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.csis.org/media/csis/pubs/hf_v15_05.pdf>.

[12] Kiekviena provincija ir federacinė sostinė renka po tris senatorius, iš jų vienas turi atstovauti antrai pagal populiarumą politinei partijai, todėl visi trys senatoriai rinki-

Senatoriams ir deputatams garantuojamas parlamentinis imunitetas ir indemnitetas: kadencijos metu parlamento nariui negali būti pareikšti kaltinimai, jis negali būti tardomas, persekiojamas už nuomonę ar kalbas (68 str.). Senatorius ar deputatas negali būti sulaikytas, išskyrus atvejus, kai užtinkamas darantis nusikaltimą, už kurį taikoma mirties bausmė ar kitos griežtos žeminančios bausmės (69 str.). Apie šiuos atvejus nedelsiant turi būti informuoti atitinkami parlamento Rūmai. Parlamento nario darbas atlyginamas iš valstybės biudžeto. Parlamento nariai negali užimti jokių kitų pareigų ar vykdyti vykdomosios valdžios nurodymų be išankstinio atitinkamų parlamento Rūmų sutikimo (72 str.). Parlamento nariais negali būti dvasininkai ir provincijų gubernatoriai (73 str.). Konstitucija numato, kad parlamento Rūmai turi teisę tikrinti rinkimų rezultatus, pripažinti senatorių ir deputatų mandatų teisėtumą (64 str.)

Parlamento darbas vyksta sesijomis. Konstitucija numato, kad Senato ir Deputatų Rūmų sesijos prasideda ir baigiasi tuo pačiu metu, eilinė sesija vyksta kiekvienais metais nuo kovo 1 dienos iki lapkričio 30 dienos. Respublikos Prezidentas turi teisę sušaukti neeilinę sesiją arba pratęsti sesiją. Parlamento reglamentai numato ir specialias sesijas, kurios gali būti šaukiamos parlamentarų grupės ar Prezidento reikalavimu[13].

Argentinos Nacionalinis Kongresas vykdo tradicines parlamentui priskirtinas funkcijas: leidžia įstatymus, tvirtina valstybės biudžetą, vykdo parlamentinę kontrolę ir turi kitus Konstitucijoje numatytus įgaliojimus. Tam tikrus įgaliojimus vykdo tik Senatas arba Deputatų Rūmai, tačiau dauguma jų numatyti abejiems parlamento Rūmams. Konstitucijoje numatyta,

---

mų apygardoje turi būti renkami vienu metu. Siekiant suderinti tai su kitu Konstitucijoje numatytu reikalavimu – kas dvejus metus atnaujinti Senato sudėtį vienu trečdaliu – Rinkimų įstatymas nustato, kad 24 rinkimų apygardos turi būti padalytos į tris grupes, jungiančias po 8 apygardas. Taigi senatorių rinkimai kas antrus metus vyksta 8 rinkimų apygardose. Kiekviena politinė partija kandidatų į senatorius lape gali įrašyti tik du kandidatus. Abu kandidatai išrenkami senatoriais, jeigu ši partija surenka daugiausia rinkėjų balsų. Trečioji vieta atitenka antrosios pagal rinkėjų balsus politinės partijos pirmajam kandidatui, įrašytam kandidatų į senatorius lape. Rinkimų sistemą dar labiau komplikuoja įstatymo numatytas reikalavimas, kad trečdalis senato narių turi būti moterys. Tam įgyvendinti nustatyta, kad kandidatų į senatorius lape iš dviejų įrašytų kandidatų viena turi būti moteris. Todėl ji patenka į Senatą ir tuo atveju, jei visuose kandidatų į senatorius lapuose yra nurodyta antruoju numeriu.

13 *Reglamento de la Camara de Senadores de la Nacion* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.senado.gov.ar/>; *Reglamento de la Camara de Diputados de la Nacion* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.senado.gov.ar/>.

kad Deputatų Rūmams priklauso išimtinė teisė inicijuoti įstatymus, susijusius su mokesčiais ir karo prievole (52 str.). Jiems priklauso išimtinė teisė kreiptis į Senatą su iniciatyva pradėti apkaltą (*juicio publico*) Respublikos Prezidentui, viceprezidentui, Ministrų Kabineto pirmininkui, ministrams ir Aukščiausiojo Teismo teisėjams tais atvejais, jei jie netinkamai vykdo savo pareigas, padaro tarnybinius ar bendrojo pobūdžio nusikaltimus (53 str.). Tokį sprendimą deputatai priima 2/3 visų narių balsų dauguma. Senatui priklauso išimtinė teisė organizuoti viešąją apkaltą ir priimti galutinį sprendimą dėl anksčiau minėtų pareigūnų pašalinimo iš pareigų (59 str.), tačiau Konstitucijoje numatyta, kad tuo atveju, jei apkaltos subjektu yra Respublikos Prezidentas, Senato posėdžiui turi pirmininkauti Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Sprendimas dėl valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų priimamas ne mažiau kaip 2/3 visų Senato narių balsų dauguma. Valstybės pareigūnas, pašalintas iš pareigų apkaltos būdu, netenka teisės užimti garbės, pasitikėjimo ar mokamų pareigų valstybės tarnyboje. Senatas taip pat turi teisę skelbti apgulties (karo) padėtį (*estado de sitio*) vienoje ar keliose šalies teritorijos dalyse ginkluoto valstybės užpuolimo atveju (61 str.).

Kitus Konstitucijos 75 straipsnyje numatytus įgaliojimus vykdo Kongresas Senato ir Deputatų Rūmų reglamentuose nustatyta tvarka. Kongresas turi išimtinę teisę leisti įstatymus. Ši teisė, išskyrus Konstitucijoje numatytus ypatingus atvejus, negali būti perleidžiama vykdomajai valdžiai. Įstatymų iniciatyvos teisę turi senatoriai, deputatai ir, išskyrus apribojimus, numatytus Konstitucijoje, Prezidentas (77 str.). 1994 m. teisę teikti Deputatų Rūmams įstatymų projektus įgijo ir piliečiai. Šiuos projektus Kongresas privalo svarstyti per 12 mėnesių nuo pateikimo (39 str.). 1994 m. pataisos įtvirtino nuostatą, kad įstatymai, reguliuojantys rinkimų sistemą ir politinių partijų veiklą, priimami absoliučia kiekvienų parlamento Rūmų narių balsų dauguma (77 str. 2 d.)[14].

Kongresas tvirtina tarpvalstybines sutartis ir konkordatus su Šventuoju Sostu; tvirtinta tarptautines sutartis, kuriomis perduodama dalis valstybės kompetencijos tarptautinėms organizacijoms; tvirtina valstybės biudžetą; nustato tiesioginius ir netiesioginius valstybės mokesčius, muito mokesčius; priima sprendimus dėl valstybės paskolos ir jos grąžinimo tvarkos; steigia valstybės banką; nustato provincijoms subsidijas iš valsty-

[14] Senato ir Deputatų Rūmų reglamentuose nustatyta, kad įstatymai, išskyrus Konstitucijoje numatytus atvejus, priimami posėdyje dalyvavusių narių balsų dauguma. Posėdžiuose privalo dalyvauti ne mažiau kaip pusė visų parlamentarų.

bės biudžeto; priima sprendimus dėl valstybinės žemės naudojimo ar jos perdavimo; nustato valstybės ir provincijų teritorijos sienas; steigia naujas provincijas; steigia teismus, pavaldžius Aukščiausiajam Teismui; priima sprendimą dėl valstybės prezidento ar viceprezidento atsistatydinimo ir naujų rinkimų skelbimo, kontroliuoja šių rinkimų teisėtumą; įpareigoja Prezidentą skelbti karą ar sudaryti taikos sutartis; skelbia mobilizaciją; priima sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo. Kongresas gali patvirtinti ar atmesti Prezidento dekretus dėl karo padėties įvedimo, priimtus laikotarpiu tarp parlamento sesijų.

Vykdomąją valdžią vykdo Respublikos Prezidentas. Remiantis Konstitucijos 87 straipsniu oficialus šios institucijos pavadinimas yra „Argentinos Tautos Prezidentas“ (*Presidente de la Nacion Argentina*). Respublikos Prezidentas yra valstybės ir vyriausybės vadovas. Respublikos Prezidentui susirgus, išvykus iš sostinės, mirus, atsistatydinus ar pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka, vykdomosios valdžios funkcijas atlieka viceprezidentas. Tais atvejais, kai dėl šių aplinkybių pareigų negali vykdyti nei Prezidentas, nei viceprezidentas, jų pareigas, kol išnyks nurodytos aplinkybės ar bus išrinktas naujas Prezidentas, vykdo Kongreso paskirtas valstybės pareigūnas (88 str.). Vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintu valdžių padalijimu, viceprezidentas nepriklauso vykdomajai valdžiai. Jis tuo pat metu yra ir Senato pirmininkas (57 str.).

Respublikos Prezidentu ir viceprezidentu gali būti asmuo, gimęs Argentinoje, arba asmenų, gimusių Argentinos piliečiais, vaikas, gimęs kitoje valstybėje, ir jeigu jis gali būti renkamas Senato nariu (89 str.). 1994 m. Konstitucijos pakeitimais buvo panaikintas anksčiau buvęs reikalavimas, kad Prezidentas ir viceprezidentas turi priklausyti Romos Katalikų Bažnyčiai[15]. Konstitucija įtvirtina plebiscitinį Prezidentinio valdymo modelį. Prezidentas ir viceprezidentas yra renkami ketverių metų kadencijai ne daugiau kaip du kartus iš eilės remiantis visuotine rinkimų teise (90 str.). Kai kurių autorių teigimu, plebiscitinio pobūdžio prezidentinis valdymas

[15] Atkreiptinas dėmesys, kad šiomis pataisomis Prezidento institucija buvo galutinai atribota nuo Katalikų Bažnyčios. Pavyzdžiui, remiantis 1957 m. redakcijos Konstitucija Prezidentas ne tik turėjo priklausyti Katalikų Bažnyčiai, bet ir turėjo teisę skirti vyskupu asmenį, pasirinktą iš trijų kandidatų, nurodytų Senato pateiktame sąraše; Aukščiausiojo Teismo pritarimu galėjo priimti arba sulaikyti Romos popiežiaus ganytojiškus laiškus, raštus, bules, katedrų kapitulų dekretus. 1966 m. Argentinai pasirašius konkordatą su Šventuoju Sostu, Prezidentas neteko tautos patronato teisės (teisės skirti vyskupus).

labiau atitinka Lotynų Amerikos autoritarizmo tradicijas ir siekius[16]. Pirmą kartą tiesioginiai Prezidento ir viceprezidento rinkimai buvo numatyti Konstitucijos 1949 m. pataisose. Prezidento ir viceprezidento rinkimai turi įvykti ne vėliau kaip prieš du mėnesius iki jų kadencijos pabaigos. 1994 m. reforma įtvirtino dviejų rinkimų turų sistemą. Išrinktu į Prezidentus ar viceprezidentus laikomas tas kandidatas, kuris pirmajame rinkimų ture gavo daugiau kaip 45 procentus visų rinkėjų balsų arba ne mažiau kaip 40 procentų visų rinkėjų balsų, bet daugiau kaip 10 procentų nei antrąją vietą užėmęs kandidatas (97, 98 str.). Jei pirmajame rate nė vienas kandidatas negavo reikiamo balsų skaičiaus, per 30 dienų turi įvykti pakartotinis balsavimas dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausia rinkėjų balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau balsų.

Išrinktas Prezidentas ir viceprezidentas oficialiai pradeda eiti pareigas po to, kai Kongreso posėdyje prisiekia sąžiningai eiti savo pareigas, būti ištikimi Argentinos tautai ir jos Konstitucijai (93 str.). Prezidentas ir viceprezidentas negali užimti jokių kitų pareigų ir gauti kitokio atlyginimo, išskyrus prezidentui ir viceprezidentui nustatytą atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto, kuris, remiantis Konstitucijos 92 straipsniu, jų kadencijos metu negali būti keičiamas. Konstitucija aiškiai nustato Prezidento įgaliojimų pasibaigimo datą: Prezidentas netenka savo įgaliojimų tą dieną, kai sueina ketverių metų terminas nuo oficialios jo kadencijos pradžios, jokie įvykiai ar aplinkybės negali būti pagrindu pratęsti Prezidento įgaliojimus (91 str.). Konstitucija numato, kad Prezidentas ir viceprezidentas gali būti perrenkami arba gali perimti vienas kito pareigas ne daugiau kaip du kartus iš eilės. Tais atvejais, kai tas pats asmuo buvo perrinktas Prezidentu ar viceprezidentu ar buvo perėmęs kito pareigas dvi kadencijas iš eilės, jis gali būti renkamas Prezidentu ar viceprezidentu ne anksčiau kaip po vienos kadencijos pertraukos (90 str.)[17].

---

[16] Valades, D. *Cabinet Government and Latin American Neopresidentialism* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http:info8.juridicas.unm.mx/cont/4/arc/arc10.htm>.

[17] Prezidento institucijos rinkimų, ypač perrinkimo, klausimas yra gana opus ir ginčytinas ne tik Argentinai, bet ir kitoms Lotynų Amerikos valstybėms. Pažymėtina, kad iki XX a. pabaigos daugelio Lotynų Amerikos valstybių konstitucijos įtvirtino prezidento institucijos neperrinkimo (*no reelecion*) principą. Vėliau šį principą imta revizuoti. Dabartiniu metu vienos valstybės leidžia prezidentą perrinkti antrai kadencijai iš eilės (Argentina, Bolivija, Brazilija, Kolumbija, Ekvadoras, Dominykos Respublika), kitos – ne anksčiau kaip po vienos kadencijos pertraukos (Čilė, Kosta Rika, Salvadoras, Nikaragva, Panama,

Konstitucija įtvirtina, kad Respublikos Prezidentas yra aukščiausias valstybės vadovas, Vyriausybės vadovas ir yra politiškai atsakingas už valstybės valdymą (99 str. 1 d.). Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia teisės aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, nekeisdamas jų esmės (99 str. 2 d.). Kad Prezidento teisės aktai turėtų teisinę galią, jie privalo būti pasirašyti Ministrų Kabineto pirmininko ir atitinkamo ministro (100 str. 1 p.).

Respublikos Prezidentas turi įstatymų iniciatyvos teisę, pasirašo ir skelbia įstatymus. Kita vertus, jam draudžiama leisti įstatymų aktus. Tokie teisės aktai yra niekiniai ir negalioja (99 str. 3 d. 2 pastraipa). Tik išimtiniais atvejais, jeigu nėra galimybių Konstitucijoje numatyta procedūra priimti įstatymo ir jeigu tai nesusiję su kriminaliniais klausimais, mokesčiais, rinkimais ar politinių partijų sistema, prezidentas, esant ypatingoms ir neatidėliotinoms aplinkybėms, turi teisę leisti įstatymų dekretus bendruoju susitarimu su atitinkamais ministrais ir ministru pirmininku, kurie kontrasignuoja šį dekretą (99 str. 3 d. 3 pastraipa)[18].

Respublikos Prezidentas turi kitų įgaliojimų santykiuose su parlamentu. Respublikos Prezidentas kasmet skelbia parlamento sesijos pradžią. Sesijos atidarymui skirto posėdžio metu prezidentas teikia ataskaitą apie šalies padėtį, Konstitucijoje numatytas reformas, siūlo parlamentui svarstyti priemones, kurias, jo nuomone, būtina įgyvendinti (99 str. 8 p.). Prezidentas gali pratęsti eilinę parlamento sesiją arba šaukti neeilines sesijas, jeigu tai būtina dėl valstybės interesų (99 str. 9 p.). Konstitucija numato, kad Prezidentas negali išvykti iš šalies be Kongreso sutikimo. Laikotarpiu tarp sesijų jis gali išvykti iš šalies be Kongreso sutikimo tik tuomet, jei tai būtina dėl viešųjų interesų (99 str. 18 p.).

Prezidentas formuoja Ministrų Kabinetą (*Gabinete de ministros*), kurį sudaro ministras pirmininkas ir ministrai. Jų skaičių ir įgaliojimus nustato

Peru, Urugvajus, iš jų – Panama ir Kosta Rika – ne anksčiau kaip po dviejų kadencijų pertraukos). Kuba ir Venesuela apskritai neriboja prezidento kadencijos (neapibrėžta kadencija). Meksika, Paragvajus, Gvatemala, Hondūras laikosi prezidento neperrinkimo principo. *Constitutions of the Americas* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/constitutions.html>.

18 Ne vėliau kaip per 10 dienų nuo Prezidento dekreto priėmimo Ministrų Kabineto Pirmininkas turi pateikti jį svarstyti Kongreso Nuolatiniam jungtiniam komitetui. Šis Komitetas per 10 dienų parengia išvadą, kuri svarstoma plenariniame abejų parlamento rūmų susitikime. Svarstymo procedūrą ir Kongreso narių atstovavimą nustato specialusis įstatymas, kurį priima Senato Rūmai ir Deputatų Rūmai absoliučia visų narių balsų dauguma.

specialusis įstatymas. Pagal galiojantį įstatymą šiuo metu yra 11 ministrų[19]. 1994 m. Konstitucijos redakcijoje siekiant sustiprinti parlamentinę vykdomosios valdžios kontrolę buvo įtvirtinta ministro pirmininko pareigybė. Tačiau Konstitucijos pataisos nepakankamai aiškiai apibrėžė Kabineto vadovo įgaliojimus. Jis „tarsi pasiklydęs tarp Prezidento ir ministrų“, todėl jo vaidmuo nėra svarbus[20]. Konstitucija numato, kad ministras pirmininkas yra politiškai atsakingas už savo veiklą Nacionaliniam Kongresui (100 str. 2 d.), ministrai yra asmeniškai atsakingi už teisės aktus, kuriuos jie kontrasignuoja, ir solidariai atsakingi už kolegialiai priimtus teisės aktus (102 str.). Ministrai, neatsisakę šių pareigų, negali būti renkami nei Senato, nei Deputatų Rūmų nariais (105 str.). Ministras pirmininkas privalo ne rečiau kaip vieną kartą per mėnesį atvykti į Kongresą ir padaryti pranešimą apie Vyriausybės veiklą: pakaitomis Senate ir Deputatų Rūmuose (101 str.). Senatas arba Deputatų Rūmai absoliučia narių balsų dauguma gali pareikšti interpeliaciją ministrui pirmininkui, tiek pat balsų reikia norint jį atstatydinti (101 str.).

Respublikos Prezidentas skiria Aukščiausiojo Teismo teisėjus 2/3 visų Senato narių pritarimu ir žemesniųjų federalinių teismų teisėjus Senato pritarimu patarus magistratų tarybai. Jis teikia malonę ir gali sušvelninti bausmes nuteistiesiems, išskyrus asmenis, kuriems taikoma apkaltos procedūra, kurios iniciatyvos teisė priklauso Deputatų Rūmams.

Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir vykdo šalies užsienio politiką. Prezidentas, siekdamas palaikyti gerus santykius su užsienio valstybėmis, sudaro ir pasirašo tarptautines sutartis, konkordatus ir kitus susitarimus, Senato pritarimu skiria ir atšaukia diplomatinius atstovus užsienio valstybėse, priima užsienio valstybių diplomatinių atstovų įgaliojamuosius raštus (99 str. 7, 11 p.). Jis yra vyriausiasis visų valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas, Senato pritarimu skiria aukščiausius kariuomenės vadovus ir suteikia aukščiausius karinius laipsnius, o karo atveju turi teisę tai daryti savo nuožiūra (99 str. 13 p.). Prezidentas, gavęs Kongreso pritarimą, skelbia karą ir priima sprendimus dėl atsakomųjų karinių veiksmų, valstybės ginkluoto užpuolimo atveju Senato pritarimu skelbia apgulties (karo) padėtį (*estado de sitio*) vienoje ar keliose šalies teritorijos

[19] *Presidencia de la Nacion Argentina* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-31]. Prieiga per internetą: <http://www.presidencia.gov.ar/>.

[20] Valades, D. *Cabinet Government and Latin American Neopresidentialism* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga perinternetą: <http:info8.juridicas.unm.mx/cont/4/arc/arc10.htm>.

dalyse (99 str. 15, 16 p.). Laikotarpiu tarp parlamento sesijų Prezidentas gali įgyvendinti Kongresui suteiktą teisę – priimti sprendimą dėl apgulties (karo) padėties įvedimo, kai dėl neramumų šalyje iškyla reali grėsmė valstybės saugumui, laikydamasis apribojimų, numatytų Konstitucijos 23 straipsnyje (t. y. apgulties būklės metu Prezidentas negali teisti ir bausti asmenų, gali tik juos suimti arba išsiųsti iš vieno šalies regiono į kitą, jeigu šie asmenys neišreikštų valios išvykti iš valstybės teritorijos). Pažymėtina, kad Argentinos Prezidentas vadovaudamasis šia nuostata gali skelbti nepaprastąją ekonominę padėtį siekdamas įveikti ekonomines ir finansų krizes. Prezidentui tai suteikia papildomų svertų ir galimybių reguliuoti nuosavybės teises, viešuosius bei privačius kontraktus, finansinį režimą, monetarinę politiką ir net kainas[21].

1994 m. pakeitus Konstituciją neteko galios nuostata, suteikianti Prezidentui teisę tiesiogiai valdyti valstybės sostinę ir skirti jos merą[22]. Nors 1994 m. konstitucine reforma buvo norima susiaurinti Prezidento įgaliojimus, sušvelninti prezidentinį režimą, tačiau pertvarkymai nebuvo pakankamai revoliucingi. Argentinoje ir toliau vyrauja stipraus Prezidento tradicijos. Per didelės Prezidento galios yra didžiausias Argentinos prezidentinės sistemos trūkumas. Ypač didelės Prezidento galios nėra apribojamos ir pakeičiamos kitų valdžių. Konstitucija nenustato mechanizmo kaip keisti situaciją, kai Prezidentas ir įstatymų leidžiamoji valdžia „abipusiškai kelia obstrukciją“[23]. Konstitucija numato, kad parlamentas gali nušalinti Prezidentą nuo pareigų apkaltos tvarka, tačiau ši procedūra yra gana sudėtinga ir tik retais atvejais būna sėkminga. Tuo tarpu Prezidentas neturi konstitucinės teisės paleisti parlamento. Taigi, kaip teigia G. Bouzat, Argentinoje vyrauja „atstovaujamoji ir hiperprezidentinė demokratija“ – Prezidentas turi didžiules galias, o jas ribojančių efektyvių stabdžių, kuriuos galėtų panaudoti kitos valdžios, nenumatyta[24]. Prezidento ir parlamento santykius dažnai komplikuoja ir kiti teisinio reguliavimo ypatumai: parlamento rinkimų tvarka, parlamento ir Prezidento kadencijų neatitikimas, mišri teisinė sistema ir kita, taip pat Prezidento asmeninės savybės, politinės, socialinės ekonominės aplinkybės.

[21] Bouzat, G. *Presidential Power and Political Crisis in Argentina* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-11]. Prieiga per internetą: <http://islandia.law.yale.edu/sela/SELA2006>.

[22] Tokius įgaliojimus Prezidentas turėjo nuo 1880 m. Buenos Airėms tapus federacine sostine (tai buvo įtvirtinta 1898 m. redakcijos Konstitucijoje). Po 1994 m. konstitucinių pataisų sostinei buvo suteikta tokia pati savivaldos teisė kaip ir kitiems federacijos subjektams (provincijoms). 1996 m. pirmą kartą įvyko tiesioginiai sostinės mero rinkimai.

[23] Ten pat.

[24] Ten pat.

Konstitucijos 108 straipsnyje įtvirtinta, kad teisminę valdžią vykdo Aukščiausiasis Teismas ir žemesnės instancijos teismai, kuriuos steigia Nacionalinis Kongresas. Remiantis galiojančiais įstatymais Argentinos teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, federacinės sostinės ir provincijų apeliaciniai rūmai bei pirmosios instancijos teismai. Teismai yra nepriklausomi. Konstitucija griežtai draudžia Respublikos Prezidentui vykdyti teismo funkcijas, priskirti sau teisę perimti teismo bylų nagrinėjimą ar peržiūrėti teismo išnagrinėtas bylas (109 str.). Teisėjų kadencija neribojama. Teisėjai vykdo pareigas tol, kol jų elgesys yra nepriekaištingas, ir gauna įstatymo nustatytą atlyginimą, kuris negali būti mažinamas, kol eina teisėjo pareigas (111 str.).

1994 m. Konstitucijos pakeitimais buvo įsteigta nauja institucija – Magistratų taryba (114 str.). Jos veiklą reglamentuoja įstatymas, priimamas pritarus absoliučiai daugumai Senato ir Deputatų Rūmų narių. Pagrindinė Magistratų tarybos funkcija – organizuoti teisėjų atranką, administruoti teismų darbą, taikyti drausmines nuobaudas teisėjams. Konstitucijos pakeitimai apribojo Prezidento teises skiriant Aukščiausiojo Teismo ir žemesniosios instancijos federalinių teismų teisėjus. Konstitucijos 99 straipsnio 4 dalis nustato, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Prezidentas 2/3 visų Senato narių pritarimu, o žemesniosios instancijos federalinių teismų teisėjus – vieną iš trijų kandidatų, nurodytų sąraše, kurį pateikia Magistratų taryba – skiria Prezidentas viešajame Senato posėdyje dalyvaujančių senatorių pritarimu. Konstitucijoje nustatyta, kad teisėjas, kuriam sukanka 75 metai, gali būti skiriamas penkerių metų kadencijai anksčiau nurodyta tvarka. Šių kadencijų skaičius neribojamas. Teisėju paskirtas asmuo, prieš pradėdamas eiti pareigas, prisiekia Respublikos Prezidentui būti ištikimas Tautai ir jos konstitucijai, savo pareigas atlikti garbingai, bylas nagrinėti teisingai (112 str.). Aukščiausiojo Teismo teisėjai gali būti nušalinti apkaltos (*juicio publico*) būdu, kaip nustatyta Konstitucijos 53 straipsnio. Taip gali būti nušalinti ir žemesniosios instancijos teismų teisėjai. Bylas dėl žemesniosios instancijos teisėjų nušalinimo nagrinėja specialus teismas, sudarytas iš įstatymų leidėjų, teisėjų, teisėtai šalyje registruotų advokatų. Jeigu šis teismas per 180 dienų nuo pradėtos teisėjo nušalinimo procedūros nepriima sprendimo dėl teisėjo nušalinimo, procedūra turi būti nutraukta, o teisėjo įgaliojimai atnaujinti (115 str. 3 d.).

Aukščiausiasis Teismas ir žemesnieji federaliniai teismai nagrinėja ir priima sprendimus visose bylose dėl teisės pažeidimų, numatytų Konsti-

tucijoje bei įstatymuose, išskyrus apribojimus, nustatytus Kongresui priimant įstatymus, nurodytus Konstitucijos 75 straipsnio 12 dalies, ir sutartis su užsienio valstybėmis; nenagrinėja bylų, kurių šalimi gali būti užsienio šalių ambasadoriai, pasiuntiniai ir konsulai; bylų, susijusių su karo laivyno vadovybe ir jūrų teise; bylų, kurių šalimi yra Argentinos Respublika; ginčų tarp provincijų; skirtingų provincijų gyventojų ginčų; provincijos ar jos gyventojų ginčų su užsienio valstybe ar jos piliečiais (116 str.). Konstitucijos 116 straipsnyje nurodytose bylose Aukščiausiasis Teismas yra apeliacinė instancija, o bylose, kurių šalimi yra ambasadoriai, pasiuntiniai, konsulai ar provincija, šis teismas yra pirmoji ir paskutinė instancija. Konstitucijoje numatyta, kad gali būti steigiamas prisiekusiųjų teismas, kuris nagrinės visas bendrojo pobūdžio baudžiamąsias bylas, išskyrus apkaltos bylas, kurių iniciatyvos teisė priklauso Deputatų Rūmams (118 str.). Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą turi būti laikomasi individualios baudžiamosios atsakomybės principo[25].

Aukščiausiasis Teismas (*Corte Suprema de Justicia de la Nacion*) – aukščiausia valstybės teisminė institucija, pradėjusi veikti 1863 m. sausio 15 dieną. Jo jurisdikcija apima ne tik ginčų dėl teisės nagrinėjimą, bet ir konstitucinės kontrolės funkciją bei teisę oficialiai aiškinti Konstituciją ir įstatymus. Konstitucija neriboja Aukščiausiojo Teismo kompetencijos interpretuojant teisės normas. Minėjome, kad Argentinos teisinė sistema yra mišri, todėl čia teismai vykdo ne tik jurisdikcinę, bet ir teisės kūrimo funkciją, formuoja teismo precedentus. Aukščiausiasis Teismas tam turi pakankamai laisvės. Nors Konstitucija įtvirtina teismų nepriklausomumą ir draudžia bet kokį vykdomosios valdžios kišimąsi į jų veiklą, tačiau ji neriboja teismo galių priimant palankius šiai valdžiai sprendimus[26]. Kons-

[25] Konstitucijos skyriuje, reglamentuojančiame teismų įgaliojimus, apibrėžiama ne tik valstybės išdavimo sąvoka (valstybės išdavimas – tai ginkluotas išpuolis prieš valstybę arba perėjimas į jos priešų pusę teikiant paramą ir pagalbą, 119 str.), bet ir nustatoma, kad baudžiamąją atsakomybę už tokį nusikaltimą nustato specialusis įstatymas, kuris negali pažeisti individualios baudžiamosios ir moralinės atsakomybės principo: šį nusikaltimą padariusio asmens giminėms, kokios eilės jos bebūtų, nekyla teisinių ar moralinių pasekmių.

[26] Pavyzdžiui, po 1930 m. įvykusio karinio perversmo, kurį sukėlė Didžioji ekonominė krizė, Argentinos Aukščiausiasis Teismas suformulavo ir įtvirtino šalies teisės sistemoje vadinamąją „*de facto* teisės“ doktriną. 1930 m. rugsėjo 9 d. Aukščiausiasis Teismas savo sprendimu pripažino *de facto* karinę generolo Jose Felixo Uriburu (1930–1932) Vyriausybę ir remdamasis pozityvizmo bei teisinio realizmo teorija suformulavo pagrindinį šios doktrinos teiginį: jeigu piliečių išrinktoji valdžia nesugeba įgyvendinti konstitucijoje įtvirtinto tautos suvereniteto, tai ją nuvertusioji valdžia yra legitimi, jeigu pripažįsta

titucija numato griežtus reikalavimus, kuriuos turi atitikti Aukščiausiojo Teismo teisėjas. Aukščiausiojo Teismo teisėju gali būti asmuo, turintis ne mažesnę kaip aštuonerių metų teisėtai šalyje registruoto advokato praktiką ir atitinkantis senatoriams keliamus reikalavimus (111 str.). Aukščiausiojo Teismo teisėjų skaičių nustato įstatymas[27].

Konstitucija įtvirtina Argentiną kaip demokratinę prezidentinę federacinę respubliką. Argentinos federalizmo sistema yra integruota. Ši sistema formavosi veikiama šalies istorinių, politinių, socialinių ekonominių sąlygų ir teorinių filosofinių idėjų, kuriomis buvo siekiama pagrįsti tai, kad federalizmas padės išvengti rimtų politinių, ekonominių ir socialinių konfliktų. Federalizmas kaip valstybės sandaros forma pirmą kartą buvo įtvirtintas 1853 m. Konstitucijoje[28].

Šiuo metu Argentina susideda iš 23 provincijų ir autonomijos statusą turinčios federacinės sostinės. Kiekviena provincija turi savo konstituciją, parlamentą (kongresą), vykdomąją ir teisminę valdžią. Iš esmės tokį patį teisinį statusą turi ir autonominė federacinė sostinė. Po 1994 m. Argentinos konstitucinės reformos šalyje yra keturi valstybės valdymo lygmenys: federalinis, provincijų, autonominio Buenos Airių miesto ir municipalitetų (*municipios*). Kiekviena provincija yra suskirstyta į regionus, arba departamentus (*departamentos*), išskyrus Buenos Airių provinciją, kuri yra padalyta į rajonus, arba dalis (*partidos*). Šiuo metu Argentinoje yra 376 departamentai ir 135 rajonai Buenos Airių provincijoje.

Argentinos Konstitucija pripažįsta kiekvienos provincijos institucinę, politinę, finansinę ir administracinę autonomiją bei garantuoja provinci-

---

pagrindines žmogaus teises ir paklūsta teismo sprendimams. Pažymėtina, kad remiantis šia bei anksčiau minėta „piktų kėslų“ doktrina Argentinoje, net ir prezidentai, vadovavę šaliai karinės diktatūros sąlygomis, iš esmės nebuvo persekiojami. Hevia, M. *A Short Political History of the Argentine Supreme Court* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.thecourt.ca/2008/02/29/a-short-political-history-of-the-argentine-supreme-court/>; Osiel, M. J. *Dialogue with Dictators: Judicial Resistance in Argentina and Brazil* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/pss/828952>.

27 1990 m. šis skaičius buvo padidintas nuo penkių iki devynių teisėjų.

28 Nuo 1815 iki 1834 m. keturiolika istorinių Argentinos provincijų gyvavo kaip nepriklausomi politiniai junginiai, turintys savo konstitucijas. Federalizmo sistema formavosi konstitucinių susitarimų tarp provincijų pagrindu. Iki 1853 m. tokių susitarimų buvo sudaryta apie šimtas. Minėta, kad Buenos Airių provincija, 1852 m. išstojusi iš Argentinos konfederacijos, įstojo į Argentinos federaciją 1860 m., remiantis San Josė de Flores susitarimu. Nuo 1950 iki 1990 m. federacijos subjektais tapo dar devynios provincijos.

joms visas teises, kurios pagal šią Konstituciją nėra priskirtos federacijos valdžios institucijoms, taip pat tas teises, kurioms yra numatytos išlygos specialiuose provincijų stojimo į federaciją paktuose (121 str.). Šalies Konstitucija numato, kad kiekviena provincija turi teisę priimti savo konstituciją, atitinkančią atstovaujamąjį respublikinį valdymą atsižvelgiant į nacionalinėje Konstitucijoje įtvirtintus principus, deklaracijas ir garantijas. Provincijų konstitucijos turi garantuoti asmens teisę į teisingą ir nepriklausomą teismą, užtikrinti municipalinę autonomiją, arba municipalinį režimą, ir pradinį išsilavinimą. Atitinkant šiuos reikalavimus federalinė valdžia leidžia provincijų institucijoms laisvai ir nevaržomai įgyvendinti savo įgaliojimus (5 str.). Federalinės valdžios institucijos gali tiesiogiai kištis į provincijų vidaus reikalus tik tuomet, kai tai yra būtina siekiant užtikrinti respublikinį valdymą arba apginti provinciją nuo ginkluoto užpuolimo, taip pat provincijos valdžios prašymu, kai reikia apsaugoti ją arba atstatyti po karinio perversmo ar kitos provincijos užpuolimo (6 str.)[29].

Analizuodamas subnacionalines Argentinos konstitucijas Antonio M. Hernandezas pažymi, kad provincijų konstitucijų turiniui nemažą poveikį daro nacionalinė Konstitucija, kita vertus, pastebimas ir atvirkštinis reiškinys: provincijų konstitucijose įtvirtintų žmogaus teisių reglamentavimo, kitų visuomeninių santykių reguliavimo ypatumai, naujų institucijų konstitucinis įtvirtinimas daro tiesioginį poveikį nacionalinės Konstitucijos leidėjui[30]. Pavyzdžiui, Kordobos ir San Chuano provincijų konstitucijos dar iki nacionalinės konstitucinės reformos, vykusios 1994 m., įtvirtino tarptautinių sutarčių žmogaus teisių ir laisvių klausimais konstitucinę galią.

[29] Atkreiptinas dėmesys, kad iki 1860 m. konstitucinės reformos provincijų konstitucijų atitiktį šalies Konstitucijai tikrino Nacionalinis Kongresas. Vėliau ši funkcija atiteko Argentinos Aukščiausiajam Teismui. Jis yra vienintelė aukščiausioji valdžios institucija, turinti teisę interpretuoti nacionalinės ir provincijų konstitucijų atitikties klausimus bei priimti galutinį ir neginčijamą sprendimą.

[30] Hernandez, A. M. *Consideration of Subnational Constitutions in Argentina* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/hernandez.pdf>.

ARGENTINOS TAUTOS KONSTITUCIJA[31]

PREAMBULĖ

Mes, į Generalinį steigiamąjį susirinkimą susirinkę Argentinos Tautos atstovai, išrinkti Tautą sudarančių provincijų ir vykdydami jų valią, įgyvendindami jau egzistuojančius aktus, siekdami sukurti nacionalinę uniją, užtikrinti teisingumą, garantuoti taiką šalyje ir bendrą gynybą, skatinti bendrą gerovę ir suteikti galimybę naudotis laisvės teikiamomis gėrybėmis savo palikuonims ir visiems pasaulio žmonėms, norintiems gyventi Argentinos žemėse, prašydami Dievo – išminties ir teisingumo šaltinio – palaimos, surašome, skelbiame ir įtvirtiname Argentinos Tautos Konstituciją.

PIRMA DALIS

I SKYRIUS
PAREIŠKIMAI, TEISĖS IR GARANTIJOS

1 straipsnis

Kaip numatyta šioje Konstitucijoje, Argentinos Tauta tvirtina federalinės respublikinės atstovavimo formos Vyriausybę.

2 straipsnis

Federalinė Vyriausybė remia Romos katalikų apaštališkąją religiją.

3 straipsnis

Federalinės Vyriausybės institucijos veiks mieste, kuris specialiu Kongreso įstatymu bus paskelbtas Respublikos sostine, po to, kai bus baigtas te-

[31] Argentinos Respublikos Konstitucija, paskelbta Džordžtauno (*Georgetown*) universiteto interneto puslapyje http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Argentina/argen94_e.html, išversta iš anglų kalbos.

ritorijos, kurią federalizuos vienos ar kelių provincijų įstatymų leidėjai, perleidimas.

4 straipsnis

Federalinė Vyriausybė Tautos išlaidoms suteikia nacionalinio iždo lėšas, kurias sudaro pajamos, gautos iš eksporto ir importo mokesčių, Tautai nuosavybės teise priklausančios žemės pardavimo ar nuomos, pašto pajamų, kitų mokesčių, kuriais nešališkai ir proporcingai gyventojus apmokestins Nacionalinis Kongresas, ir bet kokių paskolų ir kredito operacijų, kurių Kongresas gali imtis ypatingosios padėties valstybėje atveju ar atsiradus valstybiniam poreikiui.

5 straipsnis

Vadovaudamasi respublikine, atstovaujamąja sistema ir laikydamasi nacionalinėje Konstitucijoje numatytų principų, pareiškimų ir garantijų, siekdama užtikrinti teisingumą, įgyvendinti municipalinį režimą ir teikti pagrindinio lavinimo paslaugas, kiekviena provincija priima savo konstituciją. Tokiu atveju Federalinė Vyriausybė užtikrina kiekvienai provincijai visišką jos institucijų veiklos laisvę.

6 straipsnis

Federalinė Vyriausybė gali įžengti į provincijų teritoriją siekdama užtikrinti respublikinę valdymo formą ar atremti užsienio valstybės invaziją. Be to, antivyriausybinės agitacijos ar kitos provincijos invazijos atveju Federalinės Vyriausybės įsteigtų institucijų prašymu ji gali įsikišti siekdama paremti ar atkurti tokių institucijų veiklą.

7 straipsnis

Provincijoje priimti viešieji aktai ir vykstantys teismo procesai visiškai galioja ir kitose provincijose. Kongresas, priimdamas bendruosius įstatymus, gali nustatyti, kokia tvarka minėti aktai ir procesai turi būti patvirtinti ir kokios yra jų teisinės pasekmės.

8 straipsnis

Kiekvienos provincijos piliečiai turi visas teises, privilegijas ir imunitetą, įgytą būnant kitos provincijos piliečiu. Nusikaltėlių ekstradicija yra bendra visų provincijų prievolė.

9 straipsnis

Visoje Tautos teritorijoje netaikomi jokie kiti muitai, išskyrus nacionalinius muitus, kurių tarifus nustato Kongresas.

10 straipsnis

Šalyje pagamintų prekių bei bet kokių prekių, kurių atžvilgiu nacionalinėje muitinėje atlikta importo procedūra, judėjimui visoje Respublikos teritorijoje netaikomos jokios rinkliavos.

11 straipsnis

Šalyje ar užsienyje pagamintų prekių bei užaugintų gyvulių, kurie juda iš vienos provincijos teritorijos į kitą, atžvilgiu netaikomi vadinamieji tranzito mokesčiai. Šie mokesčiai netaikomi ir transportui, laivams ar gyvuliams, kuriais jie yra gabenami. Be to, jiems negali būti taikomi jokie kiti pervažiavimo per teritoriją mokesčiai, kaip jie besivadintų.

12 straipsnis

Laivai, plaukiantys iš vienos provincijos į kitą, neprivalo įplaukti, švartuotis ar mokėti tranzito mokesčio. Be to, prekybos įstatymais ar taisyklėmis jokiam uostui nesuteikiama pirmenybė kitų uostų atžvilgiu.

13 straipsnis

Į Tautą gali būti priimama nauja provincija, tačiau ji negali būti steigiama kitos provincijos ar provincijų teritorijoje ar suformuota iš kelių provincijų be atitinkamų provincijų įstatymų leidybos institucijų ir Kongreso sutikimo.

14 straipsnis

Visi Tautos gyventojai turi toliau nurodytas teises, kuriomis gali naudotis vadovaudamiesi jų įgyvendinimą reglamentuojančiais įstatymais: teisę dirbti ir vykdyti bet kokią teisėtą veiklą, teisę judėti ir prekiauti, teisę kreiptis į valdžios institucijas, teisę įvažiuoti į Argentinos teritoriją, joje likti ir per ją keliauti, teisę be išankstinės cenzūros skelbti savo mintis spaudoje, teisę naudotis savo turtu ir jį valdyti, teisę į taikų sambūrį, teisę laisvai išpažinti savo religiją, teisę mokyti ir mokytis.

14bis straipsnis

Darbo santykius keliomis formomis gina įstatymas, kuris užtikrina darbuotojams: orias ir lygias darbo sąlygas, ribotą darbo valandų skaičių,

mokamas poilsio dienas ir atostogas, sąžiningą darbo užmokestį, būtiną minimalų ir lankstų atlyginimą, vienodą užmokestį už tą patį darbą, teisę į įmonės pelną, kontroliuojant gamybą ir bendradarbiaujant su vadovais, apsaugą nuo neteisėto atleidimo iš darbo, valstybės tarnautojo darbo stabilumą, laisvas ir demokratines profesines sąjungas, kurių registracija pripažįstama užsiregistravus vieninteliame specialiame registre. Prekybos sąjungoms šiuo dokumentu garantuojama: teisė pradėti derybas dėl kolektyvinės darbo sutarties, taikinimo procedūros, teikti ieškinius teismui, teisė rengti streikus. Sąjungos atstovams suteikiamos garantijos, kurios yra būtinos vykdant jų sąjungos užduotis ir tas užduotis, kurios susijusios su jų darbo santykių stabilumu. Valstybė užtikrina socialinę apsaugą, kuri yra integruoto pobūdžio ir kurios negalima atsisakyti. Konkrečiai, įstatymais nustatoma: privalomas socialinis draudimas, kuris taikomas finansinę ir ekonominę autonomiją turinčioms nacionalinėms ar provincijos įmonėms; jį administruoja suinteresuoti asmenys, dalyvaujant Valstybei, o socialinio draudimo įmokos nesidubliuoja; išėjimo iš darbo ir pensijų lygis yra kintamas; užtikrinama visiška šeimos apsauga, gyvenamosios vietos apsauga, išmokos šeimai ir teisė į padorų būstą.

15 straipsnis

Argentinos Tautoje nėra vergų. Pavieniai dar išlikę vergai nuo šios Konstitucijos priėmimo dienos tampa laisvi. Bet kokias kompensacijas, susidariusias šio teiginio pagrindu, reglamentuoja specialusis įstatymas. Bet koks asmens pirkimo ar pardavimo sandoris laikomas nusikalstamu, o jį sudariusios šalys ir jį tvirtinantis notaras ar pareigūnas laikomi padariusiais nusikaltimą. Bet koks vergas, įvažiuodamas į šalį, tampa laisvas vien tuo pagrindu, kad įvažiavo į Respublikos teritoriją.

16 straipsnis

Argentinos Tauta nepripažįsta nei giminės, nei gimimo pagrindu egzistuojančių prioritetų – šalyje nėra nei asmeninių privilegijų, nei kilmės titulų. Visi šalies gyventojai yra lygūs prieš įstatymą ir turi teisę gauti darbą vien dėl savo gebėjimų, nekeliant jokių kitų reikalavimų. Mokesčių ir visuomeninių prievolių pagrindas yra lygybė.

17 straipsnis

Nuosavybė yra neliečiama. Turtas negali būti atimtas iš jokio Tautos gyventojo, išskyrus atvejus, kai priimamas įstatymu pagrįstas sprendimas.

Turto nusavinimas visuomenės naudai gali būti vykdomas tik kai tai leidžia įstatymas ir už tokį nusavinimą turi būti iš anksto mokama kompensacija. 4 straipsnyje nurodytus mokesčius gali įvesti tik Kongresas. Asmens tarnybos gali būti reikalaujama tik kai leidžia įstatymas ar įstatymo pagrindu priimtas nutarimas. Autorius ar išradėjas laikomas išskirtiniu savo kūrinio, išradimo ar atradimo savininku įstatymų numatytą laikotarpį. Turto konfiskavimas visiems laikams išbraukiamas iš Argentinos baudžiamojo kodekso. Joks ginkluotas asmuo negali rekvizuoti turto ar reikalauti bet kokio pobūdžio pagalbos.

18 straipsnis

Joks Tautos gyventojas negali būti baudžiamas be įstatymais grindžiamo teismo už veiką, kuri buvo padaryta anksčiau nei priimtas įstatymas, kurio pagrindu pradėtas procesas, negali būti teisiamas specialaus komiteto, negali būti pašalintas iš teisėjo pareigų, į kurias yra paskirtas įstatymu, anksčiu nei padarė veiką, už kurią yra teisiamas. Niekas negali būti verčiamas liudyti prieš save ar suimtas, išskyrus atvejus, kai kompetentinga institucija išduoda rašytinį orderį. Asmens ir jo teisių gynimo teisme teisė negali būti pažeista. Asmens gyvenamosios vietos, rašytinės korespondencijos ir asmeninių užrašų privatumas negali būti pažeistas, o įstatymuose numatoma, kokiais atvejais ir kokiais pagrindais juos leidžiama apieškoti ir paimti. Mirties bausmė dėl politinių motyvų, bet kokio pobūdžio kankinimas ir plakimas yra uždrausti visam laikui. Tautos kalėjimai turi būti nepavojingi sveikatai ir švarūs, jie skirti kalėjimuose laikomiems asmenis saugoti, o ne bausti. Už bet kokia saugumo poreikius viršijančią atsargumo priemonę, kuri gali lemti jų mirtį, atsako teisėjas, kuris suteikė leidimą ją taikyti.

19 straipsnis

Už asmens veiksmus, kurie nepažeidžia viešosios tvarkos ar moralės arba nepadaro žalos trečiai šaliai, baudžia tik Dievas, o ne teisėjai. Joks Tautos gyventojas neprivalo daryti to, ko nereikalauja įstatymas, ir iš jo negali būti atimta tai, ko įstatymas nedraudžia.

20 straipsnis

Užsieniečiai Tautos teritorijoje turi visas piliečių civilines teises, jie gali imtis verslo, prekybos ar verstis savo profesija, turėti nekilnojamo turto, jį pirkti ir parduoti, plaukioti upėmis ir pakrantėmis, laisvai išpažinti

savo religiją, rengti testamentus ir tuoktis pagal įstatymus. Jie neprivalo priimti pilietybės ar mokėti išskirtinių privalomų mokesčių. Užsieniečiai gali gauti natūralizacijos dokumentus pragyvenę Tautoje dvejus metus be pertraukos, tačiau pateikusiems prašymą asmenims valstybės institucijos šį terminą gali sutrumpinti atsižvelgdamos į numanomas ir įrodytas Respublikai suteiktas paslaugas.

21 straipsnis

Kiekvienas Argentinos pilietis privalo ginklu ginti tėvynę ir Konstituciją, kaip tai numato Kongreso įstatymai ir nacionalinės vykdomosios valdžios dekretai. Natūralizacijos būdu piliečiais tapę asmenys dešimties metų laikotarpiu nuo natūralizacijos dokumentų gavimo datos gali pasirinkti vykdyti šią prievolę, ar ne.

22 straipsnis

Visuomenė priima sprendimus ir valdo valstybę tik per savo atstovus ir pagal šią Konstituciją įsteigtas institucijas. Bet kokia ginkluota jėga ar asmenų susibūrimas, prisiimantis visuomenės teises ir reiškiantis peticijas jos vardu, laikoma vykdančia antivalstybinę veiklą.

23 straipsnis

Neramumų valstybėje arba užsienio valstybės puolimo atveju, kai kyla pavojus visapusiam Konstitucijos įgyvendinimui ir jos pagrindu įsteigtų institucijų veiklai, provincijoje ar teritorijoje, kurioje vyksta neramumai, skelbiama apgulties padėtis ir stabdomas konstitucinių garantijų galiojimas. Tačiau tokio sustabdymo laikotarpiu Respublikos Prezidentas savarankiškai neskelbia nuosprendžio ir netaiko bausmių. Minėtu atveju jo galios asmenų, jų suėmimo ar perdavimo iš vienos Tautos vietos į kitą, jei tie asmenys nepageidauja palikti Argentinos teritorijos, atžvilgiu yra apribojamos.

24 straipsnis

Kongresas visus savo padalinius skatina reformuoti esamus įstatymus bei steigti prisiekusiųjų teismą.

25 straipsnis

Federalinė Vyriausybė skatina imigraciją iš Europos ir neriboja bei jokiais mokesčiais nevaržo užsieniečių, atvykstančių dirbti žemės, tobulinti pramonės, diegti ir mokyti meno bei mokslų, patekimo į Argentinos teritoriją.

26 straipsnis

Navigacija Tautos vidaus vandenyse yra laisva visoms vėliavoms tik tais atvejais, kai savo potvarkiais taip nustato nacionalinė institucija.

27 straipsnis

Federalinė Vyriausybė privalo stiprinti taikos ir prekybos santykius su užsienio valstybėmis pasirašydama tarptautines sutartis, kurios rengiamos vadovaujantis Konstitucijoje išdėstytais viešosios teisės principais.

28 straipsnis

Ankstesniuose straipsniuose nurodyti principai, garantijos ir teisės negali būti keičiami įstatymais, kurie reglamentuoja jų įgyvendinimą.

29 straipsnis

Kongresas negali suteikti nacionalinei vykdomajai valdžiai, o provincijų įstatymų leidybos organai negali suteikti provincijų gubernatoriams išskirtinių teisių ar visiškos visuomeninės valdžios. Jie negali leisti perleidimo ar viršenybės suteikimo aktų, kuriais Argentinos žmonių gyvybė, garbė ar gerovė taptų priklausoma nuo gubernatorių ar bet kokių kitų asmenų. Minėto pobūdžio aktai yra visiškai negaliojantys ir juos parengę, jiems pritarę ar juos pasirašę asmenys pripažįstami gėdingais tėvynės išdavikais.

30 straipsnis

Konstitucija gali būti keičiama visiškai ar iš dalies. Būtinybę vykdyti reformą skelbia Kongresas pritarus ne mažiau kaip dviem trečdaliams jo narių, tačiau toks balsavimas gali vykti tik sušaukus Asamblėją būtent tuo tikslu.

31 straipsnis

Konstitucija, ją vykdant Kongreso priimti Tautos įstatymai bei tarptautinės sutartys su užsienio valstybėmis yra aukščiausieji Tautos įstatymai. Jie privalomi kiekvienos provincijos valdžios organams, net jei atitinkamos provincijos įstatymai ar konstitucijos numato kitaip. Išimtis taikoma tik Buenos Airių provincijai 1859 m. lapkričio 11 d. pakto atžvilgiu.

32 straipsnis

Federalinis Kongresas nepriima įstatymų, ribojančių spaudos laisvę ar įsteigiančių federalinę jurisdikciją jos atžvilgiu.

33 straipsnis

Konstitucijoje išvardytos deklaracijos, teisės ir garantijos negali būti aiškinamos kaip paneigiančios kitas – neišvardytas, tačiau iš žmonių suverenumo principo ir respublikinės valdymo formos kylančias teises ir garantijas.

34 straipsnis

Federalinių teismų teisėjai negali tuo pat metu būti teisėjais ir provincijų teismuose. Federalinė tarnyba, nesvarbu, ar civilinė, ar karinė, nesuteikia teisės gyventi provincijoje, kurioje atitinkama tarnyba einama, išskyrus atvejus, kai tarnautojas nuolat ten gyvena. Ši nuostata siejama su teise pasirinkti darbovietę toje provincijoje, kurioje asmuo atsitiktinai atsidūrė.

35 straipsnis

Pavadinimai, atitinkamai priimti nuo 1810 metų iki šių dienų, t. y.: „Jungtinės La Platos provincijos“, „Argentinos Respublika“, „Argentinos konfederacija“, nuo šiol laikomi oficialiais pavadinimais, kurie neapibrėžtai vartojami žymint provincijų valdžią ir teritoriją, o žodžiai „Argentinos Tauta“ vartojami rengiant ir priimant įstatymus.

II SKYRIUS
NAUJOS TEISĖS IR GARANTIJOS

36 straipsnis

Ši Konstitucija galioja, net jei jos laikymąsi pertraukia jėgos veiksmai prieš institucinę tvarką ir demokratinę sistemą. Tokie veiksmai laikomi nepataisomai niekiniais, o jų autoriai baudžiami 29 straipsnyje nurodytomis bausmėmis, visam laikui pašalinami iš pareigų ir iš jų atimama teisė prašyti malonės ar bausmės sušvelninimo.

Asmenys, kurie po minėtų veiksmų turėjo perimti pagal šią Konstituciją įsteigtoms institucijoms ar provincijų institucijoms suteiktas galias, baudžiami tokia pat bausme ir už savo veiksmu atsako civiline ir baudžiamąja tvarka. Minėtiems veiksmams senaties terminas netaikomas.

Visi piliečiai turi teisę pasipriešinti asmenims, kurie imasi šiame straipsnyje nurodytų jėgos veiksmų.

Asmenys, kurie, siekdami asmeninės turtinės naudos dalyvauja rimtame nusikaltime Tautai, nusikalsta ir demokratinei sistemai, todėl įstatymų numatytą laikotarpį negali eiti valstybės tarnautojo pareigų.

Kongresas priima įstatymą dėl viešosios etikos, kuris reglamentuoja valstybės tarnybos vykdymą.

37 straipsnis

Ši Konstitucija garantuoja visišką laisvę naudotis politinėmis teisėms, vadovaujantis visuotinio suverenumo principu ir jo pagrindu priimtais įstatymais. Balsavimo teisė yra visuotinė, balsavimas yra lygiateisis, slaptas ir privalomas.

Faktinės vyrų ir moterų lygios galimybės būti renkamiems į valstybės postus ir postus atitinkamose partijose yra užtikrinamos pozityviais veiksmais reglamentuojant politinių partijų veiklą ir rinkimų sistemą.

38 straipsnis

Politinės partijos yra pagrindinės demokratinės sistemos institucijos. Konstitucija garantuoja laisvę steigti politines partijas ir vykdyti jų veiklą, jų demokratinę struktūrą ir darbo principą, mažumų atstovavimą, kandidatų į renkamus valstybės postus konkurenciją, galimybę gauti viešą informaciją ir skleisti partijų idėjas.

Valstybė teikia ekonominę paramą jų veiklai vykdyti ir vadovams rengti. Politinės partijos viešai skelbia informaciją apie tai, iš kur gavo ir kaip panaudojo savo lėšas ir turtą.

39 straipsnis

Piliečiai turi teisę registruoti įstatymus Deputatų Rūmuose. Kongresas juos turi išnagrinėti per dvylikos mėnesių laikotarpį.

Kongresas absoliučia kiekvienų Rūmų narių balsų dauguma priima reguliuojantį įstatymą, kuris negali reikalauti, kad iniciatyvą remtų daugiau kaip trys procentai įregistruotų balso teisę turinčių gyventojų, kuris atitinka adekvatųjį teritorinį pasiskirstymą. Gyventojai negali inicijuoti įstatymų, susijusių su konstitucine reforma, tarptautinėmis sutartimis, mokesčiais, biudžetu ir baudžiamąja teise.

40 straipsnis

Deputatų Rūmų iniciatyva Kongresas gali teikti įstatymo projektą svarstyti visuomenei. Įstatymas, kuriuo rengiamas referendumas, negali būti atmestas veto teise. Tautos gyventojams balsavus „už“, įstatymo projektas tampa įstatymu ir automatiškai yra skelbiamas galiojančiu.

Kongresas arba Tautos Prezidentas, vadovaudamasis jam suteiktomis galiomis, šaukia neprivalomą visuotinį referendumą. Tokiu atveju balsavimas nėra privalomas.

Visuotinio referendumo klausimus, tvarką ir laiką nustato Kongresas kiekvienų rūmų visų narių absoliučia balsų dauguma.

41 straipsnis

Visi gyventojai turi teisę į sveiką ir subalansuotą, žmogaus raidai tinkamą aplinką, kurioje gamybinė veikla atitiktų esamus poreikius nekeldama grėsmės ateities kartų reikmėms, bei privalo saugoti tokią aplinką. Pirmiausia, žala aplinkai, kaip numatyta įstatymuose, sukelia prievolę ją atitaisyti.

Valstybės institucijos gina šią teisę, racionalų gamtos išteklių naudojimą, gamtos ir kultūros paveldo bei biologinės įvairovė apsaugą, teikia informaciją apie gamtosaugą ir atitinkamas švietimo paslaugas.

Tauta reglamentuoja minimalius gamtos apsaugos standartus, o provincijos atako už jų įgyvendinimą nekeičiant vietos jurisdikcijos.

Įvežti pavojingas arba potencialiai pavojingas bei radioaktyvias atliekas į šalį yra draudžiama.

42 straipsnis

Vartojimo atžvilgiu prekių ir paslaugų vartotojai turi teisę į sveikatos, saugumo ir ekonominių interesų apaugą, teisę į adekvačią ir teisingą informaciją, teisę rinktis bei teisę į teisingą ir patikimą aptarnavimą.

Valstybės institucijos užtikrina minėtų teisių gynimą, vartojimą skatinantį švietimą, konkurencijos apsaugą nuo bet kokio rinkos iškraipymo, natūralių ir teisėtų monopolijų kontrolę, viešųjų paslaugų kokybę ir efektyvumą bei vartotojų asociacijų steigimą.

Įstatymais įtvirtinamos efektyvios ginčų prevencijos ir sprendimo procedūros ir nacionalinės viešųjų paslaugų teikimo taisyklės. Tokiuose įstatymuose atsižvelgiama į būtiną vartotojų asociacijų dalyvavimą ir atitinkamų provincijų atstovavimą kontroliuojančiose institucijose.

43 straipsnis

Jei nėra kitų teisėtų žalos atlyginimo būdų, kiekvienas asmuo gali teikti skubų ir sumarinį ieškinį dėl konstitucinių garantijų, apskųsdamas bet kokį valstybės institucijų ar asmenų atvirai savavališką ar neteisėtą veiksmą ar neveikimą, kuris sukėlė ar gali sukelti žalą, apriboti, pakeisti ar pažeisti šia Konstitucija, tarptautiniais susitarimais ar įstatymais pripažįstamas teises ir garantijas. Tokiu atveju teisėjas gali paskelbti, kad veiksmas ar neveikimas yra grindžiamas Konstitucijai prieštaraujančia taisykle. Tokį sumarinį ieškinį prieš bet kokios formos diskriminaciją, susijusią su

aplinkos apsauga, konkurencija, vartotojų teisėmis ir bendrais viešaisiais interesais, teikia žalą patyrusioji šalis, valstybės kontrolierius ir įstatymų, reglamentuojančių joms keliamus reikalavimus ir organizacinę formą, nustatyta tvarka įregistruotos atitinkamos srities asociacijos.

Bet kuris asmuo gali teikti ieškinį siekdamas gauti informaciją apie tai, kokie duomenys ir kokiais tikslais yra sukaupti apie jį viešuosiuose registruose ar duomenų bazėse arba privačiuose informacijos kaupimo registruose. Jei duomenys yra neteisingi ar diskriminuojantys, gali būti teikiamas ieškinys dėl minėtų duomenų pašalinimo, atitaisymo, priskyrimo konfidencialiems duomenims ar jų atnaujinimo. Žurnalisto informacijos šaltinio slaptumas negali būti pažeistas.

Jei pažeistos, apribotos, pakeistos teisės ar joms kylanti grėsmė kelia pavojų fizinei asmens laisvei, arba jei neteisėtai pabloginamos sulaikymo procedūros ar sąlygos, arba jei asmuo pradanginamas naudojant jėgą, nukentėjęs asmuo ar jo atstovas gali teikti ieškinį dėl asmens neliečiamybės, o teisėjas privalo nedelsdamas, net ir apsiausties sąlygomis, priimti sprendimą šiuo klausimu.

ANTRA DALIS
TAUTOS INSTITUCIJOS

I ANTRAŠTINĖ DALIS
FEDERALINĖ VYRIAUSYBĖ

PIRMAS SKIRSNIS
ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

44 straipsnis

Tautos įstatymų leidžiamoji valdžia tenka Kongresui, kurį sudaro dveji rūmai: Tautos Deputatų Rūmai ir Senatas, kuriuos sudaro provincijų ir Buenos Airių miesto atstovai.

I SKYRIUS
Deputatų Rūmai

45 straipsnis

Deputatų Rūmus sudaro atstovai, kuriuos tiesiogiai renka provincijų, Buenos Airių miesto ir sostinės, jei jos vieta perkeliama, gyventojai, kurie tokių rinkimų atveju laikomi vienos valstijos rinkimų apygardos gyvento-

jais, o balsavimo rezultatams patvirtinti pakanka paprastos balsų daugumos. Deputatų skaičius yra toks: vienas deputatas atstovauja trisdešimt trims tūkstančiams gyventojų arba grupei gyventojų, kurią sudaro ne mažiau kaip šešiolika tūkstančių penki šimtai žmonių. Po kiekvieno gyventojų surašymo Kongresas šiuo principu nustato deputatų skaičių ir turi teisę padidinti, tačiau ne sumažinti kiekvienam deputatui tenkančių gyventojų skaičių.

46 straipsnis

Deputatai pirmajai įstatymų leidybos sesijai skiriami tokiu santykiu: Buenos Airių provincija – dvylika, Kordobos provincija – šeši, Katamarkos provincija – trys, Korienteso provincija – keturi, Entre Rioso provincija – du, Chuchujaus provincija – du, Mendosos provincija – trys, La Riochos provincija – du, Saltos provincija – trys, Santjago provincija – keturi, San Chuano provincija – du, Santa Fė provincija – du, San Luiso provincija – du, Tukumano provincija – trys.

47 straipsnis

Prieš antrąją įstatymų leidybos sesiją vykdomas visuotinis gyventojų surašymas ir deputatų skaičius nustatomas pagal surašymo rezultatus, tačiau toks surašymas vykdomas tik kartą per dešimt metų.

48 straipsnis

Deputatu gali būti tik 25 metų sulaukęs asmuo, kuris ne mažiau kaip ketverius metus yra visateisis pilietis ir yra gimęs provincijoje, kurioje dalyvauja rinkimuose, arba gyvena joje ne trumpiau kaip pastaruosius dvejus metus iki rinkimų.

49 straipsnis

Rinkimų atveju provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nustato, kokiomis priemonėmis vykdomi tiesioginiai Tautos deputatų rinkimai, o vėliau Kongresas priima visuotinį įstatymą.

50 straipsnis

Deputato kadencija trunka ketverius metus su teise būti perrinktam, tačiau kas dvejus metus Deputatų Rūmuose turi būti pakeista pusė deputatų. Dėl šios priežasties deputatai, kurie buvo išrinkti pirmajai įstatymų leidybos sesijai, po susirinkimo traukia burtus ir nusprendžia, kurie jų po pirmosios sesijos turės pasitraukti.

51 straipsnis

Atsilaisvinus deputato vietai, provincijos arba sostinės vyriausybė rengia naujo deputato rinkimus.

52 straipsnis

Visus įstatymų projektus dėl pajamų surinkimo ir ginkluotųjų pajėgų verbavimo rengia tik Deputatų Rūmai.

53 straipsnis

Tik Deputatų Rūmai turi teisę atstatydinti Senatą, Prezidentą, viceprezidentą, Ministrą Pirmininką, ministrus ir Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Tokiais atvejais jie traukiami atsakomybėn už netinkamą elgesį, einant pareigas padarytus arba paprastus nusikaltimus po to, kai apie juos sužinoma ir kai sprendimui patraukti atsakomybėn pritaria paprastoji dauguma – du trečdaliai dalyvaujančių narių.

II SKYRIUS
Senatas

54 straipsnis

Senatą sudaro trys senatoriai iš kiekvienos provincijos ir trys senatoriai iš Buenos Airių miesto, kurie renkami bendruose tiesioginiuose rinkimuose, atitinkamai po dvi vietas daugiausia balsų surinkusiai politinei partijai ir po vieną vietą antrajai pagal surinktus balsus politinei partijai. Kiekvienas senatorius turi vieno balso teisę.

55 straipsnis

Senatoriumi gali būti renkamas tokius reikalavimus atitinkantis asmuo: ne jaunesnis negu 30 metų amžiaus, Tautos pilietis ne trumpiau kaip šešerius metus, turintis du tūkstančius pesų ar lygiavertes pajamas per metus ir yra gimęs provincijoje, kurioje dalyvauja rinkimuose, arba gyvena joje ne trumpiau kaip pastaruosius dvejus metus iki rinkimų.

56 straipsnis

Senatoriaus kadencija trunka šešerius metus su teise būti pakartotinai išrinktam neribotą laikotarpį, tačiau Senatas kas dvejus metus atnaujinamas trečdaliu rinkimų apygardų.

57 straipsnis

Tautos viceprezidentu tampa Senato Pirmininkas, tačiau jis pats neturi balso teisės, išskyrus atvejus, kai balsai pasiskirsto po lygiai.

58 straipsnis

Senatas skiria Pirmininką *pro tempore*, kuris pirmininkauja Senatui, kai nebūna viceprezidento arba kai jis eina Tautos Prezidento pareigas.

59 straipsnis

Senatas turi išskirtinę teisę teisėjauti viešame teisme Deputatų Rūmų iškeltose apkaltos bylose, o jo nariai, posėdžiaudami tokiais atvejais, privalo duoti priesaiką. Tautos Prezidento apkaltos atveju Senatui pirmininkauja Aukščiausiojo Teismo vyriausiasis teisėjas. Joks asmuo negali būti pripažintas kaltu, jei tam nepritaria du trečdaliai dalyvaujančių balsų.

60 straipsnis

Nuosprendis priimamas tik dėl kaltinamo asmens pašalinimo iš pareigų ir draudimo jam eiti garbės, pasitikėjimo ar pelną nešančias pareigas Tautoje. Vis dėlto, kaltu pripažintam asmeniui pateikiami kaltinimai, vyksta teismas ir skiriama įstatymų nustatyta bausmė paprastame teisme.

61 straipsnis

Užsienio valstybės puolimo atveju Senatas taip pat turi teisę suteikti Tautos Prezidentui galią skelbti apgulties padėtį vienoje ar keliose Respublikos vietose.

62 straipsnis

Kai Senate dėl nario mirties, atsistatydinimo ar kitų priežasčių atsiranda laisva vieta, Vyriausybė, kuriai priklauso ši laisva vieta, nedelsdama skelbia naujo nario rinkimus.

III SKYRIUS
Abejiems Rūmams taikomos nuostatos

63 straipsnis

Abeji Rūmai kiekvienais metais atitinkamai renkasi į eilines įstatymų leidybos sesijas, kurios trunka nuo kovo 1 iki lapkričio 30 d. Tautos Prezidentas gali sušaukti neeilinę arba pratęsti eilinę įstatymų leidybos sesiją.

64 straipsnis

Sprendimą dėl savo narių rinkimų, teisių ir pareigų galiojimo priima kiekvieni Rūmai. Nė vieni Rūmai nesirenka į posėdį, jei nedalyvauja absoliuti balsų dauguma. Tiesa, jei susirenka mažiau narių, posėdyje nedalyvaujantys nariai gali būti verčiami atvykti kiekvienų Rūmų nustatytomis sąlygomis ir jiems gali būti skiriama bauda.

65 straipsnis

Abeji Rūmai įstatymų leidybos sesijas pradeda ir baigia vienu metu. Sesijos metu nė vieni Rūmai negali atidėti posėdžių ilgiau kaip trims dienoms be kitų Rūmų sutikimo.

66 straipsnis

Kiekvieni rūmai nustato savo darbo tvarką ir procedūras, o susirinkus dviem trečdaliams narių gali svarstyti bet kurį savo narį dėl netinkamo elgesio vykdant pareigas arba gali pašalinti jį iš posėdžio dėl fizinės ar psichologinės negalios, kuri pasireiškė jam tapus nariu, arba net pašalinti jį iš Rūmų narių, tačiau balsuojant dėl savanoriško pasitraukimo iš pareigų pakanka pusės dalyvaujančiųjų balsų plius vieno balso daugumos.

67 straipsnis

Pradėdami eiti pareigas senatoriai ir deputatai prisiekia tinkamai vykdyti savo pareigas ir visais klausimais veikti vadovaudamiesi šio dokumento nuostatomis.

68 straipsnis

Joks Kongreso narys negali būti apkaltintas, teisiamas ar apklausiamas dėl nuomonės ar kalbos, kurią jis išreiškė ar pasakė būdamas įstatymų leidėju.

69 straipsnis

Joks senatorius ar deputatas negali būti suimtas nuo išrinkimo dienos iki jo kadencijos pabaigos, išskyrus atvejus, kai yra pagaunamas darantis nusikaltimą, už kurį baudžiama mirties bausme, arba kitą šmeižikišką ar rimtą nusikaltimą. Tokiu atveju atitinkamiems Rūmams pateikiama bendra ataskaita apie įvykusį faktą.

70 straipsnis

Kai prieš bet kurį senatorių ar deputatą paprastam teismui įteikiamas ieškinys, po to, kai jis išnagrinėjamas viešame posėdyje (jei pakanka įrodymų), kiekvieni Rūmai, tam pritarus dviem trečdaliais balsų, gali pašalinti kaltinamą asmenį iš pareigų ir atiduoti jį teisti atitinkamos instancijos teismui.

71 straipsnis

Kiekvieni Rūmai savo nuožiūra gali iškviesti vykdomosios valdžios ministrus, kad šie pateiktų paaiškinimus ar ataskaitas.

72 straipsnis

Joks Kongreso narys, negavęs išankstinio atitinkamų Rūmų sutikimo, negali būti skiriamas eiti vykdomosios valdžios valstybės tarnautojo pareigas ar būti komisijos nariu, išskyrus atvejus, kai tokios pareigos siūlomos kaip pareigų paaukštinimas.

73 straipsnis

Nei dvasininkai, nei savo provincijai atstovaujantys gubernatoriai negali būti Kongreso nariais.

74 straipsnis

Senatoriams ir deputatams mokamas įstatymais užtikrinamas atlygis už darbą, kuriam naudojamos Tautos iždo lėšos.

IV SKYRIUS
Kongreso galios

75 straipsnis

Kongresui suteikiama galia:

1. Leisti įstatymus dėl nacionalinių muitų. Nustatyti importo ir eksporto mokesčius, kurie bus vienodi visai Tautai, bei vertes, kurių pagrindu minėti mokesčiai bus skaičiuojami.

2. Lygiomis teisėmis su provincijų įstatymų leidėju – įvesti netiesioginius mokesčius. Įvesti tiesioginius mokesčius nustatytam laikotarpiui ir proporcingai lygiai visoje nacionalinėje teritorijoje, kai tai būtina valstybės gynybos, bendro saugumo ir visuotinės gerovės tikslais. Pagal šį punktą įvedami mokesčiai, išskyrus tuos, kurių dalis ar kurie visi yra tikslinės paskirties, yra visuotiniai. Susitarimu tarp Tautos ir provincijų grindžiamas

įstatymas-susitarimas nustato bendrą tokių mokesčių bazę, užtikrinančią savaiminį lėšų pervedimą.

Lėšų paskirstymas tarp Tautos, provincijų ir Buenos Airių miesto ir paskirstymas, kyrį jos vykdo tarpusavyje, vykdomas tiesiogiai pagal jų pavaldumą, paslaugas ir funkcijas, atsižvelgiant į dalijimosi kriterijus. Jis grindžiamas teisingumo ir solidarumo principais, o pirmenybė teikiama pastangoms pasiekti panašų išsivystymo, pragyvenimo lygį ir lygias galimybes visoje nacionalinėje teritorijoje.

Įstatymas-susitarimas rengiamas Senate ir priimamas kiekvienų Rūmų visų balsų absoliučia dauguma. Jis negali būti nei keičiamas, nei tvarkomas vienašališkai ir turi būti tvirtinamas provincijų.

Pavaldumas, paslaugos ar funkcijos negali būti perleidžiamos be atitinkamo lėšų perskirstymo, kuris tvirtinamas, esant reikalui, Kongreso ir, atitinkamu atveju, suinteresuotos provincijos arba Buenos Airių miesto įstatymu.

Federalinė biudžetą tvarkanti institucija atsako už šio punkto vykdymo kontrolę ir priežiūrą bei veikia vadovaudamasi įstatymu, kuris užtikrina visų provincijų ir Buenos Airių miesto atstovavimą pagal jų sudėtį.

3. Tam tikram terminui nustatyti ir keisti specialiuosius paskirstymus, kuriems gali būti taikomas bendro dalyvavimo principas. Tai daroma specialiuoju įstatymu, kuris priimamas kiekvienų Rūmų visų narių absoliučia dauguma.

4. Skolintis lėšų Tautos vardu.

5. Priimti sprendimus dėl valstybinių žemių naudojimo ir pardavimo.

6. Steigti federalinį banką, kuris turėtų pinigų emisijos teisę, ir kitus valstybinius bankus ir reguliuoti jų veiklą.

7. Vykdyti Tautos vietos ir užsienio skolos grąžinimus.

8. Vadovaujantis standartais, numatytais šio straipsnio 2 punkto trečiojoje pastraipoje, kiekvienais metais nustatyti bendrąsias biudžeto išlaidas, vadovaujantis bendrąja vyriausybės programa ir viešuoju investicijų planu prognozuoti nacionalinės administracijos išteklius ir tvirtinti arba atmesti investicijų planus.

9. Iš nacionalinio iždo teikti subsidijas toms provincijoms, kurių pajamos, atsižvelgiant į jų biudžetą, nepadengia įprastų išlaidų.

10. Reglamentuoti laisvą laivybą vidaus vandenyse, išduoti leidimus veikti tiems uostams, kurie jam atrodo reikalingi, bei steigti ar naikinti muitines.

11. Kaldinti pinigus, reguliuoti pinigų vertę ir užsienio valiutos kainą, taip pat tvirtinti vieninguosius svorio ir mato vienetus, kuriuos naudos visa Tauta.

12. Konsoliduotuose arba atskiruose organuose priimti civilinį, komercinį, baudžiamąjį, kasybos, darbo ir socialinės apsaugos kodeksus, jei tokie kodeksai nekeis vietos valdžios institucijų, o jų įgyvendinimas bus vykdomas per federalinius ar provincijų teismus, priklausomai nuo atitinkamo asmenų ar daiktų pavaldumo; priimti bendruosius, visai Tautai taikomus įstatymus dėl natūralizacijos ir tautybės, kurie grindžiami tautybės gavimu gimimo pagrindu arba nauda Argentinai; taip pat įstatymus dėl bankroto, valiutos ir valstybinių valstybės dokumentų klastojimo bei tokius įstatymus, kokių gali prireikti norint įsteigti prisiekusiųjų teismą.

13. Reglamentuoti prekybą su užsienio valstybėmis ir provincijų tarpusavio prekybą.

14. Reglamentuoti ir steigti bendruosius Tautos pašto skyrius.

15. Galutinai nustatyti nacionalinės teritorijos ribas, įtvirtinti provincijų teritorijas ir steigti naujas provincijas, specialiuoju įstatymu nustatyti provincijoms priskirtų už ribų esančių nacionalinių teritorijų formavimą, administravimą ir valdymą.

16. Reglamentuoti pasienio apsaugą.

17. Pripažinti buvusį etninį ir kultūrinį vietinių Argentinos gyventojų egzistavimą.

Užtikrinti pagarbą identitetui ir teisei į dvikalbį ir tarpkultūrinį švietimą, pripažinti vietinių gyventojų bendruomenių veiksnumą ir tradiciškai jų užimamų žemių priklausomybę bendruomenei bei jų nuosavybės teises, reglamentuoti kitų žemių, kurios yra tinkamos ir pakankamos žmonių raidai, suteikimą. Tokios žemės negali būti parduodamos, perleidžiamos, įkeičiamos ar užstatomos. Užtikrinti tokių bendruomenių dalyvavimą sprendžiant klausimus, susijusius su gamtiniais ištekliais, ir svarstant kitus juos liečiančius reikalus. Šias galias provincijos gali įgyvendinti bendrai.

18. Pasitelkiant toliau nurodytus tikslus ginančius įstatymus ir laikinai suteikiant privilegijas bei teikiant stimuliuojančias išmokas, siekti šalies klestėjimo, visų provincijų tobulėjimo ir gerovės, švietimo pažangos, kurti bendrojo ir universitetinio švietimo planus, skatinti pramonę, imigraciją, geležinkelių tiesimą ir laivybos kanalų įrengimą, kolonizuoti valstybės valdomas žemes, supažindinti su naujomis pramonės šakomis ir steigti tų sričių įmones, pritraukti užsienio kapitalą, tirti šalies upes.

19. Užtikrinti visa, kas reikalinga žmogiškajai raidai, ekonominei pažangai ir socialiniam teisingumui, nacionalinės ekonomikos augimui, darbo vietų sukūrimui, darbininkų profesiniam rengimui, valiutos vertės apsaugai,

mokslo ir technologijų tyrimams bei bendrajai jų sklaidai ir efektyviam naudojimui.

Užtikrinti harmoningą Tautos augimą ir jos teritorijos apgyvendinimą, skatinti įvairias santykinai nelygaus provincijų ir regionų išsivystymo subalansavimo politikas.

Minėtas iniciatyvas rengia Senatas.

Priimti įstatymus, susijusius su švietimo, kuris konsoliduoja Tautos vienybę ir atitinka provincijos ar vietovės ypatybes, garantuoja valstybės atsakomybę, kuri negali būti perduodama kitiems asmenis, šeimos ir visuomenės dalyvavimą puoselėjant demokratines vertybes ir jokia diskriminacija nevaržomas lygias galimybes ir kuris užtikrina laisvo ir teisingo valstybės viešojo švietimo principus ir nacionalinių universitetų autonomiją ir autarkiją, struktūra ir veiklos pagrindus.

Priimti įstatymus, ginančius kultūrinį identitetą ir įvairovę, laisvę kurti ir autorių meno kūrinių judėjimą, meninį paveldą ir vietas, skirtas kultūriniams, tarp jų ir audiovizualiniams, renginiams.

20. Steigti teismus, kurie yra žemesni už Aukščiausiąjį Teismą, steigti ir naikinti darbo vietas, nustatyti kompetenciją, skirti pensijas, premijas ir suteikti bendrąją amnestiją.

21. Tvirtinti ar atmesti Respublikos Prezidento ar viceprezidento atsistatydinimo priežastis ir, esant reikalui, skelbti poreikį vykdyti naujus rinkimus.

22. Tvirtinti ar atmesti tarptautines sutartis, sudaromas su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, bei konkordatus su Šventuoju Sostu. Tarptautinės sutartys ir konkordatai yra viršesni už įstatymus.

Amerikos žmogaus teisių ir pareigų deklaracija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Amerikos žmogaus teisių konvencija, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir jo įgyvendinimo protokolas, Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, Tarptautinė konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Konvencija prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, Vaiko teisių konvencijos nuostatų galia prilygsta Konstitucijai, nepanaikina jokio šios Konstitucijos Pirmos dalies straipsnio ir papildo minėtoje dalyje numatytas teises ir garantijas. Šias konvencijas negaliojančiomis skelbia nacionalinė vykdomoji valdžia po to, kai sprendimą patvirtina du trečdaliai kiekvienų Rūmų visų narių.

Po to, kai jas patvirtina Kongresas, kad įgytų konstitucinio lygio galią, kitos tarptautinės sutartys ir konvencijos dėl žmogaus teisių turi būti patvirtintos dviejų trečdalių kiekvienų Rūmų visų narių.

23. Priimti įstatymus ir skatinti pozityvias priemones, užtikrinančias faktines lygias galimybes ir vienodą elgesį, visišką teisių, kurios numatytos šioje Konstitucijoje ir galiojančiose tarptautinėse sutartyse dėl žmogaus teisių, ypač dėl vaikų, moterų, vyresnio amžiaus ir negalią turinčių žmonių, įgyvendinimą ir galimybes naudotis tokiomis teisėmis.

Parengti specialią, vientisą socialinės apsaugos sistemą, skirtą ginti vaikus, kad jų nebūtų atsisakoma nuo pat nėštumo iki pradinio lavinimo, ir motinas nėštumo ir žindymo laikotarpiu.

24. Tvirtinti tarptautines demokratinę santvarką ir žmogaus teises gerbiančias integravimosi sutartis, kuriomis abipusiai naudingomis ir lygiomis sąlygomis teisės ir galios perduodamos viršnacionalinėms organizacijoms. Tokių sutarčių normos yra viršesnės už įstatymus.

Minėtos tarptautinės sutartys tvirtinamos Lotynų Amerikos valstybėse absoliučia kiekvienų Rūmų visų balsų dauguma. Jei sudaroma tarptautinė sutartis su kita valstybe, Nacionalinis Kongresas, kiekvienų Rūmų dalyvaujančių narių absoliučia balsų dauguma skelbia rekomendaciją patvirtinti sutartį, kuri galutinai patvirtinama tik kiekvienų Rūmų visų narių absoliučia dauguma, praėjus šimtui dvidešimčiai dienų po rekomendacijos priėmimo.

Norint paskelbti negaliojančia šiame punkte nurodytą tarptautinę sutartį, būtinas išankstinis kiekvienų Rūmų visų narių absoliučios daugumos pritarimas.

25. Suteikti vykdomajai valdžiai įgaliojimus skelbti karą ar sudaryti taiką.

26. Suteikti vykdomajai valdžiai įgaliojimus imtis atsakomųjų veiksmų ir priimti sprendimus dėl užgrobto turto.

27. Taikos ir karo laikotarpiu steigti ginkluotąsias pajėgas bei priimti sprendimus dėl jų struktūros ir valdymo.

28. Leisti užsienio pajėgoms įžengti į tautos teritoriją ir nacionalinėms pajėgoms išvykti iš šalies.

29. Vietinės reikšmės sambrūzdžio atveju skelbti apgulties padėtį vienoje ar keliose Tautos dalyse bei Kongreso posėdžių pertraukos metu tvirtinti ar atšaukti vykdomosios valdžios paskelbtą apgulties padėtį.

30. Priimti išskirtinius įstatymus, kurie galios Tautos sostinės teritorijoje, ir įstatymus, kurie reikalingi tiesiant Respublikos teritorijoje valstybinės reikšmės inžinerinius tinklus. Provincijų ir savivaldybių institucijos

turi teisę įvesti mokesčius už naudojimąsi tokiais inžineriniais tinklais ir patekti į juos, jei tai netrukdo siekti minėtų tikslų.

31. Įsakyti vykdyti federalinę intervenciją į atitinkamą provinciją ar Buenos Airių miestą.

Tvirtinti ar atšaukti intervenciją, kurią Kongreso posėdžių pertraukos metu paskelbė vykdomoji valdžia.

32. Priimti visus įstatymus ir potvarkius, kurie yra būtini siekiant įgyvendinti minėtas galias ir tas galias, kurias ši Konstitucija suteikia Argentinos Tautos Vyriausybei.

76 straipsnis

Įstatymų leidybos teisė negali būti perduodama vykdomajai valdžiai, išskyrus atvejus, kurie yra susiję su administravimu ir ypatinga padėtimi, su sąlyga, kad tokia teisė bus perduota apibrėžtam laikotarpiui ir bus laikomasi Kongreso nustatytų perdavimo sąlygų.

Pasibaigus ankstesniame sakinyje nurodytam laikotarpiui nėra privaloma peržiūrėti teisinius santykius, kylančius iš potvarkių, kurie buvo priimti Kongreso teisių perleidimo laikotarpiu.

V SKYRIUS
Įstatymų rengimas ir priėmimas

77 straipsnis

Išskyrus šioje Konstitucijoje numatytus atvejus, įstatymus gali rengti abeji Kongreso Rūmai, jų nariams ar vykdomajai valdžiai pristačius įstatymo projektą.

Rinkimų ir politinių partijų sistemą keičiantys įstatymų projektai tvirtinami kiekvienų Rūmų visų narių absoliučia balsų dauguma.

78 straipsnis

Kai įstatymo projektas yra patvirtinamas tuose Rūmuose, kuriuose buvo parengtas, jis perduodamas nagrinėti kitiems Rūmams. Kai įstatymo projektą patvirtina abeji Rūmai, jis siunčiamas įvertinti Tautos vykdomajai valdžiai ir, jei ši jį irgi patvirtina, įstatymo projektas tampa įstatymu.

79 straipsnis

Po to, kai įstatymo projektas patvirtinamas bendrąja tvarka, kiekvieni Rūmai absoliučia savo narių balsų dauguma gali perduoti minėtą įsta-

tymo projektą tvirtinti savo komitetams. Surinkus po lygiai balsų, Rūmai gali atšaukti suteiktą teisę tvirtinti įstatymo projektą ir grįžti prie įprastos tvarkos. Kad projektas būtų patvirtintas komitete, būtina absoliuti jo narių balsų dauguma. Kai komitetas patvirtina įstatymo projektą, procedūros vykdomos įprasta tvarka.

80 straipsnis

Jei įstatymo projektas negrąžinamas per dešimt darbo dienų, jis laikomas patvirtintu vykdomosios valdžios. Kai įstatymo projektas atmetamas iš dalies, likusi jo dalis negali būti tvirtinama. Vis dėlto, veto tvarka neatmestos dalys gali būti skelbiamos, jei jos turi norminę autonomiją ir jei dalinis jų patvirtinimas nekeičia Kongreso patvirtinto įstatymo projekto dvasios ar vientisumo. Tokiu atveju taikoma itin svarbių ir skubių dekretų tvirtinimo procedūra.

81 straipsnis

Joks įstatymo projektas, kurį vieni iš Rūmų atmetė visą, negali būti iš naujo teikiamas įstatymų leidybos sesijoje tais pačiais metais. Jokie Rūmai negali visiškai atmesti juose rengto, o vėliau peržiūrinčiuosiuose Rūmuose papildyto ar pakeisto įstatymo projekto. Jei įstatymo projektą peržiūrintieji Rūmai pakeitė ar papildė, norint sužinoti, ar tokie pakeitimai ar papildymai padaryti absoliučia balsų dauguma ar dviejų trečdalių dalyvaujančių narių balsais, balsavimo rezultatai paskelbiami viešai. Rūmai, kuriuose parengtas įstatymo projektas, absoliučia dauguma savo narių balsų tvirtina įstatymo projektą su pakeitimais ar papildymais, kurie yra padaryti ar siūlomi padaryti originaliame tekste, išskyrus atvejus, kai pakeitimus ar papildymus peržiūrintieji Rūmai patvirtino dviem trečdaliais dalyvaujančių narių balsų. Tokiu atveju įstatymo projektas su peržiūrinčiųjų Rūmų pakeitimais ar papildymais siunčiamas vykdomajai valdžiai, išskyrus atvejus, kai įstatymo projektą parengę Rūmai, už tokį sprendimą balsavę dviejų trečdalių dalyvaujančių narių balsų dauguma, primygtinai reikalauja palikti originalų tekstą. Įstatymo projektą parengę Rūmai negali įvesti naujų papildymų ar pakeitimų prie tų, kuriuos padarė peržiūrintieji Rūmai.

82 straipsnis

Kiekvienų Rūmų valia turi būti išreikšta aiškiai. Numanomas ar fiktyvus patvirtinimas jokiais būdais negalimas.

83 straipsnis

Jei vykdomoji valdžia įstatymo projektą atmeta visai ar iš dalies, jis grąžinamas projektą parengusiems Rūmams, nurodant, dėl ko yra prieštaraujama. Jie svarsto pastabas ir, jei pastabos patvirtinamos dviejų trečdalių balsų dauguma, įstatymo projektas dar kartą siunčiamas peržiūrintiesiems Rūmams. Jei abeji Rūmai patvirtina įstatymo projektą minėta dauguma balsų, įstatymo projektas tampa įstatymu ir siunčiamas skelbti vykdomajai valdžiai. Visais tokiais atvejais balsavimas abejuose Rūmuose yra vardinis, pasirenkant galimybę „už“ arba „prieš“, o spaudoje nedelsiant paskelbiami vardai ir balsavimo pagrindas bei vykdomosios valdžios pastabos. Jei Senato ir Deputatų Rūmų nuomonė dėl pastabų skiriasi, įstatymo projektas negali būti pristatomas įstatymų leidybos sesijoje tai pačiais metais.

84 straipsnis

Priimant įstatymus vartojama tokia formuluotė: Argentinos Tautos Senatas ir Deputatų Rūmai, susirinkę į Kongresą, priima ir skelbia šį įstatymą.

VI SKYRIUS
Vyriausioji Tautos audito tarnyba

85 straipsnis

Įstatymų leidžiamoji valdžia turi išskirtinę teisę vykdyti išorinę nacionalinės valstybės tarnybos turto, ūkinės veiklos, finansinių operacijų ir darbo kontrolę.

Įstatymų leidžiamosios valdžios patikrinimai ir nuomonė dėl nacionalinės valstybės tarnybos veiklos ir bendros padėties turi būti grindžiama Tautos Vyriausiosios audito tarnybos ataskaitos duomenimis.

Šis veiksmų autonomiją turintis techninis konsultacinis Kongreso organas įsteigiamas jo įkūrimą ir darbą reglamentuojančiu įstatymu, kuris tvirtinamas absoliučia kiekvienų Rūmų narių balsų dauguma, nustatyta tvarka. Šio organo pirmininkas skiriamas opozicijos, turinčios didžiausią narių skaičių Kongrese, siūlymu.

Vyriausioji audito tarnyba kontroliuoja teisinius aspektus, valdymą ir auditą visos veiklos, kurią vykdo centralizuota ir decentralizuota valstybės tarnyba nepriklausomai nuo jos organizacijos formos bei turi kitas įstatymo nustatytas galias. Ji dalyvauja tvirtinant ar atmetant valstybės lėšų pajamas ir investicijas.

VII SKYRIUS
Ombudsmenas

86 straipsnis

Ombudsmenas yra nepriklausoma institucija, įsteigta Nacionalinio Kongreso, turinti visišką autonomiją ir nepaklūstanti jokių kitų institucijų nurodymams. Ombudsmeno misija yra ginti ir saugoti žmogaus ir kitas teises, garantijas ir interesus, kuriuos užtikrina ši Konstitucija ir įstatymai, nuo administracijos potvarkių, veiksmų ar neveikimo bei kontroliuoti valstybės administravimo funkcijas.

Ombudsmenas gali būti viena iš bylos šalių teismo procese. Jį skiria ir iš pareigų atleidžia Kongresas dviejų trečdalių kiekvienų Rūmų dalyvaujančių narių balsų dauguma. Ombudsmenas turi įstatymų leidėjui būdingą neliečiamybę ir privilegijas. Jo kadencija trunka penkerius metus ir jis gali būti perrenkamas eiti pareigas tik vieną kartą.

Šio organo struktūrą ir veiklą reglamentuoja specialusis įstatymas.

ANTRASIS SKIRSNIS
VYKDOMOJI VALDŽIA

I SKYRIUS
Vykdomosios valdžios tipas ir trukmė

87 straipsnis

Tautos vykdomoji valdžia yra pilietis, einantis Argentinos Tautos Prezidento pareigas.

88 straipsnis

Prezidento ligos, išvykimo iš sostinės, mirties, atsistatydinimo ar pašalinimo iš pareigų atveju vykdomoji valdžia pereina Tautos viceprezidentui. Tautos Prezidento ir viceprezidento pašalinimo iš pareigų, mirties, atsistatydinimo ar neveiksnumo atveju Kongresas priima sprendimą dėl valstybės pareigūno, kuris eis Prezidento pareigas iki tol, kol išnyks neveiksnumo priežastys arba kol bus išrinktas naujas Prezidentas.

89 straipsnis

Tautos Prezidentu arba viceprezidentu gali būti renkamas tik tas asmuo, kuris yra gimęs Argentinos teritorijoje arba, jei yra gimęs užsienio valstybėje, yra Argentinoje gimusio šios šalies piliečio vaikas ir atitinka

reikalavimus, kurie keliami rinkimuose į senatoriaus pareigas dalyvaujantiems asmenims.

90 straipsnis

Prezidento ir viceprezidento kadencija trunka ketverius metus. Jie gali būti perrenkami arba gali keisti vienas kitą tik vieną iš eilės einančią kadenciją. Jei jie yra išrenkami antrai kadencijai arba keičia vienas kitą, į bet kurias šias pareigas kitą kartą jie gali būti renkami tik praėjus vienai kadencijai.

91 straipsnis

Tautos Prezidentas nustoja eiti pareigas tą pačią dieną, kai baigiasi jo ketverius metus trunkanti kadencija. Šis terminas negali būti pratęstas dėl jokių įvykių, kuriems susiklosčius Prezidento pareigų ėjimas buvo pertrauktas.

92 straipsnis

Prezidentas ir viceprezidentas gauna atlygį, kuris mokamas iš Tautos iždo ir kuris nekeičiamas visą kadenciją. Kadencijos laikotarpiu jie negali eiti jokių kitų pareigų ar gauti kitų pajamų iš Tautos ar kurios nors provincijos.

93 straipsnis

Pradėdamas eiti pareigas Prezidentas ir viceprezidentas prisiekia Senato Pirmininko ir susirinkusio Kongreso akivaizdoje, gerbdamas jų religinius jausmus, „ištikimai ir patriotiškai eiti Tautos Prezidento (ar viceprezidento) pareigas, tvirtai laikytis Argentinos Tautos Konstitucijos ir užtikrinti jos įgyvendinimą“.

II SKYRIUS
Tautos Prezidento ir viceprezidento rinkimų tvarka ir laikas

94 straipsnis

Tautos Prezidentą ir viceprezidentą, vadovaudamiesi šia Konstitucija, tiesioginiuose rinkimuose renka gyventojai dvigubu balsavimu. Dėl šios priežasties nacionalinė teritorija laikoma viena rinkimų apygarda.

95 straipsnis

Rinkimai surengiami likus dviem mėnesiams iki Prezidento kadencijos pabaigos.

96 straipsnis

Antrasis balsavimas, jei jis reikalingas, surengiamas per trisdešimt dienų nuo ankstesnių rinkimų dienos ir jame balsuojama už dvi daugiausia balsų surinkusias kandidatų poras.

97 straipsnis

Jei per pirmąjį balsavimą daugiausia balsų surinkusi kandidatų pora gauna daugiau kaip keturiasdešimt penkis procentus galiojančių balsų „už", tokios poros nariai skelbiami Tautos Prezidentu ir viceprezidentu.

98 straipsnis

Jei per pirmąjį balsavimą daugiausia balsų surinkusi kandidatų pora gauna ne mažiau kaip keturiasdešimt procentų galiojančių balsų „už" ir nuo antros pagal surinktą balsų skaičių kandidatų poros ją skiria daugiau kaip dešimt procentų visų galiojančių balsų, tokios poros nariai skelbiami Tautos Prezidentu ir viceprezidentu.

III SKYRIUS
Vykdomosios valdžios galios

99 straipsnis

Tautos Prezidentas turi tokias galias:

1. Prezidentas yra aukščiausias Tautos vadovas, vyriausybės vadovas ir politiškai atsakingas už bendrą šalies valdymą.

2. Prezidentas leidžia nurodymus ir taisykles, kurie būtini įgyvendinant Tautos įstatymus, nekeisdamas jų dvasios, išskyrus reglamentavimo išlygas.

3. Kaip numatyta Konstitucijoje, Prezidentas dalyvauja kuriant įstatymus, skelbia juos ir nurodo juos spausdinti.

Vykdomoji valdžia niekada nepriima įstatymų, o jei priima, jie laikomi negaliojančiais.

Tik kai dėl išskirtinių aplinkybių tampa neįmanoma vadovautis įprasta šioje Konstitucijoje numatyta įstatymų įsigaliojimo tvarka ir kai taisyklės nėra susijusios su baudžiamaisiais klausimais, mokesčiais, rinkimų reikalais ar politinių partijų sistema, Prezidentas būtinybės ir skubos tvarka skelbia dekretus, kurie priimami bendru ministrų, pasirašančių dekretą kartu su Ministrų Kabineto Pirmininku, susitarimu.

Per dešimties dienų laikotarpį Ministrų Kabineto Pirmininkas asmeniškai teikia sprendimą svarstyti Kongreso Bendrajam nuolatiniam ko-

mitetui, kuris sudaromas atsižvelgiant į politinį partijų atstovavimo kiekvienuose Rūmuose santykį. Per dešimt dienų šis Komitetas pateikia savo ataskaitą specialiam svarstymui plenariniame kiekvienų Rūmų posėdyje ir tokia ataskaita abejuose Rūmuose svarstoma nedelsiant. Kongreso dalyvavimo tvarka ir apimtis nustatoma specialiuoju įstatymu, kuris priimamas absoliučia kiekvienų Rūmų visų narių balsų dauguma.

4. Gavęs dviejų trečdalių tuo tikslu sušauktame posėdyje dalyvaujančių Senato narių pritarimą, Prezidentas skiria Aukščiausiojo Teismo teisėjus.

Vadovaudamasis privalomu pasiūlymu, kuriame pateikiamas trijų Magistrato tarybos nurodytų kandidatų sąrašas, jei Senatas pritaria viešame posėdyje, kuriame svarstoma kandidatų kvalifikacija, jis skiria kitus žemesniųjų federalinių teismų teisėjus.

Kai teisėjams sukanka septyniasdešimt penkeri metai, kad galėtų toliau eiti savo pareigas, jie turi būti iš naujo patvirtinti tokia pat balsų dauguma. Minėto amžiaus ar vyresni teisėjai skiriami penkerių metų kadencijai ir gali būti iš naujo skiriami eiti pareigas tokia pat tvarka neribotą skaičių kartų.

5. Gavęs atitinkamo teismo pranešimą Prezidentas gali suteikti malonę ar sušvelninti bausmę už federalinei jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus, išskyrus Deputatų Rūmų narių apkaltos bylas.

6. Vadovaudamasis Tautos įstatymais Prezidentas skiria pensijas, atsistatydinimo ar atostogų išmokas ir našlių pensijas.

7. Senato pritarimu Prezidentas skiria ir atšaukia iš pareigų ambasadorius, įgaliotuosius atstovus ir komercijos atašė, o savo nuožiūra jis skiria ir atšaukia iš pareigų Ministrų Kabineto Pirmininką ir ministrus, savo administracijos narius ir kitus darbuotojus, kurių skyrimo tvarka pagal Konstituciją nėra kitokia.

8. Prezidentas kiekvienais metais skelbia Kongreso įstatymų leidybos sesiją pradėta. Ta proga renkasi abeji Rūmai, o Prezidentas skaito pranešimą apie Tautos padėtį bei Konstitucijoje numatytus pakeitimus ir siūlo apsvarstyti, jo nuomone, reikalingas ir patartinas priemones.

9. Prezidentas pratęsia įprastą Kongreso įstatymų leidybos sesiją arba, kai tai būtina dėl rimto proceso ar pažangos, šaukia neeilinę sesiją.

10. Prezidentas kontroliuoja, kaip Ministrų Kabineto Pirmininkas vykdo pareigas, susijusias su Tautos pajamų surinkimu ir jų investavimu pagal nacionalinių išlaidų įstatymą ar biudžetą.

11. Prezidentas sudaro ir pasirašo tarptautines sutartis, konkordatus ir kitas sutartis, kurios reikalingos palaikant gerus santykius su tarptauti-

nėmis organizacijomis ir užsienio valstybėmis, priima tų šalių ministrus ir akredituoja konsulus.

12. Prezidentas yra vyriausiasis Tautos ginkluotųjų pajėgų vadas.

13. Prezidentas skiria Tautos karinius laipsnius – Senato pritarimu jis suteikia postus ar laipsnius aukštesniesiems ginkluotųjų pajėgų karininkams, o savo nuožiūra atlieka tuos pačius veiksmus mūšio lauke.

14. Prezidentas kontroliuoja ginkluotąsias pajėgas ir atsako už jų struktūrą ir paskirstymą pagal Tautos poreikius.

15. Kongreso sutikimu ir pritarimu Prezidentas skelbia karą ir nurodo imtis atsakomųjų veiksmų.

16. Užsienio valstybės puolimo atveju Prezidentas Senato pritarimu skelbia konkrečiam laikotarpiui vienoje ar keliose Tautos vietovėse apgulties padėtį. Neramumų šalyje atveju Prezidentas šia teise naudojasi tik kai Kongresas nėra susirinkęs į posėdį, nes minėta teisė suteikta būtent Kongresui. Prezidentas šia galia naudojasi atsižvelgdamas į 23 straipsnyje nurodytus apribojimus.

17. Prezidentas gali pareikalauti, kad Ministrų Kabineto Pirmininkas ir visų administracijos padalinių ir departamentų vadovai, o per pastaruosius ir jų darbuotojai pateiktų jam reikiamą informaciją. Tokią informaciją pateikti privaloma.

18. Kongreso pritarimu Prezidentas gali išvykti iš Tautos teritorijos. Pertraukos tarp Kongreso posėdžių metu Prezidentas be Kongreso leidimo iš šalies išvykti gali tik jei tai būtina dėl viešojo intereso.

19. Prezidentas turi teisę skirti asmenis į pareigas, kai tokį skyrimą turi patvirtinti Senatas, o taip nutikus tuo metu, kai vyksta pertrauka tarp posėdžių, Prezidentas asmenį skiria tokiam laikotarpiui, kuris baigiasi kitos įstatymų leidybos sesijos pabaigoje.

20. Jei vyksta pertrauka tarp Kongreso posėdžių, Prezidentas skelbia federalinę provincijos ar Buenos Airių miesto intervenciją ir tuo pat metu privalo sušaukti Kongresą minėtai intervencijai svarstyti.

IV SKYRIUS
Ministrų Kabineto Pirmininkas ir kiti vykdomosios valdžios ministrai

100 straipsnis

Ministrų Kabineto Pirmininkas ir kiti sekretoriai – ministrai, kurių skaičių ir galias nustato specialusis įstatymas, atsako už Tautos funkciona-

vimą ir papildomai pasirašo ir legalizuoja Prezidento aktus savo parašu, be šio parašo šie aktai yra negaliojantys.

Ministrų Kabineto Pirmininkas, politine prasme atskaitingas Nacionaliniam Kongresui, turi tokias galias:

1. Tvarkyti bendruosius šalies reikalus.

2. Vykdyti įstatymus ir rengti taisykles, kurios reikalingos vykdant šiame straipsnyje nurodytas ir Tautos Prezidento pavestas pareigas bei kurias papildomai pasirašo tos srities, kuriai priklauso aktas ar taisyklė, sekretorius – ministras.

3. Skirti administracijos darbuotojus, išskyrus tuos darbuotojus, kuriuos skiria Prezidentas.

4. Vykdyti funkcijas ir įgyvendinti galias, kurias jam suteikia Tautos Prezidentas, ir Kabineto sutikimu spręsti klausimus, kuriuos vykdomoji valdžia jam nurodo, arba, savo nuožiūra, tuos klausimus, kurie jam atrodo svarbūs ir kuriuos spręsti jis turi teisę.

5. Koordinuoti, rengti ir šaukti Ministrų Kabineto posėdžius bei, Prezidentui nedalyvaujant, pirmininkauti jiems.

6. Gavus išankstinį Kabineto sutikimą ir vykdomosios valdžios patvirtinimą, teikti Kongresui įstatymų projektus dėl ministerijų ir nacionalinio biudžeto.

7. Organizuoti Tautos pajamų surinkimą ir įgyvendinti Nacionalinio biudžeto įstatymą.

8. Papildomai pasirašyti įstatymų įgyvendinamuosius aktus, dekretus dėl įprastų Kongreso įstatymų leidybos sesijų pratęsimo ar neeilinių sesijų sušaukimo bei Prezidento raštus, remiančius įstatymų leidybos iniciatyvas.

9. Dalyvauti Kongreso posėdžiuose ir debatuose be teisės balsuoti.

10. Prasidėjus Kongreso įstatymų leidybos sesijai kartu su kitais ministrais teikti išsamią ataskaitą apie Tautos padėtį ir atitinkamų departamentų veiklą.

11. Žodžiu ir raštu teikti paaiškinimus, jų iš vykdomosios valdžios gali paprašyti abeji Rūmai.

12. Papildomai pasirašyti dekretus dėl Kongreso suteiktų galių, kurias kontroliuoja Bendrasis nuolatinis komitetas.

13. Kartu su kitais ministrais papildomai pasirašyti būtinus ir skubius dekretus bei dekretus dėl dalinio įstatymų skelbimo. Per dešimt dienų nuo jų patvirtinimo jis asmeniškai pateikia minėtus dekretus svarstyti Bendrajam nuolatiniam komitetui.

Ministrų Kabineto Pirmininkas negali tuo pat metu būti paskirtas dirbti kitoje ministerijoje.

101 straipsnis

Ministrų Kabineto Pirmininkas Kongrese lankosi ne rečiau kaip kartą per mėnesį, kiekvieną kartą vis kituose Rūmuose, ir teikia vyriausybės darbo pažangos ataskaitas. 71 straipsnio nuostatos tokiems vizitams netaikomos. Interpeliacija Ministrų Kabineto Pirmininkui gali būti reiškiama nepasitikėjimo votumu kiekvienų Rūmų visų narių absoliučia balsų dauguma ir jis gali būti pašalinamas iš pareigų taip pat kiekvienų Rūmų visų narių absoliučia balsų dauguma.

102 straipsnis

Kiekvienas ministras atsako individualiai už tuos įstatymus, kuriuos jis legalizuoja, ir jungtine atsakomybe atsako už tuos įstatymus, kuriuos patvirtina kartu su kolegomis.

103 straipsnis

Ministrai niekada savo nuožiūra netvirtina sprendimų, išskyrus atvejus, kai jie susiję su atitinkamo departamento ekonomine ir administracine veikla.

104 straipsnis

Pradėjus įstatymų leidybos sesiją Kabineto ministrai pateikia Kongresui išsamią ataskaitą apie Tautos padėtį kiekvieno jų departamentui priskirtoje srityje.

105 straipsnis

Ministrai gali būti senatoriais ar deputatais tik atsistatydinę iš ministro pareigų.

106 straipsnis

Ministrai gali dalyvauti Kongreso posėdžiuose ir dalyvauti debatuose, tačiau neturi balso teisės.

107 straipsnis

Ministrai už darbą gauna įstatymo nustatytą atlyginimą, kuris negali būti nei didinamas, nei mažinamas jį gaunančio asmens naudai ar nuostoliui.

TREČIAS SKIRSNIS
TEISMŲ VALDŽIA

I SKYRIUS
Teismų valdžios tipas ir trukmė

108 straipsnis

Tautos teismų valdžia yra Aukščiausiasis Teismas ir tie žemesnieji teismai, kuriuos Kongresas paskiria Tautos teritorijoje.

109 straipsnis

Tautos Prezidentas jokiais atvejais nevykdo teismų funkcijų, nesiima nagrinėti pradėtų bylų ir neatnaujina bylų, kuriose sprendimas jau priimtas.

110 straipsnis

Aukščiausiojo Teismo teisėjai ir Tautos žemesniųjų teismų teisėjai eina savo pareigas tol, kol dėl jų elgesio nekyla problemų, ir už darbą gauna įstatymų nustatytą atlygį, kuris jokiais būdais negali būti mažinamas visą jų darbo laikotarpį.

111 straipsnis

Kiekvienas Aukščiausiojo Teismo narys turi būti Tautos teisininkas, turintis aštuonerių metų praktiką ir atitinkantis senatoriams keliamus reikalavimus.

112 straipsnis

Aukščiausiojo Teismo pirmojo posėdžio metu paskirtieji asmenys Tautos Prezidento akivaizdoje prisiekia vykdyti savo pareigas bei, vadovaudamiesi Konstitucijos nuostatomis, tinkamai ir ištikimai vykdyti teisingumą. Vėliau tokie asmenys prisiekia Teismo vyriausiojo teisėjo akivaizdoje.

113 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas leidžia savo vidaus potvarkius ir skiria pavaldžius darbuotojus.

114 straipsnis

Pagal specialų įstatymą, kuris priimamas absoliučia kiekvienų Rūmų visų narių balsų dauguma, veikianti Magistrų taryba atsako už teisėjų parinkimą ir teismų valdžios administravimą.

Taryba periodiškai atnaujinama, kad būtų pasiekta visuotinių rinkimų metu nustatyta pusiausvyra tarp politinių organų atstovavimo. Jos nariais yra visų instancijų teisėjai ir federaliniame registre įregistruoti teisininkai. Atitinkamai Tarybos nariais yra ir tokie mokslininkai, kokius nurodo įstatymas, reglamentuojantis jų skaičių ir skyrimo tvarką.

Tarybos galios:

1. Viešo konkurso būdu atrinkti žemesnių instancijų teismų teisėjus.

2. Rengti pasiūlymus – privalomą trijų kandidatų sąrašą, skiriant žemesnių instancijų teismų teisėjus.

3. Atsakyti už išteklius ir administruoti biudžetą, kuris pagal įstatymus skiriamas teisingumui vykdyti.

4. Taikyti teisėjams drausmines priemones.

5. Priimti sprendimus pradėti teisėjų nušalinimo nuo pareigų procesą, kai kyla reikalas sustabdyti jų įgaliojimus, ir pateikti atitinkamus kaltinimus.

6. Rengti teismų darbo taisykles ir kitus dokumentus, būtinus siekiant užtikrinti teisėjų nepriklausomybę ir veiksmingą teisingumo administravimą.

115 straipsnis

Tautos žemesniųjų instancijų teismų teisėjus nuo pareigų 53 straipsnyje nurodytais pagrindais nušalina speciali žiuri, kurią sudaro įstatymų leidėjai, teisėjai ir federaliniame registre įregistruoti teisininkai.

Jie priima neskundžiamą sprendimą tik dėl kaltinamo asmens nušalinimo nuo pareigų, o kaltinama šalis apkaltinama, teisiama ir nubaudžiama pagal įstatymus paprastame teisme.

Jei joks sprendimas nepriimamas per šimtą aštuoniasdešimt dienų nuo nušalinimo proceso pradžios, procesas nutraukiamas ir teisėjas, kuris buvo laikinai nušalintas, pradeda vėl eiti pareigas.

Minėtos žiuri sudėtis ir darbo tvarka reglamentuojama specialiuoju, 114 straipsnyje nurodytu įstatymu.

II SKYRIUS
Teismų valdžios galios

116 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas ir Tautos žemesnės instancijos teismai turi teisę nagrinėti ir spręsti visas bylas, pradėtas vadovaujantis Tautos Konstitucija ir įstatymais, išskyrus 75 straipsnio 12 punktą ir su užsienio valstybėmis sudarytas tarptautines sutartis, visas bylas, kurios yra susijusios

su ambasadoriais, visuomenės ministrais ir užsienio valstybių konsulais, bylas, susijusias su admiraliteto ir jūrų jurisdikcija, bylas, kuriose Tauta yra viena iš bylos šalių, bylas, kuriose sprendžiamas ginčas tarp dviejų ar daugiau provincijų, tarp vienos provincijos ir kitos provincijos gyventojų, tarp skirtingų provincijų gyventojų, tarp vienos provincijos ar jos gyventojų ir užsienio valstybės ar jos piliečių.

117 straipsnis

Minėtais atvejais Aukščiausiasis Teismas laikomas apeliacine instancija, veikiančia pagal tokias taisykles ir išimtis, kokias nurodo Kongresas, tačiau visose bylose, kurios susijusios su užsienio valstybių ambasadoriais, ministrais ir konsulais, bei bylose, kuriose viena iš bylos šalių yra kuri nors provincija, šis Teismas yra pirminė ir vienintelė instancija.

118 straipsnis

Paprastas baudžiamąsias bylas, nesusijusias su Deputatų Rūmams suteikta apkaltos teise, nagrinėja žiuri po to, kai Tautoje įsteigiama tokia institucija. Teismas vyksta toje provincijoje, kurioje padarytas nusikaltimas. Kai tarptautinės teisės normos pažeidžiamos už Tautos teritorijos ribų, teismas vyksta ten, kur specialiu įstatymu nustato Kongresas.

119 straipsnis

Tautos išdavystė apima tik ginkluotą sukilimą prieš ją arba prisijungimą prie Tautos priešų, jų aprūpinimą atsargomis ir pagalbos jiems teikimą. Kongresas specialiu įstatymu nustato bausmę už tokius nusikaltimus, tačiau ji taikoma tik nusikaltusiam asmeniui ir jokia apimtimi negali būti perduodama jo giminaičiams.

KETVIRTAS SKIRSNIS
VISUOMENINĖ MINISTERIJA

120 straipsnis

Visuomeninė ministerija yra nepriklausomas organas, turintis veiksmų autonomiją ir finansinę autarkiją. Jos funkcija – kartu su kitomis Respublikos institucijomis skatinti teisingumą ginant visuomenės bendrųjų interesų teisinius aspektus.

Visuomeninę ministeriją sudaro Tautos Generalinis prokuroras ir Tautos Generalinis advokatas bei kiti įstatymų nustatyti nariai.

Visuomeninės ministerijos nariai naudojasi veiklos neliečiamybe ir atlyginimo neliečiamumu.

II ANTRAŠTINĖ DALIS
PROVINCIJŲ VYRIAUSYBĖS

121 straipsnis

Provincijos pasilieka visas teises, kurių ši Konstitucija nesuteikia federalinei vyriausybei, bei tas teises, kurias aiškiai pasilieka sau specialiais paktais stojimo metu.

122 straipsnis

Provincijos įsteigia savo vietos institucijas ir yra jų valdomos. Provincijos renka gubernatorius, įstatymų leidėjus ir kitus provincijų pareigūnus be federalinės vyriausybės įsikišimo.

123 straipsnis

Kaip numatyta 5 straipsnyje, kiekviena provincija priima savo Konstituciją, kuri užtikrina savivaldos autonomiją ir nustato jos apimtis bei turinį institucinių, politinių, administracinių, ekonominių ir finansinių aspektų atžvilgiu.

124 straipsnis

Provincijos turi teisę nustatyti ekonominės ir socialinės plėtros regionus ir steigti šių tikslų siekiančias įstaigas. Be to, jos turi teisę su Kongreso žinia sudaryti tarptautines sutartis, jei jos atitinka nacionalinę užsienio politiką ir nepažeidžia federalinei vyriausybei suteiktų teisių ar Tautos viešo pasitikėjimo. Minėtu tikslu Buenos Airių mieste nustatomas atitinkamas režimas.

Provincijos turi originalią dominiją jų teritorijoje esamų gamtinių išteklių atžvilgiu.

125 straipsnis

Provincijos su Kongreso žinia gali sudaryti tarptautines sutartis vykdydamos teisingumą, siekdamos ekonominių interesų ir dirbdamos bendram labui. Jos taip pat gali skatinti savo pramonę, imigraciją, geležinkelio ir jūreivystės kanalų statybą, provincijoms priklausančių žemių kolonizavimą, naujų pramonės šakų pristatymą ir įmonių steigimą, užsienio kapitalo pritraukimą bei upių žvalgymą, įtvirtindamos šių sričių apsaugą ir skirdamos šiai veiklai savo lėšų.

Provincijos ir Buenos Airių miestas gali tęsti savo valstybės tarnautojų ir profesionalų socialinės apsaugos įstaigų veiklą bei skatinti ekonominę pažangą, žmonių raidą, naujų darbo vietų kūrimą, veiklą švietimo, mokslo, žinių ir kultūros srityse.

126 straipsnis

Provincijos neturi tų teisių, kurios yra suteiktos Tautai. Provincijos jokiais būdais negali sudaryti politinio pobūdžio dalinės tarptautinės sutarties, priimti su komercija, vidaus ir užsienio laivyba susijusių įstatymų, steigti provincijų muitinių, kaldinti pinigų, be Federalinio Kongreso leidimo steigti pinigų emisijos teisę turinčių bankų, priimti civilinį, komercinį, baudžiamąjį ar kasybos kodeksą, kai tokį jau yra priėmęs Kongresas, priimti specialiųjų įstatymų dėl pilietybės ar natūralizacijos, bankroto, valiutos ar valstybės dokumentų klastojimo, nustatyti mokesčius už svorį, aprūpinti atsargomis karo laivus ar telkti kariuomenę, išskyrus užsienio valstybės invazijos atvejus ar gresiantį pavojų, dėl kurio veiksmai negali būti atidėti, nedelsiant pranešdamos apie tai federalinei vyriausybei, skirti ar priimti užsienio atstovus.

127 straipsnis

Nė viena provincija negali skelbti karo kitai provincijai ar imtis kitos provincijos atžvilgiu karinių veiksmų. Jų reikalavimai privalo būti teikiami Aukščiausiajam Teismui ir jo sprendžiami. Jų *de facto* kariniai veiksmai yra pilietinis karas, laikomas antivyriausybine veikla ar maištu, kurį Federalinė Vyriausybė privalo malšinti ir bausti už jį įstatymų nustatyta tvarka.

128 straipsnis

Provincijų gubernatoriai savaime yra federalinės vyriausybės atstovai Konstitucijos vykdymo ir Tautos įstatymų įgyvendinimo klausimais.

129 straipsnis

Buenos Airių miesto valdymo sistema yra autonominė, su teise leisti įstatymus ir turėti teismus, o jos vyriausybės vadovus tiesiogiai renka miesto gyventojai.

Kol Buenos Airių miestas yra Tautos sostinė, įstatymai užtikrina jam nacionalinės valstijos statusą.

Kaip numatyta šiame skyriuje, Nacionalinis Kongresas sušaukia Buenos Airių miesto gyventojus, kad tuo tikslu išrinkti atstovai parengtų savo institucijų steigimo statutą.

LAIKINOSIOS NUOSTATOS

Pirma. Argentinos Tauta ratifikuoja savo teisėtą ir suverenią valdžią Malvinų, Pietų Džordžijos ir Pietų Sandvičo salose ir atitinkamose jūros ir apsaugos zonose, nes jos yra neatsiejama nacionalinės teritorijos dalis.

Minėtų teritorijų susigrąžinimas ir visiškas suverenumo įgyvendinimas, atsižvelgiant į jų gyventojų gyvenimo būdą ir tarptautinės teisės principus, yra nuolatinis ir nekeičiamas Argentinos gyventojų tikslas.

Antra. 37 straipsnio antroje dalyje nurodyti teigiami veiksmai neapima daugiau garantijų, nei jų yra tuo metu, kai tvirtinama ši Konstitucija, o jų galiojimo trukmė nustatoma įstatymu.

(Pagal 37 straipsnį)

Trečia. Įstatymas, reguliuojantis visuomenės iniciatyvos įgyvendinimą, priimamas per aštuoniolika mėnesių nuo šios Konstitucijos pakeitimo dienos.

(Pagal 39 straipsnį)

Ketvirta. Dabartiniai Tautos Senato nariai eina pareigas tol, kol baigiasi jų kadencija. Tuo metu, kai, pasibaigus visų senatorių, kurie buvo išrinkti tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt šeštais metais, kadencijai tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt penktais metais atnaujinama trečdalis Senato narių, trečiasis senatorius paskiriamas kiekvienos legislatūros apygardai. Kiekvienoje apygardoje senatorių grupė sudaroma taip, jei tik įmanoma, kad dvi vietos priklausytų tai politinei partijai ar rinkimų sąjungai, kuri turi daugiausia balsų atitinkamoje legislatūroje, o trečioji vieta – tai politinei partijai ar rinkimų sąjungai, kuri pagal turimų vietų skaičių užima antrą vietą. Jei balsų turima po lygiai, pirmenybė teikiama tai politinei partijai ar rinkimų sąjungai, kuri surinko daugiausia balsų prieš tai vykusiuose provincijos legislatūros rinkimuose.

Senatorių, pakeičiančių tuos, kurių kadencija baigiasi tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt aštuntaisiais metais, rinkimai bei rinkimai bet kurių senatorių, pakeičiančių tuos, kurie šiuo metu eina pareigas, kai taikomos 62 straipsnio nuostatos, vyksta pagal bendras rinkimų taisykles. Vis dėlto, politinė partija ar rinkimų sąjunga, senatorių rinkimų metu turinti daugiausia balsų legislatūroje, turi teisę, kad jos kandidatas būtų išrinktas,

su vienintele išlyga – trys senatoriai turi nepriklausyti tai pačiai politinei partijai ar rinkimų sąjungai.

Šios taisyklės taip pat taikomos Buenos Airių miesto senatorių rinkimuose tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt penktais metais, kai senatorius renka rinkėjai, ir tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt aštuntais metais, kai senatorius renka miesto įstatymų leidybos organas.

Šiame straipsnyje nurodyti senatorių rinkimai vyksta per laikotarpį, kuris negali būti trumpesnis kaip šešiasdešimt dienų ir ne ilgesnis kaip devyniasdešimt dienų nuo tos dienos, kada senatorius turi pradėti eiti pareigas.

Visais atvejais kandidatus į senatorius siūlo politinės partijos ar rinkimų sąjungos. Ar registruotieji kandidatai atitinka teisinius ir privalomus reikalavimus, tikrina Nacionalinis rinkimų teismas ir informuoja apie tai legislatūrą.

Išrinkus nacionalinius senatorius, paskiriami senatorių pavaduotojai, kurie pradeda eiti pareigas 62 straipsnyje nurodytais atvejais.

Taikant šią laikinąją nuostatą išrinkti senatoriai pareigas eina iki du tūkstančiai pirmų metų gruodžio devintos dienos.

(Pagal 54 straipsnį)

Penkta. Visi Senato nariai renkami 54 straipsnyje nurodyta tvarka prieš du mėnesius iki du tūkstančiai pirmų metų gruodžio devintos dienos, ir, susirinkę, traukia burtus, kurie jų pasitrauks po pirmo ir antro dvejų metų trukmės etapo.

(Pagal 56 straipsnį)

Šešta. Bendro dalyvavimo, kaip numatyta 75 straipsnio 2 punkte, sistema ir Federalinės mokesčių institucijos taisyklės paskelbiamos iki 1996 metų pabaigos, kompetencijos, paslaugų ir funkcijų padalinimas, galiojantis šio pakeitimo metu, nekeičiamas be atitinkamos provincijos sutikimo. Be to, šio pakeitimo priėmimo metu galiojantis išteklių paskirstymas negali būti keičiamas provincijų nenaudai. Abiem atvejais minėtų veiksmų negalima imtis tol, kol nepaskelbiama minėta jungtinio dalyvavimo sistema.

Ši nuostata neturi įtakos nagrinėjamiems administraciniams ar teisminiams skundams dėl kompetencijos, paslaugų ar išteklių paskirstymo tarp Tautos ir provincijų skirtumų.

(Pagal 75 straipsnio 2 punktą)

Septinta. Buenos Airių mieste kaip Tautos sostinėje Kongresui tenka įstatymų leidėjo vaidmuo, kuris jam priklauso pagal 129 straipsnį.
(Pagal 75 straipsnio 30 punktą)

Aštunta. Įstatymai, kurių galiojimo terminas nėra apibrėžtas, netenka galios praėjus penkeriems metams po šios nuostato įsigaliojimo, išskyrus atvejus, kai tokius įstatymus aiškiai ratifikuoja Nacionalinis Kongresas, priimdamas naują įstatymą.
(Pagal 76 straipsnį)

Devinta. Prezidento, einančio pareigas šios reformos patvirtinimo metu, kadencija laikoma pirma kadencija.
(Pagal 90 straipsnį)

Dešimta. Tautos Prezidento, kuris bus inauguruotas 1995 m. liepos 8 d., kadencija baigiasi 1999 m. gruodžio 10 d.
(Pagal 90 straipsnį)

Vienuolikta. Paskyrimų pabaiga ir ribota trukmė, numatyta 99 straipsnio 4 punkte, pradedama taikyti praėjus penkeriems metams po šios konstitucinės reformos įsigaliojimo.
(Pagal 99 straipsnio 4 punktą)

Dvylikta. Šios Konstitucijos Antros dalies Antro skirsnio IV skyriaus 100 ir 101 straipsnių nuostatos dėl Ministrų Kabineto Pirmininko įsigalioja 1995 m. liepos 8 d.
Ministrų Kabineto Pirmininkas pirmą kartą paskiriamas eiti pareigas 1995 m. liepos 8 d. Iki tol jo pareigas eina Respublikos Prezidentas.
(Pagal 99 straipsnio 7 punktą, 100 ir 101 straipsnius)

Trylikta. Tris šimtus šešiasdešimt dienų nuo šios reformos įsigaliojimo žemesniųjų instancijų teisėjai gali būti skiriami tik šioje Konstitucija nustatyta tvarka. Iki tol taikoma ankstesnė sistema.
(Pagal 114 straipsnį)

Keturiolikta. 114 straipsnio 5 punkto nurodyti klausimai, kuriuos Deputatų Rūmai nagrinėja tuo metu, kai įsteigiama Magistratų Taryba,

perduodami jai. Jei minėtus klausimus nagrinėja Senatas, jie paliekami jam nagrinėti iki galo.

(Pagal 115 straipsnį)

Penkiolikta. Kol nebus įsteigtos institucijos, užtikrinančios naują Buenos Airių miesto autonomijos režimą, šioje teritorijoje išskirtinę įstatymų leidybos teisę turi Kongresas tomis pačiomis sąlygomis, kokios galiojo iki šios Konstitucijos priėmimo dienos.

Vyriausybės vadovas išrenkamas tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt penktais metais.

Įstatymas, nurodytas 129 straipsnio antroje ir trečioje dalyse, priimamas per du šimtus septyniasdešimt dienų nuo šios Konstitucijos patvirtinimo dienos.

Iki Steigiamojo statuto parengimo Buenos Airių miesto teisėjų skyrimas ir pašalinimas iš pareigų vykdomas pagal šios Konstitucijos 114 ir 115 punktus.

(Pagal 129 straipsnį)

Šešiolikta. Ši reforma įsigalioja kitą dieną po jos paskelbimo. Generalinio Steigiamojo Susirinkimo nariai, Argentinos Tautos Prezidentas, įstatymų leidybos rūmų pirmininkai ir Aukščiausiojo Teismo vyriausiasis teisėjas prisiekia vienu metu 1994 m. rugpjūčio 24 d. San Chosė rūmuose, Konsepsion del Urugvajaus mieste, Entre Rioso provincijoje.

Kiekviena valstybės institucija ir provincijų bei savivaldybių institucijos imasi visų reikiamų priemonių, kad jų nariai ir pareigūnai prisiektų šia Konstitucija.

Septyniolikta. Galutinis Konstitucijos tekstas, kurį priėmė šis Generalinis Steigiamasis susirinkimas, pakeičia iki tol galiojusį tekstą.

Patvirtinta Nacionalinio Steigiamojo Susirinkimo Sesijų salėje, Santa Fė mieste, tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt ketvirtų metų rugpjūčio dvidešimt antrą dieną.

Eduardo Menemas
Nacionalinio Steigiamojo Susirinkimo Pirmininkas

ARMĖNIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Atkurtoje nepriklausomoje Armėnijos Respublikoje galima skirti tokius Konstitucijos raidos etapus[1]:

1) 1990 m. rugpjūčio 23 d. Armėnijos Respublikos Aukščiausioji Taryba paskelbė Armėnijos Nepriklausomybės Deklaraciją[2]. Šiai Deklaracijai parengti buvo įsteigtas specialus komitetas parlamente. Deklaracijos priėmimas sietinas su naujos Armėnijos Konstitucijos pradžia.

2) 1992 m. buvo įkurta speciali Konstitucinė komisija, kuri pradėjo rengti naujos Konstitucijos projektą, siekdama suderinti daugybę pasiūlymų. Šis procesas užtruko dėl valdančiosios daugumos ir opozicijos nesutarimų[3].

3) 1995 m. gegužės 12 d. Aukščiausioji Taryba po ilgų debatų pritarė Konstitucijos projektui ir nutarė teikti jį referendumui. 1995 m. liepos 5 d. Konstitucija buvo priimta, įsigaliojo 1995 m. liepos 8 d., kai buvo oficialiai paskelbti referendumo rezultatai.

4) 2005 m. lapkričio 27 d. referendumu priimti Konstitucijos pakeitimai.

Konstituciją sudaro 9 skyriai ir 117 straipsnių. Konstitucija prasideda preambule, kurioje išdėstyti Armėnijos tautos tikslai ir pagrindiniai valstybingumo principai. I skirsnyje įtvirtinti konstitucinės santvarkos pagrindai, II skirsnyje – pagrindinės žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės. Tolesniuose skirsniuose įtvirtintas aukščiausių valstybės institucijų statusas ir kompetencija: Respublikos Prezidentas (III skirsnis), Nacionalinis Susirinkimas (IV skirsnis), Vyriausybė (V skirsnis), teisminė valdžia (VI skirsnis). Vietos savivaldos klausimai reglamentuoti VII skirsnyje. VIII skirsnyje numatytas Konstitucijos priėmimas, keitimas ir referendumas. IX skirsnyje įtvirtintos baigiamosios ir pereinamosios nuostatos.

Konstitucijos preambulėje pateikiama nuoroda į Armėnijos Nepri-

[1] Plačiau žr. <http://concourt.am/armenian/structure/president/articles/sahmanadrutyun2010_en.pdf>.

[2] *Armenian Declaration of Independenc*e [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2602> (tekstas anglų k.).

[3] <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~ax6/nkp2-3/nkp2-3_Verf.html>.

klausomybės Deklaraciją, kurioje įtvirtinti pagrindiniai valstybingumo principai: Armėnijos Respublika – suvereni ir nepriklausoma valstybė, Armėnijos Respublikos teritorijoje galioja tik Armėnijos Respublikos Konstitucija ir įstatymai, valdžia priklauso tautai, kuri ją įgyvendina tiesiogiai ir per renkamus organus, visi piliečiai, gyvenantys Armėnijos Respublikos teritorijoje, taip pat armėnai, gyvenantys už Armėnijos Respublikos ribų, turi teisę į Armėnijos Respublikos pilietybę, Armėnijos Respublika – tarptautinės teisės subjektas, įgyvendinantis nepriklausomą užsienio politiką, Armėnijos Respublikos nacionalinės vertybės – žemė, žemės gelmės, oro erdvė, vandens ir kiti gamtos ištekliai, ekonominis, intelektualinis, kultūrinis potencialas – Tautos nuosavybė, Armėnijos Respublika įvairių rūšių nuosavybės pagrindais nustato savo ekonominės veiklos principus ir tvarką, garantuoja žodžio, spaudos, sąžinės laisvę, valdžių padalijimą, daugiapartinę sistemą, politinių partijų lygiateisiškumą, armėnų kalba pripažįstama valstybine kalba. Deklaracija pripažįstama pagrindiniu dokumentu, kuriuo remiantis turi būti parengta Armėnijos Konstitucija, paremta valstybinių organų veikla, naujų įstatymų leidyba.

Remiantis Deklaracija, Konstitucijos 1 skirsnyje įtvirtinti konstitucinės santvarkos pagrindai. Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinta, kad Armėnijos Respublika – suvereni, demokratinė, socialinė, teisinė valstybė. Iš šios nuostatos išplaukia kiti esminiai principai: valdžios priklausymas tautai, kuri ją įgyvendina per laisvus rinkimus, referendumus, taip pat per Konstitucijoje numatytas valstybės institucijas, vietos savivaldos institucijas ir valstybės tarnautojus (Konstitucijos 2 str.), pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas (Konstitucijos 3 str.), valdžių padalijimas (Konstitucijos 5 str.).

Kaip dauguma modernių konstitucijų, Armėnijos Konstitucija įgyvendinami du svarbiausi uždaviniai: pirma, ji iš esmės reguliuoja santykius tarp valstybės ir piliečių, ir antra, ji nustato valstybės organizaciją ir veikimo būdus. Armėnijos Konstitucijoje aiškiai įtvirtintas vienas esminių valstybės institucijų veiklos principų – leidžiama tai, kas nustatyta įstatymu. Pagal šį principą valstybės institucijos ir pareigūnai turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kuriuos atlikti jiems numatyta kompetencija įstatymuose[4]. Armėnijos Konstitucijoje yra įtvirtinti pagrindiniai modernioms valstybėms būdingi principai: valdžios priklausymas tautai, valdžių padalijimas, Konstitucijos ir įstatymų viršenybė, žmogaus teisių prioritetas.

[4] Okunkov, L. A. (red.) *Konstituciji gosudarstv Evropy.* Moskva: Infra-M., 2001, p. 255.

Pusiau prezidentinė valstybės valdymo forma Armėnijoje pasireiškia šiais pagrindiniais bruožais: Respublikos Prezidentą renka tauta (Konstitucijos 50 str.), Prezidentas turi įgaliojimus, kuriuos gali įgyvendinti nepriklausomai nuo Vyriausybės (Konstitucijos 55 str.), Ministro Pirmininko vadovaujamą Vyriausybę gali atšaukti parlamentas (Nacionalinis Susirinkimas) (Konstitucijos 84 str.)[5].

Respublikos Prezidentui suteikiama plati kompetencija, pagal svarbą iš esmės prilygstanti Nacionalinio Susirinkimo kompetencijai. Pagrindiniai Prezidento uždaviniai įtvirtinti Konstitucijos 49 straipsnyje: jis užtikrina Konstitucijos laikymąsi, tinkamą įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios funkcionavimą, jis yra Armėnijos Respublikos nepriklausomybės, teritorinio vientisumo ir saugumo garantas. Šios nuostatos suponuoja išvadą, kad Prezidentui tenka atsakomybė už valstybės gyvenimo stabilumą, saugumą, funkcionalumą. Prezidento užduotis – visų valdžios institucijų veiklos koordinacijos ir suderinamumo užtikrinimas.

Daugumą Konstitucijoje įtvirtintų funkcijų Prezidentas įgyvendina vienasmeniškai. Šioms funkcijoms priskirtinos:

- kreipiasi į tautą ir Nacionalinį Susirinkimą (55 str. 1 p.);
- pasirašo ir paskelbia įstatymus (55 str. 2 p.) (nesutikdamas su Prezidento pasiūlymais, Nacionalinis susirinkimas gali iš naujo priimti grąžintą įstatymą visų Nacionalinio Susirinkimo deputatų balsų dauguma (72 str.);
- skiria ir atleidžia ministrą pirmininką (55 str. 4 p.);
- gali šaukti ir vesti Vyriausybės posėdžius išorės politikos, gynybos ir nacionalinio saugumo klausimais (86 str. 2 d.);
- paleidžia Nacionalinį Susirinkimą ir paskelbia neeilinius rinkimus (55 str. 3 p.);
- leidžia įsakus ir potvarkius (56 str.);
- skiria asmenis į tam tikras valstybės pareigas (55 str. 5 p.);
- skiria ir atšaukia diplomatinius atstovus (55 str. 8 p.);
- skiria ir atšaukia aukščiausiuosius ginkluotųjų pajėgų ir kitų karinių dalinių pareigūnus (55 str. 12 p.);

[5] Plačiau apie pusiau prezidentinės respublikos formą Armėnijos Respublikoje žr. Harutunian, A. *The Theory of Separation of Powers and its Expression in the Respublic of Armenia*: International Seminar Reports Collection „The Constitutional Develoopment in Caucasus States: Separation of Powers“. Yerevan, October 14–15, 1998, p. 53–61.

- paskelbia karinę padėtį, bendrąją ar dalinę mobilizaciją (55 str. 13 p.), nepaprastąją padėtį (55 str. 14 p.);
- skiria keturis Konstitucinio Teismo teisėjus (55 str. 10 p.);
- Teisingumo tarybos siūlymu skiria Kasacinio teismo teisėjus ir pirmininkus, Apeliacinio teismo, pirmosios instancijos ir specializuotų teismų pirmininkus, Teisingumo tarybos sprendimu skiria Apeliacinio teismo, pirmosios instancijos ir specializuotų teismų teisėjus (55 str. 11 p.);
- skiria du teisininkus mokslininkus į Teisingumo tarybą (55 str. 11.1 p.);
- kreipiasi į Konstitucinį Teismą Konstitucijoje nustatytais atvejais (101 str.);
- leidžia įsakus ir potvarkius (56 str.).

Dalis Respublikos Prezidento funkcijų įgyvendinamos Vyriausybės pritarimu (pavyzdžiui, funkcijos, susijusios su užsienio ir gynybos politika (55 str. 7 p., 12 p. kartu su 89 str. 6 p.). Skirdamas ministrus (55 str. 4 p. 2 d.), nustatydamas Vyriausybės ir jai pavaldžių valstybės institucijų veiklos organizavimo tvarką (85 str. 3 d.) Respublikos Prezidentas yra saistomas atitinkamų ministro pirmininko ar Vyriausybės pasiūlymų. Kitą dalį funkcijų Respublikos Prezidentas įgyvendina kartu su Nacionaliniu Susirinkimu (pavyzdžiui, paskelbia referendumą Nacionalinio Susirinkimo siūlymu ar sutikimu (111 str.), atmetęs Respublikos Prezidento pateiktus pasiūlymus, Nacionalinis Susirinkimas iš naujo priima grąžintą įstatymą visų deputatų balsų dauguma (72 str.). Pažymėtina, kad konsultacijos turi rekomendacinę reikšmę, o galutinį sprendimą priima Prezidentas. Tačiau Konstitucijoje įtvirtinti ir tam tikri saugikliai, pavyzdžiui, Nacionalinis Susirinkimas gali paskelbti negaliojančiomis priemones, numatytas Konstitucijos 55 straipsnio 13 (karinės padėties įvedimas) ir 14 (nepaprastosios padėties įvedimas) punktuose.

Nacionalinis Susirinkimas įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią (62 str. 1 d.). Nacionalinį Susirinkimą sudaro 131 deputatas, išrinktas tiesioginiuose rinkimuose ketveriems metams. Pagrindinė Nacionalinio Susirinkimo funkcija – įstatymų leidyba. Pagal Konstitucijos 6 straipsnį įtvirtintą teisės aktų hierarchiją įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o kiti teisės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Konstitucijos 83.5 straipsnyje įtvirtinta, kokie klausimai turi būti reglamentuoti tik įstatymais (fizinių ir juridinių asmenų teisių gynimo įgyvendinimo sąlygos ir tvarka,

teisių ir laisvių ribojimai, fizinių ir juridinių asmenų pareigos, patraukimo atsakomybėn tvarka, mokesčių, rinkliavų ir kitų privalomų mokėjimų rūšys, dydžiai, mokėjimo tvarka, valstybės biudžeto formavimo ir išlaidų tvarka, referendumų vykdymo, rinkimų tvarka ir kt.). Greta pagrindinės – įstatymų leidybos funkcijos – išskirtinos ir kitos Nacionalinio Susirinkimo funkcijos: Vyriausybės kontrolės (pavyzdžiui, gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe (84 str.), turi teisę kreiptis į Vyriausybę su klausimais ir paklausimais (80 str.), gali išreikšti nepasitikėjimą Vyriausybe ryšium su biudžeto patvirtinimu (90 str.), tam tikros tarptautinės sutartys turi būti ratifikuotos Nacionalinio Susirinkimo (81 str. 2 d.), tam tikrų institucijų formavimo ir pareigūnų skyrimo funkcijas (skiria penkis Konstitucinio Teismo teisėjus ir pirmininką (83 str. 1, 2 p.), renka du teisininkus mokslininkus į Teisingumo tarybą (83 str. 4 p.), renka Žmogaus teisių gynėją (83.1. str.), Respublikos Prezidento siūlymu skiria Centrinio banko pirmininką (83.3. str.), Kontrolės rūmų pirmininką (83.4. str.).

Įgyvendindamas įstatymų leidybos teisę Nacionalinis Susirinkimas yra saistomas Vyriausybės nurodymų. Pagal Konstitucijos 75 straipsnį įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendina ir Vyriausybė. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Vyriausybė gali nustatyti jos pateiktų įstatymo projektų svarstymo eigą ir reikalauti, kad balsavimui jie gali būti pateikti tik su jau priimtomis pataisomis. Nacionalinis Susirinkimas gali priimti įstatymus, nustatančius pajamų į valstybės biudžetą mažinimą arba išlaidų didinimą, atitinkančius Vyriausybės nutarimus (75 str. 3 d.). Vyriausybė gali iškelti klausimą dėl pasitikėjimo ja ryšium su jos pateiktu įstatymo projekto priėmimu (75 str. 4 d.). Tokį klausimą Vyriausybė gali kelti ne daugiau kaip du kartus per vieną sesiją (75 str. 5 d.).

Pagal Konstitucijos 85 straipsnį Vyriausybė įgyvendina vykdomąją valdžią. Ji susideda iš ministro pirmininko ir ministrų. Vyriausybė per 20 dienų nuo jos sudarymo teikia savo programą Nacionaliniam Susirinkimui. Klausimas dėl pritarimo programai nagrinėjamas be eilės ir dėl jo balsuojama per 5 dienas nuo jo pateikimo (74 str.). Respublikos Prezidentas paleidžia Nacionalinį Susirinkimą, jeigu jis du kartus iš eilės per du mėnesius nepritaria Vyriausybės programai (74.1. str.). Pagal 84 straipsnį Nacionalinis Susirinkimas gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe visų deputatų balsų dauguma. Šis klausimas negali būti svarstomas karinės ar nepaprastosios padėties metu. Vyriausybės posėdžius šaukia ir veda ministras pirmininkas (86 str. 1 d.), tačiau užsienio politikos, gynybos ar na-

cionalinio saugumo klausimais Vyriausybės posėdžius gali šaukti ir vesti Respublikos Prezidentas (86 str. 2 d.). Vyriausybės nutarimus pasirašo ministras pirmininkas (86 str. 3 d.). Tačiau Vyriausybės nutarimai, kuriais yra skiriami ir atleidžiami marzpetai (gubernatoriai), turi būti tvirtinami Respublikos Prezidento (88.1. str. 1 d.). Be to, Konstitucijos 86 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas gali sustabdyti Vyriausybės nutarimų galiojimą vienam mėnesiui ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jų atitikties Konstitucijai. Konstitucijos 89 straipsnyje pateiktas esminių Vyriausybės funkcijų sąrašas: teikia Nacionaliniam Susirinkimui derinti savo programą, teikia Nacionaliniam Susirinkimui tvirtinti valstybės biudžeto projektą, valdo valstybės nuosavybę, įgyvendina vieningą valstybės finansų, ekonomikos, kredito ir mokesčių politiką, valstybės regioninio vystymosi politiką, valstybės politiką mokslo, švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos, socialinio aprūpinimo ir gamtos apsaugos srityse ir kt. Vyriausybė Nacionaliniam Susirinkimui pateikia peržiūrėti valstybės biudžeto projektą ir gali pareikalauti, kad šis projektas su jo priimtomis pataisomis būtų pateiktas balsuoti (90 straipsnio 1 dalis). Kaip jau minėta, ryšium su biudžeto tvirtinimu Vyriausybė gali iškelti klausimą dėl pasitikėjimo ja.

Konstitucijos 92 straipsnyje įtvirtinta, kad Armėnijos Respublikoje veikia pirmosios instancijos bendrosios jurisdikcijos teismai, Apeliacinis teismas ir Kasacinis Teismas, o įstatymo numatytais atvejais ir specializuoti teismai. Aukščiausioji teisminė institucija, išskyrus konstitucinio teisingumo klausimus, yra Kasacinis Teismas. 93 straipsnyje nustatyta, kad konstitucinį teisingumą įgyvendina Konstitucinis Teismas. 94.1 straipsnyje įtvirtinta speciali institucija – Teisingumo taryba, kurią sudaro devyni teisėjai, įstatymo nustatyta tvarka išrinkti slaptu balsavimu bendrame Armėnijos Respublikos teisėjų susirinkime, ir du teisininkai mokslininkai, skirti Respublikos Prezidento, ir du teisininkai mokslininkai, skirti Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko. Teisingumo tarybos įgaliojimai nustatyti Konstitucijos 95 straipsnyje.

Konstitucinį Teismą sudaro devyni nariai (99 str.). Penkis Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Nacionalinis Susirinkimas jo pirmininko siūlymu, keturis – Respublikos Prezidentas. Konstitucinio Teismo teisėjai skiriami iki 65 metų amžiaus. Konstitucijos 100 straipsnyje įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai:

1) nustato įstatymų, Nacionalinio Susirinkimo nutarimų, Respublikos Prezidento įsakų, Vyriausybės, ministro pirmininko, vietos savivaldos institucijų nutarimų atitiktį Konstitucijai;

2) iki tarptautinės sutarties ratifikavimo nustato joje įtvirtintų įsipareigojimų atitiktį Konstitucijai;

3) sprendžia ginčus, susijusius su referendumų rezultatais;

3.1) sprendžia ginčus, susijusius su sprendimais, priimtais dėl Respublikos Prezidento ir deputatų rinkimų rezultatų;

4) pripažįsta nenugalimomis ar pašalintomis kliūtis, iškilusias kandidatui į Respublikos Prezidentus;

5) teikia išvadą dėl Respublikos Prezidento nušalinimo nuo pareigų pagrįstumo;

6) teikia išvadą, ar Respublikos Prezidentui įmanoma atlikti savo įgaliojimus;

7) teikia išvadą dėl Konstitucinio Teismo nario įgaliojimų nutraukimo, atitinkamai jo suėmimo, patraukimo kaltinamuoju, taip pat jo atžvilgiu klausimo iškėlimo dėl patraukimo administracinėn atsakomybėn teismine tvarka;

8) teikia išvadą dėl municipaliteto vadovo nušalinimo nuo pareigų pagrįstumo;

9) įstatymo numatytais atvejais pateikia nutarimą dėl partijos veiklos sustabdymo ar uždraudimo.

Pagal 101 straipsnį į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis platus asmenų ratas: Respublikos Prezidentas, Nacionalinis Susirinkimas, ne mažiau kaip 1/5 deputatų, Vyriausybė, vietos savivaldos institucijos, kiekvienas asmuo, teismai ir Generalinis prokuroras, Žmogaus teisių gynėjas, kandidatai į Respublikos Prezidentus ir deputatus. Reikšminga, kad Armėnijos Konstitucijoje numatyta individualaus skundo galimybė[6].

Konstitucijos 103 straipsnyje nustatyta, kad prokuratūra yra vieninga sistema, kuriai vadovauja Generalinis prokuroras. Generalinį prokurorą Respublikos Prezidento siūlymu šešeriems metams skiria Nacionalinis Susirinkimas. Šiame Konstitucijos straipsnyje įtvirtinti pagrindiniai prokuratūros įgaliojimai: pradeda baudžiamąjį persekiojimą, palaiko kaltinimą teisme, pateikia ieškinį dėl valstybės interesų apsaugos ir kt.

[6] Apie galimybes kreiptis į Armėnijos Konstitucinį Teismą plačiau žr.: Petrosian, A. *Efektivnie parlamentskie garantiji osučestvlenija konstitucionovo kontrolia: realii Armeniji*: Arytiunian G. G. (red.). Almanac: Constitutional justice in the new millennium. Yerevan, 2009, p. 90–96; Nazarian, H. A. *Constitutional Guarantees of the Protection of Human Rights in the Republic of Armenia*: International Seminar Reports Collection „Constitutional Oversight and Human Rights Protection“. Yerevan, October 21–25, 1997, p. 242–269.

Pagal Konstitucijos 104 straipsnį vietos savivalda įgyvendinama municipalitetuose. Municipalitetas – vietos ar kelių gyvenamųjų vietovių gyventojų bendrija (104.1. str.). Teisę į savivaldą municipalitetas įgyvendina per vietos savivaldos institucijas – municipaliteto tarybą ir municipaliteto vadovą, kurie įstatymo nustatyta tvarka išrenkami ketveriems metams (107 str.). Pagal 109 straipsnį Vyriausybė įstatymo nustatytais atvejais Konstitucinio Teismo išvados pagrindu gali nušalinti municipaliteto vadovą nuo pareigų. Municipalitetai, remdamiesi visuomenės interesais, pagal įstatymą gali vienytis vieni su kitais ar atsiskirti vieni nuo kitų (110 str. 1 d.). Įstatymo nustatyta tvarka gali būti kuriami tarptautiniai municipaliniai susivienijimai (110 str. 3 d.).

Konstitucijos 111 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucija priimama arba keičiama referendumu Respublikos Prezidento arba Nacionalinio Susirinkimo iniciatyva. Pagal Konstitucijos 112 straipsnį įstatymai referendumui pateikiami Nacionalinio Susirinkimo ar Vyriausybės siūlymu Konstitucijos 111 straipsnyje nustatyta tvarka. Referendumu priimtas įstatymas keičiamas tik referendumu. Referendumui pateiktas projektas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo daugiau nei pusė balsavusių asmenų, bet ne mažiau kaip vienas ketvirtadalis piliečių, įtrauktų į rinkimų sąrašus (113 str.). Konstitucijos 1, 2 ir 114 straipsniai nekeičiami (114 str.).

ARMĖNIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[7]

(SU PAKEITIMAIS)

*(Priimta referendumu 1995 m. liepos 5 d.
Konstitucijos paketimai įtraukti 2005 m. lapkričio 27 d. referendumu)*

Armėnijos Tauta, vadovaudamasi pagrindiniais Armėnijos valstybingumo principais ir bendranacionaliniais tikslais, įtvirtintais Armėnijos Nepriklausomybės Deklaracijoje, įgyvendinusi laisvę mylinčių protėvių šventąją priesaką dėl suverenaus valstybingumo atkūrimo, įsipareigojusi stiprinti ir vystyti Tėvynę, užtikrinant laisvę, bendrą gerovę, pilietinę santarvę palikuonims, patvirtindama savo ištikimybę bendražmogiškoms vertybėms, priima Armėnijos Respublikos Konstituciją.

I SKIRSNIS
KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

1 straipsnis

Armėnijos Respublika – suvereni, demokratinė, socialinė, teisinė valstybė.

2 straipsnis

Valdžia Armėnijos Respublikoje priklauso Tautai.

Savo valdžią Tauta įgyvendina laisvuose rinkimuose, referendumuose, taip pat per Konstitucijos numatytas valstybines tarnybas, vietos savivaldos institucijas ir tarnautojus.

Bet kurių įstaigų ar asmenų valdžios uzurpacija laikoma nusikaltimu.

---

[7] Armėnijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Armėnijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.concourt.am/russian/constitutions/index.htm, išversta iš rusų kalbos.

3 straipsnis

Žmogus, jo orumas, pagrindinės teisės ir laisvės laikomi aukščiausia vertybe.

Valstybė užtikrina pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių gynimą, laikantis tarptautinės teisės principų ir normų.

Valstybė apribota pagrindinėmis žmogaus ir piliečio teisėmis ir laisvėmis kaip tiesiogiai veikiančia teise.

4 straipsnis

Armėnijos Respublikos Prezidento, Nacionalinio Susirinkimo, vietinės savivaldos rinkimai, taip pat referendumai vyksta vadovaujantis visuotinių, lygių, tiesioginių rinkimų teise, slaptu balsavimu.

5 straipsnis

Valstybinė valdžia įgyvendinama remiantis Konstitucija ir įstatymais – vadovaujantis įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių atskyrimu ir pusiausvyra.

Valstybinės institucijos, vietos savivaldos institucijos ir valstybės tarnautojai turi teisę vykdyti tik tuos veiksmus, kuriuos vykdyti juos įgalioja Konstitucija ir įstatymai.

6 straipsnis

Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir jos normos galioja tiesiogiai.

Įstatymai turi atitikti Konstituciją. Kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją ir įstatymus.

Įstatymai įsigalioja po jų paskelbimo „Oficialiose Armėnijos Respublikos žiniose“. Kiti norminiai teisės aktai įsigalioja po jų paskelbimo įstatymų nustatyta tvarka.

Tarptautinės sutartys įsigalioja tik po jų ratifikavimo ir patvirtinimo. Tarptautinės sutartys laikomos Armėnijos Respublikos teisinės sistemos dalimi. Jeigu ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis nustatomos kitokios normos negu numatytos įstatymu, taikomos tarptautinių sutarčių normos. Tarptautinės sutartys, prieštaraujančios Konstitucijai, negali būti ratifikuotos.

Norminiai teisės aktai priimami vadovaujantis Konstitucija ir įstatymais, turint tikslą juos įgyvendinti.

7 straipsnis

Armėnijos Respublikoje pripažįstamas ideologinis pliuralizmas ir daugiapartiškumas.

Partijos sudaromos laisvai, tarnauja tautos politinės valios formavimuisi ir jos išreiškimui. Partijų veikla negali prieštarauti Konstitucijai ir įstatymams, o veiklos būdas – demokratijos principams.

Partijos viešina savo finansinę veiklą.

8 straipsnis

Armėnijos Respublikoje pripažįstama ir ginama teisė į nuosavybę.

Armėnijos Respublikoje garantuojama ekonominės veiklos laisvė ir laisva ekonominė konkurencija.

8.1 straipsnis

Armėnijos Respublikoje cerkvė yra atskirta nuo valstybės.

Armėnijos Respublika pripažįsta išskirtinę Armėnijos Apaštališkosios Cerkvės, kaip nacionalinės cerkvės, misiją Armėnijos Tautos dvasiniame gyvenime, Tautos nacionalinės kultūros vystymo ir nacionalinio paveldo išsaugojimo veikloje.

Armėnijos Respublikoje garantuojama įstatymų nustatyta tvarka veikiančių visų religinių organizacijų veiklos laisvė.

Armėnijos Respublikos ir Armėnijos Apaštališkosios Cerkvės santykiai gali būti reguliuojami įstatymais.

8.2 straipsnis

Ginkluotosios Armėnijos Respublikos pajėgos užtikrina saugumą, gynybą ir Armėnijos Respublikos teritorinį vientisumą, jos sienų neliečiamumą. Ginkluotosios pajėgos laikosi neutraliteto politiniais klausimais ir yra kontroliuojamos piliečių.

9 straipsnis

Armėnijos Respublikos išorės politika įgyvendinama laikantis tarptautinės teisės principų ir normų, siekiant įtvirtinti gerosios kaimynystės ir tarpusavio naudingus santykius su visomis valstybėmis.

10 straipsnis

Valstybė rūpinasi aplinkos apsauga ir jos atkūrimu, racionaliu nacionalinių išteklių naudojimu.

11 straipsnis

Istoriniai ir kultūros paminklai, kitos kultūros vertybės yra globojami ir saugomi valstybės.

Armėnijos Respublika pagal tarptautinės teisės principus ir normas yra linkusi tvirtinti ryšius su Armėnijos diaspora, saugoti kitose valstybėse esančias istorines ir kultūros vertybes, vystyti armėnų šviečiamąjį ir kultūrinį gyvenimą.

11.1 straipsnis

Armėnijos Respublikos administraciniai-teritoriniai vienetai yra marzos (apskritys) ir municipalitetai.

11.2 straipsnis

Armėnijos Respublika garantuoja vietos savivaldą.

11.3 straipsnis

Armėnijos Respublikos piliečiai Armėnijos Respublikos teritorijoje ir už jos ribų yra saugomi Armėnijos Respublikos.

Armėnų tautybę turintys asmenys Armėnijos Respublikos pilietybę įgyja supaprastinta tvarka.

12 straipsnis

Armėnijos Respublikos valstybinė kalba – armėnų.

13 straipsnis

Armėnijos Respublikos vėliava yra trispalvė: lygios horizontalios raudonos, mėlynos ir oranžinės spalvos juostos.

Armėnijos Respublikos herbas: skydo centre pavaizduotas Ararato kalnas, Nojaus laivas ir keturi istorinių Armėnijos carysčių herbai. Skydą laiko erelis ir liūtas, o po skydu – kardas, šakelė, javų pėdas, grandinė ir juosta.

Išsamus vėliavos ir herbo aprašymas nustatomas įstatymu. Armėnijos Respublikos himnas nustatomas įstatymu.

Armėnijos Respublikos sostinė – Jerevanas.

II SKISRNIS
PAGRINDINĖS ŽMOGAUS IR PILIEČIO TEISĖS IR LAISVĖS

14 straipsnis

Žmogaus orumas gerbiamas ir saugomas valstybės kaip neatskiriamas žmogaus teisių ir laisvių pagrindas.

14.1 straipsnis

Visi žmonės lygūs prieš įstatymą.

Draudžiama diskriminacija dėl lyties, rasės, odos spalvos, etninės ar socialinės kilmės, genetinių požymių, kalbos, religijos, pasaulėžiūros, politinių ar kitų pažiūrų, priklausomumo nacionalinėms mažumoms, turtinės padėties, gimimo, neįgalumo, amžiaus ar kitų asmeninio ar socialinio charakterio požymių.

15 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į gyvenimą. Niekam negali būti paskirta arba įvykdyta mirties bausmė.

16 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į laisvę ar neliečiamumą. Žmogui gali būti atimta laisvė tik įstatymo nustatyta tvarka ir numatytais atvejais. Įstatymu gali būti nustatytas laisvės atėmimas tik šiais atvejais:

1) asmuo nuteistas už nusikaltimą kompetentingo teismo;

2) asmuo neįvykdė įsiteisėjusio teismo sprendimo;

3) siekiant užtikrinti tam tikrų įstatymų nustatytų pareigų įvykdymą;

4) yra pagrįstas įtarimas, kad yra padarytas nusikaltimas, arba tai yra būtina siekiant asmeniui užkirsti kelią padaryti nusikaltimą arba jam pabėgti padarius nusikaltimą;

5) siekiant perduoti nepilnametį auklėjamajai priežiūrai arba kitam įgaliotam asmeniui;

6) siekiant užkirsti kelią užkrečiamųjų ligų plitimui arba kitiems socialiniams pavojams, kuriuos kelia psichinėmis ligomis sergantys asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkataujantys asmenys;

7) siekiant užkirsti kelią neteisėtam asmens patekimui į Armėnijos Respubliką, asmens išsiuntimo ar perdavimo kitai valstybei tikslais.

Kiekvienam asmeniui, kuriam atimta laisvė, nedelsiant yra pranešama apie to priežastis, o pateikiant baudžiamąjį kaltinimą ir apie kaltinimą pra-

nešama jam suprantama kalba. Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė, turi teisę nedelsdamas apie tai pranešti savo pasirinktam asmeniui.

Jeigu asmuo, kuris yra areštuotas, per 72 valandas nuo jo suėmimo momento nėra sulaikomas teismo sprendimu, jis turi būti nedelsiant paleistas.

Kiekvienas neteisėtai sulaikytas ar kurio namuose neteisėtai atlikta krata, turi teisę į padarytos žalos atlyginimą įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais. Kiekvienas turi teisę skųsti savo laisvės atėmimo ar kratos teisėtumą ir pagrįstumą aukštesnei teismo instancijai.

Žmogui negalima atimti laisvės vien dėl to, kad jis nesugeba vykdyti pilietinių teisinių pareigų.

Negalima atlikti asmens kratos kitaip, negu tam tikrais įstatymų įtvirtintais atvejais.

17 straipsnis

Niekas negali būti kankinamas, su niekuo negali būti elgiamasi žiauriai ar žeminant orumą, niekas negali būti žiauriai ar žeminant orumą nubaustas. Sulaikytieji ir asmenys, kuriems atimta laisvė, turi teisę į humanišką elgesį ir orumo gerbimą.

Negalima be žmogaus sutikimo su juo atlikti mokslo, medicinos ar kitokių tyrimų.

18 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į efektyvią savo teisių ir laisvių teisinę gynybą teisminėse ar kitose valstybinėse institucijose.

Kiekvienas turi teisę į savo teisių ir laisvių gynimą visomis priemonėmis, kurios nėra uždraustos įstatymu.

Kiekvienas įstatymų nustatyta tvarka ir pagrindais turi teisę savo teisėms ir laisvėms ginti gauti Žmogaus teisių gynėją.

Kiekvienas, remdamasis Armėnijos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, turi teisę kreiptis dėl savo teisių ir laisvių gynimo į tarptautines institucijas, ginančias žmogaus teises ir laisvės.

19 straipsnis

Kiekvienas, siekdamas atkurti savo pažeistas teises ir aiškindamasis jam pateiktų įtarimų pagrįstumą, lygybės sąlygomis turi teisę į viešą savo bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme per protingus terminus, laikantis visų teisingumo reikalavimų.

Siekiant apsaugoti viešąjį interesą, viešąją tvarką, valstybės saugumą, privatų teismo proceso šalių gyvenimą ar teisingumo interesus, informacijos platintojų ar žiniasklaidos dalyvavimas teisminio nagrinėjimo ar vienos iš nagrinėjimo dalių metu gali būti uždraustas.

20 straipsnis

Kiekvienas turi teisę gauti teisinę pagalbą. Įstatymų nustatytais atvejais teisinė pagalba suteikiama valstybės lėšomis.

Kiekvienas savo pasirinkimu nuo sulaikymo momento, užkardymo ar įtarimo pareiškimo turi teisę į gynėją.

Kiekvienas įstatymų nustatyta tvarka turi teisę į jo atžvilgiu priimto nuosprendžio peržiūrėjimą aukštesnės instancijos teisme.

Kiekvienas nuteistasis turi teisę prašyti malonės ar mažesnės bausmės skyrimo.

Žala, padaryta nukentėjusiajam, atlyginama įstatymų nustatyta tvarka.

21 straipsnis

Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodyta įstatymų nustatyta tvarka – įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.

Kaltinamasis neprivalo įrodinėti savo nekaltumo. Neįrodyti įtarimai traktuojami kaltinamojo naudai.

22 straipsnis

Niekas neprivalo duoti parodymus prieš save patį, savo sutuoktinį (sutuoktinę) ar kitus artimuosius. Įstatymu gali būti numatyti kiti atvejai, atleidžiantys nuo pareigos duoti parodymus.

Draudžiama naudoti įrodymus, gautus pažeidžiant įstatymą.

Draudžiama skirti griežtesnę bausmę negu bausmę, kuri galėjo būti skirta pagal įstatymą, galiojusį nusikaltimo padarymo metu.

Žmogus negali būti pripažintas padaręs nusikaltimą, jeigu pagal įstatymą, galiojusį veikos padarymo metu, ši veika nebuvo laikyta nusikaltimu.

Įstatymas, panaikinantis bausmę už veiką ar mažinantis bausmę, neveikia atgaline data.

Įstatymas, nustatantis ar sunkinantis atsakomybę, atgaline data neveikia.

Niekas negali būti nuteistas pakartotinai už tą pačią veiką.

23 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į jo privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.

Draudžiama rinkti, saugoti, naudoti ar platinti duomenis apie asmenį be jo žinios ir kitaip, nei numatyta įstatymu. Draudžiamas asmens duomenų naudojimas ir platinimas, jei tai prieštarauja duomenų rinkimo tikslams ar nėra nustatytas įstatyme.

Kiekvienas turi teisę susipažinti su savo duomenimis valstybinėse ir vietinės savivaldos institucijose.

Kiekvienas turi teisę pataisyti neteisingus duomenis ar paimti duomenis apie save, įgytus neteisėtu būdu.

Kiekvienas turi teisę į susirašinėjimo, kalbėjimo telefonu, pašto, telegrafo ar kitų pranešimų slaptumą, ši teisė gali būti apribota įstatymo ar teismo sprendimo nustatytais atvejais ir tvarka.

24 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į būsto neliečiamumą. Draudžiama patekti į žmogaus būstą prieš jo valią, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus.

Būste gali būti atlikta krata tik teismo sprendimu įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

25 straipsnis

Kiekvienas asmuo, esantis Armėnijos Respublikoje teisėtais pagrindais, turi teisę laisvai judėti ir pasirinkti gyvenamąją vietą Armėnijos Respublikos teritorijoje.

Kiekvienas turi teisę išvykti už Armėnijos Respublikos ribų.

Kiekvienas pilietis ir kiekvienas asmuo, turintis teisę gyventi Armėnijos Respublikoje, turi teisę grįžti į Armėnijos Respubliką.

26 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę. Ši teisė apima teisę keisti tikėjimą ar įsitikinimus ir teisę juos išpažinti, išreikšti per cerkvės ar kitas kulto apeigas vienasmeniškai, taip pat ir su kitais asmenimis.

Šios teisės išreiškimas gali būti apribotas tik įstatymu, jei tai būtina viešojo saugumo, sveikatos, visuomenės požiūrio ar kitų asmenų teisių ir laisvių gynimui.

27 straipsnis

Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę.

Draudžiama priversti žmogų atsisakyti savo nuomonės ar ją pakeisti.

Kiekvienas turi teisę į žodžio laisvę, taip pat paieškos, duomenų ir idėjų gavimo ir platinimo per bet kurias informacijos priemones laisvę. Informacijos priemonių laisvė garantuojama.

Valstybė garantuoja nepriklausomų visuomeninių radijo ir televizijos, teikiančių informacinio, šviečiamojo, kultūrinio ir pramoginio pobūdžio laidų įvairovę, buvimą ir veikimą.

27.1 straipsnis

Kiekvienas, gindamas savo privačius ar viešus interesus, turi teisę teikti kompetentingoms valstybinėms institucijoms, vietinės savivaldos institucijoms ar įgaliotiems asmenims pareiškimus ar pasiūlymus ir gauti reikiamą atsakymą per protingą terminą.

28 straipsnis

Kiekvienas turi teisę vienytis su kitais asmenimis, steigti profesines sąjungas ir įstoti į jas.

Kiekvienas pilietis turi teisę su kitais piliečiais steigti partijas ir įstoti į jas.

Partijų ir profesinių sąjungų steigimo ir įstojimo į jas teisė įstatymo nustatyta tvarka gali būti ribojama tarnaujantiems ginkluotosiose pajėgose, policijoje, nacionalinio saugumo tarnybose, prokuratūroje, taip pat teisėjams ir Konstitucinio Teismo nariams.

Žmogaus negalima versti įstoti į kurią nors partiją ar susivienijimą.

Susivienijimų veikla gali būti sustabdyta ar uždrausta tik įstatymo nustatytais atvejais teismine tvarka.

29 straipsnis

Kiekvienas turi teisę vykdyti taikius, beginklius susirinkimus.

Šių teisių įgyvendinimas ginkluotųjų pajėgų, policijos, nacionalinio saugumo tarnybų, prokuratūros tarnautojams, taip pat teisėjams ir Konstitucinio Teismo nariams gali būti nustatytas tik įstatymu.

30 straipsnis

Armėnijos Respublikos piliečiai, kuriems yra sukakę 18 metų, turi teisę rinkti ir dalyvauti referendumuose, taip pat tiesiogiai ar per laisva valia išrinktus savo atstovus dalyvauti valstybės ar vietos savivaldos valdyme.

Įstatymu gali būti nustatyta teisė vietos savivaldos rinkimuose ar vietiniuose referendumuose dalyvauti asmenims, neturintiems Armėnijos Respublikos pilietybės.

Negali rinkti ir negali būti išrinkti piliečiai, teismo pripažinti neveiksniais, pagal įsiteisėjusį teismo nuosprendį nuteistieji laisvės atėmimo bausme ir atliekantys bausmę.

30.1 straipsnis

Armėnijos Respublikos piliečių pagimdytas vaikas laikomas Armėnijos Respublikos piliečiu. Kiekvienas vaikas, kurio vienas iš tėvų yra Armėnijos Respublikos pilietis, turi teisę į Armėnijos Respublikos pilietybę. Armėnijos Respublikos pilietybės suteikimo ir panaikinimo tvarka nustatoma įstatymu.

Niekam negali būti atimta Armėnijos Respublikos pilietybė, taip pat teisė pakeisti pilietybę.

Armėnijos Respublikos piliečio negalima perduoti kitoms valstybėms, išskyrus atvejus, kurie yra nustatyti Armėnijos Respublikos ratifikuotose tarptautinėse sutartyse.

Asmenų, turinčių dvigubą pilietybę, teisės ir pareigos nustatomos įstatymu.

30.2 straipsnis

Piliečiai turi teisę tapti valstybės tarnautojais įstatymo nustatytais pagrindais.

Valstybės tarnybos organizavimo principai ir tvarka nustatomi įstatymu.

31 straipsnis

Kiekvienas turi teisę savo nuožiūra valdyti, naudotis ir disponuoti savo nuosavybe ir rūpintis jos likimu. Nuosavybės teisės įgyvendinimas negali kelti žalos aplinkai, pažeisti kitų asmenų, visuomenės ar valstybės teisių ir teisėtų lūkesčių.

Iš nieko negalima atimti nuosavybės, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus, tai atliekant teismine tvarka.

Nuosavybės paėmimas visuomenės ir valstybės poreikiams galimas tik išimtiniais įstatymo numatytais atvejais ir tvarka, esant aukščiausiems visuomeniniams interesams, pateikiant išankstinę lygiavertę kompensaciją.

Nuosavybės teise į žemę nesinaudoja kitų valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus.

Intelektinė nuosavybė saugoma įstatymo.

31.1 straipsnis

Valstybė gina vartotojų interesus, įgyvendina įstatymo nustatytas prekių, paslaugų ir darbų kokybės kontrolės priemones.

32 straipsnis

Kiekvienas turi teisę laisvai pasirinkti darbą.

Kiekvienas darbuotojas turi teisę į teisingą ir ne mažesnį, negu yra įstatymo nustatytas, minimalų atlyginimą už darbą, taip pat į darbo sąlygas, atitinkančias saugos ir higienos reikalavimus.

Darbuotojai, gindami savo ekonominius, socialinius ir darbo interesus, turi teisę streikuoti. Streiko tvarka ir apribojimai nustatomi įstatymu.

Draudžiama nuolatiniam darbui priimti vaikus iki 16 metų amžiaus. Jų priėmimo tvarka ir sąlygos laikinam darbui nustatomi įstatymu.

Priverstinis darbas yra draudžiamas.

33 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į poilsį. Maksimalus darbo laikas, poilsio dienos ir minimali kasmetinių mokamų atostogų trukmė nustatoma įstatymu.

33.1 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į verslinę veiklą, kuri nėra uždrausta įstatymu.

Draudžiami piktnaudžiavimas monopoline ar dominuojančia padėtimi rinkoje ir nesąžininga konkurencija.

Įstatymu gali būti nustatyti konkurencijos apribojimai, galimos monopolijos rūšys ir jų leidžiami mastai, jei tai yra būtina visuomenės interesams apginti.

33.2 straipsnis

Kiekvienas turi teisę gyventi sveikoje aplinkoje, yra įpareigotas savarankiškai ir kartu su kitais asmenimis saugoti ir gerinti aplinką.

Valstybės tarnautojai yra atsakingi už ekologinės informacijos slėpimą ar atsisakymą ją pateikti.

34 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į kokybišką savo ir savo šeimos gyvenimo lygį, būstą, taip pat į gyvenimo lygio gerinimą. Valstybė imasi būtinų priemonių šiai piliečių teisei įgyvendinti.

35 straipsnis

Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės dalis.

Vyras ir moteris, pasiekę amžių, kurio būdami gali tuoktis, išreikšdami savo laisvą valią, turi teisę susituokti ir sukurti šeimą. Tuokdamiesi, būdami susituokę ir nutraukdami santuoką jie naudojasi lygiomis teisėmis.

Draudžiama atleisti iš darbo dėl motinystės priežasčių. Kiekviena dirbanti moteris nėštumo arba gimdymo metu turi teisę į mokamas atostogas ir naujagimio priežiūros atostogas ar atostogas, skirtas vaiko įvaikinimui.

36 straipsnis

Tėvai turi teisę ir pareigą rūpintis savo vaikų auklėjimu, sveikata, visaverčiu ir harmoningu ugdymu bei išsilavinimu.

Tėvystės teisių atėmimas ar jų apribojimas gali būti įgyvendinamas tik teismo sprendimu įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

Pilnamečiai, dirbti galintys asmenys įpareigoti rūpintis savo dirbti negalinčiais tėvais, kuriems tai reikalinga.

37 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į socialinį aprūpinimą senatvėje, neįgalumo, ligos, maitintojo netekimo, nedarbo ir kitais įstatymo nustatytais atvejais. Socialinio aprūpinimo mastai ir forma nustatomi įstatymu.

38 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į įstatymo nustatytą medicinos pagalbą ir medicinos paslaugas.

Kiekvienas turi teisę į nemokamą pagrindinių medicinos paslaugų suteikimą. Sąrašas ir jų teikimo tvarka nustatomi įstatymu.

39 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į išsilavinimą.

Pagrindinis bendrasis išsilavinimas yra privalomas, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus. Įstatymu gali būti nustatytas aukštesnis būtinojo išsilavinimo lygis.

Vidurinis išsilavinimas valstybinėse švietimo įstaigose yra nemokamas.

Švietimo įstaigų steigimo ir veiklos tvarka nustatoma įstatymu.

Kiekvienas pilietis turi teisę gauti nemokamą išsilavinimą valstybinėse aukštosiose ir kitose specialiose švietimo įstaigose įstatymo nustatyta tvarka konkurso būdu. Įstatymo numatytais atvejais ir tvarka valstybė teikia finan-

sinę ar kitą pagalbą aukštosioms ir kitoms švietimo įstaigoms, įgyvendinančioms specialiąsias švietimo programas, bei besimokantiems jose.

40 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į literatūrinės, meninės, mokslinės ir techninės kūrybos laisvę, į laisvę naudotis moksliniais pasiekimais ir dalyvauti visuomenės kultūriniame gyvenime.

41 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į savo nacionalinės bei etninės kultūros išsaugojimą.

Asmenys, kurie yra priskirti nacionalinėms mažumoms, turi teisę į savo tikėjimo, kalbos ir kultūros tradicijų išsaugojimą ir vystymą.

42 straipsnis

Pagrindinės žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės, įtvirtintos Konstitucijoje, nepaneigia kitų teisių ir laisvių, įtvirtintų kitais įstatymais ar tarptautinėmis sutartimis.

Kiekvienas laisvas veikti taip, kaip nėra uždrausta įstatymu ir nepažeidžia kitų asmenų teisių ir laisvių. Niekas negali būti atsakingas už tai, kas nėra įtvirtinta įstatymu.

Įstatymai ir kiti teisės aktai, pabloginantys asmens padėtį, neveikia atgaline data.

Teisės aktai, pagerinantys teisinę asmens padėtį, panaikinantys ar mažinantys jo atsakomybę, veikia atgaline data, jei tai numatyta tais aktais.

42.1 straipsnis

Pagrindinės žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės taip pat taikomos ir juridiniams asmenims tiek, kiek šios teisės ir laisvės gali būti jiems taikomos pagal savo esmę.

43 straipsnis

Pagrindinės žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės, įtvirtintos Konstitucijos 23–25, 27, 28–30, 30.1 straipsniuose, 32 straipsnio trečiojoje dalyje, gali būti ribojamos tik įstatymu, jeigu tai yra būtina valstybės saugumo demokratinėje visuomenėje gynimui, viešajai tvarkai saugoti, nusikaltimų užkardymui, visuomenės sveikatos ir interesų apsaugai, konstitucinių teisių ir laisvių, kitų asmenų garbės ar reputacijos gynimui.

Pagrindinių žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių apribojimai negali viršyti ribų, nustatytų Armėnijos Respublikos tarptautiniais įsipareigojimais.

44 straipsnis

Atskiros žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės, išskyrus numatytas Konstitucijos 15, 17–22 ir 42 straipsniuose, gali būti laikinai apribotos įstatymo nustatyta tvarka karinės ar nepaprastosios padėties laikotarpiu pagal tarptautinius įsipareigojimus dėl nukrypimų nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties laikotarpiu.

45 straipsnis

Kiekvienas įpareigotas mokėti įstatymo nustatyta tvarka ir nustatyto dydžio mokesčius, rinkliavas, vykdyti kitus būtinus mokėjimus.

46 straipsnis

Kiekvienas pilietis įpareigotas įstatymo nustatyta tvarka dalyvauti Armėnijos Respublikos gynyboje.

47 straipsnis

Kiekvienas turi laikytis Konstitucijos ir įstatymų, gerbti kitų asmenų teises, laisves ir orumą.

Draudžiama naudoti teises ir laisves turint tikslą jėga panaikinti konstitucinę santvarką, kurstyti nacionalinę, rasinę, religinę nesantaiką, propaguoti prievartą ar karą.

48 straipsnis

Pagrindiniai valstybės uždaviniai ekonominėje, socialinėje ir kultūros srityse yra:

1) ginti ir globoti šeimą, motinystę ir vaikystę;

2) skatinti Tautos užimtumą ir gerinti darbo sąlygas;

3) skatinti gyvenamąją statybą, gerinti kiekvieno piliečio gyvenamąsias sąlygas;

4) įgyvendinti Tautos sveikatos apsaugos programas, efektyvias ir pasiekiamas medicinos paslaugas;

5) skatinti jaunimą dalyvauti politiniame, ekonominiame ir kultūriniame šalies gyvenime;

6) skatinti kūno kultūrą ir sportą;

7) įgyvendinti neįgalumo prevencijos, gydymo, neįgaliųjų dalyvavimo visuomeniniame gyvenime programas;

8) skatinti nemokamo aukštojo ir kitokio specialiojo išsilavinimo sklaidą;

9) skatinti mokslo ir kultūros vystymąsi;

10) įgyvendinti aplinkos apsaugos politiką esamoms ir būsimoms kartoms;

11) skatinti laisvą priėjimą prie nacionalinių ir bendražmogiškų vertybių;

12) užtikrinti orų gyvenimo lygį seniems žmonėms.

Valstybė, kiek leidžia jos išgalės, privalo imtis būtinų priemonių šiame straipsnyje įtvirtintiems uždaviniams įgyvendinti.

III SKIRSNIS
RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

49 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas.

Respublikos Prezidentas užtikrina Konstitucijos laikymąsi, normalų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminių valdžių funkcionavimą.

Respublikos Prezidentas yra Armėnijos Respublikos nepriklausomybės, teritorinio vientisumo ir saugumo garantas.

50 straipsnis

Respublikos Prezidentas Armėnijos Respublikos piliečių renkamas penkeriems metams.

Respublikos Prezidentu gali būti bet kuris išrinktas asmuo, kuriam yra sukakę trisdešimt penkeri metai, paskutinius dešimt metu yra Armėnijos Respublikos piliečiu, paskutinius dešimt metų nuolat gyvenantis Respublikoje ir turintis rinkimų teisę.

Tas pats asmuo negali būti išrinktas Respublikos Prezidento pareigoms daugiau kaip du kartus iš eilės.

51 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka. Prezidento rinkimai vykdomi likus penkiasdešimčiai dienų iki įgaliojimų pabaigos.

Respublikos Prezidentu išrenkamas kandidatas, už kurį balsavo daugiau nei pusė rinkėjų, balsavusių už visus kandidatus.

Jeigu balotiravosi daugiau negu du kandidatai ir už nė vieną iš jų nebalsavo būtinas rinkėjų skaičius, tai keturioliktąją dieną po rinkimų vydomas antrasis Respublikos Prezidento rinkimų turas. Antrajame Respublikos Prezidento rinkimų ture gali dalyvauti tik du kandidatai, už kuriuos balsavo daugiausia rinkėjų. Antrajame ture Respublikos Prezidentu išrenkamas kandidatas, už kurį balsavo dauguma rinkėjų.

Kai balotiruojasi vienas kandidatas, jis išrenkamas, jei už jį balsavo daugiau negu pusė visų rinkimų dalyvių.

Jeigu Konstituciniame Teisme pradedama nagrinėti byla, susijusi su Respublikos Prezidento rinkimų rezultatais, tai teismo sprendimas turi būti Teismo priimtas per dešimt dienų po pareiškimo gavimo, o šiame straipsnyje nustatyti terminai pradedami skaičiuoti nuo Teismo sprendimo įsigaliojimo momento.

Jeigu Respublikos Prezidentas neišrenkamas, paskelbiami nauji rinkimai, o balsavimas vykdomas keturiasdešimtą dieną po naujų rinkimų paskelbimo.

Respublikos Prezidentas įgauna įgaliojimus eiti pareigas tą dieną, kurią pasibaigia ankstesnio Respublikos Prezidento įgaliojimai.

Respublikos Prezidentas, išrinktas per naujus ar neeilinius rinkimus, pradeda eiti pareigas dvidešimtą dieną po rinkimų.

52 straipsnis

Tuo atveju, kai vienam iš kandidatų į Respublikos Prezidentus atsiranda neįveikiamų kliūčių, Respublikos Prezidento rinkimai atidedami dviejų savaičių laikotarpiui. Nepašalinus kliūčių, pripažintų neįveikiamomis, skelbiami nauji rinkimai, o balsavimas vykdomas keturiasdešimtą dieną praėjus nurodytam dviejų savaičių laikotarpiui.

Vieno iš kandidatų mirties iki balsavimo dienos atveju skelbiami nauji rinkimai, o balsavimas vykdomas keturiasdešimtą dieną po naujų rinkimų paskelbimo.

53 straipsnis

Tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas negali eiti pareigų, atsistatydina, miršta ar pašalinamas iš pareigų Konstitucijos 57 straipsnio nustatyta tvarka, skelbiami neeiliniai Respublikos Prezidento rinkimai, o balsavimas

vykdomas keturiasdešimtą dieną po Respublikos Prezidento pareigų vakansijos atsiradimo.

53.1 straipsnis

Karinės ar nepaprastosios padėties laikotarpiu Respublikos Prezidento rinkimai nerengiami, o Respublikos Prezidentas toliau eina pareigas. Šiuo atveju Respublikos Prezidento rinkimai rengiami keturiasdešimtą dieną po karinės ar nepaprastosios padėties laikotarpio pasibaigimo.

54 straipsnis

Respublikos Prezidentas pradeda eiti pareigas įstatymo nustatyta tvarka specialiojo Nacionalinio Susirinkimo posėdžio metu Tautai tardamas tokią priesaiką:

„Pradėdamas eiti Armėnijos Respublikos Prezidento pareigas, prisiekiu besąlygiškai vykdyti Konstitucijos reikalavimus: gerbti žmogaus ir piliečio teises ir laisves, užtikrinti nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir Respublikos saugumą Armėnijos Respublikos vardan ir Armėnijos Respublikos tautos gerovės vardan.“

55 straipsnis

Respublikos Prezidentas:

1) kreipiasi į tautą ir Nacionalinį Susirinkimą;

2) gavęs iš Nacionalinio Susirinkimo patvirtintą įstatymą per dvidešimt dienų jį pasirašo ir paskelbia.

Per šį laikotarpį Nacionalinio Susirinkimo priimtą įstatymą gali grąžinti su prieštaravimais ir pasiūlymais Nacionaliniam Susirinkimui, reikalaudamas svarstyti iš naujo. Per penkias dienas pasirašo ir paskelbia naują Nacionalinio Susirinkimo priimtą įstatymą;

3) paleidžia Nacionalinį Susirinkimą Konstitucijos 74.1 straipsnyje numatytais atvejais ir nustatyta tvarka ir paskelbia neeilinius rinkimus;

4) deputatų vietų pasiskirstymo Nacionaliniame Susirinkime ir konsultacijų su deputatų frakcijomis pagrindais skiria Ministru Pirmininku asmenį, kuriuo pasitiki dauguma deputatų, o jei tai neįmanoma, asmenį, kuriuo pasitiki didžiausias deputatų skaičius. Respublikos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką per dešimt dienų po Vyriausybės atsistatydinimo. Vyriausybė formuojama per dvidešimt dienų nuo Ministro Pirmininko paskyrimo.

Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia Vyriausybės narius.

Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės atsistatydinimą pirmąją naujo išrinkto Nacionalinio Susirinkimo posėdžio dieną, pradėdamas eiti Respublikos Prezidento pareigas, išreikšdamas nepasitikėjimą Vyriausybe, nepatvirtindamas Vyriausybės programos, atsistatydinant Ministrui Pirmininkui ar atsiradus Ministro Pirmininko pareigų vakansijai. Respublikos Prezidentui priėmus Vyriausybės atsistatydinimą, Vyriausybės nariai toliau vykdo savo pareigas iki naujos Vyriausybės suformavimo;

5) įstatymo numatytais atvejais paskiria į valstybės tarnybą;

6) formuoja Nacionalinio saugumo tarybą, pirmininkauja jai, gali formuoti kitas konsultacines institucijas;

7) atstovauja Armėnijos Respublikai tarptautiniuose santykiuose, įgyvendina bendrąjį išorės politikos valdymą, sudaro tarptautines sutartis, teikia ratifikuoti tarptautines sutartis Nacionaliniam Susirinkimui ir pasirašo jų ratifikavimo raštus, tvirtina, sustabdo galiojimą ar denonsuoja tarptautines sutartis, nereikalaujančias ratifikavimo;

8) skiria ir atšaukia Armėnijos Respublikos diplomatinius atstovus kitose valstybėse ar tarptautinėse organizacijose, priima skiriamuosius ar atšaukiamuosius kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų diplomatinių atstovų raštus;

9) Nacionaliniam Susirinkimui teikia Generalinio prokuroro, Centrinio banko pirmininko, Kontrolės rūmų pirmininko kandidatūras. Generalinio prokuroro siūlymu skiria ir atleidžia Generalinio prokuroro pavaduotojus;

10) skiria keturis Konstitucinio Teismo narius, o Nacionaliniam Susirinkimui nepaskyrus Konstitucinio Teismo pirmininko per Konstitucijos 83 straipsnio 2 punkte nustatytą terminą, – Konstitucinio Teismo pirmininką iš Konstitucinio Teismo narių.

Konstitucinio Teismo sprendimo pagrindu gali sustabdyti savo paties paskirto Konstitucinio Teismo nario įgaliojimus arba duoti sutikimą jį sulaikyti ar iškelti klausimą dėl jo patraukimo administracinėn atsakomybėn teismine tvarka;

11) Teisingumo tarybos siūlymu skiria Kasacinio Teismo ir jo skyrių teisėjus ir pirmininkus, Apeliacinio teismo, pirmosios instancijos ir specializuotų teismų pirmininkus, nutraukia jų įgaliojimus, duoda sutikimą juos paskelbti kaltinamaisiais, sulaikyti ar inicijuoti jų patraukimą administracinėn atsakomybėn teismine tvarka, Teisingumo tarybos sprendi-

mu skiria Apeliacinio teismo, pirmosios instancijos ir specializuotų teismų teisėjus;

11.1) skiria du Teisingumo tarybos narius – teisininkus mokslininkus;

12) yra Aukščiausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, koordinuoja valstybinių saugumo srities institucijų veiklą, skiria ir atleidžia aukščiausius ginkluotųjų pajėgų ir kitų karinių dalinių pareigūnus;

13) agresijos prieš Respubliką atveju, iškilus tiesioginiam pavojui ar paskelbus karą įveda karinę padėtį, gali paskelbti bendrąją ar dalinę mobilizaciją ir priima sprendimą dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo.

Karo metu Respublikos Prezidentas gali paskirti ar atleisti ginkluotųjų pajėgų vadą.

Ginkluotųjų pajėgų panaudojimo ar karo padėties paskelbimo įsiteisėjimo atveju nedelsiant šaukiamas specialusis Nacionalinio Susirinkimo posėdis.

Teisinis karinės padėties režimas nustatomas įstatymu;

14) tiesioginio pavojaus, gresiančio konstitucinei santvarkai, atveju po konsultacijų su Nacionalinio Susirinkimo Pirmininku ir Ministru Pirmininku skelbia nepaprastąją padėtį, įgyvendina reikiamas susiklosčiusiomis aplinkybėmis priemones ir kreipiasi dėl to į Tautą.

Įsiteisėjusios nepaprastosios padėties atveju nedelsiant sušaukiamas specialusis Nacionalinio Susirinkimo posėdis.

Teisinis nepaprastosios padėties režimas nustatomas įstatymu;

15) įstatymo nustatyta tvarka sprendžia klausimus, susijusius su Armėnijos Respublikos pilietybės ar politinio prieglobsčio suteikimu;

16) apdovanoja Armėnijos Respublikos ordinais ir medaliais, suteikia aukščiausius karinius, garbės, diplomatinius ir kitus laipsnius;

17) suteikia malonę nuteistiesiems.

56 straipsnis

Respublikos Prezidentas leidžia įsakus ir potvarkius, kurie negali prieštarauti Armėnijos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams ir galioja visoje Respublikos teritorijoje.

56.1 straipsnis

Respublikos Prezidentas neliečiamas.

Respublikos Prezidentas vykdydamas savo įgaliojimus ir vėliau negali būti persekiojamas ir patraukiamas atsakomybėn už veiklą, susijusią su jo statusu.

Respublikos Prezidentas pasibaigus jo įgaliojimams gali būti traukiamas atsakomybėn už veiklą, nesusijusią su jo statusu.

57 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali būti nušalintas nuo pareigų už valstybės išdavystę ar kitą sunkų nusikaltimą.

Norėdamas gauti sprendimą dėl Respublikos Prezidento nušalinimo nuo pareigų, Nacionalinis Susirinkimas pagal nutarimą, priimtą bendrojo deputatų skaičiaus balsų dauguma, kreipiasi į Konstitucinį Teismą.

Nutarimą dėl Respublikos Prezidento nušalinimo nuo pareigų priima Nacionalinis Susirinkimas Konstitucinio Teismo išvados pagrindu, ne mažesne negu dviejų trečdalių visų deputatų balsų persvara.

Jeigu Konstitucinio Teismo išvadoje nurodoma, kad nėra pagrindo Respublikos Prezidentą nušalinti nuo pareigų, šis klausimas baigiamas nagrinėti Nacionaliniame Susirinkime.

58 straipsnis

Respublikos Prezidentas teikia prašymą dėl atsistatydinimo Nacionaliniam Susirinkimui. Pakartotinio prašymo atsistatydinti atveju po dviejų savaičių praėjus dešimties dienų terminui po prašymo atsistatydinti Respublikos Prezidento prašymas dėl atsistatydinimo laikomas priimtu ir Konstitucijos nustatyta tvarka ir per nustatytus terminus vykdomi neeiliniai rinkimai.

59 straipsnis

Respublikos Prezidentui sunkiai sergant ar esant kitų neįveikiamų kliūčių, dėl kurių ilgainiui vykdyti pareigų darosi neįmanoma, Nacionalinis Susirinkimas Vyriausybės siūlymu ir Konstitucinio Teismo išvados pagrindu ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų deputatų balsų priima nutarimą dėl Respublikos Prezidento nepajėgumo eiti savo pareigas. Jeigu Konstitucinio Teismo išvadoje nenurodyta pagrindų, dėl kurių Respublikos Prezidentas negali eiti pareigų, Vyriausybė negali kreiptis į Nacionalinį Susirinkimą su tokiu siūlymu.

60 straipsnis

Esant Respublikos Prezidento pareigų vakansijai, kol pareigas pradės eiti išrinktas Respublikos Prezidentas, Respublikos Prezidento pareigas vykdo Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas, o jei tai neįmanoma – Ministras Pirmininkas. Kai Respublikos Prezidento pareigas eina Naciona-

linio Susirinkimo Pirmininkas, Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko pareigas eina Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko pavaduotojas, gavęs didžiausią balsų skaičių renkant į pareigas. Šiuo laikotarpiu draudžiama skelbti referendumą, skirti Ministrą Pirmininką, skirti ar atleisti aukščiausius ginkluotųjų pajėgų ar kitų karinių dalinių (išskyrus karinės padėties laikotarpį) vadus, įstatymo numatytais atvejais skirti į policijos ar nacionalinio saugumo tarnybų pareigas, taip pat vykdyti Konstitucijos 55 straipsnio 3, 8, 16, 17 punktuose nustatytus įgaliojimus.

61 straipsnis

Respublikos Prezidentas įstatymo nustatyta tvarka formuoja savo aparatą. Respublikos Prezidento aptarnavimo, apsaugos užtikrinimo ir jo atlyginimo tvarka nustatoma įstatymu.

IV SKIRSNIS
NACIONALINIS SUSIRINKIMAS

62 straipsnis

Armėnijos Respublikoje įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendina Nacionalinis Susirinkimas. Konstitucijos 55 straipsnio 13 ir 14 punktuose, 57 straipsnyje, 59 straipsnio antrojoje dalyje, 66, 67, 69, 73, 74, 74.1, 75, 77, 79 straipsniuose, 80 straipsnio antrojoje dalyje, 81, 83, 83.1, 83.2, 83.3, 83.4, 84, 94.1 straipsniuose, 101 straipsnio 2 punkte, 103, 111, 112 straipsniuose numatytais atvejais, taip pat savo veiklos organizavimo klausimais Nacionalinis Susirinkimas priima nutarimus. Juos pasirašo ir paskelbia Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas.

Įstatymo-reglamento numatyta tvarka Nacionalinis Susirinkimas gali priimti kreipimusis ir pareiškimus.

Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimai nustatomi Konstitucija.

Nacionalinio Susirinkimo veiklos, jo institucijų formavimo ir veiklos tvarka nustatoma Konstitucijos ir Nacionalinio Susirinkimo reglamentu.

63 straipsnis

Nacionalinį Susirinkimą sudaro šimtas trisdešimt vienas deputatas.

Nacionalinis Susirinkimas renkamas penkeriems metams. Jo įgaliojimų terminas prasideda nuo pirmojo naujai išrinkto Nacionalinio Susirinkimo posėdžio sušaukimo. Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimų terminas pasibaigia sušaukus pirmąjį išrinkto Nacionalinio Susirinkimo posėdį.

Nacionalinis Susirinkimas negali būti paleistas karinės ar nepaprastosios padėties metu, taip pat kai yra iškeltas klausimas dėl Respublikos Prezidento nušalinimo nuo pareigų.

Karinės ar nepaprastosios padėties sąlygomis Nacionalinio Susirinkimo rinkimai nevykdomi, o Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimų terminas pratęsiamas iki karinei ar nepaprastajai padėčiai pasibaigus išrinkto Nacionalinio Susirinkimo pirmosios sesijos atidarymo dienos. Šiuo atveju Nacionalinio Susirinkimo rinkimai vykdomi ne anksčiau kaip penkiasdešimt ir ne vėliau kaip šešiasdešimt dienų po to, kai atšaukiama karinė ar nepaprastoji padėtis.

64 straipsnis

Deputatu gali būti išrinktas bet kuris asmuo, kuriam yra sukakę dvidešimt penkeri metai, paskutinius penkerius metus esantis Armėnijos Respublikos piliečiu, paskutinius penkerius metus nuolat gyvenantis Respublikoje ir turintis rinkimų teisę.

65 straipsnis

Deputatas negali verstis versline veikla, tarnauti valstybinėse institucijose, vietos savivaldos institucijose ar komercinėse organizacijose, atlikinėti kitą mokamą darbą, išskyrus mokslinį, pedagoginį ar kūrybinį.

Savo įgaliojimus deputatas vykdo nuolat.

Deputato veiklos padėtis ir garantijos nustatomi Konstitucija ir įstatymu.

66 straipsnis

Deputatas nėra apribotas imperatyviuoju mandatu, vadovaujasi savo sąžine ir įsitikinimais.

Deputatas savo įgaliojimų laikotarpiu ir jiems pasibaigus negali būti persekiojamas ar traukiamas atsakomybėn už veiklą, atitinkančią deputato statusą, taip pat ir už nuomonę, išsakytą Nacionaliniame Susirinkime, jei joje nėra šmeižto ar įžeidimo.

Deputato negalima laikyti kaltinamuoju, sulaikyti ar iškelti klausimą dėl patraukimo administracinėn atsakomybėn teismine tvarka be Nacionalinio Susirinkimo sutikimo.

Deputato negalima sulaikyti be Nacionalinio Susirinkimo sutikimo, išskyrus atvejus, kai sulaikoma nusikaltimo darymo momentu. Šiuo atveju nedelsiant yra pranešama Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkui.

67 straipsnis

Deputato įgaliojimai pasibaigia pasibaigus Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimams Nacionalinio Susirinkimo paleidimo atveju, pažeidus Konstitucijos 65 straipsnio antrosios dalies sąlygas, praradus Armėnijos Respublikos pilietybę, be pateisinamos priežasties nedalyvaujant daugiau nei pusėje balsavimų vienos eilinės sesijos metu, nuteisus laisvės atėmimo bausme, pripažinus neveiksniu ar atsistatydinus.

Deputato įgaliojimų pasibaigimo tvarka nustatoma Nacionalinio Susirinkimo įstatymu-reglamentu.

68 straipsnis

Eiliniai Nacionalinio Susirinkimo rinkimai vykdomi ne anksčiau kaip keturiasdešimt ir ne vėliau kaip trisdešimt dienų prieš jo įgaliojimų pasibaigimą.

Neeiliniai Nacionalinio Susirinkimo rinkimai vykdomi ne anksčiau kaip trisdešimt ir ne vėliau kaip keturiasdešimt dienų po Nacionalinio Susirinkimo paleidimo.

Nacionalinio Susirinkimo rinkimai nustatomi Respublikos Prezidento įsaku.

Pirmoji išrinkto Nacionalinio Susirinkimo sesija šaukiama trečiąjį ketvirtadienį po rinkimų ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų deputatų balsų.

Neeilinių rinkimų atveju pirmoji išrinkto Nacionalinio Susirinkimo sesija šaukiama antrąjį ketvirtadienį po rinkimų ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų deputatų balsų.

69 straipsnis

Eilinės Nacionalinio Susirinkimo sesijos šaukiamos laikantis Nacionalinio Susirinkimo įstatymo-reglamento nustatytų terminų ir tvarkos.

Nacionalinio Susirinkimo posėdžiai yra vieši. Uždaras posėdis gali būti sušauktas Nacionalinio Susirinkimo sprendimu.

70 straipsnis

Neeilinę sesiją ar neeilinį Nacionalinio Susirinkimo posėdį sušaukia Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas Respublikos Prezidento, ne mažiau kaip vieno trečdalio visų deputatų ar Vyriausybės iniciatyva. Neeilinė sesija ar neeilinis posėdis vyksta pagal iniciatoriaus nustatytą darbotvarkę ir laikantis nustatytų terminų.

71 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo įstatymai ir nutarimai, išskyrus Konstitucijos numatytus atvejus, priimami posėdyje dalyvavusių deputatų balsų dauguma, jeigu balsavime dalyvavo daugiau negu pusė visų deputatų.

72 straipsnis

Nepriėmus Respublikos Prezidento pasiūlymų ar prieštaravimų Nacionalinis Susirinkimas iš naujo priima grąžintą įstatymą visų deputatų balsų dauguma.

Respublikos Prezidento grąžintą įstatymą Nacionalinis Susirinkimas svarsto neeiline tvarka.

73 straipsnis

Nacionaliniame Susirinkime gali būti sudaryta ne daugiau kaip dvylika nuolatinių komisijų.

Nuolatinės komisijos sudaromos įstatymų aktų projektams ar kitiems klausimams svarstyti ir išvadoms dėl jų pateikti Nacionaliniam Susirinkimui.

Kai būtina, Nacionalinio Susirinkimo įstatymo-reglamento nustatyta tvarka atskirų įstatymų projektų preliminariajam svarstymui ar išvadoms Nacionaliniam Susirinkimui pateikti, pažymėjimams dėl numatytų klausimų, įvykių ir faktų gali būti sudaromos laikinosios komisijos.

74 straipsnis

Vyriausybė per dvidešimt dienų nuo jos išrinkimo Nacionaliniam Susirinkimui teikia savo programą. Klausimas dėl pritarimo Vyriausybės programai Nacionalinio Susirinkimo nagrinėjamas be eilės ir dėl jo balsuojama per penkias dienas nuo pateikimo. Nutarimas dėl pritarimo Vyriausybės programai priimamas visų Nacionalinio Susirinkimo deputatų balsų dauguma.

74.1 straipsnis

Respublikos Prezidentas paleidžia Nacionalinį Susirinkimą, jeigu Nacionalinis Susirinkimas du kartus iš eilės per du mėnesius nepritaria Vyriausybės programai.

Respublikos Prezidentas gali paleisti Nacionalinį Susirinkimą Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko ar Ministro Pirmininko siūlymu, jeigu:

a) Nacionalinis Susirinkimas per tris eilinės sesijos mėnesius nepriima sprendimo dėl įstatymo projekto, Vyriausybės nutarimu pripažinto neatidėliotinu;

b) eilinės sesijos metu daugiau kaip tris mėnesius nesušaukiami Nacionalinio Susirinkimo posėdžiai;

c) eilinės sesijos metu daugiau kaip tris mėnesius Nacionalinis Susirinkimas nepriima jokio sprendimo dėl jo nagrinėjamų klausimų.

75 straipsnis

Įstatymų leidžiamosios iniciatyvos teisė Nacionaliniame Susirinkime priklauso deputatams ir Vyriausybei.

Vyriausybė gali nustatyti savo pateiktų projektų ir įstatymų svarstymo seką ir pareikalauti, kad balsavimui jie būtų pateikti tik su jai priimtinomis pataisomis.

Įstatymų projektai, Vyriausybės nutarimu mažinantys pajamas ar didinantys valstybės biudžeto išlaidas, priimami visų Nacionalinio Susirinkimo deputatų balsų dauguma.

Vyriausybė ryšium su jos pateiktu įstatymo projekto priėmimu gali kelti klausimą dėl pasitikėjimo ja. Jeigu per dvidešimt keturias valandas po Vyriausybės klausimo iškėlimo dėl pasitikėjimo ja vienu trečdaliu visų Nacionalinio Susirinkimo deputatų balsų nepateikiamas nutarimo projektas dėl nepasitikėjimo Vyriausybe arba pateikus tokį projektą visų Nacionalinio Susirinkimo deputatų balsų dauguma per terminą, nustatytą 84 straipsnio trečiojoje dalyje, sprendimas dėl nepasitikėjimo Vyriausybe nepriimamas, tai įstatymo projektas, pateiktas paskutinis, laikomas priimtu.

Vyriausybė ryšium su jos pateiktu įstatymo projektu gali kelti klausimą dėl pasitikėjimo ne daugiau kaip du kartus per vieną sesiją.

76 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas Vyriausybės teikimu tvirtina valstybės biudžetą. Nepatvirtinus valstybės biudžeto iki biudžetinių metų pradžios išlaidos numatomos laikantis praėjusių metų biudžeto proporcijų.

Valstybės biudžeto svarstymo ir tvirtinimo tvarka nustatoma Nacionalinio Susirinkimo įstatymu-reglamentu.

77 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas įgyvendina valstybės biudžeto vykdymo, taip pat paskolų ir kreditų, gautų iš svetimų šalių ar tarptautinių organizacijų, naudojimo kontrolę.

Nacionalinis Susirinkimas, gavęs Kontrolės rūmų išvadą, svarsto ir tvirtina metinę valstybės biudžeto vykdymo ataskaitą.

78 straipsnis

(Neteko galios)

79 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas visų deputatų balsų dauguma renka Nacionalinio Susirinkimo Pirmininką.

Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas veda posėdžius, disponuoja Nacionalinio Susirinkimo materialinėmis priemonėmis, užtikrina jo normalią veiklą.

Nacionalinis Susirinkimas renka du Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko pavaduotojus.

80 straipsnis

Deputatai turi teisę kreiptis su rašytiniais ar žodiniais klausimais, o frakcijos ir grupės – ir su paklausimais į Vyriausybę. Eilinės sesijos metu vieną kartą per savaitę Ministras Pirmininkas ir Vyriausybės nariai atsakinėja į deputatų klausimus. Nacionalinis Susirinkimas šiuose posėdžiuose nutarimų nepriima.

Paklausimai pateikiami raštu mažiausiai prieš dešimt dienų iki svarstymo. Paklausimų pateikimo, jų svarstymo organizavimo ir nutarimų dėl jų pateikimo tvarka nustatoma Nacionalinio Susirinkimo įstatymu-reglamentu.

81 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas Respublikos Prezidento siūlymu:

1) skelbia amnestiją;

2) ratifikuoja, stabdo ar denonsuoja Armėnijos Respublikos tarptautines sutartis.

Nacionalinis Susirinkimas turi ratifikuoti tarptautines sutartis, kurios:

a) turi politinį ar karinį pobūdį arba numato valstybės sienos pakeitimą,

b) susijusios su žmogaus teisėmis, laisvėmis ar pareigomis,

c) Armėnijos Respublikai numato finansinius įsipareigojimus,

d) numato įstatymų pakeitimą arba naujojo įstatymo priėmimą, arba nustato normas, prieštaraujančias įstatymams,

e) numato ratifikaciją,

f) kitais įstatymo numatytais atvejais;

3) priima sprendimus dėl karo ar taikos paskelbimo. Kai sušaukti Nacionalinio Susirinkimo posėdžio neįmanoma, klausimą dėl karo paskelbimo sprendžia Respublikos Prezidentas.

Nacionalinis Susirinkimas gali paskelbti negaliojančiu priemonių įgyvendinimą, numatytų Konstitucijos 55 straipsnio 13 ir 14 punktuose.

82 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas Vyriausybės siūlymu nustato Respublikos administracinį-teritorinį suskirstymą.

83 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas:

1) Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko siūlymu skiria penkis Konstitucinio Teismo narius;

2) per trisdešimt dienų nuo Konstitucinio Teismo Pirmininko vakansijos atsiradimo Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko siūlymu iš Konstitucinio Teismo narių skiria Konstitucinio Teismo pirmininką;

3) Konstitucinio Tesimo išvados pagrindu visų deputatų balsų dauguma gali nutraukti savo paskirto Konstitucinio Teismo nario įgaliojimus, duoti sutikimą pareikšti jam kaltinimus, suimti arba leisti jį patraukti administracinėn atsakomybėn teismine tvarka;

4) išrenka du Teisingumo tarybos teisininkus mokslininkus.

83.1 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas ne mažiau kaip trimis penktadaliais visų deputatų balsų šešeriems metams išrenka Žmogaus teisių gynėją.

Žmogaus teisių gynėju gali būti išrinktas asmuo, kuris visuomenėje turi didelį autoritetą ir atitinka deputatui keliamus reikalavimus.

Žmogaus teisių gynėjas nekeičiamas.

Žmogaus teisių gynėjas yra nepriklausomas pareigūnas, ginantis valstybinių institucijų, vietinės savivaldos institucijų ar pareigūnų pažeistas žmogaus teises ir laisves, valstybinės institucijos, vietinės savivaldos institucijos ir pareigūnai bendradarbiauja su Žmogaus teisių gynėju.

Žmogaus teisių gynėjui suteikta deputatui nustatyta neliečiamybė.

Kitos Žmogaus teisių gynėjo veiklos garantijos nustatomos įstatymu.

83.2 straipsnis

Atsižvelgiant į informacijos priemonių laisvės, nepriklausomybės ir įvairovės tikslus, įstatymu sukuriama nepriklausoma institucija, kurios pusę narių šešeriems metams išrenka Nacionalinis Susirinkimas, o kitą

pusę šešeriems metams skiria Respublikos Prezidentas. Nacionalinis Susirinkimas šios institucijos narius išrenka visų deputatų balsų dauguma.

83.3 straipsnis

Pagrindinė Armėnijos Respublikos centrinio banko užduotis yra kainų stabilumo užtikrinimas Armėnijos Respublikoje. Centrinis bankas rengia, tvirtina ir įgyvendina finansų ir kedito politikos programas.

Centrinis bankas leidžia Armėnijos Respublikos valiutą – Armėnijos dramą.

Centrinis bankas, įgyvendindamas jam Konstitucijos ir įstatymo skirtas užduotis ir funkcijas, yra nepriklausomas.

Nacionalinis Susirinkimas Respublikos Prezidento siūlymu šešeriems metams skiria Centrinio banko pirmininką. Tas pats asmuo Centrinio banko pirmininku negali būti paskirtas daugiau kaip du kartus iš eilės.

Įstatymo nustatytais atvejais Respublikos Prezidento siūlymu Nacionalinis Susirinkimas visų deputatų balsų dauguma gali nušalinti nuo pareigų Centrinio banko pirmininką.

83.4 straipsnis

Armėnijos Respublikos kontrolės rūmai – nepriklausoma institucija, įgyvendinanti biudžeto išteklių, valstybinės ar municipalinės nuosavybės naudojimo kontrolę.

Kontrolės rūmų veiklos programą tvirtina Nacionalinis Susirinkimas.

Kontrolės rūmai ne rečiau kaip kartą per metus Nacionaliniam Susirinkimui pateikia Kontrolės rūmų darbo rezultatų ataskaitą.

Kontrolės rūmų veiklos tvarka ir kompetencija nustatomi įstatymu.

Nacionalinis Susirinkimas Respublikos Prezidento siūlymu šešeriems metams skiria Kontrolės rūmų pirmininką. Kontrolės rūmų pirmininku gali būti paskirtas asmuo, atitinkantis deputatui keliamus reikalavimus. Tas pats asmuo Kontrolės rūmų pirmininku negali būti paskirtas daugiau kaip du kartus iš eilės.

83.5 straipsnis

Išimtinai Armėnijos Respublikos įstatymais nustatoma:

1) fizinių ir juridių asmenų teisų gynimo įgyvendinimo tvarka ir sąlygos;

2) fizinių ir juridinių asmenų teisių ir laisvių ribojimai, jų pareigos, taip pat atsakomybės būdai ir dydžiai, patraukimo atsakomybėn tvarka, įpareigojimo priemonės ir jų panaudojimo tvarka, fizinių ir juridinių asmenų mokamų mokesčių, rinkliavų ir kitų privalomų mokėjimų mokėjimo tvarka, rūšys ir dydžiai;

3) juridinių, fizinių asmenų, užsiimančių versline veikla, veiklos priežiūros ir kontrolės įgyvendinimo sąlygos, atvejai ir tvarka (tarp jų: patikrinimai, tyrimai, inspekciniai patikrinimai);

4) juridinių asmenų įsteigimo, jų veiklos nutraukimo ar sustabdymo tvarka ir sąlygos;

5) fizinių asmenų privačių ir šeimos duomenų, taip pat juridinių asmenų nekonfidencialių komercinių duomenų sąrašas;

6) patraukimas baudžiamojon, adminstracinėn, ekonominėn (turtinėn), drausminėn atsakomybėn, baudžiamųjų bausmių vykdymo tvarka, teisminių ir administracinių aktų priverstinio vykdymo tvarka, advokatų įgaliojimai ir padėtis;

7) referendumų vykdymo, Respublikos Prezidento, Armėnijos Respublikos Nacionalinio Susirinkimo, vietos savivaldos institucijų rinkimo tvarka;

8) valstybės biudžeto formavimo ir jo išlaidų tvarka;

9) Armėnijos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo ir denonsavimo sąlygos ir tvarka;

10) partijų ir kitų visuomeninių organizacijų, žiniasklaidos priemonių teisinė padėtis;

11) Armėnijos Respublikos administraciniai-teritoriniai vienetai ir jų ribos.

84 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas balsų dauguma nuo bendro deputatų skaičiaus gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe.

Nutarimo dėl nepasitikėjimo Vyriausybe pareiškimo projektas gali būti įtrauktas Respublikos Prezidento pageidavimu arba ne mažiau kaip vienu trečdaliu visų deputatų balsų. Karinės ar nepaprastosios padėties sąlygomis tokio nutarimo projektas negali būti pateiktas.

Nutarimo dėl nepasitikėjimo Vyriausybe pareiškimo projektas balsuoti pateikiamas ne anksčiau kaip po keturiasdešimt aštuonių ir ne vėliau kaip po septyniasdešimt dviejų valandų po jo įtraukimo.

V SKIRSNIS
VYRIAUSYBĖ

85 straipsnis

Vyriausybė vysto ir įgyvendina Armėnijos Respublikos vidaus politiką. Išorės politiką Armėnijos Respublikos Vyriausybė vysto ir įgyvendina kartu su Respublikos Prezidentu. Vyriausybės kompetencijai priklauso visi tie valstybinio valdymo klausimai, kurie įstatymo nepriskirti kitų valstybinių institucijų ar vietos savivaldos institucijų kompetencijai.

Vyriausybė Konstitucijos, tarptautinių sutarčių, Armėnijos Respublikos įstatymų ar Respublikos Prezidento norminių aktų pagrindu ir jų įgyvendinimo tikslais priima nutarimus, kurie yra privalomi visoje Respublikos teritorijoje.

Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Vienas iš ministrų Ministro Pirmininko siūlymu Respublikos Prezidento gali būti paskirtas viceministru ir pavaduoti Ministrą Pirmininką, kai jo nėra.

Ministras Pirmininkas ir ministrai turi būti Armėnijos Respublikos piliečiai.

Vyriausybės įgaliojimai nustatomi Konstitucija ir įstatymais.

Vyriausybės struktūra nustatoma įstatymu Vyriausybės siūlymu. Vyriausybės ir jai pavaldžių kitų valstybinio valdymo institucijų veiklos organizavimo tvarka Ministro Pirmininko teikimu nustatoma Respublikos Prezidento įsaku.

86 straipsnis

Vyriausybės posėdžius šaukia ir veda Ministras Pirmininkas.

Vyriausybės posėdžius išorės politikos, gynybos ir nacionalinio saugumo klausimais gali šaukti ir vesti Respublikos Prezidentas.

Vyriausybės nutarimus pasirašo Ministras Pirmininkas.

Respublikos Prezidentas gali sustabdyti Vyriausybės nutarimų galiojimą vieno mėnesio laikotarpiui ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jų atitikties Konstitucijai nustatymo.

87 straipsnis

Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybės veiklai ir koordinuoja ministrų darbą.

Ministras Pirmininkas priima nutarimus dėl klausimų, susijusių su Vyriausybės veiklos organizavimu.

88 straipsnis

Vyriausybės narys negali verstis versline veikla, eiti su jo pareigomis nesusijusias pareigas valstybinėse institucijose arba vietinės savivaldos institucijose arba komercinėse organizacijose, dirbti kitą apmokamą darbą, išskyrus mokslinį, pedagoginį ar kūrybinį.

88.1 straipsnis

Marzpetai (gubernatoriai) skiriami ir atleidžiami Vyriausybės nutarimu. Šie Vyriausybės nutarimai yra tvirtinami Respublikos Prezidento.

Marzpetai (gubernatoriai) realizuoja Vyriausybės teritorinę politiką, koordinuoja vykdomųjų institucijų teritorinių tarnybų veiklą, išskyrus įstatymų numatytus atvejus.

Jerevano mieste teritorinio valdymo ypatumai nustatomi įstatymu.

89 straipsnis

Vyriausybė:

1) Konstitucijos 74 straipsnio numatyta tvarka Nacionaliniam Susirinkimui teikia derinti savo programą;

2) Nacionaliniam Susirinkimui teikia tvirtinti valstybės biudžeto projektą, įgyvendina biudžeto vykdymą, dėl ko teikia ataskaitą Nacionaliniam Susirinkimui;

3) valdo valstybės nuosavybę;

4) įgyvendina vieningą valstybės finansų, ekonomikos, kreditų ir mokesčių politiką;

4.1) įgyvendina valstybės regioninio vystymosi politiką;

5) įgyvendina valstybės politiką mokslo, švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos, socialinio aprūpinimo ir gamtos apsaugos srityse;

6) užtikrina gynybą, nacionalinį saugumą ir Respublikos išorės politikos įgyvendinimą;

7) užtikrina viešąjį saugumą, imasi priemonių įtvirtinti teisėtumą, piliečių teises ir laisves;

8) įgyvendina kitas Konstitucijos ir įstatymų nustatytas funkcijas ir įgaliojimus.

90 straipsnis

Vyriausybė pateikia Nacionaliniam Susirinkimui peržiūrėti valstybės biudžeto projektą ne anksčiau kaip prieš devyniasdešimt dienų iki biudžetinių metų pradžios ir gali pareikalauti, kad šis su jo priimtomis pataisomis

būtų pateiktas balsuoti iki šio termino pabaigos. Ryšium su biudžeto tvirtinimu Vyriausybė gali iškelti klausimą dėl pasitikėjimo ja. Jeigu Nacionalinis Susirinkimas Konstitucijos 75 straipsnio numatyta tvarka Vyriausybei nepasitikėjimo neišreiškia, valstybės biudžetas laikomas patvirtintu su pataisomis, priimtomis Vyriausybės.

Kai Nacionalinis Susirinkimas išreiškia nepasitikėjimą Vyriausybe ryšium su biudžeto patvirtinimu, nauja Vyriausybė per dešimt dienų po pritarimo jos programai Nacionaliniam Susirinkimui teikia biudžeto projektą, kuris svarstomas ir tvirtinamas šio straipsnio nustatyta tvarka per trisdešimt dienų.

VI SKIRSNIS
TEISMINĖ VALDŽIA

91 straipsnis

Armėnijos Respublikoje teisingumą vykdo tik teismai – kaip numato Konstitucija ir įstatymai. Baigiamieji teismo aktai priimamai Armėnijos Respublikos vardu.

92 straipsnis

Armėnijos Respublikoje veikia pirmosios instancijos bendrosios jurisdikcijos teismai, Apeliacinis teismas ir Kasacinis Teismas, o įstatymo numatytais atvejais ir specializuoti teismai.

Aukščiausioji Armėnijos Respublikos teisminė instancija, išskyrus konstitucinio teisingumo klausimus, yra Kasacinis Teismas, kuris pašauktas užtikrinti vienodą įstatymo taikymą. Kasacinio Teismo įgaliojimai nustatomi Konstitucija ir įstatymu.

Ypatingųjų teismų kūrimas draudžiamas.

93 straipsnis

Konstitucinį teisingumą Armėnijos Respublikoje įgyvendina Konstitucinis Teismas.

94 straipsnis

Teismų nepriklausomumas garantuojamas Konstitucija ir įstatymais.

Teismų įgaliojimai, jų formavimo tvarka ir veikla nustatomi Konstitucija ir įstatymais.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir formavimo tvarka nustatomi Konstitucija, o jo veiklos tvarka nustatoma Konstitucija ir Konstitucinio Teismo įstatymu.

94.1 straipsnis

Konstitucijos ir įstatymo nustatyta tvarka formuojama ir veikia Teisingumo taryba.

Teisingumo tarybą sudaro devyni teisėjai, įstatymo nustatyta tvarka išrinkti slaptu balsavimu bendrame Armėnijos Respublikos teisėjų susirinkime, po du teisininkus mokslininkus, skirtus Respublikos Prezidento ir Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko.

Teisingumo tarybos posėdžius veda Kasacinio Teismo pirmininkas – be teisės balsuoti.

95 straipsnis

Teisingumo taryba įstatymo nustatyta tvarka:

1) sudaro ir teikia Respublikos Prezidentui tvirtinti teisėjų kandidatūrų sąrašą ir teisėjų tarnybinio judėjimo sąrašus, kurių pagrindu vykdomi paskyrimai;

2) teikia išvadas dėl pateiktų teisėjų kandidatūrų;

3) siūlo Kasacinio Teismo, jo skyrių pirmininkų ir teisėjų, Apeliacinio teismo, pirmosios instancijos teismų ir specializuotų teismų pirmininkų kandidatūras;

4) Respublikos Prezidento prašymu išsako nuomonę malonės klausimais;

5) patraukia teisėjus drausminėn atsakomybėn, teikia Respublikos Prezidentui pasiūlymus dėl teisėjo įgaliojimų nutraukimo, dėl sutikimo suimti teisėją, laikyti jį kaltinamuoju arba patraukti administracinėn atsakomybėn teismine tvarka.

96 straipsnis

Teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys nekeičiami. Teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys eina savo pareigas iki 65 metų. Jų įgaliojimai pasibaigia tik Konstitucijos ir įstatymų numatytais atvejais ir tvarka.

97 straipsnis

Vykdydami teisingumą teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys yra nepriklausomi, klauso tik Konstitucijos ir įstatymo.

Teisėjo ir Konstitucinio Teismo nario veiklos garantijos ir atsakomybės pagrindai ir tvarka nustatomi Konstitucija ir įstatymu.

Teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys negali būti suimti, laikomi kaltinamaisiais, taip pat negali būti iškeltas klausimas dėl jų patraukimo administracinėn atsakomybėn teismine tvarka atitinkamai be Teisingumo tarybos ar Konstitucinio Teismo sutikimo. Teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys negali būti sulaikyti, išskyrus atvejus, kai sulaikoma nusikaltimo darymo momentu arba iš karto po to. Tokiais atvejais apie sulaikymą nedelsiant pranešama Respublikos Prezidentui ir atitinkamai Kasacinio Teismo pirmininkui arba Konstitucinio Teismo pirmininkui.

98 straipsnis

Teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys negali verstis versline veikla, eiti nesusijusias su jų pareigomis pareigas valstybinėse arba vietos savivaldos institucijose, komercinėse organizacijose, atlikti kitą apmokamą darbą, išskyrus mokslinį, pedagoginį ir kūrybinį.

Teisėjas ir Konstitucinio Teismo narys negali būti jokios partijos nariais ir užsiimti politine veikla.

99 straipsnis

Konstitucinį Teismą sudaro devyni nariai.

100 straipsnis

Konstitucinis Teismas įstatymo nustatyta tvarka:

1) nustato įstatymų, Nacionalinio Susirinkimo nutarimų, Respublikos Prezidento įsakų, Vyriausybės, Ministro Pirmininko, vietos savivaldos institucijų nutarimų atitiktį Konstitucijai;

2) iki tarptautinės sutarties ratifikavimo nustato joje įtvirtintų įsipareigojimų atitiktį Konstitucijai;

3) sprendžia ginčus, susijusius su referendumų rezultatais;

3.1) sprendžia ginčus, susijusius su sprendimais, priimtais dėl Respublikos Prezidento ir deputatų rinkimų rezultatų;

4) pripažįsta nenugalimomis ar pašalintomis kliūtis, iškilusias kandidatui į Respublikos Prezidentus;

5) teikia išvadą dėl Respublikos Prezidento nušalinimo nuo pareigų pagrįstumo;

6) teikia išvadą, ar Respublikos Prezidentui neįmanoma atlikti savo įgaliojimų;

7) teikia išvadą dėl Konstitucinio Teismo nario įgaliojimų nutraukimo, atitinkamai jo suėmimo, laikymo kaltinamuoju, taip pat klausimo dėl jo patraukimo administracinėn atsakomybėn teismine tvarka iškėlimo;

8) teikia išvadą dėl municipaliteto vadovo nušalinimo nuo pareigų pagrįstumo;

9) įstatymo numatytais atvejais pateikia nutarimą dėl partijos veiklos sustabdymo ar uždraudimo.

101 straipsnis

Į Konstitucinį Teismą Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka gali kreiptis:

1) Respublikos Prezidentas – atvejais, numatytais Konstitucijos 100 straipsnio 1, 2, 3, 7 ir 9 punktuose;

2) Nacionalinis Susirinkimas – atvejais, numatytais Konstitucijos 100 straipsnio 3, 5, 7 ir 9 punktuose;

3) ne mažiau kaip vienas penktadalis deputatų – atvejais, numatytais Konstitucijos 100 straipsnio 1 ir 3 punktuose;

4) Vyriausybė – atvejais, numatytais Konstitucijos 100 straipsnio 1, 6, 8 ir 9 punktuose;

5) vietos savivaldos institucijos – norminių valstybės institucijų aktų, pažeidžiančių jų konstitucinę teisę, atitikties Konstitucijai klausimu;

6) kiekvienas asmuo – dėl konkrečios bylos, kai yra galutinis teismo aktas, išnaudotos visos teisminės gynybos galimybės ir ginčijamas jam šiuo aktu pritaikytos įstatymo nuostatos konstitucingumas;

7) teismai ir Generalinis prokuroras – normatyvinių teisės aktų nuostatų, susijusių su konkrečia byla, kuri yra nagrinėjama teisme, konstitucingumo klausimais;

8) Žmogaus teisių gynėjas – normatyvinių aktų, išvardytų Konstitucijos 100 straipsnio 1 punkte, atitikties Konstitucijos II skirsnio nuostatoms klausimais;

9) kandidatai į Respublikos Prezidentus ir į deputatus – klausimais, juos liečiančiais Konstitucijos 100 straipsnio 3.1 ir 4 punktų kontekste.

Konstitucinis Teismas nagrinėja bylą tik esant atitinkamam pareiškimui.

102 straipsnis

Konstitucinis Teismas Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka ir terminais priima nutarimus ir išvadas.

Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados yra galutiniai ir įsigalioja nuo paskelbimo momento.

Konstitucinis Teismas savo nutarimu gali nustatyti vėlesnį norminio akto, kuris neatitinka Konstitucijos, ar jo dalies teisinės galios netekimo terminą.

Konstitucijos 100 straipsnio 14 ir 9 punktuose numatytais klausimais Konstitucinis Teismas priima nutarimus, o Konstitucijos 100 straipsnio 5, 8 punktuose numatytais atvejais teikia išvadas. Išvados ir nutarimai 9 punkte numatytais klausimais priimami ne mažiau negu dviem trečdaliais visų jo narių balsų, o kiti nutarimai priimami visų jo narių balsų dauguma.

Jeigu Konstitucinio Teismo išvada yra neigiama, tai klausimas kompetentingoje institucijoje baigiamas svarstyti.

103 straipsnis

Armėnijos Respublikos prokuratūra yra vieninga sistema, kuriai vadovauja Generalinis prokuroras.

Generalinį prokurorą Respublikos Prezidento siūlymu šešeriems metams skiria Nacionalinis Susirinkimas. Tas pats asmuo Generaliniu prokuroru negali būti skiriamas daugiau kaip du kartus iš eilės.

Nacionalinis Susirinkimas bendrojo deputatų skaičiaus balsų dauguma Respublikos Prezidento siūlymu įstatymo nustatytu atveju gali Generalinį prokurorą atšaukti iš pareigų.

Prokuratūra įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais:

1) pradeda baudžiamąjį persekiojimą;

2) įgyvendina ikiteisminio tyrimo ir pirminio tyrimo teisėtumo priežiūrą;

3) palaiko kaltinimą teisme;

4) teisme iškelia ieškinį dėl valstybinių interesų apsaugos;

5) užprotestuoja teismų sprendimus, nutartis ir nutarimus;

6) įgyvendina bausmių ir kitų prievartos formų teisėtumo priežiūrą.

Prokuratūra veikia pagal Konstitucijos suteiktus ir įstatymo pagrįstus įgaliojimus.

VII SKIRSNIS
VIETOS SAVIVALDA

104 straipsnis

Vietos savivalda įgyvendinama municipalitetuose.

Vietos savivalda – municipaliteto teisė ir galimybė savo atsakomybe spręsti vietinės reikšmės klausimus laikantis Konstitucijos ir įstatymų siekiant gyventojų gerovės.

104.1 straipsnis

Municipalitetas – vienos ar kelių gyvenamųjų vietovių gyventojų bendrija.

Municipalitetas laikomas juridiniu asmeniu, turi teisę į nuosavybę ir kitas turtines teises.

105 straipsnis

Įgaliojimai valdyti ir disponuoti municipaline nuosavybe, spręsti municipalinės reikšmės klausimus ir kiti įgaliojimai dėl municipaliteto poreikių tenkinimo municipaliteto įgyvendinami kaip privatūs įgaliojimai. Dalis privačių municipaliteto įgaliojimų įstatymu gali būti nustatyti kaip privalomi.

Siekiant efektyvesnio valstybės institucijų valdžios įgaliojimų įgyvendinimo, šie įgaliojimai įstatymu gali būti perduoti vietos savivaldos institucijoms.

105.1 straipsnis

Žemė, esanti administracinėse municipaliteto ribose, išskyrus žemę, būtiną valstybiniams poreikiams, taip pat žemę, priklausančią fiziniams ir juridiniams asmenims, yra municipalinė nuosavybė.

106 straipsnis

Savo biudžetą municipalitetai formuoja savarankiškai.

Municipalinių pajamų šaltiniai nustatomi įstatymu.

Įstatymu nustatomi tokie municipalitetų finansavimo šaltiniai, kurie užtikrina jų įgaliojimų įgyvendinimą.

Municipalitetams perduotų įgaliojimų vykdymas būtinai turi būti finansuojamas iš valstybės biudžeto.

Municipalitetai nustato įstatymu numatyto dydžio vietinius mokesčius ir rinkliavas. Per municipalitetus gali būti nustatomi mokėjimai už suteiktas paslaugas.

107 straipsnis

Savo teisę į savivaldą municipalitetas įgyvendina per vietos savivaldos institucijas – municipaliteto tarybą ir municipaliteto vadovą, kurie įstatymo nustatyta tvarka išrenkami ketveriems metams.

Municipaliteto taryba įstatymo nustatyta tvarka disponuoja municipaline nuosavybe, municipaliteto vadovo teikimu tvirtina municipalinį biudžetą, įstatymo nustatyta tvarka nustato vietinius mokesčius, rinkliavas ir mokėjimus, priima teisės aktus, kurie turi būti vykdomi municipaliteto teritorijoje. Municipaliteto tarybos priimami aktai negali prieštarauti įstatymams, jų paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka nustatomi įstatymu.

Municipaliteto vadovo įgaliojimai ir jų vykdymo tvarka nustatomi įstatymu.

Municipaliteto gyventojai gali tiesiogiai dalyvauti municipaliteto veikloje sprendžiant klausimus vietinės reikšmės referendumu. Vietinio referendumo vykdymo tvarka nustatoma įstatymu.

108 straipsnis

Jerevanas laikomas municipalitetu. Jerevano miesto vietos savivaldos ir vietos savivaldos institucijų formavimo ypatumai nustatomi įstatymu. Įstatymu gali būti nustatyti tiesioginiai ir netiesioginiai Jerevano mero rinkimai.

108.1 straipsnis

Vietos savivaldos institucijų veiklos teisėtumo užtikrinimo tikslais įstatymo nustatyta tvarka įgyvendinama teisinė priežiūra. Municipalitetui suteiktų įgaliojimų įgyvendinimo valstybės kontrolės tvarka nustatoma įstatymu.

109 straipsnis

Vyriausybė įstatymo nustatytais atvejais Konstitucinio Teismo išvados pagrindu gali nušalinti municipaliteto vadovą nuo pareigų.

110 straipsnis

Municipalitetai, atsižvelgdami į visuomenės interesus, pagal įstatymą gali vienytis vieni su kitais ar atsiskirti vieni nuo kitų. Nacionalinis Su-

sirinkimas Vyriausybės siūlymu priima atitinkamą įstatymą. Iki įstatymo leidimo iniciatyvos pateikimo Vyriausybė atitinkamuose municipalitetuose skelbia vietinius referendumus. Vietinių referendumų rezultatai papildo įstatymo leidžiamąją iniciatyvą. Municipalitetai gali susivienyti arba atsiskirti nepriklausomai nuo vietinių referendumų rezultatų.

Principai, municipalitetų susivienijimo ar atsiskyrimo tvarka, taip pat vietinės savivaldos institucijų rinkimų terminai susikūrusiuose municipalitetuose nustatomi įstatymu.

Įstatymo nustatyta tvarka gali būti kuriami tarptautiniai municipaliniai susivienijimai.

VIII SKIRSNIS
KONSTITUCIJOS PRIĖMIMAS, KEITIMAS IR REFERENDUMAS

111 straipsnis

Konstitucija priimama arba keičiama referendumu Respublikos Prezidento arba Nacionalinio Susirinkimo iniciatyva.

Referendumą Nacionalinio Susirinkimo siūlymu arba sutikimu paskelbia Respublikos Prezidentas. Atitinkamą nutarimą visų deputatų balsų dauguma priima Nacionalinis Susirinkimas.

Respublikos Prezidentas per dvidešimt dienų nuo Konstitucijos projekto ar jos pakeitimų projekto gavimo gali jį grąžinti Nacionaliniam Susirinkimui su savo prieštaravimais ir pasiūlymais, reikalaudamas naujo svarstymo.

Respublikos Prezidentas per Nacionalinio Susirinkimo nustatytą terminą referendumui pateikia Konstitucijos ar jos pakeitimų projektą, pasiūlytą Nacionalinio Susirinkimo ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų deputatų balsų.

Jeigu iniciatyvą išreiškia Respublikos Prezidentas, Nacionalinis Susirinkimas per tris mėnesius po Konstitucijos ar jos pakeitimų projekto gavimo balsuoja dėl projekto pateikimo referendumui. Jeigu Nacionalinio Susirinkimo deputatų dauguma balsuoja už projektą, jis laikomas priimtu ir Respublikos Prezidento per jo nustatytą terminą teikiamas referendumui.

112 straipsnis

Įstatymai referendumui pateikiami Nacionalinio Susirinkimo ar Vyriausybės siūlymu Konstitucijos 111 straipsnio nustatyta tvarka.

Referendumu priimto įstatymo pakeitimai atliekami tik referendumu.

113 straipsnis

Referendumui pateiktas projektas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo daugiau negu pusė balsavusiųjų, bet ne mažiau kaip vienas ketvirtadalis įtrauktų į rinkimų sąrašus piliečių.

114 straipsnis

Konstitucijos 1, 2 ir 114 straipsniai nekeičiami.

IX SKIRSNIS
BAIGIAMOSIOS IR PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

115 straipsnis

Armėnijos Respublikos Konstitucijos pakeitimai, išskyrus 55 straipsnio 9 punkto pirmojo sakinio nuostatas, susijusias su Kontrolės rūmų pirmininku ir Generaliniu prokuroru, 63 straipsnio antros dalies pirmojo sakinio nuostatą, 74.1 straipsnio pirmąją dalį, 83.4 straipsnį, 85 straipsnio šeštosios dalies pirmojo sakinio nuostatą, 86 straipsnį, 88.1 straipsnio pirmąją dalį, 101 straipsnio 6 punktą, 107 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytą terminą, įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo „Armėnijos Respublikos oficialiose žiniose“.

116 straipsnis

Konstitucijoje pakeistos 55 straipsnio 9 punkto pirmojo sakinio nuostatos, susijusios su Kontrolės rūmų pirmininku ir Generaliniu prokuroru, 74.1 straipsnio pirmoji dalis, 83.4 straipsnyje nustatyta nuostata, 86 straipsnis, 88.1 straipsnio pirmoji dalis įsigalioja nuo pirmos kito šaukimo Nacionalinio Susirinkimo sesijos dienos. 63 straipsnio antrosios dalies pirmajame sakinyje nustatyta nuostata taikoma vėlesniems Nacionalinio Susirinkimo šaukimams.

86 straipsnio šeštosios dalies pirmame sakinyje nustatyta nuostata įsigalioja nuo 2008 metų liepos 1 dienos.

101 straipsnio 6 punktas įsigalioja nuo 2006 metų liepos 1 dienos.

107 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytas terminas įsigalioja vietos savivaldos institucijoms, išrinktoms po Konstitucijos pakeitimų priėmimo.

117 straipsnis

Po Konstitucijos pakeitimų įsigaliojimo:

1) Nacionalinis Susirinkimas per dvejus metus pritaiko galiojančius įstatymus prie Konstitucijos pakeitimų;

2) Nacionalinis Susirinkimas per vienerius metus įstatymu nustato Armėnijos Respublikos himną. Iki tol galioja himnas, galiojantis iki Konstitucijos pakeitimų įsigaliojimo;

3) Konstitucijos nustatytos socialinės teisės galioja atitinkamų įstatymų nustatyta apimtimi;

4) Respublikos Prezidentas iki pirmos kito Nacionalinio Susirinkimo sušaukimo sesijos gali:

a) po konsultacijų su Nacionalinio Susirinkimo Pirmininku ir Ministru Pirmininku paleisti Nacionalinį Susirinkimą ir paskelbti neeilinius rinkimus;

b) atleisti Ministrą Pirmininką;

5) iki pirmos kito šaukimo Nacionalinio Susirinkimo sesijos atidarymo dienos Vyriausybės posėdžius šaukia ir veda Respublios Prezidentas arba jo nurodymu Ministras Pirmininkas. Vyriausybės nutarimą pasirašo Ministras Pirmininkas, tvirtina Respublikos Prezidentas;

6) neišvengiamo pavojaus, gresiančio konstitucinei santvarkai, atveju iki teisinio nepaprastosios padėties režimo nustatymo įstatymu Respublikos Prezidentas po konsultacijų su Nacionalinio Susirinkimo Pirmininku ir Ministru Pirmininku įgyvendina susiklosčiusiomis aplinkybėmis būtinas priemones ir dėl to kreipiasi į Tautą;

7) Centrinio banko pirmininkas eina savo pareigas iki termino, nustatyto galiojančiu įstatymu, pabaigos;

8) Kontrolės rūmų pirmininkas paskiriamas per tris mėnesius nuo pirmos kito Nacionalinio Susirinkimo sušaukimo sesijos. Iki tol Kontrolės rūmai toliau vykdo įgaliojimus, nustatytus iki Konstitucijos pakeitimų įsigaliojimo;

9) Generalinis prokuroras toliau eina savo pareigas ne ilgiau kaip penkis mėnesius nuo pirmos kito Nacionalinio Susirinkimo sušaukimo sesijos atidarymo dienos iki naujo Generalinio prokuroro paskyrimo Konstitucijos 55 straipsnio 9 punkto nustatyta tvarka;

10) pareigas einantys Teisingumo tarybos nariai, teisėjai ir teisininkai mokslininkai toliau eina pareigas iki įgaliojimų pasibaigimo. Nacionalinis Susirinkimas per tris mėnesius išrenka du teisininkus mokslininkus – Teisingumo tarybos narius;

11) 83.2 straipsnio numatytos nepriklausomos institucijos nariai toliau eina pareigas iki Armėnijos Respublikos įstatymo „Dėl televizijos ir radijo“ nustatyto įgaliojimų termino pabaigos. Tuo atveju, kai jų pareigų

ėjimo terminas pasibaigia arba jų įgaliojimai nutraukiami pirma laiko, į vakansines vietas paeiliui Nacionalinis Susirinkimas ar Respublikos Prezidentas skiria naujus asmenis;

12) Jerevano mieste vietos savivaldos institucijos formuojamos ne vėliau kaip per dvejus metus po atitinkamo įstatymo priėmimo. Iki tol vietos savivalda ir teritorinė valdžia Jerevano mieste įgyvendinamos galiojančių įstatymų nustatyta tvarka;

13) Konstitucinio Teismo nariai toliau eina savo pareigas, kol jiems sukanka septyniasdešimt metų.

AUSTRALIJOS SANDRAUGA

• PRATARMĖ •

Pagrindinis Australijos Sandraugos 1900 m. liepos 9 d. Konstitucinis aktas yra priimtas Jungtinės Karalystės Parlamente. Šiuo metu Australija yra nepriklausoma valstybė ir Didžiosios Britanijos parlamento priimtas aktas turi visiškai kitą galią. Jis gali būti keičiamas tik Australijos Sandraugos piliečių referendume. Net ir tuo atveju, jeigu Jungtinės Karalystės Parlamentas peržiūrėtų Australijos Sandraugos 1900 m. Konstitucinį aktą, jis negaliotų Australijoje. Šalies Konstitucija yra laikoma visiškai nepriklausomu aktu nuo originalaus akto.

Konstitucijos preambulė skelbia, kad Naujojo Pietų Velso, Viktorijos, Pietų Australijos, Kvinslendo ir Tasmanijos žmonės sutiko susijungti į viena nedalijamą Federacinę Sandraugą po Didžiosios Britanijos ir Airijos Jungtinės Karalystės karūna.

Pagal Konstituciją yra sukurta federacinė valstybė, kuri 1901 m. sausio 1 d. apėmė atskiras kolonijines teritorijas: Naująjį Pietų Velsą, Kvinslendą, Pietų Australiją, Tasmaniją, Viktoriją ir Vakarų Australiją. Pagal Konstitucijos 106 straipsnį Australijos Sandraugos valstijų konstitucijos turi neprieštarauti šalies Konstitucijai. Pagal Australijos Sandraugos konstitucinę sandarą kiekvienos valstijos parlamentas dalyvauja įstatymų leidyboje.

Australijos Sandraugoje keletą kartų buvo kilusios diskusijos, kad šalis turi tapti respublika. 1999 m. lapkričio 6 d. referendume australai dideliu balsų skirtumu atmetė siūlymą Karalienę pakeisti Prezidentu, kurį pareigoms turėtų skirti parlamentas dviejų trečiųjų balsų dauguma. Dabartiniu metu aktyvių diskusijų dėl pakartotinio referendumo nevyksta.

Australijos Sandraugos Konstitucijoje nėra vartojama sąvoka „valstybės vadovas“. Ir tokios galios nėra suteikiamos nė vienam asmeniui ar institucijai. Tačiau nemažai teiginių Konstitucijos tekste leidžia daryti išvadą, kad tokios funkcijos suteikiamos Jungtinės Karalystės Karalienei, kaip imperijos valdovei. Ji laikoma visos Australijos konstitucinės sistemos vadove, nors jos galios pagal Konstituciją yra perduotos jos atstovui – Australi-

jos generalgubernatoriui. Nustojus gyvuoti imperijai nuo 1973 m. laikoma, kad šalis yra nepriklausoma konstitucinė monarchija.

Pagal Konstituciją monarchui Australijoje atstovauja gubernatorius. Konstitucija skelbia, kad bet koks Australijos Sandraugos Parlamento priimtas įstatymas gali būti atšauktas monarcho, nors realiai tokia galia nebuvo pasinaudota. Konstitucinė Australijos Sandraugos pozicija atitinka individualios kolonijos santykius su Jungtine Karalyste.

Tebevyksta ginčai, ar Australijos generalgubernatorius laikytinas valstybės vadovu. Generalgubernatorius laikosi tos nuomonės, kad valstybės vadovė yra Karalienė Elžbieta II, ir būtent dėl to ji vaizduojama ant Australijos valiutos. Kai kurie teisės teoretikai teigia, kad valstybės vadovas yra Sandraugos karūna.

Konstitucijos I dalies 1 straipsnis numato federacijos parlamento – vadinamo Sandraugos Parlamentu – įgaliojimus. Parlamentas susideda iš dvejų rūmų – Senato (aukštųjų rūmų) ir Atstovų Rūmų (žemųjų rūmų).

Atstovų Rūmus sudaro 150 narių, kurie atstovauja regionams, vadinamiems rinkimų apygardomis. Kiekvienoje apygardoje renkama po vieną atstovą pagal mažoritarinę rinkimų sistemą. Senatas susideda iš 76 narių – po 12 atstovų iš kiekvienos valstijos ir po 2 nuo kiekvienos teritorijos. Senato nariai renkami pagal proporcinę rinkimų sistemą. Abeji Parlamento rūmai posėdžiauja Parlamento rūmuose Kanberoje.

Pagal Australijos Sandraugos Konstituciją abeji Parlamento rūmai turi lygias teises. Atstovų Rūmai ir Senatas kartu dalyvauja įstatymų leidyboje. Formuojant Vyriausybę kartu su generalgubernatoriumi dalyvauja politinė partija arba partijų koalicija, laimėjusi vietų daugumą Atstovų Rūmuose. Partijos ar partijų koalicijos vadovas tampa ministru pirmininku. Kiti išrinkti Atstovų Rūmų ir Senato nariai, priklausantys rinkimus laimėjusiai politinei partijai arba partijų koalicijai, tampa Vyriausybės nariais – ministrais. Australijos Sandraugos politinėje sistemoje paprastai po rinkimų Vyriausybę formuoja viena politinė partija.

Federacijos galios įstatymų leidyboje yra reglamentuojamos pagal Konstitucijos 51 straipsnio 40 paragrafą, nustatant įstatymų leidybos tikslus ir apimtis. Čia neapibūdintos galios paliekamos federacijos subjektams. Toks modelis pasirinktas pagal JAV Konstitucijos modelį. Įstatymų leidybos galios, priskirtos federacijos subjektams, yra įtvirtintos Konstitucijos 107 straipsnyje. Šios galios laikomos federacijos įstatymų leidybos proceso tąsa. Australijos Sandraugos Parlamentas turi išimtines galias pri-

imti įstatymus dėl nacionalinės valiutos, monetų ir paskolų. Tai įtvirtinta 51 straipsnio XII paragrafe ir reiškia, jog Australija turi vieną valiutą, nors iki federacijos suvienijimo buvo kitaip. Prekybos su kitomis šalimis teisinis reguliavimas ir išorės teisiniai santykiai taip pat išimtinai priskirti Sandraugos kompetencijai.

Konstitucija kai kuriose srityse suteikia Parlamentui išimtines galias įstatymų leidyboje ir šiose srityse valstijų parlamentai neturi jokių galių. Pavyzdžiui, 90 straipsnyje numatytos galios.

Įstatymų leidybos galių paskirstymas tarp Australijos ir valstijų parlamentų laikomas konkurenciniu. Tose srityse, kur Australijos Sandraugos Parlamentas turi išimtines galias, valstijų parlamentai taip pat turi tam tikras galias. Galių susikirtimo galimybės reglamentuotos Konstitucijos 109 straipsnyje. Aukščiausiasis Teismas yra išplėtojęs išimtinių valstybės galių ir instrumentų imuniteto doktrinas, kuriomis yra užtikrinama, jog valstybės ir valstijų teisės aktai galioja tik jų reguliavimo ribose ir vieni kitų negali keisti ar papildyti. Valstybės galių apsauga yra užtikrinama pagal 1920 m. Teismo sprendimą *Amalgamen Society of Engineers v. Adelaide Steamship Co Ltd.*

Finansinius reikalus reglamentuojantys teisės aktai gali būti keičiami Australijos Sandraugos Parlamento žemuosiuose rūmuose tik tuo atveju, jei juose yra vienos politinės partijos narių dauguma.

Pirmajame Atstovų Rūmų posėdyje turi būti išrenkamas pirmininkas, kuris pareigas eina tol, kol Rūmų nariai balsavimu nepašalina jo iš pareigų arba kol pats pageidauja eiti šias pareigas.

Konstitucijos tekste numatyta, kad išrinkus pirmąjį Senatą senatoriai paskirstomi į dvi klases. Pirmosios klasės senatorių įgaliojimai nutrūksta po trejų metų, o antrosios klasės senatorių tęsiasi šešerius metus. Rinkimai į Senatą vykdomi metai iki vakansijų atsiradimo. Senatorių įgaliojimai prasideda liepos 1 dieną.

Jeigu senatoriaus įgaliojimai nutrūksta iki kadencijos pasibaigimo, valstijos, kuriai senatorius atstovauja, abeji Parlamento Rūmai parenka asmenį likusiam kadencijos laikotarpiui. Jeigu tuo metu valstijos parlamentas neposėdžiauja, senatorių pareigoms skiria valstijos gubernatorius valstijos Vykdomosios Tarybos siūlymu. Toks asmuo senatoriaus pareigas eina ne vėliau kaip 14 dienų nuo prasidėjusio valstijos parlamento posėdžio. Prasidėjus parlamento posėdžiui turi būti išrenkamas senatorius.

Senatui vadovauja jo prezidentas, kuris išrenkamas pirmajame Senato posėdyje. Senato prezidentas gali netekti savo pareigų, praradęs senatoriaus mandatą, savo noru arba Senate balsavus už pašalinimą iš pareigų. Senatoriai savo pareigų netenka, jeigu du mėnesius iš eilės be pateisinamos priežasties nelanko Senato posėdžių.

Senato posėdžio teisėtumui reikalinga, kad posėdyje dalyvautų ne mažiau kaip vienas trečdalis Senato narių. Klausimai Senate sprendžiami senatorių balsų dauguma. Kiekvienas senatorius turi po vieną balsą. Senato prezidentas visais atvejais turi balsuoti. Tuo atveju, kai balsai pasiskirsto po lygiai, klausimas yra neišsprendžiamas – laikoma, kad balsuota „prieš".

Atstovų Rūmų narių skaičius turi būti dvigubai didesnis negu senatorių. Atstovų Rūmų nariai turi proporcingai atstovauti visų valstijų gyventojams, atsižvelgiant į paskutinių gyventojų surašymų duomenis. Turi būti ne mažiau kaip po penkis atstovus nuo kiekvienos valstijos. Atstovų Rūmų narių skaičius gali būti keičiamas įstatymu. Atstovų Rūmų narių įgaliojimai trunka ne ilgiau kaip trejus metus nuo susirinkimo į pirmąjį posėdį.

Atsiradus laisvam mandatui Atstovų Rūmuose, šių Parlamento rūmų pirmininkas skelbia naujus rinkimus į laisvą Atstovų Rūmų nario vietą. Jeigu šių Rūmų pirmininko nėra, tokius rinkimus skelbia generalgubernatorius.

Klausimai Atstovų Rūmuose sprendžiami balsavimu ir sprendimas priimamas narių balsų dauguma. Atstovų Rūmų pirmininkas nedalyvauja balsavimuose, išskyrus atvejus, kai balsai pasiskirsto po lygiai. Tuomet Atstovų Rūmų pirmininko balsas yra lemiamas.

Australijos Sandraugos Parlamentui valstijų parlamentai gali perduoti svarstyti bet kokius klausimus.

Pagal Australijos Sandraugos Konstitucijos 61 straipsnį vykdomąją valdžią šalyje turi Jungtinės Karalystės Karalienė, kuriai atstovauja generalgubernatorius. Vykdomoji valdžia turi būti vykdoma pagal šalies Konstituciją ir įstatymus.

Australijos Sandraugos vyriausybė vadinama Federacijos Vykdomąja Taryba. Ji patarinėja generalgubernatoriui dėl Sandraugos valdymo. Pagal Konstitucijos tekstą Federacijos Vykdomoji Taryba yra atsakinga generalgubernatoriui, tačiau iš tikrųjų ji atsakinga ir atskaitinga Atstovų Rūmams.

Federacijos Vykdomosios Tarybos narius pareigoms skiria generalgubernatorius. Šie pareigūnai turi įgaliojimus veikti tol, kol turi generalgubernatoriaus pasitikėjimą. Federacijos Vykdomosios Tarybos nariai dar yra vadinami Karalienės ministrais.

Karinių jūrų ir ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas skiriamas generalgubernatoriaus sprendimu ir veikia kaip Karalienės atstovas. Kitų aukščiausiųjų valstybės institucijų vadovus pareigoms skiria generalgubernatorius.

Australijos Sandraugos teisminė valdžia yra sutelkta federacijos Aukščiausiojo Teismo jurisdikcijoje. Teisminę valdžią reglamentuoja Konstitucijos 71 straipsnis. Federacijos aukščiausiasis teismas vadinamas Australijos Aukščiausiuoju Teismu. Šiam Teismui vadovauja vyriausiasis teisėjas – *Chief Justice.*

Australijos Sandraugos Konstitucijos III skyrius numato nuostatas dėl federacinės teismų sistemos. Australijos Aukščiausiasis Teismas yra apeliacinė instancija. Teismų teisėjams garantuojamas imunitetas. Pagal valdžių padalijimo principą Konstitucijos III skyrius užtikrina, kad teisminę valdžią įgyvendina tik teismai ir tik pagal Konstitucijos ir įstatymų nuostatas.

Tik Australijos Aukščiausiajam Teismui suteiktos galios interpretuoti ir taikyti Australijos teisę. Šis teismas sprendžia sudėtingiausias teisines bylas, aiškina teisės aktų (federacinių ir valstijų) atitiktį Konstitucijos normoms. Nemaža teismo jurisprudencija aiškinantis ministerijų, kitų federacijos administracinių institucijų ir valstybės tarnautojų teisės aktų teisėtumą. Šis teismas priima nemažai sprendimų bylose dėl imigracijos.

Šalies Aukščiausiojo Teismo ir kitų teismų teisėjus pareigoms skiria generalgubernatorius kartu su Federacijos Vykdomąja Taryba. Teisėjus iš pareigų gali pašalinti generalgubernatorius kartu su Federacijos Vykdomąja Taryba arba abeji Parlamento rūmai toje pačioje sesijoje priėmę vienodą sprendimą. Aukščiausiojo Teismo pirmininko įgaliojimai pasibaigia, jam sulaukus 70 metų amžiaus. Taip pat ir visų teisėjų įgaliojimai pasibaigia, jiems sulaukus 70 metų amžiaus.

Teisėjų, veikiančių kaip federacijos teismų teisėjai, skaičių nustato parlamentas. Šie teisėjai turi vadovautis federacijos teisės aktų normomis. Valstijoje teisingumą vykdantys teisėjai privalo vadovautis valstijų teise.

Australijos Sandraugos Konstitucijoje nėra teisių bilio. 1898 m. kuriant Australijos Sandraugos Konstitucijos tekstą buvo žavimasi JAV konstitucine tradicija. Dalis delegatų siūlė, kad Konstitucijos tekste būtų nuostatos dėl žmogaus teisių ir laisvių, tačiau kiti laikėsi pozicijos, kad pati

valstybės institucinė sistema – ypač parlamentinė ir nepriklausomų teismų sistema – garantuos, kad žmogaus teisės būtų užtikrintos.

Specialios nuostatos dėl žmogaus teisių numatytos Konstitucijos 80 straipsnyje. Garantuojama teisė į teisminį nagrinėjimą dėl Australijos Sandraugos teisės aktų pažeidimo. Konstitucijos 51 straipsnis numato pagrindus kompensuoti patirtą žalą dėl šalies institucijų veiklos.

Religijos laisvę garantuoja Konstitucijos 116 straipsnis. Ši nuostata remiasi JAV Konstitucijos pirmąja pataisa. Australijos Sandraugos Konstitucija draudžia Sandraugai priimti įstatymą, steigiantį kokią nors religiją, vykdantį kokios nors religijos priežiūrą ar draudžiantį laisvą kokios nors religijos išpažinimą.

Pagal Konstitucijos 7 ir 24 straipsnius Australijos Sandraugos piliečiai tiesiogiai renka abejus Parlamento rūmus.

Konstitucijos 128 straipsnis numato nuostatas dėl referendumų vykdymo, siekiant pakeisti ar papildyti Konstitucijos normas. Pagal šį straipsnį siekiant pakeisti ar papildyti Konstituciją reikia:

- abejų Parlamento rūmų pritarimo absoliučia balsų dauguma ir
- patvirtinimo referendumu visų šalies rinkėjų balsų dauguma ir daugumos visose valstijose ir balsų daugumos kiekvienoje valstijoje, jeigu nuostatos reguliuos tos valstijos ar jos gyventojų teisinį statusą.

Keičiant Konstitucijos tekstą, balsavimas pirmiausia vyksta žemuosiuose rūmuose – Atstovų Rūmuose. Po to generalgubernatorius ministro pirmininko patarimu teikia Senatui balsuoti. Jeigu aukštieji rūmai absoliučia balsų dauguma pritaria, Konstitucijos pataisa teikiama referendumui.

Dėl to, kad pataisa būtų priimta referendume, reikalingas balsavimas ir pritarimas dviguba dauguma: visų šalies rinkėjų dauguma ir valstijų dauguma – keturiose iš šešių valstijų turi būti pritarta visų rinkėjų dauguma.

Po to, kai referendume pritarta Konstitucijos pataisai, jos tekstas teikiamas karališkajam tvirtinimui. Australijos Sandraugos Konstitucijos pataisos tekstą Karalienės vardu tvirtina generalgubernatorius.

Aštuoni referendumai iš keturiasdešimt trijų, vykusių Australijos Sandraugoje, buvo sėkmingi. 1937 m., du kartus 1946 m., 1977 m. ir 1984 m. vykusiuose referendumuose buvo nepritarta daugumoje valstijų, nors visoje šalyje piliečiai pritarė balsų dauguma. Per visą referendumų istoriją nebuvo atvejo, kad pritartų valstijų dauguma, bet nepritartų šalies gyventojų dauguma.

Šalia Australijos Sandraugos Konstitucijos galioja ir teisės aktai, kurie yra svarbūs šalies konstitucinei sistemai. Tai – Karalienės išduoti patentų liudijimai, Konvencijos, kurios per ilgą istorinį laikotarpį apibūdino, kaip aiškinti įvairius Konstitucijos straipsnius.

Australijos Sandraugos Konstitucija formaliai nenustato ministro pirmininko institucijos sukūrimo. Tačiau praktikoje tokia institucija egzistuoja, nes valstybės kabineto vadovas *de facto* turi aptarnaujantį personalą.

AUSTRALIJOS SANDRAUGOS KONSTITUCINIS AKTAS[1]

Aktas, kuriuo steigiama Australijos Sandrauga
[1900 m. liepos 9 d.]

KADANGI Naujojo Pietų Velso, Viktorijos, Pietų Australijos, Kvinslando ir Tasmanijos žmonės, nuolankiai remdamiesi Visagalio Dievo palaiminimu, susitarė susivienyti į vieną neišardomą Federacinę Sandraugą po Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės Karūna ir pagal Konstituciją nustatė:

Ir kadangi yra tikslinga numatyti kitų Australazijos kolonijų ir Karalienės valdomų teritorijų įtraukimą į Sandraugą:

Jos Didenybė Karalienė, šiame Parlamente susirinkusių pasaulietinių ir laikinųjų lordų, taip pat bendruomenių atstovų patarimu ir pritarimu ir įgyvendindama savo galias priima šį Aktą:

1. Sutrumpintas pavadinimas

Šis Aktas gali būti vadinamas Australijos Sandraugos Konstituciniu aktu.

2. Akto galiojimas Karalienės įpėdiniams

Su Karaliene susijusios šio Akto nuostatos taikomos Jos Didenybės įpėdiniams ir paveldėtojams suverenioje Jungtinėje Karalystėje.

3. Paskelbimas apie Sandraugos steigimą

Karalienė, Slaptosios tarybos patarimu, teisėtai skelbia, kad nuo tam tikslui nustatytos dienos, bet ne vėliau kaip po vienerių metų nuo šio Akto

[1] Australijos Sandraugos Konstitucija, paskelbta Australijos oficialiame teisės aktų skelbimo interneto puslapyje http://www.comlaw.gov.au/, išversta iš anglų kalbos.

priėmimo, Naujojo Pietų Velso, Viktorijos, Pietų Australijos, Kvinslando ir Tasmanijos žmonės, taip pat Vakarų Australijos žmonės, jei Jos Didenybė yra įsitikinusi, kad Vakarų Australijoje žmonės tam pritaria, susivienys į federacinę sandraugą, vadinamą Australijos Sandrauga. Tačiau Karalienė gali bet kuriuo metu po paskelbimo paskirti Sandraugos generalgubernatorių.

4. Akto įsigaliojimas

Sandrauga steigiama, ir Sandraugos Konstitucija įsigalioja nuo tam tikslui nustatytos dienos. Tačiau pavienių kolonijų parlamentai gali bet kuriuo metu po šio Akto priėmimo priimti tokius įstatymus, kurie įsigaliotų tam tikslui nustatytą dieną ir kurie galėjo būti priimti, jei Konstitucija įsigaliotų kartu su šio Akto priėmimu.

5. Konstitucijos ir įstatymų taikymas

Šis Aktas ir visi įstatymai, kuriuos priėmė Sandraugos Parlamentas pagal Konstituciją, yra privalomai taikomi teismams, teisėjams ir kiekvienos Valstijos ir kiekvienos Sandraugos dalies žmonėms, neatsižvelgiant į Valstijos įstatymų nuostatas; Sandraugos įstatymai taikomi visiems Britanijos laivams, išskyrus Karalienės karo laivus, jei jų pirmasis atvykimo uostas ir paskirties uostas priklauso Sandraugai.

6. Sąvokos

Sandrauga – šiuo Aktu steigiama Australijos Sandrauga.

Valstijos – Naujojo Pietų Velso, Naujosios Zelandijos, Kvinslando, Tasmanijos, Viktorijos, Vakarų Australijos ir Pietų Australijos kolonijas, įskaitant Pietų Australijos šiaurinę teritoriją, kurios šiuo metu yra Sandraugos dalis, ir tokias kolonijas ar teritorijas, kurios gali būti priimtos į Sandraugą ar įsteigtos Sandraugos kaip Valstijos, ir kiekviena šių Sandraugos dalių vadinama Valstija.

Valstijos steigėjos – Valstijos, kurios sudarė Sandraugą jos steigimo metu.

7. Federalinės Tarybos akto panaikinimas

Šis Aktas panaikina 1885 m. Australazijos federalinės tarybos aktą, bet nėra taikomas Australazijos federalinės tarybos priimtiems įstatymams, kurie galioja Sandraugos steigimo metu.

Bet kurio tokio įstatymo taikymą Valstijai gali panaikinti Sandraugos Parlamentas, o kolonijai, kuri nėra Valstija – šios kolonijos parlamentas.

8. Kolonijų ribų akto taikymas

Priėmus šį Aktą, 1895 m. Kolonijų ribų aktas netaikomas kolonijoms, kurios tampa Sandraugos valstijomis, bet šio teisės akto taikymo tikslais Sandrauga laikoma savivaldą turinčia kolonija.

9. Konstitucija

Sandraugos Konstitucijos tekstas išdėstomas taip:

KONSTITUCIJA

I SKYRIUS. PARLAMENTAS

I dalis. Bendrosios nuostatos

1. Įstatymų leidžiamoji valdžia

Įstatymų leidžiamoji valdžia Sandraugoje suteikiama Federaliniam Parlamentui, kurį sudaro Karalienė, Senatas ir Atstovų Rūmai ir kuris toliau vadinamas ***Parlamentu*** arba ***Sandraugos Parlamentu***.

2. Generalgubernatorius

Karalienės skiriamas generalgubernatorius yra Jos Didenybės atstovas Sandraugoje, kuris Karalienės nuožiūra nustatytą laikotarpį ir atsižvelgdamas į Konstituciją Sandraugoje turi bei gali vykdyti tokias galias ir funkcijas, kurias Karalienė kaip Jos Didenybė gali jam suteikti.

3. Generalgubernatoriaus atlyginimas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, iš Sandraugos konsoliduoto pajamų fondo Karalienei kasmet sumokama dešimties tūkstančių svarų dydžio suma, skirta generalgubernatoriaus atlyginimui.

Generalgubernatoriaus atlyginimo dydis nekeičiamas tol, kol jis eina savo pareigas.

4. Nuostatos, susijusios su generalgubernatoriumi

Šios Konstitucijos nuostatos, susijusios su generalgubernatoriumi, taikomos tik pareigas einančiam generalgubernatoriui ar asmenims, kuriuos Karalienė gali paskirti vadovauti Sandraugos Vyriausybei, tačiau tokie asmenys neturi teisės gauti atlyginimą iš Sandraugos už kitas pareigas tol, kol vadovauja Sandraugos Vyriausybei.

5. Parlamento sesijos: pertraukos ir paleidimas

Generalgubernatorius savo nuožiūra gali nustatyti Parlamento sesijų laiką, taip pat gali paskelbdamas deklaraciją ar kitokiu būdu paskelbti Parlamento sesijos pertrauką ir tokia pat tvarka paleisti Atstovų Rūmus.

Parlamento sušaukimas

Po kiekvienų visuotinių rinkimų Parlamentas sušaukiamas ne vėliau kaip po trisdešimties dienų nuo tos dienos, kai turi būti grąžinami įsakymai.

Pirmoji sesija

Parlamentas sušaukiamas į posėdį ne vėliau kaip po šešių mėnesių nuo Sandraugos įsteigimo dienos.

6. Parlamento kasmetinė sesija

Parlamentas kiekvienais metais renkasi ne mažiau kaip į vieną sesiją taip, kad tarp ankstesnės Parlamento sesijos paskutinio posėdžio ir kitos sesijos pirmo posėdžio būtų ne daugiau kaip dvylika mėnesių.

II dalis. Senatas

7. Senatas

Senatą sudaro kiekvienos Valstijos senatoriai, kuriuos Valstijos gyventojai tiesiogiai renka kaip viena rinkimų apygarda, kol Parlamentas nenustato kitaip.

Kol Sandraugos Parlamentas nenustato kitaip, Kvinslando valstijos parlamentas, jeigu ši Valstija yra laikoma Valstija steigėja, gali priimti įstatymus, pagal kuriuos Valstija būtų padalyta į rinkimų apygardas ir kurie nustatytų kiekvienoje rinkimų apygardoje renkamą senatorių skaičių, o nesant tokių įstatymų Valstija yra laikoma viena rinkimų apygarda.

Kol Parlamentas nenustato kitaip, kiekvienai Valstijai steigėjai atstovauja šeši senatoriai. Parlamentas gali priimti įstatymus, pagal kuriuos senatorių skaičius kiekvienai Valstijai būtų didinamas arba mažinamas, bet užtikrinant vienodą pavienių Valstijų steigėjų atstovavimą, taip pat kiekviena Valstija steigėja negali turėti mažiau nei šešis senatorius.

Senatoriai renkami šešerių metų kadencijai. Išrinktų kiekvienos Valstijos senatorių tapatybę gubernatorius paliudija generalgubernatoriui.

8. Reikalavimai rinkėjams

Kiekvienos Valstijos senatorių rinkėjams šioje Konstitucijoje arba Parlamento nustatyti reikalavimai yra prilyginami Atstovų Rūmų narių rinkėjams keliamiems reikalavimams, bet senatorių rinkimuose kiekvienas rinkėjas gali balsuoti tik vieną kartą.

9. Senatorių rinkimo būdas

Sandraugos Parlamentas gali priimti įstatymus, nustatančius senatorių rinkimo būdą, kuris tūri būti vienodas visoms Valstijoms. Atsižvelgdamas į tokį įstatymą, kiekvienos Valstijos parlamentas gali priimti įstatymus, nustatančius senatorių rinkimo toje Valstijoje būdą.

Laikas ir vieta

Valstijos parlamentas gali priimti įstatymus, nustatančius Valstijos senatorių rinkimų laiką ir vietą.

10. Valstijos įstatymų taikymas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, tačiau laikantis šios Konstitucijos, kiekvienoje valstijoje galiojantys įstatymai, susiję su rinkimais į daugiau narių turinčius Valstijos parlamento rūmus, kiek tai įmanoma praktiškai, bus laikinai taikomi ir Valstijos senatorių rinkimams.

11. Veiksmai neišrinkus senatorių

Senatas gali pradėti darbą, net jei Valstija neužtikrina savo atstovavimo Senate.

12. Įsakymai dėl rinkimų rengimo

Bet kurios Valstijos gubernatorius gali duoti įsakymą dėl senatorių rinkimų Valstijoje. Senato paleidimo atveju įsakymas duodamas per dešimt dienų nuo paskelbimo apie tokį paleidimą.

13. Senatorių rotacija

Kiek įmanoma greičiau po pirmojo Senato posėdžio ir po kiekvieno pirmojo Senato posėdžio po jo paleidimo Senatas padalija kiekvienoje Valstijoje išrinktus senatorius į dvi grupes kuo tolygiau; pirmos grupės senatorių vietos atsilaisvina po trejų metų, o antros grupės senatorių – po šešerių metų nuo jų kadencijos pradžios. Vėliau senatorių vietos atsilaisvina po šešerių metų nuo jų kadencijos pradžios.

Rinkimai laisvoms vietoms užimti rengiami per vienus metus iki dienos, kurią šios vietos atsilaisvins.

Šiame skirsnyje senatoriaus kadencijos laikas pradedamas skaičiuoti nuo liepos pirmos dienos po jo išrinkimo dienos, išskyrus pirmuosius rinkimus bei rinkimus, vykstančius po Senato paleidimo, kai laikoma, kad kadencija prasideda nuo liepos pirmos dienos prieš senatoriaus išrinkimo dieną.

14. Būsimos rotacijos sąlygos

Valstijos senatorių skaičiui padidėjus ar sumažėjus, Sandraugos Parlamentas gali nustatyti tokias Valstijos senatorių vietų atlaisvinimo sąlygas, kurios, jo nuomone, yra būtinos siekiant užtikrinti rotacijos reguliarumą.

15. Neplanuotai atsilaisvinusios vietos

Jei senatoriaus vieta atsilaisvina pasibaigus jo kadencijai, Valstijos, kuriai atstovauti jis buvo išrinktas, parlamento rūmai bendrame posėdyje ir bendru balsavimu arba, jei yra tik vieni to parlamento rūmai, tik šie rūmai renka asmenį atsilaisvinusiai vietai užimti iki kadencijos pabaigos. Tačiau jei tuo metu, kai pranešama apie atsilaisvinusią vietą, Valstijos parlamento sesija nevyksta, Valstijos gubernatorius, Vykdomosios Tarybos patarimu, gali paskirti asmenį į šią vietą, kol pasibaigs keturiolikos dienų nuo kitos Valstijos parlamento sesijos pradžios terminas arba kol pasibaigs kadencija, atsižvelgiant į tai, kas įvyksta pirmiau.

Jeigu atsilaisvino vieta to senatoriaus, kurį išrinko Valstijos gyventojai ir kurį tuo metu, kai jis buvo išrinktas, politinė partija viešai pripažino kaip savo patvirtintą kandidatą ir jis viešai prisistatė kaip toks kandidatas, asmuo, išrinktas ar paskirtas pagal šį skirsnį atsiradus laisvai vietai, ar atsiradus laisvai vietai ir paskesnei (-ėms) laisvai (-oms) vietai (-oms), turi būti tos partijos narys, jei nėra tos partijos nario, kuris gali būti išrinktas arba paskirtas.

Tais atvejais, kai:

a) pagal paskutinę anksčiau išdėstytą pastraipą, tam tikros politinės partijos narys yra išrinktas ar paskirtas eiti senatoriaus, kurio vieta atsilaisvino, pareigas ir
b) prieš užimdamas vietą jis nustoja būti tos partijos nariu (išskyrus atvejus, kai pati partija nustoja egzistuoti),

jis laikomas neišrinktu ir nepaskirtu ir apie laisvą vietą pakartotinai pranešama pagal šios Konstitucijos 21 skirsnį.

Pagal šį skirsnį išrinkto ar paskirto senatoriaus tapatybę generalgubernatoriui paliudija Valstijos gubernatorius.

Jei senatoriaus, kurį Valstijos gyventojai išrinko per paskutinius rinkimus, vykusius iki 1977 m. *Konstitucijos pakeitimo (Aktas dėl neplanuotai atsilaisvinusių vietų Senate)* įsigaliojimo, vieta tapo laisva iki šio akto įsigaliojimo ir, įsigaliojus šiam aktui, šios vietos neužėmė joks asmuo, kurį vieni ar abeji Valstijos parlamento rūmai būtų išrinkę ar kurį būtų paskyręs Valstijos gubernatorius atsiradus šiai laisvai vietai, ar atsiradus šiai ir paskesnei (-ėms) laisvai (-oms) vietai (-oms), šis skirsnis taikomas taip, kaip ir tuo atveju, kai Valstijos gyventojų išrinkto senatoriaus vieta atsilaisvina po šio akto įsigaliojimo.

Jei senatorius eina pareigas 1977 m. *Konstitucijos pakeitimo* (*Aktas dėl neplanuotai atsilaisvinusių vietų Senate*) įsigaliojimo metu ir jei jis yra senatorius, kurį Valstijos gubernatorius paskyrė atsilaisvinus Valstijos žmonių išrinkto senatoriaus vietai, laikoma, kad jis buvo paskirtas eiti pareigas iki pasibaigs keturiolikos dienų nuo kitos Valstijos parlamento sesijos pradžios, kuri prasidėjo ar prasideda po jo paskyrimo, terminas. Toliau pagal šį skirsnį laikoma, kad Valstijos žmonių išrinkto senatoriaus vieta atsilaisvino po šio akto įsigaliojimo.

Pagal toliau išdėstytą pastraipą, jei senatorius užima pareigas 1977 m. *Konstitucijos pakeitimo* (*Aktas dėl neplanuotai atsilaisvinusių vietų Senate*) įsigaliojimo metu ir jei jis yra senatorius, kurį išrinko vieni ar abeji Valstijos parlamento rūmai atsilaisvinus Valstijos žmonių išrinkto senatoriaus vietai, laikoma, kad jis buvo išrinktas eiti pareigas iki Valstijos žmonių išrinkto senatoriaus kadencijos pabaigos.

Jeigu 1977 m. *Konstitucijos pakeitimo* (*Aktas dėl neplanuotai atsilaisvinusių vietų Senate*) įsigaliojimo metu ar iki jo įsigaliojimo įsigaliojo 1977 m. įstatymu padarytas *Konstitucijos pakeitimas* (*Vienu metu rengiami rinkimai*), laikoma, kad senatorius, kuris eina pareigas šio įstatymo įsigaliojimo metu ir kurį išrinko vieni ar abeji Valstijos parlamento rūmai atsilaisvinus Valstijos žmonių išrinkto senatoriaus vietai, buvo išrinktas eiti šias pareigas:

a) jei Valstijos gyventojų išrinkto senatoriaus kadencija turėjo baigtis 1978 m. birželio 30 d. – iki Atstovų Rūmų, kurių kadencija baigiasi ar kurie buvo paleisti pirmieji po įstatymo įsigaliojimo, kadencijos pabaigos arba paleidimo, arba

b) jei Valstijos gyventojų išrinkto senatoriaus kadencija turėjo baigtis 1981 m. birželio 30 d. – iki Atstovų Rūmų, kurių kadencija baigiasi ar kurie buvo paleisti antrieji po įstatymo įsigaliojimo, kadencijos pabaigos arba paleidimo, arba, jei Senatas buvo paleistas anksčiau, iki to paleidimo.

16. Reikalavimai senatoriams

Senatoriams taikomi Atstovų Rūmų nariams keliami reikalavimai.

17. Pirmininko rinkimai

Prieš pradėdamas savo darbą, Senatas iš senatorių išrenka Senato pirmininką; atsilaisvinus pirmininko pareigybei, pirmininką Senatas vėl išrenka iš senatorių.

Pirmininkas nustoja eiti savo pareigas, jei jis nustoja būti senatoriumi. Jis gali būti pašalintas iš pareigų Senato balsavimu arba gali atsistatydinti iš savo pareigų pateikęs generalgubernatoriui adresuotą raštą.

18. Senato veikla nesant pirmininko

Iki pirmininko išrinkimo arba nesant pirmininko, Senatas gali pasirinkti senatorių, kuris vykdys pirmininko pareigas jo nesant.

19. Senatoriaus atsistatydinimas

Senatorius gali raštu, adresuojamu pirmininkui arba generaligubernatoriui, jei pirmininkas neišrinktas arba yra išvykęs už Sandraugos ribų, pranešti apie atsistatydinimą, o jo vieta atsilaisvina.

20. Laisva vieta, atsiradusi dėl posėdžių nelankymo

Senatoriaus vieta atsilaisvina, jeigu du mėnesius iš eilės bet kurios Parlamento sesijos metu be Senato sutikimo jis neatvyksta į Senato posėdžius.

21. Pranešimas apie laisvą vietą

Atsilaisvinus vietai Senate, pirmininkas arba generalgubernatorius, jei pirmininkas neišrinktas arba yra išvykęs už Sandraugos ribų, praneša apie tai Valstijos, kurios atstovo vieta atsilaisvino, gubernatoriui.

22. Kvorumas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, Senato posėdyje, kuriame Senatas galėtų vykdyti savo įgaliojimus, privalo dalyvauti bent trečdalis visų senatorių.

23. Balsavimas Senate

Senate kylantys klausimai sprendžiami balsų dauguma, ir kiekvienas senatorius turi vieną balsą. Pirmininkas turi teisę balsuoti visais atvejais. Balsams pasiskirsčius po lygiai, laikoma, kad klausimas yra atmestas.

III dalis. Atstovų Rūmai

24. Atstovų Rūmų sudėtis

Atstovų Rūmus sudaro nariai, kuriuos tiesiogiai išrinko Sandraugos gyventojai, ir tokių narių, kiek tai įmanoma praktiškai, yra dvigubai daugiau nei senatorių.

Pavienėse Valstijose išrinktų narių skaičius yra proporcingas tų Valstijų gyventojų skaičiui ir, kol Parlamentas nenustato kitaip, prireikus nustatomas šia tvarka:

i) kvota nustatoma dalijant Sandraugos gyventojų skaičių, nurodytą pagal naujausius turimus statistinius Sandraugos duomenis, iš dvigubo senatorių skaičiaus;

ii) kiekvienoje Valstijoje renkamų narių skaičius nustatomas dalijant Valstijos gyventojų skaičių, nurodytą pagal naujausius turimus statistinius Sandraugos duomenis, iš kvotos, o jei dėl tokio padalijimo lieka daugiau nei pusė kvotos, Valstijoje išrenkamas dar vienas narys.

Neatsižvelgiant į šio skirsnio nuostatas, kiekvienoje Valstijoje steigėjoje renkama ne mažiau kaip penki nariai.

25. Nuostatos dėl balso teisės neturinčių rasių

Remiantis paskutinio skirsnio nuostatomis, jeigu pagal bet kurios Valstijos įstatymus visiems tam tikros rasės asmenims yra draudžiama balsuoti daugiau narių turinčių Valstijos parlamento rūmų rinkimuose, tuomet skaičiuojant tos Valstijos gyventojų skaičių ar Sandraugos gyventojų skaičių toje Valstijoje gyvenantys tos rasės asmenys nebus skaičiuojami.

26. Pirmojo Parlamento atstovai

Neatsižvelgiant į 24 skirsnio nuostatas, kiekvienoje Valstijoje pirmuose rinkimuose bus renkama:

Naujasis Pietų Velsas .... 23 nariai;
Viktorija .... 20 narių;
Kvinslandas .... 8 nariai;
Pietų Australija .... 6 nariai;

Tasmanija .... 5 nariai.

Jei Vakarų Australija priskiriama prie Valstijų steigėjų, narių skaičius pasiskirsto taip:

Naujasis Pietų Velsas .... 26 nariai;
Viktorija .... 23 nariai;
Kvinslandas .... 9 nariai;
Pietų Australija .... 7 nariai;
Vakarų Australija .... 5 nariai;
Tasmanija .... 5 nariai.

27. Narių skaičiaus pakeitimas

Remdamasis šia Konstitucija Parlamentas gali priimti įstatymus, kuriais didinamas ar mažinamas Atstovų Rūmų narių skaičius.

28. Atstovų Rūmų narių kadencija

Atstovų Rūmų narių kadencija trunka trejus metus nuo pirmojo Atstovų Rūmų posėdžio, bet ne ilgiau, tačiau generalgubernatoriaus sprendimu Atstovų Rūmai gali būti paleisti anksčiau termino.

29. Rinkimų apygardos

Kol Sandraugos Parlamentas nenustato kitaip, bet kurios Valstijos parlamentas gali priimti įstatymus, nustatančius kiekvienos Valstijos rinkimų apygardas, kuriose būtų renkami nariai į Atstovų Rūmus, taip pat kiekvienoje apygardoje renkamų narių skaičių. Rinkimų apygardos negali būti sudaromos iš skirtingų Valstijų dalių. Jei nenustatoma kitaip, kiekviena Valstija sudaro vieną rinkimų apygardą.

30. Reikalavimai rinkėjams

Kol Parlamentas nenustato kitaip, Atstovų Rūmų narių rinkėjams kiekvienoje Valstijoje keliami tokie pat reikalavimai, kokie tos Valstijos įstatymu nustatyti daugiau narių turinčių Valstijos parlamento rūmų narių rinkėjams, bet narių rinkimuose kiekvienas rinkėjas gali balsuoti tik vieną kartą.

31. Valstijos įstatymų taikymas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, tačiau remiantis šia Konstitucija, Valstijoje rengiamiems Atstovų Rūmų narių rinkimams, kiek tai įmanoma praktiškai, taikomi tuo metu toje Valstijoje galiojantys įstatymai, susiję su rinkimais į daugiau narių turinčius Valstijos parlamento rūmus.

32. Įsakymai dėl visuotinių rinkimų rengimo

Generalgubernatorius Taryboje (*Governor General in Council*) gali duoti įsakymą dėl visuotinių rinkimų į Atstovų Rūmų narius rengimo.

Po pirmųjų visuotinių rinkimų įsakymai duodami per dešimt dienų nuo Atstovų Rūmų kadencijos pabaigos arba nuo paskelbimo apie jų paleidimą.

33. Įsakymai dėl laisvų vietų

Atstovų Rūmuose atsilaisvinus vietai pirmininkas duoda įsakymą dėl naujo nario rinkimų, o jeigu pirmininkas neišrinktas arba yra išvykęs už Sandraugos ribų, tokį įsakymą gali duoti generalgubernatorius Taryboje.

34. Reikalavimai nariams

Kol Parlamentas nenustato kitaip, Atstovų Rūmų nariams keliami šie reikalavimai:

i) jam turi būti sukakę 21 metai ir jis turi būti rinkėjas, turintis teisę balsuoti renkant Atstovų Rūmų narius, arba asmuo, turintis teisę tapti tokiu rinkėju ir turi būti pragyvenęs bent trejus metus Sandraugos teritorijoje, nustatytoje tuo metu, kai jį išrenka;

ii) jis turi būti Karalienės valdinys, gimęs ar ne vėliau kaip prieš penkerius metus natūralizuotas pagal Jungtinės Karalystės teisės aktus, ar kolonijos, kuri tapo arba tampa Valstija, Sandraugos ar Valstijos valdinys.

35. Pirmininko rinkimai

Prieš pradėdami savo darbą Atstovų Rūmai iš narių išrenka Atstovų Rūmų pirmininką; atsilaisvinus pirmininko pareigybei, Atstovų Rūmai pirmininką vėl išrenka iš narių.

Pirmininkas nustoja eiti savo pareigas, jei jis nustoja būti nariu. Jis gali būti pašalintas iš pareigų Atstovų Rūmų balsavimu arba gali atsistatydinti iš savo pareigų pateikęs generalgubernatoriui adresuotą raštą.

36. Veikla nesant pirmininko

Iki pirmininko išrinkimo arba nesant pirmininko, Atstovų Rūmai gali pasirinkti narį, kuris vykdys pirmininko pareigas.

37. Nario atsistatydinimas

Narys gali raštu, adresuojamu pirmininkui arba generalgubernatoriui, jei pirmininkas neišrinktas arba yra išvykęs už Sandraugos ribų, pranešti apie atsistatydinimą, o jo vieta atsilaisvina.

38. Laisva vieta, atsiradusi dėl posėdžių nelankymo

Nario vieta atsilaisvina, jeigu du mėnesius iš eilės bet kurios Parlamento sesijos metu be Atstovų Rūmų sutikimo jis neatvyksta į Atstovų Rūmų posėdžius.

39. Kvorumas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, Atstovų Rūmų posėdyje, kuriame Rūmai galėtų vykdyti savo įgaliojimus, privalo dalyvauti bent trečdalis visų Atstovų Rūmų narių.

40. Balsavimas Atstovų Rūmuose

Atstovų Rūmuose inicijuojami klausimai sprendžiami balsų dauguma, išskyrus pirmininko balsą. Pirmininkas balsuoja tik jeigu balsai pasiskirsto po lygiai, o jo balsas yra lemiamas.

IV dalis. Abeji Parlamento Rūmai

41. Valstijų rinkėjų teisė

Jokiu Sandraugos įstatymu negali būti draudžiama suaugusiam asmeniui, kuris turi ar įgyja teisę balsuoti daugiau narių turinčios Valstijos parlamento rūmų rinkimuose, balsuoti Sandraugos Parlamento Rūmų rinkimuose tol, kol jis turi tokią teisę.

42. Priesaika ar ištikimybės patvirtinimas

Prieš pradėdamas vykdyti savo pareigas kiekvienas senatorius ir kiekvienas Atstovų Rūmų narys generalubernatoriaus ar jo įgalioto asmens akivaizdoje perskaito ir pasirašo priesaiką ar ištikimybės patvirtinimą šios Konstitucijos priede nustatyta forma.

43. Draudimas atstovauti kitiems rūmams

Vienų Parlamento Rūmų narys negali būti išrinktas kitų rūmų nariu ar užimti tokias pareigas.

44. Netinkamumas

Bet kuris asmuo, kuris:

i) yra pripažintas kaip esantis lojalus, paklusnus ar ištikimas užsienio valstybei, yra užsienio valstybės valdinys ar pilietis, arba turi teisę į užsienio valstybės valdinio ar piliečio teises ar privilegijas, arba

ii) yra pripažintas kaltu dėl išdavystės, buvo nuteistas ir dėl jo yra ar turi būti priimtas nuosprendis dėl nusikalstamos veikos, už kurią pagal Sandraugos ar Valstijos teisę yra numatyta vienų metų ar didesnė laisvės atėmimo bausmė, arba

iii) yra bankrutavęs neįvykdžius savo įsipareigojimų ar nemokus, arba

iv) užima Karalienės apmokamas pareigas arba Karalienės nuožiūra nustatytą laikotarpį gauna pensiją iš bet kurio iš Sandraugos pajamų šaltinių, arba

v) siekia bet kokios tiesioginės arba netiesioginės piniginės naudos sudarydamas sutartį su Sandraugos viešųjų paslaugų tarnyba kitokiu nei narystės pagrindu, kartu su kitais įsteigtos bendrovės, kurią sudaro daugiau nei 25 asmenys, nariais,

laikomas netinkamu būti išrinktu senatoriumi ar Atstovų Rūmų nariu ar eiti šias pareigas.

Šio skirsnio iv) punktas netaikomas Karalienės sandraugos reikalų valstybės ministrų pareigoms ar Karalienės valstijų reikalų ministrų pareigoms, taip pat atlygiui, atlygio daliai ar pensijai, kurį (-ą) bet kuris asmuo gauna kaip Karalienės laivyno arba kariuomenės pareigūnas ar narys, arba atlygiui, kurį Sandraugoje neįdarbintas asmuo gauna kaip Sandraugos karinių jūrų arba kariuomenės pajėgų pareigūnas ar narys.

45. Laisva vieta, atsiradusi dėl asmens netinkamumo

Jei senatorius ar Atstovų Rūmų narys:

i) tampa neįgalus pagal paskutinį pirmiau išdėstytą skirsnį, arba

ii) dėl paskyrimo, sudėties ar kitokiu būdu gauna naudą pagal bankrutavusius ar nemokius skolininkus reglamentuojantį įstatymą, arba

iii) tiesiogiai ar netiesiogiai priima ar sutinka priimti bet kokį mokestį arba atlygį už Sandraugai suteiktas paslaugas ar už paslaugas, suteiktas Parlamente asmeniui ar Valstijai,

jo vieta atsilaisvina.

46. Nuobauda už veiklą netinkamumo atveju

Kol Parlamentas nenustato kitaip, bet kuris asmuo, kuris pagal šią Konstituciją negali užimti senatoriaus arba Atstovų Rūmų nario pareigų, už kiekvieną dieną, kol jis užima šias pareigas, privalo mokėti vieno šimto svarų dydžio sumą bet kuriam asmeniui, kuris dėl to kreipiasi į kompetentingą teismą.

47. Ginčai dėl rinkimų rezultatų

Kol Parlamentas nenustato kitaip, bet kuris klausimas, susijęs su senatoriaus arba Atstovų Rūmų nario kvalifikacija arba susijęs su laisva vieta bet kuriuose Parlamento Rūmuose, taip pat bet kuris klausimas, susijęs su ginčijamais bet kurių Rūmų rinkimais, sprendžiamas Rūmuose, kuriuose šis klausimas buvo iškeltas.

48. Pašalpa Parlamento nariams

Kol Parlamentas nenustato kitaip, kiekvienas senatorius ir kiekvienas Atstovų Rūmų narys gauna keturių šimtų svarų dydžio metinę pašalpą nuo tos dienos, kurią jis pradeda vykdyti savo pareigas.

49. Rūmų privilegijos ir pan.

Senato ir Atstovų Rūmų, taip pat kiekvienų Rūmų narių ir komitetų galias, privilegijas ir imunitetus nustato Parlamentas, o iki jų nustatymo jie yra prilyginami Jungtinės Karalystės Bendruomenių Rūmų, jų narių ir komitetų galioms, privilegijoms ir imunitetams, turėtiems Sandraugos įsteigimo metu.

50. Taisyklės ir nurodymai

Kiekvieni Parlamento Rūmai gali nustatyti taisykles ir nurodymus dėl:

i) savo galių, privilegijų ir imunitetų įgyvendinimo ir užtikrinimo būdo;

ii) veiklos ir darbo tvarkos atskirai arba kartu su kitais Parlamento Rūmais.

V dalis. Parlamento galios

51. Parlamento įstatymų leidžiamosios galios

Remiantis šia Konstitucija, Parlamentas turi galią leisti įstatymus, skirtus taikai, tvarkai ir tinkamam Sandraugos valdymui užtikrinti ir susijusius su:

i) mainais ir verslo santykiais su kitomis šalimis, taip pat tarp Valstijų;

ii) apmokestinimu, kartu užtikrinant, kad būtų išvengta diskriminacijos tarp Valstijų ar Valstijų dalių;

iii) subsidijomis prekių gamybai ar eksportui, jei tokios subsidijos bus vienodai taikomos Sandraugos teritorijoje;

iv) skolinimusi Sandraugos vardu;

v) pašto, telegrafo, telefono ryšio ir kitomis panašiomis paslaugomis;

vi) Sandraugos ar pavienių jos Valstijų jūrine ir karine gynyba ir pajėgų kontrole vykdant Sandraugos įstatymus ir užtikrinant jų laikymąsi;

vii) švyturiais, plūduriuojančiais švyturiais, signaliniais žiburiais ir plūdurais;

viii) astronominiais ir meteorologiniais stebėjimais;

ix) karantinu;

x) žvejyba Australijos vandenyse, esančiuose už jos teritorinių ribų;

xi) surašymu ir statistika;

xii) valiuta, monetų kaldinimu ir teisėtomis mokėjimo priemonėmis;

xiii) bankų, išskyrus Valstijos bankų, veikla, taip pat Valstijos bankų veikla, kuri peržengia atitinkamos Valstijos ribas, bankų steigimu ir banknotų leidyba;

xiv) draudimu, išskyrus Valstijos suteikiamą draudimą, taip pat Valstijos suteikiamu draudimu, kuris peržengia atitinkamos Valstijos ribas;

xv) svoriais ir matais;

xvi) įsakomaisiais vekseliais ir skoliniais įsipareigojimais;

xvii) bankrotu ir nemokumu;

xviii) autorių teisėmis, išradimų ir dizaino patentais ir prekių ženklais;

xix) natūralizacija ir užsieniečiais;

xx) užsienio korporacijomis, taip pat prekybos ar finansų korporacijomis, įsteigtomis Sandraugos teritorijoje;

xxi) santuokomis;

xxii) santuokos nutraukimu ir santuokiniais klausimais, taip pat susijusiomis tėvų teisėmis ir kūdikių globa ir rūpyba;

xxiii) invalidumo ir senatvės pensijomis;

xxiiiA) motinystės pašalpomis, našlių pensijomis, išmokomis vaikams, nedarbo, vaistų įsigijimo, ligos ir gydymo ligoninėje išmokomis, medicinos ir stomatologijos paslaugomis (tačiau neįvedant pilietinės prievolės), išmokomis studentams ir šeimos išmokomis;

xxiv) civilinių ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo proceso visoje Sandraugos teritorijoje ir Valstijų teismų sprendimų vykdymu;

xxv) Valstijų įstatymų, viešųjų aktų ir dokumentų, taip pat teisminės praktikos pripažinimu visoje Sandraugos teritorijoje;

xxvi) bet kokios rasės žmonėmis, kuriems yra būtina taikyti specialius įstatymus;

xxvii) imigracija ir emigracija;

xxviii) nusikaltimus padariusių asmenų antplūdžiu;

xxix) išorės politika;

xxx) Sandraugos santykiais su Ramiojo vandenyno salomis;

xxxi) turto įgijimu teisingomis sąlygomis iš bet kurios Valstijos ar asmens siekiant bet kokio tikslo, kurio atžvilgiu Parlamentas turi galią priimti teisės aktus;

xxxii) geležinkelių kontrole vykdant Sandraugos karinio jūrų laivyno ir kariuomenės pervežimus;

xxxiii) Valstijos geležinkelių įsigijimu šios Valstijos sutikimu ir Sandraugos ir Valstijos sutartomis sąlygomis;

xxxiv) geležinkelių tiesimu ir išplėtimu bet kurioje Valstijoje šios Valstijos sutikimu;

xxxv) taikinimu ir arbitražu siekiant išvengti ir išspręsti darbo ginčus, kurie peržengia vienos Valstijos ribas;

xxxvi) klausimais, kurie sprendžiami pagal Konstitucijos nuostatas, kol Parlamentas nenustato kitaip;

xxxvii) klausimais, kuriuos Sandraugos Parlamentui perdavė Valstijos (-ų) parlamentas (-ai), su sąlyga, kad įstatymas bus taikomas tik Valstijoms, kurių parlamentai perdavė klausimą arba kuriose vėliau šis įstatymas bus priimtas;

xxxviii) galių, kurias pagal šią Konstituciją visų tiesiogiai susijusių Valstijų parlamentų prašymu arba sutikimu gali taikyti tik Jungtinės Karalystės Parlamentas ar Australazijos federalinė taryba, taikymu Sandraugos teritorijoje;

xxxix) klausimais, susijusiais su bet kurios galios, pagal šią Konstituciją suteiktos Parlamentui ar Parlamento Rūmams, Sandraugos Vyriausybei, federalinėms teisminėms institucijoms, kuriai nors Sandraugos institucijai arba pareigūnui, vykdymu.

52. Išimtinės Parlamento galios

Remiantis šia Konstitucija, Parlamentas turi išimtinę teisę priimti įstatymus, skirtus taikai, tvarkai ir tinkamam Sandraugos valdymui užtikrinti ir susijusius su:

i) Sandraugos Vyriausybės buveine, taip pat visais Sandraugos visuomenės poreikiams įsigytais objektais;

ii) klausimais, susijusiais su bet kuria valstybės valdymo institucija, kurios kontrolė pagal šią Konstituciją yra perduodama Sandraugos vykdomajai valdžiai;

iii) kitais klausimais, kurie pagal šią Konstituciją priklauso išimtinei Parlamento kompetencijai.

53. Parlamento Rūmų galios teisės aktų leidybos srityje

Senatas neturi iniciatyvos teisės siūlyti priimti įstatymus dėl pajamų arba lėšų paskirstymo arba mokesčių įvedimo. Tačiau siūlomas įstatymas nelaikomas įstatymu dėl pajamų ar lėšų paskirstymo arba apmokestinimo vien dėl to, kad jame yra nuostatų dėl baudų ar kitų piniginių sankcijų skyrimo ar paskirstymo, mokesčių už licencijas ar mokesčių už paslaugas reikalavimo, mokėjimo arba paskirstymo pagal siūlomą priimti įstatymą.

Senatas negali taisyti siūlomus įstatymus dėl apmokestinimo ar siūlomų įstatymų dėl pajamų arba lėšų paskirstymo, jei tai yra susiję su įprastomis kasmet Vyriausybės teikiamomis paslaugomis.

Senatas negali taisyti jokio pasiūlyto įstatymo, jei tuo siekiama padidinti siūlomą mokestį arba naštą žmonėms.

Senatas gali bet kuriuo metu grąžinti Atstovų Rūmams bet kurį siūlomą įstatymą, kurio Senatas negali taisyti, pranešimu prašydamas išbraukti ar pakeisti atitinkamas nuostatas. Atstovų Rūmai taip pat gali, jei mano, kad tai tinkama, išbraukti ar pataisyti nuostatas jas pakeičiant arba ne.

Išskyrus šiame skirsnyje numatytus atvejus, Senatas ir Atstovų Rūmai turi vienodas galias dėl visų siūlomų įstatymų.

54. Asignavimų paskirstymo įstatymai

Siūlomas įstatymas, kuriuo skirstomos pajamos ar lėšos Vyriausybės įprastoms kasmetinėms paslaugoms teikti, gali būti susijęs tik su tokiu paskirstymu.

55. Mokestiniai įstatymai

Mokesčius nustatantys įstatymai turi spręsti tik su mokesčių nustatymu susijusius klausimus, todėl su kitais klausimais susijusios šių įstatymų nuostatos negalioja.

Įstatymai dėl apmokestinimo, išskyrus įstatymus, nustatančius muito ar akcizo mokesčius, turi būti susiję tik su vienu mokestiniu klausimu. Įstatymai, nustatantys muito mokesčius, turi būti susiję tik su muito mokesčiais, o akcizo mokesčius nustatantys įstatymai turi būti susiję tik su akcizo mokesčiais.

56. Pasiūlymas dėl balsavimo dėl lėšų paskirstymo

Su pajamų ar lėšų paskirstymu susijęs balsavimas negali būti rengiamas, o nutarimas arba pasiūlymas dėl įstatymo dėl pajamų ar lėšų paskirs-

tymo priėmimo negali būti priimtas, jeigu paskirstymas jau buvo pasiūlytas tos pačios sesijos metu generalgubernatoriaus kreipimesi į tuos Parlamento rūmus, kuriuose pasiūlymas buvo inicijuotas.

57. Nesutarimai tarp Parlamento Rūmų

Jei Atstovų Rūmai priima siūlomą įstatymą, o Senatas jį atmeta, jo nepriima arba priima su pakeitimais, kuriems Atstovų Rūmai nepritaria, ir jei praėjus trims mėnesiams Atstovų Rūmai tos pačios arba kitos sesijos metu pakartotinai priima siūlomą įstatymą su pakeitimais, kuriuos parengė, pasiūlė arba suderino Senatas, arba be jų, o Senatas atmeta tokį įstatymą, jo nepriima arba priima su pakeitimais, kuriems Atstovų Rūmai nepritaria, generalgubernatorius gali vienu metu paleisti Senatą ir Atstovų Rūmus. Tačiau jie negali būti paleisti, jeigu iki faktinės Atstovų Rūmų kadencijos pabaigos lieka ne daugiau kaip šeši mėnesiai.

Jei po paleidimo Atstovų Rūmai pakartotinai priima siūlomą įstatymą su pakeitimais, kuriuos parengė, pasiūlė arba suderino Senatas, arba be jų, o Senatas atmeta tokį įstatymą, jo nepriima arba priima su pakeitimais, kuriems Atstovų Rūmai nepritaria, generalgubernatorius gali sušaukti bendrą Senato ir Atstovų Rūmų narių posėdį.

Bendrame posėdyje dalyvaujantys nariai gali svarstyti ir balsuoja kartu dėl paskutinės Atstovų Rūmų pateiktos siūlomo įstatymo redakcijos, taip pat dėl pakeitimų, jei tokių yra, kuriuos įstatymo tekste padarė vieni rūmai, bet kuriems nepritarė kiti rūmai, ir bet kokie tokie pakeitimai, kuriuos patvirtino absoliuti visų Senato ir Atstovų Rūmų narių dauguma, yra laikomi priimtais, ir jei siūlomą įstatymą su šiais priimtais pakeitimais, jeigu tokių yra, patvirtina absoliuti visų Senato ir Atstovų Rūmų narių dauguma, laikoma, kad šis įstatymas buvo tinkamai priimtas abejų Parlamento rūmų ir turi būti pateiktas generalgubernatoriui Karalienės pritarimui gauti.

58. Įstatymų projektų teikimas Karalienės pritarimui

Kai abejų Parlamento Rūmų priimtas siūlomas įstatymas pateikiamas generalgubernatoriui Karalienės pritarimui, generalgubernatorius savo nuožiūra, bet vadovaudamasis šia Konstitucija, paskelbia, kad jis Karalienės vardu pritaria arba nepritaria įstatymui arba kad jis palieka Karalienei teisę priimti sprendimą.

Generalgubernatoriaus rekomendacijos

Generalgubernatorius gali bet kurį jam pateiktą siūlomą įstatymą grąžinti jį pasiūliusiems rūmams kartu su savo rekomenduojamais pakeitimais ir papildymais, kuriuos rūmai gali svarstyti.

59. Karalienės atmesti įstatymai

Karalienė gali per vienus metus nuo generalgubernatoriaus pritarimo dienos atmesti bet kurį įstatymą, ir, generalgubernatoriui žodžiu ar pranešimu apie tai pranešus abiem Parlamento rūmams arba apie tai paskelbus, įstatymas panaikinamas nuo pranešimo apie jo atmetimą dienos.

60. Karalienės teisė priimti sprendimą dėl įstatymo projekto

Siūlomas įstatymas, dėl kurio teisę spręsti turi Karalienė, neįsigalioja, jeigu ir kol per dvejus metus nuo jo pateikimo generalgubernatoriui Karalienės pritarimui gauti generalgubernatorius žodžiu arba pranešimu abiem Parlamento Rūmams nepraneša arba nepaskelbia, kad gavo Karalienės pritarimą.

II SKYRIUS. VYKDOMOJI VALDŽIA

61. Vykdomoji galia

Sandraugos vykdomoji galia, kuri yra suteikta Karalienei ir kuria generalgubernatorius naudojasi kaip Karalienės atstovas, apima šios Konstitucijos bei Sandraugos įstatymų vykdymą ir priežiūrą.

62. Federalinė Vykdomoji Taryba

Sandraugos valdymo klausimais generalgubernatoriui pataria Federalinė Vykdomoji Taryba, kurios nariai yra renkami ir šaukiami generalgubernatoriaus, prisiekia kaip vykdomieji tarybos nariai ir eina pareigas generalgubernatoriaus nuožiūra nustatytą laikotarpį.

63. Nuostatos, susijusios su generalgubernatoriumi

Šios Konstitucijos nuostatos, kuriose minimas generalgubernatorius Taryboje, vertinamos kaip nuostatos, susijusios su generalgubernatoriumi, veikiančiu Federalinės Vykdomosios Tarybos patarimu.

64. Valstybės ministrai

Generalgubernatorius gali skirti pareigūnus administruoti Sandraugos valstybės departamentus, kuriuos gali įsteigti generalgubernatorius Taryboje.

Tokie pareigūnai eina pareigas generalgubernatoriaus nuožiūra nustatytą laikotarpį. Šie pareigūnai yra Federalinės Vykdomosios Tarybos nariai ir Karalienės Sandraugos reikalų valstybės ministrai.

Ministrai parlamente

Jeigu valstybės ministras nėra arba netampa senatoriumi arba Atstovų Rūmų nariu, po pirmųjų bendrųjų rinkimų jis gali eiti pareigas ne ilgiau nei tris mėnesius.

65. Ministrų skaičius

Kol Parlamentas nenustato kitaip, valstybės ministrų yra ne daugiau kaip septyni ir jie eina Parlamento nustatytas pareigas, o jeigu Parlamentas jų nenustato – generalgubernatoriaus nurodytas pareigas.

66. Ministrų atlyginimas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, iš Sandraugos konsoliduoto pajamų fondo Karalienei kasmet sumokama ne didesnė nei dvylikos tūkstančių svarų dydžio suma, skirta valstybės ministrų atlyginimui.

67. Valstybės tarnautojų skyrimas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, visus kitus Sandraugos vykdomosios valdžios pareigūnus skiria ir nušalina generalgubernatorius Taryboje, jeigu teisė skirti pareigūnus generalgubernatoriaus Taryboje arba pagal Sandraugos įstatymus neperduodama kitai institucijai.

68. Vadovavimas jūrų ir karinėms pajėgoms

Sandraugos jūrų ir karinių pajėgų vadas yra generalgubernatorius, kuris yra Karalienės atstovas.

69. Tam tikrų departamentų perdavimas

Generalgubernatoriaus paskelbtą dieną arba dienomis po Sandraugos steigimo, šie kiekvienos Valstijos viešųjų paslaugų departamentai bus perduoti Sandraugai:

pašto, telegrafo ir telefono;
jūrų ir karinės gynybos;
švyturių, plūduriuojančių švyturių, signalinių žiburių ir plūdurų;
karantino.

Tačiau kiekvienos Valstijos muitinės ir akcizo departamentai Sandraugai perduodami jos steigimo momentu.

70. Generalgubernatoriui suteikiamos gubernatorių galios

Visos galios ir funkcijos, kurios Sandraugos steigimo momentu yra suteiktos kolonijos gubernatoriui, kolonijos gubernatoriui, kuriam pataria Vykdomoji Taryba, ar kitai kolonijos institucijai ir kurios yra susijusios su klausimais, kurie pagal Konstituciją perduodami spręsti Sandraugos vykdomajai valdžiai, atsižvelgiant į aplinkybes yra suteikiamos generagubernatoriui, generalgubernatoriui Taryboje arba institucijai, kuri Sandraugoje turi panašius įgaliojimus.

III SKYRIUS. TEISMINĖS INSTITUCIJOS

71. Teisminės galios ir teismai

Sandraugos teisminė galia suteikiama federaliniam aukščiausiajam teismui, kuris vadinamas Australijos Aukščiausiuoju Teismu, kitiems Parlamento įsteigtiems federaliniams teismams ir kitiems federalinę jurisdikciją turintiems teismams. Aukščiausiąjį Teismą sudaro vyriausiasis teisėjas ir kiti teisėjai, kurių skaičių nustato Parlamentas, bet kurių turi būti ne mažiau kaip du.

72. Teisėjų skyrimas, kadencija ir atlyginimas

Aukščiausiojo Teismo ir kitų Parlamento įsteigtų teismų teisėjai:

i) skiriami generalgubernatoriaus Taryboje;

ii) nušalinami tik generalgubernatoriaus Taryboje abejų Parlamento Rūmų kreipimusi tos pačios sesijos metu dėl teisėjo nušalinimo dėl įrodyto netinkamo elgesio arba neveiksnumo;

iii) gauna Parlamento nustatytą atlyginimą, kuris teisėjų kadencijos metu negali būti sumažintas.

Aukščiausiojo Teismo teisėjas skiriamas iki jis sukaks 70 metų, o šio amžiaus jau sulaukęs asmuo Aukščiausiojo Teismo teisėju neskiriamas.

Parlamento įsteigto teismo teisėjas skiriamas terminui, kuris baigiasi sulaukus paskyrimo momentu nustatyto maksimalaus to teismo teisėjų amžiaus, o asmuo, sulaukęs amžiaus, kuris šiuo metu yra maksimalus to teismo teisėjams nustatytas amžius, tokio teismo teisėju neskiriamas.

Pagal šio skirsnio nuostatas, bet kurio Parlamento įsteigto teismo teisėjų maksimalus amžius yra 70 metų.

Parlamentas gali priimti įstatymą, kuriuo nustatomas mažesnis Parlamento įsteigto teismo teisėjų maksimalus amžius nei 70 metų, ir gali bet

kada šį įstatymą panaikinti arba iš dalies pakeisti ir papildyti, tačiau dėl tokio įstatymo panaikinimo arba dalinio pakeitimo ir papildymo teisėjo, kuris buvo paskirtas iki įstatymo panaikinimo arba dalinio pakeitimo ir papildymo, kadencijos terminas nesikeičia.

Aukščiausiojo Teismo arba Parlamento įsteigto teismo teisėjas gali atsistatydinti įteikdamas generalgubernatoriui pasirašytą atsistatydinimo raštą.

Nuostatos, kuriomis šis skirsnis buvo papildytas priėmus 1977 m. *Konstitucijos pakeitimą (Teisėjų atsistatydinimas)*, nekeičia teismo teisėjo pareigas einančio asmens, kuris buvo paskirtas iki šių nuostatų įsigaliojimo, kadencijos termino.

Šio skirsnio nuostatos dėl Aukščiausiojo Teismo ar Parlamento įsteigto teismo teisėjo skyrimo apima ir nuostatas dėl asmens, einančio Aukščiausiojo Teismo ar Parlamento įsteigto teismo teisėjo pareigas, skyrimo kitokį statusą ar paskirtį turinčioms to paties teismo teisėjo pareigoms.

73. Aukščiausiojo Teismo apeliacinė jurisdikcija

Atsižvelgiant į Parlamento nustatytas išimtis ir nuostatas, Aukščiausiasis Teismas turi jurisdikciją apeliacine tvarka nagrinėti ir priimti sprendimus dėl visų teismo sprendimų, įsakymų, nutarčių ir nuosprendžių, kuriuos priėmė:

i) teisėjas arba teisėjai, turintys pirminę Aukščiausiojo Teismo jurisdikciją;

ii) bet kuris federalinis teismas arba federalinę jurisdikciją turintis teismas, bet kurios Valstijos Aukščiausiasis Teismas arba kitas bet kurios Valstijos teismas, kurio apeliacinis skundas nuo Sandraugos steigimo dienos yra teiktinas Karalienei Taryboje (*Queen in Council*);

iii) Valstijų komisija, tačiau tik teikiant kasacinį skundą,

ir visais šiais atvejais Aukščiausiojo Teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Jokia Parlamento nustatyta išimtis arba nuostata netrukdo Aukščiausiajam Teismui išnagrinėti ir priimti sprendimą dėl Valstijos Aukščiausiojo Teismo apeliacinio skundo kuriuo nors klausimu, kurį nuo Sandraugos steigimo momento toks Aukščiausiasis Teismas turi teikti Karalienei Taryboje.

Kol Parlamentas nenustato kitaip, pavienių Valstijų aukščiausiųjų teismų Karalienei Taryboje teikiamiems apeliaciniams skundams taiko-

mos sąlygos ir apribojimai taikomi ir šių teismų apeliaciniams skundams, teikiamiems Aukščiausiajam Teismui.

74. Apeliacinis skundas Karalienei Taryboje

Jeigu Aukščiausiasis Teismas nepatvirtina, kad klausimą turi išspręsti Jos Didenybė Taryboje, Aukščiausiojo Teismo sprendimu neleidžiama Karalienei Taryboje teikti jokio apeliacinio skundo kuriuo nors klausimu, kad ir kokiu pagrindu jis iškiltų, dėl Sandraugos ir kurios nors Valstijos arba Valstijų tarpusavio konstitucinių galių arba kurių nors dviejų ar daugiau Valstijų tarpusavio konstitucinių galių.

Aukščiausiasis Teismas gali patvirtinti, kad klausimą gali spręsti Jos Didenybė Taryboje, jeigu įsitikina, kad tai patvirtinti reikėtų dėl konkrečios priežasties, gavus patvirtinimą apeliacinį skundą šiuo klausimu išnagrinėja Jos Didenybė Taryboje neperduodama jo nagrinėti kitai institucijai.

Jeigu kitaip nenumatyta šiame skirsnyje, Konstitucija nepažeidžia jokios teisės, kurią Karalienė gali įgyvendinti pasinaudodama savo karališkąja išimtine teise leisti Aukščiausiajam Teismui perduoti Jos Didenybei Taryboje nagrinėti apeliacinį skundą. Parlamentas gali priimti įstatymus, nustatančius apribojimus klausimams, dėl kurių galima prašyti leidimo perduoti nagrinėjimą, tačiau generalgubernatorius palieka Jos Didenybei savo nuožiūra spręsti, ar tvirtinti siūlomus įstatymus, kuriuose numatyti tokie apribojimai.

75. Pirminė Aukščiausiojo Teismo jurisdikcija

Visais klausimais:

i) kurie iškyla pagal sutartį;

ii) kurie yra susiję su kitų šalių konsulais ar kitais atstovais;

iii) kurių nagrinėjime Sandrauga arba asmuo, teikiantis ieškinį arba kuriam pateikiamas ieškinys Sandraugos vardu, yra proceso šalis;

iv) kurie iškyla tarp Valstijų, skirtingų Valstijų gyventojų arba tarp Valstijos ir kitos Valstijos gyventojo;

v) kuriais siekiama teismo įsakymo, draudimo arba draudžiančios teismo nutarties dėl Sandraugos pareigūno;

Aukščiausiasis Teismas turi pirminę jurisdikciją.

76. Papildoma pirminė jurisdikcija

Parlamentas gali priimti įstatymus, kuriais Aukščiausiajam Teismui suteikiama pirminė jurisdikcija nagrinėti klausimus:

i) kurie iškyla dėl šios Konstitucijos arba yra susiję su jos aiškinimu,
ii) kurie iškyla dėl Parlamento priimtų įstatymų,
iii) kurie yra susiję su jūrų ir jūrų laivininkystės jurisdikcija,
iv) kurie susiję su tuo pačiu dalyku, dėl kurio ieškinys teikiamas remiantis skirtingų Valstijų teise.

77. Kompetencija nustatyti jurisdikciją

Parlamentas gali priimti įstatymus dėl paskutiniuose dviejuose skirsniuose paminėtų klausimų, kuriais:
i) nustatoma bet kurio federalinio teismo, kuris nėra Aukščiausiasis Teismas, jurisdikcija,
ii) nustatoma, kurios Valstijų teismams priskiriamos ar suteiktos galios nepriklauso federalinio teismo jurisdikcijai,
iii) Valstijos teismui suteikiama federalinė jurisdikcija.

78. Bylos prieš Sandraugą arba Valstiją

Parlamentas gali priimti įstatymus, kuriais suteikiamos teisės iškelti bylą Sandraugai arba Valstijai tais klausimais, kurie neviršija teisminės galios.

79. Teisėjų skaičius

Teismo federalinę jurisdikciją taikyti gali Parlamento nustatytas teisėjų skaičius.

80. Prisiekusiųjų teismas

Kaltinimus dėl nusižengimo Sandraugos teisei nagrinėja prisiekusiųjų teismas, kuris vyksta toje Valstijoje, kurioje padarytas nusižengimas, o jeigu nusižengimas nebuvo padarytas kurioje nors Valstijoje, teismas vyksta Parlamento nustatytoje vietoje arba vietose.

IV SKYRIUS. FINANSAI IR PREKYBA

81. Konsoliduotas pajamų fondas

Visos pajamos ir lėšos, kurias Sandraugos vykdomoji valdžia surenka arba gauna, sudaro konsoliduotą pajamų fondą, kuris asignuojamas Sandraugos reikmėms Konstitucijoje nustatyta tvarka, atsižvelgiant į Konstitucijoje numatytas išlaidas ir įsipareigojimus.

82. Išlaidos

Pirmiausia sumokami mokesčiai, susiję su konsoliduoto pajamų fondo lėšų rinkimu, valdymu ir gavimu, o Sandraugos pajamos pirmiausia panaudojamos Sandraugos išlaidoms apmokėti.

83. Pagal įstatymą asignuotos lėšos

Sandraugos iždo lėšos gali būti naudojamos tik įstatymo numatytiems asignavimams.

Per vieną mėnesį nuo pirmo Parlamento posėdžio generalgubernatorius Taryboje gali iš iždo paimti ir panaudoti lėšas, kurios yra būtinos Sandraugos žinion perduotam departamentui išlaikyti ir pirmiems Parlamento rinkimams surengti.

84. Pareigūnų perkėlimas

Kai Valstijos viešųjų paslaugų departamentas pereina Sandraugos žinion, visi to departamento pareigūnai tampa pavaldūs Sandraugos vykdomajai valdžiai.

Pareigūnas, kuris nepaliekamas tarnauti Sandraugai ir nėra paskiriamas kitoms pareigoms už lygiavertį atlygį Valstijos tarnyboje, turi teisę gauti iš Valstijos pensiją, atlygį ar kitą pagal Valstijos įstatymus mokėtiną kompensaciją už pareigybės panaikinimą.

Pareigūnas, kuris paliekamas tarnauti Sandraugai, išsaugo visas turimas ir gaunamas teises ir turi teisę atsistatydinti Valstijos įstatymų nustatytu laiku ir gauti įstatymuose numatytą pensiją arba išeitinę išmoką, jeigu savo tarnybą Valstijai jis tęsė kaip tarnybą Sandraugai. Tokią pensiją arba išeitinę išmoką jam sumoka Sandrauga, bet Valstija Sandraugai sumoka šios sumos dalį, kuri apskaičiuojama proporcingai pareigūno tarnybos Valstijai laikotarpiui, palyginti su bendra jo tarnybos trukme, ir šiuo tikslu laikoma, kad jo atlyginimas yra lygus perkėlimo metu Valstijos jam mokamam atlyginimui.

Pareigūnas, kuris Sandraugos steigimo momentu tarnavo Valstijai ir kuris Valstijos gubernatoriaus sutikimu, duotu remiantis Vykdomosios Tarybos patarimu, pervedamas į tarnybą Sandraugai, turi tokias pat teises, kokias jis turėtų būdamas Sandraugos žinion perduodamo departamento pareigūnu, kuris paliekamas tarnauti Sandraugai.

85. Valstijos turto perdavimas

Kai Valstijos viešųjų paslaugų departamentas perduodamas Sandraugos žinion:

i) visas Valstijos turtas, naudojamas tik departamento reikmėms, perduodamas Sandraugai, tačiau muito, akcizo mokesčius ir subsidijas kontroliuojančių departamentų atveju jis perduodamas tik tokiam laikotarpiui, kuris, generalgubernatoriaus Taryboje nuomone, yra būtinas;

ii) Sandrauga gali įgyti bet kurį Valstijos turtą, kuris nėra naudojamas išimtinai departamento reikmėms, ir jeigu negalima susitarti, šio turto vertė nustatoma tokia tvarka, kokia pagal Sandraugos steigimo momentu galiojančius Valstijos įstatymus nustatoma žemės arba teisės į žemę, kurią Valstija paėmė visuomeniniais tikslais, vertė;

iii) Sandrauga sumoka Valstijai kompensaciją už pagal šį skirsnį Sandraugos žinion pereinantį turtą, ir jeigu negalima susitarti dėl kompensavimo būdo, jis nustatomas pagal Parlamento priimamus įstatymus;

iv) departamento perdavimo dieną Sandrauga prisiima Valstijos įsipareigojimus, susijusius su perduodamu departamentu.

86. [Muito, akcizo mokesčiai ir subsidijos]

Nuo Sandraugos steigimo momento muito ir akcizo mokesčių surinkimo ir kontrolės, taip pat subsidijų mokėjimo kontrolės funkcijos perduodamos Sandraugos vykdomajai valdžiai.

87. [Pajamos iš muito ir akcizo mokesčių]

Kol Parlamentas nenustato kitaip, dešimt metų nuo Sandraugos steigimo dienos ir pasibaigus šiam terminui Sandrauga gali panaudoti savo išlaidoms padengti ne daugiau kaip ketvirtadalį Sandraugos grynųjų pajamų iš muito ir akcizo mokesčių per metus.

Pagal šią Konstituciją likutis išmokamas pavienėms Valstijoms arba panaudojamas palūkanoms už Sandraugos valdomų pavienių Valstijų įsiskolinimus sumokėti.

88. Vienodi muito mokesčiai

Vienodi muito mokesčiai pradedami taikyti per dvejus metus nuo Sandraugos steigimo.

89. Valstijoms priklausantys mokėjimai iki vienodų mokesčių įvedimo

Iki vienodų muito mokesčių įvedimo:

i) Sandrauga kiekvienai Valstijai įskaito šioje Valstijoje Sandraugos surinktas pajamas;

ii) Sandrauga kiekvienai Valstijai priskaičiuoja:

a) išlaidas, kurias Sandrauga patyrė toje Valstijoje Valstijos Sandraugai perduodamo departamento perdavimo momentu dėl perduodamo departamento išlaikymo arba jo veiklos pratęsimo;

b) pagal Valstijos gyventojų skaičių Valstijai tenkančią kitų Sandraugos išlaidų dalį;

iii) Sandrauga kiekvienai Valstijai kas mėnesį sumoka likutį, jeigu jis susidaro.

90. Išimtinė galia, susijusi su muito, akcizo mokesčiais ir subsidijomis

Įvedus vienodus muito mokesčius, Parlamentas įgyja išimtinę galią taikyti muito ir akcizo mokesčius ir skirti subsidijas prekių gamybai arba eksportui.

Įvedus vienodus muito mokesčius, visi pavienių Valstijų, taikančių muito ar akcizo mokesčius arba teikiančių subsidijas prekių gamybai arba eksportui, įstatymai netenka galios, tačiau Valstijos vyriausybei arba jos vardu leidžiama teikti tokias subsidijas ir sudaryti teisėtus susitarimus dėl jų teikimo, jeigu subsidija suteikiama arba susitarimas sudaromas iki 1898 m. birželio 30 d.

91. Išimtys dėl subsidijų

Pagal šios Konstitucijos nuostatas Valstijai nedraudžiama teikti pagalbą arba skirti subsidijas aukso, sidabro ar kitų metalų kasybai, taip pat Sandraugos Parlamento Rūmų sutikimu, išreikštu rezoliucija, teikti pagalbą arba skirti subsidijas prekių gamybai arba eksportui.

92. Laisva prekyba Sandraugoje

Įvedus vienodus muito mokesčius, Valstijų tarpusavio prekyba vidaus transportu arba jūrų laivyba vyksta visiškai laisvai.

Tačiau neatsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas, prekėms, kurios į kurią nors Valstiją arba koloniją, kuri tampa Valstija, kol prekės yra šioje Kolonijoje, buvo importuotos iki vienodų muito mokesčių įvedimo ir į kitą Valstiją yra išvežamos per dvejus metus nuo tokių mokesčių įvedimo dienos, taikomas muito mokestis už prekių įvežimą į Sandraugos teritoriją išskaičiavus anksčiau už šių prekių importą sumokėtą mokestį.

93. Mokėjimai Valstijoms penkerius metus nuo vienodų muito tarifų įvedimo

Kol Parlamentas nenustato kitaip, pirmus penkerius metus nuo vienodų muito mokesčių įvedimo dienos ir vėliau:

i) muito mokesčiai, taikomi prekėms, importuotoms į vieną Valstiją ir vėliau išvežtoms į kitą Valstiją vartoti, ir akcizo mokesčiai, sumokėti už prekes, pagamintas vienoje Valstijoje ir vėliau išvežtas į kitą Valstiją vartoti, laikomi surinktais ne pirmoje, o antroje Valstijoje;

ii) atsižvelgiant į paskutinio punkto nuostatas, Sandrauga nustatyta tvarka įskaito pavienėms Valstijoms pajamas, priskaičiuoja išlaidas ir sumoka likutį už laikotarpį iki vienodų muito mokesčių įvedimo.

94. Perviršio paskirstymas

Praėjus penkeriems metams nuo vienodų muito mokesčių įvedimo dienos Parlamentas gali numatyti pavienėms Valstijoms bendro Sandraugos pajamų perviršio mokėjimą, vykdomą kas mėnesį ir tokiu pagrindu, kuris Parlamento nuožiūra yra teisingas.

95. Vakarų Australijos muito mokesčiai

Neatsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas, Vakarų Australijos Valstijos parlamentas, jeigu ši Valstija yra Valstija steigėja, gali pirmus penkerius metus nuo vienodų muito mokesčių įvedimo dienos taikyti muito mokesčius prekėms, kurios patenka į Valstiją, bet iš pradžių buvo importuotos ne iš Sandraugos teritorijos; tokius mokesčius renka Sandrauga.

Joks prekėms taikomas mokestis pirmaisiais metais negali viršyti mokesčio, taikomo prekėms pagal Vakarų Australijos įstatymą, galiojantį vienodų muito mokesčių įvedimo momentu, o antraisiais, trečiaisiais, ketvirtaisiais ir penktaisiais metais – atitinkamai keturių penktadalių, trijų penktadalių, dviejų penktadalių ir vieno penktadalio minėto mokesčio, ir pasibaigus penktiesiems metams nuo vienodų muito mokesčių įvedimo dienos visi mokesčiai, kurie taikomi pagal šio skirsnio nuostatas, netenka galios.

Jeigu nesibaigus penkerių metų laikotarpiui bet kuriuo metu mokestis, taikomas prekėms pagal šį skirsnį, yra didesnis nei Sandraugos taikomas analogiškų prekių importo mokestis, didesnis muito mokestis yra taikomas prekėms, į Vakarų Australiją importuojamoms ne iš Sandraugos teritorijos.

96. Finansinė pagalba Valstijoms

Kol Parlamentas nenustato kitaip, dešimt metų nuo Sandraugos steigimo ir vėliau Parlamentas gali teikti finansinę pagalbą bet kuriai Valstijai savo nuožiūra nustatytomis sąlygomis.

97. Auditas

Kol Parlamentas nenustato kitaip, Sandraugos, Sandraugos Vyriausybės arba pareigūno atveju galiojantys kolonijos, kuri tapo arba tampa Valstija, įstatymai, susiję su pajamų gavimu ir lėšų panaudojimu kolonijos vyriausybės reikmėms, taip pat su tokių pajamų ir išlaidų peržiūra ir auditu, taikomi pajamų gavimui ir lėšų panaudojimui Valstijoje Sandraugos reikmėms tokia pat tvarka, kaip ir kolonijos, kolonijos vyriausybės arba pareigūno atveju.

98. Prekyba ir verslo santykiai, apimantys laivybą ir Valstijos geležinkelius

Parlamentas, turintis galią priimti prekybą ir verslo santykius reglamentuojančius įstatymus, taip pat gali priimti įstatymus dėl laivybos ir kurios nors Valstijos nuosavybe esančių geležinkelių.

99. Sandraugos lengvatos

Sandrauga jokiu įstatymu, prekybos ar pajamų nuostatais nesuteikia jokiai vienai Valstijai ar jos daliai lengvatų, kurių neturi kita Valstija ar jos dalis.

100. Neribota teisė naudoti vandenį

Sandrauga jokiu įstatymu arba prekybos nuostatais neapriboja Valstijos ar jos gyventojų teisės pagrįstai naudoti upių vandenį išsaugojimo arba drėkinimo tikslais.

101. Valstijų komisija

Įsteigiama Valstijų komisija, kuriai Parlamento nuožiūra suteikiamos sprendimų priėmimo ir administravimo galios, kurios yra būtinos Konstitucijos nuostatoms, susijusioms su prekyba ir verslo santykiais, ir visiems pagal jas priimtiems įstatymams vykdyti ir jų vykdymui prižiūrėti Sandraugoje.

102. Parlamento draudimas Valstijai taikyti lengvatas

Parlamentas gali įstatymu uždrausti kuriai nors Valstijai arba joje įsteigtai institucijai taikyti lengvatas geležinkeliu vykdomai prekybai arba ją diskriminuoti, jeigu tokia lengvata arba diskriminacija yra netinkama ir nepagrįsta arba neteisinga kurios nors Valstijos atžvilgiu, visų pirma atsižvelgiant į Valstijos finansinius įsipareigojimus, susijusius šios Valstijos geležinkelių tiesimu ir eksploatavimu. Tačiau pagal šio skirsnio nuostatas

lengvata ar diskriminacija nėra laikoma netinkama ir nepagrįsta arba neteisinga Valstijos atžvilgiu, jeigu taip nenusprendžia Valstijų komisija.

103. Komisijos narių skyrimas, kadencija ir atlyginimas

Valstijų komisijos nariai:

i) yra skiriami generalgubernatoriaus Taryboje;

ii) eina pareigas septynerius metus, tačiau nesibaigus kadencijai gali būti nušalinti generalgubernatoriaus Taryboje abejų Parlamento Rūmų kreipimusi tos pačios sesijos metu dėl jų nušalinimo dėl įrodyto netinkamo elgesio arba neveiksnumo;

iii) gauna Parlamento nustatytą atlyginimą, kuris jų kadencijos metu negali būti sumažintas.

104. Tam tikrų įkainių užtikrinimas

Pagal jokią šios Konstitucijos nuostatą prekių vežimo geležinkeliu, kuris yra Valstijos nuosavybė, įkainis nėra laikomas neteisėtu, jeigu Valstijų komisija mano, kad toks įkainis yra būtinas Valstijos teritorijos vystymuisi, ir jeigu šis įkainis vienodai taikomas tiek Valstijos teritorijoje, tiek iš vienos Valstijos į kitą vežamoms prekėms.

105. Valstijų skolų perėmimas

Parlamentas gali perimti Valstijų skolas arba jų dalį, proporcingą atitinkamam gyventojų skaičiui pagal naujausius turimus statistinius Sandraugos duomenis, taip pat gali šias skolas arba jų dalį konvertuoti, pratęsti jų grąžinimo terminą arba jas konsoliduoti, o Valstijos prisiima atsakomybę už Sandraugos perimtas skolas, už kurias mokėtinos palūkanos išskaičiuojamos iš Sandraugos pavienėms Valstijoms mokamos pajamų perviršio dalies, ir jeigu šis perviršis yra nepakankamas arba jo iš vis nėra, trūkstamą arba visą sumą turi sumokėti tos pavienės Valstijos.

105A. Susitarimai dėl Valstijų skolų

1) Sandrauga gali su Valstijomis sudaryti susitarimus dėl jų skolų:

a) pagal kuriuos Sandrauga perima tokias skolas;

b) kurie apima tokių skolų valdymą;

c) kurie apima palūkanų mokėjimą, taip pat skolų padengimo fondų skyrimą ir valdymą;

d) kurie apima tokių skolų konsolidavimą, grąžinimo termino pratęsimą, konvertavimą ir padengimą;

e) pagal kuriuos Valstijos prisiima įsipareigojimus už Sandraugos perimtas skola;
f) pagal kuriuos Valstijos arba Sandrauga savo arba Valstijų vardu skolinasi lėšas.

2) Parlamentas gali priimti įstatymus, kuriais toks susitarimas įteisinamas, jeigu jis sudarytas iki šio skirsnio įsigaliojimo dienos.

3) Parlamentas gali priimti įstatymus dėl šio šalių susitarimo vykdymo.

4) Tokį susitarimą susitarimo šalys gali pakeisti arba panaikinti.

5) Toks susitarimas ir jo pakeitimas yra privalomas Sandraugai ir susitarimą sudariusioms Valstijoms neatsižvelgiant į šios Konstitucijos, pavienių Valstijų konstitucijų arba Sandraugos Parlamento ar kurios nors Valstijos parlamento priimtų įstatymų nuostatas.

6) Šios Konstitucijos 105 skirsnio nuostatos niekaip neapriboja pagal šį skirsnį suteikiamų galių.

V SKYRIUS. VALSTIJOS

106. Konstitucijų galiojimas

Atsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas, kiekvienos Sandraugos Valstijos konstitucija Sandraugos steigimo arba Valstijos priėmimo į Sandraugą arba steigimo momentu lieka galioti, kol nepadaromi pakeitimai pagal tos Valstijos konstitucijos nuostatas.

107. Valstijų parlamentų galių užtikrinimas

Kolonijos, kuri tapo arba tampa Valstija, parlamento galios Sandraugos steigimo arba Valstijos priėmimo į Sandraugą arba steigimo momentu lieka galioti, jeigu pagal šią Konstituciją jos nėra suteikiamos išimtinai Sandraugos Parlamentui arba panaikinamos Valstijos parlamentui.

108. Valstijų įstatymų galiojimas

Atsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas, visi kolonijoje, kuri tapo arba tampa Valstija, galiojantys įstatymai, susiję su klausimais, kuriuos nagrinėja Sandraugos Parlamentas, lieka galioti toje Valstijoje, ir kol Sandraugos Parlamentas nepriima sprendimo šiuo klausimu, Valstijos parlamentas, veikdamas kaip kolonijos parlamentas, turi tokią galią keisti arba panaikinti tokius įstatymus, kurią kolonijos parlamentas turėjo iki kolonija tapo Valstija.

109. Įstatymų neatitikimas

Jeigu tarp Valstijos įstatymo ir Sandraugos įstatymo yra neatitikimų, taikomas Sandraugos įstatymas, o Valstijos įstatymas galioja tiek, kiek jis neprieštarauja tam Sandraugos įstatymui.

110. Nuostatos, susijusios su gubernatoriumi

Šios Konstitucijos nuostatos, susijusios su Valstijos gubernatoriumi, taikomos esamam Valstijos gubernatoriui, kitam vyriausiajam vykdomajam pareigūnui arba Valstijos vyriausybės administratoriui.

111. Valstijų teritorijų perdavimas

Valstijos parlamentas gali perduoti Sandraugai bet kurią Valstijos dalį, ir tokiu būdu perdavus Valstijos dalį ir Sandraugai ją priėmus, ši Valstijos dalis tampa pavaldi išimtinei Sandraugos jurisdikcijai.

112. Mokesčių taikymas patikrinimo įstatymų vykdymo tikslais

Įvedus vienodus muito mokesčius, Valstija gali taikyti importo arba eksporto mokesčius, taip pat mokesčius į Valstiją įvežamoms ar iš jos išvežamoms prekėms, kurie gali būti reikalingi Valstijos patikrinimo įstatymams vykdyti, tačiau grynosios pajamos iš visų šių mokesčių atitenka Sandraugai, o Sandraugos Parlamentas gali panaikinti tokius patikrinimo įstatymus.

113. Svaigalai

Visiems fermentuotiems, distiliuotiems ar kitiems svaigalams, kurie atvežami į Valstiją arba joje yra naudojami, vartojami, parduodami ar saugomi, taikomi tos Valstijos įstatymai, kurie galioja ir tokiems Valstijoje pagamintiems svaigalams.

114. Pajėgų telkimas Valstijose. Sandraugos arba Valstijos turto apmokestinimas

Be Sandraugos Parlamento sutikimo Valstija negali telkti arba turėti jūrų arba karines pajėgas, taip pat apmokestinti Sandraugai priklausantį turtą, o Sandrauga negali apmokestinti Valstijai priklausantį turtą.

115. Valstijų monetų kaldinimas

Siekdama padengti skolas, Valstija negali kaldinti monetų ir kaip teisėtą mokėjimo priemonę gali naudoti tik aukso ir sidabro momentas.

116. Sandraugos teisės aktai, susiję su religija

Sandrauga negali priimti įstatymo, kuriuo būtų nustatoma kuri nors religija arba religinė praktika arba kuriuo būtų draudžiama laisvai išpažinti kurią nors religiją, o religinių žinių patikrinimas nėra privalomas nustatant tinkamumą tarnybai arba viešojo pasitikėjimo pareigoms eiti Sandraugoje.

117. Valstijų gyventojų teisės

Bet kurios Valstijos gyventojas, būdamas Karalienės valdinys, kitose Valstijose turi tokias pat galimybes, kokias jis turėtų būdamas Karalienės valdiniu, gyvenančiu toje Valstijoje, ir nėra diskriminuojamas.

118. Valstijų įstatymų ir kitų teisės aktų pripažinimas

Sandraugoje visiškai pasitikima kiekvienos Valstijos įstatymais, viešaisiais aktais ir dokumentais bei teismine praktika.

119. Valstijų apsauga nuo invazijos ir smurto

Sandrauga gina visas Valstijas nuo invazijos ir Valstijos vykdomosios valdžios prašymu nuo smurto Valstijos teritorijoje.

120. Sandraugos įstatymų pažeidėjų suėmimas

Kiekviena Valstija priima nuostatą, pagal kurią leidžiama suimti ir jos kalėjimuose laikyti asmenis, kurie kaltinami Sandraugos įstatymų pažeidimu arba yra dėl to nuteisti, taip pat bausti asmenis, nuteistus už tokius pažeidimus, o Sandraugos Parlamentas gali priimti įstatymus, kuriais įteisinama tokia nuostata.

VI SKYRIUS. NAUJOS VALSTIJOS

121. Naujų Valstijų priėmimas į Sandraugą ar steigimas

Parlamentas gali priimti į Sandraugą arba steigti naujas Valstijas, o jų priėmimo arba steigimo momentu savo nuožiūra nustatyti arba taikyti sąlygas, įskaitant atstovavimo kuriuose nors Parlamento Rūmuose apimtį.

122. Teritorijų valdymas

Parlamentas gali priimti įstatymus, susijusius su kurios nors Valstijos perduodamos ir Sandraugos priimamos teritorijos arba kurios nors teritorijos, kurią Karalienė perduoda Sandraugos žinion, o Sandrauga priima, taip pat kitaip Sandraugos įgytos teritorijos valdymu, ir gali leisti atstovauti

šiai teritorijai bet kuriuose Parlamento Rūmuose Parlamento nuožiūra nustatytu mastu ir sąlygomis.

123. Valstijų ribų keitimas

Valstijos parlamento sutikimu ir Valstijos rinkėjų, balsuojančių dėl atitinkamo klausimo, daugumos pritarimu Sandraugos Parlamentas gali padidinti, sumažinti arba kitaip keisti Valstijos ribas sutartomis sąlygomis arba gali analogišku sutikimu numatyti nuostatą dėl susijusios Valstijos teritorijos padidinimo, sumažinimo arba keitimo sąlygų įsigaliojimo ir taikymo.

124. Naujų Valstijų formavimas

Nauja Valstija formuojama atskiriant Valstijos teritoriją, tačiau tik tos Valstijos parlamento sutikimu; nauja Valstija taip pat gali būti formuojama sujungiant dvi ar daugiau Valstijų arba Valstijų dalis, bet tik susijusių Valstijų parlamentų sutikimu.

VII SKYRIUS. KITOS NUOSTATOS

125. Vyriausybės buveinė

Sandraugos Vyriausybės buveinė, kurios vietą nustato Parlamentas, yra Sandraugai suteikiamoje ar jos įgyjamoje teritorijoje, yra suteikiama Sandraugai ir jai priklauso, yra Naujojo Pietų Velso valstijoje ir nuo Sidnėjaus yra nutolusi ne mažiau kaip 100 mylių.

Tokios teritorijos plotas turi būti ne mažesnis kaip 100 kv. mylių, o jos dalis, kurią sudaro Karūnai priklausančios žemės, suteikiama Sandraugai nemokamai.

Parlamentas posėdžiauja Melburne iki susirinkimo Vyriausybės buveinėje.

126. Jos Didenybės galios įgalioti generalgubernatorių skirti pavaduotojus

Karalienė gali įgalioti generalgubernatorių skirti bet kurį asmenį arba asmenis kartu ar atskirai savo pavaduotoju ar pavaduotojais bet kurioje Sandraugos dalyje ir vykdant šias pareigas generalgubernatoriaus nuožiūra nustatytą laikotarpį naudotis tokiomis galiomis ir vykdyti tokias funkcijas, kurias, generalgubernatoriaus nuomone, dera skirti tokiam pavaduotojui ar pavaduotojams atsižvelgiant į Karalienės nustatytus apribojimus arba nurodymus, tačiau, net ir paskyręs tokį pavaduotoją arba pavaduotojus,

generalgubernatorius gali toliau naudotis minėtomis galiomis arba vykdyti minėtas funkcijas.

127. Neteko galios.

VIII SKYRIUS. KONSTITUCIJOS PAKEITIMAS

128. Konstitucijos keitimo būdas

Ši Konstitucija gali būti keičiama tik tokia tvarka:

Siūlomas Konstitucijos pakeitimo įstatymas privalo būti priimtas kiekvienų Parlamento Rūmų absoliučia balsų dauguma ir po jo priėmimo praėjus ne mažiau kaip dviem mėnesiams, bet ne daugiau kaip šešiems mėnesiams siūlomas įstatymas per abejus Rūmus teikiamas kiekvienos Valstijos ir Teritorijos rinkėjams, kurie turi teisę balsuoti Atstovų Rūmų narių rinkimuose.

Tačiau jeigu kurie nors Rūmai priima tokį siūlomą įstatymą absoliučia balsų dauguma, o kiti rūmai jį atmeta, jo nepriima arba priima su pakeitimais, su kuriais pirmiau minėti Rūmai nesutinka, ir jeigu po trijų mėnesių pirmieji Rūmai toje pačioje arba kitoje sesijoje vėl absoliučia balsų dauguma priima siūlomą įstatymą su antrųjų Rūmų padarytais arba su jais suderintais pakeitimais arba be jų, o tie antrieji Rūmai atmeta įstatymą, jo nepriima arba priima su pakeitimais, su kuriais pirmieji Rūmai nesutinka, generalgubernatorius gali kiekvienos Valstijos ir Teritorijos rinkėjams, kurie turi teisę balsuoti Atstovų Rūmų rinkimuose, pateikti siūlomą įstatymą paskutine pirmųjų Rūmų pasiūlyta redakcija ir su pakeitimais, su kuriais vėliau sutinka abeji Rūmai, arba be jų.

Kai siūlomas įstatymas pateikiamas rinkėjams, balsavimas vyksta Parlamento nustatyta tvarka. Iki Atstovų Rūmų narių rinkėjams keliami reikalavimai bus suvienodinti visoje Sandraugoje, Valstijoje, kurioje galioja pilnamečių balsavimo teisė, skaičiuojama tik pusė rinkėjų, balsuojančių už ir prieš siūlomą įstatymą.

Jeigu siūlomą įstatymą daugumoje Valstijų patvirtina balsuojančių rinkėjų dauguma, taip pat visų balsuojančių rinkėjų dauguma, jis pateikiamas generalgubernatoriui Karalienės pritarimui.

Joks pakeitimas, kuriuo sumažinamas kurios nors Valstijos proporcingas atstovavimas kuriuose nors Parlamento Rūmuose arba mažiausias Valstijos atstovų skaičius Atstovų Rūmuose, padidinamos, sumažinamos arba kitaip pakeičiamos Valstijos ribos arba šiuo atžvilgiu daromas kitoks

poveikis Konstitucijos nuostatoms, negali būti įteisintas, jeigu tos Valstijos balsuojančių rinkėjų dauguma nepatvirtina siūlomo įstatymo.

Šiame skirsnyje ***Teritorija*** reiškia bet kurią šios Konstitucijos 122 skirsnyje paminėtą teritoriją, kurioje galioja įstatymas, leidžiantis atstovauti jai Atstovų Rūmuose.

Priedas

Priesaika

Aš, *A. B.*, prisiekiu būti lojalus ir ištikimas Jos Didenybei Karalienei Viktorijai, jos įpėdiniams ir paveldėtojams pagal įstatymą. TEPADEDA MAN DIEVAS!

Patvirtinimas

Aš, *A. B.*, iškilmingai ir nuoširdžiai patvirtinu ir pareiškiu, kad būsiu lojalus ir ištikimas Jos Didenybei Karalienei Viktorijai, jos įpėdiniams ir paveldėtojams pagal įstatymą.

(Pastaba: nurodytas Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystės karaliaus arba karalienės vardas prireikus turi būti atitinkamai pakeistas.)

AUSTRIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Šiuo metu Austrijos Respublikoje galioja dar iki Antrojo pasaulinio karo, t. y. 1920 m., priimta Konstitucija[1]. Nesiekiant atskleisti sudėtingų šios šalies istorijos vingių, paminėtina bent jau tai, kad po Austrijos-Vengrijos pralaimėjimo Pirmajame pasauliniame kare ši valstybė nustojo egzistavusi ir susikūrė Austrijos Respublika. Karlas Reneris, vienas didžiausių to meto teisės sociologijos autoritetų Europoje, tapo Austrijos kancleriu ir pavedė Hansui Kelsenui parašyti Austrijos Konstituciją. H. Kelsenas, kuriam priskiriama ir iniciatyva įsteigti išskirtinę centralizuotą konstitucinės priežiūros instituciją, nedvejodamas ėmėsi šio darbo. Nacionalinis Konstitucinis Susirinkimas Federalinį konstitucinį įstatymą[2] (*Bundes-Verfassungsgesetz*) priėmė 1920 m. spalio 1 d., jis įsigaliojo 1920 m. lapkričio 10 d. Ši Konstitucija iš esmės buvo pakeista 1925 m. ir 1929 m., o Austrijai praradus valstybinį suverenitetą 1934 m. nustojo galioti. Jos galiojimas vėl buvo atkurtas 1945 m. gruodžio 19 d. Taigi pagal šios Konstitucijos priėmimo laiką ji priskirtina antrajam konstitucijų raidos etapui, t. y. laikotarpiui nuo Pirmojo iki Antrojo pasaulinio karo, kai buvo priimtos 1919 m. Vokietijos (vadinamoji Veimaro), 1920 m. Čekoslovakijos, 1937 m. Airijos, 1931 m. Ispanijos, 1920 m. Estijos, 1922 m. Latvijos, 1922 m. Lietuvos ir kitos konstitucijos[3]. Pažymėtina, kad Austrija laikoma trečiąja pasaulyje šalimi, aukščiausiu lygiu įtvirtinusia konstitucinės kontrolės institutą (po JAV ir Australijos, kurių aukščiausieji teismai pirmieji įgijo tokią kompetenciją), nors chronologiškai pirmą kartą toks institutas Europoje buvo įtvirtintas dar 1920 m. Čekoslovakijos Konstitucijoje[4].

[1] Plačiau žr.: Vainiutė, M. Austrijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos.* Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 39–80; Vainiutė, M.; Beinoravičius, D. Austrijos Respublikos konstitucinė santvarka. *Jurisprudencija.* 2006, 12(90), p. 81–87.

[2] Toliau tekste šis Federalinis konstitucinis įstatymas vadinamas Konstitucija.

[3] Jarašiūnas, E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 23–24.

[4] Matijošius, A. Austrijos Respublikos Konstitucija. *Konstitucinė jurisprudencija.* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2011, Nr. 3(23), p. 136.

Apibūdinant Austrijos Respublikos Konstituciją, pirmiausia reikėtų paminėti tai, kad pagal formą ji yra rašytinė nekodifikuota, o pagal keitimo procedūrų sudėtingumą ją galima pavadinti lanksčia. Jau parengta Konstitucija buvo nebaigtas kūrinys, turintis daugybę turinio spragų. Neradus politinio konsensuso daugeliu klausimų jos rengimo metu, vėliau ji buvo nuolat tobulinama. Manyta, kad toks konstitucinis reguliavimas galios tik kurį laiką. XX a. šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose vėl tikėtasi, kad bus parengta nauja konstitucija, tačiau politinės jėgos, susidūrusios su kilusiais sunkumais, pasitenkino tik kai kuriomis pataisomis[5]. Taigi Austrijos Konstituciją sudaro daugybė rašytinės teisės šaltinių: nuo 1920 m. susiklostė tokia padėtis, kad esama apie 1 300 Konstitucijos lygmens nuostatų, esančių už pačios Konstitucijos ribų. Todėl Konstitucija formaliąja prasme yra didžiulės apimties, sudaryta ne tik iš pagrindinio konstitucinio dokumento, bet ir atskirų federalinio lygmens konstitucinių įstatymų, paprastuose federaliniuose įstatymuose įtvirtintų atskirų eksplicitinių ar net implictinių konstitucinių nuostatų, taip pat valstybinių sutarčių, kurios arba visa, arba daline apimtimi yra Konstitucijos lygmens ir faktiškai yra arba Konstituciją keičiančios tarptautinės, arba federacijos subjektų sutartys[6]. Šiuo požiūriu Austrijoje įstatymų leidėjas nėra įpareigotas visus konstitucinės teisės šaltinius, laikantis koncentravimo ir inkorporavimo principo, sujungti į vieną sąvadą.

Šiuo metu galiojanti Austrijos Respublikos Konstitucija apima 152 straipsnius, kurie yra suskirstyti į 8 skirsnius. Konstitucijoje įtvirtinti pagrindiniai principai, nusakantys Austriją esant demokratinę, teisinę ir federalinę valstybę[7]. Prie jų taip pat priskirtinas valdžių padalijimo ir respublikinio valstybės valdymo principas. Nors Konstitucijoje yra įtvirtinta mišri tiesioginės ir netiesioginės demokratijos sistema, tačiau vis dėlto vyraujantis yra reprezentavimo principas, o tiesioginės demokratijos elementai yra mažiau išvystyti.

[5] Neschwara, Ch. Zur Entwicklung des Verfassungsrechts nach 1918. Schambeck, H. (Hrsg.). *Parlamentarismus und öffentliches Recht in Österreich: Entwicklung und Gegenwartsprobleme*. Erster Teilband, Berlin, 1993, p. 83–220.

[6] Adamovich, L. K.; Funk, B.-Ch.; Holzinger, G. *Österreichisches Staatsrecht, Band I: Grundlagen*. Wien; New York: Springer, 1997, p. 45–46.

[7] Šie principai pirmiausiai svarbūs tuo, kad jų pakeitimas pagal Austrijos Konstitucinio Teismo išaiškinimą Konstitucijos 44 straipsnio 3 dalies prasme reikštų ir pačios Konstitucijos pakeitimą iš esmės.

Austrija apibūdinama kaip parlamentinė respublika, turinti mišrios (pusiau prezidentinės) respublikos bruožų[8]. Kaip esminis parlamentinės respublikos bruožas yra tai, kad Vyriausybė yra politiškai atsakinga Nacionalinei Tarybai, t. y. pirmiesiems tiesiogiai išrinktiems parlamento rūmams[9]. Tai, kad Austrija nėra tipiška parlamentinė respublika, pirmiausiai liudija federalinio prezidento rinkimų būdas ir jam suteikti įgaliojimai.

Konstitucijos 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas federalizmo principas: „Austrija yra federacinė valstybė.“ Ją pagal šio straipsnio 2 dalį sudaro devynios savarankiškos federalinės žemės: Burgerlandas (*Burgerland*), Karintija (*Kärnten*), Žemutinė Austrija (*Niederösterreich*), Aukštutinė Austrija (*Oberösterreich*), Zalcburgas (*Salzburg*), Štirija (*Steiermark*), Tirolis (*Tirol*), Forarlbergas (*Vorarlberg*), Viena (*Wien*). Kaip ir daugelyje federacinių valstybių, Austrijoje tai nustatyta pačioje federacijos Konstitucijoje, taigi vadinamoji kompetencijos kompetencija priskirta federalinės Konstitucijos leidėjui. Formaliai federacijos ir ją sudarančių federalinių žemių tarpusavio santykiai yra grindžiami pariteto principu. Žemių konstitucinė autonomija yra ribojama: jos turinį ir ribas nustato federacija. Jos galių persvara ypač ryški įstatymų leidybos srityje, finansiniuose reikaluose, reglamentuojant jos statusą bei vykdant teisingumą. Taigi ypatingas Austrijos Konstitucijos bruožas yra ir tas, kad nustatytiems federacijos ir ją sudarančių subjektų – federalinių žemių – tarpusavio santykiams būdingi centralizmo bruožai. Aptariant Austrijos federalizmo bruožus paminėtina ir Federalinės Tarybos kaip federalinėms žemėms atstovaujančių rūmų gana silpna padėtis. Priimant įstatymus Federalinė Taryba turi tik suspensyvinio veto teisę: jis gali būti įveiktas paprasta Nacionalinės Tarybos narių dauguma.

Aptariant Austrijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintą žmogaus teisių ir laisvių katalogą, pasakytina, kad jis nėra išsamus[10]. Skirtingai nei daugelio valstybių konstitucijose, joms nėra skirtas atskiras skirsnis. Tai paaiškinama tuo, kad rengiant Konstitucijos projektą dėl žmogaus teisių ir laisvių katalogo nebuvo rastas bendras sutarimas. Taigi Konstitucijoje įtvirtintos tik atskiros nuostatos dėl visų federacijos piliečių lygybės prieš įstatymą, diskriminacijos

[8] Schambeck, H. (Hrsg. Hengstschläger, J.). *Der Staat und seine Ordnung: ausgewählte Beiträge zur Staatslehre und zum Staatsrecht.* Wien, 2002, p. 470.

[9] Pelinka, A. Das politische System Österreichs. *Ismayr W. Die politischen Systeme Westeuropas*. 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, p. 607.

[10] Adamovich, L. K.; Funk, B.-Ch.; Holzinger, G. *Österreichisches Staatsrecht, Band 3: Grundrechte*. Wien; New York: Springer-Verlag, 2003, p. 5.

draudimo dėl lyties, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo bei asmens neįgalumo (7 str. 1 d.), užtikrinama vyrų ir moterų lygybė (7 str. 2 d.). Toliau Konstitucijos 83 straipsnyje garantuojama teisė kreiptis į teisėtą teisėją, 85 straipsnyje įtvirtintas mirties bausmės panaikinimas. Konstitucijos 8 straipsnyje, pripažįstant vokiečių kalbą valstybine kalba, garantuojamos ir kitų kalbinių mažumų teisės ir pan. Kitos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės nustatytos federaliniuose konstituciniuose ir paprastuose įstatymuose, kuriuose transformuotos ir tarptautinės teisės normos. Iš jų paminėtina 1955 m. gegužės 15 d. Valstybinė sutartis ir ypač jos 6 straipsnis, kuriame įtvirtintos žmogaus teisės, ir 7 straipsnis, užtikrinantis slovėnų ir kroatų tautinių mažumų teises. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Austrijoje įsigaliojo 1958 m. Ji turi konstitucinę galią ir yra taikoma tiesiogiai. Kaip minėta, kitos pagrindinės teisės įtvirtintos federaliniuose konstituciniuose įstatymuose arba paprastų įstatymų konstitucinėse nuostatose, pavyzdžiui, 1988 m. federalinis konstitucinis įstatymas dėl asmens laisvės apsaugos, 2000 m. įstatymas dėl asmens duomenų apsaugos ir kt.

Ypač daug dėmesio Konstitucijoje skiriama žmogaus teisių ir laisvių teisinėms garantijoms, suteikiant teisę piliečiams, siekiantiems apginti savo teises ir teisėtus interesus, kreiptis į Administracinį teismą, Konstitucinį Teismą ir ombudsmeno tarnybą. Ši institucija pirmiausiai buvo įsteigta 1977 m. šešerių metų bandomajam laikotarpiui ir dar jam nepasibaigus jos statusas buvo įtvirtintas Konstitucijos aštuntame skirsnyje (148a–148j str.). Nors ši institucija yra panaši į Skandinavijos šalyse veikiančius ombudsmenus, tačiau iš esmės tai yra Austrijos konstitucinės teisės kūrinys[11]. Pastaraisiais metais žmogaus teisių įgyvendinimui Austrijoje nemažą reikšmę turėjo ir naujų tam skirtų institucijų įsteigimas. Paminėtina pagal 2000 m. asmens duomenų apsaugos įstatymą veikianti Duomenų apsaugos komisija[12].

[11] Pagal Konstitucijos 148g straipsnį ombudsmeno tarnybą sudaro trys nariai, vienas jų yra primininkas. Tarnybos kadencijos laikas – šešeri metai. Jos narius renka Nacionalinė Taryba. Pagal Konstitucijos 148a straipsnį kiekvienas gali teikti skundą ombudsmeno tarnybai dėl įtariamo federacijos vykdomo prasto administravimo. Ši institucija tiria ne tik skundus, bet ir bendradarbiauja su Nacionaline Taryba, nes jai taip pat pavedama padėti nagrinėti peticijas ir asmenų grupių pareiškimus, pateiktus Nacionalinei Tarybai. Be to, ombudsmeno tarnybai suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl federalinės valdžios institucijų priimtų įstatymus detalizuojančių teisės aktų atitikties Konstitucijai.

[12] Duomenų apsaugos komisiją sudaro šeši nariai, skiriami Federalinio Prezidento Federalinės Vyriausybės siūlymu. Į ją gali kreiptis kiekvienas asmuo, manantis, kad buvo pažeistos jo teisės, susijusios su jo asmens duomenų slaptumu, ištaisymu arba panaikinimu. Pagal savo veiklos pobūdį ši komisija panaši į teisingumą vykdančią instituciją.

Federacinė valstybės sandara nulėmė ir dvejų rūmų parlamento, kurį sudaro Nacionalratas (Nacionalinė Taryba) ir Bundesratas (Federalinė Taryba), įtvirtinimą. Taigi įstatymų leidžiamąją valdžią Austrijoje federacijos lygmeniu įgyvendina parlamentas – Nacionalinė Taryba kartu su Federaline Taryba (24 str.). Žemuosius rūmus (Nacionalinę Tarybą) sudaro 183 deputatai, kuriuos penkeriems metams[13] renka federacijos tauta – vyrai ir moterys, kuriems rinkimų dieną sukakę 16 metų, remiantis lygia, tiesiogine, asmenine, laisva rinkimų teise slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą (26 str. 1 d.)[14]. Nacionalinės Tarybos nariais gali būti renkami turintys rinkimų teisę piliečiai, kuriems rinkimų dieną sukakę 18 metų (26 str. 4 d.). Nacionalinei Tarybai vadovauja iš jos narių išrinktas pirmininkas, taip pat renkami antrasis ir trečiasis pirmininkai (30 str. 1 d.). Pagal Konstitucijos 55 straipsnį Nacionalinė Taryba pagal proporcinio atstovavimo principą iš savo narių renka Pagrindinį komitetą, kuris prireikus gali susirinkti ir kitu metu, nei posėdžiauja visa Nacionalinė Taryba. Paminėtini ir tokie Nacionalinės Tarybos struktūriniai padaliniai kaip frakcijos, kurias turi sudaryti ne mažiau kaip penki deputatai, taip pat kiti komitetai, kurių pagrindinė funkcija – svarstyti įstatymų projektus, prieš jiems patenkant į parlamento posėdį – plenumą. Taip pat sudaromas ir vadinamasis prezidiumas, į kurio sudėtį įeina Nacionalinės Tarybos pirmininkas, du jo pavaduotojai, taip pat frakcijų atstovai; jo funkcija – nustatyti posėdžių terminus, spręsti kitus aktualius klausimus.

Pasiūlymus dėl įstatymų Nacionalinei Tarybai teikia jos nariai, Federalinė Taryba arba vienas trečdalis jos narių, o įstatymų projektus – Federalinė Vyriausybė. Kiekvieną pasiūlymą, kurį palaiko 100 000 rinkėjų arba kiekvienos iš trijų žemių vienas šeštadalis rinkėjų, federalinė rinkimų komisija turi teikti nagrinėti Nacionalinei Tarybai. Iniciatyva turi būti tokiu klausimu, kuris reguliuojamas federaliniu įstatymu, ir gali būti teikiama kaip įstatymo projektas (41 str. 1–2 d.). Paprastai daugumą projektų pateikia Federalinė Vyriausybė. Kiekvienas įstatymo projektas pirmiausia svarstomas atitinkamame Nacionalinės Tarybos komitete. Svarstant įstatymų projektus Nacionalinėje Taryboje, paprastai vyksta trys skaitymai. Jei

[13] Nacionalinės Tarybos kadencija prasideda Nacionalinės Tarybos pirmojo susirinkimo dieną ir baigiasi tą dieną, kai susirenka nauja Nacionalinė Taryba (27 str. 1 d.).

[14] Kai kuriose federalinėse žemėse (pvz., Tirolyje (*Tirol*), Štirijoje (*Steiermark*) ir Forarlberge (*Vorarlberg*) rinkimų teisė yra traktuojama kaip pareiga, už kurios nevykdymą numatoma administracinė atsakomybė.

vykstant trečiajam skaitymui dėl įstatymo projekto pasisakoma teigiamai, priimamas sprendimas Konstitucijos 42 straipsnio 1 dalies prasme. Sprendimai priimami remiantis daugumos principu. Priimant paprastus federalinius įstatymus pakanka paprastos daugumos; priimant konstitucinius įstatymus, kuriais Konstitucija keičiama iš dalies, reikalinga dviejų trečdalių (vadinamoji kvalifikuota) dauguma; konstituciniai įstatymai, kurie keičia Konstituciją iš esmės, turi būti pateikti referendumui. Priimtą sprendimą Nacionalinės Tarybos prezidentas privalo pateikti Federalinei Tarybai. Ši dėl jo per 8 savaites gali pareikšti prieštaravimą ir informuoti apie tai federalinį kanclerį (42 str. 3 d.). Pagal Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalį, išskyrus konstituciniame įstatyme kitaip reguliuojamus atvejus, patvirtintas įstatymas pasirašomas ir paskelbiamas tik jeigu Federalinė Taryba motyvuotai neprieštaravo jo patvirtinimui. Pabrėžtina, kad Federaliniam Prezidentui veto teisė nėra suteikta. Jis įstatymo gali nepasirašyti, jei jis buvo priimtas nesilaikant Konstitucijos, tačiau veto gali būti grindžiamas argumentais, susijusiais ne su turinio, bet procedūriniais trūkumais. Taigi dėl įstatymo atitikties Konstitucijai turi spręsti ne Federalinis Prezidentas, bet Konstitucinis Teismas. Nacionalinei Tarybai priskiriami ir kiti svarbūs įgaliojimai, pavyzdžiui, dalyvavimas sprendžiant federacijos klausimus (50–55 str.), politinė vykdomosios valdžios kontrolė (interpeliacija, nepasitikėjimas ar kt.). Jai suteikiamos svarbios teisės sudarant, įgyvendinant ir kontroliuojant federacijos biudžetą (51–51c str.). Taigi parlamentas nustato šalies vidaus ir užsienio politikos kryptis[15].

Federalinės Tarybos (*Bundesrat*) konstituciniai pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 34–37 straipsniuose. Joje visos devynios federalinės žemės yra atstovaujamos proporcingai kiekvienoje iš jų gyvenančių piliečių skaičiui: ne mažiau kaip trys, bet ne daugiau kaip dvylika nuo kiekvienos. Kiekvienos federalinės žemės narių skaičių nustato Federalinis Prezidentas po kiekvieno gyventojų surašymo[16]. Į Federalinę Tarybą skiriami nariai ir pakaitiniai nariai pagal proporcinio atstovavimo principą yra renkami landtaguose atitinkamam laikui. Federalinėse žemėse rinkimai vyksta ne

[15] Paminėtina, kad Austrija yra Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos narė, tačiau nėra NATO narė ir užsienio politikoje tradiciškai laikosi neutraliteto.

[16] Šiuo metu Federalinę Tarybą sudaro 64 nariai. Žemutinė Austrija (*Niederösterreich*) deleguoja 12, Viena (*Wien*) ir Aukštutinė Austrija (*Oberösterreich*) – po 11, Štirija (*Steiermark*) – 10, Tirolis (*Tirol*) ir Karintija (*Kärnten*) – po 5, Zalcburgas (*Salzburg*) – 4 ir Burgerlandas (*Burgerland*) ir Forarlbergas (*Vorarlberg*) – po 3 narius.

vienu metu, todėl ne visi Federalinės Tarybos nariai (skirtingai nei Nacionalinės Tarybos nariai) pasikeičia vienu metu. Federalinės Tarybos nariai neprivalo būti juos skyrusios federalinės žemės parlamento nariais, tačiau turi turėti pasyviąją rinkimų į šį parlamentą teisę (35 str. 2 d.). Federalinei Tarybai pirmininkauja Federalinės Tarybos pirmininkas, kuris keičiasi kas šešis mėnesius pagal federalinių žemių pavadinimus abėcėlės tvarka (36 str. 1, 2 d.).

Kaip ir Nacionalinė Taryba, Federalinė Taryba dalyvauja įstatymų leidyboje ir sprendžiant kitus federacijos klausimus. Jau minėta, kad Federalinė Taryba dėl Nacionalinės Tarybos sprendimų priimant įstatymus gali pareikšti prieštaravimus, išskyrus 42 straipsnio 5 dalyje nurodytus atvejus[17]. Daugeliu atvejų, kaip minėta, Federalinė Taryba turi tik sustabdančiojo veto teisę, absoliutus jis tik kai kuriais atvejais[18], tačiau negavus Federalinės Tarybos pritarimo įstatymas negali būti priimtas[19]. Taigi Federalinės Tarybos politinis svoris nėra labai didelis. Dažniausiai jos prieštaravimai priimant įstatymus tik užvilkina jų priėmimą, todėl jos, kaip federalinių žemių atstovybės, veikla dėl jai suteiktų galių silpnumo nėra ypač efektyvi[20].

Konstitucijos 56–59b straipsniuose įtvirtintas Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos narių teisinis statusas. Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos nariai, vykdydami savo pareigas, nėra saistomi jokių mandatų. Konstitucijos 57 straipsnyje įtvirtinta parlamento narių indemniteto ir imuniteto teisė. Federalinės Tarybos nariai visą jų įgaliojimų laikotarpį yra nepriklausomi nuo federalinių žemių parlamentų, kurie juos delegavo. Na-

[17] Pagal tai Federalinė Taryba neturi teisės dalyvauti Nacionalinei Tarybai svarstant šiuos klausimus: Nacionalinės Tarybos statutą, Nacionalinės Tarybos paleidimo klausimą, federalinį finansų įstatymą, laikinąsias nuostatas, derančias su 51 straipsnio 5 dalimi, arba nuostatas dėl disponavimo federaliniu turtu, federalinės atsakomybės prisiėmimo arba pakeitimo, federalinės piniginės skolos mažinimo arba pakeitimo, pritarimo galutiniams biudžeto rodikliams.

[18] Pavyzdžiui, pagal 44 straipsnio 2 dalį, kai gali būti ribojama federalinių žemių kompetencija įstatymų leidybos arba jų vykdymo srityje; pagal 35 straipsnio 4 dalį, kai keičiamas 34 arba 35 straipsniai, kuriuose įtvirtintos Federalinės Tarybos statusą nusakančios nuostatos.

[19] Federalinė Taryba pirmiausia turi pritarti įstatymams, kurie dažniausiai siejasi su federalinių žemių kompetencijos pakeitimu (pvz., kultūros politika, švietimas) arba tiesiogiai su žemių interesais (pvz., visi mokesčių įstatymai, įstatymai dėl ginkluotųjų jėgų panaudojimo).

[20] Adamovich, L. K.; Funk, B.-Ch.; Holzinger, G. *Österreichisches Staatsrecht*, *Band 2: Staatliche Organisation*. Wien; New York: Springer-Verlag. 1998, p. 51.

cionalinės Tarybos, Federalinės Tarybos ar Europos Parlamento nariai tuo pačiu metu negali priklausyti kuriai nors iš kitų dviejų institucijų (59 str.).

Federalinio Susirinkimo statusą nusakančios nuostatos įtvirtintos Konstitucijos 38–40 straipsniuose. Taigi Nacionalinė Taryba ir Federalinė Taryba kartu viešai posėdžiauja kaip Federalinis Susirinkimas. Posėdžiai vyksta Nacionalinės Tarybos būstinėje. Juose yra tvirtinamas Federalinis Prezidentas ir priimamas sprendimas dėl karo paskelbimo. Išskyrus kai kuriuos atvejus, numatytus Konstitucijoje, Federalinį Susirinkimą sušaukia Federalinis Prezidentas, o jam pasikeisdami vadovauja Nacionalinės Tarybos pirmininkas ir Federalinės Tarybos pirmininkas, pradeda pirmasis. Federalinis Susirinkimas savo veikloje vadovaujasi Nacionalinės Tarybos statutu. Federaliniam Susirinkimui priskirtos funkcijos politiniu požiūriu nėra reikšmingos. Tai pasakytina pirmiausia apie šiai institucijai jau minėtą suteiktą teisę priimti sprendimą dėl karo paskelbimo. Kiti priskirti įgaliojimai susiję su Federalinio Prezidento statusu ir veikla.

Konstitucijoje reglamentuojami ir su federalinių žemių įstatymų leidyba susiję klausimai. Kadangi Austrija yra federacinė valstybė, joje yra dešimt parlamentų: visos federacijos parlamentas ir federalinių žemių parlamentai (landtagai) (95 str. 1 d.)[21]. Jo nariai renkami asmeniškai balsuojant proporcinės sistemos lygiuose, tiesioginiuose rinkimuose balsuojant slaptai. Rinkimuose dalyvauja tiek vyrai, tiek moterys, tos žemės piliečiai, pagal žemės rinkimų įstatymą turintys teisę rinkti jos landtagą. Landtagų nariai naudojasi analogiška imuniteto teise kaip ir Nacionalinės Tarybos nariai (96 str.). Federalinės žemės įstatymas priimamas balsuojant landtage, paskelbiamas ir kontrasignuojamas pagal tos federalinės žemės normas, o tada gubernatoriaus paskelbiamas federalinės žemės teisės leidinyje (97 str. 1 d.).

Austrijos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnyje nurodyta, kad aukščiausioji vykdomoji valdžia yra Federalinis Prezidentas[22], federaliniai ministrai, valstybės sekretoriai ir federalinių žemių vyriausybių nariai. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalį federalinis kancleris, kanclerio pavaduotojas ir kiti federaliniai ministrai yra įgalioti eiti aukščiausias administracines federacijos pareigas tiek, kiek tai nėra pavesta Federaliniam Prezi-

[21] Pasakytina, kad federalinėse žemėse parlamentai yra vienerių rūmų, o visos federacijos parlamentas – dvejų rūmų.

[22] Plačiau žr.: Blinstrubis, T. Austrijos Respublikos Federalinio Prezidento konstitucinis statusas. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: leidykla MES, 2011, p. 283–324.

dentui. Jie kartu yra Federalinė Vyriausybė, kuriai pirmininkauja federalinis kancleris. Taigi Federalinis Prezidentas yra aukščiausias vykdomosios valdžios organas, tačiau – ne vienintelis.

Federalinis Prezidentas – tai valstybės vadovas, todėl jis, visų pirma, yra aukščiausiasis valstybės reprezentantas. Įgyvendinant valstybės valdžią jo galios iš tikrųjų nėra didelės, nes daugeliu atvejų jo veiklos erdvę riboja Federalinė Vyriausybė. Pasak M. Stelzerio, nors šalyje vykdomąją valdžią sudaro Respublikos Prezidentas ir Federalinė Vyriausybė, tačiau praktiškai Federalinė Vyriausybė yra daugiausia galių turinti šalies institucija[23]. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad Federalinis Prezidentas iš esmės gali veikti tik atsižvelgdamas į atitinkamus Federalinės Vyriausybės siūlymus.

Federalinio Prezidento rinkimų tvarka ir jo teisinė padėtis nustatyta Konstitucijos 60–68 straipsniuose. Federalinis Prezidentas kaip valstybės vadovas yra renkamas tautos tiesioginiuose, lygiuose rinkimuose balsuojant slaptai ir asmeniškai. Jeigu yra tik vienas kandidatas, vietoj rinkimų rengiamas referendumas. Balsuoti gali kiekvienas, turintis tokią teisę Nacionalinės Tarybos rinkimuose (60 str. 1 d.). Federaliniu Prezidentu pagal Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalį gali būti renkamas asmuo, rinkimų dieną sulaukęs 35 metų, jeigu jis gali būti renkamas Nacionalinės Tarybos nariu. Šiame straipsnyje taip pat numatyti pasyviosios teisės apribojimai: karališkosios giminės nariai arba buvę karališkosios šeimos asmenys negali būti renkami. Kandidatas, surinkęs daugiau kaip pusę visų galiojančių balsų, laikomas išrinktu. Jeigu tokios daugumos jis nesurenka, rengiamas pakartotinis balsavimas. Jame dalyvauja tie kandidatai, kurie pirmajame ture surenka daugiausia balsų. Federalinio Prezidento rinkimų rezultatus turi paskelbti oficialiame leidinyje (*Bundesgesetzblatt*) federalinis kancleris (60 str. 4 d.). Konstitucinėje doktrinoje ypač akcentuojama konstitucinė vertybė, kad Federalinis Prezidentas yra tiesiogiai demokratiškai legitimuotas vykdomosios valdžios organas[24]. Taigi valstybės vadovas, kaip ir Nacionalinis Susirinkimas, yra tiesiogiai išrinktas konstitucinis organas.

Federalinio Prezidento įgaliojimų laikas – 6 metai; tas pats asmuo Federaliniu Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės (60 str. 5 d.). Iš pareigų, nepasibaigus įgaliojimų laikui, jis gali būti pašalin-

[23] Stelzer, M. *The constitution of the Republic of Austria: A Contextual Analysis*. Oxford, 2011, p. 145.

[24] Adamovich, L. K.; Funk, B.-Ch.; Holzinger, G. *Österreichisches Staatsrecht, Band 2: Staatliche Organisation*. Wien; New York: Springer-Verlag, 1998, p. 156.

tas tik referendumo būdu. Referendumas turi būti rengiamas Federalinio Susirinkimo reikalavimu. Jį turi sušaukti Federalinis Kancleris Nacionalinės Tarybos teikimu. Nacionalinės Tarybos sprendimas turi būti priimtas dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių dviejų trečiųjų balsų dauguma. Tokiu Nacionalinės Tarybos sprendimu Federalinis Prezidentas netenka teisės toliau eiti savo pareigas. Jei referendumo metu toks nušalinimas yra atmetamas, reiškia, kad Nacionalinė Taryba turi būti paleista ir skelbiami nauji rinkimai (29 str. 1 d.). Šiuo atveju bendra Federalinio Prezidento kadencija negali viršyti dvylikos metų. Federalinio Prezidento atsakomybė pasireiškia ir tuo, kad jis už savo pareigų vykdymą atsiskaito Federaliniam Susirinkimui, kaip yra nustatyta 142 straipsnyje (68 str.1 d.). Taigi minėto straipsnio 2 dalies a punkte nurodyta, kad dėl Federalinio Prezidento padaryto Federalinės Konstitucijos pažeidimo prašymą gali teikti Federalinis Susirinkimas, nutaręs balsavimu. Kol eina savo pareigas, Federalinis Prezidentas negali priklausyti jokiai visuomeninei organizacijai ir eiti jokių pareigų. Prieš pradėdamas eiti savo pareigas, Federalinis Prezidentas susirinkusiame Federaliniame Susirinkime prisiekia.

Federalinio Prezidento pavadavimas reglamentuojamas Konstitucijos 64 straipsnyje, atskirai numatant trumpalaikius ir ilgalaikius laikotarpius, kai savo pareigų valstybės vadovas eiti negali. Pagal minėtą straipsnį trumpalaikis Federalinio Prezidento atstovavimas pavedamas federaliniam kancleriui. Jeigu sustabdymas trunka ilgiau negu 20 dienų arba jeigu Federaliniam Prezidentui draudžiama eiti savo pareigas pagal 60 straipsnio 1 dalį, t. y. kai jis pašalinamas iš pareigų jam nebaigus kadencijos tautos referendumu, Federalinio Prezidento įgaliojimus pradeda vykdyti komitetas, susidedantis iš Nacionalinės Tarybos pirmininko, antrojo pirmininko ir trečiojo pirmininko. Ta pati tvarka taikoma ir tuo atveju, kad Federalinio Prezidento pareigos yra nuolat neužimtos.

Federalinio Prezidento įgaliojimai nustatyti Konstitucijos 65 straipsnyje. Tik išimtiniais atvejais Konstitucija numato jo kompetencijos išplėtimą paprastais įstatymais. Vienus įgaliojimus Federalinis Prezidentas įgyvendina vienasmeniškai, kitus – Federalinės Vyriausybės arba kitų institucijų siūlymu. Kaip ir įprasta, valstybės vadovui priskiriami įgaliojimai, susiję su atstovavimu užsienyje, tarptautinių sutarčių sudarymu ir pan. Valstybės vadovo kompetencija atstovavimo užsienyje srityje lemia tai, kad Federalinis Prezidentas sudarinėja tarptautinius aktus, tačiau Konstitucija 16 ir 50 straipsniuose diferencijuoja Federalinio Prezidento suda-

romų valstybinių sutarčių reguliavimą[25]. Federalinės Vyriausybės siūlymu Federaliniam Prezidentui suteikiama teisė skirti federalinius pareigūnus, kitus valdininkus bei suteikti jų pareigoms oficialius pavadinimus (65 str. 2 d.), federalinius teisėjus (86 str. 1 d.), Administracinio teismo prezidentą, viceprezidentą ir kitus narius (134 str. 2 d.), Konstitucinio Teismo prezidentą, viceprezidentą, šešis teisėjus ir tris pakaitinius narius (147 str. 2 d.), Prieglobsčio teismo prezidentą, viceprezidentą ir kitus narius (129c str. 2 d.). Jam suteikiami taip pat ir kiti valstybių vadovams tipiški įgaliojimai, pavyzdžiui, atskirais atvejais teikti malonę nuteistiesiems, kurie nebeturi teisės teikti apeliacijos; teikti malonę, pakeisti, sušvelninti ir panaikinti teismo nuosprendį ir iš jo kylančias teisines pasekmes ar netgi anuliuoti baudžiamąjį persekiojimą, pradėtą dėl *ex officio* padarytų veiksmų (65 str. 2 d. c punktas; 142 str. 5 d.).

Kaip minėta, dar kiti Federalinio Prezidento įgaliojimai įgyvendinami kitų institucijų siūlymu, pavyzdžiui, federalinio kanclerio siūlymu skiria ir atleidžia vicekanclerį ir federalinius ministrus (70 str. 1 d.), Nacionalinės Tarybos nutarimo pagrindu skelbia Nacionalinės Tarybos sesijų pabaigą (28 str. 3 d.), Nacionalinės Tarybos siūlymu skiria tris Konstitucinio Teismo teisėjus ir du pakaitinius narius, o Federalinės Tarybos siūlymu – likusius tris teisėjus ir vieną pakaitinį narį (147 str. 2 d.) ir kt.

Tam, kad galiotų Federalinio Prezidento aktai, juos privalo kontrasignuoti Federalinis Prezidentas arba kompetentingas federalinis ministras, išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje nustatyta kitaip (67 str.). Taigi visi reikšmingiausi Federalinio Prezidento aktai yra ne tik jam pateikiami arba pasiūlomi, nes jis pats neturi iniciatyvos teisės, bet ir kontrasignuojmi, o tai reiškia Federalinio Prezidento atsakomybę už šio akto turinį. Be abejo, toks Federalinio Prezidento saistymas riboja jo politinę laisvę.

Valstybėje vykdomąją valdžią įgyvendina ne tik Federalinis Prezidentas, bet ir Federalinė Vyriausybė, kurią sudaro federalinis kancleris, vicekancleris ir federaliniai ministrai (69 str. 1 d.). Federalinį kanclerį ir jo siūlymu kitus Federalinės Vyriausybės narius skiria Federalinis Prezidentas (70 str. 1 d.). Gali būti skiriami tik tie asmenys, kurie gali būti renkami

[25] Pagal Konstitucijos 16 straipsnį federalinės žemės valstybines sutartis Federalinis Prezidentas sudaro Federalinės Vyriausybės sutikimu ir federalinės žemės siūlymu. O Konstitucijos 50 straipsnyje nurodytas valstybines sutartis, kurios yra politinio, įstatymus keičiančio ir papildančio turinio, Federalinis Prezidentas sudaro ne tik Federalinės Vyriausybės siūlymu, bet ir Nacionalinės Tarybos sutikimu.

Nacionalinės Tarybos nariais; Federalinės Vyriausybės nariai negali būti Nacionalinės Tarybos nariais. Prieš pradėdami eiti savo pareigas Federalinės Vyriausybės nariai prisiekia Federaliniam Prezidentui (72 str. 1 d.). Federalinė Vyriausybė formuojama Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimų laikui. Politiniu požiūriu ji yra atsakinga Federaliniam Prezidentui, kuris gali pareikšti nepasitikėjimą ja, ir Nacionalinei Tarybai (74 str. 1 d.). Nors Federalinis Prezidentas teisiškai yra visiškai laisvas skirti federalinį kanclerį, tačiau politiniuose santykiuose ši jo galimybė yra apribota, nes paprastai juo skiriamas stipriausios politinės jėgos parlamente lyderis. Tai – parlamentinės valdymo sistemos ypatumas. Taigi Federalinės Vyriausybės formavimas priklauso ne nuo Federalinio Prezidento, o nuo Nacionalinės Tarybos rinkimų rezultatų.

Visų Federalinės Vyriausybės narių statusas, neišskiriant ir federalinio kanclerio, yra vienodas. Tačiau jam vis dėlto suteikiami kai kurie įgaliojimai, suteikiantys išskirtinę vietą vykdomosios valdžios institucijų sistemoje: jis vadovauja Federalinei Vyriausybei (69 str. 1 d.), turi teisę siūlyti skiriant ir atleidžiant kitus Federalinės Vyriausybės narius (70 str. 1 d.), pavaduoja Federalinį Prezidentą (64 str. 1 d.), oficialiai paskelbia įstatymus ir valstybines sutartis (49 str. 1 d.) ir kt. Tais atvejais, kai federalinis kancleris negali eiti savo pareigų, jį pavaduoja vicekancleris.

Federalinės Vyriausybės nariai pagal Konstitucijos 75 straipsnį turi teisę dalyvauti Nacionalinės Tarybos, Federalinės Tarybos ir Federalinio Susirinkimo, taip pat jų komitetų posėdžiuose. Federalinės Vyriausybės narių pageidavimu, laikantis tam tikrų reglamentų nuostatų, jie privalo būti išklausyti. Nacionalinė Taryba, Federalinė Taryba ir Federalinis Susirinkimas savo ruožtu gali pareikalauti, kad Federalinės Vyriausybės nariai dalyvautų posėdžiuose. Tik kai kurie Federalinės Vyriausybės įgaliojimai (kitaip nei Federalinio Prezidento) įtvirtinti Konstitucijoje, kiti – paprastuose įstatymuose.

Jau minėta, kad Konstitucijoje reglamentuojama ne tik federacijos, bet ir federalinių žemių įstatymų leidžiamoji valdžia. Tas pats pasakytina ir apie federalinių žemių vykdomąją valdžią – šiems klausimams skirti Konstitucijos 101–106 straipsniai. Taigi federalinėse žemėse vykdomąją valdžią įgyvendina federalinės vyriausybės, kurias renka landtagai. Federalinės Vyriausybės nariai negali būti landtagų nariais, tačiau jie turi atitikti reikalavimus, kurie keliami landtagų nariams. Federalinės žemės vyriausybę sudaro gubernatorius ir tiek jo pavaduotojų bei kitų narių, kiek reikia.

Aptariant teisminę valdžią Austrijoje pirmiausia reikia pasakyti, kad struktūriniu požiūriu Konstitucijoje šios valdžios reglamentavimas turi tam tikrų ypatumų: jai nėra skirtas vienas atskiras skirsnis, kaip tai tradiciškai yra daugelio šalių konstitucijose. Jurisdikcija organizaciniu ir funkciniu požiūriu Austrijos Respublikoje yra priskiriama išskirtinei federacijos kompetencijai, t. y. federacija yra visos jurisdikcijos šaltinis (82 str. 1 d.). Teismų sistema ir jų kompetencija nustatoma federaliniu įstatymu (83 str. 1 d.). Karinė jurisdikcija galioja tik karo metu (84 str.). Teisėjų skyrimo tvarka nustatyta Konstitucijos 86 straipsnyje. Pagal tai teisėjus, jeigu įstatymu nėra numatyta kitaip, skiria Federalinis Prezidentas arba jo įgaliotas federalinis ministras Federalinės Vyriausybės siūlymu. Federalinei Vyriausybei arba federaliniam ministrui skiriamų į pareigas teisėjų kandidatūras teikia teismų sistemos įstatyme nurodytos kompetentingos institucijos. Tokia bendrosios kompetencijos teismų teisėjų skyrimo tvarka, kai šiame procese dalyvauja patys teisėjai, laikoma išskirtiniu šios teismų sistemos bruožu. Taigi nors teisėjus skiria Federalinis Prezidentas teisingumo ministro siūlymu, tačiau pastarasis yra saistomas atrankos senato sprendimo[26]. Konstitucijos 87 straipsnyje įtvirtintas teisėjų nepriklausomumo principas, jam užtikrinti Konstitucijoje nustatyta palyginti daug garantijų (žr. 88, 88a str.).

Pirmosios instancijos teismuose atitinkamus civilinius ginčus spręsti gali būti pavedama tam tikriems specialiai parengtiems federacijos tarnautojams, kurie nėra teisėjai (87a str.). Konstitucijoje įtvirtinta galimybė vykdant teisingumą dalyvauti ir tautai: 91 straipsnyje numatytas prisiekusiųjų ir tarėjų institutas.

Paskutinės instancijos teismas visose civilinėse ir baudžiamosiose bylose pagal Konstitucijos 92 straipsnio 1 dalį yra Aukščiausiasis Teismas. Šis teismas yra vienas iš aukščiausių teismų šalia kitų trijų teismų – Konstitucinio Teismo, Administracinio teismo ir Prieglobsčio teismo. Taigi šis teismas yra aukščiausioji ordinarinės justicijos institucija, jame veikia vienuolika senatų, kuriems vadovauja pirmininkai ir priklauso profesionalūs teisėjai bei kiti nariai. Bendrosios kompetencijos teismai yra keturių pakopų. Pirmoji pakopa – tai rajonų teismai, daugeliu atvejų kaip pirmoji instancija. Antroji pakopa – tai federalinių žemių teismai; mažesnėse federalinėse žemėse jų įsteigta po vieną, didesnėse – po kelis. Kita pakopa – aukštieji

[26] Pelinka, A.; Rosenberger, S. *Österreichische Politik. Grundlagen – Strukturen – Trends*. 2., aktualisierte Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG, 2003, p. 138.

federalinių žemių teismai Vienoje, Grace, Lince ir Insbruke ir kaip aukščiausia institucija jau minėtas Aukščiausiasis Teismas[27]. Teisminės valdžios dalimi pagal Konstitucijos 90a straipsnį laikoma ir prokuratūra.

Kaip nurodoma Konstitucijos 129 straipsnyje, siekiant užtikrinti teisėtumą visame viešajame valdyme, federalinėse žemėse yra įsteigiami nepriklausomi administraciniai federalinių žemių senatai, Nepriklausomas federalinis teisės į prieglobstį teismas ir Administracinis teismas. Federalinių žemių senatai įsteigti 1988 m. priėmus atitinkamas Konstitucijos pataisas. Pagal Konstitucijos 129a straipsnį nepriklausomi administraciniai senatai sprendimus skelbia po to, kai yra išnaudotos visos administracinių sprendimų apeliacijos galimybės, tačiau įstatymu gali būti numatyta, kad priimti sprendimai gali būti jiems apskundžiami ir kaip pirmajai instancijai. Nepriklausomą senatą sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas ir reikiamas kitų narių skaičius, juos skiria federalinių žemių vyriausybės ne mažiau kaip šešeriems metams. Jų priimti sprendimai gali būti skundžiami Konstituciniam Teismui arba Administraciniam teismui.

Nuo 2008 m. liepos 1 d. savo veiklą pradėjo Nepriklausomas federalinis teisės į prieglobstį teismas, kuris pakeitė iki to laiko veikusį Nepriklausomą federalinį prieglobsčio senatą. Priešingai nei buvusi institucija, Nepriklausomas federalinis teisės į prieglobstį teismas yra paskutinė instancija dėl visų individualių skundų, susijusių su federalinės prieglobsčio tarnybos priimtais sprendimais (129c str. 1 d.). Ši tarnyba yra Vidaus reikalų ministerijai priklausanti institucija, kuri sprendžia, ar prašančiajam suteikti prieglobstį jis bus suteiktas. Pagal Konstitucijos 129d straipsnio 2 dalį Nepriklausomas federalinis teisės į prieglobstį teismas sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas ir reikiamas kitų narių skaičius. Juos skiria Federalinis Prezidentas gavęs Federalinės Vyriausybės rekomendaciją. Į pareigas skiriama neribotam laikui.

Administracinio teismo sudarymo tvarka, jam priskiriami įgaliojimai ir kiti su juo susiję klausimai reglamentuojami Konstitucijos 130–136 straipsniuose. Šio teismo priedermė – užtikrinti viešojo administravimo teisėtumą. Jam priskiriama spręsti skundus dėl sprendimų, atsakymų pažeidžiant terminus ar duotų nurodymų. Konstitucijos 133 straipsnyje nurodyti klausimai, kurių spręsti šis teismas negali. Skundus dėl administracinės institucijos nutarimo neteisėtumo pagal Konstitucijos 131 straips-

[27] Pelinka, A.; Rosenberger, S. *Österreichische Politik. Grundlagen – Strukturen – Trends.* 2., aktualisierte Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG, 2003, p. 138.

nį gali paduoti tokie subjektai: kiekvienas, kuris įtaria, kad nutarimas pažeidžia jo teises, kai išnaudoja visas apeliacines galimybes; federalinis ministras, kompetentingas iš nurodytų straipsnių kylančiais klausimais; kompetentinga federalinės žemės vyriausybė dėl federalinio ministro, kompetentingo iš Konstitucijos 15 straipsnio 5 dalies pirmo sakinio kylančiais klausimais, įsakymų. Administracinį teismą sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas, kuriuos skiria Federalinis Prezidentas, gavęs Federalinės Vyriausybės teikimą, taip pat reikiamas skaičius kitų narių (134 str. 1, 2 d.).

Šioje Konstitucijoje pirmąkart Europoje – dar 1920 m. – buvo įtvirtintas konstitucinės kontrolės institutas, davęs pradžią kontinentinėje Europoje šiuo metu paplitusiam koncentruotos konstitucinės kontrolės modeliui, kuris dažnai vadinamas ir austriškuoju modeliu, atsirasti[28]. Tai pirmasis konstitucinis teismas pasaulyje, tam tikra prasme tapęs pavyzdžiu, į kurį atsižvelgiant Europoje buvo įkurti kiti konstituciniai teismai. Todėl kontinentinėje Europoje paplitęs koncentruotos konstitucinės kontrolės modelis dažnai vadinamas „austriškuoju modeliu“ arba personifikuojant – „Kelseno modeliu“[29].

Šiuo metu Konstitucinio Teismo statuso pagrindai nustatyti Konstitucijos 137–148 straipsniuose. Pagal 147 straipsnio 1 dalį jį sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas, dvylika teisėjų ir šeši pavaduojantys nariai. Teisė skirti visus teisėjus yra suteikta Federaliniam Prezidentui (147 str. 2 d.). Kandidatus pateikia arba Federalinė Vyriausybė, arba Nacionalinė Taryba, arba Federalinė Taryba. Taikoma tokia formulė: Federalinė Vyriausybė teikia teismo pirmininko, pirmininko pavaduotojo, šešių teisėjų ir trijų pavaduojančių narių, Nacionalinė Taryba – trijų teisėjų ir dviejų atsarginių narių kandidatūras, Federalinė Taryba – trijų teisėjų ir vieno pavaduojančio nario kandidatūras. Konstitucinio Teismo teisėjo kadencija konkrečiu terminu neapibrėžta, tik Konstitucijos 147 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad paskirti teisėjai savo pareigas eina iki metų, kai jiems sukanka 70 metų, gruodžio 31 d. Asmenims, kuriuos norima paskirti Konstitucinio Teismo teisėju, keliami Konstitucijos 147 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyti reikala-

[28] Tokį pirmumą greičiausiai lėmė šios šalies ir apskritai teisės raidai daug davusio jau minėto Austrijos teisės teoretiko Hanso Kelseno (1881–1973) darbai, kuriuose jis pabrėžia, kad teisė, ir būtent konstitucija, reguliuoja net savo pačios kūrimą, tad neišvengiamai toks savęs reguliavimas neatsiejamas nuo kontrolės mechanizmo plėtojimo. Plačiau žr. Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.

[29] Favoreu, L. *Konstituciniai teismai* (vertė Jarašiūnas, E.). Vilnius: Garnelis, 2001, p. 38.

vimai. Teismas nuolat neposėdžiauja. Praktiškai yra nusistovėjusi ketvirčio metų sesijų sistema (kovo, birželio, spalio ir gruodžio mėnesiais), dirbant apytiksliai po tris savaites. Tai paaiškinama tuo, kad, kaip minėta, teisėjai gali dirbti ir kitą darbą. Teismo sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma; balsams pasiskirsčius po lygiai, lemia pirmininko balsas.

Konstituciniam Teismui yra suteikti gana įvairūs įgaliojimai (137–145 str.). Kaip pažymi L. K. Adamovichius, B.-Ch. Funkas ir G. Holzingeris, jie funkciniu požiūriu pirmiausia skirti federacinės ir teisinės valstybės principams įgyvendinti[30]. Pirmasis ypač ginamas svarstant klausimus, susijusius su kompetencijos padalijimu, kilus ginčui tarp federacijos ir federalinių žemių arba tarp federalinių žemių (138 str. 1 d. 3 punktas). Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas yra įgaliotas prižiūrėti, kaip laikomasi nustatytos federacinės pusiausvyros. Be to, Konstitucinis Teismas sprendžia, kai kreipiasi Federalinė Vyriausybė arba federalinės žemės vyriausybė, siekiant nustatyti, kam, t. y. federacijai ar federalinei žemei, pagal kompetenciją priklauso atitinkamą teisės aktą išleisti ar jį įgyvendinti (138 str. 2 d.). Tokiu atveju yra vykdoma teisės aktų kontrolė *a priori*. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas tikrina įstatymų ir kitų teisės aktų projektus. Taigi galima teigti, kad federacijos ir federalinių žemių klausimais Konstitucinio Teismo įgaliojimai gali būti trejopi: negatyvių ir pozityvių ginčų tarp federacijos ir federalinių žemių sureguliavimas, prevencinė įstatymų atitikties Konstitucijai kontrolė ir federalinių bei federalinių žemių įstatymų kontrolė *a priori* vyriausybių iniciatyva.

Kiti šio Teismo įgaliojimai susiję su teisėtumo principo įgyvendinimu. Šis principas yra įtvirtintas jau minėtame Konstitucijos 18 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad visas viešasis administravimas yra grindžiamas įstatymo nuostatomis. Tai reiškia, kad įstatyme turi būti tiksliai suformuluotos taisyklės, o įgyvendinimo aktuose galimi tik minimalūs patikslinimai. Kiti Teismo įgaliojimai, pavyzdžiui, susiję su svarbiausiais politiniais, administraciniais ir profesiniais rinkimais (141 str.), taip pat ypatingų administracinių klausimų sprendimas irgi padeda užtikrinti teisinės valstybės principą. Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia ginčus, kilusius dėl kompetencijos tarp teismų ir valdymo institucijų, tarp ordinarinių teismų ir Prieglobsčio teismo arba Administracinio teismo, tarp Prieglobsčio teismo ir Administ-

[30] Adamovich, L. K.; Funk, B.-Ch.; Holzinger, G. *Österreichisches Staatsrecht. Band 2: Staatliche Organisation*. Wien; New York: Springer-Verlag, 1998, p. 300.

racinio teismo, taip pat tarp paties Konstitucinio Teismo ir kitų teismų (138 str. 1–2 d.). Konstitucinis Teismas sprendžia ir dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai klausimus (140a str.). Jau minėta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia ir konstitucinės atsakomybės klausimus (142 str.). Tikrinant įstatymus atitikties Konstitucijai požiūriu *a posteriori*, yra nagrinėjamos bylos teismų iniciatyva, parlamentarų prašymu, asmens prašymu, bylos, iškeltos paties teismo iniciatyva. Konstitucinio Teismo sprendimų įgyvendinimo tvarka yra nustatyta Konstitucijos 146 straipsnyje.

Konstitucijos 116 straipsnyje nurodoma, kad kiekviena federalinė žemė skirstoma į municipalitetus. Municipaliteto valdžios institucijos pagal Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalį yra šios: municipaliteto taryba – žmonėms atstovaujanti institucija, renkama municipaliteto gyventojų, turinčių rinkimų teisę; municipaliteto vykdomoji valdyba, dar vadinama miesto taryba, arba savo statutą turinčiuose miestuose – miesto senatas ir meras. Rinkimai į municipaliteto tarybą vyksta asmeniškai balsuojant pagal proporcinio atstovavimo sistemą ir yra lygūs, tiesioginiai, numatytas slaptas balsavimas. Municipalitetai turi savarankišką ir federacijos arba federalinės žemės kompetenciją. Federacija ir federalinė žemė vykdo municipaliteto priežiūros funkcijas, kad šis, įgyvendindamas savarankiškąją kompetenciją, nepažeistų įstatymų ir juos detalizuojančių aktų, visų pirma, kad neviršytų jam suteiktų įgaliojimų ir įgyvendintų pavestas funkcijas.

Reikia pasakyti, kad dar 1920 m. priimta Austrijos Konstitucija įrodė esanti gana lanksti, nesudėtingai keičiama ir todėl derinama prie kintančių visuomenės poreikių. Prie to, be abejo, prisidėjo nustatyta palyginti nesudėtinga jos keitimo ir papildymo tvarka. Pagal Konstitucijos 44 straipsnio 1 dalį konstitucinius įstatymus arba paprastuose įstatymuose įtvirtintas konstitucines nuostatas Nacionalinė Taryba gali priimti dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių dviejų trečdalių balsų dauguma. Konstitucija galiojimo laikotarpiu buvo daug kartų keista. Nepaisant to, konstitucinis reguliavimas nuolat atsiliko nuo socialinės politinės raidos, taip pat nuo konstitucinių standartų, būdingų daugeliui Vakarų Europos valstybių. Todėl ypač didelės reformos buvo pradėtos nuo 1990 m. Esminiai pokyčiai susiję su Austrijos naryste Europos Sąjungoje, valstybės gynyba ir karine tarnyba, mokymo ir ugdymo klausimais, Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos narių statusu, Administracinio teismo ir Konstitucinio Teismo įgaliojimų išplėtimu, naujų institucijų (pvz., Prieglobsčio teismo) įsteigimu ir kt. Apie konstitucinę reformą daug diskutuota ir vėliau, įžvelgiant būti-

nybę federacijos konstitucinę teisę kodifikuoti, taip pat keisti ir jos turinį. Jau praėjusiame dešimtmetyje 2003–2005 m. veikęs vadinamasis Austrijos Konventas (*Österreich-Konvent*) sprendė svarbius su konstitucine reforma susijusius klausimus[31], tačiau galima manyti, kad minėti darbai – ir ateities planų objektas, kadangi įvairūs pasiūlymai svarstomi ekspertų darbo grupėse, parlamentiniuose komitetuose ir kt. Ir apibendrinant reikia pasakyti, kad 1920 m. Austrijos Respublikos Konstitucija kitų šalių konstitucijų kontekste įdomi savo savitumu ir kaip H. Kelseno darbų atspindys, ir savo lankstumu bei jos tobulinimo raida.

---

[31] Plačiau žr. *Österreich-Konvent* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.konvent.gv.at/K/Willkommen_Portal.shtml>.

AUSTRIJOS RESPUBLIKOS FEDERALINIS KONSTITUCINIS ĮSTATYMAS[32]

(Rinktinės nuostatos)

Priimtas 1920 m. lapkričio 10 d.

I SKIRSNIS. BENDROSIOS NUOSTATOS. EUROPOS SĄJUNGA

A. BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

Austrija yra demokratinė respublika. Jos teisė kyla iš Tautos.

2 straipsnis

1. Austrija yra federacinė valstybė.

2. Federacinę valstybę sudaro šios savarankiškos žemės: Burgenlandas, Karintija, Žemutinė Austrija, Aukštutinė Austrija, Zalcburgas, Štirija, Tirolis, Forarlbergas, Viena.

3 straipsnis

1. Federacijos teritorija apima federacijos žemių teritoriją.

2. Keisti federacijos teritoriją, jeigu kartu yra keičiama ir vienos iš žemių teritorija, taip pat vienos iš federacijos teritorijoje esančių žemių sienos, išskyrus taikos sutartyse numatytus atvejus, galima tik vadovaujantis atitinkamais konstituciniais federacijos ir tos žemės, kurios sienos yra keičiamos, įstatymais.

---

[32] Austrijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Austrijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/recht.html, išversta iš vokiečių kalbos.

4 straipsnis

1. Valiuta, ūkis ir muitų sistema federacijos teritorijoje yra bendri.

2. Federacijos viduje negali būti nustatoma muitų ar kitokių vežimo santykių apribojimų.

5 straipsnis

1. Federacijos sostinė ir aukščiausiųjų federacijos institucijų būstinių vieta yra Viena.

2. Susidarius ypatingoms aplinkybėms Federalinės Vyriausybės teikimu Federalinis Prezidentas gali perkelti aukščiausiųjų federacijos institucijų būstines į kitą federacijos teritorijos vietą.

6 straipsnis

1. Austrijos Respublikoje galioja viena pilietybė.

2. Piliečiai, kurių pagrindinė gyvenamoji vieta yra kurios nors žemės teritorijoje, yra tos žemės piliečiai, tačiau žemės įstatymuose gali būti nustatyta, kad ir piliečiai, tos žemės teritorijoje turintys gyvenamąją vietą, kuri nėra jų pagrindinė gyvenamoji vieta, yra tos žemės piliečiai.

3. Asmens pagrindinė gyvenamoji vieta yra ta, kurioje jis apsigyvena aiškiai tikėdamasis susikurti pagrindines savo gyvenimo sąlygas; jeigu, atsižvelgiant į tokio asmens profesinio, ekonominio ir visuomeninio gyvenimo aplinkybes, iš tikrųjų toks ketinimas tinka keletui asmens gyvenamųjų vietų, kaip pagrindinę jis turi nurodyti gyvenamąją vietą, kurioje dažniausiai būna.

7 straipsnis

1. Visi federacijos piliečiai yra lygūs prieš įstatymą. Draudžiama teikti privilegijas dėl kilmės, lyties, socialinės padėties ir klasės, tikėjimo. Nieko negalima diskriminuoti dėl jo neįgalumo. Respublika (federacija, žemės ir municipalitetai) įsipareigoja visose gyvenimo srityse kasdieniame gyvenime laiduoti lygias teises neįgaliesiems ir sveikiesiems.

2. Federacija, žemės ir municipalitetai pritaria esamai vyrų ir moterų lygybei. Leidžiama imtis priemonių, skatinančių tikrą vyrų ir moterų lygybę, ypač kai jomis naikinama tikrai esanti nelygybė.

3. Pareigų pavadinimai gali būti vartojami priderinti pagal pareigas einančio asmens lytį. Tokia teisė galioja ir laipsniams.

4. Valstybės įstaigų tarnautojams, įskaitant federalinės kariuomenės kariškius, laiduojama teisė nekliudomai įgyvendinti savo politines teises.

8 straipsnis

1. Vokiečių kalba yra Respublikos valstybinė kalba, tačiau dėl to neturi būti sumenkintos federaliniuose įstatymuose laiduojamos kalbinių mažumų teisės.

2. Respublika (federacija, žemės, municipalitetai) siekia išsaugoti savo kalbinius ir kultūrinius savitumus, kurie formavosi ilgą laiką ir reiškiasi autochtoninėse etninėse bendruomenėse.

Tokių bendruomenių kalba, kultūra, tolesnis gyvavimas ir jų apsauga yra skatinama, laiduojama ir gerbiama.

8a straipsnis

1. Austrijos Respublikos spalvos – raudona, balta, raudona. Vėliavoje yra trys horizontalios vienodo pločio juostos, iš jų vidurinė – baltos, viršutinė ir apatinė – raudonos spalvos.

2. Austrijos Respublikos herbe (federacijos herbe) yra laisvai sklendžiantis vienagalvis juodas erelis. Jo kojos paauksuotos, liežuvis raudonas, o krūtinę dengia raudonas skydas, skersai perskirtas sidabrine juosta. Ant erelio galvos – auksinė karūna su trimis stačiakampiais bokšteliais. Abi erelio kojos jungiamos perkirsta geležine grandine. Dešinėje kojoje jis laiko auksinį pjautuvą į vidų atsuktais ašmenimis, o kairėje – auksinį kūjį.

3. Respublikos spalvų, herbo ir jos antspaudo apsauga išsamiai nustatoma federaliniame įstatyme.

9 straipsnis

1. Visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos yra federalinės teisės sudedamoji dalis.

2. Įstatymais arba sutartimi, kuriai reikia pritarti pagal 50 straipsnio 1 dalį, konkretūs federaliniai įgaliojimai gali būti perduoti tarpvyriausybinėms organizacijoms ir jų padaliniams, o užsienio valstybių atstovų veikla Austrijoje ir Austrijos atstovų veikla užsienyje gali būti reguliuojama tiek, kiek leidžia tarptautinė teisė.

9a straipsnis

1. Austrija prisideda prie tautų saugumo visame pasaulyje užtikrinimo. Jos užduotis – išsaugoti federacijos teritorijos nepriklausomumą nuo išorės, taip pat jos neliečiamumą ir vientisumą, ypač kiek tai susiję su nuolatinio neutraliteto palaikymu ir apsauga. Šiuo aspektu konstituciškai įtvir-

tintos institucijos ir jų pajėgumas veikti, taip pat demokratinės gyventojų laisvės privalo būti laiduojamos ir ginamos nuo užpuolimo iš išorės.

2. Visuotinė nacionalinė gynyba apima karinę, intelektinę, civilinę ir ekonominę nacionalinę gynybą.

3. Kiekvienas Austrijos pilietis vyras privalo atlikti karo tarnybą. Asmenys, sąžinės sumetimais atsisakantys atlikti privalomąją karo tarnybą, yra nuo jos atleidžiami, todėl privalo atlikti alternatyviąją tarnybą. Jos tvarka nustatoma įstatymu.

4. Austrijos pilietės moterys gali savanoriškai stoti į tarnybą federalinėje kariuomenėje ir turi teisę nutraukti šią tarnybą.

10 straipsnis

1. Klausimai, kuriais federacija turi kompetenciją priimti įstatymus ir juos įgyvendinti:

1) Federalinė Konstitucija, ypač rinkimai į Nacionalinę Tarybą, Federalinėje Konstitucijoje numatytas referendumas; Konstitucinis Teismas;

2) užsienio santykiai, įskaitant politinį ir ekonominį atstovavimą kitose šalyse, visų pirma tarptautinių sutarčių sudarymą, nepaneigiant žemių kompetencijos pagal 16 straipsnio 1 dalį; sienų demarkacija; prekyba daiktais ir gyvuliais su užsienio šalimis; muitai;

3) įvažiavimo į federacijos teritoriją ir išvažiavimo iš jos reguliavimas ir kontrolė; imigracija ir emigracija; pasai; deportacija, grąžinimas nuo sienos, išsiuntimas iš šalies, ekstradicija iš federacijos teritorijos ir per ją;

4) federacijos finansiniai klausimai, visų pirma vien ar iš dalies federacijos vardu renkami mokesčiai; monopolijos;

5) pinigų, kreditų, akcijų biržų ir bankų sistemos; svorio matai ir matavimo vienetai, standartai ir prabos (įspaudai);

6) civilinės teisės reguliuojami klausimai, tarp jų – ekonominės veiklos asociacijos, išskyrus nekilnojamojo turto perleidimo, teisinio jo įgijimo paveldėtojams nepriklausančio asmens vardu mirus turto savininkui, taip pat sandorių dėl užsieniečių įgyjamo ir sudėtinio nekilnojamojo turto ar žemės sklypų, kuriuose numatytos statybos, kai tokius sandorius riboja administracinė valdžia, reguliavimą; privatūs labdaros fondai; baudžiamoji teisė, išskyrus administracinės atsakomybės ir jos proceso principus žemių kompetencijai priskirtais klausimais; teisingumo vykdymas; institucijos, saugančios visuomenę nuo kriminalinių nusikaltėlių ar kitų pavojų

keliančių asmenų; Administracinis teismas; autorių teisės; spauda; konfiskavimas, kai jis nėra taikomas žemių autonominei kompetencijai priskirtam turtui; teisininkų, notarų ir kitų su šiomis profesijomis susijusių darbuotojų kategorijų veiklos teisinis reguliavimas;

7) taikos, tvarkos ir saugumo palaikymas, įskaitant pirminę pagalbą apskritai, išskyrus vietos reikšmės viešojo saugumo klausimus; teisė rinktis į susirinkimus ir jungtis į asociacijas; asmens civilinės būklės klausimai, tarp jų – gimimo, santuokos, mirties ir pavardės keitimo faktų registravimas; ginklų, šaudmenų ir sprogstamųjų medžiagų apyvartos bei ginklo panaudojimo tvarkos nustatymas;

8) prekyba ir verslas; viešoji reklama ir komercinis tarpininkavimas; nesąžiningos konkurencijos ribojimas; patentų ir dizaino, prekių ženklų ir kitų prekių savybių apsauga; patentinių patikėtinių veikla; kelių ir tiltų statyba; prekybos, komercijos ir verslo rūmų veikla; profesinių organizacijų, veikiančių visoje federacijos teritorijoje, steigimas, išskyrus tas, kurios veikia žemės ūkio ir miškininkystės srityse;

9) eismo sistemos, susijusios su geležinkelių, oro ir vandens transportu, kai pastarojo reguliavimas nepatenka į 11 straipsnyje nustatytą kompetenciją; automobilių transportas; visi klausimai, išskyrus susijusiuosius su greitkelių policija, susiję su federaliniame įstatyme išvardytais federaliniais keliais, atsižvelgiant į jų svarbą tranzitiniam judėjimui; upių ir navigacinė policija, kai jos reguliavimas nepatenka į 11 straipsnyje nustatytą kompetenciją; pašto ir telekomunikacijų sistema; projektų suderinamumo su aplinkosaugos reikalavimais tikrinimas tais atvejais, kai tikėtinas poveikis aplinkai ir kai administracinės teisės normose yra numatyta leidimų projektui vizavimo sistema;

10) kalnakasyba; miškininkystė, įskaitant sielių plukdymą; vandens teisės; vandens lygio kontrolė siekiant saugumo kilus potvyniams, susisiekiant laivais ar keltais; vandens srovės reguliavimas; vandens kelių tvarkymas ir priežiūra; elektrinių reguliavimas ir standartizavimas bei šios srities saugumo reikalavimai; elektros energijos perdavimo tinklai, kai elektros energija, išgaunama naudojant garą ar kitus vidaus degimo variklius, perduodama tarp dviejų ir daugiau žemių; geodeziniai matavimai;

11) darbo teisė, kai ši sritis nepatenka į 12 straipsnyje nustatytą kompetencijos sritį; socialinis ir privataus įdarbinimo sektoriaus draudimas; darbininkų ir samdomų darbuotojų komitetai, išskyrus tuos, kurie veikia žemės ūkio ir miškininkystės srityse;

12) visuomenės sveikata, išskyrus mirusiųjų laidojimą ir palaikų tvarkymą bei municipalines sanitarijos ir pirmosios pagalbos paslaugas, tačiau atliekama sanitarinė ligoninių, slaugos namų, kurortų ir natūralių gydomųjų išteklių priežiūra; apsaugos priemonių, skirtų normatyvus viršijančių kenksmingų medžiagų patekimui į aplinką riboti, taikymas; švaraus oro užtikrinimas neapribojant žemių kompetencijos šildymo sistemų srityje; pavojingų šiukšlių perdirbimas; kitokių šiukšlių perdirbimas tik kai yra būtinybė tai vienodai reguliuoti; veterinarija; mityba, įskaitant maisto produktų patikrą; komercinės prekybos sėklomis, augalais, pašarais, trąšomis, pesticidais, taip pat prekybos augalų apsaugos priemonėmis ir jų įvežimo, o kai prekiaujama sėklomis ir augalais – ir sutikimo juos įvežti reguliavimas;

13) mokslinių ir specialiųjų tyrimų tikslais įsteigti archyvai ir bibliotekos; federalinių kolekcijų ir meno ir mokslo institucijų reikalai; federalinių teatrų, išskyrus jų pastatus, reikalai; paminklų apsauga; religijos klausimai; gyventojų surašymas, leidžiant bet kokius statistinius duomenis savo teritorijoje rinkti pačiai žemei (*Laender*), ir kiti statistiniai duomenys, kurie renkami ne vienos žemės tikslais; labdaros fondai ir įstaigos, kai jų tikslai yra platesni už vienos kurios žemės interesus ir kai iki tol jie nebuvo žemės autonominės kompetencijos dalykas;

14) federalinės policijos ir federalinės žandarmerijos organizavimas ir vadovavimas joms; kitokių viešosios tvarkos apsaugos padalinių, išskyrus municipalinę policiją, steigimo ir organizavimo sąlygų nustatymas; viešosios tvarkos apsaugos padalinių ginkluotės ir jų teisės panaudoti savo ginkluotę sąlygų nustatymas;

15) kariniai klausimai; kariavusių asmenų patirtos žalos ir šių asmenų bei jų teisių paveldėtojų socialinio aprūpinimo klausimai; karių kapų priežiūra; bet kokios būtinos protingos arba iš karo pasekmių kylančios priemonės, skirtos darniai ekonominei veiklai palaikyti, ypač kiek tai susiję su gyventojų aprūpinimu būtiniausiais dalykais;

16) federalinių institucijų ir kitų federalinių atstovybių steigimas; federalinių tarnautojų elgesio kodeksas ir jų atstovavimo teisės;

17) demografinė politika tiek, kiek reguliuojamos pašalpos vaikams ir kuriamas šeimoms tenkančių išlaidų suvienodinimo mechanizmas;

18) rinkimai į Europos Parlamentą.

2. Federaliniais įstatymais, nustatančiais nedalomų žemės ūkio paskirties sklypų paveldėjimo tvarką, bei federaliniais įstatymais, kurie promul-

guojami pagal šio straipsnio 1 dalies 10 punktą, žemių įstatymų leidybos institucijoms gali būti perduota teisė nustatyti įgyvendinamąsias normas, į kurias būtų atsižvelgiama reguliuojant konkrečius teisės santykius. Tokiems žemių priimamiems įstatymams taikomos šio įstatymo 15 straipsnio 2 dalies nuostatos. Tokiais atvejais taikomus minėtų teisių įgyvendinimo tvarką nustatančius įstatymus priima federacija, tačiau individualaus pobūdžio įsakymus tiek, kiek jais įgyvendinamas žemės priimtas įstatymas, būtina iš anksto suderinti su tos žemės vyriausybe.

3. Prieš sudarydama sutartis, kuriose pagal 16 straipsnio turinį numatomos privalomos priemonės arba kuriomis kitaip paveikiama autonominė žemės kompetencija, federacija turi suteikti žemei galimybę pareikšti savo nuomonę.

11 straipsnis

1. Federacijos kompetencijai priklauso įstatymų leidyba, o žemių kompetencijai – šie toliau išvardyti vykdomosios valdžios klausimai:

1) pilietybė;

2) profesinės sąjungos tiek, kiek jų nereglamentuoja 10 straipsnis, išskyrus žemdirbystės ir miškininkystės, taip pat alpinizmo ir slidinėjimo instruktorių profesines sąjungas, priklausančias pačių žemių autonominei kompetencijai;

3) gyventojų aprūpinimas socialiniais būstais, išskyrus pagalbą gyvenamojo sektoriaus plėtrai ir gyvenamųjų namų rekonstrukciją;

4) kelių policija;

5) sanitarija;

6) laivyba vidaus vandenyse tiek, kiek yra reguliuojamos laivininkystės licencijos, laivybos paslaugos ir privalomosios priemonės, kurios netaikomos Dunojaus upės, Bodeno ežero, Noizydlerio ežero vandens keliams ar kitiems pasienio ruožų vandens keliams; vandens ir laivų policija vidaus vandens keliuose, išskyrus Dunojaus upės, Bodeno ežero, Noizydlerio ežero vandens kelius ir kitus pasienyje esančius vandens kelius;

7) projektų tinkamumo aplinkai patikrinimas, kai įgyvendinant šiuos projektus sudaromos prielaidos smarkiai paveikti aplinką; tokių projektų tvirtinimas, jeigu yra būtina nustatyti vienodą reguliavimą.

2. Jeigu yra būtinas vienodas reguliavimas, federaliniu įstatymu yra nustatoma administracinis procesas, bendrieji administracinės atsakomybės bei jos proceso principai ir administracinės atsakomybės sprendimų

vykdymas ir tais atvejais, kai įstatymus turi priimti žemės, būtent mokesčių bylose. Tik jeigu taip būtina dėl reguliavimo dalyko, federaliniais arba žemės įstatymais skirtingose valdymo srityse gali būti nustatytas skirtingas reguliavimas.

3. Sprendimai dėl iš federalinių įstatymų, priimamų pagal šio straipsnio 1 ir 2 dalis, kylančių pareigų vykdymo turi būti priimami federacijos institucijų, jeigu pačiuose įstatymuose nėra nustatyta kitaip. Sprendimai dėl iš federalinių įstatymų, priimamų pagal šio straipsnio 1 dalies 4 ir 6 punktus, kylančių pareigų, kurias nustatyti žemes įpareigoja federalinis įstatymas, vykdymo gali būti priimami federalinio įstatymo nustatyta tvarka.

4. Taikyti pagal šio straipsnio 2 dalį priimtus įstatymus ir sprendimus dėl tokių įstatymų turi federacija arba žemės, atsižvelgiant į tai, ar reguliuojama sritis priklauso federacijos, ar žemių vykdomosios valdžios kompetencijai.

5. Jeigu reikia vienodo reguliavimo, federaliniame įstatyme gali būti nustatytos visoms žemėms vienodos didžiausios leistinos ore esančių kenksmingų medžiagų normos. Tokios normos negali būti pakeistos federacijos ir žemių įstatymų įgyvendinamaisiais teisės aktais, reguliuojančiais atskiras valdymo sritis.

6. Jeigu yra priimamas sprendimas, kad būtina nustatyti vienodą reguliavimą, federaliniu įstatymu taip pat nustatoma piliečių dalyvavimo rengiant atitinkamų teisės aktų projektus, įgyvendinant reguliavimą po projekto aptarimo su piliečiais etapo ir piliečių nuomonės sprendžiant dėl leidimų vykdyti paminėtus projektus bei 10 straipsnio 1 dalies 9 punkte paminėtus projektus išdavimo tvarka. Tokiam reguliavimui įgyvendinti taikoma šio straipsnio 4 dalis.

7. Šio straipsnio 1 dalies 7 punkte išvardytais klausimais kiekvienos žemės vykdomosios valdžios aukščiausioji instancija yra nepriklausomas aplinkos teismas. Be to, šis teismas iš tikrųjų yra aukščiausioji instancija, sprendžianti administracinius klausimus. Nepriklausomą aplinkos teismą sudaro pirmininkas, teisėjai ir kiti teisinį išsilavinimą įgiję asmenys. Teismo narius skiria kompetentinga federalinė ministerija. Teismo aparatą, pareigas ir darbo tvarką nustato federalinis įstatymas. Teismo sprendimai negali būti keičiami ar atšaukiami apeliacine tvarka, bet gali būti skundžiami Administraciniam teismui.

8. Jeigu 1 dalies 7 punkte minimas projektas apima keletą žemių, suinteresuotosios žemės turi iš anksto susitarti. Jeigu toks susitarimas per

18 mėnesių nepasiekiamas, žemės arba vienos iš šį klausimą sprendžiančių šalių prašymu jis perduodamas nepriklausomo aplinkos teismo kompetencijai.

9. Šio straipsnio 1 dalies 7 punkte išvardytais klausimais Federalinei Vyriausybei ir atskiroms federalinėms ministerijoms žemių vyriausybių atžvilgiu suteikiami šie įgaliojimai:

1) per federalines institucijas susipažinti su žemių institucijų turimais dokumentais;

2) gauti informaciją, kaip yra įgyvendinami federaliniai įstatymai ir nutarimai;

3) gauti visą būtiną informaciją apie vykdomąją veiklą, kad būtų pasirengta priimti federalinius įstatymus ir nutarimus;

4) konkrečiais atvejais reikalauti duomenų ir teisės aktų projektų, jeigu tai yra būtina kitiems įgaliojimams įgyvendinti.

12 straipsnis

1. Federacijos kompetencijai priklauso nustatyti reguliavimo principus, o žemių – priimti juos įgyvendinančius įstatymus ir spręsti šiuos toliau išvardytus vykdomosios valdžios klausimus:

1) socialinis aprūpinimas; demografinė politika, nenumatyta 10 straipsnyje; valstybinės labdaros ir socialinės rūpybos įstaigos; parama motinystei, vaikams ir jaunimui; ligoninės ir slaugos namai; sveikatos sumetimais sveikatingumo kurortams, sanatorijoms ir gydymo įstaigoms taikomi reikalavimai; natūralūs gydomieji šaltiniai;

2) valstybinės ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka įstaigos;

3) žemės reforma, ypač žemės sklypų stambinimo priemonės ir žmonių perkėlimas;

4) augalų apsauga nuo ligų ir kenkėjų;

5) su elektros energija susiję reikalai, nenumatyti 10 straipsnyje;

6) darbo įstatymai bei darbuotojų ir tarnautojų apsauga, taikoma žemės ūkio ir miškininkystės srityje.

2. Galutinius sprendimus žemės reformos klausimais žemės lygiu priima teismai, kuriuos sudaro pirmininkas, teisėjai, administravimo specialistai ir ekspertai; teismas, kompetentingas paskelbti galutinį sprendimą, turi būti įsteigtas atitinkamos federalinės ministerijos struktūroje. Federaliniame įstatyme privalo būti nustatyta tokių teismų organizacija, jų pareigos ir bylų nagrinėjimo juose tvarka, taip pat kitų žemės reformos

klausimus sprendžiančių institucijų organizavimo principai bei įtvirtinta nuostata, kad teismų sprendimai yra neatšaukiami ir nepanaikinami administraciniais sprendimais; leidžiama teikti paprastąją apeliaciją dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo žemės jurisdikcijai.

3. Jeigu žemės instancijos sprendimai elektros energijos klausimais prieštarauja vienas kitam arba jeigu žemės vyriausybė buvo vienintelė kompetentinga instancija, teisė priimti sprendimus minėtais klausimais yra perduodama kompetentingai federalinei ministerijai, kai nepasibaigus federaliniame įstatyme nustatytam senaties laikotarpiui to paprašo kuri nors ginčo šalis. Ministerijai priėmus sprendimą, iki tol galioję žemės institucijų priimti sprendimai netenka galios.

4. Pagrindiniai įstatymai ir pagrindinės nuostatos tiksliai nurodomos federaliniuose įstatymuose.

13 straipsnis

1. Federacijos ir žemių kompetencija mokesčių srityje privalo būti nustatyta specialiame federaliniame konstituciniame įstatyme (Konstituciniame finansų įstatyme).

2. Federacija, žemės ir municipalitetai privalo siekti laiduoti savo ekonominės veiklos nuoseklumą.

14 straipsnis

1. Išskyrus atvejus, kai kitose šio straipsnio dalyse nustatyta kitaip, įstatymai ir jų įgyvendinimas mokyklų ir švietimo srityje, kiek tai siejasi su moksleivių ir studentų bendrabučiais, priklauso federacijos kompetencijai. Klausimai, reguliuojami pagal 14a straipsnį, nepriklauso mokyklų ir švietimo sričiai, kuriai taikomas šis straipsnis.

2. Nepaneigiant šio straipsnio 4 dalies nuostatų, įstatymais nustatyti valstybinių privalomųjų mokyklų mokytojų darbo kodeksą ir teises atstovauti jiems priklauso federacijai, o įgyvendinti įstatymus – žemėms. Tokie federaliniai įstatymai gali įgalioti žemių įstatymų leidybos institucijas patvirtinti atskiras, aiškiai apibrėžtas federalinių įstatymų nuostatas įgyvendinančias normas; tokiais atvejais taip pat taikomos 15 straipsnio 6 dalies nuostatos. Šių federalinių įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus, išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje nustatyta kitaip, turi priimti federacija.

3. Šiuos principus įstatymais turi nustatyti federacija, o priimti ir vykdyti juos įgyvendinančius įstatymus – žemės:

a) žemių ir politinių apygardų valdybų, kaip sudedamosios federalinių mokyklų valdžios dalies, sudarymas ir panaikinimas, įskaitant jų narių paskyrimą ir atlyginimą jiems;

b) valstybinių privalomųjų mokyklų pagrindiniai organizaciniai principai (struktūra, organizavimo formos, įsteigimas, išlaikymas, panaikinimas, mokyklų teritorija, klasių dydžiai ir mokymosi laikas);

c) vien privalomųjų mokyklų mokiniams arba daugiausia jiems skirtų valstybinių bendrabučių pagrindiniai organizavimo principai;

d) profesiniai reikalavimai asmenims, siekiantiems įsidarbinti samdomais vaikų darželių auklėtojais ir auklėtojų padėjėjais žemių, municipalitetų ar jų asociacijų centruose ir studentų bendrabučiuose, skirtuose vien privalomųjų mokyklų mokiniams arba daugiausia jiems.

4. Klausimai, kuriais įstatymus priima ir įgyvendina žemės:

a) šio straipsnio 2 dalyje išvardytų įstatymų pagrindu yra nustatomi valdžios įgaliojimai valstybinių privalomųjų mokyklų mokytojų atžvilgiu; žemių priimtuose įstatymuose privalo būti nustatyta, kad federalinės mokyklos valdžia žemėse ir politinėse apygardose turi dalyvauti paskiriant, kitaip atrenkant tarnybai mokytojus, nustatant jų atlyginimą bei tinkamumą pareigoms ir skiriant drausmines nuobaudas. Skiriant, kitaip atrenkant tarnybai mokytojus ir nustatant atlyginimą išlieka federalinės mokyklų vadovybės teisė siūlyti kandidatus;

b) vaikų lopšeliai ir darželiai.

5. Klausimai, kuriais, nukrypstant nuo šio straipsnio 2–4 dalių nuostatų, federacijai priklauso kompetencija priimti ir įgyvendinti įstatymus:

a) valstybinės parengiamosios mokyklos, parengiamieji vaikų darželiai, parengiamieji vaikų lopšeliai bei savaitiniai internatiniai studentų bendrabučiai prie valstybinių mokyklų, skirti programoje numatytam praktiniam pedagogų rengimui;

b) valstybės išlaikomi studentų bendrabučiai, skirti vien a punkte nurodytų parengiamųjų mokyklų moksleiviams arba daugiausia jiems;

c) a ir b punktuose išvardytose valstybinėse institucijose dirbančių mokytojų, mokytojų padėjėjų ir vaikų darželių auklėtojų darbo kodeksas ir darbuotojų teisės.

6. Valstybinės mokyklos yra tos, kurios steigiamos ir išlaikomos pagal įstatymą įgaliotų valdžios institucijų. Kaip nustatyta įstatymo, institucija, įgaliota steigti, išlaikyti ir panaikinti valstybines mokyklas, yra federacija. Kaip nustatyta įstatymo, institucija, įgaliota steigti, išlaikyti ir panaikinti

žemės kompetencijai priskiriamas valstybines mokyklas, yra municipalitetas arba municipalitetų asociacija. Pagal teisės aktų reikalavimus į valstybinę mokyklą priimama laisvai, nedarant skirtumo dėl gimimo, lyties, rasės, statuso, socialinio sluoksnio, kalbos ir religijos, kitų kriterijų. Tas pats taip pat galioja vaikų darželiams, vaikų lopšeliams-darželiams ir vaikų bendrabučiams.

7. Privačios mokyklos yra kitokios negu valstybinės; valstybinis statusas joms suteikiamas teisės aktų nustatyta tvarka.

8. Tais klausimais, kuriuos spręsti pagal šio straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatytą reguliavimą priskirta žemėms, federacija turi teisę gauti patvirtinimą, kad yra laikomasi įstatymų ir įsakymų, priimtų taip, kaip numatyta minėtose straipsnio dalyse, ir šiuo tikslu gali siųsti pareigūnus į mokyklas ir studentų bendrabučius. Jeigu pastebima trūkumų, gubernatoriui gali būti nurodoma (20 straipsnio 1 dalis) per tam tikrą laiką juos ištaisyti. Gubernatorius pagal teisės aktais jam suteiktus įgaliojimus privalo prižiūrėti, kaip ištaisomi trūkumai. Vykdydamas pirmiau minėtus nurodymus jis, kaip valdžios institucija, veikianti žemės vardu pagal jos savarankišką kompetenciją, privalo imtis visų nuo jo priklausančių priemonių.

9. Tos pačios pagrindinės taisyklės, kurios yra įtvirtintos 10 ir 21 straipsniuose ir kuriomis nustatomas įstatymų leidybos ir įgyvendinimo kompetencijos pasiskirstymas tarp federacijos, žemių, municipalitetų ir jų asociacijų dėl tarnybos jose, galioja ir mokytojų, mokytojų padėjėjų ir vaikų darželių auklėtojų darbo kodeksui, išskyrus pirmesnėse dalyse nustatytus atvejus. Tas pats galioja ir mokytojų, mokytojų padėjėjų ir vaikų darželių auklėtojų darbo teisėms.

10. Privalomo lavinimo, mokyklų organizavimo, privačių mokyklų ir mokyklos ir bažnyčių (įvairių konfesijų) santykių, įskaitant religinį lavinimą mokyklose, klausimais, žemėse ir politinėse apygardose priskiriamais federalinei valdžiai, Nacionalinė Taryba, kai tai nėra susiję su laisvųjų menų aukštosiomis mokyklomis ir universitetais, gali priimti federalinius įstatymus tik kai dalyvauja ne mažiau kaip pusė visų Tarybos narių ir kai tam pritaria ne mažiau kaip du trečdaliai balsavusiųjų. Tokia pat tvarka galioja ir ratifikuojant sutartis, sudarytas minėtais klausimais ir patenkančias į 50 straipsnyje nurodytų sutarčių kategoriją.

[*11 dalis neteko galios*]

14a straipsnis

1. Išskyrus kitose šio straipsnio dalyse numatytus kitaip reguliuojamus atvejus, sritys, kuriose žemė turi kompetenciją priimti ir vykdyti įstatymus: žemės ūkio ir miškininkystės mokyklos, taip pat mokymosi žemės ūkio ir miškininkystės mokyklose klausimai, susiję su studentų bendrabučiais, tokių mokyklų ir bendrabučių mokytojų ir pedagoginio ugdymo specialistų darbo kodeksas ir darbuotojų teisės. Su universitetiniu išsilavinimu susiję klausimai nepatenka į žemės ūkio ir miškininkystės mokyklų sritį.

2. Klausimai, kuriais kompetencija priimti ir įgyvendinti įstatymus priskirta federacijai:

a) vidurinio lygio žemės ūkio ir miškininkystės mokyklos ir tokių mokyklų mokytojų rengimo ir tobulinimo centrai;

b) techninės kolegijos, rengiančios miškininkystės darbuotojus;

c) valstybinės žemės ūkio ir miškininkystės techninės kolegijos, organizaciškai susijusios su viena iš valstybinių mokyklų kategorijų, paminėtų šio straipsnio 2 dalies a ir b punktuose, arba susijusios su federaliniu žemės ūkio ir miškininkystės tyrimų institutu, sudarančiu sąlygas atlikti mokymo programose numatytus taikomuosius tyrimus;

d) bendrabučiai, skirti vien arba daugiausia šio straipsnio 2 dalies a, b ir c punktuose nurodytų mokyklų moksleiviams;

e) darbo kodeksas ir darbuotojų teisės, nustatytos šio straipsnio 2 dalies a, b, c ir d punktuose nurodytų mokyklų mokytojams ir pedagoginio ugdymo specialistams;

f) konfesinių žemės ūkio ir miškininkystės mokyklų darbuotojų atlyginimų subsidijos;

g) federacijos išlaikomi federaliniai žemės ūkio ir miškininkystės institutai, organizaciniais ryšiais susiję su žemės ūkio ir miškininkystės mokyklomis ir sudarantys sąlygas atlikti mokymo programose numatytus taikomuosius tyrimus.

3. Sritys, kuriose federacijai priskiriama kompetencija priimti įstatymus, o žemėms – juos vykdyti, išskyrus šio straipsnio 2 dalies a punkte nustatytus klausimus:

a) tikybos dėstymas;

b) darbo kodeksas ir darbuotojų teisės, nustatytos žemės ūkio, miškininkystės mokyklų ir technikos kolegijų mokytojams bei pedagoginio ugdymo specialistams valstybės išlaikomuose studentų bendrabučiuose, skirtuose gyventi vien arba daugiausia minėtų mokyklų studentams, tačiau

išskyrus oficialios kompetencijos prižiūrėti tokių mokytojų ir pedagoginio ugdymo specialistų tarnybą klausimus.

Federaliniuose įstatymuose, priimtuose įgyvendinant šio straipsnio 3 dalies a punkto nuostatas, gali būti leidžiama žemės įstatymų leidžiamosioms institucijoms priimti individualaus reguliavimo įgyvendinamąsias normas, kurios turi būti aiškiai apibrėžtos; atsižvelgiant į tai, taip pat yra taikomos 15 straipsnio 6 dalies nuostatos. Federalinius įstatymus įgyvendinančius įsakymus, jeigu nenustatyta kitaip, priima federacijos institucijos.

4. Klausimai, kuriais įvirtinti reguliavimo principus įstatymais priklauso federacijos, o šiuos įstatymus vykdyti ir įgyvendinti – žemių kompetencijai:

a) mokymosi žemės ūkio ir miškininkystės profesinėse mokyklose tikslų apibrėžimas, privalomųjų dalykų sąrašas ir nemokamo mokslo klausimai, taip pat privalomojo ugdymo ir perkėlimo iš vienos žemės mokyklos į kitos žemės mokyklą klausimai;

b) priėmimo į žemės ūkio ir miškininkystės technikos kolegijas sąlygų nustatymas, mokymosi tikslų apibrėžimas, organizacinės formos, mokymo ir privalomųjų dalykų apimtis, nemokamas mokslas, perkėlimo iš vienos žemės mokyklos į kitos žemės mokyklą klausimai;

c) privačių žemės ūkio ir miškininkystės profesinių mokyklų ir rengimo centrų, išskyrus šio straipsnio 2 dalies b punkte nurodytas mokyklas, valstybinio statuso klausimai;

d) pagal šio straipsnio 1 dalį žemės kompetencijai priklausančius klausimus sprendžiančių patariamųjų tarybų įgaliojimai ir organizavimo tvarka.

5. Steigti 2 dalies c ir g punktuose išvardytas žemės ūkio, miškininkystės technikos kolegijas ir tyrimo institutus leidžiama tik jeigu tai leidžia tos žemės, kurios teritorijoje bus tos profesinės mokyklos ar technikos kolegijos, vyriausybė. Leidimo nereikia, jeigu steigiama žemės ūkio ir miškininkystės mokykla, kuri yra organizaciškai susijusi su tokių mokyklų mokytojų rengimu ir kvalifikacijos tobulinimu, kad būtų laiduojami mokyklų programoje numatyti praktiniai mokymai.

6. Federacijos kompetencijai priskiriama kontroliuoti, kaip žemės įgyvendina šio straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatytą reguliavimą.

7. Nurodytose srityse taip pat yra taikomos 14 straipsnio 6, 7 ir 9 dalys.

8. Šio straipsnio 4 dalyje nustatytais klausimais priimant federalinius įstatymus privalo dalyvauti ne mažiau kaip pusė Nacionalinės Tarybos narių ir tokiems įstatymams turi pritarti ne mažiau kaip du trečdaliai balsavusiųjų.

15 straipsnis

1. Jeigu klausimas Federalinėje Konstitucijoje nėra aiškiai priskirtas federacijos įstatymų leidžiamosios valdžios arba federacijos vykdomosios valdžios kompetencijai, jis lieka žemių savarankiškos kompetencijos srityje.

2. Vietos viešojo saugumo policijos kompetencijos, kuri yra viešojo saugumo policijos kompetencijos dalis, klausimais, susijusiais vien arba daugiausia su vietos bendruomenės interesais, kuriems atstovauja municipalitetas ir kurie, pavyzdžiui, viešosios tvarkos palaikymas ir apsauga nuo triukšmo, gali būti tinkamai sprendžiami pačios bendruomenės pastangomis, federacija turi kompetenciją prižiūrėti vietos municipaliteto veiksmus ir ištaisyti pastebėtus trūkumus, dėl to duodama nurodymus gubernatoriui. Šiuo tikslu būtinos patikros funkcijos gali būti perduotos municipalitetui; apie kiekvieną tokį atvejį būtina informuoti gubernatorių.

3. Žemės įstatymuose, reglamentuojančiuose teatrų, kino teatrų veiklą, viešų parodų, aktorių pasirodymų ir laisvalaikio organizavimą, turi būti nustatyta teisė teritoriniams federalinės policijos direktoratams bent jau prižiūrėti tokius renginius, išskyrus techninių sąlygų ir statybos taisyklių, priešgaisrinės saugos reikalavimų laikymosi priežiūrą ir prieš tokių renginių pradžią administracijos išduodamus leidimus, kaip yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose.

4. Atitinkamuose federacijos ir žemių įstatymuose federalinės policijos direktoratams pagal jų teritoriją nustatoma kompetencija įgyvendinti įstatymus kelių eismo policijos, išskyrus vietos kelių eismo policiją (118 straipsnio 3 dalies 4 punktas) bei upių ir laivų navigacijos policiją Dunojaus upėje, Bodeno ir Noizydlerio ežeruose ir kituose pasienyje esančiuose vandens keliuose, klausimais.

5. Kai statybų srities įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai reguliuoja federacijai nuosavybės teise priklausančius pastatus, naudojamus valstybės reikmėms, pavyzdžiui, federalinės valdžios būstines arba viešojo naudojimo pastatus, įskaitant mokyklas, ligonines, karinių pajėgų ar kitokių federalinių darbuotojų apgyvendinimo vietas, tokius įgyvendinamuosius teisės aktus netiesiogiai priima federalinė valdžia; gavęs skundą, galutinį sprendimą dėl tokių aktų priima gubernatorius. Vis dėlto tokių atvejų reguliavimą suvienodina ir žemių vyriausybės.

6. Reguliavimo principus nustato federacija, o išsamų reguliavimą federaliniuose įstatymuose numatyta tvarka – žemių įstatymų leidybos

institucijos. Federaliniame įstatyme gali būti nustatytas terminas, per kurį privalo būti priimti įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai. Toks terminas, jeigu nėra atskiro Federalinės Tarybos sprendimo, negali būti trumpesnis nei šeši mėnesiai ir ilgesnis nei vieni metai. Jeigu žemė nesilaiko tokio termino, jos kompetencija priimti įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus perduodama federacijai. Kai tik žemė priima įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus, federaliniai įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai netenka galios. Jeigu federacija nenustato jokių reguliavimo principų, juos laisvai galima nustatyti žemės įstatymuose. Kai tik federacija nustato tokius principus, žemės įstatymuose nustatyti reguliavimo principai per federaliniame įstatyme nustatytą terminą privalo būti suderinti su federaliniais.

7. Jeigu vienos iš žemių vykdomosios valdžios teisės aktas 11, 12 straipsniuose, 14 straipsnio 2, 3 dalyse, 14a straipsnio 3, 4 dalyse numatytais klausimais turi veikti keliose kitose žemėse, tos žemės siekia susitarti dėl tokio reguliavimo turinio. Jeigu jų teisiniai ginčai nėra išsprendžiami per šešis mėnesius nuo jų atsiradimo, vienos iš žemių arba vienos iš ginče dalyvaujančių šalių prašymu kompetencija priimti tokį teisės aktą atitenka kompetentingai federalinei ministerijai. Išsamus reguliavimas nustatomas federaliniuose įstatymuose, priimamuose 11, 12 straipsniuose, 14 straipsnio 2, 3 dalyse, 14a straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyta tvarka.

8. Tais klausimais, kurie pagal 11 ir 12 straipsnius yra priskirti federacijos kompetencijai, federacija yra įgaliota prižiūrėti savo nustatyto reguliavimo įgyvendinimą.

9. Žemės, priimdamos joms priskirtų sričių įstatymus, taip pat turi kompetenciją tvirtinti būtinas normas baudžiamosios ir civilinės teisės klausimais.

10. Žemės įstatymai, pakeičiantys arba iš naujo sureguliuojantys esamą įprastos viešosios valdžios administracinę struktūrą, gali įsigalioti tik gavus Federalinės Vyriausybės sutikimą.

15a straipsnis

1. Federacija ir žemės gali sudaryti tarpusavio susitarimus dėl atitinkamai jų kompetencijai priskirtų klausimų. Sudaryti tokius susitarimus federacijos vardu, atsižvelgiant į susitarimo dalyką, priklauso Federalinei Vyriausybei arba federaliniam ministrui. Susitarimai, kuriuos privalo vykdyti ir federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia, Federalinės Vyriausybės gali būti pasirašyti tik kai jiems pritaria Nacionalinė Taryba. Tokioms

Nacionalinės Tarybos rezoliucijoms taip pat yra taikomos 50 straipsnio 3 dalies nuostatos; rezoliucijos turi būti skelbiamos Federacijos įstatymų leidinyje.

2. Susitarimai tarp žemių gali būti sudaromi tik jų kompetencijai priskirtais klausimais. Apie tokius susitarimus turi būti nedelsiant pranešama Federalinei Vyriausybei.

3. Sutartims taikomi tarptautinės teisės principai galioja susitarimams, numatytiems šio straipsnio 1 dalyje. Tas pats galioja ir susitarimams, numatytiems 2 dalyje, išskyrus atvejus, kai atitinkamų žemių konstituciniai įstatymai nustato kitokius principus.

16 straipsnis

1. Neviršydamos savo kompetencijos, žemės gali sudaryti sutartis su valstybėmis (arba jas sudarančiais federaliniais vienetais), kurios su Austrija turi bendrą sieną.

2. Prieš pasirašydamas tokią sutartį gubernatorius privalo informuoti Federalinę Vyriausybę. Federalinės Vyriausybės pritarimas laikomas gautu, jeigu ne mažiau kaip per aštuonias savaites nuo prašymo pritarti gavimo Federalinėje kanceliarijoje dienos Federalinė Vyriausybė neinformuoja gubernatoriaus apie nepritarimą tokiai sutarčiai. Federalinis Prezidentas leidimą pradėti derybas ir pasirašyti sutartį išduoda gavęs žemės vyriausybės rekomendaciją, kontrasignuotą gubernatoriaus.

3. Federalinei Vyriausybei pareikalavus, pagal šio straipsnio 1 dalį žemių pasirašytos sutartys yra atšaukiamos. Jeigu žemė nevisiškai įvykdo tokią pareigą, kompetencija šiuo klausimu atitenka federacijai.

4. Žemės privalo imtis visų priemonių pagal savo kompetenciją, būtinų tarptautinėms sutartims įgyvendinti; jeigu kuri nors žemė laiku nesiima tokių priemonių, kompetencija šiuo klausimu, ypač dėl sutarčiai įgyvendinti būtinų įstatymų priėmimo, atitenka federacijai. Pagal šią nuostatą priemonės, kurių imasi federacija, ypač tokio įstatymo arba įsakymo klausimais, netenka galios nuo tos dienos, kai žemė imasi būtinų veiksmų.

5. Federacija taip pat, kaip prižiūri tarptautinių sutarčių vykdymą, turi prižiūrėti ir žemės kompetencijai priskirtų uždavinių įgyvendinimą. Palyginti su žemėmis, federacijai priskirtos galios pirmiau nurodytais atvejais yra tokios pačios kaip ir tos, kurias turi netiesioginė federalinė valdžia.

17 straipsnis

10–15 straipsniuose nustatyta kompetencija įstatymų leidybos ir jų vykdymo klausimais niekaip nepakeičia federacijos ir žemių kaip civilinių teisių subjektų statuso.

18 straipsnis

1. Visas viešasis administravimas yra grindžiamas įstatymo nuostatomis.

2. Kiekviena administracinės valdžios institucija įstatymo pagrindu gali priimti įsakymus pagal savo kompetenciją.

3. Jeigu būtina nedelsiant imtis priemonių, kurioms pagal Konstituciją reikia gauti Nacionalinės Tarybos pritarimą, padėsiančių užkirsti kelią bendruomenei gresiančiai akivaizdžiai ir nepataisomai žalai, o Nacionalinė Taryba tuo metu nėra susirinkusi, negali susirinkti laiku arba negali imtis priemonių dėl ne nuo jos priklausančių aplinkybių, Federalinis Prezidentas, gavęs Federalinės Vyriausybės pritarimą, gali savo ir jos atsakomybe imtis tokių priemonių ir priimti laikinuosius įsakymus, pakeičiančius įstatymo teisinį reguliavimą. Federalinės Vyriausybės pritarimas turi būti suderintas su nuolatiniu pakomitečiu, kurį paskiria Nacionalinės Tarybos Pagrindinis komitetas (55 straipsnio 2 dalis). Tokį įsakymą privalo kontrasignuoti Federalinė Vyriausybė.

4. Kiekvieną įsakymą, priimtą vadovaujantis šio straipsnio 3 dalimi, Federalinė Vyriausybė nedelsdama privalo pateikti Nacionalinei Tarybai. Jeigu Nacionalinė Taryba tuo metu nėra susirinkusi į sesiją, Federalinis Prezidentas turi sušaukti į ją, bet jeigu Nacionalinė Taryba yra susirinkusi į sesiją, jos Pirmininkas įsakymą turi jai pateikti per aštuonias sesijos dienas. Per keturias savaites nuo įsakymo pateikimo dienos Nacionalinė Taryba privalo vietoj jo priimti arba atitinkamą federalinį įstatymą, arba nutarimą, kuriuo reikalaujama, kad Federalinė Vyriausybė nedelsiant pripažintų tokį įsakymą negaliojančiu. Antruoju atveju Federalinė Vyriausybė turi nedelsdama įvykdyti tokį reikalavimą. Kad Nacionalinės Tarybos nutarimas būtų priimtas laiku, jos Pirmininkas ne vėliau kaip paskutinę minėto keturių savaičių laikotarpio dieną turi pateikti klausimą balsuoti; išsamus šio klausimo reguliavimas turi būti nustatytas Nacionalinės Tarybos statute. Jeigu Federalinė Vyriausybė įsakymą atšaukia pagal pirmiau išdėstytas nuostatas, tuo įsakymu panaikintos teisės nuostatos įsigalioja tą pačią dieną, kurią panaikinamas toks įsakymas.

5. Šio straipsnio 3 dalyje numatyti įsakymai negali pakeisti federalinio konstitucinio įstatymo nuostatų ir nustatyti jokios nuolatinės finansinės naštos nei federacijai, nei žemėms, politinėms apygardoms ar municipalitetams, nei finansinių įsipareigojimų federacijos piliečiams, nei įpareigoti atsisakyti valstybei priklausiančio turto, nei įpareigoti imtis tokių veiksmų, kurie reguliuojami 10 straipsnio 1 dalies 11 punkte, nei galiausiai reguliuoti teisės į asociaciją ar nuomininko apsaugos.

19 straipsnis

1. Aukščiausioji vykdomoji valdžia yra Federalinis Prezidentas, federaliniai ministrai, valstybės sekretoriai ir žemių vyriausybių nariai.

2. Federaliniu įstatymu gali būti ribojama šio straipsnio 1 dalyje nurodytų valdžios atstovų ir kitų valstybės tarnautojų veikla privačiajame ekonomikos sektoriuje.

20 straipsnis

1. Vykdydami federacijos ir žemių aukščiausiosios valdžios institucijų nurodymus, asmenys, išrinkti laikinai ar paskirti nuolat eiti pareigas, administruoja reikalus pagal įstatymų nuostatas. Išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis, jie privalo vykdyti savo aukštesnės valdžios nurodymus ir jai atsiskaito už savo pareigų vykdymą. Pavaldus pareigūnas gali atsisakyti vykdyti nurodymus, jeigu jiems paklusdamas pažeistų baudžiamąjį kodeksą arba jeigu nurodymą duoda įgaliojimų tuo klausimu neturinti valdžios institucija.

2. Jeigu federacija arba žemė įstatymu paskutine instancija paskiria teismą, jo nutarimai vykdant įstatymą administracinės valdžios institucijos negali būti naikinami arba keičiami. Tokioje byloje paskirtas mažiausiai vienas tokio teismo teisėjas, taip pat kiti tokio teismo teisėjai yra nepriklausomi nuo bet kokių jiems duodamų nurodymų.

3. Visi valdininkai, einantys federalines, žemių ir municipalitetų administracines pareigas, taip pat kitų viešųjų juridinių asmenų valdininkai, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis, privalo prisiekti neatskleisti to, ką jie sužino eidami būtent savo oficialias pareigas. Atskleisti tokias žinias jiems draudžiama siekiant saugoti taiką, viešąją tvarką ir saugumą, visuotinę nacionalinę gynybą, užsienio santykius, viešųjų juridinių asmenų interesus, rengiamą teismo sprendimą arba esminį byloje dalyvaujančių šalių interesą (tarnybinė paslaptis). Tarnybinė paslaptis nesaisto valdininkų, ku-

riuos į pareigas paskiria žmonėms atstovaujantis susirinkimas, jeigu pats susirinkimas aiškiai paprašo tokios informacijos.

4. Visi valdininkai, einantys federalines, žemių ir municipalitetų administracines pareigas, taip pat kitų viešųjų juridinių asmenų valdininkai turi pranešti su savo darbu susijusią informaciją, kai tai nepažeidžia jų teisinės pareigos išsaugoti paslaptį; profesinių sąjungų pareiga teikti informaciją galioja tik atitinkamų organizacijų nariams ir tik tiek, kiek tai jiems nekliudo vykdyti teisėtų funkcijų. Kai būtina nustatyti federalinės valdžios ir autonominės administracijos išsamų reguliavimą, priimti ir įgyvendinti tokius įstatymus priskiriama federacijos kompetencijai; kai žemės įstatymuose būtina nustatyti žemių, municipalitetų ir autonominės administracijos teisinio reguliavimo pagrindus, priimti tokius įstatymus priskiriama federacijos, o priimti ir vykdyti įgyvendinamuosius įstatymus – žemių kompetencijai.

21 straipsnis

1. Klausimai, kuriais įstatymų leidyba ir vykdymas priklauso žemių kompetencijai: visų žemės, municipalitetų ir municipalitetų asociacijų samdomų darbuotojų, išskyrus tuos, kurių tokius pat santykius reguliuoja šio straipsnio 2 dalies ir 14 straipsnio 2 dalies, 3 dalies d punkto nuostatos, Darbo kodeksas, taip pat darbo sutartys, atstovavimo darbuotojams teisės. Iš darbo sutarčių kylantys ginčai sprendžiami teismuose.

2. Klausimai, kuriais įstatymų leidyba ir vykdymas priklauso žemių kompetencijai: valdininkams taikoma darbuotojų apsaugos tvarka (1 dalis) ir žemių valdininkams taikoma atstovavimo darbuotojams tvarka, kai jie nedirba viešosiose įstaigose. Kai pagal pirmą sakinį žemės nėra kompetentingos nustatyti reguliavimo, minėti klausimai priskiriami federacijos kompetencijai.

3. Išskyrus atvejus, kai šiame įstatyme nustatyta kitaip, tarnybinius įgaliojimus federacijos darbuotojams suteikia federacijos aukščiausiosios valdžios institucijos. Žemių tarnautojų įgaliojimus nustato žemių aukščiausiosios valdžios institucijos; kai pagal šį įstatymą federacijos samdomiems darbuotojams nustatomos tam tikros išimtys, žemės konstituciniu įstatymu gali būti nustatyta, kad tarnybinius įgaliojimus žemės samdomiems darbuotojams suteikia atitinkama valdžios institucija.

4. Tarnautojams laiduojama galimybė bet kuriuo metu keisti tarnybą federacijoje, žemėse, municipalitetuose, municipalitetų asociacijose. Draudžiama nustatyti teisines taisykles, pagal kurias skirtingai vertinamas laikas, kurį tarnautojas tarnavo federacijai, žemei, municipalitetui ar mu-

nicipalitetų asociacijai. Kad darbo kodeksas, darbuotojų atstovavimo teisės ir darbuotojų apsaugos schema federacijoje, žemėse ir municipalitetuose veiktų vienodai, federacija ir žemės privalo viena kitą informuoti apie savo planus šiais klausimais.

5. Įstatymuose gali būti nustatyta, kad:

1) valstybės tarnautojai gali būti laikinai priimami į tarnybą konkrečioms vadovaujančioms funkcijoms vykdyti arba tais atvejais, kai to reikia dėl paties darbo pobūdžio;

2) pasibaigus laikinojo paskyrimo terminui arba įstatymu pakeitus valdžios organizaciją ar darbo kodekse nustatytą tarnautojų struktūrą, jokio naujo perkėlimo nebereikia;

3) naujas paskyrimas nėra būtinas perkeliant tarnautoją arba taip keičiant jo darbo vietą, kai kompetencija paskirti į pareigas perduodama pagal 66 straipsnio 1 dalį.

6. Šio straipsnio 5 dalyje nustatytais atvejais netaikoma teisė į lygiavertę tarnybą.

22 straipsnis

Visos federacijos, žemių ir municipalitetų valdžios institucijos pagal savo teisinę kompetenciją privalo teikti viena kitai abipusę pagalbą.

23 straipsnis

1. Federacija, žemės, apygardos, municipalitetai ir kitos organizacijos bei institucijos, įsteigtos pagal viešąją teisę, atsako už bet kokiam asmeniui padarytą žalą, dėl kurios teisei prieštaraujančiu savo elgesiu kalti jų vardu veikę ir įstatymus įgyvendinę asmenys.

2. Asmenys, veikdami šio straipsnio 1 dalyje paminėtų institucijų vardu, yra atsakingi už savo tyčinius ar nusikalstamai neatsargius veiksmus tiek, kiek jų atstovaujama institucija atlygino žalą nukentėjusiajai šaliai.

3. Asmenys, veikiantys vienos iš šio straipsnio 1 dalyje nurodytų institucijų vardu, yra atsakingi už žalą, kurią jie, vykdydami įstatymus, savo neteisėtais veiksmais padarė tiesiogiai toms institucijoms.

4. Federaliniame įstatyme išsamiai nustatomas šio straipsnio 1–3 dalių įgyvendinimas.

5. Federaliniame įstatyme taip pat nustatoma, kiek šio straipsnio 1–3 dalyse išdėstyti principai gali būti netaikomi pašto ir telekomunikacijų sistemoms.

B. EUROPOS SĄJUNGA

23a straipsnis

1. Austrijos Respublikos delegatai, siunčiami būti Europos Parlamento nariais, yra renkami pagal proporcinio atstovavimo sistemą lygiuose, tiesioginiuose, slaptuose ir asmeninio balsavimo rinkimuose. Balsuoti gali Austrijos pilietybę paskirtą rinkimų dieną turintys vyrai ir moterys, kuriems rinkimų metų sausio 1 dieną yra sukakę aštuoniolika metų ir kuriems pagal Europos Sąjungos teisę nėra draudžiama dalyvauti rinkimuose, arba kitos Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai, galintys balsuoti pagal Europos Sąjungos teisę. Federaliniame įstatyme išsamiau nustatoma šių rinkimų organizavimo tvarka.

2. Federacijos teritorija yra viena rinkimų į Europos Parlamentą apygarda.

3. Į Europos Parlamentą gali būti renkami rinkimų metų sausio 1 dieną devyniolikos metų sulaukę Austrijos pilietybę paskirtą rinkimų dieną turintys vyrai ir moterys, kuriems pagal Europos Sąjungos teisę nėra draudžiama dalyvauti rinkimuose, arba kitos Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai, galintys balsuoti pagal Europos Sąjungos teisę. Federaliniame įstatyme išsamiau nustatoma šių rinkimų organizavimo tvarka.

4. Teisės balsuoti ir būti renkamam netekimas gali būti pripažįstamas tik teismo sprendimu.

5. Organizuoti ir vykdyti rinkimus į Europos Parlamentą pavedama Nacionalinės Tarybos paskirtoms rinkimų komisijoms. Užsienyje vykstančio balsavimo neprivalo organizuoti rinkimų komisija. Išsamesnis balsavimo užsienyje reguliavimas gali būti nustatytas tik balsuojant ne mažiau kaip pusei Nacionalinės Tarybos narių, kai tam pritaria ne mažiau kaip du trečdaliai visų balsavime dalyvavusių narių.

6. Rinkėjų sąrašai yra sudaromi municipalitetuose, kuriems tai priklauso pagal kompetenciją.

23b straipsnis

1. Valstybės tarnautojams, siekiantiems būti išrinktiems į Europos Parlamentą, suteikiamas būtinas laikas rinkimų agitacijai. Valstybės tarnautojai, išrinkti į Europos Parlamentą, savo kadencijos laikui sustabdo savo tarnybą ir netenka darbo užmokesčio. Šie santykiai išsamiau reguliuojami įstatymu.

2. Universiteto dėstytojai savo kadencijos Europos Parlamente laiku gali tęsti savo mokslinę, tiriamąją ir pedagoginę veiklą. Uždarbis už jų veiklą yra skaičiuojamas pagal jų atliktą darbą, tačiau negali viršyti dvidešimt penkių procentų universiteto dėstytojo darbo užmokesčio.

3. Jeigu federaliniame konstituciniame įstatyme nustatomas kurios nors veiklos nesuderinamumas su faktine arba buvusia naryste Nacionalinėje Taryboje, tokia veikla yra nesuderinama ir su faktine arba buvusia naryste Europos Parlamente.

23c straipsnis

1. Federalinė Vyriausybė laiduoja Austrijos dalyvavimą skiriant Komisijos narius, Teisingumo Teismo, Pirmosios instancijos teismo teisėjus, Audito Rūmų, Europos investicijų banko vykdomojo komiteto, Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto, Regionų komiteto narius.

2. Federalinė Vyriausybė privalo susitarti su Nacionalinės Tarybos Pagrindiniu komitetu dėl kandidatūrų į Komisijos narius, Teisingumo Teismo, Pirmosios instancijos teismo teisėjus, Audito Rūmų, Europos investicijų banko vykdomojo komiteto narius. Federalinė Vyriausybė kartu privalo informuoti Nacionalinės Tarybos Pagrindinį komitetą ir Federalinį Prezidentą apie tokius savo planuojamus sprendimus.

3. Federalinė Vyriausybė Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto narių vardu teiraujasi pagal įstatymą įsteigtų ir kitokių įvairioms ekonominės ir socialinės bendruomenės grupėms atstovaujančių profesinių organizacijų nuomonės.

4. Austrijai skiriant Regionų komiteto narius ir jų pavaduotojus atsižvelgiama į žemių pasiūlymus, taip pat į Austrijos miestų ir miestelių asociacijos (Austrijos municipalinės federacijos) ir Austrijos municipalitetų asociacijos (Austrijos komunalinės federacijos) pasiūlymus. Todėl žemės turi pasiūlyti vieną, o Austrijos miestų ir miestelių asociacija kartu su Austrijos municipalitetų asociacija – tris atstovus.

5. Federalinė Vyriausybė privalo informuoti Nacionalinę Tarybą apie narius, pasiūlytus pagal šio straipsnio 3 ir 4 dalis. Federalinė Vyriausybė turi informuoti Federalinę Tarybą apie narius, pasiūlytus pagal šio straipsnio 2, 3 ir 4 dalis.

23d straipsnis

1. Apie visus Europos Sąjungos inicijuojamus žemių savarankiškos kompetencijos sričiai įtakos turinčius arba kitaip su žemėmis susijusius projektus

federacija privalo nedelsdama informuoti žemes ir suteikti joms galimybę per protingą laiką pateikti federacijai savo nuomonę. Pateiktas nuomones federacija privalo apibendrinti. Tokie pasiūlymai perduodami Federalinei kanceliarijai. Tokia pat tvarka galioja ir municipalitetams, kai tokie projektai siejasi su pačių municipalitetų kompetencijos sritimi arba kitais svarbiais interesais. Municipalitetams šiais klausimais atstovauja Austrijos miestų ir miestelių asociacija bei Austrijos municipalitetų asociacija (115 straipsnio 3 dalis).

2. Jeigu federacija gauna vienodą žemių nuomonę apie kokį nors Europos Sąjungos inicijuojamą projektą, dėl kurio priimti įstatymus priklauso žemių kompetencijai, tokia nuomonė saisto federaciją derantis ir balsuojant dėl šių klausimų Europos Sąjungos institucijose. Federacija nuo šios nuomonės gali nukrypti tik dėl labai svarbių su užsienio ir integracijos politika susijusių priežasčių. Federacija privalo apie tokias priežastis nedelsdama pranešti žemėms.

3. Kai koks nors Europos Sąjungos inicijuojamas projektas siejasi su klausimais, dėl kurių įstatymus priima žemės, Federalinė Vyriausybė gali paskirti žemių pasiūlytą atstovą dalyvauti Tarybos darbe. Tokie įgaliojimai įgyvendinami bendradarbiaujant su kompetentingu Federalinės Vyriausybės nariu ir derinant su juo pozicijas. Tokiam žemės atstovui taikomos šio straipsnio 2 dalies nuostatos. Federacijos įstatymų leidybai priskirtais klausimais žemių atstovas atsiskaito Nacionalinei Tarybai, o žemės įstatymų leidybai priskirtais klausimais – žemės įstatymų leidybos institucijai pagal 142 straipsnio nuostatas.

4. Šio straipsnio 1–3 dalių nuostatos privalo būti detalizuojamos susitarime tarp federacijos ir žemių (15a straipsnio 1 dalis).

5. Žemės privalo įgyvendinti iš savo savarankiškos kompetencijos kylančias priemones, kai jos būtinos pagal iš Europos integracijos proceso kylančius teisės aktus. Jeigu žemės per nustatytą laiką neįvykdytų tokios pareigos ir tai būtų konstatuota Europos Sąjungos teisme byloje prieš Austriją, federacijai tektų kompetencija įgyvendinti tokias priemones, visų pirma priimti būtinus įstatymus. Priemonė, kurios pagal minėtą nuostatą imasi federacija, ypač priimtas įstatymas ar įsakymas, netenka galios, kai tik žemė imasi atitinkamų veiksmų.

23e straipsnis

1. Kompetentingas Federalinės Vyriausybės narys nedelsdamas informuoja Nacionalinę Tarybą ir Federalinę Tarybą apie visus dėl narystės

Europos Sąjungoje įgyvendintinus projektus ir suteikia jiems galimybę pareikšti savo nuomonę.

2. Jeigu kompetentingas Federalinės Vyriausybės narys gauna Nacionalinės Tarybos nuomonę apie dėl narystės Europos Sąjungoje įgyvendintiną projektą, kuris bus perkeliamas į federalinį įstatymą arba kuris suponuoja tiesioginį teisės akto taikymą klausimais, priskiriamais federalinei įstatymų leidžiamajai valdžiai, per atitinkamas derybas ir balsavimą Europos Sąjungos institucijoje toks Vyriausybės narys yra saistomas Nacionalinės Tarybos nuomonės. Nukrypti nuo tokios nuomonės leidžiama tik esant svarbioms su užsienio ir integracine politika susijusioms priežastims.

3. Jeigu kompetentingas Federalinės Vyriausybės narys nori nukrypti nuo Nacionalinės Tarybos pateiktos nuomonės, kurios privalomumas nustatytas šio straipsnio 2 dalyje, jis turi vėl kreiptis į Nacionalinę Tarybą. Kai dėl Europos Sąjungos rengiamo teisės akto reikėtų keisti federalinį konstitucinį įstatymą, toks nukrypimas visais atvejais yra įmanomas tik jeigu Nacionalinė Taryba per atitinkamą laikotarpį nepareiškia nesutikimo.

4. Jeigu Nacionalinė Taryba pagal šio straipsnio 2 dalies nuostatas pateikia savo nuomonę, kompetentingas Federalinės Vyriausybės narys turi pranešti jai apie balsavimo nagrinėjamu klausimu Europos Sąjungos institucijoje rezultatus. Kompetentingam Federalinės Vyriausybės nariui ypač svarbu nedelsiant informuoti Nacionalinę Tarybą apie priežastis, dėl kurių buvo nukrypta nuo Nacionalinės Tarybos nuomonės.

5. Pagal šio straipsnio 1–4 dalių nuostatas už Nacionalinės Tarybos kompetencijos išlaikymą iš esmės atsako Pagrindinis komitetas. Išsamesnis teisinis jos atsakomybės reguliavimas turi būti nustatytas Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme. Šiuo klausimu gali būti konkrečiai nustatyta, kiek kompetencijos suteikiama atskiram nuolatiniam Pagrindinio komiteto pakomitečiui, prižiūrinčiam dėl narystės Europos Sąjungoje įgyvendintinus projektus, o Nacionalinė Taryba pati rūpinasi išlaikyti savo kompetenciją šio straipsnio 1–4 dalyse nurodytais klausimais. 55 straipsnio 2 dalies nuostatos taip pat taikomos nuolatiniam pakomitečiui.

6. Jeigu kompetentingas Federalinės Vyriausybės narys gauna Federalinės Tarybos nuomonę apie dėl narystės Europos Sąjungoje įgyvendintiną projektą, kuriam įgyvendinti būtinas federalinis konstitucinis įstatymas, kuriam pagal 44 straipsnio 2 dalį būtinai turi pritarti Federalinė Taryba, aptariant projektą ir balsuojant dėl jo Europos Sąjungos institucijoje toks narys yra saistomos minėtos nuomonės. Nukrypti nuo jos galima dėl svar-

bių (imperatyvių) su užsienio ir integracijos politika susijusių priežasčių. Pagal šio straipsnio 1 ir 6 dalis Federalinei Tarybai priklausančios kompetencijos išsaugojimas išsamiau reguliuojamas Federalinės Tarybos statutu. Šiuo klausimu turi būti konkrečiai nustatyta, kokią kompetenciją gauna specialiai dėl narystės Europos Sąjungoje įgyvendintiniems projektams prižiūrėti skirtas komitetas (vietoj Federalinės Tarybos) bei kokiu mastu pagal šio straipsnio 1 ir 6 dalis Federalinės Tarybos kompetencija yra išsaugoma pačiai Federalinei Tarybai.

23f straipsnis

1. Pagal Europos Sąjungos sutarties, pakeistos Amsterdamo sutartimi, V antraštinę dalį Austrija dalyvauja Europos Sąjungos bendroje užsienio ir saugumo politikoje. Toks dalyvavimas apima ir minėtos sutarties 17 straipsnyje įvardytų tikslų siekimą, taip pat ėmimąsi priemonių, kuriomis yra sustabdomi, ribojami ar visiškai nutraukiami ekonominiai santykiai su viena ar keliomis trečiosiomis šalimis. Europos Vadovų Tarybos sprendimai dėl bendros Europos Sąjungos gynybos ir Vakarų Europos Sąjungos integracijos į Europos Sąjungą privalo būti patvirtinti Nacionalinės Tarybos bei Federalinės Tarybos sprendimais, taip pat taikant 44 straipsnio 1–2 dalis.

2. 23e straipsnio 2–5 dalys taikomos balsuojant dėl Amsterdamo sutartimi pakeistos Europos Sąjungos sutarties V dalyje nustatytos bendros užsienio ir saugumo politikos, taip pat dėl VI antraštinėje dalyje nustatyto policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose.

3. Balsuojant dėl sprendimų valdant taikos palaikymo ir ginkluotųjų pajėgų panaudojimo, įskaitant taikos palaikymą, krizes, taip pat dėl sprendimų pagal Amsterdamo sutartimi pakeistos Europos Sąjungos sutarties 17 straipsnį dėl bendros gynybos politikos nuoseklaus kūrimo ir glaudesnių institucinių ryšių su Vakarų Europos Sąjunga, būtinas Federalinio Kanclerio ir federalinio užsienio reikalų ministro susitarimas.

4. Jeigu būtų priimtas sprendimas, pagal kurį atsirastų tikimybė Austrijai įsipareigoti siųsti grupes ar atskirus žmones, priemonėms, kurių būtų imamasi pagal šio straipsnio 3 dalį, būtų galima pritarti tik jeigu laikomasi konstituciniu įstatymu patvirtintos grupių ar asmenų siuntimo į kitas šalis tvarkos.

II SKIRSNIS. FEDERACIJOS ĮSTATYMŲ LEIDYBA

A. NACIONALINĖ TARYBA

24 straipsnis

Federacijos įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Nacionalinei Tarybai kartu su Federaline Taryba.

25 straipsnis

1. Nacionalinės Tarybos būstinė yra federacijos sostinė Viena.

2. Ypatingomis aplinkybėmis Federalinis Prezidentas Federalinės Vyriausybės prašymu gali sušaukti Nacionalinę Tarybą kitoje federacijos teritorijoje.

26 straipsnis

1. Nacionalinę Tarybą renka Tauta pagal proporcinės rinkimų sistemos principus lygiuose, tiesioginiuose, slaptuose rinkimuose, kuriuose balsuojama asmeniškai. Balsuoti gali (rinkimuose dalyvauja) vyrai ir moterys, kuriems rinkimų metų sausio 1 dieną yra sukakę aštuoniolika metų. Rinkimų procedūra turi būti išsamiai nustatyta federaliniame įstatyme.

2. Federacijos teritorija yra padalijama į savarankiškas rinkimų apygardas, kurių ribos negali sutapti su žemių ribomis; šios apygardos savo ruožtu padalijamos į savarankiškas regionines apygardas. Renkamų deputatų skaičius padalijamas rinkimų teisę turintiems piliečiams rinkimų apygardose (rinkėjų visetui) proporcingai piliečių, pagal paskutinį gyventojų surašymą pagrindinę gyvenamąją vietą nurodžiusių konkrečioje rinkimų apygardoje, ir piliečių, gyventojų surašymo dieną federacijos teritorijoje neturėjusių pagrindinės gyvenamosios vietos, bet įrašytų į su konkrečia rinkimų apygarda siejamą municipaliteto rinkėjų registrą, skaičiui; tokiu pat būdu renkamų deputatų vietos paskirstomos ir regioninėms apygardoms. Nacionalinės Tarybos rinkimų įstatyme privalo būti nustatyta išsami mandatų paskirstymo procedūra, taikoma visoje federacijos teritorijoje. Joje pagal proporcinio atstovavimo principus yra laiduojama pusiausvyra tarp mandatų, skiriamų rinkimų apygardose kandidatus iškėlusioms partijoms, ir kitaip paskirstomų mandatų. Neleidžiama rinkėjų skirstyti į kitokius rinkėjų visetus.

3. Balsavimo diena yra sekmadienis arba kita valstybinė nedarbo diena. Jeigu atsiranda priežasčių, trukdančių pradėti, tęsti arba pabaigti bal-

savimą, rinkimų komisija gali pratęsti balsavimą kitą dieną arba apskritai atidėti balsavimą.

4. Renkami gali būti visi vyrai ir moterys, kurie paskirtą rinkimų dieną turi Austrijos pilietybę ir iki rinkimų metų sausio 1 dienos yra sukakę devyniolika metų.

5. Draudimas piliečiui rinkti ir būti renkamam gali būti nustatytas tik teismo sprendimu.

6. Rinkimų komisijos yra sudaromos Nacionalinės Tarybos rinkimams, Federalinio Prezidento rinkimams, referendumams įgyvendinti ir padeda atlikti iniciatyvų ir žmonių nuomonės tyrimus. Komisijų nariais, turinčiais rinkimų teisę, yra juose dalyvaujančių politinių partijų atstovai. Be to, Federalinė rinkimų komisija turi į savo sudėtį įtraukti narius, esančius ar buvusius profesionaliais teisėjais. Be profesionalių teisėjų skaičiaus, rinkimų įstatymuose turi būti nustatytas ir skaičius skiriamų komisijos narių, atstovaujančių visoms rinkimuose dalyvaujančioms politinėms partijoms, atsižvelgiant į paskutinių Nacionalinės Tarybos rinkimų rezultatus. Nacionalinės Tarybos, Federalinio Prezidento rinkimuose ir per referendumus balsavimą organizavus užsienyje, rinkimų komisijų gali ir nebūti. Išsamią teisinę balsavimo užsienyje organizavimo tvarką nustato Nacionalinė Taryba. Balsuojant turi dalyvauti ne mažiau kaip pusė Nacionalinės Tarybos narių ir tokiai tvarkai turi pritarti ne mažiau kaip du trečdaliai visų balsavusiųjų.

7. Sudaryti rinkėjų registrą yra priskirtoji municipalitetų kompetencija.

27 straipsnis

1. Nacionalinės Tarybos kadencija yra ketveri metai, skaičiuojami nuo jos pirmojo posėdžio dienos, tačiau bet kokiu atveju ji trunka iki naujos kadencijos Nacionalinės Tarybos pirmojo posėdžio.

2. Naujai išrinktą Nacionalinę Tarybą per trisdešimt dienų nuo rinkimų sušaukia Federalinis Prezidentas. Federalinė Vyriausybė rinkimus organizuoja taip, kad naujai išrinkta Nacionalinė Taryba galėtų susirinkti į posėdį tą dieną, kurią baigiasi ketverių metų kadencija.

28 straipsnis

1. Federalinis Prezidentas kasmet sušaukia Nacionalinę Tarybą į eilinę sesiją, kuri prasideda ne anksčiau kaip rugsėjo 15 dieną ir pasibaigia ne vėliau kaip kitų metų liepos 15 dieną.

2. Federalinis Prezidentas taip pat gali sušaukti Nacionalinę Tarybą į neeilinę sesiją. Jeigu Federalinė Vyriausybė, ne mažiau kaip vienas trečdalis Nacionalinės Tarybos arba vienas trečdalis Federalinės Tarybos narių pareikalauja sušaukti Nacionalinę Tarybą į neeilinę sesiją, Federalinis Prezidentas privalo tai padaryti per dvi savaites nuo tokio reikalavimo gavimo dienos; jo sprendimo kontrasignuoti nereikia. Jeigu sušaukti į neeilinę sesiją pareikalauja Nacionalinės Tarybos nariai ar Federalinė Taryba, Federalinės Vyriausybės rekomendacija nebūtina.

3. Nacionalinei Tarybai balsavimu nusprendus baigti sesiją, apie tai oficialiai praneša Federalinis Prezidentas.

4. Tos pačios kadencijos metu pradėjus naują Nacionalinės Tarybos sesiją darbotvarkė yra toliau tęsiama nuo tos vietos, kur ji buvo baigta per praėjusią sesiją. Sesijai baigiantis atskiriems komitetams Nacionalinė Taryba gali nurodyti tęsti darbą.

5. Sesijos metu Nacionalinės Tarybos Pirmininkas šaukia Tarybos posėdžius. Jis privalo šaukti posėdį tais atvejais, kai to reikalauja tiek deputatų, kiek nustatyta Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme, arba Federalinė Vyriausybė. Tame pačiame įstatyme šis klausimas yra reguliuojamas išsamiau, taip pat nustatomas laikotarpis, per kurį Nacionalinė Taryba turi rinktis į tokį posėdį

6. Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme privalo būti nustatytos specialios normos, kaip Taryba yra sušaukiama į posėdžius tais atvejais, kai išrinkti pirmininkai negali eiti savo pareigų arba jiems neleidžiama vykdyti savo funkcijų.

29 straipsnis

1. Federalinis Prezidentas tik vieną kartą gali paleisti Nacionalinę Tarybą dėl tos pačios priežasties. Tokiu atveju Federalinė Vyriausybė šaukia naujus rinkimus tokiu laiku, kad naujai išrinkta Nacionalinė Taryba po rinkimų galėtų susirinkti ne vėliau kaip šimtąją dieną po pirmiau išrinktos Tarybos paleidimo.

2. Priėmusi paprastąjį įstatymą, Nacionalinė Taryba gali save paleisti nepasibaigus kadencijai.

3. Nacionalinei Tarybai save paleidus, kaip nustatyta šio straipsnio 2 dalyje, arba pasibaigus kadencijos laikui, kuriam ji buvo išrinkta, įstatymų leidžiamasis laikotarpis trunka iki tos dienos, kurią į posėdį susirenka išrinkta nauja Nacionalinė Taryba.

30 straipsnis

1. Nacionalinė Taryba iš savo narių išsirenka Pirmininką, antrąjį ir trečiąjį pirmininkus.

2. Nacionalinė Taryba dirba specialaus federalinio įstatymo nustatyta tvarka. Federalinis Nacionalinės Tarybos statuto įstatymas gali būti priimtas tik kai balsavime dalyvauja ne mažiau kaip pusė Tarybos narių ir už jį balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai visų balsavusiųjų.

3. Parlamento darbuotojai, kurie yra pavaldūs Nacionalinės Tarybos Pirmininkui, turi įgaliojimus padėti vykdyti parlamento funkcijas ir tvarkyti federalinei įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai priskirtus administracinius reikalus, taip pat atlikti panašius darbus Europos Parlamento nariams, deleguotiems Austrijos Respublikos, ir tvarkyti jų administracinius reikalus. Parlamento darbuotojų vidaus darbo tvarka, galiojanti jiems užtikrinant Federalinės Tarybos funkcijų vykdymą, nustatoma susitarus su Federalinės Tarybos Pirmininku. Šis turi įstatymo nustatytus įgaliojimus duoti atitinkamus nurodymus dėl Federalinės Tarybos darbo užtikrinimo.

4. Kompetenciją skirti parlamento darbuotojus į pareigas ir spręsti visus kitus personalo klausimus turi Nacionalinės Tarybos Pirmininkas.

5. Nacionalinės Tarybos Pirmininkas gali paskirti parlamento darbuotojus padėti parlamentinėms partijoms atlikti savo parlamentines pareigas.

6. Nacionalinės Tarybos Pirmininkas yra aukščiausioji administracinė valdžia visais administraciniais klausimais, priskirtais jam pagal šio straipsnio nuostatas, ir tokias funkcijas įgyvendina savarankiškai. Jis gali priimti tik šiame straipsnyje numatytus administracinius klausimus reguliuojančius įsakymus.

31 straipsnis

Išskyrus šiame įstatyme ar Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme nustatytus atskirus atvejus, Nacionalinė Taryba sprendimus priima dalyvaujant ne mažiau kaip vienam trečdaliui narių ir sprendimui pritarus absoliučiai jos narių daugumai.

32 straipsnis

1. Nacionalinės Tarybos sesijos yra viešos.

2. Posėdis gali būti paskelbtas neviešu, jeigu to pareikalauja Pirmininkas arba tiek Nacionalinės Tarybos narių, kiek numatyta Federaliniame

Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme. Nacionalinė Taryba balsuoja iš posėdžio išėjus pašaliniams asmenims.

33 straipsnis

Niekas negali būti traukiamas atsakomybėn už viešų sesijų posėdžių turinio paviešinimą.

B. FEDERALINĖ TARYBA

34 straipsnis

1. Pagal toliau išdėstytas nuostatas Federalinėje Taryboje žemėms yra atstovaujama proporcingai kiekvienoje žemėje gyvenančių piliečių skaičiui.

2. Daugiausia piliečių turinti žemė į Tarybą deleguoja dvylika narių, kiekviena kita žemė – proporcingai minėtam skaičiui tiek narių mažiau, kiek joje mažiau piliečių proporcingai paminėtai didžiausiai žemei. Liekanos, viršijančios pusę koeficiento, skaičiuojamos kaip sveikas skaičius. Kiekvienai žemei Taryboje atstovauja ne mažiau kaip trys nariai. Kiekvienam nariui numatomas pakaitinis narys.

3. Kiekvienos žemės deleguojamų narių skaičių nustato Federalinis Prezidentas po kiekvieno gyventojų surašymo.

35 straipsnis

1. Kiekvienos žemės į Federalinę Tarybą deleguojami nariai ir pakaitiniai nariai pagal proporcinio atstovavimo principą yra renkami landtaguose (žemės parlamentuose) atitinkamam laikui; bent viena vieta turi tekti partijai, pagal narių skaičių landtage esančiai antroje vietoje, o jeigu kelios partijos turi vienodai vietų – partijai, per vėliausius žemės parlamento rinkimus pagal gautų balsų skaičių užėmusiai antrąją vietą. Kai pagal šiuos rodiklius partijos yra vienodos, klausimas sprendžiamas burtais.

2. Federalinės Tarybos nariai neprivalo būti juos delegavusio žemės parlamento nariais, tačiau turi turėti pasyviąją rinkimų į šį parlamentą teisę.

3. Pasibaigus žemės parlamento kadencijai arba jį paleidus, jo į Federalinę Tarybą deleguoti nariai toliau eina savo pareigas, kol išrinktas naujas žemės parlamentas surengia naujus rinkimus į Federalinę Tarybą.

4. 34 ir 35 straipsnių nuostatos gali būti pakeistos ne tik tokiam sprendimui priimti reikalinga įprasta balsų dauguma, bet ir pritarus daugumai iš mažiausiai keturių žemių deleguotų Federalinės Tarybos narių.

36 straipsnis

1. Žemės viena po kitos abėcėlės tvarka šešis mėnesius pirmininkauja Federalinei Tarybai.

2. Teisę pirmininkauti turinčios žemės narių delegacijai Federalinėje Taryboje vadovaujantis asmuo yra laikomas Federalinės Tarybos Pirmininku; Federalinės Tarybos statute numatoma skirti Pirmininko pavaduotoją. Pirmininkaujantis asmuo vadinamas Federalinės Tarybos Pirmininku, o jo pavaduotojai – Federalinės Tarybos Pirmininko pavaduotojais.

3. Federalinę Tarybą jos Pirmininkas sušaukia Nacionalinės Tarybos būstinėje. Pirmininkas nedelsdamas privalo sušaukti Federalinę Tarybą, jeigu to reikalauja bent vienas ketvirtadalis Federalinės Tarybos narių arba Federalinė Vyriausybė.

4. Gubernatoriai pagal pareigas gali dalyvauti visuose Federalinės Tarybos posėdžiuose. Pagal Federalinės Tarybos statutą, jei gubernatoriai pareikalauja, jie turi būti išklausyti jų atitinkamų žemių klausimais.

37 straipsnis

1. Išskyrus šiame įstatyme arba Federalinės Tarybos statute kitaip reguliuojamus atskirus atvejus, Federalinės Tarybos sprendimas priimamas kvalifikuota Tarybos narių balsų dauguma dalyvaujant ne mažiau kaip vienam trečdaliui Tarybos narių.

2. Federalinė Taryba savo sprendimu patvirtina statutą. Toks sprendimas priimamas dalyvaujant ne mažiau kaip pusei ir pritariant dviem trečdaliams Tarybos narių. Statute galima įtvirtinti ir Federalinės Tarybos vidaus darbo klausimų neapimančias nuostatas, kiek jos yra būtinos vykdant Tarybai priskirtas funkcijas. Statutas turi federalinio įstatymo galią; Federalinis Kancleris jį paskelbia federacijos įstatymų leidinyje.

3. Federalinės Tarybos posėdžiai yra vieši. Nepaisant to, visuomenei gali būti neleista juose dalyvauti, kai toks sprendimas priimamas vadovaujantis statuto nuostatomis. 33 straipsnio nuostatos taip pat galioja Federalinės Tarybos ir jos komitetų posėdžiams.

C. FEDERALINIS SUSIRINKIMAS

38 straipsnis

Nacionalinė Taryba ir Federalinė Taryba kartu viešai posėdžiauja kaip Federalinis Susirinkimas. Posėdžiai vyksta Nacionalinės Tarybos būstinėje.

Juose yra tvirtinamas Federalinis Prezidentas ir priimamas sprendimas dėl karo paskelbimo.

39 straipsnis

1. Išskyrus 60 straipsnio 6 dalyje, 63 straipsnio 2 dalyje, 64 straipsnio 4 dalyje ir 68 straipsnio 2 dalyje nustatytus atvejus, Federalinį Susirinkimą sušaukia Federalinis Prezidentas. Nacionalinės Tarybos Pirmininkas ir Federalinės Tarybos Pirmininkas pakaitomis pirmininkauja Federaliniam Susirinkimui, pradeda pirmasis.

2. Nacionalinės Tarybos statutas taip pat galioja Federaliniam Susirinkimui.

3. Federalinio Susirinkimo sesijoms taip pat taikomos 33 straipsnio nuostatos.

40 straipsnis

1. Federalinio Susirinkimo Pirmininkas patvirtina Susirinkimo sprendimų autentiškumą, o šį sprendimą kontrasignuoja Federalinis Kancleris.

2. Federalinis Kancleris oficialiai paskelbia Federalinio Susirinkimo sprendimą dėl karo paskelbimo.

D. FEDERALINĖ ĮSTATYMŲ LEIDYBOS PROCEDŪRA

41 straipsnis

1. Pasiūlymus dėl įstatymų Nacionalinei Tarybai teikia jos nariai, Federalinė Taryba arba vienas trečdalis jos narių, o įstatymų projektus – Federalinė Vyriausybė.

2. Kiekvieną pasiūlymą (toliau – iniciatyva), kurį palaiko 100 000 rinkėjų arba kiekvienos iš trijų žemių vienas šeštadalis rinkėjų, federalinė rinkimų komisija turi teikti nagrinėti Nacionalinei Tarybai. Teisė savo balsu paremti iniciatyvą priklauso tiems asmenims, kurie rinkimų dieną turi teisę rinkti Nacionalinę Tarybą ir kurių pagrindinė gyvenamoji vieta yra kuriame nors federacijos teritorijos municipalitete. Iniciatyva turi būti tokiu klausimu, kuris reguliuojamas federaliniu įstatymu, ir gali būti teikiama kaip įstatymo projektas.

42 straipsnis

1. Pirmininkas kiekvieną Nacionalinės Tarybos patvirtintą įstatymą nedelsdamas perduoda Federalinei Tarybai.

2. Išskyrus konstituciniame įstatyme kitaip reguliuojamus atvejus, patvirtintas įstatymas pasirašomas ir paskelbiamas tik jeigu Federalinė Taryba motyvuotai nepaprieštaravo jo patvirtinimui.

3. Federalinės Tarybos Pirmininkas privalo per aštuonias savaites nuo patvirtinto įstatymo gavimo dienos raštu pranešti Nacionalinei Tarybai apie šį prieštaravimą ir informuoti apie tai Federalinį Kanclerį.

4. Jeigu Nacionalinė Taryba dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių dar kartą pritaria savo pirminiam sprendimui, jis yra pasirašomas ir paskelbiamas.

5. Federalinė Taryba neturi teisės dalyvauti Nacionalinei Tarybai svarstant šiuos projektus: Nacionalinės Tarybos statutą, Nacionalinės Tarybos paleidimo klausimą, federalinį finansų įstatymą, laikinąsias nuostatas, derančias su 51 straipsnio 5 dalimi, arba nuostatas dėl disponavimo federaliniu turtu, federalinės atsakomybės prisiėmimo arba pakeitimo, federalinės piniginės skolos mažinimo arba pakeitimo, pritarimo galutiniams federalinio biudžeto rodikliams.

43 straipsnis

Jeigu Nacionalinė Taryba nusprendžia arba jeigu dauguma Nacionalinės Tarybos narių pareikalauja, bet kuris Nacionalinės Tarybos priimtas teisės aktas turi būti perduodamas referendumui po to, kai baigiama 42 straipsnyje nustatyta procedūra, tačiau prieš Federaliniam Prezidentui jį patvirtinant.

44 straipsnis

1. Konstitucinės normos arba konstitucinės nuostatos, įtvirtintos paprastuosiuose įstatymuose, Nacionalinės Tarybos gali būti patvirtintos tik dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių ir pritariant ne mažiau kaip dviem trečdaliams balsavusių narių; jos turi būti aiškiai įvardytos kaip tokios („konstitucinė norma“, „konstitucinė nuostata“).

2. Konstitucinėms normoms arba konstitucinėms nuostatoms, įtvirtintoms paprastuosiuose įstatymuose ir ribojančioms žemių kompetenciją įstatymų leidybos arba jų vykdymo srityse, turi pritarti ir Federalinė Taryba. Toks pritarimas turi būti gautas dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių ir pritariant ne mažiau kaip dviem trečdaliams balsavusių narių.

3. Pasibaigus 42 straipsnyje nustatytai procedūrai, kiekviena nauja Federalinės Konstitucijos redakcija prieš Federaliniam Prezidentui ją patvir-

tinant turi būti perduota visos Tautos referendumui. Tokia pat procedūra taikoma tvirtinant kiekvieną iš dalies pakeistą jos redakciją, kai to reikalauja ne mažiau kaip vienas trečdalis Nacionalinės Tarybos arba Federalinės Tarybos narių.

45 straipsnis

1. Referendumo rezultatus lemia absoliuti balsų dauguma.

2. Referendumo rezultatai paskelbiami oficialiai.

46 straipsnis

1. Federaliniame įstatyme nustatyta referendumo iniciatyvos ir organizavimo tvarka.

2. Kiekvienas federacijos pilietis, turintis teisę rinkti Nacionalinę Tarybą, turi teisę balsuoti referendume.

3. Referendumas rengiamas Federalinio Prezidento įsaku.

47 straipsnis

1. Konstitucijos nustatyta tvarka priimti federaliniai įstatymai patvirtinami Federalinio Prezidento parašu.

2. Tvirtinti tokius įstatymus teikia Federalinis Kancleris.

3. Tokį patvirtinimą kontrasignuoja Federalinis Kancleris.

48 straipsnis

Skelbiant federalinius įstatymus ir sutartis, paminėtas 50 straipsnyje, turi būti nurodoma, kad juos patvirtino Nacionalinė Taryba, o referendumu priimtus federalinius įstatymus – referendumo rezultatai.

49 straipsnis

1. Federaliniai įstatymai ir sutartys, paminėtos 50 straipsnyje, turi būti Federalinio Kanclerio paskelbiami Federacijos įstatymų leidinyje. Jeigu aiškiai nenustatyta kitaip, tokie įstatymai ir sutartys įsigalioja kitą dieną po Federacijos įstatymų leidinio, kuriame šie įstatymai ir sutartys paskelbiami, išleidimo ir išplatinimo. Jeigu aiškiai nenustatyta kitaip, jie galioja visoje federacijoje; tačiau tai netaikoma sutartims, kurios turi būti įgyvendinamos priimant įstatymus (50 straipsnio 2 dalis).

2. Nacionalinė Taryba, pritardama 50 straipsnyje numatytoms sutartims, gali nuspręsti, kad sutartys ar atskirai nurodytos jų dalys gali būti skelbiamos ne Federacijos įstatymų leidinyje, bet kitu priimtinu būdu. Pri-

imdama tokį sprendimą Nacionalinė Taryba turi numatyti tokį paskelbimo būdą, kad būtų galima su sutartimi viešai susipažinti visą jos galiojimo laiką. Federalinis Kancleris turi pranešti apie tai Federacijos įstatymų leidinyje. Jeigu aiškiai nenustatyta kitaip, tokios sutartys įsigalioja kitą dieną po Federacijos įstatymų leidinio, kuriame paskelbiamas pranešimas apie tokį Nacionalinės Tarybos sprendimą, išleidimo ir išplatinimo. Jeigu aiškiai nenustatyta kitaip, jos galioja visoje federacijoje.

3. Turi būti paskelbiamas specialus federalinis įstatymas dėl Federacijos įstatymų leidinio.

49a straipsnis

1. Federalinis Kancleris yra įgaliotas kartu su kompetentingais federaliniais ministrais pakartotinai paskelbti federalinius įstatymus, suteikdamas jiems privalomąją galią, išskyrus šį įstatymą, ir Federacijos įstatymų leidinyje paskelbtas sutartis, kurių redakcijos galioja tokios, kokios buvo paskelbtos pirmą kartą.

2. Atvejai, kai minėti įstatymai skelbiami antrą kartą:

1) pataisius pasenusius terminus ir pagal naują rašybą pakeitus pasenusią rašybą;

2) dėl kitokio teisinio reguliavimo, jeigu jis nebeatitinka veikiančių įstatymų, taip pat ištaisius kitokius neatitikimus;

3) paskelbus nebegaliojančiomis nuostatas, kurios vėlesniu teisiniu reguliavimu arba kitaip buvo panaikintos;

4) nurodžius trumpesnius pavadinimus ir pavadinimų abėcėlines santrumpas;

5) atitinkamai pataisius straipsnių, skyrių, dalių, kitokių struktūrinių vienetų pavadinimus, kai jie yra atitinkamai panaikinami arba įterpiami ir dėl to teisinio reguliavimo tekste atsiranda nuorodų;

6) laikinosios nuostatos, taip pat anksčiau patvirtintos ir galiojančios konkretaus federalinio įstatymo redakcijos gali būti trumpai pakartojamos tiek, kiek yra taikomos toje srityje, ir taip pat pakartotinai skelbiamos.

3. Nuo kitos dienos po paskelbimo visi teismai ir administracinės institucijos privalo vykdyti pakartotinai paskelbtą tekstą nuo tada atsiradusiems faktams.

49b straipsnis

1. Tais atvejais, kai Nacionalinė Taryba, gavusi savo arba Federalinės Tarybos narių teikimą, balsuodama jam pritaria, turi būti surengta konsul-

tacija su Tauta pagrindiniais ir visuotinės nacionalinės svarbos klausimais, priskirtais tik įstatymų sričiai. Rinkimų klausimai ir klausimai, kuriuos sprendžia teismas arba administracinė valdžios institucija, negali būti konsultacijos su Tauta tema.

2. Šio straipsnio 1 dalyje numatytame teikime turi būti siūloma konsultacijai su Tauta tinkama klausimo formuluotė. Ji turi būti tokia, kad atsakyti į klausimą būtų galima tik „taip" arba „ne", arba turi būti du alternatyvūs klausimo sprendimo pasiūlymai.

3. Konsultacijos su Tauta turi būti įgyvendintos 45 ir 46 straipsniuose nustatytu būdu. Teisę balsuoti, kaip ir dalyvauti konsultacijoje su Tauta, turi asmuo, paskirtą rinkimų dieną turintis teisę rinkti Nacionalinę Tarybą ir pagrindinę gyvenamąją vietą, esančią federacijos teritorijos municipalitete. Federalinė rinkimų apygardos komisija turi pateikti referendumo rezultatus Nacionalinei Tarybai ir Federalinei Vyriausybei.

E. NACIONALINĖS TARYBOS IR FEDERALINĖS TARYBOS DALYVAVIMAS TVARKANT FEDERACIJĄ

50 straipsnis

1. Politinės ir kitokios sutartys, kai jų turinys pakeičia ar papildo esamus įstatymus ir nepatenka į 16 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, gali būti sudaromos tik pritarus Nacionalinei Tarybai. Kai tokiose sutartyse sprendžiami autonominei žemių kompetencijos sričiai priskirti klausimai, jas dar turi patvirtinti ir Federalinė Taryba.

2. Pritardama sutarčiai, kuri patenka į šio straipsnio 1 dalies taikymo sritį, Nacionalinė Taryba gali balsuoti dėl to, kad tokia sutartis būtų įgyvendinama priėmus atitinkamus įstatymus.

3. 42 straipsnio 1–4 dalys ir, jeigu sutartimi keičiama ar papildoma konstitucinė taisyklė, 44 straipsnio 1 ir 2 dalys Nacionalinės Tarybos sprendimams taikomos pagal šio straipsnio 1 ir 2 dalis. Pagal šio straipsnio 1 dalį balsuojant dėl pritarimo, tokios sutartys arba sutarčių nuostatos turi būti aiškiai įvardytos kaip „keičiančios Konstituciją".

51 straipsnis

1. Nacionalinė Taryba balsuoja už federalinį finansų įstatymą. Federalinės Vyriausybės pateiktas jo projektas svarstomas parlamento posėdžiuose.

2. Federalinė Vyriausybė privalo per paskutines dešimt savaičių iki finansinių metų pabaigos pateikti Nacionalinei Tarybai ateinančių finansinių metų federalinio finansų įstatymo projektą.

3. Federalinio finansų įstatymo prieduose turi būti numatyta federacijos pajamų ir išlaidų sumos (federalinio biudžeto planai), ketinamos steigti institucijos ir kitokie ateinančiais metais ekonomikai svarbūs projektai. Federalinio biudžeto planuose dėl federalinių įmonių ir federalinio specialaus turto taip pat galima numatyti deficitui padengti leidžiamas sumas ir federalinių perteklinių pajamų paskirtį. Tačiau pirmuoju atveju pajamos ir išlaidos, ateinančiais metais skiriamos konkrečiai federalinei užduočiai vykdyti arba specialiam turtui įsigyti, turi būti atskirai nurodytos federalinio finansų įstatymo priede.

4. Jeigu Federalinė Vyriausybė laiku nepateikia Nacionalinei Tarybai federalinio finansų įstatymo projekto, toks projektas gali būti teikiamas šios Tarybos narių iniciatyva. Jeigu Federalinė Vyriausybė po to pateikia federalinio finansų įstatymo projektą, Nacionalinė Taryba posėdyje gali balsuoti dėl tokio projekto priėmimo svarstyti.

5. Jeigu Nacionalinė Taryba iki finansinių metų pabaigos nepatvirtina federalinio biudžeto, taip pat jeigu federaliniame įstatyme nenustato jokio laikinojo reguliavimo, pajamos renkamos pagal galiojančias teisines nuostatas. Išlaidos:

1) tol, kol įsigalios teisiniai pakeitimai, tačiau ne ilgiau negu keturis būsimų finansinių metų mėnesius, išlaikomos tokios, kokias jas Federalinė Vyriausybė nurodė federalinio finansų įstatymo projekte;

2) bus tokios, kokios numatytos ankstesniame federaliniame finansų įstatyme, jeigu Federalinė Vyriausybė nepateikė jokio federalinio finansų įstatymo arba, kaip nustatyta šio straipsnio 5 dalies 1 punkte, praėjo daugiau kaip keturi naujų finansinių metų mėnesiai.

Kai pagal pajamas ir išlaidas nustatančias teisines nuostatas leidžiama daryti federalinio finansų įstatymo projekto pakeitimus arba kai ankstesniame federaliniame finansų įstatyme numatyti bei šio straipsnio 5 dalies 1 ir 2 punktuose nustatyta tvarka patvirtinti asignavimai kiekvieno mėnesio išlaidoms siekia leidžiamą ribą, kiekvieno mėnesio sąmata nustatoma kaip viena dvyliktoji minėtų asignavimų dalis. Tačiau atėjus laikui valstybei vykdyti prisiimtus finansinius įsipareigojimus, išlaidoms turi būti skirta reikiama suma. Šio straipsnio 5 dalies 1 ir 2 punktuose nustatyta tvarka, vadovaujantis federalinio finansų įstatymo projektu ar ankstesniu federali-

niu finansų įstatymu, yra įrašomi planuoti biudžeto eilučių dydžiai ir pusės numatomos didžiausios sumos neviršijančios piniginės sąnaudos skoloms, taip pat trumpalaikiai įsipareigojimai laikinai papildyti grynųjų pinigų kiekį. Tokiais atvejais ankstesnio federalinio finansų įstatymo nuostatos, išskyrus jose numatytus pajamų ir išlaidų dydžius, yra taikomos *mutatis mutandis*.

6. Išsamesnis teisinis federalinio finansų įstatymo rengimo proceso ir federalinės ekonomikos valdymo reguliavimas nustatomas pagal bendrus konstitucinės teisės principus. Būtinai nustatoma procedūra, pagal kurią mažinamos ir perskaičiuojamos prievolės, kylančios dėl nepaskirtų biudžeto asignavimų skoloms, atsirandančioms dėl planuotų lėšų nesurinkimo laiku arba dėl ilgalaikio finansavimo (monetarinių) skolų, nustatoma dėl biudžeto rezervo sudarymo atsirandančios išankstinės skolos našta tuo atveju, kai yra disponuojama federaliniu turtu ir jeigu yra prisiimami federaliniai įsipareigojimai, ir tai, kaip biudžeto kontrolės sistemoje dalyvauja Valstybės audito tarnyba.

51a straipsnis

1. Federalinis finansų ministras privalo prižiūrėti, kad ekonomika būtų tvarkoma laikantis ekonomiškumo, tikslingumo ir taupumo principų, visų pirma padengiant išlaidas, būtinas atėjus laikui vykdytiniems skoliniams įsipareigojimams padengti, paskui – likusias planuotas išlaidas.

2. Jeigu reikia dėl gaunamų pajamų ir patiriamų išlaidų arba jeigu finansiniais metais būtina pakeisti bendrą ekonomikos vystymąsi, finansų ministras gali:

1) nurodyti visiškai arba iš dalies taikyti specialų anticiklinį biudžetą, atskira eilute numatomą federaliniame finansų įstatyme;

2) susitaręs su Federaline Vyriausybe nurodyti, kad kai tai būtina, bet kiekvieną kartą ne ilgiau kaip šešiems mėnesiams, laikinai įšaldyti išlaidas, jeigu tai neturi jokios įtakos iš federacijos įsipareigojimų kylantiems privalomiems mokėjimams.

51b straipsnis

1. Patirti išlaidas, nenumatytas atskira eilute federaliniame finansų įstatyme (ypatingąsias išlaidas), arba išlaidas, neišvengiamai viršijančias numatytą kreditorinių įsiskolinimų dydį (viršijančias biudžete numatytas išlaidas), galima tik pagal federalinius finansų įstatymus leidžiamais būdais ekonomikos valdymo tikslais.

2. Tačiau nepaprastaisiais atvejais, vadovaujantis Federalinės Vyriausybės įsakymu ir susitarimu su Nacionalinės Tarybos komitetu, kuriam patikėta analizuoti federalinius finansų įstatymus, gali būti atliekami nenumatyti ir nenuginčijami mokėjimai, skirti:

1) ypatingosioms išlaidoms, ne didesnėms kaip viena tūkstantoji visų išlaidų, atskira eilute pažymėtų federaliniame finansų įstatyme, padengti;

2) išlaidoms, viršijančioms biudžete numatytąsias ne daugiau kaip dviem tūkstantosiomis visų išlaidų, atskira eilute pažymėtų federaliniame finansų įstatyme, padengti. Jeigu tas Nacionalinio Susirinkimo komitetas, kuriam pavesta atlikti preliminarų federalinių finansų įstatymų aptarimą, per dvi savaites nepriima jokio sprendimo, pritarimas laikomas gautu.

3. Sutikus federaliniam finansų ministrui, išlaidos, viršijančios numatytąsias biudžete, gali būti patiriamos, jeigu tai yra tikrai būtina:

1) dėl teisinės atsakomybės;

2) dėl to, kad jos yra finansinės skolos padarinys;

3) dėl anksčiau nei federalinio finansų įstatymo priėmimo dieną atsiradusio kokio nors kito įsipareigojimo;

4) dėl to, kad jos yra tarpusavyje susijusių papildomų išlaidų ir pajamų padarinys.

4. Nacionalinė Taryba federaliniame finansų įstatyme gali leisti federaliniam finansų ministrui patirti ir kitokių, nei nustatyta šio straipsnio 3 dalyje, išlaidų, viršijančių numatytąsias biudžete. Toks leidimas gali būti duotas tik jeigu išlaidos, viršijančios numatytąsias biudžete, iš tikrųjų yra susijusios su sąlygomis ir išreiškiamos konkrečiu skaičiumi arba suskaičiuojamos ir:

1) jeigu jas pergrupuoti, iš esmės nepakeičiant federalinio biudžeto planuojamų rodiklių struktūros, yra būtina dėl iš anksto nenumatytos nepaprastosios padėties arba

2) jeigu viršyti biudžete numatytas išlaidas tampa būtina mokestiniais metais apskritai esmingai pasikeitus bendrai ekonominei padėčiai (51a straipsnio 2 dalis), arba

3) šios išlaidos, palyginti su bendra išlaidų suma, numatyta federaliniame finansų įstatyme, yra nedidelės.

5. Papildomoms išlaidoms dėl šiame straipsnyje numatytų priežasčių būtų galima pritarti arba būtų galima jas leisti tik tuo atveju, jeigu tikrai bus galima jas padengti iš santaupų arba papildomų pajamų.

6. Ypatingosioms išlaidoms ir išlaidoms, viršijančioms numatytąsias biudžete, visuotinės nacionalinės gynybos tikslais (9a straipsnis) per mo-

kestinius metus gali būti skiriama iki dešimties procentų nuo visos išlaidų eilutėje įtvirtintos skaitinės reikšmės. Tokios išlaidos skiriamos Federalinės Vyriausybės įsakymu, jai susitarus su Nacionalinės Tarybos komitetu, kuriam patikėta atlikti pirminį preliminarų federalinių finansinių įstatymų aptarimą. Tiek, kiek tokių perteklinių išlaidų neįmanoma padengti iš santaupų arba papildomų pajamų, tokiu įsakymu yra leidžiama federaliniam finansų ministrui tai padaryti mažinant ar konvertuojant pinigines skolas.

51c straipsnis

1. Nacionalinė Taryba valdant ekonomiką, kaip numatyta 51b straipsnyje ir šio straipsnio 2 dalyje, dalyvauja per savo komitetą, kuriam patikėta rengti federalinius finansų įstatymus. Teisę spręsti konkrečias užduotis ji gali suteikti nuolatiniam pakomitečiui, kuriam taip pat yra pavedama dalyvauti valdant ekonomiką, jeigu pagal 29 straipsnio 1 dalį Federalinis Prezidentas paleidžia Nacionalinę Tarybą. Prireikus komitetas, kuriam patikėta parengti pirminius federalinių finansų įstatymus, arba jo nuolatinis pakomitetis yra šaukiamas ir tarp Nacionalinės Tarybos sesijų (28 straipsnis).

2. Federalinis finansų ministras šio straipsnio 1 dalyje minėtam Nacionalinės Tarybos komitetui kas ketvirtį praneša apie priemones, kurių buvo imtasi pagal 51a straipsnio 2 dalį, taip pat pagal 51b straipsnio 2–4 dalis. Kiti pranešimai šiam komitetui siunčiami pagal specialias federalinės teisės nuostatas.

52 straipsnis

1. Nacionalinė Taryba ir Federalinė Taryba yra įgaliotos tirti, kaip tvarkomi Federalinės Vyriausybės reikalai, apklausti jos narius dėl visų susijusių klausimų ir pareikalauti visos reikiamos informacijos, o savo sprendimuose paskelbti visus savo pageidavimus, kaip turėtų veikti vykdomoji valdžia.

2. Federalinė Vyriausybė ir jos nariai turi iš šio straipsnio 1 dalies kylančias teises prižiūrėti ir tas įmones, kuriose federacija turi ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų akcijų arba įmonės kapitalo dalies ir kurios yra audituojamos Valstybės audito rūmų. Toks finansinis dalyvavimas turi būti laikomas lygiaverčiu įmonių dominavimui naudojantis įvairiomis finansinėmis arba kitokiomis ekonominėmis ar organizacinėmis priemonėmis. Tai taikoma ir kiekvienai dar didesnę valstybinio kapitalo dalį turinčių įmonių, kurioms būdingi šioje dalyje nustatyti požymiai, kategorijai.

3. Kiekvienas Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos narys turi teisę per Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos sesijas pateikti Federalinei Vyriausybei trumpas žodines užklausas.

4. Teisė teikti užklausas turi būti išsamiai teisiškai reguliuojama Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme, taip pat Federalinės Tarybos statute.

52a straipsnis

1. Kompetentingi Nacionalinės Tarybos komitetai sudaro du nuolatinius tyrimo pakomitečius, kurie tikrina konstitucine tvarka įsteigtų agentūrų apsaugos priemones, jų pajėgumą veikti ir žvalgybos priemones, skirtas šalies ginkluotai gynybai laiduoti. Kiekvienam pakomitečiui turi priklausyti ne mažiau kaip po vieną narį iš tų partijų, kurioms yra atstovaujama Nacionalinės Tarybos Pagrindiniame komitete.

2. Nuolatiniai pakomitečiai turi įgaliojimus pareikalauti iš kompetentingų federalinių ministrų pateikti visą reikiamą informaciją ir išsakyti nuomonę aktualiais klausimais. Tačiau ši nuostata netaikoma duomenims ir informacijai, kuriuos atskleidus kiltų pavojus nacionaliniam arba asmenų saugumui, visų pirma susijusiesiems su šaltiniais.

3. Prireikus nuolatiniai pakomitečiai gali susirinkti į posėdžius ir ne Nacionalinės Tarybos sesijos laiku.

4. Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme yra įtvirtintos išsamios nuostatos.

52b straipsnis

1. Atliekant konkretų tyrimą Federalinės finansų administracijos veiklos klausimais 126d straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka sudarytas komitetas išrenka nuolatinį pakomitetį. Šiam pakomitečiui turi priklausyti ne mažiau kaip po vieną narį iš tų partijų, kurioms yra atstovaujama Nacionalinės Tarybos Pagrindiniame komitete.

2. Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme yra įtvirtintos išsamios nuostatos.

53 straipsnis

1. Nacionalinė Taryba savo sprendimu gali sudaryti tyrimo komitetus.

2. Išsamus tokių tyrimo komitetų steigimo, jų darbo tvarkos teisinis reguliavimas turi būti nustatytas Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme.

3. Teismai ir visos kitos valdžios institucijos yra įpareigotos vykdyti šių komitetų reikalavimus teikti įrodymus; visi valstybiniai departamentai pareikalavus turi teikti savo turimus duomenis.

54 straipsnis. *Panaikintas***.**

55 straipsnis

1. Nacionalinė Taryba pagal proporcinio atstovavimo principą iš savo narių išrenka savo Pagrindinį komitetą.

2. Prireikus Pagrindinis komitetas renkasi ir tarp Nacionalinės Tarybos sesijų (28 straipsnis).

3. Pagrindinis komitetas iš savo narių renka nuolatinį pakomitetį, kuris turi šiame įstatyme numatytus įgaliojimus. Rinkimai vyksta pagal proporcinio atstovavimo principą; tačiau taikant šį principą neturi būti užkirstas kelias į šį pakomitetį įtraukti bent po vieną narį iš tų partijų, kurioms yra atstovaujama Nacionalinės Tarybos Pagrindiniame komitete. Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme turi būti nustatyta, kad nuolatinis pakomitetis gali būti sušauktas ir gali susirinkti bet kuriuo metu. Jeigu pagal 29 straipsnio 2 dalį Nacionalinę Tarybą paleidžia Federalinis Prezidentas, vykdomosios valdžios įgaliojimai, kurie pagal šį įstatymą priklauso Nacionalinei Tarybai (jos Pagrindiniam komitetui), atitenka nuolatiniam pakomitečiui.

4. Federaliniame įstatyme gali būti nustatyta, kad kai kuriems Federalinės Vyriausybės arba federalinio ministro paprastiesiems aktams turi pritarti Pagrindinis komitetas, taip pat kad Federalinė Vyriausybė arba federalinis ministras Pagrindiniam komitetui turi teikti pranešimus. Nuoseklesnis reguliavimas, ypač tų atvejų, kai nepasiekiama jokio susitarimo, yra nustatomas Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme.

5. Tiek, kiek federalinis ministras yra kompetentingas priimti įsakymus dėl priežiūros priemonių, skirtų netrukdomai pagrindinių ekonomikos ir vartojimo produktų gamybai bei tiekimui gyventojams ir kitiems vartotojams užtikrinti, turi būti nustatytas Nacionalinės Tarybos Pagrindinio komiteto sutikimo teikimo teisinis reguliavimas; gali būti nustatytas specialus tokių įsakymų leidimo neatidėliotinais atvejais ir jų panaikinimo reguliavimas. Pagrindinio komiteto sprendimai, patvirtinantys tokius įsakymus, gali būti priimti tik dalyvaujant ne mažiau kaip pusei ir už juos balsuojant dviem trečdaliams jo narių.

F. NACIONALINĖS TARYBOS IR FEDERALINĖS TARYBOS NARIŲ STATUSAS

56 straipsnis

1. Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos nariai, vykdydami savo funkcijas, yra saistomi savo mandato.

2. Jeigu Federalinės Vyriausybės arba Valstybės sekretoriato narys atšaukia savo mandatą Nacionalinėje Taryboje, kompetentinga rinkimų komisija, pasibaigus jo tarnybai, privalo vėl skirti jam vietą Taryboje; tai galioja ir 71 straipsnyje nustatytais atvejais, kai nebegalioja pavedimas toliau vykdyti administravimo pareigas, jeigu toks narys per aštuonias dienas šiai rinkimų komisijai nepraneša, kad nebenori tęsti buvusios narystės.

3. Atnaujinus šį paskyrimą, nustoja galioti mandatas to Nacionalinės Tarybos nario, kuris laikinai užėmė laikinai atsistatydinusio nario vietą, nebent kitas Nacionalinės Tarybos narys, toje pačioje apygardoje iškėlus jo kandidatūrą į nario vietą, pareiškia rinkimų komisijai norą toliau vykdyti savo, kaip laikinai užėmusio laikinai atsistatydinusio Nacionalinės Tarybos nario vietą, pareigas.

4. Šio straipsnio 2 ir 3 dalys taip pat taikomos, jeigu Federalinės Vyriausybės arba Valstybės sekretoriato narys atsisako būti Nacionalinės Tarybos nariu.

57 straipsnis

1. Nacionalinės Tarybos nariai niekada neatsako už tai, kaip jie balsuoja vykdydami savo funkcijas, išskyrus tik atsakomybę Nacionalinei Tarybai dėl savo žodinių ar rašytinių pareiškimų, padarytų vykdant savo funkcijas.

2. Nacionalinės Tarybos nariai, padarę baudžiamąjį nusikaltimą, gali būti suimti tik Nacionalinei Tarybai sutikus, išskyrus atvejus, kai jie sulaikomi nusikaltimo vietoje. Toks sutikimas taip pat būtinas, jeigu norima atlikti kratą Nacionalinės Tarybos nario gyvenamojoje vietoje.

3. Kitais atvejais dėl baudžiamojo nusikaltimo padarymo teisinių veiksmų prieš Nacionalinės Tarybos narį be jo sutikimo galima imtis tik kai tokie nario veiksmai aiškiai nesusiję su jo politine veikla. Tačiau jeigu toks narys arba trečdalis nuolatinio komiteto, turinčio įgaliojimus šiais klausimais, narių pareikalauja, baudžiamąjį persekiojimą atliekanti institucija privalo prašyti Nacionalinę Tarybą spręsti, ar to nario nusikaltimas

ir politinė veikla yra susiję. Kai tik toks reikalavimas yra pareiškiamas, bet kokie pradėti teisiniai veiksmai nedelsiant nutraukiami arba sustabdomi.

4. Visais minėtais atvejais tariama, kad Nacionalinė Taryba leidžia imtis veiksmų, jeigu ji per aštuonias savaites nepriima nutarimo dėl atitinkamos teisinių veiksmų besiimančios institucijos kreipimosi; kad laiku priimtų atitinkamą nutarimą, Nacionalinės Tarybos Pirmininkas ne vėliau kaip likus vienai dienai iki nurodyto laikotarpio pabaigos teikia pasiūlymą dėl nutarimo balsuoti. Į šį laikotarpį neskaičiuojamas laikas, kai nevyksta Nacionalinės Tarybos sesija.

5. Narį sulaikius darantį nusikaltimą, persekiojimą vykdanti institucija nedelsdama privalo informuoti apie tokį sulaikymą Nacionalinės Tarybos Pirmininką. Jeigu Nacionalinė Taryba arba, kai nevyksta jos sesija, Nuolatinis komitetas, kuriam patikėti tokie klausimai, pareikalauja, sulaikymas turi būti panaikintas arba nutrauktas apskritai visas teisinis procesas.

6. Narių imunitetas pasibaigia išrinktos naujos Nacionalinės Tarybos posėdžio dieną, o tų Nacionalinės Tarybos valdininkų, kurių tarnybos laikas baigiasi vėliau nei tokią datą, jis baigiasi paskutinę jų tarnybos dieną.

7. Nuoseklus teisinis šių klausimų reguliavimas yra nustatytas Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme.

58 straipsnis

Federalinės Tarybos nariai savo paskyrimo į pareigas laikotarpiu naudojasi tokiu imunitetu, kokį turi juos į pareigas paskyrusios žemės parlamento nariai.

59 straipsnis

Joks Nacionalinės Tarybos, Federalinės Tarybos arba Europos Parlamento narys negali vienu metu priklausyti kuriai nors iš kitų dviejų institucijų.

59a straipsnis

1. Valstybės tarnautojas, siekiantis tapti Nacionalinės Tarybos nariu, gauna laiko savo rėmėjų parašams surinkti.

2. Valstybės tarnautojas, Nacionalinės Tarybos arba Federalinės Tarybos narys, pateikęs prašymą, gauna atostogų arba yra atleidžiamas tam laikotarpiui, kuris reikalingas jo, kaip nario, pareigoms atlikti. Atostogų metu mokamas užmokestis turi atitikti tarnybos metu faktiškai atlikto darbo ap-

imtį, tačiau negali viršyti 75 procentų visos algos; ši riba taip pat taikoma, kai apskritai nėra pasinaudojama atostogų arba atleidimo institutais. Atleidimo atveju su tarnyba susiję mokėjimai neskiriami.

3. Jeigu valstybės tarnautojo, baigusio eiti savo, kaip Nacionalinės Tarybos nario, pareigas, neįmanoma grąžinti į ankstesnes jo pareigas, jis turi būti skiriamas į pareigas, iš esmės atitinkančias buvusį darbą, o jeigu jis sutinka, tai ir į neatitinkančias. Atlyginimas turi priklausyti nuo tarnautojo faktiškai atlikto darbo.

59b straipsnis

1. Valstybės tarnautojų, išrinktų Nacionalinės Tarybos arba Federalinės Tarybos nariais, atlyginimo mokėjimo priežiūrai yra steigiama iš Parlamento darbuotojų sudaroma komisija. Į ją įeina:

1) po vieną atstovą, pasiūlytą kiekvieno iš Nacionalinės Tarybos pirmininkų,

2) du atstovai, pasiūlyti Federalinės Tarybos Pirmininko, jo pavaduotojų pritarimu,

3) du žemių atstovai,

4) du municipalitetų atstovai,

5) vienas narys, kuris anksčiau vykdė teisėjo funkcijas.

2–5 punktuose išvardytus narius paskiria Federalinis Prezidentas; teikdama savo rekomendaciją (67 straipsnis) dėl 3 punkte nurodytų atstovų, Federalinė Vyriausybė atsižvelgia į bendrą gubernatorių rekomendaciją, o dėl 4 punkte nurodytų atstovų – į Austrijos vietos valdžios federacijos rekomendaciją ir Austrijos miestų sąjungos rekomendaciją. Komisijos nariai, kurie teikiami 1–4 punktuose nustatyta tvarka, privalo turėti patirtį, įgytą vykdant 19 straipsnio 2 dalyje nurodytas funkcijas. Asmenys, kurie užsiima pelno siekiančia veikla, negali būti komisijos nariais. Nario įgaliojimai komisijoje pasibaigia kartu su įstatymų leidybos institucijos kadencija, tačiau ne anksčiau kaip yra paskiriamas naujas narys.

2. Valstybės tarnautojo, kuris yra Nacionalinės Tarybos arba Federalinės Tarybos narys, arba jį įdarbinusios institucijos prašymu komisija teikia savo nuomonę dėl ginčų, tarp valstybės tarnautojo ir jį įdarbinusios institucijos kylančių vykdant 59a straipsnyje arba jį įgyvendinančiuose įstatymuose įtvirtintas kitas pareigas. Komisija taip pat teikia savo nuomonę dėl ginčų, kylančių tarp teisėjo ir Rūmų arba komisijos dėl veiksmų, nustatytų 87 straipsnio 2 dalyje, taip pat dėl ginčų, tarp Nacionalinės Tarybos arba

Federalinės Tarybos nario ir Nacionalinės Tarybos Pirmininko kylančių vykdant 30 straipsnio 3 dalyje nustatytas pareigas.

3. Nacionalinės Tarybos arba Federalinės Tarybos narys, kuris yra valstybės tarnautojas, privalo kasmet informuoti komisiją apie tai, kaip jis pagal 59a straipsnį apsisprendė dėl savo atostogų arba atsistatydinimo ir kaip turi būti vertinamas būsimas jo darbas. Komisijos pateiktiems prašymams taip pat yra taikoma 53 straipsnio 3 dalis. Komisija patvirtina savo vidaus darbo taisykles. Kiekvienais metais komisija teikia pranešimą Nacionalinei Tarybai, o kai pranešime pranešama apie Federalinės Tarybos narius, – ir Federalinei Tarybai; šie pranešimai skelbiami viešai.

III SKIRSNIS. FEDERACIJOS VYKDOMOJI VALDŽIA

A. ADMINISTRACIJA

1. Federalinis Prezidentas

60 straipsnis

1. Tauta išrenka Federalinį Prezidentą tiesioginiuose, lygiuose, slaptuose rinkimuose, kuriuose balsuojama asmeniškai. Jeigu yra tik vienas kandidatas, vietoj rinkimų rengiamas referendumas. Balsuoti gali kiekvienas, turintis tokią teisę Nacionalinės Tarybos rinkimuose. Balsuoti Prezidento rinkimuose privaloma tose federalinėse žemėse, kuriose tai numato jų įstatymai; išsamus rinkimų procedūrų ir galimų privalomų balsavimo atvejų teisinis reguliavimas turi būti įtvirtintas federaliniame įstatyme. Šiame įstatyme būtinai turi būti konkrečiai išvardytos priežastys, dėl kurių gali būti leidžiama nedalyvauti rinkimuose, nors balsuoti yra privaloma.

2. Kandidatas, surinkęs daugiau kaip pusę visų galiojančių balsų, laikomas išrinktu. Jeigu tokios daugumos jis nesurenka, rengiamas pakartotinis balsavimas. Jame teisėtais laikomi tie balsai, kuriais balsuojama už vieną iš dviejų kandidatų, po pirmojo balsavimo surinkusių daugiausia balsų.

3. Tik asmuo, kuris gali balsuoti Nacionalinės Tarybos rinkimuose ir iki rinkimų metų sausio 1 dienos yra sukakęs trisdešimt penkerius metus, gali būti renkamas Federaliniu Prezidentu. Karališkosios giminės nariai arba buvę karališkosios šeimos asmenys negali būti renkami.

4. Federalinio Prezidento rinkimų rezultatus oficialiai paskelbia Federalinis Kancleris.

5. Federalinis Prezidentas savo pareigas eina šešerius metus. Perrinkti naujai kadencijai be pertraukos yra leidžiama tik vieną kartą.

6. Tauta referendumu gali pašalinti Federalinį Prezidentą iš pareigų jam nebaigus savo kadencijos. Referendumas šiuo klausimu rengiamas nusprendus Federaliniam Susirinkimui. Šiam sprendimui priimti Federalinį Susirinkimą sušaukia Federalinis Kancleris, jeigu tokį siūlymą jam pateikia Nacionalinė Taryba. Nacionalinė Taryba tokį pasiūlymą patvirtina balsuodama, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių ir pasiūlymui pritarus ne mažiau kaip pusei balsavusiųjų. Nacionalinei Tarybai patvirtinus tokį pasiūlymą yra sustabdomi Federalinio Prezidento įgaliojimai. Jeigu referendumu nepritariama Prezidento pašalinimui iš pareigų, Nacionalinė Taryba yra paleidžiama ir skelbiami nauji rinkimai (29 straipsnio 1 dalis). Šiuo atveju bendra Federalinio Prezidento kadencija negali viršyti dvylikos metų.

61 straipsnis

1. Kol eina savo pareigas, Federalinis Prezidentas negali priklausyti jokiai visuomeninei organizacijai ir eiti jokių kitų pareigų.

2. Joks kitas asmuo negali vadintis Federaliniu Prezidentu, net ir vartodamas šį pavadinimą kaip priedėlį arba kito pavadinimo kontekste. Pavadinimas yra saugomas įstatymu.

62 straipsnis

1. Pradėdamas eiti savo pareigas, Federalinis Prezidentas Federalinio Susirinkimo akivaizdoje prisiekia šiais žodžiais:

„*Iškilmingai pasižadu ištikimai laikytis Konstitucijos ir visų Respublikos įstatymų ir kiek galėdamas geriau atlikti savo pareigas.*“

2. Priesaika gali būti baigiama iškilmingu religinio turinio pareiškimu.

63 straipsnis

1. Pradėti teismo procesą prieš Federalinį Prezidentą leidžiama tik pritarus Federaliniam Susirinkimui.

2. Teismo proceso prieš Federalinį Prezidentą instituto taikymo pradžia yra kompetentingos institucijos prašymo pateikimas Nacionalinei Tarybai. Nacionalinė Taryba balsuoja dėl to, ar Federalinis Susirinkimas turi svarstyti šį klausimą, ir jeigu šiam siūlymui pritaria, Federalinis Kancleris nedelsdamas sušaukia Federalinį Susirinkimą.

64 straipsnis

1. Jeigu Federalinio Prezidento įgaliojimų vykdymas yra sustabdomas, visi jie pereina pirmiausia Federaliniam Kancleriui. Jeigu sustabdymas trunka ilgiau negu dvidešimt dienų arba jeigu Federaliniam Prezidentui draudžiama eiti savo pareigas pagal 60 straipsnio 6 dalį, Federalinio Prezidento įgaliojimus pradeda vykdyti komitetas, susidedantis iš Nacionalinės Tarybos Pirmininko, antrojo pirmininko ir trečiojo pirmininko. Ta pati tvarka galioja ir tuo atveju, kai Federalinio Prezidento pareigos yra nuolat neužimtos.

2. Komitetas, kuriam pagal šio straipsnio 1 dalį yra patikėta vykdyti Federalinio Prezidento įgaliojimus, sprendimus priima balsų dauguma. Pirmininkauti, taip pat viešai atstovauti šiam komitetui turi Nacionalinės Tarybos Pirmininkas.

3. Jeigu vienas ar du Nacionalinės Tarybos pirmininkai negali vykdyti savo įgaliojimų arba jų pareigos yra nuolat neužimtos, komitetas vis tiek turi kvorumą net ir jiems nedalyvaujant; balsams pasiskirsčius lygiai, lemia aukštesnio pagal pareigas Pirmininko balsas.

4. Kai Federalinio Prezidento pareigos yra nuolat neužimtos, Federalinė Vyriausybė nedelsdama privalo rengti naujo Federalinio Prezidento rinkimus; po rinkimų komitetas nedelsdamas sušaukia Federalinį Susirinkimą, kad patvirtintų Federalinį Prezidentą.

65 straipsnis

1. Federalinis Prezidentas atstovauja Respublikai užsienyje, priima ir akredituoja šalių pasiuntinius, patvirtina užsienio šalių konsulų skyrimą, skiria Respublikos konsulus užsienyje ir pasirašo tarptautines sutartis. Jis gali nurodyti, kad sutartis, kuri nepatenka į 50 straipsnyje apibrėžtą sritį arba kuri pagal 16 straipsnio 1 dalį nepakeičia ir nepapildo esamų įstatymų, bus įgyvendinama priimamais įsakymais.

2. Be pagal kitas šios Konstitucijos nuostatas suteiktų įgaliojimų, jis turi tokias teises ir pareigas:

a) paskirti federalinius valstybės tarnautojus, taip pat federalinius pareigūnus ir kitus valdininkus (agentus) bei suteikti jų pareigoms oficialius pavadinimus;

b) sukurti ir suteikti profesijų pavadinimus;

c) tam tikrais atvejais teikti malonę asmenims, kurie nebeturi teisės teikti apeliacijos; teikti malonę, pakeisti, sušvelninti ir panaikinti teismo

nuosprendį ir iš jo kylančias teisines pasekmes ar netgi anuliuoti baudžiamąjį persekiojimą, pradėtą dėl *ex officio* padarytų veiksmų;

d) tėvų prašymu nesantuokiniams vaikams suteikti santuokinių vaikų statusą.

3. Specialiuosiuose įstatymuose įtvirtinamos papildomos Federalinio Prezidento galios teikti specialiąsias teises, reikšti ypatingą padėką, skirti pašalpas ir pensijas, teisė siūlyti ir tvirtinti kandidatus bei įgyvendinti kitas galias personalo klausimais.

66 straipsnis

1. Federalinis Prezidentas gali kompetentingiems Vyriausybės nariams perleisti savo teisę paskirti asmenis į kai kurias federalinių valstybės tarnautojų pareigas, o kalbant apie kai kurias federalinių valstybės tarnautojų kategorijas, įgalioti tokius Vyriausybės narius savo ruožtu perduoti sau pavaldžioms institucijoms kompetenciją skirti į pareigas.

2. Federalinis Prezidentas gali leisti Federalinei Vyriausybei ar jos kompetentingiems nariams sudaryti kai kurias sutartis, nepatenkančias nei į 16 straipsnio 1 dalyje, nei į 50 straipsnyje numatytas sritis; toks leidimas taip pat suteikia teisę nustatyti, kad tokios sutartys bus įgyvendinamos priėmus atitinkamus įstatymus.

3. Žemės vyriausybės patartas ir gavęs gubernatoriaus kontrasignaciją, Federalinis Prezidentas gali leisti žemės vyriausybei sudaryti 16 straipsnio 1 dalyje numatytas sutartis, kai jos nepakeičia ir nepapildo esamų įstatymų, ir kartu suteikti įgaliojimus nustatyti, kad tokios sutartys bus įgyvendinamos priimant atitinkamus įstatymus.

67 straipsnis

1. Išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje nustatyta kitaip, visi Federalinio Prezidento oficialūs aktai yra grindžiami Federalinės Vyriausybės arba įgaliojimus turinčio federalinio ministro rekomendacijomis. Įstatyme nustatoma, kiek Federalinė Vyriausybė arba kompetentingas federalinis ministras šiuo atveju priklauso nuo kitų institucijų teikiamų rekomendacijų.

2. Kad galiotų Federalinio Prezidento oficialūs aktai, juos visus privalo kontrasignuoti Federalinis Kancleris arba kompetentingas federalinis ministras, išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje nustatyta kitaip.

68 straipsnis

1. Federalinis Prezidentas už savo pareigų vykdymą atsiskaito Federaliniam Susirinkimui, kaip yra nustatyta 142 straipsnyje.

2. Kad būtų pareikalauta tokio atskaitingumo, Federalinis Kancleris sušaukia Federalinį Susirinkimą, Nacionalinei Tarybai arba Federalinei Tarybai balsavus už.

3. 142 straipsnyje įtvirtintai Federalinio Prezidento apkaltai pradėti būtina, kad posėdyje dalyvautų daugiau kaip pusė kiekvienos iš dviejų atstovaujamųjų institucijų narių ir už ją balsuotų ne mažiau kaip du trečdaliai visų balsavusiųjų.

2. Federalinė Vyriausybė

69 straipsnis

1. Federalinis Kancleris, kanclerio pavaduotojas ir kiti federaliniai ministrai yra įgalioti eiti aukščiausias administracines federacijos pareigas tiek, kiek tai nėra pavesta Federaliniam Prezidentui. Jie kartu yra Federalinė Vyriausybė, kuriai pirmininkauja Federalinis Kancleris.

2. Kanclerio pavaduotojas yra įgaliotas pavaduoti Federalinį Kanclerį visose jo kompetencijos srityse. Jeigu tuo pačiu metu nei Federalinis Kancleris, nei jo pavaduotojas negali eiti savo pareigų, Federalinis Prezidentas paveda vienam iš Federalinės Vyriausybės narių pavaduoti Federalinį Kanclerį. Jeigu tuo pačiu metu nei Federalinis Kancleris, nei jo pavaduotojas negali eiti savo pareigų ir nėra paskirta juos pavaduojančio Vyriausybės nario, Federalinį Kanclerį pavaduoja aukštesnis pagal pareigas, o jeigu keli nariai pagal pareigas yra lygūs – vyriausias pagal amžių Federalinės Vyriausybės narys, kuriam leidžiama eiti savo pareigas.

3. Federalinės Vyriausybės kvorumas yra, kai jos posėdyje dalyvauja daugiau kaip pusė jos narių.

70 straipsnis

1. Federalinį Kanclerį ir jo rekomendavimu kitus Federalinės Vyriausybės narius į pareigas skiria Federalinis Prezidentas. Federaliniam Kancleriui arba visai Federalinei Vyriausybei atleisti iš pareigų nereikia jokios rekomendacijos; dėl atskirų Federalinės Vyriausybės narių atleidimo pataria Federalinis Kancleris. Federalinio Kanclerio arba visos Federalinės Vyriausybės paskyrimas patvirtinamas paskirto naujo Federalinio Kanclerio kontrasignacija; atleidimui nereikia jokios kontrasignacijos.

2. Tik tie asmenys, kurie gali būti renkami į Nacionalinę Tarybą, gali būti skiriami į Federalinio Kanclerio, Kanclerio pavaduotojo arba federalinio ministro pareigas; Federalinės Vyriausybės nariai negali būti Nacionalinės Tarybos nariais.

3. Jeigu Federalinis Prezidentas paskiria naują Federalinę Vyriausybę tuo metu, kai nevyksta Nacionalinės Tarybos sesija, jis privalo Tarybą sušaukti į neeilinę sesiją (28 straipsnio 2 dalis), o Taryba turi per savaitę susirinkti, kad jai būtų pristatyta nauja Federalinė Vyriausybė.

71 straipsnis

Federalinei Vyriausybei atsistatydinus, Federalinis Prezidentas patiki atsistatydinančios Vyriausybės nariams toliau eiti pareigas vykdomosios valdžios institucijose ir vienam iš jų paveda vadovauti laikinajai Federalinei Vyriausybei. Tokį pavedimą taip pat gali gauti valstybės sekretorius, susijęs su atsistatydinančiu federaliniu ministru, arba tos federalinės ministerijos vyresnysis valstybės tarnautojas. Ši nuostata taip pat taikoma tuo atveju, kai kuris nors Federalinės Vyriausybės narys nustoja eiti savo pareigas. Tas, kuriam pavesta laikinai eiti vadovaujančias pareigas vykdomosios valdžios institucijoje, turi tokią pačią atsakomybę, kaip ir federalinis ministras (76 straipsnis).

72 straipsnis

1. Prieš pradėdami eiti savo pareigas Federalinės Vyriausybės nariai prisiekia Federaliniam Prezidentui. Priesaika gali būti baigiama iškilmingu religinio turinio pareiškimu.

2. Aktus dėl Federalinio Kanclerio, Kanclerio pavaduotojo ir kitų federalinių ministrų paskyrimo Federalinis Prezidentas pasirašo paskyrimo dieną, o juos kontrasignuoja paskirtas naujas Federalinis Kancleris.

3. Šios nuostatos taip pat yra taikomos 71 straipsnyje paminėtais atvejais.

73 straipsnis

1. Jeigu federalinis ministras laikinai negali eiti savo pareigų, Federalinis Prezidentas, gavęs Federalinio Kanclerio siūlymą ir pasitaręs su federaliniu ministru, kurį reikia pavaduoti, arba, jeigu tai neįmanoma, su vienu iš kitų federalinių ministrų, paveda valstybės sekretoriui, kuris priskirtas tokiam pareigų negalinčiam eiti federaliniam ministrui, arba tos federalinės ministerijos vyresniajam valstybės tarnautojui pavaduoti ministrą.

Toks pavaduotojas yra atskaitingas taip pat, kaip ir federalinis ministras (76 straipsnis). Buvimas kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje nelaikomas kliūtimi federaliniam ministrui eiti pareigas.

2. Kokiu nors klausimu kompetentingas federalinis ministras gali įgalioti kitą federalinį ministrą arba valstybės sekretorių dalyvauti Europos Sąjungos Tarybos sesijose ir pagal tokią kompetenciją vesti derybas dėl konkretaus projekto bei atitinkamai balsuoti dėl jo.

3. Federalinės Vyriausybės narys, gyvenantis kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, gali leisti savo darbo reikalus Nacionalinėje Taryboje arba Federalinėje Taryboje tvarkyti jam arba kitam federaliniam ministrui priskirtam valstybės sekretoriui. Nepavaduojamas kito pareigūno Federalinės Vyriausybės narys gali perleisti savo teisę balsuoti Federalinėje Vyriausybėje kitam federaliniam ministrui; tai neturi poveikio jo atskaitomybei. Balsavimo teisė gali būti nustatyta tik tokiam Federalinės Vyriausybės nariui, kuris dar nebuvo pakviestas pavaduoti kito Vyriausybės nario ir kuriam nėra perleista balsavimo teisė.

74 straipsnis

1. Jeigu Nacionalinė Taryba aiškia balsų dauguma pareiškia nepasitikėjimą Federaline Vyriausybe arba kuriuo nors jos nariu, Federalinė Vyriausybė arba federalinis ministras turi atsistatydinti.

2. Nacionalinei Tarybai balsuojant dėl nepasitikėjimo turi dalyvauti ne mažiau kaip pusė jos narių. Tačiau balsavimas gali būti atidėtas kitai darbo dienai, jeigu to pareikalauja tiek Tarybos narių, kiek yra nustatyta Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme. Pakartotinį balsavimą, kuriuo siekiama pasitikrinti dėl kitokio balsų persiskirstymo, galima surengti tik po pertraukos, Nacionalinės Tarybos sprendimu.

3. Net kai 70 straipsnio 1 dalyje atleidimas iš pareigų priskirtas prie Federalinio Prezidento įgaliojimų, Federalinė Vyriausybė arba atskiri jos nariai gali būti atleidžiami iš pareigų teisės aktuose numatytais atvejais arba savo pačių noru gali iš jų atsistatydinti.

75 straipsnis

Federalinės Vyriausybės nariai, taip pat valstybės sekretorius turi teisę dalyvauti visuose Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos posėdžiuose, taip pat Federaliniame Susirinkime bei šių institucijų komitetuose (pakomitečiuose), tačiau tik specialiai į juos pakviesti Nacionalinės Tarybos

Pagrindinio komiteto nuolatinio pakomitečio ir Nacionalinės Tarybos tyrimo komitetų. Kiekvienu atveju, taikant išsamų Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme ir Federalinės Tarybos statute nustatytą teisinį reguliavimą, jie turi teisę, to pareikalavę, kalbėti klausymuose. Nacionalinė Taryba, Federalinė Taryba, taip pat jų komitetai (pakomitečiai) gali pareikalauti, kad dalyvautų Federalinės Vyriausybės nariai ir būtų pradėtas tyrimas.

76 straipsnis

1. Federalinės Vyriausybės nariai (69 ir 71 straipsniai) pagal 142 straipsnį atsiskaito Nacionalinei Tarybai.

2. Jeigu keliamas konstitucinės apkaltos klausimas, posėdyje, kaip numatyta 142 straipsnyje, privalo dalyvauti daugiau kaip pusė narių.

77 straipsnis

1. Federaliniai ministrai ir jiems pavaldžios įstaigos atlieka federacijos administravimo funkcijas.

2. Federaliniame įstatyme nustatomas federalinių ministrų skaičius, jų kompetencija ir darbo tvarka.

3. Federaliniam Kancleriui pavedama vadovauti Federalinės kanceliarijos, o federaliniam ministrui – atitinkamos federalinės ministerijos darbui. Kai kuriuos Federalinės kanceliarijos kompetencijai priskirtus klausimus, tarp jų – asmenų priėmimo į darbą ir jų darbo organizavimo tvarkos, Federalinis Prezidentas gali pavesti spręsti konkretiems federaliniams ministrams; spręsdami tokius klausimus federaliniai ministrai turi kompetentingo ministro statusą.

4. Federalinis kancleris ir kiti federaliniai ministrai išimties tvarka gali gauti užduotį vadovauti ir dar vienai ministerijai.

78 straipsnis

1. Ypatingais atvejais gali būti paskiriami federaliniai ministrai, kurie nevadovauja konkrečiai federalinei ministerijai.

2. Valstybės sekretoriai yra skiriami ir atleidžiami ta pačia tvarka, kaip ir federaliniai ministrai; jiems gali būti pavesta padėti federaliniams ministrams tvarkyti reikalus ir pavaduoti juos parlamente.

3. Gavęs valstybės sekretoriaus sutikimą, federalinis ministras taip pat gali pavesti jam konkrečias užduotis. Jas vykdydamas valstybės sekretorius yra pavaldus federaliniam ministrui ir saistomas šio duodamų nurodymų.

3. Federalinės saugumo valdžios institucijos

78a straipsnis

1. Aukščiausia saugumo valdžios institucija yra federalinis vidaus reikalų ministras. Jam pavaldūs saugumo direktoratai, po jų – apygardų administracinė valdžia ir federaliniai viešojo saugumo direktoratai, veikiantys kaip saugumo valdžios institucijos.

2. Jeigu asmenų gyvybei, sveikatai, laisvei ar nuosavybei kyla tikras tiesioginis pavojus, saugumo pareigūnai, neatsižvelgdami į kitos valdžios institucijos, įsteigtos konkretiems pavojaus veiksniams šalinti, kompetenciją, gali teikti pirminę pagalbą tol, kol įsikiša atitinkama specializuota institucija.

3. Federaliniais įstatymais nustatoma, kokių saugumo institucijai derančių veiksmų gali imtis municipalinė valdžia.

78b straipsnis

1. Kiekviena žemė turi saugumo direktoratą, kuriam vadovauja saugumo reikalų direktorius. Vienoje įsikūręs Federalinės policijos direktoratas kartu yra ir saugumo direktoratas, o policijos vadovas – saugumo reikalų direktorius.

2. Federalinis vidaus reikalų ministras, susitaręs su gubernatoriumi, paskiria saugumo reikalų direktorių.

3. Federalinis vidaus reikalų ministras turi pranešti gubernatoriui apie kiekvieną visai šaliai svarbų įsakymą arba apie įsakymą, kuris yra reikšmingas viešosios tvarkos, ramybės ir saugumo palaikymui žemėje. Tokį įsakymą jis duoda saugumo reikalų direktoriui.

78c straipsnis

1. Federalinės policijos direktoratui vadovauja policijos direktorius. Vienoje įsikūrusiam Federalinės policijos direktoratui vadovauja policijos vadovas.

2. Jokia kita teritorinė valdžios institucija, pagal teritoriją priklausanti Federalinės policijos direktorato kompetencijai, negali steigti ar išlaikyti policijos padalinių.

78d straipsnis

1. Policijos padaliniai yra ginkluoti arba uniformuoti, ar kitų karinių atributų turintys vienetai, kuriems suteikti policiniai įgaliojimai. Policijos

padaliniais nėra laikomos apsaugos tarnybos, prižiūrinčios veiklą konkrečiose žemės ūkio šakose, tokiose kaip žemdirbystė, miškininkystė (laukai, pasėliai ir miškų apsauga), kalnakasyba, medžioklė, žvejyba arba kitokia licencijuojama veikla vandens telkiniuose, rinkos priežiūros pareigūnai ir priešgaisrinės apsaugos brigados.

2. Jokia kita teritorinė valdžios institucija, pagal teritoriją priklausanti Federalinės policijos direktorato, kuriam yra priskirtos federalinės policijos pajėgos, kompetencijai, negali steigti ar išlaikyti policijos padalinių.

4. Federalinė kariuomenė

79 straipsnis

1. Užtikrinti šalies karinę gynybą yra federalinės kariuomenės pareiga. Ji veikia pagal milicijos principus.

2. Federalinė kariuomenė tiek, kiek teisėta civilinė valdžia prašo pagalbos, taip pat užsiima:

1) daugiau nei vien šalies karine gynyba:

a) saugo pagal Konstituciją įsteigtas institucijas, taip pat jų pajėgumą veikti ir demokratines gyventojų laisves;

b) laiduoja tvarką ir saugumą šalyje;

2) teikia pagalbą išskirtinio masto gaivalinių katastrofų ir nelaimių atveju.

3. Federaliniame konstituciniame įstatyme turi būti nurodyti papildomi federalinės kariuomenės uždaviniai.

4. Gynybos įstatyme yra nustatyta, kurie pareigūnai ir valdžios institucijos gali tiesiogiai prašyti federalinės kariuomenės pagalbos šio straipsnio 2 dalyje nurodytais tikslais.

5. Milicijai įsikišti savo iniciatyva šio straipsnio 2 dalyje nurodytais tikslais leidžiama tik tada, kai dėl nuo jos nepriklausančių aplinkybių negali įsikišti kompetentingi pareigūnai ir ilgiau delsiant visai visuomenei būtų padaryta nepataisoma žala arba kai įsikišant siekiama atsakyti į tikrą užpuolimą arba užgniaužti aktyvų pasipriešinimą kurioms nors federalinės kariuomenės pajėgoms.

80 straipsnis

1. Federalinės kariuomenės vyriausiasis vadas yra Federalinis Prezidentas.

2. Vadovauti federalinei kariuomenei, kiek jai nevadovauja Federalinis Prezidentas, yra pavesta kompetentingam federaliniam ministrui. Jo įgaliojimus riboja ministro kompetencija Federalinėje Vyriausybėje.

3. Aukščiausia federalinės kariuomenės valdžia yra kompetentingas federalinis ministras (76 straipsnio 1 dalis).

81 straipsnis

Federaliniu įstatymu apibrėžiama, kiek žemės dalyvauja parenkant žmones kariuomenei, ją aprūpinant, apgyvendinant ir tenkinant kitus jos poreikius.

5. Federaliniai mokyklų valdžios organai

81a straipsnis

1. Dalį mokyklų ir švietimo srities, susijusios su studentų bendrabučiais, administruoja kompetentingas federalinis ministras, o tiek, kiek tai nėra susiję nei su universitetų ir laisvųjų menų akademine sistema, nei su žemės ūkio ir miškininkystės mokyklų sistema, nei su žemės ūkio ir miškininkystės mokyklų švietimo srities dalimi, susijusia su studentų bendrabučiais, – kompetentingam federaliniam ministrui pavaldūs mokyklų valdžios organai. Municipalitetai, turėdami federacijos jiems priskirtą kompetenciją, gali būti kviečiami administruoti mokyklinio amžiaus vaikų registrą.

2. Kiekvienoje žemėje ir kiekvienoje politinėje apygardoje yra steigiami mokyklų valdžios organai, kurie atitinkamai vadinami žemės mokyklų valdyba ir apskrities mokyklų valdyba. Vienoje žemės mokyklų valdyba taip pat vykdo apygardos mokyklų valdybos funkcijas ir yra vadinama Vienos mokyklų valdyba. Federaliniame įstatyme nustatoma žemės ir apskrities mokyklų valdyboms priskiriama atitinkama kompetencija.

3. Steigiant federalinių mokyklų valdžios organus įstatymo nustatyta tvarka turi būti vadovaujamasi šiais pagrindiniais principais:

a) Federalinių mokyklų valdžios organų sistemoje turi būti sudaromi komitetai. Turintys balsavimo teisę žemės mokyklų valdybų komitetų nariai yra skiriami proporcingai politinių partijų narių skaičiui landtage (žemės parlamente), o turintys balsavimo teisę apygardų mokyklų valdybų komitetų nariai – atsižvelgiant į tai, kiek balsų paskutiniuose landtago rinkimuose yra gavusios politinės partijos, kurioms atstovaujama landtage. Landtagui yra leidžiama paskirti visus arba kai kuriuos komitetų narius.

b) Žemės mokyklų valdybos pirmininkas yra gubernatorius, o apygardos mokyklų valdybos pirmininkas – apygardos administracinės val-

džios vadovas. Jeigu įstatyme numatyta skirti žemės mokyklų valdybos vykdomąjį pirmininką, jis pavaduoja pirmininką visais klausimais, kurių šis nepriskiria sau. Jeigu įstatyme numatyta skirti pirmininko pavaduotoją, jis turi teisę tikrinti dokumentus ir teikti pasiūlymus; pirmininko pavaduotojas bet kokiu atveju skiriamas toms penkioms žemėms, kurios, naujausio iki šio federalinio konstitucinio įstatymo įsigaliojimo vykdyto gyventojų surašymo duomenimis, turėjo daugiausia gyventojų.

c) Žemės ir apygardų mokyklų valdybų komitetų ir šių valdybų pirmininkų įgaliojimai yra reguliuojami įstatymu. Komitetai turi teisę tvirtinti taisykles ir bendrus nurodymus, skirti pareigūnus ir siūlyti jų kandidatūras bei teikti savo nuomonę dėl įsakymų ir įstatymų projektų.

d) Skubiais atvejais, kai negalima klausimo sprendimo atidėti kitam komiteto posėdžiui, pirmininkas pats imasi jį spręsti pagal komiteto kompetenciją ir nedelsdamas informuoja apie tai komitetą.

e) Jeigu daugiau kaip du mėnesius komitetas nepriima sprendimų, nes nesusirenka kvorumas, likusiam komiteto kadencijos laikui jo kompetencija atitenka pirmininkui. Tokiais atvejais pirmininkas atstoja komitetą.

4. Draudžiama duoti nurodymus (20 straipsnio 1 dalis) tais klausimais, kurie priklauso komitetų kompetencijai. Toks draudimas negalioja nurodymams drausti įgyvendinti komiteto sprendimus, priešingus įstatymui arba panaikinančius komiteto išleistą įsakymą. Duodant tokius nurodymus privaloma nurodyti jų priežastis. Pagal 129 ir kitus straipsnius tokius nurodymus gavusios valdžios institucijos, remdamosi komiteto sprendimu, gali nedelsdamos apskųsti juos Administraciniam teismui.

5. Kompetentingas federalinis ministras asmeniškai arba per atsakingos už šią sritį federalinės ministerijos pareigūnus gali susipažinti su federalinei ministerijai per žemės mokyklų valdybą pavaldžių mokyklų ir studentų bendrabučių padėtimi ir veikla. Apie nustatytus trūkumus, išskyrus tas sritis, kurios išvardytos 14 straipsnio 8 dalyje, nedelsiant turi būti pranešama žemės mokyklų valdybai, kad jie būtų pašalinti.

81b straipsnis

1. Žemės mokyklų valdyba teikia trejopus pasiūlymus:

a) siūlo kandidatus į laisvas federalinių mokyklų direktorių vietas, taip pat į kitas laisvas žemės mokyklų valdybai pavaldžių mokytojų ir auklėtojų vietas mokyklose ir studentų bendrabučiuose;

b) siūlo kandidatus į laisvas federalinių mokyklų priežiūros pareigūnų, paskirtų prižiūrėti žemės ir apygardų mokyklas, darbo vietas, taip pat į laisvas mokytojų, vykdančių ir priežiūros funkcijas, vietas;

c) siūlo kandidatus į skiriamas mokytojų egzaminavimo komisijų pirmininkų ir narių vietas aukštesniosiose pradinėse mokyklose ir specialiosiose mokyklose.

2. Pagal 66 straipsnio 1 dalį arba 67 straipsnio 1 dalį, arba pagal kitas nuostatas pasiūlymai pagal šio straipsnio 1 dalį yra teikiami kompetentingam federaliniam ministrui. Iš pateiktų kandidatų tinkamiausią pareigoms pasirenka pats federalinis ministras.

3. Kiekvienos žemės mokyklų valdyba nustato kvalifikacinius reikalavimus ir sudaro pirmosios instancijos mokyklų drausmės valdybas direktoriams ir kitiems mokytojams, taip pat auklėtojams, kurie pagal federacijos viešąją teisę įdarbinami studentų bendrabučiuose, pavaldžiuose žemės mokyklų valdybai. Išsamus teisinis reguliavimas nustatomas federaliniu įstatymu.

B. JURISDIKCIJA

82 straipsnis

1. Federacija yra visos jurisdikcijos šaltinis.

2. Nuosprendžiai ir sprendimai yra rašomi ir skelbiami Respublikos vardu.

83 straipsnis

1. Federaliniame įstatyme nustatoma teismų sistema ir jų kompetencija.

2. Niekam negalima atimti teisės kreiptis į teisėtą teisėją.

3. *Panaikinta*.

84 straipsnis

Karinė jurisdikcija galioja tik karo metu.

85 straipsnis

Mirties bausmė yra panaikinta.

86 straipsnis

1. Išskyrus atvejus, kai šiame įstatyme nustatyta kitaip, teisėjai yra skiriami gavus Federalinės Vyriausybės pasiūlymą arba kompetentingo federalinio ministro leidimą; Federalinė Vyriausybė arba federalinis ministras

skiriamų į pareigas teisėjų kandidatūras gauna iš teismų sistemos įstatyme nurodytų kompetentingų institucijų.

2. Jeigu pakanka kandidatų į skiriamas teisėjo pareigas, pasiūlymas turi būti teikiamas kompetentingam federaliniam ministrui ir toliau jo siunčiamas Federalinei Vyriausybei. Jame turi būti ne mažiau kaip trys pavardės, tačiau jeigu yra daugiau nei vienos teisėjo pareigos, kandidatų pavardžių turi būti bent dukart daugiau, nei yra pareigų (vietų).

87 straipsnis

1. Atlikdami savo pareigas teisėjai yra nepriklausomi.

2. Teisėjas savo pareigas atlieka vykdydamas bet kurią įstatymo jam suteiktą teisminę funkciją ir nagrinėdamas jam paskirtas bylas, išskyrus teisėjų sistemos administravimą, kuris pagal įstatymo nuostatas nėra priskirtas teisėjų savivaldos institucijoms arba komisijoms.

3. Bylos teismo teisėjams paskirstomos iš anksto tokiam laikotarpiui, koks numatytas teismų sistemos įstatyme. Teisėjui paskirta byla gali būti paimta iš jo jurisdikcijos priėmus teismus administruojančios valdžios institucijos dekretą tik tuo atveju, kai teisėjas negali arba dėl didelio krūvio neįstengia per protingą laiką atlikti savo pareigų.

87a straipsnis

1. Nagrinėti tam tikras konkrečiai nurodytas bylas, priklausančias civilinių bylų pirmosios instancijos teismo jurisdikcijai, federaliniu įstatymu gali būti paskirta specialiai parengtiems federacijos tarnautojams, kurie nėra teisėjai.

2. Teisėjas, kompetentingas nagrinėti paskirtas bylas, bet kuriuo metu gali jas rezervuoti sau arba perimti pats.

3. Federacijos tarnautojai, kurie nėra teisėjai, šio straipsnio 1 dalyje paminėtas bylas nagrinėja tik gavę įgaliojimus nagrinėti tokias bylas turinčio teisėjo nurodymus. Šie jo įgaliojimai kyla iš 20 straipsnio 1 dalies trečio sakinio.

88 straipsnis

1. Teismų sistemą reglamentuojantis įstatymas nustato teisėjų amžiaus ribą, kurią pasiekę jie įtraukiami į nuolatiniam laikui atsistatydinusių teisėjų sąrašą.

2. Kitais atvejais teisėjai yra atleidžiami iš pareigų arba prieš savo valią perkeliami, arba išleidžiami į senatvės pensiją tik įstatymo nustatytais

atvejais ir tvarka, priimant teismo sprendimą. Tačiau tokios nuostatos nėra taikomos juos perkeliant ir jiems atsistatydinant, kai tai būtina dėl teismų sistemos pakeitimo. Tokiu atveju įstatyme nustatomas laikotarpis, per kurį teisėjai gali būti perkelti ir išleisti į senatvės pensiją ir nesilaikant kitose nuostatose įtvirtintų reikalavimų.

3. Laikinai sustabdyti teisėjo pareigų ėjimą galima tik aukštesniojo pagal rangą teisėjo arba aukštesnės teismų sistemos valdžios sprendimu, kartu spręsti tokį klausimą perduodama kompetentingam teismui.

88a straipsnis

Pagal teismų sistemos įstatymą aukštesniuosiuose teismuose gali būti numatytos pakaitinių teisėjų pareigos. Tokių pareigų vietų skaičius negali viršyti dviejų procentų tokiam teismui pavaldžių teismų teisėjų skaičiaus. Pakaitinių teisėjų, dirbančių pavaldžiuose teismuose, pareigos pagal teismų sistemos įstatymą yra apibrėžiamos aukštesniojo teismo kompetentingos kolegijos sprendimu. Pakaitiniai teisėjai gali pavaduoti tik pavaldžių teismų teisėjus ir tik tada, jeigu šie negali arba dėl didelio krūvio nespėja per protingą laiką atlikti savo pareigų.

89 straipsnis

1. Išskyrus atvejus, kai šiame straipsnyje nustatyta kitaip, teismai nėra įgalioti tirti, ar galioja tinkamai paskelbti įstatymai, įstatymų įgyvendinamieji aktai ir sutartys.

2. Jeigu teismui kyla abejonių dėl byloje taikomo įstatymo įgyvendinamojo akto atitikties įstatymui, jis kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas panaikinti tokį įstatymo įgyvendinamąjį aktą. Jeigu Aukščiausiajam Teismui arba antrosios instancijos teismui, kompetentingam priimti nuosprendį, kyla abejonių dėl byloje taikomo įstatymo atitikties Konstitucijai, jis kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas panaikinti tokį įstatymą.

3. Jeigu byloje taikytinas teisinis reguliavimas jau yra netekęs galios, teismo prašyme, įteiktame Konstituciniam Teismui, turi būti prašoma nustatyti, ar tas teisinis reguliavimas neprieštaravo įstatymui arba Konstitucijai.

4. Kaip nustatyta 140a straipsnyje, šio straipsnio 2 ir 3 dalys taip pat taikomos sutartims.

5. Federaliniame įstatyme turi būti nustatyta, kokį poveikį 2, 3 ar 4 dalyje numatyti prašymai turės vykstantiems teismo procesams.

90 straipsnis

1. Baudžiamųjų ir civilinių bylų nagrinėjimas yra viešas ir žodinis. Šios taisyklės išimtys nustatomos įstatymu.

2. Baudžiamosios bylos nagrinėjamos pareiškus kaltinimą.

91 straipsnis

1. Tauta dalyvauja vykdant teisingumą.

2. Prisiekusieji nustato kaltinamojo kaltę dėl nusikaltimų, už kuriuos taikomos įstatymo nustatytos griežtos bausmės, taip pat visose bylose dėl politinių nusikaltimų ir nusižengimų.

3. Nagrinėjant dėl kitų nusikaltimų iškeltas bylas, jeigu bausmė, kuri gali būti paskirta, viršija aukščiausią įstatymo nustatytą ribą, dalyvauja teismo tarėjai.

92 straipsnis

1. Aukščiausiasis Teismas yra paskutinės instancijos teismas visose baudžiamosiose ir civilinėse bylose.

2. Federalinės Vyriausybės, žemės vyriausybės arba Tautai atstovaujančios institucijos nariai negali būti Aukščiausiojo Teismo nariais. Nustatytai kadencijai išrinktos Tautai atstovaujančios įstatymų leidžiamosios institucijos nariams arba vienasmenės valdžios institucijos nariui toks draudimas derinti pareigas galioja iki įstatymų leidžiamosios institucijos arba vienasmenės valdžios institucijos įstaigos kadencijos pabaigos, neatsižvelgiant į tai, ar jie atsistatydina anksčiau laiko. Joks asmuo, paskutinius ketverius metus vykdęs vieną iš minėtų funkcijų, negali būti skiriamas Aukščiausiojo Teismo pirmininku arba pirmininko pavaduotoju.

93 straipsnis

Nubaustųjų teismo skiriama bausme bendrosios amnestijos sąlygos nustatomos federaliniame įstatyme.

94 straipsnis

Teismo ir administravimo galios turi būti atskirtos visose proceso stadijose.

IV SKIRSNIS. ŽEMĖS ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI IR VYKDOMOJI VALDŽIA

A. BENDROSIOS NUOSTATOS

95 straipsnis

1. Įstatymų leidybą žemėje vykdo jos landtagas. Jo nariai yra renkami asmeniškai balsuojant proporcinės sistemos lygiuose, tiesioginiuose, slaptuose rinkimuose. Rinkimuose dalyvauja tiek vyrai, tiek moterys, tos žemės piliečiai, pagal žemės rinkimų įstatymą turintys teisę rinkti jos landtagą. Žemės įstatymuose įtvirtinamos išsamios rinkimų ir, jeigu reikia, privalomojo balsavimo nuostatos. Žemės įstatyme būtinai yra nustatoma, kokiais pagrindais galima atleisti nuo privalomojo dalyvavimo balsavime.

2. Teisiškai reguliuojant landtago rinkimus negali būti nustatyta griežtesnių sąlygų ir reikalavimų rinkėjams negu Federalinės Konstitucijos nuostatose dėl Nacionalinės Tarybos rinkimų.

3. Kad galėtų įgyvendinti savo teisę, rinkėjai paskirstomi į atskiras apygardas, kurios savo ruožtu gali būti suskirstytos į savarankiškas regionines apygardas. Landtago narių skaičius padalijamas apygardoms pagal jose gyvenančių piliečių skaičių. Pagal rinkimų į landtagą teisinį reguliavimą gali būti nustatyta, jog vietos visoje žemėje galutinai paskirstomos taip, kad atsižvelgiant į proporcinio atstovavimo principus būtų nustatyta pusiausvyra tarp apygardose išsikėlusioms partijoms skirtų vietų ir dar nepaskirstytų vietų. Draudžiama rinkėjus skirstyti į kokius nors padalinius.

4. Valstybės tarnautojams, kurie rinkimuose kelia savo kandidatūrą į landtagą arba kurie yra išrinkti į jį, yra taikomas 59 straipsnis ir leidžiama nustatyti griežtesnius reikalavimus jiems. Žemės konstituciniame įstatyme galima įtvirtinti instituciją, turinčią tokias pačias galias ir tokius pačius įsipareigojimus skelbti pranešimą, kokius turi 59b straipsnyje numatyta komisija.

96 straipsnis

1. Landtago nariai turi tokį pat imunitetą, kaip ir Nacionalinės Tarybos nariai; taip pat taikomos 57 straipsnio nuostatos.

2. 32 ir 33 straipsnių nuostatos taip pat taikomos landtagų ir jų komitetų posėdžių tvarkai nustatyti.

3. Žemės įstatyme galima nustatyti, kaip pagal 56 straipsnio 2–4 dalis sprendžiama dėl tų landtago narių, kurie, išrinkti Federalinės Tarybos ar žemės vyriausybės nariais, atsistatydina iš pareigų.

97 straipsnis

1. Žemės įstatymas priimamas balsuojant landtage, paskelbiamas ir kontrasignuojamas pagal tos žemės teisės normas, o tada gubernatoriaus paskelbiamas žemės teisės leidinyje.

2. Žemės įstatyme nustačius, kad jis bus įgyvendinamas bendradarbiaujant su federaline valdžia, būtina gauti Federalinės Vyriausybės pritarimą. Toks pritarimas laikomas gautu, jeigu per aštuonias savaites nuo tos dienos, kai žemės įstatymas buvo gautas Federalinėje kanceliarijoje, Federalinė Vyriausybė gubernatoriui nepraneša, kad federalinė valdžia atsisako bendradarbiauti. Paskelbti tokį įstatymą anksčiau, nei baigiasi galutinis terminas, galima tik gavus aiškų Federalinės Vyriausybės sutikimą bendradarbiauti.

3. Jeigu, siekiant užkirsti kelią akivaizdžiai ir negrįžtamai žalai bendruomenei, būtina neatidėliotinai imtis priemonių, kurios konstituciškai turi būti patvirtintos landtago sprendimu, o landtagas negali susirinkti laiku arba dėl ne nuo jo priklausančių priežasčių negali vykdyti savo funkcijų, žemės vyriausybė, susitarusi su pagal proporcinio atstovavimo principą sudaromu atitinkamu landtago komitetu, gali priimti įstatymą detalizuojantį aktą. Žemės vyriausybė apie tai nedelsdama privalo informuoti Federalinę Vyriausybę. Landtagas sušaukiamas iš karto, kai tik nelieka kliūčių, dėl kurių jis negalėjo susirinkti anksčiau. Taip pat taikomos 18 straipsnio 4 dalies nuostatos.

4. 97 straipsnio 3 dalyje numatyti įstatymus detalizuojantys aktai bet kokiu atveju negali nei keisti žemės konstitucinių nuostatų, nei nustatyti nuolatinių finansinių įsipareigojimų žemės, federacijos, apygardų arba municipalitetų atžvilgiu, nei finansinių įsipareigojimų valstybės piliečiams, nei kokių nors įsipareigojimų dėl disponavimo valstybės nuosavybe, nei priemonių 12 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatytais klausimais, galiausiai nei įsipareigojimų žemės ūkio ir miškininkystės srityje dirbančių darbininkų bei samdomų tarnautojų susivienijimams.

98 straipsnis

1. Apie visus landtago aktus iš karto po jų priėmimo gubernatorius turi pranešti Federalinei kanceliarijai iki jų paskelbimo dienos.

2. Per aštuonias savaites nuo tokio akto gavimo Federalinėje kanceliarijoje dienos Federalinė Vyriausybė gali paskelbti argumentuotą prieštaravimą landtagui dėl federacijos interesų nepaisymo. Jeigu Vyriausybė dar prieš paskelbiant tokį landtago aktą turėjo galimybę pareikšti nuomonę

dėl jo projekto, vėlesnis prieštaravimas dėl akto gali būti grindžiamas tik abejone, ar juo neįsiterpiama į federacijos kompetenciją. Paskelbus prieštaravimą priimtam aktui, jis gali būti skelbiamas tik kai jam pakartotinai pritaria landtagas, posėdyje dalyvaujant ne mažiau kaip pusei narių.

3. Paskelbti aktą dar nepasibaigus laikotarpiui, per kurį leidžiama reikšti prieštaravimus, galima gavus konkretų Federalinės Vyriausybės pritarimą.

4. Mokesčius nustatantiems landtago aktams yra taikomos Konstitucinio finansų įstatymo nuostatos.

99 straipsnis

1. Žemės konstitucija, priimama žemės konstituciniu įstatymu, tiek, kiek ja nėra pažeidžiama Federalinė Konstitucija, gali būti keičiama žemės konstituciniu įstatymu.

2. Žemės konstitucinis įstatymas gali būti priimtas tik dalyvaujant ne mažiau kaip pusei landtago narių ir pritarus ne mažiau kaip dviem trečdaliams visų balsavusiųjų.

100 straipsnis

1. Federalinis Prezidentas Federalinės Vyriausybės prašymu ir Federalinės Tarybos leidimu gali paleisti bet kurį landtagą, bet tik vieną kartą dėl tos pačios priežasties. Siūlymas paleisti landtagą Federalinei Tarybai gali būti teikiamas dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jos narių, o siūlymui pritarti turi ne mažiau kaip du trečdaliai balsavusiųjų. Žemės, kurios landtago paleidimo klausimas yra sprendžiamas, atstovai balsavime dalyvauti negali.

2. Jeigu landtagas yra paleidžiamas, pagal žemės konstituciją per tris savaites turi būti priimti teisės aktai dėl naujų rinkimų; naujai išrinktas landtagas turi pradėti dirbti per keturias savaites po rinkimų.

101 straipsnis

1. Vykdomoji valdžia kiekvienoje žemėje priklauso žemės vyriausybei, kurią renka landtagas.

2. Žemės vyriausybės nariai negali būti landtago nariais. Tačiau tik tie asmenys, kurie gali būti renkami į landtagą, gali būti išrinkti į žemės vyriausybę.

3. Žemės vyriausybė susideda iš gubernatoriaus ir tiek jo pavaduotojų bei kitų narių, kiek reikia.

4. Prieš užimdami savo pareigas gubernatorius Federalinio Prezidento akivaizdoje, o kiti žemės vyriausybės nariai – gubernatoriaus akivaizdoje prisiekia ištikimybę Federalinei Konstitucijai. Priesaika gali būti baigiama iškilmingu religinio turinio pareiškimu.

102 straipsnis

1. Nesant jokių federalinės valdžios institucijų (tiesioginis federalinis administravimas), federacijos vykdomąją valdžią pagal žemės kompetenciją įgyvendina gubernatorius ir jam pavaldžios žemės valdžios institucijos (netiesioginis federalinis administravimas). Federalinės valdžios institucijos, ypač Federalinis policijos direktoratas, tiek, kiek joms yra patikėta vykdyti netiesioginį federalinį administravimą, yra pavaldžios gubernatoriui ir turi laikytis jo nurodymų (20 straipsnio 1 dalis); ar tokios federalinės valdžios institucijos gali priimti vykdomuosius teisės aktus ir kokiu mastu, yra nustatyta federaliniuose įstatymuose; kai tokie aktai nėra susiję su šio straipsnio 2 dalyje nurodytais klausimais, jie gali būti skelbiami tik atitinkamai žemei sutikus.

2. Klausimai, kuriuos pagal konstituciškai įtvirtintą kompetenciją gali spręsti federalinė valdžia: sienų demarkavimas, prekyba su kitomis šalimis gyvuliais ir prekėmis, muitinė, įvažiavimo į federacijos teritoriją ir išvažiavimo iš jos reguliavimas ir kontrolė, federaliniai finansai, monopolijos, pinigų, kredito, akcijų biržos, bankinė ir ne socialinio draudimo sistemos, matų ir svorių sistemos, standartų ir žymenų sistema, techniniai eksperimentai, teisingumo administravimas, pasai, gyvenamosios vietos registravimas, klausimai, susiję su ginklais, amunicija ir sprogmenimis, taip pat su ginklų naudojimu, patentų reikalai ir dizaino apsauga, prekių ženklai ir kitoks žaliavų žymėjimas, eismo reguliavimo sistema, upių ir navigacinė policija, pašto ir telekomunikacijų sistemos, kalnakasyba, Dunojaus kontrolė ir konservavimas, srovių reguliavimas, vandens kelių kasimas ir jų palaikymas, apklausos, darbo teisinis reguliavimas, socialinis draudimas, paminklų apsauga, federalinės policijos ir federalinės žandarmerijos organizavimas bei vadovavimas joms, taikos, tvarkos ir saugumo palaikymas, įskaitant pirminį pagalbos teikimą, tačiau išskyrus vietinius visuomenės saugumo palaikymo klausimus; spaudos reguliavimas; klausimai, susiję su asociacijomis ir susirinkimais, užsieniečių policija; komerciniai sandoriai dėl sėklų ir augalų, pašarai ir trąšos, taip pat augalų apsaugos priemonės ir augalų apsaugos cheminės medžiagos bei jų įvežimas, o sėklų ir augalų

žaliavos įvežimo atvejais – ir leidimas juos platinti; kariniai reikalai, socialinės apsaugos priemonės karo veiksmų dalyviams ir jų išlaikytiniams, politika gyventojų atžvilgiu tiek, kiek ji susijusi su išmokomis vaikams ir šeimoms tenkančios naštos perskirstymu; mokyklų ir švietimo klausimų, kurie kyla dėl moksleivių ir studentų bendrabučių, išskyrus tokius bendrabučius žemės ūkio ir miškininkystės mokymo srityse, reguliavimas.

3. Federacija turi teisę perduoti gubernatoriui vykdomąją valdžią ir šio straipsnio 2 dalyje numatytais klausimais.

4. Tik atitinkamos žemės leidimu galima steigti federalinės valdžios institucijas, tvarkančias ne šio straipsnio 2 dalyje nurodytus reikalus.

5. Jeigu, siekiant išvengti akivaizdžios ir neatitaisomos žalos bendruomenei, žemėje prireikia imtis neatidėliotinų priemonių tiesiogiai federacijos administruojamais klausimais, o aukščiausioji federalinės administracijos valdžia dėl ne nuo jos priklausiančių priežasčių negali to padaryti, jos vardu imtis priemonių privalo gubernatorius.

102a straipsnis. *Panaikintas***.**

103 straipsnis

1. Netiesioginio federalinio administravimo klausimais gubernatorius yra saistomas Federalinės Vyriausybės ir atskirų federalinių ministrų nurodymų (20 straipsnis) ir privalo, siekdamas daryti įtaką tokių nurodymų įgyvendinimui, naudotis ir tokiais savo įgaliojimais, kokius jis turi kaip pareigūnas, prižiūrintis žemės autonominės kompetencijos sritį.

2. Žemės vyriausybė, rengdama savo statutą, gali nuspręsti, kad tam tikrų rūšių verslas, priskiriamas netiesioginiam federaliniam administravimui, bet glaudžiai susijęs su žemės autonominės kompetencijos klausimais, gali būti gubernatoriaus vardu prižiūrimas žemės vyriausybės narių. Spręsdami šiuos klausimus žemės vyriausybės nariai yra saistomi gubernatoriaus nurodymų (20 straipsnis) tiek, kiek šis yra saistomas Federalinės Vyriausybės arba atskirų federalinių ministrų nurodymų.

3. Federalinės Vyriausybės arba atskirų federalinių ministrų nurodymai, duoti šio straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka, šio straipsnio 2 dalyje išvardytais atvejais taip pat skiriami ir gubernatoriui. Gubernatorius, jeigu pats nesiima spręsti atitinkamų netiesioginio federalinio administravimo klausimų, yra atsakingas (142 straipsnio 2 dalies e punktas) už tai, kad nedelsdamas ir nepakeisdamas šių nurodymų perduotų juos raštu atitinka-

mam žemės vyriausybės nariui ir prižiūrėtų, kaip jie vykdomi. Jeigu nėra laikomasi nurodymų, nors gubernatorius ir ėmėsi būtinųjų priemonių, atitinkamas žemės vyriausybės narys pagal 142 straipsnį taip pat atsiskaito Federalinei Vyriausybei.

4. Tiek, kiek gubernatorius, kaip apeliacinė instancija, yra atsakingas už sprendimo priėmimą ir federaliniu įstatymu dėl klausimo svarbos nenustatomos jokios kitos išimtys, netiesioginio federalinio administravimo klausimais gubernatorius yra paskutinė apeliacinė instancija; jeigu jis priima sprendimą kaip pirmoji instancija, paduoti administracinį skundą netiesioginio federalinio administravimo klausimais galima kompetentingam federaliniam ministrui, jeigu federaliniame įstatyme nenustatyta kitaip.

104 straipsnis

1. 102 straipsnio nuostatos nėra taikomos įstaigoms, atsakingoms už 17 straipsnyje numatytų federacijos kompetencijai priskirtų reikalų tvarkymą.

2. Federalinis ministras, kuriam patikėta valdyti federalinį turtą, gali pavesti tvarkyti tokius reikalus gubernatoriui ir jam pavaldžioms institucijoms. Toks pavedimas bet kuriuo metu gali būti visiškai arba iš dalies atšauktas. Federaliniame įstatyme nustatoma, kiek išlaidų, patirtų tvarkant minėtus reikalus, išskirtiniais atvejais atlygina federacija. Taip pat taikomos 103 straipsnio 2 ir 3 dalys.

105 straipsnis

1. Gubernatorius atstovauja žemei. Netiesioginio federalinio administravimo klausimais jis pagal 142 straipsnį atsiskaito Federalinei Vyriausybei. Gubernatorių žemės vyriausybėje pavaduoja vienas jos narys (gubernatoriaus pavaduotojas), skiriamas žemės vyriausybės. Apie šį paskyrimą yra pranešama Federaliniam Kancleriui. Iškilus tokio pavadavimo būtinybei, paskirtas žemės vyriausybėse narys pagal 142 straipsnį federalinio administravimo klausimais atsiskaito Federalinei Vyriausybei. Imunitetas nėra kliūtis taikyti tokią atskaitomybę gubernatoriui arba jį pavaduojančiam žemės vyriausybės nariui. Lygiai taip pat 103 straipsnio 3 dalyje nustatytais atvejais imunitetas nėra kliūtis taikyti tokią atsakomybę žemės vyriausybės nariui.

2. Žemės vyriausybės nariai atsako landtagui pagal 142 straipsnį.

3. Kad balsavimas dėl apkaltos pagal 142 straipsnį galiotų, jame privalo dalyvauti ne mažiau kaip pusė visų narių.

106 straipsnis

Administruojantis valstybės tarnautojas, turintis teisinį išsilavinimą, yra paskiriamas vadovauti žemės administracijai ir gauna vyriausiojo vykdomojo pareigūno žemės vyriausybės tarnyboje pareigas. Jis taip pat yra oficialus gubernatoriaus padėjėjas netiesioginio federalinio administravimo klausimais.

107 straipsnis. *Panaikintas***.**

B. FEDERACIJOS SOSTINĖ VIENA

108 straipsnis

Federacijos sostinės Vienos miesto municipaliteto taryba pagal Vienos, kaip federalinės žemės, statusą papildomai veikia kaip žemės parlamentas, miesto senatas – kaip žemės vyriausybė, meras – kaip gubernatorius, miesto administracija – kaip žemės vyriausybės tarnyba, o miesto administracijos vyriausiasis vykdomasis pareigūnas – kaip žemės administracijos vyriausiasis vykdomasis pareigūnas.

109 straipsnis

Žemės statusą turinčiame Vienos mieste apeliacijos dėl sprendimų netiesioginio federalinio administravimo klausimais pateikimo, nebent tai būtų draudžiama federaliniu įstatymu, tvarka yra tokia: miesto administracijos, kaip apygardos administracinės valdžios, arba tiek, kiek pirmoji instancija vykdomosios valdžios klausimais yra federalinės valdžios institucijos (102 straipsnio 1 dalies antras sakinys), sprendimai ginčijami merui, vykdančiam gubernatoriaus funkcijas; kitais atvejais taikoma 103 straipsnio 4 dalis.

110 straipsnis. *Panaikintas***.**

111 straipsnis

Galutinius sprendimus statybų ir mokesčių klausimais priima specialios pareigūnų komisijos. Jų sudėtis ir paskyrimo tvarka turi būti nustatyta žemės priimtame įstatyme.

112 straipsnis

Neišskiriant 108–111 straipsnių, šio skyriaus C poskyrio nuostatos, išskyrus 117 straipsnio 6 dalies antrą sakinį, 119 straipsnio 4 dalį ir

119a straipsnį, federacijos sostinei Vienai taip pat taikomos ir kitais aspektais. 142 straipsnio 2 dalies e punktas taip pat taikomas santykiams, kuriuos federacija priskiria sostinės Vienos kompetencijai.

113 straipsnis. *Panaikintas***.**

114 straipsnis. *Panaikintas***.**

C. MUNICIPALITETAI

115 straipsnis

1. Toliau straipsniuose vartojamos municipaliteto sąvokos prasmė – vietos bendruomenė.

2. Išskyrus konkrečią federacijos kompetenciją, žemės įstatymų leidybos institucija nurodo įstatymus, reguliuojančius municipalitetų veiklą pagal šio poskyrio straipsnių nuostatas. Kompetencija spręsti klausimus, kurie pagal 118, 118a ir 119 straipsnius yra priskirti municipalitetams, turi būti nustatyta pagal federalinio konstitucinio įstatymo bendrąsias nuostatas.

3. Austrijos municipalitetų asociacija (Austrijos komunų federacija) ir Austrijos miestų ir miestelių asociacija (Austrijos municipalinės federacijos) yra kompetentingos atstovauti municipalitetų interesams.

116 straipsnis

1. Kiekviena žemė yra skirstoma į municipalitetus. Municipalitetas yra teritorinis kolektyvinis vienetas, turintis savivaldos teisę, kartu jis yra administracinė vietos apygarda. Kiekvienas žemės plotas turi patekti į kurią nors municipaliteto dalį.

2. Municipalitetas yra nepriklausomas ekonominis vienetas. Tiek, kiek nustatyta federacijos ir žemių paprastuosiuose įstatymuose, jis turi teisę turėti visų rūšių turto, jo įgyti ir disponuoti juo laisva valia, valdyti komercines įmones, taip pat nepriklausomai tvarkyti savo biudžetą, neperžengdamas konstitucinėse finansinėse nuostatose įtvirtintų ribų, ir nustatyti mokesčius.

3. Ne mažiau kaip 20 000 gyventojų turinčio municipaliteto prašymu jo statutas, jeigu žemės interesams dėl to nekyla pavojaus, yra tvirtinamas žemės įstatymu. Toks teisės aktas gali būti paskelbtas tik pritarus Federalinei Vyriausybei. Pritarimas yra laikomas gautu, jeigu Federalinė Vyriausybė per aštuonias savaites nuo teisės akto gavimo federalinėje ministerijoje dienos gubernatoriui nepraneša, kad atsisako jį patvirtinti. Miestelis, tu-

rintis savo statutą, be savo, kaip municipaliteto, administracinių pareigų, taip pat atlieka apygardos administracines pareigas.

4. *Panaikinta*.

116a straipsnis

1. Konkrečioms užduotims pagal savo kompetenciją atlikti municipalitetai susitarę gali kurti municipalitetų asociacijas. Tokį susitarimą būtinai turi patvirtinti priežiūros institucija. Leidimas suteikiamas įstatymo galią turinčiu teisės aktu, jeigu yra teisėtas municipalitetų susitarimas, o juo įkurta municipalitetų asociacija:

1) nekelia pavojaus tiems municipalitetams, kaip savivaldos kolektyviniams vienetams, atliekant su teisiniu administravimu susijusias užduotis;

2) siekdama laiduoti municipalitetų darbo ekonomiškumo, tikslingumo ir taupumo interesus, vykdo užduotis, susijusias su municipalitetais kaip privatinių teisių subjektais.

2. Tikslingumo sumetimais atitinkamais įstatymais (10–15 straipsniai) galima nustatyti, kad konkrečius uždavinius atlieka municipalitetų asociacijos, bet dėl to negalima sukurti prielaidų trukdyti municipalitetams veikti kaip savivaldos kolektyviniams vienetams ir administracinėms vietos apygardoms. Prieš sudarant municipalitetų asociacijas kaip vykdomoji priemonė yra surengiami klausymai, kuriuose dalyvauja suinteresuotieji municipalitetai.

3. Kai municipalitetų asociacijos imasi spręsti klausimus, priklausančius konkretaus municipaliteto savarankiškai kompetencijai, asociacijų nariai turi lemiamą įtaką sprendžiant dėl municipalitetų asociacijų funkcijų vykdymo.

4. Žemės įstatymais nustatant municipalitetų asociacijų organizavimo tvarką turi būti numatyta įsteigti asociacijos valdybą, į kurią būtinai turi įeiti renkami visų asociacijos narių atstovai ir asociacijos pirmininkas. Kai asociacijos sudaromos susitarimu, taip pat turi būti nustatyta, kokia tvarka į jas yra priimama ir iš jų išstojama, taip pat asociacijų likvidavimo tvarka.

5. Municipalitetų asociacijų sprendžiamų klausimų sritis yra nustatoma bendrosiose federalinio konstitucinio įstatymo nuostatose.

117 straipsnis

1. Municipaliteto valdžios institucijos yra:

a) municipaliteto taryba – žmonėms atstovaujanti institucija, renkama municipaliteto gyventojų, turinčių rinkimų teisę;

b) municipaliteto vykdomoji valdyba, dar vadinama miesto taryba, arba savo statutą turinčiuose miestuose – miesto senatu;

c) meras.

2. Rinkimai į municipaliteto tarybą vyksta asmeniškai balsuojant, pagal proporcinio atstovavimo sistemą ir yra lygūs, tiesioginiai ir slapti. Juose dalyvauja visi federacijos piliečiai, pagrindinę savo gyvenamąją vietą pasirinkę viename iš municipalitetų; tačiau žemės įstatymais gali būti nustatyta, kad teisę balsuoti turi ir tie piliečiai, kurie municipalitete turi gyvenamąją, nors ir ne pagrindinę, vietą. Rinkimus reguliuojančiuose teisės aktuose negali būti nustatyta daugiau rinkimų suvaržymų ir kvalifikacinių reikalavimų rinkėjams, negu yra nustatyta dėl rinkimų į landtagą. Tačiau gali būti įtvirtinta nuostata, kad tie asmenys, kurie yra municipaliteto gyventojai trumpiau nei vienus metus, neturi teisės balsuoti arba būti renkami į municipaliteto tarybą, jeigu akivaizdu, jog jų gyvenamoji vieta municipalitete yra laikina. Žemės įstatymuose nustatant dalyvavimo rinkimuose sąlygas galimybė rinkti ir būti renkamam turi būti numatyta ir kitų Europos Sąjungos narių piliečiams. Nuostatos dėl privalomo balsavimo rinkimuose į landtagą (95 straipsnio 1 dalies paskutinis sakinys) taip pat taikomos rinkimams į municipaliteto tarybą. Rinkimų nuostatuose gali būti numatyta, kad rinkėjai savo teisę rinkti įgyvendina uždarose rinkimų apylinkėse. Neleidžiama elektorato skirstyti į jokius rinkimų vienetus. Rinkimų nuostatose gali būti nustatyta, kad jeigu rinkimuose nėra iškeltų kandidatų, išrinktais laikomi tie, kurių pavardės daugiausia kartų buvo įrašytos rinkimų biuleteniuose.

3. Kad balsavimas municipaliteto taryboje būtų teisėtas, pakanka paprastos jame dalyvaujančių narių balsų daugumos; tačiau kai kuriais kitais klausimais gali būti keliami ir kitokie nutarimų priėmimo reikalavimai.

4. Municipaliteto tarybos posėdžiai yra vieši, bet teisiniu reguliavimu gali būti įtvirtintos ir šio principo išimtys. Negalima neleisti dalyvauti visuomenei, kai darbotvarkėje yra numatyti municipaliteto biudžeto arba municipaliteto baigiamųjų ataskaitų svarstymo klausimai.

5. Rinkimuose dalyvaujančios politinės partijos, kurioms atstovaujama municipaliteto taryboje, turi teisę, kad joms būtų atstovaujama municipaliteto vykdomojoje valdyboje atsižvelgiant į jų mandatų skaičių taryboje.

6. Municipaliteto taryba renka merą. Tačiau žemė savo konstitucijoje gali nustatyti, kad merą gali rinkti visi, turintieji teisę rinkti municipaliteto tarybą.

7. Municipaliteto reikalus tvarko vietos administracijos biuras arba miesto administracijos biuras, o miestuose, turinčiuose savo statutą, – miesto administracija. Teisinį išsilavinimą turintis valstybės tarnautojas yra skiriamas miesto administracijos vidaus tarnybos vyriausiuoju vykdomuoju pareigūnu.

8. Žemės įstatymuose gali būti numatyta, kad savarankiškos municipaliteto kompetencijos klausimai sprendžiami tiesiogiai dalyvaujant ir prisidedant tiems, kurie turi teisę balsuoti municipaliteto tarybos rinkimuose.

118 straipsnis

1. Municipalitetas turi savarankišką ir federacijos arba žemės jam priskirtą kompetenciją.

2. Jo savarankiškai kompetencijai, be 116 straipsnio 2 dalyje išvardytų klausimų, priklauso visi išimtinai arba iš esmės vietos bendruomenei, kuriai atstovauja municipalitetas, rūpimi klausimai, kuriuos tokiai bendruomenei pridera spręsti savo teritorijoje. Įstatymuose turi būti konkrečiai išvardyti municipaliteto savarankiškos kompetencijos klausimai.

3. Municipalitetas atsako už savo savarankiškos kompetencijos sritį; konkretūs klausimai, kuriuos pavedama spręsti municipalitetui:

1) municipaliteto valdžios institucijų paskyrimas nepažeidžiant aukštesnių vietos rinkimų komisijų kompetencijos; vidaus parengiamieji darbai, skirti municipalinėms funkcijoms vykdyti;

2) municipalinių darbuotojų paskyrimas ir jų pareigybių hierarchinės tvarkos nustatymas nepažeidžiant aukštesnių vietos drausmės, kvalifikacijos ir egzaminų komisijų kompetencijos;

3) vietos viešojo saugumo policija (15 straipsnio 2 dalis), vietos renginių policinė kontrolė;

4) eismo municipaliteto rajone valdymas, vietos judėjimo policija;

5) pasėlių apsaugos policija;

6) vietos rinkos policija;

7) vietos sanitarinė policija, visų pirma nelaimių ir pirmosios pagalbos tarnyba, taip pat klausimai, susiję su mirtimi ir laidojimu;

8) visuomenės moralės policija;

9) vietos pastatų, išskyrus federacijai priklausančius pastatus, kurie naudojami viešiesiems tikslams (15 straipsnio 5 dalis), policija; vietos priešgaisrinė apsauga; vietos aplinkos planavimas;

10) viešosios įstaigos, ginčus nagrinėjančios ne teismo tvarka;

11) skolininko turto aukcionai.

4. Municipalitetas tvarko reikalus pagal federacijos ir žemės įstatymais ir potvarkiais jam suteiktą kompetenciją, prisiimdamas atsakomybę ir nesivadovaudamas jokiais nurodymais, išskyrus reikalavimą suteikti teisėtą kompensaciją administracinėms institucijoms, esančioms už municipaliteto ribų, kaip nustatyta 119a straipsnio 5 dalyje. Teisė prižiūrėti municipalitetą (119a straipsnis) priklauso federacijai ir žemei tiek, kiek municipalitetas veikia pagal savarankišką kompetenciją. Šiuo atveju yra taikomos 12 straipsnio 2 dalies nuostatos.

5. Meras, municipaliteto vykdomosios tarybos (miesto tarybos, miesto senato) nariai ir, jeigu yra paskirti, kiti municipaliniai pareigūnai municipaliteto tarybai atsiskaito už savo funkcijų pagal savarankišką municipaliteto kompetenciją vykdymą.

6. Municipalitetas pagal savarankišką kompetenciją gali savo iniciatyva priimti vietos policijos potvarkius dėl vietos bendruomenės gyvenimui neišvengiamai gresiančio pavojaus arba įvykusios nelaimės užkardymo priemonių, taip pat paskelbti tokių priemonių nesilaikymą administraciniu nusižengimu. Tokie potvarkiai negali pažeisti federacijos ir žemių įstatymų bei juos detalizuojančių aktų.

7. Municipaliteto prašymu spręsti kai kuriuos savarankiškos jo kompetencijos klausimus pagal 119a straipsnio 3 dalį žemės vyriausybės aktu, detalizuojančiu įstatymą, arba gubernatoriaus potvarkiu gali būti paskirta valstybės valdžios institucijai. Kai tokiu aktu arba potvarkiu ketinama suteikti kompetenciją federalinei valdžiai, jį privalo patvirtinti Federalinė Vyriausybė. Kai tokiu gubernatoriaus aktu ketinama suteikti kompetenciją žemės valdžios institucijai, jį privalo patvirtinti žemės vyriausybė. Toks aktas yra panaikinamas tuojau pat, kai tik nebelieka priežasties, dėl kurios jis buvo priimtas. Suteikus kompetenciją, neatsiranda teisės priimti potvarkius pagal šio straipsnio 6 dalį.

8. Apie municipalinio policijos padalinio įsteigimą arba šios įstaigos organizacinės tvarkos pakeitimą privaloma pranešti Federalinei Vyriausybei.

118a straipsnis

1. Federaliniu arba žemės įstatymu galima nustatyti, kad, municipalitetui pritarus, municipaliniai policijos padaliniai gali būti įgalioti teikti administravimo paslaugas kompetentingai valdžios institucijai.

2. Municipalitetui pritarus, apygardos administracinės valdžios institucija gali įgalioti municipalinius policijos padalinius dalyvauti taikant administracinę baudžiamąją teisę tiek, kiek ją taiko kitos viešojo saugumo tarnybos. Tokie įgaliojimai gali būti suteikti tik tiek, kiek viešojo saugumo tarnybos turi prižiūrėti veiklos atitiktį administraciniam reguliavimui tuo klausimu, kuris patenka į administracinės baudžiamosios teisės sritį, arba tiek, kiek šis klausimas priklauso municipaliteto kompetencijai.

119 straipsnis

1. Suteiktajai kompetencijai priklauso federacijos nustatyti klausimai, kuriuos municipalitetas privalo spręsti federalinių įstatymų nustatyta tvarka, arba žemės nustatyti klausimai, kuriuos municipalitetas privalo spręsti žemės įstatymų nustatyta tvarka.

2. Suteiktosios kompetencijos reikalus tvarko meras. Atlikdamas šias pareigas pagal federacijos vykdomosios valdžios kompetenciją, jis yra saistomas kompetentingų federalinių valdžios institucijų nurodymų, o pagal žemės kompetenciją – kompetentingų žemės valdžios institucijų nurodymų ir yra atskaitingas pagal šio straipsnio 4 dalį.

3. Būdamas asmeniškai atsakingas, meras, atsižvelgdamas į tai, kad iš tikrųjų tokie klausimai yra susiję su municipaliteto savarankiška kompetencija, kai kurių kategorijų suteiktosios kompetencijos klausimus gali perduoti spręsti savo vardu vykdomosios valdybos (miesto tarybos, miesto senato) nariams, kitoms pagal 117 straipsnio 1 dalį įsteigtoms valdžios institucijoms arba oficialiųjų institucijų nariams. Valdžios institucijos arba jų nariai, kuriems tokie klausimai yra perduoti, yra saistomi mero nurodymų ir atskaitingi pagal šio straipsnio 4 dalį.

4. Tiek, kiek 2 ir 3 dalyse paminėtos valdžios institucijos yra kaltos dėl tyčinio arba nusikalstamo aplaidumo, jų pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų kaip pažeidę įstatymą arba neįvykdę įstatymą detalizuojančio akto ir potvarkio. Jeigu šie pareigūnai veikė federalinės vykdomosios valdžios srityje, jie atsiskaito gubernatoriui, o jeigu žemės vykdomosios valdžios srityje – žemės vyriausybei. Jeigu toks pareigūnas yra ir municipaliteto tarybos narys, patrauktas atsakomybėn lieka nariu.

119a straipsnis

1. Federacija ir žemė vykdo municipaliteto priežiūros funkcijas, kad šis, įgyvendindamas savarankiškąją kompetenciją, nepažeistų įstatymų ir

juos detalizuojančių aktų, visų pirma kad neviršytų jam suteiktų įgaliojimų ir įgyvendintų teisiškai jam pavestas funkcijas.

2. Be to, žemė turi teisę ištirti, ar municipaliteto finansinė apskaita tvarkoma laikantis ekonomiškumo, tikslingumo ir taupumo principų. Tyrimo rezultatai pranešami merui, kuris pateikia juos municipaliteto tarybai. Meras per tris mėnesius praneša priežiūros institucijai apie priemones, kurių buvo imtasi po tyrimo.

3. Kai municipaliteto savarankiškoji kompetencija apima federalinės vykdomosios valdžios srities klausimus, teisė prižiūrėti ir nustatyti teisinį reguliavimą tenka federacijai, o kitais aspektais – žemėms; priežiūros funkcijas vykdo įprastos viešojo administravimo įstaigos.

4. Priežiūros institucija turi teisę gauti visą informaciją apie municipaliteto reikalus. Municipalitetas privalo konkrečiais atvejais reikalaujamą informaciją teikti priežiūros institucijai ir leisti atlikti patikras vietoje.

5. Kam nors įtarus, kad dėl municipalinės valdžios sprendimo savarankiškosios kompetencijos klausimu buvo pažeistos jo teisės, išnaudojęs visas apeliacijos galimybes (118 straipsnio 4 dalis) per dvi savaites po minėto sprendimo priėmimo jis gali pateikti skundą priežiūros institucijai. Ši institucija panaikina sprendimą, jeigu skundo pateikėjo teisės buvo pažeistos, ir grąžina municipalitetui klausimą spręsti iš naujo. Miestelių, turinčių savo statutus, atžvilgiu atitinkamuose įstatymuose (3 dalis) galima numatyti, kad skundai priežiūros institucijai neteikiami.

6. Municipalitetas nedelsdamas informuoja priežiūros instituciją apie įstatymus detalizuojančius aktus, priimtus pagal savo kompetenciją. Priežiūros institucija, išklausiusi municipaliteto paaiškinimus, panaikina įstatymams priešingus įstatymus detalizuojančius aktus, ir kartu informuoja municipalitetą apie panaikinimo priežastis.

7. Kai kompetentinga įstatymų leidybos institucija (3 dalis) kaip priežiūros priemonę svarsto municipaliteto tarybos paleidimą, ši priemonė priklauso žemės vyriausybės, įgyvendinančios žemės teisę į priežiūrą, kompetencijai ir gubernatoriui, kai šis įgyvendina federacijos teisę į priežiūrą. Galimybė pakeisti tarybą paliekama tik ypatingo būtinumo atvejams. Priežiūros priemonės turi būti taikomos kuo daugiau dėmesio skiriant trečiųjų šalių įgytosioms teisėms.

8. Galimybę municipalitetui imtis kai kurių savarankiškosios kompetencijos priemonių, tam tikru būdu paveikiančių platesnius vietos interesus, ypač tokius, kurie siejasi su finansine našta, atitinkamos įstatymų

leidybos institucijos (3 dalis) gali suteikti priežiūros institucijai leidus. Tik tokia padėtis, dėl kurios vienareikšmiškai pateisinama platesnių vietos masto interesų pirmenybė, gali būti pripažįstama priežastimi neišduoti sankcijos.

9. Priežiūros institucijos pradėtoje byloje municipalitetas turi bylos šalies statusą; jis turi teisę priežiūros instituciją skųsti administraciniams teismams (131 ir 132 straipsniai) ir Konstituciniam Teismui (144 straipsnis).

10. Tiek, kiek asociacijos sprendžia municipaliteto savarankiškosios kompetencijos klausimus, šio straipsnio nuostatos yra atitinkamai taikomos ir municipalitetų asociacijų priežiūros atvejais.

120 straipsnis

Vietos bendruomenių (komunų) jungimasis į teritorines bendruomenes (komunas), jų organizavimo tvarka pagal savivaldos standartus ir kitų paprastojo viešojo administravimo principų nustatymas žemėse priklauso Federalinės Konstitucijos kompetencijai; jungimosi įgyvendinimo klausimai perduodami žemės įstatymų leidybos institucijoms. Kompetencija teritorinės bendruomenės tarnautojų darbo kodekso ir atstovavimo jų kolektyvui teisių klausimais turi būti paskirstyta federaliniais konstituciniais įstatymais.

V SKIRSNIS. VALSTYBĖS LĖŠŲ KONTROLĖ IR VALSTYBĖS FONDŲ ADMINISTRAVIMAS

121 straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba yra kompetentinga tirti, kaip federacija, žemės, municipalitetų asociacijos ir kiti įstatymo nustatyti teisės subjektai valdo valstybės fondus.

2. Valstybės audito tarnyba parengia galutines federacijos biudžeto sąskaitas ir teikia jas Nacionalinei Tarybai.

3. Visi federacijos finansinių skolų vekseliai, kai atsakomybė už jų apmokėjimą tenka federacijai, turi būti kontrasignuojami Valstybės audito tarnybos vadovo arba, jeigu jis negali to padaryti, jo pavaduotojo. Kontrasignacija laiduoja tik prisiimtos skolos teisėtumą ir tinkamą jos įrašymą į valstybės skolos registrą.

4. Kas antri metai Valstybės audito tarnyba teikia pranešimą Nacionalinei Tarybai. Informaciją šiam pranešimui privaloma rinkti Valstybės au-

dito tarnybos kontroliuojamose įmonėse ir įstaigose. Jame turi atsispindėti šių įmonių ir įstaigų vykdomosios valdybos narių ir priežiūros institucijos, taip pat visų darbuotojų vidutinis darbo užmokestis, įskaitant visas socialines išmokas, įmokos natūra ir papildomos pensinės išmokos. Vidutinis atlyginimas, mokamas kiekvienai iš minėtų asmenų grupių, turi būti pateiktas atskirai pagal kiekvieną įstaigą ir įmonę.

122 straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba yra tiesiogiai pavaldi Nacionalinei Tarybai. Spręsdama valstybės lėšų ir profesinių korporacijų reikalus, kurių finansų aspektus administruoja federacija, tiek, kiek federacija vykdo vykdomosios valdžios funkcijas, Valstybės audito tarnyba veikia Nacionalinės Tarybos vardu. Spręsdama valstybės lėšų municipalinio administravimo, taip pat profesinių korporacijų finansinio administravimo klausimus, priskirtus žemei, municipalitetų asociacijoms, tiek, kiek jie priklauso žemės, kaip vykdomosios valdžios, kompetencijai, Valstybės audito tarnyba veikia landtago vardu.

2. Valstybės audito tarnyba yra nepriklausoma nuo Federalinės Vyriausybės ir žemių vyriausybių, ji klauso tik įstatymo.

3. Valstybės audito tarnybą sudaro pirmininkas, reikalingi pareigūnai ir pagalbinis personalas.

4. Valstybės audito tarnybos pirmininkas renkamas dvylikos metų kadencijai; jo kandidatūrą teikia Nacionalinės Tarybos Pagrindinis komitetas. Perrinkti antrai kadencijai neleidžiama. Prieš pradėdamas eiti pareigas jis prisiekia Federaliniam Prezidentui.

5. Valstybės audito tarnybos pirmininkas negali priklausyti jokiai Tautai atstovaujančiai institucijai, taip pat pastaruosius ketverius metus negali būti buvęs Federalinės ar žemės vyriausybės nariu.

123 straipsnis

1. Valstybės audito tarnybos pirmininko atsakomybė yra tokia pat, kaip Federalinės Vyriausybės nario arba konkrečios žemės vyriausybės nario, atsižvelgiant į tai, ar Valstybės audito tarnyba atstovauja Nacionalinei Tarybai, ar žemei.

2. Nacionalinės Tarybos sprendimu Valstybės audito tarnybos pirmininkas gali būti atleistas iš pareigų.

123a straipsnis

1. Valstybės audito tarnybos pirmininkas turi teisę dalyvauti Nacionalinės Tarybos ir jos komitetų (pakomitečių) posėdžiuose. Tai įmanoma tais atvejais, kai tarnyba teikia pranešimus dėl federalinio biudžeto vykdymo, dėl prašymų pateikti informaciją apie tai, kaip Valstybės audito tarnyba atliko konkrečius uždavinius tirdama valstybės lėšų administravimą, taip pat dėl Federalinio finansų įstatymo skyrių, reglamentuojančių Valstybės audito tarnybos darbą.

2. Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme aiškiai nustatoma, kad Valstybės audito tarnybos pirmininkas turi teisę savo iniciatyva visuomet būti išklausytas šio straipsnio 1 dalyje išvardytais klausimais.

124 straipsnis

1. Jeigu Valstybės audito tarnybos pirmininkas negali atlikti savo pareigų, jį pavaduoja vyriausias pagal pareigas šios tarnybos pareigūnas. Tai galioja ir tuo atveju, kai pirmininko pareigos yra laisvos. Kas Nacionalinėje Taryboje pavaduoja Valstybės audito tarnybos pirmininką, yra nustatoma Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme.

2. Tam, kuris pavaduoja pirmininką, taip pat galioja 123 straipsnio 1 dalies nuostatos.

125 straipsnis

1. Valstybės audito tarnybos pareigūnus skiria Federalinis Prezidentas Valstybės audito tarnybos pirmininkui rekomendavus. Valstybės audito tarnybos pirmininkas savo ruožtu kontrasignuoja Federalinio Prezidento sprendimą dėl pareigūnų paskyrimo. Tokia pat tvarka galioja suteikiant oficialius titulus. Tačiau Federalinis Prezidentas gali leisti Valstybės audito tarnybos pirmininkui pačiam paskirti kai kurių kategorijų pareigūnus.

2. Valstybės audito tarnybos pirmininkas paskiria pagalbinį personalą.

3. Federalinės tarnybos hierarchinius laipsnius Valstybės audito tarnybos pareigūnams suteikia Valstybės audito tarnybos pirmininkas.

126 straipsnis

Joks Valstybės audito tarnybos pareigūnas negali būti šios tarnybos prižiūrimų įstaigų vadybos ir administravimo procesų dalyvis. Taip pat jis negali dalyvauti jokios kitos įstaigos, siekiančios pelno, vadybos ar administravimo veikloje.

126a straipsnis

Jeigu tarp Valstybės audito tarnybos ir juridinio asmens (121 straipsnio 1 dalis) iškyla nuomonių skirtumų dėl teisinių nuostatų, kuriomis apibrėžiama Valstybės audito tarnybos kompetencija, šį klausimą, gavęs Federalinės Vyriausybės, žemės vyriausybės arba Valstybės audito tarnybos prašymą, sprendžia Konstitucinis Teismas. Visi juridiniai asmenys pagal Konstitucinio Teismo teisinę išvadą privalo leisti Valstybės audito tarnybai juos patikrinti. Įgyvendinti šią nuostatą pavedama bendrosios kompetencijos teismams, o įgyvendinimo tvarka nustatoma federaliniu įstatymu.

126b straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba nagrinėja visą federacijos vadybą, taip pat pastovių įnašų fondų ir institucijų, kurias administruoja federalinės valdžios institucijos arba asmenys (asmenų grupės), tam tikslui paskirti federalinės valdžios institucijos, finansinį administravimą.

2. Valstybės audito tarnyba taip pat tiria finansinį administravimą tų įmonių, kurių vienintelė akcininkė yra federacija arba kuriose ji turi ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų akcijų, pajaus arba akcinio kapitalo dalies kartu su kitais juridiniais asmenimis, taip pat prižiūrimais Valstybės audito tarnybos, arba kurių vienintelė ar kartu su kitais juridiniais asmenimis bendra valdytoja yra federacija. Toks finansinis dalyvavimas laikomas lygiaverčiu kitoms finansinėms, ekonominėms arba organizacinėms įmonių kontrolės priemonėms. Valstybės audito tarnybos kompetencija taip pat apima bet kokias kitas įmones, kuriose yra šioje straipsnio dalyje nurodytos sąlygos.

3. Valstybės audito tarnyba yra kompetentinga tikrinti korporacijų, pagal viešąją teisę naudojančių federalines lėšas, finansinį administravimą.

4. Nacionalinei Tarybai nusprendus balsuojant arba pareikalavus jos nariams, Valstybės audito tarnyba imasi specialiųjų tyrimo priemonių savo kompetencijai priklausančiais finansinio administravimo priežiūros klausimais. Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme išsamiau nustatomas šios pareigos teisinis reguliavimas. Valstybės audito tarnyba tokių priemonių taip pat imasi, kai gauna pagrįstą Federalinės Vyriausybės ar federalinio ministro prašymą, ir apie tyrimo rezultatus praneša jo iniciatoriui.

5. Atlikdama tyrimą Valstybės audito tarnyba patikrina matematinių skaičiavimų teisingumą, atitiktį galiojančiam teisiniam reguliavimui, naudingumo, veiksmingumo ir taupumo reikalavimų laikymąsi.

126c straipsnis

Valstybės audito tarnyba yra kompetentinga tikrinti socialinio draudimo institucijų atliekamą finansinį administravimą.

126d straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba kasmet ne vėliau kaip tų metų gruodžio 31 d. Nacionalinei Tarybai teikia pranešimą apie savo veiklą. Taip pat bet kuriuo metu ši tarnyba konkrečiais klausimais gali teikti Nacionalinei Tarybai pranešimus, o jeigu būtina – ir pasiūlymus. Valstybės audito tarnyba apie kiekvieną pranešimą Nacionalinei Tarybai privalo informuoti ir Federalinę Vyriausybę. Pateikus Nacionalinei Tarybai, Valstybės audito tarnybos pranešimai paskelbiami viešai.

2. Nacionalinė Taryba paskiria nuolatinį komitetą, kuris nagrinėja Valstybės audito tarnybos pranešimus. Skiriant jo narius galioja proporcinio atstovavimo principas.

127 straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba tiria žemių valdžios institucijų atliekamą finansinį administravimą pagal žemių kompetenciją, taip pat pastovių įnašų fondų ir institucijų, kuriuos valdo žemės valdžios institucijos arba asmenys (asmenų grupės), tam tikslui paskirti žemės valdžios institucijos, finansinį administravimą. Atliekant šį tyrimą patikrinamas matematinių skaičiavimų teisingumas, atitiktis galiojančiam teisiniam reguliavimui, naudingumo, veiksmingumo ir taupumo reikalavimų laikymasis administruojant finansus; tačiau tyrimas neapima sprendimų dėl finansinio administravimo, priimamų konstitucinius įgaliojimus turinčių atstovaujamųjų institucijų.

2. Žemės vyriausybė kasmet pateikia Valstybės audito tarnybai planuojamus biudžeto rodiklius ir galutinę biudžeto vykdymo ataskaitą.

3. Valstybės audito tarnyba taip pat tiria finansinį administravimą tų įmonių, kurių vienintelė akcininkė yra žemė arba kuriose ji turi ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų akcijų, pajaus arba akcinio kapitalo dalies kartu su kitais juridiniais asmenimis, taip pat prižiūrimais Valstybės audito tarnybos, arba kurių vienintelė ar kartu su kitais juridiniais asmenimis bendra valdytoja yra žemė. Finansinio bendradarbiavimo klausimais taip pat galioja 126b straipsnio 2 dalis. Valstybės audito tarnybos kompetencija taip pat apima bet kokias kitas įmones, kuriose yra šioje straipsnio dalyje nurodytos sąlygos.

4. Valstybės audito tarnyba yra kompetentinga tikrinti įmonių, pagal viešąją teisę naudojančių žemių lėšas, finansinį administravimą.

5. Tokio tyrimo rezultatus Valstybės audito tarnyba praneša atitinkamai žemei. Žemė turi pateikti nuomonę dėl tyrimo ir per tris mėnesius Valstybės audito tarnybai pranešti, kokių priemonių imtasi reaguojant į tyrimo rezultatus.

6. Kasmet, tačiau ne vėliau kaip gruodžio 31 d., Valstybės audito tarnyba teikia landtagui pranešimą apie savo veiklą, susijusią su žeme, kuriai jis atstovauja. Taip pat bet kuriuo metu Valstybės audito tarnyba gali pateikti landtagui pranešimus konkrečiais klausimais. Tarnyba, teikdama pranešimą landtagui, kartu privalo apie jį informuoti žemės vyriausybę ir Federalinę Vyriausybę. Pateikti landtagui Valstybės audito tarnybos pranešimai paskelbiami viešai.

7. Landtagui priėmus sprendimą balsuojant arba kai jo reikalauja tiek narių, kiek nustatyta žemės konstituciniame įstatyme, Valstybės audito tarnyba turi atlikti specialųjį tyrimą pagal savo kompetenciją. Kol Valstybės audito tarnyba dėl tokio reikalavimo nepateikia landtagui pranešimo, tol jai negali būti teikiami panašūs papildomi reikalavimai. Pagrįstu žemės vyriausybės prašymu Valstybės audito tarnyba privalo atlikti tokį tyrimą ir jo rezultatus pranešti prašymą pateikusiai valdžios institucijai.

8. Šio straipsnio nuostatos taip pat taikomos atliekant Vienos miesto finansinio administravimo tyrimą; municipaliteto taryba tuomet užima landtago, o miesto senatas – žemės vyriausybės vietą.

127a straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba tiria ne mažiau kaip 20 000 gyventojų turinčių municipalitetų finansinį administravimą, taip pat pastovių įnašų fondų ir institucijų, kuriuos valdo municipalinė valdžios institucija arba asmenys (asmenų grupės), tam tikslui paskirti municipalinės valdžios institucijos, finansinį administravimą. Atliekant šį tyrimą patikrinamas matematinių skaičiavimų teisingumas, atitiktis galiojančiam teisiniam reguliavimui, naudingumo, veiksmingumo ir taupumo reikalavimų laikymasis administruojant finansus.

2. Meras kasmet pateikia Valstybės audito tarnybai ir žemės vyriausybei planuojamus biudžeto rodiklius ir galutinę biudžeto vykdymo ataskaitą.

3. Valstybės audito tarnyba taip pat tiria finansinį administravimą tų įmonių, kurių vienintelis akcininkas yra ne mažiau kaip 20 000 gyventojų turintis

municipalitetas arba kuriose jis turi ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų akcijų, pajaus arba akcinio kapitalo dalies kartu su kitais juridiniais asmenimis, taip pat prižiūrimais Valstybės audito tarnybos, arba kurių vienintelis ar kartu su kitais juridiniais asmenimis bendras valdytojas yra municipalitetas. Finansinio bendradarbiavimo klausimais taip pat galioja 126b straipsnio 2 dalis. Valstybės audito tarnybos kompetencija taip pat apima bet kokias kitas įmones, kuriose yra šioje straipsnio dalyje nurodytos sąlygos.

4. Valstybės audito tarnyba yra kompetentinga tikrinti įmonių, pagal viešąją teisę naudojančių ne mažiau kaip 20 000 gyventojų turinčių municipalitetų lėšas, finansinį administravimą.

5. Tokio tyrimo rezultatus Valstybės audito tarnyba praneša atitinkamam merui. Meras turi pateikti nuomonę dėl tyrimo ir per tris mėnesius Valstybės audito tarnybai pranešti, kokių priemonių imtasi reaguojant į tyrimo rezultatus.

6. Valstybės audito tarnyba kiekvienais metais, bet ne vėliau kaip iki gruodžio 31 d. pateikia municipaliteto tarybai pranešimą apie su municipalitetu susijusią savo veiklą.

7. Be to, Valstybės audito tarnyba, gavusi pagrįstą atitinkamos žemės vyriausybės prašymą, turi ištirti konkrečius finansinio administravimo atvejus tuose municipalitetuose, kuriuose yra mažiau negu 20 000 gyventojų. Tyrimo rezultatus ji praneša žemės vyriausybei. Tokiems atvejams taip pat taikomos šio straipsnio 1 ir 3 dalys.

8. Nuostatos, taikomos municipalitetų, turinčių ne mažiau kaip 20 000 gyventojų, finansinio administravimo tyrimui, taip pat galioja municipalitetų asociacijų finansinio administravimo tyrimams.

127b straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba turi teisę tirti profesinių sąjungų finansinį administravimą.

2. Profesinės sąjungos kasmet pateikia Valstybės audito tarnybai planuojamus biudžeto rodiklius ir galutinę biudžeto vykdymo ataskaitą.

3. Atliekant šį Valstybės audito tarnybos tyrimą patikrinamas matematinių skaičiavimų teisingumas, atitiktis galiojančiam teisiniam reguliavimui, naudingumo, veiksmingumo ir taupumo reikalavimų laikymasis administruojant finansus; tačiau jo metu netiriami sprendimai dėl finansinio administravimo, priimami profesinių sąjungų kompetentingų institucijų, kai šios atstovauja savo narių interesams.

4. Tyrimo rezultatus Valstybės audito tarnyba praneša profesinei sąjungai atstovaujančiai institucijai, kartu ji gali pateikti savo nuomonę minėtai atstovaujančiajai institucijai. Kartu Valstybės audito tarnyba apie tyrimą praneša įgaliotai prižiūrėti profesines sąjungas aukščiausiajai institucijai. Pateikti profesinei sąjungai atstovaujančiai institucijai Valstybės audito tarnybos pranešimai paskelbiami viešai.

127c straipsnis

Jeigu žemės, laikydamosi joms suteiktų įgaliojimų, įsteigia institucijas, lygiavertes Valstybės audito tarnybai, žemės konstituciniu įstatymu gali būti nustatytas reguliavimas, atitinkantis 126a straipsnio pirmą sakinį. Tokiais atvejais lygiai taip pat galioja 126 straipsnio antras, trečias ir ketvirtas sakiniai.

128 straipsnis

Išsamesnis Valstybės audito tarnybos organizavimo ir veiklos reguliavimas yra nustatomas federaliniame įstatyme.

VI SKIRSNIS. KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS GARANTIJOS

129 straipsnis

Valdžios institucijos, turinčios įgaliojimus laiduoti visų administravimo aktų teisėtumą, yra nepriklausomi administraciniai teismai ir Vienos administracinis teismas.

A. ŽEMIŲ NEPRIKLAUSOMI ADMINISTRACINIAI TEISMAI

129a straipsnis

1. Nepriklausomi administraciniai teismai nuosprendžius skelbia po to, kai yra išsemtos visos administracinių sprendimų apeliacijos galimybės, šiose bylose:

1) dėl administracinių nusižengimų, išskyrus federalines fiskalinio pobūdžio baudžiamąsias bylas;

2) dėl asmenų, kurie įtaria, kad, panaudojus tiesioginio administravimo galias ir prievartą, buvo pažeistos jų teisės, išskyrus federalines fiskalinio pobūdžio baudžiamąsias bylas, skundų;

3) kitais klausimais, kurie pagal federalinius ar žemės įstatymus, reguliuojančius atskirus administravimo klausimus, priskirti jų kompetencijai;

4) dėl skundų dėl nusižengimų, padarytų neatliekant pareigos priimti sprendimą klausimais, numatytais šios straipsnio dalies 1 punkte, kai yra keliamas civilinės teisės ieškinys arba pagal žemės baudžiamuosius įstatymus yra iškeliama byla dėl mokesčių, taip pat klausimais, nustatytais šios straipsnio dalies 3 punkte.

2. Įstatyme gali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad apeliaciją dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo galima tiesiogiai teikti nepriklausomam administraciniam teismui. Tokie federaliniai įstatymai, gavus privalomą atitinkamos žemės sutikimą, gali būti priimami netiesioginio federalinio administravimo ir 11 bei 12 straipsniuose numatytais klausimais.

3. Nepriklausomiems administraciniams teismams taip pat yra taikomas 89 straipsnis.

129b straipsnis

1. Nepriklausomą administracinį teismą sudaro pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ir tiek kitų teismo narių, kiek reikia. Žemės vyriausybė skiria narius ne mažiau kaip šešeriems metams. Ne mažiau kaip ketvirtadalis visų narių turi būti prieš tai ėję skiriamas pareigas federacijoje.

2. Nepriklausomo administracinio teismo nariai, atlikdami 129a ir 129b straipsniuose numatytas savo užduotis, nėra saistomi jokių nurodymų. Žemės įstatyme nustatytam laikotarpiui bylos turi būti iš anksto paskirstomos nepriklausomo administracinio teismo nariams. Byla, kuri pirmiau minėtu būdu buvo paskirta nagrinėti nepriklausomo administracinio teismo nariui, gali būti iš jo paimta teismo pirmininko įsakymu tik tuo atveju, kai teismo narys negali eiti savo pareigų.

3. Nepriklausomo administracinio teismo nariai, dar nepasibaigus jų paskyrimo į pareigas laikotarpiui, gali būti pašalinti iš pareigų tik teisės aktuose nustatytais atvejais ir tik esant atitinkamam nepriklausomo administracinio teismo sprendimui.

4. Nepriklausomo administracinio teismo nariai turi būti teisininkai. Savo pareigų atlikimo laikotarpiu jie negali užsiimti jokia veikla, kuri sukeltų abejonių dėl jų nepriklausomumo atliekant teismo nario pareigas.

5. Pagal nepriklausomų administracinių teismų darbą reguliuojančio federalinio įstatymo nuostatas šių teismų sprendimus skelbia vienas arba daugiau narių.

6. Nepriklausomų administracinių teismų organizavimo tvarka ir jų narių tarnybos kodeksas nustatomi žemės, o darbo reglamentas – federaliniame įstatyme.

B. NEPRIKLAUSOMAS FEDERALINIS TEISĖS Į PRIEGLOBSTĮ TEISMAS

129c straipsnis

1. Federaliniu įstatymu gali būti steigiama dar viena nepriklausoma administracinė institucija kaip aukščiausioji apeliacinė instancija teisės į prieglobstį bylose (Nepriklausomas federalinis teisės į prieglobstį teismas).

2. Nepriklausomą federalinį teisės į prieglobstį teismą sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas ir tiek teismo narių, kiek reikia. Federalinis Prezidentas narius skiria gavęs Federalinės Vyriausybės rekomendaciją. Į pareigas paskiriama neribotam laikui.

3. Teismo nariai, atlikdami jiems nustatytas užduotis, nėra saistomi jokių nurodymų. Kiekvieniems ateinantiems metams bylas jo nariams skiria Nepriklausomas federalinis teisės į prieglobstį teismas kaip kolegiali institucija; byla, kuri pirmiau minėtu būdu buvo paskirta nagrinėti šio teismo nariui, teismo pirmininko įsakymu gali būti iš jo paimta tik tuo atveju, kai teismo narys negali eiti savo pareigų.

4. Įstatyme turi būti nustatytas didžiausias Nepriklausomo federalinio teisės į prieglobstį teismo nario amžius, kurio sulaukęs toks narys nuolatinai įrašomas į atsistatydinusiųjų sąrašą. Visais kitais atvejais nariai gali būti atstatydinti tik įstatymo nustatytais atvejais ir tik atitinkamu Nepriklausomo federalinio teisės į prieglobstį teismo sprendimu.

5. Teismo nariai turi būti teisininkai. Savo pareigų atlikimo laikotarpiu jie negali užsiimti jokia veikla, kuri sukeltų abejonių dėl jų nepriklausomumo atliekant teismo nario pareigas.

6. Nepriklausomam federaliniam teisės į prieglobstį teismui taip pat taikomos 89 straipsnio nuostatos.

7. Išsamus teisinis reguliavimas turi būti nustatytas federaliniame įstatyme. Jame turi būti konkrečiai reguliuojama, kokias bylas sprendžia vienas teismo narys ir kokias – keli teismo nariai.

C. ADMINISTRACINIS TEISMAS

130 straipsnis

1. Administracinis teismas sprendžia bylas dėl skundų, kuriuose pareiškėjas teigia, kad:

a) administracinės institucijos, įskaitant nepriklausomus administracinius teismus, priėmė neteisėtus sprendimus;

b) administracinės institucijos, įskaitant nepriklausomus administracinius teismus, nevykdo pareigos priimti sprendimą. Be to, Administracinis teismas sprendžia bylas dėl apskųstų pagal 81a straipsnio 4 dalį pateiktų nurodymų.

2. Jokio neteisėtumo nėra, kai įstatymuose nenustatoma privalomų taisyklių, kokius veiksmus turi atlikti administracinė institucija, apsispręsti paliekama jai pačiai, o ši institucija pasinaudoja savo diskrecija pagal įstatymo prasmę.

131 straipsnis

1. Skundus dėl administracinės institucijos nutarimo neteisėtumo gali paduoti tokie subjektai:

1) kiekvienas, kuris įtaria, kad nutarimas pažeidžia jo teises, kai išnaudoja visas apeliacines galimybes;

2) federalinis ministras, kompetentingas iš 11, 12 straipsnių, 14 straipsnio 2, 3 dalių ir 14a straipsnio 3, 4 dalių kylančiais klausimais, taip pat tais klausimais, kurie kyla iš žemės arba apygardos mokyklos valdybos nutarimo, grindžiamo komiteto sprendimu, šalims nebegalint apeliacijos tvarka ginčyti tokio nutarimo;

3) kompetentinga žemės vyriausybė dėl federalinio ministro, kompetentingo iš 15 straipsnio 5 dalies pirmo sakinio kylančiais klausimais, įsakymų.

2. Federaliniuose arba žemės įstatymuose, susijusiuose su atskiromis administravimo sritimis, nustatoma, kokiomis sąlygomis skundai neteisėtumo pagrindais dėl administracinių institucijų sprendimų yra priimtini šio straipsnio 1 dalyje nenustatytais atvejais.

3. Administracinis teismas gali nutraukti skundo dėl nepriklausomo administracinio teismo nutarimo nagrinėjimą, jeigu sprendimas byloje nepriklauso nuo esminės svarbos teisinio klausimo, ypač kai nepriklausomo administracinio teismo sprendimas nukrypsta nuo Administracinio teismo tokio paties sprendimo, jeigu tokio sprendimo nėra arba Administracinio teismo praktika sprendžiant konkretų teisinį klausimą dar nėra vienoda ir nusistovėjusi, taip pat administracinėje baudžiamojo pobūdžio byloje, ypač jeigu joje buvo paskirta nedidelė piniginė bauda.

131a straipsnis. *Panaikintas***.**

132 straipsnis

Skundą dėl administracinės institucijos, įskaitant nepriklausomus administracinius teismus, pareigos priimti sprendimą gali teikti ta bylos šalis, kuri administracinėje byloje turėjo teisę įvykdyti minėtą pareigą. Toks skundas nepriimtinas administracinėse baudžiamojo pobūdžio bylose; tokia taisyklė netaikoma privačių ieškinių ir fiskalinių baudžiamojo pobūdžio bylų atvejais.

133 straipsnis

Klausimai, kurie nepatenka į Administracinio teismo jurisdikciją:

1) klausimai, priskirti Konstitucinio Teismo jurisdikcijai;

2) *panaikinta;*

3) klausimai, susiję su patentais;

4) klausimai, dėl kurių priimti baigiamąjį sprendimą pavesta teismui, jeigu pagal federalinį arba žemės įstatymą, nustatantį šios valdžios institucijos organizavimo tvarką, jame yra bent vienas teisėjas, o kiti nariai, atliekantys numatytas pareigas, nėra saistomi jokių nurodymų, šios valdžios institucijos nutarimai nėra naikintini ar keistini administracine tvarka ir nėra aiškiai pasakyta, kad skundas Administraciniam teismui, nors atitinka šias sąlygas, yra priimtinas.

134 straipsnis

1. Administracinį teismą sudaro pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ir tiek kitų narių (kolegijų pirmininkų ir teismo narių), kiek reikia.

2. Pirmininką, pirmininko pavaduotoją ir kitus Administracinio teismo narius skiria Federalinis Prezidentas, gavęs Federalinės Vyriausybės teikimą. Atsižvelgdama į tuo metu plenarinėje sesijoje dirbančio Administracinio teismo pateiktas tris kandidatūras į vieną teisėjo vietą, Federalinė Vyriausybė pateikia savo rekomendacijas, išskyrus pirmininko, pirmininko pavaduotojo kandidatūras.

3. Visi Administracinio teismo nariai turi būti baigę teisės ir politikos mokslų studijas ir dešimt metų ėję pareigas, į kurias skiriama tik baigus tokias studijas. Ne mažiau kaip trečdalis narių turi turėti kvalifikaciją, reikalingą dirbančiajam teisėju, o ne mažiau kaip ketvirtadalis turi būti skiriami iš tų, kurie eina skiriamas profesines pareigas žemėse, jeigu įmanoma – iš žemes administruojančių institucijų.

4. Federalinės Vyriausybės, žemės vyriausybės arba Tautai atstovaujančių susirinkimų nariai negali būti Administracinio teismo nariais; Tautai

atstovaujančių susirinkimų nariams, išrinktiems nustatytam laikui į įstatymų leidybos susirinkimą arba į pareigūno vietą, toks draudimas galioja, kol baigiasi kadencijos laikas, netgi tada, kai jie atsistatydina pirma laiko.

5. Asmuo, paskutinius ketverius metus vykdęs vieną iš šio straipsnio 4 dalyje nurodytų funkcijų, negali būti skiriamas Administracinio teismo pirmininku arba pirmininko pavaduotoju.

6. Visi Administracinio teismo nariai yra profesionalūs teisėjai. Jiems yra taikomos 87 straipsnio 1 ir 2 dalių, 88 straipsnio 2 dalies nuostatos. Pagal įstatymą Administracinio teismo nariai tų metų, kuriais jiems sukanka šešiasdešimt penkeri metai, gruodžio 31 dieną yra visam laikui įrašomi į atsistatydinusiųjų sąrašą.

135 straipsnis

1. Administracinis teismas nuosprendžius skelbia kolegijose, kurias iš Administracinio teismo narių sudaro Teismo plenarinis susirinkimas.

2. Plenarinis susirinkimas federalinio įstatymo nustatymam laikotarpiui paskirsto bylas kolegijoms.

3. Teismo nariui paskirta byla iš jo jurisdikcijos gali būti paimta tik tuo atveju, jeigu jam nebeleidžiama vykdyti savo pareigų.

4. Administraciniam teismui taip pat galioja 89 straipsnis.

136 straipsnis

Išsamus teisinis Administracinio teismo darbo, jo apimties ir proceso reguliavimas nustatomas specialiame federaliniame įstatyme ir Teismo statute, kuris tokio įstatymo pagrindu priimamas Teismo plenariniame susirinkime.

D. KONSTITUCINIS TEISMAS

137 straipsnis

Konstitucinis Teismas priima nutarimus dėl tokių piniginių pretenzijų federacijai, žemėms, apygardoms, municipalitetams ir municipalitetų asociacijoms, kurios negali būti nei nagrinėjamos įprastame teismo procese, nei nutraukiamos administracinės institucijos sprendimu.

138 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas taip pat priima sprendimus kompetencijos atskyrimo bylose:

a) ginčuose tarp teismų ir administracinių institucijų;

b) ginčuose tarp Administracinio teismo ir visų kitų teismų, tarp jų – Administracinio teismo ir paties Konstitucinio Teismo, taip pat ginčuose tarp bendrosios kompetencijos teismų ir kitų teismų;

c) žemių tarpusavio ginčuose ir ginčuose tarp žemės ir federacijos.

2. Konstitucinis Teismas, gavęs Federalinės Vyriausybės arba žemės vyriausybės sprendimą, taip pat nustato, ar įstatymas arba jo vykdymas priklauso federacijos, ar žemės kompetencijai.

138a straipsnis

1. Konstitucinis Teismas, gavęs Federalinės Vyriausybės arba žemės vyriausybės prašymą, tiria, ar yra sudarytas 15a straipsnio 1 dalyje apibrėžtas susitarimas ir ar buvo įvykdyti iš tokio susitarimo kylantys įsipareigojimai, išskyrus tuos, kurie kyla iš piniginio pobūdžio reikalavimų.

2. Jeigu yra nustatyta tokiame susitarime, kuris sudarytas pagal 15a straipsnio 1 dalį, suinteresuotos žemės vyriausybės prašymu Konstitucinis Teismas taip pat nustato, ar toks susitarimas yra sudarytas ir ar buvo įvykdytos iš tokio susitarimo kylančios pareigos, išskyrus tas, kurios kyla iš piniginio pobūdžio reikalavimų.

139 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas nagrinėja teismo arba nepriklausomo administracinio teismo prašymą ištirti, ar federalinės arba žemės valdžios institucijos priimti įstatymus detalizuojantys aktai neprieštarauja įstatymui, tačiau tik *ex officio* tiek, kiek tokį aktą sprendžiamoje byloje taikytų pats Konstitucinis Teismas. Jis taip pat nagrinėja Federalinės Vyriausybės prašymą ištirti, ar žemės valdžios institucijos priimti įstatymus detalizuojantys aktai neprieštarauja įstatymui, taip pat savivaldybės prašymą ištirti, ar savivaldybes prižiūrinčios institucijos 119a straipsnio 6 dalyje nustatyta tvarka priimti įstatymus detalizuojantys aktai neprieštarauja įstatymui. Jis taip pat nagrinėja, ar įstatymus detalizuojantys aktai tiek, kiek jie buvo taikomi pareiškėjui, neprieštarauja įstatymui, kai dėl to kreipiasi asmuo, tvirtindamas, kad dėl tokio įstatymą detalizuojančio akto neteisėtumo buvo tiesiogiai pažeistos jo asmens teisės; tačiau atlikęs tokį nagrinėjimą Konstitucinis Teismas nepriima nutarimo arba sprendimo; tokiems prašymams taip pat taikomos 89 straipsnio 3 dalies nuostatos.

2. Jeigu Konstitucinio Teismo byloje, pasinaudojęs tuo, kad Konstitucinis Teismas savo byloje turėjo taikyti įstatymą detalizuojantį aktą, pareiš-

kėjas atkuria savo teises, byla dėl tokio akto atitikties įstatymui vis tiek turi būti toliau nagrinėjama.

3. Konstitucinis Teismas gali panaikinti įstatymą detalizuojantį aktą dėl jo prieštaravimo įstatymui tik tiek, kiek jį panaikinti buvo aiškiai nurodyta, arba tiek, kiek Konstitucinis Teismas sprendžiamoje byloje būtų jį taikęs. Konstitucinis Teismas visą įstatymą detalizuojantį aktą pripažįsta neteisėtu, padaręs išvadą, kad šis aktas:

a) nėra pagrįstas įstatymu;

b) priimtas tokios teisės neturinčios institucijos;

c) buvo paskelbtas priešingu teisei būdu.

To negalima padaryti tuo atveju, kai viso įstatymą detalizuojančio akto panaikinimas akivaizdžiai prieštarauja bylos šalies, kuri šio straipsnio 1 dalies paskutiniame sakinyje nustatyta tvarka kreipėsi į Konstitucinį Teismą, teisėtiems interesams arba kurios ieškinys buvo vada pradėti *ex officio* tyrimą dėl įstatymą detalizuojančio akto.

4. Jeigu įstatymą detalizuojantis aktas Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo dieną jau buvo netekęs galios ir byla buvo pradėta *ex officio* arba prašymą Konstituciniam Teismui pateikė teismas ar pareiškėjas, teigiantis, kad dėl įstatymą detalizuojančio akto neteisėtumo buvo tiesiogiai pažeistos jo asmens teisės, Konstitucinis Teismas privalo nustatyti, ar toks įstatymą detalizuojantis aktas prieštaravo įstatymui. Taip pat taikoma šio straipsnio 3 dalis.

5. Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo panaikinamas prieštaraujantis įstatymui jį detalizuojantis aktas, privalo būti nedelsiant paskelbiamas aukščiausiosios kompetentingos federalinės arba žemės valdžios institucijos. Tokia pat tvarka taikoma ir Konstitucinio Teismo aktams, priimtiems šio straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka. Tokio akto panaikinimas įsigalioja nutarimo paskelbimo dieną, jeigu Konstitucinis Teismas nenustato kitokio panaikinimo įsigaliojimo termino, negalinčio viršyti šešių mėnesių arba aštuoniolikos mėnesių, jeigu tam reikia teisiškai pasirengti.

6. Jeigu įstatymą detalizuojantis aktas dėl savo neteisėtumo buvo panaikintas arba jeigu Konstitucinis Teismas pagal šio straipsnio 4 dalį paskelbė, kad jis prieštarauja įstatymui, visi teismai ir administracinės valdžios institucijos turi laikytis tokio Konstitucinis Teismo sprendimo. Tačiau pats įstatymą detalizuojantis aktas galioja reguliuojant teisinius santykius, atsiradusius iki sprendimo panaikinti minėtą aktą, išskyrus nagrinėjamą bylą, nebent Konstitucinis Teismas panaikinimą nustatančiame

savo sprendime nusprendžia kitaip. Jeigu Konstitucinis Teismas tokiame sprendime pagal šio straipsnio 5 dalį nusprendžia nustatyti laikotarpį, kurį jo ištirtas įstatymą detalizuojantis aktas dar galioja, toks aktas taikomas visiems jo reguliuojamiems teisiniams santykiams, išskyrus nagrinėjamą bylą, kol baigiasi jo negaliojimo atidėjimo laikotarpis.

139a straipsnis

Gavęs teismo prašymą, Konstitucinis Teismas tiria, ar pakartotinai priėmus teisės normą nėra viršytos teisės subjektui suteiktos galios; *ex officio* tiek, kiek pakartotinis teisės normos priėmimas yra prielaida paties Konstitucinio Teismo nutarimui; šį klausimą jis taip pat tiria gavęs žemės vyriausybės prašymą, kai teisės normas pakartotinai priima federacija, ir gavęs Federalinės Vyriausybės prašymą, kai teisės normas pakartotinai priima žemės valdžios institucija. Ar pakartotinai priėmus teisės normą nėra viršytos teisės subjektui suteiktos galios, Konstitucinis Teismas taip pat tiria, kai pareiškėjas skundą grindžia tuo, kad jo asmens teisės buvo tiesiogiai pažeistos tiek, kiek ginčijama pakartotinai priimta norma buvo pritaikyta pareiškėjui, tačiau dėl to nebuvo priimtas joks teismo sprendimas. Taip pat yra taikomos 59 straipsnio 2, 3, 5 dalys ir 139 straipsnio 2–6 dalys.

140 straipsnis

1. Gavęs Administracinio teismo, Aukščiausiojo Teismo, kompetentingo apeliacinio teismo arba nepriklausomo administracinio teismo prašymą, Konstitucinis Teismas tiria, ar Konstitucijai neprieštarauja federalinis arba žemės įstatymas, tačiau *ex officio* tiek, kiek pats Konstitucinis Teismas taikytų tokį įstatymą sprendžiamoje byloje. Gavęs Federalinės Vyriausybės prašymą, Konstitucinis Teismas tiria, ar žemės įstatymai neprieštarauja Konstitucijai; taip pat gavęs žemės vyriausybės, vieno trečdalio Nacionalinės Tarybos narių arba vieno trečdalio Federalinės Tarybos narių prašymą jis tiria, ar federaliniai įstatymai neprieštarauja Konstitucijai. Žemės konstituciniame įstatyme gali būti nustatyta, kad tokią teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turi ir ne mažiau kaip vienas trečdalis visų landtago narių. Konstitucinis Teismas taip pat tiria įstatymo atitiktį Konstitucijai, kai jam pateiktame prašyme yra teigiama, esą dėl tokios neatitikties tiek, kiek įstatymas buvo pritaikytas pareiškėjui, buvo tiesiogiai pažeistos asmens teisės, tačiau dėl to nebuvo priimtas joks teismo sprendimas; tokiems prašymams taip pat yra taikoma 89 straipsnio 3 dalis.

2. Jeigu Konstituciniame Teisme pradėtoje byloje, šiam Teismui pritaikius įstatymą, kuri nors bylos šalis nebepalaiko savo pozicijos, veiksmai tokioje byloje dėl tokio įstatymo atitikties Konstitucijai turi būti tęsiami.

3. Konstitucinis Teismas gali panaikinti įstatymą dėl jo nekonstitucingumo tik tiek, kiek jį panaikinti buvo reikalaujama, arba tiek, kiek Konstitucinis Teismas būtų jį taikęs savo nagrinėjamoje byloje. Tačiau jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad visas įstatymas buvo priimtas tam deramų įgaliojimų neturinčios įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos arba jis buvo paskelbtas Konstitucijai prieštaraujančiu būdu, jis panaikina visą įstatymą kaip prieštaraujantį Konstitucijai. Tokia taisyklė negalioja tais atvejais, kai viso įstatymo panaikinimas aiškiai prieštarauja pareiškėjo, kuris į Konstitucinį Teismą kreipėsi šio straipsnio 1 dalies paskutiniame sakinyje nustatyta tvarka, teisėtiems interesams arba kai jo byla buvo priežastis pradėti įstatymo konstitucingumo *ex officio* tyrimą.

4. Jeigu Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo metu jo tiriamas įstatymas jau buvo panaikintas ir tyrimas buvo inicijuotas *ex officio* arba prašymas pateiktas teismo arba pareiškėjo, tvirtinančio, kad dėl įstatymo nekonstitucingumo buvo tiesiogiai pažeistos jo asmens teisės, Konstitucinis Teismas turi ištirti, ar tas įstatymas neprieštaravo Konstitucijai. Taip pat yra taikoma šio straipsnio 3 dalis.

5. Konstituciniam Teismui paskelbus nutarimą, kuriuo dėl prieštaravimo Konstitucijai panaikinamas įstatymo galiojimas, Federalinis Kancleris arba kompetentingas gubernatorius privalo nedelsiant paskelbti apie tokį įstatymo panaikinimą. Tokia tvarka taikoma ir paskelbus šio straipsnio 4 dalyje paminėtą nutarimą. Panaikinimas įsigalioja tą dieną, kurią apie tai yra paskelbiama, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis Teismas nustato kitokį terminą, kuris negali viršyti aštuoniolikos mėnesių.

6. Jeigu įstatymas, kaip prieštaraujantis Konstitucijai, Konstitucinio Teismo nutarimu panaikinamas, tą dieną, kurią panaikinimas įsigalioja, vėl įsigalioja teisinės nuostatos, anksčiau pakeistos įstatymu, kurį Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai (nebent Konstitucinio Teismo nutarime yra nustatyta kitaip). Akte dėl įstatymo panaikinimo taip pat nustatoma, kurios teisinės nuostatos vėl įsigalioja.

7. Jeigu įstatymas panaikinamas dėl jo prieštaravimo Konstitucijai arba jeigu Konstitucinis Teismas šio straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka paskelbė, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, visi teismai ir administracinės institucijos privalo vykdyti šį Konstitucinio Teismo sprendimą. Tačiau įstaty-

mas toliau yra taikomas sureguliuoti tiems santykiams, kurie prasidėjo iki jo panaikinimo, išskyrus tą konkrečią bylą, nebent Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustato kitaip. Jeigu Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustatė tokio panaikinimo įsigaliojimo datą šio straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, įstatymas ir toliau iki tos nustatytos datos galioja visiems juo reguliuojamiems santykiams, išskyrus tą konkrečią bylą.

140a straipsnis

1. Konstitucinis Teismas tiria, ar sutartys neprieštarauja įstatymams. 140 straipsnis galioja sutartims, sudarytoms gavus Nacionalinės Tarybos sutikimą, 50 straipsnis – ir įstatymams, pakeičiantiems sutartis pagal 16 straipsnio 1 dalį, o 139 straipsnis – visoms kitoms sutartims, jeigu už jų įgyvendinimą atsakingos valdžios institucijos nuo Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo dienos netaiko tokių sutarčių, kurias Teismas pripažįsta prieštaraujančiomis įstatymui arba Konstitucijai, nebent Teismas nustatytų datą, iki kurios tokia sutartis dar turi būti taikoma.

2. Jeigu Konstitucinis Teismas nustato, kad sutartis, kuriai įgyvendinti reikia priimti įstatymus arba juos detalizuojančius teisės aktus, prieštarauja įstatymui arba Konstitucijai, nebereikia priimti ją įgyvendinančių įstatymų arba juos detalizuojančių teisės aktų.

141 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas nagrinėja:

a) skundus dėl Federalinio Prezidento rinkimų, Tautai atstovaujančių institucijų, Europos Parlamento ir įstatymuose numatytų profesinių sąjungų institucijų (jos atstovų susirinkimo) rinkimų;

b) skundus dėl rinkimų į žemės vyriausybę ir municipalitetų vykdomosios valdžios institucijas;

c) Tautai atstovaujančios institucijos prašymus dėl vieno iš jos narių atstatydinimo; ne mažiau kaip vienuolikos Europos Parlamento narių, atstovaujančių Austrijos Respublikai, prašymus dėl vieno iš šio Parlamento narių, atstovaujančių Austrijos Respublikai, atstatydinimo;

d) įstatymuose numatytoms profesinėms sąjungoms atstovaujančių institucijų (jų atstovų susirinkimų) prašymus dėl vieno iš jų narių atstatydinimo;

e) skundus dėl nutarimų, kuriais konstatuotas Tautai atstovaujančios institucijos nario, municipalinės vykdomosios valdžios institucijos na-

rio arba įstatymuose numatytoms profesinėms sąjungoms atstovaujančių institucijų (jų atstovų susirinkimo) nario atstatydinimas. Šie skundai yra tiriami tik tiek, kiek federacijos arba žemių priimtuose rinkimų tvarką reguliuojančiuose įstatymuose numatyta paskelbti apie atstatydinimą administracinės valdžios institucijos priimtu nutarimu, ir tik tada, kai buvo išnaudotos visos teisinės gynybos dėl tokio nutarimo priemonės.

Skundas (prašymas) gali būti grindžiamas esą neteisėtomis rinkimų procedūromis arba jis gali sietis su viena iš įstatyme nustatytų priežasčių, kuri lemia Tautai atstovaujančios institucijos nario, municipalinės vykdomosios valdžios institucijos nario arba įstatymuose numatytoms profesinėms sąjungoms atstovaujančių institucijų (jų atstovų susirinkimų) nario atstatydinimą. Konstitucinis Teismas leidžia ginčyti rinkimų rezultatus, jeigu atstatydintas narys įrodo, kad rinkimuose buvo neteisėtų veiksmų, turėjusių įtakos jų rezultatams. Procese prieš administracinės valdžios institucijas Tautai atstovaujanti institucija arba įstatymuose numatyta profesinė sąjunga turi bylos šalies statusą.

2. Jeigu skundas pagal šio straipsnio 1 dalies a punktą yra priimtinas ir todėl apskritai ar iš dalies būtina surengti rinkimus į Tautai atstovaujančią instituciją, į Europos Parlamentą arba į įstatymuose numatytoms profesinėms sąjungoms atstovaujančias institucijas (jų atstovų susirinkimus), jų nariai netenka savo mandatų išrinkus naujus narius per rinkimus, kurie turi įvykti ne vėliau kaip per šimtą dienų nuo Konstitucinio Teismo sprendimo priėmimo.

3. Federaliniame įstatyme nustatoma, kokiais pagrindais Konstitucinis Teismas turi priimti nutarimą dėl įstatymų leidybos iniciatyvų, Tautos plebiscitų arba referendumų konstitucingumo. Tai, kokiam laikotarpiui, atsižvelgiant į galimą skundą, gali būti įmanoma atidėti įstatymo, priimto referendumu, paskelbimą, taip pat gali būti nustatyta federaliniame įstatyme.

142 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas tiria bylas, kuriose yra prašoma patvirtinti aukščiausiųjų federalinės ir žemių valdžios institucijų pareigūnų konstitucinę atsakomybę už teisės pažeidimus, padarytus jiems einant oficialias pareigas.

2. Tokius prašymus gali teikti:

a) dėl Federalinio Prezidento padaryto Federalinės Konstitucijos pažeidimo – Federalinis Susirinkimas, nutaręs balsavimu;

b) dėl Federalinės Vyriausybės ir pagal atsakomybę jai prilygintų valdžios institucijų padaryto įstatymo pažeidimo – Nacionalinė Taryba, nutarusi balsavimu;

c) dėl Austrijos atstovo Taryboje padaryto įstatymo pažeidimo klausimais, kuriuos reguliuoti priklauso federacijos kompetencijai, – Nacionalinė Taryba, nutarusi balsavimu; dėl Austrijos atstovo Taryboje padaryto įstatymo pažeidimo klausimais, kuriuos reguliuoti priklauso žemių kompetencijai, – vieningai sutarę visi landtagai;

d) dėl žemės vyriausybės narių ir šiuo įstatymu arba žemės konstitucija pagal atsakomybę jiems prilygintų valdžios institucijų padaryto įstatymo pažeidimo – už konkretų klausimą atsakingas landtagas, nutaręs balsavimu;

e) dėl gubernatoriaus, jo pavaduotojo (105 straipsnio 1 dalis) arba žemės vyriausybės nario (103 straipsnio 2–3 dalys) padaryto įstatymo pažeidimo, dėl federacijos priimtų įstatymą detalizuojančių teisės aktų ar kitų direktyvų (nurodymų) netiesioginio federacijos administravimo klausimais nevykdymo, taip pat dėl to, kad žemės vyriausybės narys nevykdo gubernatoriaus nurodymų, – Federalinė Vyriausybė, nutarusi balsavimu;

f) dėl federacijos sostinės Vienos valdžios institucijų tiek, kiek jos, veikdamos savarankiškos kompetencijos klausimais, įgyvendina federalinės vykdomosios valdžios funkcijas, padaryto įstatymo pažeidimo – Federalinė Vyriausybė, nutarusi balsavimu;

g) dėl gubernatoriaus neveikimo, jam neįvykdžius nurodymų, gautų pagal 14 straipsnio 8 dalį, – Federalinė Vyriausybė, nutarusi balsavimu;

h) dėl žemės mokyklų valdybos pirmininko arba vykdomojo pirmininko padaryto įstatymo pažeidimo, taip pat dėl to, kad jis nevykdo federacijos priimtų įstatymą detalizuojančių teisės aktų ar kitų direktyvų (nurodymų), – Federalinė Vyriausybė, nutarusi balsavimu;

i) dėl žemės vyriausybės narių padarytų įstatymų pažeidimų, taip pat dėl to, kad nevykdomi federacijos priimti įstatymus detalizuojantys teisės aktai tais klausimais, kurie kyla iš 11 straipsnio 1 dalies 7 punkto, taip pat dėl kliudymo atlikti 11 straipsnio 9 dalyje numatytas pareigas, – Nacionalinė Taryba arba Federalinė Vyriausybė, nutarusi balsavimu.

3. Jeigu pagal šio straipsnio 2 dalies e punktą Federalinė Vyriausybė pateikia kaltinimus tik gubernatoriui arba jo pavaduotojui ir yra įrodoma, kad kitas žemės vyriausybės narys, kuriam pagal 103 straipsnio 2 dalį pavesta spręsti netiesioginio federacijos administravimo srities klausimus, yra kaltas padaręs šio straipsnio 2 dalies e punkte numatytą nusižengimą,

Federalinė Vyriausybė nagrinėjant bylą gali bet kada išplėsti kaltinimus taip, kad jie būtų pateikiami ir tam kitam žemės vyriausybės nariui.

4. Tai, kad Konstitucinis Teismas patvirtina kaltinimą, reiškia pašalinimą iš pareigų ir, be to, jeigu yra itin sunkinančių aplinkybių, laikiną politinių teisių atėmimą. Jeigu konstatuojami tik nedideli įstatymo pažeidimai, kaip nurodyta šio straipsnio 2 dalies c, e, g ir h punktuose, Konstitucinis Teismas gali apsiriboti vien konstatavimu, kad buvo pažeistas įstatymas. Pašalinus iš žemės mokyklų valdybos pirmininko pareigų, kartu šalinama iš pareigų pagal 81a straipsnio 3 dalies b punktą.

5. Federalinis Prezidentas pagal 65 straipsnio 2 dalies c punktą jam pavestos teisės gali atsisakyti tik gavęs tos atstovaujamosios institucijos arba tų atstovaujamųjų institucijų, kurios balsavo už kaltinimų pateikimą, prašymą, bet kai kaltinimus pateikė Federalinė Vyriausybė, – tik gavęs jos prašymą ir visais atvejais – tik gavęs kaltinamojo sutikimą.

143 straipsnis

142 straipsnyje paminėtiems asmenims gali būti iškelta byla dėl baudžiamojo persekiojimo už traukiamo atsakomybėn asmens veiksmus, atliktus jam einant pareigas. Šiuo atveju kompetencija priklauso vien Konstituciniam Teismui; bet kokia paprasta teisme nagrinėjama baudžiamoji byla pereina į Konstitucinio Teismo jurisdikciją. Tokiose bylose, be 142 straipsnio 4 dalies nuostatų, gali būti taikomos ir baudžiamosios teisės normos.

144 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas skelbia nutarimus dėl administracinės valdžios institucijų, įskaitant nepriklausomus administracinius teismus, sprendimų tiek, kiek pareiškėjas savo prašymą grindžia tuo, kad toks sprendimas pažeidžia jo konstituciškai laiduojamą teisę arba jo asmens teisės yra ribojamos neteisėto įstatymą detalizuojančio teisės akto, Konstitucijos neatitinkančio įstatymo arba neteisėtos sutarties. Pareiškimas gali būti teikiamas tik išnaudojus visas kitas teisinės gynybos priemones.

2. Konstitucinis Teismas iki bylos nagrinėjimo gali nuspręsti atmesti prašymą, jeigu jis akivaizdžiai neturi galimybės jo patenkinti arba jeigu nutarimu nesitikima išaiškinti kokios nors konstitucinės problemos. Negalima atmesti prašymo, jeigu tokia byla pagal 133 straipsnį negali būti skiriama nagrinėti Administraciniam teismui.

3. Jeigu Konstitucinis Teismas nustato, kad teisė pagal šio straipsnio 1 dalies nuostatas ginčijamu sprendimu nebuvo pažeista ir jeigu ši konkreti

byla pagal 133 straipsnį patenka į Administracinio teismo kompetenciją, Konstitucinis Teismas pareiškėjo prašymu perduoda bylą Administraciniam teismui, kad šis ištirtų, ar pareiškėjo ginčijamu sprendimu nebuvo pažeista kuri nors kita jo teisė. Tokia tvarka taikoma ir pagal šios straipsnio 2 dalį priimtiems sprendimams.

145 straipsnis

Pagal specialaus federalinio įstatymo nuostatas Konstitucinis Teismas skelbia nutarimus dėl tarptautinės teisės pažeidimų.

146 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo nutarimus dėl 137 straipsnyje nurodytų prašymų įgyvendina bendrosios kompetencijos teismai.

2. Rūpintis kitų Konstitucinio Teismo nutarimų vykdymo priežiūra yra Federalinio Prezidento pareiga. Pagal Federalinio Prezidento nurodymus juos vykdo jo nuožiūra paskirtos federalinės arba žemių valdžios institucijos, įskaitant federalinę kariuomenę. Federaliniam Prezidentui prašymus prižiūrėti tokių nutarimų įgyvendinimą teikia pats Konstitucinis Teismas. Pirmiau minėtų Federalinio Prezidento nurodymų, jeigu juos vykdyti yra įgaliota federacija arba jos valdžios institucijos, nereikia kontrasignuoti pagal 67 straipsnį.

147 straipsnis

1. Konstitucinį Teismą sudaro pirmininkas, pirmininko pavaduotojas, dvylika papildomų narių ir šeši pakaitiniai nariai.

2. Pirmininką, pirmininko pavaduotoją, šešis papildomus ir tris pakaitinius narius skiria Federalinis Prezidentas, gavęs Federalinės Vyriausybės rekomendaciją; šie nariai yra parenkami iš teisėjų, administracinės valdžios pareigūnų, universiteto teisės katedroms vadovaujančių profesorių. Likusius šešis narius ir tris pakaitinius narius skiria Federalinis Prezidentas, gavęs Nacionalinės Tarybos pasiūlymus dėl trijų narių bei dviejų pakaitinių narių ir Federalinės Tarybos pasiūlymus dėl trijų narių bei vieno pakaitinio nario. Trys nariai ir du pakaitiniai nariai turi nuolat gyventi ne federalinėje sostinėje Vienoje. Einantys tarnybą administracinės valdžios pareigūnai, paskirti arba tikraisiais, arba pakaitiniais nariais, yra atleidžiami nuo visų pareigų, taip pat jiems nebemokamas pareiginis atlyginimas. Toks reikalavimas netaikomas administracinės valdžios pareigūnams, pa-

skirtiems pakaitiniais nariais, kurie taikant tokią išimtį buvo atleisti nuo visos privalomos savo veiklos.

3. Pirmininkas, pirmininko pavaduotojas, kiti nariai ir pakaitiniai nariai turi būti baigę teisės ir politikos mokslų studijas ir po jų ne mažiau kaip dešimt metų dirbę pagal įgytą profesiją.

4. Konstitucinio Teismo nariais negali būti šie pareigūnai: Federalinės Vyriausybės arba žemės vyriausybės nariai; Nacionalinės Tarybos arba Federalinės Tarybos nariai, bet kurio kito Tautai atstovaujančio susirinkimo nariai; tiems šių susirinkimų nariams, kurie buvo išrinkti į įstatymų leidybos instituciją arba paskirti į pareigas konkrečios trukmės kadencijai, toks pareigų nesuderinamumas taikomas iki kadencijos pabaigos. Konstitucinio Teismo nariais taip pat negali būti politinės partijos įdarbinti arba joje einantys pareigas asmenys.

5. Asmuo, kuris per pastaruosius ketverius metus ėjo vienas iš 4 dalyje nurodytų pareigų, negali būti skiriamas Konstitucinio Teismo pirmininku arba pirmininko pavaduotoju.

6. 87 straipsnio 1, 2 dalys ir 88 straipsnio 2 dalis yra taikomos Konstitucinio Teismo nariams ir pakaitiniams nariams; išsamus teisinis reguliavimas nustatomas federaliniame įstatyme, kuris turi būti priimamas 148 straipsnyje numatyta tvarka. Tų metų, kuriais teisėjui sukanka septyniasdešimt metų, gruodžio 31 dieną baigiasi jo paskyrimo į pareigas laikas.

7. Jeigu Konstitucinio Teismo narys arba pakaitinis narys be pateisinamos priežasties nereaguoja į tris iš eilės šaukimus atvykti į Konstitucinio Teismo posėdį, Konstitucinis Teismas, išklausęs teisėjo parodymus, tai oficialiai nustato kaip faktą. Fakto nustatymas reiškia, kad Konstitucinio Teismo narys arba pakaitinis narys šalinamas iš pareigų.

148 straipsnis

Išsamus Konstitucinio Teismo darbo tvarkos ir jo struktūros reguliavimas yra nustatomas specialiame federaliniame įstatyme ir jo pagrindu Konstitucinio Teismo posėdyje balsavimu priimtame Konstitucinio Teismo darbo reglamente.

VII SKIRSNIS. OMBUDSMENO TARNYBA

148a straipsnis

1. Kiekvienas gali teikti skundą ombudsmeno tarnybai (komisijai visuomenės skundams tirti) dėl įtariamo federacijos vykdomo prasto admi-

nistravimo, įskaitant jos kaip privatinės teisės subjekto veiklą, jeigu tokiems skundo pateikėjams toks prastas administravimas yra turėjęs poveikį, ir tik tiek, kiek jie negali arba nebegali naudotis teisine gynyba. Ombudsmeno tarnyba privalo nagrinėti visus tokius skundus. Skundo pateikėjas turi būti informuotas apie nagrinėjimo rezultatus ir veiksmus, kurių buvo būtina imtis.

2. Ombudsmeno tarnyba *ex officio* turi teisę savo iniciatyva tirti federacijos vykdomo prasto administravimo atvejus, taip pat jos kaip privatinės teisės subjekto veiklą.

3. Šiai tarnybai taip pat pavedama padėti nagrinėti peticijas ir asmenų grupių pareiškimus, pateiktus Nacionalinei Tarybai. Išsamus teisinis šios tarnybos veiklos reguliavimas nustatytas Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme.

4. Atlikdama savo užduotis ombudsmeno tarnyba yra nepriklausoma.

148b straipsnis

1. Visos federalinės, žemių ir municipalinės institucijos turi padėti ombudsmeno tarnybai įgyvendinti jos užduotis, leisti jai tikrinti jų turimus įrašus, o gavusios jos prašymą, pateikti jai reikiamus dokumentus. Ombudsmeno tarnybai atliekant tyrimą profesinė paslaptis nėra saugoma.

2. Ombudsmeno tarnyba turi gerbti profesinę paslaptį tiek, kiek ji jos sužinojo savo užduočiai atlikti. Tačiau teikdama savo pranešimą Nacionalinei Tarybai ombudsmeno tarnyba turi neatskleisti profesinės paslapties tik tiek, kiek reikia nacionaliniam saugumui laiduoti, arba tiek, kiek prašo suinteresuotosios šalys.

148c straipsnis

Ombudsmeno tarnyba gali federacijos aukščiausiojo lygmens valdymo reikalus tvarkančiai valdžios institucijai teikti rekomendacijas dėl priemonių, kurių konkrečiais atvejais reikėtų imtis. Jeigu tokie reikalai tvarkomi autonomiškai arba per ombudsmeno direktyvoms nepavaldžias įgaliotąsias institucijas, ombudsmeno tarnyba gali teikti rekomendacijas tokioms institucijoms. Federacijos aukščiausiojo lygmens valdymo reikalus tvarkanti valdžios institucija atitinkamai paiso tokių rekomendacijų. Per federaliniame įstatyme nustatytą terminą ji privalo arba paklusti duotoms rekomendacijoms, arba atitinkamai informuoti ombudsmeno tarnybą ar raštu pranešti, kodėl nebuvo laikomasi rekomendacijų.

148d straipsnis

Ombudsmeno tarnyba kasmet teikia Nacionalinei Tarybai ir Federalinei Tarybai pranešimą apie savo veiklą. Ombudsmeno tarnybos nariai turi teisę dalyvauti Nacionalinės Tarybos ir jos komitetų (pakomitečių) posėdžiuose dėl ombudsmeno tarnybos pranešimų; kiekvienu atveju, kai jie paprašo, rengiami klausymai. Kai Nacionalinės Tarybos ir jos komitetų (pakomitečių) posėdžiuose yra svarstomas federalinio finansų įstatymo dalių, kuriose numatomas ombudsmeno tarnybos finansavimas, projektas, šios tarnybos nariai taip pat turi teisę juose dalyvauti. Išsamus teisinis reguliavimas nustatomas Federaliniame Nacionalinės Tarybos statuto įstatyme ir Federalinės Tarybos statute.

148e straipsnis

Ombudsmeno tarnybos prašymu Konstitucinis Teismas tiria federalinės valdžios institucijų priimtų įstatymus detalizuojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

148f straipsnis

Jeigu tarp ombudsmeno tarnybos ir Federalinės Vyriausybės arba federalinio ministro kyla nesutarimų dėl teisinių nuostatų aiškinimo, Konstitucinis Teismas Federalinės Vyriausybės arba ombudsmeno tarnybos prašymu sprendžia šį klausimą uždarame posėdyje.

148g straipsnis

1. Ombudsmeno tarnybos būstinė yra Vienoje. Tarnybą sudaro trys nariai, vienas jų yra pirmininkas. Tarnybos kadencijos laikas yra šešeri metai. Neleidžiama to paties asmens rinkti ombudsmeno tarnybos nariu antrai kadencijai.

2. Ombudsmeno tarnybos narius renka Nacionalinė Taryba. Kandidatus teikia šios Tarybos Pagrindinis komitetas dalyvaujant ne mažiau kaip pusei jo narių. Kiekviena iš trijų daugiausia balsų Nacionalinėje Taryboje turinčių partijų turi teisę teikti minėtam komitetui po vieną kandidatūrą, kad šis ją vėliau teiktų Nacionalinei Tarybai. Prieš pradėdami eiti pareigas ombudsmeno tarnybos nariai prisiekia Federaliniam Prezidentui.

3. Ombudsmeno tarnybos pirmininko pareigas kasmet eina vis kitas tarnybos narys, pirmiausia tas, kurį pasiūliusi partija rinkimuose buvo gavusi daugiausia balsų. Ši rotacijos tvarka nesikeičia visą ombudsmeno tarnybos kadencijos laiką.

4. Jeigu ombudsmeno tarnybos narys atsistatydina anksčiau laiko, jo kandidatūrą pateikusi politinė partija, kuriai atstovaujama Nacionalinėje Taryboje, siūlo naują kandidatūrą. Naujai išrinktas narys eina pareigas likusį neišnaudotą kadencijos laiką. Jo rinkimai vyksta šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka.

5. Ombudsmeno tarnybos nariai turi turėti pasyviąją rinkimų į Nacionalinę Tarybą teisę; atlikdami savo tarnybines pareigas jie negali būti Federalinės Vyriausybės, žemės vyriausybės, jokios Tautai atstovaujančios institucijos nariais, taip pat negali dirbti jokio kito darbo.

148h straipsnis

1. Ombudsmeno tarnybos pareigūnus į pareigas skiria Federalinis Prezidentas, gavęs ombudsmeno tarnybos pirmininko rekomendaciją ir šiam kontrasignavus atitinkamą Federalinio Prezidento aktą. Tačiau Federalinis Prezidentas gali įgalioti ombudsmeno tarnybos pirmininką pačiam paskirti tam tikrų kategorijų pareigūnus. Pagalbinius darbuotojus į darbą priima pirmininkas; jis veikia kaip aukščiausioji administruojanti valdžia ir vykdydamas šias pareigas yra nepriklausomas.

2. Ombudsmeno tarnybos pareigūnų išimtinę tarnybą federacijai prižiūri ombudsmeno tarnybos pirmininkas.

3. Ombudsmeno tarnyba tvirtina savo darbo reglamentą ir paskirsto darbo krūvį savarankiškai veikiantiems savo nariams. Visi tarnybos nariai turi vienbalsiai pritarti Statuto priėmimui ir darbo krūvio paskirstymui.

148i straipsnis

1. Kiekviena žemė savo konstituciniame įstatyme gali paskelbti, kad ombudsmeno tarnyba turi kompetenciją tirti ir konkrečios žemės administravimo srities klausimus. Tokiu atveju taip pat taikomi 148e ir 148f straipsniai.

2. Jeigu žemės savo administruojamiems klausimams spręsti įsteigia institucijas, pagal savo funkcijas panašias į ombudsmeno tarnybą, žemės konstituciniame įstatyme gali būti numatyta nuostata, atitinkanti 148e ir 148f straipsnius.

148j straipsnis

Išsamus teisinis reguliavimas, kuriuo įgyvendinamos šio skirsnio nuostatos, yra įtvirtinamas federaliniame įstatyme.

VIII SKIRSNIS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

149 straipsnis

1. Įstatymai (kartu su šiuo įstatymu), kurie pagal 44 straipsnio 1 dalį kartu su juos dėl konstitucinių nuostatų priėmimo pakeičiančiais įstatymais yra laikomi konstituciniais įstatymais:

1867 m. gruodžio 21 d. Pagrindinis įstatymas (RGBl, Nr. 142) dėl piliečių teisių karalystėse ir žemėse, kurioms atstovaujama Karalystės Taryboje;

1862 m. spalio 27 d. Įstatymas dėl teisės į gyvenamąją vietą apsaugos (RGBl, Nr. 88);

Laikinojo nacionalinio susirinkimo 1918 m. spalio 30 d. rezoliucija (StGBl, Nr. 3);

1919 m. balandžio 3 d. Įstatymas dėl Habsburgų Lotaringų giminės ištrėmimo ir turto nusavinimo (StGBl, Nr. 209);

1919 m. rugsėjo 10 d. Sen Žermeno sutarties III dalies V skyrius (StGBl, 1920 m., Nr. 303).

2. 1867 m. gruodžio 21 d. Pagrindinio įstatymo 20 straipsnis (RGBl, Nr. 142), taip pat 1869 m. gegužės 5 d. įstatymas (RGBl, Nr. 66), priimtas minėto straipsnio pagrindu, yra panaikinami.

150 straipsnis

1. Perėjimo prie Federalinės Konstitucijos, įtvirtinamos šiuo įstatymu, tvarka turi būti nustatyta specialiame įstatyme, įsigaliojančiame kartu su šiuo įstatymu.

2. Įsigaliojus įstatymui dėl Konstitucijos galiojimo, gali būti priimami kiti įstatymai, suderinti su naujai suformuluotomis federalinio konstitucinio įstatymo nuostatomis. Tačiau jie negali įsigalioti anksčiau negu naujos federalinio konstitucinio įstatymo nuostatos, jeigu tokiuose įstatymuose yra ir kitokių nuostatų, nei vien tos, kuriomis nustatomos priemonės, būtinos tam, kad būtų pradėtos įgyvendinti naujosios Federalinės Konstitucijos nuostatos.

151 straipsnis

1. 78d straipsnis ir 118 straipsnio 8 dalis, kaip jie suformuluoti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1991 m. Nr. 565, įsigalioja 1992 m. sausio 1 d. Policijos, kuri veikė iki 1992 m. sausio 1 d., šis reguliavimas nepakeičia; ši nuostata įsigalioja 1992 m. sausio 1 d.

2. 10 straipsnio 1 dalies 7 punktas, 52a straipsnis, 78a–78c straipsniai, 102 straipsnio 2 dalis, taip pat III skirsnio ir 102 straipsnio pavadinimų pakeitimai, kaip jie suformuluoti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1991 m. Nr. 565, įsigalioja 1993 m. gegužės 1 d.

3. 1993 m. balandžio 30 d. 24 valandą netenka galios 102 straipsnio 5 dalies antras sakinys, taip pat 6 ir 7 dalys. Žodžiai „išskyrus vietos valdžios administraciją“, esantys 102 straipsnio 2 dalyje, panaikinami nuo 1993 m. balandžio 30 d. 24 valandos.

4. 26 straipsnis, 41 straipsnio 2 dalis, 49b straipsnio 3 dalis, 56 straipsnio 2–4 dalys, 95 straipsnio 1–3 dalys, 96 straipsnio 3 dalis ir naujas 56 straipsnio 1 dalies pavadinimas, kaip jie suformuluoti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1992 m. Nr. 470, įsigalioja 1993 m. gegužės 1 d.

5. 54 straipsnis, kaip jis suformuluotas federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1992 m. Nr. 868, įsigalioja 1993 m. sausio 1 d.

6. Toliau išvardytos nuostatos, kaip jos suformuluotos federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1993 m. Nr. 508, įsigalioja tokia tvarka:

1) 10 straipsnio 1 dalies 9 punktas, 11 straipsnio 1 dalies 7 punktas, taip pat 11 straipsnio 6–9 dalys įsigalioja 1994 m. liepos 1 d.;

2) 28 straipsnio 5 dalis, 52 straipsnio 2 dalis, buvusio 52 straipsnio 2 ir 3 dalių nauja numeracija (3 ir 4 dalys) bei 52b straipsnis įsigalioja 1993 m. spalio 1 d.;

3) 142 straipsnio 2 dalies i punktas įsigalioja 2001 m. sausio 1 d.

7. 11 straipsnio 7 ir 8 dalys, kaip jos suformuluotos federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1993 m. Nr. 508, yra panaikinamos 2000 m. gruodžio 31 d. 24 valandą. Nepriklausomame aplinkos apsaugos teisme nagrinėjamų bylų, neužbaigtų iki 2000 m. gruodžio 31 d., perdavimo nagrinėti pagal kompetenciją klausimas bus sprendžiamas atsižvelgiant į iki 2000 m. gruodžio 31 d. susidariusią teisinę padėtį.

7a. 102 straipsnio 2 dalis, kaip ji suformuluota federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1997 m. Nr. 2, įsigalioja 1994 m. sausio 1 d. Šio įstatymo 102 straipsnio 2 dalis, kaip ji suformuluota federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1993 m. Nr. 532, tuo pačiu metu yra panaikinama.

8. 54 straipsnis, kaip jis suformuluotas federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1994 m. Nr. 268, įsigalioja 1994 m. balandžio 1 d.

9. 6 straipsnio 2 ir 3 dalys, 26 straipsnio 2 dalis, 41 straipsnio 2 dalis, 49b straipsnio 3 dalis ir 117 straipsnio 2 dalies pirmas sakinys, kaip jie suformuluoti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1994 m. Nr. 268, įsigalioja 1995 m. sausio 1 d. Federaliniuose ir žemių įstatymuose sąvoka „nuolatinė gyvenamoji vieta“ nuo 1996 m. sausio 1 d. yra keičiama sąvoka „pagrindinė gyvenamoji vieta“, išskyrus tą atvejį, kai sąvoka „nuolatinė gyvenamoji vieta“ jau buvo pakeista sąvoka „pagrindinė gyvenamoji vieta“. Nuo 1996 m. sausio 1 d. sąvoka „nuolatinė gyvenamoji vieta“ nebegali būti vartojama federaliniuose ir žemių įstatymuose; jeigu žemės įstatyme nenustatyta, kad landtago ar municipalitetų tarybų rinkimų teisė priklauso nuo pagrindinės gyvenamosios vietos arba gyvenamosios vietos, ji priklauso nuo nuolatinės gyvenamosios vietos. Sprendžiant dėl deputatų mandatų paskirstymo savarankiškoms rinkimų apygardoms (rinkimų vienetams) ir regioninių rinkimų apygardų bei atstovavimo žemėms Federalinėje Taryboje (34 straipsnis), nuolatinė gyvenamoji vieta, kuri nustatyta per paskutinį visuotinį gyventojų surašymą, laikoma pagrindine gyvenamąja vieta tol, kol gaunami kito visuotinio gyventojų surašymo rezultatai.

10. 87 straipsnio 3 dalis ir 88a straipsnis, kaip jie suformuluoti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1994 m. Nr. 506, įsigalioja 1994 m. liepos 1 d.

11. Toliau išdėstytos nuostatos taikomos naujai suformuluotų arba papildomų federalinio konstitucinio įstatymo, paskelbto BGBl 1994 m. Nr. 1013, nuostatų įsigaliojimui, to paties federalinio konstitucinio įstatymo panaikintoms nuostatoms, taip pat naujo teisinio statuso gavimo atvejais:

1) šio įstatymo pavadinimas, 21 straipsnio 6 ir 7 dalys, 56 straipsnio 2 ir 4 dalys, 122 straipsnio 3–5 dalys, 123 straipsnio 2 dalis, 123a straipsnio 1 dalis, 124 straipsnis, 147 straipsnio 2 dalies antras sakinys ir 150 straipsnio 2 dalis įsigalioja 1995 m. sausio 1 d.;

2) kartu su Austrijos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą sutartimi įsigalioja I skirsnio pavadinimas, I skirsnio A skyriaus pavadinimas, 10 straipsnio 1 dalies 18 punktas, 16 straipsnio 4 dalis, I skirsnio B skyrius, 30 straipsnio 3 dalis, 59 straipsnis, 73 straipsnio 2 dalis, 117 straipsnio 2 dalis, 141 straipsnio 1 ir 2 dalys, 142 straipsnio 2 dalies c punkto ir po jo einančių d–i punktų pavadinimai bei 142 straipsnio 3–5 dalys;

3) įsigaliojus šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintoms nuostatoms, netenka galios 10 straipsnio 4–6 dalys ir 16 straipsnio 6 dalis, kaip jos išdėstytos federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1992 m. Nr. 276;

4) 122 straipsnio 1 dalis ir 127b straipsnis įsigalioja 1997 m. sausio 1 d.; šios nuostatos nuo 1994 m. gruodžio 31 d. taikomos administraciniams veiksmams tvarkant viešąsias lėšas;

5) kol bendra tvarka Austrijos atstovai dar nėra išrinkti į Europos Parlamentą, juos iš Federalinio Susirinkimo narių pagal partijų pateiktas kandidatūras deleguoja Nacionalinė Taryba. Kandidatūras teikia partijos, atstovaujamos pagal balsus, gautus rinkimuose, vykdomuose pagal proporcinio atstovavimo principą. Kol yra deleguoti į Europos Parlamentą, Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos nariai vienu metu gali eiti abejas pareigas. Jeigu Nacionalinės Tarybos narys, deleguotas į Europos Parlamentą, atsisako savo, kaip Nacionalinės Tarybos nario, mandato, yra taikomos 56 straipsnio 2 ir 3 dalys. Taip pat galioja 23b straipsnio 1 ir 2 dalys;

6) šio straipsnio 10 dalies 5 punktas įsigalioja 1994 m. gruodžio 22 d.

11a. 112 straipsnis, kaip jis išdėstytas federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1994 m. Nr. 1013, ir 103 straipsnio 3 dalis bei 151 straipsnio 6 dalies 3 punktas, kaip jie išdėstyti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1999 m. Nr. 8, įsigalioja 1995 m. sausio 1 d.

12. 59a, 59b straipsniai ir 95 straipsnio 4 dalis, kaip jie išdėstyti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1996 m. Nr. 392, įsigalioja 1996 m. rugpjūčio 1 d. Iki pagal 59a straipsnį ir 95 straipsnio 4 dalį bus priimtos žemės teisinės nuostatos, konkrečiose žemėse taikomos atitinkamos federalinės teisinės nuostatos, nebent tos žemės jau yra priėmusios teisines nuostatas, numatytas 59a straipsnyje ir 95 straipsnio 4 dalyje.

13. 23e straipsnio 6 dalis ir 28 straipsnio 5 dalis, kaip jos išdėstytos federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1996 m. Nr. 437, įsigalioja 1996 m. rugsėjo 15 d.

14. 49 straipsnis ir 49a straipsnio 1 ir 3 dalys, kaip jos išdėstytos federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl 1996 m. Nr. 659, įsigalioja 1997 m. sausio 1 d.

15. 55 straipsnis, kaip jis išdėstytas federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 1997 m. Nr. 2, įsigalioja 1997 m. sausio 1 d. Tuo pačiu metu netenka galios 54 straipsnis.

16. 147 straipsnio 2 dalis, kaip ji išdėstyta federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 1997 m. Nr. 64, įsigalioja 1997 m. rugpjūčio 1 d.

17. 69 straipsnio 2 ir 3 dalys, 73 straipsnio 1 dalis, 73 straipsnio 3 dalis ir 148d straipsnis, kaip jie išdėstyti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 1997 m. Nr. 87, įsigalioja 1997 m. rugsėjo 1 d. 129 straipsnis, VI skirsnio B skyrius, 131 straipsnio 3 dalis ir nauji pavadinimai VI skirsnyje įsigalioja 1998 m. sausio 1 d.

18. 9a straipsnio 4 dalis, kaip ji išdėstyta federaliniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 1998 m. Nr. 30, įsigalioja 1998 m. sausio 1 d.

19. 23f straipsnis įsigalioja kartu su Amsterdamo sutartimi. Federalinis Kancleris turi paskelbti šią datą Federacijos įstatymų leidinyje.

20. Panaikinamos šios 149 straipsnio 1 dalies dalys:

1) liaudies teismo bylose nuo 1955 m. gruodžio 30 d. 24 valandos panaikinama nuoroda į 1945 m. lapkričio 30 d. konstitucinį įstatymą, paskelbtą BGBl 1946 m. Nr. 6, siejamą su 1863 m. spalio 27 d. Įstatymu dėl asmens laisvių apsaugos (BGBl Nr. 87);

2) nuo 1981 m. liepos 31 d. 24 valandos panaikinami šie žodžiai: „1919 m. gegužės 8 d. įstatymas Nr. 257 dėl Vokietijos-Austrijos Respublikos valstybės herbo ir antspaudo su pakeitimais, padarytais 1919 m. spalio 21 d. įstatymo, paskelbto StGBl Nr. 484, 2, 5 ir 6 straipsniais;“.

21. 144 straipsnio 3 dalyje esantys žodžiai „arba tiesiogiai administruojant ir priverčiant“ 1990 m. gruodžio 31 d. 24 valandą yra panaikinami.

22. 10 straipsnio 1 dalies 14 punktas, 15 straipsnio 3, 4 dalys, 18 straipsnio 5 dalis, 21 straipsnis, 37 straipsnio 2 dalis, 51b straipsnio 6 dalis, 52b straipsnio 1 dalis, 60 straipsnio 2 dalis, 78d straipsnio 2 dalis, 102 straipsnio 1 dalis, 102 straipsnio 6 dalies naujas pavadinimas, 118 straipsnio 8 dalis, 118a straipsnis ir 125 straipsnio 3 dalis, kaip jie išdėstyti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 1999 m. Nr. 8, įsigalioja 1999 m. sausio 1 d. 1998 m. gruodžio 31 d. 24 valandą yra panaikinama 102 straipsnio 5 dalis.

23. 30 straipsnio 3 dalies pirmas sakinys, 127c straipsnis, 129c straipsnio 4 dalis, 147 straipsnio 2 dalies ketvirtas ir penktas sakiniai, 147 straipsnio 6 dalies pirmas sakinys, kaip jie išdėstyti federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 1999 m. Nr. 148, įsigalioja 1999 m. rugpjūčio 1 d.

24. 8 straipsnis, kaip jis išdėstytas federaliniame konstituciniame įstatyme, paskelbtame BGBl I 2000 m. Nr. 68, įsigalioja 2000 m. rugpjūčio 1 d.

152 straipsnis

Vykdyti šį įstatymą pavedama Federalinei Vyriausybei.

AZERBAIDŽANO RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Azerbaidžano Respublika – valstybė Kaukazo regione, užimanti apie 86,6 tūkst. km^2 plotą ir besiribojanti su Rusija, Gruzija, Armėnija ir Iranu[1]. 2013 m. šioje valstybėje buvo 9,5 mln. gyventojų[2]. Šios valstybės sudėtyje yra Nachičevanės Autonominė Respublika, eksklavas, užimantis apie 5 500 km^2 ir nuo pagrindinės šalies teritorijos atskirtas Armėnijos Respublikos. Jame gyvena apie 400 tūkst. gyventojų, o jo teritorija ribojasi su Armėnija, Iranu ir Turkija[3].

Azerbaidžano geografinė padėtis lėmė, kad ši valstybė kaip tiltas tarp Europos ir Azijos perėjo ilgą ir komplikuotą kelią iki jos valstybingumo susiformavimo. Nors laikoma, kad pirmieji gyventojai dabartinėje Azerbaidžano Respublikos teritorijoje gyveno daugiau nei prieš milijoną metų[4], apie Azerbaidžaną kaip valstybę galima kalbėti tik nuo jos nepriklausomybės nuo carinės Rusijos paskelbimo 1918 m. gegužės 28 d. Tarpukariu Demokratinė Azerbaidžano Respublika tapo pirmąją valstybe Rytuose, sukūrusia daugiapartinį parlamentą[5]. Vis dėlto tarpukario Azerbaidžano valstybė gyvavo tik 23 mėnesius, nes Raudonoji Armija 1920 m. sausio 27 d. užėmė Baku, o netrukus įsigalėjo visame Azerbaidžane. 1920 m. balandžio

---

1 About Azerbaijan [interaktyvus]. *Permanent mission of Republic of Azerbaijan to United Nations* [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.un.int/azerbaijan/index.php?action=stmod&page=territory>.

2 Azerbaijan Demographics Profile 2013 [interaktyvus]. *Index Mundi* [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.indexmundi.com/azerbaijan/demographics_profile.html>.

3 Nachičevanės Autonominė Respublika [interaktyvus]. *Vikipedija* [žiūrėta 2012-02-12]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Nachi%C4%8Devan%C4%97s_autonomin%C4%97_respublika>.

4 Svante, E. *Azerbaijan Since Independence*. New York: M. E. Sharpe Publishing, 2011.

5 Azerbaidžano ambasadoriaus Lietuvoje Hasano Mammadzada sveikinimo kalba Nepriklausomybės dienos proga [interaktyvus]. *Azerbaidžano ir Lietuvos tarpvyriausybinė dvišalė bendradarbiavimo komisija* [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://azlit.info/index.php?option=com_content&view=article&id=477%3Aazerbaidano-ambasadoriaus-lietuvoje-hasan-mammadzada-sveikinimo-kalba-nepriklausomybs-dienos-proga-&catid=32%3Axbrlr-lt&Itemid=7&lang=lt>.

20 d. įkurta Azerbaidžano Tarybų Socialistinė Respublika (TSR)[6]. Nepriklausomo Azerbaidžano idėja įgyvendinta tik prasidėjus paskutiniam dvidešimtojo amžiaus dešimtmečiui. Kelią į šios valstybės nepriklausomybę lydėjo sovietų valdžios inicijuoti kariniai išpuoliai 1920 m. sausio 20 d., kai per ginkluotą puolimą žuvo 134, o buvo sužeista apie 600 asmenų[7]. Azerbaidžano Respublika atkūrė savo nepriklausomybę 1991 m. rugpjūčio 30 d. griuvus Sovietų Sąjungai.

Azerbaidžano Respublika yra Nepriklausomų valstybių sandraugos narė. 1992 m. liepos 3 d. tapo UNESCO nare, 2001 m. sausio 25 d. Europos Tarybos nare[8], yra sudariusi bendradarbiavimo sutartis su NATO ir Europos Sąjunga.

Azerbaidžano konstitucingumo istorijos pradžia, deja, negalime laikyti Demokratinės Azerbaidžano Respublikos (1918–1920) pagrindinio įstatymo, nes jo nebuvo spėta priimti. Dėl to Azerbaidžano konstitucijų istorija skaičiuojama nuo jo kaip sovietinės respublikos pagrindinių įstatymų priėmimo. Pirmoji Azerbaidžano Konstitucija buvo priimta 1921 m. gegužės 19 d. visuotiniame Azerbaidžano sovietų kongrese. Šis dokumentas buvo pakeistas 1925 m. kovo 19 d. Ketvirtajame Visuotiniame Azerbaidžano sovietų kongrese priėmus naują Konstituciją, suderintą su 1921 m. Sovietų Konstitucija. Vėliau, 1978 m. balandžio 21 d., buvo priimta nauja Azerbaidžano TSR Konstitucija. Būtinybė priimti naują Konstituciją atsirado šaliai paskelbus apie nepriklausomybę. Jai rengti buvo sudaryta komisija, kuriai vadovavo prezidentas Heydaras Aliyevas. Dokumento projektas buvo pateiktas referendumui ir tauta jį priėmė 1995 m. lapkričio 12 d. Konstitucija įsigaliojo 1995 m. lapkričio 27 d. Pirmieji Konstitucijos papildymai ir pakeitimai buvo padaryti referendumu 2002 m. rugpjūčio 24 d. – buvo pakeisti arba papildyti 22 Konstitucijos straipsniai. Vėlesni pakeitimai buvo priimti taip pat referendumu 2009 m. kovo 18 d. Šį kartą papildyti ir / ar pakeisti 29 Konstitucijos straipsniai.

Azerbaidžano Respublikos Konstitucija yra sudaryta iš preambulės, 5 skyrių, 12 skirsnių ir 158 straipsnių.

---

6 Svante, E. *Azerbaijan Since Independence.* New York: M. E. Sharpe Publishing, 2011.

7 *Juodasis Azerbaidžano istorijos sausis – Sovietų armijos surengtos skerdynės* [interaktyvus]. *Lietuvos rytas* [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12639646871261751115-juodasis-azerbaid%C5%BEano-istorijos-sausis-soviet%C5%B3-armijos-surengtos-skerdyn%C4%97s-nuotraukos.htm#.UvtxPmZDHMw>.

8 Azerbaijan [interaktyvus]. *Europos Taryba* [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/web/portal/azerbaijan>.

Konstitucijos preambulėje įtvirtintas tautos siekis tęsti savo valstybingumo tradicijas ir užtikrinti visų gerovę, teisingumą, laisvę ir saugumą bei skelbiami ketinimai ginti valstybės nepriklausomybę, suverenitetą ir teritorinį vientisumą, garantuoti demokratinę santvarką, siekti pilietinės visuomenės susikūrimo, kurti teisinę, pasaulietišką valstybę, užtikrinti visiems padorų gyvenimo lygį atsižvelgiant į teisingą ekonominę ir socialinę tvarką bei likti ištikimai bendražmogiškoms vertybėms, gyventi draugystės, taikos su kitomis tautomis ir saugumo sąlygomis bei šiuo tikslu bendradarbiauti[9].

Pirmajame Konstitucijos skyriuje „Bendrosios nuostatos" visų pirma įtvirtintas vienas iš svarbiausių konstitucinių principų – tautos suverenitetas, taip pat įtvirtinama tautos teisė spręsti visus klausimus, susijusius su jos teisėmis ir interesais, bei konkretizuojama, kurie klausimai gali būti sprendžiami tik referendumo būdu, o kurie taip sprendžiami negali būti. Pirmajame skirsnyje taip pat aptarti tautos atstovavimo bei įtvirtintos tautos vienybės klausimai ir draudimas pasisavinti šalies valdžią. Antrajame Konstitucijos skirsnyje įtvirtintos teisės normos, nustatančios valstybės formą. Vadovaujantis Konstitucijos 7 straipsnio I dalimi, „Azerbaidžano valstybė yra demokratinė, teisinė, pasaulietinė, unitarinė respublika". Tame pačiame straipsnyje įtvirtintas ir teisės viršenybės principas, svarbų vaidmenį suteikiant tarptautinėms sutartims, kurių dalyve yra Azerbaidžano Respublika. 7 straipsnio III dalyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas, kuris detalizuojamas nurodant, kad įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijas atlieka Milli Medžlisas, vykdomosios – Prezidentas, o teisminės – teismai. Konstitucijos 2 skirsnyje taip pat įtvirtinamas ir detalizuojamas teritorijos vientisumo principas, apibrėžta teritorijos samprata. Konstitucijos antrame skyriuje taip pat įtvirtinamas nuosavybės neliečiamumo principas, įvardijamos nuosavybės rūšys, teisė į gamtinius išteklius, nustatoma, kad valstybės ekonomika veikia pagal rinkos ekonomikos modelį. Gana daug dėmesio yra skiriama ir socialinėms teisėms, kurių apsauga įvardijama valstybės rūpesčiu, bei šeimos klausimams. Atsižvelgiant į tai, kad Azerbaidžane dominuojanti religija yra islamas, svarbios nuostatos yra susijusios su religijos ir valstybės atskyrimu. Konstitucijos 18 straipsnyje nustatyta, kad „Azerbaidžano Respublikoje religija atskirta nuo valstybės". Kitos antrojo skirsnio nuostatos nustato šalies piniginį vienetą, valstybinę kalbą, sostinę bei Azerbaidžano valstybės simbolius.

9 Constitution of Republic of Azerbaijan [interaktyvus]. *Office of President of Republic of Azerbaijan* [žiūrėta 2014-02-12]. Prieiga per internetą: <http://en.president.az/azerbaijan/constitution/>.

Antrasis Konstitucijos skyrius „Pagrindinės teisės, laisvės ir pareigos" apima teisės normas, detaliai identifikuojančias Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teises ir jų apimtis. Skyriuje deklaruojama, kad nuo gimimo kiekvienas žmogus turi neliečiamas prigimtines teises ir laisves ir pirmiausiai teisę į lygybę (prieš valstybę, įstatymą neatsižvelgiant į lytį, rasę, tautybę, religiją, kalbą, kilmę, turtinę padėtį, pareigas, įsitikinimus, priklausomybę politinėms partijoms, profesinėms sąjungoms ar kitiems visuomeniniams susivienijimams). Konstitucijos 27 straipsnyje įtvirtinama teisė į gyvybę (su išimtimis, nes, pavyzdžiui, mirties bausmė Azerbaidžane nėra panaikinta). Šiame Konstitucijos skirsnyje numatytos ir kitos svarbios teisės, kaip teisė į laisvę, nuosavybę, intelektinę nuosavybę, saugų gyvenimą, asmens neliečiamumą, būsto neliečiamumą, santuoką (pažymint, kad niekas negali būti verčiamas sudaryti santuoką, o sutuoktiniai turi lygias teises. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad įtvirtinama pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti nedarbingus tėvus), darbą, streiką, poilsį, socialinę apsaugą, teisė gyventi sveikoje aplinkoje ir pan. Pilietybės klausimu šiame skirsnyje apibrėžiama piliečio sąvoka, nurodant, kad „asmuo, pavaldus Azerbaidžano valstybei, turintis su ja politinį ir teisinį ryšį bei abipuses teises ir pareigas, yra Azerbaidžano Respublikos pilietis. Asmuo, gimęs Azerbaidžano Respublikos teritorijoje arba jei abu jo tėvai yra Azerbaidžano Respublikos piliečiai, yra Azerbaidžano Respublikos pilietis. Asmuo, kurio vienas tėvų yra Azerbaidžano Respublikos pilietis, yra Azerbaidžano Respublikos pilietis". Piliečiams suteikiama teisė tiesiogiai ar per atstovus dalyvauti valstybės valdyme, balsuoti rinkimuose ir būti išrinktiems.

Antrojo Konstitucijos skyriaus 60–68 straipsniai įtvirtina žmogaus teises, susijusias su jo pažeistų teisių gynyba bei teismo procesu. Čia numatytos tokios garantijos kaip teisė į teisminę gynybą, teisinę pagalbą, įtvirtinama nekaltumo prezumpcija, pakartotino nuteisimo už tą patį nusikaltimą neleistinumas, draudimas versti duoti parodymus prieš save ir gimines bei kita. Skirsnyje taip pat apibrėžiamos užsieniečių ir asmenų be pilietybės teisės, teisė į politinį prieglobstį. Skirsnio 71 straipsnyje įtvirtinamas tiesioginis piliečių teisių ir laisvių galiojimas.

Konstitucijos antrojo skyriaus IV skirsnyje „Pagrindinės piliečių pareigos" nurodoma, kad piliečiai, įgyvendindami savo teises ir laisves, turi laikytis iš jų atsirandančių pareigų, nustatytų Konstitucijos ir įstatymų. Šiame skirsnyje įtvirtinta pareiga laikytis Konstitucijos ir įstatymų bei gerbti kitų asmenų teises ir pareigas. Tarp svarbiausių piliečio pareigų tokios pa-

reigos kaip mokesčių ir kitų valstybinių rinkliavų mokėjimas laiku, ištikimybė tėvynei, pagarba valstybės simboliams, tėvynės gynimas ir pan.

Trečiasis Konstitucijos skirsnis „Valstybės valdžia“ yra skirtas valstybės valdžios padalijimo principo įgyvendinimui ir atskirų valdžios grandžių kompetencijos atskyrimui. Įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Milli Medžlisas, kurį sudaro 125 deputatai, penkerių metų kadencijai renkami tautos visuotinių, lygių ir tiesioginių rinkimų būdu taikant mažoritarinę rinkimų sistemą, balsuojant laisvai, asmeniškai ir slaptai. Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyti reikalavimai Milli Medžliso deputatams (25 metų amžiaus cenzas ir Azerbaidžano pilietybė). Šiame straipsnyje taip pat nustatytos aktyviosios rinkimų teisės išimtys. Įtvirtinti deputatų mandatų atėmimo, įgaliojimų praradimo pagrindai, nuostatos dėl deputatų neliečiamybės, draudimas traukti atsakomybėm deputatus už veiklą, balsavimą ir reiškimąsi Milli Medžlise. Pagal Konstitucijos 93 straipsnio pirmąją dalį Azerbaidžano parlamentas yra įgaliotas priimti konstitucinius įstatymus, įstatymus ir nutarimus, tačiau pagal 93 straipsnio IV dalį „Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso įstatymuose ir nutarimuose negali būti numatyti konkretūs nurodymai vykdomosios valdžios organams ir teismams“. 94 straipsnio I dalyje išvardijama, kokiose srityse Milli Medžlisas gali nustatyti bendrąsias taisykles, pavyzdžiui, naudojimasis žmogaus ir piliečio teisėmis ir laisvėmis, įtvirtintomis Konstitucijoje, šių teisių ir laisvių valstybės garantijos; rinkimai, referendumas, teismų sistema ir teisėjų statusas; prokuratūra; advokatūra ir notariatas; valstybės apdovanojimai; fizinių ir juridinių asmenų statusas; sandoriai, civilinės sutartys, atstovavimas ir paveldėjimas ir t. t. Įdomu tai, kad sąrašas gali būti papildomas Milli Medžlisui priimant konstitucinį įstatymą. Sprendimai Milli Medžlise priimami 63 balsų dauguma, išskyrus dėl Prezidento rinkimų, rinkimų į Milli Medžlisą, deputatų statuso ir referendumo. Šiais klausimais sprendimai turi būti priimti 83 deputatų balsų dauguma. Konstitucijos 95 straipsnis apibrėžia Milli Medžliso kompetenciją. Atkreiptinas dėmesys, kad didžioji dalis Milli Medžliso kompetencijos yra realizuojama Prezidento teikimu arba kreipimusi į Milli Medžlisą. Savarankiškos veiklos kryptys yra jo paties darbo organizavimas; administracinis teritorinis suskirstymas; tarptautinių sutarčių ratifikavimas ir denonsavimas; pasitikėjimo Ministrų Kabinetu klausimo sprendimas; referendumo skyrimas; amnestija ir savivaldybių ataskaitų išklausymas. Didelė dalis kitų Milli Medžliso kompetencijos sričių yra susijusios su įvairių pareigūnų skyrimu Prezidento teikimu.

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Azerbaidžiane yra suteikta Milli Medžliso deputatams, Prezidentui, Aukščiausiajam Teismui, Prokuratūrai ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisui. Taip pat įstatymų iniciatyvos teisė yra suteikta 40 tūkstančių Azerbaidžano piliečių, turinčių rinkimų teisę. Milli Medžliso priimti įstatymai yra teikiami pasirašyti Prezidentui, o įsigalioja nuo jų paskelbimo dienos.

VI Konstitucijos skirsnis „Vykdomoji valdžia“ pradedamas nuostata, jog „Azerbaidžano Respublikoje vykdomoji valdžia priklauso Azerbaidžano Respublikos Prezidentui“. Kituose straipsniuose ši nuostata detalizuojama. Prezidentui taikomi reikalavimai, susiję su amžiumi (amžiaus cenzas 35 metai), Azerbaidžano Respublikos pilietybe ir nuolatiniu per 10 metų gyvenimu Azerbaidžano teritorijoje. Prezidentas renkamas 5 metų kadencijai, lygiais ir tiesioginiais rinkimais, daugiau kaip pusės rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų dauguma. Prezidento rinkimų rezultatus skelbia Konstitucinis Teismas per 14 dienų nuo balsavimo dienos. Prezidentas savo pareigas pradeda eiti prisiekęs. Prezidentui atsistatydinus ar pripažinus, kad jis negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės iki bus išrinktas naujas Prezidentas, Prezidento pareigas vykdo Ministras Pirmininkas. Konstitucijos 109 straipsnyje yra nustatyti Prezidento įgaliojimai. Prezidentas skiria rinkimus į Milli Medžlisą; teikia Milli Medžlisui tvirtinti valstybės biudžetą; tvirtina valstybines ekonomines ir socialines programas; teikia teikimus Millin Medžlisui skirti įvairius pareigūnus; skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Ministrų Kabineto narius; esant būtinumui pirmininkauja Ministrų Kabineto posėdžiams; priima sprendimą dėl Ministrų Kabineto atstatydinimo; formuoja centrines ir vietines vykdomosios valdžios institucijas atsižvelgiant į išlaidas, numatytas vykdomajai valdžiai valstybės biudžete; atšaukia Ministrų Kabineto ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimus ir įsakymus, centrinių ir vietinių vykdomosios valdžios institucijų aktus ir t. t. Prezidentas formuoja Ministrų Kabinetą, kuris yra aukščiausia vykdomoji Prezidento instancija, pavaldi ir atskaitinga išskirtinai Prezidentui. Ministrų Kabineto kadencija sutampa su Prezidento kadencija. Ministrų Kabineto posėdžiams vadovauja Ministras Pirmininkas, kurį skiria Prezidentas Milli Medžliso pritarimu. 124 straipsnis, kuris yra paskutinysis VI skirsnyje, nustato, kad vykdomąją valdžią vietose įgyvendina vietos vykdomosios valdžios vadovai, kuriuos skiria ir atleidžia Prezidentas. Prezidentas taip pat nustato vietos vykdomosios valdžios įgaliojimus.

Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos VII skirsnis yra skirtas teisės normoms, reglamentuojančioms teisminės valdžios klausimus. 125 straipsnyje nustatyta, jog teisminę valdžią Azerbaidžano Respublikoje vykdo tik teismai įgyvendinami teisingumą, bei detalizuojama valstybės teismų sistema: Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, apeliaciniai teismai, bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai. Šiame skirsnyje detalizuojami ir reikalavimai kandidatams į teisėjus (Azerbaidžano Respublikos piliečiai, ne jaunesni kaip 30 metų, turintys rinkimų teisę, aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 5 metų teisinio darbo stažą), įtvirtinami pagrindiniai teisminės valdžios principai (teisėjų nepriklausomumas, neliečiamumas, piliečių lygybė prieš įstatymą, teismo posėdžių viešumas, rungimasis, teisė į gynybą, nekaltumo prezumpcija ir t. t.) bei nustatomi konkrečių teismų funkcionavimo pagrindai. Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, kuriuos skiria Milli Medžlisas Respublikos Prezidento teikimu. Konstitucinio Teismo kompetencija yra nagrinėti įvairių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitiems aukštesnės teisinės galios aktams, tarptautinių sutarčių atitiktį Konstitucijai, spręsti ginčus, susijusius su įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių įgaliojimų atskyrimu. Taip pat Konstituciniam Teismui yra suteikta kompetencija aiškinti Konstituciją ir įstatymus. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat yra įpareigotas nagrinėti individualius skundus, nes kiekvienas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka apskųsti Konstituciniam Teismui įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų norminius aktus, savivaldybių ir teismų aktus, pažeidžiančius jo teises ir laisves, kaip prieštaraujančius Konstitucijai. Taip pat teismams yra suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos ir įstatymų aiškinimo žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo klausimais.

Konstitucijos 131 ir 132 straipsniai glaustai nustato Aukščiausiojo ir apeliacinių teismų statusą bei teisėjų skyrimo tvarką (abiejų minėtų teismų teisėjus skiria Milli Medžlisas Prezidento teikimu). Skirsnyje, reglamentuojančiame teisminės valdžios pagrindus Konstitucijoje, taip pat pateiktos nuostatos, nustatančios Prokuratūros statusą.

Konstitucijos VII skirsnis skiriamas Nachičevanės Autonominės Respublikos statusui ir įgaliojimams reguliuoti. Šis subjektas įvardijamas neatskiriama Azerbaidžano dalimi, kurioje galioja Azerbaidžano Konstitucija, įstatymai ir kiti teisės aktai. Kiek neprieštarauja minėtiems teisės aktams, Nichičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas (įstatymų

leidybos subjektas) gali priiminėti įstatymus. Nachičevanės Autonominė Respublika taip pat turi savo Konstituciją, tačiau ji negali prieštarauti Azerbaidžano Konstitucijai ir įstatymams. Šis teisės aktas tvirtinamas konstituciniu įstatymu Milli Medžlise Prezidento teikimu. Nachičevanės Autonominėje Respublikoje įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas, vykdomąją valdžią – Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetas, teisminę valdžią – Nachičevanės Autonominės Respublikos teismai. Ali Medžlisą sudaro 45 nariai, kurie renkami 5 metų kadencijai. Ali Medžliso kompetencija rinkimų į Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisą, mokesčių, ekonominės plėtros krypčių nustatymo, socialinės apsaugos, aplinkos apsaugos, turizmo, sveikatos apsaugos, mokslo, kultūros klausimų sprendimas.

Konstitucijos ketvirtame skyriuje pateikiamos vietos savivaldos klausimus reglamentuojančios nuostatos. Vietos savivaldą vadovaujantis 142 straipsniu vykdo savivaldybės. Jos formuojamos rinkimais. Pagrindinės savivaldybių kompetencijos sritys yra jų pačių veiklos organizavimas, vietinių rinkliavų ir mokesčių nustatymas, vietinio biudžeto sudarymas ir vykdymas, savivaldybių nuosavybės valdymas, įvairių vietinės reikšmės programų koordinavimas. Konstitucijoje detaliai aprašoma jos keitimo tvarka. Pažymėtina, kad vadovaujantis Konstitucijos 152 straipsniu jos tekstas gali būti keičiamas tik referendumu (jį inicijuoja Milli Medžlisas arba Prezidentas, abiem atvejais dėl siūlomų pakeitimų gavus išankstinę Konstitucinio Teismo išvadą). Kai kurie Konstitucijos straipsniai negali būti siūlomi keisti referendumu (dėl Konstitucijos 1, 2, 6, 7, 8 ir 21 str. pakeitimo ar panaikinimo, dėl žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių, numatytų šios Konstitucijos III skirsnyje, panaikinimo arba dėl jų apribojimo daugiau, nei tai numatyta tarptautinėse sutartyse, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika).

Analizuojamoje Konstitucijoje yra numatyta galimybė papildyti Konstituciją. Šiai procedūrai skirtas XII skirsnis. Konstitucijos papildymai gali būti priimami kaip konstituciniai įstatymai Milli Medžlise 95 balsų dauguma. Jie teikiami balsuoti Milli Medžlisui du kartus (kas 6 mėnesius). Pasiūlymus dėl Konstitucijos papildymo turi teisę teikti Prezidentas arba ne mažiau nei 63 Milli Medžliso deputatai. Negalima teikti pasiūlymų dėl Konstitucijos nuostatų, esančių pirmame šios Konstitucijos skirsnyje.

AZERBAIDŽANO RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[10]

Priimta 1995 m. lapkričio 12 d.

Azerbaidžano Tauta, tęsdama šimtametes savo valstybingumo tradicijas, vadovaudamasi konstituciniame akte „Dėl valstybinės Azerbaidžano Respublikos nepriklausomybės“ įtvirtintais principais, siekdama užtikrinti visų ir kiekvieno gerovę, įtvirtinti teisingumą, laisvę ir saugumą, pripažindama savo atsakomybę praeities, dabarties ir ateities kartoms, naudodama savo suverenią teisę, iškilmingai skelbia savo ketinimus:

- ginti Azerbaidžano valstybės nepriklausomybę, suverenitetą ir teritorinį vientisumą;
- garantuoti demokratinę santvarką Konstitucijos pagrindu;
- stiprinti pilietinę visuomenę;
- kaip Tautos valios išraišką, sukurti teisinę, pasaulietišką valstybę, užtikrinančią įstatymų viršenybę;
- užtikrinti visiems padorų gyvenimo lygį atsižvelgiant į teisingą ekonominę ir socialinę tvarką;
- likdama ištikima bendražmogiškoms vertybėms, gyventi draugystės, taikos su kitomis tautomis ir saugumo sąlygomis bei šiuo tikslu bendradarbiauti.

Ši Konstitucija priimama visuotiniu Tautos balsavimu – referendumu anksčiau minėtų aukštų ketinimų vardan.

---

[10] Azerbaidžano Respublikos Konstitucija, paskelbta Azerbaidžano Prezidento interneto puslapyje <http://en.president.az/azerbaijan/constitution/>, išversta iš anglų ir rusų kalbų.

PIRMAS SKYRIUS. BENDROSIOS NUOSTATOS

I skirsnis. Tautos valdžia

1 straipsnis. Valdžios šaltinis

I. Azerbaidžano Respublikoje vienintelis valstybės valdžios šaltinis yra Azerbaidžano Tauta.

II. Azerbaidžano Tautą sudaro Azerbaidžano Respublikos piliečiai, gyvenantys Azerbaidžano Respublikos teritorijoje ir už jos ribų, ir laikomi pavaldžiais Azerbaidžano valstybei ir jos įstatymams, neprieštaraujant tarptautinės teisės normoms.

2 straipsnis. Tautos suverenitetas

I. Laisvai ir nepriklausomai spręsti savo likimą ir nustatyti valdymo formą yra suvereni Azerbaidžano Tautos teisė.

II. Azerbaidžano Tauta vykdo savo suverenią galią tiesiogiai visuotinio balsavimo būdu – referendumu ir per savo atstovus, išrinktus vadovaujantis visuotinių, lygių ir tiesioginių rinkimų teise laisvu, slaptu ir asmenišku balsavimu.

3 straipsnis. Klausimai, spręstini visuotiniu balsavimu – referendumu

I. Azerbaidžano Tauta gali referendumu išspręsti bet kokį klausimą, susijusį su jos teisėmis ir interesais.

II. Toliau išvardyti klausimai gali būti sprendžiami tik referendumu:

1) Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos priėmimas ir keitimas;

2) Azerbaidžano Respublikos valstybės sienų keitimas.

III. Šie klausimai negali būti sprendžiami referendumu:

1) mokesčiai ir valstybės biudžetas;

2) amnestija ir malonės suteikimas;

3) rinkimas, skyrimas ar tvirtinimas pareigūnų, kurių rinkimas, skyrimas ar tvirtinimas priskirtas atitinkamai įstatymų leidžiamosios ir (ar) vykdomosios valdžios institucijoms. (1)

4 straipsnis. Teisė atstovauti Tautai

Niekas, išskyrus įgaliotuosius atstovus, neturi teisės atstovauti Tautai, kalbėti Tautos vardu bei daryti pareiškimus Tautos vardu.

5 straipsnis. Tautos vienybė

I. Azerbaidžano Tauta vieninga.

II. Azerbaidžano Tautos vienybė sudaro Azerbaidžano valstybės pagrindą. Azerbaidžano Respublika yra bendra ir nedaloma visų Azerbaidžano Respublikos piliečių gimtinė.

6 straipsnis. Valdžios pasisavinimo nepriimtinumas

I. Jokia Azerbaidžano Tautos dalis, jokia socialinė grupė ar organizacija, joks asmuo negali pasisavinti įgaliojimų vykdyti valdžią.

II. Valdžios pasisavinimas yra sunkiausias nusikaltimas Tautai.

II skirsnis. Valstybės pagrindai

7 straipsnis. Azerbaidžano valstybė

I. Azerbaidžano valstybė yra demokratinė, teisinė, pasaulietinė, unitarinė respublika.

II. Azerbaidžano Respublikoje valstybinė valdžia vidaus klausimais ribojama tik teise, išorės klausimais – tik nuostatomis, kylančiomis iš tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika.

III. Valstybinė valdžia Azerbaidžano Respublikoje organizuojama valdžių padalijimo principu:

- įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas;
- vykdomoji valdžia priklauso Azerbaidžano Respublikos Prezidentui;
- teisminę valdžią vykdo Azerbaidžano Respublikos teismai.

IV. Įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios sąveikauja vadovaujantis šios Konstitucijos nuostatomis ir yra nepriklausomos vykdydamos savo įgaliojimus.

8 straipsnis. Azerbaidžano valstybės vadovas

I. Azerbaidžano valstybės vadovas yra Azerbaidžano Respublikos Prezidentas. Jis atstovauja Azerbaidžano valstybei šalies viduje ir išoriniuose santykiuose.

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas įkūnija Azerbaidžano Tautos vienybę ir Azerbaidžano valstybingumo tąsą.

III. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas yra Azerbaidžano valstybės nepriklausomybės ir teritorinio vientisumo, tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika, laikymosi garantas.

IV. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas yra teisminės valdžios nepriklausomybės garantas.

9 straipsnis. Ginkluotosios pajėgos

I. Azerbaidžano Respublika siekdama užtikrinti savo saugumą ir gynybą kuria ginkluotąsias pajėgas ir kitas karines formuotes.

II. Azerbaidžano Respublika neigia karą kaip kėsinimosi į kitų valstybių nepriklausomybę priemonę ir kaip tarptautinių ginčų sprendimo būdą.

III. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis Azerbaidžano Respublikos ginkluotųjų pajėgų vadas.

10 straipsnis. Tarptautinių santykių principai

Azerbaidžano Respublika savo santykius su kitomis valstybėmis grindžia visuotinai pripažįstamų tarptautinės teisės normų principais.

11 straipsnis. Teritorija

I. Azerbaidžano Respublikos teritorija vientisa, neliečiama ir nedaloma.

II. Vidaus Azerbaidžano Respublikos vandenys, priklausantis Azerbaidžano Respublikai Kaspijos jūros (ežero) sektorius, oro erdvė virš Azerbaidžano Respublikos yra sudedamosios Azerbaidžano Respublikos teritorijos dalys.

III. Azerbaidžano Respublikos teritorija negali būti perduodama. Azerbaidžano Respublika niekam neperduoda jokios, nei sausumos, nei vandenų, dalies savo teritorijos; valstybės sienos gali būti keičiamos tik Azerbaidžano Tautos valia, išreikšta visų Azerbaidžano gyventojų referendumu, surengtu Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sprendimu.

12 straipsnis. Aukščiausias valstybės tikslas

I. Aukščiausias valstybės tikslas yra užtikrinti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, padorų gyvenimo lygį Azerbaidžano Respublikos piliečiams.

II. Išvardytos šioje Konstitucijoje žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės taikomos atsižvelgiant į tarptautines sutartis, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika.

13 straipsnis. Nuosavybė

I. Azerbaidžano Respublikoje nuosavybė neliečiama ir saugoma valstybės.

II. Nuosavybė gali būti valstybės, privati ir savivaldybės.

III. Nuosavybė negali būti naudojama pažeidžiant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, asmens orumą.

14 straipsnis. Gamtos ištekliai

Gamtos ištekliai priklauso Azerbaidžano Respublikai nepažeidžiant bet kurių fizinių ir juridinių asmenų teisių bei interesų.

15 straipsnis. Ekonominė plėtra ir valstybė

I. Azerbaidžano Respublikoje ekonomikos, grindžiamos įvairiomis nuosavybės rūšimis, plėtra tarnauja Tautos gerovės didinimui.

II. Azerbaidžano valstybė rinkos santykių pagrindu kuria ekonomikos plėtros sąlygas, garantuoja verslininkystės laisvę, neleidžia monopolių ir nesąžiningos konkurencijos ūkiniuose santykiuose.

16 straipsnis. Socialinė raida ir valstybė

I. Azerbaidžano valstybė rūpinasi Tautos ir kiekvieno piliečio gerovės kėlimu, socialine apsauga ir padoriu gyvenimo lygiu.

II. Azerbaidžano valstybė skatina kultūros, švietimo, sveikatos apsaugos, mokslo, meno plėtrą, saugo šalies gamtą, istorinį, materialinį ir dvasinį Tautos paveldą.

17 straipsnis. Šeima ir valstybė

I. Valstybė ypač rūpinasi šeima kaip pagrindiniu visuomenės vienetu.

II. Tėvai privalo rūpintis vaikais ir juos auklėti. Valstybė kontroliuoja šios pareigos vykdymą.

III. Vaikais, neturinčiais tėvų ar globėjų, likusiais be tėvų globos, rūpinasi valstybė.

IV. Draudžiama įtraukti vaikus į veiklą, kuri gali kelti grėsmę jų gyvybei, sveikatai ar moralei.

V. Vaikai, nesulaukę 15 metų amžiaus, negali būti priimti į darbą.

VI. Valstybė kontroliuoja vaiko teisių įgyvendinimą.

18 straipsnis. Religija ir valstybė

I. Azerbaidžano Respublikoje religija atskirta nuo valstybės. Visi tikėjimai prieš įstatymą yra lygūs.

II. Draudžiama skleisti ir propaguoti religijas (religinius judėjimus), žeminančias žmogaus orumą arba prieštaraujančias žmogiškumo principams.

III. Valstybinė švietimo sistema yra pasaulietiška.

19 straipsnis. Piniginis vienetas

I. Piniginis Azerbaidžano Respublikos vienetas yra manatas.

II. Teisę leisti į apyvartą ir išimti iš apyvartos pinigus turi tik Centrinis bankas. Azerbaidžano Respublikos centrinis bankas priklauso išskirtinai valstybei.

III. Be manato, Azerbaidžano Respublikos teritorijoje draudžiama kaip mokėjimo priemonę naudoti kitus piniginius vienetus.

20 straipsnis. Apribojimai, taikomi valstybės skoloms

Skolos, padarytos siekiant padėti sukilti prieš Azerbaidžano valstybę arba sukelti valstybinį perversmą, negali būti Azerbaidžano Respublikos priimtos kaip įsipareigojimas ir apmokamos.

21 straipsnis. Valstybinė kalba

I. Valstybinė kalba Azerbaidžano Respublikoje yra azerbaidžaniečių kalba. Azerbaidžano Respublika užtikrina azerbaidžaniečių kalbos plėtrą.

II. Azerbaidžano Respublika užtikrina laisvą kitų kalbų, kuriomis kalba gyventojai, vartojimą ir vystymąsi.

22 straipsnis. Sostinė

Azerbaidžano Respublikos sostinė yra Baku miestas.

23 straipsnis. Azerbaidžano valstybės simboliai

I. Valstybiniai Azerbaidžano Respublikos simboliai yra Azerbaidžano Respublikos valstybės vėliava, Azerbaidžano Respublikos valstybės herbas ir Azerbaidžano Respublikos valstybės himnas.

II. Azerbaidžano Respublikos valstybės vėliava sudaryta iš trijų horizontalių vienodo pločio juostų. Viršutinė juosta – žydros spalvos, vidurinė – raudonos, apatinė – žalios, raudonos juostos viduryje abiejose vėliavos pusėse pavaizduotas baltos spalvos pusmėnulis ir aštuonkampė žvaigždė. Vėliavos pločio ir ilgio santykis 1 : 2.

III. Azerbaidžano Respublikos valstybės vėliavos ir Azerbaidžano Respublikos valstybės herbo atvaizdus, Azerbaidžano Respublikos valstybės himno muziką ir tekstą nustato Azerbaidžano Respublikos konstitucinis įstatymas.

ANTRAS SKYRIUS. PAGRINDINĖS TEISĖS, LAISVĖS IR PAREIGOS

III skirsnis. Pagrindinės žmogaus ir piliečio teisės bei laisvės

24 straipsnis. Pagrindinis žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių principas

I. Nuo gimimo momento kiekvienas žmogus turi neliečiamas prigimtines teises ir laisves.

II. Teisės ir laisvės taip pat apima kiekvieno žmogaus atsakomybę bei pareigas visuomenei ir kitiems žmonėms.

25 straipsnis. Lygybės teisė

I. Prieš įstatymą ir teismą visi lygūs.

II. Vyrai ir moterys turi vienodas teises ir laisves.

III. Valstybė garantuoja kiekvienam teisių ir laisvių lygybę nepriklausomai nuo rasės, tautybės, religijos, kalbos, lyties, kilmės, turtinės padėties, pareigų, įsitikinimų, priklausomybės politinėms partijoms, profesinėms sąjungoms ar kitiems visuomeniniams susivienijimams. Draudžiama riboti žmogaus ir piliečio teises ir laisves dėl rasinės, tautinės, religinės priklausomybės, kalbos, lyties, kilmės, įsitikinimų, politinių ir socialinių pažiūrų.

IV. Niekam negali būti padaryta žala, suteiktos lengvatos ar privilegijos arba atsisakyta suteikti lengvatas ar privilegijas anksčiau numatytais pagrindais.

V. Kiekvienam asmeniui užtikrinamos vienodos teisės santykiuose su valstybės institucijomis ir valstybinės valdžios įgaliotiniais, priimančiais sprendimus, susijusius su teisėmis ir laisvėmis.

26 straipsnis. Žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių gynimas

I. Kiekvienas turi teisę ginti savo teises ir laisves įstatymų nedraudžiamais būdais.

II. Valstybė garantuoja kiekvienam jo teisių ir laisvių gynimą.

27 straipsnis. Teisė į gyvybę

I. Kiekvienas turi teisę į gyvybę.

II. Išskyrus priešo kareivių naikinimą ginkluoto valstybės užpuolimo metu, mirties bausmės taikymą remiantis įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu ir kitais įstatymų numatytais atvejais, kiekvieno asmens teisė į gyvybę yra neliečiama.

III. Mirties bausmė nuo šiol iki jos visiško panaikinimo gali būti įstatymų nustatoma kaip išimtinė bausmė tik už itin sunkius nusikaltimus valstybei, žmogaus gyvybei ir sveikatai.

IV. Išskyrus įstatymų nustatytus būtinosios ginties, būtinojo reikalingumo, nusikaltėlio suėmimo ir sulaikymo, kalinio pabėgimo iš kalinimo vietos prevencijos, sukilimo prieš valstybę arba valstybinio perversmo prevencijos, ginkluoto šalies užpuolimo atvejus, neleidžiama naudoti ginklo prieš žmogų.

28 straipsnis. Teisė į laisvę

I. Kiekvienas turi teisę į laisvę.

II. Teisė į laisvę gali būti apribota tik įstatymų numatyta tvarka sulaikymo, suėmimo ar laisvės atėmimo būdu.

III. Kiekvienas, teisėtai esantis Azerbaidžano Respublikos teritorijoje, turi teisę laisvai judėti, pasirinkti gyvenamąją vietą ir išvykti iš Azerbaidžano Respublikos.

IV. Azerbaidžano Respublikos pilietis turi teisę bet kuriuo metu nevaržomai grįžti į savo šalį.

29 straipsnis. Nuosavybės teisė

I. Kiekvienas žmogus turi nuosavybės teisę.

II. Nė viena nuosavybės rūšis nėra viršesnė už kitą. Nuosavybės teisė, įskaitant privačios nuosavybės teisę, saugoma įstatymo.

III. Kiekvienas gali turėti kilnojamojo ir nekilnojamojo turto. Nuosavybės teisė apima savininko teisę vienasmeniškai ar kartu su kitais asmenimis valdyti turtą, naudotis ir disponuoti juo.

IV. Iš nieko negali būti atimama nuosavybė be teismo sprendimo. Neleidžiamas visiškas turto konfiskavimas. Turto perleidimas valstybės ir visuomenės poreikiams leidžiamas tik iš anksto numačius sąžiningą jo vertės atlyginimą.

V. Valstybė garantuoja paveldėjimo teisę.

30 straipsnis. Teisė į intelektinę nuosavybę

I. Kiekvienas turi teisę į intelektinę nuosavybę.

II. Autorių teisės, išradimų teisės ir kitos intelektinės nuosavybės teisių rūšys saugomos įstatymu.

31 straipsnis. Teisė į saugų gyvenimą

I. Kiekvienas turi teisę į saugų gyvenimą.

II. Draudžiama kėsintis į bet kurio asmens gyvybę, fizinę ir psichinę sveikatą, nuosavybę, būstą, taikyti prieš jį prievartą, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus.

32 straipsnis. Teisė į asmens neliečiamumą

I. Kiekvienas turi teisę į asmens neliečiamumą.

II. Kiekvienas turi teisę saugoti asmeninio ir šeimos gyvenimo paslaptį. Išskyrus įstatymo nustatytus atvejus, draudžiama kištis į asmeninį gyvenimą.

III. Neleidžiama rinkti, kaupti, naudoti ir skleisti informaciją apie kieno nors privatų gyvenimą be jo sutikimo.

IV. Valstybė garantuoja kiekvienam teisę į susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, pašto, telegrafo pranešimų bei kitomis ryšio priemonėmis perduodamų duomenų paslapties saugojimą. Ši teisė įstatymo nustatyta tvarka gali būti apribota siekiant užkirsti kelią nusikaltimui arba nustatyti tiesą tiriant baudžiamąją bylą.

V. Išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, kiekvienas asmuo gali susipažinti su apie jį surinktais duomenimis. Kiekvienas asmuo turi teisę pareikalauti ištaisyti arba išimti (sunaikinti) apie jį surinktus duomenis, neatitinkančius tikrovės, neišsamius bei gautus pažeidžiant įstatymų reikalavimus.

33 straipsnis. Teisė į būsto neliečiamumą

I. Kiekvienas turi teisę į būsto neliečiamumą.

II. Niekas neturi teisės patekti į būstą be jame gyvenančių asmenų leidimo, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus arba teismo sprendimu.

34 straipsnis. Teisė į santuoką

I. Kiekvienas, pasiekęs įstatymu nustatytą amžių, turi teisę sukurti šeimą.

II. Santuoka sudaroma savanoriško sutikimo pagrindu. Niekas negali būti verčiamas sudaryti santuoką.

III. Valstybė globoja šeimą ir santuoką. Motinystė, tėvystė, vaikystė saugomos įstatymų. Valstybė remia daugiavaikes šeimas.

IV. Sutuoktinių teisės lygios. Rūpintis vaikais, auklėti juos yra tėvų teisė ir pareiga.

V. Vaikų pareiga – gerbti tėvus, rūpintis jais. Darbingi vaikai, sulaukę 18 metų, privalo išlaikyti nedarbingus tėvus.

35 straipsnis. Teisė į darbą

I. Darbas sudaro asmeninės ir visuomeninės gerovės pagrindą.

II. Kiekvienas turi teisę pagal savo gebėjimus laisvai pasirinkti veiklą, profesiją, užsiėmimą ir darbo vietą.

III. Niekas negali būti verčiamas dirbti.

IV. Darbo sutartys sudaromos laisvai. Niekas negali būti verčiamas sudaryti darbo sutartį.

V. Teismo sprendimu leidžiamas priverstinis darbas, kurio sąlygos ir terminai numatyti įstatymo, priverstinis darbas vykdant įgaliotų asmenų įsakymus karinėje tarnyboje, piliečių vertimas atlikti reikiamus darbus nepaprastosios padėties ir karo sąlygomis.

VI. Kiekvienas turi teisę dirbti saugiomis ir sveikomis sąlygomis, gauti atlyginimą už savo darbą be jokio diskriminavimo ir ne mažesnį nei valstybės nustatytas minimalus atlyginimas už darbą.

VII. Bedarbiai turi teisę gauti iš valstybės socialinę pašalpą.

VIII. Valstybė visomis išgalėmis siekia mažinti nedarbą.

36 straipsnis. Teisė į streiką

I. Kiekvienas turi teisę streikuoti savarankiškai ar kartu su kitais.

II. Teisė į streiką dirbantiesiems pagal darbo sutartį gali būti apribota tik įstatymo numatytais atvejais. Negali streikuoti kariai ir civiliai asmenys, tarnaujantys ginkluotosiose pajėgose ir kituose Azerbaidžano Respublikos kariniuose daliniuose.

III. Individualūs ir kolektyviniai darbo ginčai sprendžiami įstatymų nustatyta tvarka.

37 straipsnis. Teisė į poilsį

I. Kiekvienas turi teisę į poilsį.

II. Dirbantiesiems pagal darbo sutartį garantuojama įstatymo nustatyta darbo diena, neviršijanti 8 valandų, poilsio ir švenčių dienos, ne rečiau nei vieną kartą per metus suteikiamos ne trumpesnės nei 21 kalendorinė diena mokamos atostogos.

38 straipsnis. Teisė į socialinę apsaugą

I. Kiekvienas turi teisę į socialinę apsaugą.

II. Vargstančiųjų parama pirmiausia yra jų šeimos narių pareiga.

III. Kiekvienas turi teisę į socialinę apsaugą sukakus įstatymų nustatytam amžiui, ligos, invalidumo, maitintojo netekimo atveju, tapus nedarbingam, nedarbo ir kitais įstatymų nustatytais atvejais.

IV. Minimalų pensijų ir socialinių pašalpų dydį nustato įstatymas.

V. Valstybė sudaro sąlygas labdaringos veiklos, savanoriško socialinio draudimo ir kitų socialinės apsaugos formų plėtrai.

39 straipsnis. Teisė gyventi sveikoje aplinkoje

I. Kiekvienas turi teisę gyventi sveikoje aplinkoje.

II. Kiekvienas turi teisę rinkti informaciją apie tikrąją aplinkos būklę ir gauti žalos, padarytos jo sveikatai ir turtui dėl ekologinio teisės pažeidimo, atlyginimą.

III. Niekas negali kelti pavojų arba daryti žalą aplinkai, gamtos ištekliams peržengiant įstatymų nustatytas ribas.

IV. Valstybė garantuoja ekologinės pusiausvyros, įstatymų nurodytų laukinių augalų ir gyvūnų išsaugojimą.

40 straipsnis. Teisė į kultūrą

I. Kiekvienas turi teisę dalyvauti kultūriniame gyvenime, naudotis kultūros įstaigų paslaugomis ir kultūros vertybėmis.

II. Kiekvienas privalo gerbti istorinį, kultūrinį ir dvasinį paveldą, rūpintis juo, saugoti istorijos ir kultūros paminklus.

41 straipsnis. Teisė į sveikatos apsaugą

I. Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą ir medicinos pagalbą.

II. Valstybė taiko būtinąsias priemones įvairios nuosavybės formos sveikatinimo veiklos rūšims plėtoti, garantuoja sanitarinę epidemiologinę gerovę, užtikrina medicinos draudimo formų įvairovę.

III. Pareigūnai, slepiantys faktus ir atvejus, keliančius grėsmę žmonių gyvybei ir sveikatai, traukiami atsakomybėn pagal įstatymus.

42 straipsnis. Teisė į išsilavinimą

I. Kiekvienas pilietis turi teisę į išsilavinimą.

II. Valstybė garantuoja teisę į nemokamą privalomą bendrąjį vidurinį išsilavinimą.

III. Valstybė kontroliuoja švietimo sistemą.

IV. Valstybė garantuoja talentams tolesnio lavinimosi galimybes nepriklausomai nuo jų finansinės padėties.

V. Valstybė nustato minimalius išsilavinimo standartus.

43 straipsnis. Teisė į būstą

I. Nė iš vieno negalima neteisėtai atimti būsto.

II. Valstybė skatina gyvenamųjų namų statybą, taiko specialiąsias priemones žmogaus teisei į būstą įgyvendinti.

44 straipsnis. Teisė į tautinį tapatumą

I. Kiekvienas turi teisę saugoti savo tautinį tapatumą.

II. Niekas negali būti priverstas keisti savo tautinio tapatumo.

45 straipsnis. Teisė vartoti gimtąją kalbą

I. Kiekvienas turi teisę vartoti gimtąją kalbą. Kiekvienas turi teisę būti auklėjamas ir ugdomas bei kurti bet kuria pageidaujama kalba.

II. Iš nieko negalima atimti teisės vartoti gimtąją kalbą.

46 straipsnis. Teisė į garbės ir orumo gynimą

I. Kiekvienas turi teisę ginti savo garbę ir orumą.

II. Valstybė saugo žmogaus orumą. Jokiu pagrindu negalima pateisinti žmogaus orumo pažeminimo.

III. Niekas negali būti kankinamas. Su niekuo negalima elgtis ar bausti taip, kad būtų pažemintas jo orumas. Su niekuo negalima atlikinėti medicinos, mokslinių ar kitokių bandymų be jo savanoriško sutikimo.

47 straipsnis. Minties ir žodžio laisvė

I. Kiekvienas turi minties ir žodžio laisvę.

II. Niekas negali būti verčiamas reikšti savo mintis ir įsitikinimus ar jų atsisakyti.

III. Neleidžiama agitacija ir propaganda, kurstančios rasinę, tautinę, religinę ar socialinę neapykantą ir priešiškumą.

48 straipsnis. Sąžinės laisvė

I. Kiekvienas turi sąžinės laisvę.

II. Kiekvienas turi teisę turėti savo požiūrį į religiją, išpažinti atskirai ar kartu su kitais bet kurį tikėjimą ar religiją arba neišpažinti jokios, išreikšti ir skleisti savo įsitikinimus, susijusius su religija.

III. Galima laisvai atlikti religines apeigas, jei jos nepažeidžia viešosios tvarkos arba neprieštarauja visuomenės moralei.

IV. Religiniai įsitikinimai ir pažiūros negali pateisinti teisės pažeidimų.

V. Nieko negalima versti reikšti (demonstruoti) religinius įsitikinimus, atlikti religines apeigas ar dalyvauti jose.

49 straipsnis. Susirinkimų laisvė

I. Kiekvienas turi susirinkimų laisvę.

II. Kiekvienas turi teisę, iš anksto pranešęs atitinkamoms valdžios institucijoms, bendradarbiaujant su kitais, taikiai ir be ginklų, rengti susitikimus, mitingus, demonstracijas, eitynes ir piketus.

50 straipsnis. Informacijos laisvė

I. Kiekvienas gali laisvai ieškoti, gauti, perduoti, kurti ir skleisti bet kokią informaciją.

II. Garantuojama visuomenės informavimo laisvė. Draudžiama valstybinė žiniasklaidos priemonių, įskaitant spaudą, cenzūra.

III. Kiekvienam asmeniui garantuojama teisė paneigti žiniasklaidos priemonėse paskelbtą informaciją, pažeidžiančią jo teises arba darančią žalą jo interesams, arba atsakyti į ją.

51 straipsnis. Kūrybos laisvė

I. Kiekvienas turi kūrybos laivę.

II. Valstybė garantuoja laisvą kūrybą literatūros ir meno, mokslo ir technikos bei kitose srityse.

52 straipsnis. Teisė į pilietybę

Asmuo, pavaldus Azerbaidžano valstybei, turintis su ja politinį ir teisinį ryšį bei abipuses teises ir pareigas, yra Azerbaidžano Respublikos pilietis. Asmuo, gimęs Azerbaidžano Respublikos teritorijoje arba jei abu jo tėvai yra Azerbaidžano Respublikos piliečiai, yra Azerbaidžano Respublikos pilietis. Asmuo, kurio vienas iš tėvų yra Azerbaidžano Respublikos pilietis, yra Azerbaidžano Respublikos pilietis.

53 straipsnis. Teisės į pilietybę garantija

I. Iš Azerbaidžano Respublikos piliečio jokiomis aplinkybėmis negalima atimti Azerbaidžano Respublikos pilietybės.

II. Azerbaidžano Respublikos pilietis jokiomis aplinkybėmis negali būti išvarytas iš Azerbaidžano Respublikos arba išduotas užsienio valstybei.

III. Azerbaidžano Respublika garantuoja teisinę gynybą ir globoja Azerbaidžano Respublikos piliečius, laikinai arba nuolat gyvenančius už jos ribų.

54 straipsnis. Teisė dalyvauti politiniame visuomenės ir valstybės gyvenime

I. Azerbaidžano Respublikos piliečiai turi teisę nevaržomi dalyvauti politiniame visuomenės ir valstybės gyvenime.

II. Savarankiškas pasipriešinimas sukilimui prieš valstybę arba valstybiniam perversmui yra kiekvieno Azerbaidžano Respublikos piliečio teisė.

55 straipsnis. Teisė dalyvauti valstybės valdyme

I. Azerbaidžano Respublikos piliečiai turi teisę dalyvauti valstybės valdyme. Šią teisę jie gali įgyvendinti tiesiogiai arba per atstovus.

II. Azerbaidžano Respublikos piliečiai gali tarnauti valstybės institucijose. Valstybės institucijų tarnautojai skiriami iš Azerbaidžano Respublikos piliečių. Užsieniečiai ir asmenys be pilietybės gali būti priimami į valstybės tarnybą įstatymų nustatyta tvarka.

56 straipsnis. Rinkimų teisė

I. Azerbaidžano Respublikos piliečiai turi teisę rinkti ir būti išrinkti į valstybės institucijas bei dalyvauti referendume.

II. Rinkimuose ir referendume negali dalyvauti asmenys, kurie teismo sprendimu yra pripažinti neveiksniais.

III. Įstatymu gali būti apribota teisė dalyvauti rinkimuose kariams, teisėjams, valstybės tarnautojams, religijos veikėjams, asmenims, kuriems atimta laisvė vadovaujantis įsigaliojusiu teismo nuosprendžiu, kitiems asmenims, nurodytiems šioje Konstitucijoje ir įstatyme.

57 straipsnis. Teisė į kreipimąsi

I. Azerbaidžano Respublikos piliečiai turi teisę kreiptis į valstybės institucijas asmeniškai bei teikti individualius ar kolektyvinius rašytinius kreipimusis. Į kiekvieną kreipimąsi turi būti pateiktas rašytinis atsakymas įstatymų nustatyta tvarka ir terminais.

II. Azerbaidžano Respublikos piliečiai turi teisę kritikuoti valstybės institucijų ir jų tarnautojų, politinių partijų, profesinių sąjungų, kitų visuo-

meninių susivienijimų bei atskirų piliečių veiklą ar darbą. Persekiojimas dėl kritikos draudžiamas. Įžeidimas ar šmeižtas negali būti laikomi kritika.

58 straipsnis. Teisė į susivienijimus

I. Kiekvienas turi teisę vienytis su kitais.

II. Kiekvienas turi teisę įkurti bet kokį susivienijimą, įskaitant politines partijas, profesines sąjungas ir kitus visuomeninius susivienijimus, arba įstoti į egzistuojantį susivienijimą. Laisva visų susivienijimų veikla garantuojama.

III. Niekas negali būti verčiamas įstoti į kokį nors susivienijimą arba likti jo nariu.

IV. Draudžiami susivienijimai, siekiant prievarta nuversti teisėtą valstybinę valdžią visoje Azerbaidžano Respublikos teritorijoje arba kurioje nors jos dalyje. Pažeidžiančių Konstituciją ir įstatymus susivienijimų veikla gali būti nutraukta tik teismo tvarka.

59 straipsnis. Teisė į verslininkystės laisvę

Kiekvienas gali įstatymų nustatyta tvarka laisvai naudodamas savo galimybes, įgūdžius ir turtą, atskirai ar kartu su kitais užsiimti verslu arba kita įstatymų neuždrausta ekonomine veikla.

60 straipsnis. Teisminė teisių ir laisvių garantija

I. Kiekvienam garantuojama teisminė jo teisių ir laisvių gynyba.

II. Kiekvienas turi teisę apskųsti teismui valstybės institucijų, politinių partijų, profesinių sąjungų, kitų visuomeninių susivienijimų ir valstybės tarnautojų veiklą (arba neveikimą).

61 straipsnis. Teisė į teisinę pagalbą

I. Kiekvienas turi teisę gauti kvalifikuotą teisinę pagalbą.

II. Įstatymų numatytais atvejais teisinė pagalba teikiama nemokamai, valstybės sąskaita.

III. Kiekvienas asmuo nuo jo sulaikymo, suėmimo, kompetentingų valstybės institucijų kaltinimo padarius nusikaltimą pateikimo momento turi teisę gauti gynėjo pagalbą.

62 straipsnis. Jurisdikcijos keitimo negalimumas

Kiekvienas turi teisę į savo bylos nagrinėjimą įstatymų nustatytame teisme. Neleidžiamas asmens bylos nagrinėjimas kitame teisme be jo sutikimo.

63 straipsnis. Nekaltumo prezumpcija

I. Kiekvienas turi teisę į nekaltumo prezumpciją. Kiekvienas kaltinamas padaręs nusikaltimą laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymų nustatyta tvarka ir dėl jo nėra įsiteisėjusio teismo nuosprendžio.

II. Jeigu kyla pagrįstų abejonių dėl asmens kaltumo, neleidžiama pripažinti jį kaltu.

III. Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, neprivalo įrodinėti savo nekaltumo.

IV. Vykdant teisingumą negalima naudoti įrodymų, gautų pažeidžiant įstatymus.

V. Niekas negali būti pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą be teismo nuosprendžio.

64 straipsnis. Pakartotinio nuteisimo už tą patį nusikaltimą nepriimtinumas

Niekas negali būti pakartotinai nuteistas už tą patį nusikaltimą.

65 straipsnis. Teisė pakartotinai kreiptis į teismą

Kiekvienas teismo nuteistas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į aukštesnės instancijos teismą dėl jo nuosprendžio peržiūrėjimo bei dėl malonės ar bausmės sušvelninimo.

66 straipsnis. Draudimas versti duoti parodymus prieš gimines

Niekas negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save, savo sutuoktinį, vaikus, tėvus, brolius, seseris. Baigtinis sąrašas giminaičių, prieš kuriuos neprivaloma duoti parodymus, nustatytas įstatymo.

67 straipsnis. Sulaikytų, suimtų ir kaltinamų padarius nusikaltimą asmenų teisės

I. Kiekvienam sulaikytam, suimtam, kompetentingų institucijų kaltinamam padarius nusikaltimą asmeniui nedelsiant išaiškinamos jo teisės ir sulaikymo, suėmimo bei patraukimo baudžiamojon atsakomybėn priežastys.

II. Kiekvienas kaltinamas padaręs nusikaltimą asmuo prieš nuteisiamas turi būti išklausytas.

68 straipsnis. Teisė reikalauti nuostolių atlyginimo

I. Nukentėjusio nuo nusikaltimo bei piktnaudžiavimo valdžia asmens teisės saugomos įstatymu. Nukentėjęs asmuo turi teisę dalyvauti įgyvendinant teisingumą ir reikalauti jam padarytų nuostolių atlyginimo.

II. Kiekvienas turi teisę į žalos, padarytos neteisėtais valstybės institucijų ar jų tarnautojų veiksmais arba neveikimu, atlyginimą.

69 straipsnis. Užsieniečių ir asmenų be pilietybės teisės

I. Užsieniečiai ir asmenys be pilietybės, esantys Azerbaidžano Respublikoje, gali naudotis visomis teisėmis ir privalo vykdyti visas pareigas lygiai su Azerbaidžano Respublikos piliečiais, jeigu kitaip nenumatyta įstatymu ar tarptautine sutartimi, kurios dalyvė yra Azerbaidžano Respublika.

II. Užsieniečių ir asmenų be pilietybės, nuolat gyvenančių arba laikinai esančių Azerbaidžano Respublikos teritorijoje, teisės ir laisvės gali būti apribotos tik laikantis tarptautinės teisės normų ir Azerbaidžano Respublikos įstatymų.

70 straipsnis. Teisė į politinį prieglobstį

I. Laikantis visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, Azerbaidžano Respublika suteikia politinį prieglobstį užsieniečiams ir asmenims be pilietybės.

II. Neleidžiama išduoti kitai valstybei asmenų, persekiojamų dėl jų politinių įsitikinimų bei dėl veikų, nelaikomų nusikaltimu Azerbaidžano Respublikoje.

71 straipsnis. Žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių garantijos

I. Žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, įtvirtintų Konstitucijoje, laikymasis ir gynimas yra įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijų pareiga.

II. Niekas negali apriboti žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių įgyvendinimo.

III. Paskelbus karą, karinę ir nepaprastąją padėtį bei mobilizaciją, žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių įgyvendinimas gali būti iš dalies ir laikinai apribotas atsižvelgiant į tarptautinius Azerbaidžano Respublikos įsipareigojimus. Gyventojams iš anksto pranešama apie teises bei laisves, kurių įgyvendinimas apribojamas.

IV. Niekas jokiomis aplinkybėmis negali būti verčiamas išreikšti savo religinius ir kitus įsitikinimus, mintis ir būti už juos persekiojamas.

V. Nė viena Konstitucijos nuostata negali būti interpretuojama kaip kryptingas žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių eliminavimas.

VI. Azerbaidžano Respublikos teritorijoje žmogaus ir piliečio teisės bei laisvės galioja tiesiogiai.

VII. Ginčus, susijusius su žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių pažeidimu, sprendžia teismai.

VIII. Niekas negali būti atsakingas už veiką, kuri jos padarymo metu nebuvo laikoma teisės pažeidimu. Jeigu po teisės pažeidimo priimamas įstatymas, kuriuo panaikinama arba sušvelninama atsakomybė už šią veiką, taikomas naujas įstatymas.

IX. Kiekvienas asmuo gali atlikti įstatymo nedraudžiamus veiksmus ir niekas negali būti verčiamas atlikti įstatymo nenumatytus veiksmus.

X. Valstybės institucijos gali vykdyti veiklą tik šios Konstitucijos pagrindu įstatymų numatyta tvarka ir neperžengiant jos nustatytų ribų.

IV skirsnis. Pagrindinės piliečių pareigos

72 straipsnis. Piliečių pareigų pagrindai

I. Kiekvienas turi pareigas valstybei ir visuomenei, tiesiogiai atsirandančias iš teisių bei laisvių. Pareigas kiekvienam asmeniui gali priskirti tik ši Konstitucija ir įstatymai.

II. Kiekvienas privalo laikytis Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, gerbti kitų asmenų teises ir laisves, vykdyti kitas įstatymų nustatytas pareigas.

III. Įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.

73 straipsnis. Mokesčiai ir kitos valstybinės rinkliavos

I. Įstatymų nustatytų mokesčių ir kitų valstybinių rinkliavų mokėjimas laiku ir visa apimtimi yra kiekvieno asmens pareiga.

II. Niekas negali būti verčiamas mokėti mokesčius ir kitas valstybines rinkliavas nesant įstatymų nustatytų pagrindų ir viršijant įstatyme numatytas apimtis.

74 straipsnis. Ištikimybė Tėvynei

I. Ištikimybė Tėvynei yra šventa.

II. Asmenys, išrinkti arba paskirti į pareigas įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ar teisminės valdžios institucijose, yra atsakingi už tikslų ir sąžiningą savo pareigų vykdymą ir įstatymų nustatytais atvejais duoda priesaiką.

III. Asmuo, išrinktas arba paskirtas į pareigas įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ar teisminės valdžios institucijose ir prisiekęs būti ištikimas Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai, laikomas pašalintu iš tarnybos ir

ateityje nebegali užimti šių pareigų, jeigu jis apkaltintas nusikaltimu valstybei, įskaitant perversmą ar sukilimą prieš valstybę, ir nuteistas pagal įstatymą.

75 straipsnis. Pagarba valstybės simboliams

I. Kiekvienas pilietis privalo gerbti Azerbaidžano Respublikos valstybinius simbolius – jos vėliavą, herbą ir himną.

II. Rodoma nepagarba valstybiniams simboliams užtraukia įstatymo nustatytą atsakomybę.

76 straipsnis. Tėvynės gynimas

I. Ginti Tėvynę yra kiekvieno piliečio pareiga. Piliečiai atlieka karo tarnybą įstatymų nustatyta tvarka.

II. Jeigu tikroji karo tarnyba prieštarauja piliečio įsitikinimams, įstatymų nustatytais atvejais leidžiama pakeisti tikrąją karo tarnybą į alternatyviąją tarnybą.

77 straipsnis. Istorijos ir kultūros paminklų apsauga

Saugoti istorijos ir kultūros paminklus yra kiekvieno asmens pareiga.

78 straipsnis. Aplinkos apsauga

Saugoti aplinką yra kiekvieno asmens pareiga.

79 straipsnis. Įstatymui prieštaraujančių pareigų atlikimo negalimumas

Niekas negali būti verčiamas atlikti pareigų, prieštaraujančių Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams.

80 straipsnis. Atsakomybė

Konstitucijos ir įstatymų pažeidimas, įskaitant piktnaudžiavimą teisėmis, numatytomis Konstitucijoje ir įstatymuose, arba juose nurodytų pareigų nevykdymas užtraukia įstatymų nustatytą atsakomybę.

TREČIAS SKYRIUS. VALSTYBĖS VALDŽIA

V skirsnis. Įstatymų leidžiamoji valdžia

81 straipsnis. Įstatymų leidžiamosios valdžios vykdymas

Įstatymų leidžiamąją valdžią Azerbaidžano Respublikoje vykdo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas.

82 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sudėtis

Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisą sudaro 125 deputatai.

83 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų rinkimo pagrindai

Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatai renkami pagal mažoritarinę rinkimų sistemą visuotiniu, slaptu, lygiu ir tiesioginiu balsavimu.

84 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso kadencija

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso kadencija yra 5 metai. Jeigu karinių veiksmų vykdymas karo sąlygomis neleidžia surengti rinkimų į Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisą, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso kadencija pratęsiama iki karinių veiksmų pabaigos. Šį sprendimą priima Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės institucijos, užtikrinančios rinkimų (referendumo) vykdymą, teikimu.

II. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso rinkimai rengiami kas penkeri metai pirmąjį lapkričio sekmadienį.

III. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų įgaliojimų terminas ribojamas Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso kadencija.

IV. Rengiant naujų Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų vietoj išvykusiųjų rinkimus, išrinkto naujojo deputato įgaliojimų terminas ribojamas likusiu išvykusiojo deputato įgaliojimų terminu.

85 straipsnis. Reikalavimai kandidatams į Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatus

I. Kiekvienas ne jaunesnis nei 25 metų Azerbaidžano Respublikos pilietis įstatymų nustatyta tvarka gali būti išrinktas Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatu.

II. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatais negali būti išrinkti asmenys, turintys dvigubą pilietybę, turintys įsipareigojimų kitoms valstybėms, dirbantys vykdomosios ar teisminės valdžios institucijose, asmenys, besiverčiantys kita apmokama veikla, išskyrus mokslinę, pedagoginę ir meninę veiklą, religiniai veikėjai, asmenys, kurių neveiksnumas pripažintas teismo, nuteisti už sunkius nusikaltimus, atliekantys bausmę laisvės atėmimo vietose pagal įsiteisėjusį teismo nuosprendį.

86 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų rinkimų rezultatų patikrinimas ir patvirtinimas

Rinkimų rezultatų teisingumą tikrina ir tvirtina įstatymų nustatyta tvarka Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas.

87 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų įgaliojimų pasibaigimas

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų įgaliojimai baigiasi pirmojo naujo šaukimo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso posėdžio dieną.

II. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų rinkimai vietoj išvykusiųjų nerengiami, jeigu iki Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso įgaliojimų pabaigos lieka mažiau nei 120 dienų.

III. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas yra kompetentingas, jeigu pripažįstami 83 deputatų įgaliojimai.

88 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sesijos

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas kasmet renkasi į dvi eilines sesijas – pavasarinę ir rudeninę.

Pripažinus 83 Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų įgaliojimus pirmasis Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso posėdis sušaukiamas ne vėliau kaip viena savaitė po šios dienos.

Jeigu po rinkimų į Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisą iki kovo 10 dienos nėra pripažįstama 83 deputatų įgaliojimai, tai pirmojo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso posėdžio datą nustato Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas.

II. Neeilines Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sesijas sušaukia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso Pirmininkas Azerbaidžano Respublikos Prezidento arba 42 Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų reikalavimu.

III. Neeilinės sesijos dienotvarkę atitinkamai nustato jos sušaukimo reikalaujantieji. Išnagrinėjus dienotvarkės klausimus neeilinės sesijos darbas baigiamas.

IV. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sesijų posėdžiai atviri. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso 83 deputatų reikalavimu arba Azerbaidžano Respublikos Prezidento siūlymu Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sesijos posėdis gali būti uždaras.

89 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputato mandato atėmimas ir Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputato įgaliojimų praradimas

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatas praranda mandatą šiais atvejais:

1) aptikus rinkimų balsų skaičiavimo klaidų;

2) atsisakius Azerbaidžano Respublikos pilietybės arba priėmus kitos valstybės pilietybę;

3) padarius nusikaltimą ir įsiteisėjus teismo nuosprendžiui;

4) užėmus pareigas valstybės institucijose, tapus religijos veikėju, pradėjus verslą, komercinę ar kitą apmokamą veiklą (išskyrus mokslinę, pedagoginę ir meninę);

5) asmeniškai atsisakius.

Sprendimas dėl Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputato mandato atėmimo priimamas įstatymų nustatyta tvarka.

II. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatams nuolat nesugebant atlikti savo pareigų ir kitais įstatymų numatytais atvejais jų įgaliojimai laikomi prarastais. Atitinkamo sprendimo priėmimo tvarką nustato įstatymas.

90 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputato neliečiamybė

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputato asmuo neliečiamas jo įgaliojimų veikimo metu. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatas jo įgaliojimų veikimo metu negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, jam negali būti teismo tvarka taikomos administracinės nuobaudos, jo negalima apieškoti, apžiūrėti, išskyrus sugavus jį nusikaltimo vietoje. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatas gali būti sulaikytas, jeigu bus pagautas nusikaltimo vietoje. Tokiu atveju sulaikiusi Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatą institucija privalo nedelsdama pranešti apie tai Azerbaidžano Respublikos generaliniam prokurorui.

II. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputato neliečiamybė gali būti panaikinama išskirtinai Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sprendimu remiantis Azerbaidžano Respublikos generalinio prokuroro teikimu.

91 straipsnis. Draudimas traukti atsakomybėn Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatus

Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatai negali būti traukiami atsakomybėn už veiklą, balsavimą ir reiškimąsi Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlise. Be jų sutikimo iš jų negali būti išreikalaujami su tuo susiję paaiškinimai ir parodymai.

92 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso darbo organizavimas

Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas nustato savo darbo tvarką ir formuoja atitinkamus Milli Medžliso organus, renka savo pirmininką ir jo pavaduotojus, organizuoja komitetus ir komisijas, steigia Audito rūmus.

93 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso aktai

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas pagal savo kompetenciją priima konstitucinius įstatymus, įstatymus ir nutarimus.

II. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas priima konstitucinius įstatymus, įstatymus ir nutarimus šios Konstitucijos numatyta tvarka.

III. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatai balsavimo teisę įgyvendina asmeniškai.

IV. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso įstatymuose ir nutarimuose negali būti numatyti konkretūs nurodymai vykdomosios valdžios organams ir teismams.

94 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso nustatomos bendros taisyklės

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas nustato bendras taisykles šiais klausimais:

1) naudojimasis žmogaus ir piliečio teisėmis bei laisvėmis, įtvirtintomis šioje Konstitucijoje, šių teisių ir laisvių valstybės garantijos;

2) Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimai;

3) rinkimai į Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisą, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų statusas;

4) referendumas;

5) teismų sistema ir teisėjų statusas; prokuratūra; advokatūra ir notariatas;

6) teismo procesas, teismo sprendimų vykdymas;

7) rinkimai į savivaldybes ir savivaldybių statusas;

8) ypatingosios padėties režimas, karo padėties režimas;

9) valstybės apdovanojimai;

10) fizinių ir juridinių asmenų statusas;

11) civilinės teisės objektai;

12) sandoriai, civilinės sutartys, atstovavimas ir paveldėjimas;

13) nuosavybės teisė, įskaitant valstybės, savivaldybių ir asmeninės nuosavybės teisinis režimas, intelektinės nuosavybės teisė; kitos daiktinės teisės; prievolių teisė;

14) šeimos santykiai, įskaitant globą ir rūpybą;

15) finansinės veiklos pagrindai, mokesčiai, muitai ir rinkliavos;

16) darbo santykiai ir socialinė apsauga;

17) nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų apibrėžimai; atsakomybės už jų padarymą nustatymas;

18) krašto apsauga ir karo tarnyba;

19) valstybės tarnyba;

20) saugumo pagrindai;

21) teritorinė sandara, valstybės sienos režimas;

22) tarptautinių sutarčių ratifikavimas ir denonsavimas;

23) ryšiai ir transportas;

24) statistika, metrologija ir standartai;

25) muitinė;

26) prekyba ir biržos veikla;

27) bankų veikla, buhalterija, draudimas.

II. Šio straipsnio 2, 3, 4 punktuose nurodytais klausimais įstatymai priimami 83 balsų dauguma, kitais klausimai – 63 balsų dauguma.

III. Nutarimai priimami ir kitais klausimais, šios Konstitucijos priskirtais Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso žiniai, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso darbo organizavimo klausimais, ir klausimais, dėl kurių reikalingas Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso nuomonės išreiškimas.

IV. Šio straipsnio I dalis gali būti papildoma konstituciniu įstatymu.

95 straipsnis. Klausimai, kuriuos sprendžia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas

I. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso kompetencija yra spręsti šiuos klausimus:

1) Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso darbo organizavimas;

2) Azerbaidžano Respublikos diplomatinių atstovybių steigimas Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

3) administracinis teritorinis suskirstymas;

4) tarptautinių sutarčių ratifikavimas ir denonsavimas;

5) Azerbaidžano Respublikos valstybės biudžeto tvirtinimas Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu ir biudžeto vykdymo kontrolė;

6) Azerbaidžano Respublikos Azerbaidžano žmogaus teisių komisaro rinkimas Respublikos Prezidento teikimu;

7) Azerbaidžano Respublikos Azerbaidžano karinės doktrinos tvirtinimas Respublikos Prezidento teikimu;

8) Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretų tvirtinimas šios Konstitucijos numatytais atvejais;

9) sutikimas skirti Azerbaidžano Respublikos Ministrą Pirmininką Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

10) Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo ir Azerbaidžano Respublikos apeliacinių teismų teisėjų skyrimas Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

11) sutikimas skirti pareigoms ir atleisti iš pareigų Azerbaidžano Respublikos generalinį prokurorą Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

12) Azerbaidžano Respublikos Prezidento pašalinimas iš pareigų apkaltos būdu Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo teikimu;

13) teisėjų pašalinimas iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

14) pasitikėjimo Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetu klausimo sprendimas;

15) Azerbaidžano Respublikos nacionalinio banko valdybos narių skyrimas į pareigas ir atleidimas iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

16) sutikimas naudoti Azerbaidžano Respublikos ginkluotąsias pajėgas užduotims, nesusijusioms su jų paskirtimi, atlikti Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu;

17) sutikimas skelbti karą ir sudaryti taiką Azerbaidžano Respublikos Prezidento kreipimosi pagrindu;

18) referendumo skyrimas;

19) amnestija;

20) savivaldybių ataskaitų išklausymas.

II. Klausimais, nurodytais šio straipsnio 1–5 punktuose, įstatymai priimami 63 balsų dauguma, kitais klausimais ta pačia tvarka priimami nutarimai, jeigu šioje Konstitucijoje nenumatyta kita tvarka.

III. Nutarimai priimami ir kitais klausimais, šios Konstitucijos priskirtais Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso kompetencijai, klausimais, susijusiais su Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso darbo organizavimu, ir klausimais, reikalaujančiais išreikšti Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso nuomonę.

IV. Šio straipsnio I dalis gali būti papildoma konstituciniu įstatymu.

96 straipsnis. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė

I. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlise (teisė teikti įstatymų projektus ir kitus klausimus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui nagrinėti) priklauso Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatams, Azerbaidžano Respublikos Prezidentui, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiajam Teismui, Azerbaidžano Respublikos prokuratūrai ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisui.

II. Nutarimų ir įstatymų projektai, kuriuos teikia nagrinėti Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui įstatymų leidybos iniciatyvos tvarka Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas, Azerbaidžano Respublikos Prokuratūra ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas, teikiami aptarti ir balsuoti kaip pateikti.

III. Tokių įstatymų ir nutarimų projektų pakeitimai gali būti daromi tik gavus įstatymų leidybos iniciatyvos teise pasinaudojusios institucijos sutikimą.

IV. Dėl nutarimų ir įstatymų projektų, kuriuos teikia nagrinėti Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui įstatymų leidybos iniciatyvos tvarka Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas, Azerbaidžano Respublikos prokuratūra ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas, balsavimas Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlise surengiamas per du mėnesius.

V. Šis terminas sudaro 20 dienų, jeigu Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas, Azerbaidžano Respublikos Prokuratūra ar Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas skelbia, kad įstatymo ar nutarimo projektas yra skubus.

VI. 40 tūkstančių Azerbaidžano Respublikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, įstatymų leidžiamosios iniciatyvos teisės panaudojimo tvarką nustato įstatymas.

VII. Įstatymų ir nutarimų projektai turi būti pagrįsti ir nurodyti jų priėmimo tikslai.

97 straipsnis. Įstatymų teikimo pasirašyti terminai

I. Įstatymai teikiami pasirašyti Azerbaidžano Respublikos Prezidentui per 14 dienų nuo jų priėmimo.

II. Įstatymas, kurio projektas skelbtas skubiu, teikiamas Azerbaidžano Respublikos Prezidentui pasirašyti per 24 valandas nuo jo priėmimo.

98 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso aktų įsigaliojimas

Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso įstatymas ir nutarimas įsigalioja nuo jų paskelbimo dienos, jeigu juose nenumatyta kitaip.

VI skirsnis. Vykdomoji valdžia

99 straipsnis. Vykdomosios valdžios priklausomybė

Azerbaidžano Respublikoje vykdomoji valdžia priklauso Azerbaidžano Respublikos Prezidentui.

100 straipsnis. Reikalavimai kandidatui į Azerbaidžano Respublikos Prezidentus

Azerbaidžano Respublikos Prezidentu gali būti išrinktas ne jaunesnis kaip 35 metų Azerbaidžano Respublikos pilietis, daugiau kaip 10 metų nuolat gyvenantis Azerbaidžano Respublikos teritorijoje, turintis rinkimų teisę, neteistas už sunkų nusikaltimą, neturintis įsipareigojimų kitoms valstybėms, įgijęs aukštąjį išsilavinimą, neturintis dvigubos pilietybės.

101 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimų pagrindai

I. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas renkamas 5 metų kadencijai visuotiniu, slaptu, lygiu, tiesioginiu, laisvu ir asmenišku balsavimu.

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas renkamas daugiau kaip pusės dalyvaujančių rinkimuose rinkėjų dauguma.

III. Jei tokia dauguma nesurenkama pirmajame rinkimų rate, antras turas surengiamas antrąjį sekmadienį po pirmojo rinkimo turo. Antrajame balsavimo ture dalyvauja tik du kandidatai, surinkę daugiausiai balsų pirmajame ture, arba du kandidatai, einantys po kandidatų, surinkusių daugiausiai balsų ir atšaukusių savo kandidatūras.

IV. Kandidatas, antrajame rinkimų ture surinkęs balsų daugumą, laikomas išrinktu Azerbaidžano Respublikos Prezidentu.

V. Jeigu karinių veiksmų vykdymas karo sąlygomis neleidžia surengti Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimų, Azerbaidžano Respublikos Prezidento kadencija pratęsiama iki karinių veiksmų pabaigos. Šį sprendimą priima Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės institucijos, užtikrinančios rinkimų (referendumo) surengimą, teikimu.

VI. Šio straipsnio taikymo tvarką nustato įstatymas.

102 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimų rezultatai

Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus oficialiai skelbia Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas per 14 dienų nuo balsavimo dienos.

103 straipsnis. Asmens, išrinkto Azerbaidžano Respublikos Prezidentu, priesaika

I. Asmuo, išrinktas Azerbaidžano Respublikos Prezidentu, per 3 dienas pradedant Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų paskelbimo diena, dalyvaujant Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjams duoda šią priesaiką: „Prisiekiu vykdydamas Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigas laikytis Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos, ginti jos nepriklausomybę ir teritorinį valstybės vientisumą, garbingai tarnauti tautai.“

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas laikomas pradėjusiu eiti savo pareigas priesaikos davimo dieną.

104 straipsnis. Nuolatinis Azerbaidžano Respublikos Prezidento negebėjimas vykdyti savo pareigų

I. Azerbaidžano Respublikos Prezidentui atsistatydinus, dėl sveikatos būklės visiškai negalint vykdyti savo pareigų, atstatydinus kitais šioje Konstitucijoje numatytais atvejais ir tvarka, jis laikomas pirma laiko palikęs tarnybą.

II. Atsistatydinantis Azerbaidžano Respublikos Prezidentas pareiškimą dėl atsistatydinimo teikia Azerbaidžano Respublikos Konstituciniam Teismui. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas, įsitikinęs, kad Azerbaidžano Respublikos Prezidentas asmeniškai pateikė pareiškimą dėl atsistatydinimo, priima sprendimą dėl Azerbaidžano Respublikos Prezidento atsistatydinimo priėmimo. Nuo šio momento Azerbaidžano Respublikos Prezidentas laikomas palikęs tarnybą dėl atsistatydinimo.

III. Gavus pranešimą apie Azerbaidžano Respublikos Prezidento negalėjimą vykdyti pareigų dėl sveikatos būklės, Azerbaidžano Respublikos

Milli Medžlisas kreipiasi į Azerbaidžano Respublikos Konstitucinį Teismą dėl šio fakto išsiaiškinimo. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas priima sprendimą šiuo klausimu 6 teisėjų balsų dauguma. Jeigu Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas nepatvirtina šio fakto, klausimas laikomas išspręstu.

105 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigų vykdymas jam atsistatydinus

I. Azerbaidžano Respublikos Prezidentui pirma laiko palikus tarnybą per tris mėnesius surengiami neeiliniai Azerbaidžano Respublikos Prezidento rinkimai. Šiuo atveju, kol bus išrinktas naujas Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigas vykdo Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas.

II. Jeigu per šį terminą Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigas vykdantis asmuo – Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas atsistatydina dėl sveikatos būklės visiškai negalėdamas vykdyti savo pareigų, tai Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigas vykdo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso Pirmininkas.

III. Jeigu Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso Pirmininkas negali vykdyti Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigų dėl priežasčių, nurodytų šio straipsnio II dalyje, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas priima sprendimą dėl kito pareigūno Azerbaidžano Respublikos Prezidento pareigoms vykdyti paskyrimo.

106 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento neliečiamumas

Azerbaidžano Respublikos Prezidentas turi neliečiamumo teisę. Azerbaidžano Respublikos Prezidento garbė ir orumas ginami įstatymo.

107 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento atstatydinimo klausimas

I. Azerbaidžano Respublikos Prezidento atstatydinimo padarius sunkų nusikaltimą klausimas gali būti pateiktas Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo iniciatyva remiantis Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo išvada, pateikta per 30 dienų.

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas gali būti atstatydintas Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sprendimu, priimtu 95 deputatų balsų dauguma. Šį sprendimą pasirašo Azerbaidžano Respublikos Konstituci-

nio Teismo pirmininkas. Jeigu per vieną savaitę Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas nepasirašo šio sprendimo, jis neįsigalioja.

III. Sprendimas dėl Azerbaidžano Respublikos Prezidento atstatydinimo iš pareigų turi būti priimtas per 2 mėnesius nuo Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo kreipimosi į Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisą dienos. Jeigu per šį terminą šis sprendimas nebus priimtas, tai iškeltas prieš Azerbaidžano Respublikos Prezidentą kaltinimas laikomas atmestu.

108 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento aprūpinimas

I. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas ir jo šeima aprūpinami valstybės. Azerbaidžano Respublikos Prezidento ir jo šeimos saugumą užtikrina specialios saugos tarnybos.

II. Buvusio Azerbaidžano Respublikos Prezidento aprūpinimo tvarką nustato konstitucinis įstatymas.

109 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento įgaliojimai

Azerbaidžano Respublikos Prezidentas:

1) skiria rinkimus į Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisą;

2) teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui tvirtinti Azerbaidžano Respublikos valstybės biudžetą;

3) tvirtina valstybines ekonomines ir socialines programas;

4) skiria Azerbaidžano Respublikos Ministrą Pirmininką pritarus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui; atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Ministrą Pirmininką;

5) skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto narius; esant būtinumui pirmininkauja Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto posėdžiams;

6) priima sprendimą dėl Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto atstatydinimo;

7) formuoja centrines ir vietines vykdomosios valdžios institucijas atsižvelgiant į išlaidas, numatytas vykdomajai valdžiai Azerbaidžano Respublikos valstybės biudžete;

8) atšaukia Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimus ir įsakymus, centrinių ir vietinių vykdomosios valdžios institucijų aktus;

9) teikia pasiūlymus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo ir Azerbaidžano Respublikos apeliacinių teis-

mų teisėjų skyrimo; skiria kitų Azerbaidžano Respublikos teismų teisėjus; Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui pritarimu skiria ir atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos generalinį prokurorą;

10) teikia pasiūlymus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui dėl Azerbaidžano Respublikos centrinio banko valdybos narių skyrimo į pareigas ir atleidimo iš pareigų; iš Azerbaidžano Respublikos centrinio banko valdybos narių skiria Azerbaidžano Respublikos centrinio banko pirmininką;

11) teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui tvirtinti Azerbaidžano Respublikos karo doktriną;

12) skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų aukščiausiuosius Azerbaidžano Respublikos ginkluotųjų pajėgų vadus;

13) formuoja Azerbaidžano Respublikos Prezidento administraciją ir skiria jos vadovą;

14) teikia pasiūlymą Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui dėl Azerbaidžano Respublikos žmogaus teisių komisaro rinkimo;

15) teikia pasiūlymus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui dėl Azerbaidžano Respublikos diplomatinių atstovybių užsienio valstybėse ir tarptautinėse organizacijose steigimo, skiria ir atšaukia Azerbaidžano Respublikos diplomatinius atstovus užsienio valstybėse ir tarptautinėse organizacijose;

16) priima įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius užsienio valstybių diplomatinių atstovų raštus;

17) sudaro tarpvalstybines ir tarpvyriausybines tarptautines sutartis, teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui ratifikuoti ir denonsuoti tarpvalstybines tarptautines sutartis; pasirašo ratifikacinius raštus;

18) skiria referendumą;

19) pasirašo ir leidžia įstatymus;

20) sprendžia pilietybės klausimus;

21) sprendžia politinio prieglobsčio suteikimo klausimus;

22) suteikia malonę;

23) skiria valstybinius apdovanojimus;

24) suteikia aukščiausius karinius ir aukščiausius specialiuosius laipsnius;

25) skelbia visuotinę ar dalinę mobilizaciją bei demobilizaciją;

26) priima sprendimą dėl Azerbaidžano Respublikos piliečių šaukimo į privalomąją karinę tarnybą ir dėl privalomosios karinės tarnybos karių paleidimo į atsargą;

27) sudaro Azerbaidžano Respublikos Saugumo Tarybą;

28) teikia pasiūlymą Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui dėl sutikimo naudoti Azerbaidžano Respublikos ginkluotąsias pajėgas nesusijusioms su jų paskirtimi užduotims vykdyti;

29) skelbia ypatingąją ir karo padėtį;

30) pritarus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui skelbia karą ir sudaro taiką;

31) kuria specialias saugos tarnybas iš lėšų, numatytų šiems tikslams Azerbaidžano Respublikos valstybės biudžete;

32) vykdomąja tvarka sprendžia kitus klausimus, kurių ši Konstitucija nepriskyrė Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui ar teisminėms institucijoms.

110 straipsnis. Įstatymų pasirašymas

I. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas pasirašo įstatymus per 56 dienas nuo jų pateikimo. Jeigu Azerbaidžano Respublikos Prezidentas prieštarauja įstatymui, jis, nepasirašęs įstatymo, gali per numatytą terminą grąžinti jį kartu su savo prieštaravimais Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui.

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas nepasirašyti konstituciniai įstatymai neįsigalioja. Jeigu Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas pakartotinai priima 95 balsų dauguma įstatymus, anksčiau priimtus 83 balsų dauguma, ir 83 balsų dauguma įstatymus, anksčiau priimtus 63 balsų dauguma, tai šie įstatymai įsigalioja po pakartotinio balsavimo.

111 straipsnis. Karo padėties paskelbimas

Faktiškai okupavus tam tikros Azerbaidžano Respublikos teritorijos dalį, užsienio valstybei ar valstybėms paskelbus karą Azerbaidžano Respublikai, kilus realiam ginkluoto Azerbaidžano Respublikos užpuolimo pavojui, Azerbaidžano Respublikos teritorijos blokadai bei esant realiam tokios blokados pavojui, Azerbaidžano Respublikos Prezidentas skelbia visoje Azerbaidžano Respublikos teritorijoje arba atskirose jos vietovėse karo padėtį ir per 24 valandas teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui tvirtinti atitinkamą dekretą.

112 straipsnis. Ypatingosios padėties įvedimas

Stichinių nelaimių, epidemijų, epizootijų, didelių ekologinių ir kitokių katastrofų, veiksmų, nukreiptų į Azerbaidžano Respublikos teritorinio vientisumo pažeidimą, sukilimo prieš valstybę ar valstybinio perversmo,

masinių neramumų naudojant smurtą atveju, esant kitiems konfliktams, keliantiems grėsmę piliečių gyvybei ir saugumui arba normaliai valstybės institutų veiklai, Azerbaidžano Respublikos Prezidentas atskirose Azerbaidžano Respublikos vietovėse įveda ypatingąją padėtį ir per 24 valandas teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui tvirtinti atitinkamą dekretą.

113 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Prezidento aktai

I. Nustatant bendras taisykles Azerbaidžano Respublikos Prezidentas priima dekretus, kitais klausimais – potvarkius.

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretai ir nutarimai įsigalioja jų paskelbimo dieną, jeigu juose nenumatyta kitaip.

114 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto statusas

I. Siekiant organizuoti vykdomųjų įgaliojimų vykdymą Azerbaidžano Respublikos Prezidentas formuoja Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetą.

II. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetas yra aukščiausia vykdomoji Azerbaidžano Respublikos Prezidento instancija.

III. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetas pavaldus ir atskaitingas Azerbaidžano Respublikos Prezidentui.

IV. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto veiklos tvarką nustato Azerbaidžano Respublikos Prezidentas.

115 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto sudėtis

Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetą sudaro Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas, jo pavaduotojai, ministrai ir kiti centrinių vykdomosios valdžios institucijų vadovai.

116 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto atsistatydinimas

Išrinktam Azerbaidžano Respublikos Prezidentui pradėjus eiti pareigas, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetas tą pačią dieną atsistatydina.

117 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto posėdžiai

Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto posėdžiams paprastai pirmininkauja Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas.

118 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko skyrimo tvarka

I. Azerbaidžano Respublikos Ministrą Pirmininką skiria Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, gavęs Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso pritarimą.

II. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui svarstyti pasiūlymą dėl Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko kandidatūros ne vėliau nei per vieną mėnesį nuo pradėjimo eiti pareigas dienos arba ne vėliau nei per dvi savaites nuo Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto atsistatydinimo dienos.

III. Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas priima sprendimą dėl Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko kandidatūros ne vėliau nei per vieną savaitę nuo šios kandidatūros pasiūlymo dienos. Jei ši tvarka bus pažeista arba tris kartus nebus pritarta Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko kandidatūrai, pasiūlytai Azerbaidžano Respublikos Prezidento, tai Azerbaidžano Respublikos Prezidentas gali paskirti Azerbaidžano Respublikos Ministrą Pirmininką negavęs Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso pritarimo.

119 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto įgaliojimai

Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetas:

- sudaro ir teikia Azerbaidžano Respublikos Prezidentui Azerbaidžano Respublikos valstybės biudžeto projektą;
- užtikrina Azerbaidžano Respublikos valstybės biudžeto vykdymą;
- užtikrina finansų, kredito ir pinigų politikos vykdymą;
- užtikrina valstybinių ekonomikos programų įgyvendinimą;
- užtikrina valstybinių socialinių programų įgyvendinimą;
- vadovauja ministerijoms ir kitoms centrinės vykdomosios valdžios institucijoms, atšaukia jų aktus;
- sprendžia kitus Azerbaidžano Respublikos Prezidento priskirtus klausimus.

120 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto aktai

I. Nustatant bendras taisykles Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetas priima nutarimus, kitais klausimais – įsakymus.

II. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimai ir įsakymai įsigalioja nuo jų paskelbimo dienos, jeigu juose nenumatyta kitaip.

121 straipsnis. Reikalavimai kandidatams į Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto narius

I. Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko pareigoms skiriamas ne jaunesnis kaip 30 metų Azerbaidžano Respublikos pilietis, turintis rinkimų teisę, aukštąjį išsilavinimą, neturintis įsipareigojimų kitoms valstybėms.

II. Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko pavaduotojo, ministro, kitos centrinės vykdomosios valdžios institucijos vadovo pareigoms skiriamas ne jaunesnis kaip 25 metų Azerbaidžano Respublikos pilietis, turintis rinkimų teisę, aukštąjį išsilavinimą, neturintis įsipareigojimų kitoms valstybėms.

122 straipsnis. Reikalavimai Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nariams

Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas, jo pavaduotojai, ministrai, kitų centrinės vykdomosios valdžios institucijų vadovai negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, negali užsiimti verslo, komercine ar kita apmokama veikla, išskyrus mokslinę, pedagoginę ir kūrybinę, negali gauti kito atlyginimo, išskyrus pareiginę algą ir lėšas, kurios priklauso už mokslinę, pedagoginę ir kūrybinę veiklą.

123 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko neliečiamybė

I. Pareigų vykdymo laikotarpiu Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko asmuo neliečiamas.

II. Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas negali būti sulaikytas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, išskyrus sulaikymo nusikaltimo vietoje atvejus, jam negali būti taikomos administracinės nuobaudos teismine tvarka, jo negalima apieškoti.

III. Azerbaidžano Respublikos Ministras Pirmininkas gali būti sulaikytas, jeigu bus pagautas nusikaltimo vietoje. Tokiu atveju jį sulaikiusi institucija turi nedelsdama pranešti apie tai Azerbaidžano Respublikos generaliniam prokurorui.

IV. Azerbaidžano Respublikos Ministro Pirmininko neliečiamybė gali būti sustabdyta Azerbaidžano Respublikos Prezidento tik Azerbaidžano Respublikos generalinio prokuroro teikimu.

124 straipsnis. Vykdomoji valdžia vietose

I. Vykdomąją valdžią vietose įgyvendina vietos vykdomosios valdžios vadovai.

II. Vykdomosios valdžios vadovus skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Prezidentas.

III. Vietos vykdomosios valdžios įgaliojimus nustato Azerbaidžano Respublikos Prezidentas.

VII skirsnis. Teisminė valdžia

125 straipsnis. Teisminės valdžios įgyvendinimas

I. Teisminę valdžią Azerbaidžano Respublikoje vykdo tik teismai įgyvendindami teisingumą.

II. Teisminę valdžią įgyvendina Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas, Azerbaidžano Respublikos apeliaciniai teismai, Azerbaidžano Respublikos bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai.

III. Teisminė valdžia įgyvendinama konstitucinės, civilinės ir baudžiamosios teisenos būdais ir kitomis įstatymų numatytomis formomis.

IV. Baudžiamojoje teisenoje dalyvauja Azerbaidžano Respublikos prokuratūra ir gynyba.

V. Teismų sistemą ir teismo proceso tvarką nustato įstatymai.

VI. Įstatymo nenumatytų teisinių priemonių naudojimas siekiant pakeisti teismų įgaliojimus ir įsteigti ypatinguosius teismus draudžiamas.

VII. Teismo procesas turi užtikrinti tiesos nustatymą.

126 straipsnis. Reikalavimai kandidatams į teisėjus

I. Teisėjais gali būti Azerbaidžano Respublikos piliečiai, ne jaunesni kaip 30 metų, turintys rinkimų teisę, aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 5 metų teisinio darbo stažą.

II. Teisėjai negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, negali užsiimti versline, komercine ar kita apmokama veikla, išskyrus mokslinę, pedagoginę ir kūrybinę, negali užsiimti politine veikla ir būti politinių partijų nariais, negali gauti kito atlyginimo, išskyrus pareiginę algą ir lėšas, kurios priklauso už mokslinę, pedagoginę ir kūrybinę veiklą.

127 straipsnis. Teisėjų nepriklausomybė, pagrindiniai teisingumo vykdymo principai ir sąlygos

I. Teisėjai yra nepriklausomi, paklūsta tik Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, nekeičiami savo įgaliojimų laikotarpiu.

II. Teisėjai nagrinėja bylas nešališkai, teisingai, gerbdami šalių lygybę, remdamiesi faktais ir vadovaudamiesi įstatymais.

III. Neleidžiamas tiesioginis ar netiesioginis teismo proceso apribojimas iš šalies ir dėl bet kokios priežasties, neteisėtas poveikis, grasinimai ir įsikišimas.

IV. Teisingumas vykdomas paisant piliečių lygybės prieš įstatymą.

V. Bylos visuose teismuose nagrinėjamos viešai. Bylą nagrinėti uždarame posėdyje leidžiama tik tuo atveju, jeigu teismas mano, kad atviras nagrinėjimas gali tapti valstybinės, profesinės ar komercinės paslapties atskleidimo priežastimi, arba nustato, kad yra būtinybė išsaugoti asmeninio ar šeiminio piliečių gyvenimo paslaptį.

VI. Negalima baudžiamųjų bylų nagrinėti už akių, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.

VII. Teisminis nagrinėjimas vykdomas vadovaujantis rungimosi principu.

VIII. Bet kurioje teisminio proceso stadijoje kiekvienam asmeniui garantuojama teisė į gynybą.

IX. Teisingumas grindžiamas nekaltumo prezumpcija.

X. Azerbaidžano Respublikoje teismo procesas vykdomas Azerbaidžano Respublikos valstybine kalba arba daugumos tam tikros vietovės gyventojų kalba. Dalyvaujantiems byloje asmenims, nemokantiems procese vartojamos kalbos, užtikrinama teisė visiškai susipažinti su bylos medžiaga, dalyvauti teismo proceso veiksmuose per vertėją ir teisė kalbėti teisme gimtąja kalba.

128 straipsnis. Teisėjų neliečiamybė

I. Teisėjo asmuo neliečiamas.

II. Teisėjas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik įstatymų nustatyta tvarka.

III. Teisėjų įgaliojimai gali būti sustabdyti tik remiantis įstatymuose nustatytais pagrindais ir taisyklėmis.

IV. Teisėjui padarius nusikaltimą, Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, remdamasis Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo išvada, gali pateikti Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui iniciatyvą atleisti teisėją iš pareigų. Atitinkama Azerbaidžano Respublikos Aukščiau-

siojo Teismo išvada turi būti pateikta Azerbaidžano Respublikos Prezidentui per 30 dienų po paklausimo pateikimo.

V. Sprendimą dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Azerbaidžano Respublikos apeliacinių teismų teisėjo atleidimo iš pareigų priima Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas 83 balsų dauguma; sprendimą dėl kitų teisėjų atleidimo iš pareigų priima Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas 63 balsų dauguma.

129 straipsnis. Teismo sprendimai ir jų vykdymas

I. Teismai priima sprendimus valstybės vardu, jų vykdymas yra privalomas.

II. Teismo sprendimo nevykdymas užtraukia įstatymo nustatytą atsakomybę.

III. Teismo sprendimas turi būti pagrįstas įstatymu ir įrodymais.

130 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas

I. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai.

II. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Azerbaidžano Respublikos Azerbaidžano Milli Medžlisas Respublikos Prezidento teikimu.

III. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas Azerbaidžano Respublikos Prezidento, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Azerbaidžano Respublikos prokuratūros, Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso prašymu sprendžia šiuos klausimus:

1) dėl Azerbaidžano Respublikos įstatymų, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretų ir potvarkių, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso nutarimų, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimų ir įsakymų, Azerbaidžano Respublikos centrinių vykdomosios valdžios institucijų norminių teisės aktų atitikties Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai;

2) dėl Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretų, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimų, centrinių vykdomosios valdžios institucijų norminių teisės aktų atitikties Azerbaidžano Respublikos įstatymams;

3) dėl Ministrų Kabineto nutarimų, centrinių vykdomosios valdžios institucijų norminių teisės aktų atitikties Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams;

4) įstatymų numatytais atvejais dėl Aukščiausiojo Teismo sprendimų atitikties Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir Azerbaidžano Respublikos įstatymams;

5) dėl savivaldybių aktų atitikties Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai, Azerbaidžano Respublikos įstatymams, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimams (Nachičevanės autonominėje respublikoje — taip pat ir Nachičevanės autonominės Respublikos Konstitucijai ir įstatymams ir Nachičevanės Autonominės respublikos Ministrų Kabineto nutarimams);

6) dėl neįsigaliojusių Azerbaidžano Respublikos tarpvalstybinių sutarčių atitikties Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai; dėl tarpvyriausybinių Azerbaidžano Respublikos sutarčių atitikties Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams;

7) dėl Nachičevanės autonominės respublikos Konstitucijos ir įstatymų, Nachičevanės autonominės respublikos Ali Medžliso nutarimų, Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimų atitikties Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai; dėl Nachičevanės Autonominės Respublikos įstatymų, Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimų atitikties Azerbaidžano Respublikos įstatymams; dėl Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimų atitikties Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams ir Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimams;

8) dėl ginčių, susijusių su įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių įgaliojimų atskyrimu, sprendimo.

IV. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas gavęs Azerbaidžano Respublikos Prezidento, Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto, Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Azerbaidžano Respublikos prokuratūros, Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso paklausimą aiškina Azerbaidžano Respublikos Konstituciją ir įstatymus.

V. Kiekvienas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka apskųsti Azerbaidžano Respublikos Konstituciniam Teismui įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų norminius aktus, savivaldybių ir teismų aktus, pažeidžiančius jo teises ir laisves, kad Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas išspręstų klausimus, numatytus šio straipsnio III dalies 1–7 punktuose, siekiant atkurti pažeistas žmogaus teises ir laisves.

VI. Teismai gali Azerbaidžano Respublikos įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į Azerbaidžano Respublikos Konstitucinį Teismą Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos ir įstatymų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo klausimais.

VII. Azerbaidžano Respublikos žmogaus teisių komisaras turi teisę, kiek tai susiję su įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų norminiais aktais, savivaldybių ir teismų aktais, pažeidžiančiais žmogaus teises ir laisves, kreiptis įstatymų nustatyta tvarka į Azerbaidžano Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu, kad Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas išspręstų klausimus, numatytus šio straipsnio III dalies 1–7 punktuose.

VIII. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas vykdo ir kitas šioje Konstitucijoje numatytas pareigas.

IX. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas priima sprendimus jam priskirtais klausimais. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai turi privalomąją galią visoje Azerbaidžano Respublikos teritorijoje. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai turi būti skelbiami.

X. Įstatymai ir kiti aktai arba atskiros jų nuostatos; Azerbaidžano Respublikos tarpvyriausybinės sutartys nustoja galioti, o tarpvalstybinės Azerbaidžano Respublikos sutartys neįsigalioja per Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimo nustatytą terminą.

131 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas

I. Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminė instancija civilinėse, baudžiamosiose ir kitose bylose, priskirtose bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų jurisdikcijai; jis vykdo teisingumą kasacine tvarka; teikia paaiškinimus teisminės praktikos klausimais.

II. Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu.

III. Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimai turi būti skelbiami.

132 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos apeliaciniai teismai

I. Azerbaidžano Respublikos apeliaciniai teismai yra aukštesnės instancijos teismai bylose, priskirtose jų jurisdikcijai.

II. Azerbaidžano Respublikos apeliacinių teismų teisėjus Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas skiria Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu.

133 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos prokuratūra

I. Azerbaidžano Respublikos prokuratūra įstatymų nustatyta tvarka ir atvejais vykdo įstatymo vykdymo ir taikymo priežiūrą; įstatymų nustatytais atvejais kelia baudžiamąsias bylas ir atlieka tyrimą; palaiko teisme valstybinį kaltinimą; teikia teisme ieškinį; teikia protestus dėl teismo sprendimų.

II. Azerbaidžano Respublikos prokuratūra yra vieninga centralizuota institucija, pagrįsta teritorinių ir specializuotų prokurorų pavaldumu Azerbaidžano Respublikos generaliniam prokurorui.

III. Azerbaidžano Respublikos generalinį prokurorą skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Prezidentas suderinęs su Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisu.

IV. Azerbaidžano Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojus, prokurorus, vadovaujančius specializuotoms respublikinėms prokuratūroms, Nachičevanės Autonominės Respublikos prokurorą skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos Prezidentas Azerbaidžano Respublikos generalinio prokuroro teikimu.

V. Teritorinius ir specializuotus prokurorus skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų Azerbaidžano Respublikos generalinis prokuroras Azerbaidžano Respublikos Prezidento pritarimu.

VIII skirsnis. Nachičevanės Autonominė Respublika

134 straipsnis. Nachičevanės Autonominės Respublikos statusas

I. Nachičevanės Autonominė Respublika yra autonominė valstybė Azerbaidžano Respublikos sudėtyje.

II. Nachičevanės Autonominės Respublikos statusą nusako ši Konstitucija.

III. Nachičevanės Autonominė Respublika yra neatskiriama Azerbaidžano Respublikos sudedamoji dalis.

IV. Azerbaidžano Respublikos Konstitucija ir įstatymai, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretai ir Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimai turi privalomąją galią Nachičevanės Autonominės Respublikos teritorijoje.

V. Nachičevanės Autonominės Respublikos Konstitucija ir įstatymai, kuriuos priėmė Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas, neturi prieštarauti atitinkamai Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams; Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto priimti nutarimai – Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimams.

VI. Nachičevanės Autonominės Respublikos Konstituciją Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui teikia Azerbaidžano Respublikos Prezidentas ir ji tvirtinama konstituciniu įstatymu.

135 straipsnis. Valdžių atskyrimas Nachičevanės Autonominėje Respublikoje

I. Nachičevanės Autonominėje Respublikoje įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas, vykdomąją valdžią – Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetas, teisminę valdžią –Nachičevanės Autonominės Respublikos teismai.

II. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas yra savarankiškas spręsdamas klausimus, priskirtus jo kompetencijai Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos ir įstatymų; Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetas yra savarankiškas spręsdamas Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretų jo kompetencijai priskirtais klausimais; Nachičevanės Autonominės Respublikos teismai yra savarankiški spręsdami Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos ir įstatymų jiems priskirtus klausimus.

136 straipsnis. Nachičevanės Autonominės Respublikos aukščiausias pareigūnas

Aukščiausias Nachičevanės Autonominės Respublikos pareigūnas yra Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso Pirmininkas.

137 straipsnis. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas

I. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisą sudaro 45 nariai.

II. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso kadencija yra 5 metai.

III. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas renka Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso Pirmininką ir jo pavaduotojus, organizuoja nuolatines ir kitas komisijas.

138 straipsnis. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso nustatomos bendros taisyklės

I. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas nustato bendras taisykles šiais klausimais:

1) rinkimai į Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisą;

2) mokesčiai;

3) Nachičevanės Autonominės Respublikos ekonominės plėtros kryptys;

4) socialinė apsauga;

5) aplinkos apsauga;

6) turizmas;

7) sveikatos apsauga, mokslas, kultūra.

II. Šiame straipsnyje numatytais klausimais Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas priima įstatymus.

139 straipsnis. Klausimai, kuriuos sprendžia Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas

I. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas sprendžia šiuos klausimus:

1) Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso darbo organizavimas;

2) Nachičevanės Autonominės Respublikos biudžeto tvirtinimas;

3) Nachičevanės Autonominės Respublikos ekonominių ir socialinių programų tvirtinimas;

4) Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministro Pirmininko skyrimas į pareigas ir atleidimas iš pareigų;

5) Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto sudėties patvirtinimas;

6) pasitikėjimas Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetu.

II. Šiame straipsnyje numatytais klausimais Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas priima nutarimus.

140 straipsnis. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetas

I. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto sudėtį tvirtina Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministro Pirmininko teikimu.

II. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrą Pirmininką skiria Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisas Azerbaidžano Respublikos Prezidento teikimu.

III. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetas:

- sudaro ir teikia Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžlisui autonominės respublikos biudžeto projektą;
- vykdo autonominės respublikos biudžetą;
- užtikrina autonominės respublikos ekonominių programų įgyvendinimą;
- užtikrina autonominės respublikos socialinių programų įgyvendinimą;
- sprendžia kitus klausimus, Azerbaidžano Respublikos Prezidento priskirtus jo kompetencijai.
- IV. Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabinetas priima nutarimus ir įsakymus.

141 straipsnis. Vietos vykdomoji valdžia Nachičevanės Autonominėje Respublikoje

Nachičevanės Autonominėje Respublikoje vietinės vykdomosios valdžios vadovus skiria Azerbaidžano Respublikos Prezidentas Nachičevanės Autonominės Respublikos Ali Medžliso Pirmininko teikimu.

KETVIRTAS SKYRIUS. VIETOS SAVIVALDA

IX skirsnis. Savivaldybės

142 straipsnis. Vietos savivaldos organizavimas

I. Vietos savivaldą vykdo savivaldybės.

II. Savivaldybės formuojamos rinkimais.

III. Savivaldybių statuso pagrindus nustato ši Konstitucija, rinkimų į savivaldybes tvarką – įstatymas.

143 straipsnis. Savivaldybių darbo organizavimas

I. Savivaldybės savo veiklos klausimus svarsto nuolatinių ir kitų komisijų posėdžiuose.

II. Savivaldybių posėdžius šaukia savivaldybės pirmininkas.

144 straipsnis. Savivaldybių įgaliojimai

I. Savivaldybių posėdžiuose sprendžiami šie klausimai:

1) savivaldybės narių įgaliojimų pripažinimas; jų įgaliojimų praradimas arba įgaliojimų nutraukimas įstatymų nustatytais atvejais;

2) savivaldybės reglamento tvirtinimas;

3) savivaldybės pirmininko ir jo pavaduotojų, nuolatinių ir kitų komisijų rinkimai;

4) vietinių rinkliavų ir mokesčių nustatymas;

5) vietinio biudžeto ir jo vykdymo ataskaitų patvirtinimas;

6) savivaldybės nuosavybės valdymas, naudojimas ir disponavimas ja;

7) vietinių socialinės apsaugos ir socialinės plėtros programų priėmimas ir vykdymas;

8) vietinių ekonominės plėtros programų priėmimas ir vykdymas;

9) vietinių ekologinių programų priėmimas ir vykdymas.

II. Savivaldybėms gali būti perduoti papildomi įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios įgaliojimai. Šiems įgaliojimams vykdyti savivaldybėms turi būti skirtos atitinkamos finansinės lėšos. Tokių įgaliojimų vykdymą kontroliuoja atitinkamai įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia.

145 straipsnis. Savivaldybių sprendimai

I. Savivaldybės posėdžiuose nagrinėjamais klausimais priimami sprendimai.

II. Savivaldybės sprendimai priimami paprasta savivaldybės narių balsų dauguma.

III. Sprendimai, susiję su vietinėmis rinkliavomis ir mokesčiais, priimami dviejų trečdalių savivaldybės narių balsų dauguma.

146 straipsnis. Savivaldybių savarankiškumo garantija

I. Vykdydamos savo pareigas savivaldybės yra nepriklausomos, tačiau atsakingos jų teritorijoje gyvenantiems piliečiams. Savivaldybės narių rinkimų, jų įgaliojimų sustabdymo ar nutraukimo, savivaldybių paleidimo prieš terminą atvejus ir tvarką nustato įstatymas.

II. Nepriklausomas savivaldybių pareigų vykdymas negali daryti žalos Azerbaidžano Respublikos suverenitetui.

III. Valstybė vykdo savivaldybių veiklos kontrolę.

IV. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka savivaldybės teikia Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui savo veiklos ataskaitas.

V. Savivaldybėms garantuojama teisminė gynyba, dėl valstybės institucijų sprendimų atsiradusių papildomų išlaidų kompensacija.

PENKTAS SKYRIUS. TEISĖ IR ĮSTATYMAS

X skirsnis. Teisėkūros sistema

147 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos teisinė galia

I. Azerbaidžano Respublikos Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią Azerbaidžano Respublikoje.

II. Azerbaidžano Respublikos Konstitucija turi tiesioginį teisinį poveikį.

III. Azerbaidžano Respublikos Konstitucija yra Azerbaidžano Respublikos teisėkūros sistemos pagrindas.

148 straipsnis. Aktai, sudarantys Azerbaidžano Respublikos teisėkūros sistemą

I. Teisėkūros sistemą sudaro šie norminiai teisės aktai:

1) Konstitucija;

2) referendumu priimti aktai;

3) įstatymai;

4) dekretai;

5) Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimai;

6) centrinių vykdomosios valdžios institucijų norminiai aktai.

II. Tarptautinės sutartys, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika, yra neatskiriama sudedamoji Azerbaidžano Respublikos teisėkūros sistemos dalis.

III. Nachičevanės Autonominėje Respublikoje teisinę galią taip pat turi Nachičevanės Autonominės Respublikos Konstitucija ir įstatymai, Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimai.

IV. Nachičevanės Autonominės Respublikos teisėkūros sistema turi atitikti Azerbaidžano Respublikos teisėkūros sistemą.

V. Vadovaudamosi savo įgaliojimais vietinės vykdomosios valdžios institucijos gali priimti norminio pobūdžio teisės aktus, kurie neprieštarauja aktams, sudarantiems teisėkūros sistemą.

149 straipsnis. Norminiai teisės aktai

I. Norminiai teisės aktai turi būti grindžiami teise ir teisingumu (vienodas požiūris į lygius interesus).

II. Referendumu priimti aktai privalomi taikyti ir vykdyti visiems piliečiams, įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms, juridiniams asmenims ir savivaldybėms tik paskelbti.

III. Įstatymai neturi prieštarauti Konstitucijai. Tik paskelbti įstatymai privalomi taikyti ir vykdyti visiems piliečiams, įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms, juridiniams asmenims ir savivaldybėms.

IV. Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretai neturi prieštarauti Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams. Tik paskelbti dekretai privalomi taikyti ir vykdyti visiems piliečiams, vykdomosios valdžios institucijoms, juridiniams asmenims.

V. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimai neturi prieštarauti Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai, įstatymams ir Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimai privalomi taikyti ir vykdyti piliečiams, centrinėms ir vietinėms vykdomosios valdžios institucijoms, juridiniams asmenims tik paskelbti.

VI. Centrinių vykdomosios valdžios institucijų aktai neturi prieštarauti Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai, įstatymams, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimams.

VII. Norminiai teisės aktai, gerinantys teisinę fizinių ir juridinių asmenų padėtį, panaikinantys ar švelninantys jų teisinę atsakomybę, veikia atgaline data. Kiti norminiai teisės aktai atgaline data neveikia.

VIII. Norminiai teisės aktai turi būti skelbiami. Niekas negali būti verčiamas vykdyti (laikytis) nepaskelbtą norminį teisės aktą ir būti traukiamas atsakomybėn dėl tokio akto nevykdymo (nesilaikymo). Norminių teisės aktų skelbimo tvarką nustato konstitucinis įstatymas.

150 straipsnis. Savivaldybių aktai

I. Savivaldybių priimti aktai turi remtis teise ir teisingumu (vienodas požiūris į lygius interesus), neturi prieštarauti Azerbaidžano Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, Azerbaidžano Respublikos Prezidento dekretams, Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabineto nutarimams (Nachičevanės Autonominėje Respublikoje – taip pat ir Nachičevanės Autonominės Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, Nachičevanės Autonominės Respublikos Ministrų Kabineto nutarimams).

II. Savivaldybės priimtas aktas privalomas vykdyti piliečiams, gyvenantiems jos teritorijoje ir joje esantiems juridiniams asmenims.

151 straipsnis. Teisinė tarptautinių aktų galia

Atsiradus prieštaravimams tarp norminių teisės aktų, sudarančių Azerbaidžano Respublikos teisėkūros sistemą (išskyrus Azerbaidžano Respublikos Konstituciją ir referendumu priimtus aktus) ir tarpvalstybinių sutarčių, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika, taikomos tarptautinės sutartys.

XI skirsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos pakeitimai

152 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos keitimo tvarka

Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos tekstas gali būti keičiamas tik referendumu.

153 straipsnis. Pasiūlymų dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos teksto pakeitimų teikimo tvarka

Jeigu pakeisti Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos tekstą siūlo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisas arba Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, tai dėl siūlomų pakeitimų turi būti priimta išankstinė Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo išvada.

154 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų apribojimas

Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas neturi teisės priimti sprendimų dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos, priimtos referendumu, teksto pakeitimo.

155 straipsnis. Pasiūlymo dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos pakeitimo teikimo iniciatyvos apribojimas

Neleidžiama teikti referendumui siūlymo dėl šios Konstitucijos 1, 2, 6, 7, 8 ir 21 straipsnių pakeitimo ar panaikinimo, dėl žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių, numatytų šios Konstitucijos III skirsnyje, panaikinimo arba dėl jų apribojimo daugiau, nei tai numatyta tarptautinėse sutartyse, kurių dalyvė yra Azerbaidžano Respublika.

XII skirsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymai

156 straipsnis. Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymų priėmimo tvarka

I. Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymai priimami kaip konstituciniai įstatymai Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlise 95 balsų dauguma.

II. Konstituciniai įstatymai dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymo teikiami balsuoti Azerbaidžano Respublikos Milli Medžlisui du kartus. Antrasis balsavimas rengiamas praėjus 6 mėnesiams po pirmojo balsavimo.

III. Konstituciniai įstatymai dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymo teikiami Azerbaidžano Respublikos Prezidentui pasirašyti tiek po pirmojo, tiek po antrojo balsavimo šioje Konstitucijoje nustatyta įstatymų pasirašymo tvarka.

IV. Konstituciniai įstatymai dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymo įsigalioja, kai po antrojo balsavimo juos pasirašo Azerbaidžano Respublikos Prezidentas.

V. Konstituciniai įstatymai yra neatskiriama Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos dalis ir neturi prieštarauti pagrindiniam Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos tekstui.

157 straipsnis. Pasiūlymo dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymo teikimo iniciatyva

Pasiūlymus dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymo gali teikti Azerbaidžano Respublikos Prezidentas arba ne mažiau nei 63 Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų.

158 straipsnis. Pasiūlymo dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos papildymo teikimo iniciatyvos apribojimas

Negalima teikti pasiūlymų dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos nuostatų, esančių pirmame šios Konstitucijos skirsnyje.

Pereinamosios nuostatos

1. Azerbaidžano Respublikos Konstitucija, priimta referendumu, įsigalioja nuo jos oficialaus paskelbimo dienos. Nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos praranda galią Azerbaidžano Respublikos Konstitucija (Pagrindinis Įstatymas), priimta 1978 metų balandžio 21 dieną.

2. Azerbaidžano Respublikos Prezidentas, išrinktas iki šios Azerbaidžano Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo, vykdo pareigas, šios Konstitucijos priskirtas Azerbaidžano Respublikos Prezidentui.

3. Šios Konstitucijos 101 straipsnio V dalis taikoma Azerbaidžano Respublikos Prezidentui, išrinktam po šios Konstitucijos priėmimo.

4. Azerbaidžano Respublikos liaudies deputatų ir Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sudaryto Milli Medžliso įgaliojimai pasibaigia pirmojo išrinkto naujojo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso posėdžio dieną.

Pirmas išrinkto naujojo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso posėdis surengiamas praėjus savaitei po ne mažiau kaip 83 Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso deputatų išrinkimo. Pirmoji Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso sesija trunka iki 1996 m. gegužės 31 dienos.

Azerbaidžano Respublikos įstatymo „Dėl Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso rinkimų", priimto 1995 metų rugpjūčio 12 d., 85 straipsnis galioja iki baigsis pirmojo šaukimo Azerbaidžano Respublikos Milli Medžliso, išrinkto vadovaujantis nurodytu įstatymu, įgaliojimai.

5. Azerbaidžano Respublikos Ministrų Kabinetas nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos vykdo pareigas, nustatytas šios Konstitucijos.

6. Nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos baigiasi vietinių Azerbaidžano Respublikos liaudies deputatų tarybų įgaliojimai.

Įgaliojimus, Azerbaidžano Respublikos įstatymų priskirtus vietinių Azerbaidžano Respublikos liaudies deputatų tarybų žiniai, vykdo vietinės vykdomosios valdžios institucijos.

7. Per dvejus metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo turi būti priimtas įstatymas dėl vietos savivaldos ir surengti rinkimai į savivaldybes.

8. Įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai, galioję Azerbaidžano Respublikos teritorijoje iki šios Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek neprieštarauja šiai Konstitucijai.

9. Azerbaidžano Respublikos teismai, veikę iki šios Konstitucijos įsigaliojimo, įgyvendina teisingumą vadovaujantis šios Konstitucijos nustatytais įgaliojimais ir principais.

10. Per vienerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos turi būti priimti atitinkantys šią Konstituciją Azerbaidžano Respublikos įstatymai dėl teisėjų statuso, teismų sistemos ir teismų reformos bei turi būti paskirti nauji Azerbaidžano Respublikos teisėjai.

Iki bus priimti minėti įstatymai, teisėjai skiriami į pareigas ir atleidžiami iš jų vadovaujantis iki šios Konstitucijos įsigaliojimo galiojusiais įstatymais.

11. Per vienerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos turi būti priimtas Azerbaidžano Respublikos įstatymas dėl Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo ir įsteigtas Azerbaidžano Respublikos

Konstitucinis Teismas. Iki bus įsteigtas Azerbaidžano Respublikos Konstitucinis Teismas, šios Konstitucijos nustatyti Azerbaidžano Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimai nevykdomi. Klausimą, numatytą šios Konstitucijos 130 straipsnio III dalies 7 punkte, sprendžia Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Teismas.

12. Azerbaidžano Respublikos Aukščiausiasis Arbitražo Teismas nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos vadinamas Azerbaidžano Respublikos Ekonominiu Teismu ir vykdo galiojančių įstatymų nustatytus įgaliojimus.

BALTARUSIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Baltarusijos konstitucinės teisės mokslas šios valstybės konstitucionalizmo istoriją skirsto į du etapus[1]:

1) nerašytinės konstitucijos („protokonstitucijos“, „kvazikonstitucijos“) etapas, apimantis laikotarpį nuo XVI a. iki 1919 m.[2],

2) rašytinių konstitucijų etapas (nuo 1919 m. iki šių dienų).

Rašytinių konstitucijų laikotarpis prasidėjo 1919 m. vasario 3 d., kai pirmajame visuotiniame Baltarusijos tarybų suvažiavime buvo priimta pirmoji Socialistinės Sovietinės Baltarusijos Respublikos Konstitucija. Šios Konstitucijos turinys buvo smarkiai ideologizuotas, įtvirtinantis proletariato diktatūrą ir klasių struktūrą. Pagal Konstituciją Baltarusija buvo paskelbta respublika, valdoma darbo klasės, valstiečių ir kareivių deputatų tarybų[3], o privati žemės nuosavybė buvo panaikinta.

Antroji Baltarusijos TSR[4] Konstitucija priimta 1927 m. balandžio 11 d. aštuntajame visuotiniame Baltarusijos tarybų suvažiavime. Joje buvo atkartotos 1919 m. Konstitucijos normos, susijusios su piliečių teisėmis ir laisvėmis, įtvirtintas Baltarusijos TSR įstojimas į TSRS[5], numatant laisvo išstojimo teisę, bei pirmą kartą, atsižvelgiant į administracinį teritorinį suskirstymą, buvo įtvirtinta vietos savivaldos sistema[6]. 1927 m. Konstitucija numatė trigubą darbo klasės atstovavimo pranašumą rinkimuose, bet atėmė rinkimų teisę iš vienuolių ir religinių kultų atstovų.

---

1 Чудаков, М. Ф. Конституционный процесс в Беларуси. *Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўна сцьваўсходне еўрапейскім цывілізацыйным кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І. А. Юхо*. Минск: Бизнес Совет, 2012, p. 250.

2 „Protokonstituciniais“ arba „kvazikonsituciniais“ teisės aktais, turinčiais konstitucinių aktų statusą ir reikšmę bei atliekančiais svarbų vaidmenį Baltarusijos istorijoje, mokslininkai įvardija 1529, 1566 ir 1588 metų Statutus.

3 Пашков, Г. П. и др. Республика Беларусь. *Энциклопедия*. 2005, Том 1, p. 11.

4 Tarybų Socialistinė Respublika.

5 Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga.

6 Пашков, Г. П. и др. Республика Беларусь. *Энциклопедия*. 2005, Том 1, p. 11.

Trečioji Baltarusijos TSR Konstitucija buvo priimta neeiliniame XII visuotiniame Baltarusijos tarybų suvažiavime, įvykusiame 1937 m. vasario 19 d. Po Antrojo pasaulinio karo Konstitucijos tekstas buvo papildytas nuostatomis, numatančiomis valstybei galimybę tiesiogiai bendrauti su užsienio valstybėmis, sudaryti su jomis sutartis, keistis diplomatiniais ir konsuliniais atstovais ir kt.[7]

Paskutinė (ketvirtoji) sovietinės Baltarusijos Konstitucija priimta 1978 m. balandžio 14 d. Baltarusijos TSR Aukščiausiosios Tarybos devintojoje neeilinėje sesijoje. Jos tekstas paremtas 1977 m. TSRS Konstitucijos nuostatomis, o jos esme tapo Tarybų Sąjungos komunistų partijos (KPSS), kuri buvo įvardyta kaip vadovaujančioji ir nukreipiančioji visuomenės jėga, dominuojančio statuso įtvirtinimas.

Šiuo metu galiojanti Baltarusijoje Respublikos Konstitucija pagal skaičių yra penktoji, tačiau pirmoji, kuri, skirtingai nei kitos, buvo priimta suverenioje ir nepriklausomoje valstybėje baltarusių tautos referendumu. Ši Konstitucija įtvirtino prezidentinę demokratinę valstybės valdymo formą vadovaujantis klasikiniu valdžių padalijimo principu. Baltarusija dažnai yra įvardijama paskutine diktatoriška valstybe Europoje, tačiau 1994 m. kovo 15 d. priimta Konstitucija iš esmės atitinka visus demokratinių valstybių konstitucijų principus (jos normos numato valdžių padalijimo ir teisės viršenybės principus, nuosavybės teisių įvairovę, tarptautinės teisės principų prioritetą, klasikinį žmogaus teisių ir laisvių sąrašą ir kt.). Penktoji Baltarusijos Konstitucija buvo priimta 1994 m. Aukščiausiosios Tarybos sprendimu, tačiau 1996 m. buvo organizuotas referendumas dėl dviejų atnaujintos Konstitucijos projektų. Vieną projektą pateikė Respublikos Prezidentas (už jį balsavo 70,5 proc. referendume dalyvavusių gyventojų), kitą – Aukščiausioji Taryba, kurios projektą palaikė 7,9 proc. rinkėjų. 2004 m. spalio 17 d. įvyko referendumas ir Konstitucija buvo antrą kartą pakeista. Šiais pakeitimais iš Konstitucijos teksto buvo pašalintas 81 straipsnis, kuris numatė, kad Prezidento pareigas tas pats asmuo gali eiti ne daugiau kaip dvi kadencijas[8]. Taigi nuo 1994 m. Konstitucija buvo keista du kartus, abiem atvejais stiprinant Prezidento galias ir įtvirtinant stiprią prezidentinės respublikos valdymo formą valstybėje.

Baltarusijos Respublikos Konstitucija pačiame jos tekste (137 str.) yra įvardijama kaip dokumentas, turintis aukščiausią juridinę galią. Įstatymai

[7] Пашков, Г. П. и др. Республика Беларусь. *Энциклопедия*. 2005, Том 1, p. 11.
[8] Ten pat, p. 10.

ir kiti valstybinių organų teisės aktai turi būti skelbiami laikantis šio teisės akto. Vertinant Konstitucijos keitimo tvarką reglamentuojančias nuostatas Baltarusijos Konstituciją galima priskirti prie „griežtų", nes nustatyta speciali ir gana sudėtinga jos keitimo procedūra. Konstitucija gali būti pakeista referendumu[9] arba parlamento rūmų. Sprendimas dėl Konstitucijos pakeitimų ir papildymų referendumu yra laikomas priimtu, jei už jį balsuoja dauguma į balsavimo sąrašus įtrauktų piliečių. Tuo tarpu parlamento rūmai klausimą dėl Konstitucijos pakeitimo ir papildymo svarsto Prezidento arba ne mažiau kaip 150 000 Baltarusijos Respublikos piliečių, kurie turi balsavimo teisę, iniciatyva. Įstatymas dėl Konstitucijos pakeitimų ir pataisų gali būti priimtas po dviejų svarstymų, tarp kurių turi būti mažiausiai trijų mėnesių pertrauka, jei už pataisas balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų kiekvienų parlamento rūmų narių.

Baltarusijos Konstitucijos struktūra yra įprasta: jos tekstą sudaro preambulė, pagrindinė dalis ir baigiamosios pereinamosios nuostatos. Pagrindinė dalis yra suskirstyta į 9 dalis, 3, 4 ir 6 dalis sudaro skyriai. Iš viso Konstituciją sudaro 146 straipsniai.

Konstitucijos preambulėje trumpai išdėstyti pagrindiniai principai ir idėjos, kuriais paremta visa Konstitucija, o preambulės ideologija turi esminę reikšmę aiškinant kitų šio teisės akto nuostatų prasmę. Ypatingo dėmesio sulaukė preambulės dalis, kuri nurodo, kad Konstitucija priimama „atsižvelgiant į ilgaamžę Baltarusijos valstybingumo vystymosi istoriją". Kaip nurodo vienas iš Konstitucijos projekto rengėjų M. F. Čudakovas[10], šis sakinys – tai Baltarusijos Respublikos konstitucinės komisijos ketverių metų ginčo rezultatas. Pirminiame preambulės tekste[11] buvo siekiama įtvirtinti Baltarusijos istorijos etapus, tačiau deputatų reikalavimu šis sakinys buvo išbrauktas iš projekto.

---

[9] I (*Konstitucinės santvarkos pagrindai*), II (*Asmenybė, visuomenė, valstybė*), IV (*Prezidentas, Parlamentas, Vyriausybė, teismas*) ir VIII (*Konstitucija ir jos keitimo tvarka*) Konstitucijos dalys gali būti keičiamos tik referendumu.

[10] Чудаков, М. Ф. Конституционный процесс в Беларуси. *Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўна сцьваўсходне еўрапейскім цывілізацыйным кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І. А. Юхо.* Минск: Бизнес Совет, 2012, p. 250.

[11] Siūlomas preambulės tekstas teisingos socialinės sąrangos ištakas siejo su senovės Baltarusija, Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, Baltarusijos Respublikos valstybės suvereniteto deklaracija ir kt.

Pirmoje Konstitucijos dalyje „Konstitucinės santvarkos pagrindai“ (1–20 str.) įtvirtinta valstybės valdymo forma, teritorinis suskirstymas, religija, valstybės atributika (vėliava, herbas ir himnas), kalba ir kt. Baltarusija pristatoma kaip unitarinė demokratinė socialinė teisinė valstybė (1 str.), kurioje valstybės valdžios šaltiniu ir suvereniteto turėtoju laikoma tauta (2 str.). Kartu šis straipsnis numato asmens, piliečio ir valstybės tarpusavio atsakomybę: valstybė yra atsakinga sudarydama sąlygas laisvam ir oriam asmenybės vystymuisi, o pilietis yra atsakingas už griežtą pareigų, numatytų Konstitucijoje, vykdymą. Ši Konstitucijos dalis įtvirtina, kad demokratija Baltarusijoje puoselėjama garantuojant politinį pliuralizmą, nuomonių bei ideologijų įvairovę, taip pat teisę pasirinkti religiją, išskyrus, kuri nukreipta prieš valstybės suverenitetą ar konstitucinę santvarką.

Pagrindiniame valstybės teisės akte valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas tiesiogiai. Konstitucijos 6 straipsnis nurodo, kad valstybės valdžia šalyje įgyvendinama vadovaujantis jos padalijimu į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Visų trijų valdžių institucijos yra nepriklausomos ir funkcionuoja savarankiškai, tačiau veikia pagal stabdžių ir atsvarų sistemos principą.

Nors gana dažnai galima išgirsti apie Baltarusijos politinį ar ekonominį uždarumą, tačiau pagal Konstituciją šalyje vadovaujamasi ir pripažįstama ne tik teisės viršenybė, bet ir visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos[12], o jų laikymasis yra garantuojamas nacionaliniais teisės aktais.

Nuosavybės formų įvairumas – tai dar vienas demokratinės konstitucijos bruožas. Jis nesvetimas ir Baltarusijos pagrindiniam teisės aktui. Konstitucijos 13 straipsnis numato privačiosios ir valstybinės nuosavybės rūšis. Valstybinė nuosavybė gali būti komunalinė (t. y. valdoma ir priklausanti administraciniam teritoriniam vienetui) arba valstybinė (t. y. Baltarusijos Respublikos valstybės nuosavybė).

Konstitucijos pirmąją dalį užbaigiančios nuostatos nurodo, kad Baltarusijoje valstybinės kalbos yra dvi – baltarusių ir rusų, šios šalies sostinė yra Minskas, jo teisinį statusą įtvirtina įstatymas[13]. Pagal šį įstatymą

[12] Baltarusija pripažįsta 1948 m. Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, 1966 m. Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, 1966 m. Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą ir kt.

[13] 2000 m. liepos 20 d. įstatymas Nr. 410-Z „Dėl Baltarusijos Respublikos sostinės – Minsko miesto – statuso“.

Minskas yra Baltarusijos Respublikos teritorinis administracinis vienetas bei valstybės administracinis, politinis, ekonominis ir kultūrinis centras.

Antrosios Konstitucijos dalies (21–63 str.) pavadinimas – „Asmenybė, bendruomenė, valstybė“ ir joje sureguliuotos šioje valstybėje gyvenančių asmenų teisės, laisvės ir pareigos. Kai kurios jų yra visuotinės ir garantuojamos visiems asmenims, esantiems Baltarusijos teritorijoje, kitos gi – tik asmenims, turintiems Baltarusijos Respublikos pilietybę.

Baltarusijos Konstitucija įtvirtina šias konstitucines asmenų ir piliečių pareigas: laikytis Konstitucijos ir įstatymų, gerbti tautines tradicijas (52 str.); gerbti kitų asmenų teises, laisves ir teisėtus interesus (53 str.); saugoti istorinį, kultūrinį, dvasinį paveldą ir kitas nacionalines vertybes (54 str.); saugoti aplinką (55 str.); dalyvauti viešųjų išlaidų finansavime[14] (56 str.); piliečio pareigą ginti tėvynę (57 str.).

Konstitucijoje numatytas teises ir laisves galima grupuoti taip:

1) *asmeninės teisės ir laisvės:* teisė į asmens laisvę, neliečiamybę ir orumą (25 str.); teisė į asmeninį gyvenimą (28 str.) ir būsto neliečiamybę (29 str.); judėjimo laisvė respublikos teritorijoje ir išvykti už jos ribų bei pasirinkti gyvenamąją vietą (30 str.); teisė pasirinkti religiją (31 str.); teisė sudaryti santuoką ir sukurti šeimą[15] (32 str.); teisė išsaugoti nacionalinį tapatumą bei kalbėti gimtąja kalba (60 str.). Visų šių ir toliau išvardytų teisių ir laisvių garantas yra asmens teisė kreiptis į nepriklausomą ir kompetentingą teismą (60 str.), o išnaudojus visas vidaus teisinės gynybos priemones ir laikantis Baltarusijos Respublikos ratifikuotų teisės aktų – kreiptis į tarptautines organizacijas siekiant apsaugoti savo teises ir laisves (61 str.).

Analizuojant Baltarusijos Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teises ir laisves svarbu atkreipti dėmesį į jos 24 straipsnį, kuriame, skirtingai nei Europos Sąjungos valstybių narių konstitucijose, yra numatyta galimybė Baltarusijos Respublikoje taikyti mirties bausmę. Konstitucijos 24 straipsnio 3 dalis nurodo, kad mirties bausmė, iki jos panaikinimo, gali būti taikoma pagal įstatymą kaip išimtinė bausmė už ypač sunkius nusikaltimus ir tik pagal teismo nuosprendį. 2004 m. kovo 11 d. Baltarusijos Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą NZ-171/2004 „Dėl Baltarusijos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatų, nustatančių mirties bausmės taikymą, ati-

[14] Tai reiškia pareigą mokėti mokesčius, rinkliavas ir kitas įmokas.

[15] Pagal Baltarusijos Konstituciją teisė savanoriškai sudaryti santuoką ir sukurti šeimą yra laiduojama vyrui ir moteriai.

tikties Baltarusijos Respublikos Konstitucijai ir tarptautinėms sutartims", kuriame konstatavo, kad ši Konstitucijos nuostata suteikia teisę Respublikos Prezidentui ir parlamentui priimti sprendimą, kuriuo mirties bausmės taikymui būtų taikomas moratoriumas arba būtų visiškai atšaukiama šios rūšies bausmė;

2) *socialinės ekonominės, kultūrinės teisės ir laisvės:* teisė dirbti (41 str.); teisė gauti sąžiningą darbo užmokestį atsižvelgiant į ekonominius rezultatus (42 str.); teisė į poilsį (43 str.); nuosavybės teisė (44 str.); teisė į sveikatos apsaugą (45 str.); teisė į sveiką aplinką ir teisė į kompensaciją už žalą, patirtą dėl šios teisės pažeidimo (46 str.); teisė į socialinę apsaugą (47 str.); Baltarusijos piliečiai turi teisę į būstą (48 str.); teisė gautį išsilavinimą (49 str.). Pažymėtina, kad ypatingą dėmesį ir socialinę apsaugą Baltarusijos Konstitucija numato karo ir darbo veteranams, taip pat tiems, kurie prarado savo sveikatą gindami valstybės ir viešuosius interesus;

3) *politinės teisės ir laisvės:* šiai grupei priklauso Baltarusijos piliečių teisė tiek tiesiogiai, tiek per laisvai išrinktus atstovus dalyvauti sprendžiant viešuosius valstybės reikalus (47 str.); susirinkimų, mitingų, eitynių, demonstracijų ir piketų laisvė (35 str.); teisė dalyvauti rinkimuose ir naudotis pasyvia bei aktyvia rinkimų teise (48 str.); teisė kreiptis į valstybinio valdymo institucijas (40 str.); teisė steigti profesines sąjungas, sudaryti kolektyvines sutartis ir teisė streikuoti (41 str.); Baltarusijos piliečių teisė pagal jų sugebėjimus į pareigas valdžios institucijose (39 str.) ir spaudos bei informacijos laisvė (34 str.).

Apibendrinant Baltarusijos Konstitucijos antrą dalį pažymėtina, kad joje pateiktas gausus asmens ir piliečio teisių ir laisvių sąrašas ir tai, atrodytų, garantuoja žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą. Tačiau, kaip pažymi profesorius G. M. Shaw[16], Konstitucijoje yra keli straipsniai, kurie sudaro rimtas prielaidas ir kelia grėsmę pažeisti šias garantijas. Tai 23[17] ir 63 straipsniai, pagal kuriuos Aukščiausioji Taryba turi labai plačias galias

[16] Prof. G. M. Shaw patarinėjo Baltarusijos vyriausybei rengiant naują 1994 m. Konstituciją, bendravo su Konstitucinės komisijos nariais. Jis kritikavo daugybės Vidurio ir Rytų Europos šalių konstitucijų projektus.

[17] 23 str. 1 d. numatyta, kad teisių ir laisvių apribojimas yra leidžiamas tik įstatymų nustatytais atvejais, vadovaujantis nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, moralės, sveikatos, teisių, laisvių ir kitais interesais.
63 str. 1 d. numato, kad įgyvendinamos Konstitucijoje numatytos teisės ir laisvės gali būti sustabdytos tik nepaprastosios padėties ar karo atvejais ir neperžengiant Konstitucijos ir įstatymų nustatytų ribų.

priimti teisės aktus, ribojančius piliečių laisves, o numatoma galimybė riboti garantijas, siekiant „apsaugoti moralę, gyventojų sveikatą ir kitų asmenų teises ir laisves", yra labai miglota ir lengvai piktnaudžiaujama. Toks Konstitucijos netikslumas ir platumas, be jokių papildomų apibūdinimų, kelia didelį pavojų, kad teisės aktų leidėjas gali apriboti ar panaikinti šias pilietines laisves[18].

Konstitucijos trečiąją dalį „Rinkimų sistema. Referendumas" sudaro du skyriai, o juose įtvirtintos bendrosios pagrindinės nuostatos reglamentuoja šios dalies pavadinime nurodytus institutus. Pažymėtina, kad tokios normos yra būdingos ne visoms konstitucijoms ir dažniausiai įtvirtinamos įstatymo, bet ne konstitucijos lygmeniu. Konstitucijos 3 dalies pirmame skyriuje teigiama, kad Baltarusijoje vykstantys rinkimai yra laisvi, lygūs, tiesioginiai ir slapti. Pasyvi rinkimų teisė priklauso Baltarusijos piliečiams, kuriems suėjo 18 metų, o aktyvios rinkimo teisės amžiaus cenzas nustatomas atitinkamuose įstatymuose. Akcentuotina tai, kad Baltarusijoje nėra keliamas „sėslumo cenzo" reikalavimas, išskyrus Prezidento ir Respublikos Tarybos narių rinkimus.

Baltarusijoje numatyti dviejų rūšių referendumai: nacionaliniai ir vietos. Jais yra sprendžiami svarbiausi valstybinio ir visuomeninio gyvenimo klausimai. Nacionalinius referendumus skiria Baltarusijos Respublikos Prezidentas savo iniciatyva, taip pat Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos[19] arba ne mažiau kaip 450 000 piliečių, turinčių rinkimų teisę, siūlymu[20].

Vietos referendumo iniciatyvos teisę turi atitinkamos vietos atstovaujamosios institucijos arba ne mažiau kaip dešimt procentų rinkimų teisę turinčių ir toje teritorijoje gyvenančių piliečių (75 str.).

Ketvirtoji Baltarusijos Konstitucijos dalis (79–116 str.) yra skirta valdžių padalijimo principui. Joje reglamentuojamas pagrindinių valstybės valdžių – Prezidento, parlamento, vyriausybės ir teismo – statusas. Šią dalį sudaro 4 skyriai, kiekvienas jų įtvirtina teisinius atitinkamos valdžios funkcionavimo pagrindus.

---

[18] Shaw, G. M. *The Constitution of Belarus: A Good First Step Towards the Rule of Law.* 6 TouroInt'l L. Rev. 125.Touro Law Center, 1995, p. 130–131.

[19] Sprendimas dėl referendumo priimamas Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos atskiruose pasėdžiuose ir kiekviename jų turi būti Konstitucijoje įtvirtintos sudėties narių balsų dauguma.

[20] Pagal Konstitucijos 74 str. 1 dalį, nuo 450 000 aktyvią rinkimų teisę turinčių piliečių ne mažiau kaip 30 000 turi būti iš kiekvieno regiono ir Minsko miesto.

Pagal Konstitucijos 79 straipsnį Baltarusijos Prezidentas yra valstybės ir vykdomosios valdžios vadovas, kurį 5 metų kadencijai visuotiniuose, laisvuose, lygiuose, tiesioginiuose ir slaptuose rinkimuose renka tauta. Pirminis, t. y. 1994 m., Konstitucijos tekstas numatė, kad tas pats asmuo Prezidento postą galėjo užimti dvi kadencija iš eilės, tačiau po 2004 m. įvykusio referendumo Konstitucija buvo pakeista – nustatyta, kad Prezidento kadencijos nėra ribojamos. Tokiu būdu Baltarusijos Respublikoje nuo pat jos nepriklausomybės paskelbimo pirmuoju (ir kol kas vieninteliu) prezidentu 1994 m. buvo išrinktas Aleksandras Lukašenka (demokratinėse valstybėse jis yra vadinamas paskutiniu Europos diktatoriumi), o 2010 m. jis buvo perrinktas naujai 5 metų kadencijai[21].

Konstitucijos 84 straipsnyje įtvirtinti Prezidento įgaliojimai rodo, kad Baltarusijos valstybės valdymo forma yra *prezidentinė*, o jos funkcijos yra susijusios su įstatymų leidžiamąja[22], vykdomąja[23] ir teismine[24] valdžiomis. Prezidentas turi plačius įgaliojimus įgyvendinant tiek valstybės užsienio, tiek vidaus politiką, taip pat plačias vietos valdžios kontrolės galimybes, o jo galių reikšmingumą patvirtina ir Konstitucijos 85 straipsnio 2 dalis, numatanti, kad šalies vadovas Konstitucijoje numatytais atvejais gali leisti įstatymo galią turinčius dekretus.

Konstitucijos IV dalies 4 skyrius (90–105 str.) apibrėžia legislatyvinę valdžią – Nacionalinis Susirinkimas. Šiai institucijai Konstitucijos nuostatomis pavesta atlikti įstatymų leidybos ir atstovaujamąją funkcijas. Parlamentas susideda iš dvejų rūmų – Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos. Jis yra formuojamas 4 metams (93 str. 1 d.). Atstovų Rūmų depu-

[21] 2010 m. Prezidento rikimuose Aleksandras Lukašenka surinko beveik 80 proc. rinkėjų balsų ir ketvirtą kartą iš eilės buvo perrinktas Baltarusijos Respublikos Prezidentu.

[22] Prezidentas skelbia eilinius ir neeilinius Atstovų Rūmų, Respublikos Tarybos ir vietos atstovaujamųjų organų rinkimus; vadovaujantis Konstitucijoje nustatytais atvejais ir tvarka paleidžia tarybas; pasirašo įstatymus; turi teisę su prieštaravimais grąžinti įstatymą Atstovų Rūmams ir kt.

[23] Gavus Atstovų Rūmų sutikimą Prezidentas skiria į pareigas ministrą pirmininką; nustato Baltarusijos Respublikos vyriausybės struktūrą, skiria ir atleidžia ministro pirmininko pavaduotojus, ministrus ir kitus vyriausybės narius, priima vyriausybės ar jos narių atsistatydinimą; turi teisę atšaukti vyriausybės aktus ir kt.

[24] Baltarusijos Prezidentas gavus Respublikos Tarybos sutikimą skiria Konstitucinio Teismo pirmininką, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir Vyriausiojo ūkio teismo pirmininką; esant Respublikos Tarybos sutikimui Prezidentas skiria Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo ūkio teismo tesėjus, taip pat skiria šešis Konstitucinio Teismo teisėjus ir kt.

tatus tiesioginiuose ir slaptuose rinkimuose renka Baltarusijos piliečiai, tuo tarpu Respublikos Tarybos narius – teritoriniai valdžios subjektai ir Prezidentas.

Atstovų Rūmus sudaro 110 deputatų, kuriais gali būti Baltarusijos Respublikos piliečiai, sulaukę 21 metų. Konstitucijos 92 straipsnio 3 dalis numato, kad Atstovų Rūmų deputatas vienu metu gali būti ir vyriausybės nariu, tačiau jis negali būti vietos tarybos deputatu.

Respublikos Taryba yra teritorinio atstovavimo rūmai (91 str. 2 d.). Po aštuonis šios Tarybos narius iš Minsko miesto ir kiekvienos srities susirinkimuose slaptu balsavimu renka pagrindinio lygio vietos tarybų deputatai. Aštuonis Respublikos Tarybos narius paskiria Baltarusijos Respublikos Prezidentas. Respublikos Tarybos nariu gali būti Baltarusijos Respublikos pilietis, kuris yra sulaukęs 30 metų. Jam taip pat yra taikomas „sėslumo cenzas“, t. y. jis turi būti gyvenęs tam tikroje srityje arba Minsko mieste bent penkerius metus. Skirtingai nei Atstovų Rūmų –Respublikos Tarybos narys tuo pačiu metu negali būti vyriausybės nariu.

Nors Baltarusijos Konstitucija įtvirtina demokratinę atstovaujamosios valdžios formavimo tvarką, tačiau dažnai yra akcentuojama, kad parlamento rinkimų rezultatai neturi esminės reikšmės Baltarusijos vidaus politikoje. Anot M. Frearo, šis subjektas neturi realių nei vyriausybės formavimo, nei ministro pirmininko skyrimo galių, o rinkimai skirti parodyti elektorato legitimumą. Deputatų vaidmuo yra ne atstovauti kolektyvinei rinkėjų valiai, bet priimti Prezidento administracijos pateiktus teisės aktus[25].

Kiekvieni parlamento rūmai turi savarankiškus įgaliojimus, tačiau kai kuriais atvejais yra būtinas jų bendras sprendimas. Konstitucijos 101 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad bet kuris įstatymo projektas, jei kitaip nenumatyta Konstitucijoje, pirmiausia yra nagrinėjamas Atstovų Rūmuose, o po to Respublikos Taryboje. Todėl įstatymo projektas tampa įstatymu tik po to, kai jį priima Atstovų Rūmai ir patvirtina Respublikos Taryba savo visų narių balsų dauguma.

Vykdomoji valdžia Baltarusijos Respublikoje priklauso vyriausybei – Ministrų Tarybai (Konstitucijos IV dalies 4 skyriaus 106–108 str.). Už savo veiklą vyriausybė atsiskaito Baltarusijos Respublikos Prezidentui ir yra atsakinga Baltarusijos Respublikos parlamentui (106 str. 2 d.). Vyriausybė susi-

[25] Frear, M. The parliamentary elections in Belarus, September 2012. *Electoral Studies*. Volume 33, p. 353.

deda iš ministro pirmininko, jo pavaduotojų ir ministrų, tačiau į jos sudėtį pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį gali įeiti ir kitų Respublikos centrinės valdžios organų vadovai[26]. Formuojant Ministrų Tarybą dalyvauja atstovaujamoji valdžia ir šalies Prezidentas. Ministras Pirmininkas yra skiriamas Baltarusijos Respublikos Prezidento dekretu esant Atstovų Rūmų sutikimui. Pažymėtina, kad ministrų ir kitų Tarybos narių skyrimą į pareigas reglamentuoja specialusis įstatymas, tačiau pačioje Konstitucijoje tam skirtų nuostatų nėra. Baltarusijos Respublikos įstatymo „Dėl Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos" 5 straipsnio 2 dalies normos nustato, kad ministro pirmininko patarėjus ir ministrus skiria Respublikos Prezidentas. Tokiam Prezidento apsisprendimui nereikia gauti kitų valdžios subjektų teikimų ar sutikimų.

Baltarusijos Respublikos vyriausybės įgaliojimų sąrašas, įtvirtintas Konstitucijos 107 straipsnyje, nėra baigtinis. Konstitucija numato klasikines, vykdomajai valdžiai būdingas, funkcijas[27], tačiau įstatymais ar Prezidento aktais vyriausybei gali būti suteikti ir kiti įgaliojimai.

Baltarusijos Respublikos teisminės valdžios sistemą ir kai kuriuos jos funkcionavimo principus reglamentuoja Konstitucijos ketvirtos dalies 6 skyrius „Teismas" (109–116 str.). Šis Konstitucijos skyrius neįtvirtina Baltarusijos teismų sistemos[28], neįvardija, kokie teismai šioje valstybėje veikia,

[26] Baltarusijos Respublikos 2008 m. liepos 23 d. įstatymo Nr. 424-3 „Dėl Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos" 4 str. numatyta, kad Ministrų Tarybą sudaro: ministras pirmininkas, Prezidento administracijos vadovas, Valstybės kontrolės komiteto pirmininkas, Nacionalinio banko pirmininkas, ministro pirmininko pavaduotojai, ministrai, valstybinių komitetų pirmininkai, Ministrų Tarybos aparato vadovas, Nacionalinės mokslų akademijos prezidiumo pirmininkas, Baltarusijos respublikinės vartotojų draugijų sąjungos pirmininkas ir kiti Prezidento paskirti pareigūnai.

[27] Konstitucija numato, kad Vyriausybė administruoja pavaldžių jai vykdomosios valdžios organų sistemą; plėtoja pagrindines valstybės vidaus ir užsienio politikos kryptis ir jas įgyvendina; užtikrina, jog būtų įgyvendinama vienoda įvairių valstybės valdymo sričių politika; organizuoja valstybės turto valdymą; užtikrina Konstitucijos, įstatymų, Prezidento dekretų, įsakų ir potvarkių įgyvendinimą ir kt.

[28] Baltarusijos teritorijoje funkcionuojančių teismų sistemą reglamentuoja 2006 m. birželio 29 d. priimtas kodeksas „Dėl Baltarusijos Respublikos teismų sistemos ir teisėjų statuso". Šis teisės aktas numato, kad valstybės teismų sistemą sudaro: Baltarusijos Respublikos Konstitucinis Teismas, bendrosios kompetencijos teismai (nagrinėja civilines, baudžiamąsias ir administracines bylas) ir ūkio teismai (nagrinėja ūkio ir administracines bylas). Bendrosios kompetencijos teismų sistemą sudaro: rajono (miesto) teismai, garnizoniniai kariniai teismai, regioniniai (Minsko miesto) teismai, Baltarusijos karinis teismas ir Baltarusijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas. Ūkio teismų sistema sudaryta iš Baltarusijos Respublikos vyriausiojo ūkio teismo ir regioninių (Minsko miesto) ūkio teismų.

nereglamentuoja teisėjų skyrimo tvarkos ar jiems keliamų esminių reikalavimų, nenumato teisėjų teisinės neliečiamybės klausimo.

Konstitucijoje pateikiamos bendros nuostatos, kad teisminė valdžia priklauso teismams. Teismų sistema yra grindžiama teritoriškumo ir specializacijos principais ir nustatoma įstatymu. Konstitucija draudžia Baltarusijoje įkurti nepaprastuosius teismus.

Konstitucijos 110 straipsnis garantuoja teisėjų nepriklausomumą ir numato, kad teisėjai yra atsakingi tik prieš įstatymus ir draudžiamas bet koks kišimasis į jų darbą. Bylos teismuose nagrinėjamos kolegialiai, o įstatymų nustatytais atvejais – teisėjų individualiai (113 str.). Taip pat galioja bendras principas, kad, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, bylos visuose teismuose nagrinėjamos viešai, vadovaujantis rungimosi ir šalių lygybės principais.

Konstitucinei justicijai pagrindiniame šalies akte yra skirtas tik vienas – 116 straipsnis. Šis straipsnis reglamentuoja Baltarusijos Konstitucinio Teismo, kurį sudaro 12 teisėjų, statusą. Šiame straipsnyje pateiktas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl aktų konstitucingumo, sąrašas. Tiesioginio piliečių kreipimosi į šį teismą Konstitucija nenumato. Taigi, kreipimosi teisė yra suteikiama: Respublikos Prezidentui, Atstovų Rūmams, Respublikos Tarybai, Baltarusijos Aukščiausiajam Teismui, Baltarusijos Respublikos vyriausiajam ūkio teismui, Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybai. Šią tvarką nustato įstatymas. Galima pastebėti, kad Baltarusijos Konstituciniam Teismui pavesta pasisakyti dėl gana plataus teisės aktų sąrašo (rūšių) konstitucingumo. Šis teismas teikia išvadas dėl įstatymų, Prezidento dekretų ir įsakų, tarptautinių sutartinių ir kitų Baltarusijos Respublikos įsipareigojimų, dėl tarpvalstybinių darinių, į kuriuos įeina Baltarusijos Respublika, aktų konstitucingumo, dėl Ministrų Tarybos nutarimų, Aukščiausiojo Teismo, Vyriausiojo ūkio teismo, generalinio prokuroro aktų atitikties Konstitucijai. Galiausiai gana abstrakčiai suformuluota nuostata, pagal kurią Konstitucinis Teismas pasisako dėl bet kokios kitos viešosios institucijos aktų atitikties Konstitucijai, tarptautiniams teisės aktams, kuriuos ratifikuoja Baltarusijos Respublika, įstatymams, dekretams ir įsakams.

Vietos savivaldos valdymo subjektai, jų formavimas, pagrindinė kompetencija, priežiūra bei santykis su kitų valdžių institucijomis reglamentuojami penktoje Konstitucijos dalyje „Vietos valdymas ir savivalda“

(117–124 str.). Baltarusijoje vietos valdžią ir savivaldą[29] įgyvendina vietos tarybų deputatai, vykdomieji ir administraciniai organai, teritoriniai visuomeniniai savivaldos organai vietos referendumų, susirinkimų ir kitomis formomis. Pagrindinis valdžios subjektas, vykdantis savivaldos funkcijas, yra vietos deputatų taryba, ketveriems metams renkama piliečių. Išimtinei vietos deputatų tarybų kompetencijai priklauso: ekonominės ir socialinės plėtros programų tvirtinimas, savivaldybių biudžetų ir veiklos ataskaitų tvirtinimas; vietinių mokesčių ir rinkliavų nustatymas laikantis įstatymų; bendruomeninės nuosavybės valdymo ir tvarkymo procedūros nustatymas pagal įstatymų numatytą tvarką; vietos referendumų skyrimas.

Savivaldos institucijų funkcionavimui didelę įtaką turi Respublikos Prezidentas, kuriam yra atsakingi ir jo kontroliuojami savivaldos vykdomieji komitetai ir vietos administracijos. Be to, vietos vykdomųjų ir administracinių institucijų sprendimų panaikinimo galią turi ne tik atitinkamos deputatų tarybos, aukštesnieji vykdomosios valdžios organai, bet ir Baltarusijos Respublikos Prezidentas (122 str. 2 d.).

Konstitucijos šešta dalis reglamentuoja subjektų, vykdančių Baltarusijos Respublikoje valstybinės priežiūros ir kontrolės funkcijas, teisinį statusą, t. y. prokuratūros ir valstybės kontrolės veiklos teisinius pagrindus (125–131 str.). Vieningą ir centralizuotą prokuratūros organų sistemą sudaro generalinis prokuroras ir jam pavaldūs prokurorai, kuriuos jis ir skiria.

Generalinį prokurorą gavus Respublikos Tarybos sutikimą skiria Prezidentas, kuriam jis ir atsiskaito už savo veiklą. Pagrindinis prokurorų veiklos tikslas prižiūrėti, ar ministerijos ir kitos pavaldžios Ministrų Tarybai institucijos, vietos atstovaujamosios ir vykdomosios institucijos,

[29] Baltarusijoje vietos savivaldos sistema susideda iš trijų teritorinių lygmenų: regioninio, pagrindinio (bazinio) ir pirminio. Regioninį teritorinį lygmenį sudaro regioniniai, Minsko miesto vykdomieji komitetai. Regioninio lygmens vykdomieji komitetai yra pranašesni už pagrindinio (bazinio) ir pirminio teritorinio lygmens vykdomosios valdžios ir administracines institucijas. Pagrindinį (bazinį) teritorinį lygmenį sudaro miestų (miestai regioninio pavaldumo) ir rajonų vykdomieji komitetai. Šie vykdomieji komitetai yra pranašesni už pirmininio teritorinio lygmens vykdomąsias ir administracines įstaigas. Minsko miesto vykdomasis komitetas turi pagrindinio lygmens vykdomojo komiteto statusą. Pirminį teritorinį lygmenį sudaro miestų (miestų rajoninio pavaldumo), miestelių, kaimų vykdomieji komitetai, vietos administracija.

įmonės, organizacijos ir įstaigos, visuomeniniai susivienijimai, pareigūnai ir piliečiai tinkamai ir vienodai vykdo įstatymus, dekretus, potvarkius ir kitus teisės aktus. Tokia priežiūra pasireiškia tiriant nusikaltimus, atliekant tyrimus, palaikant valstybinį kaltinimą teismuose ir kt.

Ekonominę ir finansinę valstybės kontrolę Baltarusijoje įgyvendina Valstybės kontrolės komitetas. Šiam subjektui suteikti įgaliojimai tikrinti, kaip įgyvendinamas valstybės biudžetas, naudojamas valstybės turtas, vykdomi valstybės institucijų teisės aktai, reglamentuojantys valstybės turto, ekonominius, finansinius ir mokestinius santykius. Valstybės kontrolės komitetą taip pat formuoja bei komiteto pirmininką skiria Prezidentas.

Baltarusijos Respublikos finansų ir kredito sistema apima biudžeto ir bankų sistemą, taip pat nebiudžetinių fondų, įmonių, įstaigų, organizacijų ir piliečių finansines priemones.

Baltarusijos Respublikoje skiriamas dviejų rūšių biudžetas, t. y. nacionalinis (valstybės) ir vietinis (savivaldos). Biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, kitų privalomų rinkliavų ir įplaukų, kuriuos nustato įstatymai (133 str.).

Baltarusijos bankų sistemą sudaro Baltarusijos nacionalinis bankas ir kiti bankai. Kaip ir kiekvienas klasikinis valstybės centrinis bankas, Nacionalinis bankas reguliuoja kredito santykius, pinigų apyvartą, nustato mokėjimų tvarką ir turi išimtinę pinigų emisijos teisę (136 str.).

BALTARUSIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[30]

Priimta 1994 m. kovo 15 d.

Mes, Baltarusijos Respublikos (Baltarusijos) Tauta, prisiimdami atsakomybę dėl dabarties ir ateities, suvokdami save kaip lygiateisį pasaulio bendruomenės subjektą ir patvirtindami savo atsidavimą bendražmogiškoms vertybėms, remdamiesi savo neatsiejama teise dėl savarankiško apsisprendimo, remdamiesi Baltarusijos valstybingumo vystymosi ilgamete istorija, siekiant įtvirtinti kiekvieno Baltarusijos Respublikos piliečio teises ir laisves, trokštant užtikrinti pilietinį darnumą, Tautos valdymo ir teisinės valstybės negriaunamus pamatus, priimame šią Konstituciją – Pagrindinį Baltarusijos Respublikos Įstatymą.

I DALIS. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

1 straipsnis. Baltarusijos Respublika – unitarinė demokratinė socialinė teisinė valstybė. Baltarusijos Respublika turi viršenybę ir valdžią savo teritorijoje, savarankiškai vykdo vidaus ir išorės politiką. Baltarusijos Respublika gina savo nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, konstitucinę santvarką, užtikrina įstatymų vykdymą ir teisinę santvarką.

2 straipsnis. Žmogus, jo laisvės, teisės ir jų įgyvendinimo garantijos yra svarbiausios visuomenės ir valstybės vertybės ir tikslas. Valstybė yra atsakinga piliečiui už sąlygų laisvam ir oriam asmenybės vystymuisi sukūrimą. Pilietis yra atsakingas valstybei už griežtą (besąlygišką) savo pareigų, priskirtų jam Konstitucijos, vykdymą.

[30] Baltarusijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Baltarusijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.kc.gov.by, išversta iš rusų kalbos.

3 straipsnis. Vienintelis valstybės valdžios ir suvereniteto šaltinis Baltarusijos Respublikoje yra Tauta. Tauta įgyvendina savo valdžią tiesiogiai per atstovaujamuosius ir kitus organus Konstitucijos apibrėžtomis formomis ir ribomis. Visi veiksmai siekiant prievarta pakeisti konstitucinę santvarką ir valstybės valdžią arba kitokiu būdu pažeidžiant Baltarusijos Respublikos įstatymus yra baudžiami pagal įstatymus.

4 straipsnis. Baltarusijos Respublikoje demokratija įgyvendinama remiantis politinių institutų, ideologijų ir nuomonių įvairove. Politinių partijų, religinių ar kitų visuomeninių susivienijimų, socialinių grupių ideologija negali būti nustatoma kaip privalomoji piliečiams.

5 sraipsnis. Politinės partijos, kiti visuomeniniai susivienijimai, veikdami pagal Baltarusijos Konstituciją ir kitus įstatymus, prisideda prie piliečių politinės valios nustatymo ir išreiškimo, dalyvauja rinkimuose. Politinės partijos ir kiti visuomeniniai susivienijimai turi teisę naudotis valstybinėmis žiniasklaidos priemonėmis įstatymų nustatyta tvarka. Politinių partijų ir kitų susivienijimų, turinčių tikslą prievarta pakeisti konstitucinę santvarką, skleidžiančių karo, socialinės, nacionalinės, religinės ar rasinės priešpriešos propagandą, sukūrimas ir veikla yra draudžiami.

6 straipsnis. Valstybės valdžia Baltarusijos Respublikoje skirstoma į įstatymų leidžiamąją, vykdomąja ir tesiminę. Valstybės organai pagal savo kompetenciją yra savarankiški: jie sąveikauja tarpusavyje, sulaiko ir atsveria vieni kitus.

7 straipsnis. Baltarusijos Respublikoje yra nustatytas teisės viršenybės principas. Valstybė, visi jos organai ir pareigūnai veikia pagal Konstituciją ir ja vadovaujantis priimtus teisės aktus. Teisės aktai ar jų nuostatos, pripažinti įstatymų nustatyta tvarka prieštaraujančiais Konstitucijai, neturi juridinės galios. Valstybės organų norminiai aktai yra publikuojami arba pristatomi visuomenei kitokiu įstatymo numatytu būdu.

8 straipsnis. Baltarusijos Respublika pripažįsta visuotinai pripažintų tarptautinės teisės principų prioritetą ir užtikrina įstatymų atitiktį jiems. Baltarusijos Respublika gali savanoriškais pagrindais prisijungti prie valstybinių susivienijimų ir išstoti iš jų. Tarptautinės sutartys, prieštaraujančios Konstitucijai, yra negalimos.

9 straipsnis. Baltarusijos Respublikos teritorija yra natūrali buvimo sąlyga, Tautos apsisprendimo erdvinė riba, jos gerovės ir Baltarusijos Respublikos suvereniteto pagrindas. Baltarusijos Respublikos teritorija vientisa ir neatskiriama. Teritorija skirstoma į apskritis, rajonus, miestus ir kitus administracinius teritorinius vienetus. Įstatymai nustato administracinį teritorinį valstybės skirstymą.

10 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiui garantuojama valstybės apsauga visoje Baltarusijos teritorijoje ir už jos ribų. Iš nieko negali būti atimta Baltarusijos Respublikos pilietybė arba teisė pakeisti pilietybę. Baltarusijos Respublikos pilietis negali būti išduotas užsienio valstybei, jei tai nėra numatyta Baltarusijos Respublikos sudarytomis tarptautinėmis sutartimis. Pilietybės suteikimas arba praradimas įgyvendinami pagal įstatymus.

11 straipsnis. Užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės Baltarusijos teritorijoje naudojasi teisėmis ir laisvėmis ir vykdo pareigas lygiai su Baltarusijos Respublikos piliečiais, jei kita nėra numatyta Konstitucijos, įstatymų ir tarptautinių sutarčių.

12 straipsnis. Baltarusijos Respublika gali suteikti prieglobstį asmenims, persekiojamiems kitose valstybėse dėl politinių, religinių įsitikinimų arba tautybės.

13 straipsnis. Nuosavybė gali būti valstybinė ir privati. Valstybė suteikia visiems vienodas teises vykdant ūkinę ar kitokią veiklą, išskyrus uždraustas įstatymų, ir garantuoja vienodą apsaugą ir vienodas sąlygas visų formų nuosavybės vystymuisi. Valstybė padeda vystytis kooperacijai. Valstybė garantuoja visiems vienodas galimybes laisvai panaudoti gebėjimus ir nuosavybę verslo ir kitos ekonominės, neuždraustos įstatymo, veiklos tikslais. Valstybė vykdo ekonominės veiklos reguliavimą žmogaus ir visuomenės interesais; užtikrina valstybinės ir privačios ekonominės veiklos kryptį ir koordinavimą socialiniais tikslais. Gelmės, vandenys, miškai sudaro išskirtinę valstybės nuosavybę. Žemės ūkio paskirties žemė yra valstybės nuosavybė. Įstatymas gali nustatyti ir kitus objektus, kurie išskirtinai būtų valstybės nuosavybė, arba gali būti nustatyta jų transformavimo į privačiąją nuosavybę ypatinga tvarka, taip pat valstybė gali turėti išskirtinę teisę vykdyti atskirų rūšių veiklas. Valstybė garantuoja darbuotojams teisę

dalyvauti valdant įmones, organizacijas ir įstaigas siekiant didinti jų darbo efektyvumą ir kelti socialinio ekonominio gyvenimo lygį.

14 straipsnis. Valstybė reguliuoja socialinių, nacionalinių ir kitų vienetų santykius vadovaujantis lygybės prieš įstatymą, jų teisių ir interesų pagarbos principais. Valstybinio valdymo organų, darbdavių susivienijimų ir profesinių sąjungų santykiai socialinėje darbinėje sferoje plėtojami vadovaujantis socialinės partnerystės ir šalių bendradarbiavimo principais.

15 straipsnis. Valstybė yra atsakinga už istorinio, kultūrinio ir dvasinio paveldo išsaugojimą, visų nacionalinių vienetų, gyvenančių Baltarusijos Respublikoje, kultūrų laisvą vystymąsi.

16 straipsnis. Religijos ir tikėjimai yra lygūs prieš įstatymą. Santykiai tarp valstybės ir religinių organizacijų reguliuojami įstatymu atsižvelgiant į jų įtaką dvasinių, kultūrinių ir valstybinių Baltarusijos Tautos tradicijų formavimuisi. Draudžiama religinių organizacijų, jų organų ir atstovų veikla, nukreipta prieš Baltarusijos Respublikos suverenitetą, jos konstitucinę santvarką ir pilietinę darną arba susijusi su piliečių teisių ir laisvių pažeidimu, taip pat trukdanti piliečiams vykdyti jų valstybines, visuomenines, šeimines pareigas arba kenkianti jų sveikatai ir moralei.

17 straipsnis. Baltarusijos Respublikos valstybinės kalbos yra baltarusių ir rusų.

18 straipsnis. Baltarusijos Respublika savo išorės politikoje remiasi valstybių lygiateisiškumo, jėgos netaikymo arba negrasinimo jėga, sienų neliečiamumo, taikaus konfliktų reguliavimo, nesikišimo į vidaus politiką ir kitais visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Baltarusijos Respublika turi tikslą padaryti savo teritoriją nebranduoline zona, o valstybę – neutralia.

19 straipsnis. Baltarusijos Respublikos kaip suverenios valstybės simboliai yra valstybės vėliava, valstybės herbas ir valstybės himnas.

20 straipsnis. Baltarusijos Respublikos sostinė yra Minsko miestas. Minsko miesto statusas apibrėžiamas įstatymu.

II DALIS. ASMENYBĖ, BENDRUOMENĖ, VALSTYBĖ

21 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečių teisių ir laisvių užtikrinimas yra svarbiausias valstybės tikslas. Kiekvienas turi teisę į orų (vertą jo) gyvenimo lygį, įskaitant pakankamą maitinimą, aprangą, būstą ir nuolatinį būtinų tam sąlygų gerinimą. Valstybė garantuoja Baltarusijos Respublikos piliečių teises ir laisves, įtvirtintas Konstitucijoje, įstatymuose ir numatytas tarptautiniais valstybės įsipareigojimais.

22 straipsnis. Visi lygūs prieš įstatymą ir turi teisę be jokios diskriminacijos lygiais pagrindais į jų teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

23 straipsnis. Asmens teisių ir laisvių apribojimas galimas tik tais atvejais, kurie numatyti įstatymo, nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, gyventojų moralės ir sveikatos apsaugos, kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugos interesais. Niekas negali naudotis pirmenybėmis ir privilegijomis, prieštaraujančiomis įstatymui.

24 straipsnis. Kiekvienas turi teisę į gyvybę. Valstybė gina žmogaus gyvybę nuo bet kokių priešingų teisei kėsinimusi. Mirties bausmė iki jos panaikinimo gali būti taikoma kaip išskirtinė bausmė už ypač sunkius nusikaltimus ir tik teismo sprendimu.

25 straipsnis. Valstybė užtikrina asmens laisvę, neliečiamumą ir orumą. Asmens laisvės apribojimas arba atėmimas galimi tik įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka. Sulaikytas asmuo turi teisę į teisminę jo sulaikymo ar arešto teisėtumo patikrą. Niekas negali būti kankinamas, negali būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminančiai asmens orumą su juo elgiamasi arba taikomos tokios bausmės, taip pat be asmens sutikimo su niekuo negali būti atliekami medicinos ar kitokie bandymai.

26 straipsnis. Niekas negali būti pripažintas kaltu dėl nusikaltimo padarymo, jei jo kaltė nebus įstatymo nustatyta tvarka įrodyta ir pripažinta įsigaliojusiu teismo sprendimu. Kaltinamasis neprivalo įrodinėt savo nekaltumo.

27 straipsnis. Niekas negali būti verčiamas duoti parodymus ir paaiškinimus prieš save patį, savo šeimos narius, artimuosius giminaičius. Įrodymai, gauti pažeidžiant įstatymus, neturi teisinės galios.

28 straipsnis. Kiekvienas turi teisę būti apsaugotas nuo neteisėto kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, tai pat ir nuo kėsinimosi į jo korespondencijos, telefoninių ar kitokių žinučių slaptumą, nuo kėsinimosi į jo garbę ir orumą.

29 straipsnis. Piliečių būsto ir kitos teisėtos nuosavybės neliečiamumas yra garantuojamas. Niekas neturi teisės be teisėto pagrindo įeiti į piliečio būstą ar kitą teisėtą nuosavybę prieš jo valią.

30 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiai turi teisę laisvai judėti ir rinktis gyvenamąją vietą Baltarusijos Respublikos ribose, palikti ją ir netrukdomai grįžti.

31 straipsnis. Kiekvienas turi teisę savarankiškai apibrėžti savo požiūrį į religiją, vienasmeniškai ar kartu su kitais išpažinti bet kurią religiją arba neišpažinti jokios, išreikšti ir platinti įsitikinimus, susijusius su požiūriu į religiją, dalyvauti įstatymo neuždraustuose religiniuose ritualuose ir apeigose.

32 straipsnis. Santuoka, šeima, motinystė, tevystė ir vaikystė yra saugomi valstybės. Moteris ir vyras, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę savanoriškai sudaryti santuoką ir sukurti šeimą. Sutuoktiniai yra lygūs šeimos santykiuose. Tėvai arba juos pakeičiantys asmenys turi teisę ir privalo auklėti vaikus, rūpintis jų sveikata, vystymusi ir mokymusi. Su vaiku negali būti žiauriai elgiamasi arba jis negali būti žeminamas, negali būti verčiamas dirbti darbus, galinčius pakenkti jo fiziniam, protiniam arba dvasiniam vystymuisi. Vaikai privalo rūpintis tėvais, taip pat juos pakeičiančiais asmenimis ir teikti jiems pagalbą. Vaikai gali būti atskirti nuo savo šeimos prieš tėvų ar juos pakeičiančių asmenų valią tik teismo sprendimu, jei tėvai ar juos pakeičiantys asmenys nevykdo savo pareigų. Moterims užtikrinamos lygios su vyrais galimybės įgyti išsilavinimą ir profesinį pasirengimą, siekti karjeros darbe ir visuomeninėje politinėje, kultūrinėje ir kitose veiklos sferose, taip pat užtikrinama jų darbo sąlygų ir sveikatos apsauga. Jaunimui yra garantuojama teisė į jų dvasinį, moralinį ir fizinį vystymąsi. Valstybė sukuria būtinas sąlygas laisvam ir sėkmingam jaunimo dalyvavimui politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime.

33 straipsnis. Kiekvienam yra garantuojama nuomonės, įsitikinimų ir jų laisvo reiškimo laisvė. Niekas negali būti priverstas reikšti savo įsitikinimus ar atsisakyti jų. Valstybė, visuomeniniai susivienijimai ar atskiri piliečiai negali monopolizuoti visuomenės informavimo priemonių, taip pat negalima jų cenzūra.

34 straipsnis. Baltarusijos piliečiams yra garantuojama teisė laiku gauti, saugoti ir skleisti visą patikimą informaciją apie valstybės institucijų, visuomeninių susivienijimų veiklą, politinį, ekonominį, kultūrinį ir tarptautinį gyvenimą, aplinkos būklę. Valstybės institucijos, visuomeniniai susivienijimai, pareigūnai privalo suteikti Baltarusijos Respublikos piliečiui galimybę susipažinti su medžiaga, susijusia su jo teisėmis ir teisėtais interesais. Informacijos naudojimas gali būti apribotas įstatymų siekiant apsaugoti piliečių garbę, orumą, asmeninį ir šeimos gyvenimą ir visų jų teisių įgyvendinimą.

35 straipsnis. Valstybė garantuoja susirinkimų, mitingų, gatvės eitynių, demonstracijų ir piketų, nepažeidžiančių viešosios tvarkos, ir kitų Baltarusijos Respublikos piliečių teisių laisvę. Tokių renginių tvarka yra nustatyta įstatymu.

36 straipsnis. Kiekvienas turi teisę į susivienijimų laisvę. Teisėjai, prokuratūros, vidaus reikalų organų, Valstybės kontrolės komiteto, saugumo organų darbuotojai, kariuomenės pareigūnai negali būti politinių partijų bei kitų susivienijimų, turinčių politinių tikslų, nariais.

37 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiai turi teisę dalyvauti svarstant valstybės reikalus tiesiogiai ir per laisvai išrinktus atstovus. Tiesioginis piliečių dalyvavimas visuomenės ir valstybės reikalų valdyme užtikrinamas rengiant referendumus, įstatymų projektų ir respublikinės bei vietinės svarbos klausimų svarstymus, kitais įstatymo nustatytais būdais. Įstatymo nustatyta tvarka Baltarusijos Respublikos piliečiai dalyvauja aptariant valstybinio ir visuomeninio gyvenimo klausimus respublikiniuose ir vietiniuose susirinkimuose.

38 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiai turi visuotinę, lygią, tiesioginę ar netiesioginę rinkimų teisę laisvai rinkti ir būti išrinkti į valstybinius organus slaptu balsavimu.

39 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiai pagal savo gebėjimus ir profesinį pasirengimą turi teisę lygiais pagrindais pretenduoti į bet kurias pareigas valstybiniuose organuose.

40 straipsnis. Kiekvienas turi teisę pateikti asmeninius ar kolektyvinius kreipimusis valstybiniams organams. Valstybiniai organai, taip pat pareigūnai privalo išnagrinėti kreipimąsi ir iš esmės atsakyti per įstatymo nustatytą terminą. Atsisakymas nagrinėti pateiktą kreipimąsi turi būti raštiškai motyvuotas.

41 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiams yra garantuojama teisė į darbą kaip į labiausiai vertą žmogaus savęs įsitvirtinimo būdą, t. y. teisė išsirinkti profesiją, užsiėmimų pobūdį ir darbą atsižvelgiant į pašaukimą, gebėjimus, išsilavinimą, profesinį pasirengimą ir visuomenės poreikius, taip pat teisė į sveikas ir saugias darbo sąlygas. Valstybė sudaro sąlygas visiškam gyventojų užimtumui. Neužimtumo (nedarbo) atveju dėl nepriklausomų nuo jo priežasčių asmeniui sudaromos sąlygos dalyvauti mokymuose ir įgyti naują specialybę ar kelti kvalifikaciją atsižvelgiant į visuomeninius poreikius, taip pat įstatymu nustatyta bedarbio pašalpa. Piliečiai turi teisę ginti savo ekonominius ir socialinius interesus, įskaitant teisę jungtis į profesines sąjungas, kolektyvinių sutarčių (susitarimų) sudarymą ir teisę į streikus. Priverstinis darbas yra draudžiamas, išskyrus darbą ar tarnybą, nustatytą teismo sprendimu arba įstatymu nepaprastosiomis ar karo sąlygomis.

42 straipsnis. Samdomiems darbuotojams yra garantuojamas sąžiningas atlygis atsižvelgiant į ekonominius darbo rezultatus, kokybę ir visuomeninę svarbą, bet ne žemesnio lygio, kuris jiems ir jų šeimoms garantuotų laisvą ir orų gyvenimą. Moterys ir vyrai, suaugusieji ir nepilnamečiai turi teisę į vienodą atlygį už vienodos vertės darbą.

43 straipsnis. Dirbantieji turi teisę į poilsį. Samdomiems darbuotojams ši teisė užtikrinama nustatant neviršijančią 40 valandų darbo savaitę, sutrumpintą darbo laiką nakties metu, kasmetines mokamas atostogas ir kassavaitines poilsio dienas.

44 straipsnis. Valstybė kiekvienam garantuoja nuosavybės teisę ir padeda ją įsigyti. Savininkas turi teisę valdyti, naudoti nuosavybę ir ja disponuoti vienasmeniškai ir kartu su kitais asmenimis. Nuosavybės neliečiamumas, jos

paveldimumo teisė saugoma įstatymu. Teisėtu būdu įgyta nuosavybė saugoma valstybės. Valstybė skatina ir saugo piliečių santaupas, sukuria indėlių grąžinimo garantijas. Priverstinis nuosavybės paėmimas galimas tik iškilus visuomeniniam būtinumui įstatymų nustatytomis sąlygomis ir tvarka, laiku ir visiškai atlyginant paimtos nuosavybės vertę, taip pat pagal teismo sprendimą. Nuosavybės teisės įgyvendinimas negali prieštarauti visuomeninei naudai ir saugumui, daryti žalą aplinkai, istorinėm, kultūrinėm vertybėm, riboti įstatymo saugomas kitų asmenų teises ir interesus.

45 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiams garantuojama teisė į sveikatos apsaugą, įskaitant nemokamą gydymą valstybinėse sveikatos apsaugos įstaigose. Valstybė sukuria visiems prieinamas medicinos priežiūros sąlygas. Baltarusijos Respublikos piliečių teisė į sveikatos apsaugą taip pat užtikrinama skatinat fizinę kultūrą ir sportą, rūpinantis sveika aplinka, sudarant sąlyga naudotis sveikatingumo įstaigų paslaugomis, tobulinant darbų saugą.

46 straipsnis. Kiekvienas turi teisę į tinkamą aplinką ir žalos, padarytos šios teisės pažeidimu, kompensavimą. Valstybė vykdo racionalaus gamtos išteklių naudojimo kontrolę siekiant apsaugoti ir pagerinti gyvenimo sąlygas, taip pat aplinkos apsaugos ir rekreacijos tikslais.

47 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiams garantuojama teisė į socialinį aprūpinimą senatvėje, ligos, invalidumo, darbingumo arba maitintojo praradimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Valstybė ypač rūpinasi karo ir darbo veteranais, taip pat asmenimis, praradusiais sveikatą ginant valstybinius ir visuomeninius interesus.

48 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiai turi teisę į būstą. Ši teisė užtikrinama vystant valstybinį ir privatų gyvenamąjį fondą, padedant piliečiams įsigyti būstą. Piliečiams, kuriems reikalinga socialinė apsauga, būstą suteikia valstybė arba savivaldybė neatlygintinai arba už prieinamą jiems kainą pagal įstatymus. Iš nieko negali būti savavališkai atimtas būstas.

49 straipsnis. Kiekvienas turi teisę į švietimą. Yra garantuojamas (laiduojamas) prieinamas ir nemokamas bendrasis vidurinis ir profesinis-techninis išsilavinimas. Specialusis vidurinis ir aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno gebėjimus. Kiekvienas konkurso būdu gali gauti nemokamą atitinkamą išsilavinimą valstybinėse švietimo įstaigose.

50 straipsnis. Kiekvienas turi teisę išsaugoti savo nacionalinį priklausomumą, lygiai kaip ir niekas negali būti verčiamas nustatyti ir atskleisti tautybę. Tautinio orumo įžeidimas yra draudžiamas įstatymu. Kiekvienas turi teisę vartoti gimtąją kalbą, rinktis bendravimo kalbą. Valstybė garantuoja įstatymu laisvą auklėjimo ir lavinimo kalbos pasirinkimą.

51 straipsnis. Kiekvienas turi teisę dalyvauti kultūriniame gyvenime. Ši teisė yra užtikrinama valstybiniuose ir visuomeniniuose fonduose esančių šalies ir pasaulio kultūros vertybių visuotiniu prieinamumu, kultūros ir švietimo įstaigų tinklo plėtra. Meninės, mokslinės, techninės kūrybos ir mokymo laisvė yra garantuojama. Intelektinė nuosavybė yra saugoma įstatymu. Valstybė skatina kultūros vystymąsi, mokslinius ir techninius tyrimus, skirtus bendriems interesams.

52 straipsnis. Kiekvienas, esantis Baltarusijos Respublikos teritorijoje, privalo laikytis jos Konstitucijos, įstatymų ir gerbti nacionalines tradicijas.

53 straipsnis. Kiekvienas privalo gerbti kitų asmenų orumą, laisves, teisėtus interesus.

54 straipsnis. Kiekvienas privalo saugoti istorinį, kultūrinį, dvasinį paveldą ir kitas tautines vertybes.

55 straipsnis. Aplinkos apsauga – kiekvieno pareiga.

56 straipsnis. Baltarusijos Respublikos piliečiai privalo dalyvauti valstybės išlaidų finansavime mokėdami valstybinius mokesčius, rinkliavas ir kitas įmokas.

57 straipsnis. Baltarusijos Respublikos saugumas – Baltarusijos Respublikos piliečio atsakomybė ir šventa pareiga. Karo tarnybos atlikimo tvarka, pagrindai ir atleidimo nuo karinės prievolės sąlygos ar pakeitimas jos alternatyviąja prievole nustatomi įstatymu.

58 straipsnis. Niekas negali būti verčiamas atlikti pareigas, nenumatytas Baltarusijos Respublikos Konstitucijoje ar jos įstatymuose, arba atsisakyti savo teisių.

59 straipsnis. Valstybė privalo imtis visų prieinamų priemonių vidaus ir tarptautinei tvarkai užtikrinti, būtinai Baltarusijos Respublikos piliečių

teisėms ir laisvėms, numatytoms Konstitucijoje, įgyvendinti. Valstybės organai, pareigūnai ar kiti asmenys, kuriems yra patikėtas valstybinių funkcijų vykdymas, privalo pagal savo kompetenciją taikyti būtinąsias priemones asmens teisių ir laisvių apsaugai užtikrinti. Šie organai ir asmenys yra atsakingi už veiksmus, kurie pažeidžia asmens teises ir laisves.

60 straipsnis. Kiekvienam yra laiduojama jo teisių ir laisvių apsauga, vykdoma kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko teismo per įstatymo nustatytą terminą. Siekdami apsaugoti savo teises, laisves, garbę ir orumą piliečiai įstatymo nustatyta tvarka gali kreiptis į teismą dėl turtinės ar moralinės žalos atlyginimo.

61 straipsnis. Kiekvienas turi teisę remdamasis tarptautiniais teisės aktais, ratifikuotais Baltarusijos Respublikos, kreiptis į tarptautines organizacijas gindamas savo teises ir laisves, jei išnaudoti visi galimi vidaus teisinės gynybos būdai.

62 straipsnis. Kiekvienas turi teisę į teisinę pagalbą užtikrinant savo teisių ir laisvių apsaugą, taip pat ir bet kuriuo momentu pasinaudoti advokatų ir kitų atstovų pagalba teisme, kituose valstybiniuose organuose, savivaldos institucijose, įmonėse, įstaigose, organizacijose, visuomeniniuose susivienijimuose ir santykiuose su pareigūnais ir piliečiais. Įstatymų nustatytais atvejais teisinė pagalba teikiama valstybės lėšomis. Baltarusijos Respublikoje draudžiama priešintis teisinės pagalbos suteikimui.

63 straipsnis. Galiojančios Konstitucijos numatytų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimas gali būti sustabdytas tik nepaprastosios ir karo padėties atvejais Konstitucijos ir įstatymo numatyta tvarka ir mastu. Taikant ypatingąsias priemones nepaprastosios padėties laikotarpiu negali būti ribojamos teisės, numatytos Konstitucijos 24 straipsnyje, 25 straipsnio trečioje dalyje, 26 ir 31 straipsniuose.

III DALIS. RINKIMŲ SISTEMA. REFERENDUMAS

1 skyrius. Rinkimų sistema

64 straipsnis. Deputatų ir kitų asmenų, Tautos renkamų į valstybės postus, rinkimai yra visuotiniai: rinkimų teisę turi Baltarusijos Respublikos piliečiai, sukakę 18 metų. Rinkimuose nedalyvauja piliečiai, teismo

pripažinti neveiksniais, ir asmenys, esantys įkalinimo įstaigose teismo sprendimu. Rinkimuose nedalyvauja asmenys, kuriems pagal nustatytą baudžiamojo proceso tvarką yra paskirta kardomoji priemonė – suėmimas. Bet kuris tiesioginis ar netiesioginis piliečių rinkimų teisės apribojimas kitais atvejais yra negalimas ir baudžiamas įstatymų nustatyta tvarka. Deputatų ir kitų asmenų, Tautos renkamų į valstybės postus, amžiaus cenzas nustatomas atitinkamais įstatymais, jei tai nėra numatyta Konstitucijoje.

65 straipsnis. Rinkimai yra laisvi: rinkėjas asmeniškai sprendžia, ar dalyvauti rinkimuose ir už ką balsuoti. Rinkimai organizuojami ir vykdomi atvirai ir viešai.

66 straipsnis. Rinkimai yra lygūs: rinkėjai turi vienodą skaičių balsų. Kandidatai, renkami į valstybės postus, rinkimuose dalyvauja lygiomis teisėmis.

67 straipsnis. Deputatų rinkimai yra tiesioginiai: deputatai yra tiesiogiai renkami piliečių.

68 straipsnis. Balsavimas yra slaptas: rinkėjų valios išreiškimo kontrolė rinkimų metu yra draudžiama.

69 straipsnis. Teisė siūlyti kandidatus į deputatus priklauso visuomeniniams susivienijimams, darbo kolektyvams ir piliečiams įstatymų nustatyta tvarka.

70 straipsnis. Rinkimų organizavimo ir vykdymo išlaidos padengiamos tam skirtomis valstybės lėšomis. Įstatymų nustatytais atvejais rinkimų organizavimo ir įgyvendinimo išlaidos gali būti padengiamos iš visuomeninių susivienijimų, įmonių, įstaigų, organizacijų ir piliečių lėšų.

71 straipsnis. Rinkimų komisijos užtikrina rinkimų vykdymą, jei kita nėra numatyta Konstitucijos. Rinkimų tvarką nustato Baltarusijos Respublikos įstatymai. Rinkimai nėra vykdomi nepaprastosios ar karo padėties sąlygomis.

72 straipsnis. Deputatų atšaukimas vykdomas įstatymų nustatytais pagrindais. Balsavimas dėl deputato atšaukimo vyksta tokia pačia tvarka,

kaip ir deputato rinkimai, ir turi balsuoti ne mažiau kaip dvidešimt procentų piliečių, turinčių rinkimų teisę ir gyvenančių atitinkamoje teritorijoje. Respublikos Tarybos narių atšaukimo pagrindai ir tvarka nustatyti įstatymų.

2 skyrius. Referendumas (Tautos balsavimas)

73 straipsnis. Svarbiausi valstybinio ir visuomeninio gyvenimo klausimai gali būti sprendžiami respublikiniu ir vietiniu referendumu.

74 straipsnis. Respublikiniai referendumai rengiami Baltarusijos Respublikos Prezidento iniciatyva, taip pat Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos siūlymu, kuris patvirtinamas Konstitucijos nustatytos kiekvienų Rūmų sudėties balsų dauguma atskiruose posėdžiuose arba ne mažiau nei 450 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, taip pat ne mažiau nei 30 tūkstančių piliečių iš kiekvienos apskrities ir Minsko miesto. Prezidentas po jam pateikto Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos arba piliečių pasiūlymo rengti referendumą įstatymo nustatyta tvarka skelbia respublikinį referendumą. Referendumo data nustatoma ne vėliau nei po trijų mėnesių po Prezidento dekreto dėl referendumo rengimo paskelbimo dienos. Sprendimai, priimti respublikiniu referendumu, yra pasirašomi Baltarusijos Respublikos Prezidento.

75 straipsnis. Vietinius referendumus numato atstovaujamieji vietos savivaldos organai savo arba ne mažiau nei dešimties procentų piliečių, turinčių rinkimų teisę ir gyvenančių atitinkamoje teritorijoje, iniciatyva.

76 straipsnis. Referendumai vykdomi visuotinio, laisvo, lygiateisio ir slapto balsavimo būdu. Referendumuose dalyvauja Baltarusijos Respublikos piliečiai, turintys rinkimų teisę.

77 straipsnis. Sprendimai, priimti referendumu, gali būti atšaukti arba pakeisti tik referendumo būdu, jei kita nebus nustatyta referendumu.

78 straipsnis. Respublikinių ir vietinių referendumų vykdymo tvarką, taip pat klausimų, kurie negali būti svarstomi referendumuose, sąrašą nustato Baltarusijos Respublikos įstatymai.

IV DALIS. PREZIDENTAS, PARLAMENTAS, VYRIAUSYBĖ, TEISMAI

3 skyrius. Baltarusijos Respublikos Prezidentas

79 straipsnis. Baltarusijos Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, Baltarusijos Respublikos Konstitucijos, asmens ir piliečio teisių ir laisvių garantas. Prezidentas įkūnija Tautos vienybę, garantuoja pagrindinių vidaus ir išorės politikos krypčių įgyvendinimą, atstovauja Baltarusijos Respublikai santykiuose su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis. Prezidentas imasi Baltarusijos Respublikos suvereniteto, jos nacionalinio saugumo ir teritorinio vientisumo apsaugos priemonių, užtikrina politinį ir ekonominį stabilumą, valstybinės valdžios organų nenutrūkstamumą ir sąveiką, tarpininkauja valstybės valdžios organams. Prezidentas yra neliečiamas, jo garbė ir orumas saugomi įstatymų.

80 straipsnis. Prezidentu gali būti išrinktas Baltarusijos Respublikos pilietis pagal gimimą, ne jaunesnis nei 35 metų, turintis rinkimų teisę ir nuolat gyvenantis Baltarusijos Respublikoje ne mažiau nei dešimt metų iki rinkimų.

81 straipsnis. Prezidentas renkamas penkeriems metams Baltarusijos Respublikos Tautos remiantis visuotine, laisva, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu. Kandidatus į Prezidento postą siūlo Baltarusijos Respublikos piliečiai surinkus ne mažiau nei 100 tūkstančių rinkėjų parašų. Prezidento rinkimus šaukia Atstovų Rūmai ne vėliau nei likus 5 mėnesiams iki jų ir jie yra vykdomi ne vėliau nei likus dviem mėnesiams iki esamo Prezidento įgaliojimų pabaigos. Jei Prezidento postas yra laisvas, rinkimai vykdomi ne anksčiau nei po 30 dienų ir ne vėliau nei po 70 dienų nuo vakansijos atsiradimo.

82 straipsnis. Laikoma, kad rinkimai įvyko, jei balsavime dalyvavo daugiau nei pusė Baltarusijos Respublikos piliečių, įtrauktų į rinkėjų sąrašus. Prezidentas laikomas išrinktu, jei už jį balsavo daugiau nei pusė Baltarusijos Respublikos piliečių, dalyvavusių balsavime. Jei nė vienas iš kandidatų nesurinko būtino balsų skaičiaus, per dvi savaites turi įvykti antrasis rinkimų turas dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausiai rinkėjų balsų. Prezidentu išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiau nei

pusę pakartotiniame balsavime dalyvavusių rinkėjų balsų. Prezidento rinkimų tvarką nustato Baltarusijos Respublikos įstatymai.

83 straipsnis. Prezidentui įgaliojimai suteikiami davus priesaiką: „Priimdamas Baltarusijos Respublikos Prezidento įgaliojimus, iškilmingai prisiekiu ištikimai tarnauti Baltarusijos Respublikos Tautai, gerbti ir saugoti asmens ir piliečio teises ir laisves, vykdyti ir saugoti Baltarusijos Respublikos Konstituciją, šventai ir sąžiningai vykdyti man patikėtus įgaliojimus." Priesaika yra duodama iškilmingoje aplinkoje dalyvaujant Atstovų Rūmų deputatams ir Respublikos Tarybos nariams, Konstitucinio, Aukščiausiojo ir Vyriausiojo ūkio teismų teisėjams ne vėliau nei po dviejų mėnesių po Prezidento išrinkimo dienos. Nuo išrinktojo naujo Prezidento priesaikos davimo momento esamo Prezidento įgaliojimai pasibaigia.

84 straipsnis. Baltarusijos Respublikos Prezidentas:

1) skelbia respublikinius referendumus;

2) skelbia eilinius ir neeilinius Atstovų Rūmų, Respublikos Tarybos ir savivaldos atstovaujamųjų organų narių rinkimus;

3) paleidžia rūmus Konstitucijos nustatytais atvejais ir tvarka;

4) skiria šešis Baltarusijos Respublikos centrinės rinkimų ir respublikinių referendumų vykdymo komisijos narius;

5) sudaro, panaikina ir reorganizuoja Baltarusijos Respublikos Prezidento administraciją, kitus valstybinio valdymo organus, taip pat konsultacinius patariamuosius ir kitus organus prie Prezidento;

6) Atstovų Rūmų sutikimu skiria Ministrą Pirmininką;

7) nustato Baltarusijos Respublikos Vyriausybės struktūrą, skiria ir atšaukia Ministro Pirmininko pavaduotojus, ministrus ir kitus Vyriausybės narius, priima sprendimą dėl Vyriausybės ar jos narių atsistatydinimo;

8) Respublikos Tarybos sutikimu skiria Konstitucinio Teismo pirmininką, Aukščiausiojo Teismo pirmininką, Vyriausiojo ūkio teismo pirmininką iš šių teismų teisėjų;

9) Respublikos Tarybos sutikimu skiria Aukščiausiojo Teismo, Vyriausiojo ūkio teismo teisėjus, Centrinės rinkimų ir respublikinių referendumų vykdymo komisijos pirmininką, Generalinį prokurorą, Nacionalinio banko pirmininką ir valdybos narius;

10) skiria šešis Konstitucinio Teismo teisėjus ir kitus Baltarusijos Respublikos teisėjus;

11) atšaukia iš pareigų Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Vyriausiojo ūkio teismo pirmininką ir teisėjus, Centrinės rinkimų ir respublikinių referendumų vykdymo komisijos pirmininką ir narius, Generalinį prokurorą, Nacionalinio banko pirmininką ir valdybos narius įstatymų numatytais pagrindais ir informuoja apie tai Respublikos Tarybą;

12) skiria ir atšaukia Valstybės kontrolės komiteto pirmininką;

13) kreipiasi su pranešimais apie padėtį valstybėje ir apie pagrindines vidaus ir išorės politikos kryptis į Baltarusijos Respublikos Tautą;

14) skaito kasmetinius pranešimus Parlamentui, kurie yra klausomi be aptarimo Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos posėdžiuose, turi teisę dalyvauti Parlamento ar jo organų darbe, bet kuriuo metu sakyti jiems kalbą arba skaityti pranešimą;

15) turi teisę pirmininkauti Baltarusijos Respublikos Vyriausybės posėdžiams;

16) skiria respublikinių valstybinio valdymo organų vadovus ir nustato jų statusą; skiria Prezidento atstovus Parlamente ir kitus pareigūnus, kurių pareigos yra nustatytos įstatymais, jei kitkas nėra numatyta Konstitucijos;

17) sprendžia dėl Baltarusijos Respublikos pilietybės suteikimo, jos atėmimo ir prieglobsčio suteikimo;

18) nustato valstybines šventes ir šventines dienas, teikia valstybinius apdovanojimus, teikia rangus ir vardus;

19) teikia malonę nuteistiesiems;

20) veda derybas ir pasirašo tarptautines sutartis, skiria ir atšaukia Baltarusijos Respublikos diplomatinius atstovus užsienio valstybėse ir tarptautinėse organizacijose;

21) priima jo kadencijos laikotarpiu akredituotų diplomatinių užsienio šalių atstovų patikėjimo ir atšaukimo raštus;

22) stichinės nelaimės, katastrofos, taip pat neramumų, sukeltų asmenų grupės ar organizacijos atvejais, kai kyla prievartos grėsmė, pavojus žmonių gyvybei ir sveikatai, valstybės teritoriniam vientisumui ir egzistavimui, Baltarusijos Respublikoje ar atskirose jos vietovėse skelbia nepaprastąją padėtį ir per tris dienas priimtą sprendimą teikia Respublikos Tarybai tvirtinti;

23) įstatymų nustatytais atvejais turi teisę atidėti streiką arba jį sustabdyti, bet ne ilgiau nei trims mėnesiams;

24) pasirašo įstatymus, turi teisę Konstitucijos nustatyta tvarka grąžinti įstatymą ar jo atskiras nuostatas su savo prieštaravimais Atstovų Rūmams;

25) turi teisę atšaukti Vyriausybės nutarimus;

26) tiesiogiai ar per jo kuriamus organus vykdo kontrolę, kaip vietos valdymo ir savivaldos organai laikosi įstatymų; turi teisę stabdyti vietos tarybų deputatų sprendimus ir atšaukti vietos vykdomųjų ir tvarkomųjų organų sprendimus tais atvejais, kai jie prieštarauja įstatymams;

27) formuoja Baltarusijos Respublikos saugumo tarybą ir jai vadovauja; skiria ir atšaukia iš pareigų Saugumo tarybos Valstybinį sekretorių;

28) yra Baltarusijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas; skiria ir atšaukia iš pareigų ginkluotųjų pajėgų aukščiausius vadus;

29) skelbia Baltarusijos Respublikos teritorijoje kilus karinei ar užpuolimo grėsmei karinę padėtį, visuotinę ar dalinę mobilizaciją ir per tris dienas teikia priimtą sprendimą Respublikos Tarybai tvirtinti;

30) vykdo kitus įgaliojimus, priskirtus jam Konstitucijos ir įstatymų.

85 straipsnis. Prezidentas vadovaudamasis Konstitucija leidžia dekretus ir potvarkius, turinčius privalomąją galią visoje Baltarusijos Respublikos teritorijoje. Konstitucijos numatytais atvejais Prezidentas leidžia dekretus, turinčius įstatymo galią. Prezidentas tiesiogiai ar per jo kuriamus organus užtikrina dekretų, įsakų ir potvarkių vykdymą.

86 straipsnis. Prezidentas negali eiti kitų pareigų, gauti kitokių piniginių išmokų, išskyrus pagrindinį atlyginimą ir honorarų už mokslinę, literatūrinę ir meninę veiklą. Prezidentas sustabdo savo narystę politinėse partijose ir kituose visuomeniniuose susivienijimuose, turinčiuose politinius tikslus, savo įgaliojimų galiojimo laikotarpiui.

87 straipsnis. Prezidentas turi teisę bet kuriuo metu atsistatydinti. Prezidento atsistatydinimą priima Atstovų Rūmai.

88 straipsnis. Baltarusijos Respublikos Prezidentas gali būti pirma laiko atleistas iš pareigų dėl nuolatinio nesugebėjimo atlikti Prezidento pareigų dėl sveikatos būklės. Sprendimas dėl Prezidento atleidimo pirma laiko priimamas ne mažesne kaip dviejų trečdalių visų Atstovų Rūmų balsų dauguma ir ne mažesne kaip dviejų trečdalių visų Respublikos Tarybos balsų dauguma vadovaujantis specialiai įsteigtos Rūmų komisijos išvada.

Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų dėl valstybės išdavimo ar kito sunkaus nusikaltimo padarymo. Sprendimas pareikšti kaltinimą ir atlikti tyrimą šiuo atveju laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo visų Atstovų Rūmų narių dauguma pasiūlius ne mažiau kaip trečdaliui jų deputatų. Apkaltos tyrimą organizuoja Respublikos Taryba. Prezidentas laikomas pašalintu iš pareigų, jei už šį sprendimą balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visos Respublikos Tarybos narių, taip pat ne mažiau kaip du trečdaliai visų Atstovų Rūmų narių.

Jeigu Respublikos Taryba ir Atstovų Rūmai per mėnesį nuo kaltinimo pateikimo dienos nepriima sprendimo dėl Prezidento pašalinimo iš pareigų, laikoma, kad kaltinimas panaikinamas. Pasiūlymas pašalinti Prezidentą iš pareigų negali būti inicijuojamas, kol vertinama išankstinio Parlamento įgaliojimų nutraukimo atitiktis Konstitucijai.

Kai Prezidentas pašalinamas iš pareigų dėl sunkaus nusikaltimo padarymo, bylą dėl kaltinimo pagrįstumo nagrinėja Aukščiausiasis Teismas.

89 straipsnis. Kai Prezidento postas yra laisvas arba Prezidento pareigų nesugebama atlikti vadovaujantis pagrindais, numatytais Konstitucijoje, jo įgaliojimai suteikiami Ministrui Pirmininkui, kol prisieks išrinktas naujas Prezidentas.

4 skyrius. Parlamentas – Nacionalinis Susirinkimas

90 straipsnis. Baltarusijos Respublikos parlamentas – Nacionalinis Susirinkimas yra Baltarusijos Respublikos atstovaujamoji ir įstatymų leidžiamoji institucija.

Parlamentas susideda iš dvejų Rūmų – Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos.

91 straipsnis. Atstovų Rūmus sudaro 110 deputatų. Atstovų Rūmų deputatų rinkimai vykdomi pagal įstatymą vadovaujantis visuotine, laisva, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu.

Respublikos Taryba yra teritorinio atstovavimo rūmai. Minsko miesto ir kiekvienos srities vietos tarybų deputatai slaptu balsavimu susirinkime išrenka aštuonis Respublikos Tarybos narius iš Minsko miesto ir kiekvienos srities. Aštuonis Respublikos Tarybos narius paskiria Baltarusijos Respublikos Prezidentas.

Nauji parlamento Rūmų narių rinkimai turi įvykti ne vėliau kaip per keturis mėnesius ir turi būti surengti ne vėliau kaip 30 dienų iki dabartinių parlamento narių kadencijos pabaigos.

Neeiliniai parlamento Rūmų rinkimai rengiami per tris mėnesius nuo parlamento Rūmų priešlaikinio įgaliojimų nutraukimo dienos.

92 straipsnis. Atstovų Rūmų deputatu gali būti Baltarusijos Respublikos pilietis, kuris yra sulaukęs 21 metų.

Respublikos Tarybos nariu gali būti Baltarusijos Respublikos pilietis, kuris yra sulaukęs 30 metų ir ne mažiau kaip penkerius metus gyvenęs atitinkamos srities, Minsko miesto teritorijoje.

Atstovų Rūmų deputatai vykdo savo įgaliojimus parlamente, jeigu Konstitucijoje nenumatyta kitaip. Atstovų Rūmų deputatas vienu metu gali būti ir vyriausybės nariu.

Tas pats asmuo negali vienu metu būti abejų parlamento Rūmų nariu. Atstovų Rūmų deputatas negali būti vietos tarybos deputatu. Respublikos Tarybos narys tuo pačiu metu negali būti vyriausybės nariu. Atstovų Rūmų deputatas, Respublikos Tarybos narys negali vienu metu užimti Prezidento arba teisėjo pareigų.

93 straipsnis. Parlamento kadencija yra ketveri metai. Parlamento įgaliojimai gali būti pratęsti tik karo atveju pagal įstatymą.

Pirmąją po rinkimų parlamento Rūmų sesiją šaukia Centrinė rinkimų ir nacionalinių referendumų komisija ir pradeda savo darbą ne vėliau kaip per 30 dienų po rinkimų. Trisdešimties dienų laikotarpis, skirtas sušaukti Atstovų Rūmus ir pradėti pirmąją sesiją, skaičiuojamas nuo Rūmų naujos sudėties rinkimų antrojo balsavimo turo dienos. Jei antrasis rinkimų į Atstovų Rūmus balsavimo turas nevyksta, trisdešimties dienų laikotarpis skaičiuojamas nuo visuotinių rinkimų pirmojo turo Baltarusijos Respublikoje dienos. Trisdešimties dienų laikotarpis, per kurį turi būti sušaukta Respublikos Taryba ir pradėta pirmoji sesija, skaičiuojamas nuo vietos tarybų deputatų pirmojo susirinkimo, kuriame renkami Respublikos Tarybos nariai iš srities arba Minsko miesto, dienos.

Atstovų Rūmų arba Respublikos Tarybos įgaliojimai gali būti nutraukti anksčiau laiko Konstitucijoje numatytais atvejais ir tvarka. Nutraukus Atstovų Rūmų arba Respublikos Tarybos įgaliojimus Prezidento sprendimu gali būti atitinkamai nutraukti Respublikos Tarybos arba Atstovų Rūmų įgaliojimai.

94 straipsnis. Atstovų Rūmų įgaliojimai gali būti nutraukti anksčiau laiko, kai atsisakoma suteikti pasitikėjimą vyriausybei, kai pareiškiamas nepasitikėjimas vyriausybe arba kai du kartus atsisakoma duoti sutikimą paskirti Ministrą Pirmininką.

Atstovų Rūmų arba Respublikos Tarybos įgaliojimai taip pat gali būti nutraukti anksčiau laiko vadovaujantis Konstitucinio Teismo išvada dėl parlamento Rūmų sistemingo arba šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo.

Sprendimus šiais klausimais Prezidentas priima ne vėliau kaip per du mėnesius po oficialaus konsultavimosi su Rūmų pirmininkais.

Rūmai negali būti paleisti nepaprastosios ar karo padėties laikotarpiu, per paskutiniuosius šešis Prezidento kadencijos mėnesius, kai Rūmai svarsto klausimą dėl Prezidento atleidimo anksčiau laiko arba pašalinimo iš pareigų.

Negalima paleisti Rūmų per vienerius metus nuo jų pirmųjų posėdžių dienos.

95 straipsnis. Rūmai per metus renkasi į dvi eilines sesijas.

Pirmoji sesija pradedama spalio 2 dieną; ji gali trukti ne ilgiau kaip aštuoniasdešimt dienų.

Antroji sesija pradedama balandžio 2 dieną; ji gali trukti ne ilgiau kaip devyniasdešimt dienų.

Jei spalio 2 arba balandžio 2 yra nedarbo dienos, tai sesija pradedama pirmąją po jų darbo dieną.

Esant ypatingam atvejui Atstovų Rūmai, Respublikos Taryba šaukia neeilinę sesiją Prezidento iniciatyva, taip pat kiekvienų Rūmų, dirbančių pagal konkrečią darbotvarkę, ne mažiau kaip dviejų trečdalių visos sudėties narių daugumos reikalavimu.

Neeiliniai posėdžiai šaukiami Prezidento dekretais.

96 straipsnis. Atstovų Rūmai iš savo sudėties išrenka Atstovų Rūmų Pirmininką ir jo pavaduotoją.

Respublikos Taryba iš savo sudėties išrenka Respublikos Tarybos Pirmininką ir jo pavaduotoją.

Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos pirmininkai ir jų pavaduotojai vadovauja posėdžiams ir tvarko Rūmų vidaus reikalus.

Atstovų Rūmai ir Respublikos Taryba iš savo narių išrenka nuolatines komisijas ir kitus organus, kurie atliks teisėkūros darbą, numatys su Rūmų veikla susijusius klausimus ir atliks išankstinį jų nagrinėjimą.

97 straipsnis. Atstovų Rūmai:

1) Prezidento siūlymu arba 150 tūkstančių Baltarusijos Respublikos piliečių, turinčių teisę balsuoti, iniciatyva svarsto įstatymų projektus dėl Konstitucijos pakeitimų ir papildymų bei dėl Konstitucijos aiškinimo;

2) svarsto įstatymų projektus dėl Baltarusijos Respublikos pagrindinių vidaus ir užsienio politikos krypčių patvirtinimo; dėl karinės doktrinos; dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo ir denonsavimo; dėl piliečių teisių, laisvių ir pareigų esminio turinio ir jų įgyvendinimo principų; dėl pilietybės, užsieniečių statuso ir asmenų be pilietybės; dėl tautinių mažumų teisių; dėl nacionalinio biudžeto ir jo įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo; dėl nacionalinių mokesčių ir rinkliavų patvirtinimo; dėl nuosavybės santykių įgyvendinimo principų; dėl socialinės apsaugos pagrindų; dėl darbo ir užimtumo reguliavimo principų; dėl santuokos, šeimos, vaikų, motinystės, tėvystės, vaikų auklėjimo, švietimo, kultūros ir sveikatos priežiūros; dėl aplinkos apsaugos ir racionalaus gamtos išteklių naudojimo; dėl valstybės administracinės teritorinės struktūros nustatymo; dėl vietos valdžios; dėl teismų sistemos, teismo proceso ir teisėjų statuso; dėl baudžiamosios atsakomybės; dėl amnestijos; dėl karo ir taikos paskelbimo; dėl karo padėties ir ypatingosios padėties teisinio režimo; dėl valstybinių apdovanojimų; dėl įstatymų aiškinimo;

3) skiria Prezidento rinkimus;

4) duoda Prezidentui sutikimą dėl Ministro Pirmininko paskyrimo;

5) išklauso Ministro Pirmininko vyriausybės veiklos programos vykdymo ataskaitą ir patvirtina arba atmeta programą, Rūmų pakartotinis atsisakymas tvirtinti programą reiškia nepasitikėjimo vyriausybe pareiškimą;

6) Ministro Pirmininko iniacityva svarsto klausimą dėl pasitikėjimo vyriausybe;

7) ne mažiau kaip vieno trečdalio visų Atstovų Rūmų narių iniciatyva pareiškia nepasitikėjimą vyriausybe; vyriausybės atsakomybės klausimas negali būti pateiktas per vienerius metus nuo jos veiklos programos patvirtinimo;

8) priima Prezidento atsistatydinimą;

9) visų Atstovų Rūmų narių balsų dauguma pateikia Prezidentui kaltinimą dėl valstybės išdavimo ar kito sunkaus nusikaltimo padarymo; vadovaujantis Respublikos Tarybos atitinkamu sprendimu ne mažesne kaip dviejų trečdalių visos sudėties balsų dauguma priima sprendimą pašalinti Prezidentą iš užimamų pareigų;

10) panaikina Atstovų Rūmų Pirmininko sprendimus.

Atstovų Rūmai gali spręsti ir kitus klausimus, jei tai numatyta Konstitucijoje.

98 straipsnis. Respublikos Taryba:

1) patvirtina arba atmeta įstatymų projektus, kuriuos priėmė Atstovų Rūmai dėl Konstitucijos pakeitimų ir papildymų; Konstitucijos interpretavimo; kitų įstatymų projektų;

2) sutinka, kad Prezidentas paskirtų Konstitucinio Teismo pirmininką, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Vyriausiojo ūkio teismo pirmininką ir teisėjus, Centrinės rinkimų ir respublikinių referendumų komisijos pirmininką, Generalinį prokurorą, Nacionalinio banko valdybos pirmininką ir narius;

3) išrenka šešis Konstitucinio Teismo teisėjus;

4) išrenka šešis Baltarusijos Respublikos centrinės rinkimų ir nacionalinių referendumų komisijos narius;

5) panaikina vietos tarybų deputatų sprendimus, kurie prieštarauja įstatymams;

6) priima sprendimą paleisti vietos tarybos deputatus, jei jie sistemingai arba šiurkščiai pažeistų teisės aktų reikalavimus ir taip pat kitais įstatymų numatytais atvejais;

7) svarsto Atstovų Rūmų iškeltus kaltinimus Prezidentui dėl valstybės išdavimo arba kito sunkaus nusikaltimo, sprendžia, ar atlikti tuo tikslu tyrimą. Jei tam yra pagrindas, ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų narių balsų dauguma nusprendžia nušalinti Prezidentą iš pareigų;

8) svarsto Prezidento įsakus įvesti nepaprastąją ar karo padėtį, visišką arba dalinę mobilizaciją ir ne vėliau kaip per tris dienas po jų pateikimo prima atitinkamą sprendimą.

Respublikos Taryba gali nuspręsti ir dėl kitų dalykų, jei tai numatyta Konstitucijoje.

99 straipsnis. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė realizuojama Atstovų Rūmuose ir priklauso Prezidentui, Atstovų Rūmų deputatams, Respublikos Tarybai, vyriausybei, taip pat piliečiams, kurie turi teisę balsuoti ir kurių yra ne mažiau kaip 50 tūkstančių žmonių.

Įstatymų projektai, kuriuos priėmus gali būti sutaupytos valstybės lėšos arba padidintos išlaidos, gali būti pateikiami Atstovų Rūmams tik esant

Respublikos Prezidento sutikimui arba jo pavedimu esant vyriausybės sutikimui.

Prezidentas arba jo įgaliota vyriausybė turi teisę Atstovų Rūmams ir Respublikos Tarybai teikti pasiūlymus skubiai svarstyti įstatymo projektą. Atstovų Rūmai ir Respublikos Taryba turi apsvarstyti šį projektą per dešimt dienų nuo jų pateikimo nagrinėti dienos.

Prezidento reikalavimu arba esant jo sutikimui vyriausybės reikalavimu Atstovų Rūmai, Respublikos Taryba savo posėdžiuose priima sprendimus balsuodami už Prezidento ar vyriausybės pateiktą visą projektą ar jo dalį, išlaikydami tik tas pataisas, kurias pasiūlė ar priėmė Prezidentas arba vyriausybė.

100 straipsnis. Bet kuris įstatymo projektas, jei kitaip nenumatyta Konstitucijoje, pirmiausia yra nagrinėjamas Atstovų Rūmuose, o po to Respublikos Taryboje.

Įstatymo projektas, išskyrus atvejus, numatytus Konstitucijoje, įgyja įstatymo galią po to, kai jį priima Atstovų Rūmai ir patvirtina Respublikos Taryba savo visų narių balsų dauguma.

Atstovų Rūmuose priimti įstatymo projektai per penkias dienas perduodami Respublikos Tarybai, kur jie gali būti nagrinėjami ne daugiau kaip dvidešimt dienų, išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje numatyta kitaip.

Įstatymas laikomas Respublikos Tarybos patvirtintu, jei už jį balsavo dauguma Respublikos Tarybos narių arba jeigu per dvidešimt dienų, o pripažinus įstatymo projektą skubiu – per dešimt dienų nuo jo pateikimo jis nebuvo svarstomas Respublikos Taryboje. Jei Respublikos Taryba atmeta įstatymo projektą, Rūmai pariteto pagrindais gali sudaryti taikinamąją komisiją, kad išspręstų iškilusius prieštaringumus. Taikinimo komisijos parengtas įstatymo projekto tekstas turi būti pateiktas tvirtinti abejiems Rūmams.

Jeigu taikinimo komisija nepriima sutarto įstatymo projekto teksto, Prezidentas arba jo nurodymu vyriausybė gali pareikalauti, kad Atstovų Rūmai priimtų galutinį sprendimą. Įstatymas yra laikomas priimtu Atstovų Rūmuose, jei už jį balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų Atstovų Rūmų narių.

Įstatymas, kurį priėmė Atstovų Rūmai ir patvirtino Respublikos Taryba arba priėmė Atstovų Rūmai nustatyta šio straipsnio tvarka, turi būti per dešimt dienų pateiktas pasirašyti Prezidentui. Jei Prezidentas sutinka su

įstatymo tekstu, jis jį pasirašo. Jei Prezidentas negrąžina kokio nors įstatymo per dvi savaites po to, kai jis buvo jam pateiktas, įstatymas yra laikomas pasirašytu. Įstatymas nėra laikomas pasirašytu ir neįsigalioja, jei jis negalėjo būti grąžintas Parlamentui, nes pasibaigė sesija.

Nesutikęs su įstatymo tekstu, Prezidentas grąžina jį su savo prieštaravimais Atstovų Rūmams, kurie turi jį išnagrinėti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų. Jei Atstovų Rūmai priims įstatymą ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų balsų dauguma, jis kartu su Prezidento prieštaravimais per penkias dienas išsiunčiamas Respublikos Tarybai, kuri taip pat turi jį apsvarstyti iš naujo ne vėliau kaip per dvidešimt dienų. Įstatymas laikomas priimtu, jeigu jį patvirtina ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų Respublikos Tarybos narių dauguma. Atstovų Rūmų ir Respublikos Tarybos nariams įveikus Prezidento prieštaravimus, Prezidentas įstatymą pasirašo per penkias dienas. Įstatymas įsigalioja ir tuo atveju, jei per šį laiką Prezidentas jo ir nepasirašė.

Ta pačia tvarka Rūmai svarsto Prezidento prieštaravimus dėl atskirų įstatymo nuostatų, kurios grąžinamos pakartotiniam balsavimui. Šiuo atveju, kol Atstovų Rūmai ir Respublikos Taryba paskelbs atitinkamą sprendimą, įstatymą pasirašo Prezidentas ir jis įsigalioja, išskyrus tas nuostatas, dėl kurių prieštarauja Prezidentas.

101 straipsnis. Atstovų Rūmai ir Respublikos Taryba įstatymu, kurį priėmė abejų Rūmų narių balsų dauguma, Prezidento siūlymu gali suteikti jam įstatymų leidybos įgaliojimus leisti dekretus, turinčius įstatymo galią. Šis įstatymas turi nustatyti reguliavimo objektą ir Prezidento įgaliojimų laiką leisti dekretus.

Prezidentui negali būti suteikiami įgaliojimai leisti dekretus, kurie numato Konstitucijos pataisas, papildymus ir jos aiškinimą; programinių įstatymų pakeitimą ir papildymą; nacionalinio biudžeto ir jo įgyvendinimo ataskaitos tvirtinimą; Prezidento ir parlamento rinkimų tvarkos pakeitimą, konstitucinių teisių ir piliečių laisvių apribojimą. Įstatymas dėl teisėkūros įgaliojimų suteikimo Prezidentui negali leisti pakeisti šio įstatymo, taip pat suteikti teisę priimti normas, turinčias atgalinio veikimo galią.

Esant ypatingam poreikiui, Prezidentas savo iniciatyva arba vyriausybės siūlymu gali leisti laikinus dekretus, kurie turi įstatymo galią. Jei tokie dekretai leidžiami vyriausybės siūlymu, juos turi pasirašyti Ministras Pirmininkas. Laikini dekretai turi būti pateikti per tris dienas svarstyti Atsto-

vų Rūmams, o tada – Respublikos Tarybai. Šie dekretai galioja, jeigu jų neatšaukia ne mažiau kaip dviejų trečdalių kiekvienų Rūmų narių dauguma. Rūmai gali įstatymu reglamentuoti santykius, kurie kyla dėl dekretų, kurie buvo atšaukti.

102 straipsnis. Atstovų Rūmų deputatai ir Respublikos Tarybos nariai turi neliečiamybę pareikšdami savo nuomonę ir įgyvendindami savo įgaliojimus. Tai netaikoma kaltinant juos šmeižtu ir įžeidinėjimais.

Atstovų Rūmų deputatai ir Respublikos Tarybos nariai jų kadencijos laikotarpiu gali būti suimti, kitu būdu apribotos jų asmeninės laisvės tik gavus išankstinį atitinkamų Rūmų pritarimą, išskyrus, kai išduoda valstybę ar padaro kitą sunkų nusikaltimą, taip pat kai sulaikomi nusikaltimo vietoje.

Baudžiamoji Atstovų Rūmų deputato ar Respublikos Tarybos nario byla nagrinėjama Aukščiausiajame Teisme.

103 straipsnis. Rūmų posėdžiai yra atviri. Rūmai, jei tai būtina dėl valstybės interesų, visų balsų dauguma gali nuspręsti surengti uždarą posėdį. Posėdžiuose, taip pat ir uždaruose, Prezidentas, jo atstovai, Ministras Pirmininkas, vyriausybės nariai gali pasisakyti be eilės, užsirašę tiek kartų, kiek jie to nori.

Vienas posėdis per mėnesį skiriamas Atstovų Rūmų deputatų ir Respublikos Tarybos narių klausimams bei vyriausybės atsakymams.

Atstovų Rūmų deputatas, Respublikos Tarybos narys turi teisę kreiptis su paklausimais į Ministrą Pirmininką, vyriausybės narius, valstybinių institucijų vadovus, kuriuos formuoja arba išrenka parlamentas. Paklausimas turi būti įtrauktas į Rūmų darbotvarkę. Atsakymas į paklausimą turi būti pateiktas per dvidešimt sesijos dienų abejų Rūmų nustatyta tvarka.

Rūmų posėdis laikomas galiojančiu, jeigu jame dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai visų Atstovų Rūmų deputatų arba Respublikos Tarybos narių.

Balsavimas Atstovų Rūmuose ir Respublikos Taryboje yra atviras ir įgyvendinamas deputatui, Respublikos Tarybos nariui asmeniškai balsuojant „už“ arba „prieš“. Slaptai balsuojama tik kadrų klausimais.

104 straipsnis. Atstovų Rūmų sprendimai priimami įstatymų ir reglamentų forma.

Atstovų Rūmų sprendimai priimami nurodomojo ir kontrolinio pobūdžio klausimais.

Respublikos Tarybos sprendimai priimami nutarimų forma.

Rūmų sprendimai laikomi priimtais, jei už juos balsavo dauguma abejų Rūmų narių, jei kitaip nenumatyta Konstitucijoje.

Įstatymai dėl pagrindinių Baltarusijos Respublikos vidaus ir užsienio politikos krypčių, Baltarusijos Respublikos karinės doktrinos yra programiniai ir laikomi priimtais, jei už juos balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų Rūmų narių.

Pasirašyti įstatymai turi būti nedelsiant paskelbti ir įsigalioti po dešimties dienų nuo paskelbimo, jei pačiame įstatyme nenumatytas kitas terminas. Ta pačia tvarka skelbiami ir įsigalioja Prezidento dekretai.

Įstatymas neturi atgalinio veikimo galios, išskyrus atvejus, kai jis švelnina arba panaikina piliečių atsakomybę.

105 straipsnis. Atstovų Rūmų, Respublikos Tarybos, jų organų, Atstovų Rūmų deputatų ir Respublikos Tarybos narių veiklos tvarka yra nustatyta Rūmų reglamentais, kuriuos pasirašo Rūmų pirmininkai.

5 skyrius. Vyriausybė – Baltarusijos Respublikos Ministrų Taryba

106 straipsnis. Baltarusijos Respublikoje vykdomąją valdžią įgyvendina vyriausybė – Baltarusijos Respublikos Ministrų Taryba – valstybės valdymo centrinis organas.

Vyriausybė už savo veiklą atsiskaito Baltarusijos Respublikos Prezidentui ir yra atsakinga Baltarusijos Respublikos parlamentui.

Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus išrinktam naujam Baltarusijos Respublikos Prezidentui.

Baltarusijos Respublikos vyriausybė susideda iš Ministro Pirmininko, jo pavaduotojų ir ministrų. Į vyriausybės sudėtį gali įeiti ir kitų valstybinio valdymo respublikinių organų vadovai. Ministrą Pirmininką skiria Baltarusijos Respublikos Prezidentas gavus Atstovų Rūmų sutikimą. Sprendimas šiuo klausimu priimamas Atstovų Rūmuose ne vėliau kaip per dvi savaites nuo pasiūlymo dėl Ministro Pirmininko kandidatūros pateikimo dienos. Jei Atstovų Rūmai du kartus atsisakytų duoti sutikimą paskirti Ministrą Pirmininką, Baltarusijos Respublikos Prezidentas turi teisę paskirti laikinai einantį Ministro Pirmininko pareigas, paleisti Atstovų Rūmus ir paskelbti naujus rinkimus. Ministras Pirmininkas vadovauja vyriausybei.

Ministras Pirmininkas:

1) tiesiogiai prižiūri vyriausybės veiklą ir yra asmeniškai atsakingas už jos darbą;

2) pasirašo vyriausybės nutarimus;

3) per du mėnesius nuo jo paskyrimo pateikia parlamentui vyriausybės veiklos programą, o jei ji atmetama, per du mėnesius pateikia pakartotinę vyriausybė veiklos programą;

4) informuoja Prezidentą apie pagrindines vyriausybės veiklos kryptis ir visus savo svarbiausius sprendimus;

5) vykdo kitas funkcijas, susijusias su vyriausybės organizavimu ir veikla.

Vyriausybė ar bet kuris vyriausybės narys turi teisę pranešti Prezidentui apie savo atsistatydinimą, jeigu mano, kad nebegali toliau vykdyti savo pareigų. Vyriausybė praneša Prezidentui apie atsistatydinimą, jei Atstovų Rūmai išreiškia votumą, jog nepasitiki vyriausybe.

Ministras Pirmininkas gali iškelti Atstovų Rūmams klausimą dėl pasitikėjimo vyriausybe pagal pristatytą programą arba dėl konkretaus atvejo. Jei Atstovų Rūmai atsisako suteikti pasitikėjimą, Prezidentas gali per dešimt dienų priimti sprendimą dėl vyriausybės atsistatydinimo ar dėl Atstovų Rūmų paleidimo ir paskirti naujus rinkimus. Atsistatydinimo atveju vyriausybė toliau vykdo savo įgaliojimus.

Prezidentas gali savo iniciatyva nuspręsti atstatydinti vyriausybę ir kurį nors vyriausybės narį. Atstatydinta ar atsisakiusi pareigų Baltarusijos Respublikos vyriausybė Prezidento įsakymu ir toliau vykdo savo įgaliojimus, kol bus suformuota nauja vyriausybė.

107 straipsnis. Baltarusijos Respublikos vyriausybė:

vadovauja pavaldžių jai valstybinio valdymo organų ir kitų vykdomosios valdžios organų sistemai;

numato pagrindines vidaus ir užsienio politikos kryptis ir imasi priemonių joms įgyvendinti;

parengia ir pateikia Prezidentui, kad jis pateiktų parlamentui, valstybės biudžeto projektą ir jo įgyvendinimo ataskaitas;

užtikrina, kad būtų įgyvendinama vieninga ekonomikos, finansų, kredito ir pinigų politika, valstybės politika mokslo, kultūros, švietimo, sveikatos apsaugos, ekologijos, socialinės rūpybos ir darbo užmokesčio srityse;

imasi priemonių užtikrinti piliečių teises ir laisves, valstybės interesų apsaugą, nacionalinį saugumą ir gynybą, nuosavybės apsaugą ir viešąją tvarką, nusikaltimų prevenciją;

pasisako savininko vardu dėl turto, kuris nuosavybės teise priklauso Baltarusijos Respublikai, organizuoja valstybės turto valdymą;

užtikrina Konstitucijos, įstatymų ir Prezidento dekretų, potvarkių ir įsakų įgyvendinimą;

panaikina ministerijų ir kitų valstybinio valdymo respublikinių institucijų aktus;

vykdo kitus įgaliojimus, kuriuos jai suteikia Konstitucija, įstatymai ir Prezidento aktai.

108 straipsnis. Baltarusijos Respublikos vyriausybė leidžia nutarimus, kurie yra privalomi visoje Baltarusijos Respublikos teritorijoje.

Ministras Pirmininkas pagal savo kompetenciją leidžia potvarkius.

Vyriausybės kompetencija, organizavimo tvarka ir veikla vadovaujantis Konstitucija nustatomos Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos įstatymu.

6 skyrius. Teismas

109 straipsnis. Teisminė valdžia Baltarusijos Respublikoje priklauso teismams.

Teismų sistema yra grindžiama teritoriškumo ir specializacijos principais.

Teismų sistema Baltarusijos Respublikoje nustatoma įstatymu.

Draudžiama steigti nepaprastuosius teismus.

110 straipsnis. Teisėjai vykdydami teisingumą yra nepriklausomi ir yra atsakingi tik prieš įstatymą.

Bet koks kišimasis į teisėjų darbą jiems vykdant teisingumą yra draudžiamas ir baudžiamas pagal įstatymą.

111 straipsnis. Teisėjai negali užsiimti verslu, atlikti kitą apmokamą darbą, išskyrus pedagoginę ir mokslinę tiriamąją veiklą.

Teisėjų išrinkimo (paskyrimo) į pareigas ir jų atleidimo pagrindai yra nustatomi įstatymu.

112 straipsnis. Teismai vykdo teisingumą vadovaudamiesi Konstitucija ir ja remiantis priimtais kitais norminiais teisės aktais.

Jei nagrinėdamas konkrečią bylą teismas daro išvadą, kad norminis aktas neatitinka Konstitucijos, jis priima sprendimą pagal Konstituciją ir kelia nustatyta tvarka klausimą dėl šio norminio akto pripažinimo nekonstituciniu.

113 straipsnis. Bylos teismuose nagrinėjamos kolegialiai, o įstatymo nustatytais atvejais – teisėjų individualiai.

114 straipsnis. Bylos visuose teismuose nagrinėjamos viešai.

Bylų nagrinėjimas uždarame teismo posėdyje leidžiamas tik konkrečiais įstatymo nustatytais atvejais, laikantis visų teisminio proceso taisyklių.

115 straipsnis. Teisingumas vykdomas laikantis šalių rungimosi ir lygybės procese principų.

Teismų sprendimai yra privalomi visiems piliečiams ir pareigūnams.

Šalys ir asmenys, dalyvaujantys procese, turi teisę apskųsti sprendimus, nuosprendžius ir kitus teismo nutarimus.

116 straipsnis. Baltarusijos Respublikos Konstitucinis Teismas vykdo valstybėje norminių aktų konstitucingumo kontrolę.

Konstitucinį Teismą sudaro 12 aukštos kvalifikacijos teisės specialistų teisėjų, kurie paprastai turi mokslinį laipsnį.

Šešis Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Baltarusijos Respublikos Prezidentas, šešis teisėjus išrenka Respublikos Taryba. Konstitucinio Teismo Pirmininką skiria Prezidentas Respublikos Tarybos sutikimu. Konstitucinio Teismo narių įgaliojimų laikas – 11 metų. Konstitucinio Teismo narių amžiaus riba – 70 metų.

Baltarusijos Respublikos Prezidento, Atstovų Rūmų, Respublikos Tarybos, Baltarusijos Aukščiausiojo Teismo, Baltarusijos Respublikos vyriausiojo ūkio teismo, Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos siūlymu Konstitucinis Teismas teikia išvadas:

dėl įstatymų, Prezidento dekretų, įsakų, Baltarusijos Respublikos tarptautinių sutartinių ir kitų įsipareigojimų atitikties Konstitucijai ir tarptautiniams teisės aktams, ratifikuotiems Baltarusijos Respublikos;

dėl tarpvalstybinių darinių, į kuriuos įeina Baltarusijos Respublika, aktų, Prezidento dekretų, išleistų vykdant įstatymą, atitikties Konstitucijai, tarptautiniams teisės aktams, ratifikuotiems Baltarusijos Respublikos, įstatymams ir dekretams;

dėl Ministrų Tarybos nutarimų, Aukščiausiojo Teismo, Vyriausiojo ūkio teismo, Generalinio prokuroro aktų atitikties Konstitucijai, tarptautiniams teisės aktams, ratifikuotiems Baltarusijos Respublikos, įstatymams, dekretams ir įsakams;

dėl bet kokios kitos valstybinės institucijos aktų atitikties Konstitucijai, tarptautiniams teisės aktams, ratifikuotiems Baltarusijos Respublikos, įstatymams, dekretams ir įsakams.

Norminiai aktai arba jų atskiros nuostatos, pripažintos nekonstitucinėmis, netenka galios įstatymo nustatyta tvarka.

Konstitucijoje numatytais atvejais Konstitucinis Teismas, remdamasis Prezidento siūlymu, teikia išvadą, ar yra faktų, kad Parlamento Rūmai padarė Baltarusijos Respublikos Konstitucijos sistemingų arba šiurkščių pažeidimų.

Konstitucinio Teismo veiklos kompetencija, organizavimas ir tvarka nustatomi įstatymu.

V DALIS. VIETOS VALDYMAS IR SAVIVALDA

117 skyrius. Vietos valdymą ir savivaldą vykdo piliečiai per vietos tarybų deputatus, vykdomuosius ir administracinius organus, teritorinius visuomeninius savivaldos organus, vietos referendumus, susirinkimus ir kitas tiesioginio dalyvavimo valstybiniuose ir visuomeniniuose reikaluose formas.

118 straipsnis. Vietos deputatų tarybas ketveriems metams renka atitinkamų administracinių teritorinių vienetų piliečiai.

119 straipsnis. Vietos vykdomųjų ir administracinių institucijų vadovai skiriami ir atleidžiami Baltarusijos Respublikos Prezidento arba jo nustatyta tvarka ir patvirtinami pareigoms atitinkamų vietos deputatų tarybų.

120 straipsnis. Vietos deputatų tarybos, vykdomieji ir administraciniai organai pagal savo kompetenciją sprendžia vietinės reikšmės problemas, kurios išplaukia iš nacionalinių interesų ir interesų gyventojų, kurie gyvena toje teritorijoje, vykdo aukštesniųjų valstybinių institucijų sprendimus.

121 straipsnis. Išimtinei vietos deputatų tarybų kompetencijai priklauso:

ekonominės ir socialinės plėtros programų, savivaldybių biudžetų ir jų vykdymo ataskaitų tvirtinimas;

vietinių mokesčių ir rinkliavų pagal įstatymus nustatymas;

savivaldybės nuosavybės valdymo ir disponavimo ja tvarkos nustatymas remiantis įstatymu;

vietos referendumų skyrimas.

122 straipsnis. Vietos deputatų tarybos, vykdomieji ir administraciniai organai vadovaujantis galiojančiais teisės aktais priima sprendimus, kurie turi privalomąją galią atitinkamoje teritorijoje.

Vietos deputatų tarybų sprendimai, neatitinkantys įstatymų, panaikinami aukštesnių atstovaujamųjų organų.

Vietos vykdomųjų ir administracinių institucijų sprendimai, kurie neatitinka įstatymų, yra panaikinami atitinkamų deputatų tarybų, aukštesniųjų vykdomosios valdžios ir administracinių institucijų, taip pat Baltarusijos Respublikos Prezidento.

Vietos deputatų tarybų, vykdomųjų ir administracinių įstaigų sprendimai, ribojantys ar pažeidžiantys piliečių teises, laisves ir teisėtus interesus, taip pat kitais įstatymų numatytais atvejais gali būti skundžiami teismui.

123 straipsnis. Jei Vietos deputatų taryba sistemingai ar šiurkščiai pažeis teisės aktų reikalavimus, Respublikos Taryba gali ją paleisti. Kiti vietos deputatų tarybų darbo nutraukimo pirma termino pagrindai yra nustatomi įstatymu.

124 straipsnis. Vietos valdžios ir savivaldos kompetenciją, kūrimo ir veiklos tvarką nustato įstatymai.

VI DALIS. PROKURATŪRA. VALSTYBINĖS KONTROLĖS KOMITETAS

7 skyrius. Prokuratūra

125 skyrius. Baltarusijos Respublikos generalinis prokuroras ir jam pavaldūs prokurorai prižiūri, kad ministerijos ir kitos pavaldžios Ministrų Tarybai institucijos, vietos atstovaujamosios ir vykdomosios institucijos, įmonės, organizacijos ir įstaigos, visuomeniniai susivienijimai, pareigūnai ir piliečiai teisingai ir vienodai vykdytų įstatymus, dekretus, potvarkius ir kitus norminius aktus.

Prokuratūra vykdo įstatymų dėl nusikaltimų tyrimo priežiūrą, taip pat ar teismo sprendimai civilinėse, baudžiamosiose ir administracinėse

bylose atitinka įstatymus ir įstatymo nustatytais atvejais atlieka ikiteisminį tyrimą, palaiko valstybinį kaltinimą teismuose.

126 straipsnis. Vieningą ir centralizuotą prokuratūros organų sistemą valdo Generalinis prokuroras, kurį skiria Prezidentas gavęs Respublikos Tarybos sutikimą.

Generalinis prokuroras skiria sau pavaldžius prokurorus.

127 straipsnis. Generalinis prokuroras ir jam pavaldūs prokurorai nepriklausomai vykdo savo įgaliojimus ir vadovaujasi įstatymais. Vykdydamas savo veiklą Generalinis prokuroras atsiskaito Prezidentui.

128 straipsnis. Prokuratūros organų veiklos kompetencija, organizavimas ir tvarka nustatomi įstatymu.

8 skyrius. Valstybės kontrolės komitetas

129 straipsnis. Valstybės kontrolę įgyvendinant nacionalinį biudžetą, naudojant valstybės turtą, įgyvendinant Prezidento, parlamento, vyriausybės ir kitų valstybinių institucijų teisės aktų, reglamentuojančius valstybės turtinius, ekonominius, finansinius ir mokestinius santykius, reikalavimus vykdo Valstybės kontrolės komitetas.

130 straipsnis. Valstybės kontrolės komitetą formuoja Prezidentas.

Valstybės kontrolės komiteto pirmininką skiria Prezidentas.

131 straipsnis. Valstybės kontrolės komiteto veiklos kompetenciją, organizavimą ir tvarką nustato įstatymai.

VII DALIS. BALTARUSIJOS RESPUBLIKOS FINANSŲ IR KREDITO SISTEMA

132 straipsnis. Baltarusijos Respublikos finansų ir kredito sistema apima biudžeto sistemą, bankų sistemą, taip pat nebiudžetinių fondų, įmonių, įstaigų, organizacijų ir piliečių finansines priemones.

Baltarusijos Respublikos teritorijoje vykdoma vieninga biudžeto finansų, mokesčių, pinigų, kredito bei valiutos politika.

133 straipsnis. Baltarusijos Respublikos biudžeto sistema apima nacionalinį ir vietos biudžetus.

Biudžeto pajamos formuojamos iš įstatymais nustatytų mokesčių, kitų privalomų įmokų ir kitų įplaukų.

Valstybės išlaidos yra įtrauktos į nacionalinį biudžetą pagal jo išlaidų dalį.

Pagal įstatymą Baltarusijoje gali būti kuriami ir nebiudžetiniai fondai.

134 straipsnis. Biudžeto ir valstybinių nebiudžetinių fondų rengimo, tvirtinimo ir vykdymo tvarką nustato įstatymas.

135 straipsnis. Respublikos biudžeto įgyvendinimo ataskaita ne vėliau kaip per penkis mėnesius nuo ataskaitinių finansinių metų pabaigos pateikiama parlamento peržiūrai.

Savivaldybių biudžeto įgyvendinimo ataskaitos per įstatymų nustatytą terminą pateikiamos atitinkamų vietos deputatų tarybų peržiūrai.

Skelbiamos nacionalinio ir savivaldybių biudžetų įgyvendinimo ataskaitos.

136 straipsnis. Baltarusijos bankų sistema susideda iš Baltarusijos nacionalinio banko ir kitų bankų. Nacionalinis bankas reguliuoja kredito santykius, pinigų apyvartą, nustato mokėjimų tvarką ir turi išimtinę pinigų emisijos teisę.

VIII DALIS. BALTARUSIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA IR JOS KEITIMO TVARKA

137 straipsnis. Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią. Įstatymai, dekretai, nutartys ir kiti valstybinių organų teisės aktai turi būti leidžiami laikantis Baltarusijos Respublikos Konstitucijos.

Jei įstatymas, dekretas ar įsakas neatitinka Konstitucijos, reikia vadovautis Konstitucija.

Jei dekretas arba įsakas neatitina įstatymo, įstatymas tampa viršesnis tik tada, kai įgaliojimai išleisti dekretą arba įsaką buvo numatyti įstatymuose.

138 straipsnis. Klausimą dėl Konstitucijos pakeitimo ir papildymo svarsto parlamento Rūmai Prezidento arba ne mažiau kaip 150 000 Baltarusijos Respublikos piliečių, kurie turi balsavimo teisę, iniciatyva.

139 straipsnis. Įstatymas dėl Konstitucijos pakeitimų ir pataisų gali būti priimtas po dviejų svarstymų ir parlamento patvirtinimo tarp svarstymų esant mažiausiai trijų mėnesių pertraukai.

Parlamentas nepapildo ir nekeičia Konstitucijos nepaprastosios padėties laikotarpiu, taip pat likus šešiems mėnesiams iki Atstovų Rūmų įgaliojimų pabaigos.

140 straipsnis. Konstitucija, įstatymai dėl jos pakeitimo ir papildymo bei šių įstatymų įsigaliojimo, Konstitucijos aiškinimo aktai laikomi priimtais, jei už juos balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai abejų Rūmų narių.

Konstitucijos pakeitimai ir papildymai gali būti atliekami referendumu. Sprendimas dėl Konstitucijos pakeitimų ir papildymų referendumu yra laikomas priimtu, jei už jį balsuoja dauguma į balsavimo sąrašus įtrauktų piliečių.

I, II, IV ir VIII Konstitucijos dalys gali būti keičiamos tik referendumu.

IX DALIS. BAIGIAMOSIOS IR PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

141 straipsnis. 1994 m. Baltarusijos Respublikos Konstitucija su pakeitimais ir papildymais, kurie priimti respublikiniame referendume (esama Konstitucija), įsigalioja nuo jos paskelbimo dienos, išskyrus tam tikras jos nuostatas, kurios įsigalios per galiojančios Konstitucijos nustatytus terminus. Tuo pat metu nustoja galioti Baltarusijos Respublikos įstatymas „Dėl Baltarusijos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“.

142 straipsnis. Įstatymai, įsakai ir kiti aktai, galioję Baltarusijos Respublikos teritorijoje iki esamos Konstitucijos įsigaliojimo, taikomi tiek, kiek neprieštarauja Baltarusijos Respublikos Konstitucijai.

143 straipsnis. Per vieną mėnesį nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos Baltarusijos Respublikos Aukščiausioji Taryba ir Baltarusijos Respublikos Prezidentas suformuoja Atstovų Rūmus iš Aukščiausiosios Tarybos deputatų, išrinktų tą dieną, kai buvo surengtas 1996 m. nacionalinis referendumas. Baltarusijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai vykdo savo pareigas tol, kol tai numato galiojanti Konstitucija. Jų kadencija prasideda nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

Respublikos Taryba formuojama galiojančios Konstitucijos 91 straipsnio nustatyta tvarka.

Jei per nurodytą laikotarpį nebus suformuoti Atstovų Rūmai dėl to, jog iškilo nesutarimų tarp Prezidento ir Aukščiausiosios Tarybos, Prezi-

dentas pagal galiojančios Konstitucijos 84 straipsnio 2 ir 3 punktus paleidžia Aukščiausiąją Tarybą ir paskelbia Parlamento rinkimus.

144 straipsnis. Baltarusijos Respublikos Prezidentas išlaiko savo įgaliojimus. Jo kadencija prasideda nuo tos dienos, kai įsigalioja Konstitucija.

145 straipsnis. Baltarusijos Respublikos Vyriausybė nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos įgauna joje nustatytas teises ir įsipareigojimus.

146 straipsnis. Prezidentas, parlamentas ir vyriausybė per du mėnesius nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos sudaro ir formuoja joje nurodytus organus šioje Konstitucijoje nustatyta tvarka, jei kitaip nenurodyta Konstitucijos 143 straipsnio trečiojoje dalyje.

Baltarusijos Respublikos Prezidentas A. Lukašenka

BELGIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Po Didžiosios Prancūzijos revoliucijos Belgijos teritoriją užėmė prancūzai. Napoleonui I pralaimėjus Vaterlo mūšį baigėsi prancūziškasis Belgijos istorijos laikotarpis. 1815 m. Vienos kongresas Belgijos ir Olandijos provincijas sujungė į Jungtinę Nyderlandų Karalystę, kurios karaliumi tapo Vilhelmas I Oranietis. Joje vyravo protestantiškas olandų elitas. Belgiškos Nyderlandų dalies politinės jėgos siekė abiejų karalystės dalių provincijų lygiateisiškumo. Valonijos dalies liberaliosios jėgos ypač priešinosi bandymams visose administracinės veiklos srityse primesti olandų kalbą, o flamandiškos dalies katalikai buvo nepatenkinti protestantų dominavimu[1].

1830 m. liepos revoliucijos Paryžiuje buvo postūmis pietinės Nyderlandų dalies politinėms jėgoms imtis aktyvių veiksmų. 1830 m. rugpjūčio 25 d. Briuselyje prasidėjo sukilimas. Jis greitai persimetė į kitus miestus ir provincijas. Olandų kariuomenė nepajėgė numalšinti sukilimo ir buvo priversta pasitraukti iš Belgijos. 1830 m. rugsėjo 27 d. Belgija (išskyrus Antverpeną) buvo laisva.

1830 m. rugsėjo 25 d. buvo sudaryta Laikinoji Vyriausybė. Ji 1830 m. spalio 4 d. paskelbė nepriklausomybę, o lapkričio 3 d. buvo išrinktas Nacionalinis Kongresas, jis pradėjo posėdžiauti 1830 m. lapkričio 10 d. Nacionalinis Kongresas 1830 m. lapkričio 18 d. patvirtino Belgijos nepriklausomybę. Nyderlandus valdanti Oraniečių dinastija buvo pašalinta iš Belgijos sosto.

1830 m. lapkričio 25 d. Laikinosios Vyriausybės suformuotos komisijos parengtas Konstitucijos projektas buvo pateiktas Nacionaliniam Kongresui. Nacionalinis Kongresas 1831 m. vasario 7 d. priėmė Belgijos Konstituciją. Konstitucijos teksto rengėjams darė įtaką Prancūzijos 1791 m., 1814 m. ir 1830 m. konstituciniai aktai, taip pat Olandijos 1814 m. Konstitucija bei Anglijos konstitucinė teisė. Pažymėtina, kad parengtas Konstitucijos tekstas įtvirtino gana originalius teisinius sprendimus, vėliau tapusius pavyzdžiu kitoms Europos šalims. Konstitucija įtvirtino Belgijos

[1] Jarašiūnas, E. Belgijos konstitucija. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006, p. 38.

nepriklausomybę, konstitucinę monarchiją, unitarinę valstybės sandaros formą. Valstybės valdymo formos pasirinkimą žymi jau 1830 m. lapkričio 22 d. Nacionalinio Kongreso dekretas, kuriame konstatuota, kad belgų tauta pritaria atstovaujamajai konstitucinei monarchijai, kurioje sostas perduodamas pagal paveldėjimo principą.

1831 m. lapkričio 15 d. įgaliotų Austrijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Prūsijos, Rusijos atstovų su Belgija pasirašytoje sutartyje kaip viena iš Belgijos pripažinimo sąlygų buvo įtvirtintas nuolatinis Belgijos neutralitetas. Taip naujoji valstybė įsijungė į Europos šalių bendruomenę.

Belgijoje flamandiškai kalbama Flandrijoje, šiaurinėje Belgijos dalyje, o prancūzų ir valonų (prancūzų tarmė) kalbos vartojamos Valonijoje, šalies pietuose. Konkurencija tarp šių dviejų regionų įžiebė ginčus dėl kalbos bei reikalavimus įvesti regioninę savivaldą. 1993 m. buvo įtvirtinta federacinė valdymo sistema su trimis parlamentais: Flandrijos, Valonijos ir Briuselio, ir pagaliau pripažinti regionai ir suteikta autonomija[2].

Įvardijant dabartinę Belgijos Konstituciją kartais vartojama formuluotė – Belgijos 1831 m. Konstitucijos 1994 m. redakcija[3] (laikantis valstybės steigėjų valios 1831 m. Konstituciją priimti amžiams). Teisinėje literatūroje dabartinė Belgijos Konstitucija dažniausiai vadinama tiesiog 1994 m. vasario 17 d. Belgijos Konstitucija arba Belgijos Konstitucija, 1994 m. vasario 17 d. konsoliduotas (suderintas) tekstas (*la Constitution belge, texte coordonné du 17 février 1994*; *Belgische Grondwet, Gecoördineerde tekst van 17 februari 1994*).

Dėl kalbinių nesutarimų tarp flamandų šiaurėje ir valonų pietuose nuo 7 iki 9 dešimtmečio Belgija palaipsniui pasuko konstitucinio federalizmo link. Šalies šiaurėje ir pietuose veikia skirtingas federalinis konstitucinis mechanizmas[4]. Šalies šiaurė ir pietūs oponuoja teisės į kalbą ir tautinės mažumos apibrėžimais, kas rodo, jog šie aspektai Belgijos Konstitucijoje aiškiai neaptarti.

1831 m. Belgijos Konstitucija buvo laikoma liberalaus teisinio reguliavimo pavyzdžiu XIX–XX amžiuose. Joje įtvirtintu reguliavimu buvo sekama, ne viena vėliau atsiradusi valstybė iš šio teisinio akto skolinosi teisines idėjas, kaip organizuoti valstybės valdžią.

---

2 Hobbs, A. *Pasaulio šalių žinynas*. Kaunas: Aktėja, 2006, p. 44.

3 La Constitution belge (Texte coordonné du 17 février 1994).

4 Blindenbacher, R. *Dialogues sur les origines, structures et changements constitutionneles dans les pays federaux*. Montreal, Can: McGill-Quenns University press, 2005, p. 19.

Šalies istorijos peripetijose buvo nuolatos bandomas konstitucinės sistemos tvirtumas. Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų okupacijos, išryškėję nesutarimai tarp Belgijos tautinių bendruomenių, ekonominis Flandrijos iškilimas, federalizacija žymi valstybiškai organizuotos visuomenės raidos kelią. 1831 m. Belgijos Konstitucija ne kartą keista. Pataisomis keistos rinkimų, parlamento teisinės padėties, šalies sandaros nuostatos.

XX a. antrojoje pusėje ypač reikšmingos 1970, 1980, 1988, 1993, 2014 m. priimtos konstitucinės pataisos. Jos žymėjo laipsnišką perėjimą iš unitarinės valstybės sandaros formos į federalinę valstybės sandaros formą. Be to, daug pasenusių 1831 m. Konstitucijos teksto nuostatų teko keisti siekiant jas pritaikyti prie pasikeitusių visuomenės gyvenimo sąlygų.

Valstybės sandaros formos pasikeitimą įtvirtino Belgijos Konstitucijos 1994 m. vasario 17 d. konsoliduoto (suderinto) teksto 1 straipsnis: „Belgija yra federacinė valstybė, kurią sudaro bendruomenės ir regionai." Pažymėtina, kad 1993–1994 m. konstitucinės reformos rezultatas – iš esmės naujas konstitucinis aktas. Gerokai padidėjo ir Konstitucijos apimtis[5].

Pažymėtina, kad Belgijos Konstitucijos 1994 m. vasario 17 d. konsoliduotas (suderintas) tekstas nežymėjo, kaip kad buvo tikėtasi, Konstitucijos keitimo aktyvaus etapo pabaigos. Nauju konstituciniu reguliavimu nepavyko išspręsti visų bendro gyvenimo organizavimo klausimų. Kartais atrodo, kad pradėtos reformos sukėlė tolesnių reformų (didesnių ar mažesnių) laviną. Klausiama: ar šios reformos įtvirtins naujas daugiaelementės Belgijos visuomenės bendro gyvenimo formas, ar tik kuriam laikui sulaikys valstybės suirimą? Ar galima numatyti Belgijos bendruomenių konfliktus? Belgijos bendruomenių santykių tyrinėtojai A. Leton ir A. Miroir teigia, kad nereikėtų pamiršti tokios aplinkybės – Belgijos istorija rodo, kad jos gyventojai, susidūrę su sudėtingomis bendro gyvenimo problemomis, ne kartą rado originalius jų sprendimus[6].

Belgijos Konstitucija 1996–2014 m. keista trisdešimt vieną kartą. Taigi įvardijant šį aktą reikėtų nepamiršti, kad dabar galioja Belgijos Konstitucijos 1994 m. vasario 17 d. redakcija su vėlesnėmis pataisomis.

Dabartinę konsoliduotą (suderintą) Belgijos Konstituciją sudaro devyni skirsniai. Kai kurie skirsniai dalomi į dalis.

Belgijos konstitucinėje teisėje federalizmo problemai tenka ypatinga reikšmė. Belgijos patirtis įdomi keliais požiūriais. Nacionalinių santykių

[5] Jarašiūnas, E. Belgijos konstitucija. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006, p. 40.

[6] Leton, A.; Miroir, A. *Les conflits communautaires en Belgique*. Paris: PUF, 1999, p. 362.

raida vertė ieškoti originalaus jų sprendimo. Belgija pagal savo sandarą iš pradžių buvo unitarinė valstybė. „Ji palaipsniui nuo 1970 m. transformavosi į federacinę valstybę“[7].

Unitarinė valstybės sandara pasirinkta dėl kelių priežasčių. Literatūroje nurodomi politinio, doktrininio ir istorinio pobūdžio argumentai dėl būtinumo nustatyti vieningą valdžios organizaciją. Siekiančiai tarptautinio pripažinimo naujai Belgijos valstybei reikėjo vientisos politikos. Nacionalinio Kongreso deputatai manė, kad šalies nepriklausomybę gali laiduoti tik stipri centrinė valdžia. „Sąjunginių valstybių didžiausia yda yra centrinės valdžios silpnumas.“ (J. Lebeau)

1830 m. tapusioje Belgijoje galima skirti kelias teritorijas: Valoniją – kurioje gyvena prancūziškai kalbantys valonai, Flandriją – kurioje gyvena olandiškai kalbantys flamandai, rytinės Belgijos pakraštį, kur gyvena vokiškai kalbanti mažuma. Nepaisant tokios etninės ir kalbų įvairovės Belgija pusantro amžiaus buvo unitarinė valstybė. Valstybės gyvenime dominavo prancūzų kalba[8]. Belgijos kalbinės ir kultūrinės bendruomenės nesiliejo į vieną belgų tautą. Be bendros valstybės, šiuos faktinius žmonių junginius mažai kas siejo. Bendruomenės skyrėsi savo kalba, kultūra, nevienodu ekonominio išsivystymo lygiu ir dydžiu.

XX a. antrojoje pusėje Flandrija ėmė sparčiai vystytis ir pagal savo išsivystymo lygį pralenkė anksčiau dominavusią Valoniją, stiprėjo flandriškasis nacionalizmas[9], kaip reakcija į valonų dominavimą valstybės valdymo struktūrose. Flamandai ėmė kelti politinius reikalavimus įtvirtinti visišką lygybę su valonais. Flamandų partijos reikalavo nustatyti lygybę Belgijos valstybinės valdžios institucijose, įkurti specifines Flandrijos valdžios institucijas. Kraštutiniai radikalai prakalbo apie Belgijos padalijimą ir Flandrijos nepriklausomybės paskelbimą.

1970, 1980, 1989 m. konstituciniais pakeitimais buvo siekiama išspręsti iškilusias Belgijos bendruomenių tarpusavio santykių problemas. 1970 m. Konstitucijos pataisų padariniai: Parlamento narių suskirstymas į dvi atskiras kalbines grupes, vyriausybės sudarymas iš lygaus skaičiaus prancūziškai

[7] Delpérée, F. *Le droit constitutionnel de la Belgique*. Bruxelles: Bruylant, Paris: L.G.D.J., 2000, p. 378.

[8] Tą atspindi ir tokia aplinkybė, kad 1831 m. Konstitucijos oficialus tekstas buvo tik prancūzų kalba. Pažymėtina, kad oficialiai Belgijos Konstitucija į olandų kalbą išversta tik 1967 m.

[9] Ypač reikšmingas flamandų tautinės savimonės formavimuisi buvo po Pirmojo pasaulinio karo prasidėjęs „*taalstrijd*“ (kovos už kalbą) judėjimas.

ir olandiškai kalbančių ministrų, įstatymai, reguliuojantys kalbos vartojimo santykius ir kurie konstituciniai įstatymai priimami pagal specialią procedūrą, įtvirtinta taisyklė, kad, jei trijų ketvirtadalių kurios nors kalbinės grupės parlamentarų nuomone, įstatymo projektas kenks flamandų ir prancūziškai kalbančiųjų santykiams, jo svarstymas atidedamas ir projektas perduodamas Vyriausybei. Konstitucinės pataisos turėjo įtvirtinti valonų, flamandų ir vokiečių kultūrinę autonomiją bei Flandrijos ir Valonijos regionų socialinę ekonominę autonomiją. Šių pataisų įgyvendinimas kėlė problemų. Socialinės ekonominės autonomijos įtvirtinimas įstrigo.

Pagal 1980 m. konstitucines pataisas kultūrinės bendruomenės virto vien bendruomenėmis, jų kompetencija išaugo, jos galėjo turėti savo parlamentus ir vyriausybes, įsteigti Flandrijos ir Valonijos regionai, jų kompetencijai priskirti reikšmingi klausimai. Ypač svarbus žingsnis – Arbitražo teismo, turinčio spręsti ginčus dėl kompetencijos paskirstymo tarp valstybės sudėtinų dalių, įsteigimas. Taigi šia reforma įtvirtintas regionalizmo principas valstybės gyvenime.

Tačiau greitai paaiškėjo, kad centrinių ir regionų struktūrų funkcionavimas komplikuotas. Karštai buvo ginčijamasi, koks principas – kalbos ar teritorinis – yra svarbesnis valstybiškai organizuotos visuomenės gyvenimui. Todėl 1989 m. reformomis Belgija dar labiau priartėjo prie federalinės valstybės sandaros. Konstitucijos pataisomis buvo įsteigtas sostinės Briuselio regionas, viešų paslaugų sritis patikėta regionams ir bendruomenėms, regionams ir bendruomenėms suteikta teisė teikti subsidijas kultūrai, organizuoti ir remti finansiškai mokymo programas, rūpintis švaria aplinka ir kt. Tiksliau apibrėžiant regionų ir bendruomenių kompetencijos ribas siekta harmonizuoti centrinės ir vietos valdžios santykius.

1993 m. mirus karaliui Boduenui I, kuris valdė Belgiją daugiau nei 40 metų, naujasis šalies politinis elitas su karaliumi Albertu II ryžosi imtis esminių šalies sutvarkymo reformų. 1993 m. pabaigos – 1994 m. pradžios reformos Belgiją pavertė tikra federacine valstybe. Belgijos Konstitucijos 1 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad Belgija yra federacinė valstybė, kurią sudaro bendruomenės ir regionai[10].

Belgijos federacijos unikalumui apibūdinti vartojama „dvigubo federalizmo“ modelio sąvoka. Belgijos federacija vienu metu daloma į 1) bendruomenes ir 2) regionus. Taigi nėra vienos federacijos dalijimo į sudėtines

[10] Jarašiūnas, E. Belgijos konstitucija. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006, p. 43.

dalis sistemos. Belgijos galutinį perėjimą prie federalinio modelio ženklina 1993 m., kai įvyko keletas reformų, kuriomis buvo siekta sušvelninti etnolingvistinius nesutarimus. Dėl šių ypatumų Belgija neperėmė jau pasaulyje egzistuojančių federalizmo modelių, jų neatrado ir neišgalvojo, bet buvo priversta ieškoti kompromisų ir kurti savitą, pritaikytą esamai sudėtingai šalies situacijai federalinę sistemą, bet per toli nenutolstant nuo unitarinės valstybės sandaros[11].

Minėta, kad Belgijos Konstitucijos skirsnis vadinasi „Apie Belgijos federaciją, jos sudėtines dalis ir jos teritoriją", kad Konstitucijos 1 straipsnis skelbia, jog Belgija yra federacinė valstybė, kurią sudaro bendruomenės ir regionai. Federacinė valstybės sandaros forma, sudėtinga šalies teritorinio ir kalbinio padalijimo sistema – dabartinės konstitucinės sistemos šerdis. Dauguma belgiško konstitucinio reguliavimo naujovių ir yra susijusios su specifiniu valstybės sandaros modeliu.

Belgiją sudaro trys bendruomenės: prancūzų bendruomenė (*la Communauté française*), flamandų bendruomenė (*la Communauté flamande, Vlaamse Gemeenschap*) ir vokiškai kalbančiųjų bendruomenė (*la Communauté germanophone, Deutschsprachige Gemeinschaft*).

Belgiją sudaro trys regionai: Valonijos regionas (*la Région wallonne*), Flandrijos regionas (*la Région flamande, Vlaamse Gewest*) ir Briuselio regionas (*la Région bruxelloise*).

Belgiją sudaro keturi kalbiniai regionai: prancūzų kalbos regionas (*la région de la langue française*), olandų kalbos regionas (*la région de la langue néerlandaise, Nederllandse taalgebied*), dvikalbis sostinės Briuselio regionas (*la région bilingue de Bruxelles-Capitale, tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad*) ir vokiečių kalbos regionas (*la région de la langue allemande, deutsche Sprachgebiet*). Kiekviena Karalystės komuna priklauso kuriam nors iš minėtų kalbinių regionų.

Kalbinių regionų ribos gali būti pakeistos ar patikslintos tik įstatymu, kuriam balsų dauguma pritarė kiekviena kalbinė grupė abejuose Parlamento rūmuose, jei kiekvienos grupės narių dauguma dalyvavo balsavime ir jei teigiamai balsavusių abiejose grupėse skaičius sudaro du trečdalius balsavusiųjų.

Valonijos regionas apima Valonijos Brabanto (*le Brabant wallon*), Eno (*le Hainaut*), Lježo (*Liège*), Liuksemburgo (*le Luxembourg*), Namiūro (*Na-*

[11] Blindenbacher, R. *Dialogues sur les origines, structures et changements constitutionneles dans les pays federaux.* Montreal, Can: McGill-Quenns University press, 2005, p. 19.

mur) provincijas. Flandrijos regioną sudaro Antverpeno (*Anvers, Antwerpen*), Flandrijos Brabanto (*le Brabant flamand, Vlaams-Brabant*), Vakarų Flandrijos (*La Flandre occidentale, West-Vlaanderen*), Rytų Flandrijos (*la Flandre orientale, Oost-Vlaanderen*) ir Limburgo (*le Limbourg, Limburg*) provincijos[12].

Belgijos Konstitucija įtvirtina dvi šalies vizijas sudarant sąlygas kiekvienai savarankiškai koegzistuoti[13]. Pagal Konstituciją provincijų padalijimą nustato tik įstatymas. Taigi iš Konstitucijoje įtvirtinto reguliavimo matyti, kad Belgijos federacija vienu metu „dalijama" įvairiais pjūviais: įsteigiant bendruomenes ir regionus bei pripažįstant kalbinius regionus. Valstybės, provincijų ir komunų sienos gali būti keičiamos tik įstatymu.

Pavadinus II skirsnį „Apie belgus ir jų teises" visiškai suprantama, kodėl jame Konstitucijos kūrėjai pirmiausia išdėstė nuostatas dėl Belgijos pilietybės instituto pagrindų. Pagal Belgijos Konstitucijos 8 straipsnį Belgijos pilietybė (*qualité de Belge*) įgyjama, išsaugoma ir prarandama pagal civilinio įstatymo nuostatas. Natūralizaciją nustato federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia. Pagal Konstituciją Belgijoje nėra luominių skirtumų: visi belgai lygūs įstatymui; tik jie gali užimti civilines ir karines pareigas, išskyrus įstatymu ypatingais atvejais nustatytas išimtis. Viešosios pareigos užimamos laikantis lygiateisiškumo principo. Tiesa, išimtys iš šios taisyklės gali būti grindžiamos atsižvelgiant į objektyvius pagrindus. Tokiais pagrindais gali būti laikomas amžius, pasiruošimo darbui lygis, kandidato moralinės savybės. Taigi teisė užimti lygiais pagrindais viešas pareigas nėra absoliuti. Kai kurie Belgijos įstatymai tam tikroms piliečių kategorijoms nustato „prioritetines teises lyginant su kitais piliečiais"[14]. Belgai Konstitucijoje įtvirtintomis teisėmis ir laisvėmis naudojasi be diskriminacijos. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją (11 str.) tuo tikslu įstatymas ar dekretas ypač garantuoja šias teises ir laisves ideologinėms ir filosofinėms mažumoms (*des minorités ideologiques et philosophiques*).

Pagal Konstitucijos 30 straipsnį Belgijoje įprastinių kalbų vartojimas nėra privalomas. Taigi Belgijoje nėra oficialios valstybės kalbos. Įprastinių

[12] Jarašiūnas, E. Belgijos konstitucija. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006, p. 43.

[13] Blindenbacher, R. *Dialogues sur les origines, structures et changements constitutionneles dans les pays federaux.* Montreal, Can: McGill-Quenns University press, 2005, p. 20.

[14] Žr.: Delpérée, F.: Rasson Roland, A.: Verdussen, M. Les discriminations positives. Belgique. *Annuaire international de justice constitutionnelle.* 1997, t. XIII, p. 75.

kalbų vartojimą galima reguliuoti tik įstatymu ir tik dviejose srityse. Tokios sritys – viešosios valdžios aktai ir teisminis bylų nagrinėjimas.

Belgijos Konstitucijos tekste įtvirtintas teisių katalogas išdėstytas gana chaotiškai. Konstitucijos II skirsnyje nėra modernioms konstitucijoms būdingo nuoseklaus teisių ir laisvių dėstymo pagal grupes (asmeninės, politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės). Išliko ir šiais laikais archajiškai atrodančių nuostatų (pvz., Konstitucijos 18 str. nuostata, skelbianti, kad civilinė mirtis panaikinama ir kad ji negali būti atkurta).

Belgijoje, kuri yra federacinė valstybė, veikia trys Konstitucijoje įtvirtintos valdžios, atskirtos viena nuo kitos: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Įstatymų leidžiamosios valdžios atstovai rengia įstatymus, vykdomosios valdžios atstovai juos įgyvendina, o teisminės valdžios atstovai sprendžia taikant įstatymus kylančius ginčus. Pagal Belgijos Konstitucijos 33 straipsnį visos valdžios kyla iš tautos. Valdžios įgyvendinamos Konstitucijoje numatytais būdais. Federalinė valdžia turi įgaliojimus, numatytus tik Konstitucijos ir jos pagrindu priimtų įstatymų.

Federalinę vykdomąją valdžią sudaro Karalius, ministrai, valstybės sekretoriai, taip pat priskirtos vykdomosios tarnybos. Federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia yra Karalius, Atstovų Rūmai ir Senatas. Teisminė valdžia apima Konstitucinį Teismą, Kasacinį teismą, Valstybės Tarybą, teismus ir tribunolus, prie kurių reikia priskirti administracinius, karinius teismus ir t. t.[15]

Valdžių sistemos organizacijos pagrindas – valdžių padalijimo principas.

Pagal Belgijos Konstituciją federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios įgyvendinimas patikėtas Karaliui (*le Roi, Koning*), Atstovų Rūmams (*La Chambre des Représentants, Kamer van Volksvertegeneswoordigers*) ir Senatui (*Le Sénat, Senaat*).

Atstovų Rūmai ir Senatas sudaro dvejų rūmų Parlamentą. Teisinėje literatūroje pastebima, kad dar XX a. pradžioje įstatymų leidžiamosios institucijos padalijimas į dvejus rūmus atrodė kaip „politikos mokslo aksioma“. Dvejų rūmų Parlamento pasirinkimą lėmė Konstitucijos autorių įsitikinimas, kad toks modelis užtikrins įstatymų leidžiamosios valdžios nuosaikumą, apsaugos nuo vienų rūmų Parlamento „įsikarščiavimų“. Dveji rūmai turėjo skatinti kompromiso tarp įvairių požiūrių paiešką. Tikėtasi

[15] Delpérée, F. *Le droit constitutionnel de la Belgique*. Bruxelles: Bruylant, Paris: L.G.D.J., 2000, p. 469.

ir geresnės įstatymų parengimo kokybės[16]. Federacinę įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Karalius, jo ministrai, Atstovų Rūmai ir Senatas. Kad būtų parengti įstatymai, Karalius kompetentingiems ministrams paveda pateikti įstatymų projektus. Įstatymų pasiūlymus teikia Parlamento nariai. Projektai ir pasiūlymai turi tokią pat vertę. Belgija – federacinė valstybė, sudaryta iš bendruomenių ir regionų. Bendruomenėse ir regionuose taip pat leidžiami teisės aktai neviršijant pagal Konstituciją ir tam tikrus specialius įstatymus jiems suteiktų įgaliojimų. Pavyzdžiui, bendruomenėms suteikti įgaliojimai visų pirma susiję su kultūra ir švietimu, regionų įgaliojimai – su ekonomikos politika ir aplinkosauga. Kiekvienoje bendruomenėje ir kiekviename regione yra parlamentas šiems įgaliojimams vykdyti. Pavyzdžiui, bendruomenės ir regionai gali rengti teisės aktus, vadinamuosius dekretus (sostinės Briuselio regione – ordonansus). Jų vyriausybės kartu su parlamentų nariais yra įstatymų leidžiamosios valdžios dalis Europos Sąjungos arba regiono lygmeniu (teisėkūros iniciatyva). Be to, vyriausybės turi užtikrinti, kad priimti dekretai ar ordonansai būtų įgyvendinami. Belgijos teritorija taip pat padalyta į provincijas ir komunas. Šiuo lygmeniu provincijų ir komunų tarybos taip pat leidžia reglamentus ir įsakus savo kompetencijai priklausančiose srityse, pavyzdžiui, visuomenės saugumo, atliekų rinkimo, kultūros, provincijos ir komunos lygmeniu vykdomo švietimo. Šiuos reglamentus (ir, neviršydamos savo įgaliojimų, viršesnes normas, pavyzdžiui, įstatymus, dekretus, ordonansus ir nutarimus) įgyvendina provincijos nuolatiniai deputatai ir komunos miesto tarybos narių kolegija. Taigi šiais lygmenimis įgyvendinamos dvi iš trijų valdžių: įstatymų leidžiamoji valdžia, kurią vykdo bendruomenių ir regionų parlamentai, provincijos taryba bei komunos taryba, ir vykdomoji valdžia, įgyvendinama bendruomenių ir regionų vyriausybių, provincijų nuolatinių deputatų ir komunų miesto tarybos narių kolegijų. Į šias padalytas valdžias neįtraukta teisminė valdžia. Teismų sistema priskiriama išskirtinai federacijos kompetencijai.

1980 m. Konstitucija buvo papildyta 107 *ter* straipsniu, kuriame buvo numatytas Arbitražo Teismas (*la Cour d'arbitrage, Arbitragehof*). Dabartinėje redakcijoje tas straipsnis virto 142 straipsniu, kuriame įtvirtintos kelios konstitucinės kontrolės instituto esmę atskleidžiančios nuostatos.

2007 m. šis teismas pervadintas Konstituciniu Teismu. Belgijos Konstitucinio Teismo narių statusas patvirtina šios institucijos nepriklausomy-

16 Jarašiūnas, E. Belgijos konstitucija. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006, p. 48.

bę. Teismo nariai į pareigas skiriami iki gyvos galvos, jie neatšaukiami, jiems taikomas pareigų nesuderinamumo režimas, jie naudojasi kai kuriais imunitetais. Teisėjų materialinį aprūpinimą nustato įstatymas. Teismo narius skiria Karalius iš dvigubai ilgesnio kandidatų sąrašo, kurį pakaitomis teikia Atstovų Rūmai ir Senatas. Kandidatų sąrašui turi būti pritarta dviejų trečdalių posėdyje dalyvaujančių Parlamento rūmų narių balsų dauguma. Tokia procedūra turi garantuoti teismo narių nepriklausomybę ir pasitikėjimą jais.

Federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia turi teisę pareikšti apie iškilusią būtinybę peržiūrėti vieną ar kitą jos nurodytą konstitucinę nuostatą. Po tokio pareiškimo abeji Parlamento rūmai paleidžiami. Nauji rūmai sušaukiami pagal Konstitucijos 46 straipsnį. Šitie rūmai bendru sutarimu su Karaliumi priima sprendimą dėl keistinų Konstitucijos nuostatų. Tokiu atveju rūmai svarsto pataisas dalyvaujant ne mažiau kaip dviem trečdaliams kiekvienų rūmų narių; pataisa priimama, jei jai pritarta ne mažiau kaip dviem trečdaliais dalyvavusiųjų balsų.

Konstitucijos negalima keisti karo metu, taip pat kai Parlamento rūmai negali laisvai susirinkti šalies teritorijoje. Šalį valdant regentui negalima keisti konstitucinių Karaliaus įgaliojimų bei Konstitucijos 85–88, 91–95, 106 ir 197 straipsnių.

Bendru sutarimu su Karaliumi steigiamieji rūmai gali adaptuoti Konstitucijos straipsnių ir padalijimų numerius, taip pat Konstitucijos dalijimą į skirsnius, skyrius ir poskyrius, keisti neperžiūrimų nuostatų terminiją, siekiant jas suderinti su naujosiomis nuostatomis ir laiduoti Konstitucijos tekstų prancūzų, olandų ir vokiečių kalbomis atitiktį. Šiuo atveju Parlamento rūmai gali svarstyti, jeigu dalyvauja bent du trečdaliai kiekvienų rūmų narių; pakeitimai galės būti priimti, jeigu už pakeitimų visumą balsuos mažiausiai du trečdaliai dalyvavusių narių. Konsoliduotasis Belgijos Konstitucijos tekstas ne kartą keistas[17]. Pataisų priežastys aptartos skyriaus pradžioje. Aktyvi konstitucinė kūryba skatina belgų autorius kalbėti apie pataisų „žvalgomąjį pobūdį“[18], apie siekimą nuolat vystyti konstitucinę sistemą, įveikti atsirandančias kliūtis.

[17] *La Constitution Belge* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.senate.be/doc/const_fr.html>.

[18] Bombois, T. Faut-il réviser les articles 41 et 162 à 166 de la Constitution? *Revue belge de droit constitutionnel*. 2004, Nr. 1, p. 3.

KONSTITUCIJA[19]

Priimta 1831 m. vasario 7 d.

I SKIRSNIS
APIE BELGIJOS FEDERACIJĄ, JOS SUDĖTINES DALIS IR JOS TERITORIJĄ

1 straipsnis

Belgija yra federacinė valstybė, kurią sudaro bendruomenės ir regionai.

2 straipsnis

Belgiją sudaro trys bendruomenės: prancūzų bendruomenė, flamandų bendruomenė ir vokiškai kalbančiųjų bendruomenė.

3 straipsnis

Belgiją sudaro trys regionai: Valonijos regionas, Flandrijos regionas ir Briuselio regionas.

4 straipsnis

Belgiją sudaro keturi kalbiniai regionai: prancūzų kalbos regionas, olandų kalbos regionas, dvikalbis sostinės Briuselio regionas ir vokiečių kalbos regionas.

Kiekviena Karalystės komuna priklauso vienam iš šių kalbinių regionų.

Keturių kalbinių regionų ribos gali būti pakeistos arba patikslintos tik įstatymu, kuriam balsų dauguma pritarė kiekviena kalbinė grupė abejuose Parlamento Rūmuose, jei kiekvienos grupės narių dauguma dalyvavo balsuojant ir jeigu už tai balsavusiųjų abiejose kalbinėse grupėse bendras skaičius sudaro du trečdalius balsavusiųjų.

[19] Belgijos Karalystės Konstitucija, paskelbta Belgijos Parlamento interneto puslapyje www.senate.be, išversta iš prancūzų kalbos.

5 straipsnis

Valonijos regionas apima šias provincijas: Valonijos Brabanto, Eno, Lježo, Liuksemburgo ir Namiūro. Flandrijos regionas apima šias provincijas: Antverpeno, Flandrijos Brabanto, Vakarų Flandrijos, Rytų Flandrijos ir Limburgo.

Įstatymas kai kurių teritorijų, kurių ribas nustato, gali neįtraukti į padalijimo provincijomis sistemą ir numatyti, kad jos yra tiesiogiai priklausomos nuo federalinės vykdomosios valdžios ir turi savitą statusą. Šis įstatymas turi būti priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma.

6 straipsnis

Provincijų padalijimai gali būti nustatyti tik įstatymu.

7 straipsnis

Valstybės, provincijų ir komunų ribos gali būti keičiamos arba tikslinamos tik įstatymu.

I *BIS* SKIRSNIS
APIE BELGIJOS FEDERACIJOS, BENDRUOMENIŲ IR REGIONŲ BENDROSIOS POLITIKOS TIKSLUS

7 *bis* straipsnis

Vykdydami atitinkamus savo įgaliojimus, federacinė valstybė, bendruomenės ir regionai siekia tvaraus vystymosi tikslų socialiniu, ekonominiu ir aplinkos aspektais, atsižvelgdami į solidarumą tarp kartų.

II SKIRSNIS
APIE BELGUS IR JŲ TEISES

8 straipsnis

Belgijos pilietybė įgyjama, išsaugoma ir prarandama pagal civilinio įstatymo nuostatas.

Konstitucija ir kiti įstatymai, susiję su politinėmis teisėmis, nustato, kurios dar, be šio statuso, sąlygos yra reikalingos naudojimuisi šiomis teisėmis.

Nukrypstant nuo 2 pastraipos, įstatymas gali nustatyti Europos Sąjungos piliečių, neturinčių Belgijos pilietybės, balsavimo teisę, vadovaujantis tarptautiniais ir supranacionaliniais Belgijos įsipareigojimais.

Ankstesnėje pastraipoje numatyta balsavimo teisė įstatymo gali būti išplėsta Belgijoje gyvenantiems asmenims, kurie nėra Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai, įstatymo numatytomis sąlygomis ir pagal jame numatytas taisykles.

Pereinamoji nuostata

Įstatymas, numatytas 4 pastraipoje, negali būti priimtas iki 2001 m. sausio 1 d.

9 straipsnis

Pilietybę natūralizacijos tvarka suteikia federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia.

10 straipsnis

Valstybėje nėra jokių luominių skirtumų.

Visi belgai lygūs įstatymui; tik jie gali užimti civilines ir karines pareigas, išskyrus išimtis, kurias ypatingais atvejais gali nustatyti įstatymas.

Garantuojama vyrų ir moterų lygybė.

11 straipsnis

Naudojimasis belgams pripažįstamomis teisėmis ir laisvėmis turi būti užtikrintas be diskriminacijos. Šiuo tikslu įstatymas ir dekretas ypač garantuoja ideologinių ir filosofinių mažumų teises ir laisves.

11 *bis* straipsnis

Įstatymas, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, garantuoja vyrams ir moterims vienodą jų teisių ir laisvių įgyvendinimą, ypač skatindamas jų vienodas galimybes siekti renkamų ir viešųjų pareigybių.

Ministrų taryboje ir bendruomenių bei regionų vyriausybėse dalyvauja abiejų lyčių asmenys.

Įstatymas, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, organizuoja abiejų lyčių dalyvavimą provincijų tarybų nuolatinėse delegacijose, mero ir jo padėjėjų kolegijose, socialinės pagalbos tarybose, viešųjų socialinės pagalbos centrų nuolatiniuose biuruose ir bet kurios kitos teritorinės tarpprovincinio lygmens, suprakomunalinio, tarpkomunalinio ar komunalinio lygmens teritorinės institucijos vykdomosios valdžios subjektuose.

Ankstesnė pastraipa netaikoma, kai įstatymas, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, nustato tiesioginius provincijų tarybų nuola-

tinių atstovų, mero padėjėjų, socialinės pagalbos tarybos narių, viešųjų socialinės pagalbos centrų nuolatinio biuro narių ar bet kurios kitos tarpprovincinio lygmens, suprakomunalinio, tarpkomunalinio ar komunalinio lygmens teritorinės institucijos vykdomosios valdžios narių rinkimus.

12 straipsnis

Individo laisvė garantuojama.

Bet kuris asmuo gali būti persekiojamas tik įstatymo numatytais atvejais ir jo numatyta forma.

Išskyrus sulaikymą nusikaltimo vietoje, bet kuris asmuo gali būti sulaikytas tik motyvuotu teismo sprendimu, apie šį sprendimą privalomai paskelbiant sulaikymo metu arba ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas.

13 straipsnis

Iš niekieno prieš jo valią negali būti atimta teisė į teismą, kurią jam pripažįsta įstatymai.

14 straipsnis

Tik įstatymas nustato bausmę ir jos taikymą.

14 *bis* straipsnis

Mirties bausmė yra panaikinta.

15 straipsnis

Būstas yra neliečiamas; gyvenamosios patalpos kratą galima atlikti tik įstatyme nustatytais atvejais ir jame numatyta tvarka.

16 straipsnis

Nuosavybė gali būti atimta tik siekiant viešojo intereso, įstatymo numatytais atvejais ir būdu bei teisingai iš anksto atlyginant.

17 straipsnis

Turto konfiskavimo bausmė negali būti nustatyta.

18 straipsnis

Civilinė mirtis yra panaikinta; ji negali būti atkurta.

19 straipsnis

Garantuojama tikėjimo laisvė, jos viešo išpažinimo laisvė, taip pat laisvė išreikšti savo nuomonę bet kokiais klausimais, išskyrus atvejus, kai naudojantis šiomis laisvėmis padaromi teisės pažeidimai.

20 straipsnis

Niekas negali būti verčiamas kokiu nors būdu dalyvauti religiniuose veiksmuose arba ceremonijose, laikytis religijų nustatytų poilsio dienų.

21 straipsnis

Valstybė neturi teisės kištis nei į kurios nors religijos dvasininkų paskyrimą, nei į jų įsikūrimą, nei drausti jiems susirašinėti su jų vadovybe ir skelbti jos aktus, tačiau šiuo pastaruoju atveju galima įprastinė atsakomybė spaudos ir publikavimo srityje.

Civilinė santuoka visada turės būti pirmesnė nei vestuvių palaiminimas, išskyrus išimtis, kurias, reikalui esant, numato įstatymas.

22 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į asmeninio ir šeimos gyvenimo neliečiamybę, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus ir sąlygas.

Įstatymas, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, garantuoja šios teisės apsaugą.

22 *bis* straipsnis

Kievienas vaikas turi teisę, kad būtų gerbiamas jo moralinis, fizinis, psichinis ir lytinis integralumas.

Kiekvienas vaikas turi teisę išdėstyti savo nuomonę klausimu, kuris su juo susijęs; jo nuomonė yra įvertinama, atsižvelgus į jo amžių ir brandą.

Kiekvienas vaikas turi teisę naudotis priemonėmis ir paslaugomis, kurios prisideda prie jo vystymosi.

Priimant bet kokį su juo susijusį sprendimą, į vaiko interesus atsižvelgiama pirmiausiai.

Įstatymas, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, garantuoja šias vaiko teises.

23 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į gyvenimą, atitinkantį žmogiškąjį orumą.

Tuo tikslu įstatymas, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, atsižvelgus į atitinkamas pareigas, garantuoja ekonomines, socialines ir kultūrines teises bei nustato jų įgyvendinimo sąlygas.

Iš šių teisių išskirtinos:

1° teisė į darbą ir laisvą profesinės veiklos pasirinkimą įgyvendinant bendrą užimtumo politiką, kuria, be kitų tikslų, siekiama užtikrinti kiek įmanoma stabilesnį ir aukštesnį užimtumo lygį, teisė į teisingas darbo sąlygas ir teisingą atlyginimą, taip pat informavimo, konsultavimo ir kolektyvinių derybų teisė;

2° teisė į socialinę apsaugą, sveikatos apsaugą ir socialinę, medicinos ir teisinę pagalbą;

3° teisė į deramą būstą;

4° teisė į sveikos aplinkos apsaugą;

5° teisė į visavertį kultūrinį ir socialinį gyvenimą;

6° teisė į šeimos pašalpas.

24 straipsnis

§ 1. Mokymas yra laisvas; bet kokia prevencinė priemonė draudžiama; teisės pažeidimų baudimas reglamentuojamas tik įstatymu ar dekretu.

Bendruomenė užtikrina laisvą tėvų pasirinkimą.

Bendruomenė organizuoja mokymą, kuris yra neutralus. Neutralumas pirmiausia reiškia pagarbą filosofinėms, ideologinėms ar religinėms tėvų ir vaikų pažiūroms.

Viešosios valdžios institucijų organizuojamas mokymas suteikia galimybę iki privalomojo mokymo pabaigos pasirinkti tarp vienos iš pripažintų religijų ir etikos mokymo.

§ 2. Jeigu bendruomenė kaip mokymą organizuojanti valdžia nori perduoti kompetenciją vienai ar kelioms autonomiškoms institucijoms, ji gali tai padaryti tik dekretu, priimtu dviejų trečdalių balsavime dalyvavusiųjų balsų dauguma.

§ 3. Kiekvienas turi teisę į mokymą, gerbiant pamatines teises ir laisves. Mokslas yra nemokamas iki privalomojo mokymo pabaigos.

Visi moksleiviai, kuriems taikomas privalomasis mokymas, bendruomenės lėšomis turi teisę į moralinį ar religinį auklėjimą.

§ 4. Visi moksleiviai ar studentai, tėvai, personalo nariai ir mokymo įstaigos yra lygūs įstatymui ar dekretui. Įstatymas ir dekretas atsižvelgia

į objektyvius skirtumus, pirmiausia – į kiekvienai organizacinei valdžiai būdingas savybes, kurios pagrindžia deramą elgesį.

§ 5. Bendruomenės vykdomas mokymo organizavimas, pripažinimas ar subsidijavimas yra reglamentuojami įstatymu ar dekretu.

25 straipsnis

Spauda yra laisva; cenzūra niekada negalės būti nustatyta; negali būti reikalaujama užstato iš rašytojų, leidėjų ar spaustuvininkų.

Kai autorius yra žinomas ir gyvena Belgijoje, leidėjas, spaustuvininkas ar platintojas negali būti persekiojami.

26 straipsnis

Belgai turi teisę susirinkti taikiai ir be ginklo, laikydamiesi įstatymų, kurie gali reglamentuoti šios teisės įgyvendinimą, tačiau nereikalaujant jokio išankstinio leidimo.

Ši nuostata netaikoma susirinkimams po atviru dangumi, kuriuos reguliuoja policijos įstatymai.

27 straipsnis

Belgai turi teisę jungtis į susivienijimus; šiai teisei įgyvendinti negali būti nustatytos jokios prevencinės priemonės.

28 straipsnis

Kiekvienas turi teisę teikti viešosios valdžios institucijoms peticijas, pasirašytas vieno ar kelių asmenų.

Valdžios institucijos vienintelės gali pateikti peticijas kolektyvo vardu.

29 straipsnis

Laiškų slaptumas neliečiamas.

Įstatymas nustato, kokie pareigūnai atsakingi už laiškų, patikėtų paštui, slaptumo pažeidimą.

30 straipsnis

Belgijoje įprastinių kalbų vartojimas yra fakultatyvus; jis gali būti reglamentuojamas tik įstatymu, ir tik viešosios valdžios aktams bei teisminėms byloms.

31 straipsnis

Joks išankstinis leidimas nėra reikalingas, norint vykdyti valdininkų persekiojimą dėl veiksmų, padarytų einant administracines pareigas, išskyrus taisykles, numatytas ministrų ir bendruomenių bei regionų vyriausybių narių atvejui.

32 straipsnis

Kiekvienas turi teisę susipažinti su visais administraciniais dokumentais ir gauti jų nuorašus, išskyrus įstatymo, dekreto ar normos, numatytos 134 straipsnyje, nustatytus atvejus ir sąlygas.

III SKIRSNIS
APIE VALDŽIAS

33 straipsnis

Visa valdžia kyla iš Tautos.

Ji įgyvendinama Konstitucijoje nustatyta tvarka.

34 straipsnis

Nustatytų įgaliojimų vykdymas gali būti sutartimi ar įstatymu priskirtas viešosios tarptautinės teisės institucijoms.

35 straipsnis

Federalinė valdžia turi įgaliojimus tik tose srityse, kurias jai priskiria Konstitucija ir pagal Konstituciją priimti įstatymai.

Bendruomenės ar regionai, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, yra kompetentingi kitose srityse tokiomis sąlygomis ir pagal tokias taisykles, kaip numato įstatymas. Šis įstatymas turi būti priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

Pereinamoji nuostata

Įstatymas, numatytas 2 pastraipoje, nustato datą, kada šis straipsnis įsigalioja. Ši data negali būti ankstesnė nei data, kada įsigalios naujas į Konstitucijos III skirsnį įtrauktinas straipsnis, apibrėžiantis išimtinę federalinės valdžios kompetenciją.

36 straipsnis

Federalinę įstatymų leidžiamąją valdžią kolektyviai įgyvendina Karalius, Atstovų Rūmai ir Senatas.

37 straipsnis

Karaliui priklauso federalinė vykdomoji valdžia taip, kaip ji reglamentuojama Konstitucijos.

38 straipsnis

Kiekviena bendruomenė turi įgaliojimus, kuriuos jai pripažįsta Konstitucija ar pagal ją priimti įstatymai.

39 straipsnis

Įstatymas priskiria regioninėms institucijoms, kurias jis įsteigia ir kurios yra sudarytos iš išrinktų atstovų, kompetenciją reguliuoti jo nustatomas sritis, išskyrus tas, kurios numatytos 30 ir 127–129 straipsniuose, ta apimtimi ir tokiu būdu, kaip jis nustato. Šis įstatymas turi būti priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

39 *bis* straipsnis

Išskyrus sritis, susijusias su finansais ar biudžetu, arba sritis, kuriose teisės aktai priimami dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų dauguma, srityse, priskirtose išimtinei regionų institucijų kompetencijai, atitinkamame regione gali būti organizuojama liaudies konsultacija.

Norma, numatyta 134 straipsnyje, nustato būdus ir liaudies konsultacijos organizavimą ir yra priimama dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų dauguma, jeigu susidaro dauguma atititinkamo parlamento narių. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, numato papildomas daugumos sąlygas, kiek tai susiję su sostinės Briuselio regiono parlamentu.

39 *ter* straipsnis

Įstatymas, dekretas ar 134 straipsnyje numatyta norma, kurie reglamentuoja Atstovų Rūmų arba bendruomenės ar regiono parlamento rinkimus ir kurie yra paskelbiami mažiau nei prieš metus iki numatytos įstatymų leidžiamosios valdžios kadencijos pabaigos, įsigalioja anksčiausiai po metų po jų paskelbimo.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios pirmųjų po šio straipsnio paskelbimo „Moniteur belge“ vyksiančių rinkimų į Europos Parlamentą dieną.

40 straipsnis

Teisminę valdžią įgyvendina teismai ir tribunolai.

Nutartys ir sprendimai vykdomi Karaliaus vardu.

41 straipsnis

Interesai, kurie yra išimtinai municipalinio ar provincinio pobūdžio, reglamentuojami komunų ar provincijų tarybų, vadovaujantis Konstitucijos numatytais principais. Vis dėlto, įgyvendinant įstatymą, priimtą 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, 134 straipsnyje numatyta norma gali panaikinti provincijos institucijas. Tokiu atveju 134 straipsnyje numatyta norma gali jas pakeisti suprakomunalinėmis bendrijomis, kurių tarybos reguliuoja išimtinai suprakomunalinius interesus vadovaujantis Konstitucijos numatytais principais. 134 straipsnyje numatyta norma privalo būti priimta dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų dauguma, jeigu susirenka atitinkamo parlamento narių dauguma.

134 straipsnyje numatyta norma apibrėžia teritorinių komunos viduje veikiančių institucijų, galinčių reguliuoti municipalinio pobūdžio sritis, kompetenciją, veiklos taisykles ir išrinkimo tvarką.

Šios teritorinės komunos viduje veikiančios institucijos steigiamos komunose, turinčiose daugiau kaip 100 000 gyventojų, jų komunos tarybos iniciatyva. Jų nariai yra išrenkami tiesiogiai. Įgyvendinant įstatymą, priimtą 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, dekretas ar norma, numatyta 134 straipsnyje, reguliuoja kitas sąlygas ir būdą, kuriuo vadovaujantis tokioje teritorinėje komunoje veikiančios institucijos gali būti steigiamos.

Šis dekretas ir norma, numatyta 134 straipsnyje, gali būti priimti tik dviejų trečdalių balsų dauguma, jei susirinko dauguma atitinkamo parlamento narių.

Klausimais, susijusiais su komunos, suprakomunaliniais ar provincijos interesais, atitinkamoje komunoje, suprakomunalinėje bendrijoje ar provincijoje galima organizuoti referendumą. Norma, numatyta 134 straipsnyje, nustato piliečių referendumo taisykles ir organizavimą.

I SKYRIUS
APIE FEDERALINIO PARLAMENTO RŪMUS

42 straipsnis

Abejų Parlamento Rūmų nariai atstovauja Tautai, o ne tik tiems, kurie juos išrinko.

43 straipsnis

§ 1. Konstitucijoje numatytais atvejais Atstovų Rūmų išrinkti nariai įstatymo nustatytu būdu yra padalijami į prancūzų kalbinę grupę ir olandų kalbinę grupę.

§ 2. Konstitucijoje numatytais atvejais senatoriai, išskyrus vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamento paskirtą senatorių, yra padalijami į prancūzų kalbinę grupę ir olandų kalbinę grupę.

Senatoriai, numatyti 67 straipsnio 1 paragrafo 2–4 ir 7 punktuose, sudaro Senato prancūzų kalbinę grupę. Senatoriai, numatyti 67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 6 punktuose, sudaro Senato olandų kalbinę grupę.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną.

Iki šios dienos taikomos tokios nuostatos:

§ 1. Konstitucijoje numatytais atvejais kiekvienų Parlamento Rūmų išrinkti nariai įstatymo nustatytu būdu yra padalijami į prancūzų kalbinę grupę ir olandų kalbinę grupę.

§ 2. Senatoriai, numatyti 67 straipsnio 1 paragrafo 2, 4 ir 7 punktuose, sudaro Senato prancūzų kalbinę grupę. Senatoriai, numatyti 67 straipsnio 1 paragrafo 1, 3 ir 6 punktuose, sudaro Senato olandų kalbinę grupę.

44 straipsnis

Parlamento Rūmai patys renkasi kiekvienų metų antrą spalio antradienį, nebent jie jau buvo anksčiau sušaukti Karaliaus.

Parlamento Rūmai turi būti susirinkę kasmet bent keturiasdešimt dienų. Senatas nėra nuolatinė institucija.

Karalius skelbia sesijos pabaigą.

Karalius turi teisę sušaukti Parlamento Rūmus į neeilinį susirinkimą.

Pereinamoji nuostata

Antros pastraipos antras sakinys įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną.

45 straipsnis

Karalius gali atidėti Parlamento Rūmų susirinkimą. Tačiau negalima atidėti ilgesniam nei mėnesio terminui ar iš naujo atidėti toje pačioje sesijoje be Parlamento Rūmų pritarimo.

46 straipsnis

Karalius turi teisę paleisti Atstovų Rūmus tik tuo atveju, jeigu jie absoliučia savo narių balsų dauguma:

1° arba balsuoja prieš pasiūlymą pareikšti pasitikėjimą Federaline Vyriausybe ir per tris dienas nuo siūlymo pareikšti pasitikėjimą atmetimo nepasiūlo Karaliui naujos Ministro Pirmininko kandidatūros;

2° arba balsuoja už nepasitikėjimą Federaline Vyriausybe ir tuo pačiu metu nesiūlo Karaliui naujos Ministro Pirmininko kandidatūros.

Už pasitikėjimą ar nepasitikėjimą gali būti balsuojama tik praėjus keturiasdešimt aštuonioms valandoms po tokio pasiūlymo pateikimo.

Beje, atsistatydinus Federalinei Vyriausybei, Karalius gali paleisti Atstovų Rūmus, gavęs jų sutikimą absoliučia jų narių balsų dauguma.

Paleidimo akte numatomas rinkėjų sušaukimas per keturiasdešimt dienų ir Atstovų Rūmų sušaukimas per du mėnesius.

Abejų Rūmų paleidimo atveju, vadovaujantis 195 straipsniu, Rūmai sušaukiami per tris mėnesius.

Išankstinio paleidimo atveju naujos federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios kadencija negalės trukti ilgiau nei pirmieji Europos Parlamento rinkimai, einantys po šio paleidimo.

Pereinamoji nuostata

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, po rinkimų į Europos Parlamentą 2014 m. nustato 6 pastraipos įsigaliojimo datą. Ši data sutampa su 65 straipsnio 3 pastraipos ir 118 straipsnio 2 paragrafo 4 pastraipos įsigaliojimo data.

4 ir 5 pastraipos įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki šios datos, vietoj 4 ir 5 pastraipų taikomos šios nuostatos:

„Atstovų Rūmų paleidimas reiškia ir Senato paleidimą.

Paleidimo akte numatomas rinkėjų sušaukimas per keturiasdešimt dienų ir Parlamento Rūmų sušaukimas per du mėnesius.

Atstovų Rūmų paleidimas, lemiantis federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios rinkimus, kurie vyktų tą pačią dieną kaip ir bendruomenių ir regionų parlamentų rinkimai 2014 m., reiškia ir Senato paleidimą. Atstovų Rūmų rinkėjai sušaukiami per keturiasdešimt dienų. Parlamento Rūmai sušaukiami per tris mėnesius.“

47 straipsnis

Parlamento Rūmų posėdžiai yra vieši.

Tačiau kiekvieni Parlamento Rūmai renkasi slaptai, jeigu to prašo jų pirmininkas ar dešimt narių.

Tada Parlamento Rūmai absoliučia dauguma nusprendžia, ar svarstymas posėdyje tuo pačiu klausimu turi būti atnaujintas viešai.

48 straipsnis

Kiekvieni Parlamento Rūmai patikrina savo narių įgaliojimus ir sprendžia šiuo klausimu kylančius ginčus.

49 straipsnis

Negalima būti vienu metu abejų Parlamento Rūmų nariu.

50 straipsnis

Parlamento Rūmų narys, Karaliaus paskirtas ministru ir sutikęs eiti tas pareigas, negali dalyvauti posėdžiuose, o pasibaigus jo kaip ministro įgaliojimams, atnaujina savo mandatą Rūmuose. Įstatymas numato jo pakeitimo atitinkamuose Parlamento Rūmuose taisykles.

51 straipsnis

Parlamento Rūmų narys, Federalinės Vyriausybės paskirtas bet kurioms kitoms nei ministro atlygintinoms pareigoms ir sutikęs užimti tas pareigas, tuojau pat negali dalyvauti posėdžiuose, o jo mandatas gali būti atnaujinamas tik naujais rinkimais.

52 straipsnis

Kiekvienai sesijai kiekvieni Parlamento Rūmai skiria savo pirmininką, jo pavaduotojus ir sudaro jo biurą.

53 straipsnis

Bet koks sprendimas priimamas absoliučia balsų dauguma, išskyrus atvejus, numatytus Parlamento Rūmų reglamentuose dėl rinkimų ir kandidatų iškėlimo.

Balsams pasidalijus po lygiai, svarstomas pasiūlymas laikomas atmestu.

Abeji Parlamento Rūmai sprendimus gali priimti tik tuo atveju, jeigu dalyvauja dauguma jų narių.

54 straipsnis

Išskyrus biudžetų ir įstatymų, kuriems priimti reikalinga speciali dauguma, atvejus, motyvuotu pareiškimu, pasirašytu mažiausiai trijų ketvirtadalių vienos iš kalbinių grupių narių ir pateiktu po ataskaitos pateikimo prieš galutinį balsavimą viešame posėdyje, galima deklaruoti, kad įstatymo projekto ar pasiūlymo nuostatos, kurias jis nustato, gali rimtai pakenkti bendruomenių tarpusavio santykiams.

Šiuo atveju parlamentinė procedūra stabdoma ir pareiškimas perduodamas Ministrų tarybai, kuri per trisdešimt dienų pateikia savo motyvuotą nuomonę apie pareiškimą ir kviečia Parlamento Rūmus, į kuriuos kreiptasi, pasisakyti arba dėl šios nuomonės, arba dėl galimai pakeisto įstatymo projekto ar pasiūlymo.

Šią procedūrą dėl to paties įstatymo projekto ar to paties pasiūlymo kalbinės grupės nariai gali taikyti tik vieną kartą.

55 straipsnis

Balsai atiduodami sėdint ir stovint arba vardiniu būdu; dėl įstatymų kaip visumos visada balsuojama vardiniu būdu. Rinkimai ir kandidatų iškėlimas vyksta slaptu balsavimu.

56 straipsnis

Atstovų Rūmai turi tyrimo teisę.

Senatas gali penkiolikos jo narių, Atstovų Rūmų, bendruomenių ar regionų parlamento arba Karaliaus prašymunuspręsti absoliučia atiduotų balsų dauguma, esant bent trečdaliui atiduotų balsų kiekvienoje kalbinėje grupėje, kad dėl klausimo, turinčio pasekmių ir bendruomenių ar regionų kompetencijai, būtų parengta informacinė ataskaita. Ataskaita yra patvirtinama absoliučia dalyvavusių narių balsų dauguma, esant bent trečdaliui balsų kiekvienoje kalbinėje grupėje.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikoma ši nuostata:

„Kiekvieni Parlamento Rūmai turi tyrimo teisę.“

57 straipsnis

Draudžiama asmeniškai pateikti peticijas Parlamento Rūmams.

Atstovų Rūmai turi teisę persiųsti jiems adresuotas peticijas ministrams. Ministrai privalo teikti paaiškinimus dėl jų turinio kiekvieną kartą, kai to prašo Parlamento Rūmai.

Pereinamoji nuostata

Antra pastraipa įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko vietoj 2 pastraipos taikoma ši nuostata:

„Kiekvieni Parlamento Rūmai turi teisę persiųsti jiems adresuotas peticijas ministrams. Ministrai privalo teikti paaiškinimus dėl jų turinio kiekvieną kartą, kai to prašo Parlamento Rūmai.“

58 straipsnis

Joks vienų ar kitų Parlamento Rūmų narys negali būti persekiojamas ar dėl jo atliekamas tyrimas už jo pareikštą nuomonę arba balsavimą vykdant savo funkcijas.

59 straipsnis

Išskyrus sulaikymą nusikaltimo vietoje, bet kuris vienų ar kitų Parlamento Rūmų narys sesijos metu gali būti tiesiogiai perduotas teismui ar tribunolui ar šaukiamas į juos, taip pat sulaikomas už baudžiamą veiką tik leidus tiems Rūmams, kurių narys jis yra.

Išskyrus sulaikymą nusikaltimo vietoje, prievartinio pobūdžio priemonės, susijusios su teisėjo dalyvavimu, vienų ar kitų Parlamento Rūmų nariui sesijos metu už baudžiamą veiką gali būti paskirtos tik apeliacinio teismo pirmojo pirmininko kompetentingo teisėjo prašymu. Apie šį sprendimą pranešama atitinkamų Rūmų pirmininkui.

Bet kokia krata ar poėmis pirmesnės pastraipos pagrindu gali būti atliekami tik dalyvaujant atitinkamų Parlamento Rūmų Pirmininkui ar jo paskirtam nariui.

Sesijos metu tik prokuratūros pareigūnai ir kiti kompetentingi pareigūnai gali inicijuoti baudžiamąjį vienų ar kitų Parlamento Rūmų nario persekiojimą.

Suinteresuotas vienų ar kitų Parlamento Rūmų narys gali bet kurioje baudžiamojo tyrimo stadijoje sesijos metu prašyti Parlamento Rūmų, kurių narys jis yra, sustabdyti persekiojimą. Sprendimas tuo tikslu turi būti priimtas atitinkamų Parlamento Rūmų dviem trečdaliais balsavime dalyvavusiųjų narių balsų.

Vienų ar kitų Parlamento Rūmų nario sulaikymas ar jo persekiojimas teisme ar tribunole yra sustabdomas sesijos laikui, jeigu Parlamento Rūmai, kurių narys jis yra, to reikalauja.

60 straipsnis

Kiekvieni Parlamento Rūmai savo reglamentu nustato tvarką, pagal kurią jie vykdo savo funkcijas.

I poskyris
Apie Atstovų Rūmus

61 straipsnis

Atstovų Rūmų narius tiesiogiai renka piliečiai, sulaukę 18 metų, jeigu jie nepatenka į įstatyme numatytas išimtis.

Kiekvienas rinkėjas turi tik vieną balsą.

62 straipsnis

Rinkimų kolegijų sudarymą reglamentuoja įstatymas.

Rinkimai vyksta pagal proporcinę rinkimų sistemą, kurią nustato įstatymas.

Balsavimas yra privalomas ir slaptas. Jis vyksta komunose, išskyrus išimtis, kurias gali numatyti įstatymas.

63 straipsnis

§ 1. Atstovų Rūmus sudaro šimtas penkiasdešimt narių.

§ 2. Kiekvienai rinkimų apylinkei priklauso tiek vietų, koks skaičius yra gaunamas jos gyventojų skaičių padalijus iš federalinio daliklio, apskaičiuoto Karalystės gyventojų skaičių padalijus iš šimto penkiasdešimties.

Likusios vietos paskiriamos rinkimų apylinkėms, turinčioms didžiausią dar neatstovaujamų gyventojų perviršį.

§ 3. Atstovų Rūmų narių paskirstymo rinkimų apylinkėms santykį su gyventojais nustato Karalius.

Kiekvienos rinkimų apylinkės gyventojų skaičius yra nustatomas kas dešimt metų per visuotinį surašymą arba bet kuriuo kitu įstatymo numatytu būdu. Karalius paskelbia jo rezultatus per šešis mėnesius.

Per tris mėnesius nuo šio paskelbimo Karalius nustato kiekvienai rinkimų apylinkei priskirtų vietų skaičių.

Naujas paskirstymas yra taikomas pradedant kitais visuotiniais rinkimais.

§ 4. Įstatymas nustato rinkimų apylinkes; jis taip pat nustato sąlygas norint būti rinkėju ir rinkimų procedūrų eigą.

Tačiau, siekiant garantuoti legitimius olandiškai ir prancūziškai kalbančiųjų interesus senojoje Brabanto provincijoje, įstatyme numatomos specialios taisyklės.

Šias specialiąsias taisykles nustatančios normos gali būti keičiamos tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

64 straipsnis

Kad galėtum būti renkamas, reikia:

1° būti Belgijos piliečiu;

2° galėti naudotis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis;

3° būti sukakusiam aštuoniolika metų;

4° gyventi Belgijoje.

Galimybei būti renkamam negali būti taikomas joks kitas reikalavimas.

Pereinamoji nuostata:

1 pastraipos 3 punktas įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki šios dienos, be 64 straipsnio 1 pastraipos 1, 2 ir 4 punktuose numatytų reikalavimų, reikia būti sulaukusiam dvidešimt vienerių metų.

65 straipsnis

Atstovų Rūmų nariai yra renkami penkeriems metams.

Rūmai atnaujinami kas penkeri metai.

Rūmų rinkimai vyksta tą pačią dieną kaip ir rinkimai į Europos Parlamentą.

Pereinamoji nuostata

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, po rinkimų į Europos Parlamentą 2014 m. nustato 3 pastraipos įsigaliojimo datą. Ši data sutampa su 46 straipsnio 6 pastraipos ir 118 straipsnio 2 paragrafo 4 pastraipos įsigaliojimo data.

Bet kuriuo atveju federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios rinkimai vyks tą pačią dieną kaip ir pirmieji po šio pakeitimo paskelbimo „Moniteur belge“ vyksiantys rinkimai į Europos Parlamentą.

66 straipsnis

Kiekvienas Atstovų Rūmų narys gauna metinę dvylikos tūkstančių frankų kompensaciją.

Valstybės viduje Atstovų Rūmų nariai turi teisę laisvai keliauti visais susisiekimo būdais, esamais ar suteiktais viešosios valdžios.

Metinė kompensacija, įskaičiuotina į dotaciją, skirtą padengti Atstovų Rūmų išlaidoms, gali būti paskirta šios asamblėjos pirmininkui.

Parlamento Rūmai nustato sumą, kuri gali būti išskaičiuojama iš kompensacijos kaip įnašas į pensijų ar rentų fondus, kuriuos jis tuo tikslu nusprendžia įkurti.

II poskyris
Apie senatą

67 straipsnis

§ 1. Senatą sudaro šešiasdešimt senatorių, iš jų:

1° dvidešimt devyni senatoriai, paskirti iš savo narių Flamandų parlamento arba sostinės Briuselio regiono parlamento olandų kalbinės grupės;

2° dešimt senatorių, paskirtų prancūzų bendruomenės parlamento iš savo narių;

3° aštuoni senatoriai, paskirti Valonijos regiono parlamento iš savo narių;

4° du senatoriai, paskirti sostinės Briuselio regiono parlamento prancūzų kalbinės grupės iš savo narių;

5° vienas senatorius, paskirtas vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamento iš savo narių;

6° šeši senatoriai, paskirti 1 punkte numatytų senatorių;

7° keturi senatoriai, paskirti 2–4 punktuose numatytų senatorių.

§ 2. Mažiausiai vienas iš pirmo paragrafo 1 punkte numatytų senatorių savo išrinkimo dieną gyvena dvikalbiame sostinės Briuselio regione.

Trys senatoriai iš pirmo paragrafo 2 punkte numatytų senatorių yra sostinės Briuselio regiono parlamento prancūzų kalbinės grupės nariai. Nukrypstant nuo pirmo paragrafo 2 punkto, vienas iš šių trijų senatorių neprivalo būti prancūzų bendruomenės parlamento nariu.

§ 3. Tos pačios lyties senatoriai sudaro ne daugiau kaip du trečdalius Senato.

§ 4. Kai sąraše, numatytame 68 straipsnio 2 paragrafe, nėra senatorių, numatytų 1 paragrafo 1 punkte arba 1 paragrafo 2, 3 ar 4 punktuose, 1 paragrafo 6 ar 7 punkte numatytus senatorius gali paskirti deputatai, išrinkti pagal minėtą sąrašą.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki šios dienos taikomos šios nuostatos:

„§ 1. Nepažeidžiant 72 straipsnio taikymo, Senatas susideda iš septyniasdešimt vieno senatoriaus, iš jų:

1° dvidešimt penkis senatorius vadovaujantis 61 straipsniu renka Nyderlandų rinkimų kolegija;

2° penkiolika senatorių vadovaujantis 61 straipsniu renka prancūzų rinkimų kolegija;

3° dešimt senatorių iš savo narių skiria flamandų bendruomenės parlamentas, vadinamasis flamandų parlamentas;

4° dešimt senatorių iš savo narių skiria prancūzų bendruomenės parlamentas;

5° vieną senatorių iš savo narių skiria vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas;

6° šešis senatorius skiria 1 ir 3 punktuose numatyti senatoriai;

7° keturis senatorius skiria 2 ir 4 punktuose numatyti senatoriai.

Po atitinkamo parlamento visiško atnaujinimo, kuris nesutampa su Senato atnaujinimu, pirmos pastraipos 3–5 punktuose numatyti senatoriai, kurie nebeposėdžiauja atitinkamame parlamente, išsaugo savo mandatą iki pirmos sesijos, einančios po jų parlamento atnaujinimo, atidarymo.

§ 2. Mažiausiai vienas iš pirmo paragrafo 1, 3 ir 6 punktuose numatytų senatorių savo išrinkimo dieną gyvena dvikalbiame sostinės Briuselio regione.

Mažiausiai šeši iš pirmo paragrafo 2, 4 ir 7 punktuose numatytų senatorių jų išrinkimo dieną gyvena dvikalbiame sostinės Briuselio regione. Jeigu bent keturi iš pirmo paragrafo 2 punkte numatytų senatorių jų išrinkimo dieną negyvena dvikalbiame sostinės Briuselio regione, mažiausiai du iš pirmo paragrafo 4 punkte numatytų senatorių jų išrinkimo dieną turi gyventi dvikalbiame sostinės Briuselio regione.“

68 straipsnis

§ 1. Senato vietos, numatytos 67 straipsnio 1 paragrafo 1 punkte, paskirstomos tarp sąrašų priklausomai nuo sąrašų rinkimų balsų, gautų skirtingose rinkimų apylinkėse renkant flamandų parlamentą, rezultatų, įstatymo numatytais būdais ir pagal proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą, kurią nustato įstatymas.

Sąrašai, kurių rinkimų balsų rezultatai nustatyti remiantis pirma pastraipa, gali dalyvauti skirstant Senato vietas, numatytas 67 straipsnio 1 paragrafo 1 punkte, jeigu jie gavo bent vieną vietą flamandų parlamente.

Senato vietos, numatytos 67 straipsnio 1 paragrafo 2–4 punktuose, paskirstomos tarp sąrašų priklausomai nuo sąrašų rinkimų balsų, gautų skirtingose rinkimų apylinkėse renkant Valonijos regiono parlamentą, ir nuo sąrašų rinkimų balsų prancūzų kalbinei grupei, gautų sostinės Briuselio regiono parlamento rinkimuose, rezultatų, įstatymo numatytais būdais ir vadovaujantis proporcinio atstovavimo rinkimų sistema, kurią nustato įstatymas.

Sąrašai, kurių rinkimų balsų rezultatai nustatyti remiantis 3 pastraipa, gali dalyvauti skirstant Senato vietas, numatytas 67 straipsnio 1 paragrafo 2–4 punktuose, jeigu jie gavo bent vieną vietą atitinkamai prancūzų bendruomenės parlamente, Valonijos parlamente ir sostinės Briuselio regiono parlamento prancūzų kalbinėje grupėje.

Įstatymas reglamentuoja senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 1–4 punktuose, paskyrimą, išskyrus taisykles, numatytas įstatymo, priimto 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, kurios yra nustatomos bendruomenių parlamentų, kiekvieno tiek, kiek tai su juo susiję, dekretu. Šis dekretas turi būti priimamas dviejų trečdalių atiduotų balsų dauguma, jeigu dalyvauja dauguma atitinkamo parlamento narių.

Senatorius, numatytas 67 straipsnio 1 paragrafo 5 punkte, yra skiriamas vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamento absoliučia dalyvavusių narių balsų dauguma.

§ 2. Senato vietos, numatytos 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose, paskirstomos tarp sąrašų priklausomai nuo sąrašų rinkimų balsų, gautų renkant Atstovų Rūmus, rezultatų, įstatymo numatytais būdais ir pagal proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą, kurią nustato įstatymas. Ši sistema numatyta 63 straipsnio 2 paragrafe. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato teritorines apylinkes,

į kurių balsus atsižvelgiama skirstant 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose numatytas vietas senatoriams, kurie priklauso atitinkamai Senato olandų ir prancūzų kalbinėms grupėms.

Sąrašas gali būti vertinamas skirstant vietas tik vienoje kalbinėje grupėje.

Įstatymas nustato senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose, paskyrimą.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną, išskyrus 2 paragrafo 1 pastraipos paskutinį sakinį. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„§ 1. Bendras senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 1, 2, 3, 4, 6 ir 7 punktuose, skaičius vadovaujantis įstatymo nustatoma proporcine rinkimų sistema kiekvienoje kalbinėje grupėje padalijamas priklausomai nuo sąrašų balsų skaičiaus, gauto per 67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 2 punktuose numatytų senatorių rinkimus.

Senatoriams, numatytiems 67 straipsnio 1 paragrafo 3 ir 4 punktuose, paskirti vertinami tik sąrašai, iš kurių yra išrinktas mažiausiai vienas 67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 2 punktuose numatytas senatorius, jei pakankamas pagal šiuos sąrašus išrinktų narių skaičius posėdžiauja, priklausomai nuo atvejo, flamandų bendruomenės parlamente ar prancūzų bendruomenės parlamente.

Senatoriams, numatytiems 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose, paskirti vertinami tik tie sąrašai, iš kurių yra išrinktas bent vienas 67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 2 punktuose numatytas senatorius.

§ 2. 67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 2 punktuose numatytų senatorių rinkimuose balsavimas yra privalomas ir slaptas. Jis vyksta komunoje, išskyrus įstatymo numatomas išimtis.

§ 3. 67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 2 punktuose numatytų senatorių rinkimams įstatymas nustato rinkimų apylinkes ir rinkimų kolegijų sudarymą; jis, be to, nustato sąlygas, kurias reikia atitikti, kad galėtum būti rinkėju, taip pat rinkimų proceso eigą.

Įstatymas reglamentuoja senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 3–5 punktuose, paskyrimą, išskyrus įstatymo, priimto 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nurodytas taisykles, priimamas dekretu bendruomenių parlamentų, kiekvieno tiek, kiek tai su juo susiję.

Šis dekretas turi būti priimtas dviejų trečdalių balsų dauguma, jei dalyvauja dauguma atitinkamo parlamento narių.

67 straipsnio 1 paragrafo 5 punkte numatytas senatorius yra skiriamas vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamento absoliučia balsų dauguma.

Įstatymas reglamentuoja 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose numatytų senatorių paskyrimą.“

69 straipsnis

Kad būtum paskirtas senatoriumi, reikia:

1° būti Belgijos piliečiu;

2° galėti naudotis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis;

3° būti sukakusiam aštuoniolika metų;

4° gyventi Belgijoje.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Kad būtum išrinktas ar paskirtas senatoriumi, reikia:

1° būti Belgijos piliečiu;

2° galėti naudotis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis;

3° būti sukakusiam dvidešimt vienerius metus;

4° gyventi Belgijoje.“

70 straipsnis

Senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 1–5 punktuose, įgaliojimai prasideda jų priesaikos Senate davimo dieną ir baigiasi po visiško jį paskyrusio parlamento atnaujinimo, šio parlamento pirmos sesijos atidarymo dieną.

Senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose, įgaliojimai prasideda jų priesaikos Senate davimo dieną ir baigiasi Atstovų Rūmų, susirinkusių po visiško jų atnaujinimo, pirmos sesijos atidarymo dieną.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„67 straipsnio 1 paragrafo 1 ir 2 punktuose numatyti senatoriai yra renkami ketveriems metams. 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose numatyti senatoriai yra skiriami ketveriems metams.

Bet kuriuo atveju Senatas bus visiškai atnaujintas per bendruomenių ir regionų parlamentų rinkimus 2014 m.“

71 straipsnis

Senatoriai negauna atlyginimo.

Tačiau jie turi teisę į išlaidų atlyginimą.

Kompensacija senatoriams, numatytiems 67 straipsnio 1 paragrafo 1–4 punktuose, nustatoma jį paskiriančio bendruomenės ar regiono parlamento. Kompensancijos išlaidos tenka šiam parlamentui.

Kompensacija senatoriui, numatytam 67 straipsnio 1 paragrafo 5 punkte, atitinka senatorių, numatytų 67 straipsnio 1 paragrafo 3 punkte, kompensaciją, ir jos išlaidos tenka vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentui.

Kompensacijos senatoriams, numatytiems 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose, išlaidos tenka Senatui.

Valstybės viduje senatoriai turi teisę laisvai keliauti visais susisiekimo būdais, esamais ar suteiktais viešosios valdžios.

Pereinamoji nuostata

Šio straipsnio papildymas 3–5 pastraipomis įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko senatoriai turi teisę į keturių tūkstančių frankų per metus kompensaciją.

72 straipsnis

[panaikintas]

73 straipsnis

Bet kuris Senato susirinkimas, kuris įvyktų ne Atstovų Rūmų sesijos metu, yra savaime niekinis.

II SKYRIUS
APIE FEDERALINĘ ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMĄJĄ VALDŽIĄ

74 straipsnis

Nukrypstant nuo 36 straipsnio, federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia įgyvendinama kolektyviai Karaliaus ir Atstovų Rūmų tose srityse, kurios nenumatytos 77 ir 78 straipsniuose.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Nukrypstant nuo 36 straipsnio, federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia įgyvendinama kolektyviai Karaliaus ir Atstovų Rūmų šiais atvejais:

1° pilietybės natūralizacijos tvarka suteikimas;

2° įstatymai, susiję su Karaliaus ministrų civiline ir baudžiamąja atsakomybe;

3° valstybės biudžetai ir finansinės ataskaitos, nepažeidžiant 174 straipsnio 1 pastraipos antro sakinio nuostatų;

4° kariuomenės šauktinių skaičiaus nustatymas.“

75 straipsnis

Iniciatyvos teisę turi kiekviena federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios šaka. Tačiau Senato iniciatyvos teisė apsiriboja 77 straipsnyje numatytomis sritimis.

78 straipsnyje numatytose srityse įstatymų projektai, pateikiami Parlamento Rūmams Karaliaus iniciatyva, yra teikiami Atstovų Rūmams ir vėliau perduodami Senatui.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Iniciatyvos teisę turi kiekviena federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios šaka.

Išskyrus 77 straipsnyje numatytas sritis, įstatymų projektai, pateikiami Parlamento Rūmams Karaliaus iniciatyva, yra teikiami Atstovų Rūmams ir vėliau perduodami Senatui.

Parlamento Rūmams Karaliaus iniciatyva teikiami įstatymų projektai, kuriuose duodamas sutikimas sutartims, pateikiami Senatui ir vėliau perduodami Atstovų Rūmams.“

76 straipsnis

Įstatymo projektas Parlamento Rūmų gali būti priimtas tik po balsavimo pastraipsniui.

Parlamento Rūmai turi teisę pakeisti ir padalyti straipsnius ir siūlomas pataisas.

Atstovų Rūmų reglamentas numato antrojo svarstymo procedūrą.

Pereinamoji nuostata

3 pastraipa įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną.

77 straipsnis

Atstovų Rūmai ir Senatas veikia pariteto pagrindu dėl:

1° siūlymų peržiūrėti Konstituciją ir Konstitucijos peržiūrėjimo ir koordinavimo;

2° klausimų, kurie pagal Konstituciją turi būti sprendžiami abejų Parlamento Rūmų;

3° įstatymų, priimtinų 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

4° įstatymų, susijusių su vokiškai kalbančiųjų bendruomenės institucijomis ir jos finansavimu;

5° įstatymų, susijusių su politinių partijų finansavimu ir rinkimų išlaidų kontrole;

6° įstatymų, susijusių su Senato organizavimu ir senatoriaus statusu.

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma, gali numatyti kitas sritis, dėl kurių Atstovų Rūmai ir Senatas veikia pariteto pagrindu.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Atstovų Rūmai ir Senatas veikia pariteto pagrindu dėl:

1° siūlymų peržiūrėti Konstituciją ir Konstitucijos peržiūrėjimo;

2° klausimų, kurie pagal Konstituciją turi būti sprendžiami abejų Parlamento Rūmų;

3° įstatymų, numatytų 5, 39, 43, 50, 68, 71, 77, 82, 115, 117, 118, 121, 123, 127–131, 135–137, 140–143, 145, 146, 163, 165, 166 straipsniuose, 167 straipsnio 1 paragrafo 3 pastraipoje, 4 ir 5 paragrafuose, 169 straipsnyje, 170 straipsnio 2 paragrafo 2 pastraipoje, 3 paragrafo 2 ir 3 pastraipose, 4 paragrafo 2 pastraipoje ir 175–177 straipsniuose, taip pat dėl įstatymų, priimtų įgyvendinant minėtus įstatymus ir straipsnius;

4° įstatymų, priimtinų 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, taip pat dėl įstatymų, priimtų juos įgyvendinant;

5° įstatymų, numatytų 34 straipsnyje;

6° įstatymų, kuriais pritariama sutartims;

7° įstatymų, priimtų vadovaujantis 169 straipsniu siekiant garantuoti tarptautinių ir supranacionalinių įsipareigojimų vykdymą;

8° įstatymų, susijusių su Valstybės Taryba;

9° teismų ir tribunolų organizavimo;

10° įstatymų, kuriais pritariama tarp valstybės, bendruomenių ir regionų sudarytiems bendradarbiavimo susitarimams.

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma, gali numatyti kitus įstatymus, dėl kurių Atstovų Rūmai ir Senatas veikia pariteto pagrindu."

78 straipsnis

§1. Su 77 straipsnio išlyga įstatymo projektas, priimtas Atstovų Rūmų, yra perduodamas Senatui šiose srityse:

1° įstatymai, priimti įgyvendinant įstatymus, priimtinus 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

2° įstatymai, numatyti 5, 39, 115, 117, 118, 121, 123, 127–129, 131, 135–137, 141–143, 163, 165, 166 straipsniuose, 167 straipsnio 1 paragrafo 3 pastraipoje, 169 straipsnyje, 170 straipsnio 2 paragrafo 2 pastraipoje, 3 paragrafo 2 ir 3 pastraipose ir 4 paragrafo 2 pastraipoje, 175 ir 177 straipsniuose, taip pat įstatymai, priimti įgyvendinant minėtus įstatymus ir straipsnius, išskyrus įstatymus, skirtus organizuoti automatizuotą balsavimą;

3° įstatymai, priimti vadovaujantis 169 straipsniu siekiant garantuoti tarptautinių ir supranacionalinių įsipareigojimų vykdymą;

4° įstatymai, susiję su Valstybės Taryba ir Federacijos administracinėmis teisminėmis institucijomis.

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, gali numatyti kitas sritis, kuriose Senatas gali nagrinėti įstatymo projektus pagal šiame straipsnyje numatytą procedūrą.

§ 2. Prašant daugumai jo narių ir bent trečdaliui kiekvienos kalbinės grupės narių, Senatas nagrinėja įstatymo projektą. Šis prašymas suformuluojamas per penkiolika dienų nuo įstatymo projekto gavimo.

Senatas gali per terminą, neviršijantį trisdešimt dienų:

- nuspręsti, kad nereikia keisti įstatymo projekto;
- priimti įstatymo projektą po jo pakeitimo.

Jeigu Senatas nenusprendė per nustatytą terminą arba jeigu jis pranešė Atstovų Rūmams apie savo sprendimą nekeisti įstatymo projekto, Atstovų Rūmai jį perduoda Karaliui.

Jeigu projektas buvo pakeistas, Senatas jį perduoda Atstovų Rūmams, kurie pasisako galutinai arba priimdami įstatymo projektą, arba jį pakeisdami.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Kitose nei 74 ir 77 straipsniuose numatytose srityse įstatymo projektas, priimtas Atstovų Rūmų, yra perduodamas Senatui.

Mažiausiai penkiolikos jo narių prašymu Senatas nagrinėja įstatymo projektą. Šis prašymas pateikiamas per penkiolika dienų nuo projekto gavimo.

Senatas gali per terminą, neviršijantį šešiasdešimties dienų:

- nuspręsti, kad nėra pagrindo keisti įstatymo projekto;
- priimti projektą po jo pakeitimo.

Jeigu Senatas nenusprendė per paskirtą terminą arba jis informavo Atstovų Rūmus apie savo sprendimą nekeisti įstatymo projekto, šis Atstovų Rūmų yra perduodamas Karaliui.

Jeigu projektas buvo pakeistas, Senatas jį perduoda Atstovų Rūmams, kurie sprendžia galutinai, arba jį priimdami, arba visiškai ar iš dalies atmesdami Senato priimtus pakeitimus.“

79 straipsnis

[panaikintas]

80 straipsnis

[panaikintas]

81 straipsnis

[panaikintas]

82 straipsnis

Parlamento taikinamoji komisija, sudaryta paritetiniu pagrindu iš Atstovų Rūmų ir Senato narių, sprendžia kompetencijos konfliktus, kylančius tarp dvejų Rūmų, ir gali bendru sutarimu bet kuriuo momentu pratęsti nagrinėjimo terminus, numatytus 78 straipsnyje.

Nesant abiejų komisijos sudedamųjų dalių daugumos, komisija sprendžia dviejų trečdalių savo narių dauguma.

Įstatymas nustato komisijos sudėtį ir funkcionavimą, taip pat 78 straipsnyje numatytų terminų skaičiavimo būdą.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Parlamento taikinamoji komisija, sudaryta paritetiniu pagrindu iš Atstovų Rūmų ir Senato narių, sprendžia kompetencijos konfliktus, kylančius tarp dvejų Rūmų, ir gali bendru sutarimu bet kuriuo momentu pratęsti nagrinėjimo terminus, numatytus 78–81 straipsniuose.

Nesant abiejų komisijos sudedamųjų dalių daugumos, komisija sprendžia dviejų trečdalių savo narių dauguma.

Įstatymas nustato komisijos sudėtį ir funkcionavimą, taip pat 78–81 straipsniuose numatytų terminų skaičiavimo būdą.“

83 straipsnis

Kiekviename įstatymo pasiūlyme ir kiekviename įstatymo projekte patikslinama, ar kalbama apie sritį, numatytą 74 straipsnyje, 77 ar 78 straipsnyje.

84 straipsnis

Oficialiai įstatymas gali būti aiškinamas tik įstatymu.

III SKYRIUS
APIE KARALIŲ IR FEDERALINĘ VYRIAUSYBĘ

I poskyris
Apie Karalių

85 straipsnis

Karaliaus konstitucinius įgaliojimus paveldi tiesioginiai ir teisėti Jo didenybės Leopoldo Žoržo Kristiano Frederiko Sakso-Koburgo palikuonys pagal kilmę, vadovaujantis pirmagimystės principu.

Teisių į karūną neteks pirmoje pastraipoje nurodytas palikuonis, kuris susituoks be Karaliaus ar tų, kurie, jo nesant, Konstitucijos numatytais atvejais vykdo jo įgaliojimus, sutikimo.

Tačiau Karalius ar tie, kurie, jo nesant, Konstitucijos numatytais atvejais vykdo jo įgaliojimus, galės nuspręsti šių pasekmių palikuoniui netaikyti, esant abejų Parlamento Rūmų pritarimui.

86 straipsnis

Nesant Jo didenybės Leopoldo Žoržo Kristiano Frederiko Sakso-Koburgo palikuonių, Karalius galės paskirti savo įpėdinį, esant Parlamento Rūmų pritarimui, duotam 87 straipsnyje numatyta tvarka.

Jeigu anksčiau nustatyta tvarka paskyrimas neįvyko, konstatuojama sosto vakansija.

87 straipsnis

Karalius tuo pačiu metu negali būti ir kitos valstybės vadovas, jeigu nėra abejų Parlamento Rūmų sutikimo.

Nė vieni Parlamento Rūmai negali šio klausimo svarstyti, jeigu nedalyvauja bent du trečdaliai juos sudarančių narių, ir sprendimas gali būti priimtas jeigu už jį balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai narių.

88 straipsnis

Karaliaus asmuo neliečiamas; jo ministrai yra atsakingi.

89 straipsnis

Kiekvienam Karaliaus valdymo laikotarpiui įstatymas nustato per metus kompensuojamų išlaidų sumą.

90 straipsnis

Mirus Karaliui, Parlamento Rūmai renkasi nešaukiami vėliausiai dešimtą dieną po mirties dienos. Jeigu Parlamento Rūmai prieš tai buvo paleisti, o paleidimo akte nurodyta sušaukimo data yra vėlesnė nei dešimta diena, senųjų Parlamento Rūmų narių įgaliojimai atnaujinami, kol susirinks juos pakeisti turintys Rūmai.

Nuo Karaliaus mirties iki karūnos paveldėtojo ar regento priesaikos Karaliaus konstitucinius įgaliojimus belgų Tautos vardu savo atsakomybe vykdo į Tarybą susirinkę ministrai.

91 straipsnis

Karalius pilnamečiu tampa sulaukęs aštuoniolikos metų.

Karalius karūną perima tik Parlamento Rūmų posėdyje iškilmingai davęs šią priesaiką:

„Aš prisiekiu gerbti Konstituciją ir belgų Tautos įstatymus, saugoti nacionalinę nepriklausomybę ir teritorijos vientisumą.“

92 straipsnis

Jeigu mirus Karaliui jo paveldėtojas yra nepilnametis, abeji Parlamento Rūmai susirenka į bendrą posėdį, kad paskirtų regentą ir globą.

93 straipsnis

Jeigu Karalius valdyti negali, ministrai po to, kai konstatuoja šį negalimumą, nedelsdami šaukia Parlamento Rūmus. Susirinkę Parlamento Rūmai skiria regentą ir globą.

94 straipsnis

Regento funkcijos gali būti patikėtos tik vienam asmeniui.

Regentas pradeda eiti savo funkcijas tik davęs 91 straipsnyje numatytą priesaiką.

95 straipsnis

Esant sosto vakansijai, Parlamento Rūmai, svarstydami kartu, laikinai paskiria regentą iki susirinks visiškai atnaujinti Parlamento Rūmai; šis susirinkimas įvyksta ne vėliau kaip per du mėnesius. Nauji Parlamento Rūmai, svarstydami kartu, galutinai nusprendžia dėl vakansijos.

II poskyris
Apie Federalinę Vyriausybę

96 straipsnis

Karalius skiria ir atleidžia savo ministrus.

Federalinė Vyriausybė Karaliui pateikia savo atsistatydinimą, jeigu Atstovų Rūmai absoliučia savo narių balsų dauguma balsuoja už nepasitikėjimą Federaline Vyriausybe, siūlydami Karaliui Ministro Pirmininko kandidatūrą, arba jeigu siūlo Karaliui Ministro Pirmininko kandidatūrą per tris dienas nuo siūlymo išreikšti pasitikėjimą atmetimo. Karalius skiria pasiūlytą kandidatą Ministru Pirmininku, kuris pradeda eiti savo pareigas nuo momento, kai nauja Federalinė Vyriausybė prisiekia.

97 straipsnis

Ministrais gali būti tik Belgijos piliečiai.

98 straipsnis

Joks karališkosios šeimos narys negali būti ministru.

99 straipsnis

Ministrų tarybą sudaro daugiausiai penkiolika narių.

Išskyrus Ministrą Pirmininką, Ministrų tarybą sudaro po lygiai prancūziškai ir olandiškai kalbančių ministrų.

100 straipsnis

Ministrai gali dalyvauti kiekvienų Parlamento Rūmų posėdžiuose ir privalo būti išklausyti, kai jie to prašo.

Atstovų Rūmai gali reikalauti ministrų dalyvavimo. Senatas gali reikalauti jų dalyvavimo dėl 77 ar 78 straipsniuose numatytų sričių.

Pereinamoji nuostata

Antros pastraipos antras sakinys įsigalioja rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko be pirmos pastraipos ir 2 pastraipos pirmo ir paskutinio sakinių, taikoma ši nuostata:

„Senatas gali reikalauti jų dalyvavimo svarstant 77 straipsnyje numatytus įstatymo projektus ar pasiūlymus ar 78 straipsnyje numatytą įstatymo projektą, arba įgyvendindamas savo tyrimo teisę, numatytą 56 straipsnyje.“

101 straipsnis

Ministrai yra atsakingi Atstovų Rūmams.

Joks ministras negali būti persekiojamas ar dėl jo atliekamas tyrimas dėl jo išreikštų nuomonių vykdant savo funkcijas.

102 straipsnis

Jokiais atvejais rašytinis ar žodinis Karaliaus įsakymas negali panaikinti ministro atsakomybės.

103 straipsnis

Ministrus už pažeidimus, kuriuos jie kaltinami padarę eidami savo pareigas, teisia išimtinai apeliacinis teismas. Taip yra ir tuo atveju, kai ministrai kaltinami padarę pažeidimus neidami savo pareigų ir už kuriuos jie teisiami tuo metu, kai eina savo pareigas. Jeigu tai atsitinka, 59 ir 120 straipsniai netaikomi.

Įstatymas reglamentuoja, kaip jų atžvilgiu vyksta procesas tiek persekiojimo, tiek teisminėje stadijoje.

Įstatymas paskiria kompetentingą apeliacinį teismą, kuris posėdžiauja visuotiniame susirinkime, ir nustato jo sudėtį. Dėl apeliacinio teismo nutarčių gali būti duodamas kasacinis skundas visos sudėties posėdžiaujančiam Kasaciniam teismui, kuris bylų nenagrinėja iš esmės.

Tik kompetentinga prokuratūra prie apeliacinio teismo gali inicijuoti ir vadovauti ministro persekiojimui už baudžiamąją veiką.

Atstovų Rūmai turi duoti leidimą bet kokiems procedūrų įvykdymo reikalavimams, bet kokiam tiesioginiam šaukimui į apeliacinį teismą ir, išskyrus sulaikymą nusikaltimo vietoje, bet kokiam areštui.

Įstatymas numato vykdytinas procedūras, kai taikomi abu – 103 ir 125, straipsniai.

Pagal pirmą pastraipą nuteistam ministrui malonė gali būti taikoma tik Atstovų Rūmų prašymu.

Įstatymas numato, kokiais atvejais ir pagal kokias taisykles nukentėjusios šalys gali pateikti civilinį ieškinį.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis netaikomas faktams, kurie buvo preliminaraus tyrimo objektu, ir persekiojimui, inicijuotam prieš įsigaliojant šį straipsnį įgyvendinančiam įstatymui.

Tokiu atveju taikoma ši taisyklė: Atstovų Rūmai turi teisę pareikšti kaltinimus ministrams ir juos perduoti Kasaciniam teismui. Teismas vienintelis, bylą nagrinėdamas visos sudėties, baudžiamuosiuose įstatymuose numatytais atvejais ir taikydamas juose numatytas bausmes turi teisę juos teisti. 1996 m. gruodžio 17 d. įstatymas, laikinai ir iš dalies įgyvendinantis Konstitucijos 103 straipsnį, šioje srityje lieka taikomas.

104 straipsnis

Karalius skiria ir atšaukia valstybės federalinius sekretorius.

Sekretoriai yra Federalinės Vyriausybės nariai. Jie neįeina į Ministrų tarybos sudėtį. Jie priskirti kuriam nors ministrui.

Karalius apibrėžia jų įgaliojimus ir ribas, kurių laikantis jie gali gauti teisę į kontrasignaciją.

Ministrams skirtos konstitucinės nuostatos yra taikomos valstybės federaliniams sekretoriams, išskyrus 90 straipsnio 2 pastraipą, 93 ir 99 straipsnius.

III poskyris
Įgaliojimai

105 straipsnis

Karalius turi tik tuos įgaliojimus, kuriuos jam formaliai paskiria Konstitucija ir atskiri įstatymai, priimti remiantis pačia Konstitucija.

106 straipsnis

Joks Karaliaus aktas negali įsigalioti, jeigu jis nėra konstrasignuotas ministro, kuris vien tuo pagrindu tampa už jį atsakingas.

107 straipsnis

Karalius suteikia karinius laipsnius.

Jis skiria į bendrojo administravimo ir užsienio santykių pareigas, išskyrus išimtis, numatytas įstatymų.

Į kitas pareigas jis skiria tik remdamasis tiesiogine įstatymo nuostata.

108 straipsnis

Karalius priima reglamentus ir nutarimus, būtinus įstatymams vykdyti, tačiau niekada neturi teisės nei sustabdyti pačių įstatymų galiojimo, nei atleisti nuo jų vykdymo.

109 straipsnis

Karalius tvirtina ir skelbia įstatymus.

110 straipsnis

Karalius turi teisę atleisti nuo teisėjų paskirtų bausmių ar jas sumažinti, išskyrus, kas nuspręsta ministrų ir bendruomenės bei regiono vyriausybių narių atžvilgiu.

111 straipsnis

Karalius ministrui ar bendruomenės ar regiono vyriausybės nariui, nuteistam Kasacinio teismo, gali suteikti malonę tik Atstovų Rūmų ar atitinkamo parlamento prašymu.

112 straipsnis

Karalius turi teisę leisti pinigus, vykdydamas įstatymą.

113 straipsnis

Karalius turi teisę suteikti garbės vardus, tačiau niekada negali jiems suteikti jokių privilegijų.

114 straipsnis

Karalius suteikia karinius rangus, vadovaudamasis šiems atvejams skirtomis įstatymo nuostatomis.

IV SKYRIUS
BENDRUOMENĖS IR REGIONAI

I poskyris
Apie institucijas

I dalis
Apie bendruomenių ir regionų parlamentus

115 straipsnis

§ 1. Yra prancūzų bendruomenės parlamentas ir flamandų bendruomenės parlamentas, vadinamas Flamandų parlamentu, kurių sudėtį ir veiklą nustato įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma.

Yra vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas, kurio sudėtį ir veiklą nustato įstatymas.

§ 2. Nepaneigiant 137 straipsnio taikymo, regioninės institucijos, numatytos 39 straipsnyje, apima ir kiekvieno regiono parlamentą.

116 straipsnis

§ 1. Bendruomenės ir regiono parlamentai sudaryti iš išrinktų atstovų.

§ 2. Kiekvienas bendruomenės parlamentas yra sudarytas iš narių, išrinktų tiesiogiai atitinkamo bendruomenės parlamento nariais arba regiono parlamento nariais.

Išskyrus 137 straipsnio taikymo atvejį, kiekvienas regiono parlamentas yra sudarytas iš narių, išrinktų tiesiogiai atitinkamo regiono parlamento nariais arba bendruomenės parlamento nariais.

117 straipsnis

Bendruomenės ir regiono parlamentų nariai yra renkami penkerių metų laikotarpiui. Bendruomenės ir regiono parlamentai visiškai atnaujinami kas penkerius metus.

Bendruomenės ir regiono parlamentų rinkimai vyksta tą pačią dieną ir sutampa su Europos Parlamento rinkimais.

Įgyvendinant įstatymą, numatytą 118 straipsnio 2 paragrafo 4 pastraipoje, dekretas ar 134 straipsnyje numatyta norma, priimta vadovaujantis 118 straipsnio 2 paragrafo 4 pastraipa, gali numatyti 1 ir 2 pastraipos išimčių.

118 straipsnis

§ 1. Įstatymas reglamentuoja 116 straipsnio 2 paragrafe numatytus rinkimus, taip pat bendruomenės ir regiono parlamentų sudėtį ir veiklą. Išskyrus kiek tai susiję su vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentu, šis įstatymas priimamas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

§ 2. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma, nustato tuos su sostinės Briuselio regiono parlamento, prancūzų bendruomenės parlamento, Valonijos regiono parlamento ir flamandų bendruomenės parlamento rinkimais, sudarymu ir veikla susijusius klausimus, kuriuos reglamentuoja šie parlamentai, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, dekretu ar norma, numatyta 134 straipsnyje, priklausomai nuo atvejo. Šis dekretas ir ši norma, numatyta 134 straipsnyje, yra priimami dviejų trečdalių balsų dauguma, kai dalyvauja dauguma atitinkamo parlamento narių.

Įstatymas, numatytas 1 pastraipoje, numato papildomas daugumos sąlygas, kiek tai susiję su sostinės Briuselio regiono parlamentu.

Įstatymas nustato tas sritis, susijusias su vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamento rinkimais, sudarymu ir funkcionavimu, kurios yra reglamentuojamos šio parlamento priimant dekretą. Šis dekretas yra priimamas dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų dauguma, jeigu dalyvauja dauguma parlamento narių.

Įstatymas, numatytas 1 ar 3 pastraipoje, priklausomai nuo atvejo, gali patikėti bendruomenių ir regionų parlamentams kompetenciją reglamentuoti jų įstatymų leidžiamosios valdžios trukmę, taip pat jų parlamento rinkimų datą, kiek tai su kiekvienu susiję, priimant dekretą ar 134 straipsnyje numatytą normą, priklausomai nuo atvejo. Šis dekretas ir ši 134 straipsnyje numatyta norma yra priimamos 1–3 pastraipose numatyta dauguma.

Pereinamoji nuostata

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, po rinkimų į Europos Parlamentą 2014 m. nustato 2 paragrafo

4 pastraipos įsigaliojimo datą. Ši data atitinka 46 straipsnio 6 pastraipos ir 65 straipsnio 3 pastraipos įsigaliojimo datą.

118 *bis* straipsnis

Neperžengiant valstybės sienų, bendruomenių ir regionų, paminėtų 2 ir 3 straipsniuose, parlamentų nariai turi teisę į prieigą prie visų komunikacijos priemonių, naudojamų ar suteiktų viešosios valdžios.

119 straipsnis

Bendruomenės ar regiono parlamento nario mandatas yra nesuderinamas su Atstovų Rūmų nario mandatu. Be to, jis nesuderinamas su senatoriaus mandatu, nurodytu 67 straipsnio 1 paragrafo 6 ir 7 punktuose.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko taikomos šios nuostatos:

„Bendruomenės ar regiono parlamento nario mandatas yra nesuderinamas su Atstovų Rūmų nario mandatu. Be to, jis nesuderinamas su senatoriaus mandatu, nurodytu 67 straipsnio 1 paragrafo 1, 2, 6 ir 7 punktuose.“

120 straipsnis

Kiekvienas bendruomenės ar regiono parlamento narys naudojasi 58 ir 59 straipsniuose numatytais imunitetais.

II dalis
Apie bendruomenių ir regionų vyriausybes

121 straipsnis

§ 1. Yra prancūzų bendruomenės vyriausybė ir flamandų bendruomenės vyriausybė, kurių sudėtį ir veiklą nustato įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

Yra vokiškai kalbančiųjų bendruomenės vyriausybė, kurios sudėtį ir veiklą nustato įstatymas.

§ 2. Nepažeidžiant 137 straipsnio taikymo, į 39 straipsnyje numatytas regionines institucijas patenka kiekvieno regiono vyriausybė.

122 straipsnis

Kiekvienos bendruomenės ar regiono vyriausybės nariai yra renkami jų parlamento.

123 straipsnis

§ 1. Įstatymas reglamentuoja bendruomenės ir regiono vyriausybių sudėtį ir veiklą. Išskyrus tiek, kiek tai susiję su vokiškai kalbančiųjų bendruomenės vyriausybe, šis įstatymas yra priimamas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

§ 2. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, paskiria su sostinės Briuselio regiono vyriausybės, prancūzų bendruomenės vyriausybės, Valonijos regiono vyriausybės ir flamandų bendruomenės vyriausybės sudėtimi ir veikla susijusias sritis, kurios yra reglamentuojamos jų parlamentų, kiekvieno tiek, kiek tai su juo susiję, priimant dekretą ar normą, numatytą 134 straipsnyje, priklausomai nuo atvejo. Šis dekretas ir ši norma, numatyta 134 straipsnyje, yra priimami dviejų trečdalių balsavime dalyvavusiųjų balsų dauguma, jei dalyvauja dauguma atitinkamo parlamento narių.

Įstatymas, numatytas 1 pastraipoje, numato papildomas daugumos sąlygas, kiek tai susiję su sostinės Briuselio regiono parlamentu.

Įstatymas numato sritis, susijusias su vokiškai kalbančiųjų bendruomenės vyriausybės sudėtimi ir funkcionavimu, kurios yra reglamentuojamos jos parlamento priimant dekretą. Šis dekretas yra priimamas dviejų trečdalių balsų dauguma, jeigu dalyvauja parlamento narių dauguma.

124 straipsnis

Joks bendruomenės ar regiono vyriausybės narys negali būti persekiojamas arba dėl jo atliekamas tyrimas už jo pareikštą nuomonę arba balsavimą vykdant savo funkcijas.

125 straipsnis

Bendruomenės ar regiono vyriausybės narius už pažeidimus, kuriuos jie būtų kaltinami padarę eidami savo pareigas, teisia išimtinai apeliacinis teismas. Taip yra ir tuo atveju, kai bendruomenės ar regiono vyriausybės nariai kaltinami padarę pažeidimus neidami savo pareigų ir už kuriuos jie teisiami tuo metu, kai eina savo pareigas. Jeigu toks atvejis atsitinka, 120 ir 59 straipsniai netaikomi.

Įstatymas reglamentuoja, kaip jų atžvilgiu vyksta procesas tiek persekiojimo, tiek teisminėje stadijoje.

Įstatymas paskiria kompetentingą apeliacinį teismą, kuris posėdžiauja visuotiniame susirinkime, ir nustato jo sudėtį. Dėl apeliacinio teismo nu-

tarčių gali būti pateikiamas kasacinis skundas visos sudėties posėdžiaujančiam Kasaciniam teismui, kuris bylų nenagrinėja iš esmės.

Tik kompetentinga prokuratūra prie apeliacinio teismo gali inicijuoti bendruomenės ar regiono vyriausybės nario persekiojimą už baudžiamąją veiką ir jam vadovauti.

Bendruomenės ar regiono parlamentas, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, turi duoti leidimą bet kokiems procedūrų įvykdymo reikalavimams, bet kokiam tiesioginiam šaukimui į apeliacinį teismą ir, išskyrus sulaikymą nusikaltimo vietoje, bet kokiam areštui.

Įstatymas numato vykdytinas procedūras, kai taikomi abu – 103 ir 125, straipsniai ir kai yra dvigubas 125 straipsnio taikymas.

Pagal pirmą pastraipą nuteistam bendruomenės ar regiono vyriausybės nariui malonė gali būti taikoma tik atitinkamo bendruomenės ar regiono parlamento prašymu.

Įstatymas numato, kokiais atvejais ir pagal kokias taisykles nukentėjusios šalys gali pateikti civilinį ieškinį.

Šiame straipsnyje minimi įstatymai turi būti priimti 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis netaikomas aplinkybėms, kurios buvo preliminaraus tyrimo objektu, ir persekiojimui, inicijuotam prieš įsigaliojant šį straipsnį įgyvendinančiam įstatymui.

Tokiu atveju taikoma ši taisyklė: bendruomenių ir regionų parlamentai turi teisę pareikšti kaltinimus jų vyriausybių nariams ir juos perduoti Kasaciniam teismui. Pastarasis vienintelis, bylą nagrinėdamas visos sudėties, baudžiamuosiuose įstatymuose numatytais atvejais ir taikydamas juose numatytas bausmes turi teisę juos teisti. 1997 m. vasario 28 d. specialus įstatymas, laikinai ir iš dalies įgyvendinantis Konstitucijos 125 straipsnį, šioje srityje lieka taikomas.

126 straipsnis

Konstitucinės nuostatos, susijusios su bendruomenių ir regionų vyriausybių nariais, taip pat įgyvendinimo įstatymai, numatyti 125 straipsnio paskutinėje pastraipoje, taikomi regionų Valstybės sekretoriams.

II poskyris
Įgaliojimai

I dalis
Bendruomenių įgaliojimai

127 straipsnis

§ 1. Prancūzų ir flamandų bendruomenių parlamentai, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, dekretais reguliuoja:

1° kultūros klausimus;

2° švietimą, išskyrus:

a) privalomo mokslo pradžios ir pabaigos nustatymą;

b) minimalius diplomų išdavimo reikalavimus;

c) pensijų režimą;

3° bendruomenių bendradarbiavimą, taip pat tarptautinį bendradarbiavimą, įskaitant sutarčių sudarymą klausimais, numatytais 1 ir 2 punktuose.

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato kultūros klausimus, minimus 1 punkte, bendradarbiavimo formas, minimas 3 punkte, taip pat sutarčių sudarymo, minimo 3 punkte, tvarką.

§ 2. Šie dekretai turi įstatymo galią atitinkamai prancūzų kalbos regione ir olandų kalbos regione, taip pat institucijoms, įsikūrusioms dvikalbiame sostinės Briuselio regione, kurios pagal jų veiklos pobūdį turi būti vertinamos kaip priklausančios išimtinai vienai ar kitai bendruomenei.

128 straipsnis

§ 1. Prancūzų bendruomenės ir flamandų bendruomenės parlamentai, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, dekretais reguliuoja su asmenimis susijusius klausimus, taip pat šiose srityse vykdomą bendradarbiavimą tarp bendruomenių ir tarptautinį bendradarbiavimą, įskaitant sutarčių sudarymą.

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato šias su asmenimis susijusias sritis, taip pat bendradarbiavimo formas ir sutarčių sudarymo tvarką.

§ 2. Šie dekretai turi įstatymo galią atitinkamai prancūzų kalbos regione ir olandų kalbos regione, taip pat, jeigu įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nenumato kitaip, institucijoms, įsikūrusioms dvikalbiame sostinės Briuselio regione, kurios dėl jų

organizavimo privalo būti vertinamos kaip priklausančios išimtinai vienai ar kitai bendruomenei.

129 straipsnis

§ 1. Prancūzų ir flamandų bendruomenių parlamentai, federaliniam įstatymų leidėjui neturint kompetencijos, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, dekretais reglamentuoja kalbų vartojimą tokiose srityse:

1° administraciniai klausimai;

2° švietimas viešųjų valdžių įkurtose, finansuojamose ar pripažįstamose įstaigose;

3° socialiniai darbdavių ir jų personalo santykiai, taip pat įmonių aktai ir dokumentai, reikalaujami įstatymo ir reglamentų.

§ 2. Šie dekretai turi įstatymo galią atitinkamai prancūzų kalbos regione ir olandų kalbos regione, išskyrus kiek tai susiję su:

- komunomis ar komunų grupėmis, besiribojančiomis su kitu kalbiniu regionu, ir kai įstatymas nurodo ar leidžia kitos nei regiono, kuriame jos yra, kalbos vartojimą. Šioms komunoms kalbos vartojimo taisyklių 1 paragrafe numatytose srityse pakeitimas galimas tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

- tarnybomis, kurių veikla peržengia kalbinio regiono, kuriame jos įsikūrusios, ribas;

- įstatymo numatytoms federalinėms ir tarptautinėms institucijoms, kurių veikla peržengia vienos bendruomenės ribas.

130 straipsnis

§ 1. Vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas dekretu reglamentuoja:

1° kultūros klausimus;

2° asmens pasirenkamus dalykus;

3° švietimą 127 straipsnio 1 paragrafo 2 punkte numatyta apimtimi;

4° bendradarbiavimą tarp bendruomenių, taip pat tarptautinį bendradarbiavimą, įskaitant sutarčių sudarymą, 1, 2 ir 3 punktuose numatytose srityse.

5° kalbų vartojimą vykdant švietimą viešųjų valdžių įkurtose, finansuojamose ar pripažįstamose įstaigose.

Įstatymas nustato kultūros ir asmens pasirenkamų dalykų klausimus, numatytus 1 ir 2 punktuose, taip pat bendradarbiavimo formas, numatytas 4 punkte, ir tvarką, kuria sudaromos sutartys.

§ 2. Šie dekretai turi įstatymo galią vokiečių kalbos regione.

131 straipsnis

Įstatymas nustato priemones, skirtas užkirsti kelią bet kokiai diskriminacijai dėl ideologinių ir filosofinių priežasčių.

132 straipsnis

Iniciatyvos teisė priklauso bendruomenės vyriausybei ir bendruomenės parlamento nariams.

133 straipsnis

Oficialiai dekretai gali būti aiškinami tik dekretu.

II dalis
Regionų įgaliojimai

134 straipsnis

Įstatymai, priimti įgyvendinant 39 straipsnį, nustato normų, kurias priima jų steigiamos institucijos jų nustatomose srityse, juridinę galią.

Jie gali patikėti šioms institucijoms galią jų nustatoma apimtimi ir būdu priimti dekretus, turinčius įstatymo galią.

III dalis
Specialiosios nuostatos

135 straipsnis

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, paskiria valdžios institucijas, kurios dvikalbio sostinės Briuselio regiono atžvilgiu vykdo kompetenciją, neperduotą bendruomenėms srityse, numatytose 128 straipsnio 1 paragrafe.

135 *bis* straipsnis

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, srityse, numatytose 127 straipsnio 1 paragrafo pirmos pastraipos 1 punkte ir, kiek tai susiję su šiomis sritimis, 3 punkte, gali priskirti dvikalbio sostinės Briuselio regiono atžvilgiu sostinės Briuselio regionui kompetencijas, nepriskirtas bendruomenėms.

136 straipsnis

Sostinės Briuselio regiono parlamente yra kalbinių grupių ir kolegijų, kompetentingų bendruomeniniais klausimais; jų sudėtis, veikla, kompetencija ir, nepažeidžiant 175 straipsnio nuostatų, jų finansavimas yra reglamentuojami įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

Kolegijos kartu sudaro Jungtinę kolegiją, kuri atlieka dviejų bendruomenių santykių konsultacinės ir koordinacinės institucijos vaidmenį.

137 straipsnis

Siekiant taikyti 39 straipsnį, prancūzų bendruomenės parlamentas ir flamandų bendruomenės parlamentas, taip pat jų vyriausybės gali įgyvendinti atitinkamai Valonijos regiono ir Flandrijos regiono kompetenciją įstatymo numatytomis sąlygomis ir pagal jo nustatytas taisykles. Šis įstatymas privalo būti priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

138 straipsnis

Prancūzų bendruomenės parlamentas, iš vienos pusės, ir Valonijos regiono parlamentas bei sostinės Briuselio regiono parlamento prancūzų kalbinė grupė, iš kitos pusės, gali nuspręsti bendru sutarimu ir kiekviena priimdama dekretą, kad Valonijos regiono parlamentas ir vyriausybė prancūzų kalbos regione ir sostinės Briuselio regiono parlamento prancūzų kalbinė grupė ir jo Kolegija dvikalbiame sostinės Briuselio regione visiškai ar iš dalies vykdo Prancūzų bendruomenės kompetenciją.

Šie dekretai yra priimami dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų dauguma Prancūzų bendruomenės parlamente ir absoliučia balsavime dalyvavusiųjų balsų dauguma Valonijos regiono parlamente ir sostinės Briuselio regiono parlamento prancūzų kalbinėje grupėje, jei dalyvauja dauguma atitinkamo parlamento ar kalbinės grupės narių. Jie gali reglamentuoti jų numatomos kompetencijos finansavimą, taip pat su ja susijusių personalo, turto, teisių ir pareigų perdavimą.

Ši kompetencija, priklausomai nuo atvejo, yra įgyvendinama priimant dekretus, nutarimus ar reglamentus.

139 straipsnis

Vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas ir Valonijos regiono parlamentas jų vyriausybių siūlymu gali, kiekvienas priimdamas dekretą,

bendru sutarimu nuspręsti, kad vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas ir vyriausybė vokiečių kalbos regione visiškai ar iš dalies įgyvendins Valonijos regiono kompetenciją.

Ši kompetenecija, priklausomai nuo atvejo, įgyvendinama priimant dekretus, nutarimus ar reglamentus.

140 straipsnis

Vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas ir vyriausybė priimdami nutarimus ir reglamentus įgyvendina bet kokią kitą jiems įstatymo priskiriamą kompetenciją.

159 straipsnis yra taikomas šiems nutarimams ir reglamentams.

V SKYRIUS
APIE KONSTITUCINĮ TEISMĄ, KONFLIKTŲ PREVENCIJĄ IR SPRENDIMĄ

I poskyris
Apie konfliktų dėl įgaliojimų prevenciją

141 straipsnis

Įstatymas nustato procedūrą, skirtą užkirsti kelią prieštaravimams tarp įstatymo, dekreto ir normų, numatytų 134 straipsnyje, taip pat dekretų tarpusavio prieštaravimams ir normų, numatytų 134 straipsnyje, tarpusavio prieštaravimams.

II poskyris
Apie Konstitucinį teismą

142 straipsnis

Visai Belgijai yra vienas Konstitucinis Teismas, kurio sudėtį, kompetenciją ir veiklą nustato įstatymas.

Šis teismas priimdamas nutartį sprendžia dėl:

1° konfliktų, numatytų 141 straipsnyje;

2° 10, 11 ir 24 straipsnių pažeidimų, padarytų įstatymu, dekretu arba norma, numatyta 134 straipsnyje;

3° Konstitucijos straipsnių, kurie nustatyti įstatymo, pažeidimų, padarytų įstatymu, dekretu arba norma, numatyta 134 straipsnyje.

Į teismą gali kreiptis bet kuri institucija, kurią paskiria įstatymas, bet kuris asmuo, galintis pagrįsti savo suinteresuotumą ar, prejudiciniu pagrindu, bet kuri teisminė institucija.

Teismas sprendžia priimdamas sprendimą dėl kiekvienos liaudies konsultacijos, numatytos 39 *bis* straipsnyje, iki jos suorganizavimo tomis sąlygomis ir būdais, kurie numatyti įstatymo.

Įstatymas gali tais atvejais ir tokiomis sąlygomis bei būdais, kuriuos jis numato, suteikti Teismui kompetenciją spręsti priimant nutartį pagal skundus, paduotus dėl įstatymų leidžiamųjų asamblėjų ar jų institucijų sprendimų, kontroliuojant rinkimų išlaidas, skirtas Atstovų Rūmų rinkimams.

Įstatymai, numatyti pirmoje pastraipoje, antros pastraipos 3 punkte, trečioje–penktoje pastraipose, yra priimami 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma.

III poskyris
Apie interesų konfliktų prevenciją ir sprendimą

143 straipsnis

§ 1. Įgyvendindamos atitinkamą savo kompetenciją, federalinė valstybė, bendruomenės, regionai ir Jungtinė bendruomeninė komisija, siekiant išvengti interesų konfliktų, veikia laikydamosi lojalumo federacijai.

§ 2. Senatas, priimdamas motyvuotą nuomonę, pasisako dėl interesų konfliktų, kilusių tarp asamblėjų, įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendinančių priimant įstatymą, dekretą ar normą, numatytą 134 straipsnyje, tomis sąlygomis ir laikantis taisyklių, nustatų įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

§ 3. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato procedūrą, skirtą užkirsti kelią interesų konfliktams tarp Federalinės Vyriausybės, bendruomenės ir regiono vyriausybių ir Jungtinės bendruomeninės komisijos Jungtinės kolegijos ir jiems išspręsti.

§ 4. Procedūros, numatytos 2 ir 3 paragrafuose, netaikomos federalinės valstybės įstatymams, nutarimams, reglamentams, aktams ir sprendimams, susijusiems su apmokestinimo baze, mokesčio tarifais, atleidimais ar bet kuriuo kitu elementu, patenkančiu į fizinių asmenų mokesčių skaičiavimą.

Pereinamoji nuostata

Kiek tai susiję su interesų konfliktų prevencija ir sprendimu, 1980 m. rugpjūčio 9 d. institucinių reformų ordinarinis įstatymas lieka taikomas; tačiau jis gali būti panaikintas, papildytas, pakoreguotas ar pakeistas tik įstatymais, numatytais 2 ir 3 paragrafuose.

VI SKYRIUS
APIE TEISMINĘ VALDŽIĄ

144 straipsnis

Ginčus, kurių objektas – civilinės teisės, išimtinai kompetentingi nagrinėti tribunolai.

Tačiau įstatymas gali pagal jo numatytas taisykles įgalioti Valstybės Tarybą arba administracines federalines teismines institucijas spręsti dėl jų sprendimų civilinių pasekmių.

145 straipsnis

Ginčus, kurių objektas – politinės teisės, išimtinai kompetentingi nagrinėti tribunolai, išskyrus įstatymo numatytas išimtis.

146 straipsnis

Bet kuris tribunolas ar ginčus nagrinėjanti teisminė institucija gali būti įsteigti tik pagal įstatymą. Negali būti steigiamos nei komisijos, nei tribunolai, turintys ypatingus įgaliojimus, kad ir kaip jie būtų pavadinti.

147 straipsnis

Visai Belgijai yra vienas Kasacinis teismas.

Šis teismas nesprendžia bylų iš esmės.

148 straipsnis

Tribunolų posėdžiai yra vieši, išskyrus, kai toks viešumas būtų pavojingas viešajai tvarkai ar gerai moralei; tokiu atveju tai pažymi tribunolas priimdamas sprendimą.

Politinių ir spaudos nusižengimų bylose rengti uždarą posėdį gali būti nuspręsta tik vienbalsiai.

149 straipsnis

Kiekvienas teismo sprendimas yra motyvuojamas. Jis paskelbiamas viešame posėdyje.

150 straipsnis

Visose baudžiamosiose ir politinių bei spaudos nusižengimų bylose steigiama žiuri, išskyrus spaudos nusižengimus, paskatintus rasizmo ar ksenofobijos.

151 straipsnis

§ 1. Teisėjai vykdydami savo teismines funkcijas yra nepriklausomi. Prokuratūra vykdydama individualaus tyrimo ir persekiojimo funkcijas yra nepriklausoma, nepaneigiant kompetentingo ministro teisės įsakyti pradėti persekiojimą ir duoti privalomus baudžiamosios politikos nurodymus, įskaitant tyrimo ir persekiojimo politikos klausimais.

Beje, bendruomenių ir regionų vyriausybės per pirmoje pastraipoje numatytą ministrą naudojasi, kiekviena tiek, kiek tai su ja susiję, teise įsakyti persekiojimą srityse, priklausančiose jų kompetencijai. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato šios teisės įgyvendinimo būdus.

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, numato bendruomenių ir regionų dalyvavimą srityse, priklausančiose jų kompetencijai, rengiant pirmoje pastraipoje numatytus nurodymus ir planuojant saugumo politiką, taip pat jų atstovų dalyvavimą, kiek tai susiję su tomis sritimis, Generalinių prokurorų kolegijos susirinkimuose.

§ 2. Visai Belgijai yra viena Aukštoji teisingumo taryba. Vykdydama savo funkcijas, Aukštoji teisingumo taryba gerbia 1 paragrafe numatytą nepriklausomumą.

Aukštąją teisingumo tarybą sudaro prancūziškai kalbanti kolegija ir olandiškai kalbanti kolegija. Kiekvienoje kolegijoje yra vienodas skaičius narių ir ji sudaryta pariteto pagrindu, pirma, iš teisėjų ir prokuratūros pareigūnų, kuriuos išrenka tiesiogiai jų kolegos įstatymo numatytomis sąlygomis ir būdu, ir, antra, iš kitų narių, paskirtų Senato dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų dauguma įstatymo numatytomis sąlygomis.

Kiekvienoje kolegijoje yra paskyrimų ir atrankos komisija, taip pat nuomonių ir tyrimo komisija, kurios sudarytos pariteto pagrindu vadovaujantis ankstesnėje pastraipoje numatyta taisykle.

Įstatymas detalizuoja Aukštosios teisingumo tarybos, jos kolegijų ir komisijų sudėtį, taip pat sąlygas ir būdą, kaip jos vykdo savo funkcijas.

§ 3. Aukštoji teisingumo taryba įgyvendina savo kompetenciją šiais klausimais:

1° kandidatų į teisėjus atranka, numatyta 4 paragrafo pirmoje pastraipoje, kandidatų į prokuratūros pareigūnus atranka;

2° kandidatų į 5 paragrafo pirmoje pastraipoje numatytas pareigas, taip pat į vadovaujančias prokuratūros institucijos pareigas atranka;

3° teisė eiti teisėjo ar prokuratūros pareigūno pareigas;

4° teisėjų ir prokuratūros pareigūnų mokymas;

5° bendrų reikalavimų 2 punkte numatytam kandidatų paskyrimui nustatymas;

6° nuomonių ir pasiūlymų, susijusių su bendru teisminės sistemos funkcionavimu ir organizavimu, teikimas;

7° bendroji priežiūra ir skatinimas taikyti vidinės kontrolės būdus;

8° išskyrus bet kokias disciplinos užtrikrinimo ir baudžiamąsias funkcijas:

- gauti su teisminės struktūros veikimu susijusius skundus ir užtikrinti jų tolesnį nagrinėjimą;

- inicijuoti tyrimą dėl teisminės struktūros veikimo.

Įstatymo numatytomis sąlygomis ir būdu 1–4 punktuose numatytos funkcijos yra priskirtos kompetentingai paskyrimų ir atrankos komisijai, o 5–8 punktuose numatytos funkcijos yra priskirtos kompetentingai nuomonių ir tyrimo komisijai. Įstatymas numato, kokiais atvejais ir kokiu būdu paskyrimų ir atrankos komisija bei nuomonių ir tyrimo komisija vykdo savo funkcijas kartu.

Įstatymas, priimamas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma, nustato kitas šios Tarybos funkcijas.

§ 4. Taikos teisėjus, tribunolų teisėjus, teismų ir Kasacinio teismo teisėjus skiria Karalius įstatymo numatytomis sąlygomis ir būdu.

Šis paskyrimas vykdomas gavus motyvuotą kompetentingos paskyrimų ir atrankos komisijos teikimą, priimtą dviejų trečdalių balsų dauguma įstatymo apibrėžtais būdais ir po kompetencijos bei gebėjimų įvertinimo. Šis teikimas gali būti atmestas tik įstatymo numatytu būdu ir tik motyvuotai.

Skiriant teismų ir Kasacinio teismo teisėjus, prieš ankstesnėje pastraipoje numatytą teikimą atitinkami šių teismų visuotiniai susirinkimai įstatymo numatytu būdu priima motyvuotą nuomonę.

§ 5. Pirmąjį Kasacinio teismo pirmininką, pirmuosius teismų pirmininkus ir tribunolų pirmininkus į šias pareigas įstatymo numatytomis sąlygomis ir būdu skiria Karalius.

Šis paskyrimas vykdomas gavus motyvuotą kompetentingos paskyrimų ir atrankos komisijos teikimą, priimtą dviejų trečdalių balsų dauguma vadovaujantis įstatymo apibrėžtais būdais ir po kompetencijos bei gebėjimų įvertinimo. Šis teikimas gali būti atmestas tik įstatymo numatytu būdu ir tik motyvuotai.

Skiriant pirmąjį Kasacinio teismo pirmininką ar pirmuosius teismų pirmininkus, prieš ankstesnėje pastraipoje numatytą teikimą atitinkami šių teismų visuotiniai susirinkimai įstatymo numatytu būdu priima motyvuotą nuomonę.

Kasacinio teismo pirmininkas ir skyrių pirmininkai, teismų skyrių pirmininkai ir tribunolų pirmininkų pavaduotojai į šias pareigas skiriami teismų ir tribunolų iš savo narių įstatymo numatytomis sąlygomis ir būdu.

Nepažeidžiant 152 straipsnio nuostatų taikymo, įstatymas nustato paskyrimo į šias pareigas trukmę.

§ 6. Įstatymo nustatytu būdu teisėjai, 5 paragrafo 4 pastraipoje numatytas pareigas einantys asmenys ir prokuratūros pareigūnai yra vertinami.

Pereinamoji nuostata

3–6 paragrafų nuostatos įsigalioja po Aukštosios teisingumo tarybos, numatytos 2 paragrafe, įkūrimo.

Tą dieną Kasacinio teismo pirmasis pirmininkas, pirmininkas ir skyrių pirmininkai, teismų pirmieji pirmininkai ir skyrių pirmininkai ir tribunolų pirmininkai ir jų pavaduotojai yra laikomi paskirtais į šias pareigas įstatymo numatytai trukmei ir numatytomis sąlygomis ir tuo pačiu metu laikomi paskirtais atitinkamai į Kasacinį teismą, apeliacinį teismą ar darbo teismą ir į atitinkamą tribunolą.

Per tą laiką toliau taikomos šios nuostatos:

Taikos teisėjus ir tribunolų teisėjus tiesiogiai skiria Karalius.

Apeliacinio teismo teisėjus ir pirmosios instancijos tribunolų, priskirtų jų jurisdikcijai, pirmininkus ir pirmininkų pavaduotojus skiria Karalius iš dviejų dvigubai ilgesnių kandidatų sąrašų: vieną pateikia šie teismai, kitą – provincijų tarybos ir sostinės Briuselio regiono parlamentas, priklausomai nuo atvejo.

Kasacinio teismo teisėjus skiria Karalius iš dviejų dvigubai ilgesnių kandidatų sąrašų: vieną pateikia Kasacinis teismas, kitą pakaitomis teikia Atstovų Rūmai ir Senatas.

Šiais dviem atvejais viename sąraše įrašyti kandidatai gali būti įrašyti ir kitame.

Visi kandidatų teikimai yra skebiami viešai, likus ne mažiau kaip penkiolika dienų iki paskyrimo.

Teismai iš savo teisėjų išsirenka jų pirmininkus ir pirmininkų pavaduotojus.

152 straipsnis

Teisėjai skiriami iki gyvos galvos. Jie išeina į pensiją įstatymo nustatyto amžiaus ir turi teisę gauti įstatymo numatytą pensiją.

Teisėjas iš savo pareigų gali būti pašalintas arba jo pareigos sustabdytos tik teismo sprendimu.

Teisėjo perkėlimas galimas tik jį paskyrus į naujas pareigas ir jo sutikimu.

153 straipsnis

Karalius skiria ir atšaukia prie teismų ir tribunolų veikiančius prokuratūros pareigūnus.

154 straipsnis

Teismų struktūros narių atlyginimus nustato įstatymas.

155 straipsnis

Joks teisėjas negali priimti Vyriausybės siūlomų mokamų pareigų, nebent jas eitų neatlygintinai ir jeigu tokios pareigos nenumatytos įstatymo kaip nesuderinamos su teisėjo pareigomis.

156 straipsnis

Belgijoje yra penki apeliaciniai teismai:

1° Briuselio, į kurio kompetenciją patenka Valonijos Brabanto ir Flandrijos Brabanto provincijos ir dvikalbis sostinės Briuselio regionas;

2° Gento, į kurio kompetenciją patenka Vakarų Flandrijos ir Rytų Flandrijos provincijos;

3° Antverpeno, į kurio kompetenciją patenka Antverpeno ir Limburgo provincijos;

4° Lježo, į kurio kompetenciją patenka Lježo, Namiūro ir Liuksemburgo provincijos;

5° Mono, į kurio kompetenciją patenka Eno provincija.

157 straipsnis

Yra karo teisminių institucijų, kai konstatuojama 167 straipsnio 1 paragrafo 2 pastraipoje numatyta karo padėtis. Įstatymas reglamentuoja karo teisminių institucijų organizavimą, joms priskiriamas funkcijas, šių teisminių institucijų narių teises ir pareigas ir jų įgaliojimų trukmę.

Yra prekybos tribunolų, kurių buvimo vietos nustatomos įstatymu. Jis reglamentuoja jų organizavimą, jiems priskiramas funkcijas, jų narių paskyrimo būdą ir įgaliojimų trukmę.

Įstatymas taip pat reglamentuoja darbo teisminių institucijų organizavimą, joms priskiriamas funkcijas, jų narių paskyrimo būdą ir įgaliojimų trukmę.

Yra bausmių vykdymo tribunolų, kurių buvimo vietas nustato įstatymas. Jis reglamentuoja jų organizavimą, jiems priskiriamas funkcijas, jų narių paskyrimo būdą ir įgaliojimų trukmę.

Pereinamoji nuostata

Pirma pastraipa įsigalioja 1899 m. birželio 15 d. įstatymo, apimančio Karo baudžiamosios procedūros kodekso I ir II skirsnius, panaikinimo dieną.

Iki tol lieka galioti ši nuostata:

Specialūs įstatymai reglamentuoja karo tribunolų organizavimą, jiems priskiriamas funkcijas, jų narių teises ir pareigas bei jų įgaliojimų trukmę.

157 *bis* straipsnis

Esminių reformos, susijusios su kalbų teisminėje srityje vartojimu Briuselio teisminėje apylinkėje, elementų, taip pat tam priskirtinų aspektų, susijusių su prokuratūra, buveine ir jurisdikcija, pakeitimas galės būti daromas tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

158 straipsnis

Kasacinis teismas įstatymo nustatytu būdu sprendžia konfliktus dėl įgaliojimų.

159 straipsnis

Teismai ir tribunolai bendrus, provincijos ir vietinius nutarimus ir reglamentus taiko tik tuo atveju, jeigu jie atitinka įstatymą.

VII SKYRIUS
APIE VALSTYBĖS TARYBĄ IR ADMINISTRACINES TEISMINES INSTITUCIJAS

160 straipsnis

Visai Belgijai yra viena Valstybės Taryba, kurios sudėtį, kompetenciją ir funkcionavimą nustato įstatymas. Tačiau įstatymas gali suteikti Ka-

raliui teisę reglamentuoti procedūrą vadovaujantis įstatymo numatytais principais.

Valstybės Taryba sprendžia priimdama nutartis kaip administracinė teisminė institucija ir įstatymo numatytais atvejais teikia nuomones.

Taisyklių dėl Valstybės Tarybos administracinių ginčų skyriaus visuotinio susirinkimo, kurios įsigalioja tą pačią dieną kaip ir ši pastraipa, pakeitimas gali būti atliekamas tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

Pereinamoji nuostata

Šis straipsnis įsigalioja 2012 m. spalio 14 d.

161 straipsnis

Bet kokia administracinė teisminė institucija gali būti įsteigta tik pagal įstatymą.

VIII SKYRIUS
APIE PROVINCIJŲ IR KOMUNŲ INSTITUCIJAS

162 straipsnis

Provincijų ir komunų institucijos yra reglamentuojamos įstatymu.

Įstatymas įtvirtina šių principų taikymą:

1° provincijų ir komunų tarybų narių tiesioginiai rinkimai;

2° priskyrimas provincijų ir komunų taryboms reguliuoti visus provincijos ir komunos gyvenimo klausimus, nepaneigiant jų aktų patvirtinimo įstatymo numatytais atvejais ir nustatytu būdu;

3° įgaliojimų decentralizacija pirmenybę teikiant provincijų ir komunų institucijoms;

4° provincijų ir komunų tarybų posėdžių viešumas neperžiangiant įstatymo numatytų ribų;

5° biudžetų ir finansinių ataskaitų viešumas;

6° globojančios institucijos ar federalinės įstatymų leidžiamosios valdžios įsikišimas, kad būtų užkirstas kelias įstatymo ar viešojo intereso pažeidimui.

Suprakomunalinės bendrijos reglamentuojamos 134 straipsnyje numatyta norma. Ši norma numato 2 pastraipoje įtvirtintų principų taikymą. 134 straipsnyje numatyta norma gali nustatyti kitus, esminius, principus, taikant arba ne dviejų trečdalių dalyvavusių narių balsų daugumos, jeigu susi-

renka atitinkamo parlamento narių dauguma, procedūrą. 159 ir 190 straipsniai taikomi suprakomunalinių bendrijų nutarimams ir reglamentams.

Įgyvendinant 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma priimtą įstatymą, dekretas ar 134 straipsnyje numatyta norma reglamentuoja, kokiomis sąlygomis ir būdu kelios provincijos, kelios suprakomunalinės bendrijos ar kelios komunos gali bendradarbiauti ar jungtis į asociacijas. Tačiau neleidžiama kelioms provincijų taryboms, kelioms suprakomunalinių bendrijų ar kelioms komunų taryboms posėdžiauti kartu.

163 straipsnis

Išrinktų provincijos institucijų įgaliojimus, vykdomus Valonijos ir Flandrijos regionuose, dvikalbiame sostinės Briuselio regione vykdo prancūzų ir flamandų bendruomenės bei Jungtinė bendruomeninė komisija, kiekviena tiek, kiek tai susiję su klausimais, priklausančiais jos kompetencijai pagal 127 ir 128 straipsnius, ir, kiek tai susiję su kitais klausimais, sostinės Briuselio regionas.

Tačiau įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato tvarką, kuria sostinės Briuselio regionas ar bet kuri kita institucija, kurios narius jis skiria, vykdo pirmoje pastraipoje numatytus įgaliojimus, nepriklausančius 39 straipsnyje nurodytoms sritims. Tokia pačia dauguma priimtas įstatymas reglamentuoja visų ar dalies pirmoje pastraipoje numatytų įgaliojimų, priklausančių 127 ir 128 straipsnyje minimoms sritims, priskyrimą 136 straipsnyje numatytoms institucijoms.

164 straipsnis

Civilinės būklės aktų registravimas ir registrų tvarkymas priklauso išimtinei komunų valdžios institucijų kompetencijai.

165 straipsnis

§ 1. Įstatymas įkuria aglomeracijas ir komunų federacijas. Jis nustato jų organizavimą ir jų kompetenciją, įtvirtindamas 162 straipsnyje suformuluotų principų taikymą.

Kiekviena aglomeracija ir kiekviena federacija turi tarybą ir vykdomąją kolegiją.

Vykdomosios kolegijos pirmininką renka taryba iš savo narių; jo išrinkimą patvirtina Karalius; įstatymas reglamentuoja jo statusą.

159 ir 190 straipsniai taikomi aglomeracijų ir komunų federacijų nutarimams ir reglamentams.

Aglomeracijų ir komunų federacijų ribos gali būti keičiamos ar taisomos tik pagal įstatymą.

§ 2. Įstatymas įkuria instituciją, kurioje kiekviena aglomeracija ir artimiausios komunų federacijos įstatymo numatytomis sąlygomis ir būdu konsultuojasi viena su kita dėl bendrų techninio pobūdžio problemų, kurios priskiriamos atitinkamai jų kompetencijai, sprendimo.

§ 3. Kelios komunų federacijos įstatymo numatomomis sąlygomis ir būdu gali bendradarbiauti ar jungtis į asociacijas tarpusavyje ar su viena ar keliomis aglomeracijomis, kad būtų bendrai reguliuojami ir valdomi jų kompetencijai priskirti klausimai. Jų taryboms kartu posėdžiauti neleidžiama.

166 straipsnis

§ 1. 165 straipsnis taikomas aglomeracijai, kuriai priklauso Karalystės sostinė, su toliau numatytomis išlygomis.

§ 2. Aglomeracijos, kuriai priklauso Karalystės sostinė, kompetenciją įstatymo, priimto 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, apibrėžtu būdu įgyvendina sostinės Briuselio regiono institucijos, įkurtos vadovaujantis 39 straipsniu.

§ 3. 136 straipsnyje numatytos institucijos:

1° kiekviena savo bendruomenės atžvilgiu turi tas pačias kompetencijas kultūros, švietimo ir su asmenimis susijusiais klausimais kaip ir kitos mokymą organizuojančios valdžios;

2° kiekviena savo bendruomenės atžvilgiu įgyvendina kompetenciją, kurią joms suteikia prancūzų ir flamandų bendruomenių parlamentai;

3° kartu reglamentuoja 1 punkte numatytus klausimus, pasižyminčius bendru interesu.

IV SKIRSNIS
APIE TARPTAUTINIUS SANTYKIUS

167 straipsnis

§ 1. Karalius vadovauja tarptautiniams santykiams, nepaneigiant bendruomenių ir regionų kompetencijos reglamentuoti tarptautinį bendradarbiavimą, įskaitant sutarčių sudarymą klausimais, kurie priskiriami jų kompetencijai pagal Konstituciją.

Karalius vadovauja ginkluotosioms pajėgoms, skelbia karo padėtį, taip pat karo veiksmų pabaigą. Jis apie tai informuoja, kartu pateikdamas

papildomą reikiamą informaciją, Parlamento Rūmus, kai tik valstybės interesai ir saugumas tą leidžia padaryti.

Bet koks teritorijos perleidimas, mainai ar prijungimas galimi tik įstatymo pagrindu.

§ 2. Karalius sudaro sutartis, išskyrus tas, kurios susijusios su 3 paragrafe numatytais klausimais. Šios sutartys įsigalioja, kai joms pritaria Atstovų Rūmai.

§ 3. Bendruomenių ir regionų vyriausybės, numatytos 121 straipsnyje, sudaro, kiekviena tiek, kiek su ja tai susiję, sutartis klausimais, priskiriamais jų parlamento kompetencijai. Šios sutartys įsigalioja tik po parlamento pritarimo.

§ 4. Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato sutarčių, numatytų 3 paragrafe, ir sutarčių, nepriskiriamų išimtinai klausimams, pagal Konstituciją ar jos pagrindu priskiriamiems bendruomenių ar regionų kompetencijai, sudarymo būdus.

§ 5. Sutartis, sudarytas prieš 1993 m. gegužės 18 d. ir susijusias su 3 paragrafe numatytais klausimais, Karalius gali denonsuoti bendru sutarimu su suinteresuotomis bendruomenių ir regionų vyriausybėmis.

Karalius denonsuoja šias sutartis, jeigu tą inicijuoja suinteresuotos bendruomenių ir regionų vyriausybės. 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma priimtas įstatymas nustato procedūrą nesutarimo tarp suinteresuotų bendruomenių ir regionų vyriausybių atveju.

Pereinamoji nuostata

2 paragrafo antras sakinys įsigalios rinkimų, skirtų visiškai atnaujinti bendruomenių ir regionų parlamentus 2014 m., dieną. Iki to laiko 2 paragrafe numatytos sutartys įsigalios tik gavus abejų Parlamento Rūmų pritarimą.

168 straipsnis

Nuo derybų, skirtų bet kokiam Europos Bendrijų steigiamųjų sutarčių ir jas keitusių ar papildžiusių sutarčių ir aktų peržiūrėjimui, pradžios apie tai turi būti informuojami Parlamento Rūmai. Jie gauna sutarties projektą prieš jį pasirašant.

168 *bis* straipsnis

Europos Parlamento rinkimams įstatymas numato specialias taisykles, siekiant garantuoti teisėtus olandiškai ir prancūziškai kalbančiųjų interesus senojoje Brabanto provincijoje.

Šias specialias taisykles įtvirtinančias normas galima keisti tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

169 straipsnis

Siekiant užtikrinti tarptautinių ar supranacionalinių įsipareigojimų vykdymą, 36 ir 37 straipsniuose numatytos valdžios gali, laikantis įstatymo nustatytų sąlygų, pakeisti 115 ir 121 straipsniuose numatytas institucijas. Šis įstatymas turi būti priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

V SKIRSNIS
APIE FINANSUS

170 straipsnis

§ 1. Mokesčiai valstybės naudai gali būti nustatyti tik įstatymu.

§ 2. Bet koks mokestis bendruomenės ar regiono naudai gali būti nustatytas tik dekretu ar 134 straipsnyje numatyta norma.

Kiek tai susiję su 1 pastraipoje numatytais privalomaisiais mokėjimais, įstatymas apibrėžia išimtis, kurių būtinumas pagrindžiamas.

§ 3. Bet koks mokestis, privalomasis mokėjimas gali būti nustatyti tik provincijos arba suprakomunalinės bendrijos tarybos sprendimu.

Kiek tai susiję su 1 pastraipoje numatytais privalomaisiais mokėjimais, įstatymas apibrėžia išimtis, kurių būtinumas pagrindžiamas.

Įstatymas gali visiškai ar iš dalies panaikinti privalomuosius mokėjimus, numatytus 1 pastraipoje.

§ 4. Bet koks aglomeracijos, komunų federacijos ir komunos mokestis ar privalomasis mokėjimas gali būti nustatyti tik jų tarybos sprendimu.

Kiek tai susiję su 1 pastraipoje numatytais privalomaisiais mokėjimais, įstatymas apibrėžia išimtis, kurių būtinumas nustatomas.

171 straipsnis

Kasmet balsuojama dėl mokesčių valstybės, bendruomenės ir regiono naudai.

Juos nustatančios normos galioja tik vienerius metus, jeigu nėra atnaujinamos.

172 straipsnis

Mokestinės privilegijos draudžiamos.

Bet kokias mokesčių išimtis ar lengvatas leidžiama taikyti tik įstatymu.

173 straipsnis

Išskyrus provincijų, polderių ir sausinimo darbų atvejus bei įstatymo, dekreto ir normų, numatytų 134 straipsnyje, nustatytas išimtis, bet kokių mokėjimų iš piliečių gali būti reikalaujama tik mokesčio valstybės, bendruomenės, regiono, aglomeracijos, komunų federacijos ar komunos naudai forma.

174 straipsnis

Kasmet Atstovų Rūmai priima įstatymą, kuriuo tvirtinama finansinė ataskaita, ir nustato biudžetą. Tačiau Atstovų Rūmai ir Senatas, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, kasmet nustato jų veiklos dotacijas.

Visos Valstybės pajamos ir išlaidos turi būti įtrauktos į biudžetą ir finansinę ataskaitą.

175 straipsnis

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta balsų dauguma, nustato prancūzų bendruomenės ir flamandų bendruomenės finansavimo sistemą.

Prancūzų ir flamandų bendruomenių parlamentai, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, dekretu nustato jų pajamų paskirtį.

176 straipsnis

Įstatymas nustato vokiškai kalbančiųjų bendruomenės finansavimo sistemą.

Vokiškai kalbančiųjų bendruomenės parlamentas dekretu nustato pajamų paskirtį.

177 straipsnis

Įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato regionų finansavimo sistemą.

Regionų parlamentai, kiekvienas tiek, kiek tai su juo susiję, 134 straipsnyje numatytomis normomis nustato jų pajamų paskirstymą.

178 straipsnis

4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma priimto įstatymo nustatytomis sąlygomis ir būdais sostinės Briuselio regiono parlamentas

134 straipsnyje numatyta noma perduoda lėšas Jungtinei bendruomeninei komisijai ir prancūzų bei flamandų bendruomeninėms komisijoms.

179 straipsnis

Bet kokia pensija, bet kokia premija iš valstybės iždo gali būti paskirtos tik įstatymu.

180 straipsnis

Iždo teismo nariai yra skiriami Atstovų Rūmų įstatymo nustatytam terminui.

Šis teismas yra atsakingas už viešojo administravimo ir visų atskaitingų valstybės iždui subjektų finansinių ataskaitų tikrinimą ir tvirtinimą. Jis prižiūri, kad nė vienas biudžeto išlaidų straipsnis nebūtų viršytas ir kad joks perleidimas nebūtų įvykęs. Teismas taip pat vykdo bendrąją operacijų, susijusių su mokėjimų valstybei nustatymu ir surinkimu, priežiūrą, įskaitant biudžeto pajamas. Jis tvirtina įvairių valstybės administravimo subjektų finansines ataskaitas ir yra atsakingas už bet kokios šiuo tikslu reikalingos informacijos ir buhalterinių dokumentų surinkimą. Bendra valstybės finansinė ataskaita teikiama Atstovų Rūmams su Iždo teismo pastabomis.

Šio teismo organizavimą reglamentuoja įstatymas.

Įstatymas gali patikėti Iždo teismui bendruomenių ir regionų, taip pat viešųjų organizacijų, kurios nuo jų priklauso, biudžetų ir finansinės atskaitomybės kontrolę. Jis taip pat gali leisti, kad dekretas arba 134 straipsnyje numatyta norma reglamentuotų šią kontrolę. Išskyrus kiek tai susiję su vokiškai kalbančiųjų bendruomene, šis įstatymas yra priimamas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma.

Papildomos misijos gali būti patikėtos Iždo teismui įstatymu, dekretu arba 134 straipsnyje numatyta norma. Pritarus Teismui, dekretas arba 134 straipsnyje numatyta norma nustato atlyginimą Teismui už šių misijų vykdymą. Joks atlyginimas nemokamas už misiją, kurią Teismas vykdo bendruomenei ar regionui iki šios pastraipos įsigaliojimo datos.

181 straipsnis

§ 1. Dvasininkams atlyginimus ir pensijas moka valstybė; tam būtinos sumos kasmet įtraukiamos į biudžetą.

§ 2. Atlyginimus ir pensijas įstatymo pripažintų organizacijų, kurios teikia moralinę nekonfesinę pagalbą, atstovams moka valstybė; tam reikalingos sumos kasmet įtraukiamos į biudžetą.

VI SKIRSNIS
APIE GINKLUOTĄSIAS PAJĖGAS IR POLICIJOS TARNYBĄ

182 straipsnis

Kariuomenės formavimo būdą apibrėžia įstatymas. Jis taip pat reglamentuoja karių skatinimą, teises ir pareigas.

183 straipsnis

Kariuomenės šauktinių skaičius nustatomas kasmet. Įstatymas, kuris jį nustato, galioja tik vienerius metus, jeigu jo galiojimas nepratęsiamas.

184 straipsnis

Integruotos dviejų lygių policijos tarnybos organizavimas ir kompetencija reglamentuojama įstatymu. Pagrindiniai integruotos dviejų lygių policijos tarnybos personalo statuso klausimai reglamentuojami įstatymu.

Pereinamoji nuostata

Tačiau Karalius gali nustatyti ir vykdyti pagrindinius integruotos dviejų lygių policijos tarnybos personalo statuso klausimus, jeigu šis nutarimas, kiek tai susiję su šiais klausimais, būtų patvirtintas įstatymu iki 2002 m. balandžio 30 d.

185 straipsnis

Bet koks užsienio karinis dalinys gali tarnauti valstybei, užimti ar kirsti teritoriją tik įstatymo pagrindu.

186 straipsnis

Kariai savo laipsnio, apdovanojimo ir pensijos gali netekti tik įstatymo apibrėžtu būdu.

VII SKIRSNIS
BENDROSIOS NUOSTATOS

187 straipsnis

Konstitucijos galiojimas negali būti nei visiškai, nei iš dalies sustabdytas.

188 straipsnis

Nuo Konstitucijos įsigaliojimo bet kokie jai prieštaraujantys įstatymai, dekretai, nutarimai, reglamentai ir kiti aktai yra panaikinami.

189 straipsnis

Konstitucijos tekstas išdėstytas prancūzų, olandų ir vokiečių kalbomis.

190 straipsnis

Bet koks bendrosios, provincijos ar komunos administracijos įstatymas, nutarimas ar reglamentas yra privalomas tik po paskelbimo įstatymo nustatyta forma.

191 straipsnis

Kiekvienas Belgijos teritorijoje esantis užsienietis naudojasi asmenims ir turtui suteikta apsauga, išskyrus įstatymo numatytas išimtis.

192 straipsnis

Bet kokios priesaikos galima reikalauti tik pagal įstatymą. Jis nustato jos tekstą.

193 straipsnis

Belgijos Tauta pasirenka raudoną, geltoną ir juodą spalvas, kaip Karalystės herbą – Belgijos liūtą su devizu „JĖGA GLŪDI VIENYBĖJE".

194 straipsnis

Briuselio miestas yra Belgijos sostinė ir Federalinės Vyriausybės buveinė.

VIII SKIRSNIS
APIE KONSTITUCIJOS KEITIMĄ

195 straipsnis

Federalinė įstatymų leidžiamoji valdžia gali deklaruoti, kad reikia peržiūrėti jos nurodomą konstitucinę nuostatą.

Po tokios deklaracijos abeji Parlamento Rūmai automatiškai paleidžiami.

Sušaukiami nauji Parlamento Rūmai vadovaujantis 46 straipsniu.

Šie Rūmai bendru sutarimu su Karaliumi sprendžia dėl peržiūrai pateiktų klausimų.

Šiuo atveju Parlamento Rūmai gali svarstyti, jei dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai kiekvienų Parlamento Rūmų narių; ir bet koks pakeitimas gali būti priimtas, jeigu jis surenka mažiausiai du trečdalius balsų.

Pereinamoji nuostata

Vis dėlto Parlamento Rūmai, sudaryti po 2010 m. birželio 13 d. Parlamento Rūmų atnaujinimo, gali bendru sutarimu su Karaliumi spręsti dėl toliau išvardytų nuostatų, straipsnių ir straipsnių grupių, bet išimtinai toliau nurodyta prasme:

1° 5 straipsnio 2 pastraipa, 11 *bis* straipsnis, 41 straipsnio 5 pastraipa, 159 ir 190 straipsniai, siekiant užtikrinti visišką regionų autonomijos provincijų atžvilgiu įgyvendinimą, nepaneigiant aktualių specialių 1988 m. rugpjūčio 9 d. įstatymo, keičiančio komunų įstatymą, komunų rinkimų įstatymą, organinį viešųjų socialinės pagalbos centrų įstatymą, provincijų įstatymą, rinkimų kodeksą, organinį provincijų rinkimų įstatymą ir įstatymą, skirtą organizuoti vienu metu vykstančius legislatyvinių Parlamento Rūmų ir provincijų tarybų rinkimus, nuostatų ir nuostatų, susijusių su valdytojų tarnyba, ir siekiant riboti žodžio „provincija“, vartojamo Konstitucijoje vienintele teritorine prasme, be jokio institucinio atspalvio, reikšmę;

2° 23 straipsnis, siekiant garantuoti teisę į šeimos pašalpas;

3° III skirsnis, siekiant į jį įtraukti nuostatą, draudžiančią keisti rinkimų įstatymus, likus mažiau nei metams iki numatytos rinkimų datos;

4° 43 straipsnio 1 paragrafas, 44 straipsnio 2 pastraipa, 46 straipsnio 5 pastraipa, 69, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83 ir 168 straipsniai, siekiant vykdyti bikameralizmo reformą ir suteikti Atstovų Rūmams likutinę legislatyvinę kompetenciją;

5° 46 ir 117 straipsniai, siekiant numatyti, kad federaliniai legislatyviniai rinkimai vyks tą pačią dieną kaip ir Europos Parlamento rinkimai, o priešlaikinio paleidimo atveju naujų federalinių legislatyvinių rūmų kadencija negalės trukti ilgiau nei po šio priešlaikinio paleidimo einančių Europos Parlamento rinkimų diena, taip pat siekiant leisti įstatymui, priimtam 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, patikėti bendruomenėms ir regionams kompetenciją specialiu dekretu ar specialiu ordonansu reguliuoti jų parlamentų kadencijos trukmę, taip pat nustatyti jų datą ir numatyti, kad įstatymas, priimtas 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, nustato šiame punkte numatytų naujų rinkimų taisyklių įsigaliojimo dieną;

6° 63 straipsnio 4 paragrafas, siekiant pridėti pastraipą, numatančią, kad Atstovų Rūmų rinkimams įstatymas nustato specialias taisykles, kad būtų garantuoti legitimūs senojoje Brabanto provincijoje olandiškai

kalbančiųjų ir prancūziškai kalbančiųjų interesai, ir kad tokias specialias taisykles numatančių normų pakeitimas galimas tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

7° III skirsnio IV skyriaus II poskyrio III dalis, siekiant į ją įterpti straipsnį, leidžiantį įstatymui, priimtam 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, dvikalbio sostinės Briuselio regiono atžvilgiu sostinės Briuselio regionui priskirti kompetenciją, nepaskirtą bendruomenėms srityse, numatytose 127 straipsnio 1 paragrafo 1 pastraipos 1 punkte, ir tiek, kiek tai susiję su 1 punkte numatytomis sritimis, 3 punkte;

8° III skirsnio IV skyriaus II poskyrio III dalis, siekiant leisti įstatymui, priimtam 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma, supaprastinti bendradarbiavimo tarp subjektų procedūras;

9° 143 straipsnis, siekiant pridėti paragrafą, kuris pašalintų interesų konflikto procedūrą dėl įstatymo ar federalinės valdžios institucijos sprendimo, keičiančio apmokestinimo bazę, mokesčio dydį, atleidimą nuo jo ar bet kokį kitą fizinių asmenų mokesčių apskaičiavimo elementą;

10° III skirsnio IV skyrius, siekiant į jį įterpti nuostatą, numatančią, kad esminių reformos, susijusios su kalbų teismų srityje vartojimu Briuselio teisminėje apylinkėje, elementų, taip pat tam priskirtinų aspektų, susijusių su prokuratūra, jos buveine ir jurisdikcija, pakeitimas galės būti daromas tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

11° 144 straipsnis, siekiant numatyti, kad Valstybės Taryba ir, reikalui esant, federalinės administracinės teisminės institucijos gali pasisakyti dėl jų sprendimų pasekmių privatinėje teisėje;

12° 151 straipsnio 1 paragrafas, siekiant numatyti, kad bendruomenės ir regionai srityse, priklausančiose jų kompetencijai, turi teisę pradėti persekiojimą per federalinį teisingumo ministrą, kuris užtikrina neatidėliotiną tokio persekiojimo vykdymą, ir siekiant leisti įstatymui, priimtam 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje nustatyta dauguma, numatyti bendruomenių ir regionų dalyvavimą srityse, priklausančiose jų kompetencijai, priimant sprendimus dėl prokuratūros tyrimo ir persekiojimo politikos, privalomų baudžiamosios politikos nurodymų, atstovavimo Generalinių prokurorų kolegijoje ir priimant sprendimus dėl Visiško saugumo pamatinių pastabų ir Nacionalinio saugumo plano;

13° 160 straipsnis, siekiant pridėti pastraipą, numatančią, kad keisti naujus įgaliojimus, suteiktus Valstybės Tarybos administracinių ginčų sky-

riaus visuotiniam susirinkimui, ir svarstymo šiame visuotiniame susirinkime taisykles bus galima tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

14° IV skirsnis, siekiant į jį įterpti straipsnį, numatantį, kad Europos Parlamento rinkimams įstatymas numato specialias taisykles, kad būtų užtikrinti teisėti olandiškai ir prancūziškai kalbančiųjų interesai senojoje Brabanto provincijoje, ir kad keisti normas, nustatančias šias specialias taisykles, galima tik įstatymu, priimtu 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma;

15° 180 straipsnis, siekiant numatyti, kad asamblėjos, leidžiančios dekretus ar 134 straipsnyje numatytas normas, galės patikėti, galimai už atlyginimą, tam tikras funkcijas Iždo teismui.

Parlamento Rūmai 1 pastraipoje numatytus klausimus galės svarstyti, jeigu dalyvaus mažiausiai du trečdaliai kiekvienus Rūmus sudarančių narių; bet koks pakeitimas galės būti priimtas, jeigu už jį bus atiduota mažiausiai du trečdaliai balsų.

Ši pereinamoji nuostata nėra deklaracija 195 straipsnio 2 pastraipoje numatyta prasme.

196 straipsnis

Joks Konstitucijos pakeitimas negali būti inicijuojamas nei atliekamas karo metu arba kai Parlamento Rūmai negali laisvai susirinkti šalies teritorijoje.

197 straipsnis

Šalį valdant regentui, negalima keisti Konstitucijos nuostatų, susijusių su Karaliaus konstituciniais įgaliojimais, ir Konstitucijos 85–88 straipsnių, 91–95 straipsnių, 106 ir 197 straipsnių.

198 straipsnis

Bendru sutarimu su Karaliumi Steigiamieji Rūmai gali adaptuoti Konstitucijos straipsnių ir straipsnių dalių numerius, taip pat Konstitucijos skirsnius, skyrius ir poskyrius, keisti neperžiūrimų nuostatų terminiją, siekiant ją suderinti su naujų nuostatų terminija ir užtikrinti Konstitucijos tekstų prancūzų, olandų ir vokiečių kalbomis atitiktį.

Šiuo atveju Parlamento Rūmai gali svarstyti, jeigu dalyvauja bent du trečdaliai kiekvienus Rūmus sudarančų narių; pakeitimai galės būti priimti, jeigu už pakeitimų visumą atiduota mažiausiai du trečdaliai dalyvavusių narių balsų.

IX SKIRSNIS
ĮSIGALIOJIMAS IR PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

I. – 85 straipsnio nuostatos pirmą kartą bus taikomos Jo karališkosios didenybės princo Alberto Felikso Humberto Teodoro Kristiano Eugenijaus Mari, Lježo princo, Belgijos princo palikuonims, vertinant, kad Jos karališkosios didenybės princesės Astridos Žozefinos Šarlotės Fabricijos Elizabetės Paolos Mari, Belgijos princesės ir Lorenco, Austrijos-Este erchercogo santuokai gautas 85 straipsnio 2 pastraipoje numatytas sutikimas.

Iki to laiko taikomos toliau išdėstytos nuostatos.

Karaliaus konstitucinius įgaliojimus paveldi tiesioginiai teisėti Jo didenybės Leopoldo Žoržo Kristiano Frederiko Sakso-Koburgo palikuonys pagal kilmę, iš vyro vyrui, vadovaujantis pirmagimystės principu ir amžinai išbraukiant moteris ir jų žemutinę liniją.

Teisių į karūną neteks princas, kuris ves be Karaliaus ar tų, kurie, jo nesant, Konstitucijoje numatytais atvejais vykdo jo įgaliojimus, sutikimo.

Vis dėlto prarastas teises į karūną gali atkurti Karalius ar tie, kurie, jo nesant, Konstitucijoje numatytais atvejais vykdo jo įgaliojimus, esant abejų Parlameto Rūmų pritarimui.

II. – (panaikinta 2005 m. gruodžio 6 d.)

III. – 125 straipsnis taikomas faktams po 1993 m. gegužės 8 d.

IV. – (panaikintas 2005 m. gruodžio 6 d.)

V. – (panaikintas 2005 m. gruodžio 6 d.)

VI. – § 1. (panaikintas 2005 m. gruodžio 6 d.)

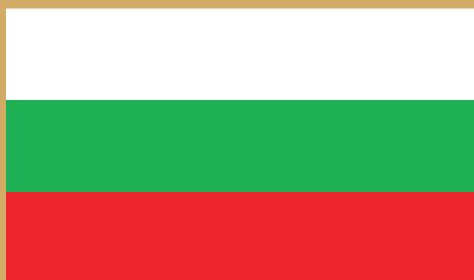
§ 2. (panaikintas 2005 m. gruodžio 6 d.)

§ 3. Brabanto provincijos personalo nariai ir turtas bus padalyti Valonijos Brabanto provincijai, Flandrijos Brabanto provincijai, sostinės Briuselio Regionui, 135 ir 136 straipsniuose numatytoms valdžioms ir institucijoms, taip pat federalinei valdžiai, laikantis taisyklių, nustatytų 4 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta dauguma priimto įstatymo.

Po kito provincijų tarybų atnaujinimo ir iki jų padalijimo momento likęs bendras personalas ir turtas yra bendrai valdomi Valonijos Brabanto provincijos, Flandrijos Brabanto provincijos ir kompetentingų dvikalbio sostinės Briuselio regiono valdžios institucijų.

§ 4. (panaikintas 2005 m. gruodžio 6 d.)

§ 5. (panaikintas 2005 m. gruodžio 6 d.)

BULGARIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

1991 m. liepos 12 d. priimta Bulgarijos Respublikos Konstitucija yra ketvirtoji šios valstybės istorijoje: ankstesnės konstitucijos buvo priimtos 1879 m. (Tarnovo Konstitucija), 1947 m. ir 1971 m. Apimties požiūriu tai – palyginti neilgas dokumentas, kurį sudaro preambulė, dešimt skyrių (169 str.), pereinamosios ir baigiamosios nuostatos, turinčios atskirą numeraciją (1–13 paragrafai). Bulgarijos Konstituciją priėmė speciali tautai atstovaujanti institucija – Didysis Nacionalinis Susirinkimas, o Konstitucijos projektą parengė Konstitucinis komitetas. Ši Konstitucija – tai tipiškas posocialistinės valstybės aktas, išreiškiantis siekį atsiriboti nuo socialistinės praeities, atsisakyti jos idealų ir norą sugrįžti prie bendražmogiškųjų vertybių. Joje išreiškiamos europietiško konstitucionalizmo idėjos: valdžių padalijimas, laisvė, humanizmas, asmens teisės, tautos suverenitetas ir kt.

Šios Konstitucijos galiojimo laikotarpiu buvo priimta keletas jos pakeitimų. Kai kurie iš jų susiję su Bulgarijos Respublikos naryste Europos Sąjungoje – į ją ši valstybė kartu su Rumunija įstojo 2007 m. sausio 1 d.[1] Būtent Konstitucijos devintasis skyrius (153–163) reguliuoja galiojančios Konstitucijos pakeitimo ir papildymo, taip pat ir naujos konstitucijos priėmimo tvarką – ją priimti gali tik Didysis Nacionalinis Susirinkimas[2].

[1] Štai Konstitucijos 4 straipsnis 2005 m. vasario 25 d. įstatymu, įsigaliojusiu 2007 m. sausio 1 d., buvo papildytas nauja trečiąja dalimi, kurioje įtvirtinta, kad Bulgarijos Respublika dalyvauja kuriant ir toliau vystant Europos Sąjungą. Konstitucijos 22 straipsnyje, reglamentuojančiame nuosavybės klausimus, nustatyta, kad užsieniečiai ir užsienio juridiniai asmenys nuosavybę gali įgyti tik narystės Europos Sąjungoje, ratifikuotų, paskelbtų ir įsigaliojusių tarptautinių sutarčių ir įstatymų reglamentuojamo nuosavybės teisių paveldėjimo pagrindu. Tuo tarpu Konstitucijos 42 straipsnis buvo papildytas nauja trečiąja dalimi, kurioje nustatyta, kad Europos Parlamento narių rinkimo tvarką, Europos Sąjungos piliečių dalyvavimo renkant savivaldos institucijas tvarką nustato įstatymas.

[2] Nacionalinis Susirinkimas gali pakeisti arba papildyti visas Konstitucijos nuostatas, išskyrus tas, kurios priskirtos Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo kompetencijai (153 str.). Konstitucijos pakeitimo arba papildymo iniciatyvos teisė pagal 154 straipsnį suteikta ketvirtadaliui deputatų ir Respublikos Prezidentui. Pasiūlymą Nacionalinis Susirinkimas turi nagrinėti ne anksčiau kaip po mėnesio ir ne vėliau kaip po trijų mėnesių po pateikimo. Nacionalinis Susirinkimas priima įstatymą dėl Konstitucijos pakeitimo ar papildymo po trijų skaitymų skirtingomis dienomis trijų ketvirtadalių visų deputatų balsų dauguma.

Aptariant Bulgarijos pagrindinius konstitucinius principus, pabrėžtina, kad Konstitucijos 1 straipsnyje įvardijama Bulgarijos valdymo forma – parlamentinė respublika, taip pat nustatyta, kad „visa valstybės valdžia kyla iš Tautos". Valstybės valdžią tauta įgyvendina tiesiogiai arba per Konstitucijoje numatytas institucijas (1 str. 2 d.). Ypač ryškus antitotalitarinis pobūdis būdingas aptariamojo straipsnio 3 daliai: jokia tautos dalis, politinė partija ar kita organizacija, valstybės institucija arba asmuo negali įgyvendinti valstybės suvereniteto. Ir ta aplinkybė, kad Respublikos Prezidentas renkamas visuotiniuose rinkimuose, nesutrukdė Bulgarijos Konstitucijos kūrėjams egzistuojantį modelį įvardyti parlamentine respublika.

Bulgarija – unitarinė valstybė: Konstitucijos 2 straipsnio 1 dalyje skelbiama, kad Bulgarijos Respublika yra nedaloma valstybė, turinti vietos savivaldą; joje negalimi jokie autonominiai teritoriniai dariniai. Bulgarijos teritorinis integralumas yra neliečiamas (2 str. 2 d.). Pagal Konstitucijos 9 straipsnį ginkluotosios pajėgos užtikrina šalies suverenitetą, saugumą ir nepriklausomybę ir saugo jos teritorinį integralumą.

Ypatingas dėmesys Konstitucijoje skiriamas Bulgarijos kaip teisinės valstybės charakteristikai: Bulgarijos Respublika skelbiama esanti teisinė valstybė; joje valdžia įgyvendinama remiantis Konstitucija ir įstatymais (4 str. 1 d.). Be kitų normų, garantuojančių šią nuostatą, paminėtinas Konstitucijos 5 straipsnis[3]. Konstitucija eksplicitiškai įtvirtina ir politinio pliuralizmo principą[4].

Jei pasiūlymui tokia dauguma nepritaria, bet jį paremia ne mažiau kaip du trečdaliai visų deputatų balsų, pasiūlymas dar kartą pateikiamas ne anksčiau kaip po dviejų ir ne vėliau kaip po penkių mėnesių. Balsuojant iš naujo jis priimamas ne mažesne kaip dviejų trečdalių balsų dauguma (155 str.). Naujos konstitucijos priėmimas, klausimų dėl valstybės valdymo ir teritorinės sandaros, dėl Konstitucijos keitimo ir papildymo tvarkos, nustatytos devintajame skyriuje, ir kitų klausimų, įvardytų Konstitucijos 158 straipsnyje, sprendimas priskiriamas Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo kompetencijai. Ir tik Respublikos Prezidentas arba daugiau kaip pusė Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo narių turi teisę pateikti įstatymo projektą dėl Konstitucijos 158 straipsnyje minimų klausimų.

[3] Jame įtvirtinta: Konstitucija turi aukščiausią galią, jai negali prieštarauti jokie kiti įstatymai (1 d.); Konstitucijos nuostatos veikia tiesiogiai (2 d.); niekas negali būti nuteistas už tokią veiką arba neveikimą, kuri jų padarymo metu nebuvo laikoma nusikaltimu; pagal Konstituciją ratifikuotos, paskelbtos ir įsigaliojusios Bulgarijos tarptautinės sutartys laikomos šalies teisės dalimi ir turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu (3 d.); norminiai teisės aktai turi būti paskelbti, jie įsigalioja po trijų dienų po jų paskelbimo, jeigu nenumatyta kita jų įsigaliojimo data.

[4] Pagal Konstitucijos 11 straipsnio 1 dalį Bulgarijos Respublikos politinis gyvenimas grindžiamas šiuo principu. Tai, be kita ko, garantuoja Konstitucijos 11 straipsnio 2 da-

Be to, kaip ir daugelio demokratinių valstybių konstitucijose, pabrėžiamas žmogaus teisių ir laisvių prioritetas, o žmogaus teisių ir laisvių sąrašas yra platus, išsamus ir atitinkantis tarptautinius žmogaus teisių standartus. Asmens teisės ir pareigos įtvirtintos Konstitucijos II skyriuje. Svarbių nuostatų, susijusių su asmens teisių bei laisvių užtikrinimu, esama ir I Konstitucijos skyriuje. Beje, Konstitucijos II skyriaus pradžioje (25 str.) aptariami Bulgarijos pilietybės klausimai.

Bulgarijos Konstitucijos 8 straipsnis, įtvirtindamas valdžių padalijimo principą, nustato, kad valstybinė valdžia padalyta savarankiškoms įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei institucijoms.

Bulgarijos Respublikos parlamentas – Nacionalinis Susirinkimas (*Narodno Subranie*) pagal Konstitucijos 62 straipsnį įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią ir vykdo parlamentinę kontrolę. Nacionalinį Susirinkimą sudaro 240 deputatų, kurie renkami ketveriems metams (63, 64 str.). Parlamento nariai renkami pagal mišrią rinkimų sistemą, o rezultatai nustatomi D'Hondt'o metodu[5].

Teisę būti renkamam į Nacionalinį Susirinkimą turi Bulgarijos piliečiai, kurie neturi kitos valstybės pilietybės, yra ne jaunesni nei 21 metų, jei teismas nėra apribojęs teisių ir jei jie neatlieka laisvės atėmimo bausmės. Be to, asmuo, kuris yra valstybės tarnautojas ir kandidatuoja į Nacionalinį Susirinkimą, turi sustabdyti savo veiklą nuo jo kandidatūros registravimo (65 str.). Balsavimo teisė suteikiama asmenims, sulaukusiems 18 metų amžiaus. Partijos ar jų koalicijos turi surinkti ne mažiau kaip 4 proc. rinkėjų balsų, norint dalyvauti skirstant mandatus. Prezidentas turi sušaukti naują parlamentą per 1 mėnesį po rinkimų ir po konsultacijų su partijomis, jų koalicijomis ir politinėmis grupėmis (frakcijomis) paskiria ministrą pirmininką bei paveda jam suformuoti vyriausybę. Jeigu trims didžiosioms partijoms, jų koalicijoms ar frakcijoms nepavyksta iškelti ministro pirmi-

lyje įtvirtinta nuostata, kad jokia politinė partija ar ideologija negali būti paskelbta valstybine. Politinės partijos pagal Konstitucijos 11 straipsnio 3 dalį dalyvauja formuojant ir išreiškiant piliečių politinę valią. Draudžiama steigti partijas etniniu, rasiniu arba religiniu pagrindu, taip pat tokias, kurių veiklos tikslas būtų jėga užimti valstybės valdžią (11 str. 4 d.).

5 209 parlamento nariai renkami pagal klasikinę proporcinio atstovavimo sistemą (rinkėjai balsuoja už fiksuotus, partijų nustatytus kandidatų sąrašus kiekvienoje iš 31 rinkimų apylinkių, kuriose partijos gali pateikti skirtingus kandidatų sąrašus) ir 31 parlamentaras – pagal daugumos atstovavimo sistemą vienmandatėse rinkimų apylinkėse (laimi kandidatas, gavęs balsų daugumą rinkimų apylinkėje).

ninko kandidatūros, Respublikos Prezidentas gali paleisti parlamentą ir paskelbti naujus parlamento rinkimus, kurie turi įvykti ne vėliau kaip per du mėnesius po Nacionalinio Susirinkimo paleidimo. Prezidento akte dėl Nacionalinio Susirinkimo paleidimo turi būti nustatyta ir naujų visuotinių rinkimų data. Tačiau Respublikos Prezidentas negali paleisti parlamento, jei iki jo kadencijos pabaigos liko mažiau nei 3 mėnesiai. Antras atvejis, kada parlamentas gali būti paleistas pirma laiko, yra tada, kai jis priima sprendimą sušaukti Didįjį Nacionalinį Susirinkimą.

Valdžių padalijimo požiūriu parlamentas yra svarbiausia valstybės valdžią įgyvendinanti institucija, nes būtent jis vykdo šalies politiką ir kontroliuoja vyriausybę. Šiuo aspektu parlamentinė dauguma turi galimybę savo rankose sutelkti ir įstatymų leidžiamąją, ir vykdomąją valdžią ir taip iš esmės savarankiškai vadovauti šaliai. Šiuo požiūriu griežtas valdžių padalijimas šalyje tampa abejotinas[6].

Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimai įtvirtinti daugelyje Konstitucijos straipsnių, tačiau svarbiausi iš jų – 84 ir 85 straipsniuose. Pirmiausia paminėtini įgaliojimai įstatymų leidybos srityje: Nacionalinis Susirinkimas priima, keičia, papildo įstatymus ir skelbia juos netekusiais galios (84 str. 1 d.), taip pat – ir dėl Konstitucijos pakeitimo ir papildymo (153 str.), išskyrus tuos straipsnius, kurie priskirti Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo kompetencijai. Finansų srityje Nacionalinis Susirinkimas tvirtina valstybės biudžetą ir jo vykdymo ataskaitą, skiria mokesčius ir nustato valstybinių mokesčių dydį, teikia pritarimą dėl finansinio pobūdžio paskolų sutarčių sudarymo, ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis, kuriose įtvirtintos nuostatos dėl valstybės finansinių įsipareigojimų. Nacionalinis Susirinkimas taip pat dalyvauja sudarant vyriausybę bei formuojant kitas valstybės valdžios institucijas (84 straipsnio 6–8 p.).

Nacionalinio Susirinkimo struktūrą ir jo darbo tvarką nustato Konstitucija ir Nacionalinio Susirinkimo organizavimo ir veiklos taisyklės. Taigi Nacionalinis Susirinkimas – tai vienerių rūmų parlamentas. Pirmajame jo posėdyje renkamas pirmininkas ir jo pavaduotojai. Paprastai Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas renkamas iš partijos ar jų koalicijos, kuri parlamente sudaro daugumą. Nacionalinio Susirinkimo pirmininkui padeda pirmininko pavaduotojai, taip pat pirmininkų taryba. Parlamento partinės frakcijos Bulgarijoje vadinamos parlamentinėmis grupėmis. Jų reikšmė parlamento veikloje didelė, o pirmiausia – formuojant vyriausybę. Nacio-

[6] Konstantinov, E. *Die neue bulgarische Verfassung von 1991*, in ROW 1993, p. 42.

nalinis Susirinkimas iš savo narių renka nuolatinius ir *ad hoc* (specialiuosius) komitetus. Komitetai sudaromi parlamentinių grupių (frakcijų) proporcinio atstovavimo principu.

Pagal Bulgarijos Konstituciją parlamentaras traktuojamas kaip visos tautos, o ne tik jį išrinkusių rinkėjų atstovybė. Taigi imperatyvus mandatas yra negalimas. Deputatai veikia remdamiesi Konstitucija ir įstatymais, vadovaudamiesi savo sąžine ir įsitikinimais (67 str.). Pagal Konstitucijos 69 ir 70 straipsnius parlamentarai naudojasi indemniteto (69 str.) ir imuniteto teise (70 str.). Parlamentarams draudžiama eiti kitas valstybines pareigas ar užsiimti kita veikla, kuri pagal įstatymus nesuderinama su jo statusu. Jei deputatas išrenkamas ministru, jis, kol eina minėtas pareigas, turi atsisakyti savo mandato. Konstitucijos 72 straipsnyje numatyti penki atvejai, kai deputato įgaliojimai baigiasi anksčiau laiko. Nacionalinis Susirinkimas yra nuolat veikianti institucija, tačiau pagal Konstitucijos 74 straipsnį jis pats nusistato laiką, kada neposėdžiauja. Parlamentas pagal Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalį priima įstatymus, nutarimus, deklaracijas ir kreipimusis; minėti aktai gali būti priimami tik dalyvaujant daugiau nei pusei deputatų, kai tam pritaria daugiau nei pusė jų, išskyrus Konstitucijos numatytus kitus reikalavimus (81 str.). Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę pagal Konstitucijos 87 straipsnį turi kiekvienas deputatas ir Ministrų Taryba. Įstatymai svarstomi ir priimami balsuojant du kartus atskiruose posėdžiuose. Kitus teisės aktus Nacionalinis Susirinkimas priima balsuodamas vienąkart. Priimti aktai ne vėliau kaip po 15 dienų skelbiami įstatymų leidinyje „*Därzaven Vestnik*“ (88 str.).

Tačiau Bulgarijoje, be įprasto Nacionalinio Susirinkimo, valstybėje veikia ir Didysis Nacionalinis Susirinkimas (*Veliko Narodno Sabranie*)[7]. Kaip jau minėta, būtent septintasis Didysis Nacionalinis Susirinkimas priėmė dabartinę Bulgarijos Konstituciją. Didįjį Nacionalinį Susirinkimą sudaro 400 narių, renkamų remiantis galiojančiu rinkimų įstatymu (157 str.), t. y. 200 narių renkami pagal proporcinio atstovavimo sistemą, o kiti 200 – pagal mažoritarinę rinkimų sistemą. Ne vėliau kaip per tris mėnesius po Nacionalinio Susirinkimo rezoliucijos dėl Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo rinkimų priėmimo Respublikos Prezidentas skelbia rinkimus.

[7] Didysis Nacionalinis Susirinkimas kaip institucija pirmą kartą numatytas 1879 m. Tarnovo Konstitucijoje, tačiau 1947 m. Konstitucijoje panaikintas ir vėl atkurtas 1991 m. Konstitucijoje. Iki šiol yra išrinkti septyni Didieji Nacionaliniai Susirinkimai (1879, 1881, 1886–1887, 1893, 1911, 1946–1949 ir 1990–1991 metais) ir 41 Nacionalinis Susirinkimas.

Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimai baigiasi išrinkus Didįjį Nacionalinį Susirinkimą. Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimai nutrūksta, kai baigiami spręsti klausimai, dėl kurių jis ir buvo išrinktas. Tokiu atveju Respublikos Prezidentas skelbia Nacionalinio Susirinkimo rinkimus, kaip tai numatyta įstatyme (162–163 str.).

Bulgarijos Konstitucijos 92 straipsnyje numatyta, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Jis įkūnija tautos vienybę ir atstovauja valstybei tarptautiniuose santykiuose. Be to, pagal Konstitucijos 100 straipsnį Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis Bulgarijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų vadas. Konstitucija nepriskiria Respublikos Prezidento prie vykdomosios valdžios, bet įvardija jį kaip valstybės vadovą. Bulgarijos Konstitucijoje įtvirtinta ir viceprezidento pareigybė.

Viceprezidentas renkamas tuo pačiu metu ir tuo pačiu rinkimų biuleteniu kaip Respublikos Prezidentas, taikant tas pačias sąlygas ir rinkimų sistemą (94 str.). Prezidentas yra renkamas tiesiogiai penkeriems metams pagal absoliučios daugumos mažoritarinę dviejų ratų rinkimų sistemą. Prezidentu gali būti renkamas Bulgarijos pilietis pagal kilmę, vyresnis kaip 40 metų amžiaus, pastaruosius penkerius metus iki rinkimų gyvenęs šalyje ir jeigu jis gali būti renkamas Nacionalinio Susirinkimo nariu. Kandidatas laikomas išrinktu, jeigu surenka daugiau kaip pusę galiojančių balsų ir jeigu rinkimuose dalyvavo daugiau kaip pusė rinkimų teisę turinčių rinkėjų. Jeigu nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, per septynias dienas turi būti surengtas antras rinkimų turas, kuriame varžosi du kandidatai, pirmame ture surinkę daugiausia balsų. Laimi tas kandidatas, kuris surenka balsų daugumą.

Be to, Konstitucija numato, kad ir Prezidentas, ir viceprezidentas gali būti perrinkti dar vienai kadencijai. Prieš pradėdami eiti pareigas, Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas turi prisiekti Nacionaliniame Susirinkime, o priesaikos tekstas yra toks pats kaip ir parlamento narių (96 str.). 95 straipsnis įtvirtina draudimą Respublikos Prezidentui ir viceprezidentui būti Nacionalinio Susirinkimo nariu, užsiimti bet kokia kita valstybine, privačia ar ekonomine veikla, taip pat jiems draudžiama dalyvauti valdant bet kokią politinę partiją.

Konstitucijos 97 straipsnio 1 dalyje nustatyti keturi Prezidento ir viceprezidento įgaliojimų netekimo anksčiau laiko atvejai.

Respublikos Prezidentas ir viceprezidentas, atlikdami jiems priskirtus įgaliojimus, nėra atsakingi už veiksmus, išskyrus tėvynės išdavimą ar

Konstitucijos pažeidimą. Apkaltos iniciatyvos teisę turi ne mažiau kaip vienas ketvirtadalis visų Nacionalinio Susirinkimo narių, o procesas vykdomas, jei iniciatyvą palaiko ne mažiau kaip du trečdaliai Nacionalinio Susirinkimo narių. Sprendimą dėl apkaltos prieš Respublikos Prezidentą ar viceprezidentą Konstitucinis Teismas priima per mėnesį po apkaltos inicijavimo. Jei Konstitucinis Teismas Respublikos Prezidentą arba viceprezidentą pripažįsta kaltais dėl tėvynės išdavimo ar Konstitucijos pažeidimo, jų įgaliojimai nutraukiami. Be to, niekas negali suimti ar patraukti baudžiamojon atsakomybėn Prezidento ar viceprezidento (103 str.).

Konstitucijos 98 straipsnyje yra išvardyti Respublikos Prezidento įgaliojimai. Tačiau jam daugiausiai priskirtos reprezentatyvios ir koordinacinės funkcijos. Parlamento atžvilgiu jis neturi jokių tiesioginių įgaliojimų ar kontrolės priemonių. Tiesa, Prezidentui suteikta atidedamojo veto teisė dėl Nacionalinio Susirinkimo priimtų įstatymų, kuriuos parlamentas visų deputatų narių balsų dauguma gali priimti iš naujo. Palyginti silpni Respublikos Prezidento įgaliojimai ir vyriausybės atžvilgiu. Vykdomosios valdžios srityje prezidentui suteiktų įgaliojimų įgyvendinimas priklauso nuo atitinkamų vyriausybės pasiūlymų. Taip yra, pavyzdžiui, suteikiant karinius laipsnius (100 str. 2 d.), skelbiant visuotinę arba dalinę mobilizaciją (100 str. 4 d.) ir pan.

Kaip jau minėta, Bulgarijos Konstitucijos 99 straipsnio 5 punktas numato galimybę Respublikos Prezidentui paleisti Nacionalinį Susirinkimą tik kai Prezidentas nesutaria dėl vyriausybės sudarymo. Šalies Nacionalinis Susirinkimas turi tris kartus iš eilės nepatvirtinti Prezidento siūlomo kandidato į ministrus pirmininkus. Tačiau šie *de jure* įgaliojimai tik teoriškai įsivaizduojami *de facto* kontekste, nes kitos tos pačios Konstitucijos normos apriboja Respublikos Prezidento teisę skirti ministru pirmininku asmenį, nesusijusį su politine dauguma Nacionaliniame Susirinkime. Tad konstitucinė praktika, kai parlamentas tris kartus netvirtina kandidato į ministrus pirmininkus parlamentinės daugumos palaikymą turinčio atstovo (tik tokį gali siūlyti šalies vadovas), pasak profesoriaus G. Mesonio, sunkiai įsivaizduojama[8].

Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia dekretus, kreipimusis, pranešimus (102 str.). Prezidento dekretai, išskyrus Konstitucijos 102 straipsnio 3 dalyje numatytus, turi būti kontrasignuojami ministro pirmininko arba atitinkamo ministro.

8 Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste.* Monografija. Vilnius, 2003, p. 100–101.

Dar viena valstybės valdžios institucija – Ministrų Taryba (*Ministerski savet*), kuri vadovauja ir tvarko valstybės vidaus ir užsienio politiką, t. y. įgyvendina vykdomąją valdžią Bulgarijoje.

Ministrų Tarybą sudaro ministras pirmininkas, ministro pirmininko pavaduotojas ir ministrai. Ministras pirmininkas vadovauja, koordinuoja ir atsako už bendrą vyriausybės politiką. Jis skiria ir atleidžia iš pareigų ministro pirmininko pavaduotoją (108 str.).

Į Ministrų Tarybą gali būti renkamas kiekvienas Bulgarijos pilietis, jeigu jis gali būti renkamas Nacionalinio Susirinkimo nariu (110 str.). Jau minėta, kad Respublikos Prezidentas, sušaukęs naujai išrinktą parlamentą, po konsultacijų su partijomis, jų koalicijomis bei politinėmis grupėmis (frakcijomis) paskiria ministrą pirmininką, kurį siūlo daugiausia vietų Nacionaliniame Susirinkime turinti partija, ir paveda jam suformuoti vyriausybę per septynias dienas. Jeigu paskirtas ministras pirmininkas nesuformuoja vyriausybės, teisė teikti Prezidentui ministro pirmininko kandidatūrą atitenka antrai pagal dydį parlamentinei grupei, o per 7 dienas ir vėl nesuformavus vyriausybės – trečiai pagal dydį parlamentinei grupei.

Konsultacijoms sėkmingai pasibaigus, Prezidentas prašo Nacionalinio Susirinkimo paskirtą ministrą pirmininką išrinkti. Tačiau, jeigu susitarimo dėl vyriausybės formavimo nepavyksta pasiekti, Prezidentas paskiria laikinąją vyriausybę, paleidžia Nacionalinį Susirinkimą ir skelbia naujus parlamento rinkimus. Pažymėtina, kad pastaraisiais metais reikėjo maždaug mėnesio naujai vyriausybei suformuoti[9]. Ministrų Tarybos nariai turi prisiekti Nacionaliniam Susirinkimui, kaip tai numatyta Konstitucijos 76 straipsnio 2 dalyje.

Bulgarijos Konstitucija pateikia gana mažai Ministrų Tarybos įgaliojimų ir tik nurodo, kad Ministrų Taryba valdo valstybės biudžeto įgyvendinimą; organizuoja valstybės turto valdymą, sudaro, tvirtina ar denonsuoja tarptautines sutartis, kai leidžiama tai daryti pagal įstatymus. Bulgarijos narystė Europos Sąjungoje lėmė Konstitucijos 105 straipsnio papildymą 3 dalimi, kurioje numatyta, kad Ministrų Taryba informuoja Nacionalinį Susirinkimą dėl klausimų, susijusių su Bulgarijos Respublikos įpareigojimais, kylančiais dėl jos narystės Europos Sąjungoje.

Bulgarijos vyriausybė negali veikti be parlamento pasitikėjimo, o kartu yra atskaitinga parlamentui. Kaip ir daugelyje demokratinių valstybių,

[9] *Government and Political conditions* [interaktyvus]. May 3, 2011 [žiūrėta 2011-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3236.htm>.

egzistuoja įvairūs vyriausybės ir atskirų ministrų parlamentinės kontrolės būdai, pavyzdžiui, klausimai ir interpeliacija vyriausybės nariams, kurie privalo į ją atsakyti. Be to, 1/5 Nacionalinio Susirinkimo narių gali inicijuoti nepasitikėjimo Ministrų Taryba klausimą. Tam, kad nepasitikėjimas būtų išreikštas, už sprendimą turi balsuoti daugiau kaip pusė visų Nacionalinio Susirinkimo narių (89–90 str.). Konstitucija *expressis verbis* įtvirtina nepasitikėjimo tik ministru pirmininku ar visa Ministrų Taryba pareiškimo galimybę, tačiau pavieniams vyriausybės nariams tokia kontrolės priemonė nenumatyta.

Ministrų Tarybos įgaliojimų netekimo pagrindai numatyti Konstitucijos 111 straipsnyje.

1991 m. Bulgarijos Konstitucija įtvirtino fundamentalų teismų sistemos nepriklausomumo principą. 2003 m. priimtomis Konstitucijos pataisomis siekta pagerinti teismų sistemos veiksmingumą, papildomais Konstitucijos pakeitimais 2006 m. ir 2007 m. įstatymų leidėjas toliau didino teismų sistemos priežiūrą. Įsteigta ne tik Aukščiausioji teismų taryba, kaip nuolat veikianti kontrolės institucija, bet taip pat inspekcija, atsakinga už visos teismų sistemos ir atskirų jos narių priežiūrą[10]. Pažymėtina ir tai, kad Bulgarijos prokuratūros sistema yra glaudžiai susijusi su šalies teismų sistema, t. y. sudaro teisminės valdžios dalį.

Bulgarijoje veikia bendrosios kompetencijos, kuriuose nagrinėjamos baudžiamosios ir civilinės bylos, administraciniai bei kariniai teismai (119 str.). Administraciniai teismai atlieka teisės aktų, kuriuos priima administracinės institucijos, t. y. institucijos, kurios priklauso vykdomajai valdžiai, teisėtumą. Remiantis įstatymu gali būti steigiami ir specializuoti teismai, tačiau neturi būti jokių nepaprastųjų teismų.

Teismų sistema yra trijų pakopų: regioniniai, apygardų ir administraciniai teismai veikia kaip pirmosios instancijos teismai, nors apygardų teismai apeliacine tvarka dar nagrinėja regioninių teismų sprendimus, todėl apygardų teismai atitinkamai veikia ir kaip antrosios instancijos teismai. Apeliaciniai teismai nagrinėja pirmosios instancijos teismų sprendimus. Aukščiausiojo Kasacinio Teismo bei Vyriausiojo administracinio teismo jurisdikcija apima visą šalies teritoriją ir yra kaip trečiosios instancijos kasaciniai teismai.

---

10 *Government and Political conditions* [interaktyvus]. May 3, 2011 [žiūrėta 2012-01-24]. Prieiga per internetą: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3236.htm>.

Teisėjus, prokurorus ir tyrimo teisėjus paskiria, skatina, pažemina pareigas, perkelia į kitas pareigas ar pašalina iš pareigų Aukščiausioji teismų taryba (129 str.), kuri siūlo Respublikos Prezidentui skirti 7 metų kadencijai ir atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Kasacinio Teismo, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkus ar generalinį prokurorą. Minėtų teismų pirmininkai ir generalinis prokuroras gali būti paskirti tik vienai kadencijai. Tačiau kitų teismų pirmininkai skiriami 5 metų kadencijai ir turi teisę būti paskirti antrai kadencijai. Teisėjai, prokurorai ar tyrimo teisėjai, išdirbę 5 metus ir atsižvelgiant į Aukščiausiosios teismų tarybos atestacijos rezultatus, negali būti atleidžiami. Teisėjų bei generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų konstituciniai pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 129 straipsnio 3 dalyje[11].

Pagal Konstitucijos 130 straipsnį Aukščiausiąją teismų tarybą sudaro 25 nariai. Aukščiausiojo Kasacinio Teismo, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkai ir generalinis prokuroras *ex officio* yra Aukščiausiosios teismų tarybos nariais. Vienuolika Aukščiausiosios teismų tarybos narių renka Nacionalinis Susirinkimas, o kitus vienuolika – teisminės institucijos. Išrinktų Aukščiausiosios teismų tarybos narių įgaliojimų laikas yra penkeri metai ir jie neturi teisės būti perrinkti nedelsiant antrai kadencijai. Aukščiausiosios teismų tarybos posėdžiams pirmininkauja teisingumo ministras, tačiau jis balso teisės neturi.

Teisėjams, prokurorams ar tyrimo teisėjams vykdant teisingumo funkciją netaikoma civilinė ar baudžiamoji atsakomybė dėl jų veiksmų ar priimamų teisės aktų, išskyrus atvejus, kai yra kaltinami dėl tyčinio nusikaltimo (132 str.). Tačiau išsamiau Konstitucijoje nereglamentuotas teisėjų imuniteto panaikinimo klausimas, tai palikta nustatyti parlamentui įstatymu.

[11] 1) sulaukus 65 metų amžiaus; 2) atsistatydinus; įsigaliojus nuosprendžiui, kuriuo paskiriama laisvės atėmimo bausmė už tyčinę nusikalstamą veiką; 3) negalint atlikti savo pareigų ilgiau nei vienerius metus; 4) dėl didelių pažeidimų arba sistemingo aplaidumo atliekant savo pareigas, taip pat 5) dėl veiksmų, kuriais kenkia teismų prestižui.
2003 m. Konstitucijos 129 straipsnis buvo papildytas 3–6 d., o 4 dalyje buvo įtvirtinta: „Aukščiausiojo Kasacinio Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkai bei generalinis prokuroras turi būti pašalintas iš pareigų Respublikos Prezidento, taip pat 1/4 Nacionalinio Susirinkimo narių siūlymu, kurį Nacionalinis Susirinkimas priėmė 2/3 narių balsų dauguma. Prezidentas negali atmesti gauto pakartotinio pasiūlymo dėl pašalinimo iš pareigų.“ Tačiau ši konstitucinė nuostata Konstitucinio Teismo 2006 m. (bylos Nr. 7/2006-SG 78/ 2006) buvo pripažinta antikonstitucine.

Kaip minėta, Bulgarijos Konstitucija pasižymi tuo, kad numatyta speciali teismų sistemos priežiūros institucija – Inspekcija. Inspekciją sudaro vyriausiasis inspektorius ir dešimt inspektorių, kurie vykdydami savo pareigas turi būti nepriklausomi. Nacionalinis Susirinkimas 2/3 narių balsų dauguma renka vyriausiąjį inspektorių penkerių metų kadencijai, o inspektorius – ketverių metų kadencijai. Vyriausiasis inspektorius ir inspektoriai gali būti pakartotinai išrinkti, tačiau ne dviem kadencijoms iš eilės. Išsamesnės inspektorių rinkimo sąlygos ir tvarka, taip pat darbo organizavimas reglamentuota atskiru įstatymu. Inspekcija tikrina teisminių institucijų veiklą nedarant įtakos teisėjų, teismo tarėjų, prokurorų ir tyrimo teisėjų nepriklausomumui, atliekant jiems priskirtus įgaliojimus. Inspekcija atlieka tyrimą savo, piliečių, juridinių asmenų arba valstybės institucijų, įskaitant teisėjus, prokurorus ir tyrimo teisėjus, iniciatyva. Inspekcija pateikia metinę savo veiklos ataskaitą Aukščiausiajai teismų tarybai. Apie savo veiklą Inspekcija informuoja ir visuomenę (132a str.).

Konstitucinis Teismas – tai nauja Bulgarijos konstitucinės sistemos institucija. Prieš tai galiojusiose 1879 m., 1947 m. ir 1971 m. konstitucijose Konstitucinis Teismas nebuvo numatytas. Šis Teismas buvo įkurtas neįtikėtinai greitai. Priėmus Konstituciją, po mėnesio buvo priimtas Konstitucinio Teismo įstatymas (1991 m. rugpjūčio 16 d.) ir jau 1991 m. spalio 3 d. buvo įsteigtas Konstitucinis Teismas. Bulgarijos Konstitucijoje, įtvirtinus specializuotą konstitucinės justicijos instituciją – Konstitucinį Teismą, buvo pasirinktas europietiškasis konstitucinės justicijos modelis.

Pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį Konstitucinį Teismą sudaro dvylika teisėjų: po trečdalį renka Nacionalinis Susirinkimas, bendras Aukščiausiojo Kasacinio Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų susirinkimas ir skiria Respublikos Prezidentas. Teisėjų įgaliojimų laikas – devyneri metai. Antra teisėjų kadencija negalima. Konstitucinio Teismo sudėtis įstatymo nustatyta tvarka kas trejus metus atnaujinama. Reikalavimai kandidatams į Konstitucinio Teismo teisėjus nustatyti 147 straipsnio 3 dalyje: jais gali tapti kompetentingi ir aukštos moralės teisininkai, turintys ne mažesnį kaip 15 metų teisinio darbo stažą. Konstitucinio Teismo pirmininką slaptu balsavimu trejiems metams renka patys teisėjai (147 str. 4 d.). Minėto straipsnio 5 dalyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo teisėjo pareigų nesuderinamumas su tautos atstovo mandato turėjimu, su kitomis tuo pačiu metu einamomis mokamomis pareigomis valstybinėje ar kitoje tarnyboje, draudžiama jų narystė politinėse partijose ir profsąjungose.

Konstitucinio Teismo teisėjams garantuojamas toks pat imunitetas kaip ir deputatams (147 str. 6 d.).

Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimai nutrūksta Konstitucijos 148 straipsnyje nustatytais pagrindais.

Konstitucinio Teismo kompetencija nustatyta Konstitucijos 149 straipsnyje. Pagrindinė Konstitucinio Teismo paskirtis, pasak E. Konstantinovo, – užtikrinti Konstitucijos taikymą ir atlikti arbitro vaidmenį tarp svarbiausių valstybės valdžių iškilus konstituciniams ginčams[12].

Bulgarijos Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucinė kontrolė pasižymi tuo, jog, kitaip nei daugelio Europos konstitucinių teismų vykdomos *a priori* ir *a posteriori* kontrolės, vykdoma tik vėlesnioji, jau įsigaliojusių teisės aktų, kontrolė. Be to, Ministrų Tarybos ir ministrų aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams klausimas yra priskirtas ne Konstitucinio Teismo, o Vyriausiojo administracinio Teismo kompetencijai.

Į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne mažiau kaip vienas penktadalis visų Nacionalinio Susirinkimo narių, Respublikos Prezidentas, Ministrų Taryba, Aukščiausiasis Kasacinis Teismas, Vyriausiasis administracinis teismas arba generalinis prokuroras, o kai sprendžiami ginčai dėl kompetencijos tarp savivaldos institucijų bei centrinių vykdomosios valdžios institucijų – ir savivaldybės taryba. Kaip jau minėta, nuo 2006 m. taip pat ir ombudsmenui suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašant pripažinti įstatymą, pažeidžiantį žmogaus teises ir laisves, antikonstituciniu.

[12] Konstantinov, E. *Die neue bulgarische Verfassung von 1991,* in: *ROW*, 1993, p. 43.

BULGARIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[13]

1991 m. liepos 12 d.

Mes, Septintojo Didžiojo Susirinkimo deputatai, skelbdami mūsų siekį išreikšti Bulgarijos Tautos valią, pripažindami tokias žmogiškas vertybes kaip laisvė, taika, humanizmas, lygybė, teisingumas ir tolerancija, svarbiausiu principu laikydami asmens teises, jo orumą ir saugumą, pripažindami pareigą išsaugoti tautinę ir valstybinę Bulgarijos laisvę, skelbiame mūsų apsisprendimą kurti demokratinę ir socialinę teisinę valstybę ir šiam tikslui priimame šią Konstituciją:

PIRMAS SKYRIUS
PAGRINDINIAI PRINCIPAI

1 straipsnis

1. Bulgarija yra parlamentinė respublika.

2. Valstybinė valdžia priklauso Tautai. Ji vykdoma tiesiogiai arba per Konstitucijoje numatytas institucijas.

3. Jokia Tautos dalis, politinė partija ar kita organizacija, valstybinė institucija ar asmuo negali kėsintis vykdyti valstybinį suverenitetą.

2 straipsnis

1. Bulgarijos Respublika yra vieninga valstybė, turinti vietinį valdymą. Joje negalimi jokie autonominiai teritoriniai vienetai.

2. Bulgarijos Respublikos teritorinis vientisumas neliečiamas.

[13] Bulgarijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Bulgarijos parlamento interneto puslapyje http://www.parliament.bg/en/const, išversta iš anglų kalbos.

3 straipsnis

Respublikos valstybinė kalba yra bulgarų kalba.

4 straipsnis

1. Bulgarijos Respublika yra teisinė valstybė. Ji valdoma pagal Konstituciją ir įstatymus.

2. Respublika garantuoja teisę į gyvybę, orumą ir asmens teises ir sukuria sąlygas laisvam žmogaus ir pilietinės visuomenės vystymuisi.

3. Bulgarijos Respublika dalyvauja kuriant ir plėtojant Europos Sąjungą.

5 straipsnis

1. Konstitucija yra aukščiausias įstatymas ir jai negali prieštarauti kiti įstatymai.

2. Konstitucijos nuostatos taikomos tiesiogiai.

3. Niekas negali būti baudžiamas už veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu įstatymais nėra pripažinti nusikaltimais.

4. Pagal Konstituciją ratifikuotos, paskelbtos ir įsigaliojusios Bulgarijos Respublikos tarptautinės sutartys yra šalies vidaus teisės dalis. Jos turi pirmenybę šalies vidaus įstatymų nuostatų, kurios joms prieštarauja, atžvilgiu.

5. Norminiai teisės aktai turi būti paskelbti. Jie įsigalioja po trijų dienų, jeigu nenumatytas kitas terminas.

6 straipsnis

1. Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs jų orumo ir teisių atžvilgiu.

2. Visi piliečiai yra lygūs prieš įstatymus. Bet koks teisių apribojimas arba privilegijų teikimas dėl rasės, tautybės, etninės priklausomybės, lyties, kilmės, religijos, išsilavinimo, įsitikinimų, politinių pažiūrų, asmeninės, visuomeninės ar turtinės padėties yra draudžiamas.

7 straipsnis

Valstybė atsako už žalą, kuri padaryta jos institucijų arba tarnautojų neteisėtais aktais arba veiksmais.

8 straipsnis

Valstybės valdžia skirstoma į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę.

9 straipsnis

1. Ginkluotosios pajėgos garantuoja suverenitetą, saugumą ir šalies nepriklausomybę ir saugo jos teritorinį vientisumą.

2. Ginkluotųjų pajėgų veiksmai yra nustatomi įstatymu.

10 straipsnis

Nacionaliniai rinkimai ir vietiniai referendumai vykdomi remiantis visuotinių, lygių ir tiesioginių rinkimų teise slaptu balsavimu.

11 straipsnis

1. Bulgarijos Respublikos politinis gyvenimas grindžiamas politinio pliuralizmo principu.

2. Jokia politinė partija ar ideologija negali būti paskelbta ar nustatyta valstybine.

3. Politinės partijos prisideda prie piliečių politinės valios formavimo ir išreiškimo. Politinių partijų įsteigimo ir jų veiklos nutraukimo tvarką bei jų veiklos sąlygas reglamentuoja įstatymas.

4. Jokia politinė partija negali būti įsteigta etniniu, rasiniu ar religiniu pagrindu, taip pat jokia politinė partija negali siekti jėga užgrobti valdžią.

12 straipsnis

1. Piliečių susivienijimai tarnauja jų interesų tenkinimui ir apsaugai.

2. Piliečių susivienijimai, įskaitant ir profesines sąjungas, negali kelti politinių tikslų ir vykdyti politinės veiklos, nes tai yra politinių partijų sritis.

13 straipsnis

1. Tikėjimo išpažinimas yra laisvas.

2. Religinės institucijos yra atskirtos nuo valstybės.

3. Tradicinė Bulgarijos Respublikos religija yra Rytų ortodoksų tikėjimas.

4. Religinės bendruomenės ir institucijos, taip pat religiniai įsitikinimai negali būti naudojami politiniais tikslais.

14 straipsnis

Šeimą, motinystę ir vaikus saugo valstybė ir visuomenė.

15 straipsnis

Bulgarijos Respublika garantuoja aplinkos išlaikymą ir atkūrimą, gyvosios gamtos įvairovės apsaugą ir išmintingą šalies gamtos turtų ir išteklių naudojimą.

16 straipsnis

Darbą garantuoja ir saugo įstatymas.

17 straipsnis

1. Nuosavybės ir paveldėjimo teisę garantuoja ir saugo įstatymas.
2. Nuosavybė gali būti privati ir vieša.
3. Privati nuosavybė yra neliečiama.
4. Valstybinės ir savivaldybių nuosavybės teisinė padėtis nustatoma įstatymu.
5. Nuosavybė valstybės ir savivaldybių poreikiams gali būti atimama tik remiantis įstatymu, jei toks poreikis negali būti patenkinamas kitu būdu, prieš tai teisingai atlyginus.

18 straipsnis

1. Žemės gelmės, pajūrio juostos, gatvės, taip pat įstatymu nustatyti vandens telkiniai, nacionalinės reikšmės miškai ir parkai, gamtiniai ir archeologiniai rezervatai išimtinai priklauso valstybei.
2. Valstybei suverenia teise priklauso kontinentinis šelfas ir išimtinė ekonominė zona tam, kad būtų ištirti, įsisavinti, naudojami, išlaikomi ir tvarkomi biologiniai, mineraliniai ir energiniai jūros erdvių ištekliai.
3. Valstybei suverenia teise priklauso radijo dažnių spektras ir geostacionarinių orbitų pozicijos, kurios buvo Bulgarijos Respublikai priskirtos tarptautinių susitarimų pagrindu.
4. Įstatymu gali būti nustatytas valstybinis geležinkelio, nacionalinio pašto ir televizijos tinklų, branduolinės energijos, radioaktyvių produktų, ginklų, sprogmenų ir biologiškai stirpiai veikiančių medžiagų monopolis.
5. Koncesijų skyrimo sąlygos ir tvarka ankstesnėje dalyje išvardytiems objektams ir leidimai plėtoti veiklą nustatomi įstatymu.
6. Valstybės turtas tvarkomas ir naudojamas piliečių ir visuomenės interesams.

19 straipsnis

1. Bulgarijos Respublikos ekonomika grindžiama laisva ekonomine iniciatyva.

2. Įstatymu nustatomos ir garantuojamos kiekvienam piliečiui ir juridiniam asmeniui vienodos teisinės ekonominės veiklos sąlygos, kartu draudžiant monopolizuoti gamybą, nesąžiningą konkurenciją ir saugant vartotoją.

3. Bulgarijos ir užsienio piliečių bei juridinių asmenų investicijas ir ekonominę veiklą saugo įstatymas.

4. Siekiant ekonominės ir socialinės pažangos, įstatymas numato piliečių ir juridinių asmenų kooperavimosi ir kitas susijungimo formas.

20 straipsnis

Valstybė sukuria sąlygas atskirų šalies regionų harmoningai raidai ir padeda teritorinėms institucijoms ir veikloms vykdoma finansų, kreditų ir investicijų politika.

21 straipsnis

1. Žemė yra pagrindinis nacionalinis turtas, kuriam teikiama ypatinga valstybės ir visuomenės apsauga.

2. Auginti tinkama žemė gali būti naudojama tik žemės ūkio tikslams. Šio tikslo pakeitimas galimas tik išimtiniais atvejais įrodžius poreikį įstatymu numatytomis sąlygomis ir įstatymu numatyta tvarka.

22 straipsnis

1. Užsienčiai ir užsienio juridiniai asmenys gali žemę įsigyti tik jei tai grindžiama Bulgarijos naryste Europos Sąjungoje arba Bulgarijos ratifikuotos, paskelbtos ir įsigaliojusios tarptautinės sutarties pagrindu, taip pat paveldint įstatymo nustatyta tvarka.

2. Ratifikuotinas įstatymas – tarptautinė sutartis pirmosios dalies prasme – gali būti priimamas tik visų Nacionalinio Susirinkimo narių dviejų trečdalių dauguma.

3. Žemės teisė reglamentuojama įstatymu.

23 straipsnis

Valstybė laiduoja laisvą mokslo, švietimo ir meno vystymąsi ir juos remia. Ji rūpinasi nacionalinio istorinio ir kultūrinio palikimo išlaikymu.

24 straipsnis

1. Bulgarijos Respublikos užsienio politika vykdoma laikantis tarptautinės teisės normų ir principų.

2. Pagrindiniai Bulgarijos Respublikos užsienio politikos tikslai yra šalies nacionalinis saugumas ir nepriklausomybė, Bulgarijos piliečių gerovė ir pagrindinės teisės bei laisvės, taip pat dalyvavimas kuriant teisingą tarptautinę tvarką.

ANTRAS SKYRIUS
PAGRINDINĖS TEISĖS IR PAREIGOS

25 straipsnis

1. Bulgarijos pilietis yra tas, kurio vienas iš tėvų turi Bulgarijos pilietybę arba gimė Bulgarijos Respublikos teritorijoje, jei jis dėl savo kilmės negauna kitos valstybės pilietybės. Bulgarijos pilietybė gali būti įgyjama ją suteikiant.

2. Asmenys, kurių tėvai kilę iš Bulgarijos, Bulgarijos pilietybę įgyja supaprastinta tvarka.

3. Asmenims, Bulgarijos pilietybę įgijusiems gimstant, pilietybė negali būti atimama.

4. Bulgarijos Respublikos pilietis negali būti išsiųstas arba išduotas kitai valstybei.

5. Užsienyje gyvenantį Bulgarijos pilietį saugo Bulgarijos Respublika.

6. Bulgarijos pilietybės įgijimo, išlaikymo ir praradimo sąlygas ir tvarką reglamentuoja įstatymas.

26 straipsnis

1. Bulgarijos Respublikos piliečiai turi visas šioje Konstitucijoje numatytas teises ir pareigas, kad ir kur jie yra.

2. Bulgarijos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai turi visas šioje Konstitucijoje įtvirtintas teises ir laisves, išskyrus tas teises ir pareigas, kurioms pagal Konstituciją ir įstatymus būtina turėti Bulgarijos pilietybę.

27 straipsnis

1. Užsieniečiai, kurie šalyje yra legaliai, negali būti prieš jų valią išsiųsti arba išduoti kitai valstybei, išskyrus įstatymu nustatytas sąlygas ir tvarką.

2. Bulgarijos Respublika garantuoja tiems užsieniečiams prieglobstį, kurie dėl savo įsitikinimų arba dėl veiklos ginant tarptautiniu mastu pripažintas teises ir laisves yra persekiojami.

3. Prieglobsčio suteikimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymas.

28 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į gyvybę. Pasikėsinimas į žmogaus gyvybę laikomas sunkiausiu nusikaltimu.

29 straipsnis

1. Niekas negali būti kankinamas, su niekuo negali būti žiauriai, nežmoniškai arba žeminančiai elgiamasi ir niekas negali būti priverstinai asimiliuojamas.

2. Su niekuo be savanoriško raštiško sutikimo negali būti atliekami medicinos, moksliniai arba kitokie tyrimai.

30 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į asmeninę laisvę ir neliečiamumą.

2. Niekas negali būti suimtas, apžiūrimas, apieškomas arba imamasi kokių nors kitų priemonių, nukreiptų į asmens neliečiamumą, išskyrus tuos atvejus ir tokia tvarka, kuri numatyta įstatymu.

3. Įstatyme tiesiogiai numatytais neatidėliotinais atvejais įgaliotos valstybinės institucijos gali pilietį suimti ir apie tai privalo nedelsdamos informuoti teisingumą vykdančias institucijas. Teisingumą vykdanti institucija per 24 valandas turi informuoti apie suėmimo teisėtumą.

4. Kiekvienas suimtas arba apkaltintas turi teisę turėti advokatą.

5. Kiekvienas po suėmimo turi teisę be pašalinių susitikti su jį ginančiu asmeniu. Jo pranešimų slaptumas yra neliečiamas.

31 straipsnis

1. Kiekvienas apkaltintas padaręs nusikaltimą turi būti per įstatyme numatytą terminą perduotas teismui.

2. Niekas negali būti verčiamas prisipažinti kaltu ir nuteistas vien tik savo prisipažinimo pagrindu.

3. Kiekvienas laikomas nekaltu, kol tai nepatvirtinta įsigaliojusiu nuosprendžiu.

4. Apkaltinto asmens teisių apribojimas, kuris nebūtinas įgyvendinant teisingumą, yra neleistinas.

5. Asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu, suteikiamos prielaidos įgyvendinti jų pagrindines laisves, kurios neapribotos nuosprendžio vykdymu.

6. Laisvės atėmimo bausmė atliekama įstatyme numatytose vietose.

7. Baudžiamasis persekiojimas ir bausmės vykdymas už nusikaltimus taikai ir žmonijai neturi senaties.

32 straipsnis

1. Piliečių privatus gyvenimas neliečiamas. Kiekvienas turi teisę gintis nuo neteisėto kišimosi į jo privatų ir šeimos gyvenimą ir kėsinimąsi į jo garbę, orumą ir gerą vardą.

2. Niekas negali, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, be jo žinios arba nepaisant išreikšto pasipriešinimo būti persekiojamas, fotografuojamas, filmuojamas, negalima įrašinėti pokalbių arba imtis kitų panašių veiksmų.

33 straipsnis

1. Būstas yra neliečiamas. Išskyrus įstatyme numatytus atvejus, niekas negali į jį įeiti arba jame pasilikti be gyventojo sutikimo.

2. Įeiti ir pasilikti būste be jo gyventojo sutikimo ar be teisminės valdžios leidimo turi būti leidžiama siekiant užkardyti tiesiogiai gresiantį nusikaltimą ar jau pradėtą daryti nusikaltimą, siekiant sulaikyti nusikaltėlį ar esant neišvengiamai būtinybei.

34 straipsnis

1. Korespondencijos ir visų kitų susižinojimų laisvė ir konfidencialumas yra neliečiama.

2. Išimtys iš šio reguliavimo galimos tik esant teisminės valdžios leidimui siekiant atskleisti ar užkardyti sunkius nusikaltimus

35 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą, kilnotis šalies teritorijoje ir išvykti už jos sienų. Ši teisė gali būt apribota tik įstatymu, siekiant apsaugoti nacionalį saugumą, tautos sveikatą ir kitų piliečių teises ir laisves.

2. Kiekvienas Bulgarijos pilietis turi teisę grįžti į Bulgariją.

36 straipsnis

1. Išmokti ir vartoti bulgarų kalbą yra Bulgarijos piliečių teisė ir pareiga.

2. Piliečiai, kurių bulgarų kalba nėra gimtoji kalba, turi teisę ne tik privalomai išmokti bulgarų kalbą, bet išmokti ir vartoti ir savo kalbą.

3. Atvejai, kada vartojama oficiali kalba, nustatomi įstatymu.

37 straipsnis

1. Sąžinės ir minties laisvė ir tikėjimo, religinių ar ateistinių pažiūrų pasirinkimas yra neliečiamas. Valstybė dalyvauja išlaikant skirtingų tikėjimų tikinčiųjų ir tikinčiųjų bei netikinčiųjų abipusę toleranciją ir pagarbą.

2. Sąžinės ir tikėjimo laisvė negali būti nukreipta prieš nacionalinį saugumą, viešąją tvarką, tautos sveikatą ir moralę arba prieš kitų piliečių teises ir laisves.

38 straipsnis

Niekas negali būti dėl savo įsitikinimų persekiojamas arba ribojamos jo teisės, negali būti įpareigojamas arba verčiamas pateikti informaciją apie savo arba kitų įsitikinimus.

39 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę reikšti savo nuomonę ir skleisti ją žodžiu, raštu, garsu, vaizdu arba kitu būdu.

2. Ši teisė negali būti naudojama kito asmens teisėms ir reputacijai pažeisti bei siekiant jėga pakeisti konstitucinę santvarką, padaryti nusikaltimus, kurstyti nesantaiką arba naudoti jėgą prieš asmenį.

40 straipsnis

1. Spauda ir kitos visuomenės informavimo priemonės yra laisvos ir necenzūruojamos.

2. Spaudos leidinio arba kitos informacijos priemonės sustabdymas ir konfiskavimas yra leidžiamas tik remiantis teismo aktu, jei pažeidžiamos geros tradicijos arba juose kviečiama jėga pakeisti konstitucinę santvarką, padaryti nusikaltimus arba panaudoti jėgą prieš kitą asmenį. Jei per 24 valandas informacijos priemonė nekonfiskuojama, sustabdymas nebegalimas.

41 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę rinkti informaciją, ją laikyti ir platinti. Šios teisės įgyvendinimas negali būti nukreiptas prieš kitų piliečių teises ir reputaciją, taip pat prieš nacionalinį saugumą, visuomeninę tvarką, tautos sveikatą ir moralę.

2. Piliečiai turi teisę gauti informaciją iš valstybės tarnybų ir institucijų apie klausimus, kuriais jie turi įstatymu pripažintą interesą, jei ši informacija nėra valstybės arba kitokia įstatymu saugoma paslaptis arba neliečia svetimų teisių.

42 straipsnis

1. Piliečiai, sulaukę aštuoniolikos metų, turi teisę rinkti valstybinius ir vietos organus bei dalyvauti referendumuose, jei jie nėra pripažinti neveiksniais arba neatlieka laisvės atėmimo bausmės.

2. Rinkimų ir referendumų organizavimą ir procesą nustato įstatymas.

3. Europos Parlamento rinkimus ir Europos Sąjungos piliečių dalyvavimą renkant vietos savivaldos organus reglamentuoja įstatymas.

43 straipsnis

1. Visi piliečiai turi teisę taikiai ir be ginklų rinktis į susirinkimus ir demonstracijas.

2. Susirinkimų ir manifestacijų organizavimas ir procesas reglamentuojami įstatymu.

3. Susirinkimams uždarose patalpose leidimai nereikalingi.

44 straipsnis

1. Piliečiai turi teisę laisvai vienytis.

2. Draudžiamos organizacijos, kurių veikla nukreipta prieš suverenitetą, teritorinį šalies integralumą, Tautos vienybę, kai kurstoma rasinė, etninė ir religinė neapykanta, pažeidžiamos piliečių teisės ir laisvės, taip pat organizacijos, kurios bando kurti slaptus arba karinius darinius, savo tikslus įgyvendina jėga.

3. Įstatymas numato organizacijas, kurios turi būti registruotos, jų likvidavimo tvarką ir jų santykius su valstybe.

45 straipsnis

Piliečiai turi teisę valstybės institucijoms pateikti skundus, pasiūlymus ir peticijas.

46 straipsnis

1. Santuoka yra laisva moters ir vyro sąjunga. Teisėta tik civilinė santuoka.

2. Sutuoktiniai santuokoje ir šeimoje turi vienodas teises ir pareigas.

3. Santuokos formą, jų sudarymo ir panaikinimo sąlygas ir tvarką, sutuoktinių asmeninius ir turtinius teisinius santykius reglamentuoja įstatymas.

47 straipsnis

1. Vaikų auginimas ir auklėjimas iki jų pilnametystės yra tėvų teisė ir pareiga ir tai remia valstybė.

2. Moterį kaip motiną ypač saugo valstybė, kuri jai laiduoja mokamas atostogas prieš ir po gimdymo, nemokamą pagalbą gimdymo metu, lengvesnes darbo sąlygas ir kitą socialinę pagalbą.

3. Nesantuokiniai vaikai turi tas pačias teises kaip ir santuokiniai vaikai.

4. Vaikus, kuriais nesirūpina jų artimieji, ypač saugo valstybė ir visuomenė.

5. Tėvų teisių apribojimo arba atėmimo sąlygas ir atitinkamas procedūras nustato įstatymas.

48 straipsnis

1. Piliečiai turi teisę į darbą. Valstybė deda pastangas, kad būtų sukurtos prielaidos šią teisę įgyvendinti.

2. Valstybė sukuria sąlygas įgyvendinti teisę į darbą asmenims, turintiems fizinę ar psichinę negalią.

3. Kiekvienas pilietis laisvai pasirenka profesiją ir darbo vietą.

4. Niekas negali būti verčiamas atlikti prievartinį darbą.

5. Darbuotojai ir tarnautojai turi teisę į sveikas ir nepavojingas darbo sąlygas, į garantuojamą minimalų darbo užmokestį ir atlygį už atliktą darbą, į poilsį ir išėjimą iš darbo, remiantis sąlygomis ir procedūromis, įtvirtintomis įstatymu.

49 straipsnis

1. Darbininkai ir tarnautojai, siekdami ginti savo interesus darbo ir socialinės apsaugos srityje, turi teisę jungtis į profesines organizacijas ir sąjungas.

2. Darbdaviai, siekdami ginti savo ekonominius interesus, turi teisę jungtis.

50 straipsnis

Darbininkai ir tarnautojai, siekdami ginti savo kolektyvinius ekonominius ir socialinius interesus, turi teisę streikuoti. Ši teisė įgyvendinama esant toms sąlygoms ir tvarkai, kuri nustatyta įstatyme.

51 straipsnis

1. Piliečiai turi teisę į socialinę apsaugą ir socialinę pagalbą.

2. Asmenys, kurie laikinai yra bedarbiai, yra socialiai draudžiami pagal įstatyme numatytas sąlygas ir tvarką.

3. Senyvus žmones, kurie neturi artimųjų ir kurie negali pragyventi iš savo turto, taip pat asmenis, turinčius fizinę ar psichinę negalią, ypač saugo valstybė ir visuomenė.

52 straipsnis

1. Piliečiai turi teisę į draudimą ligos atveju, kuris jiems garantuoja prieinamą medicinos pagalbą ir galimybę nemokamai naudotis medicinos paslaugomis įstatymu nustatytomis sąlygomis ir tvarka.

2. Piliečių sveikatos apsauga finansuojama iš valstybės biudžeto, iš darbdavių, iš asmeninių ir kolektyvinių draudimo įnašų ir kitų šaltinių įstatymu nustatyta tvarka ir sąlygomis.

3. Valstybė saugo piliečių sveikatą ir skatina sporto ir turizmo vystymąsi.

4. Niekieno atžvilgiu negali būti taikomas prievartinis gydymas ar medicinos priemonės, išskyrus įstatyme numatytus atvejus.

5. Valstybė vykdo visų sveikatos įstaigų, taip pat medikamentų, biopreparatų ir medicinos technikos gamybos ir prekybos jais priežiūrą.

53 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į švietimą.

2. Asmenims iki 16 metų mokslas privalomas.

3. Valstybinėse ir savivaldybių mokyklose pradinis ir vidurinis išsilavinimas yra nemokamas. Įstatyme numatytomis sąlygomis išsilavinimas aukštosiose mokyklose yra nemokamas.

4. Aukštosioms mokykloms suteikiama autonomija.

5. Piliečiai ir organizacijos turi teisę steigti mokyklas įstatymu nustatytomis sąlygomis ir tvarka. Švietimas jose turi atitikti valstybės nustatytus reikalavimus.

6. Valstybė skatina švietimą steigdama mokyklas ir jas finansuodama, skatindama gabius mokinius ir studentus, kurdama sąlygas profesiniam išsilavinimui, perkvalifikavimui ir kvalifikacijos kėlimui.

54 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę naudotis nacionalinėmis ir visuotinėmis žmogiškomis kultūrinėmis vertybėmis ir lavinti savo paties kultūrą remdamasis savo etniniu tapatumu, kuris turi būti pripažįstamas ir garantuojamas įstatymu.

2. Kultūros, mokslo, mokslinės ir techninės kūrybos laisvė yra pripažįstama ir garantuojama įstatymu.

3. Valstybė turi apsaugoti visų išradėjų teises, autorystės ir gretutines teises.

55 straipsnis

Piliečiai turi teisę į sveiką ir palankią aplinką, laikantis nustatytų normų ir standartų. Jie privalo saugoti aplinką.

56 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į teisinę apsaugą, kai jo teisės ar teisėti interesai pažeidžiami ar jiems kyla grėsmė. Asmuo turi teisę turėti advokatą, kai reikia dalyvauti teisme prieš valstybės institucijas.

57 straipsnis

1. Piliečių pagrindinės teisės yra nepakeičiamos.

2. Draudžiama piktnaudžiauti teisėmis ar jomis naudotis tuo atveju, jei tuo pažeidžiamos kitų teisės arba įstatymu saugomi interesai.

3. Paskelbus karą, karo padėties atveju arba kitos nepaprastosios padėties atveju naudojimasis kai kuriomis piliečių teisėmis ir laisvėmis gali būti laikinai apribotas, išskyrus tas, kurios numatytos 28, 29 straipsniuose, 31 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 32 straipsnio 1 dalyje ir 37 straipsnyje.

58 straipsnis

1. Visi piliečiai privalo laikytis ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus. Jie privalo gerbti visų žmonių teises ir teisėtus interesus.

2. Religiniai ir kitokie įsitikinimai negali būti pagrindas nevykdyti Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų.

59 straipsnis

1. Ginti tėvynę yra kiekvieno Bulgarijos piliečio pareiga ir garbė. Tėvynės ir valstybės išdavimas laikomi sunkiausiais nusikaltimais ir už tai pagal įstatymą baudžiama griežčiausiai.

2. Karinė prievolė ginant šalį nustatoma įstatymu.

60 straipsnis

1. Piliečiai, atsižvelgiant į jų pajamas ir turtą, privalo mokėti įstatymu nustatytus mokesčius ir rinkliavas.

2. Mokesčių lengvatos ir apmokestinimai turi būti nustatyti tik įstatymu.

61 straipsnis

Piliečiai privalo padėti valstybei ir visuomenei gamtos ir kitų katastrofų atveju laikantis įstatymu nustatytų sąlygų ir tvarkos.

TREČIAS SKYRIUS
NACIONALINIS SUSIRINKIMAS

62 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią ir vykdo parlamentinę kontrolę.

2. Nacionalinis Susirinkimas turi savo biudžetą.

63 straipsnis

Nacionalinį Susirinkimą sudaro 240 deputatų.

64 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas renkamas ketveriems metams.

2. Karo, ginkluotųjų karo veiksmų arba kitos nepaprastosios padėties atveju, įvykusiu Nacionalinės Asamblėjos sesijai esant pasibaigus, Nacionalinės Asamblėjos įgaliojimų trukmė pratęsiama iki šių neramumų pabaigos.

3. Nacionalinio Susirinkimo rinkimai vykdomi vėliausiai likus dviem mėnesiams iki jo įgaliojimų pabaigos.

65 straipsnis

1. Deputatu gali būti renkamas Bulgarijos pilietis, kuris neturi kitos pilietybės, yra ne jaunesnis kaip 21 metų, nėra pripažintas neveiksniu ir neatlieka bausmės.

2. Kandidatai dalyvauti deputatų rinkimuose, kurie dirba valstybės tarnyboje, užsiregistravę turi nutraukti savo veiklą.

66 straipsnis

Rinkimų teisėtumas gali būti ginčijamas kreipiantis į Konstitucinį Teismą įstatymo nustatyta tvarka.

67 straipsnis

1. Nacionalinės Asamblėjos nariai atstovauja ne tik savo rinkėjams, bet ir visai Tautai. Imperatyvus mandatas yra negalimas.

2. Nacionalinės Asamblėjos nariai veikia laikydamiesi Konstitucijos ir įstatymų, remdamiesi savo sąžine ir įsitikinimais.

68 straipsnis

1. Deputatai negali vykdyti valstybinės ar kitos veiklos, kuri pagal įstatymą nesuderinama su deputato statusu.

2. Nacionalinės Asamblėjos narys, išrinktas ministru, nustoja eiti Nacionalinės Asamblėjos nario pareigas tam laikui, kuriam jis yra išrinktas ministru. Tuo metu jis turi būti pakeistas Nacionalinėje Asamblėjoje įstatyme įtvirtintu būdu.

69 straipsnis

Deputatai neatsako už Nacionaliniame Susirinkime pareikštą nuomonę ir balsavimus.

70 straipsnis

1. Deputatai negali būti suimami, prieš juos negali būti vykdomas baudžiamasis persekiojimas, išskyrus už sunkius nusikaltimus ir tik Nacionalinio Susirinkimo, o jei jis neposėdžiauja, Nacionalinio Susirinkimo Pirmininko sutikimu. Sutikimo dėl suėmimo nereikia, kai deputatas suimamas darantis sunkų nusikaltimą, tačiau tokiu atveju neatidėliotinai tai reiki pranešti Nacionaliniam Susirinkimui, o jei jis neposėdžiauja – Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkui.

2. Tokio sutikimo dėl baudžiamojo persekiojimo nereikia, jei Nacionalinio Susirinkimo narys dėl to pateikia rašytinį sutikimą.

71 straipsnis

Deputatai gauna piniginį atlyginimą, kurio dydį nustato Tautos susirinkimas.

72 straipsnis

1. Deputato įgaliojimai nutrūksta, kai:

1) jis pareiškia Nacionaliniam Susirinkimui apie atsistatydinimą;

2) įsigalioja nuosprendis, kuriuo jis baudžiamas laisvės atėmimo bausme už tyčinį nusikaltimą arba kai laisvės atėmimo bausmė neatidedama;

3) nustatytas neatitikimas ar nesuderinamumas su reikalavimais;

4) jis miršta.

2. Pirmame ir antrame punktuose numatytais atvejais sprendimą priima Nacionalinis Susirinkimas, o dėl trečiame punkte numatyto atvejo – Konstitucinis Teismas.

73 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo veikla organizuojama ir vykdoma vadovaujantis Konstitucija ir jo priimtu reglamentu.

74 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas yra nuolat veikianti institucija. Jis pats nustato laiką, kuriuo jis neposėdžiauja.

75 straipsnis

Išrinktą Nacionalinį Susirinkimą ne vėliau kaip mėnuo po jo rinkimų į pirmąjį posėdį sušaukia Respublikos Prezidentas. Jei Respublikos Prezidentas per šį laiką Nacionalinio Susirinkimo nesušaukia, jį sušaukti gali vienas penktadalis deputatų.

76 straipsnis

1. Pirmąjį Nacionalinio Susirinkimo posėdį pradeda dalyvaujantis vyriausias pagal amžių deputatas.

2. Pirmajame posėdyje deputatai duoda tokią priesaiką: „Aš prisiekiu Bulgarijos Respublikos vardu gerbti šalies Konstituciją ir įstatymus ir savo veikloje vadovautis Tautos interesais. Tai aš prisiekiu.“

3. Tame pačiame Nacionalinio Susirinkimo posėdyje išrenkamas Pirmininkas ir jo pavaduotojas.

77 straipsnis

1. Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas:

1) atstovauja Nacionaliniam Susirinkimui;

2) teikia posėdžių darbotvarkių projektus;

3) pradeda, vadovauja ir užbaigia Nacionalinio Susirinkimo posėdžius ir rūpinasi tvarka jiems vykstant;

4) savo parašu patvirtina Nacionalinio Susirinkimo priimtų aktų turinį;

5) paskelbia Nacionalinio Susirinkimo priimtus nutarimus, deklaracijas ir kreipimusis;

6) organizuoja Nacionalinio Susirinkimo tarptautinius santykius.

2. Pirmininko pavaduotojas padeda Pirmininkui ir atlieka jam pavestas veiklas.

78 straipsnis

Nacionalinį Susirinkimą sušaukia jo Pirmininkas:

1) savo iniciatyva;

2) vieno penktadalio deputatų siūlymu;

3) Respublikos Prezidento siūlymu;

4) Ministrų Tarybos siūlymu.

79 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas sudaro nuolatinius ir ypatinguosius komitetus.

2. Nuolatiniai komitetai padeda Nacionaliniam Susirinkimui vykdyti jam priskirtą veiklą ir jo vardu vykdo parlamentinę kontrolę.

3. Ypatingieji komitetai sudaromi analizei ir tyrimams.

80 straipsnis

Pareigūnai ir piliečiai privalo parlamentinio komiteto kvietimu atvykti ir pateikti jų prašomą informaciją ir dokumentus.

81 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas gali posėdžiauti ir priimti aktus, jei dalyvauja daugiau negu pusė deputatų.

2. Nacionalinis Susirinkimas priima įstatymus ir kitus aktus, jei tam pritaria daugiau nei pusė dalyvaujančių posėdyje deputatų balsų dauguma, išskyrus tuos atvejus, kai Konstitucija reikalauja kvalifikuotos balsų daugumos.

3. Balsuojama asmeniškai ir viešai, išskyrus Konstitucijoje numatytus atvejus, kai turi būti balsuojama slaptai arba kai taip nusprendžia Nacionalinis Susirinkimas.

82 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo posėdžiai yra vieši. Išimties tvarka Nacionalinio Susirinkimo sprendimu kai kurie posėdžiai gali būti uždari.

83 straipsnis

1. Ministrų Tarybos nariai turi teisę dalyvauti Nacionalinio Susirinkimo posėdžiuose ir parlamento komitetuose. Jų prašymu jie išklausomi pirmumo teise.

2. Nacionalinis Susirinkimas ir parlamento komitetai gali įpareigoti ministrus dalyvauti jų posėdžiuose ir atsakyti į klausimus.

84 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas:

1) priima, pakeičia, papildo įstatymus ir skelbia juos negaliojančiais;.

2) tvirtina biudžetą ir jo vykdymo ataskaitą;

3) tvirtina mokesčius ir nustato valstybinių mokesčių dydį;

4) skelbia Respublikos Prezidento rinkimus;

5) priima nutarimą dėl nacionalinio referendumo vykdymo;

6) skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką ir jo siūlymu Ministrų Tarybą; Ministro Pirmininko siūlymu tvirtina naujus vyriausybės narius;

7) Ministro Pirmininko siūlymu sudaro, keičia ir naikina ministerijas;

8) skiria ir atleidžia Bulgarijos nacionalinio banko ir kitų įstatymu numatytų institucijų vadovus;

9) pritaria sutarčių dėl valstybės paskolos sudarymui;

10) priima sprendimus dėl karo paskelbimo ir taikos sudarymo;

11) duoda sutikimą dėl Bulgarijos ginkluotųjų pajėgų siuntimo ar įvedimo į užsienio šalį, taip pat dėl užsienio ginkluotųjų pajėgų dislokavimo šalies teritorijoje arba dėl jų perėjimo per šalies teritoriją;

12) Prezidento arba Ministrų Tarybos siūlymu skelbia karo padėtį arba kitą nepaprastąją padėtį visoje šalies teritorijoje arba jos dalyje;

13) leidžia amnestijos aktus;

14) teikia ordinus ir medalius;

15) nustato oficialias valstybines šventes;

16) išklauso Aukščiausiojo Kasacinio Teismo, Vyriausiojo administracinio teismo ir generalinio prokuroro metinius pranešimus, kuriuos pateikia Aukščiausioji justicijos taryba remiantis įstatymu dėl teismų veiklos, generalinės prokuratūros ir tyrimų institucijų, taip pat išklauso teismus;

17) surengia nagrinėjimą ir pateikia institucijų veiklos ataskaitą, visiškai ar iš dalies skirtą Nacionalinei Asamblėjai, kai tai yra numatyta įstatyme.

85 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas ratifikuoja ir įstatymu paskelbia tarptautines sutartis, jei jos:

1) yra politinio arba karinio pobūdžio;

2) yra susijusios su Bulgarijos Respublikos dalyvavimu tarptautinėse organizacijose;

3) numato Bulgarijos Respublikos sienų pakeitimą;

4) numato valstybės finansinius įsipareigojimus;

5) numato valstybės dalyvavimą arbitraže arba tarptautinių ginčų teisminį reglamentavimą;

6) susijusios su žmogaus pagrindinėmis teisėmis;

7) įtakos įstatymų veikimui arba būtinas naujas įstatymas, kad jos būtų įgyvendintos;

8) imperatyviai turi būti ratifikuojamos.

2. Įstatymas, kuris ratifikuoja tarptautinę sutartį pagal 1 dalies 9 punktą, turi būti priimamas dviejų trečiųjų visų Nacionalinio Susirinkimo balsų dauguma.

3. Nacionalinio Susirinkimo ratifikuotos sutartys gali būti pakeistos arba panaikintos tik pačiose sutartyse arba visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų numatytu būdu.

4. Jei tarptautinės sutartys reikalauja, kad būtų priimti Konstitucijos pakeitimai, tai šie pakeitimai turi būti priimami anksčiau nei tarptautinės sutartys.

86 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas priima įstatymus, nutarimus, deklaracijas ir kreipimusis.

2. Nacionalinio Susirinkimo įstatymai ir nutarimai yra privalomi visoms valstybės institucijoms, organizacijoms ir piliečiams.

87 straipsnis

1. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi kiekvienas deputatas ir Ministrų Taryba.

2. Valstybės biudžeto projektą parengia ir pateikia Ministrų Taryba.

88 straipsnis

1. Įstatymai nagrinėjami ir priimami po dviejų svarstymų, kurie vyksta dviejuose atskiruose posėdžiuose. Išimties tvarka Nacionalinis Susirinkimas gali nuspręsti, kad abu svarstymai vyks viename posėdyje.

2. Kiti Nacionalinio Susirinkimo aktai priimamai po vieno svarstymo.

3. Priimti aktai ne vėliau kaip per penkiolika dienų po jų priėmimo paskelbiami įstatymų leidinyje „*Daerzaven Vestnik*“.

89 straipsnis

1. Vienas penktadalis deputatų Nacionaliniam Susirinkimui gali pateikti siūlymą dėl nepasitikėjimo Ministrų Taryba pareiškimo. Toks pasiūlymas laikomas priimtu, jei jam pritaria daugiau kaip pusė visų deputatų.

2. Jeigu Nacionalinis Susirinkimas pareiškia nepasitikėjimą Ministrui Pirmininkui arba Ministrų Tarybai, Ministras Pirmininkas įteikia vyriausybės atsistatydinimą.

3. Jeigu Nacionalinis Susirinkimas pasiūlymą dėl balsavimo dėl nepasitikėjimo Ministrų Taryba atmeta, naujas nepasitikėjimas tuo pačiu pagrindu per ateinančius šešis mėnesius negali būti pareikštas.

90 straipsnis

1. Deputatai turi teisę pateikti klausimus arba paklausimus Ministrų Tarybai arba atskiriems ministrams, o šie privalo į juos atsakyti.

2. Vieno penktadalio deputatų siūlymu dėl paklausimo yra diskutuojama ir priimamas sprendimas.

91 straipsnis

1. Nacionalinis Susirinkimas piliečių teisių ir laisvių apsaugai renka ombudsmeną.

2. Ombudsmeno kompetenciją ir įgaliojimus nustato įstatymas.

91a straipsnis

1. Nacionalinė Asamblėja išrenka ombudsmeną, kuris gina piliečių teises ir laisves.

2. Ombudsmeno valdžia ir veikla reguliuojama įstatymo.

KETVIRTAS SKYRIUS
RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

92 straipsnis

1. Prezidentas yra valstybės vadovas. Jis įkūnija Tautos vienybę ir atstovauja valstybei jos tarptautiniuose santykiuose.

2. Prezidentui jo veikloje padės viceprezidentas.

93 straipsnis

1. Prezidentas renkamas tiesiogiai penkerių metų laikotarpiui pagal įstatyme nustatytą procedūrą.

2. Prezidentu gali būti išrinktas Bulgarijoje gimęs jos pilietis, vyresnis nei 40 metų ir tinkamas būti išrinktas į Nacionalinę Asamblėją bei gyvenęs šalyje pastaruosius penkerius metus iki rinkimų.

3. Kad būtų išrinktas, kandidatui reikia surinkti daugiau negu pusę galiojančių rinkimų biuletenių, jei daugiau negu pusė visų galinčių būti rinkėjais asmenų užpildė biuletenius rinkimuose.

4. Jei nė vienas iš kandidatų į Prezidentus nėra išrinktas, antrasis rinkimų turas turėtų būti surengtas per septynias dienas ir jame rungtųsi du daugiausiai balsų surinkę kandidatai. Laimėtojas yra kandidatas, kuris surinko daugumą balsų.

5. Prezidento rinkimai turi būti surengti ne anksčiau nei trys mėnesiai ir ne vėliau nei du mėnesiai prieš pasibaigiant esamo Prezidento kadencijai.

6. Konstitucinis Teismas sprendžia klausimus dėl Prezidento rinkimų teisėtumo ne vėliau nei vienas mėnuo po rinkimų.

94 straipsnis

Viceprezidentas yra renkamas tuo pačiu metu, tomis pačiomis sąlygomis ir ta pačia procedūra kaip ir Prezidentas.

95 straipsnis

1. Prezidentas ir viceprezidentas gali būti perrinktas tik vieną kartą toms pačioms pareigoms.

2. Prezidentas ir viceprezidentas negali eiti pareigų kaip Nacionalinės Asamblėjos narys ar dalyvauti bet kokioje kitoje šalies, visuomeninėje ar ekonominėje veikloje, kaip ir dalyvauti kurios nors politinės partijos veikloje.

96 straipsnis

Prezidentas ir viceprezidentas prisiekia Nacionalinėje Asamblėjoje priesaika, numatyta 76 straipsnio 2 punkte.

97 straipsnis

1. Prezidento ir viceprezidento įgaliojimai baigiasi prieš pasibaigiant jo kadencijai esant bet kuriai iš šių sąlygų:

1) atsistatydinimas patvirtintas Konstitucinio Teismo;

2) ilgalaikis *de facto* negalėjimas vykdyti savo pareigų dėl rimtos ligos;

3) pagal 103 straipsnį;

4) mirė.

2. 1 ir 2 punktuose nurodytais atvejais Prezidento ir viceprezidento teisės yra Konstitucinio Teismo suspenduojamos konstatuojant atitinkamų sąlygų egzistavimą.

3. 1 punkte nurodytu atveju viceprezidentas prisiima Prezidento pareigas iki kadencijos pabaigos.

4. Tais atvejais, kai viceprezidentas negali prisiimti Prezidento pareigų, Prezidento teises perima Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas, kol bus išrinktas naujas Prezidentas ir viceprezidentas. Prezidento ir viceprezidento rinkimai tokiais atvejais turi būti surengti per du mėnesius.

98 straipsnis

Respublikos Prezidentas turi:

1) numatyti Nacionalinės Asamblėjos, vietinės savivaldos rinkimus ir paskirti referendumo datą remdamasis Nacionalinės Asamblėjos nutarimu;

2) kreiptis į Tautą ir Nacionalinę Asamblėją;

3) sudaryti tarptautines sutartis įstatymu numatytomis sąlygomis;

4) paskelbti įstatymus;

5) Ministrų Tarybos siūlymu nustatyti administracinių teritorinių vienetų ribas ir jų centrus;

6) Ministrų Tarybos siūlymu paskirti ir nušalinti Bulgarijos Respublikos diplomatijos bei nuolatinių misijų tarptautinėse organizacijose vadovus, priimti užsienio diplomatų, atstovaujančių savo šaliai, skiriamuosius ir atšaukiamuosius raštus;

7) paskirti ir nušalinti iš tarnybos kitus valstybės pareigūnus, numatytus įstatymu;

8) skirti ordinus ir medalius;

9) suteikti, sugrąžinti Bulgarijos pilietybę;

10) suteikti prieglobstį;

11) įgyvendinti teisę į malonę;

12) panaikinti nebeatgaunamą skolą valstybei;

13) pavadinti valstybinės reikšmės objektus ir bendruomenes;

14) informuoti Nacionalinę Asamblėją svarbiais klausimais, suderinamais su jo išimtine teise.

99 straipsnis

1. Po konsultacijų su parlamentinėmis frakcijomis Prezidentas turi paskirti Ministrą Pirmininką, kurį iškelia daugiausiai vietų Nacionaliniame Susirinkime turinti partija, ir pavesti jam suformuoti vyriausybę.

2. Jei paskirtasis Ministras Pirmininkas nesuformuoja vyriausybės per septynias dienas, Prezidentas turi patikėti šią užduotį antros didžiausios parlamentinės frakcijos paskirtam Ministrui Pirmininkui.

3. Jei naujasis Ministras Pirmininkas taip pat nesuformuoja vyriausybės per ankstesnėje dalyje nurodytą laikotarpį, Prezidentas turi patikėti šią užduotį vienos iš mažųjų parlamentinių frakcijų paskirtam Ministrui Pirmininkui.

4. Jei konsultacijos įvyksta sėkmingai, Prezidentas turi paprašyti Nacionalinio Susirinkimo išrinkti paskirtąjį Ministrą Pirmininką.

5. Nepasiekus jokio susitarimo dėl vyriausybės suformavimo, Prezidentas turi paskirti laikinąją vyriausybę, paleisti Nacionalinį Susirinkimą ir paskirti naujus rinkimus per 64 straipsnio 3 dalyje nurodytą terminą. Prezidento nutarime dėl Nacionalinio Susirinkimo paleidimo turi būti nustatyta naujų visuotinių rinkimų data.

6. Ankstesnėse dalyse nurodytai vyriausybės formavimo tvarkai toliau turi būti taikomi 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti atvejai.

7. 5 ir 6 dalyse nurodytais atvejais Prezidentas neturi paleisti Nacionalinio Susirinkimo paskutinių trijų jo kadencijos mėnesių laikotarpiu. Jei parlamentas nesuformuoja vyriausybės per nurodytą laikotarpį, Prezidentas turi paskirti laikinąją vyriausybę.

100 straipsnis

1. Prezidentas yra vyriausiasis Bulgarijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų vadas.

2. Prezidentas skiria ir pašalina iš pareigų vyriausiąjį kariuomenės vadą bei remdamasis Ministrų Tarybos siūlymu suteikia visus aukščiausius karinius laipsnius.

3. Prezidentas gali pirmininkauti Konsultacinei nacionalinio saugumo tarybai, kurios statusą nustato įstatymai.

4. Prezidentas, remdamasis Ministrų Tarybos siūlymu ir laikydamasis įstatymų, skelbia visuotinę ar dalinę mobilizaciją.

5. Ginkluoto Bulgarijos užpuolimo atveju arba jei skubūs veiksmai yra būtini pagal tarptautinį įsipareigojimą, Prezidentas skelbia karo padėtį. Prezidentas skelbia karo ar bet kokią kitą nepaprastąją padėtį, jei nevyksta Nacionalinio Susirinkimo posėdis ir jis negali būti sušauktas. Tokiu atveju Nacionalinis Susirinkimas turi būti nedelsiant sušaukiamas patvirtinti tokį sprendimą.

101 straipsnis

1. Pagal 88 straipsnio 3 dalyje nurodytą sąlygą Prezidentas turi teisę su savo paaiškinimais grąžinti įstatymo projektą Nacionaliniam Susirinkimui toliau svarstyti ir tai neturi būti draudžiama.

2. Naujam tokio įstatymo projektui pateikti reikia daugiau nei pusės Nacionalinio Susirinkimo narių daugumos balsų.

3. Jei Nacionalinis Susirinkimas iš naujo pateikia įstatymo projektą Prezidentui, šis apie projektą turi pranešti per septynias dienas nuo jo gavimo.

102 straipsnis

1. Vadovaudamasis suteiktais įgaliojimais Prezidentas išleidžia dekretus, kreipimusis ir pranešimus.

2. Prezidento dekretus papildomai pasirašo Ministras Pirmininkas ar suinteresuotas ministras.

3. Papildomai pasirašyti nebūtina dekretų, išleistų dėl:

1) laikinosios vyriausybės paskyrimo;

2) Ministro Pirmininko paskyrimo;

3) Nacionalinio Susirinkimo paleidimo;

4) įstatymo projekto grąžinimo Nacionaliniam Susirinkimui toliau svarstyti;

5) prezidentūros įstaigų darbo organizavimo ir tvarkos bei jų darbuotojų paskyrimo;

6) rinkimų ar referendumo datos paskyrimo;

7) paskelbimo apie įstatymą.

103 straipsnis

1. Prezidentas ir viceprezidentas negali būti laikomi atsakingais už veiksmus, padarytus atliekant pareigas, išskyrus išdavystę ar Konstitucijos pažeidimą.

2. Apkaltą turi patvirtinti ne mažiau kaip ketvirtadalis visų Nacionalinio Susirinkimo narių ir ji turi įvykti, jei ją palaiko daugiau nei du trečdaliai visų narių.

3. Prezidento ar viceprezidento apkaltą per vieną mėnesį nuo jos pateikimo turi vykdyti Konstitucinis Teismas. Jei Konstitucinis Teismas kaltina Prezidentą ar viceprezidentą išdavyste arba Konstitucijos pažeidimu, Prezidento ar viceprezidento įgaliojimai turi būti sustabdomi.

4. Niekas negali sulaikyti Prezidento ar viceprezidento arba pradėti jų baudžiamąjį persekiojimą.

104 straipsnis

Prezidentas turi teisę perduoti Viceprezidentui išimtines teises, nustatytas 98 straipsnio 7, 9, 10 ir 11 punktuose.

PENKTAS SKYRIUS
MINISTRŲ TARYBA

105 straipsnis

1. Ministrų Taryba remdamasi Konstitucija ir įstatymais vykdo valstybės vidaus ir užsienio politiką.

2. Ministrų Taryba užtikrina viešąją tvarką ir nacionalinį saugumą bei vadovauja valstybinei administracijai ir kariuomenei.

3. Ministrų Taryba informuoja Nacionalinį Susirinkimą apie klausimus, susijusius su Bulgarijos Respublikos naryste Europos Sąjungoje.

4. Jei dalyvaujama rengiant ir priimant Europos Sąjungos teisės aktus, Ministrų Taryba turi apie tai iš anksto pranešti Nacionaliniam Susirinkimui bei pateikti išsamią ataskaitą dėl jo veiksmų.

106 straipsnis

Ministrų Taryba administruoja valstybės biudžeto įgyvendinimą; organizuoja valstybės turto valdymą; sudaro, patvirtina ar paskelbia negaliojančiomis tarptautines sutartis, kai tai leidžiama daryti pagal įstatymus.

107 straipsnis

Ministrų Taryba gali panaikinti bet kurį neteisėtą ar netinkamą ministro išleistą įstatymą.

108 straipsnis

1. Ministrų Taryba susideda iš Ministro Pirmininko, Ministro Pirmininko pavaduotojų ir ministrų.

2. Ministras Pirmininkas vadovauja, koordinuoja ir atsako už bendrą vyriausybės politiką. Jis paskiria ir šalina iš pareigų ministrų pavaduotojus.

3. Kiekvienas Ministrų Tarybos narys vadovauja ministerijai, išskyrus atvejus, kai Nacionalinis Susirinkimas nusprendžia kitaip. Kiekvienas ministras yra atsakingas už savo veiklą.

109 straipsnis

Ministrų Tarybos nariai Nacionaliniame Susirinkime duoda priesaiką, numatytą 76 straipsnio 2 dalyje.

110 straipsnis

Bet kuris Bulgarijos pilietis, turintis teisę būti išrinktas į Nacionalinį Susirinkimą, gali būti renkamas į Ministrų Tarybą.

111 straipsnis

1. Ministrų Tarybos institucija netenka galios, įvykus bet kuriam iš šių įvykių:

1) nepasitikėjimo balsavimui dėl Ministrų Tarybos ar Ministro Pirmininko;

2) atsistatydinus Ministrų Tarybai ar Ministrui Pirmininkui;

3) mirus Ministrui Pirmininkui.

2. Ministrų Taryba turi įteikti pareiškimą apie atsistatydinimą išrinktam naujos sudėties Nacionaliniam Susirinkimui.

3. Įvykus bet kuriam iš anksčiau nurodytų įvykių, Ministrų Taryba turi dirbti iki naujos Ministrų Tarybos išrinkimo.

112 straipsnis

1. Ministrų Taryba turi teisę paprašyti Nacionalinio Susirinkimo pasitikėjimo balsavimo dėl jos bendrosios politikos, programos paskelbimo ar dėl konkretaus klausimo. Sprendimui priimti reikia daugiau nei pusės visų balsavime dalyvaujančių Nacionalinio Susirinkimo narių pritarimo.

2. Jei Ministrų Taryba balsavime dėl pasitikėjimo nesurenka reikalingo balsų skaičiaus, Ministras Pirmininkas turi pateikti vyriausybės atsistatydinimo pareiškimą.

113 straipsnis

1. Ministrų Tarybos narys negali eiti pareigų ar užsiimti bet kokia kita veikla, kuri yra nesuderinama su Nacionalinio Susirinkimo nario statusu.

2. Nacionalinis Susirinkimas turi teisę nustatyti bet kokias pareigas, kurių Ministrų Tarybos narys negali eiti, ar veiklą, kuria jis negali užsiimti.

114 straipsnis

Remdamasi įstatymais ir juos įgyvendindama Ministrų Taryba priima dekretus, potvarkius ir nutarimus. Ministrų Taryba dekretais parengia normas ir nutarimus.

115 straipsnis

Ministrai išleidžia normas, reglamentus, instrukcijas ir įsakymus.

116 straipsnis

1. Valstybės tarnautojai turi būti Tautos valios ir interesų vykdytojai. Vykdydami savo pareigas, jie turi vadovautis tik įstatymu ir būti politiškai neutralūs.

2. Valstybės tarnautojų paskyrimo ir pašalinimo iš pareigų sąlygos bei sąlygos, pagal kurias jie turi teisę priklausyti politinėms partijoms ir profe-

sinėms sąjungoms ir gali pasinaudoti teise streikuoti, turi būti numatomos įstatymuose.

ŠEŠTAS SKYRIUS
TEISMAI

117 straipsnis

1. Teismai turi saugoti visų piliečių, juridinių asmenų ir valstybės teises ir teisėtus interesus.

2. Teismai turi būti nepriklausomi. Visi teisėjai, teismo ekspertai, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo teisėjai, vykdydami savo funkcijas, turi laikytis tik įstatymo.

3. Teismai turi savarankišką biudžetą.

118 straipsnis

Visa teisminė valdžia turi būti vykdoma Tautos vardu.

119 straipsnis

1. Teisingumą vykdo Aukščiausiasis Kasacinis Teismas, Vyriausiasis administracinis teismas, apeliaciniai teismai, apygardų teismai, kariniai ir apylinkės teismai.

2. Teisės galiomis gali būti įsteigti specializuoti teismai.

3. Negali būti steigiami jokie ypatingieji teismai.

120 straipsnis

1. Teismai prižiūri teisės aktų ir administracinių institucijų veiksmų teisėtumą.

2. Piliečiai ir juridiniai asmenys turi teisę prieštarauti bet kokiam jiems įtakos turinčiam administraciniam įstatymui, išskyrus tuos, kurie yra aiškiai išvardyti įstatymuose.

121 straipsnis

1. Teismai užtikrina visų teismo proceso šalių lygybę ir lygias galimybes.

2. Teismo procesas turi užtikrinti teisingumo įgyvendinimą.

3. Visi teismo posėdžiai yra vieši, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

4. Visi teismo sprendimai turi būti motyvuoti.

122 straipsnis

1. Piliečiai ir juridiniai asmenys turi teisę gauti advokato pagalbą visuose bylos nagrinėjimo etapuose.

2. Procedūra, pagal kurią įgyvendinama teisė į advokato pagalbą, yra nustatyta įstatymuose.

124 straipsnis

Siekdamas, kad įstatymai būtų tiksliai ir vienodai taikomi visuose teismuose, Aukščiausiasis Kasacinis Teismas vykdo aukščiausiąją teisminę priežiūrą.

125 straipsnis

1. Siekdamas, kad įstatymai būtų tiksliai ir vienodai taikomi administracinėje justicijoje, Vyriausiasis administracinis teismas vykdo aukščiausiąją teisminę priežiūrą.

2. Vyriausiasis administracinis teismas priima sprendimus dėl visų Ministrų Tarybos, ministrų ir kitų teisės aktų numatytų įstatymų teisėtumo.

126 straipsnis

1. Prokuratūros struktūra turi atitikti teismų struktūrą.

2. Generalinis prokuroras prižiūri teisėtumą ir teikia metodinius nurodymus visiems kitiems prokurorams.

127 straipsnis

Prokuratūra turi užtikrinti teisėtumo laikymąsi:

1) vadovaudama tyrimui ir prižiūrėdama jo teisėtumą;

2) vykdydama tyrimą;

3) iškeldama kaltinimus įtariamiems asmenims ir palaikydama kaltinimus baudžiamosiose bylose;

4) peržiūrėdama bausmių ir kitų priverstinių priemonių vykdymą;

5) spręsdama dėl visų neteisėtų aktų anuliavimo;

6) dalyvaudama civilinėse ir administracinėse bylose, jei to reikalauja įstatymai.

128 straipsnis

Ikiteisminio tyrimo teisėjai priklauso teisminei sistemai. Jie atlieka tyrimą baudžiamosiose bylose, jei to reikalauja įstatymai.

129 straipsnis

1. Aukščiausioji Teismų Taryba skiria, skatina, pažemina pareigas, perkelia ir pašalina iš pareigų teisėjus, prokurorus ir ikiteisminio tyrimo teisėjus.

2. Respublikos Prezidentas Aukščiausiosios teismų tarybos siūlymu septynerių metų laikotarpiui skiria ir atleidžia iš pareigų Aukščiausiojo Kasacinio Teismo pirmininką, Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininką ir generalinį prokurorą. Jie neturi teisės į antrąją kadenciją. Prezidentas negali atsisakyti pakartotinai siūlomo kandidato paskyrimo ar atleidimo iš pareigų.

3. Teisėjai, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo teisėjai po jų penkerių metų teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo kadencijos ir po Aukščiausiosios teismų tarybos sprendimu atliktos atestacijos tampa nepašalinami iš pareigų. Jie, įskaitant ir asmenis, nurodytus 2 dalyje, gali būti pašalinami iš pareigų tik:

1) sulaukę 65 metų;

2) atsistatydinę;

3) įsigaliojus teismo sprendimui dėl įkalinimo už tyčinį baudžiamąjį nusikaltimą;

4) esant nuolatiniam *de facto* negebėjimui atlikti savo pareigų daugiau nei vienerius metus;

5) dėl sunkaus pažeidimo, nuolatinio savo pareigų nevykdymo ar veiksmų, kenkiančių teisminės sistemos prestižui.

4. Neteko galios.

3 straipsnio 5 dalyje nurodytais atvejais, pasiūlius vienam ketvirtadaliui Nacionalinio Susirinkimo narių bei pritarus dviem trečdaliams Nacionalinio Susirinkimo narių, Prezidentas gali pašalinti iš pareigų Aukščiausiojo Kasacinio Teismo pirmininką, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininką ir generalinį prokurorą. Prezidentas negali atsisakyti pakartotinai siūlomo kandidato atleidimo iš pareigų.

5. Pašalinus tarnautoją iš pareigų pagal 3 dalies 2 ir 4 punktus, į atsiradusią laisvą vietą turi būti paskiriamas teisėjas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas.

6. Teismo institucijų vadovai, išskyrus 2 punkte nurodytus asmenis, yra paskiriami 5 metams ir turi teisę į antrą kadenciją.

130 straipsnis

1. Aukščiausioji Teismų Taryba sudaroma iš 25 narių. Joje *ex officio* dalyvauja Aukščiausiojo Kasacinio Teismo pirmininkas, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas ir generalinis prokuroras.

2. Praktikuojantys profesionalūs, morališkai sąžiningi ir turintys bent 15 metų profesinę patirtį teisininkai, išskyrus *ex officio* narius, turi teisę būti išrinkti į Aukščiausiąją teismų tarybą.

3. Vienuolika Aukščiausiosios teismų tarybos narių renka Nacionalinis Susirinkimas, kitus vienuolika renka teisminės institucijos.

4. Išrinktų Aukščiausiosios teismų tarybos narių kadencija yra penkeri metai. Jie neturi teisės būti perrinkti artimiausiu metu.

5. Aukščiausiosios teismų tarybos posėdžiams vadovauja balsavimo teisės neturintis teisingumo ministras.

6. Aukščiausioji teismų taryba:

1) skiria, skatina, perkelia ir pašalina iš pareigų teisėjus, prokurorus ir ikiteisminio tyrimo teisėjus;

2) skiria drausmines „pareigų pažeminimo“ ir „pašalinimo iš pareigų“ nuobaudas teisėjams, prokurorams ir ikiteisminio tyrimo teisėjams;

3) rūpinasi teisėjų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų kvalifikacija;

4) priima teismų sistemos biudžeto projektą;

5) nustato metinių ataskaitų, nurodytų 84 straipsnio 16 punkte, apimtį ir struktūrą.

7. Aukščiausioji Teismų Taryba turi surengti posėdį ir perduoti Aukščiausiojo Kasacinio Teismo, Vyriausiojo administracinio teismo ir generalinio prokuroro teisės aktų taikymo, teismų, prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo institucijų metinės veiklos ataskaitas Nacionaliniam Susirinkimui.

8. Išrinkto Aukščiausiosios teismų tarybos nario įgaliojimai baigiasi, įvykus bet kuriam iš šių įvykių:

1) atsistatydinus;

2) įsiteisėjus teismo nuosprendžiui dėl padaryto nusikaltimo;

3) nuolatinio *de facto* negebėjimo atlikti savo pareigų daugiau nei vienerius metus;

4) esant drausminiam pašalinimui iš pareigų ar uždraudus vykdyti teisinę veiklą.

9. Pasibaigus išrinkto Aukščiausiosios teismų tarybos nario įgaliojimams, turi būti išrenkamas naujas narys iš tos pačios kvotos. Jis turi eiti pareigas iki kadencijos pabaigos.

130a straipsnis

Teisingumo ministras:

1) siūlo teismų sistemos biudžeto projektą ir teikia Aukščiausiajai teismų tarybai svarstyti;

2) tvarko teismų sistemos turtą;

3) gali teikti pasiūlymus dėl teisėjų, prokurorų ir tyrėjų paskyrimo, skatinimo, pareigų pažeminimo, perkėlimo ir pašalinimo iš einamų pareigų;

4) dalyvauja organizuojant teisėjų, prokurorų ir tyrėjų mokymą;

5) Neteko galios.

131 straipsnis

Visiems Aukščiausiosios teismų tarybos nutarimams dėl teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo paskyrimo, skatinimo, pareigų pažeminimo, perkėlimo ar pašalinimo iš pareigų bei siūlymams pagal 129 straipsnio 2 dalį turi būti pritariama slaptu balsavimu.

132 straipsnis

1. Vykdantiems teismines funkcijas teisėjams, prokurorams ar ikiteisminio tyrimo teisėjams netaikoma civilinė ar baudžiamoji atsakomybė už jų oficialią veiklą ar atliktus veiksmus, išskyrus atvejus, jei atliktas veiksmas yra laikomas tyčiniu nusikaltimu.

2. Neteko galios.

3. Neteko galios.

4. Neteko galios.

132a straipsnis

1. Turi būti įsteigta Aukščiausiosios teismų tarybos inspekcija, sudaryta iš vyriausiojo inspektoriaus ir dešimties inspektorių.

2. Vyriausiąjį inspektorių penkerių metų kadencijai renka ne mažiau nei du trečdaliai Nacionalinio Susirinkimo narių.

3. Inspektorius ketverių metų kadencijai pagal 2 dalyje nurodytą tvarką renka Nacionalinio Susirinkimo nariai.

4. Vyriausiasis inspektorius ir inspektoriai gali būti perrenkami, tačiau ne daugiau nei dviem kadencijoms iš eilės.

5. Inspekcijos biudžetą atsižvelgdamas į teismų sistemos biudžetą tvirtina Nacionalinis Susirinkimas.

6. Inspekcija tikrina teismų institucijų veiklą, nepažeisdama teisėjų, teismo ekspertų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų nepriklausomumo atliekant jų pareigas. Vyriausiasis inspektorius ir inspektoriai vykdydami savo pareigas turi būti nepriklausomi ir laikytis tik įstatymų.

7. Inspekcija veikia *ex officio* piliečių, juridinių asmenų ar valstybės institucijų, įskaitant teisėjus, prokurorus ir ikiteisminio tyrimo teisėjus, iniciatyva.

8. Inspekcija Aukščiausiajai teismų tarybai pateikia savo veiklos ataskaitą.

9. Inspekcija siunčia pranešimus, pasiūlymus ir ataskaitas kitoms valstybės institucijoms, įskaitant ir kompetentingas teismines institucijas. Inspekcija apie savo veiklą turi pranešti viešai.

10. Įstatymai numato vyriausiojo inspektoriaus ir inspektorių rinkimų ir atšaukimo iš pareigų bei Inspekcijos veiklos organizavimo sąlygas ir tvarką.

133 straipsnis

Įstatymai numato Aukščiausiosios teismų tarybos, teismų, prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo institucijų struktūrą ir veiklą, teisėjų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų statusą, teisėjų, teismo ekspertų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų paskyrimo ir pašalinimo iš pareigų sąlygas, tvarką ir atsakomybę.

134 straipsnis

1. Advokatai turi būti laisvi, nepriklausomi ir savarankiški. Jie padeda piliečiams ir juridiniams asmenims ginti jų teises ir teisėtus interesus.

2. Įstatymai nustato advokatų veiklos organizavimą ir tvarką.

SEPTINTAS SKYRIUS
SAVIVALDA IR VIETINĖ ADMINISTRACIJA

135 straipsnis

1. Bulgarijos Respublikos teritorija skirstoma į savivaldybes ir sritis. Įstatymai numato sostinės ir kitų didžiųjų miestų teritorinį suskirstymą ir įgaliojimus.

2. Įstatymai numato kitus administracinius-teritorinius vienetus ir savivaldos institucijas.

136 straipsnis

1. Savivaldybė yra pagrindinis administracinis-teritorinis vienetas, kurio lygiu gali būti vykdoma savivalda. Piliečiai dalyvauja savivaldybės valdyme tiek per jų išrinktas vietos savivaldos institucijas, tiek tiesiogiai dalyvaudami referendume ar visuotiniame gyventojų susirinkime.

2. Savivaldybės ribos nustatomos gyventojų referendumu.

3. Savivaldybė yra juridinis asmuo.

137 straipsnis

1. Savivaldybės turi teisę bendradarbiauti spręsdamos bendrus klausimus.

2. Įstatymai nustato palankias savivaldybių bendradarbiavimo sąlygas.

138 straipsnis

Vietos savivaldos institucija yra savivaldybės taryba, kurią gyventojai pagal įstatymo nustatytą tvarką tiesiogiai renka ketverių metų kadencijai.

139 straipsnis

1. Meras yra vykdomoji savivaldybės valdžia. Jį pagal įstatymo nustatytą tvarką ketverių metų kadencijai renka gyventojai arba savivaldybės taryba.

2. Savo veikloje meras turi vadovautis įstatymais, savivaldybės tarybos nutarimais ir gyventojų sprendimais.

140 straipsnis

Savivaldybė gali turėti komunalinio turto, kurį galima panaudoti teritorinės bendruomenės labui.

141 straipsnis

1. Savivaldybė turi savo biudžetą.

2. Įstatymai numato nuolatinius savivaldybės pajamų šaltinius.

3. Savivaldybės taryba pagal įstatymų nustatytas sąlygas, tvarką ir sistemą nustato vietos mokesčių dydį.

4. Savivaldybės taryba pagal įstatymus nustato vietinių rinkliavų dydį.

5. Valstybė biudžeto asignavimais ir kitomis priemonėmis užtikrina įprastinį savivaldybių darbą.

142 straipsnis

Sritis yra administracinis-teritorinis vienetas, vykdantis regioninę politiką, įgyvendinantis valstybės politiką vietos lygiu bei užtikrinantis nacionalinių ir vietos interesų suderinamumą.

143 straipsnis

1. Kiekvienai sričiai vadovauja srities administracijos remiamas srities gubernatorius.
2. Srities gubernatorių skiria Ministrų Taryba.
3. Srities gubernatorius užtikrina valstybės politikos įgyvendinimą, nacionalinių interesų, teisės ir viešosios tvarkos užtikrinimą bei vykdo administracinę kontrolę.

144 straipsnis

Pagrindinės valstybės institucijos ir jų teritoriniai padaliniai vietos valdžios institucijų nutarimų teisėtumo kontrolę vykdo tik tais atvejais, jei tai leidžia įstatymai.

145 straipsnis

Savivaldybės taryba turi teisę apskųsti teismui kiekvieną jos teises pažeidžiantį nutarimą.

146 straipsnis

Įstatymai numato vietos savivaldos ir vietos administracijos institucijų organizavimą ir tvarką.

AŠTUNTAS SKYRIUS
KONSTITUCINIS TEISMAS

147 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas sudarytas iš 12 teisėjų. Vieną trečdalį jų renka Nacionalinis Susirinkimas, vieną trečdalį paskiria Prezidentas ir vienas trečdalis yra išrenkami bendrame Aukščiausiojo Kasacinio Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų posėdyje.
2. Konstitucinio Teismo teisėjai išrenkami ar paskiriami devynerių metų kadencijai. Jie negali būti perrenkami ar paskiriami pakartotinai. Kiekvienos kvotos Konstitucinio Teismo sudėtis pagal įstatymų nustatytą rotacinę tvarką turi būti atnaujinama kas trejus metus.

3. Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti profesionalūs, morališkai sąžiningi ir turintys bent 15 metų profesinę patirtį teisininkai.

4. Konstitucinio Teismo teisėjai slaptu balsavimu trejų metų laikotarpiui renka Teismo pirmininką.

5. Konstitucinio Teismo teisėjo statusas yra nesuderinamas su atstovo įgaliojimais, bet kokiomis valstybinėmis ar viešosiomis pareigomis, naryste politinėje partijoje ar profesinėje sąjungoje bei veikla, vykdant nevaržomas, komercines ar kitas apmokamas pareigas.

6. Konstitucinio Teismo teisėjas turi tokią pat neliečiamybę, kaip ir Nacionalinio Susirinkimo narys.

148 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai baigiasi, įvykus vienai iš šių aplinkybių:

1) pasibaigus kadencijai;

2) konstituciniam Teismui pateikus pranešimą apie atsistatydinimą;

3) įsigaliojus galutiniam teismo nuosprendžiui dėl įkalinimo už tyčinį baudžiamąjį nusikaltimą;

4) esant nuolatiniam *de facto* negebėjimui atlikti savo pareigų daugiau nei vienerius metus;

5) esant nesuderinamumui su veikla pagal 147 straipsnio 5 dalį;

6) mirus.

2. Konstitucinis Teismas slaptu balsavimu, reikalaujančiu ne mažiau nei dviejų trečdalių visų teisėjų balsų, gali panaikinti teisėjo neliečiamybę ar nuspręsti dėl jo *de facto* negebėjimo atlikti savo pareigų.

3. Nutraukus Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimus, naujas teisėjas turi būti paskiriamas ar išrenkamas iš tos pačios kvotos per vieną mėnesį.

149 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas:

1) teikia privalomus Konstitucijos paaiškinimus;

2) sprendžia dėl įstatymų, kitų Nacionalinio Susirinkimo ir Prezidento priimtų teisės aktų atitikties Konstitucijai;

3) sprendžia dėl Nacionalinio Susirinkimo, Prezidento, Ministrų Tarybos, vietos savivaldos ir centrinės vykdomosios valdžios institucijų kompetencijos;

4) priima sprendimus dėl Konstitucijos atitikties Bulgarijos Respublikos sudarytoms tarptautinėms sutartims iki jų ratifikavimo bei dėl vidaus

teisės aktų atitikties visuotinai pripažintoms tarptautinės teisės normoms ir tarptautinėms sutartims, kurių šalimi yra Bulgarija;

5) priima sprendimus dėl politinių partijų ir asociacijų atitikties Konstitucijai;

6) priima sprendimus dėl Prezidento ir viceprezidento rinkimų teisėtumo;

7) priima sprendimus dėl Nacionalinio Susirinkimo narių rinkimų teisėtumo;

8) priima sprendimus dėl Nacionalinio Susirinkimo apkaltos Prezidentui ar viceprezidentui.

2. Jokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai negali būti suteikiami ar sustabdomi įstatymu.

150 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas priima sprendimus gavęs ne mažiau nei vieną penktadalį visų Nacionalinio Susirinkimo narių, Prezidento, Ministrų Tarybos, Aukščiausiojo Kasacinio Teismo, Vyriausiojo administracinio teismo ir generalinio prokuroro balsų. Savivaldybės taryba gali pateikti nušalinimą dėl kompetencijos pagal ankstesnio straipsnio 1 dalies 3 punktą.

2. Aptikę prieštaravimų tarp įstatymų ir Konstitucijos Aukščiausiasis Kasacinis Teismas ar Vyriausiasis administracinis teismas turi nutraukti bylos nagrinėjimą ir dėl to kreiptis į Konstitucinį Teismą.

3. Kontrolierius gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu paskelbti žmogaus teises ir laisves pažeidžiantį įstatymą nekonstituciniu.

151 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo nutarimui priimti reikia daugiau nei pusės visų teisėjų balsų.

2. Konstitucinio Teismo sprendimai turi būti skelbiami oficialiame valstybės leidinyje per 15 dienų nuo jų išleidimo datos. Sprendimas turi įsigalioti per tris dienas nuo jo paskelbimo. Bet kuris, nekonstituciniu pripažintas teisės aktas nustoja galioti sprendimo įsigaliojimo dieną.

3. Teisės akto dalis, kuri nėra pripažinta nekonstitucine, lieka galioti.

152 straipsnis

Įstatymai nustato Konstitucinio Teismo struktūrą ir nagrinėjimo tvarką.

DEVINTAS SKYRIUS
KONSTITUCIJOS PAKEITIMAS
NAUJOS KONSTITUCIJOS PRIĖMIMAS

153 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas turi teisę keisti visas Konstitucijos nuostatas, išskyrus priklausančias Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimams.

154 straipsnis

1. Iniciatyvą Prezidentui pateikti Konstitucijos pataisos projektą turi vienas ketvirtadalis Nacionalinio Susirinkimo narių.

2. Nacionalinis Susirinkimas turi svarstyti pataisos projektą ne anksčiau nei praėjus vienam mėnesiui ir ne vėliau kaip po trijų mėnesių nuo jo pristatymo.

155 straipsnis

1. Konstitucinei pataisai priimti reikalingi ne mažiau nei trys ketvirtadaliai visų Nacionalinio Susirinkimo narių balsų trijų balsavimų metu per tris skirtingas dienas.

2. Pataisos projektas, gavęs mažiau nei tris ketvirtadalius, tačiau daugiau nei du trečdalius visų narių balsų, ne mažiau nei po dviejų mėnesių ir ne daugiau nei po penkių mėnesių gali būti teikiamas pakartotiniam svarstymui. Pataisos projektui jo naujo nagrinėjimo metu priimti reikalingi ne mažiau nei du trečdaliai visų narių balsų.

156 straipsnis

Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas turi pasirašyti Konstitucijos pataisą ir paskelbti ją oficialiame valstybės leidinyje per septynias dienas nuo jos priėmimo.

157 straipsnis

Didysis Nacionalinis Susirinkimas sudaromas iš 400 narių, renkamų pagal galiojantį rinkimų įstatymą.

158 straipsnis

Didysis Nacionalinis Susirinkimas:

1) priima naują Konstituciją;

2) priima sprendimus dėl bet kokių Bulgarijos Respublikos teritorijos pakeitimų ir ratifikuoja tokius pakeitimus numatančias tarptautines sutartis;

3) priima sprendimus dėl bet kokių valstybės struktūros ar valdymo formos pakeitimų;

4) priima sprendimus dėl šios Konstitucijos 5 straipsnio 2 ir 4 dalies bei 57 straipsnio 1 ir 3 dalies pataisų;

5) priima sprendimus dėl šios Konstitucijos 9 skyriaus pataisų.

159 straipsnis

1. Tik Prezidentas ir ne mažiau nei pusė Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo narių turi teisę pateikti Konstitucijos pataisos projektą pagal ankstesnį straipsnį.

2. Nacionalinis Susirinkimas turi svarstyti naujos Konstitucijos, siūlomos esamos Konstitucijos pataisos projektą ar įstatymo projektą dėl valstybės teritorijos keitimo pagal 158 straipsnį ne mažiau nei po dviejų mėnesių ir ne daugiau nei po penkių mėnesių nuo jo pateikimo datos.

160 straipsnis

1. Nacionalinio Susirinkimo nutarimui dėl Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo rinkimų reikia ne mažiau nei dviejų trečdalių visų narių balsų.

2. Prezidentas gali paskirti Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo rinkimų datą per tris mėnesius nuo Nacionalinio Susirinkimo nutarimo priėmimo.

3. Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimai baigiasi, surengus Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo rinkimus.

161 straipsnis

Įstatymo projektui priimti reikalingi daugiau nei du trečdaliai visų Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo narių balsų trijų balsavimų metu per tris skirtingas dienas.

162 straipsnis

1. Didysis Nacionalinis Susirinkimas gali priimti sprendimus tik dėl Konstitucijos pataisų projektų, dėl kurių jis buvo išrinktas.

2. Susiklosčius kritinei padėčiai Didysis Nacionalinis Susirinkimas vykdo Nacionalinio Susirinkimo funkcijas.

3. Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo įgaliojimai nustoja galioti po to, kai jis priima sprendimus dėl visų klausimų, kuriems buvo išrinktas. Tuomet Prezidentas paskiria rinkimus pagal įstatymų nustatytą tvarką.

163 straipsnis

Susirinkimo Pirmininkas turi pasirašyti Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo nutarimą ir paskelbti jį oficialiame valstybės leidinyje per septynias dienas nuo jo priėmimo.

DEŠIMTAS SKYRIUS
HERBAS, ANTSPAUDAS, VĖLIAVA, HIMNAS, SOSTINĖ

164 straipsnis

Bulgarijos Respublikos herbe vaizduojamas piestu stovintis liūtas tamsiai raudoname skyde.

165 straipsnis

Valstybės antspaudas vaizduos Bulgarijos Respublikos herbą.

166 straipsnis

Bulgarijos Respublikos vėliava bus trijų spalvų: nuo viršaus horizontalios balta, žalia ir raudona.

167 straipsnis

Įstatymai numato valstybės antspaudo dėjimo ir nacionalinės vėliavos iškėlimo taisykles.

168 straipsnis

Nacionalinis Bulgarijos Respublikos himnas bus himnas „Mila Rodino".

169 straipsnis

Bulgarijos Respublika turės savo sostinę miestą Sofiją.

PEREINAMOSIOS IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

§ 1.

1. Priėmus Konstituciją Didysis Nacionalinis Susirinkimas turi nutraukti veiklą.

2. Didysis Nacionalinis Susirinkimas vykdo Nacionalinio Susirinkimo funkcijas iki naujo Nacionalinio Susirinkimo rinkimų. Šiuo laikotarpiu jis gali leisti įstatymo projektus dėl naujo Nacionalinio Susirinkimo, Prezidento, vietos savivaldos institucijų rinkimų bei kitų įstatymų. Tuo pačiu laikotarpiu turi būti sudaromas Konstitucinis Teismas ir Aukščiausioji teismų taryba.

3. Nacionalinio Susirinkimo nariai, Prezidentas, viceprezidentas ir Ministrų Tarybos nariai turi prisiekti pagal šioje Konstitucijoje numatytą priesaiką pirmojo Nacionalinio Susirinkimo posėdžio metu po šios Konstitucijos įsigaliojimo.

§ 2.

Laukiant Aukščiausiojo Kasacinio Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo rinkimų jų įgaliojimus pagal Konstitucijos 130 straipsnio 3 dalį ir 147 straipsnio 1 dalį vykdo Aukščiausiasis Bulgarijos Respublikos Teismas.

§ 3.

1. Galiojančių įstatymų nuostatos turi neprieštarauti Konstitucijai.

2. Per vienerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo Nacionalinis Susirinkimas turi panaikinti tas galiojančių įstatymų nuostatas, kurios nebuvo tiesiogiai panaikintos pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį.

3. Nacionalinis Susirinkimas turi priimti aiškiai šios Konstitucijos reikalaujamus įstatymus per trejus metus.

§ 4.

Konstitucijos nustatytas teismų sistemos organizavimas turi įsigalioti po naujų struktūrinių ir procesinių įstatymų priėmimo per terminą, nurodytą §3 2 dalyje.

§ 5.

Teisėjai, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo teisėjai tampa nepašalinami iš pareigų, jei per tris mėnesius nuo jos suformavimo Aukščiausioji teismų taryba nenusprendžia, kad jie neatitinka būtinų profesinių reikalavimų.

§ 6.

Laukiant naujų teisės aktų dėl Bulgarijos nacionalinės televizijos, Bulgarijos nacionalinio radijo ir Bulgarijos naujienų agentūros išleidimo Nacionalinis Susirinkimas gali vykdyti šių institucijų veiklą pagal Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo suteiktus įgaliojimus.

§ 7.

1. Rinkimai į Nacionalinį Susirinkimą ir vietos savivaldos institucijas turi būti surengti per tris mėnesius nuo Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo

veiklos nutraukimo. Prezidentas remdamasis jam suteiktais įgaliojimais turi paskelbti rinkimų datą pagal šios Konstitucijos 98 straipsnio 1 dalį.

2. Prezidento ir viceprezidento rinkimai turi būti surengti per tris mėnesius nuo rinkimų į Nacionalinį Susirinkimą datos.

3. Iki Prezidento ir viceprezidento rinkimų, jų šioje Konstitucijoje numatytus įgaliojimus vykdo pirmininkas (Prezidentas) ir vicepirmininkas (viceprezidentas).

§ 8.

Vyriausybė privalo vykdyti įgaliojimus pagal šią Konstituciją kol nebus sudaryta nauja Vyriausybė.

§ 9.

Ši Konstitucija įsigalioja nuo dienos, kai ją oficialiame valstybės leidinyje paskelbia Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas. Ji pakeičia 1971 m. gegužės 18 d. priimtą Bulgarijos Konstituciją.

PEREINAMOSIOS IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

§ 4.

1. Per tris mėnesius nuo įstatymo dėl Bulgarijos Respublikos Konstitucijos pakeitimo ir papildymo įsigaliojimo Nacionalinis Susirinkimas turi priimti įstatymus, susijusius su šių pakeitimų ir papildymų įgyvendinimu.

2. Per tris mėnesius nuo § 1 3 dalies įsigaliojimo Aukščiausioji teismų taryba turi paskirti teismo institucijų vadovus.

§ 5.

Teismo institucijų vadovai, kurie iki šio įstatymo įsigaliojimo užėmė atitinkamas administracines pareigas ilgiau nei 5 metus, gali būti paskirti į tas pačias pareigas ne daugiau nei vienai kadencijai.

§ 6.

Teisėjai, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo teisėjai, kurie šio įstatymo įsigaliojimo metu nebuvo pabaigę atitinkamų pareigų trejų metų kadencijos, tampa nepašalinami iš pareigų pagal šio įstatymo § 1 1 dalį.

§ 7.

1 paragrafo 3 dalis įsigalioja nuo 2004 m. sausio 1 d.

PASKUTINĖ NUOSTATA

§ 7.

§2 įsigalioja nuo Sutarties dėl Bulgarijos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą įsigaliojimo dienos ir nėra taikomas tarptautinėms sutartims.

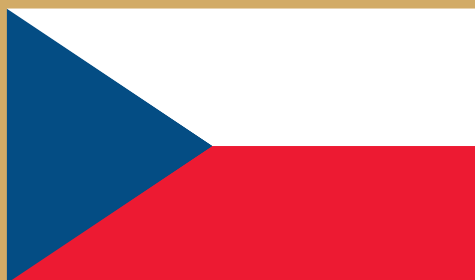
PASKUTINĖS NUOSTATOS

§ 12.

Nacionalinis Susirinkimas turi priimti įstatymus dėl šių pakeitimų ir papildymų taikymo per vienerius metus nuo Įstatymo dėl Bulgarijos Respublikos Konstitucijos pakeitimo ir papildymo įsigaliojimo.

§ 13.

1 ir 2 punktai įsigalioja nuo 2008 m. sausio 1 d.

ČEKIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Čekiškajam konstitucingumui didelę įtaką turėjo T. G. Masarykas[1], E. Benešas, M. R. Štefanikas, kurie buvo Čekoslovakijos Nacionalinės Tarybos vadovais. 1918 m. buvo priimta Laikinoji Konstitucija, įtvirtinanti tris pagrindines aukščiausiąsias valdžias: Nacionalinį Susirinkimą, Respublikos Prezidentą ir Vyriausybę[2], o 1920 m. Čekoslovakijos valstybėje galiausiai buvo priimta nuolatinė Konstitucija. Joje įtvirtintos tokios pagrindinės valdžios: Nacionalinis Susirinkimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir ministerijos bei teismai, tarp jų ir Konstitucinis Teismas. „Čekoslovakijos politinė sistema, paremta 1920 m. Konstitucija, atrodė nusižiūrėta iš prancūzų, tačiau buvo daug stabilesnė (...)“[3]. „Vidurio Rytų Europoje, gairinamoje totalitarizmo vėjų, tik Čekoslovakijai pavyko iki 1938 m. išlaikyti demokratinę parlamentinę santvarką ir ekonominį stabilumą“[4]. Į Konstitucijos tekstą buvo įtrauktas Pagrindinių teisių ir laisvių katalogas. 1920 m. Konstitucijos tekstas 1938 m. buvo papildytas keliais konstituciniais įstatymais, priimtais 1920–1938 m. laikotarpiu. Miuncheno susitarimu tarp Vokietijos, Italijos, Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos Čekoslovakijos Konstitucijoje numatyta tvarka buvo faktiškai panaikinta, o Konstitucija tapo negaliojanti. Taigi 1920 m. Konstitucija galiojo iki 1947 m. Tarpukario Čekoslovakijos Konstitucija buvo viena pažangiausių visoje Europoje[5]. Po to prasidėjo komunistinio režimo konstitucinė šalies santvarka. 1948 m. priimta nauja Čekoslovakijos Respublikos Konstitucija. 1960 m. ją pakeitė socialistinė Konstitucija.

---

[1] 1918 m. spalio 18 d. T. G. Masarykas JAV prezidentui W. Wilsonui pateikė Paryžiuje parengtą Vašingtono deklaraciją, kurioje skelbiama Čekoslovakijos nepriklausomybė.

[2] Apie laikotarpį nuo 1848 m. iki 1920 m. žr. Gerloch, A.; Hřebejk J.; Zoubek, V. *Ústavní systém České republiky*: *základy českého ústavního práva.* Praha: Prospektum, 2002, p. 9–20.

[3] Wandycz, P. S. *Laisvės kaina.* Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 222.

[4] Ten pat, p. 206.

[5] Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 184.

Galima teigti, kad čekiškoji konstitucinė tradicija labiausiai apčiuopiama 1920 m. Konstitucijoje[6], iš jos išaugo valdžios padalijimo į leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę bei jų tarpusavio santykių, kompetencijos ir struktūros tradicija. Be to, 1920 m. Čekoslovakijos konstitucinę sistemą, be paties Konstitucijos teksto, sudarė dar 18 konstitucinių įstatymų. Tokia 1920 m. Konstitucijos struktūra byloja apie jos polilegalumą, t. y. tai, kad ji yra daugiaaktė. Ši tradicija Čekijos konstitucinėje sistemoje išliko iki šių dienų[7].

„Mintis sukurti naują Čekoslovakijos konstituciją buvo deklaruota dar 1986 m. kovo mėnesį XII Čekoslovakijos komunistų partijos suvažiavime. Bet oficialiai darbai buvo pradėti tik 1988 m. lapkričio mėnesį“[8], t. y., kaip pastebėjo G. Mesonis, Aksominės revoliucijos metais (1989–1992)[9]. Taigi 1989 m. sausį buvo įkurta oficiali darbo grupė, ji 1989 m. paskelbė savo pirmąjį neoficialų darbinį pranešimą. Jis ypatingas tuo, kad pateikta trilypės konstitucijos koncepcija – t. y. sukurtas vientisas aktas, pavadintas ČSSR, ČSR ir SSR Konstitucija. Taigi „Čekoslovakijos Konstitucija turėjo kartu atlikti tiek Čekijos, tiek Slovakijos konstitucijos vaidmenį. Tačiau šio varianto buvo atsisakyta, nes imtasi rengti naujus konstitucinius dokumentus bei puoselėti idėją rengti atskiras federacijos, Čekijos ir Slovakijos konstitucijas. Tokiomis mintimis vadovaudamasis, Pilietinis forumas 1990 m. viešai publikavo naujos Čekoslovakijos konstitucijos variantą.“[10] Kiek vėliau, kaip dvitautei visuomenei, savo konstitucijos variantą pasiūlė V. Havelas, Čekoslovakijos Federacijos Prezidentas. Tačiau šių dviejų variantų Federalinis Susirinkimas neapsvarstė, „nes nei Pilietinio forumo, nei Prezidento paskelbti variantai nebuvo laikomi pasinaudojimo įstatymų

---

6 Jos struktūra tokia: Pirmasis skirsnis – bendrosios nuostatos; Antrasis skirsnis – Įstatymų leidybos valdžia. Nacionalinis Susirinkimas, sudarytas iš Deputatų Tarybos (300 narių) ir Senato (150 narių); Trečiasis skirsnis – Valstybės vadovas ir vykdomoji valdžia (apie Respublikos Prezidentą, Vyriausybę, ministerijas ir žemesniąsias administracines institucijas); Ketvirtasis skirsnis – Teismų valdžia. Konstitucinis Teismas; Penktasis skirsnis – Teisės ir laisvės, taip pat pilietinės pareigos; Šeštasis skirsnis – Tautinių, religinių ir rasinių mažumų apsauga.

7 Apie 1920 m. Čekoslovakijos Konstituciją žr. Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda*. II dil. Praha: Linde, 2001, p. 46–64.

8 Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda*. II dil. Praha: Linde, 2001, p. 110.

9 Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 185.

10 Gerloch, A.; Hrebejk, J.; Zoubek, Vl. *Ústavní systém České republiky.* Praha: Prospektrum, 2002, p. 74–75.

leidybos iniciatyva galimybe“[11]. Konstitucijai kurti buvo svarbūs konstituciniai įstatymai, priimti 1989–1992 m. laikotarpiu[12]. Reikia pabrėžti, kad istorinę reikšmę ir vertę turėjo 1991 m. konstitucinio įstatymo priėmimas, kuriuo buvo pritarta Pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių sąvadui, taip pat 1991 m. konstitucinis įstatymas dėl Konstitucinio Teismo. 1992 m. parlamentinių rinkimų rezultatai paskatino politinių partijų (Pilietinės demokratinės partijos (jų buvo dauguma) ir Judėjimo už demokratinę Slovakiją) atstovus 1992 m. birželį susitarti dėl Čekoslovakijos Federacijos panaikinimo vėliausiai iki 1993 m. sausio 1 d. Taigi 1992 m. konstituciniu įstatymu buvo nuspręsta panaikinti Čekoslovakijos Federaciją ir atkurti dvi nepriklausomas valstybes – Slovakiją ir Čekiją. Todėl paspartėjo dviejų konstitucijų, t. y. Čekijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos, rengimo darbai, o federacijos konstitucijos rengimo procesas buvo sustabdytas. Čekijos Respublikos Konstitucijai kurti buvo sudaryta atskira komisija. Ši komisija buvo dviejų blokų – „vyriausybinė“ ir „parlamentinė“. Čekijos Respublikos Konstitucijos kūrimo komisijai pavyko išspręsti pagrindinius tuometinių politikų nesutarimus. Labiausiai buvo nesutariama dėl Pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių sąvado įtraukimo į Konstitucijos sudėtį be jokių pakeitimų bei dėl Čekijos Respublikos dvejų rūmų – Deputatų Rūmų ir Senato – parlamento koncepcijos[13].

[11] Gerloch, A.; Hrebejk, J.; Zoubek, Vl. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum, 2002, p. 75.

[12] 1989 m. lapkričio 17 d. simbolizuoja komunistinės sistemos žlugimą Čekoslovakijoje, taip pat ir permainų procesą, įtvirtinantį teisinės valstybės principus, pripažįstantį žmogaus teises ir laisves, politinių partijų laisvą varžymąsi ir t. t. Po 1989 m. lapkričio iš viso buvo priimtas 51 konstitucinis įstatymas (35 Federalinio Susirinkimo, 10 Čekijos Nacionalinės Tarybos, 6 Slovakijos Nacionalinės Tarybos). Šiais konstituciniais įstatymais buvo keičiama ir pildoma ligtolinė konstitucinė sistema, ruošiamasi priimti naujas konstitucijas. 1989/ Nr. 135 konstitucinis įstatymas atmetė 1960 m. nustatytą komunistų partijos dominuojančią padėtį ir marksizmo-leninizmo tezes dėl švietimo, auklėjimo ir išsilavinimo; kiti konstituciniai įstatymai buvo susiję su rinkimais, centrinių federalinių organų keitimu, galimybe atleisti deputatą, su deputatų ir rinkėjų santykių pokyčiais ir vadinamuoju „laisvu mandatu“; 1990 m. priimtas konstitucinis įstatymas dėl Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos pavadinimo keitimo į Čekoslovakijos Federacinę Respubliką, o neilgai trukus šalis pavadinta Čekijos ir Slovakijos Federacine Respublika; dėl komunistų partijos turto grąžinimo žmonėms; buvo pakeista nuosavybės santykių ir jų apsaugos samprata; 1990 m. panaikintas Nacionalinis frontas; priimtas 1991 m. konstitucinis įstatymas dėl referendumo, o 1992 m. – dėl parlamento rinkimų. Pagal Gerloch, A.; Hrebejk, J.; Zoubek, Vl. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum, 2002.

[13] Plačiau apie šią komisiją ir politinius nesutarimus žr. Gerloch, A.; Hrebejk, J.; Zoubek, Vl. *Ústavní systém České republiky.* Praha: Prospektrum, 2002, p. 75–76.

Kiti nesutarimai dėl referendumo instituto ir teritorinių administracinių vienetų klausimo buvo palikti spręsti vėliau priimamais konstituciniais įstatymais. 1992 m. gruodžio mėnesį Čekijos Nacionalinėje Taryboje buvo apsvarstytas Komisijos pateiktas oficialus Čekijos Respublikos Konstitucijos projektas. Besvarstant kilo daug idėjų (pvz., valstybę pavadinti Čekomoravijos Respublika). Kuriant Čekijos Respublikos Konstituciją buvo pasiūlyti keturi baigti konstitucijos projektai, kuriuos pateikė keturi politiniai subjektai – oficialusis „koalicinis" projektas, čekų ir moravų komunistų partija, trijų partijų blokas, vadinamas Liberaliąja socialine unija, ir Čekoslovakijos socialinė demokratinė partija. Tačiau paskutinių trijų projektų Čekijos Nacionalinė Taryba neapsvarstė. 1992 m. gruodžio 15 d. buvo priimtas konstitucinis įstatymas dėl priemonių, susijusių su Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos panaikinimu. Galiausiai 1992 m. gruodžio 16 d. Čekijos Nacionalinė Taryba pritarė Čekijos Respublikos Konstitucijai (konstitucinis įstatymas Nr. 1/1993). Už jos priėmimą balsavo 172 deputatai, prieš – 16, susilaikė – 10, iš viso dalyvavo 198 deputatai iš dviejų šimtų. Balsavimas dėl Konstitucijos vyko viešai, pirmininkaujančiajam skaitant deputatų pavardes abėcėlės tvarka ir fiksuojant televizijos kameroms[14]. Parengta nauja Čekijos Respublikos Konstitucija įsigaliojo 1993 m. sausio 1 d. Šiek tiek anksčiau, 1992 m. rugsėjo 1 d., buvo pritarta ir Slovakijos Respublikos Konstitucijai[15].

---

14 Apie likusius nesutarimus, minimus keturis konstitucijos projektus, apie balsavimo eigą plačiau žiūrėti Gerloch, A.; Hrebejk, J.; Zoubek, Vl. *Ústavní systém České republiky.* Praha: Prospektrum, 2002, p. 77.

15 Slovakų Respublikos Konstitucija nuo Čekijos Respublikos Konstitucijos labiausiai skiriasi šiais aspektais: 1) preambulėje pabrėžtas tautinis, o ne pilietinis principas; 2) teisių ir laisvių katalogas tiesiogiai įtrauktas į Konstituciją; 3) yra atskiras skirsnis, skirtas šalies ekonomikai, kurios pagrindas yra socialiai ir ekologiškai orientuota rinkos ekonomika; 4) leidžiamąją valdžią vykdo vienų rūmų Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba; 5) referendumas vykdomas, remiantis Respublikos Prezidento pareiškimu arba tautos iniciatyva. Referendumo dalyku negali būti pagrindinės teisės ir laisvės, mokesčiai, valstybės biudžetas; 6) prokuratūra, kaip konstitucinis Slovakijos Respublikos organas, turi saugoti ne tik valstybės interesus, bet ir teises bei įstatymo saugomus fizinių ir juridinių asmenų interesus; 7) Slovakijos Respublikos Konstitucija nesiremia čekoslovakiško valstybingumo tradicija. Slovakijos Respublikos Konstitucija per savo veikimo laikotarpį buvo tris kartus tiesiogiai pildyta. Žr.: Gerloch, A.; Hřebejk J.; Zoubek, V. *Ústavní systém České republiky*: *základy českého ústavního práva.* Praha: Prospektum, 2002, p. 67. Apie šiuolaikinės Čekijos Respublikos Konstitucijos rengimo procesą žr. Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda. II dil. Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011, p. 68–328.

Čekijos Respublikos Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalis apibrėžia konstitucinę Čekijos sistemą (ček. *ústavní pořad*ek) ir nurodo, kas ją sudaro: ši Konstitucija, Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadas, konstituciniai įstatymai, priimti vadovaujantis šia Konstitucija, ir Nacionalinio Čekoslovakijos Respublikos Susirinkimo, Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos Federalinio Susirinkimo bei Čekijos Nacionalinės Tarybos, apibrėžusios valstybines Čekijos Respublikos sienas, konstituciniai įstatymai ir Čekijos Nacionalinės Tarybos konstituciniai įstatymai, priimti po 1992 m. birželio 6 d.

Taigi Čekijos Respublikos Konstitucijoje vartojamas terminas „konstitucinė sistema“. Jis reiškia, kad šalia paties Konstitucijos teksto egzistuoja kiti konstituciniai įstatymai, kurie ir sudaro juridinę konstitucinės sistemos visumą. Konstitucinė Čekijos Respublikos sistema suvokiama kaip visų galiojančių konstitucinių įstatymų nebaigtinis rinkinys, kuris ir sudaro Čekijos Respublikos Konstituciją plačiąja prasme[16].

Čekijos konstitucinės sistemos tendencija kisti yra akivaizdi: 1993 m. konstitucinę sistemą sudarė trylika dokumentų, įskaitant ir pačią Konstituciją. 1993 m. sausio 1 d. šis sąrašas buvo papildytas dar trylika konstitucinių įstatymų. Aišku, kad šie įstatymai skiriasi nuo kitų ir yra aukščiausios teisinės galios. Čekijos Respublikos konstitucinę sistemą sudarančių dokumentų statusas yra vienodas – nė vienas nėra viršesnis už Konstituciją. Tačiau Čekijos Respublikos konstitucinėje sistemoje dominuojanti Konstitucijos ir Pagrindinių teisių ir laisvių sąvado padėtis yra neginčijama, tą įrodo ir šalies Konstitucijos 3 straipsnis, pabrėžiantis, jog Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadas yra sudėtinė Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos dalis. Iš minėtos Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalies bei iš paties konstitucinių įstatymų sąrašo aišku, jog Čekijos Respublikos konstitucinę sistemą sudaro ir konstituciniai įstatymai, priimti prieš Čekijos Respublikos susikūrimą. Čekų konstitucionalistas V. Pavličekas[17] teigia, jog tai, kad pagal minėtą Respublikos Konstituciją į konstitucinę sistemą yra įtraukti konstituciniai įstatymai, priimti prieš susikuriant Čekijos Respublikai, byloja apie Čekoslovakijos valstybingumo tęstinumą. Jo nuomo-

16 Pavliček, V. *Ústavní právo a statověda*. II dil. Praha: Linde. 2001, p. 113; Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda. II dil. Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011, p. 328.

17 Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda. II dil. Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011, p. 335.

ne, 1992 m. Čekijos konstitucinėje sistemoje veikė beveik penkiasdešimt konstitucinių įstatymų. Neperimti konstituciniai įstatymai buvo arba sustabdyti, arba įgijo įstatymo galią. Čekų konstitucionalistai[18] respublikos konstituciją vadina polilegalia, t. y. daugiaakte, kadangi ją sudaro dvidešimt konstitucinių įstatymų, ir atkreipia dėmesį, jog polilegali konstitucinė tvarka yra čekoslovakiškoji tradicija, nes visos Čekoslovakijos konstitucijos (1920, 1948, 1960) buvo polilegalios, t. y. daugiaaktės.

Čekijos Konstitucija sudaryta iš preambulės ir 113 straipsnių, suskirstytų į aštuonis skirsnius.

Preambulėje pabrėžiamas istorinis kontekstas, teisinis pagrindas, iš kurio tradicijų išsirutuliojo naujosios kartos konstitucijos. Preambulėje atskleidžiamas ir Konstitucijos priėmimo būdas – Čekijos pagrindinį dokumentą priima „laisvai išrinkti atstovai“, t. y. parlamentas.

Pirmame skirsnyje „Pagrindinės nuostatos“ (1–14 str.) apžvelgiama valstybė, jos forma, valdžios padalijimo principas, nustatoma valdžios įstaigų paskirtis, teritorijų vientisumas ir sienų keičiamumas, pilietybės įgijimas ir praradimas, Konstitucijos statusas, tarptautinių sutarčių statusas, jų santykis su nacionaliniais teisės aktais. Pasak V. Pavličeko[19], valstybės forma ir jos pavadinimas įvardyti Konstitucijos 1 straipsnyje, kuriame skelbiama, kad Čekijos Respublika yra suvereni, vientisa ir demokratiška teisinė valstybė, sukurta pagarbos žmogaus ir piliečio teisėms bei laisvėms pagrindais. Taigi, minėto čekų konstitucionalisto nuomone, Čekijos valstybė yra respublika, ir tai yra esminis jos požymis. Konstitucijos 2 straipsnio 1 dalis įtvirtina valdžių padalijimo principą, t. y. Tauta yra kiekvienos valstybės valdžios šaltinis; ją įgyvendina įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžia. Šis straipsnis, kaip rašo V. Pavličekas[20], „įtvirtina demokratinę valstybės valdžią bei valstybės valdžios padalijimo principą“. Atsižvelgiant į Konstitucijos 1 ir 2 straipsnius, Konstitucijos struktūrą ir turinį, aiškėja, kad Čekijos Respublika yra parlamentinė valstybė. Valsty-

[18] Pavliček, V. *Ústavní právo Česke republiky*. II dil, čast 1. Praha: Linde, 2001, p. 120; Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda. II dil. Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011, p. 336.

[19] Pavliček, V. *Ústavní právo České republiky*. II dil, čast 1. Praha: Linde, 2001, p. 149; Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda. II dil. Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2011, p. 368.

[20] Pavliček, V. *Ústavní právo České republiky. II dil, čast 1.* Praha: Linde, 2001, p. 144; Pavliček, V. a kolektiv. *Ústavní právo a statověda. II dil. Ústavní právo České republiky.* Praha: Leges, 2011, p. 376.

bės valdžios nėra viena kitai pavaldžios, tarp jų nėra hierarchinės sąrangos, o suverenitetas priklauso tautai. Pabrėžtina, jog šio skirsnio 1 ir 10 straipsniai buvo keičiami. Pirmas straipsnis buvo papildytas antrąja dalimi, nustatančia, kad Čekijos Respublika laikosi įsipareigojimų, išplaukiančių iš tarptautinės teisės. Į Konstitucijos tekstą buvo įtraukti 10a ir 10b straipsniai. Šie straipsniai detalizuoja valstybės valdžios institucijų ir tarptautinių organizacijų ar institucijų sąveiką.

Antrame skirsnyje „Įstatymų leidžiamoji valdžia" (15–53 str.) įtvirtintas parlamento institutas. Parlamentas sudarytas iš dvejų rūmų – Deputatų ir Senato, nustatytas deputatų (200) ir senatorių (81) skaičius, įtvirtinti tiek vienų rūmų, tiek kitų rinkimų pagrindiniai nuostatai ir t. t.[21] Akcentuotina, jog šio skirsnio 39, 43, 49 ir 52 straipsniai buvo keičiami. Šios pataisos yra susijusios su karo padėties paskelbimu, respublikos dalyvavimu tarptautinės organizacijos gynybos sistemose, tarptautinių sutarčių ratifikavimu, įstatymo ir tarptautinių sutarčių paskelbimo tvarka.

Trečiasis skirsnis „Vykdomoji valdžia" (54–80 str.) yra padalytas į dvi dalis – „Prezidentas" ir „Vyriausybė". Čia įtvirtintas Respublikos Prezidento statusas, jo rinkimai, atsakomybė. Taip pat apibrėžiama Vyriausybės atsakomybė, nustatoma Vyriausybės struktūra[22]. Šio skirsnio 54 ir 62 straipsniai buvo keičiami. Šie pakeitimai yra susiję su tiesioginių Prezidento rinkimų instituto įtvirtinimu bei tam tikrais Prezidento įgaliojimais malonės ir bausmių švelninimo srityje.

Ketvirtasis skirsnis „Teisminė valdžia" (81–96 str.) sudarytas iš dviejų dalių – „Konstitucinis teismas" ir „Teismai". Čia įtvirtintos bendrosios teismų ir teisėjų teisinio statuso nuostatos taip pat apibrėžiamas Konstitucinio Teismo teisinis statusas[23]. Šio skirsnio 87 straipsnis, nustatantis Konstitucinio Teismo funkcijas, buvo papildytas 3 dalimi, numatančia, kad atitinkamas įstatymas gali numatyti, kada vietoj Konstitucinio Teismo

---

[21] Apie Čekijos Respublikos parlamentą žr. Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 190–194.

[22] Apie Čekijos Respublikos Vyriausybę žr. Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 195–199.

[23] Apie konstitucinę justiciją žr.: Mesonis, G. Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga. *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 188–190; Gerloch, A. *Řizení před Ústavním Soudem*. Praha: Prospektum, 1995.

sprendimus priima Aukščiausiasis administracinis teismas. Konstitucinio Teismo institutas Čekijoje yra žinomas nuo 1921 m., kai Čekoslovakijos Respublikoje Konstitucinis Teismas veikė nuo 1921 m. iki 1931 m. ir nuo 1938 m. iki 1939 m., o Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas veikė nuo 1992 m. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo statusą reglamentuoja Konstitucijos 4 straipsnis, 19 straipsnio 2 dalis, 39 straipsnio 1, 2 dalys, 62 straipsnio punktas e), 63 straipsnio 3 dalis, 81 straipsnis, 83–89 straipsniai, Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadas, Įstatymas Nr. 182/1993 dėl Konstitucinio Teismo. Konstitucinį Teismą sudaro Senato pritarimu Prezidento dešimčiai metų skiriami 15 teisėjų. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo buveinė dar nuo Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos laikų yra Brno mieste. Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl įstatymų, kitų teisės aktų, prieštaraujančių konstituciniam reguliavimui, panaikinimo; vietos savivaldos institucijų pateiktų konstitucinių skundų dėl neteisėto valstybės kišimosi į jų veiklą; konstitucinio skundo dėl valstybės valdžios institucijų sprendimo ar kitokios veiklos, pažeidžiančios Konstitucijos garantuotas pagrindines teises ir laisves; apskųsto deputato ar senatoriaus išrinkimo teisėtumo; priemonių, būtinų įgyvendinti tarptautinio teismo sprendimą; sprendimo paleisti politinę partiją; valstybės ir teritorinės savivaldos institucijų ginčų kompetencijos klausimų ir t. t.

Penktame skirsnyje įtvirtintas Čekijos aukščiausiosios kontrolės valdybos statusas, jos struktūra ir vadovybės formavimas.

Šeštame skirsnyje įtvirtintos nuostatos, apibrėžiančios Čekijos nacionalinio banko teisinį statusą.

Septintame skirsnyje (99–105 str.) nustatytas Čekijos Respublikos skirstymas į teritorines savivaldas. Aukštesnieji administraciniai vienetai yra nustatyti konstituciniu įstatymu Nr. 347/1997 dėl aukštesniųjų administracinių vienetų įkūrimo (13 apskričių ir Prahos miesto teritorija).

Aštuntas skirsnis skirtas laikinosioms ir baigiamosioms nuostatoms (106–113 str.).

Laikinosios nuostatos yra susijusios su Senato išrinkimu, kurio pareigas ėjo Laikinasis Senatas, su prokuratūros valstybinių atstovų institucijos funkcijų atlikimu, su karo teismais, kurie iki 1993 m. gruodžio 13 d. buvo Čekijos teismų sistemos sudėtine dalimi. Šio skirsnio 112 straipsnis apibūdina konstitucinę Čekijos sistemą ir apibrėžia jos ribas. Paskutiniame, 113 straipsnyje, nurodoma Konstitucijos įsigaliojimo data.

1992 m. Čekijos Nacionalinės Tarybos prezidiumo nutarimu Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadas buvo paskelbtas Čekijos Respublikos Konstitucijos sudėtine dalimi.

Šios šalies teisių ir laisvių sistemos ištakų galime ieškoti ir tradicinėje šalies terpėje, t. y. „1920 m. Čekijos Konstitucijos pagrindinių teisių ir laisvių kataloge, austriškoje teisinėje tradicijoje“[24], ir tarptautinėje terpėje, t. y. 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje bei tarptautiniuose susitarimuose, pavyzdžiui, 1948 m. JTO Generalinės Asamblėjos visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, 1966 m. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte bei Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte, 1950 m. Europos Tarybos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Europos socialinėje chartijoje[25]. Be to, šalis, tobulindama pagrindinių teisių ir laisvių sistemą, prisijungė prie svarbių tarptautinių dokumentų[26].

Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadą sudaro preambulė ir 44 straipsniai, suskirstyti į šešis skirsnius.

Sąvado *preambulėje* akcentuojamos prigimtinės žmogaus ir piliečio teisės, įstatymo viršenybės principas, tautos teisė į apsisprendimą. Pirmasis skirsnis „*Pagrindinės nuostatos*“ (1–4 str.) skelbia, jog pagrindinės teisės ir laisvės yra neatskiriamos, neatimamos, nenustelbiamos ir nepanaikinamos, įtvirtina demokratinės ir teisinės valstybės principus, galimybę riboti teises ir laisves tik įstatymu. Antrasis skirsnis „*Žmogaus teisės ir laisvės*“ (5–23 str.) išskaidytas į dvi dalis „Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvė“ bei „Politinės teisės“. Pirmojoje dalyje nustatyta, jog kiekvienas gali turėti teisę į gyvybę, asmens neliečiamybę bei privatumą, asmeninę laisvę, laiduojama teisė į nuosavybę, nuosavybės, būsto neliečia-

---

[24] Pavliček, V. a kolektiv. *Ustava a ustavni rad České republiky*. Praha: Linde, 1999, p. 19.

[25] Pagal Pavliček, V. a kolektiv. *Ustava a ustavni rad České republiky*. Praha: Linde, 1999, p. 126-127.

[26] Keletą iš jų paminėsime: Vaiko teisių konvencija (Čekijoje įsigaliojo 1991); Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį (Čekijoje įsigaliojo 1955); Konvencija dėl politinių moterų teisių (Čekijoje įsigaliojo 1955); Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Čekijoje įsigaliojo 1974); Konvencija dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai (Čekijoje įsigaliojo 1974); Konvencija dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo (Čekijoje įsigaliojo 1987); Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (Čekijoje įsigaliojo 1988); Konvencija dėl diskriminacijos darbo ir profesinės veiklos srityje (Čekijoje įsigaliojo 1990).

mybę, asmeninių duomenų apsaugą, judėjimo laisvę, minties, sąžinės ir religijos laisvę, mokslinio tyrimo ir meninės kūrybos laisvę. Antrojo Sąvado skirsnio antrojoje dalyje įtvirtintos šios teisės: laisvė į informaciją, teisė skleisti idėjas, peticijos teisė, teisė laisvai rinktis, vienytis, dalyvauti valstybės valdyme tiek tiesiogiai, tiek per laisvai išrinktus atstovus. Sąvade per dvidešimt jo galiojimo metų buvo padarytas vienas pakeitimas – antrojo skirsnio politinių teisių dalies 17 straipsnis buvo papildytas 5 dalimi, kurioje įtvirtinta, jog valstybės ir savivaldybių institucijos privalo tinkamu būdu pateikti informaciją apie savo veiklą. Įgyvendinimo sąlygas nustato įstatymas. Trečiajame skirsnyje „*Tautinių ir etninių mažumų teisės*" (24–25 str.) nurodyta, kad priklausymas vienai ar kitai tautinei ar etninei mažumai negali kam nors kenkti. Tautinių ar etninių mažumų piliečiams yra užtikrinama teisė į išsilavinimą gimtąja kalba, teisė vartoti oficialiuose santykiuose gimtąją kalbą bei teisė dalyvauti sprendžiant klausimus, susijusius su tautinėm arba etninėm mažumom. Ketvirtajame skirsnyje „*Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės*" (26–35 str.) nurodoma, kad kiekvienas turi teisę į laisvą profesijos ir jai rengimosi būdo pasirinkimą, teisę vykdyti kitokią ūkinę veiklą, teisę laisvai vienytis į profesines sąjungas. Laiduojama teisė tam tikrai asmenų grupei į didesnę sveikatos apsaugą darbo metu, tėvystės ir šeimos apsaugą, teisė gauti senatvės ir invalidumo pensijas, ypatinga nėščiųjų priežiūra. Čia įtvirtinta kiekvieno teisė į išsilavinimą, intelektinės veiklos rezultatų apsaugą, pareiga nekelti grėsmės aplinkai bei teisė gauti informaciją apie aplinkos užterštumą. Penktasis skirsnis „*Teisė į teisminę ir kitą teisinę gynybą*" (36–40 str.) nustato kiekvieno teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, teisę į administravimo organo neteisėto sprendimo arba neteisingos valstybinės tvarkos padarytos žalos atlyginimą. Čia yra nurodyti ir pagrindiniai procesiniai bei universalieji principai. Šeštajame skirsnyje „*Bendrosios nuostatos*" (41–44 str.) apibrėžtos kai kurios kategorijos, užsieniečių teisinis statusas, teisėjų ir prokurorų veiklos turinys[27].

[27] Žr. plačiau: Deviatnikovaitė, I. *Lietuvos ir Čekijos Respublikos konstitucijos: lyginamoji analizė*. Magistro darbas, 2003.

ČEKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[28]

1992 m. gruodžio 16 d.

Čekijos Nacionalinė Taryba priėmė šį konstitucinį įstatymą:

PREAMBULĖ

Mes, Čekijos Respublikos gyventojai Čekuose, Moravijoje ir Silezijoje, Nepriklausomos Čekijos valstybės atkūrimo metu, ištikimi visoms geroms senovės Čekijos Karalystės valstybingumo ir Čekoslovakijos valstybingumo tradicijoms, apsisprendę sukurti, puoselėti ir vystyti Čekijos Respubliką nepaliečiama žmogiškojo garbingumo ir laisvės dvasia kaip lygiateisių, laisvų gyventojų, kurie suvokia savo pareigas kitam ir atsakomybę visiems, valdžia, kaip laisva ir demokratiška valstybė, grįsta žmogaus teisių pagarba ir pilietinės visuomenės principais, kaip europietiškų ir pasaulio demokratijų šeimos dalis, apsisprendę kartu saugoti ir vystyti paveldėtą gamtos ir kultūrinį, materialųjį bei dvasinį turtą, apsisprendę vadovautis visais patvirtintais teisėtos valstybės principais, per savo laisvai išrinktus atstovus priimame šią Čekijos Respublikos Konstituciją.

[28] Čekijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Čekijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.usoud.cz/en/constitution-of-the-czech-republic/, išversta iš čekų ir anglų kalbų.

PIRMASIS SKIRSNIS
BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

1. Čekijos Respublika yra suvereni, vientisa ir demokratiška teisinė valstybė, sukurta pagarbos žmogaus ir piliečio teisėms bei laisvėms pagrindais.

2. Čekijos Respublika laikosi įsipareigojimų, išplaukiančių iš tarptautinės teisės.

2 straipsnis

1. Tauta yra kiekvienos valstybės valdžios šaltinis; ją įgyvendina įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžia.

2. Konstitucinis įstatymas gali nurodyti atvejus, kai tauta tiesiogiai įgyvendina valstybės valdžią.

3. Valstybės valdžia tarnauja visiems piliečiams ir ją naudoti galima tik tais atvejais, mastais ir būdais, kuriuos nustato įstatymas.

4. Kiekvienas pilietis gali daryti tai, ko įstatymas nedraudžia, niekas negali būti verčiamas daryti tai, ko įstatymas nenumato.

3 straipsnis

Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadas yra sudėtinė Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos dalis.

4 straipsnis

Pagrindines teises ir laisves saugo teisminė valdžia.

5 straipsnis

Politinė sistema yra grįsta laisvu ir savanorišku politinių partijų susikūrimu bei laisvu politinių partijų, gerbiančių pagrindinius demokratijos principus bei atmetančių prievartą, kaip savo interesų įgyvendinimo priemonę, varžymusi.

6 straipsnis

Politiniai sprendimai kyla iš daugumos valios, išreikštos per laisvą balsavimą. Priimant sprendimus dauguma turi paisyti mažumų teisių apsaugos.

7 straipsnis

Valstybė rūpinasi taupiu gamtinių išteklių naudojimu bei gamtos turtų apsauga.

8 straipsnis

Užtikrinama administracinių teritorinių vienetų savivalda.

9 straipsnis

1. Konstitucija gali būti papildoma arba keičiama tik konstituciniais įstatymais.

2. Esminių demokratinės teisinės valstybės nuostatų pakeitimas yra neleistinas.

3. Teisinės normos negali būti interpretuojamos taip, kad būtų sukelta grėsmė arba pateisinamas demokratinių valstybės pagrindų pašalinimas.

10 straipsnis

Paskelbtos tarptautinės sutartys, kurių ratifikacijai pritarė Parlamentas ir jomis Čekijos Respublika yra įpareigota, yra teisinės sistemos dalis; jeigu tarptautinės sutarties ir įstatymo nuostatos skiriasi, tarptautinė sutartis turi viršenybę prieš įstatymą.

10a straipsnis

1. Kai kurie Čekijos Respublikos valdžios institucijų įgaliojimai gali būti tarptautine sutartimi perduoti tarptautinei organizacijai ar institucijai.

2. Šio straipsnio pirmoje dalyje nurodytos tarptautinės sutarties ratifikacijai reikalingas Parlamento sutikimas, jeigu konstituciniu įstatymu nenumatyta, kad ratifikacijai reikalingas referendume išreikštas sutikimas.

10b straipsnis

1. Vyriausybė reguliariai ir iš anksto informuoja Parlamentą apie klausimus, susijusius su įsipareigojimais, kylančiais iš Čekijos Respublikos narystės tarptautinėje organizacijoje ar institucijoje, minimoje 10a straipsnyje.

2. Parlamento Rūmai nustatyta tvarka pateikia savo nuomonę apie tokios tarptautinės organizacijos ar institucijos parengtus sprendimus.

3. Įstatymas, nustatantis abejų Parlamento Rūmų bendradarbiavimo, vidaus darbo tvarkos ir vadovavimo principus, gali pavesti suformuoti nuomonę, numatytą straipsnio 2 dalyje, pagal kompetenciją iš abejų Parlamento Rūmų suformuotai kolegijai.

11 straipsnis

Čekijos Respublikos teritorija yra vientisa, jos valstybės sienos gali būti keičiamos tik konstituciniu įstatymu.

12 straipsnis

1. Čekijos Respublikos pilietybės įgijimo ir praradimo sąlygas nustato įstatymas.

2. Niekam negali būti atimta pilietybė prieš jų valią.

13 straipsnis

Čekijos Respublikos sostinė yra Praha.

14 straipsnis

1. Čekijos Respublikos valstybiniai simboliai yra didelis ir mažas valstybės herbas, valstybės spalvos, valstybės vėliava, Respublikos Prezidento vėliava, valstybės antspaudas ir valstybės himnas.

2. Valstybės simbolius ir jų naudojimo tvarką nustato įstatymas.

ANTRASIS SKIRSNIS
ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

15 straipsnis

1. Įstatymų leidžiamoji valdžia Čekijos Respublikoje priklauso Parlamentui.

2. Parlamentą sudaro dveji rūmai – Deputatų Rūmai ir Senatas.

16 straipsnis

1. Deputatų Rūmus sudaro 200 deputatų, renkamų ketveriems metams.

2. Senatą sudaro 81 senatorius, renkamas šešeriems metams. Trečdalis senatorių renkami kas dvejus metus.

17 straipsnis

1. Rinkimai į abejus Rūmus rengiami likus trisdešimčiai dienų iki Rūmų narių įgaliojimų pasibaigimo.

2. Jei Deputatų Rūmai paleidžiami, rinkimai turi įvykti per šešiasdešimt dienų po jų paleidimo.

18 straipsnis

1. Deputatų Rūmai renkami remiantis slapta, visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, pagal proporcingo atstovavimo sistemą.

2. Senatas renkamas remiantis slapta, visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, pagal daugumos atstovavimo sistemą.

3. Teisė balsuoti suteikiama kiekvienam Čekijos Respublikos piliečiui, sulaukusiam 18 metų.

19 straipsnis

1. Į Deputatų Rūmus gali būti renkamas kiekvienas Čekijos Respublikos pilietis, turintis teisę balsuoti ir sulaukęs 21 metų.

2. Į Senatą gali būti renkamas kiekvienas Čekijos Respublikos pilietis, turintis teisę balsuoti ir sulaukęs 40 metų.

3. Įgaliojimus veikti deputatas ar senatorius įgyja jį išrinkus.

20 straipsnis

Kitas rinkimų teisės įgyvendinimo, rinkimų organizavimo ir teisminio nagrinėjimo apimties sąlygas nustato įstatymas.

21 straipsnis

Niekas vienu metu negali būti abejų Parlamento Rūmų nariu.

22 straipsnis

1. Su deputato arba senatoriaus pareigomis nesuderinamos Respublikos Prezidento, teisėjo ir kitos pareigos, kurias nustato įstatymas.

2. Nuo tos dienos, kai deputatas arba senatorius ėmėsi Respublikos Prezidento, teisėjo arba kitokių pareigų, nesuderinamų su deputato arba senatoriaus kompetencija, prarandami deputato ar senatoriaus įgaliojimai.

23 straipsnis

1. Deputatas prisiekia pirmajame Deputatų Rūmų posėdyje, kuriame dalyvauja.

2. Senatorius prisiekia pirmajame Senato Rūmų posėdyje, kuriame dalyvauja.

3. Nustatomas toks deputato ir senatoriaus priesaikos tekstas: „Prisiekiu ištikimybę Čekijos Respublikai. Prisiekiu saugoti jos Konstituciją ir įstatymus. Prisiekiu savo garbe, kad pareigas vykdysiu visos Tautos naudai ir remsiuosi geriausiais savo įsitikinimais bei sąžine.“

24 straipsnis

Deputatas ar senatorius gali atsisakyti savo mandato, paskelbdamas apie tai Rūmų, kurių narys jis yra, posėdyje. Jei to neįmanoma atlikti dėl svarbių aplinkybių, turi būti elgiamasi, kaip nustatyta įstatymu.

25 straipsnis

Deputato arba senatoriaus įgaliojimai nutrūksta, kai:
a) atsisakoma prisiekti arba prisiekiama su išlygomis,
b) pasibaigia įgaliojimų laikas,
c) atsistatydina,
d) praranda rinkimų teisę,
e) paleidžiami Deputatų Rūmai (deputatams),
f) atsiranda funkcijų nesuderinamumas pagal 22 straipsnį.

26 straipsnis

Deputatai ir senatoriai vykdo savo įgaliojimus asmeniškai, nepažeisdami priesaikos ir nesaistomi jokių įsipareigojimų.

27 straipsnis

1. Deputato ar senatoriaus negalima persekioti ar bausti už balsavimus Deputatų Rūmuose arba Senate, arba jų struktūriniuose padaliniuose.

2. Deputatams ar senatoriams negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už pasisakymus parlamente ar jų struktūriniuose padaliniuose. Parlamento Rūmai deputatui ar senatoriui, kurių nariu jis yra, gali taikyti drausminę atsakomybę.

3. Deputatas ar senatorius, padaręs pažeidimą, atsako tik Parlamento Rūmams, kurių nariu jis yra, išskyrus tuos atvejus, kai įstatymas nustato kitaip.

4. Deputatas ar senatorius negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn be Parlamento Rūmų, kurių nariu jis yra, sutikimo. Jei atitinkami Parlamento Rūmai neduoda sutikimo, baudžiamasis persekiojimas turi būti nutrauktas.

5. Deputatas ar senatorius gali būti suimamas tik tuo atveju, kai sulaikomas darantis nusikalstamą veiką ar tuoj po to. Kompetentinga institucija nedelsiant informuoja Parlamento Rūmų, kurių nariu sulaikytasis yra, Pirmininką ir jei Pirmininkas per 24 valandas nuo sulaikymo momento nesutinka dėl sulaikytojo perdavimo teismui, kompetentinga institucija privalo asmenį paleisti. Artimiausiame Parlamento Rūmų posėdyje atitinkami Parlamento Rūmai priima galutinį sprendimą dėl leidimo patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn.

28 straipsnis

Deputatas ar senatorius gali atsisakyti suteikti informaciją, kurią jis sužinojo eidamas savo pareigas, net ir po to, kai nustoja eiti deputato ar senatoriaus pareigas.

29 straipsnis

1. Deputatų Rūmai renka ir atšaukia Deputatų Rūmų Pirmininką bei jo pavaduotojus.

2. Senatas renka ir atšaukia Senato Pirmininką bei jo pavaduotojus.

30 straipsnis

1. Siekiant ištirti viešo intereso klausimus, Deputatų Rūmai gali suformuoti tyrimo komisiją, jei tam pritaria ne mažiau kaip penktadalis deputatų.

2. Komisijoje vykstančios tyrimo procedūros turi būti reglamentuotos įstatymu.

31 straipsnis

1. Parlamento Rūmai savo funkcijoms ir pareigoms vykdyti sudaro komitetus ir komisijas.

2. Komitetų bei komisijų darbą reglamentuoja įstatymas.

32 straipsnis

Deputatas ar senatorius, būdamas Vyriausybės nariu, negali būti Deputatų Rūmų ar Senato pirmininku ar jo pavaduotoju, taip pat parlamentinių komitetų, tyrimų komisijų ar kitų komisijų nariu.

33 straipsnis

1. Paleidus Deputatų Rūmus, Senatui suteikiama teisė priimti aktus, turinčius įstatymo galią tais klausimais, kurie yra neatidėliotini ir privalo būti reglamentuoti įstatymu.

2. Senatas negali priimti Konstitucijos pataisų, teisės aktų dėl valstybės biudžeto, valstybės biudžeto vykdymo klausimais, rinkimų teisės ir tarptautinių sutarčių pagal Konstitucijos 10 straipsnį.

3. Šiuo laikotarpiu teisę teikti įstatymų projektus Senatui turi tik Vyriausybė.

4. Senato priimtus teisės aktus pasirašo Senato Pirmininkas, Respublikos Prezidentas ir Ministras Pirmininkas, jie skelbiami tokia pat tvarka kaip įstatymai.

5. Senato priimti teisės aktai turi būti patvirtinti pirmajame Deputatų Rūmų posėdyje. Jeigu tai neįvyksta, teisės aktai netenka galios.

34 straipsnis

1. Parlamento Rūmų sesijos yra pastovios. Deputatų Rūmus į sesiją šaukia Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rinkimų rezultatų paskelbimo dienos. Prezidentui to nepadarius, Deputatų Rūmai sesiją pradeda trisdešimtą dieną po rinkimų rezultatų paskelbimo dienos.

2. Parlamento Rūmų sesija gali būti pertraukiama priėmus rezoliuciją. Pertrauka negali būti ilgesnė nei 120 dienų per metus.

3. Sesijos pertraukos metu Deputatų Rūmų arba Senato Pirmininkas gali sušaukti Parlamento Rūmus į posėdį anksčiau laiko. Tai privaloma atlikti Respublikos Prezidento, Vyriausybės arba penktadalio deputatų ar senatorių reikalavimu.

4. Deputatų Rūmų sesija baigiasi kadencijos paskutinę dieną arba juos paleidus.

35 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas gali paleisti Deputatų Rūmus, jei:

a) Deputatų Rūmai neišreiškė pasitikėjimo paskirta Vyriausybe, kurios pirmininką Respublikos Prezidentas skyrė Deputatų Rūmų Pirmininko siūlymu;

b) Deputatų Rūmai per tris mėnesius nepasiekia susitarimo dėl vyriausybinio įstatymo projekto, siejamo su klausimu dėl pasitikėjimo Vyriausybe;

c) Deputatų Rūmų sesija buvo nutraukta ilgesniam laikotarpiui nei leistina;

d) Deputatų Rūmai ilgiau nei tris mėnesius nesugeba priimti sprendimų, nors sesija nebuvo nutraukta, o deputatai rinkosi į pakartotinius posėdžius.

2. Respublikos Prezidentas Deputatų Rūmų siūlymu paleidžia Deputatų Rūmus, jeigu tokiai rezoliucijai pritaria trys penktadaliai visų deputatų.

3. Deputatų Rūmai negali būti paleisti likus mažiau nei trims mėnesiams iki kadencijos pabaigos.

36 straipsnis

Parlamento Rūmų posėdžiai yra vieši. Posėdžiai gali būti slapti tik įstatymo nustatytais atvejais.

37 straipsnis

1. Bendrus abejų Parlamento Rūmų posėdžius šaukia Deputatų Rūmų Pirmininkas.

2. Bendrų abejų Parlamento Rūmų posėdžių tvarką reglamentuoja Deputatų Rūmų veiklos reglamentas.

38 straipsnis

1. Vyriausybės narys turi teisę dalyvauti abejų Rūmų, jų komitetų bei komisijų posėdžiuose. Vyriausybės narys posėdžio metu turi teisę pasisakyti.

2. Vyriausybės narys privalo asmeniškai atvykti į Deputatų Rūmų posėdžius. Komitetų, komisijų ar tyrimų komisijų posėdžiuose Vyriausybės nariui gali atstovauti jo pavaduotojas ar kitas Vyriausybės narys, išskyrus atvejus, kai asmeninis Vyriausybės nario dalyvavimas yra būtinas.

39 straipsnis

1. Parlamento Rūmų posėdžiai įvyksta, jei susirenka ne mažiau nei trečdalis narių.

2. Sprendimai priimami, jei už juos balsuoja daugiau nei pusė posėdyje dalyvaujančių deputatų ar senatorių, jeigu Konstitucija nenumato kitaip.

3. Sprendimai dėl karo veiksmų, karinių pajėgų siuntimo į kitų šalių teritorijas ar leidimo įžengti kitų šalių karinėms pajėgoms į šalies teritoriją, taip pat sprendimai dėl Čekijos Respublikos dalyvavimo tarptautinių organizacijų, kurių narė ji yra, gynybos struktūrose priimamas absoliučia visų Deputatų Rūmų ir Senato Rūmų narių balsų dauguma.

4. Tarptautinės sutartys, numatytos Konstitucijos 10a straipsnio 1 dalyje, ratifikuojamos ir konstituciniai įstatymai priimami 3/5 visų Deputatų Rūmų ir 3/5 visų Senato narių balsų dauguma.

40 straipsnis

Įstatymams, įtvirtinantiems Deputatų Rūmų ir Senato tarpusavio santykių pagrindus, reglamentuojantiems Senato darbo tvarką, Parlamento Rūmų rinkimų įstatymams ir Deputatų Rūmų veiklos reglamentui priimti būtinas abejų Parlamento Rūmų pritarimas.

41 straipsnis

1. Įstatymų projektai yra pateikiami Deputatų Rūmams.

2. Įstatymo projektą gali pateikti deputatai, deputatų grupė, Senatas, Vyriausybė arba aukštesniojo teritorinio savivaldos vieneto atstovas.

42 straipsnis

1. Valstybės biudžeto įstatymo projektą ir valstybės biudžeto vykdymo įstatymo projektą teikia Vyriausybė.

2. Šie įstatymų projektai svarstomi viešuose posėdžiuose sprendimus priimant Deputatų Rūmams.

43 straipsnis

1. Parlamentas sprendžia dėl karo padėties paskelbimo, jeigu Čekijos Respublika puolama arba jei reikia vykdyti tarptautinių sutarčių įsipareigojimus imtis bendrų gynybos veiksmų.

2. Parlamentas sprendžia dėl Čekijos Respublikos dalyvavimo tarptautinių organizacijų, kurių narė ji yra, gynybos sistemose.

3. Parlamentas teikia pritarimą:

a) dėl Čekijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų išsiuntimo už Čekijos Respublikos ribų;

b) dėl kitų valstybių ginkluotųjų pajėgų buvimo Čekijos Respublikoje, išskyrus atvejus, kai tokie sprendimai turi būti priimami Vyriausybės.

4. Vyriausybė sprendžia dėl Čekijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų išsiuntimo už Čekijos Respublikos ribų bei dėl kitų valstybių ginkluotųjų pajėgų buvimo Čekijos Respublikoje ne ilgiau nei 60 dienų, jei tai susiję su:

a) prisiimtais įsipareigojimais pagal tarptautines sutartis dėl bendros gynybos nuo agresijos;

b) dalyvavimu tarptautinių organizacijų, kurių narė yra Čekijos Respublika, taikos palaikymo operacijose, esant priimančios valstybės sutikimui;

c) dalyvavimu gelbėjimo operacijose pramoninių, ekologinių ar stichinių nelaimių atvejais.

5. Vyriausybė taip pat sprendžia dėl:

a) leidimo užsienio šalių karinėms pajėgoms kirsti Čekijos Respublikos teritoriją ar patekti į oro erdvę;

b) Čekijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo karinėse pratybose už Čekijos Respublikos teritorijos ribų ar užsienio šalių ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo karinėse pratybose Čekijos Respublikoje.

6. Vyriausybė nedelsdama informuoja abejus Parlamento Rūmus apie savo priimtus sprendimus, numatytus šio straipsnio 4 ir 5 dalyse. Parla-

mentas gali panaikinti Vyriausybės sprendimą, jeigu Vyriausybės sprendimui nepritaria absoliuti Deputatų Rūmų arba Senato narių dauguma.

44 straipsnis

1. Vyriausybė turi teisę pareikšti savo nuomonę dėl visų įstatymų projektų.

2. Jei Vyriausybė neišreiškia savo nuomonės dėl įstatymo projekto per trisdešimt dienų nuo to momento, kai įstatymo projektas buvo jai perduotas, laikoma, kad Vyriausybė jam pritaria.

3. Vyriausybė turi teisę prašyti, kad Deputatų Rūmai baigtų Vyriausybės siūlomo įstatymo projekto svarstymą per tris mėnesius nuo jo pateikimo, jei įstatymo projekto svarstymas yra susijęs su pasitikėjimo Vyriausybe klausimu.

45 straipsnis

Deputatų Rūmai, priėmę įstatymo projektą, turi jį nedelsiant perduoti Senatui.

46 straipsnis

1. Senatas per trisdešimt dienų nuo įstatymo projekto pateikimo turi jį apsvarstyti ir priimti sprendimą.

2. Savo sprendimu Senatas gali įstatymo projektą priimti arba atmesti, arba grąžinti Deputatų Rūmams su pataisomis, taip pat gali nuspręsti įstatymo projekto nesvarstyti.

3. Jeigu Senatas per šio straipsnio 1 dalyje nurodytą terminą nepriima jokio sprendimo, įstatymo projektas laikomas patvirtintu.

47 straipsnis

1. Jeigu Senatas įstatymo projektą atmeta, Deputatų Rūmai dėl įstatymo projekto balsuoja pakartotinai. Įstatymo projektas laikomas priimtu, jei už jį balsuoja absoliuti dauguma Deputatų Rūmų narių.

2. Jeigu Senatas įstatymo projektą grąžina Deputatų Rūmams su pataisomis, Deputatų Rūmai balsuoja dėl Senato pateikto varianto. Įstatymas priimamas rezoliucija.

3. Jeigu Deputatų Rūmai nepritaria įstatymo projektui su Senato pastabomis, dar kartą balsuojama dėl įstatymo projekto, kuris buvo pateiktas Senatui. Įstatymo projektas laikomas priimtu, jei už jį balsuoja absoliuti dauguma Deputatų Rūmų narių.

4. Deputatų Rūmai negali teikti papildomų pataisų dėl Senato atmesto arba grąžinto svarstyti įstatymo projekto.

48 straipsnis

Jeigu Senatas nusprendžia nesvarstyti įstatymo projekto, toks įstatymo projektas laikomas priimtu.

49 straipsnis

Abejų Parlamento Rūmų pritarimas būtinas šioms tarptautinėms sutartims ratifikuoti:

a) reglamentuojančioms asmenų teises ir pareigas;

b) dėl karinių sąjungų, taikos sudarymo ar kitų politinių susitarimų;

c) kurių pagrindu Čekijos Respublika tampa tarptautinės organizacijos nare;

d) kurios savo pobūdžiu yra ekonominės; ir

e) kitais klausimais, kuriuos nustato įstatymas.

50 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas turi teisę grąžinti priimtą įstatymą, išskyrus konstitucinį įstatymą, nurodydamas grąžinimo pagrindą per penkiolika dienų nuo įstatymo jam pateikimo dienos.

2. Deputatų Rūmai dėl grąžinto įstatymo balsuoja pakartotinai. Papildomų pataisų pateikti negalima. Jei Deputatų Rūmai grąžintam įstatymui pritaria absoliučia deputatų balsų dauguma, įstatymas turi būti paskelbiamas. Nesurinkus reikiamo balsų skaičiaus laikoma, kad įstatymas nebuvo priimtas.

51 straipsnis

Priimti įstatymai pasirašomi Deputatų Rūmų Pirmininko, Respublikos Prezidento ir Ministro Pirmininko.

52 straipsnis

1. Priimtas įstatymas įsigalioja, kai jis paskelbiamas.

2. Įstatymų ir tarptautinių sutarčių paskelbimo tvarką nustato įstatymas.

53 straipsnis

1. Kiekvienas deputatas pagal savo kompetenciją turi teisę pateikti interpeliaciją Vyriausybei ar jos nariams jų veiklos klausimais.

2. Vyriausybės nariai, kuriems pateikta interpeliacija, per trisdešimt dienų nuo pateikimo dienos privalo atsakyti.

TREČIASIS SKIRSNIS
VYKDOMOJI VALDŽIA

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

54 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas.

2. Respublikos Prezidentas renkamas tiesioginiais ir visuotiniais rinkimais.

3. Respublikos Prezidentas negali būti traukiamas atsakomybėn už veiksmus, atliktus einant pareigas.

55 straipsnis

Respublikos Prezidentas pradeda eiti savo pareigas oficialiai prisiekęs. Kadencijos trukmė yra penkeri metai, skaičiuojami nuo oficialios priesaikos davimo dienos.

56 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas renkamas slaptu balsavimu, remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise.

2. Respublikos Prezidentu išrenkamas tas kandidatas, kuris surenka daugiau nei pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu pirmajame rinkimų rate nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, po 14 dienų nuo pirmojo balsavimo rengiamas antrasis turas, kuriame dalyvauja du pirmajame ture daugiausiai rinkėjų balsų surinkę kandidatai. Jeigu pirmajame ture keletas kandidatų, surinkusių daugiausiai rinkėjų balsų, surenka tokį patį rinkėjų balsų skaičių, visi šie kandidatai patenka į antrąjį rinkimų turą.

3. Antrajame ture išrinktu Respublikos Prezidentu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau nei pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu antrajame ture balsai pasiskirto po lygiai keliems kandidatams, Respublikos Prezidentas laikomas neišrinktu ir nauji Respublikos Prezidento rinkimai skelbiami per artimiausias 10 dienų.

4. Jeigu į antrąjį rinkimų turą patekęs kandidatas nebeatitinka kandidatui į Respublikos Prezidentus keliamų reikalavimų arba atsisako teisės

toliau dalyvauti Respublikos Prezidento rinkimuose, į antrąjį rinkimų turą patenka kitas kandidatas, kuris pirmajame rinkimų ture surinko atitinkamai daugiausia rinkimų teisę turinčių rinkėjų balsų. Antrasis balsavimo turas rengiamas net ir tuomet, jeigu jame dalyvauja vos vienas kandidatas.

5. Kiekvienas Čekijos Respublikos pilietis, sulaukęs 18 metų, gali siūlyti kandidatą į Respublikos Prezidentus, jeigu tokį siūlymą palaiko 50 tūkstančių rinkimų teisę turinčių Čekijos Respublikos piliečių, pasirašiusių peticiją. Kandidatus į Respublikos Prezidentus gali siūlyti ne mažiau nei 20 deputatų ar 10 senatorių.

6. Balsavimo teisę turi kiekvienas 18 metų sulaukęs Čekijos Respublikos pilietis.

7. Respublikos Prezidento rinkimai rengiami per 60 paskutinių Respublikos Prezidento kadencijos dienų, bet ne vėliau nei likus 30 dienų iki kadencijos pabaigos. Jeigu dėl kokių nors priežasčių Respublikos Prezidentas nustoja eiti savo pareigas anksčiau laiko, Respublikos Prezidento rinkimai rengiami per 90 dienų.

8. Respublikos Prezidento rinkimus skelbia Čekijos Respublikos Senato Rūmų Pirmininkas ne vėliau nei likus 90 dienų iki pačių rinkimų. Jeigu dėl kokių nors priežasčių Respublikos Prezidentas nustoja eiti savo pareigas anksčiau laiko, Čekijos Respublikos Senato Rūmų Pirmininkas skelbia Respublikos Prezidento rinkimus per 10 dienų, tuo pat metu likus ne mažiau nei 80 dienų iki pačių rinkimų.

9. Jeigu dėl kokių nors priežasčių reikiamu metu Senato Pirmininkas negali paskelbti Respublikos Prezidento rinkimų, Respublikos Prezidento rinkimus skelbia Deputatų Rūmų Pirmininkas.

57 straipsnis

1. Respublikos Prezidentu gali būti renkamas pilietis, kuris atitinka kandidatams į Senatą keliamus reikalavimus.

2. Niekas negali būti išrinktas Respublikos Prezidentu daugiau kaip du kartus iš eilės.

58 straipsnis

Rinkėjams keliami rinkimų teisės reikalavimai, kandidatų į Respublikos Prezidentus iškėlimo procedūros taisyklės, Respublikos Prezidento rinkimų paskelbimo, vykdymo, rinkimų rezultatų skelbimo ir apskundimo sąlygos reglamentuojamos įstatymu.

59 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas prisiekia bendrame abejų Parlamento Rūmų posėdyje, priesaiką priima Deputatų Rūmų Pirmininkas.

2. Respublikos Prezidento priesaikos tekstas:

„Prisiekiu būti ištikimas Čekijos Respublikai. Prisiekiu laikytis Konstitucijos ir įstatymų. Savo garbe prisiekiu eiti pareigas, atsižvelgdamas į visuomenės interesus, remdamasis sveiku protu ir sąžine.“

60 straipsnis

Jei Respublikos Prezidentas nesutinka prisiekti arba prisiekia su išlygomis, jis laikomas neišrinktu.

61 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali atsistatydinti iš pareigų pateikdamas atsistatydinimo dokumentą Deputatų Rūmų Pirmininkui.

62 straipsnis

Respublikos Prezidentas:

a) skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką bei kitus Vyriausybės narius ir priima jų atsistatydinimą, atšaukia Vyriausybę ir priima jos atsistatydinimą;

b) šaukia Deputatų Rūmų sesijas;

c) gali paleisti Deputatų Rūmus;

d) paveda atsistatydinusiai ar paleistai Vyriausybei laikinai eiti pareigas, kol bus paskirta nauja Vyriausybė;

e) skiria Konstitucinio Teismo teisėjus, Teismo pirmininką ir jo pavaduotojus;

f) iš Aukščiausiojo Teismo teisėjų skiria pirmininką ir jo pavaduotojus;

g) teikia malonę, švelnina teismo skirtas sankcijas, taip pat panaikina teistumą;

h) turi teisę grąžinti Parlamentui priimtą įstatymą, išskyrus konstitucinį įstatymą;

i) pasirašo priimtus įstatymus;

j) skiria Valstybės kontrolės prezidentą ir viceprezidentą;

k) skiria Čekijos nacionalinio banko valdybos narius.

63 straipsnis

1. Be to, Respublikos Prezidentas:

a) atstovauja šaliai santykiuose su kitomis valstybėmis;

b) dalyvauja derybose ir ratifikuoja tarptautines sutartis; derybas dėl tarptautinių sutarčių gali pavesti Vyriausybei ar jos sutikimu Vyriausybės nariams;

c) yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas;

d) priima diplomatinių delegacijų vadovus;

e) skiria ir atleidžia diplomatinių delegacijų vadovus;

f) skelbia Deputatų Rūmų ir Senato rinkimus;

g) skiria generolus ir paaukština jų pareigas;

h) skiria valstybinius apdovanojimus, jei tai atlikti nėra įgaliojęs kitos institucijos;

i) skiria teisėjus;

j) įsako nepradėti baudžiamojo proceso ar sustabdo jau pradėtą; ir

k) turi teisę suteikti amnestiją.

2. Respublikos Prezidentas vykdo įgaliojimus, kurie nėra tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, jei tai numatyta įstatymuose.

3. Respublikos Prezidento sprendimai, priimti pagal šio straipsnio 1 ir 2 dalį, turi būti kontrasignuoti Ministro Pirmininko arba jo įgalioto Vyriausybės nario.

4. Už Respublikos Prezidento priimtą sprendimą, kurį kontrasignuoja Ministras Pirmininkas arba jo įgaliotas Vyriausybės narys, atsakomybė tenka Vyriausybei.

64 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas turi teisę dalyvauti abejų Parlamento Rūmų, jų komitetų bei komisijų posėdžiuose. Jo pageidavimu Respublikos Prezidentas gali pasisakyti.

2. Respublikos Prezidentas turi teisę dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose, prašyti Vyriausybės ar jos narių ataskaitos, kartu su Vyriausybe svarstyti Vyriausybės ar jos narių kompetencijai priskirtus klausimus.

65 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas eidamas savo pareigas negali būti sulaikomas, patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, jo atžvilgiu negali būti pradedamas baudžiamasis persekiojimas už nusikaltimą arba kitokį teisės pažeidimą.

2. Senatas Deputatų Rūmų sutikimu gali pateikti Konstituciniam Teismui konstitucinį kaltinimą Respublikos Prezidentui, kaltindami Respubli-

kos Prezidentą valstybės išdavimu, šiurkščiu Konstitucijos pažeidimu ar kitais konstitucinės tvarkos pažeidimais. Išdavyste laikomas bet koks Respublikos Prezidento elgesys, nukreiptas prieš Čekijos Respublikos suverenitetą ir vientisumą, taip pat prieš jos demokratinę santvarką. Už minėtus pažeidimus Konstitucinis Teismas gali nuspręsti pašalinti Respublikos Prezidentą iš einamų pareigų be teisės jam vėl kada nors būti išrinktam Respublikos Prezidentu.

3. Senate pritariama siūlymui pateikti anksčiau minėtą konstitucinį kaltinimą Respublikos Prezidentui, jeigu už šį siūlymą balsuoja ne mažesnė nei 3/5 senatorių dauguma. Deputatų Rūmuose konstituciniam kaltinimui Respublikos Prezidentui turi pritarti ne mažesnė nei 3/5 deputatų dauguma. Jeigu Deputatų Rūmuose toks sutikimas neišreiškiamas per tris mėnesius nuo Senato kreipimosi į Deputatų Rūmus, laikoma, kad sutikimas nesuteiktas.

66 straipsnis

Tuo atveju, kai Respublikos Prezidento postas yra laisvas, o naujas Prezidentas dar nėra išrinktas ar priėmęs priesaikos, taip pat tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas negali eiti savo pareigų dėl svarbių priežasčių ir jei Deputatų Rūmai bei Senatas priima rezoliuciją, Prezidento pareigas, įvardytas 63 straipsnio 1 dalies a, b, c, d, e, h, i, j ir k punktuose bei 63 straipsnio 2 dalyje, vykdo Ministras Pirmininkas. Kol Ministras Pirmininkas atlieka ribotas prezidentines funkcijas, Deputatų Rūmų Pirmininkas vykdo prezidentinius įgaliojimus pagal 62 straipsnio a, b, c, d, e ir k punktus ir 63 straipsnio f punktą, jeigu turi būti skelbiami Senato rinkimai. Jei Respublikos Prezidento postas yra laisvas tuo metu, kai Deputatų Rūmai yra paleisti, minėtas pareigas perima Senato Rūmų Pirmininkas, išskyrus Ministrui Pirmininkui suteiktus įgaliojimus.

VYRIAUSYBĖ

67 straipsnis

1. Vyriausybė yra aukščiausioji vykdomosios valdžios institucija.

2. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, Ministro Pirmininko pavaduotojai ir ministrai.

68 straipsnis

1. Vyriausybė yra atskaitinga Deputatų Rūmams.

2. Ministrą Pirmininką skiria Respublikos Prezidentas, kuris taip pat skiria ir Ministro Pirmininko pasiūlytus kandidatus į kitus Vyriausybės narius bei paskiria jiems konkrečias ministerijas ar kitas žinybas.

3. Per trisdešimt dienų po paskyrimo Vyriausybė turi prisistatyti Deputatų Rūmams, kurie balsuoja dėl pasitikėjimo ja.

4. Jei naujai paskirtai Vyriausybei nepavyksta gauti Deputatų Rūmų pasitikėjimo, procedūra, aprašyta šio straipsnio 2 ir 3 dalyse, kartojama. Jeigu ir vėl Deputatų Rūmų pasitikėjimo nepavyksta gauti, Respublikos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką Deputatų Rūmų Pirmininko siūlymu.

5. Kitais atvejais Respublikos Prezidentas skiria ir atšaukia Vyriausybės narius bei patiki jiems konkrečias ministerijas ar kitas žinybas Ministro Pirmininko siūlymu.

69 straipsnis

1. Vyriausybės nario priesaiką priima Respublikos Prezidentas.

2. Vyriausybės nario priesaikos tekstas: „Prisiekiu ištikimybę Čekijos Respublikai. Prisiekiu laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų bei juos vykdyti. Prisiekiu savo garbe sąžiningai eiti pareigas ir nepiktnaudžiauti savo statusu.“

70 straipsnis

Vyriausybės narys negali užsiimti veikla, prieštaraujančia jo pareigoms. Šią nuostatą detalizuoja įstatymas.

71 straipsnis

Vyriausybė gali prašyti Deputatų Rūmų balsuoti dėl pasitikėjimo ja.

72 straipsnis

1. Deputatų Rūmai Vyriausybei gali pareikšti nepasitikėjimą.

2. Siūlymas pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybei Deputatų Rūmuose gali būti svarstomas, jeigu jį raštu pateikė ne mažiau nei penkiasdešimt deputatų. Pasiūlymas laikomas priimtu, jeigu jam pritaria absoliuti deputatų dauguma.

73 straipsnis

1. Ministras Pirmininkas savo atsistatydinimą pateikia Respublikos Prezidentui. Kiti Vyriausybės nariai pateikia savo atsistatydinimą Respublikos Prezidentui per Ministrą Pirmininką.

2. Vyriausybė privalo atsistatydinti, jeigu Deputatų Rūmai atmetė jos prašymą balsuoti dėl pasitikėjimo ja arba jeigu balsavimu pareiškė nepasitikėjimą Vyriausybe. Vyriausybė visada privalo atsistatydinti po išrinktų naujų Deputatų Rūmų steigiamojo posėdžio.

3. Jei Vyriausybė atsistatydina pagal šio straipsnio 2 dalį, jos atsistatydinimą priima Respublikos Prezidentas.

74 straipsnis

Ministro Pirmininko siūlymu Respublikos Prezidentas privalo atšaukti Vyriausybės narį.

75 straipsnis

Respublikos Prezidentas atšaukia Vyriausybę, kuri neatsistatydina, nors pagal įstatymo nuostatas privalėjo taip pasielgti.

76 straipsnis

1. Vyriausybė sprendimus priima kolegialiai.

2. Vyriausybės sprendimui priimti būtina absoliuti jos narių balsų dauguma.

77 straipsnis

1. Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybės veiklai, pirmininkauja jos posėdžiams, veikia jos vardu bei atlieka kitus Konstitucijos ir įstatymų jam pavestus veiksmus.

2. Ministrą Pirmininką pavaduoja jo pavaduotojas arba kitas įgaliotas Vyriausybės narys.

78 straipsnis

Vyriausybė priima nutarimus, kuriais įgyvendinamos įstatymų nuostatos. Nutarimus pasirašo Ministras Pirmininkas ir kompetentingas Vyriausybės narys.

79 straipsnis

1. Ministerijos ir kitos administracinės žinybos bei jų kompetencija gali būti nustatoma tik įstatymu.

2. Juridinis ministerijų ir kitų administracinių žinybų valstybės tarnautojų statusas apibrėžiamas įstatymu.

3. Ministerijos, kitos administracinės žinybos bei teritorinės savivaldos dariniai gali leisti teisės aktus, jei tai numatyta įstatymuose.

80 straipsnis

1. Valstybės prokurorai palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamuosiuose procesiniuose veiksmuose; vykdo kitas pareigas, jei tai numato įstatymas.

2. Valstybės prokurorų statusą ir kompetenciją nustato įstatymas.

KETVIRTAS SKIRSNIS
TEISMINĖ VALDŽIA

81 straipsnis

Teisminę valdžią Respublikos vardu vykdo nepriklausomi teismai.

82 straipsnis

1. Vykdydami savo pareigas teisėjai yra nepriklausomi. Niekas neturi teisės kėsintis į jų nešališkumą.

2. Teisėjas prieš jo valią negali būti atleistas iš pareigų arba perkeltas į kitą teismą; įstatymu gali būti numatomos šios taisyklės išimtys, susijusios su teisėjų drausmine atsakomybe.

3. Teisėjo pareigos nesuderinamos su Respublikos Prezidento, Parlamento nario ar bet kokiomis kitomis pareigomis viešojo administravimo srityje; įstatymas gali nustatyti ir kitas veiklos rūšis, nesuderinamas su teisėjo pareigomis.

KONSTITUCINIS TEISMAS

83 straipsnis

Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija, įgyvendinanti konstitucingumo apsaugos funkcijas.

84 straipsnis

1. Konstitucinį Teismą sudaro 15 teisėjų, skiriamų dešimčiai metų.

2. Konstitucinio Teismo teisėjus Senato pritarimu skiria Respublikos Prezidentas.

3. Konstitucinio Teismo teisėju gali būti skiriamas nepriekaištingos reputacijos pilietis, atitinkantis reikalavimus, keliamus kandidatams į Senatą, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 10 metų teisinio darbo stažą.

85 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo teisėjas pradeda eiti savo pareigas nuo priesaikos Respublikos Prezidentui davimo dienos.

2. Nustatomas toks Konstitucinio Teismo teisėjo priesaikos tekstas:

„Prisiekiu garbingai ir sąžiningai ginti žmogaus ir piliečio teisių neliečiamybę, vadovautis konstituciniais įstatymais, priimti nepriklausomus ir nešališkus sprendimus, vadovaudamasis savo įsitikinimais.“

3. Teisėjui neprisiekus arba prisiekus su išlyga laikoma, kad jis nebuvo paskirtas tesėju.

86 straipsnis

1. Be Senato sutikimo Konstitucinio Teismo teisėjas negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Senatui nesutikus patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, baudžiamasis persekiojimas tuo pačiu pagrindu atmetamas visam laikui.

2. Konstitucinio Teismo teisėją galima sulaikyti tik jam darant nusikaltimą arba netrukus po to. Kompetentingas organas privalo nedelsdamas apie sulaikymą pranešti Senato Pirmininkui. Jei Senato Pirmininkas per 24 valandas nuo sulaikymo momento nesutinka perduoti sulaikytąjį teismui, kompetentinga institucija sulaikytąjį teisėją turi paleisti. Artimiausiame posėdyje Senatas turi priimti galutinį sprendimą dėl sulaikyto Konstitucinio Teismo teisėjo baudžiamojo persekiojimo.

3. Konstitucinio Teismo teisėjas turi teisę atsisakyti liudyti dėl faktų, kurie jam tapo žinomi einant teisėjo pareigas, net ir pasibaigus Konstitucinio Teismo teisėjo kadencijai.

87 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas priima sprendimus:

a) dėl įstatymų ar jų atskirų dalių, prieštaraujančių konstituciniam reguliavimui, panaikinimo;

b) dėl kitų teisės aktų ar jų atskirų dalių, prieštaraujančių konstituciniam reguliavimui, panaikinimo;

c) dėl vietos savivaldos institucijų pateiktų konstitucinių skundų dėl neteisėto valstybės kišimosi į jų veiklą;

d) dėl konstitucinio skundo dėl valstybės valdžios institucijų sprendimo ar kitokios veiklos, pažeidžiančios Konstitucijos garantuotas pagrindines teises ir laisves;

e) dėl apskųsto deputato ar senatoriaus išrinkimo teisėtumo;

f) kilus abejonių dėl pasyviosios rinkimų teisės netekimo ir deputato arba senatoriaus funkcijų nesuderinamumo pagal 25 straipsnio nuostatas;

g) dėl konstitucinio Senato kaltinimo, iškelto prieš Respublikos Prezidentą pagal Konstitucijos 65 straipsnio 2 dalį;

h) dėl Respublikos Prezidento siūlymo panaikinti Deputatų Rūmų ar Senato sprendimą pagal 66 straipsnį;

i) dėl priemonių, būtinų įgyvendinti tarptautinio teismo sprendimą, privalomą Čekijos Respublikai, jeigu to sprendimo negalima įgyvendinti kitokiu būdu;

j) dėl sprendimo paleisti politinę partiją arba kito sprendimo, susijusio su politinės partijos veiklos atitikimu konstituciniams įstatymams ir kitiems įstatymams;

k) dėl valstybės ir teritorinės savivaldos institucijų ginčų kompetencijos klausimais, jeigu šių ginčų sprendimo įstatymas nepriskiria kitos institucijos kompetencijai.

2. Konstitucinis Teismas sprendžia dėl tarptautinių sutarčių pagal 10a straipsnį ir 49 straipsnį atitikimo konstitucinei tvarkai, prieš jas ratifikuojant. Tokios sutartys negali būti ratifikuojamos anksčiau nei Konstitucinis Teismas priima sprendimą.

3. Įstatymas gali numatyti, kad vietoj Konstitucinio Teismo Aukščiausiasis administracinis teismas priima sprendimus:

a) dėl teisės aktų ar jų atskirų dalių, prieštaraujančių įstatymams, panaikinimo;

b) dėl valstybės ir teritorinės savivaldos institucijų ginčų kompetencijos klausimais, jeigu šių ginčų sprendimo įstatymas nepriskiria kitos institucijos kompetencijai.

88 straipsnis

1. Asmenis ir sąlygas, kurioms esant gali būti teikiamas pasiūlymas pradėti tyrimą, taip pat kitas tyrimo Konstituciniame Teisme taisykles nustato įstatymas.

2. Konstitucinio Teismo teisėjai, priimdami sprendimus, vadovaujasi tik Konstitucija ir šio straipsnio 1 dalyje numatytu įstatymu.

89 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo sprendimas įsigalioja jį įstatymo nustatyta tvarka paskelbus, jeigu Konstitucinio Teismo sprendimu nebuvo numatytas kitoks šio sprendimo įsigaliojimo variantas.

2. Įsigaliojęs Konstitucinio Teismo sprendimas yra privalomas visoms šalies institucijoms ir asmenims.

3. Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriais pagal 87 straipsnio 2 dalį buvo nustatytas tarptautinės sutarties prieštaravimas šalies konstitucinei tvarkai, neleidžia tokios sutarties ratifikuoti tol, kol prieštaravimas pašalinamas.

TEISMAI

90 straipsnis

Teismų paskirtis yra įstatymo nustatyta tvarka užtikrinti teisių apsaugą. Tik teismas sprendžia klausimą dėl kaltės ir bausmių už nusikaltimus.

91 straipsnis

1. Teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, Aukščiausiasis administracinis teismas, aukštesnieji, apygardų ir apskričių teismai. Įstatymas gali nustatyti kitas teismų rūšis.

2. Teismų įgaliojimus ir struktūrą nustato įstatymas.

92 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausioji teisminė instancija byloms, priskirtoms šiam teismui pagal kompetenciją, išskyrus bylas, kurias nagrinėja Konstitucinis Teismas arba Aukščiausiasis administracinis teismas.

93 straipsnis

1. Teisėjus neribotam įgaliojimų laikui skiria Respublikos Prezidentas. Teisėjas pareigas pradeda eiti prisiekęs.

2. Teisėju gali būti skiriamas nepriekaištingos reputacijos asmuo, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą. Kitus teisėjų skyrimo į pareigas reikalavimus ir skyrimo į pareigas procedūrą nustato įstatymas.

94 straipsnis

1. Atvejus, kai teisėjai priima sprendimus Senate, ir Senato sudėtį, nustato įstatymas. Kitais atvejais teisėjai sprendimus priima vienasmeniškai.

2. Įstatymas numato, kokiais atvejais ir kokia tvarka priimant teismų sprendimus dalyvauja ir kiti piliečiai.

95 straipsnis

1. Teisėjas, nagrinėdamas bylas, klauso tik įstatymo ir ratifikuotų tarptautinių sutarčių. Teisėjo pareiga nustatyti kito teisės akto atitikimą įstatymui ar tarptautinei sutarčiai.

2. Jei teismas mano, jog įstatymas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja konstitucinei tvarkai, jis perduoda šį klausimą spręsti Konstituciniam Teismui.

96 straipsnis

1. Visi teisminio proceso dalyviai turi lygias teises.

2. Bylos nagrinėjamos žodžiu, viešame teismo posėdyje; šios taisyklės išimtis nustato įstatymas. Teismo sprendimas visada skelbiamas viešai.

PENKTAS SKIRSNIS
AUKŠČIAUSIOJI KONTROLĖS VALDYBA

97 straipsnis

1. Aukščiausioji kontrolės valdyba yra nepriklausoma institucija. Ji vykdo valstybės turto bei valstybės biudžeto panaudojimo kontrolę.

2. Aukščiausiosios kontrolės valdybos prezidentą ir viceprezidentą Deputatų Rūmų teikimu skiria Respublikos Prezidentas.

3. Aukščiausiosios kontrolės valdybos padėtį, įgaliojimus, organizacinę struktūrą bei kitus aspektus nustato įstatymas.

ŠEŠTAS SKIRSNIS
ČEKIJOS NACIONALINIS BANKAS

98 straipsnis

1. Čekijos nacionalinis bankas yra centrinis valstybės bankas. Pagrindinė jo veikla yra valiutos stabilumo užtikrinimas; į Nacionalinio banko veiklą galima kištis tik remiantis įstatymu.

2. Čekijos nacionalinio banko padėtį, įgaliojimus ir kitus aspektus nustato įstatymas.

SEPTINTAS SKIRSNIS
VIETOS SAVIVALDA

99 straipsnis

Čekijos Respublika yra suskirstyta į savivaldybes, kurios yra pagrindiniai teritoriniai savivaldos vienetai, bei regionus, kurie yra aukštesnieji teritoriniai savivaldos vienetai.

100 straipsnis

1. Teritoriniai savivaldos vienetai yra vietos piliečių bendruomenės, kurios turi savivaldos teisę. Įstatymas nustato, kada jie tampa administraciniais vienetais.

2. Savivaldybė visada yra aukštesnio lygio teritorinio savivaldos vieneto sudėtinė dalis.

3. Sudaryti arba panaikinti aukštesnio lygio teritorinį savivaldos vienetą galima tik konstituciniu įstatymu.

101 straipsnis

1. Savivaldybę savarankiškai valdo atstovybė.

2. Aukštesnio lygio teritorinį savivaldos vienetą savarankiškai valdo jo atstovybė.

3. Teritoriniai savivaldos vienetai yra viešosios valdžios korporacijos, kurios gali turėti savo turtą ir biudžetą.

4. Valstybė gali kištis į teritorinių savivaldos vienetų veiklą, kai tai būtina siekiant apsaugoti įstatymą ir tik įstatymo nustatyta tvarka.

102 straipsnis

1. Atstovybių nariai renkami slaptu balsavimu, remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise.

2. Atstovybių nariai renkami ketveriems metams. Įstatymas reglamentuoja, kokiais atvejais skelbiami priešlaikiniai atstovybių rinkimai.

103 straipsnis

Panaikintas.

104 straipsnis

1. Atstovybės kompetenciją gali nustatyti tik įstatymas.

2. Savivaldybės atstovybė priima spendimus savivaldos klausimais, jeigu įstatymas tai daryti neįgaliojo aukštesnio lygio teritorinio savivaldos vieneto.

3. Atstovybės gali pagal savo kompetenciją priimti visiems privalomus sprendimus.

105 straipsnis

Valstybės administracijos funkcijų vykdymas gali būti pavestas savivaldos institucijoms tik įstatymo nustatytais atvejais.

AŠTUNTAS SKIRSNIS
PEREINAMOSIOS IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

106 straipsnis

1. Nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos Čekijos Nacionalinė Taryba, kurios įgaliojimų laikas baigiasi 1996 m. birželio 6 dieną, veikia kaip Deputatų Rūmai.

2. Iki Senato išrinkimo pagal Konstituciją Senato pareigas vykdo Laikinasis Senatas. Laikinasis Senatas sudaromas konstituciniu įstatymu nustatyta tvarka. Iki šio įstatymo įsigaliojimo Senato funkcijas atlieka Deputatų Rūmai.

3. Deputatų Rūmai negali būti paleisti, kol jie atlieka Senato funkcijas pagal šio straipsnio 2 dalį.

4. Kol bus priimti įstatymai dėl abejų Parlamento Rūmų reglamentų nustatymo, Rūmuose taikomas Čekijos Nacionalinės Tarybos reglamentas.

107 straipsnis

1. Senato rinkimų įstatymas nustatys, kokia tvarka pirmuose Senato rinkimuose bus nustatomas trečdalis senatorių, kurių įgaliojimų trukmė bus dveji metai, ir trečdalis senatorių, kurių įgaliojimų trukmė bus ketveri metai.

2. Senato sesiją ne vėliau nei per trisdešimt dienų po Senato rinkimų šaukia Respublikos Prezidentas; jei Respublikos Prezidentas to nepadaro, Senatas į posėdį renkasi trisdešimtą dieną po rinkimų.

108 straipsnis

Čekijos Respublikos Vyriausybė, paskirta po 1992 metų rinkimų ir vykdanti savo funkcijas iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, laikoma pagal šią Konstituciją paskirta Vyriausybe.

109 straipsnis

Kol bus sudaryta valstybės prokurorų institucija, jos funkcijas atlieka Čekijos Respublikos prokuratūra.

110 straipsnis

Iki 1993 m. gruodžio 13 d. teismų sistemai priklauso ir karo teismai.

111 straipsnis

Visų Čekijos Respublikos teismų teisėjai, vykdantys teisėjų funkcijas iki šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, laikomi pagal šią Konstituciją paskirtais teisėjais.

112 straipsnis

1. Čekijos Respublikos konstitucinę teisės aktų sistemą sudaro ši Konstitucija, Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadas, konstituciniai įstatymai, priimti remiantis šia Konstitucija, Čekoslovakijos Nacionalinio Susirinkimo, Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos Federalinio Susirinkimo bei Čekijos Nacionalinės Tarybos konstituciniai įstatymai, apibrėžę Čekijos Respublikos valstybės sienas, ir Čekijos Nacionalinės Tarybos konstituciniai įstatymai, priimti po 1992 metų birželio 6 dienos.

2. Dabartinė Konstitucija, konstitucinis įstatymas dėl Čekoslovakijos Federacijos, konstituciniai įstatymai, kurie keitė ir pildė Konstituciją, bei Čekijos Nacionalinės Tarybos konstitucinis įstatymas Nr. 67/ 1990 dėl Čekijos Respublikos valstybės simbolių netenka galios.

3. Kiti konstituciniai įstatymai, galiojantys Čekijos Respublikos teritorijoje šios Konstitucijos įsigaliojimo dieną, turi įstatymo galią.

113 straipsnis

Ši Konstitucija įsigalioja 1993 metų sausio 1 dieną.

PAGRINDINIŲ TEISIŲ IR LAISVIŲ SĄVADAS

Čekijos Nacionalinės Tarybos Prezidiumo

1992 m. gruodžio 16 d.

NUTARIMAS
dėl PAGRINDINIŲ TEISIŲ IR LAISVIŲ SĄVADO paskelbimo kaip Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos sudedamosios dalies

Čekijos Nacionalinės Tarybos Prezidiumas nutarė taip:

Čekijos Nacionalinės Tarybos Prezidiumas paskelbia PAGRINDINIŲ TEISIŲ IR LAISVIŲ SĄVADĄ kaip Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos sudedamąją dalį.

PAGRINDINIŲ TEISIŲ IR LAISVIŲ SĄVADAS

Federalinis Susirinkimas Čekijos Nacionalinės Tarybos ir Slovakijos Nacionalinės Tarybos siūlymu,

pripažindamas prigimtinių žmogaus teisių, piliečio teisių ir įstatymo viršenybės neliečiamumą, veikdamas, laikydamasis bendrųjų žmogiškumo

vertybių ir demokratiškos bei savarankiškos mūsų tautų tradicijos, prisimindamas skaudžią patirtį, kai žmogiškosios teisės ir pagrindinės laisvės mūsų valstybėje buvo užgniaužtos, tikėdamasis išsaugoti tas teises bendromis visų laisvų tautų pastangomis, remdamasis čekų tautos ir slovakų tautos teise į apsisprendimą, suvokdamas savo atsakomybę ateities kartoms už kiekvieno gyvenimo likimą ant Žemės ir išreikšdamas valią, kad Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika garbingai bendradarbiautų su valstybėmis, gerbiančiomis šias vertybes, priėmė šį Pagrindinių teisių ir laisvių sąvadą:

PIRMAS SKIRSNIS
PAGRINDINĖS NUOSTATOS

1 straipsnis

Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Pagrindinės teisės ir laisvės yra neatskiriamos, neatimamos, nenustelbiamos ir nepanaikinamos.

2 straipsnis

1. Valstybė kuriama demokratinių vertybių pagrindu, ir niekas negali primesti nei išskirtinės ideologijos, nei religinio tikėjimo.

2. Valstybės valdžia galima naudotis tik įstatymo nustatytais atvejais ir apimtimi bei įstatymo nustatytu būdu.

3. Kiekvienas gali elgtis taip, kaip įstatymas nedraudžia ir niekas negali būti verčiamas elgtis taip, kaip įstatymas nenumato.

3 straipsnis

1. Nepaisant lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, tikėjimo ir religijos, politinio ar kitokio požiūrio, tautinės ar socialinės kilmės, tautinės ar etninės mažumos, turto, giminės arba kitokio statuso, pagrindinės teisės ir laisvės visiems vienodos.

2. Kiekvienas turi teisę laisvai apsispręsti dėl savo tautybės. Draudžiamas bet koks poveikis šiam norui ir visi prievartos būdai, kuriais bandoma paveikti šį apsisprendimą.

3. Niekas negali, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, varžyti kitų žmonių teises ir laisves.

4 straipsnis

1. Pareigos nustatomos tik įstatymais, neperžengiant jų ribų ir tik gerbiant pagrindines teises ir laisves.

2. Pagrindinių teisių ir laisvių ribos Pagrindinių teisių ir laisvių sąvado (toliau Sąvadas) nurodytomis sąlygomis gali būti nustatytos tik įstatymu.

3. Pagrindinių laisvių ir teisių apribojimas įstatymais privalomas visais atvejais, kurie atitinka nurodytas sąlygas.

4. Taikant nustatytus pagrindinių teisių ir laisvių apribojimus, privalu ištirti jų principus ir esmę. Tokie apribojimai negali būti taikomi kitiems tikslams, negu nustatyta.

ANTRAS SKIRSNIS
ŽMOGAUS TEISĖS IR LAISVĖS

PIRMOJI DALIS
Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės

5 straipsnis

Kiekvienas asmuo gali turėti teises.

6 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę. Žmogaus gyvybė verta būti saugoma dar iki gimimo.

2. Niekam negali būti atimta gyvybė.

3. Mirties bausmė negalima.

4. Remiantis straipsniu, šių teisių pažeidimu nelaikoma, jeigu kažkam buvo atimta gyvybė dėl veiksmo, už kurį pagal įstatymą nebaudžiama.

7 straipsnis

1. Užtikrinamas asmens ir jo privataus gyvenimo neliečiamumas. Ribojimai galimi tik įstatymo nustatytais atvejais.

2. Niekas negali būti kankinamas, verčiamas patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.

8 straipsnis

1. Asmeninė laisvė laiduojama.

2. Niekas negali būti persekiojamas arba laisvė atimta kitaip, negu dėl įstatymo nustatytų priežasčių ir numatytais būdais. Niekam negali būti atimta laisvė tik dėl nesugebėjimo įvykdyti sutartinį įsipareigojimą.

3. Kaltinamąjį arba įtariamąjį nusikaltimo padarymu galima sulaikyti tik įstatymo nustatytais atvejais. Sulaikytajam asmeniui turi būti nedelsiant pranešta apie sulaikymo priežastis, jis turi būti išklausytas ir per 24 valan-

das išleistas į laisvę arba pristatytas teismui. Teisėjas sulaikytąjį privalo per 24 valandas nuo pristatymo apklausti ir nuspręsti dėl sulaikymo arba paleidimo į laisvę.

4. Suimti kaltinamąjį galima tik pagal teisėjo raštišką ir pagrįstą nutarimą. Suimtasis per 24 valandas turi būti pristatytas teismui. Teisėjas per 24 valandas nuo pristatymo privalo apklausti ir nuspręsti dėl sulaikymo arba paleidimo į laisvę.

5. Niekas negali būti suimtas kitaip, negu dėl įstatymo numatytų priežasčių bei numatytu laiku ir teismo sprendimu.

6. Įstatymas nustato atvejus, kai asmuo be savo sutikimo gali būti priimtas arba laikomas sveikatos apsaugos įstaigoje. Per 24 valandas apie tokią priemonę turi būti pranešta teismui, dėl kurios šis per 7 dienas priima nutarimą.

9 straipsnis

1. Niekas negali būti verčiamas paklusti priverstiniams darbams arba tarnyboms.

2. Šio straipsnio 1 dalies nuostatos nesusiję su:

a) darbu pagal įstatymą asmenims, atliekantiems bausmę nelaisvėje, arba asmenims, atliekantiems kitokią bausmę vietoj laisvės atėmimo bausmės;

b) karine tarnyba arba kita įstatymo nustatyta tarnyba vietoj privalomosios karinės tarnybos;

c) tarnyba, nurodyta įstatymo, stichinių nelaimių, katastrofų metu arba kitokių grėsmių, pavojingų žmonių gyvybėms, sveikatai arba galinčių sukelti didžiulius materialinius nuostolius;

d) veiksmais, nurodytais įstatyme, padedančiais apsaugoti gyvybę, sveikatą arba kitas teises.

10 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į žmogiškojo orumo, asmeninės garbės, geros reputacijos išlaikymą ir savo vardo gynimą.

2. Kiekvienas turi teisę į apsaugą nuo neteisėto kišimosi į privatų ir šeimos gyvenimą.

3. Kiekvienas turi teisę į apsaugą nuo neteisėto susibūrimo paviešinimo arba kitokio asmens duomenų panaudojimo.

11 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į nuosavą turtą. Visų savininkų nuosavybės teisė yra to paties teisinio turinio ir taip pat ginama. Paveldėjimas laiduojamas.

2. Įstatymas nustato, kad turtas, būtinas visuomenės poreikiams užtikrinti, nacionalinei ekonomikai bei viešajam interesui vystyti, gali priklausyti tik valstybei, savivaldybei arba tam tikriems juridiniams asmenims; įstatymas taip pat nustato, kad tam tikri daiktai gali priklausyti tik piliečių nuosavybei arba juridiniams asmenims, esantiems Čekijos ir Slovakijos Federacinėje Respublikoje.

3. Nuosavybės teisė įpareigoja. Negali būti panaudota, padarant žalą kitų asmenų teisėms arba jei tai prieštarauja visuomeninius interesus ginančiam įstatymui. Nuosavybės teisės įgyvendinimas negali pažeisti žmogaus sveikatos, gamtos ir aplinkos, viršijant įstatymo nustatytą ribą.

4. Konfiskavimas arba priverstinis nuosavybės teisių apribojimas, remiantis įstatymu, galimas tik dėl visuomeninio intereso ir turi būti atlyginamas.

5. Mokesčiai ir rinkliavos renkamos tik remiantis įstatymu.

12 straipsnis

1. Žmogaus būstas yra neliečiamas. Draudžiama į jį įeiti be sutikimo to, kuris jame gyvena.

2. Būsto apžiūra galima tik baudžiamojo proceso tikslais ir tik remiantis teisėjo raštišku pagrįstu vykdomuoju dokumentu. Būsto apžiūros tvarką nustato įstatymas.

3. Kitoks kišimasis į žmogaus būsto neliečiamybę gali būti nustatytas įstatymu, jei tai demokratinėje visuomenėje apsaugo žmonių gyvybę arba sveikatą, kitų asmenų teises ir laisves arba užkerta kelią rimtai visuomenės saugumo ir tvarkos grėsmei. Jei žmogaus būstas naudojamas verslui arba kitai ūkinei veiklai vykdyti, toks kišimasis taip pat gali būti įstatymo leidžiamas, jeigu tai būtina viešojo administravimo pareigoms vykdyti.

13 straipsnis

Asmens susirašinėjimo ir kitokių raštiškų dokumentų bei įrašų, tiek privačiai saugomų, tiek išsiųstų paštu arba kitokiu būdu, paslaptis yra neliečiama, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus ir būdus. Taip pat užtikrinama pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų arba kitų panašių susižinojimų paslaptis.

14 straipsnis

1. Judėjimo ir buvimo vietos laisvė laiduojama.

2. Kiekvienas, kuris teisėtai pasilieka Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos teritorijoje, gali laisvai iš jos išvykti.

3. Šios laisvės gali būti apribotos tik įstatymu, jeigu tai neišvengiama valstybės saugumui, viešosios tvarkos palaikymui, sveikatos apsaugai arba kitų teisių ir laisvių apsaugai, taip pat atribotose vietose dėl gamtos apsaugos priežasčių.

4. Kiekvienas pilietis gali laisvai atvykti į Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos teritoriją. Negalima versti pilietį išvykti iš savo šalies.

5. Užsienietis gali būti išsiųstas iš šalies tik įstatymo nustatytais atvejais.

15 straipsnis

1. Minties, sąžinės ir religijos laisvė yra užtikrinama. Kiekvienas turi teisę pakeisti religiją arba tikėjimą, arba neišpažinti jokios religijos.

2. Mokslinio tyrimo ir meninės kūrybos laisvė yra laiduojama.

3. Niekas negali būti verčiamas eiti karinę tarnybą, jei tai prieštarauja jo sąžinei arba jo religijai. Detales nustato įstatymas.

16 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai skelbti savo religiją arba tikėjimą pats ar kartu su kitais, privačiai arba viešai, pamaldomis, pamokymais, religinėmis apeigomis arba religiniais ritualais.

2. Bažnyčia ir religinės bendruomenės tvarko savo reikalus, nustato savo struktūrinius darinius, dvasininkus ir vienuolynus bei kitas bažnytines institucijas, nepriklausomas nuo valstybės institucijų.

3. Įstatymas nustato sąlygas, kuriomis valstybinėse mokyklose dėstoma tikyba.

4. Šių teisių vykdymas gali būti apribotas įstatymo, tik kai tai būtina demokratinėje visuomenėje apsaugoti jos interesus, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę arba kitų asmenų teises bei laisves.

ANTRA DALIS
Politinės teisės

17 straipsnis

1. Žodžio laisvė ir teisė į informaciją yra laiduojamos.

2. Kiekvienas turi teisę išreikšti savo nuomonę žodžiu, raštu, spaudoje arba kitaip, taip pat ir laisvai ieškoti, gauti bei skleisti idėjas bei informaciją, nepaisant valstybės sienų.

3. Cenzūra draudžiama.

4. Saviraiškos laisvę ir teisę ieškoti bei platinti informaciją galima įstatymu apriboti tik kai būtina demokratinėje visuomenėje užtikrinti kitų asmenų teises ir laisves, valstybės apsaugą, visuomenės apsaugą, žmonių sveikatą ir dorovę.

5. Valstybės ir savivaldybių institucijos privalo tinkamu būdu pateikti informaciją apie savo veiklą. Įgyvendinimo sąlygas nustato įstatymas.

18 straipsnis

1. Peticijos teisė laiduojama; visuomeninio arba kitokio viešojo intereso dalykuose kiekvienas turi teisę pats arba su kitais kreiptis į valstybės įstaigas bei savivaldos įstaigas su paklausimais, pasiūlymais ir skundais.

2. Peticijomis draudžiama kištis į teismų nepriklausomumą.

3. Peticijomis draudžiama pažeisti pagrindines teises ir laisves, laiduojamas Sąvadu.

19 straipsnis

1. Laiduojama teisė laisvai rinktis.

2. Teisę rinktis viešose vietose gali riboti įstatymas, kai reikia demokratinėje visuomenėje apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves, viešąją tvarką, žmonių sveikatą, dorovę, nuosavybę arba valstybę. Susirinkimai nepriklausomi nuo viešosios administracijos institucijų valios.

20 straipsnis

1. Laiduojama teisė laisvai vienytis. Kiekvienas turi teisę pats ar kartu su kitais vienytis į asociacijas, bendruomenes ir kitokias sąjungas.

2. Piliečiams laiduojama teisė vienytis į politines partijas ar politinius judėjimus.

3. Šias teises galima apriboti tik įstatymo numatytais atvejais, kurie yra būtini demokratinėje visuomenėje dėl valstybės saugumo, visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos palaikymo, užkirsti kelią nusikaltimams arba apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves.

4. Politinės partijos ir politiniai judėjimai, kaip ir kitos sąjungos, yra atskirtos nuo valstybės.

21 straipsnis

1. Piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per laisvai išrinktus savo atstovus.

2. Rinkimai privalo būti rengiami, neperžengus įstatymuose nurodytų rinkimų terminų.

3. Rinkimų teisė yra visuotinė, lygi ir slapta. Rinkimų teisės įgyvendinimo tvarką reglamentuoja įstatymas.

4. Piliečiai turi vienodas galimybes dalyvauti rinkimuose ir valstybės tarnyboje.

22 straipsnis

Visų teisių ir laisvių reguliavimas įstatymu ir jų aiškinimas bei taikymas turi įteisinti ir saugoti laisvą politinių jėgų varžymąsi demokratinėje visuomenėje.

23 straipsnis

Piliečiai turi teisę priešintis kiekvienam, kas pažeidžia demokratinių žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių, įtvirtintų Sąvade, tvarką, jeigu konstitucinių organų veikla ir efektyvus įstatymo numatytų priemonių panaudojimas yra neteisėtas.

TREČIAS SKIRSNIS
TAUTINIŲ IR ETNINIŲ MAŽUMŲ TEISĖS

24 straipsnis

Priklausymas kuriai nors tautinei arba etninei mažumai niekam negali pakenkti.

25 straipsnis

1. Piliečiams, sudarantiems tautinę arba etninę mažumą, laiduojamas visapusiškas tobulinimasis, ypač teisė kartu su kitų mažumų atstovais puoselėti savo kultūrą, teisė skleisti ir gauti informaciją jų gimtąja kalba bei vienytis į tautines bendrijas. Detales nustato įstatymas.

2. Piliečiams, priklausantiems tautinėms ir etninėms mažumoms, esant sąlygoms, numatytoms įstatymo, taip pat laiduojama:

a) teisė į išsilavinimą gimtąja kalba;

b) teisė vartoti gimtąją kalbą oficialiuose santykiuose;

c) teisė dalyvauti sprendžiant klausimus, susijusius su tautinėmis arba etninėmis mažumomis.

KETVIRTAS SKIRSNIS
EKONOMINĖS, SOCIALINĖS IR KULTŪRINĖS TEISĖS

26 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į laisvą profesijos ir jai rengimosi būdo pasirinkimą, taip pat kaip ir verslo bei kitos ūkinės veiklos teisę.

2. Įstatymas tam tikroms profesijoms bei veikloms gali nustatyti sąlygas ir apribojimus.

3. Kiekvienas turi teisę įsigyti priemones užsidirbti gyvenimui savo darbu. Piliečiams, kurie ne dėl savo kaltės negali šios teisės įgyvendinti, valstybė suteikia materialinį aprūpinimą; sąlygas numato įstatymas.

4. Įstatymas gali nustatyti atskirą tvarką užsieniečiams.

27 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai jungtis su kitais, kad apsaugotų savo ekonominius bei socialinius interesus.

2. Profesinės sąjungos kuriasi nepriklausomai nuo valstybės. Apriboti profesinių sąjungų skaičių draudžiama, taip pat kaip ir kai kurioms iš jų suteikti verslo ar šakos prioritetą.

3. Profesinių sąjungų veikla ir susikūrimas bei kitų susivienijimų veikla dėl ekonominių bei socialinių interesų apsaugos gali būti įstatymo apribota tik kai tai būtina demokratinėje visuomenėje apsaugoti valstybę, palaikyti viešąją tvarką arba užtikrinti kitų asmenų teises ir laisves.

4. Teisė streikuoti laiduojama, esant įstatymo nustatytoms sąlygoms; šia teise negali naudotis teisėjai, prokurorai, ginkluotųjų pajėgų nariai ir saugumo institucijos.

28 straipsnis

Darbuotojai turi teisę į teisingą atlyginimą už darbą ir tinkamas darbo sąlygas. Detales nustato įstatymas.

29 straipsnis

1. Moterys, paaugliai (jaunuoliai) ir asmenys, turintys fizinių ar protinių trūkumų (neįgalieji), turi teisę į didesnę sveikatos apsaugą darbo metu ir į ypatingas darbo sąlygas.

2. Jaunuoliai ir asmenys, turintys fizinių ar protinių trūkumų, turi teisę į ypatingą apsaugą darbo santykiuose ir į paramą įgyjant profesiją.

3. Detales nustato įstatymas.

30 straipsnis

1. Piliečių teisė gauti senatvės ir neįgalumo, maitintojo netekimo pensijas laiduojama.

2. Kiekvienas, kuriam reikalinga materialinė pagalba, turi teisę į paramą, suteikiančią elementarias pragyvenimo sąlygas.

3. Detales nustato įstatymas.

31 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą. Įstatymas numato atvejus, kai, apsidraudę socialiniu draudimu, piliečiai turi teisę į nemokamą sveikatos apsaugą bei medicinos pagalbą.

32 straipsnis

1. Įstatymas saugo giminę ir šeimą. Ypatinga vaikų ir paauglių apsauga laiduojama.

2. Nėščiai moteriai laiduojama ypatinga priežiūra, apsauga darbo santykiuose ir atitinkamos darbo sąlygos.

3. Tiek santuokiniai, tiek nesantuokiniai vaikai turi tas pačias teises.

4. Rūpinimasis ir vaikų auklėjimas yra tėvų teisė; vaikai turi teisę į tėvų auklėjimą ir rūpinimąsi jais. Teismo sprendimu ir remiantis įstatymu tėvų teisės gali būti apribotos ir nepilnamečiai prieš jų valią gali būti atskirti nuo tėvų.

5. Tėvai, kurie rūpinasi vaikais, turi teisę į valstybės paramą.

6. Detales nustato įstatymas.

33 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į išsilavinimą. Mokyklos lankymas privalomas iki įstatymu nustatyto amžiaus.

2. Piliečiai turi teisę į nemokamą išsilavinimą pradinėse bei vidurinėse mokyklose, pagal piliečio sugebėjimus ir visuomenės galimybes – aukštosiose mokyklose.

3. Įkurti kitas mokyklas nei valstybines ir jose mokyti galima tik esant įstatymo nustatytoms sąlygoms; tokiose mokyklose mokymas gali būti mokamas.

4. Įstatymas nurodo, kokiomis sąlygomis studijuojantys piliečiai turi teisę į valstybės paramą.

34 straipsnis

1. Teisės į intelektinės veiklos rezultatus saugomos įstatymo.

2. Teisė naudotis kultūriniu turtu laiduojama, esant įstatymo nustatytoms aplinkybėms.

35 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į palankią gyvenimo aplinką.

2. Kiekvienas turi teisę į visą ir laiku gaunamą informaciją apie aplinkos ir gamtinių išteklių būseną.

3. Įgyvendinant savo teises, draudžiama kelti grėsmę bei pažeisti aplinką, gamtos išteklius, gamtos rūšių įvairovę ir kultūros paminklus, nurodytus įstatyme.

PENKTAS SKIRSNIS
TEISĖ Į TEISMINĘ IR KITĄ TEISINĘ GYNYBĄ

36 straipsnis

1. Kiekvienas gali nurodytu būdu reikalauti teisės į nepriklausomą bei nešališką teismą ir nustatytais atvejais į kitą organą.

2. Kas tvirtina, jog jo teises pažeidė viešojo administravimo organas savo sprendimu, gali kreiptis į teismą, kuris ištirtų sprendimo teisėtumą, jei įstatymas nenustato kitaip. Be to, į teismų jurisdikciją negalima neįtraukti sprendimų, susijusių su Sąvade nurodytomis pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, nagrinėjimo.

3. Kiekvienas turi teisę į teismo, kito valstybinio organo ar viešojo administravimo institucijos neteisėto sprendimo arba neteisingos valstybinės tvarkos padarytos žalos atlyginimą.

4. Sąlygas ir detales nustato įstatymas.

37 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę atsisakyti parodymų, kurie apkaltintų jį arba jam artimą asmenį.

2. Kiekvienas turi teisę į juridinę pagalbą teisminio proceso metu nuo proceso pradžios.

3. Visi proceso dalyviai yra lygūs.

4. Kas pareiškia, jog nemoka proceso kalbos, turi teisę į vertėją.

38 straipsnis

1. Niekam negalima atsisakyti teisėjo pagal įstatymą. Priskyrimą teismui ir teisėjui nustato įstatymas.

2. Kiekvienas turi teisę į viešą ir laiku atliekamą bylos nagrinėjimą ir dalyvauti jame tam, kad galėtų pareikšti savo nuomonę apie visus pateiktus įrodymus. Įstatymas nustato atvejus, kai bylos viešai nenagrinėjamos.

39 straipsnis

Tik įstatymas nustato, kuri veika yra nusikaltimas ir kokią bausmę ar kokią baudą skirti už teisių pažeidimą ir žalos padarymą nuosavybei.

40 straipsnis

1. Tik teismas sprendžia dėl kaltės ir bausmės už nusikaltimą.

2. Kiekvienas, kuriam yra pareikštas kaltinimas, laikomas nekaltu, kol jo kaltė nėra įrodyta galutiniu teismo sprendimu.

3. Kaltinamajam užtikrinama teisė turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai bei gintis pačiam arba per gynėją. Jeigu gynėjas nepasirenkamas, teismas pagal įstatymą privalo paskirti gynėją.

4. Kaltinamasis turi teisę atsisakyti duoti parodymus; tokios teisės jokiu būdu negalima panaikinti.

5. Jokio asmens negalima persekioti baudžiamąja tvarka už veiksmą ar neveikimą, už kurį jau buvo teismo nuteistas arba išteisintas. Ši taisyklė, remiantis įstatymu, negali sukliudyti taikyti specialios teisinio žalos atlyginimo priemonės.

6. Veikos baudžiamumas turi būti nagrinėjamas ir bausmė skiriama pagal jos padarymo metu galiojantį įstatymą. Vėlesnis įstatymas taikomas, jei jis nusikaltėliui palankesnis.

ŠEŠTAS SKIRSNIS
BENDROSIOS NUOSTATOS

41 straipsnis

1. Teisių, nurodytų Sąvado 26 straipsnyje, 27 straipsnio 4 dalyje, 28–31 straipsniuose, 32 straipsnio 1 ir 3 dalyse, 33 straipsnyje ir 35 straipsnyje, galima reikalauti tik pagal šiuos nuostatus reglamentuojančius įstatymus.

2. Kai Sąvade minimas įstatymas, turimas galvoje Federalinio Susirinkimo priimtas įstatymas, jeigu iš konstitucinio įstatymų leidžiamojo padalinio jurisdikcijos neišplaukia, kad teisinius santykius reguliuoja nacionalinių tarybų įstatymai.

42 straipsnis

1. Sąvade terminas „pilietis“ suprantamas kaip Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos pilietis.

2. Užsieniečiai naudojasi Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos sąvado laiduojamomis pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, jei jos nėra aiškiai priskirtos piliečiams.

3. Ligšioliniuose teisės aktuose vartojama sąvoka „pilietis“ reiškia kiekvieną žmogų, jei tai susiję su pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, kurias Sąvadas pripažįsta, neatsižvelgiant į pilietybę.

43 straipsnis

Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika suteikia prieglobstį užsieniečiams, persekiojamiems dėl politinių teisių ir laisvių įgyvendinimo.

44 straipsnis

Įstatymas gali apriboti teisėjų ir prokurorų teisę užsiimti verslu arba kita ūkine veikla bei teisę, nurodytą 20 straipsnio 2 dalyje; taip pat viešojo administravimo bei savivaldybių tarnautojų, atliekančių nustatytas pareigas, teisę, nurodytą 27 straipsnio 4 dalyje; saugumo tarnautojų bei ginkluotųjų pajėgų narių teises, nustatytas 18 straipsnyje, 19 straipsnyje ir 27 straipsnio 1–3 dalyse, tiek, kiek tai susiję su jų pareigų atlikimu. Asmenims, kurių profesija tiesiogiai susieta su žmogaus gyvybės bei sveikatos priežiūra, įstatymas gali apriboti teisę streikuoti.

Konstituciniai įstatymai

Konstitucinis įstatymas Nr. 4/1993 dėl įstatymo projekto, susijusio su Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos iširimu;

Konstitucinis įstatymas Nr. 29/1993 dėl kitų tolesnių priemonių, susijusių su Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos iširimu;

Konstitucinis įstatymas Nr. 102/1930 dėl valstybės sienų su Vokietija, Austrija ir Vengrija teisinio režimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 205/1936 dėl valstybės sienų su Vokietija teisinio režimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 62/1958 dėl galutinio valstybės sienos su Lenkijos Liaudies Respublika ženklinimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 30/1974 dėl Čekijos Socialistinės Respublikos sienų pakeitimo sutikimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 66/1974 dėl valstybės sienų su Austrijos Respublika pakeitimų;

Konstitucinis įstatymas Nr. 121/1981 dėl Čekijos Socialistinės Respublikos valstybės sienų su Vokietijos Demokratine Respublika pakeitimo sutikimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 37/1982 dėl valstybės sienų pakeitimų su Vokietijos Demokratine Respublika;

Konstitucinis įstatymas Nr. 43/1988 dėl Čekijos Socialistinės Respublikos sienų, einančių per Lenkijos Liaudies Respublikos pasienio vandenis, pakeitimo sutikimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 169/1988 dėl valstybės sienų linijos Lenkijos Liaudies Respublikos pasienio vandenyse pakeitimų;

Konstitucinis įstatymas Nr. 74/1997 dėl valstybinių sienų su Slovakijos Respublika pakeitimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 347/1997 dėl aukštesniųjų teritorinių administracinių vienetų;

Konstitucinis įstatymas Nr. 69/1998 dėl Deputatų Rūmų rinkimo laikotarpio sutrumpinimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 110/1998 dėl Čekijos Respublikos saugumo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 162/1998, kuriuo keičiama Pagrindinių teisių ir laisvių chartija;

Konstitucinis įstatymas Nr. 110/1998 dėl Čekijos Respublikos saugumo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 300/2000, kuriuo keičiamas Konstitucinis įstatymas Nr. 1/1993;

Konstitucinis įstatymas Nr. 176/2001, kuriuo keičiamas Konstitucinis įstatymas Nr. 347/1997 dėl aukštesniųjų teritorinių administracinių vienetų, taip pat dėl Čekijos nacionalinės tarybos konstitucinio įstatymo Čekijos Respublikos Konstitucija Nr. 1/1993 pakeitimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 395/2001, kuriuo keičiamas Čekijos Nacionalinės Tarybos konstitucinis įstatymas Nr. 1/1993 Čekijos Respublikos Konstitucija („euronovela“, įsigaliojanti nuo 2002 m. birželio 1 d.);

Konstitucinis įstatymas Nr. 448/2001, kuriuo keičiami Čekijos Nacionalinės Tarybos konstitucinis įstatymas Nr. 1/1993 Čekijos Respublikos Konstitucija, Konstitucinio įstatymo Nr. 347/1997 redakcija, Konstitucinio įstatymo Nr. 300/2000 redakcija, Konstitucinio įstatymo Nr. 395/2001 redakcija;

Konstitucinis įstatymas Nr. 515/2002 dėl Čekijos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą referendumo bei dėl Konstitucinio įstatymo Nr. 1/1993 pakeitimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 76/2004 dėl valstybės sienų su Austrijos Respublika pakeitimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 633/2004 dėl valstybės sienų su Vokietijos Federacine Respublika pakeitimo;

Konstitucinis įstatymas Nr. 319/2009, kuriuo keičiamas Čekijos Nacionalinės Tarybos konstitucinis įstatymas Nr. 1/1993 Čekijos Respublikos Konstitucija, įsigaliojanti nuo 2009 m.

ČILĖS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Daugumos pasaulio valstybių konstitucijos yra praeityje sprendžiant politinius konfliktus pasiekti kompromisai. Jie svarbūs valstybių ateičiai. Šis konstitucionalistų požiūris į svarbiausią kiekvienos šalies teisinį dokumentą tik iš dalies gali būti taikomas Čilės Respublikos konstitucionalizmo istorijai.

1924 m. generolo Luiso Altamirano įvykdytas pučas pradėjo ilgą Čilės politinio nestabilumo laikotarpį, kuris truko iki 1932 m. Ilgiausiai veikusi to laikotarpio vyriausybė (iš viso jų buvo 10) buvo generolo Carloso Ibáñezo, kuris trumpai buvo gavęs valdžią 1925 m., o vėliau faktiškai kaip diktatorius valdė 1927–1931 m. 1932 m. atkūrus konstitucinę tvarką iškilo stipri vidurinės klasės – Radikalų – partija. Ji tapo pagrindine koalicinių vyriausybių partnere ateinančius 20 metų. Valdant Radikalų partijai (1932–1952) valstybė sustiprino savo vaidmenį ekonomikoje. Vėlesnę demokratinę šalies raidą nutraukė Augusto Pinočeto diktatūra, trukusi nuo 1973 iki 1990 m. 1973 m. rugsėjo 11 d. *coup d'état* metu komunistas Salvadoras Allende buvo pašalintas iš Prezidento posto ir Čilės konstitucinis valdymas buvo pakeistas generolo Pinočeto chuntos valdymu. Nuo jo valdžios pradžios Čilės konstituciniu „garantu“ tapo kariuomenė ir jos generolai. Nepasitikėjimas demokratija ir būtinybė saugoti Čilę nuo jos piliečių buvo šios chuntos politinė idėja.

Dabar galiojanti Čilės Konstitucija priimta referendumu 1980 m. kaip autoritarinio režimo dokumentas, kurį promulgavo Čilės diktatorius Pinočetas. Bet pastarųjų dviejų dešimtmečių demokratinės Čilės Respublikos ekonominė ir socialinė pažanga, žmogaus teisų apsaugos standartai pripažįstami kaip atitinkantys senų demokratinių valstybių konstitucingumo standartus. Kaip galima paaiškinti tai, kad autoritarinio režimo Konstitucija prisidėjo prie demokratinės Čilės valstybės kūrimo? Atsakymas į šį klausimą grindžiamas Čilės demokratizacijos istorija: prieš Pinočeto režimo įsigalėjimą Čilė turėjo savo ankstyvosios demokratijos tradiciją. Sėkmingo ir gana greito grįžimo į demokratiją prielaida buvo jos ankstesnės demokratinės tradici-

jos. Galiojančios Čilės Konstitucijos tekstas negali būti suvoktas kaip esamos demokratijos turinys nežinant, kaip ši, viena iš seniausių Lotynų Amerikos demokratijų, vadavosi iš generolo Pinočeto režimo. Čilės Konstitucija yra tik kelių demokratizacijos etapų kompromisų būdu iš karinio režimo pereinant į demokratinę valstybę teorinis dokumentas. Ne renkami, o režimo skiriami senatoriai ir praktiškai kariuomenės kontroliuojama Prezidento institucija per du dešimtmečius po Konstitucijos priėmimo 1980 m. transformavosi į valdžių padalijimo demokratijos standartus atitinkančią instituciją.

Generolas Augustas Chosė Ramonas Pinočetas Ugartė Čilės prezidentu buvo nuo 1973 iki 1990 m. Ilgametis Čilės diktatorius po 1973 m. rugsėjo 11 d. karinio perversmo atėmė valdžią iš tuometinio demokratiniu būdu išrinkto prezidento komunisto Salvadoro Allendeʼės. 1974 m. birželio 27 d. Pinočetas pasiskelbė Čilės prezidentu. 1990 m. kovo 11 d. atsistatydino iš prezidento posto, tačiau pagal galiojančią Konstituciją liko vadovauti Čilės karinėms pajėgoms. 1998 m. spalio mėnesį buvo areštuotas Londone. 2000 m. kovo 2 d. ekstradicijos būdu sugrąžintas į tėvynę. Mirė 2006 m. gruodžio 10 d. po ilgos ligos, ištiktas širdies smūgio. Tik tada šalyje pamažu galėjo įsitvirtinti demokratinis valdymo būdas.

Neokonservatyvią ekonominę reformą, kuri davė visame pasaulyje pripažintų ekonominių rezultatų, vykdė Pinočeto parankiniai, technokratiniai reformatoriai, politiką laikę demagogija. Vykdant reformą buvo panaikintas valstybės kišimasis į darbo santykių reguliavimą, panaikintos arba reikšmingai apribotos socialinės apsaugos programos, praktiškai privatizuota pensijų sistema, decentralizuojant valstybės valdymą ir „modernizuojant“ teismų darbą bei sustiprinant privačios nuosavybės apsaugą. Visos šios reformos įgyvendintos Pinočeto chuntai vykdant griežtą priežiūrą[1].

Dabar galiojanti Čilės Konstitucija buvo priimta kontroversiškai vertinamo griežto karinio diktatoriaus generolo Pinočeto kontroliuojamame plebiscite 1980 m. rugsėjo 11 d. Konstitucija iš dalies įsigaliojo 1981 m. kovo 11 d. ir visa apimtimi pradėjo galioti nuo 1990 m. kovo 11 d. Čilės Konstitucija buvo reikšmingai papildyta naujais straipsniais referendumo būdu 1989 m. rugpjūčio 17 d. Ši Konstitucija buvo sukurta 1973–1990 m. – Čilės diktatoriaus generolo Pinočeto valdymo metais. Konstitucijoje buvo įtvirtintas karinio režimo valdymas.

[1] Couso, J. Trying Democracy in the Shadow of an Authoritarian Legality: Chile's Transition to Democracy and Pinochet's Constitution of 1980.*Wisconsin International Law Journal.* 2012, 9/5.

1988 m. režimui pralaimėjus plebiscite, buvo pradėtos demokratinės Konstitucijos reformos. 2000 m. Čilės prezidentu buvo išrinktas Ricardo Lagos, kuris pažadėjo parengti ir priimti „Konsituciją, kuri išlaikys ir patį sunkiausią demokratijos testą“[2].

Pradinis Konstitucijos tekstas suteikė didelę valdžią prezidentui. Prezidentas galėjo paleisti žemuosius parlamento rūmus, galėjo šalį valdyti 8 metus – tiek truko Prezidento kadencija – ir vėl būti perrinktas. Dalis šių Prezidento galių buvo panaikintos po 1990 m. Įsteigtas Konstitucinis Tribunolas, kuris turėjo pareigą tikrinti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taip pat kontroversiška Nacionalinio saugumo taryba (COSENA).

Dabartiniame Konstitucijos tekste įtvirtintas Čilės perėjimas iš ankstesnės karinės chuntos. Įstatymų leidybos teisė buvo suteikta karinei chuntai, kuri susidėjo iš laivyno, oro pajėgų, nacionalinės policijos vadovų, taip pat kitų kariuomenės atstovų ir Prezidento kaip kariuomenės vado. Po aštuonerių Prezidento valdymo metų tik vienas kandidatas, kurį paskirdavo karinė chunta, galėjo dalyvauti plebiscito būdu surengtuose Prezidento rinkimuose.

Tik 2005 m. buvo įgyvendinta daugiau nei 50 konstitucinių reformų, kurios pašalino išlikusį nedemokratinį Čilės Respublikos valdymą. Buvo panaikintas nerenkamų senatorių institutas (iki tol egzistavo iki gyvos galvos paskirti senatoriai). Taip pat buvo panaikintas draudimas šalies Prezidentui nušalinti nuo pareigų kariuomenės vadą. Bet Konstitucijoje išliko kai kurios nedemokratinės antiteroristinės šalies valdymo priemonės. Po 2005 m. konstitucinės reformos Čilės Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta *expressis verbis* valdymo forma – parlamentinė respublika. Vykdomąją valdžią įgyvendina Prezidentas, kuris skiria Ministrų kabinetą. Prezidentas renkamas 6 metų kadencijai ir negali būti perrenkamas iš karto kadencijai pasibaigus. Čilės Prezidentas pagal 1980 m. Konstituciją kartu yra ir vyriausybės vadovas. Įstatymų leidžiamoji valdžia parlamentas susideda iš dvejų rūmų: Senato ir Atstovų Rūmų. Aukščiausioji teisminės valdžios institucija yra Aukščiausiasis Teismas. Įstatymų konstitucingumo klausimus sprendžia Konstitucinis Tribunolas.

Kongreso žemieji Atstovų Rūmai susideda iš 120 tiesioginiuose rinkimuose išrinktų deputatų. Žemųjų rūmų narių rinkimuose gali dalyvauti asmenys, sulaukę 21 metų, turintys vidurinį išsilavinimą ir rinkimų apy-

[2] *The Economist* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-23]. Prieiga per internetą: <http://www.economist.com/node/33a20682>.

gardoje gyvenantys ne mažiau nei 2 metus. Pagal dabar galiojančią Čilės Konstituciją Senatą sudaro 38 tiesioginiuose rinkimuose išrinkti senatoriai. Senatoriai renkami aštuonerių metų kadencijai. Pusė senatorių perrenkami kas ketveri metai. Senatoriais gali būti renkami asmenys, kurie yra sulaukę 35 m. amžiaus ir yra baigę vidurinį mokslą.

Čilės Respublikos kelias iš karinės generolo Pinočeto diktatūros į demokratinę valstybę buvo nuoseklus, išskyrus kelis konstitucinės reformos momentus, kai konstitucinio kompromiso pasiekti nebuvo įmanoma. 1988 m. spalio 5 d. surengtas plebiscitas, kuriame buvo sprendžiama, ar generolas Pinočetas liks savo poste iki 1997 m., parodė, kad Čilės visuomenė yra pasirengusi tolesniam valstybės demokratizacijos procesui. Įtakinga nuo 1920 m. Čilės komunistų partija rengėsi slaptam ginkluotam sukilimui prieš generolą Pinočetą, kuris matydamas plebiscito rezultatus valdžiai savo rankose išlaikyti galėjo panaudoti jam pavaldžią kariuomenę. Bet generolas nesipriešino, suprasdamas didelius pokyčius Čilės visuomenėje. Čilės visuomenė, išsekinta ilgų diktatūros ir priešinimosi jai metų, nebenorėjo veltis į naują revoliuciją.

Čilės Respublikoje veikiančių 17 politinių partijų koalicija vieningai siekė permainų. Stengiantis užtikrinti sąžiningus rinkimus, opozicijos ekspertai sukūrė specialią kompiuterinę sistemą paraleliniam balsų skaičiavimui plebiscito dieną. Su labai ribotais finansiniais ištekliais, ribotu televizijos palaikymu bet plačiu savanorių tinklu generolo Pinočeto oponentai padėjo pamatus demokratijos procesui ir parodė, kad jiems tolima savanaudiška politinė demagogija ir jie siekia atsikratyti režimo.

Demokratinių partijų lyderiai buvo pasiryžę pakeisti autoritarinius Konstitucijos elementus. Generolo Pinočeto Konstitucija draudė visas marksistines partijas, vieną trečdalį Senato galėjo paskirti Prezidentas ir kiti valstybės vadovai, įsteigta Nacionalinio saugumo taryba buvo sudaryta iš kariuomenės vadų, karininkai turėjo veto teisę tose institucijose, kuriose vietas jiems garantavo generolo Pinočeto vadovavimo metais priimti įstatymai. Konstitucijos keitimas buvo labai sudėtingas, nes reikėjo trijų penktadalių abejų parlamento rūmų pritarimo ir tokį pritarimą turėjo patvirtinti vėlesni du kongresai. Tiek chuntos nariai, tiek nuosaikieji vyriausybės nariai jautė, kad būtini demokratiniai Konstitucijos pakeitimai, bet Pinočetas ir „kietos rankos“ šalininkai bijojo, kad tokie pakeitimai bus pavojingi „moderniai, stabiliai, apsaugotai“ Pinočeto „demokratijai“.

Aklavietę padėjo įveikti konservatyvi politinė partija „Nacionalinė reforma“, kuri buvo sudaryta tiek iš chuntos šalininkų, tiek iš priešiškai režimui nusiteikusių teisininkų. „Nacionalinė reforma“ pasiūlė nemažai konstitucinių reformų ir pradėjo derybas su vyriausybe. Aukščiausieji kariuomenės vadai jausdami permainų neišvengiamumą pasisakė už kompromisinius sprendimus, ir generolas Pinočetas buvo priverstas atsitraukti.

Galutinis reformų paketas buvo priimtas 1989 m. liepos 30 d. referendume, kuriame rinkėjai pasisakė už Konstitucijos pakeitimus. Marksistinių partijų draudimas buvo pakeistas draudimu kurti partijas, kurios naudojo politinės prievartos mechanizmus, Senato narių skaičius buvo padidintas renkamais deputatais siekiant sumažinti skiriamų asmenų įtaką, kariuomenės kontroliuojamai Nacionalinio saugumo tarybai buvo suteiktas tik patariamasis vaidmuo, sustiprinti žmogaus teisių apsaugos mechanizmai. Svarbiausia, Konstituciją buvo paprasčiau pakeisti, nustatant vienos kadencijos Kongreso, dviejų trečdalių jo narių balsavimo sąlygą, taip užtikrinant opozicijos galimybes toliau modifikuoti Konstituciją Kongrese, jei ji laimėtų rinkimus. 1988 m. plebiscitas buvo tik pirmas žingsnis į demokratiją. Opozicija dar 17 metų turėjo gyvuoti prižiūrima Pinočeto *de facto* valdomos kariuomenės, bet jau jautė turinti visuomenės mandatą reikalauti esminių konstitucinių reformų prieš naujus parlamento rinkimus.

Diktatorius pripažino savo pralaimėjimą, atverdamas kelią laisviems Prezidento ir Kongreso rinkimams, savo diktatūros tąsai užtikrinti nepasinaudojo, kaip ankstesniais valdymo metais, kariuomenės pagalba. Net ir pralaimėjęs plebiscitą generolas Pinočetas pagal Konstituciją išlaikė postą dar vienerius metus ir vyriausiojo kariuomenės vado postą iki 1997 m.

Pralaimėjęs rinkimus generolas Pinočetas siekė apriboti demokratinės Vyriausybės galias sukuriant Čilės regionų autonomijų savivaldą, į kurią buvo paskirti jo ankstesni bendražygiai ir lojalūs asmenys.

Kariuomenė, kurios funkcijos Konstitucijoje buvo apribotos veikimo, o ne sprendimo priėmimo kompetencija, niekada nepasitikėjo civiline, demokratiškai išrinkta valdžia, stipriai priešinosi tyrimams ir siekė 1980 m. Čilės Konstitucijos pataisų, kurios apsaugotų kariuomenę nuo jos rankomis padarytų nusikaltimų ir žmogaus teisių pažeidimų atskleidimo. Pirmajai demokratinei Čilės vyriausybei reikėjo išspręsti jos konstitucinio santykio su kariuomene problemą. Po 16 metų kariuomenės vadų dominavimo Čilės valdžios elite kariuomenės vadai nematė savęs kaip valstybės tarnų, laikė save ketvirtąja valdžia. Bet kariuomenės vadovų įtaka valstybei buvo su-

mažinta vykdant konstitucinę reformą ir Nacionalinio saugumo tarybai suteikiant tik patariamąja funkciją. Didžiausią konstitucinę civilių ir kariškių santykių problemą kėlė tai, kad, nepaisant tarptautinio pasmerkimo, kariškiai manė, kad jų vykdytos represijos 1973 m. buvo būtinos išvengti komunistų ardomosios veiklos ir visiškai nesigėdijo tokių šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų kaip kankinimai, mirties bausmės ir 600 politinių kalinių dingimas be žinios. Kariškiai siekė išvengti atsakomybės už padarytus nusikaltimus. Aukščiausieji kariuomenės vadai naujai demokratinei vyriausybei davė aiškiai suprasti, kad jie imsis ginklų, jei bus pakeistas Pinočeto 1978 m. įstatymas, kuris paskelbė amnestiją visiems kariuomenės padarytiems nusikaltimams per pirmus penkerius karinės chuntos egzistavimo metus. Naujoji demokratinė Čilės vyriausybė pasiūlė ankstyvą pensiją buvusiems A. Pinočeto valdžios Aukščiausiojo Teismo teisėjams, režimas dar 1988 m. spalį paskyrė iki gyvos galvos naujus 8 Aukščiausiojo Teismo teisėjus.

Politinės valdžios silpnumas neleido konstitucine reforma tinkamai subalansuoti civilių ir kariškių santykius. Politiniam šalies stabilumui stiprinti buvo būtinas demokratinių jėgų konsensusas, kariuomenė turėjo paklusti politikų vadovavimui. Naujieji demokratai neturėjo patirties ir gebėjimų veikti demokratijos sąlygomis ir nuolat susidurdavo su problema, kad demokratija reikalauja derinti ekonomikos ir socialinės apsaugos poreikius. Tokiai demokratijos misijai reikia visiškai kitokiomis savybėmis pasižyminčio politinio lyderio, nei buvo Pinočetas.

Čilės Respublikos perėjimą iš karinio režimo į demokratiją nuolat palaikė Jungtinės Amerikos Valstijos[3]. Ypač stipriai nuo 1985 m. JAV administracija palaikė Čilės demokratines jėgas, ėjusias šalies politinio liberalizmo keliu. JAV politikai ir verslo atstovai palankiai sutiko Pinočeto chuntos neokonservatyvų ekonominį eksperimentą, kuris buvo pagrįstas laisvos rinkos skatinimu. Tarptautinė finansų bendruomenė, pelningai pasinaudojusi Pinočeto atvirumu užsienio investicijoms ir skolintojų galimybėmis gerai uždirbti skolinant Čilės valstybei, ne iškart priėmė Čilės demokratizacijos procesą. Iki šiol politikos ir ekonomikos vadovėliuose diktatoriaus Pinočeto režimas dažnai yra pateikiamas kaip sėkmingo laisvos rinkos veikimo pavyzdys. Čilės Konstitucijai po konstitucinių reformų teko išbandymas įrodyti, kad ekonominė sėkmė gali būti įgyvendinta ne tik diktatūros būdu, bet ir demokratijos sąlygomis, laikantis žmogaus teisių apsaugos.

3 *Foreign affairs*, Winter 1989/90, essay by Pamela Constable and Arturo Valenzia.

Čilės Respublika pasirinko nuoseklų iš karinio Pinočeto režimo paveldėtos Konstitucijos reformavimo, o ne naujos Konstitucijos priėmimo kelią. Nuo 1989 iki 2010 m. Čilės Konstitucija pergyveno dvi esmines reformas (1989 ir 2005 m.). Čilės Kongresas atliko 24 reformas, palietusias 76 procentus Konstitucijos straipsnių (91 iš 120 straipsnių). Šios konstitucinės reformos turėjo įtakos 140 skirtingų konstitucinio reguliavimo sričių. Tai padarė milžinišką įtaką politinių jėgų pusiausvyros pokyčiams ir konstitucinių institucijų kompetencijai.

Galiojanti Čilės Konstitucija užtikrina tam tikrą įstatymų, kurie priimami skirtinga Kongreso dauguma, hierarchiją. Paprastieji įstatymai priimami paprasta abejų parlamento rūmų dauguma, kitų įstatymų priėmimui būtina absoliuti abejų parlamento rūmų dauguma. Tokia dauguma yra būtina nustatant naujas regionų ir provincijų sienas. Konstituciniai įstatymai, kurie įgyvendina Konstituciją, yra priimami arba keičiami keturiais septintadaliais abejų parlamento rūmų narių. Konstituciją aiškinantys įstatymai turi būti priimami ir keičiami trimis penktadaliais abejų parlamento rūmų narių. Konstitucijos pakeitimus gali inicijuoti Prezidentas, dešimt deputatų arba penki senatoriai ir jie turi surinkti trijų penktadalių visų įstatymų leidėjų ir Prezidento parašus. Įstatymų, susijusių su kariuomenės, Konstitucinio Tribunolo padėtimi, pakeitimui reikia dviejų trečdalių kiekvienų parlamento rūmų narių ir Prezidento pritarimo. Jei Prezidentas atmeta Konstitucijos pakeitimus, jie gali būti patvirtinti tik trijų penktadalių Kongreso narių balsais. Prezidentas dėl konstitucijos keitimo gali pareikalauti visuotinio plebiscito. Kongresas turi išimtinę teisę patvirtinti arba atmesti Prezidento pateiktas tarptautines sutartis.

Deputatų Rūmai gali inicijuoti konstitucinę apkaltos procedūrą dėl Konstitucijos, įstatymų pažeidimo ar piktnaudžiavimo valdžia Prezidentui, ministrams, teisėjams, generolams, admirolams, regionų valdytojams, provincijų vadovams. Senatui Čilės Konstitucija suteikia kompetenciją apkaltos procedūroje veikti kaip teisėjų kolegijai, sprendžiant, ar kaltinimai yra pagrįsti. Prezidentas gali būti nušalintas apkaltos būdu už tai balsuojant dviem trečdaliams Senato narių. Tik Senatas gali suteikti teisę Prezidentui išvykti iš šalies ilgesniam nei 30 dienų terminui ar bet kuriam laikui per paskutines 90 kadencijos dienų. Senatas taip pat gali konstatuoti Prezidento fizinį ar psichinį nedarbingumą, jei dėl to yra priėmęs sprendimą Konstitucinis Tribunolas.

1980 m. Konstitucijos pradiniame tekste buvo įtvirtintas draudimas Senatui prižiūrėti ministrų darbą ar išreikšti nuomonę apie vyriausybės veiklą.

Šis draudimas buvo panaikintas 1989 m. priimtomis konstitucinėmis pataisomis. Šios Konstitucijos pataisos taip pat atėmė iš Prezidento teisę paleisti Atstovų Rūmus. 1980 m. Konstitucija Kongreso kompetenciją ribojo labiau nei ankstesnės Čilės istorinės konstitucijos. Pagal Konstituciją Prezidentas išlaikė išimtinę kompetenciją teikti pasiūlymus dėl šalies politinio ir administracinio padalijimo ir dėl finansinio bei biudžetinio šalies administravimo.

Čilės teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, Konstitucinis Tribunolas, 16 apeliacinių teismų, 84 baudžiamieji tribunolai, 7 kariniai tribunolai, daugiau nei 300 vietinių policijos teismų, specializuoti darbo, šeimos, muitų, mokesčių, rinkimų tribunolai.

Čilės Konstitucinis Tribunolas kontroliuoja įstatymų konstitucingumą tikrinant jų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, tarptautinėms sutartims iki įstatymo promulgavimo, t. y. Čilės Konstitucinis Tribunolas atlieka ir *a priori* įstatymo konstitucingumo tyrimą, taip pat turi įgaliojimus pripažinti teisės aktų nuostatas prieštaraujančiomis Konstitucijai. Konstitucinis Tribunolas turi platesnius įgaliojimus nei įprasta konstitucinei justicijai. Tribunolas turi kompetenciją skelbti antikonstitucinėmis organizacijas, judėjimus ar politines partijas, taip pat pripažinti atsakingais asmenis, dalyvavusius renginiuose, dėl kurių buvo priimta antikonstitucingumo deklaracija. Tačiau jei tai susiję su pareigas einančiu Respublikos Prezidentu, tokia deklaracija turi būti patvirtinama Senato narių balsų dauguma. Tribunolas gali svarstyti klausimą tik tuo atveju, jeigu į jį kreipiasi Respublikos Prezidentas arba ne mažiau nei dešimt parlamentarų.

2013 m. rugsėjo 7 d. Čilės teisėjų asociacijos vadovybė atsiprašė Čilės žmonių už tai, kad generolo Pinočeto valdymo metais teisėjai kolaboravo su chunta ir susitaikė su šiurkščiais žmogaus teisių pažeidimais.

Pinočeto režimo valdymo metais žmogaus teisių pažeidimų mastas buvo milžiniškas. Vyriausybės specialiosios komisijos duomenimis, surinkus apie 30 tūkst. liudytojų parodymus, Pinočeto chunta nužudė mažiausiai 3 197 žmones, kankino apie 29 tūkst. žmonių. Du trečdaliai šių nusikaltimų buvo padaryti 1973 m. Kiti duomenys rodo, kad Pinočeto valdymo laikais buvo nužudyta ir dingo apie 17 tūkst. žmonių. Bet generolas Pinočetas niekada nebuvo teismo apkaltintas žmogaus teisių pažeidimais.

Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos organizacijos, nuolat atliekančios pažeidimų monitoringą, konstatuoja, kad žmogaus teisių apsauga šiandienos Čilės Respublikoje atitinka demokratiškos valstybės standartus. Žodžio laisvės teisė, įtvirtinta šiandien galiojančioje Čilės Konstituci-

joje, yra tinkamai saugoma, Čilės vyriausybė ir kitos valstybės institucijos šios teisės apsaugą organizuoja tinkamai. Žodžio laisvė ribojam tik tiek, kiek būtina demokratinėje valstybėje. 2002 m. priimtas saviraiškos laisvės įstatymas draudžia platinti informaciją bet kokiais informacijos skleidimo būdais, diskriminuojant dėl rasės, lyties, religijos, tautybės.

Tačiau žmogaus teisių ekspertai ir nepriklausomos žiniasklaidos organizacijos kritikuoja Čilės teisės sistemoje egzistuojančius įstatymus, kurie draudžia užgauliai kritikuoti valstybės institucijas: prezidentūrą, teisėsaugą, teismus bei pradėti teisminius procesus dėl žurnalistų kritikos. Čilės kariniai tribunolai taip pat gali nagrinėti bylas prieš civilius gyventojus dėl pareikštos kariškių ar kariuomenės kritikos. Kariniai tribunolai taip pat gali nagrinėti bylas, kuriose civiliai yra kaltinami kariškių šmeižtu ar antivyriausybine agitacija, bet karinių tribunolų sprendimai gali būti skundžiami Čilės Aukščiausiajam Teismui[4].

Bažnyčia Čilės Respublikoje veikia atskirai nuo valstybės. Pagal 1999 m. priimtą religijos įstatymą Čilėje draudžiama asmenis diskriminuoti dėl religinių įsitikinimų. Nacionalinė religijos reikalų tarnyba yra atsakinga už konstitucinės tikėjimo laisvės įgyvendinimą. Tačiau katalikų religinė bendruomenė naudojasi tam tikromis privilegijomis, palyginti su kitomis religinėmis grupėmis, kurių Čilėje oficialiai registruota daugiau nei 2 000. Aukščiausi valstybės vadovai oficialiai dalyvauja tik katalikų, protestantų ir judėjų religinėse šventėse. Religinės organizacijos gali steigti savo mokyklas, klubus, sporto organizacijas be papildomo vyriausybės leidimo.

2014 m. kovo 11 d. visuotiniuose ir laikinuose rinkimuose išrinkta Čilės prezidentė Verónica Michelle Bachelet Jeria rinkimus laimėjo pažadėjusi aktyvai spręsti ekonominės ir socialinės nelygybės problemas keičiant mokesčių ir išsilavinimo sistemą bei vykdant konstitucinę reformą. Prezidentė dabartinę Čilės Konstituciją vadina sukurta seniai pasibaigusio Pinočeto chuntos valdymo laikotarpiu, todėl šaliai būtina konstitucija, kuri būtų demokratinės Čilės Respublikos. Prezidentė siūlo ir kontroversišką Konstitucijos pataisą, kuri leistų Prezidentui būti poste dvi kadencijas, nes pagal dabar galiojančią Konstituciją, pasibaigus ketverių metų kadencijai, prezidentė nebegali kandidatuoti rinkimuose, bet gali vėl kandidatuoti pasibaigus kito prezidento kadencijai. Prezidentė planuoja 70 procentų negalinčių už mokslą susimokėti studentų garantuoti nemokamą aukštąjį

[4] *Report on Human Rights Practices* 2006: Chile. United States Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor (March 6, 2007).

mokslą bei kurti daugiau valstybinių universitetų siekiant sulaužyti privačių universitetų monopoliją. Taip prezidentė sieks išspręsti didžiulę socialinę nelygybę. Šioms konstitucinėms reformoms įgyvendinti prezidentei reikės 67 procentų abejų parlamentų rūmų narių paramos.

Nors dauguma amžių sandūroje demokratizuotų Lotynų Amerikos valstybių pasirinko plačius visuomenės debatus (referendumai, konventai, plačios konsultacijos su visuomene) dėl konstitucijų keitimo, Čilės Respublikos konstitucinėse reformose dalyvavo nedidelis elito segmentas[5]. Toks Čilės pasirinktas valstybės demokratizavimo ir konstitucinių reformų kelias sulaukė teisės mokslininkų kritikos. Konstitucinės teisės moksle vyrauja požiūris, kad kuo didesnė visuomenės dalis įtraukiama į konstitucinių reformų procesą, tuo didesnis konstitucinis ir kartu politinis stabilumas užtikrinamas[6]. Iš Pinočeto chuntos paveldėta Čilės Konstitucija kėlė nepasitikėjimą demokratiniam Čilės elitui, bet pasiekti kompromisą ir pateikti naują Konstitucijos tekstą nepavyko.

5 Fuentes, C. A. *A Matter of a few: Dynamics of Constittutional change in Chile, 1990–2010*. FONDECYT research Project.

6 Elkins, Z. et al. *The endurance of NATIONAL constitutions 10 (2009).*

ČILĖS RESPUBLIKOS POLITINĖ KONSTITUCIJA[7]

Priimta referendumu 1980 m. rugsėjo 11 d.

I SKYRIUS
INSTITUCINIAI PAMATAI

1 straipsnis

Visi asmenys gimsta lygūs savo orumu ir teisėmis.

Šeima yra fundamentalus visuomenės branduolys.

Valstybė pripažįsta ir įgalina veikti visuomeninius susivienijimus, į kuriuos visuomenė jungiasi, bei suteikia tokiems junginiams deramą autonomiją, būtiną specifiniams tikslams pasiekti.

Valstybė tarnauja žmonėms ir jos tikslas yra skatinti bendrąjį gėrį, o šio tikslo siekdama valstybė turi prisidėti prie tokių socialinių sąlygų kūrimo, kurios leistų kiekvienam nacionalinės bendruomenės nariui pasiekti didžiausią įmanomą dvasinę ir materialinę savirealizaciją, gerbiant konstituciškai įtvirtintas teises ir garantijas.

Valstybės pareiga yra saugoti nacionalinį saugumą, ginti šalies gyventojus bei šeimą, skatinti darnią visų Tautos dalių integraciją ir užtikrinti kiekvieno asmens galimybę lygiomis teisėmis dalyvauti nacionaliniame gyvenime.

2 straipsnis

Valstybės vėliava, valstybės herbas ir valstybės himnas yra valstybiniai simboliai.

[7] Čilės Respublikos Konstitucija, paskelbta Čilės Senato interneto puslapyje http://www.senado.cl/constitucion-politica-capitulo-i-bases-de-la-institucionalidad/prontus_senado/2012-01-16/093048.html, išversta iš ispanų ir anglų kalbų.

3 straipsnis

Čilė yra unitarinė valstybė.

Valstybės vidinis suskirstymas remiantis įstatymo nuostatomis turi būti funkcionalus ir teritoriškai decentralizuotas arba tam tikrais atvejais dekoncentruotas.

Valstybės organai stiprins šalies regionalizavimą ir skatins vystymąsi, grįstą šalies teritorinių regionų, provincijų bei komunų lygybe ir solidarumu.

4 straipsnis

Čilė yra demokratinė respublika.

5 straipsnis

Suverenitetas kyla iš Tautos. Jis įgyvendinamas žmonių per plebiscitus bei periodinius rinkimus, taip pat per pagal šią Konstituciją įsteigtas valstybės valdžios institucijas. Joks žmonių susivienijimas ar individas negali pasisavinti suvereniteto.

Suvereniteto vykdymas yra ribojamas pagarba pagrindinėms teisėms, kylančioms iš žmogiškosios prigimties. Valstybės valdžios organai turi gerbti ir skatinti tokias teises, garantuotas šia Konstitucija, taip pat ir galiojančiomis Čilės ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis

6 straipsnis

Valstybės valdžios organai turi elgtis pagal Konstituciją ir joje nustatytas normas bei garantuoti institucinę tvarką Respublikoje.

Šios Konstitucijos nuostatos yra privalomos visiems minėtiems valstybės valdžios organams, jų nariams, taip pat visiems asmenims, institucijoms bei visuomenės grupėms.

Konstitucijos pažeidimai sukelia atsakomybę bei sankcijas, nustatytas įstatymo.

7 straipsnis

Valstybės valdžios institucijos ir jų teisėtai paskirti nariai įgaliojimus vykdo pagal savo kompetenciją ir įstatymo nustatytą tvarką.

Net ir susidarius nepaprastosios padėties aplinkybėms, joks teismas, asmuo ar asmenų grupė negali perimti jiems Konstitucija bei įstatymais nenustatytų teisių ar įgaliojimų.

Bet koks veiksmas, prieštaraujantis šiam Konstitucijos straipsniui, laikomas niekiniu ir sukelia įstatymu nustatytą atsakomybę bei sankcijas.

8 straipsnis

Viešųjų funkcijų įgyvendinimas visuomet turi būti grindžiamas griežtu sąžiningumo principo laikymusi.

Valstybės valdžios institucijų veiksmai ir sprendimai, taip pat jų priėmimo procedūros bei priežastys yra vieši. Nepaisant to, šie veiksmai tam tikrais kvalifikuota balsų dauguma priimto įstatymo nustatytais atvejais gali būti įslaptinti, jeigu viešumas neigiamai paveiktų tinkamą valstybės valdžios institucijų funkcijų vykdymą, individų teises, nacionalinį saugumą arba viešąjį interesą.

Respublikos Prezidentas, šalies ministrai, parlamentarai ir senatoriai, kitos valdžios institucijos ir pareigūnai, kurie minimi organiniame įstatyme, privalo viešai nurodyti savo praeitį bei deklaruoti interesus.

Įstatymas nustatys atvejus, kai valstybės valdžios atstovai gali perleisti trečiosioms šalims tam tikrų interesų administravimą ir atsakomybę už juos kilus interesų konfliktui. Taip pat bus nustatyta tvarka, kaip bus sprendžiamas interesų konfliktas.

9 straipsnis

Bet kokios formos terorizmas yra iš esmės prieštaraujantis žmogaus teisėms.

Kvalifikuotos daugumos priimtu įstatymu bus reglamentuoti teroristiniai veiksmai bei bausmė už jų padarymą. Asmenys, pripažinti kaltais padarę tokius nusikaltimus, negalės 15 metų vykdyti viešųjų funkcijų bei užimti aukštų pareigų, neatsižvelgiant į tai, ar išrinkti visuotiniu balsavimu, ar paskirti į vadovaujančias pareigas; vadovauti visuomenės informavimo priemonėms kaip komercinėms įmonėms ar būti jų vadybininkais bei administratoriais, vykdyti komunikacijos ar informacijos platinimo funkcijas; būti politinių organizacijų, švietimo organizacijų ar kitų profesinių, verslo, sąjunginių, studentų ar korporacinio pobūdžio organizacijų lyderiais per nurodytą terminą.

Šiame straipsnyje minimi nusikaltimai visuomet turi būti laikomi bendro pobūdžio, o ne politiniais nusikaltimais ir jiems netaikoma amnestija, išskyrus atvejus, kai mirties bausmė gali būti pakeista įkalinimu iki gyvos galvos.

II SKIRSNIS
TAUTYBĖ IR PILIETYBĖ

10 straipsnis

Čiliečiais laikomi:

1. Tie, kurie gimė Čilės teritorijoje, išskyrus vaikus užsieniečių, atvykusių tarnauti savo šaliai bei keliaujančių per šalį tranzitu; tačiau jie gali pasirinkti Čilės pilietybę;

2. Čilės piliečio ar pilietės vaikai, gimę užsienio valstybėje. Tačiau yra būtina, kad šių asmenų vienas iš pirmos ar antros eilės tiesioginių protėvių (tėvai ar seneliai) įgijo pilietybę pagal šio straipsnio 1, 4 arba 5 pagrindus;

3. Užsieniečiai, gavę natūralizacijos raštą pagal įstatymą;

4. Tie, kuriems pagal įstatymą pilietybė buvo suteikta išimties tvarka.

Čilės pilietybės prašymo tvarką nustato įstatymas; įstatymas nustato pilietybės suteikimo, atsisakymo ir atėmimo natūralizacijos raštų išdavimo tvarką ir šių raštų registro kūrimą.

11 straipsnis

Čilės pilietybės netenkama:

1. Išreiškus savanorišką atsisakymą kompetentingai Čilės institucijai. Toks atsisakymas galimas tik tuomet, jei asmuo anksčiau įgijo užsienio valstybės pilietybę;

2. Aukščiausiu dekretu, jeigu karo atveju buvo teikiamos paslaugos Čilės ar jo sąjungininkų priešams;

3. Atšaukus natūralizacijos raštą;

4. Įstatymu atšaukus pilietybės suteikimą išimties tvarka.

Tie, kurie Čilės pilietybės neteko pagal kurį nors iš šiame straipsnyje nurodytų pagrindų, ją atgauti gali pagal įstatymą.

12 straipsnis

Asmuo, kuriam valstybės valdžios institucijos sprendimu buvo atimta pilietybė arba pilietybė nesuteikta, gali tokį sprendimą apskųsti, tiesiogiai arba per jį atstovaujantį asmenį kreipdamasis į Aukščiausiąjį Teismą, kuris išklausys pareiškėją ir bylą išnagrinės posėdžiaudamas visos sudėties.

Apeliacijos pateikimas sustabdo ginčijamo sprendimo teisinį veikimą.

13 straipsnis

Piliečiais yra tie čiliečiai, kurie sulaukė 18 metų amžiaus ir niekada nebuvo bausti laisvės atėmimo bausme.

Piliečio statusas suteikia teisę balsuoti, būti išrinktam į renkamą postą ir kitas teises, numatytas Konstitucija ir įstatymais.

Asmenims, tapusiais Čilės piliečiais pagal 10 straipsnio 2 ir 4 dalis, su pilietybę susijusių teisių vykdymas galimas po to, kai jie Čilės piliečiais išbūna vienerius metus.

14 straipsnis

Čilėje daugiau nei penkerius metus gyvenantys užsieniečiai, kurie atitinka 13 straipsnio pirmoje dalyje nustatytus reikalavimus, turi teisę balsuoti įstatymo nustatytais atvejais bei tvarka.

Tie, kurie įgijo Čilės pilietybę pagal 10 straipsnio 3 dalies nuostatas, įgis teisę būti išrinkti į renkamą valstybės tarnybą tik po penkerių metų, skaičiuojant nuo nacionalizacijos rašto gavimo dienos.

15 straipsnis

Visuomeninis balsavimas yra lygus ir slaptas, vykdomas asmeniškai. Valstybės piliečiams dalyvavimas visuomeniniame balsavime yra privalomas.

Visuomeninis balsavimas vykdomas šios Konstitucijos numatytuose rinkimuose ir plebiscituose.

16 straipsnis

Balsavimo teisė apribojama:

1. Konstatavus demenciją;

2. Asmenims, kaltinamiems nusikaltimų, už kuriuos skiriama laisvės atėmimo bausmė, padarymu arba už nusikaltimus, pagal įstatymą kvalifikuotus kaip teroristinio pobūdžio; ir

3. Asmenims, nubaustiems Konstitucinio Tribunolo pagal šios Konstitucijos 19 straipsnio septinto paragrafo 15 dalies nuostatas. Tokie asmenys, kurių teisė balsuoti apribota šiuo pagrindu, atgauna teisę balsuoti praėjus penkeriems metams nuo Konstitucinio Tribunolo sprendimo priėmimo dienos. Nepažeidžiant Konstitucijos 19 straipsnio septinto paragrafo 15 dalies nuostatos, toks laikinas suvaržymas neturi sukelti jokių kitų teisinių pasekmių.

17 straipsnis

Pilietybės statuso netenkama:

1. Netekus Čilės pilietybės;

2. Nuosprendžiu skyrus asmeniui laisvės atėmimo bausmę; ir

3. Nuteisus asmenį už nusikaltimus, kurie įstatymo yra kvalifikuoti kaip teroristinio pobūdžio, taip pat už nusikaltimus, kurie susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir už kuriuos skiriama laisvės atėmimo bausmė.

Tie, kurie pilietybės statuso neteko pagal šio straipsnio 2 pagrindą, gali pilietybės statusą atgauti pagal įstatymą išnykus jų teistumui. Tie, kurie pilietybės statuso neteko pagal šio straipsnio 3 pagrindą, dėl pilietybės statuso atkūrimo kreipiasi į Senatą, kai įvykdo jiems skirtą bausmę.

18 straipsnis

Turi būti visuotinė rinkimų sistema. Organinis konstitucinis aktas nustatys šios sistemos organizavimo ir vykdymo taisykles, reguliuos, kaip turi vykti rinkimų procesas ir plebiscitai, reglamentuojant visus šios Konstitucijos neaptartus aspektus, visuomet garantuos visišką lygybę tarp nepriklausomų kandidatų ir politinių partijų narių, dalyvaujančių anksčiau aptartuose procesuose.

Viešoji tvarka rinkimų ir plebiscitų metu bus pagal įstatymą užtikrinama ginkluotųjų pajėgų bei ginkluotosios policijos.

III SKYRIUS
KONSTITUCINĖS TEISĖS IR PAREIGOS

19 straipsnis

Konstitucija visiems asmenims garantuoja:

1. Teisę į gyvybę ir asmens fizinę bei psichologinę neliečiamybę.

Įstatymas saugo gyvybę dar prieš asmeniui gimstant. Mirties bausmė gali būti taikoma tik už nusikaltimus, numatytus kvalifikuota balsų dauguma priimtame įstatyme. Neteisėtas poveikis asmenims yra draudžiamas;

2. Lygybę prieš įstatymą.

Čilėje nėra privilegijuotų asmenų ar jų grupių. Čilėje nėra vergų, o tokie įžengę į šalies teritoriją išsilaisvina. Vyrai ir moterys prieš įstatymą yra lygūs. Nei įstatymas, nei valstybės valdžios institucija negali nustatyti savavališkų išskirtinumų;

3. Vienodą įstatymo apsaugą naudojantis savomis teisėmis.

Kiekvienas turi teisę į teisinę gynybą įstatymo nustatyta tvarka ir joks asmuo ar valdžios institucija negali užkirsti kelio, varžyti ar panaikinti galimybės pasinaudoti šia teise kreiptis į kompetentingą instituciją. Asmenų, esančių ginkluotųjų pajėgų ir viešosios tvarkos bei saugumo užtikrinimo

nariais, teisė bus reglamentuota siejant ją su administracinėmis bei drausminančiomis priemonėmis ir įtvirtinant specialias teisės normas atitinkamuose statutuose.

Įstatymu bus nustatyta teisinės pagalbos teikimo ir atstovavimo tvarka asmenims, kurie negali savęs apginti patys.

Niekas negali būti teisiamas specialių komitetų, o tik teisėtai ir pagal įstatymą įsteigto bei veikiančio teismo.

Kiekvienas pagal savo kompetenciją veikiančio teismo priimamas sprendimas turi būti grįstas ankstesniais teisėtais teismo sprendimais. Įstatymų leidėjas visuomet privalo nustatyti racionalios ir teisingos procedūros garantijas.

Joks padarytas nusikaltimas negali būti baudžiamas kitaip, nei yra numatyta įstatyme, kuris galiojo nusikaltimo padarymo metu, išskyrus vėliau priimtus įstatymus, kurie gerina nusikaltusio asmens padėtį.

Joks įstatymas negali nustatyti bausmės tiksliai nereglamentuodamas veiksmų, už kuriuos nurodyta bausmė gali būti skiriama;

4. Pagarbą ir apsaugą privačiam asmens gyvenimui bei asmens ir jo šeimos garbei;

5. Namų ir visų formų privačios komunikacijos neliečiamumą. Namai gali būti apieškomi, o privatus bendravimas ir dokumentai sulaikyti, atverti bei įrašyti tik įstatymo nustatytais atvejais ir būdais;

6. Sąžinės laisvę, visų tikėjimų laisvą išpažinimą ir raišką, jei tai neprieštarauja moralės, gerų papročių ar viešosios tvarkos taisyklėms. Religinės bendruomenės gali statyti bei išlaikyti šventyklas, kurios atitinka įstatymais bei ordonansais nustatytas sveikatos ir saugumo taisykles.

Bažnyčios, konfesijos ir religinės bendruomenės gali laisvai naudotis joms galiojančiais įstatymais suteiktomis teisėmis. Šventyklos ir jų priklausiniai, išimtinai skirti tik garbinimo tikslams, yra atleidžiami nuo visų mokesčių;

7. Teisę į asmeninę laisvę bei individo saugumą.

Remiantis šia nuostata:

a) kiekvienas asmuo turi teisę gyventi ir likti Respublikoje, keltis iš vienos vietos į kitą, išvažiuoti ir grįžti į šalies teritoriją, jeigu tai daroma įstatymo nustatyta tvarka ir nesukelia žalos trečiosioms šalims;

b) niekieno asmeninė laisvė negali būti atimta ar suvaržyta, nebent šios Konstitucijos bei įstatymų numatytais atvejais ir tvarka;

c) niekas negali būti suimtas ar sulaikytas be oficialaus kompetentingos institucijos sprendimo ir tai turi būti atliekama įstatymų nustatyta

tvarka. Tačiau asmuo, užkluptas nusikaltimo darymo vietoje, gali būti iškart sulaikomas ir turi būti pristatytas teisėjui per artimiausias 24 valandas.

Jeigu priimamas oficialus atitinkamos institucijos sprendimas sulaikyti ar suimti asmenį, toks asmuo turi būti per 48 valandas nuo sulaikymo ar suėmimo momento pristatytas teisėjui. Teisėjas paskirtą sulaikymo ar suėmimo terminą argumentuotai gali pratęsti iki penkių dienų, o tais atvejais, kai asmeniui inkriminuojami teroristinio pobūdžio nusikalstami veiksmai, gali šį terminą pratęsti iki dešimties dienų;

d) niekas negali būti sulaikytas, suimtas arba jam taikomos prevencinės laisvės apribojimo priemonės kitur, nei tam įsteigtose ir skirtose patalpose arba asmens namuose.

Asmenys, atsakingi už įkalinimo įstaigas, negali tose patalpose laikyti sulaikytų ar suimtų asmenų, jeigu nėra kartu pateikiamas oficialus kompetentingos institucijos sprendimas.

Jokio pobūdžio izoliacija negali kliudyti įkalinimo įstaigos pareigūnui aplankyti sulaikytąjį, suimtąjį ar kalinį, esantį toje įstaigoje. Toks pareigūnas privalo, jeigu to prašo sulaikytas arba suimtas asmuo, nusiųsti suėmimo teisėtumą patvirtinančio dokumento kopiją kompetentingam teisėjui arba pareikalauti, kad tokio dokumento kopija būtų jam pateikta, arba gali pats atlikti asmens sulaikymo teisėtumo vertinimą, jeigu tai nebuvo atlikta asmens įkalinimo metu;

e) paleidimas už užstatą gali būti taikomas, nebent teisėjas mano, jog sulaikymas ar prevencinis įkalinimas yra būtinas tyrimo procesiniams veiksmams atlikti, nusikaltimo aukai ar visuomenei apsaugoti. Įstatymas nustatys tokio paleidimo sąlygas ir formalumus. Asmens apeliacija dėl laisvės apribojimo, kilusio 9 straipsnyje numatytais pagrindais, turi būti svarstoma aukštesniojo tribunolo, sudaryto išimtinai iš jo nuolatinių narių. Sprendimas turi būti priimamas vienbalsiai. Jei kaltinamasis lieka laisvėje, jam gali būti kompetentingos institucijos taikomos kontrolės priemonės, kurias numato įstatymas;

f) baudžiamosiose bylose įtariamasis ar kaltinamasis negali būti verčiamas prisiekęs duoti parodymų prieš save; taip pat negali būti verčiami liudyti ir jo šeimos nariai, vaikai, sutuoktinis ar kiti asmenys, numatyti įstatymu;

g) konfiskavimas kaip bausmė gali būti taikoma arešto atveju tik įstatymo numatytais atvejais; tokia bausmė gali būti taikoma neteisėtoms asociacijoms;

h) socialinės saugos teisių atėmimas negali būti taikomas kaip bausmė; ir

i) priėmus galutinį išteisinamąjį nuosprendį, asmuo, kuris buvo nuteistas, o Aukščiausiasis Teismas tokį sprendimą pripažino klaidingu ar savavališku, turi teisę reikalauti žalos atlyginimo iš valstybės už patirtus neigiamus moralinius išgyvenimus. Žalos atlyginimo klausimas teisiškai bus sprendžiamas trumpame sumariniame procese, kuriame sąžiningai bus išanalizuoti įrodymai;

8. Teisė gyventi neužterštoje aplinkoje. Valstybės pareiga yra užtikrinti, kad ši teisė nebūtų pažeista bei rūpintis gamtos apsauga. Siekiant apsaugoti aplinką, įstatymais gali būti nustatyti tam tikri specifiniai teisių bei laisvių ribojimai;

9. Teisė į sveikatos apsaugą. Valstybė suteikia laisvą ir lygią prieigą prie paslaugų, kurios gerina, saugo ir stiprina sveikatą bei sudaro sąlygas asmenų reabilitacijai. Be to, su sveikata susijusios veiklos koordinacija ir kontrolė priklauso valstybei.

Valstybės pagrindinė pareiga yra garantuoti tinkamą sveikatos paslaugų teikimą viešose bei privačiose įstaigose tokia tvarka ir sąlygomis, kokias nustato įstatymas, kuris taip pat gali numatyti ir privalomus mokesčius.

Kiekvienas asmuo turi teisę pasirinkti sveikatos sistemą, nepriklausomai nuo to, ar ta sistema valstybinio, ar privataus pobūdžio;

10. Teisė į išsilavinimą.

Švietimo tikslas yra visapusiškas individo lavinimas įvairiose gyvenimo stadijose.

Tėvams suteikiama pirminė teisė ir pareiga auklėti savo vaikus. Valstybė šios teisės įgyvendinimui teikia ypatingą apsaugą.

Valstybė skatina ikimokyklinį ugdymą. Pradinis ir vidurinis išsilavinimas yra privalomi, tuo tikslu valstybė privalo finansuoti nemokamą mokslo sistemą, prieinamą visiems gyventojams. Vidurinio išsilavinimo sistema turi būti pagal įstatymą ištęsta iki 21 metų amžiaus.

Taip pat valstybė turi skatinti mokslo vystymąsi visais lygmenimis; kad būtų skatinami moksliniai ir technologiniai tyrimai, meninė kūryba ir Tautos kultūrinio paveldo apsauga bei augimas.

Visuomenės pareiga yra prisidėti prie švietimo plėtros ir tobulinimo;

11. Švietimo laisvė apima teisę steigti, organizuoti ir išlaikyti švietimo įstaigas.

Švietimo laisvė negali būti ribojama kitaip, nei dėl moralės, gerų papročių, viešosios tvarkos ir nacionalinio saugumo.

Valstybinis švietimas negali būti orientuotas į politinę propagandą.

Tėvai turi teisę parinkti švietimo įstaigą savo vaikams.

Organinis konstitucinis įstatymas nustatys minimalius reikalavimus, kurių turi būti laikomasi pradinio ir vidurinio išsilavinimo lygmenyse, bei bendrąsias nuostatas, kuriomis vadovaujantis valstybė galės kontroliuoti tinkamą jų įgyvendinimą.

Taip pat įstatymas nustatys reikalavimus įvairaus lygmens švietimo įstaigoms, siekiančioms oficialaus pripažinimo;

12. Laisvė visomis formomis ir būdais reikšti savo nuomonę bei skleisti informaciją be išankstinės cenzūros pagal kvalifikuota balsų dauguma priimto įstatymo nuostatas, jeigu tokiais veiksmais nėra padaromi nusižengimai, sukeliantys teisinę atsakomybę.

Jokiais atvejais įstatymas negali nustatyti valstybės monopolijos visuomenės informavimo priemonėms.

Bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, įžeistas ar nepagrįstai apkaltintas visuomenės informavimo priemonėse, turi teisę neatlyginamai ir nevaržomai išplatinti savo pareiškimą arba pateikiamos informacijos paneigimą įstatymo nustatyta tvarka.

Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę leisti, redaguoti bei platinti laikraščius, žurnalus bei periodinius leidinius įstatymo nustatyta tvarka.

Valstybė ir įstatyme numatyti universitetai bei kiti subjektai gali įsteigti, valdyti bei išlaikyti televizijos stotis.

Veiks nepriklausomas juridinis asmuo Nacionalinė televizijos taryba, kuri bus atsakinga už tinkamą žiniasklaidos priemonių priežiūrą. Šios Tarybos sudarymo tvarką, funkcijas ir rekvizitus nustatys kvalifikuota balsų dauguma priimtas įstatymas;

13. Teisė į taikius neginkluotus susirinkimus be būtino išankstinio leidimo. Susirinkimai viešose aikštėse, gatvėse ir kitose viešojo naudojimo vietose reguliuojami bendrosiomis policijos veiklos nuostatomis;

14. Teisė teikti valdžios institucijoms peticijas bet kokiu viešo ar privataus pobūdžio klausimu be apribojimų, išskyrus reikalavimą peticijas pateikti pagarbiu ir tinkamu būdu;

15. Teisė jungtis į asociacijas be išankstinio leidimo.

Tam, kad asociacija įgytų juridinio asmens statusą, ji turi būti įsteigta pagal įstatymu nustatytus reikalavimus.

Niekas negali būti verčiamas jungtis prie asociacijų.

Asociacijos, priešingos moralei, viešajai tvarkai ir valstybės saugumui, yra draudžiamos.

Politinės partijos negali kištis į bet kokią veiklą, kitą, nei joms yra priskirta, ir negali turėti privilegijų ar monopolijos dėl piliečių dalyvavimo jose; politinės partijos narių sąrašas turi būti registruotas valstybinės rinkimų tarnybos, saugančios narių sąrašo kopiją, kuri turi būti prieinama kitiems tos partijos nariams, politinės partijos apskaita yra vieša; jų finansavimo piniginiai, turtiniai, dotacijų ar kreditų šaltiniai negali būti užsienio kilmės; jų įstatai turi nustatyti taisykles, užtikrinančias veiksmingą vidinę demokratiją. Organinis konstitucinis įstatymas reglamentuos kitus aspektus, susijusius su politinėmis partijomis, ir nustatys nuobaudas, skiriamas už taisyklių pažeidimus, įskaitant ir politinės partijos likvidavimą.

Asociacijos, judėjimai, organizacijos ir kitos žmonių grupės, kurios siekia vykdyti ar vykdo polinių partijų veiklą, tačiau neatitinka politinėms partijoms keliamų reikalavimų, yra neteisėtos ir bus baudžiamos sankcijomis, nustatytomis anksčiau minėtame organiniame konstituciniame įstatyme.

Politinė Konstitucija garantuoja politinį pliuralizmą. Antikonstitucinėmis laikomos politinės partijos, judėjimai ar kitų formų organizacijos, kurių tikslai, veiksmai ar elgesys prieštarauja pagrindiniams demokratijos ir konstitucinės santvarkos principams arba skatina totalitarinės sistemos kūrimą, taip pat tokios, kurios naudoja, propaguoja ar skatina smurtą kaip politinės veiklos priemonę. Konstitucinis Tribunolas yra kompetentingas paskelbti tokius žmonių junginius antikonstituciniais.

Neprieštaraujant kitoms Konstitucijoje ir įstatymuose numatytoms sankcijoms, asmenys, kurie dalyvavo ankstesnėse nuostatose įvardytose antikonstitucinio pobūdžio veiksmuose, negali dalyvauti politinių partijų, judėjimų ar kitų formų politinių organizacijų veikloje, taip pat dalyvauti rinkimuose dėl valstybinių postų ir vykdyti 57 straipsnio 1–6 dalyse nurodytų funkcijų penkerius metus nuo Teismo sprendimo priėmimo dienos. Jeigu tuo momentu asmuo yra atsakingas už tokių tikslų bei funkcijų vykdymą, jis netenka šių įgaliojimų.

Asmenys, nubausti pagal anksčiau minėtas nuostatas, negali būti atleisti nuo bausmės greičiau, nei sueina nurodytas terminas. Jeigu asmuo pažeidžia šioje dalyje įtvirtintas nuostatas pakartotinai, minėtų apribojimų trukmė yra dvigubinama;

16. Laisvė dirbti ir darbo apsauga.

Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai įsidarbinti bei pasirinkti tinkamai apmokamą profesiją.

Bet kokia diskriminacija, kuri nėra grįsta asmens sugebėjimais ar kvalifikacija, yra draudžiama, tačiau tam tikrais atvejais įstatymu gali būti nustatytas reikalavimas būti Čilės Respublikos piliečiu ar numatomi amžiaus apribojimai.

Jokio pobūdžio darbas negali būti draudžiamas, nebent jis prieštarauja moralei, viešajam saugumui ar kenkia sveikatai, arba prieštarauja valstybės interesams ir tai yra reglamentuota įstatymu. Joks įstatymas ar valstybės valdžios institucijos sprendimas negali reikalauti asmens priklausymo kokiai nors organizacijai ar susivienijimui norint dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti profesine veikla, taip pat negali reikalauti išstoti iš tokio susivienijimo norint tęsti darbą ar užsiimti profesine veikla. Įstatymas nustatys profesijas, kurioms reikalingas atitinkamas universitetinis išsilavinimas ar mokslinis laipsnis, ir konkrečias tų pareigų užėmimo sąlygas. Pagal įstatymą įsteigtos profesinės įstaigos, susijusios su tokiomis profesijomis, turės teisę spręsti skundus, pateiktus dėl jų narių elgesio etiškumo. Jų sprendimai gali būti apskųsti atitinkamam apeliaciniam teismui. Neasocijuoti specialistai bus vertinami specialių pagal įstatymą įsteigtų tribunolų.

Darbuotojai turi teisę į kolektyvines derybas su kompanija, kurioje dirba, išskyrus tokius atvejus, kai tokios derybos aiškiai nėra leidžiamos įstatymo. Įstatymas nustatys kolektyvinių derybų būdus ir tinkamą procedūrą, kuri padėtų priimti teisingą ir taikų sprendimą. Įstatymas nustatys konkrečius atvejus, kai kolektyvinės derybos turės būti perduotos privalomam arbitravimui, vykdomam specialaus iš ekspertų sudaryto teismo, kurio sudarymo tvarka ir įgaliojimai bus apibrėžti įstatymu.

Valstybės valdžios ir savivaldos institucijų darbuotojai negali streikuoti. Taip pat streikuoti negali korporacijos ir įmonės, nepriklausomai nuo jų pobūdžio, kurios teikia viešąsias paslaugas arba kurių neveiklumas gali sukelti didžiulę žalą visuomenės sveikatai, valstybės ekonomikai, gyventojų aptarnavimui ar nacionaliniam saugumui. Įstatymu bus įtvirtintos procedūros nustatyti, kokių korporacijų bei įmonių darbuotojams taikomas anksčiau minėtas draudimas;

17. Priėmimas į viešąsias pareigas gali būti ribojamas tik Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytais ribojimais;

18. Teisė į socialinę apsaugą.

Šią teisę reglamentuojantys įstatymai turi būti priimami kvalifikuota balsų dauguma.

Valstybės veiksmai turi būti skirti garantuoti visiems gyventojams galimybę gauti vienodą naudą, teikiamą valstybinių ar privačių institucijų. Įstatymas gali nustatyti privalomus mokesčius.

Valstybė prižiūrės teisės į socialinę apsaugą tinkamą įgyvendinimą;

19. Teisė pagal įstatymą jungtis į sąjungas. Prisijungimas prie profsąjungų visuomet turi būti savanoriškas.

Sąjunga galės naudotis juridinio asmens statusu tik tinkamai įregistravusi savo įstatus bei steigimo dokumentus įstatymu nustatytais būdais ir sąlygomis.

Įstatymas nustatys tokių organizacijų nepriklausomumo užtikrinimo mechanizmus.

Tokios sąjungos negali dalyvauti politinėje veikloje;

20. Lygus mokesčių paskirstymas proporcingai asmenims pagal jų gaunamas pajamas arba pagal įstatymu nustatytas progresyvinio pobūdžio taisykles ir lygus kitų valstybės finansinių įpareigojimų paskirstymas.

Jokiu atveju įstatymas negali nustatyti akivaizdžiai neproporcingų ir neteisingų mokesčių.

Surinkti mokesčiai, nepriklausomai nuo jų kilmės, sudaro dalį Tautos gerovės ir negali būti paskirti konkrečiam tikslui įgyvendinti.

Nepaisant to, įstatymas gali nustatyti, kad tam tikri mokesčiai gali būti skirti nacionalinei gynybai užtikrinti.

Be to, gali būti nustatyta, kad tokiais mokesčiais apmokestinus regioninio ar vietinio pobūdžio veiklą ar turtą, gautos lėšos gali būti pagal įstatymą naudojamos regioninės ar vietinės valdžios institucijų vykdomiems plėtros projektams finansuoti;

21. Teisė užsiimti bet kokia ekonomine veikla, neprieštaraujančia moralei, viešajai tvarkai ar nacionaliniam saugumui ir vykdant veiklą pagal ją reglamentuojančių įstatymų nuostatas.

Valstybė ir jos valdžios institucijos gali užsiimti verslu ar dalyvauti verslo organizacijose, jeigu tai yra leidžiama pagal kvalifikuota balsų dauguma priimto įstatymo nuostatas. Tokiu atveju šiai veiklai bus taikomi individų veiklą reguliuojantys bendrieji teisės aktai, kiek tai neprieštarauja išimtinėms specialiosioms teisės normoms, pagrįstai priimtoms kvalifikuota balsų dauguma;

22. Ekonominėje veikloje valstybės ir valstybės valdžios institucijų taikomas savavališkos diskriminacijos draudimas.

Tik pagal įstatymą ir nediskriminuojant, gali būti nustatyta tiesioginė ar netiesioginė nauda kuriam nors sektoriui, veiklos rūšiai ar geografinei zonai, arba nustatyti specialūs mokesčiai, finansuojantys minėtas sritis. Frančizės bei netiesioginių pajamų visuma taip pat kasmet turi būti įtraukta į biudžeto įstatymą;

23. Laisvė nuosavybės teise įsigyti visų rūšių turtą, išskyrus tokį, kuris savo pobūdžiu yra visuotinis ir turi priklausyti visai Tautai bei kuris toks yra apibrėžtas įstatyme. Ši nuostata dera su kitomis šioje Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis.

Kai to reikalauja nacionaliniai interesai, kvalifikuota balsų dauguma priimtas įstatymas gali nustatyti apribojimus arba reikalavimus, taikomus norint įsigyti tam tikrą nuosavybę ar konkretų turtą;

24. Teisė į įvairių formų materialiąją ir nematerialiąją nuosavybę.

Tik įstatymas gali nustatyti būdus, kuriais nuosavybė yra įgyjama, naudojama ir jos netenkama, taip pat nustatant ir apribojimus bei pareigas, kylančias iš nuosavybės socialinių funkcijų. Tai apima, kiek to reikia Tautos bendriesiems interesams užtikrinti, nacionalinį saugumą, visuomenės sveikatą ir aplinkos paveldo išsaugojimą.

Iš nieko jokiomis aplinkybėmis negali būti atimta nuosavybė, išskyrus bendrųjų ar specialiųjų įstatymų numatytus atvejus, kai turtas yra nusavinamas visuomenės gerovei ar nacionaliniam interesui užtikrinti tokiu būdu, kaip tai tinkamai numatė įstatymų leidėjas. Asmuo, kurio turtas buvo nusavintas, gali ginčyti nusavinimo akto teisėtumą bendrosios kompetencijos teisme ir jis visuomet turi teisę į kompensaciją už patirtus materialinius nuostolius, kuri nustatoma abipusiu susitarimu arba pagal įstatymą teismo priimtu sprendimu.

Nepavykus pasiekti susitarimo, kompensacija turi būti sumokėta grynaisiais pinigais.

Faktiškai nusavinus nuosavybę, sumokama kompensacija už patirtus nuostolius, kurią, jeigu nėra susitarimo, preliminariai pagal įstatymą nustato ekspertai. Kilus ginčui dėl nuosavybės nusavinimo teisėtumo, teisėjas, įvertinęs jam pateiktus įrodymus, gali nurodyti sustabdyti nuosavybės nusavinimą.

Valstybei priklauso absoliuti, išimtinė, neribojama ir neatimama visų kasyklų nuosavybė, įskaitant metalo turtingų smėlio, druskos, anglių ir angliavandenilių bei kitų iškastinių medžiagų, išskyrus paviršinio molio, nepaisant fizinių bei juridinių asmenų žemės, po kuria esti visos iškasenos, nuosavybės teisės. Viršutiniams žemės plotams bus taikomi įstatymu nu-

statyti įpareigojimai ir apribojimai, kad būtų galima palengvinti iškasenų žvalgybą, gavybą ir kasyklų naudojimą.

Įstatymas nustatys, kurios iš ankstesniame paragrafe minėtų medžiagų, išskyrus skystuosius ir dujinius angliavandenilius, gali būti žvalgybos ir eksploatacijos objektais. Tokie leidimai visuomet bus įtvirtinami teisminiais sprendimais, kurie galios nustatytą laiką, suteiks teises ir įpareigos, kaip tai numatys organinis konstitucinis įstatymas. Kasybos leidimas įpareigoja leidimo turėtoją vykdyti visus būtinus veiksmus tam, kad būtų patenkintas viešasis interesas, kurio pagrindu ir buvo suteiktas leidimas užsiimti tokia veikla. Proceso saugos režimas bus nustatytas minėtu įstatymu, kuriuo tiesioginėmis ar netiesioginėmis priemonėmis bus siekiama užtikrinti tinkamą pareigų vykdymą ir aptars leidimo pasibaigimo ar nutraukimo nevykdant įsipareigojimų pagrindus. Kiekvienu atveju tokie pagrindai ir jų galimas poveikis turi būti nustatomi leidimo veikti suteikimo momentu.

Bendrosios kompetencijos teisingumo teismai turės išimtinę jurisdikciją pripažinti tokių koncesijų nutraukimą. Teismai spręs ginčus dėl koncesijų pasibaigimo ar nutraukimo, o jų pasibaigimo atveju situacijos paveikta šalis gali reikalauti iš teisingumo teismo deklaracijos apie jos teisių tolesnį tęstinumą.

Medžiagų, kurioms gauti nereikalinga koncesija, žvalgyba, eksploatacija ar naudos iš jų gavimas gali būti tiesiogiai vykdomas valstybės ar jos įstaigų, gavus administracinius leidimus ar sudarius specialius kontraktus ir laikantis reikalavimų bei sąlygų, kurias kiekvienu konkrečiu atveju aukščiausiu dekretu nustato Respublikos Prezidentas. Ši nuostata taip pat taikoma visiems nacionaliniuose jūros vandenyse esantiems organizmams, taip pat ir organizmams, esantiems vandenyse, kurie pagal įstatymą yra apibrėžti kaip svarbūs nacionaliniam saugumui. Respublikos Prezidentas gali bet kuriuo metu nenurodydamas priežasčių ir be atitinkamos kompensacijos nutraukti administracines koncesijas ar veiklos sutartis zonose, kurios paskelbtos svarbiomis nacionaliniam saugumui.

Individų teisė į vandenis, gauta ir pripažįstama pagal įstatymo nuostatas, suteikia jiems nuosavybės teisę;

25. Laisvė kurti ir platinti meno kūrinius, taip pat autoriaus teisė į jo sukurtus intelektinius bei meninius kūrinius įstatymo nustatytam terminui, kuris negali būti trumpesnis už autoriaus gyvenimo trukmę.

Autoriaus teisės yra suprantamos kaip apimančios kūrinių nuosavybę ir kitas teises, pavyzdžiui, autorystę, leidybą, darbo vientisumą; visa tai yra reglamentuota įstatymo nuostatomis.

Be to, įstatymo nustatytam terminui garantuojama pramoninė autorystė išradimų patentams, prekių ženklams, modeliams, technologiniams procesams bei kitiems analogiškiems kūriniams.

Nuostatos, įtvirtintos šios dalies antroje, trečioje, ketvirtoje ir penktoje dalyje, taikomos intelektinių ir meno kūrinių nuosavybei bei taip pat industrinei nuosavybei; ir

26. Užtikrinimas, kad teisinės nuostatos, kurios pagal Konstitucijos įgalinimą reglamentuoja ar pildo Konstitucijoje įtvirtintas garantijas arba kurios jas Konstitucijos nustatytais atvejais riboja, negali veikti pačių teisių esmės ir nustatyti sąlygų, mokesčių ar reikalavimų, kurie apsunkintų tų garantijų laisvą taikymą.

20 straipsnis

Bet kas, kas dėl savavališkų arba neteisėtų veiksmų ar neveikimo kenčia nepriteklių, trikdymą ar susiduria su įvairiomis grėsmėmis teisėtai naudodamasis teisėmis ir garantijomis, įtvirtintomis 19 straipsnyje, ketvirto paragrafo 1, 2, 3 dalyse, paskutinio paragrafo 4, 5, 6, 9 dalyse, 11, 12, 13, 15, 16 dalyse ryšium su darbo laisve ir pasirinkimo bei sutarčių laisve, 19, 21, 22, 23, 24 ir 25 dalyse, gali pats ar per atstovą kreiptis į atitinkamą Apeliacinį teismą, kuris nedelsdamas priims, jo manymu, būtinas priemones teisinei valstybei atkurti ir užtikrinti deramą nukentėjusio asmens apsaugą, nepažeidžiant kitų teisių, kuriomis asmuo gali remtis kompetentingose valdžios institucijose ar teismuose.

Apeliacija dėl esminių teisių, įtvirtintų 19 straipsnio 8 dalyje, pažeidimo taip pat gali būti pateikiama, kai savavališkais ar neteisėtais veiksmais pažeidžiama teisė į gyvenimą neužterštoje aplinkoje, tačiau aplinkos taršos negalint priskirti konkrečiai valdžios institucijai arba asmeniui.

21 straipsnis

Kiekvienas suimtas, sulaikytas ar įkalintas individas, kuris laikomas pažeidusiu Konstitucijos ar įstatymų nuostatas, gali pats ar per trečiąsias šalis pateikti apeliaciją įstatymu įsteigtam teismui, kad teismas nurodytų laikytis teisinių formalumų bei iškart priimtų būtinus sprendimus siekiant atkurti teisinę valstybę ir užtikrintų tinkamą apsaugą tokiam asmeniui.

Teisėjas gali nurodyti, kad individas būtų apklaustas jam dalyvaujant, ir kiekvienas įkalinimo ar sulaikymo įstaigos pareigūnas privalo griežtai paklusti tokiam nurodymui. Įvertinęs visus duomenis, teisėjas priims

sprendimą nedelsiant paleisti individą arba ištaisyti nustatytus teisinius trūkumus, ar nusiųsti individą pas kompetentingą teisėją, visuomet sprendimus priimdamas greitai ir ištaisydamas rastus trūkumus pats arba informuodamas kompetentingą asmenį apie pareigą rastus trūkumus ištaisyti.

Tokias pačias galimybes, suteikiamas tokia pačia tvarka, turi kiekvienas asmuo, kuris neteisėtai kenčia bet kokį nepriteklių, pažeidimą ar grėsmę asmeninei laisvei bei asmens saugumui. Tokiu atveju atitinkamas teisėjas pritaikys ankstesniame paragrafe nurodytas konkrečias priemones, kurios padės atkurti teisinę valstybę ir užtikrins deramą nukentėjusio asmens apsaugą.

22 straipsnis

Kiekvienas Respublikos gyventojas privalo gerbti Čilę ir jos nacionalinius simbolius.

Čiliečiams tenka esminė pareiga gerbti jų tėvynę, ginti jos nepriklausomybę, prisidėti prie nacionalinio saugumo ir esminių Čilės vertybių bei tradicijų išsaugojimo.

Karinė tarnyba ir kitos asmeninės pareigos, kurias nustato įstatymas, yra privalomos ir vykdomos įstatymo nustatyta tvarka bei laiku.

Čiliečiai, galintys nešiotis ginklą, turi būti įrašyti į Karinį registrą, nebent jie nuo šios pareigos yra atleisti.

23 straipsnis

Visuomeninės grupės ir jų lyderiai, kurie pažeidžia Konstitucija jiems suteiktą autonomiją dalyvaudami veikloje, kuri jiems nėra įprasta ir leistina, bus baudžiami pagal įstatymo nuostatas. Vadovaujanti pozicija profsąjungoje yra nesuderinama su vadovaujamųjų funkcijų vykdymu nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu, taip pat vadovavimu politinei partijai.

Įstatymas nustatys sankcijas, taikomas sąjungų lyderiams, kurie kišasi į politinę veiklą, taip pat politinių partijų lyderiams, kurie kišasi į sąjungų bei organizacijų vykdomą veiklą, detalizuotą įstatymu.

IV SKYRIUS
VALDYMAS

Respublikos Prezidentas

24 straipsnis

Valstybės valdymas ir administracija patikėta Respublikos Prezidentui, kuris yra valstybės vadovas.

Jo įgaliojimai apima viską, kas susiję su viešosios tvarkos palaikymu valstybės viduje bei išoriniu Respublikos saugumu pagal Konstitucijos ir įstatymų nuostatas.

Kiekvienais metais gegužės 21 dieną Respublikos Prezidentas Kongreso plenarinei sesijai teikia šalies administracinės bei politinės būklės ataskaitą.

25 straipsnis

Norint užimti Respublikos Prezidento postą, reikia būti Čilės piliečiu pagal Konstitucijos 10 straipsnio 1 ar 2 dalis, būti sulaukusiam 35 metų amžiaus ir atitikti kitus reikalavimus, keliamus piliečiams, turintiems teisę balsuoti ir dalyvauti rinkimuose.

Respublikos Prezidento kadencija trunka ketverius metus ir jis negali būti perrenkamas kitai kadencijai.

Respublikos Prezidentas be Senato leidimo negali išvykti iš šalies teritorijos ilgesniam nei trisdešimties dienų terminui bei likus iki kadencijos pabaigos mažiau nei devyniasdešimčiai dienų.

Visais atvejais Respublikos Prezidentas turi iš anksto įspėti Senatą apie savo ketinimą išvykti iš šalies ir pateikti savo išvykimo priežastis.

26 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas tiesioginiu balsavimu absoliučia galiojančių balsų dauguma. Rinkimai bus rengiami kartu su Parlamento narių rinkimais, kurie numatyti atitinkamame organiniame konstituciniame įstatyme, likus devyniasdešimčiai dienų iki kadencijos pabaigos.

Jeigu Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvauja daugiau nei du kandidatai ir nė vienas iš jų nesurenka absoliučios galiojančių balsų daugumos, yra rengiamas antras balsavimo turas, kuriame dalyvauja du daugiausiai balsų surinkę kandidatai, ir laimėjusiu laikomas asmuo, surinkęs daugiausiai balsų. Šie nauji rinkimai bus rengiami pagal įstatymo nuostatas trisdešimtą dieną po pirmųjų rinkimų, jeigu ta diena yra sekmadienis. Jeigu taip neatsitinka, rinkimai organizuojami artimiausią sekmadienį po trisdešimtos dienos nuo pirmųjų rinkimų.

Pagal pirmas dvi šio straipsnio dalis tušti balsai arba balsai, kurie laikomi negaliojančiais, bus laikomi niekada nebuvę atiduoti rinkimuose.

Jeigu miršta vienas ar abu kandidatai, kurie buvo minėti antroje šio straipsnio dalyje, Respublikos Prezidentas skelbia naujus rinkimus per

trisdešimt dienų, skaičiuojant nuo mirties dienos. Rinkimai bus rengiami sekmadienį, kuris bus artimiausias skaičiuojant devyniasdešimties dienų terminą nuo rinkimų paskelbimo dienos.

Jeigu Respublikos Prezidento kadencija baigiasi anksčiau nei inauguruojamas išrinktas naujasis Prezidentas, taikomos Konstitucijos 28 straipsnio 1 dalies atitinkamos nuostatos.

27 straipsnis

Prezidento rinkimų tinkamumo vertinimo procesas turi būti baigtas per penkiolika dienų skaičiuojant nuo pirmojo ar antrojo rinkimų turo surengimo dienos.

Rinkimų tribunolas nedelsdamas informuoja Senato pirmininką apie išrinktą Respublikos Prezidentą.

Plenarinė Kongreso sesija susirenka į viešą posėdį per devyniasdešimt dienų nuo pirmojo rinkimų turo ir dalyvaujantys nariai apžvelgia rinkimų tribunolo priimtą rezoliuciją, kuri skelbia apie prezidento išrinkimą.

Ta pačia proga išrinktasis Prezidentas prisiekia, priesaiką priima Senato Pirmininkas, ištikimai vykdyti prezidento pareigas, saugoti šalies nepriklausomybę, laikytis Konstitucijos ir įstatymų bei užtikrinti jų laikymąsi ir iškart po to užima Respublikos Prezidento postą.

28 straipsnis

Jeigu išrinktasis Prezidentas negali pradėti eiti pareigų, prezidento pareigų imasi Respublikos viceprezidentu laikomas Senato Pirmininkas; jo nesant, prezidento pareigas eina Atstovų Rūmų Pirmininkas, o jo nesant, pareigas eina Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Tačiau jeigu Respublikos Prezidento negalėjimas eiti savo pareigų yra absoliutus ir trunka neribotą laiką, viceprezidentas per dešimt dienų nuo Senato pritarimo, gauto pagal Konstitucijos 53 straipsnio 7 dalį, priima sprendimus, kurie paspartina naujus rinkimus per šešiasdešimt dienų Konstitucijoje ir rinkimų įstatyme įtvirtintu būdu. Šia tvarka išrinktas Respublikos Prezidentas įgyja Respublikos Prezidento įgaliojimus įstatymo nustatyta tvarka ir šias pareigas eina iki to Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos, dėl kurio negalėjimo eiti savo pareigų ir buvo paskelbti išankstiniai rinkimai.

29 straipsnis

Jeigu Respublikos Prezidentas savo pareigų negali laikinai vykdyti dėl ligos, nebuvimo šalies teritorijoje arba kitos svarbios priežasties, pareigas

eina viceprezidentu laikomas ministras, kuris parenkamas laikantis teisinio pirmumo principo. Nesant ministrų, Respublikos Prezidentą pavaduoja Senato Pirmininkas, Atstovų Rūmų Pirmininkas arba Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Jeigu Respublikos Prezidento postas yra laisvas, jo pareigos laikinai einamos pagal ankstesnes straipsnio nuostatas, o naujas valstybės vadovas renkamas pagal tolesnes nuostatas.

Jeigu postas tampa laisvas anksčiau nei likus dvejiems metams iki kitų eilinių visuotinių parlamento rinkimų, Respublikos Prezidentą renka plenarinė Kongreso sesija absoliučia deputatų ir senatorių balsų dauguma. Kongreso rengiami rinkimai vyksta per dešimt dienų nuo Prezidento posto atsilaisvinimo, o išrinktas asmuo įgaliojimus įgyja per trisdešimt dienų nuo įvykusių rinkimų.

Pagal šią tvarką išrinktas Prezidentas eis pareigas tol, kol tęsiasi jo pakeisto Prezidento kadencija, o kituose Prezidento rinkimuose negali būti registruojamas kandidatu į Respublikos Prezidentus.

30 straipsnis

Prezidento įgaliojimai baigiasi tą pačią dieną, kai baigiasi jo kadencija, o jį pakeičia išrinktas naujas asmuo.

Bet kuris asmuo, kuris visą kadenciją vykdė prezidento įgaliojimus, tampa buvusiu Respublikos Prezidentu.

Remiantis tuo, minėtiems asmenims taikomos Konstitucijos 61 ir 62 straipsnio nuostatos. Asmenys, kurie užėmė Respublikos Prezidento postą šioms pareigoms atsilaisvinus neplanuotai arba tie, kurie buvo pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka, neįgyja buvusio Respublikos Prezidento statuso.

Buvęs Respublikos Prezidentas, kuris atlieka iš viešųjų lėšų finansuojamas funkcijas, funkcijų vykdymo laikotarpiu negaus jam priklausančio išlaikymo, tačiau jam liks kitos numatytos privilegijos. Išimtimi laikomas mokomasis darbas ir darbas, susijęs su aukštesniu viduriniu ar specialiuoju išsilavinimu.

31 straipsnis

Plenarinės Kongreso sesijos paskirtas Respublikos Prezidentas arba, tam tikrais atvejais, Respublikos viceprezidentas, turės visus šios Konstitucijos Respublikos Prezidentui suteikiamus įgaliojimus.

32 straipsnis

Respublikos Prezidento specialieji įgaliojimai yra:

1. Pritarti pagal Konstituciją priimamiems įstatymams, juos vetuoti ir skelbti;

2. Nurodant priežastis prašyti sušaukti kuriuos nors iš Rūmų. Tokiu atveju sesija turi būti sušaukta per trumpiausią įmanomą terminą;

3. Leisti dekretus, turinčius įstatymo galią, Konstitucijos numatytais atvejais ir gavus išankstinį Kongreso patvirtinimą;

4. Konstitucijos 128 straipsnyje nustatytais pagrindais skelbti referendumą;

5. Skelbti konstitucinę nepaprastąją padėtį šioje Konstitucijoje nustatytais atvejais ir tvarka;

6. Nepažeidžiant apribojimų naudotis savo įgaliojimais neteisinėse srityse, priimant dekretus ar instrukcijas, kurios būtinos įstatymams įgyvendinti;

7. Skirti į pareigas ir iš jų atšaukti valstybės ministrus, subsekretorius, merus ir gubernatorius;

8. Skirti ambasadorius ir diplomatinius ministrus bei atstovus tarptautinėse organizacijose. Šie pareigūnai, taip pat asmenys, minimi šio straipsnio 7 dalyje, išimtinai priklauso nuo Respublikos Prezidento pasitikėjimo ir pareigas eina tol, kol turi valstybės vadovo pasitikėjimą;

9. Senato pritarimu skirti Respublikos generalinį kontrolierių;

10. Skirti ir atšaukti pareigūnus, kurie pagal įstatymą yra tiesiogiai priklausomi nuo Prezidento pasitikėjimo, bei pagal įstatymą skirti į kitas civilines pareigas. Pašalinimas iš tokių pareigų bus vykdomas pagal atitinkamo įstatymo nuostatas;

11. Pagal įstatymo nuostatas skirti išlaikymus, pensijas, našlių pensijas ir specialias pensijas;

12. Skirti Apeliacinio teismo teisėjus ir prokurorus bei Aukščiausiojo Teismo ir Apeliacinio teismo siūlymu karjeros teisėjus. Senato pritarimu ir pagal šią Konstituciją skirti Konstitucinio Tribunolo teisėjus, teismo sutikimu skirti Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir prokurorus, taip pat ir Nacionalinį prokurorą;

13. Prižiūrėti, kad teisėjai ir kiti teismų darbuotojai elgtųsi tinkamai bei, jeigu priešingu atveju tai yra būtina, prašyti Aukščiausiojo Teismo deklaracijos dėl tokių asmenų netinkamo elgesio, prašyti atitinkamo pro-

kuroro taikyti jiems drausmines priemones arba, jeigu tam yra pagrindas, pareikšti atitinkamą kaltinimą;

14. Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka teikti individualią malonę. Malonė nėra teikiama anksčiau, nei įsiteisėja galutinis teismo sprendimas. Tik Kongresas gali atleisti nuo bausmės pareigūnus, kaltintus apkaltos būdu Atstovų Rūmų bei pripažintus kaltais Senato;

15. Palaikyti politinius ryšius su užsienio valdžios institucijomis bei tarptautinėmis organizacijomis ir vesti derybas; sudaryti, pasirašyti ir ratifikuoti valstybės interesams naudingas sutartis, kurios turi būti pateikiamos Kongresui patvirtinti pagal Konstitucijos 54 straipsnio pirmąją dalį. Respublikos Prezidento pageidavimu atitinkamos diskusijos ir svarstymai bus slapti;

16. Pagal Konstitucijos 104 straipsnį skirti ir atšaukti armijos, laivyno, oro pajėgų vadus bei ginkluotosios policijos generalinį direktorių, taip pat pagal Konstitucijos 105 straipsnį spręsti dėl ginkluotųjų pajėgų bei ginkluotosios policijos pareigūnų paskyrimo į pareigas, pareigų paaukštinimo ir jų išleidimo į pensiją;

17. Vadovauti oro, jūrų ir sausumos pajėgoms, atsižvelgiant į nacionalinio saugumo interesus jas organizuoti ir dislokuoti;

18. Karo atveju eiti aukščiausiojo kariuomenės vado pareigas;

19. Išklausius Nacionalinio saugumo tarybą ir pagal įstatymą gavus leidimą, skelbti karą; ir

20. Stebėti valstybės pajamų surinkimą ir pagal įstatymą dekretu paskirstyti išlaidas. Respublikos Prezidentas, pasirašius visiems valstybės ministrams, gali dekretu įvesti įstatymais nenustatytus mokesčius, skirtus padengti būtinoms ir neatidėliotinoms išlaidoms, atsirandančioms dėl viešųjų nelaimių, užsienio agresijos, vidinių neramumų, didelės žalos ar grėsmės nacionaliniam saugumui arba išsekus resursams, skirtiems užtikrinti nenutrūkstamą svarbių paslaugų teikimą, kurių nebeteikiant valstybei kiltų didelė žala. Galutinės investicijos minėtiems tikslams pasiekti neturi viršyti dviejų procentų pagal biudžeto įstatymą apskaičiuotų metinių išlaidų. Asmenų įdarbinimas šiems tikslams pasiekti yra galimas, tačiau nuo to išlaidos negali būti nei didinamos, nei mažinamos. Valstybės ministrai ar pareigūnai, kurie davė sutikimą ar patvirtino šioje dalyje minėtas išlaidas, yra kolegialiai ir asmeniškai atsakingi, jeigu tokios valstybės lėšos būtų iššvaistytos.

Valstybės ministrai

33 straipsnis

Valstybės ministrai yra Respublikos Prezidento tiesioginiai bendradarbiai valstybės valdymo ir administravimo srityse.

Valstybės ministrų skaičius, organizacija ir jų pirmenybė nustatoma įstatymu.

Respublikos Prezidentas gali patikėti vienam ar keliems ministrams koordinuoti valstybės sekretorių vykdomas funkcijas bei Vyriausybės santykius su Nacionaliniu Kongresu.

34 straipsnis

Norintis tapti ministru asmuo turi būti Čilės pilietis, sulaukęs 21 metų amžiaus ir atitinkantis bendruosius reikalavimus, keliamus norintiesiems patekti į viešojo administravimo sritį.

Ministrui negalint eiti savo pareigų ar atsistatydinus, ar dėl kitų priežasčių atsilaisvinus ministro postui, naujas ministras paskiriamas įstatymo nustatyta tvarka.

35 straipsnis

Respublikos Prezidento priimami reglamentai bei dekretai turi būti pasirašyti atitinkamo ministro ir jie negali įsiteisėti iki šio esminio reikalavimo įvykdymo.

Dekretai ir instrukcijos Respublikos Prezidento nurodymu gali būti leidžiami juos pasirašius vienam atitinkamam ministrui bei priimant juos pagal įstatymu nustatytas taisykles.

36 straipsnis

Ministrai yra individualiai atsakingi už savo pasirašytus teisės aktus ir kolegialiai atsakingi už teisės aktus, kuriuos jie pasirašo ir su kuriais sutinka kartu su kitais ministrais.

37 straipsnis

Ministrai, kai mano tai esant tikslinga, gali dalyvauti Atstovų Rūmų arba Senato sesijoje bei dalyvauti vykstančiuose debatuose, kuriuose turi prioritetinę teisę pasisakyti, tačiau neturėdami teisės balsuoti. Nepaisant to, balsavimo metu jie gali konkretizuoti ir taisyti deputato ar senatoriaus pateiktas koncepcijas, kuriomis jie grindžia savo balsavimą.

Nepažeidžiant ankstesnės nuostatos, ministrai turi asmeniškai dalyvauti specialioje Atstovų Rūmų ar Senato sušauktoje sesijoje, kad būtų informuoti apie sritis, priskirtas atitinkamų valstybės sekretorių kompetencijai.

371 straipsnis

Su ministrų funkcijomis nesuderinama veikla apibrėžta Konstitucijos 58 straipsnio pirmojoje dalyje. Nuo ministro paskyrimo į pareigas momento asmuo turi atsisakyti bet kokių pareigų, įgaliojimų ar funkcijų, kurios yra nesuderinamos su ministro postu.

Kol eina savo pareigas, ministrai negali būti susieti su valstybe jokiomis sutartimis, būti teisininkais ar advokatais bet kokio pobūdžio bylose bei advokatu ar agentu konkrečiose derybose su administracija, taip pat negali būti bankų direktoriais ar bet kokios korporacijos arba panašios svarbos įstaigos vadovais.

VALSTYBĖS ADMINISTRACIJOS BENDROSIOS NUOSTATOS

38 straipsnis

Organinis konstitucinis įstatymas apibrėš valstybės administracijos bendrąsias nuostatas. Garantuojama valstybės tarnautojų karjera ir techniniai bei profesiniai kriterijai, kuriais grindžiama valstybės tarnyba; bus užtikrinamos lygios galimybės patekti į šią tarnybą bei valstybės tarnautojų mokymų ir kvalifikacijos kėlimo organizavimas.

Bet kuris asmuo, kurio teisės buvo pažeistos valstybės administracijos, valstybės institucijų ar savivaldybių, turi teisę kreiptis į įstatymu nustatytus teismus, o toks kreipimasis nekeičia atitinkamo pareigūno, kuris galimai ir sukėlė žalą, atsakomybės.

Konstitucinės išimtinės padėtys

39 straipsnis

Visiems žmonėms naudojimasis šios Konstitucijos suteikiamomis teisėmis ir garantijomis gali būti apribotas tik išimtiniais atvejais: kilus užsienio ar vidaus karui, vidiniams neramumams, viešajai nelaimei ar avarijai, kai yra smarkiai paveikiamas normalus valstybės institucijų funkcijų vykdymas.

40 straipsnis

Karo padėtis yra skelbiama Respublikos Prezidento su Nacionalinio Kongreso pritarimu užsienio karo, apgulties padėties, vidaus karo ar smar-

kių vidinių neramumų atveju. Deklaracija turi nustatyti zonas, kurioms bus taikomos išimtinės taisyklės.

Per penkias dienas nuo Respublikos Prezidento deklaracijos dėl karo padėties ar apgulties padėties įvedimo pateikimo dienos Nacionalinis Kongresas turi priimti sprendimą pritarti siūlymui arba jį atmesti, tačiau pats negali daryti jokių pakeitimų. Jeigu Kongresas per nurodytą terminą sprendimo nepriima, laikoma, kad Respublikos Prezidento siūlymui yra pritarta.

Nepaisant to, Respublikos Prezidentas gali įvesti karo ar apgulties padėtį iškart, nelaukdamas Kongreso pritarimo, tačiau tokiu atveju gali būti apribojama tik susirinkimų laisvė. Jeigu Nacionalinis Kongresas neposėdžiauja, Respublikos Prezidento priimti sprendimai ir priemonės yra peržiūrimi teisingumo teismų, netaikant Konstitucijos 45 straipsnio nuostatos.

Sprendimas dėl apgulties padėties įvedimo gali būti priimtas tik penkiolikos dienų terminui, tačiau Respublikos Prezidentas gali prašyti šį terminą pratęsti. Karo padėtis trunka tol, kol tęsiasi užsienio karo veiksmai, nebent Respublikos Prezidentas nusprendžia ją atšaukti anksčiau.

41 straipsnis

Viešosios nelaimės atveju Respublikos Prezidentas skelbia katastrofos padėtį bei nustato zonas, kurias ši padėtis paveiks.

Respublikos Prezidentas yra įpareigotas informuoti Nacionalinį Kongresą apie priemones, kurios buvo priimtos dėl katastrofos padėties. Nacionalinis Kongresas gali paskelbti deklaraciją negaliojančia po 180 dienų jos veikimo, jeigu jos priėmimo priežastys visiškai išnyksta. Tačiau Respublikos Prezidentas su Nacionalinio Kongreso pritarimu gali paskelbti katastrofos padėtį ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui. Pritarimas yra suteikiamas pagal Konstitucijos 40 straipsnio antros dalies nuostatas.

Po katastrofos padėties paskelbimo atitinkamos zonos yra tiesiogiai valdomos Respublikos Prezidento paskirto nacionalinio saugumo vado. Tas asmuo valdo ir kontroliuoja teritoriją pagal įstatymo nustatytas teises bei pareigas.

42 straipsnis

Nepaprastoji padėtis viešosios tvarkos pablogėjimo ar valstybės saugumo smarkaus pažeidimo atveju yra skelbiama Respublikos Prezidento, kuris nustato šios padėties veikiamas zonas. Nepaprastoji padėtis negali trukti ilgiau nei penkiolika dienų, tačiau Respublikos Prezidentas šį ter-

miną gali pratęsti dvigubai. Tokiam termino pratęsimui visuomet reikalingas Nacionalinio Kongreso patvirtinimas. Patvirtinimas yra suteikiamas Konstitucijos 40 straipsnio antros dalies nustatyta tvarka.

Po nepaprastosios padėties paskelbimo nustatytos zonos yra tiesiogiai kontroliuojamos nacionalinio saugumo vado, kurį skiria Respublikos Prezidentas. Tas asmuo valdo ir kontroliuoja teritoriją pagal įstatymo nustatytas teises bei pareigas.

Respublikos Prezidentas yra įpareigotas informuoti Nacionalinį Kongresą apie priemones, kurios buvo priimtos dėl nepaprastosios padėties.

43 straipsnis

Paskelbdamas karo padėtį Respublikos Prezidentas įgyja teisę suvaržyti asmenines laisves, teisę į susirinkimus bei darbo laisvę. Jis taip pat gali suvaržyti teisę jungtis į asociacijas, laisvą raštišką susižinojimą ir kitokių bendravimo priemonių naudojimą, nustatyti turto ir nuosavybės naudojimo teisės apribojimų.

Paskelbdamas apgulties padėtį Respublikos Prezidentas įgyja teisę suvaržyti laisvą asmenų judėjimą ir gali įkalinti asmenis jų namuose arba kitose įstatymo nustatytose vietose, kurios nėra įkalinimo vietos ar nėra skirtos kaliniams įkalinti. Taip pat jis gali suvaržyti susirinkimų teisę.

Paskelbdamas katastrofos padėtį Respublikos Prezidentas įgyja teisę suvaržyti laisvą asmenų judėjimą ir susirinkimų laisvę. Jis taip pat gali nustatyti turto nusavinimą bei suvaržymus naudotis nuosavybės teisėmis, priimti išskirtines administracinio pobūdžio priemones, kurios būtinos greitai atkurti normalią būklę ypatingos padėties paveiktose zonose.

Paskelbdamas nepaprastąją padėtį Respublikos Prezidentas įgyja teisę suvaržyti laisvą asmenų judėjimą ir susirinkimų teisę.

44 straipsnis

Konstitucinis organinis įstatymas nustatys išimtines padėtis, taip pat jų paskelbimo ir būtinų teisinių bei administracinių priemonių taikymo aplinkybes.

Šis įstatymas aptars tai, kas yra būtina greitam sugrįžimui prie įprasto konstitucinio reguliavimo, tačiau negali suvaržyti konstitucinių institucijų kompetencijos bei funkcionavimo, valstybės pareigūnų teisių ir imunitetų.

Išimtinių padėčių metu taikomos priemonės jokiais atvejais negali būti taikomos ilgiau, nei trunka išimtinė padėtis.

45 straipsnis

Teisingumo teismai negali kvestionuoti nei teisėtumo, nei faktų, dėl kurių buvo valstybės valdžios atstovų priimtas sprendimas įvesti išimtinę padėtį, nepažeidžiant Konstitucijos 39 straipsnio. Tačiau tai nereiškia, kad taikytų specifinių priemonių, varžančių konstitucines teises, teisėtumo negalima ginčyti teisminės valdžios institucijose.

Privalomi nurodymai, kurie buvo priimti, pagal įstatymą gali lemti kompensacijos atsiradimo galimybę.

Teisė į kompensaciją taip pat kyla iš nuosavybės teisės suvaržymo, jeigu ji buvo iš dalies ar visiškai atimta ir taip buvo sukelta žala.

V SKYRIUS
NACIONALINIS KONGRESAS

46 straipsnis

Nacionalinis Kongresas yra sudarytas iš dviejų dalių: Atstovų Rūmų ir Senato. Abeji Rūmai pagal Konstitucijos nuostatas dalyvauja įstatymų leidyboje ir turi kitus Konstitucija įtvirtintus įgaliojimus.

Atstovų Rūmų ir Senato sudėtis bei sudarymo tvarka

47 straipsnis

Atstovų Rūmus sudaro 120 narių, renkamų tiesioginiu balsavimu rinkimų apygardose, sudaromose pagal atitinkamą organinį konstitucinį įstatymą.

Atstovų Rūmai yra visiškai atnaujinami kas ketveri metai.

48 straipsnis

Tam, kad galėtų būti išrinktas deputatu, asmuo turi būti teisę balsuoti turintis 21 metų sulaukęs Čilės pilietis, įgijęs vidurinį ar jam prilyginamą išsilavinimą, kandidatuojantis rinkimų apygardoje, kurioje iki rinkimų yra išgyvenęs ne trumpiau nei dvejus metus.

49 straipsnis

Senatą sudaro asmenys, išrinkti tiesioginiuose rinkimuose Senato rinkimų apygardose, sudaromose atsižvelgiant į šalies regionus. Atitinkamas konstitucinis organinis įstatymas nustatys senatorių skaičių, rinkimų apygardas ir senatorių išrinkimo tvarką.

Senatorių kadencija yra 8 metai, Senatas iš dalies atnaujinamas kas 4 metus konstitucinio organinio įstatymo nustatyta tvarka.

50 straipsnis

Tam, kad galėtų būti išrinktas senatoriumi, asmuo turi būti teisę balsuoti turintis Čilės pilietis, įgijęs vidurinį ar jam prilyginamą išsilavinimą, rinkimų dieną esantis 35 metų amžiaus.

51 straipsnis

Pagal įstatymą bus manoma, kad deputatai gyvena tame regione, kuriam atstovauti parlamente buvo išrinkti.

Deputatų ir senatorių rinkimai bus vykdomi vienu metu. Parlamentarai gali būti perrinkti.

Atsilaisvinusios deputatų ar senatorių vietos bus užpildytos žmonių, paskirtų tos politinės partijos, kuriai priklausė į parlamentą išrinkti, tačiau savo pareigų nebegalintys eiti asmenys.

Asmenys, į parlamentą išrinkti kaip nepriklausomi parlamentarai, nebus pakeičiami.

Kaip nepriklausomi parlamentarai išrinkti asmenys, kurie buvo kurios nors politinės partijos nariai, bus pakeisti asmenų, išrinktų tos politinės partijos, kurią asmenys buvo nurodę iškeldami savo kandidatūrą.

Asmuo, pakeičiantis parlamentarą, negalintį eiti savo pareigų, turi atitikti deputatams ar senatoriams keliamus reikalavimus. Taip pat deputatas gali būti paskirtas į negalinčio eiti pareigų senatoriaus vietą; tokiu atveju taikomos ankstesnės straipsnio dalies nuostatos siekiant skirti į atsilaisvinusią deputato vietą.

Naujasis deputatas ar senatorius savo įgaliojimus vykdys tol, kol truks į parlamentą išrinkto, bet nebegalinčio eiti savo pareigų parlamentaro kadencija.

Papildomi rinkimai nerengiami jokiais atvejais.

Atstovų Rūmų išimtiniai įgaliojimai

52 straipsnis

Atstovų Rūmų išimtiniai įgaliojimai yra:

1. Vyriausybės aktų peržiūrėjimas. Norėdami vykdyti šį įgaliojimą, Atstovų Rūmai gali:

a) dalyvaujančių deputatų balsų dauguma priimti rezoliuciją ar pateikti pastabas, kurios rašytinai perduodamos Respublikos Prezidentui,

kuris privalo per 30 dienų per atitinkamą valstybės ministrą pateikti motyvuotą atsakymą.

Nepažeidžiant ankstesnės nuostatos, kiekvienas deputatas gali, gavęs trečdalio dalyvaujančių deputatų palaikymą, prašyti Vyriausybės specifinių dokumentų. Respublikos Prezidentas per ankstesnėje nuostatoje nustatytą terminą per kompetentingą valstybės ministrą pateiks motyvuotą atsakymą.

Rezoliucijų ar pastabų pateikimas bei prašymai pateikti dokumentus jokiais atvejais neturi paveikti politinės valstybės ministrų atsakomybės.

b) bent trečdalio deputatų pageidavimu iškviesti valstybės ministrą siekiant jį apklausti dėl klausimų, susijusių su jo vykdomomis funkcijomis.

Tačiau tas pats ministras šiuo tikslu negali būti iškviestas daugiau nei tris kartus per kalendorinius metus be išankstinio sprendimo, priimto absoliučia deputatų balsų dauguma.

Ministro dalyvavimas yra privalomas; jis privalo atsakyti į klausimus, dėl kurių buvo iškviestas; ir

c) bent 2/5 deputatų pageidavimu steigti specialią tyrimų komisiją surinkti informacijai apie tam tikrus Vyriausybės veiksmus.

Tyrimo komisija trečdalio jos narių pageidavimu gali išsikviesti asmenis ar reikalauti dokumentų. Valstybės ministrai, kiti valstybės administracijos pareigūnai, Vyriausybės valdomų įstaigų arba įmonių, kurių dauguma akcijų priklauso valstybei, darbuotojai, kviečiami tyrimų komisijos privalo atvykti ir suteikti prašomą informaciją ar dokumentus.

Nepaisant to, valstybės ministrai tos pačios tyrimų komisijos negali būti iškviesti daugiau nei tris kartus be išankstinio jos narių sprendimo, priimto absoliučia komisijos narių balsų dauguma.

Nacionalinio Kongreso konstitucinis organinis įstatymas nustatys tyrimo komisijų funkcionavimą ir įgaliojimus, taip pat numatys, kaip bus saugomos teisės asmenų, kurie tokių komisijų yra iškviečiami ar vertinami.

2. Skelbti, ar kaltinimai, kurie pareikšti ne mažiau nei 10 ar daugiau nei 20 deputatų, yra pagrįsti:

a) Respublikos Prezidentui už jo administracijos veiksmus, kuriais smarkiai pažeista valstybės garbė ir saugumas ar kuriais atvirai pažeista Konstitucija arba įstatymai. Šis kaltinimas gali būti pateiktas, kol Respublikos Prezidentas eina savo pareigas ar per šešis mėnesius nuo kadencijos pabaigos. Per minėtą pusės metų terminą Respublikos Prezidentas negali išvykti iš šalies be Atstovų Rūmų patvirtinimo;

b) valstybės ministrams už veiksmus, kuriais smarkiai pažeista valstybės garbė ir saugumas ar kuriais atvirai pažeista Konstitucija arba įstatymai, taip pat už įstatymų nevykdymą, valstybės išdavimą, šantažą, valstybės turto iššvaistymą ar kyšininkavimą;

c) aukštesniųjų teisingumo teismų teisėjams ir Respublikos generaliniam kontrolieriui už visišką savo pareigų nevykdymą;

d) nacionalinio saugumo pajėgų institucijų generolams ar admirolams už veiksmus, kuriais smarkiai pažeista valstybės garbė ir saugumas; ir

e) merams ir valdytojams už Konstitucijos nuostatų pažeidimą ir valstybės išdavimo, kurstymo maištauti, valstybės turto iššvaistymo bei šantažavimo nusikaltimus.

Kaltinimai vertinami Kongreso pagal organinio konstitucinio įstatymo nuostatas.

Kaltinimai, nurodyti b, c, d ir e punktuose, gali būti pareiškiami, kai asmuo vykdo savo pareigas arba per tris mėnesius nuo įgaliojimų vykdymo pasibaigimo. Pareiškus kaltinimus, asmuo negali išvykti iš šalies be Atstovų Rūmų leidimo, taip pat iš šalies išvykti negalima, jei kaltinimai jau yra patvirtinti.

Absoliučios deputatų balsų daugumos reikia norint patvirtinti Respublikos Prezidentui pateiktų kaltinimų pagrįstumą.

Kitais atvejais reikia dalyvaujančių deputatų balsų daugumos ir apkaltintas asmuo nuo Atstovų Rūmų sprendimo dėl kaltinimų pagrįstumo pareiškimo dienos nebegali vykdyti savo įgaliojimų. Toks suvaržymas nebetaikomas, jeigu Senatas atmeta kaltinimus arba jeigu Senatas dėl to nepasisako per artimiausias trisdešimt dienų.

Senato išimtiniai įgaliojimai

53 straipsnis

Senato išimtiniai įgaliojimai yra:

1. Spręsti apie Atstovų Rūmų kaltinimų, pateiktų pagal ankstesnio straipsnio apibrėžtą tvarką, pagrįstumą.

Senatas veiks kaip vertintojas ir bus įpareigotas paskelbti, ar kaltinamas asmuo yra kaltas už jam inkriminuojamą teisės pažeidimą ar įgaliojimų viršijimą.

Kaltumo deklaracijai paskelbti reikia 2/3 senatorių balsų daugumos, kai kaltinimai yra pareiškiami Respublikos Prezidentui, ir senatorių balsų daugumos, kai kaltinami kiti minėti pareigūnai.

Priėmus kaltumo deklaraciją, apkaltintas asmuo yra pašalinamas iš einamų pareigų ir negali artimiausius penkerius metus užimti kitų nei renkamų, nei skiriamų valstybinių pareigų.

Pareigūnas, pripažintas kaltu, už padarytą nusikaltimą yra teisiamas pagal įstatymą kompetentingo teismo, kuris taip pat nustato valstybei ar individams asmens neteisėtais veiksmais sukeltos žalos dydį bei jos atlyginimą;

2. Spręsti apie teisminių kaltinimų galimumą, kai tokius kaltinimus bet kuris individas ketina pareikšti valstybės ministrams už jų neteisėtais veiksmais sukeltą žalą, atsiradusią vykdant valstybės ministro funkcijas;

3. Spręsti jurisdikcinius ginčus, kylančius tarp politinių ar administracinių valdžios institucijų ir aukštesniųjų teisingumo teismų;

4. Suteikti pilietybės atkūrimą pagal Konstitucijos 17 straipsnio 3 dalį;

5. Suteikti sutikimą arba ne Respublikos Prezidentui tais atvejais, kai tam tikriems veiksmams atlikti toks sutikimas yra būtinas pagal Konstituciją ar įstatymus.

Jeigu Senatas nepasisako per 30 dienų nuo Respublikos Prezidento skubaus kreipimosi į Senatą dienos, laikoma, kad sutikimas yra suteiktas;

6. Suteikti leidimą Respublikos Prezidentui, norinčiam išvykti iš šalies ilgesniam nei 30 dienų laikotarpiui ar norinčiam išvykti iki kadencijos pabaigos likus 90 dienų;

7. Pareikšti, kad pareigas einantis Respublikos Prezidentas ar naujai išrinktas Respublikos Prezidentas negali vykdyti savo funkcijų dėl fizinių ar psichinių kliūčių; taip pat paskelbti, Respublikos Prezidentui atsistatydinus, ar pateiktos atsistatydinimo priežastys yra pagrįstos, ir tuo pagrindu priimti arba atmesti pareikštą atsistatydinimą. Abiem atvejais, prieš priimdamas sprendimą, Senatas turi išklausyti Konstitucinio Teismo poziciją;

8. Senatorių balsų dauguma patvirtinti Konstitucinio Tribunolo deklaraciją, priimamą pagal Konstitucijos 93 straipsnio antros dalies 10 punktą;

9. Specialios tuo tikslu sušauktos sesijos metu 2/3 senatorių balsų dauguma patvirtinti valstybės ministrų, Aukščiausiojo Teismo valstybės prokurorų bei generalinio prokuroro paskyrimą į pareigas; ir

10. Kai to yra prašoma, pateikti nuomonę Respublikos Prezidentui.

Senatas, jo komisijos ir kiti organai, įskaitant ir parlamentines komisijas, jei tokių esama, negali kontroliuoti Vyriausybės ar jos nepriklausomų subjektų veiksmų, taip pat priimti sprendimų, kuriais tokia kontrolė pasireikštų.

Kongreso išimtiniai įgaliojimai

54 straipsnis

Kongreso įgaliojimai yra:

1. Patvirtinti arba atmesti Respublikos Prezidento pateikiamas tarptautines sutartis prieš tokių sutarčių ratifikavimą. Tarptautinių sutarčių patvirtinimas vykdomas pagal įstatymo nuostatas.

Tarptautinėms sutartims patvirtinti reikalinga atitinkama kiekvienų parlamento rūmų balsų dauguma, numatyta Konstitucijos 66 straipsnyje, ir patvirtinama pagal atitinkamas teisės aktų priėmimo taisykles.

Respublikos Prezidentas informuoja Kongresą apie sutarties turinį ir jos taikymo sritį, taip pat apie jos numatomas išlygas.

Kongresas sutarties tvirtinimo metu gali siūlyti priimti sutarties interpretavimo deklaraciją ar tam tikras išlygas, kurios jokiais atvejais negali prieštarauti pačiai sutarčiai ar bendrosioms tarptautinės teisės taisyklėms.

Respublikos Prezidento taikomos priemonės ar susitarimai, kuriuos jis sudaro jau patvirtintos sutarties vykdymui užtikrinti, nebeturi būti iš naujo tvirtinami Kongreso, nebent tai susiję su sritimis, numatytomis įstatymo nuostatose. Respublikos Prezidento vadovaujantis suteiktais įgaliojimais sudarytų sutarčių Kongresas netvirtina.

Nuo sudarytos sutarties nuostatų gali būti nukrypstama, jos keičiamos ar jų galiojimas stabdomas tik sutartyje nustatyta tvarka arba pagal tarptautinės teisės taisykles.

Teisė denonsuoti sutartį ar nutraukti jos veikimą priklauso išimtinai Respublikos Prezidentui, kuris atsiklausia abejų Kongreso Rūmų nuomonės, jeigu kvestionuojama sutartis buvo jų patvirtinta. Kai sutarties nutraukimas įsigalioja pagal tarptautinės sutarties nuostatas, tokia sutartis nebeveikia Čilės teisinės tvarkos.

Jeigu nutraukiama Kongreso patvirtinta tarptautinė sutartis, apie tokios sutarties nebegaliojimą Respublikos Prezidentas Kongresą informuoja per 15 dienų nuo tokios tarptautinės sutarties nutraukimo įsiteisėjimo dienos.

Išlygos, kuri buvo suformuluota Respublikos Prezidento ir aptarta su Nacionaliniu Kongresu tarptautinės sutarties patvirtinimo metu, galiojimui nutraukti reikalingas Kongreso sutikimas pagal konstitucinio organinio įstatymo taisykles. Nacionalinis Kongresas privalo priimti sprendimą per 30 dienų nuo kreipimosi į Kongresą su tokiu prašymu dienos. Jeigu per

nurodytą terminą sprendimas nėra priimamas, laikoma, kad Kongresas sutiko su atitinkamos išlygos galiojimo panaikinimu.

Pagal įstatymo nuostatas su tarptautine sutartimi susiję faktai – jos įsigaliojimo tvarka, galimų išlygų priėmimas, interpretacinės deklaracijos, jos nutraukimo ribojimo sąlygos, sutarties nutraukimo taisyklės, jos galiojimo sustabdymo, pasibaigimo ir negaliojimo pagrindai – yra vieši.

Tarptautinės sutarties patvirtinimo sprendime Kongresas gali įgalinti Respublikos Prezidentą, kol sutartis bus galiojanti, priimti įstatymo teisinės galios sprendimus, kurie yra būtini tinkamam sutarties įvykdymui, tokiu atveju pritaikant Konstitucijos 64 straipsnio antros ir tolesnių dalių nuostatas; ir

2. Priimti sprendimus vadovaujantis savo įgaliojimais Konstitucijos 40 straipsnio antrojoje dalyje numatytais atvejais, kai valstybėje įvedama viena iš išimtinių konstitucinių padėčių.

Kongreso funkcionavimas

55 straipsnis

Nacionalinis Kongresas suformuojamas ir pradeda veikti konstitucinio organinio įstatymo nustatyta tvarka.

Visais atvejais Kongresas yra sušaukiamas valstybėje įvedus kurią nors iš ypatingųjų padėčių.

Konstitucinis organinis įstatymas, nurodytas pirmojoje straipsnio dalyje, nustatys konstitucinės apkaltos tvarką, skubių sprendimų priėmimo taisykles pagal Konstitucijos 74 straipsnį ir viską, kas susiję su vidiniais teisės klausimais.

56 straipsnis

Atstovų Rūmai ir Senatas laikomi susirinkusiais bei gali priimti sprendimus dalyvaujant bent trečdaliui jų narių.

Kiekvieni parlamento Rūmai sprendimus priima paprastąja balsų dauguma.

Bendrosios taisyklės deputatams ir senatoriams

57 straipsnis

Šie asmenys negali kandidatuoti į deputatus ar senatorius:

1. Valstybės ministrai;

2. Merai, gubernatoriai, regionų direktoriai, tarybos nariai ir sekretoriai;

3. Centrinio banko tarybos nariai;

4. Aukštųjų teisingumo teismų ir bendrosios kompetencijos teismų teisėjai;

5. Konstitucinio Tribunolo, Rinkimų teismų ir regioninių rinkimų tribunolų nariai;

6. Respublikos generalinis kontrolierius;

7. Asmenys, kurie yra tiesiogiai atsakingi už vietines žmonių grupes bei sąjungas;

8. Fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys sutartinių santykių su valstybe;

9. Generalinis prokuroras, regioniniai prokurorai ir jų pavaduotojai; ir

10. Kariuomenės, laivyno ir oro pajėgų vadai, ginkluotosios policijos (karabinierių) vadas, tyrimų policijos generalinis direktorius, ginkluotųjų pajėgų ir viešosios tvarkos bei saugumo užtikrinimo pareigūnai.

Šie apribojimai taikomi visiems asmenims, kurie likus metams iki rinkimų vykdė bet kurias iš anksčiau išvardytų funkcijų; išimtinės taisyklės taikomos asmenims, nurodytiems 7 ir 8 punktuose, kuriems pakanka neiti straipsnyje nurodytų pareigų registracijos kandidatais momentu, bei asmenims, nurodytiems 9 punkte, kurie turi nevykdyti minėtų funkcijų likus dvejiems metams iki rinkimų. Jeigu nėra išrenkami, tokie asmenys negali būti priimti į jų buvusias ar panašaus pobūdžio pareigas vienerius metus nuo įvykusių rinkimų dienos.

58 straipsnis

Deputato ar senatoriaus pareigos yra nesuderinamos tarpusavyje ir taip pat nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis, finansuojamomis valstybės ar savivaldybės lėšomis, nepriklausomų viešųjų įmonių, iš dalies valstybinių ar valstybinių įmonių, įmonių, kurių veikla finansuojama iš nacionalinio iždo ar vykdančių valstybinio pobūdžio funkcijas. Leidžiama užsiimti mokomąja veikla ar atlikti mokymo funkcijas aukštojo, vidurinio-jo ar specialiojo ugdymo lygmeniu.

Taip pat deputatų ir senatorių pareigos yra nesuderinamos su valdybos narių ar patarėjų pareigomis, net jei jos yra garbės paskyrimo pobūdžio, nepriklausomose finansų įmonėse, iš dalies valstybinėse ar valstybinėse kompanijose, įmonėse, kurių kapitalo dalis priklauso valstybei.

Rinkimų tribunolui paskelbus apie asmens išrinkimą į deputatus ar senatorius, jis turi nustoti vykdyti su tokiomis pareigomis nesuderinamas funkcijas.

59 straipsnis

Joks deputatas ar senatorius, nuo Rinkimų tribunolo jų paskelbimo išrinktais dienos, negali būti paskiriami į jokias kitas pareigas, kurios buvo nurodytos ankstesniame straipsnyje. Ši nuostata nėra taikoma karo su užsienio valstybe atveju; ši nuostata taip pat nėra taikoma Respublikos Prezidento, valstybės ministrų ir diplomatinių atstovų atveju; tik pareigos, įsteigtos karo padėties metu, yra suderinamos su deputato ar senatoriaus pareigomis.

60 straipsnis

Deputatas ar senatorius netenka savo pareigų išvykęs iš šalies ilgesniam nei 30 dienų terminui be atitinkamų parlamento Rūmų, kuriems jis priklauso, leidimo, arba be parlamento atitinkamų Rūmų Pirmininko leidimo, kai parlamentas atostogauja.

Deputatas ar senatorius netenka savo pareigų, jeigu parlamentaro kadencijos metu sudaro arba patvirtina sutartis su valstybe, veikia kaip teisininkas ar agentas bet kurioje byloje prieš valstybę, arba yra atstovu administracinio pobūdžio byloje, ar veikia viešojo pobūdžio darbe, atlieka tokias ar panašaus pobūdžio funkcijas. Tokia pati bausmė bus paskirta deputatui ar senatoriui, kuris sutinka tapti banko ar korporacijos direktoriumi ar užsiimti panašaus pobūdžio veikla.

Nesuderinamumas, apie kurį rašoma ankstesnėje straipsnio dalyje, pripažįstamas nepriklausomai nuo to, ar deputatas bei senatorius veiklą vykdo asmeniškai, ar per kitą fizinį arba juridinį asmenį veikdamas kaip tarpininkas, ar per asociaciją, kurios dalimi yra.

Deputatas ar senatorius nustoja eiti pareigas, jeigu savo kadencijos metu daro įtaką administracinėms ar teisminėms valdžios institucijoms darbdavio arba darbuotojo naudai, vykstant darbiniams ginčams ar deryboms, nepriklausomai viešajame ar privačiame sektoriuje. Tokia pati bausmė bus taikoma parlamentarams, kurie dalyvauja ar kišasi į studentų veiklą bet kurioje išsilavinimo srityje, siekiantiems sutrikdyti įprastinį vyksmą.

Nepažeidžiant Konstitucijos 19 straipsnio 15 punkto septintos dalies nuostatos, deputatas ar senatorius taip pat netenka parlamentaro pareigų, jeigu žodžiu ar raštu skatina viešosios tvarkos sutrikdymą arba pritaria teisinės santvarkos pakeitimui kitomis priemonėmis nei tos, kurios yra numatytos Konstitucijoje, arba kai tai smarkiai veikia valstybės garbę ar orumą.

Bet kuris asmuo, kuris netenka deputato ar senatoriaus pareigų kuriuo nors iš anksčiau nustatytų pagrindų, netenka teisės dvejus metus eiti renkamo ar skiriamo pobūdžio viešųjų pareigų ar vykdyti tokių funkcijų, išskyrus atvejus, kurie yra nustatyti Konstitucijos 19 straipsnio 15 punkto septintos dalies nuostatose, kai taikomos ten nurodytos sankcijos.

Be to, deputatas ar senatorius, kuris eidamas savo pareigas nustoja atitikti kurią nors iš būtinų tinkamumo sąlygų arba supranta, kad jo veiksmai atitinka Konstitucijos 57 straipsnyje aprašytą pareigų nesuderinamumą, netenka parlamentaro pareigų, nepažeidžiant Konstitucijos 59 straipsnio antroje dalyje numatytos išimties dėl valstybės ministrų.

Deputatai ar senatoriai gali atsisakyti savo pareigų, kai jiems eiti pareigas trukdo sunki liga ir toks pareigų atsisakymas yra galimas pagal Konstitucinį Tribunolą.

61 straipsnis

Deputatai ir senatoriai yra neliečiami tiek, kiek tai susiję su jų nuomonės išsakymu ir balsavimu, vykdant parlamentines funkcijas sesijų metu ar komitetuose.

Nė vieno deputato ar senatoriaus nuo jų išrinkimo ar tam tikrais atvejais priesaikos davimo dienos laisvė negali būti suvaržyta ar jie apkaltinti, išskyrus atitinkamam apeliaciniam teismui plenarinės sesijos metu patvirtinus kaltinimo teisėtumą, nebent parlamentaras yra užklumpamas nusikaltimo darymo metu. Toks sprendimas gali būti apskųstas Aukščiausiajam Teismui.

Tokiu atveju, jei deputatas ar senatorius yra sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje, jis iš karto turi būti pristatytas į kompetentingą apeliacinį teismą kartu pateikiant visą atitinkamą informaciją. Pristačius parlamentarą ir visą reikiamą informaciją, teismas priima sprendimą, kaip nurodyta ankstesnėje straipsnio dalyje.

Nuo to momento, kai įsigalioja atitinkamas teismo sprendimas, kaltinamasis deputatas ar senatorius yra nušalinamas nuo savo vykdomų pareigų ir perduodamas kompetentingam teisėjui.

62 straipsnis

Deputatai ir senatoriai gaus vieno valstybės ministro atlyginimo dydžio kompensaciją, įskaitant visas atitinkamas išlaidas.

Įstatymų leidybos klausimai

63 straipsnis

Įstatymais reguliuojami aspektai, kurie:

1. Pagal Konstitucijos nuostatas yra organinių konstitucinių įstatymų reguliavimo objektas;

2. Pagal Konstitucijos nuostatas turi būti reguliuojami įstatymu;

3. Yra civilinės, komercinės, procesinės, baudžiamosios ar kitos kodifikacijos objektu;

4. Susiję su pagrindiniais darbo, sąjungų, socialinės apsaugos klausimais;

5. Reguliuoja valstybės tarnautojų apdovanojimą už viešuosius nuopelnus;

6. Reguliuoja nacionalinės emblemos formą ar charakteristiką;

7. Apibrėžia valstybės, jos valdžios institucijų ir savivaldybių įgaliojimus imti paskolas specialiems projektams finansuoti. Įstatymas turi nustatyti finansinius lėšų šaltinius, iš kurių bus grąžinamos skolos. Tačiau reikės kvalifikuota balsų dauguma priimto įstatymo, kuris numatys galimybę skolintis, kai grąžinimo terminas viršija atitinkamą prezidentinę kadenciją.

Šios dalies nuostatos netaikomos Centriniam bankui;

8. Apibrėžia bet kokias operacijas, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai gali paveikti valstybės, jos valdžios institucijų ar savivaldybių kreditinius arba finansinius įsipareigojimus. Ši nuostata taikoma Centriniam bankui;

9. Nustato normas, apibrėžiančias valstybės įmones ar tokias įmones, kurių akcininkė yra valstybė, galinčias tartis dėl paskolų, tačiau jokiais atvejais ne su valstybe, jos valdžios institucijomis ar savivaldybėmis;

10. Nustato valstybės ar savivaldybių turto perdavimo, nuomos ar koncesijos taisykles;

11. Nustato ar keičia valstybės politinį ir administracinį suskirstymą;

12. Nustato valiutos vertę, tipą ir pavadinimą, taip pat svorių ir matmenų sistemą;

13. Nustato taikos ar karo metu veikiančias oro, jūrų ir sausumos pajėgas, taip pat nustato taisykles, pagal kurias pajėgos iš užsienio valstybių gali patekti į Čilės Respubliką ir nacionalinės pajėgos išvykti į kitų valstybių teritoriją;

14. Įtvirtinti Konstitucijoje kaip kylantys iš išimtinių Respublikos Prezidento įgaliojimų vykdymo;

15. Patvirtina karo paskelbimą, inicijuotą Respublikos Prezidento;

16. Nustato bendrąsias malonės ir amnestijos teikimo taisykles bei taisykles, pagal kurias Respublikos Prezidentas gali teikti specialias malones ir pensijas.

Įstatymai, kuriais nustatomos bendrosios malonės ir amnestijos teikimo taisyklės, turi būti priimami kvalifikuota balsų dauguma. Kai sprendžiama dėl asmens bausmės sumažinimo už nusikaltimus, numatytus Konstitucijos 9 straipsnyje, tokiam įstatymui priimti reikalinga 2/3 deputatų ir senatorių balsų dauguma;

17. Nustato miestą, kuriame reziduos Respublikos Prezidentas, kur į sesijas rinksis Nacionalinis Kongresas ir kur veiks Aukščiausiasis Teismas bei Konstitucinis Tribunolas;

18. Apibrėžia viešojo administravimo veiksmų procedūrinius pagrindus;

19. Apibrėžia bendrąsias loterijų, lenktynių ir lažybų taisykles; ir

20. Įtvirtina kitas bendras ir privalomas normas, kurios nustato teisinės sistemos pamatus.

64 straipsnis

Respublikos Prezidentas, norėdamas priimti įstatymo teisinę galią turinčius dekretus, gali prašyti Nacionalinio Kongreso ne ilgiau nei vienerius metus galiojančio leidimo.

Šis leidimas negali būti duotas dėl pilietybės, rinkimų ar plebiscitų teisinio reguliavimo, taip pat dėl su konstitucinėmis garantijomis susijusių klausimų bei klausimų, kurie turi būti reguliuojami organiniais konstituciniais įstatymais ar įstatymais, priimamais kvalifikuota balsų dauguma.

Leidimas negali būti suteiktas sprendimams, kurie paveiktų teisminės valdžios, Nacionalinio Kongreso, Konstitucinio Tribunolo ar Respublikos generalinio kontrolieriaus organizaciją, įgaliojimus ir statusą.

Įstatymais, gavęs anksčiau minėtą leidimą, reglamentuos specifinius klausimus, kurie yra deleguotosios valdžios objektas, ir gali nustatyti ribojimus, reikalavimus bei kitus būtinais laikomus formalumus.

Nepažeidžiant ankstesnės straipsnio dalies nuostatos, Respublikos Prezidentas išlieka įgaliotas taisyti konsoliduotą ir sistematizuotą įstatymų tekstą, jeigu tai palengvina įstatymų vykdymą. Vykdydamas šią funkciją Respublikos Prezidentas gali daryti formalius pakeitimus, kurie yra būtini, jokiu būdu nekeičiant įstatymo tikrosios prasmės ir taikymo srities.

Respublikos generalinio kontrolieriaus biuras registruos šiuos įstatymų teisinę galią turinčius dekretus ir turi juos atmesti, jeigu leidimas yra viršijamas ar pažeidžiamas.

Įstatymo teisinę galią turintys dekretai yra priimami, atsižvelgiant į jų įsigaliojimo tvarką, galiojimą ir teisinius padarinius, pagal tas pačias taisykles, kurios taikomos priimant įstatymus.

Įstatymų priėmimas

65 straipsnis

Įstatymų iniciatyvos teisę turi Respublikos Prezidentas ir bet kuris iš deputatų ar senatorių, įstatymų iniciatyvos teisė gali būti pareiškiama Atstovų Rūmuose arba Senate. Siūlymas negali būti pasirašytas daugiau nei dešimties deputatų arba daugiau nei penkių senatorių.

Įstatymai dėl bet kokio pobūdžio mokesčių, viešojo administravimo biudžeto ar įdarbinimo klausimų gali kilti tik iš Atstovų Rūmų.

Įstatymai dėl amnestijos ir malonės gali kilti tik iš Senato.

Respublikos Prezidentas turi išimtinę iniciatyvos teisę siūlyti projektus, susijusius su politinio ar administracinio valstybės suskirstymo pakeitimais, taip pat su finansiniu bei biudžetiniu valstybės administravimu, įskaitant biudžeto įstatymo pataisas ir Konstitucijos 63 straipsnio 10 ir 13 dalyse numatytus aspektus.

Be to, Respublikos Prezidentas taip pat turi išimtinę iniciatyvos teisę:

1. Nustatyti, riboti, sumažinti ar patvirtinti visų rūšių mokesčius, numatant išimtis ir apibrėžiant jų formą, proporcingumą ar progresyvumą;

2. Sukurti naujas viešąsias pareigas ar apmokamas darbo vietas, nesvarbu viešas, iš dalies viešas ar nepriklausomas valstybės įmonėse; jas panaikinti ir nustatyti jų funkcijas bei įgaliojimus;

3. Sudaryti sutartis dėl paskolų gavimo ar atlikti bet kokią kitą operaciją, galinčią paveikti valstybės, iš dalies valstybinių ar nepriklausomų įmonių, regioninių vyriausybių ar savivaldybių finansinę padėtį ir įsipareigojimus, patvirtinti, sumažinti ir keisti įsipareigojimus, palūkanas ar kitas finansinio poveikio priemones valstybės iždo ar valstybės centrinių institucijų bei įstaigų vardu;

4. Nustatyti, keisti, suteikti ar didinti algas, išėjimo iš darbo išmokas, pensijas, našlių pensijas, nuomos ir bet kokio kito pobūdžio mokėjimus, paskolas ar premijas tarnaujantiems asmenims, išmokas našliams ir naš-

laičiams valstybės tarnyboje bei kitose anksčiau minėtose institucijose ir įstaigose, taip pat nustatyti privataus sektoriaus darbuotojų minimalias algas, privalomą algų didinimą ir kitas ekonomiškai naudingas priemones arba keisti jau galiojančias su minėtais aspektais susijusias teisės normas; visa tai daroma nepažeidžiant tolesnių straipsnio nuostatų;

5. Nustatyti kolektyvinių derybų normas ir procedūras, taip pat numatyti atvejus, kai tokios derybos yra neleistinos; ir

6. Nustatyti ar keisti su socialine apsauga susijusias taisykles viešajame ar privačiame sektoriuje.

Nacionalinis Kongresas gali tik pritarti, sumažinti ar atmesti Respublikos Prezidento pasiūlytas iniciatyvas dėl paslaugų, įdarbinimo, atlyginimų, paskolų, išmokų, išlaidų ar kitais atitinkamais klausimais.

66 straipsnis

Konstitucines nuostatas interpretuojančios teisės normos gali būti priimtos, pakeistos ar panaikintos 3/5 deputatų ir senatorių balsų dauguma.

Konstitucijoje įtvirtintos kaip organinio konstitucinio įstatymo normos gali būti priimtos, pakeistos ar panaikintos 4/7 deputatų ir senatorių balsų dauguma.

Patvirtinti, pakeisti ar panaikinti teisės normas, kylančias iš kvalifikuota balsų dauguma priimto įstatymo, reikia absoliučios deputatų ir senatorių balsų daugumos.

Kitoms teisinėms taisyklėms priimti reikalinga posėdyje dalyvaujančių deputatų ir senatorių dauguma arba atitinkama balsų dauguma pagal Konstitucijos 68 ir tolesnius straipsnius.

67 straipsnis

Biudžeto įstatymo projektas Nacionaliniam Kongresui turi būti pateikiamas Respublikos Prezidento bent prieš tris mėnesius iki datos, kai šis įstatymas turi įsigalioti; ir jeigu Kongresas nesugeba priimti įstatymo per 60 dienų nuo projekto pateikimo dienos, įsigalioja Respublikos Prezidento pateiktas projektas.

Nacionalinis Kongresas negali padidinti ar sumažinti numatytos pajamų sąmatos; jis tik gali sumažinti išlaidas, numatytas biudžeto įstatymo projekte, išskyrus tas, kurios numatytos nuolatinių teisės normų.

Pajamų ir išteklių apskaičiavimas biudžeto įstatyme ir kituose šaltiniuose tenka išimtinai Respublikos Prezidentui, gavus išankstinę informaciją iš atitinkamų techninių agentūrų.

Kongresas negali patvirtinti jokių naujų išlaidų, kurios būtų finansuojamos iš valstybės išteklių, kartu nenurodant tų išlaidų padengimo šaltinių.

Jeigu Kongreso parinktas išlaidų padengimo šaltinis yra nepakankamas numatomų naujų išlaidų finansavimui, promulguodamas įstatymą Respublikos Prezidentas, remdamasis anksčiau gauta atitinkama informacija ir gavęs Respublikos generalinio kontrolieriaus patvirtinimą, turi proporcingai sumažinti visas išlaidas neatsižvelgdamas į jų pobūdį.

68 straipsnis

Įstatymo projektas, atmestas jo kilmės parlamento Rūmuose, negali būti pakartotinai pateikiamas anksčiau nei po vienų metų. Tačiau jeigu įstatymo projektas buvo inicijuotas Respublikos Prezidento, jis gali prašyti kreiptis į kitus parlamento Rūmus; jeigu šie Rūmai 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų dauguma pritaria projektui, jis siunčiamas atgal į pirmuosius Rūmus ir gali būti laikomas atmestu tik jeigu šie rūmai projektui nepritaria 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų dauguma.

69 straipsnis

Kiekvienas įstatymo projektas gali būti keičiamas ir taisomas jo svarstymo Atstovų Rūmuose metu, taip pat ir Senate; tačiau jokiu atveju atlikti pakeitimai ir taisymai negali iš esmės pakeisti pirminio projekto pobūdžio ar fundamentalių idėjų.

Įstatymo projektas, patvirtintas jo kilmės parlamento Rūmuose, nedelsiant perduodamas svarstyti kitiems parlamento Rūmams.

70 straipsnis

Įstatymo projektas, visiškai atmestas jį svarstančiuose antruose parlamento Rūmuose, bus vertinamas jungtinės komisijos, sudarytos vienodo deputatų ir senatorių skaičiaus, kuri pasiūlys galimą problemos sprendimo formą ir būdus. Jungtinės komisijos pakoreguotas įstatymo projektas pirmiausiai bus grąžintas svarstyti į jo kilmės parlamento Rūmus, vėliau svarstomas antruose parlamento Rūmuose ir, kad būtų laikomas priimtu, abejuose parlamento Rūmuose turi gauti posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų daugumą. Jeigu jungtinei komisijai nepavyksta pasiekti kompromiso arba jeigu pakoreguotas įstatymo projektas nesulaukia palaikymo jo kilmės Rūmuose, Respublikos Prezidentas gali prašyti kilmės parlamento Rūmų persvarstyti savo sprendimą ir tuomet tas įstatymo pro-

jektas, kuriam buvo pritarta jį svarstant pirmą kartą, laikomas atmestu, jei už tai pasisako 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų.

Jeigu kilmės parlamento Rūmai pakartotinai atmeta įstatymo projektą, įstatymo projektas bus antrąkart teikiamas jį atmetusiems antriesiems parlamento Rūmams ir tuomet tas įstatymo projektas laikomas atmestu, jei už tai pasisako 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų.

71 straipsnis

Įstatymo projektas, kuris buvo pildytas ar keistas antrųjų parlamento Rūmų, grįžta į kilmės parlamento Rūmus ir pakeistas įstatymo projektas laikomas priimtu, jeigu kilmės parlamento Rūmuose sulaukia posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų daugumos.

Jeigu papildymai ar pataisos yra atmetamos, sudaroma ir pradeda veikti jungtinė komisija, kuri nurodyta ankstesniame šios Konstitucijos straipsnyje. Jeigu jungtinei komisijai nepavyksta pasiekti kompromiso arba jeigu pakoreguotas įstatymo projektas nesulaukia palaikymo kuriuose nors iš parlamento Rūmų, Respublikos Prezidentas gali prašyti, kad projekto kilmės parlamento rūmai iš naujo svarstytų antrųjų parlamento Rūmų priimtą įstatymo projekto variantą. Jeigu kilmės parlamento Rūmai pakartotinai atmeta įstatymo projekto pataisymus ar papildymus 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų dauguma, įstatymas nepriimamas, tačiau, jeigu projektui buvo nepritarta mažesne nei 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų dauguma, įstatymo projektas bus antrąkart teikiamas jį atmetusiems antriesiems parlamento Rūmams ir tuomet tas įstatymo projektas laikomas priimtu, jei jam pritaria 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų dauguma.

72 straipsnis

Abejų parlamento Rūmų patvirtintas įstatymo projektas pateikiamas Respublikos Prezidentui, kuris, jeigu jam taip pat pritaria, padeda įstatymui įsigalioti.

73 straipsnis

Jeigu Respublikos Prezidentas nepritaria priimtam įstatymo projektui, toks projektas grąžinamas į kilmės parlamento Rūmus su atitinkamomis pastabomis per 30 dienų laikotarpį.

Jokiais atvejais nebus priimamos pastabos, kurios nėra tiesiogiai susijusius su įstatymo projekto esme ar fundamentaliomis idėjomis, nebent į jas buvo atsižvelgta atitinkamame pranešime.

Jeigu abeji parlamento Rūmai pritaria Respublikos Prezidento išsakytoms pastaboms, įstatymas grąžinamas Respublikos Prezidentui promulguoti.

Jeigu abeji parlamento Rūmai atmeta visas ar dalį pastabų ir pirminį įstatymo projektą primygtinai remia 2/3 posėdyje dalyvaujančių parlamentarų balsų dauguma, įstatymas grąžinamas Respublikos Prezidentui promulguoti.

74 straipsnis

Respublikos Prezidentas pateiktą įstatymo projektą gali siūlyti svarstyti skubos tvarka vieno ar visų įstatymo projekto svarstymų metu, o atitinkami parlamento Rūmai turi priimti sprendimą per maksimalų 30 dienų terminą.

Respublikos Prezidento siūlymas įstatymo projektą svarstyti skubos tvarka pateikiamas pagal organinio konstitucinio įstatymo nuostatas, kurios taip pat reglamentuoja visą vidinį įstatymo svarstymo procesą.

75 straipsnis

Jeigu Respublikos Prezidentas negrąžina įstatymo projekto Kongresui per 30 dienų nuo jo pateikimo Respublikos Prezidentui dienos, laikoma, kad Respublikos Prezidentas pritarė priimtam įstatymui, kuris tuomet promulguojamas.

Įstatymo promulgavimas visuomet atliekamas per dešimt dienų nuo įstatymo priėmimo dienos.

Įstatymas paskelbiamas per penkias darbo dienas nuo jį promulguojančio dekreto priėmimo dienos.

VI SKYRIUS
TEISMINĖ VALDŽIA

76 straipsnis

Išimtinė teisė nagrinėti civilines ir baudžiamąsias bylas, jas spręsti ir priimti privalomus teismo sprendimus priklauso pagal įstatymą įsteigtiems teismams. Nei Respublikos Prezidentas, nei Kongresas jokiais atvejais negali vykdyti teisminių funkcijų, perimti nagrinėjamų bylų, peržiūrėti teismų sprendimų pagrindus ar turinį arba atnaujinti bylos nagrinėjimą.

Jeigu teismo įsikišimo reikalaujama teisėtu būdu arba dėl klausimų, priskirtų teismo kompetencijai, teismas negali atsisakyti vykdyti savo valdžios įgaliojimų net ir dėl teisės normų, reikalingų bylai išspręsti ar sprendimui priimti, trūkumo.

Tam, kad būtų vykdomi teismų sprendimai ir laikomasi teismo paskelbtų nurodymų, bendrieji ir specialieji teisingumo teismai, kurie yra teisminės valdžios dalis, gali priimti tiesioginius nurodymus valstybės institucijoms arba naudotis jiems prieinamomis atitinkamomis poveikio priemonėmis. Kiti teismai imasi veiksmų įstatymo nustatyta tvarka.

Gautus nurodymus institucija turi įvykdyti neabejodama sprendimo tinkamumu ar teisėtumu ir vykdytino sprendimo legalumu.

77 straipsnis

Organinis konstitucinis įstatymas nustatys organizaciją ir kompetenciją teismų, būtinų greitam ir efektyviam teisingumo įgyvendinimui visoje Respublikos teritorijoje. Tas pats įstatymas detalizuos teisėjams keliamus reikalavimus ir reikalingą teisinio darbo stažą, norint užimti teismo narių ar karjeros teisėjų pareigas.

Organinis konstitucinis įstatymas, nustatantis teismų organizaciją ir kompetenciją, gali būti keičiamas tik prieš tai išklausius Aukščiausiojo Teismo poziciją dėl atitinkamų organinio konstitucinio įstatymo nuostatų, kurias norima keisti.

Aukščiausiasis Teismas turi pateikti savo nuomonę per 30 dienų nuo prašymo pateikti savo nuomonę gavimo dienos.

Jeigu Respublikos Prezidentas tokių nuostatų keitimo klausimą siūlo svarstyti skubos tvarka, šią aplinkybę jis nurodo Aukščiausiajam Teismui.

Tokiu atveju Aukščiausiasis Teismas turi pateikti savo nuomonę paisydamas dėl taikomos skubos tvarkos nustatytų trumpesnių terminų.

Jeigu Aukščiausiasis Teismas nepateikia savo pozicijos per tam skirtą terminą, procesas nutraukiamas.

Organinis konstitucinis įstatymas, nustatantis teismų organizaciją ir įgaliojimus, bei procedūriniai įstatymai, kurie apibrėžia patraukimo atsakomybėn taisykles, skirtinguose valstybės teritorijos regionuose gali įsigalioti skirtingu laiku.

Numatytas šių įstatymų įsigaliojimo visoje valstybės teritorijoje terminas negali būti ilgesnis nei ketveri metai.

78 straipsnis

Įstatymu reglamentuotas teisėjų skyrimas į pareigas turi atitikti toliau pateikiamas pagrindines taisykles.

Aukščiausiąjį Teismą sudaro 21 teisėjas.

Aukščiausiojo Teismo teisėjai ir prokurorai į pareigas yra skiriami gavus Senato patvirtinimą Respublikos Prezidento, parenkančio kandidatūras iš penkių asmenų sąrašo, kurį kiekvienu atveju pateikia pats teismas. Teismas priima atitinkamą sprendimą specialioje tuo tikslu sušauktoje sesijoje 2/3 savo narių balsų dauguma. Jeigu Senatas nepatvirtina Respublikos Prezidento siūlymo, Aukščiausiasis Teismas turi papildyti penkių asmenų sąrašą, pridėdamas naują kandidatą vietoj Senato nepatvirtinto asmens ir kartojant procedūrą tol, kol teisėjas yra išrenkamas ir patvirtinamas.

Penki iš Aukščiausiojo Teismo teisėjų turi būti teisininkai ne iš teisingumo administracijos, turėti bent 15 metų profesinės patirties stažą, neužsiimti profesine ar universitetine veikla ir atitikti kitus atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nustatytus reikalavimus. Kai pretenduojama užimti vietą, skirtą teisminės valdžios atstovui, Aukščiausiasis Teismas į sąrašą įtrauks išimtinai tik tokius asmenis, o viena iš sąrašo vietų turi būti skirta vyriausiajam apeliacinio teismo teisėjui, kuris yra to nusipelnęs. Likusios keturios vietos užimamos pagal kandidatų nuopelnus. Jeigu laisva vieta rezervuota teisininkams, kurią turi užimti asmenys ne iš teisminės administracijos, sąrašas bus sudarytas tik pagal viešo konkuravimo principą iš teisininkų, kurie atitinka ketvirtoje dalyje pateiktus reikalavimus.

Apeliacinio teismo teisėjai ir prokurorai skiriami į pareigas Respublikos Prezidento, kuris iš Aukščiausiojo Teismo gauna trijų siūlomų asmenų sąrašą.

Karjeros teisėjai skiriami į pareigas Respublikos Prezidento, kuris iš atitinkamo apeliacinio teismo gauna trijų siūlomų asmenų sąrašą.

Vyriausiasis karjeros teisėjas Aukščiausiojo Teismo baudžiamosiose ar civilinėse bylose arba vyriausiasis civilinių ar baudžiamųjų bylų teisėjas, kuris pagal nuopelnus to nusipelno, išreiškęs norą turi būti įrašytas į sąrašą. Kitos dvi vietos bus užimtos atsižvelgiant į kandidatų nuopelnus.

Aukščiausiasis Teismas ir apeliaciniai teismai tam tikrais atvejais sudarys penkių ar trijų narių sąrašus specialiai tuo tikslu sušauktoje plenarinėje sesijoje, kurioje kiekvienas iš jos narių turės galimybę balsuoti dėl atitinkamai trijų ar dviejų asmenų. Išrinktais laikomi tie kandidatai, kurie surinks daugiausiai atitinkamų balsų. Esant lygiosioms, traukiami burtai.

Aukščiausiojo Teismo narius paskyrus pakaitiniais nariais, paskyrimas vykdomas Aukščiausiojo Teismo, o tam tikrais atvejais atitinkamų apeliacinių teismų. Šie paskyrimai negali trukti ilgiau nei 60 dienų ir negali būti pratęsiami. Tokiu atveju, jei anksčiau minėti aukštieji teismai nepasi-

naudoja šia galimybe arba pasibaigia pakaitinių pareigų terminas, laisvos vietos užimamos pagal įprastą anksčiau aprašytą tvarką.

79 straipsnis

Teisėjai yra asmeniškai atsakingi už kyšininkavimą, nesugebėjimą laikytis teisinių procesinių bylos nagrinėjimo taisyklių, teisingumo nesilaikymą arba netinkamą įgyvendinimą ir apskritai už bet kokį netinkamą savo funkcijų vykdymą.

Suderinus nuostatas su Aukščiausiojo Teismo nariais, įstatymas numatys sąlygas ir būdus, kaip ši atsakomybė bus taikoma.

80 straipsnis

Teisėjai savo pareigas eis tol, kol bus geros būklės; tačiau žemesnių teismų teisėjai vykdys savo atitinkamas teismines funkcijas įstatymo nustatytą terminą.

Nepaisant ankstesnės nuostatos, teisėjai nustoja eiti savo pareigas sulaukę 75 metų amžiaus; arba atsistatydinę, dėl atsiradusio teisinio neveiksnumo ar pašalinus juos iš pareigų dėl priimto teismo nuosprendžio. Amžių apibrėžianti taisyklės dalis netaikoma Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, kuris, net ir sulaukęs atitinkamo amžiaus, pareigas eis iki savo kadencijos pabaigos.

Visais atvejais Aukščiausiasis Teismas, esant Respublikos Prezidento prašymui, pareikštam suinteresuotos šalies ar paties Prezidento iniciatyva, gali deklaruoti, kad teisėjas elgėsi netinkamai, ir, išklausius kaltinamą asmenį bei atitinkamą apeliacinį teismą, gali pašalinti teisėją iš einamų pareigų savo narių absoliučia balsų dauguma. Tokie sprendimai perduodami Respublikos Prezidentui įgyvendinti.

Aukščiausiasis Teismas plenarinėje specialiai tuo tikslu sušauktoje sesijoje absoliučia savo narių balsų dauguma gali pagrįstu sprendimu nurodyti, ar leisti perkelti teisėjus ir kitus teisminės valdžios pareigūnus ar darbuotojus iš vienų pareigų į kitas adekvačias pareigas.

81 straipsnis

Aukštesniųjų teismų teisėjai, prokurorai ir karjeros teisėjai, kurie yra teisminės valdžios nariai, negali būti sulaikomi be kompetentingo teismo sprendimo, išskyrus atvejus, kai jie sulaikomi nusikaltimo darymo metu, ir tokiu atveju jie iškart turi būti pristatyti atitinkamam teismui, kuris spręs bylą remdamasis įstatymo nuostatomis.

82 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas vadovauja visiems valstybės teismams ir vykdo sprendimų peržiūros (jų taisymo) ir ekonominės priežiūros funkcijas. Ši taisyklė nėra taikoma Konstituciniam Tribunolui, Rinkimų tribunolui ir regioniniams rinkimų teismams.

Aukštesnieji teisingumo teismai, naudodamiesi savo drausminamaisiais įgaliojimais, gali panaikinti teismų sprendimus tik tais atvejais ir būdais, kurie yra įtvirtinti atitinkamame organiniame konstituciniame įstatyme.

VII SKYRIUS
PROKURATŪRA

83 straipsnis

Autonominė, hierarchinė institucija, vadinama prokuratūra, išimtinai vykdys nusikalstamų faktų tyrimo veiksmus, nustatys faktus, kurie apibrėžia nusikaltime dalyvavusių asmenų kaltę arba nekaltumą, ir, kai reikės, palaikys baudžiamąjį kaltinimą bylose įstatymo nustatyta tvarka. Ši institucija taip pat yra kompetentinga priimti reikalingas aukų ir liudytojų apsaugos priemones. Kiekvienu atveju institucija gali vykdyti jurisdikcines funkcijas.

Nusikaltimo auka ar kiti įstatymu nustatyti asmenys taip pat gali pateikti baudžiamąjį kaltinimą.

Prokuratūra gali pateikti tiesioginius nurodymus tvarkos ir saugumo pajėgoms tyrimų metu. Nepaisant to, veiksmams, kuriais apribojamos atsakovo ar trečiosios šalies Konstitucijoje nustatytos garantijos, reikalingas išankstinis teismo sprendimas. Institucija gautus nurodymus turi vykdyti be papildomų procedūrų ir negali kvestionuoti jų pagrindų, tikslingumo, teisingumo ar legalumo, išskyrus galimybę prašyti pateikti išankstinį teismo sprendimą, jei toks turėjo būti priimtas.

Viešojo baudžiamojo kaltinimo pateikimas ir nusikaltimo faktų, kuriais grindžiamas asmenų kaltumas ar nekaltumas, tyrimo kryptis, taip pat apsaugos priemonių nusikaltimų aukoms ir liudytojams skyrimas bylose, kurias svarsto kariniai teismai, yra reglamentuotas karinio teisingumo kodekse bei atitinkamuose įstatymuose ir vykdomas kodekso bei atitinkamų įstatymų numatytų institucijų ir asmenų.

84 straipsnis

Organinis konstitucinis įstatymas nustato prokuratūros organizaciją ir kompetenciją, kvalifikaciją ir reikalavimus, kuriuos turi atitikti asmenys,

norintys tapti prokurorais, taip pat pagrindus pašalinti iš pareigų netinkamai pareigas vykdančius prokurorus, kiek tai nėra nustatyta šioje Konstitucijoje. Asmenys, kurie paskiriami valstybės prokurorais, negali būti negalintys dėl kokių nors kliūčių vykdyti teisėjo pareigų. Regioniniai prokurorai ir prokurorų pavaduotojai eina savo pareigas iki 75 metų amžiaus.

Organinis konstitucinis įstatymas nustatys nepriklausomumo ir autonomijos apimtį bei atsakomybę, tenkančią prokurorams, vykdantiems tyrimą ar palaikantiems viešąjį kaltinimą jų kompetencijai priskirtose bylose.

85 straipsnis

Nacionalinis prokuroras skiriamas Respublikos Prezidento pagal Aukščiausiojo Teismo siūlymą, kurį sudaro penkių asmenų sąrašas, ir pritarus 2/3 Senato narių specialioje tuo tikslu sušaukiamoje sesijoje. Jeigu Senatas nepritaria Respublikos Prezidento pasiūlymui, Aukščiausiasis Teismas papildo sąrašą ir pakeičia asmenį, kurio paskyrimui nepritarta, nauju kandidatu, kartojant šį veiksmą, kol nacionalinis prokuroras išrenkamas.

Nacionalinis prokuroras turi turėti bent dešimties metų teisinio darbo stažą, būti sulaukęs 40 metų amžiaus ir atitikti kitas sąlygas, keliamas balsavimo teisę turintiems piliečiams; nacionalinis prokuroras eina savo pareigas 8 metus ir negali būti skiriamas kitai kadencijai.

Amžiaus ribas nustatančios taisyklės, numatytos Konstitucijos 80 straipsnio antroje dalyje, yra taikomos nacionaliniam prokurorui.

86 straipsnis

Kiekviename šalies administraciniame regione bus po vieną regioninį prokurorą, išskyrus regionus, kuriuose dėl didelio gyventojų skaičiaus arba geografinių ypatumų būtina skirti daugiau nei vieną regioninį prokurorą.

Regioniniai prokurorai skiriami nacionalinio prokuroro pagal atitinkamo regiono apeliacinio teismo siūlymą, sudarytą iš trijų kandidatūrų. Jeigu regionas turi daugiau nei vieną apeliacinį teismą, sąrašas sudaromas jungtinėje visų teismų plenarinėje sesijoje, teismo pirmininko sušauktoje specialiai tuo tikslu.

Regioniniai prokurorai turi turėti bent penkerių metų teisinio darbo stažą, būti sulaukę 30 metų amžiaus ir turi atitikti kitas sąlygas, keliamas balsavimo teisę turintiems piliečiams; regioniniai prokurorai eina savo pareigas 8 metus ir negali būti skiriami kitai kadencijai, tačiau tai nėra kliūtis jiems užimti kitų pareigų prokuratūroje.

87 straipsnis

Aukščiausiasis Teismas ir apeliaciniai teismai tam tikrais atvejais gali skelbti viešą konkursą užimti penkias ar tris narių vietas rengiamuose sąrašuose, kuriuos plenarinėje specialiai tuo tikslu sušauktoje sesijoje patvirtina absoliuti teismų narių balsų dauguma. Dirbantys ar buvę teisminės valdžios nariai į tuos sąrašus negali būti įrašyti.

Sąrašai bus pateikiami vienam balsavimui, kurio metu kiekvienas narys gali balsuoti atitinkamai už tris ar du asmenis. Išrenkami tie asmenys, kurie surenka daugiausiai atitinkamų balsų. Esant lygiosioms, sprendimas priimamas traukiant burtus.

88 straipsnis

Prokurorų pavaduotojai bus skiriami nacionalinio prokuroro pagal atitinkamo regioninio prokuroro siūlymą, sudarytą iš trijų asmenų kandidatūrų, kurios parenkamos viešo konkurso būdu pagal atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nuostatas. Asmenys turi būti teisininkai ir atitikti kitus balsavimo teisę turintiems piliečiams keliamus reikalavimus.

89 straipsnis

Nacionalinis prokuroras ir regioniniai prokurorai už nedarbingumą, blogą elgesį ar aplaidumą vykdant savo įgaliojimus gali būti atleidžiami iš pareigų tik Aukščiausiojo Teismo, esant Respublikos Prezidento, Atstovų Rūmų ar dešimties deputatų prašymui. Aukščiausiasis Teismas priima sprendimą specialiai tuo tikslu sušauktoje plenarinėje sesijoje, kurioje už asmens pašalinimą iš pareigų turi balsuoti dauguma posėdyje dalyvaujančių narių.

Regioninių prokurorų atleidimas iš pareigų taip pat gali būti inicijuojamas nacionalinio prokuroro.

90 straipsnis

Konstitucijos 81 straipsnio nuostatos taikomos nacionaliniam prokurorui, regioniniams prokurorams ir prokurorų pavaduotojams.

91 straipsnis

Nacionalinis prokuroras vadovauja prokuratūrai, vykdo korekcines ir ekonominės priežiūros funkcijas pagal atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nuostatas.

VIII SKYRIUS
KONSTITUCINIS TRIBUNOLAS

92 straipsnis

Konstitucinis Tribunolas sudaromas iš dešimties narių tokia tvarka:

a) trys nariai skiriami Respublikos Prezidento;

b) keturi nariai renkami Nacionalinio Kongreso. Du nariai bus tiesiogiai paskirti Senato, o likę du bus pasiūlyti Atstovų Rūmų Senatui patvirtinti ar atmesti. Balsavimas dėl paskyrimo vyksta balsuojant vieną kartą ir kandidatūroms patvirtinti kiekvienu atveju reikia 2/3 senatorių ir 2/3 deputatų balsų daugumos;

c) trys nariai renkami Aukščiausiojo Teismo slaptu balsavimu, kuris vykdomas specialiai šiuo tikslu sušauktoje sesijoje.

Konstitucinio Tribunolo nariai savo pareigas eis 9 metus ir dalis Tribunolo bus atnaujinama kas trejus metus. Asmenys turi turėti bent 15 metų teisinio darbo stažą, būti pasižymėję kaip teisės žinovai profesinėje, akademinėje ar viešoje veikloje; jiems negali būti kliudoma atlikti teisėjo pareigų, jiems taikomos Konstitucijos 58, 59 ir 81 straipsnio nuostatos ir jie negali verstis profesine teisine veikla ar užsiimti veikla, kuri nurodyta Konstitucijos 60 straipsnio antroje ir trečioje dalyse.

Konstitucinio Tribunolo nariai negali būti pašalinti ir pareigų ar perrinkti antrai kadencijai, išskyrus tuos narius, kurie pareigas užėmė kaip pakaitiniai nariai ar ėjo pareigas trumpiau nei penkerius metus. Šie asmenys nustoja eiti savo pareigas sulaukę 75 metų amžiaus.

Tokiu atveju, jeigu Konstitucinio Tribunolo narys atsistatydina iš pareigų, kompetentinga institucija išrenka pakaitinį narį pagal pirmosios šio straipsnio dalies nuostatas likusiai atsistatydinusio teisėjo kadencijos trukmei.

Tribunolas posėdžiauja plenarinę arba dvi atskirąsias sesijas. Pirmuoju atveju sprendimams priimti būtinas kvorumas yra aštuoni nariai, o antruoju atveju – keturi nariai. Tribunolas priima sprendimus pagal įstatymo nuostatas paprastąja balsų dauguma, išskyrus atvejus, kai reikalinga kitokia balsų dauguma. Plenarinė Tribunolo sesija priima galutinius sprendimus kito Konstitucijos straipsnio 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ir 11 dalyse numatytais atvejais. Kitais atvejais vykdydamas savo įgaliojimus, Tribunolas, vadovaudamasis atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nuostatomis, gali rinktis į plenarinę arba į dvi atskirąsias sesijas.

Organinis konstitucinis įstatymas reglamentuos Tribunolo organizaciją, funkcijas ir procedūras, taip pat nustatys struktūrą, su atlyginimu bei asmenų teisiniu statusu susijusias taisykles.

93 straipsnis

Konstitucinio Tribunolo įgaliojimai yra:

1. Kontroliuoti įstatymų konstitucingumą interpretuojant Konstitucijos, konstitucinių organinių įstatymų ir tarptautinių sutarčių nuostatas iki įstatymų promulgavimo;

2. Spręsti konstitucinius klausimus, iškeltus Aukščiausiojo Teismo, apeliacinių teismų ir Rinkimų tribunolo priimtais teisminiais sprendimais;

3. Spręsti konstitucingumo klausimus, kurie kyla svarstant įstatymų pakeitimų ar konstitucinių reformų aktus, taip pat Kongresui pateiktas tarptautines sutartis;

4. Spręsti konstitucingumo klausimus, kylančius iš įstatymo teisinę galią turinčių dekretų;

5. Nepažeidžiant Rinkimų tribunolo kompetencijos, spręsti konstitucingumo klausimus, kylančius iš šios institucijos priimamų sprendimų rengti plebiscitus;

6. Narių balsų dauguma pasisakyti dėl teisės nuostatos netaikomumo bendrosios kompetencijos teismuose ar specialiuose tribunoluose, jeigu toks taikymas reikštų Konstitucijos pažeidimą;

7. 4/5 balsų dauguma pasisakyti dėl teisės nuostatos, kuri buvo paskelbta netaikytina pagal ankstesnę šio straipsnio dalį, antikonstitucingumo;

8. Spręsti skundus tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesilaiko jam kylančios pareigos ir nepromulguoja įstatymo arba promulguoja įstatymą, savo turiniu besiskiriantį nuo to, kurį pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas turėtų promulguoti;

9. Respublikos Prezidentui kreipiantis pagal Konstitucijos 99 straipsnį, spręsti dėl Respublikos Prezidento dekreto ar sprendimo konstitucingumo, kai tokiam aktui prieštarauja generalinio kontrolieriaus biuras, manantis šį esant antikonstitucinį;

10. Skelbti antikonstituciniais organizacijas, judėjimus ar politines partijas, taip pat pripažinti atsakingais asmenis, dalyvavusius renginiuose, dėl kurių buvo priimta antikonstitucingumo deklaracija pagal šios Konstitucijos 19 straipsnio 15 punkto 6, 7 ir 8 dalis. Tačiau jeigu kalbama apie pareigas einantį Respublikos Prezidentą ar asmenį, išrinktą Respublikos

Prezidentu, anksčiau minėta deklaracija turi būti patvirtinama Senato narių balsų dauguma;

11. Informuoti Senatą atvejais, kurie numatyti šios Konstitucijos 53 straipsnio 7 punkte;

12. Spręsti jurisdikcinius ginčus, kylančius tarp politinių ar administracinių valdžios institucinių ir teisingumo teismų, kurie nepatenka į Senato kompetenciją;

13. Spręsti dėl konstitucinių ar teisinių kliūčių, kurios neleidžia asmeniui būti paskirtam valstybės ministru, tęsti valstybės ministro veiklos ar tuo pat metu vykdyti kitas funkcijas;

14. Spręsti dėl teisinių kliūčių, pareigų nesuderinamumo ar kitų pagrindų, dėl kurių parlamentarai būtų pašalinti iš einamų pareigų;

15. Įvertinti pagal Konstitucijos 60 straipsnio paskutinę dalį susiklosčiusią padėtį ir nuspręsti dėl tolesnės galimybės parlamentarui eiti savo pareigas; ir

16. Nuspręsti dėl aukščiausiųjų dekretų konstitucingumo, įskaitant dekretus, kurie priimami Respublikos Prezidentui vykdant autonomines reguliacines funkcijas, jei jos kyla iš įstatymais reguliuojamų sričių pagal Konstitucijos 63 straipsnį.

Pirmojo punkto atveju parlamento Rūmai, iš kurių kilo atitinkamas teisės projektas, pateikia tą projektą Konstituciniam Tribunolui per penkias dienas nuo galutinio svarstymo Kongrese pabaigos.

Antrojo punkto atveju Tribunolas Respublikos Prezidento, bet kurių parlamento Rūmų ar dešimties parlamentarų prašymu gali nuspręsti nagrinėti klausimą. Taip pat Tribunolo sprendimo gali prašyti bet kuris asmuo, esantis bendrosios kompetencijos ar specialiojo tribunolo nagrinėjamos bylos šalimi arba pirmosios instancijos baudžiamosios bylos dalyviu, jeigu nuo atitinkamo teismo sprendimo priklauso jo fundamentalių teisių apimtis.

Trečiojo punkto atveju Tribunolas gali imtis klausimo tik jei to prašo Respublikos Prezidentas, bet kurie parlamento Rūmai ar ketvirtadalis parlamentarų ir jei prašymas pateikiamas prieš atitinkamo įstatymo promulgavimą ar pranešimo apie tarptautinės sutarties patvirtinimą Nacionaliniame Kongrese priėmimą ir visais atvejais praėjus penkioms dienoms nuo teisės projekto ar minėto pranešimo išsiuntimo.

Tribunolas turi priimti sprendimą per dešimt dienų nuo prašymo pateikimo dienos, nebent dėl svarbių ir kvalifikuotų priežasčių yra nusprendžiama terminą pratęsti dar dešimčiai dienų.

Prašymas nesustabdo parlamentinių debatų dėl įstatymo projekto; tačiau kvestionuojama įstatymo projekto dalis negali būti promulguota tol, kol sueina anksčiau minėtas terminas Tribunolui priimti sprendimą, nebent svarstomas biudžeto įstatymo projektas arba Respublikos Prezidento inicijuota deklaracija dėl karo paskelbimo.

Ketvirto punkto atveju paklausimą Respublikos Prezidentas gali pateikti per dešimt dienų, jeigu generalinio kontrolieriaus biuras atmeta kaip antikonstitucinį įstatymo teisinę galią turintį dekretą. Į Tribunolą šiuo atveju taip pat gali kreiptis bet kurie parlamento Rūmai ar ketvirtadalis parlamentarų, jeigu generalinio kontrolieriaus biuras įvertino įstatymo teisinę galią turintį dekretą kaip antikonstitucinį. Šis prašymas turi būti pateiktas per 30 dienų nuo atitinkamo įstatymo teisinę galią turinčio dekreto paskelbimo.

Penkto punkto atveju klausimą gali iškelti savo prašymu Senatas arba Atstovų Rūmai per dešimt dienų nuo atitinkamo dekreto dėl plebiscito organizavimo paskelbimo. Tribunolas savo sprendime nustato galutinį plebiscitui teikiamą tekstą, jeigu vis dėto nusprendžiama plebiscitą organizuoti.

Jeigu sprendimo priėmimo metu iki plebiscito organizavimo yra likę mažiau nei trisdešimt dienų, Tribunolas nustato naują datą, kuri bus tarp 30 ir 60 dienų nuo sprendimo priėmimo dienos.

Šešto punkto atveju paklausimas gali būti pateikiamas bet kurios bylos šalies ar bylą sprendžiančio teisėjo. Bet kurie Tribunolo rūmai yra kompetentingi be tolesnio apskundimo konstatuoti paklausimo priimtinumą, jei Tribunolas patikrino bendrosios kompetencijos teismo ar specialaus tribunolo vykdomą bylos nagrinėjamą, analizuotina teisės norma gali būti lemiama bylos išsprendimui arba klausimas kelia pagrįstų diskusijų ir pateiktas paklausimas atitinka kitus įstatymo nustatytus reikalavimus.

Septinto punkto atveju, kai deklaracija dėl teisinės nuostatos netaikymo ankstesnio punkto numatytu atveju yra priimama, visuomenine akcija kreipiamasi į Tribunolą su antikonstitucingumo paskelbimo prašymu, nepažeidžiant Tribunolo teisės šį sprendimą priimti ir savarankiškai. Atitinkamas konstitucinis organinis įstatymas numatys priimtinumo sąlygas tais atvejais, kai rengiama visuomeninė akcija, taip pat toks įstatymas numatys procedūrines taisykles, kai Tribunolas minėtu atveju sprendimą priima savarankiškai.

Aštunto punkto atveju klausimą gali iškelti bet kurie parlamento Rūmai ar ketvirtadalis parlamentarų per trisdešimt dienų nuo kvestionuojamo teksto paskelbimo ar per 60 dienų nuo dienos, kai Respublikos Prezidentas turėjo paskelbti įstatymą. Jeigu Tribunolas priima nagrinėti skundą,

jis savo sprendime suformuluoja teisės aktą, kuris dar nebuvo promulguotas, arba pataiso jau promulguotą įstatymo variantą.

Vienuolikto punkto atveju Tribunolas gali imti svarstyti klausimą tik Senato prašymu. Visuomenine akcija bus prašoma Tribunolą priimti sprendimą pagal savo kompetenciją ryšium su šio Konstitucijos straipsnio 10–13 punktais.

Tačiau jeigu šio straipsnio 10 punkto atveju kalbama apie pareigas einantį Respublikos Prezidentą arba išrinktą naująjį Respublikos Prezidentą, prašymas turi būti pateikiamas Atstovų Rūmų arba ketvirtadalio deputatų.

Dvylikto punkto atveju prašymas turi būti pateikiamas valdžios institucijų arba teismų, kurie yra įsivėlę į konfliktinę situaciją.

Keturiolikto punkto atveju Tribunolas gali svarstyti klausimą tik tuo atveju, jeigu į jį kreipiasi Respublikos Prezidentas arba ne mažiau nei dešimt parlamentarų.

Šešiolikto punkto atveju Tribunolas gali svarstyti klausimą tik tuo atveju, jeigu į jį kreipiasi kurie nors iš parlamento Rūmų per trisdešimt dienų nuo ginčijamo teksto paskelbimo dienos. Jeigu tariami dekreto trūkumai nėra susiję su Respublikos Prezidento autonominių reguliacinių įgaliojimų viršijimu, kreiptis į Tribunolą tokiu klausimu gali ir ketvirtadalis parlamentarų.

Konstitucinis Tribunolas gali laisvai vertinti faktus vykdydamas savo įgaliojimus pagal šio straipsnio 10, 11 ir 13 punktus, taip pat ir nuspręsti dėl parlamentaro vykdomų funkcijų nutraukimo.

Šio straipsnio 2, 10 ir 13 punktų atvejais Tribunolo rūmai, jeigu to prašo besikreipianti šalis, yra kompetentingi priimti galutinį ir neskundžiamą sprendimą dėl skundo priimtinumo.

94 straipsnis

Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, tačiau tai netrukdo pagal įstatymo nuostatas ištaisyti sprendimuose tam tikras faktines klaidas, kurias Tribunolas gali padaryti.

Nuostatos, kurias Konstitucinis Tribunolas paskelbė antikonstitucinėmis, negali tapti įstatymų ar įstatymų teisinę galią turinčių dekretų dalimi.

Šios Konstitucijos 93 straipsnio 16 punkto atveju ginčijamas aukščiausiasis dekretas lieka be teisinės galios nuo momento, kai Tribunolas priima nagrinėti skundą. Tačiau teisinės nuostatos, paskelbtos antikonstitucinėmis pagal šios Konstitucijos 93 straipsnio 2, 4 ar 7 punktus, tokios tampa nuo sprendimo, kuris nesukelia atgalinio poveikio, paskelbimo oficialiame leidinyje dienos.

Sprendimai, kuriais įstatymas, įstatymo teisinę galią turintis dekretas, aukščiausiasis dekretas arba teismo sprendimas paskelbiami visiškai arba iš dalies antikonstituciniais, skelbiami oficialiame leidinyje per tris dienas nuo sprendimo priėmimo dienos.

IX SKYRIUS
RINKIMŲ TEISINGUMAS

95 straipsnis

Specialus teismas, kuris vadinasi Rinkimų tribunolu, prižiūri bendrąją balsavimo organizavimo tvarką ir užtikrina Respublikos Prezidento, deputatų ir senatorių rinkimų reguliarumą; jis nagrinėja dėl rinkimų kylančius skundus ir skelbia rinkimų laimėtojus. Tribunolas taip pat prižiūri plebiscitų organizavimą bei atlieka kitas įstatymo nustatytas funkcijas.

Rinkimų tribunolą sudaro penki nariai, skiriami tokia tvarka:

a) keturis teisėjus, burtų tvarka atrinktus iš Aukščiausiojo Teismo, skiria Aukščiausiasis Teismas atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nustatyta forma ir tvarka; ir

b) asmenį, kuris vykdė Atstovų Rūmų arba Senato Pirmininko ar vicepirmininko pareigas ne trumpiau nei 365 dienas, paskiria Aukščiausiasis Teismas šio straipsnio a punkte nurodytu būdu iš asmenų, atitinkančių nurodytus reikalavimus.

Pagal šio straipsnio b punktą paskiriami asmenys negali būti parlamentarais, kandidatais į renkamą postą, valstybės ministrais ar politinės partijos lyderiais.

Šio Tribunolo nariai pareigas eis ketverius metus ir jiems taikomos Konstitucijos 58 ir 59 straipsnio nuostatos.

Tribunolas veikia kaip žiuri vertindamas faktus ir sprendžia bylas pagal įstatymą.

Konstitucinis organinis įstatymas reglamentuos šio Tribunolo organizaciją ir veiklą.

96 straipsnis

Bus steigiami regioniniai rinkimų tribunolai, kurie prižiūrės bendrąją balsavimo vykdymo tvarką ir kvalifikaciją rinkimų, kurie įstatymu priskirti šių tribunolų kompetencijai, taip pat spręs pretenzijas, kurios kyla iš tokių rinkimų arba yra pateikiamos išrinktų kandidatų. Jų rezoliucijos gali būti apskųstos Rinkimų tribunolui įstatymo nustatyta tvarka. Jų pareiga

taip pat yra prižiūrėti sąjungų ir kitų pagal įstatymą priskirtų tarpinių grupių rinkimų reguliarumą.

Šiuos tribunolus sudarys teisėjas iš atitinkamo apeliacinio teismo, kurį išrinks pats teismas, ir du nariai, paskirti Rinkimų tribunolo iš asmenų, kurie yra praktikuojantys teisininkai arba dirba teisėju ar advokatu apeliaciniame teisme ne trumpiau nei trejus metus.

Šio Tribunolo nariai pareigas eis ketverius metus ir jiems taikomi apribojimai bei nesuderinamumo taisyklės, kurias nustato įstatymas.

Tribunolas veikia kaip žiuri vertindamas faktus ir sprendžia bylas pagal įstatymą.

Įstatymas nustatys kitas šių teismų funkcijas ir reglamentuos jų organizaciją bei veiklą.

97 straipsnis

Valstybės biudžeto įstatymas kasmet numatys lėšų, būtinų šiems tribunolams organizuoti ir veiklai vykdyti; jų struktūra, su atlyginimais bei darbuotojų teisiniu statusu susijusios taisyklės bus nustatytos įstatymu.

X SKYRIUS
RESPUBLIKOS GENERALINIO KONTROLIERIAUS BIURAS

98 straipsnis

Autonominė institucija, vadinama Respublikos generaliniu kontrolieriumi, vykdys valstybės administracijos teisės aktų teisėtumo kontrolę, prižiūrės nacionalinio iždo, savivaldybių ir kitų jai įstatymu priskirtų valstybės institucijų bei įstaigų pajamas ir investicijas; prižiūrės ir vertins asmenų, valdančių įvardytas institucijas ir įstaigas, sąskaitas; atliks bendrąją valstybės apskaitą ir vykdys kitas funkcijas, suteiktas atitinkamu organiniu konstituciniu įstatymu.

Respublikos generalinis kontrolierius turi turėti bent dešimties metų teisinio darbo stažą, būti sulaukęs 40 metų amžiaus ir atitikti kitus balsavimo teisę turintiems piliečiams keliamus reikalavimus. Jis skiriamas į pareigas Respublikos Prezidento, gavus Senato patvirtinimą, kai už tai balsuoja 3/5 senatorių dauguma, 8 metų kadencijai be teisės būti paskirtas kitai kadencijai. Sulaukęs 75 metų amžiaus Respublikos generalinis kontrolierius nustoja eiti savo pareigas.

99 straipsnis

Vykdydamas teisėtumo kontrolės užtikrinimo funkciją, generalinis kontrolierius registruoja dekretus ir sprendimus, kurie pagal įstatymą turi

būti pateikiami generalinio kontrolieriaus biurui peržiūrėti, arba nurodo tokių teisės aktų neteisėtumo aspektus; tačiau jis negali stabdyti proceso ir privalo pateikti atitinkamo dekreto kopiją Atstovų Rūmams, jeigu Respublikos Prezidentas, nepaisydamas išsakyto galimo prieštaravimo, gauna visų valstybės ministrų parašus. Jokiu atveju jis negali taisyti dekretų, kuriais yra viršijamos Konstitucijos nustatytos išlaidų ribos; tokiu atveju jis perduoda visą dokumentų rinkinio kopiją tiems patiems parlamento Rūmams.

Respublikos generalinis kontrolierius taip pat turi registruoti įstatymo teisinę galią turinčius dekretus ir pareikšti, ar jie neviršija toliau minimo įstatymo galios ir jam neprieštarauja bei neprieštarauja juos priimti įgalinančiam įstatymui arba Konstitucijai.

Jeigu pareiškiama, kad atitinkamas įstatymo promulgavimo dekretas ar konstitucinė pataisa neatitinka patvirtinto teksto arba prieštarauja Konstitucijai, Respublikos Prezidentas negali šiai pozicijai prieštarauti; tokiu atveju, jei Respublikos Prezidentas nesutinka su generalinio kontrolieriaus biuro pastabomis, generalinis kontrolierius per dešimt dienų pateikia dokumentus Konstituciniam Tribunolui, kuris ir turi išspręsti ginčą.

Respublikos generalinio kontrolieriaus biuro organizacija, veikla ir įgaliojimai bus reglamentuoti organiniu konstituciniu įstatymu.

100 straipsnis

Iš valstybės iždo negali būti atliekami jokie mokėjimai, išskyrus tokius, kurie yra daromi kompetentingos institucijos dekreto ar sprendimo pagrindu ir kai valstybės biudžetas leidžia daryti tokias numatytas išlaidas. Be to, mokėjimai bus atliekami pagal chronologinę seką ir pagal pateikiamus reikiamus biudžetinio mokėjimo dokumentus.

XI SKYRIUS
GINKLUOTOSIOS PAJĖGOS, TVARKOS IR VISUOMENĖS SAUGUMO PAJĖGOS

101 straipsnis

Ginkluotosios pajėgos priklauso nuo ministerijos, kuri atsakinga už nacionalinę gynybą, ir yra sudarytos išimtinai tik iš kariuomenės, laivyno ir oro pajėgų. Šios pajėgos egzistuoja valstybės gynybai ir yra labai svarbios valstybės saugumui užtikrinti.

Tvarkos ir visuomenės saugumo pajėgas sudaro ginkluotosios policijos pareigūnai ir tyrimų padaliniai. Jie turi viešosios jėgos įgaliojimus ir

egzistuoja tam, kad užtikrintų tinkamą įstatymų vykdymą, garantuotų viešąją tvarką ir vidinį viešąjį saugumą pagal atitinkamo organinio įstatymo nuostatas. Jie priklauso nuo ministerijos, atsakingos už viešąjį saugumą.

Ginkluotosios pajėgos ir ginkluotosios policijos pareigūnai, kaip ginkluotos institucijos, iš esmės vykdo vykdomąsias, bet ne sprendžiamąsias funkcijas. Šios pajėgos yra profesionalios, hierarchinės ir disciplinuotos, jos priklauso nuo ministerijos, atsakingos už nacionalinę gynybą ir viešąjį saugumą.

102 straipsnis

Patekti į ginkluotąsias pajėgas ir ginkluotąją policiją galima tik per specialias pareigūnų rengimo mokyklas, išskyrus įstatymu nustatytus išimtinius asmenis, kurie yra specialistai ar valstybės tarnautojai.

103 straipsnis

Joks asmuo, grupė ar organizacija negali turėti ginklų ar kitų panašių objektų, nurodytų kvalifikuota balsų dauguma priimtame įstatyme, be pagal minėtą įstatymą gauto būtino leidimo.

Už nacionalinę gynybą atsakinga ministerija ar jai pavaldi institucija įstatymo nustatyta tvarka vykdys ginklų priežiūrą ir kontrolę.

104 straipsnis

Kariuomenės, laivyno bei oro pajėgų vadai ir ginkluotosios policijos generalinis direktorius yra skiriami į pareigas Respublikos Prezidento iš penkių vyresniųjų generolų, kurie atitinka būtinus atitinkamame instituciniame statute nustatytus reikalavimus, keliamus tokiems postams užimti. Jie savo pareigas eis ketverius metus, negalės būti skiriami naujai kadencijai ir negalės būti pašalinti iš einamų pareigų.

Respublikos Prezidentas, iš anksto įspėjęs Atstovų Rūmus ir Senatą, gali pagrįstu dekretu išleisti kariuomenės, laivyno ar oro pajėgų vadą į pensiją anksčiau, nei baigiasi atitinkamo pareigūno kadencija.

105 straipsnis

Paskyrimas į pareigas ginkluotosiose pajėgose ir ginkluotojoje policijoje, pareigų paaukštinimas ar pašalinimas iš jų bus vykdomas aukščiausiu dekretu, priimamu pagal pagrindines taisykles nustatantį atitinkamą organinį konstitucinį įstatymą, kuris taip pat nustatys pagrindines taisykles, susijusias su profesine karjera, postų užėmimu, socialine apsauga, rangais, valdymu ir pavaldumu šiose institucijose.

Patekimas ar paskyrimas į pareigas Tyrimų departamente, pareigų paaukštinimas ar pašalinimas iš jų reglamentuojamas organiniu įstatymu.

XII SKYRIUS
NACIONALINIO SAUGUMO TARYBA

106 straipsnis

Turi būti Nacionalinio saugumo taryba, kurios tikslas yra padėti Respublikos Prezidentui klausimais, susijusiais su nacionaliniu saugumu, ir vykdyti kitas Konstitucija šiai institucijai priskirtas funkcijas. Šią Tarybą sudarys Senato, Atstovų Rūmų ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkai, ginkluotųjų pajėgų vadai, policijos generalinis direktorius ir Respublikos generalinis kontrolierius, o jai pirmininkaus valstybės vadovas. Respublikos Prezidento nustatytais atvejais, Tarybos posėdžiuose gali dalyvauti ministrai, atsakingi už valstybės vidaus reikalus, nacionalinę gynybą, viešąjį saugumą, tarptautinius santykius ir ekonomiką bei finansus.

107 straipsnis

Nacionalinė saugumo taryba rinksis tada, kai ją sušauks Respublikos Prezidentas, ir posėdyje turės dalyvauti absoliuti dauguma jos narių tam, kad būtų galima priimti sprendimus.

Taryba nepriima kitokių sprendimų, nei nurodyta ankstesnės nuostatos paskutinėje dalyje. Posėdžių metu kiekvienas narys gali laisvai reikšti savo poziciją dėl bet kokių faktų, priemonių ar klausimų, susijusių su valstybės instituciniais pagrindais arba nacionaliniu saugumu.

Tarybos posėdžiai bus vieši, nebent dauguma jos narių nuspręs kitaip.

Taryba savo priimamais sprendimais nustatys organizaciją, funkcijų apimties ir debatų viešumo taisykles.

XIII SKYRIUS
CENTRINIS BANKAS

108 straipsnis

Egzistuos autonominė techninio pobūdžio pati save finansuojanti institucija, vadinama Centriniu banku, kurio sudėtis, organizacija, funkcijos ir kompetencija bus reglamentuota organiniu konstituciniu įstatymu.

109 straipsnis

Centrinis bankas gali vykdyti operacijas su valstybinio ar privataus pobūdžio finansinėmis institucijomis. Jokiais atvejais Centrinis bankas negali veikti kaip garantas ar įgyti dokumentų, priimtų valstybės, valdžios institucijų ar įstaigų.

Jokios viešosios išlaidos negali būti tiesiogiai ar netiesiogiai finansuojamos Centrinio banko.

Tačiau karo atveju arba gresiant karui, kaip kvalifikuota Nacionalinės saugumo tarybos, Centrinis bankas gali įgyti, suteikti ar finansuoti paskolas valstybei, viešosioms ar privačioms įstaigoms.

Centrinis bankas negali priimti jokių sprendimų, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai nustatytų skirtingas ar diskriminacines taisykles bei reikalavimus asmenims, institucijoms ar įstaigoms, kurios atlieka vienodo pobūdžio sandorius.

XIV SKYRIUS
VALSTYBĖS VALDYMAS IR VIDINĖ ADMINISTRACIJA

110 straipsnis

Valstybės valdymui ir vidiniam administravimui Respublikos teritorija yra suskirstyta į regionus ir provincijas. Vietinio administravimo tikslais provincijos yra padalijamos į savivaldybes.

Regionų, provincijų ir savivaldybių sukūrimas, panaikinimas bei ribos; jų ribų keitimas, regionų bei provincijų centrų nustatymas bus reglamentuojamas konstituciniu organiniu įstatymu.

Regioninis valdymas ir administravimas

111 straipsnis

Kiekvieno regiono valdymas patikimas valdytojui, kuris išimtinai priklauso nuo Respublikos Prezidento pasitikėjimo. Valdytojas vykdo jam įstatymu, įsakymais ar Respublikos Prezidento, kuris yra tikrasis ir tiesioginis teritorinės jurisdikcijos atstovas, nurodymais priskirtas funkcijas.

Aukštesnioji kiekvieno regiono administracija vykdoma regioninės vyriausybės, kuri atsakinga už regiono socialinę, kultūrinę ir ekonominę plėtrą.

Regioninė valdžia sudaryta iš valdytojo ir regioninės tarybos.

Kad galėtų vykdyti savo funkcijas, regioninė valdžia pagal viešuosius įstatymus laikoma juridiniu asmeniu ir turi savo lėšas.

112 straipsnis

Valdytojas pirmininkauja regioninei tarybai ir jam patikėta pagal įstatymą teikiamų viešųjų paslaugų, skirtų regiono administravimo funkcijoms įgyvendinti, koordinacija, priežiūra ir finansinė kontrolė.

Įstatymas nustatys, kokia forma valdytojas vykdys minėtas funkcijas, jo kompetenciją ir institucijas, kurios jam padės įgyvendinti valdytojo funkcijas.

113 straipsnis

Regioninė taryba yra taisyklių leidybos, įgyvendinimo ir priežiūros regioninės valdžios jurisdikcijoje institucija, kuri atsakinga už regioninį piliečių dalyvavimą ir kompetencijų vykdymą pagal atitinkamą organinį konstitucinį įstatymą, kuris taip pat nustato šios tarybos sudėtį ir organizaciją.

Regioninė taryba yra sudaryta iš pagal atitinkamą konstitucinį organinį įstatymą visuotiniu tiesioginiu balsavimu išrinktų direktorių. Direktoriai savo pareigas eina ketverius metus ir gali būti perrenkami. Tas pats įstatymas nustato regioninės tarybos organizaciją, direktorių skaičių, jų paskyrimo ir pakeitimo tvarką, užtikrindamas, kad yra vienodai atstovaujama gyventojų populiacija ir regiono teritorija.

Regioninis direktorius netenka posto, jeigu savo kadencijos laikotarpiu nebeatitinka kurio nors iš jam keliamų kriterijų, atsiranda nesuderinamumas, negalimumas ar kokia kita priežastis jį pašalinti iš pareigų pagal organinį konstitucinį įstatymą.

Ankstesnės nuostatos, apibrėžiančios regioninę tarybą ir regioninius direktorius, taikomos pagal šios Konstitucijos 126[1] straipsnio nuostatas.

Absoliučia dalyvaujančių narių balsų dauguma regioninė taryba iš savo narių išsirenka prezidentą. Tarybos prezidentas savo pareigas eina ketverius metus, tačiau gali būti pašalinamas iš pareigų šio straipsnio trečioje dalyje numatytais pagrindais, jeigu tam 2/3 balsų dauguma pritaria regioniniai direktoriai.

Organinis konstitucinis įstatymas nustato tarybos prezidento konstitucines funkcijas ir įgaliojimus.

Regioninė taryba yra kompetentinga patvirtinti regiono plėtros planus ir regioninių valdžios institucijų biudžeto projektus, kaip tai apibrėžia nacionalinės plėtros politika ir valstybės biudžetas. Taip pat ji spręs, esant regiono valdytojo suformuluotam siūlymui, dėl regioninių išteklių, skirtų regionui iš nacionalinių regiono plėtros lėšų, panaudojimo.

Senatoriai ir deputatai, atstovaujantys regiono rinkimų apygardoms ir apskritims, kai mano esant reikalinga, gali dalyvauti regioninės tarybos posėdžiuose ir išsakyti savo poziciją be teisės balsuoti.

114 straipsnis

Atitinkamas konstitucinis organinis įstatymas nustatys tvarką, pagal kurią Respublikos Prezidentas galės laikinai ar visam laikui perleisti vieną ar daugiau ministerijų bei viešųjų įstaigų, sukurtų administraciniams įgaliojimams vykdyti, funkcijų regioninės valdžios institucijoms žemės, produktyvios veiklos skatinimo, socialinės plėtros ir kultūros klausimais.

115 straipsnis

Ankstesniame skyriuje nustatytos valstybės vidinio valdymo ir administravimo taisyklės bus kaip pagrindiniai principai, siekiant harmoningos ir lygios teritorinės plėtros. Šiuo tikslu priimti įstatymai turi užtikrinti tokių pagrindinių principų įgyvendinimą ir taikymą, į juos taip pat įtraukiant regionų bei jų vidinių valdymo institucijų solidarumo kriterijų viešųjų resursų paskirstymo procese.

Nepažeidžiant nuostatų dėl regioninėms valdžios institucijoms priklausančių resursų pagal biudžeto įstatymą ir gaunamų pagal šios Konstitucijos 19 straipsnio 20 punktą, šis įstatymas nustatys visų viešųjų investicijų, kurios skiriamos iš valstybinių lėšų regioninei plėtrai, proporciją.

Valstybės biudžeto įstatymas taip pat numato lėšas, susijusias su regioninio pobūdžio sektorinėmis investicijomis, kurios paskirstomos regionams pagal lygybės ir efektyvumo kriterijus, atsižvelgiant į valstybines investavimo programas. Tokių lėšų paskirstymas kiekvieno regiono viduje pavedamas atlikti regioninėms valdžios institucijoms.

Regioninės valdžios institucijų arba vienos ar kelių ministerijų iniciatyva gali būti organizuojami metiniai ar dažnesni susirinkimai dėl viešojo investavimo atitinkamame regione arba, jeigu tuo tikslu regionai suformuoja asociaciją, keliuose regionuose.

Įstatymas gali nustatyti regioninių valdžios institucijų ir viešųjų įmonių bendradarbiavimą su fiziniais ar juridiniais asmenimis, siekiant skatinti regioninei plėtrai naudingą ne pelno pobūdžio veiklą ir iniciatyvas. Šiuo tikslu įsteigti subjektai valdomi pagal privatiems asmenims taikomas bendrąsias taisykles.

Ankstesnėje dalyje nustatytos taisyklės neturi prieštarauti nuostatoms, įtvirtintoms šios Konstitucijos 19 straipsnio 21 punkte.

Provincijų valdymas ir administravimas

116 straipsnis

Kiekvienoje provincijoje veiks vyriausybe vadinamas dekoncentruotas valdytojo valdžios organas. Šiai institucijai vadovaus gubernatorius, kurį nepriklausomai į pareigas skirs ir iš jų galės pašalinti Respublikos Prezidentas.

Gubernatorius pagal valdytojo pateikiamas instrukcijas vykdys provincijoje teikiamų viešųjų paslaugų priežiūrą. Įstatymas nustatys gubernatoriaus kompetenciją ir įgaliojimus, kuriuos gubernatoriui gali suteikti valdytojas.

117 straipsnis

Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka gubernatoriai savo įgaliojimams vykdyti vienoje ar daugiau vietų gali paskirti įgaliotinius.

Bendruomeninis administravimas

118 straipsnis

Kaip tai nustatyta įstatymu, kiekvienos bendruomenės vietinis administravimas pavedamas savivaldybei, kurią sudaro aukštesnioji valdžios institucija meras ir taryba.

Atitinkamas organinis konstitucinis įstatymas nustato būdus ir formas, kuriomis bendruomenė gali dalyvauti savivaldybės veikloje.

Atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka merai gali skirti įgaliotinius vienoje ar keliose vietose savo įgaliojimams vykdyti.

Savivaldybės yra autonominės juridinio asmens statusą ir savas lėšas turinčios įstaigos, kurių tikslas yra patenkinti vietinės bendruomenės poreikius ir užtikrinti jų galimybę prisidėti prie bendruomenės ekonominės, socialinės ir kultūrinės pažangos.

Organinis konstitucinis įstatymas nustatys savivaldybių funkcijas ir kompetenciją. Šis įstatymas taip pat detalizuos savivaldybių kompetencijos klausimus, kuriuos tarybos pritarimu, 2/3 tarybos narių ar atitinkamu įstatymu nustatytos piliečių daugumos prašymu meras pateikia neprivalomai konsultacijai ar plebiscitui, taip pat įstatymas nustatys šio proceso tvarką ir rezultatų poveikį galutiniam sprendimui.

Savivaldybės savo specifiniams tikslams pasiekti gali formuoti asociacijas. Taip pat jos gali steigti fondus ar jungtis prie privačių ne pelno

siekiančių fondų, kurių tikslas yra meno, kultūros ir sporto skatinimas. Savivaldybės dalyvavimas juose bus reglamentuojamas atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo.

Laikantis atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo nuostatų savo jurisdikcijoje savivaldybės gali steigti vadinamąsias kaimynystės grupes, kurios skirtos skatinti subalansuotą plėtrą ir adekvačių formų piliečių dalyvavimą bendruomenės gyvenime.

Viešosios paslaugos atitinkamoje bendruomenės teritorijoje yra teikiamos suderinus veiklą su savivaldybe pagal įstatymo nuostatas.

Įstatymas nustatys atvejus ir tvarką, kai ministrai, viešosios įstaigos ir regioninės valdžios institucijos gali laikinai ar visam laikui perduoti tam tikrus savo įgaliojimus savivaldybėms.

119 straipsnis

Kiekvienoje savivaldybėje pagal savivaldybės organinį konstitucinį įstatymą bus iš visuotine rinkimų tvarka renkamų narių sudaroma taryba. Tarybos nariai savo pareigas eis ketverius metus ir galės būti perrinkti. Tuo pačiu įstatymu bus nustatytas tarybos narių skaičius ir mero rinkimų tvarka.

Taryba yra institucija, atsakinga už vietinės bendruomenės dalyvavimo įgyvendinimą ir vykdo taisyklių leidybos, taikymo ir priežiūros funkcijas bei kitus įgaliojimus, kurie jai yra suteikti atitinkamo organinio konstitucinio įstatymo.

Organinis savivaldybių įstatymas nustatys tarybos organizavimo ir veiklos taisykles, taip pat atvejus, kai meras privalės konsultuotis su taryba ar gauti jos patvirtinimą. Bet kokiu atveju šis sutikimas bus būtinas norint priimti bendruomenės plėtros planą, savivaldybės biudžetą ir atitinkamus investavimo projektus.

120 straipsnis

Atitinkamas organinis konstitucinis įstatymas nustato laikiną sukurtų bendruomenių administravimą, naujų savivaldybių įsteigimą, savivaldybių darbuotojų ir paslaugų perskirstymą bei turto, esančio naujų bendruomenių teritorijoje, naudojimą.

Savivaldybių organinis konstitucinis įstatymas taip pat nustato procedūras, kurių turi būti laikomasi bendruomenių išskyrimo ar sujungimo atvejais.

121 straipsnis

Savivaldybės, kad įgyvendintų savo funkcijas, gali sukurti ar panaikinti darbo vietas ir nustatyti atlyginimus, taip pat steigti institucijas ir kitus subjektus, kuriuos leidžia atitinkamas organinis konstitucinis įstatymas.

Pagal išimtinę Respublikos Prezidento pareikštą iniciatyvą šie įgaliojimai bus vykdomi atsižvelgiant į savivaldybių organinio konstitucinio įstatymo nustatytus ribojimus ir sąlygas.

122 straipsnis

Savivaldybės, vykdydamos savo finansinių išteklių administravimą, naudojasi autonomijos teise. Valstybės biudžeto įstatymas gali joms skirti lėšų savivaldybių išlaidoms padengti, nepažeidžiant įstatymu nustatytų nuostatų, pagal kurias savivaldybėms tiesiogiai skiriamos lėšos arba kai lėšos yra skirtos regioninių valdžios institucijų. Organinis konstitucinis įstatymas nustatys solidarų jų turimų pajamų paskirstymo tarp valstybės savivaldybių mechanizmą, vadinamą bendruoju savivaldybių fondu. Šių lėšų paskirstymas bus atliekamas įstatymo nustatyta tvarka.

Bendrosios nuostatos

123 straipsnis

Įstatymas nustatys savivaldybių, savivaldybių tarpusavio ir savivaldybių bei viešųjų paslaugų teikimo įmonių tarpusavio administravimo koordinavimo formules, atsižvelgiant į tipines problemas, su kuriomis susiduria savivaldybės.

Neprieštaraujant ankstesnės dalies nuostatoms, atitinkamas konstitucinis organinis įstatymas reguliuos metropolinių sričių administravimą ir įtvirtins sąlygas bei reikalavimus tokioms teritorijoms atsirasti.

124 straipsnis

Kad asmuo būtų paskirtas valdytoju ar gubernatoriumi arba kad būtų išrinktas regioninės tarybos nariu ar direktoriumi, yra būtina būti rinkimų teisę turinčiu piliečiu, atitikti kitus įstatymu nustatytus reikalavimus ir būti išgyvenusiam atitinkamame regione bent dvejus paskutinius metus iki asmens paskyrimo ar išrinkimo į pareigas.

Valdytojo, gubernatoriaus, regioninės tarybos nario ir direktoriaus pareigos tarpusavyje yra nesuderinamos.

Nė vienas meras, gubernatorius ar regioninės tarybos pirmininkas, nuo jų paskyrimo į pareigas dienos negali būti sulaikyti ar suimti, išskyrus atvejus, kai jie sulaikomi darantys nusikaltimą, jeigu atitinkamos jurisdikcijos apeliacinis teismas nėra iš anksto suteikęs leidimo pradėti baudžiamojo proceso veiksmus prieš atitinkamą asmenį. Ši teismo rezoliucija gali būti apskųsta Aukščiausiajam Teismui.

Jeigu meras, gubernatorius ar regioninės tarybos pirmininkas yra sulaikomas darantis nusikaltimą, jis turi būti nedelsiant pristatomas į atitinkamą apeliacinį teismą, pateikiant visą būtiną informaciją. Šiuo atveju teismas klausimą išsprendžia ankstesnėje dalyje nustatyta tvarka.

Nuo to momento, kai įsigalioja paskelbta teismo rezoliucija, kaltinamas meras, gubernatorius ar regioninės tarybos pirmininkas nustoja eiti savo pareigas ir pradedamas teismo procesas.

125 straipsnis

Atitinkamas organinis konstitucinis įstatymas nustatys pagrindus, dėl kurių iš pareigų bus pašalinami merai, regioninių tarybų nariai ir direktoriai.

126 straipsnis

Įstatymas nustatys tvarką, pagal kurią bus sprendžiami su institucijų kompetencija susiję klausimai, galintys kilti tarp nacionalinių, regioninių, provincijų ir bendruomenių valdžios institucijų.

Įstatymas taip pat nustatys tvarką, pagal kurią bus sprendžiami ginčai, galintys kilti tarp valdytojo ir regioninės tarybos, taip pat tarp mero ir tarybos.

Specialiosios nuostatos

126a straipsnis

Specialiosios teritorijos yra Velykų sala ir Chuano Fernandezo salynas. Šių teritorijų valdymas ir administravimas vykdomas pagal specialius statutus, priimtus pagal atitinkamą konstitucinį organinį įstatymą.

XV SKYRIUS
KONSTITUCIJOS KEITIMAS

127 straipsnis

Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisė priklauso Respublikos Prezidentui ir bet kuriam Nacionalinio Kongreso nariui, nepažeidžiant Konstitucijos 65 straipsnio pirmos dalies nuostatos.

Kad būtų patvirtinta, Konstitucijos pataisa turi sulaukti 3/5 ją palaikančių parlamentarų balsų daugumos abejuose parlamento Rūmuose. Jeigu Konstitucijos pataisa susijusi su Konstitucijos I, III, VIII, XI, XII arba XV skyrių nuostatų keitimu, abejuose parlamento Rūmuose už tokią pataisą turi balsuoti 2/3 parlamentarų.

Šiame Konstitucijos skyriuje neaptartiems su konstitucinės reformos akto projekto svarstymu susijusiems klausimams taikomos įstatymų leidybos proceso taisyklės; tačiau visais atvejais turi būti gauta ankstesnėje šio straipsnio dalyje nustatyta parlamentarų balsų dauguma.

128 straipsnis

Abejų parlamento Rūmų patvirtintas projektas pateikiamas Respublikos Prezidentui.

Jeigu Respublikos Prezidentas visiškai atmeta Konstitucijos pataisą, patvirtintą abejuose parlamento Rūmuose, kurie ir toliau Konstitucijos pataisą remia 2/3 parlamentarų balsų dauguma, Respublikos Prezidentas turi promulguoti pataisą, nebent nusprendžia konsultuotis su piliečiais plebiscito būdu.

Jeigu Respublikos Prezidentas iš dalies atmeta Konstitucijos pataisą, patvirtintą abejuose parlamento Rūmuose, kurie ir toliau Konstitucijos pataisą remia 3/5 arba ankstesnės straipsnio dalies atveju 2/3 parlamentarų balsų dauguma, pataisa grąžinama Respublikos Prezidentui promulguoti.

Tais atvejais, kai parlamento Rūmai nepritaria visoms ar daliai Respublikos Prezidento pateiktų pastabų, Konstitucija negali būti keičiama, nebent 2/3 parlamentarų balsų dauguma pakartotinai reikalauja priimti jų anksčiau patvirtintą Konstitucijos pataisos dalį. Tokiu atveju Konstitucijos pataisos dalis, kurią parlamentas primygtinai reikalauja patvirtinti, grąžinama Respublikos Prezidentui promulguoti, nebent Respublikos Prezidentas diskutuotinais pataisos aspektais nusprendžia konsultuotis su piliečiais plebiscito būdu.

Kongreso organinis konstitucinis įstatymas nustatys likusius klausimus, susijusius su Konstitucijos pataisų veto teise ir jų svarstymo Kongrese procesu.

129 straipsnis

Plebiscitas turi būti organizuojamas per trisdešimt dienų nuo tada, kai abeji parlamento rūmai primygtinai nusprendė palaikyti savo patvirtintą

Konstitucijos pataisą ir plebiscito data yra nustatoma aukščiausiu dekretu, kuriame nurodyta plebiscito rengimo data negali būti anksčiau nei trisdešimt ir vėliau nei šešiasdešimt dienų nuo dekreto paskelbimo dienos. Jeigu šis laikotarpis pasibaigia, o Respublikos Prezidentas per jį nesurengia plebiscito, tuomet Kongreso patvirtinta Konstitucijos pataisa turi būti promulguojama.

Tam tikrais atvejais plebiscito sušaukimo dekrete bus nurodomas plenarinės Kongreso sesijos patvirtintas ir Respublikos Prezidento vetuotas Konstitucijos pataisos variantas, taip pat Konstitucijos pataisos dalys, kurioms buvo pakartotinai pritarta. Paskutiniu atveju kiekvienas iš klausimų, dėl kurių kyla nesutarimų, bus pateikiamas plebiscito balsavimui atskirai.

Rinkimų tribunolas pateiks Respublikos Prezidentui plebiscito rezultatus ir detalizuos piliečių plebiscitu patvirtintą pataisos tekstą, kuris bus kaip Konstitucijos pataisa promulguojamas per penkias dienas nuo minėto Respublikos Prezidento informavimo dienos.

Nuo Konstitucijos pataisos promulgavimo ir jos įsigaliojimo dienos Konstitucijos pataisos nuostatos tampa inkorporuota Konstitucijos dalimi.

PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

PIRMA

Iki tol, kol bus priimtos nuostatos, įtvirtinančios šios Konstitucijos 19 straipsnio trečios dalies pirmame punkte nustatytas taisykles, ir toliau galios šiuo metu galiojančios teisės nuostatos.

ANTRA

Iki tol, kol bus priimtas naujas kalnakasybos kodeksas, formą, sąlygas ir poveikį, apie kuriuos kalbama šios Politinės Konstitucijos 19 straipsnio 24 dalies 7–10 punktuose, bei asmenų, turinčių atitinkamas teises, teisinę padėtį reglamentuos šios Konstitucijos įsigaliojimo metu galiojančios teisės normos.

Kalnakasybos teisės, apie kurias kalbama ankstesnėje straipsnio dalyje, bus reglamentuojamos naujuoju kodeksu; tačiau, atitinkamų teisių ir jų galiojimo trukmės nuostatos, reglamentuotos naujajame kodekse, turės viršenybę. Šis naujasis kodeksas suteiks galimybę koncesininkams per tam tikrą laiką prisitaikyti prie naujųjų reglamentavimo nuostatų.

Laikotarpiu nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo iki naujo kalnakasybos kodekso priėmimo kalnakasybos teisės, kurios minimos šios Konstitucijos

19 straipsnio 24 dalies 7–10 punktuose, bus ir toliau reglamentuojamos tuo metu galiojančių teisės normų.

TREČIA

Didelė vario kasybos industrija ir įmonės, nacionalizuotos pagal 1925 metų Politinės Konstitucijos 17(a) pereinamąją nuostatą, ir toliau bus reglamentuojamos konstitucinėmis normomis, galiojančiomis šios Konstitucijos promulgavimo metu.

KETVIRTA

Teisės klausimai, kurie pagal šios Konstitucijos nuostatas turi būti reglamentuojami organiniais konstituciniais įstatymais arba priimti kvalifikuota parlamentarų balsų dauguma iki tol, kol tai bus tinkamai įgyvendinta, bus toliau reglamentuojami Konstitucijos įsigaliojimo metu galiojančių teisės normų tiek, kiek jos neprieštarauja įsigaliojančiai Konstitucijai.

PENKTA

Nepaisant Konstitucijos 32 straipsnio 6 dalies nuostatų, teisės normos, kurios šios Konstitucijos promulgavimo metu nepatenka į Konstitucijos 63 straipsnio reglamentavimo apimtį, ir toliau galioja iki tol, kol jų galiojimas yra panaikinamas įstatymu.

ŠEŠTA

Nepažeidžiant Konstitucijos 19 straipsnio 3 dalies 20 punkto nuostatų, teisės normos, įtvirtinančios mokesčių asignavimą apibrėžtiems tikslams, ir toliau galioja iki tol, kol jų galiojimas yra panaikinamas įstatymu.

SEPTINTA

Specialioji malonė iki 1990 metų kovo 11 dienos visuomet bus suteikiama už nusikaltimus atsižvelgiant į Konstitucijos 9 straipsnio nuostatas. Atitinkamo dekreto nuorašas siunčiama Senatui.

AŠTUNTA

VII skyriaus „Prokuratūra“ nuostatos bus pradėtos taikyti, kai įsigalios prokuratūros organinis konstitucinis įstatymas. Šis įstatymas gali nustatyti, kad įstatymo nuostatos įsigalioja skirtingu laiku, taip pat nustatyti palaipsnį skirtingus klausimus reglamentuojančių normų taikymą valstybės regionuose.

Konstitucijos VII skyrius „Prokuratūra“, prokuratūros organinis konstitucinis įstatymas ir įstatymai, kurie pildo ar keičia teismų organinį kodeksą ir baudžiamojo proceso kodeksą, bus išimtinai taikomi faktams, kurie išaiškėjo jau įsigaliojus šioms teisės normoms.

DEVINTA

Neatsižvelgiant į Konstitucijos 87 straipsnio nuostatas, Aukščiausiasis Teismas ir Apeliacinis teismas, sudarydami penkių ar trijų asmenų sąrašus, skirtus siūlyti kandidatūras užimti Nacionalinio prokuroro ir regioninių prokurorų postus, gali atitinkamai įtraukti ir teisminės valdžios atstovą.

DEŠIMTA

Konstitucijos 121 straipsnyje savivaldybėms suteikti įgaliojimai, susiję su organinės struktūros keitimu, personalu ir atlyginimais, bus taikomi tada, kai bus priimtas atitinkamas įstatymas, reglamentuojantis šių naujų įgaliojimų vykdymo sąlygas ir apribojimus.

VIENUOLIKTA

Vienerius metus nuo konstitucinės reformos akto įsigaliojimo dienos asmenys, tuo metu ėję Respublikos Prezidento, deputato, senatoriaus, valstybės ministro, valdytojo, gubernatoriaus ar mero pareigas, negali būti siūlomi kandidatais į Aukščiausiąjį Teismą.

DVYLIKTA

Respublikos Prezidento kadencijos trukmė bus šešeri metai be galimybės būti perrinktam kitai kadencijai.

TRYLIKTA

Senatas bus sudaromas tik iš senatorių, į pareigas išrinktų pagal Respublikos Politinės Konstitucijos 49 straipsnį ir rinkimų konstitucinį organinį įstatymą bei tuo metu galiojančias balsavimo taisykles.

Minėto rinkimų organinio konstitucinio įstatymo ir balsavimo taisyklių pakeitimai, susiję su senatorių skaičiumi, rinkimų apygardomis ir galiojančia rinkimų sistema, turės surinkti 3/5 parlamentarų balsų daugumą.

Šiuo metu pareigas einantys senatoriai, išrinkti ar paskirti į Senatą pagal Konstitucijos 49 straipsnio a, b, c, d, e ir f punktus, kurie yra keičiami, toliau eis savo pareigas iki 2006 metų kovo 10 dienos.

KETURIOLIKTA

Dabartinių Konstitucinio Tribunolo teisėjų pakeitimas ir naujų teisėjų paskyrimas į pareigas bus vykdomas laikantis toliau pateikiamų taisyklių.

Dabartiniai teisėjai, į pareigas paskirti Respublikos Prezidento, Senato, Aukščiausiojo Teismo ir Nacionalinės saugumo tarybos, ir toliau eis savo pareigas iki jų kadencijos pabaigos arba atsistatydinimo iš pareigų.

Respublikos Prezidentas yra atsakingas už teisėjų, paskirtų Nacionalinės saugumo tarybos, pakeitimą.

Senatas skirs tris Konstitucinio Tribunolo teisėjus, du tiesiogiai ir trečią pagal išankstinį Atstovų Rūmų siūlymą. Pastarasis eina savo pareigas iki tos dienos, kai pagal šios nuostatos septintą dalį Senato paskirtas teisėjas ar jo pakaitinis nustoja eiti pareigas, ir gali būti perrinktas.

Dabartiniai Aukščiausiojo Teismo teisėjai, kurie laikinai eina Konstitucinio Tribunolo teisėjų pareigas, bus laikinai šešių mėnesių laikotarpiui nuo šios konstitucinės reformos paskelbimo dienos nušalinti nuo savo funkcijų minėtame teisme vykdymo, nesuvaržant jų kaip valstybės tarnautojų teisių. Jie atgaus savo funkcijas pasibaigus terminui, kuriam jie buvo paskirti Konstitucinio tribunolo teisėjais, arba dėl bet kokios priežasties nustoję eiti pareigas.

Aukščiausiasis Teismas Konstitucijos 92 straipsnio c dalies nustatyta tvarka skirs teisininkus į atsilaisvinusias numatytas pareigas. Pirmasis bus skiriamas trejiems metams, antrasis šešiems metams, o trečiasis devyneriems metams. Tas, kuris paskiriamas trejiems metams, gali būti perrenkamas.

Jeigu koks dabar pareigas einantis teisėjas, nenumatytas ankstesnėje dalyje, nustos eiti savo pareigas, jis bus pakeičiamas Konstitucijos 92 straipsnio a ir b dalyse nustatyta tvarka ir savo pareigas eis tol, kol pasibaigs jo pakeistojo teisėjo kadencija, ir turės galimybę būti perrenkamas. Pagal šią nuostatą į pareigas paskirti teisėjai turi būti paskirti iki 2005 metų gruodžio 11 dienos ir savo funkcijas vykdys iki 2006 metų sausio 1 dienos.

PENKIOLIKTA

Nacionalinio Kongreso iki šios konstitucinės reformos įsigaliojimo patvirtintoms tarptautinėms sutartims, susijusioms su klausimais, kurie pagal Konstituciją turi būti patvirtinti absoliučia arba 4/7 deputatų ir senatorių balsų dauguma, turi būti taikomi šie nustatyti reikalavimai.

Aukščiausiojo Teismo šiuo metu nagrinėjami ginčai dėl jurisdikcijos ir tie ginčai, kurie bus pateikti Teismui iki Konstitucijos VIII skyriaus pataisų įsigaliojimo, bus Teismo sprendžiami tol, kol jie bus visiškai išnagrinėti.

Procesas, inicijuotas paties Aukščiausiojo Teismo arba ginčo šalies iki Konstitucijos VIII skyriaus reformos įsigaliojimo dienos, dėl teisės normos netaikomumo jai prieštaraujant Konstitucijai ir toliau bus teismo kompetencijos objektu iki tol, kol klausimas bus visiškai išnagrinėtas.

ŠEŠIOLIKTA

Reformos, įtvirtintos Konstitucijos VIII skyriuje, įsigalios po šešių mėnesių nuo konstitucinės reformos akto paskelbimo dienos, išskyrus aspektus, kurie įtvirtinti keturioliktoje pereinamojo laikotarpio nuostatoje.

SEPTYNIOLIKTA

Tvarkos ir visuomenės saugumo pajėgos ir toliau priklausys nuo ministerijos, atsakingos už nacionalinę gynybą, iki tol, kol bus priimtas naujas įstatymas, įsteigiantis ministeriją, atsakingą už visuomenės saugumą.

AŠTUONIOLIKTA

Konstitucijos 57 straipsnio 2 dalyje numatytas pakeitimas bus taikomas nuo kitų eilinių parlamento rinkimų.

DEVYNIOLIKTA

Neatsižvelgiant į Konstitucijos 16 straipsnio 2 dalies pakeitimą, asmenų, kaltinamų už nusikaltimus, padarytus anksčiau nei 2005 metų birželio 16 dieną, už kuriuos yra taikoma įkalinimo bausmė arba kuriuos įstatymas reglamentuoja kaip teroristinius veiksmus, teisė balsuoti taip pat bus suvaržyta.

DVIDEŠIMTA

Tol, kol bus įsteigti Konstitucijos 19 straipsnio 16 dalyje numatyti specialieji tribunolai, dėl elgesio etiškumo pateikti atitinkamoms profesinėms institucijoms nepriklausančių profesionalų skundai bus nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismuose.

DVIDEŠIMT PIRMA

Konstitucijos 19 straipsnio 10 dalyje numatyta reforma dėl ikimokyklinio ugdymo įsigalios laipsniškai įstatymo nustatyta tvarka.

DVIDEŠIMT ANTRA

Iki specialių statutų, minimų Konstitucijos 126a straipsnyje, įsigaliojimo dienos specialiosios Velykų salos ir Chuano Fernandezo salyno teritorijos toliau bus valdomos pagal bendrąsias politinio-administracinio valdymo taisykles.

DVIDEŠIMT TREČIA

Konstitucijos 15 ir 18 straipsnių reformos, susijusios su balsavimo savanoriškumu ir pagal įstatymą įtraukimu į balsavimo registrus, taikomos įsigaliojus atitinkamam šias reformas įtvirtinančiam organiniam konstituciniam įstatymui, kuris numatytas Konstitucijos 18 straipsnio antroje dalyje.

DVIDEŠIMT KETVIRTA

Čilės valstybė gali pripažinti Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikciją pagal nuostatas, įtvirtintas 1998 metais liepos 17 dieną Romoje patvirtintoje tarptautinėje sutartyje, kuria diplomatinėje Jungtinių Tautų įgaliotų atstovų konferencijoje buvo įsteigtas šis teismas.

Tai patvirtinusi Čilė pakartotinai išreiškia savo norą vykdyti nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją, susijusią su šio teismo vykdoma jurisdikcija. Atitinkami nacionaliniai teismai pavaldūs Tarptautiniam baudžiamajam teismui, kaip tai nustatyta Romos statute, kuriuo ir buvo įsteigtas Tarptautinis baudžiamasis teismas.

Nacionalinių valdžios institucijų ir Tarptautinio baudžiamojo teismo bendradarbiavimas ir tarpusavio pagalba, taip pat galintys kilti teisminiai ir administraciniai procesai bus reglamentuojami Čilės įstatymuose įtvirtintų taisyklių.

Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcija, pagal minėto Statuto nuostatas, gali būti taikoma tik tiems nusikaltimams, kurie buvo padaryti po Romos statuto nuostatų įsigaliojimo Čilės Respublikoje.

DVIDEŠIMT PENKTA

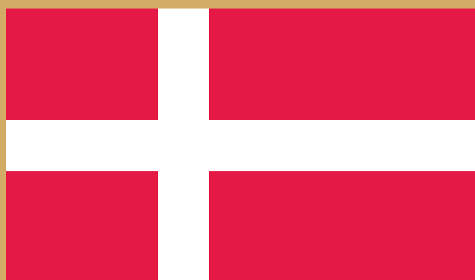
Pataisa, numatyta Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalyje, įsigalioja po 180 dienų nuo šio įstatymo paskelbimo oficialiame leidinyje.

DVIDEŠIMT ŠEŠTA

Regioninių direktorių ir jų pakaitinių įgaliojimai po šios konstitucinės reformos akto įsigaliojimo pratęsiami iki 2014 metų kovo 11 dienos.

Pirmieji visuotiniai tiesioginiai regioninių direktorių rinkimai, kurie numatyti Konstitucijos 113 straipsnio antroje dalyje, vyks kartu su Prezidento ir parlamento narių rinkimais 2013 metų lapkričio 17 dieną.

Šiuo tikslu priimti atitinkamo organinis konstitucinis įstatymo pakeitimai turi įsigalioti iki 2013 metų liepos 20 dienos.

DANIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Danijos Karalystė – parlamentinė konstitucinė monarchija. Tai yra viena seniausių Europos monarchijų, kurios istorija tęsiasi jau daugiau kaip tūkstantį metų be didesnių revoliucijų[1]. Danija nuo 1973 m. yra Europos Sąjungos narė ir viena iš NATO steigėjų. Tai gana nedidelė, 5,5 milijono gyventojų valstybė, tačiau turinti stiprią ekonomiką ir priskiriama prie socialinės gerovės valstybių. Pasaulio valstybių reitinguose Danija dažnai užima pirmąsias vietas dėl nedidelio gyventojų didžiausių ir mažiausių pajamų skirtumo, taip pat kaip šalis, kurioje mažiausias korupcijos lygis.

Danijos Karalystės sudėtine dalimi taip pat yra ir Grenlandija bei Farerų salos, tačiau jos turi vidinę autonomiją.

Danija – viena seniausių Europos valstybių, dar X amžiuje suformavusi valstybinį darinį. Nuo to laikmečio Danija buvo nuolat žinoma kaip nepriklausoma ir autonomiška valstybė, kuri, be kita ko, nuo pat pradžių buvo monarchija. Pirmasis karalius buvo Gormas, mirė 958 m., ir jo sūnus Haraldas I, mirė 985 m. Tuo metu karaliai buvo renkami tituluotų riterių. Iki pat 1660 m. Danija buvo panašesnė į monarchiją su renkamu monarchu negu su monarchu, kuris titulą įgyja paveldėjimo būdu. Nepaisant to, karaliai vis tiek būdavo renkami iš senosios karališkosios dinastijos. Nuo 1448 m. Gormo ir Haraldo I palikuonys buvo pakeisti kitos giminingos – Oldenburgų – dinastijos. Oldenburgų atstovai Danijos Karalystę valdė iki pat 1863 m., kai valstybės valdymą perėmė taip pat giminingos dinastijos – Gliuksburgų atstovai. Dabartinė Danijos Karalystės karalienė Margareta II, valdanti šalį nuo 1972 m., taip pat yra Gliuksburgų dinastijos atstovė. Tai – pirmasis atvejis Danijos Karalystės istorijoje, kai valstybės monarchas yra moteris.

1660 m. Danijos Karalystė iš renkamos monarchijos tapo monarchija, kurios valdovas buvo nustatomas paveldėjimo būdu. Be to, nuo 1660 m. prasideda Danijos, kaip absoliutinės monarchijos, istorija. Danijos absoliutizmas, trukęs iki 1848 m., buvo paremtas karaliaus Frederiko III 1665 m.

[1] Maddex, R. L. *Constitutions of the world*. Washington: CQ Press, 1995, p. 99.

pasirašyta Konstitucija, dar žinoma kaip *Lex Regia*, kuri pakeitė senąją feodalinę valstybės tvarką. Tai vienintelė Europoje Konstitucija, formaliai įtvirtinusi absoliutinę valdžią. Pagrindines Konstitucijos teisines nuostatas buvo labai sunku pakeisti. Konstitucijoje pirmiausia siekta įtvirtinti karaliaus suverenumą, taip pat nustatyti karališkąsias teises ir prerogatyvas bei apibrėžti monarcho titulo paveldėjimo taisykles. *Lex Regia* buvo grindžiama tuo metu vyravusiomis filosofinėms idėjomis, visų pirma – prancūzų filosofo Žano Bodino įžvalgomis[2].

XIX a. pradžioje Europoje vyko gausybė revoliucinių judėjimų. Dėl šios priežasties ir ypač dėl politinių procesų, vykusių Prūsijoje, 1831 ir 1834 m. Danijos Karalystėje, Šlėzvigo ir Holšteino kunigaikštystėse buvo pristatyti konsultaciniai susirinkimai. Nors šiuose susirinkimuose balso teisę turėjo tik 3 proc. gyventojų, vis dėlto buvo sustiprinta asmens teisių ir teisės į nuosavybę apsauga. Be to, šie konsultaciniai susirinkimai turėjo nemenką reikšmę naujai Konstitucijai bei pereinant iš absoliutinės į parlamentinę monarchiją, nes buvo atlikta nemažai parengiamųjų darbų.

1849 m. birželio 5 d. buvo priimta naujoji Konstitucija, kuri užbaigė Danijos absoliutizmo laikotarpį ir įtvirtino parlamentinę monarchiją. Dar dabar Danijoje birželio 5-ąją švenčiama Konstitucijos diena. Šventinę nuotaiką sustiprina ir tai, kad šiuo metu galiojanti Danijos Karalystės Konstitucija buvo priimta taip pat birželio 5 dieną (1953 m.).

1849 m. Danijos Karalystės Konstitucija apribojo monarcho valdžią, tačiau monarcho titulas ir toliau išliko paveldimas. Ši Konstitucija svarbi tuo, kad buvo įkurtas dvejų rūmų parlamentas, pavadintas Rigsdagu. Aukštieji parlamento rūmai vadinosi Landstingu, o žemieji – Folketingu. Tad ši Konstitucija įtvirtino valdžių padalijimo principą ir nustatė tris valdžias: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžią. Formaliąja prasme įstatymų leidžiamoji valdžia buvo padalyta Karaliui ir parlamentui, o vykdomoji valdžia atiteko pačiam Karaliui. Tačiau kasdienėje veikloje Karalius negalėdavo veikti absoliučiai vienas, o tik su atitinkamos srities ministru, kuris kontrasignuodavo Karaliaus sprendimus.

Konstitucija balsavimo teises suteikė tik apie 14 procentų gyventojų. Tik vyrai, sulaukę 30 metų ir nepriklausomai valdantys namų ūkius, galėjo balsuoti ar dalyvauti rinkimuose į žemuosius parlamento rūmus – Folketingą. O rinkimuose į aukštuosius parlamento rūmus – Landstingą – pasy-

[2] Robbers, G. *Encyclopedia of world constitutions*. New York: Infobase Publishing, 2007, p. 251.

viąją ir aktyviąją rinkimų teisę turėjo tik vyrai, sulaukę 40 metų ir turintys atitinkamo dydžio pajamas. Danijos Karalystės parlamentas išliko dvejų rūmų iki 1953 m., kai buvo priimta šiuo metu galiojanti Konstitucija.

Glaudūs Danijos Karalystės ir Šlėzvigo bei Holšteino kunigaikštysčių ryšiai buvo Danijos ir Prūsijos nesutarimų priežastis. Vėlesniais konstituciniais aktais nustatyta, kad Konstitucija yra bendra ir Danijos Karalystei, ir minėtoms dviem kunigaikštystėms. Tokie įvykiai prieštaravo tarptautiniams susitarimams ir sukėlė Danijos ir Prūsijos bei Austrijos karą. Maža to, 1864 m. Danija šį karą ir pralaimėjo. Karo pasekmė buvo ta, kad Danijos Karalystė 1864 m. spalio 30 d. Vienos taikos sutartimi buvo priversta perleisti Šlėzvigo ir Holšteino kunigaikštystes Prūsijai.

Tai lėmė, kad Danija turėjo peržiūrėti tuomet egzistavusią Konstituciją ir 1866 m. priėmė Konstituciją su atitinkamais pakeitimais. Tai buvo ganėtinai konservatyvi Konstitucija, dėl jos kilo vidinių politinių problemų. Vyriausybė buvo priversta nuolat dirbti su žemuosius parlamento rūmus (Folketingą) kontroliavusia opozicija. Folketingas nuolat atmesdavo Vyriausybės siūlomus valstybės biudžeto projektus, versdamas vykdomąją valdžią valstybės finansus valdyti laikinaisiais nutarimais.

Keletą dešimtmečių trukusi įtampa galutinai išsklaidyta 1901 m., kai buvo sutarta, kad Vyriausybė turi būti formuojama iš Folketingo daugumos. Taigi Danijos Karalius buvo priverstas atleisti ministrus iš pareigų, jeigu jie prarasdavo Folketingo pasitikėjimą. Toks Karaliaus ir parlamento atstovų susitarimas geriausiai atitinka konstitucinio papročio sampratą. Galiausiai minėtos taisyklės buvo formalizuotos šiuo metu galiojančioje Danijos Karalystės 1953 m. Konstitucijoje, 15 straipsnyje.

1915 m. vėl buvo priimta nauja Danijos Konstitucija, kuri įtvirtino visuotinę rinkimų laisvę. Vadovaujantis šiuo principu moterims bei tarnams buvo suteikta teisė rinkti bei būti išrinktiems į Danijos parlamentą. Tačiau dėl Pirmojo pasaulinio karo (1914–1918 m.) visuotinės rinkimų laisvės principas įsigaliojo tik 1918 metais. Be to, taikos sutartis suteikė galimybę danams dalyvauti referendume balsuojant už Danijos Karalystės suvienijimą. Taigi Šiaurės Šlėzvigas 1920 m. buvo prijungtas prie Danijos.

1937 m. buvo sudaryta konstitucinė komisija, kuri 1938 m. vasarą pateikė ataskaitą, kurioje buvo įtvirtintos siūlomos naujosios Konstitucijos nuostatos. Pagrindinė idėja buvo ta, kad parlamento valdymas atitiktų ir vienerių rūmų parlamentų pranašumus, ir suteiktų dvejų rūmų parlamentų sistemos garantijas.

1938 m. rudenį Danijos Vyriausybė patvirtino komisijos parengtą Konstitucijos projektą. Pagal tuo metu galiojusias taisykles Konstitucijos projektas turėjo būti patvirtintas parlamente du kartus, o antrąjį kartą – po rinkimų, naujos sudėties parlamente. Be šių reikalavimų, Konstitucijos projektas turėjo būti patvirtintas ir referendume, kuriame ne mažiau kaip 45 proc. visų rinkėjų turėjo balsuoti už siūlomą Konstitucijos projektą[3].

1939 m. kovą Konstitucijos projektas buvo pirmą kartą patvirtintas Danijos parlamente. Po mėnesio buvo surengti nauji parlamento rinkimai, ir naujos sudėties parlamentas antrą kartą patvirtino siūlomą Konstitucijos projektą. 1939 m. gegužę buvo surengtas visuotinis referendumas dėl naujos Konstitucijos priėmimo. Didžioji dauguma dalyvavusių referendume rinkėjų buvo už naująją Konstituciją, tačiau tokie balsai sudarė tik 44,46 procento visų rinkimų teisę turinčių Danijos piliečių. Tad pritrūkus tik 12 000 balsų Danijos 1939 m. konstitucinė reforma žlugo.

Po Antrojo pasaulinio karo buvo sudaryta naujoji Konstitucinė komisija. Komisija dirbo iki 1953 m., kol pateikė ataskaitą, kurioje buvo įtrauktas ir siūlomos naujosios Konstitucijos projektas. Šiam projektui pritarė visos politinės partijos, išskyrus komunistų partiją. 1953 m. vasarį Vyriausybė patvirtino Konstitucijos projektą ir pateikė parlamentui. Parlamentas 1953 m. kovo mėnesį pirmą kartą pritarė Konstitucijos projektui, ir po mėnesio buvo surengti parlamento rinkimai. Naujos sudėties parlamentas nedelsdamas taip pat pritarė naujajai Konstitucijai. Laikantis nustatytos procedūros, 1953 m. gegužę vėl buvo surengtas referendumas dėl naujosios Konstitucijos. Didžioji dauguma balsavusiųjų rinkėjų buvo už naujosios Konstitucijos priėmimą. Šį kartą pavyko perkopti minėtus 45 procentus ir buvo surinkta 45,76 procentų visų rinkėjų balsų už naujosios Konstitucijos priėmimą. Taigi konstitucinė reforma šį kartą pavyko, ir 1953 m. birželio 5 d. Konstitucija buvo paskelbta. Šiuo metu Danijoje galioja būtent 1953 m. patvirtinta Konstitucija, ir iki šiol nėra priimtos nė vienos Konstitucijos pataisos.

Viena iš konstitucinės reformos sričių buvo monarcho titulo paveldėjimo taisyklės. Naujojoje Konstitucijoje įtvirtinta, kad moterys taip pat turi teisę paveldėti monarcho titulą ir tapti Danijos karalienėmis.

Konstitucija taip pat buvo įvykdyta parlamento reforma, nes iš dvejų rūmų parlamento liko tik vienerių rūmų parlamento sistema. Aukštieji parlamento rūmai (Landstingas) buvo panaikinti. Vadinasi, nuo 1953 m.

3 Germer, P. *The Danish constitution 150 years.* Copenhagen: Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 1999, p. 2.

Danijos Karalystės parlamentą sudaro vien Folketingas. Dėl šios priežasties terminas „Rigsdagas“, reiškiantis abejus Danijos parlamento rūmus, naujojoje Konstitucijoje nebevartojamas. Tam, kad būtų lengviau pereinama nuo dvejų rūmų prie vienerių rūmų parlamento sistemos, naujoji Konstitucija suteikia Landstingui teisę sušaukti referendumą beveik dėl kiekvieno įstatymo projekto.

Konstitucijoje įtvirtintos aiškios nuostatos dėl Vyriausybės atsakomybės. Be to, buvo priimtos ir nuostatos dėl tam tikros dalies Danijos Karalystės suverenumo perleidimo tarptautinėms organizacijoms. Žmogaus teisių katalogas taip pat buvo šiek tiek papildytas. Naujosios Konstitucijos nuostatos dėl administracinio valdymo sudarė sąlygas 1954 m. priimti ombudsmeno įstatymą (dabartinis Ombudsmeno įstatymas galioja nuo 1996 m.).

Be minėtų nuostatų, buvo pakeista ir Konstitucijos keitimo tvarka. Pagal naująją tvarką keičiant Konstituciją nebėra privaloma, jog referendume 45 procentai visų rinkėjų balsuotų už naująją Konstituciją. Reikalaujamas pritarimo skaičius buvo sumažintas iki 40 procentų visų rinkimų teisę turinčių asmenų.

Šiuo metu Danijos Karalystė – tai konstitucinė monarchija, valdoma parlamento. Danijos valdymas paremtas teisinės valstybės principu ir, kaip kitose demokratinėse valstybėse, visos trys valdžios yra atskirtos: įstatymų leidžiamoji, įstatymų vykdomoji ir teisminė valdžia. Danija neturi Konstitucinio Teismo. Konstitucinę kontrolę vykdo ir įgyvendina Aukščiausiasis Karalystės Teismas, kuris taip pat sprendžia ir visas kitas bylas.

Danija – tai unitarinė valstybė, su ypač decentralizuotu valdymu[4]. Centrinė politinė figūra yra Ministras Pirmininkas, vadovaujantis Danijos Vyriausybei. Demokratinių principų įgyvendinimą garantuoja ir politinių partijų pliuralistinė sistema bei laisvi, lygūs, visuotiniai ir tiesioginiai parlamento (Folketingo) rinkimai. Taip pat yra galima ir tiesioginė demokratija, įgyvendinama per referendumo institutą. Nors teisiškai referendumas Danijoje yra įtvirtintas, tačiau juo naudojamasi gana retai. Danijoje įtvirtintos dvi referendumo rūšys: sprendžiamasis ir patariamasis.

Danijos Karalystė, kaip jau minėta, susideda iš trijų skirtingų teritorijų: pačios Danijos, Farerų salų ir Grenlandijos. Konstitucinis teisinis reguliavimas apima visas tris teritorijas, tačiau kiekviena minėta teritorija turi savarankišką teisinę sistemą. Dėl šios priežasties Danijos Karalystės

[4] Strøm, K.; Müller, W. C.; Bergman, T. *Delegation and accountability in parliamentary democracies*. New York: Oxford University Press, 2003, p. 281.

Konstitucijoje nėra įtvirtinta tokių nuostatų kaip visų minėtų teritorijų nedalomumas ir vieningumas. Priešingai, Danijos Karalystė yra sudariusi atskirus susitarimus ir su Farerų salomis, ir su Grenlandija, kad šios dvi teritorijos galėtų atsiskirti nuo Danijos Karalystės ir veikti kaip nepriklausomos valstybės. Taigi ir Farerų saloms, ir Grenlandijai sudarytos teisinės sąlygos tapti nepriklausomomis iš karto, kai šios teritorijos pasijaus esančios ganėtinai stiprios ir savarankiškos veikti kaip atskiros valstybės.

Danijos monarchas (šiuo metu – karalienė Margareta II) atlieka daugiau reprezentacines, o ne realias valdymo funkcijas. Karūna yra paveldima ir vyrų, ir moterų pagal Sosto paveldėjimo aktą, priimtą 1953 metais ir referendumu pakeistą 2009 m. Šiuo metu Danijos Karalystę valdanti karalienė Margareta II paveldėjo karūną 1972 m., kai mirė jos tėvas, karalius Frederikas IX. Būtent įsigaliojus 1953 m. priimtam Sosto paveldėjimo aktui moterys įgavo teisę paveldėti karūną, tačiau visiškai vienodas paveldėjimo teises įgavo 2009 m.

1953 m. Sosto paveldėjimo aktas turi konstitucinę galią, nes šis teisės aktas yra tiesiogiai paminėtas Danijos Konstitucijos 2 straipsnyje ir gali būti pakeistas tik pagal tokią pačią procedūrą, kaip keičiama pati Danijos Konstitucija.

2006 m. birželio 2 d. Danijos parlamentas priėmė Sosto paveldėjimo akto pataisas, skirtas pašalinti lyčių nelygybę paveldint sostą. Šiomis pataisomis buvo nustatyta, kad pirmagimis – nesvarbu, kokios lyties – turi pirmenybės teisę paveldėti karūną. Kaip ir nustatyta pagal įsigalėjusią tvarką, šias pataisas Folketingas turi dar kartą patvirtinti po kitų rinkimų. 2007 m. įvykus parlamento rinkimams, naujosios sudėties parlamentas 2009 m. vasario 24 d. dar kartą priėmė tokias pačias Sosto paveldėjimo akto pataisas. Po šios procedūros Sosto paveldėjimo akto pataisoms turėjo būti pritarta referendume. Referendumas buvo surengtas 2009 m. birželio 7 d. Jame dalyvavo beveik 59 procentai visų rinkimų teisę turinčių asmenų, iš jų 85,4 procento balsavo už priimtas Sosto paveldėjimo akto pataisas[5]. Taip 2009 m. įsigaliojo minėti Sosto paveldėjimo akto pakeitimai.

Danijos Karalystės Konstitucija – tai rašytinis aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas. Konstitucijoje nustatyta, kad tam tikra valdžios ir valstybės suverenumo dalis gali būti perleista tarptautinėms organizacijoms,

[5] *Danija balsuoja už sosto paveldėjimo taisyklių pakeitimus* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-03-09]. Prieiga per internetą: <http://www.dw.de/denmark-votes-to-change-royal-succession-rules/ a-4310654-1>.

tokioms kaip Europos Sąjunga. Europos Sąjungos teisė gali būti laikoma viršesne už Danijos Karalystės Konstituciją tam tikrose numatytose srityse, tačiau tik tol, kol Europos Sąjungos teisinis reguliavimas tose srityse neprieštarauja pagrindiniams Danijos Konstitucijos principams.

Danijos Karalystės Konstitucija – tai gana nedidelės apimties teisės aktas, susidedantis iš 11 skyrių ir 88 paragrafų. Pirmasis skyrius nustato valdžios formą. Šiame skyriuje nustatyta, kad Danija – tai konstitucinė monarchija, o monarcho titulas paveldimas vyrui arba moteriai pagal 1953 m. kovo 27 d. Sosto paveldėjimo akte nustatytas taisykles. Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintas valdžių padalijimo principas: įstatymų leidžiamąja valdžia dalijasi Karalius ir Folketingas, įstatymų vykdomoji valdžia priklauso Karaliui, o teisminė valdžia atitenka teismams. Evangelikų liuteronų bažnyčia laikoma oficialiąja Danijos Karalystės bažnyčia ir jai garantuojama valstybės parama.

Antrasis skyrius nustato monarcho konstitucinį statusą. Nustatoma, kad Karalius negalės valdyti kitų teritorijų be atskiro Folketingo sutikimo. Be to, Karalius privalo būti Evangelikų liuteronų bažnyčios narys. Jeigu Danijos Karalystė netenka Karaliaus ir nėra sosto paveldėtojų, naujasis Karalius paskiriamas rinkimų būdu, o jį išrenka Folketingas. Be to, Folketingas, išrinkęs naująjį Karalių, turėtų nustatyti tolesnes sosto paveldėjimo taisykles.

Trečiasis Konstitucijos skyrius nustato pagrindinių valdžios institucijų (Karaliaus, Ministrų tarybos, Foketingo ir Valstybės Tarybos) tarpusavio santykių pagrindinius principus. Nustatoma, kad aukščiausioji valdžia priklauso Karaliui, o Karalius nebus laikomas atsakingu už savo veiksmus – Karaliaus asmuo yra šventas ir neliečiamas. Kadangi Karalius valdžią vykdo kartu su ministrais, tai už Karaliaus veiksmus atsako atitinkamos srities ministras. Karalius skiria Ministrą Pirmininką ir ministrus, tačiau ministras negali toliau eiti savo pareigų, jeigu nepasitikėjimą juo išreiškia Folketingas. Taigi Karaliui ir Folketingui padalijama įtaka skiriant ir atleidžiant Vyriausybės narius. Karalius, ministrai ir artimiausias sosto paveldėtojas (jeigu jam jau yra 18 metų) kartu sudaro vieną iš valdžios organų – Valstybės Tarybą, kuriai vadovauja Karalius[6].

Ketvirtasis skyrius reguliuoja Folketingo rinkimų tvarką. Rinkimuose turi teisę dalyvauti Danijos Karalystės nuolatiniai gyventojai, o iš 179 Folketingo narių po dvi vietas yra garantuojama Grenlandijai bei Farerų saloms. Folketingas renkamas tiesioginiais rinkimais, ketveriems metams.

6 Mesonis, G. *Danijos Karalystės konstitucinė sąranga. Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, p. 125.

Penktasis Danijos Karalystės Konstitucijos skyrius apibrėžia parlamento – Folketingo – darbo principus. Nustatomos įstatymų leidybos procedūros pagrindai ir reikalavimai. Taip pat įtvirtinamas teisinis parlamento nario statusas. Apibrėžta, kad parlamento narį varžo tik jo sąžinė, ir jis yra nepriklausomas nuo jį išrinkusio elektorato.

Šeštasis skyrius reguliuoja Danijos teismų sistemą. Įtvirtinamas teismų nepriklausomumo principas ir nustatoma, kad teisėjai paklūsta tik įstatymui. Teisėjai iš pareigų atleisti gali būti tik teismo sprendimu. Įtvirtinamas principas, kad teismų posėdžiai bus vieši didžiausiu įmanomu mastu, o baudžiamosiose bylose įtvirtintas prisiekusiųjų institutas.

Septintasis Danijos Konstitucijos skyrius įtvirtina Evangelikų liuteronų bažnyčios konstitucinį statusą. Taip pat nustatoma, kad piliečiai turi teisę rinktis pagerbti Dievo pagal savo įsitikinimus tiek, kiek bus laikomasi geros moralės principų ir viešosios tvarkos.

Aštuntasis Konstitucijos skyrius skirtas asmens teisėms. Įtvirtinamos tokios teisės kaip teisė į nuosavybę, teisė į laisvą prekybą, teisė į darbą, teisė į nemokamą mokslą pradinėse mokyklose, saviraiškos laisvė, asociacijų ir susirinkimų laisvė. Nustatoma valstybės pareiga dėti pastangas tam, kad Danijos piliečiai turėtų darbo, o vyrams nustatoma pareiga ginti savo valstybę. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įsigaliojo Danijoje 1992 m. balandžio 2 d., labiau praplėsdama žmogaus teisių katalogą.

Danijos Karalystės Konstitucijoje, įtvirtinant asmens teises ir laisves, atsispindi XIX amžiaus liberalioji prigimtinių teisių filosofija, kai svarbiausia buvo užtikrinti asmenines laisves. 1953 m. Konstitucijai šiek tiek įtakos padarė 1948 m. priimta Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir 1950 m. Europos žmogaus teisių deklaracija, nors pats asmens teisių katalogas per 150 metų keitėsi palyginti nedaug. Dėl šios priežasties Danijos Konstitucijoje šiek tiek jaučiamas ir socialinių bei ekonominių asmens teisių ir laisvių įtvirtinimas.

Devintasis skyrius skirtas Grenlandijos, Farerų salų ir Islandijos atskiriems atvejams. Amžius, kuriam sukakus asmuo įgyja aktyviąją rinkimų teisę, ir į visuotinius rinkimus, ir į parapinės bažnyčios tarybą, ir į vietinę valdžią Danijoje yra vienodas, t. y. 18 metų. Tačiau Grenlandija ir Farerų salos turi teisę nustatyti ir kitokį amžių, kuriam sukakus asmuo įgyja aktyviąją rinkimų teisę. Pavyzdžiui, 1953 m. Farerų salose vietinei valdžiai rinkti buvo nustatytas mažesnis amžiaus cenzas nei visuotiniuose rinki-

muose. Tačiau šiuo metu nei Grenlandija, nei Farerų salos nėra pasinaudojusios galimybe nustatyti kitokį aktyviosios rinkimų teisės amžiaus cenzą. Kaip minėta, devintasis skyrius taip pat skirtas ir Islandijai. Islandija tapo nepriklausoma ir savarankiška nuo Danijos 1918 m. Tais metais buvo priimtas Danijos ir Islandijos sąjungos aktas. Be kitų dalykų, jis garantavo, kad Islandijos piliečiai turės tokias pačias rinkimų teises Danijoje kaip ir Danijos piliečiai. Tačiau 1944 m. Islandijai išreiškus pageidavimą visiškai atsiskirti nuo Danijos Karalystės, Danijos ir Islandijos sąjungos aktas buvo panaikintas. Panaikintos ir Islandijos piliečių, gyvenančių Danijoje, turėtos specialiosios teisės. Dėl to Konstitucijos 87 paragrafe buvo nustatyta, kad Islandijos piliečiams, kurie naudojosi tokiomis pačiomis teisėmis kaip ir Danijos piliečiai dar esant Danijos ir Islandijos sąjungai, yra garantuojamos turėtos teisės ir laisvės, įskaitant ir rinkimų teises.

Dešimtasis Konstitucijos skirsnis reguliuoja Konstitucijos keitimo tvarką. Keičiant Konstituciją, visų pirma Folketingas privalo pritarti naujam Konstitucijos projektui. Antrą kartą tam pačiam Konstitucijos projektui turi pritarti ir naujos sudėties Folketingas. Jeigu projektui pritariama ir antrą kartą, toks projektas ne vėliau kaip per 6 mėnesius turi būti pateiktas referendumui. Konstitucijoje nustatytas reikalavimas, kad ne mažiau kaip 40 procentų visų rinkimų teisę turinčių gyventojų turi balsuoti už siūlomą Konstitucijos projektą. Taigi referendume neužtenka, kad absoliuti dauguma atvykusių balsuoti rinkėjų balsuotų „už“. Siekiant priimti naująją Konstituciją, reikia įtikinti gyventojus, kad kuo daugiau žmonių ateitų balsuoti, kitu atveju būtų labai sunku surinkti 40 procentų visų rinkimų teisę turinčių asmenų balsų. Galiausiai, Karaliaus pasirašytas referendume priimtas Konstitucijos projektas įsigalioja ir tampa naująja Danijos Karalystės Konstitucija. Pagal Konstitucijos keitimo tvarką Danijos Konstitucija priskiriama prie griežtųjų konstitucijų.

Paskutiniame, vienuoliktajame, Konstitucijos skirsnyje nustatyta Konstitucijos įsigaliojimo tvarka.

DANIJOS KONSTITUCINIS AKTAS[7]

1953 m. birželio 5 d.

I DALIS

§ 1

Šis Konstitucinis aktas taikomas visoms Danijos Karalystės teritorijos dalims.

§ 2

Valdymo forma yra konstitucinė monarchija. Karaliaus titulas yra paveldimas vyrų ir moterų pagal 1953 m. kovo 27 d. Sosto paveldėjimo akto nuostatas.

§ 3

Įstatymų leidžiamoji valdžia yra suteikiama Karaliui ir Folketingui bendrai. Įstatymų vykdomoji valdžia yra suteikiama Karaliui. Teisminė valdžia yra suteikiama teisingumo teismams.

§ 4

Evangelikų liuteronų bažnyčia yra Danijos valstybinė Bažnyčia ir yra remiama valstybės.

II DALIS

§ 5

Karalius negali valdyti kitų valstybių be Folketingo sutikimo.

---

7 Danijos Karalystės Konstitucija, paskelbta Danijos parlamento interneto puslapyje http://www.thedanishparliament.dk/Publications/~/media/Pdf_materiale/Pdf_publikationer/English/The_constitutional_act_of_denmark_2013.pdf.ashx, išversta iš anglų kalbos.

§ 6

Karalius turi priklausyti Evangelikų liuteronų bažnyčiai.

§ 7

Karalius visą veiksnumą įgyja, kai jam sukanka aštuoniolika metų. Ši nuostata taip pat taikoma sosto įpėdiniui.

§ 8

Karalius, prieš pradėdamas eiti pareigas, prieš Valstybės Tarybą raštu pasirašo iškilmingą deklaraciją, kad jis ištikimai laikysis Konstitucinio akto. Pasirašomi du identiški deklaracijos originalai, iš kurių vienas perduodamas Folketingui saugoti jo archyvuose, o kitas perduodamas Viešųjų archyvų tarnybai. Kai dėl nebuvimo ar dėl kitų priežasčių Karalius negali pasirašyti minėtos deklaracijos nedelsiant po jo įžengimo į sostą, Vyriausybei, nebent įstatymu nusprendžiama kitaip, vadovauja Valstybės Taryba tol, kol tokia deklaracija bus pasirašyta. Kai asmuo, kaip sosto įpėdinis, pasirašo minėtą deklaraciją, jis pradeda eiti Karaliaus pareigas, kai tik sostas tampa laisvas.

§ 9

Nuostatos, susijusios su suverenios valdžios įgyvendinimu, Karaliui esant nepilnamečiui, ligos atveju arba nesant Karaliaus yra nustatomos įstatymu. Jei sostas tapo laisvas ir nėra sosto įpėdinių, Folketingas renka Karalių ir nustato būsimą sosto paveldėjimo tvarką.

§ 10

1. Išlaikymas Karaliui yra suteikiamas visai valdymo trukmei pagal įstatymą. Šiuo įstatymu taip pat numatoma, kurios pilys ir kitas valstybės turtas bus perleisti Karaliui.

2. Karalius negali skolintis nurodyto turto išlaikymui.

§ 11

Karališkosios šeimos nariams įstatymu gali būti skiriama renta. Tokia renta negali būti naudojamasi už Karalystės ribų, išskyrus atvejus, kai tam pritaria Folketingas.

III DALIS

§ 12

Atsižvelgiant į apribojimus, nustatytus šiame Konstituciniame akte, Karalius turi aukščiausią valdžią visose Karalystės valdymo srityse, kurią vykdo per ministrus.

§ 13

Karalius nėra atsakingas už savo veiksmus; Karaliaus asmuo yra šventas ir neliečiamas. Ministrai yra atsakingi už Vyriausybės veiksmus; ministrų atsakomybę apibrėžia įstatymas.

§ 14

Karalius skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką ir kitus ministrus. Karalius nustato ministrų skaičių ir paskirsto vyriausybines pareigas tarp jų. Karaliaus pasirašyti sprendimai, susiję su įstatymų leidyba ir Vyriausybe, įsigalioja, kai juos pasirašo vienas ar daugiau ministrų. Kiekvienas ministras, kuris pasirašo sprendimą, yra atsakingas už tokį sprendimą.

§ 15

1. Joks ministras negali likti savo poste po to, kai Folketingas išreiškė nepasitikėjimą juo. Ministras netenka savo pareigų, kai Folketingas pareiškia juo nepasitikėjimą.

2. Kai Folketingas pareiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, Vyriausybė turi atsistatydinti, išskyrus atvejus, kai yra rengiami nauji rinkimai. Kai nepasitikėjimas yra pareiškiamas Vyriausybei arba kai Vyriausybė prašo ją paleisti, Vyriausybė toliau atlieka savo pareigas iki naujosios Vyriausybės paskyrimo. Veikiantys ministrai, kurie lieka eiti pareigas minėtu atveju, gali atlikti tik pareigas, kurios būtinos nepertraukiamam valdymui užtikrinti.

§ 16

Ministrams dėl netinkamo valdymo Karalius arba Folketingas gali pradėti apkaltos procedūrą. Aukščiausiasis Karalystės Teismas nagrinėja šias dėl netinkamo valdymo ministrams iškeltas bylas.

§ 17

1. Ministrai sudaro Valstybės Tarybą, į kurią įeina ir pilnametystės sulaukęs sosto įpėdinis. Valstybės Tarybai vadovauja Karalius, išskyrus 8 straipsnyje nustatytus atvejus, ir atvejais, kai įstatymų leidėjas pagal 9 straipsnį perduoda valdymą Valstybės Tarybai.

2. Visi įstatymai ir svarbūs valdymo klausimai yra aptariami Valstybės Taryboje.

§ 18

Jei Karalius dėl kokių nors kliūčių negali dalyvauti Valstybės Tarybos posėdyje, jis gali pavesti svarstyti tą klausimą Ministrų tarybai. Ji susideda

iš visų ministrų, o jai pirmininkauja Ministras Pirmininkas. Kiekvieno ministro balsas įrašomas į protokolą ir sprendimai yra priimami balsų dauguma. Ministras Pirmininkas protokolą, kurį pasirašo visi posėdyje dalyvavę ministrai, pristato Karaliui, kuris nusprendžia, ar iš karto duoti sutikimą Ministrų tarybos rekomendacijoms, ar klausimą dar kartą svarstyti Valstybės Taryboje.

§ 19

1. Karalius veikia Karalystės vardu sprendžiant užsienio reikalų klausimus, tačiau be Folketingo sutikimo negali imtis jokių veiksmų, lemiančių Karalystės teritorijos padidinimą arba sumažinimą, taip pat negali priimti jokių įsipareigojimų, kuriems įgyvendini reikalingas Folketingo dalyvavimas arba kurie, be to, yra didesnės svarbos. Taip pat Karalius negali be Folketingo pritarimo nutraukti jokių tarptautinių sutarčių, sudarytų pritarus Folketingui.

2. Karalius negali naudoti karinės jėgos prieš jokią užsienio valstybę be Folketingo pritarimo, išskyrus ginkluoto Karalystės ar Danijos pajėgų užpuolimo atvejus. Visi veiksmai, kurių Karalius imasi šio straipsnio pagrindu, turi būti iš karto pristatyti Folketingui. Jeigu Folketingo sesijos tuo metu nėra, posėdis šaukiamas nedelsiant.

3. Folketingas iš savo narių formuoja Užsienio reikalų komitetą, su kuriuo Vyriausybė konsultuojasi prieš priimant bet kurį didelės svarbos užsienio politikos sprendimą. Taisyklės, kuriomis vadovaujasi Užsienio reikalų komitetas, turi būti nustatytos įstatymu.

§ 20

1. Karalystės valdžios įgaliojimai, suteikti šiuo Konstituciniu aktu, įstatyme nustatytu mastu gali būti perduoti tarptautinėms įstaigoms pagal dvišalius susitarimus su kitomis valstybėmis dėl tarptautinių teisės normų ir bendradarbiavimo skatinimo.

2. Teisės aktui dėl pirmiau nurodytų susitarimų priimti reikalinga penkių šeštadalių Folketingo narių dauguma. Jei ši dauguma nėra surenkama, tačiau yra gauta dauguma, reikalinga priimti įprastiems įstatymams, Vyriausybės sutikimu įstatymo projektas gali būti teikiamas rinkėjams patvirtinti arba atmesti pagal taisykles, nustatytas 42 skyriuje.

§ 21

Karalius gali siūlyti įstatymų ir kitus projektus Folketingui.

§ 22

Įstatymo projektas, priimtas Folketingo, tampa galiojantis, jeigu ne vėliau kaip per 30 dienų nuo priėmimo tokiam projektui pritaria Karalius. Karalius įsako paskelbti įstatymus ir užtikrina, kad jie įsigaliotų.

§ 23

Nepaprastosios padėties atveju, kai Folketingas negali susirinkti, Karalius turi teisę išleisti laikinuosius įstatymus, jei jie neprieštarauja Konstituciniam aktui ir nedelsiant po Folketingo susirinkimo bus pateikti patvirtinti arba atmesti.

§ 24

Karalius gali suteikti malonę ir išleisti amnestijos aktą. Karalius turi teisę ministrams dovanoti bausmę, kuri paskirta Aukščiausiojo Karalystės Teismo, tik gavęs Folketingo pritarimą.

§ 25

Karalius gali tiek tiesiogiai, tiek per atitinkamas valdžios institucijas pranešti apie leidimus arba išimčių iš įstatymų, kurie buvo išleisti iki 1849 m. birželio 5 d., arba iš įstatymų, išleistų po nurodytos datos, suteikimą.

§ 26

Karalius turi teisę nuspręsti dėl pinigų kaldinimo, kaip numatyta įstatyme.

§ 27

1. Taisyklės, reguliuojančios valstybės tarnautojų paskyrimą, turi būti nustatytos įstatymu. Joks asmuo negali būti paskirtas valstybės tarnautoju, jeigu jis nėra Danijos pilietis. Valstybės tarnautojai, kurie skiriami Karaliaus, pateikia iškilmingą deklaraciją dėl lojalumo Konstituciniam aktui.

2. Taisyklės, reglamentuojančios atleidimą, perkėlimą ir pensijų suteikimą tarnautojams, turi būti nustatytos įstatymu – žiūrėti 64 straipsnį.

3. Valstybės tarnautojai, paskirti Karaliaus, gali būti perkelti be jų sutikimo, jei jiems nebus sumažintos pajamos ir pasiūlyta pasirinkti perkėlimą arba pensiją pagal įprastas taisykles.

IV DALIS

§ 28

Folketingą sudaro vieneri rūmai iš ne daugiau kaip 179 narių, iš kurių du nariai yra renkami Farerų salose ir du nariai yra renkami Grenlandijoje.

§ 29

1. Kiekvienas Danijos pilietis, kuris turi nuolatinę gyvenamąją vietą Karalystėje ir kuris atitinka amžiaus cenzą, nustatytą šio straipsnio antrojoje dalyje, turi teisę balsuoti Folketingo rinkimuose, nebent yra pripažintas neveiksniu. Įstatymas nustato atvejus, kai gali būti atimamos rinkėjo teisės asmenims, kurių atžvilgiu yra priimti apkaltinamieji teismo nuosprendžiai ar kurie gauna valstybės pašalpas.

2. Amžiaus cenzas, reikalingas balsavimo teisei, yra nustatytas 1953 m. kovo 25 d. referendumu. Šis amžiaus cenzas, reikalingas balsavimo teisei, gali būti pakeistas įstatymu. Toks įstatymas, priimtas Folketinge, gaus Karaliaus patvirtinimą tik kai bus pateiktas referendumui pagal 42 straipsnio 5 dalį ir jeigu referendume jis nebus atmestas.

§ 30

1. Bet kuris asmuo, turintis teisę balsuoti Folketingo rinkimuose, turi teisę kandidatuoti į Foketingą, nebent jis buvo nubaustas už poelgį, kuris visuomenės akyse daro asmenį netinkamą būti Folketingo nariu.

2. Valstybės tarnautojams, kurie yra išrinkti į Folketingą, nėra būtina gauti sutikimo iš Vyriausybės dėl išrinkimo.

§ 31

1. Folketingo nariai yra renkami visuotiniu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu.

2. Taisyklės dėl rinkimų vykdymo turi būti nustatytos Rinkimų įstatyme, kuriame, siekiant užtikrinti vienodą atstovavimą įvairių nuomonių rinkėjams, bus nustatyti rinkimų būdai ir nuspręsta, ar proporcinis atstovavimas bus derinamas su rinkimais vienmandatėse apygardose.

3. Nustatant kiekvienos teritorijos vietų Folketinge skaičių, bus atsižvelgiama į gyventojų skaičių, rinkėjų skaičių ir gyventojų tankumą.

4. Rinkimų įstatymas numato taisykles, reguliuojančias pavaduojančiųjų narių rinkimus, taip pat taisykles, kaip reikėtų elgtis tais atvejais, jei iškiltų būtinybė juos perrinkti.

5. Specialiosios taisyklės, taikomos Grenlandijos atstovavimui Folketinge, gali būti nustatytos įstatymu.

§ 32

1. Folketingo nariai renkami ketverių metų laikotarpiui.
2. Karalius gali bet kuriuo metu išleisti įsakymus dėl naujų rinkimų, kurių pagrindu buvusiųjų Folketingo narių mandatai po naujųjų rinkimų nebegalioja. Tačiau įsakymas dėl naujų rinkimų negali būti išleistas paskyrus naują Vyriausybę, kol Ministras Pirmininkas neprisistato Folketingui.
3. Ministras Pirmininkas turi pareigą užtikrinti, kad nauji Folketingo rinkimai įvyktų, kol nesibaigė rinkimų laikotarpis.
4. Nė viena parlamento vieta negali likti laisva, kol nebus surengti nauji rinkimai.
5. Specialios taisyklės gali būti taikomos pagal įstatymą dėl fareriečių ir grenlandų Folketingo mandatų galiojimo pradžios ir pabaigos.
6. Jei Folketingo narys nebegali būti renkamas parlamento nariu, jis netenka savo mandato.
7. Kiekvienas naujas parlamento narys jo išrinkimo patvirtinimo dieną paskelbia iškilmingą deklaraciją dėl lojalumo Konstituciniam aktui.

§ 33

Folketingas pats nustato kiekvieno nario išrinkimo teisėtumą ir nusprendžia, ar narys yra praradęs teisę būti renkamas.

§ 34

Folketingas yra neliečiamas. Kiekvienas asmuo, kuris kėsinasi į Folketingo saugumą ar laisvę, taip pat kiekvienas asmuo, kuris išleidžia ar paklūsta bet kuriam tokiam įsakymui, bus laikomas kaltu dėl tėvynės išdavimo.

V DALIS

§ 35

1. Išrinktas Folketingas turi susirinkti 12.00 valandą dvyliktą darbo dieną po rinkimų, išskyrus tuos atvejus, kai Karalius nusprendžia anksčiau sušaukti narių susirinkimą.
2. Nedelsiant po mandatų patvirtinimo Folketingas rinkimų būdu paskiria savo Pirmininką ir vicepirmininkus.

§ 36

1. Folketingo sesijos metai prasideda pirmąjį spalio antradienį ir tęsiasi iki kitų metų pirmojo spalio antradienio.

2. Pirmąją sesijos metų dieną 12.00 valandą nariai susirenka į naujojo Folketingo sesiją.

§ 37

Folketingas susirenka toje pačioje vietoje, kur veikia Vyriausybė, išskyrus nepaprastosios padėties atvejus, kai Folketingas gali rinktis ir kitoje Karalystės vietoje.

§ 38

1. Pirmajame sesijos susirinkime Ministras Pirmininkas turi pateikti bendros būklės šalyje ir Vyriausybės siūlomų projektų ataskaitą.

2. Tokia ataskaita turi būti bendrosios diskusijos objektas.

§ 39

Folketingo Pirmininkas šaukia Folketingo susirinkimus, pranešdamas apie darbotvarkę. Pirmininkas taip pat turi sušaukti Folketingo susirinkimą pranešdamas apie darbotvarkę gavęs ne mažiau nei dviejų penktadalių Folketingo narių arba Ministro Pirmininko prašymą.

§ 40

Ministrai turi teisę dalyvauti Folketingo posėdžiuose *ex officio* ir kreiptis į Folketingą debatų metu tiek dažnai, kiek jie pageidauja, jei tvirtai laikosi Folketingo tvarkos ir procedūrų. Jie turi teisę balsuoti tik tuomet, jeigu yra Folketingo nariais.

§ 41

1. Bet kuris Folketingo narys turi teisę siūlyti įstatymų ir kitus projektus.

2. Joks įstatymo projektas negali būti patvirtintas, kol Folketinge neįvyko trys projekto svarstymai.

3. Du penktadaliai Folketingo narių turi teisę kreiptis į Pirmininką, kad trečiasis įstatymo projekto svarstymas neįvyktų anksčiau nei po dvylikos darbo dienų po antrojo projekto svarstymo. Prašymas turi būti rašytinis ir pasirašytas visų besikreipiančių narių. Tačiau atidėjimai netaikomi finansų, papildomų asignavimų, laikinų asignavimų, Vyriausybės paskolų,

natūralizacijos, nusavinimo, netiesioginio apmokestinimo įstatymų projektams ir nenumatytais atvejais, kai atidėjimas negali būti taikomas dėl įstatymo tikslo.

4. Naujų rinkimų atveju ir sesijos metų pabaigoje visi įstatymų ir kiti projektai, kurie nebuvo galutinai patvirtinti, bus laikomi negaliojančiais.

§ 42

1. Patvirtinus įstatymo projektą Folketinge, trečdalis Folketingo narių turi teisę per tris darbo dienas nuo galutinio įstatymo projekto patvirtinimo paprašyti, kad Pirmininkas pateiktų įstatymo projektą referendumui. Toks prašymas turi būti pateiktas raštu ir pasirašytas visų besikreipiančių narių.

2. Išskyrus atvejį, numatytą 7 dalyje, joks įstatymo projektas, kuris gali būti pateiktas referendumui (žr. 6 dalį), negaus Karaliaus pritarimo tol, kol nesuėjo terminas, įtvirtintas 1 dalyje, arba tol, kol neįvyko referendumas.

3. Paprašius Folketingo įvykdyti referendumą dėl įstatymo projekto, Folketingas turi teisę per penkias darbo dienas nuo galutinio įstatymo projekto patvirtinimo atšaukti tokį įstatymo projektą.

4. Tais atvejais, kai Folketingas nepriėmė sprendimo, nurodyto 3 dalyje, pranešimas dėl įstatymo projekto tvirtinimo referendume turi būti nedelsiant pateiktas Ministrui Pirmininkui, kuris paskelbia įstatymo projektą kartu su pranešimu, kad bus vykdomas referendumas. Referendumas Ministro Pirmininko sprendimu turi įvykti ne anksčiau kaip po dvylikos ir ne vėliau kaip po aštuoniolikos darbo dienų nuo įstatymo ir referendumo paskelbimo.

5. Referendumo metu balsai bus skaičiuojami už arba prieš įstatymo projektą. Tam, kad įstatymo projektas būtų atmestas, dauguma balsuojančių rinkėjų, kurie sudaro ne mažiau kaip trisdešimt procentų visų rinkimų teisę turinčių asmenų, turi balsuoti prieš įstatymo projektą.

6. Finansų, papildomų asignavimų, laikinų asignavimų, Vyriausybės paskolų, valstybės tarnautojų (pataisų), atlyginimų ir pensijų, natūralizacijos, nusavinimo, apmokestinimo (tiesioginio ir netiesioginio) įstatymų projektai, taip pat sutartinių įsipareigojimų panaikinimo įstatymų projektai negali būti teikiami referendumui. Ši nuostata taikoma ir įstatymų projektams, minimiems 8, 9, 10 ir 11 straipsniuose, taip pat rezoliucijoms, nurodytoms 19 straipsnyje, jeigu jos turi teisės normos formą, išskyrus atvejus, kai specialiuosiuose aktuose nustatoma, kad tokios rezoliucijos bus teikiamos referendumui. Konstitucinio akto pakeitimai atliekami pagal taisykles, nustatytas 88 straipsnyje.

7. Nepaprastosios padėties atveju įstatymo projektui, kuris galėtų būti pateiktas referendumui, gali būti gautas Karaliaus pritarimas nedelsiant po priėmimo, jei įstatyme nustatyta tokia įsigaliojimo tvarka. Šio straipsnio 1 dalyje nustatytais atvejais, kai trečdalis Folketingo narių prašo surengti referendumą dėl įstatymo ar kito akto, kuriam gautas Karaliaus pritarimas, toks referendumas yra vykdomas pagal anksčiau nurodytas taisykles. Kai referendume akto projektas yra atmetamas, Ministras Pirmininkas ilgai nedelsdamas paskelbia rezultatus ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo įvykusio referendumo. Nuo tokio paskelbimo dienos aktas tampa negaliojančiu.

8. Referendumų Farerų salose ir Grenlandijoje vykdymo taisyklės yra nustatomos įstatymu.

§ 43

Jokie mokesčiai negali būti įvesti, pakeisti ar panaikinti be įstatymo; taip pat joks asmuo negali būti pašauktas į karo tarnybą arba jokia valstybės paskola negali būti gauta nesivadovaujant įstatymu.

§ 44

1. Joks užsienietis negali būti natūralizuotas ne pagal įstatymą.

2. Užsieniečių teisės tapti nekilnojamojo turto savininkais turi būti nustatytos įstatymu.

§ 45

1. Finansų įstatymų projektai kitiems biudžetiniams metams turi būti pateikti Folketingui ne vėliau kaip keturi mėnesiai iki naujų finansinių metų pradžios.

2. Tais atvejais, kai kitų metų biudžeto įstatymų svarstymo nespėjama baigti iki kitų finansinių metų pradžios, Folketingui turi būti pateiktas laikinasis asignavimų skyrimo įstatymo projektas.

§ 46

1. Jokie mokesčiai negali būti renkami tol, kol atitinkamas finansų įstatymas arba laikinųjų asignavimų aktas nebus patvirtintas Folketinge.

2. Jokios išlaidos negali būti apmokėtos, jeigu Folketinge nėra priimtas atitinkamas finansų, papildomų asignavimų ar laikinųjų asignavimų įstatymas.

§ 47

1. Valstybinės ataskaitos turi būti pateiktos Folketingui ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo finansinių metų pabaigos.

2. Folketingas paskiria auditorius. Jie peržiūri metines valstybines ataskaitas, kad būtų užtikrinta, jog visos valstybės pajamos būtų tinkamai užfiksuotos ir kad jokios išlaidos nebūtų apmokėtos, kurios nėra nustatytos finansų įstatyme ar kitame asignavimo akte. Jie gali pareikalauti visos reikalingos informacijos ir turi teisę gauti visus reikalingus dokumentus. Taisyklės, nustatančios auditorių skaičių ir jų pareigas, turi būti nustatytos įstatymu.

3. Valstybinės ataskaitos kartu su auditorių ataskaita pateikiamos Folketingo sprendimui.

§ 48

Folketingas pats nustato savo darbo tvarkos taisykles, įskaitant taisykles, reguliuojančias jo veiklą ir tvarkos palaikymą.

§ 49

Folketingo posėdžiai yra vieši. Tačiau Pirmininkas ar atitinkamas skaičius, nustatytas procedūrų taisyklėse, narių, arba ministras gali pareikalauti visų neįgaliotų asmenų pašalinimo. Toks sprendimas yra priimamas nerengiant atskiro Folketingo svarstymo dėl klausimo, ar posėdyje svarstytini klausimai turėtų būti nagrinėjami viešame, ar uždarame posėdyje.

§ 50

Tam, kad sprendimas būtų priimtas, posėdyje turi dalyvauti ir balsuoti daugiau nei pusė Folketingo narių.

§ 51

Folketingas turi teisę sudaryti komitetus iš savo narių tam, kad būtų išnagrinėti bendros svarbos klausimai. Šie komitetai yra įgalioti pareikalauti rašytinės ar žodinės informacijos tiek iš privačių asmenų, tiek iš valstybinių institucijų.

§ 52

Folketingo narių rinkimai į komitetus ir į specialiąsias pareigas vyks vadovaujantis proporciniu atstovavimu.

§ 53

Folketingo sutikimu bet kuris narys gali pateikti klausimą svarstyti ir paprašyti ministrų paaiškinimo.

§ 54

Peticijos Folketingui gali būti pateiktos tik per kurį nors narį.

§ 55

Įstatymu turi būti numatyta, kad Folketingas skiria vieną arba du asmenis, nesančius Folketingo nariais, prižiūrėti civilinę ir karinę valstybės administraciją.

§ 56

Folketingo nariai įsipareigoja tik savo sąžinei ir nėra susaistyti jokių savo rinkėjų nurodymų.

§ 57

Joks Folketingo narys negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ar kokiu nors būdu įkalintas be Folketingo pritarimo, išskyrus užtiktas nusikaltimo vietoje. Joks Folketingo narys be Folketingo sutikimo negali būti patrauktas atsakomybėn už savo pareiškimus Folketinge.

§ 58

Folketingo nariams mokamas atlygis yra nustatytas rinkimų įstatyme.

VI DALIS

§ 59

1. Aukščiausiasis Karalystės Teismas susideda iš ne daugiau kaip penkiolikos vyriausių Aukštojo Karalystės Teisingumo Teismo narių (pagal pareigų ėjimo trukmę) ir tokio paties skaičiaus narių, paskirtų Folketingo šešeriems metams pagal proporcinį atstovavimą. Kiekvienam nariui išrenkamas vienas ar daugiau pakaitinių. Joks Folketingo narys negali būti išrinktas Aukščiausiojo Karalystės Teismo nariu arba veikti kaip Aukščiausiojo Karalystės Teismo narys. Kai tam tikrais atvejais kai kurie Aukštojo Karalystės Teisingumo Teismo nariai negali dalyvauti bylos nagrinėjime, tiek pat Aukščiausiojo Karalystės Teismo narių, išrinktų paskutiniuose Folketingo rinkimuose, palieka savo pareigas.

2. Aukščiausiasis Karalystės Teismas išsirenka pirmininką iš savo narių.

3. Tais atvejais, kai byla buvo pateikta Aukščiausiajam Karalystės Teismui, Folketingo išrinkti nariai išsaugo savo pareigas visam bylos nagrinėjimo laikotarpiui, net jeigu jų paskyrimo terminas būtų pasibaigęs.

4. Taisyklės dėl Aukščiausiojo Karalystės Teismo yra nustatomos įstatymu.

§ 60

1. Aukščiausiasis Karalystės Teismas nagrinėja bylas, kurias pradeda Karalius arba Folketingas prieš ministrus.

2. Folketingo sutikimu Karalius taip pat gali pradėti bylų prieš kitus asmenis nagrinėjimą Aukščiausiajame Karalystės Teisme dėl nusikaltimų, kuriuos Karalius laiko ypač pavojingais valstybei.

§ 61

Teisminė valdžia gali būti įgyvendinama tik įstatymo pagrindu. Ypatingieji teisingumo teismai, turintys teisingumo vykdymo įgaliojimus, negali būti steigiami.

§ 62

Teismai visuomet išlieka atskirti nuo vykdomosios valdžios. Konkrečios taisyklės nustatomos įstatyme.

§ 63

1. Teisingumo teismai yra įgalioti spręsti bet kuriuos klausimus, susijusius su vykdomąja valdžia; tačiau bet kuris asmuo, pageidaujantis pradėti tokią bylą, negali išvengti laikino vykdomosios valdžios nurodymų laikymosi.

2. Klausimai, susiję su vykdomąja valdžia, gali būti įstatymu nukreipti vienam ar daugiau administracinių teismų, tačiau apeliacijos dėl administracinių teismų sprendimų bus nagrinėjamos Aukščiausiajame Karalystės Teisme. Konkrečios taisyklės nustatomos įstatymu.

§ 64

Atlikdami savo pareigas, teisėjai vadovaujasi tik įstatymu. Jie negali būti atleisti, išskyrus teismo sprendimu, taip pat negali būti perkelti prieš jų valią, išskyrus atvejus, kai yra atliekamas teisingumo teismų pertvarkymas. Tačiau teisėjas, kuriam suėjo 65 metai, gali būti atleistas, tik jam negali būti sumažintos pajamos tol, kol nesuėjo priverstinis išėjimo į pensiją amžius.

§ 65

1. Visi teisingumo vykdymo posėdžiai tiek, kiek yra įmanoma, turi būti vieši ir žodiniai.

2. Pasauliečiai dalyvauja baudžiamajame procese. Atvejus ir tokio dalyvavimo formą, įskaitant kurių bylų nagrinėjime dalyvaus prisiekusieji, turi būti nustatyti įstatymu.

VII DALIS

§ 66

Valstybinės bažnyčios konstitucija tvirtinama įstatymu.

§ 67

Piliečiai turi laisvę formuoti bendruomenes Dievui garbinti savo įsitikinimų pagrindu, jei nieko, priešingo gerai moralei ar viešai tvarkai, nebus mokoma ar vykdoma.

§ 68

Niekas nėra įpareigotas remti asmeniniais įnašais jokios religinės bendruomenės, išskyrus kurios narys yra.

§ 69

Nuo Valstybinės bažnyčios atsiskyrusių religinių bendruomenių veikimo tvarka yra nustatyta įstatymu.

§ 70

Jokiam asmeniui dėl jo religijos ar kilmės negali būti atimta galimybė naudotis visomis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis, taip pat jis negali išvengti jokių bendrų pilietinių pareigų vykdymo nurodytais pagrindais.

VIII DALIS

§ 71

1. Asmens laisvė neliečiama. Jokiam Danijos piliečiui jokiu būdu negali būti atimta laisvė politinių ar religinių įsitikinimų pagrindu arba dėl kilmės.

2. Asmens laisvė gali būti atimta tik tada, kai tai yra leidžiama pagal įstatymą.

3. Bet kuris asmuo, kuris buvo sulaikytas, per 24 valandas turi būti pristatytas teisėjui. Jeigu sulaikytas asmuo negali būti nedelsiant paleistas, teisėjas kuo greičiau, bet ne vėliau kaip per tris dienas, nusprendžia, nurodydamas priežastis, ar suimtas asmuo turi būti perkeltas į kalėjimą; tais atvejais, kai jis gali būti paleistas už užstatą, turi būti nustatytas užstato

pobūdis ir suma. Grenlandijos atveju galima nukrypti nuo įstatymo, jeigu dėl vietos aplinkybių tokie nukrypimai gali būti laikomi būtinais.

4. Teisėjo nutarimas gali būti suinteresuoto asmens atskirai apskųstas aukštesnės instancijos teisingumo teismui.

5. Joks asmuo negali būti suimtas už nusikalstamą veiką, dėl kurios yra skiriama tik bauda arba sušvelnintas laisvės atėmimas.

6. Ne baudžiamojo proceso metu laisvės atėmimo, pritaikyto ne pagal teismo sprendimą ir neleidžiamo pagal užsieniečių teisinį reguliavimą, teisėtumas gali būti svarstomas asmens, kurio laisvė buvo suvaržyta, prašymu arba kito asmens, veikiančio jo vardu, prašymu įprastuose teisingumo teismuose arba kitose teisminėse įstaigose sprendimui priimti. Taisyklės, reguliuojančios šią procedūrą, turi būti nustatytos įstatymu.

7. Asmenys, nurodyti 6 dalyje, turi būti prižiūrimi Folketingo sudarytos komisijos, į kurią gali būti leidžiama kreiptis suinteresuotiems asmenims.

§ 72

Būstas neliečiamas. Namų paieškos, arešto ir laiškų bei kitų dokumentų analizė, taip pat bet koks slaptumo pažeidimas, padarytas pašto, telegrafo ir telefono priemonėmis, negalimas be teismo leidimo, išskyrus atvejus, kai ypatinga išimtis yra leidžiama pagal įstatymą.

§ 73

1. Nuosavybės teisė neliečiama. Joks asmuo negali būti verčiamas atiduoti savo turtą, išskyrus kai to reikalauja viešasis interesas. Tai gali būti atliekama tik įstatyme numatytu būdu ir tik atlyginant visą turto vertę.

2. Kai yra priimamas įstatymas dėl turto nusavinimo, trečdalis Folketingo narių turi teisę per tris darbo dienas nuo galutinio įstatymo projekto patvirtinimo pareikalauti, kad projektas nebūtų pateiktas tvirtinti Karaliui iki naujų Folketingo rinkimų ir kol įstatymo projektas dar kartą nebus patvirtintas Folketingo susirinkime.

3. Bet koks klausimas dėl nusavinimo akto teisėtumo ir kompensacijos sumos gali būti svarstomas teisingumo teismuose. Klausimų, susijusių su kompensacijos suma, svarstymas įstatymu gali būti pavestas specialiai tam tikslui įsteigtiems teisingumo teismams.

§ 74

Bet koks laisvos ir lygios galimybės užsiimti verslu apribojimas, kuris nėra pagrįstas viešuoju interesu, turi būti panaikintas įstatymu.

§ 75

1. Siekiant užtikrinti viešąjį interesą, turi būti stengiamasi užtikrinti darbą kiekvienam darbingam piliečiui tokiomis sąlygomis, kurios užtikrins jo gyvenimą.

2. Tas, kas nepajėgia išlaikyti savęs ar savo išlaikytinių, kai joks kitas asmuo nėra atsakingas už jo paramą, turi teisę gauti valstybės pagalbą, jei jis šiuo atžvilgiu laikysis įstatyme įtvirtintų pareigų.

§ 76

Visi mokyklinio amžiaus vaikai turi teisę į nemokamą mokymą vidurinėse mokyklose. Tėvai arba globėjai, kurie patys pasirūpina, kad vaikai gautų išsilavinimą, atitinkantį bendruosius vidurinių mokyklų reikalavimus, nebus įpareigoti vesti savo vaikus mokytis į viešąją mokyklą.

§ 77

Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai skelbti savo mintis spaudoje, raštu ir žodžiu, tačiau prisiimant atsakomybę prieš teismą. Cenzūra ir kitos prevencinės priemonės niekuomet nebus vėl įvestos.

§ 78

1. Piliečiai turi teisę be išankstinio leidimo laisvai burtis į asociacijas bet kuriam teisėtam tikslui.

2. Asociacijos, naudojančios smurtą ar siekiančios savo tikslų smurtu, kurstymu smurtauti arba panašia baustina įtaka asmenims, turintiems kitą požiūrį, bus panaikintos teismo sprendimu.

3. Jokia asociacija negali būti panaikinta Vyriausybės priemonėmis; tačiau asociacija gali būti laikinai uždrausta, jei nedelsiant bus pradėtos procedūros dėl jos panaikinimo.

4. Bylos, susijusios su politinių asociacijų panaikinimu, gali būti nagrinėjamos Aukščiausiajame Karalystės Teisingumo Teisme be jokio specialaus leidimo.

5. Teisinės panaikinimo pasekmės nustatomos įstatyme.

§ 79

Piliečiai be išankstinio leidimo turi teisę į neginkluotus susirinkimus. Policija turi teisę dalyvauti viešuosiuose susirinkimuose. Susirinkimai po atviru dangumi gali būti uždrausti, kai egzistuoja grėsmė, jog tokie susirinkimai gali sukelti pavojų viešajai tvarkai.

§ 80

Neramumų atveju ginkluotosios pajėgos, jeigu jų nepuola, gali imtis veiksmų tik tokiu atveju, jeigu minia, tris kartus Karaliaus ir įstatymo vardu paprašyta išsiskirstyti, nepakluso.

§ 81

Kiekvienas vyras, galintis naudoti ginklą, yra įpareigotas dalyvauti valstybės gynyboje pagal įstatyme nustatytas taisykles.

§ 82

Savivaldybių teisė, valstybei prižiūrint, savarankiškai tvarkyti savo reikalus nustatoma įstatymu.

§ 83

Visos įstatymais numatytos privilegijos, susijusios su kilmingumu, titulu ir laipsniu, turi būti panaikintos.

§ 84

Jokie feodai, riboto paveldėjimo žemė ar įšaldytas turtas negali būti ateityje sukurti.

§ 85

71, 78 ir 79 straipsnių nuostatos gynybos pajėgų atžvilgiu taikomos tik atsižvelgiant į iš karo įstatymų išplaukiančius apribojimus.

IX DALIS

§ 86

Amžiaus cenzas vietinės valdžios rinkėjams ir parapijos tarybų rinkėjams yra toks pat, koks taikomas Folketingo rinkėjams. Farerų saloms ir Grenlandijai taikomas amžiaus cenzas vietos valdžios rinkėjams ir parapijos tarybų rinkėjams yra toks, koks nustatytas įstatymu arba nustatytas remiantis įstatymu.

§ 87

Islandijos piliečiai, kurie turi lygias teises su Danijos piliečiais pagal Danijos ir Islandijos Sąjungos (Panaikintas) ir t. t., Aktą, toliau naudosis lygiomis teisėmis su Danijos piliečiais pagal Konstitucinio akto nuostatas.

X DALIS

§ 88

Jeigu Folketingas priima įstatymą dėl naujos konstitucinės nuostatos ir Vyriausybė pageidauja tęsti procedūrą, turi būti išleistas Folketingo rinkimų įsakymas. Jeigu nepakeistam projektui po rinkimų pritariama naujos sudėties Folketinge, projektas per šešis mėnesius nuo galutinio patvirtinimo bus pateiktas rinkėjams patvirtinti arba atmesti tiesioginiu balsavimu. Balsavimo taisyklės nustatomos įstatymu. Jeigu dauguma asmenų, dalyvaujančių balsavime, bet ne mažiau kaip 40 procentų visų rinkimų teisę turinčių asmenų balsavo už projektą po galutinio Folketingo patvirtinimo ir jeigu projektui pritaria Karalius, jis tampa integralia Konstitucinio akto dalimi.

XI DALIS

§ 89

Šis Konstitucinis aktas įsigalioja iš karto, išskyrus tai, kad paskutinį kartą išrinktas Rigsdagas pagal 1915 m. birželio 5 d. Danijos Karalystės Konstitucinį aktą su 1920 m. rugsėjo 10 d. pakeitimais toliau veiks, kol nebus sušaukti rinkimai pagal taisykles, nustatytas IV dalyje. Kol bus surengti nauji rinkimai, nuostatos dėl Rigsdago, įtvirtintos 1915 m. birželio 5 d. Danijos Karalystės Konstituciniame akte su 1920 m. rugsėjo 10 d. pakeitimais, liks galioti.

1953 m. kovo 27 d. Sosto paveldėjimo aktas

(su 2009 m. birželio 12 d. pakeitimais)

§ 1

Sostas bus paveldimas Karaliaus Kristijono X ir Karalienės Aleksandrijos palikuonių.

§ 2

Mirus Karaliui ar Karalienei, sostas pereina jo / jos sūnui ar dukrai, vyresniam vaikui turint viršenybę prieš jaunesnį vaiką. Jeigu vienas iš Karaliaus ar Karalienės vaikų miršta, velionio palikuoniai užima jo vietą tiesioginio paveldėjimo būdu ir pagal 1 straipsnyje nustatytas taisykle.

§ 3

Karaliaus ar Karalienės, kurie nepalieka palikuonių, galinčių paveldėti sostą, mirties atveju sostas perduodamas Karaliaus arba Karalienės broliui ar seseriai. Karaliui ar Karalienei turint keletą brolių ar seserų arba jeigu vienas iš brolių ar seserų yra miręs, atitinkamai bus taikomos 2 straipsnio taisyklės.

§ 4

Jeigu nėra asmens, turinčio teisę paveldėti pagal 2 ir 3 straipsnius, sostas yra perduodamas artimiausiam šoninės linijos Karaliaus Kristijono X ir Karalienės Aleksandrijos palikuoniui pagal tiesioginį paveldėjimą ir vyresniems turint pirmenybę prieš jaunesnius, kaip yra nustatyta 2 ir 3 straipsniuose.

§ 5

Tik vaikai, gimę teisėtoje santuokoje, turi teisę į sosto paveldėjimą. Karaliaus ar Karalienės vedyboms reikalingas Folketingo pritarimas. Jeigu asmuo, turintis teisę paveldėti sostą, veda be Valstybės Taryboje Karaliaus ar Karalienės išreikšto pritarimo, toks asmuo netenka teisės į sosto paveldėjimą, kartu su jo vaikais ir vaikų palikuoniais.

§ 6

2–5 straipsnių nuostatos taikomos atitinkamai ir Karaliaus ar Karalienės sosto atsižadėjimo atveju.

§ 7

Šis aktas įsigalioja kartu su 1953 m. birželio 5 d. Danijos Konstituciniu aktu.

ESTIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

1918 m. vasario 24 d. paskelbta Nepriklausomybės deklaracija ženklina nepriklausomos Estijos valstybės teisines ištakas. Deklaracija reiškėsi ne tik kaip teisinis, bet ir kaip ideologinis dokumentas, įprasminęs Estijos žmonių valią gyventi laisvoje ir nepriklausomoje valstybėje, grindžiamoje įstatymo viršenybe, pagarba žmogaus ir tautinių mažumų teisėms, lygiateisiškumu, demokratija bei kitomis pamatinėmis vertybėmis. Valstybingumo pradžia taip pat tapo Estijos valstybės konstitucionalizmo genezės impulsu. Jau 1920 m. birželio 15 d. buvo priimta pirmoji Estijos Respublikos Konstitucija. Vėliau Estijos konstitucionalizmo istoriją tęsė 1934 m. ir 1938 m. Estijos Respublikos konstitucijos, kol pastarosios veikimą *de facto* nutraukė 1940 m. Sovietų Sąjungos įvykdyta Estijos okupacija ir aneksija. Sąlygos nepriklausomos Estijos valstybės atstatymui ir jos konstitucinės raidos tąsai ėmė klostytis tik po pusės amžiaus.

1991 m. rugpjūčio 20 d. Estijos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą dėl Estijos nepriklausomybės atkūrimo ir paskelbė kreipimąsi į pasaulio valstybių parlamentus ir vyriausybes. Nepriklausomybės atkūrimo akte buvo pabrėžta, kad yra atkuriama 1918 m. vasario 24 d. paskelbta Estijos Respublikos nepriklausomybė, o kreipimesi į pasaulio valstybes buvo kviečiama pripažinti atkurtą nepriklausomą Estijos Respubliką ir atnaujinti dėl okupacijos nutrūkusius diplomatinius santykius.

Kitas jau nepriklausomos ir suverenios valstybės valdžios uždavinys buvo parengti naują konstituciją. Šiam tikslui pariteto pagrindais (po 30 atstovų) iš Aukščiausiosios Tarybos ir Estijos Kongreso narių buvo sudaryta Konstitucinė Asamblėja. 1992 m. balandį Konstitucijos projektas buvo pateiktas Aukščiausiajai Tarybai. Jai pritarus naujos Konstitucijos projektui, Konstitucijos priėmimo klausimas galutinai buvo sprendžiamas referendumu. 1992 m. birželio 28 d. įvykusiame referendume „už“ balsavus beveik 408 tūkstančiams, „prieš“ – kiek daugiau nei 36 tūkstančiams balsavusiųjų, Konstitucija buvo priimta. Ji įsigaliojo 1992 m. liepos 3 d.

Teisinėje literatūroje teigiama, kad 1992 m. Estijos Respublikos Konstituciją sudaro trys dokumentai: Estijos Respublikos Konstitucija, Estijos

Respublikos Konstitucijos įgyvendinimo įstatymas ir Estijos Respublikos Konstitucijos pakeitimo aktas.

Konstitucijoje tiesiogiai nenurodoma, kad jos įgyvendinimo įstatymas yra sudėtinė Konstitucijos dalis, tačiau tokia išvada galėtų būti daroma atsižvelgiant į keletą aspektų. Pirma, Estijos Respublikos Konstitucijos įgyvendinimo įstatymas buvo priimtas referendume 1992 m. birželio 28 d. kartu su Estijos Respublikos Konstitucija. Antra, šis įstatymas nustatė Konstitucijos įsigaliojimo tvarką, Konstitucijoje numatytų valstybės valdžios institucijų formavimo principus bei terminus, apibrėžė kai kurių Konstitucijoje vartojamų sąvokų turinį ir kt. Trečia, įstatyme buvo įtvirtinta, kad teisės aktai, galioję Estijos Respublikoje iki Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir Konstitucijos įgyvendinimo įstatymui. Ketvirta, Estijos Respublikos Konstitucijos įgyvendinimo įstatymas numatė, kad ginčus dėl teisės aktų atitikties Estijos Respublikos Konstitucijai ir jos įgyvendinimo įstatymui sprendžia Aukščiausiasis Teismas. Penkta, Estijos Respublikos Konstitucijos įgyvendinimo įstatymas galėjo būti keičiamas tik ta pačia tvarka, kokia buvo nustatyta Konstitucijai keisti.

Kito dokumento – Estijos Respublikos Konstitucijos pakeitimo akto (priimtas 2003 m. rugsėjo 14 d. vykusiame referendume) – nuostatos irgi nebuvo inkorporuotos į Konstitucijos tekstą, todėl šis aktas taip pat laikytinas sudedamąja Konstitucijos dalimi. Konstitucijos pakeitimo akte įtvirtinamos keturios konstitucinės nuostatos. Pirmoji skelbia, kad Estija gali priklausyti Europos Sąjungai laikantis pagrindinių Estijos Respublikos Konstitucijos principų. Antroji nurodo, kad Estijai prisijungus prie Europos Sąjungos Estijos Respublikos Konstitucija bus taikoma atsižvelgiant į teises ir pareigas, kylančias iš Stojimo sutarties. Trečioji įtvirtina, kad šis aktas gali būti keičiamas tik referendumu. Ketvirtoji nuostata numato, kad aktas įsigalioja praėjus trims mėnesiams nuo jo paskelbimo dienos. Kaip matyti iš paties teisės akto turinio, Estijos Respublikos Konstitucijos pakeitimo aktas buvo priimtas siekiant konstituciškai sureguliuoti šalies narystės Europos Sąjungoje teisinius klausimus. Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje apie šių pataisų, atveriančių kelią Estijos narystei Europos Sąjungoje, įgyvendinimo būdą ir šio akto vietą nacionalinės teisės sistemoje konstatuojama, kad 2003 m. rugsėjo 14 d. Konstitucija buvo pakeista referendumu, pasirinkus tokį jos keitimo modelį, kuriuo Konstitucijos pataisos yra priimamos kaip atskiri konstituciniai aktai, o Konstitucijos tekstas formaliai nesikeičia. Tačiau nuo šiol visada Konstitucijos nuostatos privalo

būti aiškinamos atsižvelgiant į padarytus pakeitimus ir turi būti taikomos tiek, kiek minėtiems pakeitimams neprieštarauja.

Pagrindinis Estijos Respublikos konstitucinis aktas, oficialiai vadinamas Estijos Respublikos Konstitucija, yra sudarytas iš preambulės ir 168 straipsnių, suskirstytų į 15 skyrių. Preambulėje reiškiamas Estijos tautos ryžtas bei tvirta valia stiprinti ir plėtoti valstybę, sukurtą nenuslopinamos estų tautos apsisprendimo teisės pagrindu ir paskelbtą 1918 m. vasario 24 d.; toji valstybė yra grindžiama laisvės, teisingumo ir teisės principais, ji užtikrina santarvę šalyje ir išorinę taiką, pažangą ir gerovę dabartinei ir ateities kartoms, estų tautos, kalbos ir kultūros išsaugojimą per amžius. Pabrėžiant konstitucinio reguliavimo tęstinumą ir nepertraukiamumą preambulėje nurodoma, kad šią Konstituciją Estijos tauta priėmė referendume, vadovaudamasi 1938 m. įsigaliojusios Konstitucijos 1 straipsniu.

Estijos Aukščiausiojo Teismo, kaip konstitucinės kontrolės institucijos, sprendimuose yra pripažintas normatyvinis (teisinis) preambulės nuostatų pobūdis, todėl joje deklaruojamos vertybės ir principai svarbūs aiškinant kitų Konstitucijos normų bei principų turinį.

Minėta, kad Estijos Respublikos Konstitucijos pagrindinė dalis yra suskirstyta į 15 skyrių. Kiekvienas skyrius yra susijęs su tam tikru konstituciniu institutu ar bendraisiais konstitucinio reguliavimo principais. Galima teigti, kad šioje Konstitucijoje yra išskiriami jos priėmimo laikmečio – ketvirtojo pasaulio konstitucijų raidos etapo – valstybių konstitucijoms įprasti institutai. I skyriuje, pavadintame „Bendrosios nuostatos“, įtvirtinami pamatiniai Estijos valstybingumo ir konstitucinės santvarkos principai, valstybės simboliai ir kita. Kituose Konstitucijos skyriuose reguliuojamų klausimų sritį gana aiškiai atspindi jiems suteikti pavadinimai: II skyrius – „Pagrindinės teisės, laisvės ir pareigos“, III skyrius – „Tauta“, IV skyrius – „*Riigikogu*“ (parlamentas), V skyrius – „Respublikos Prezidentas“, VI skyrius – „Respublikos Vyriausybė“, VII skyrius – „Įstatymų leidyba“, VIII skyrius – „Finansai ir valstybės biudžetas“, IX skyrius – „Užsienio santykiai ir tarptautinės sutartys“, X skyrius – „Valstybės gynimas“, XI skyrius – „Valstybės audito tarnyba“, XII skyrius – „Teisingumo kancleris“, XIII skyrius – „Teismai“, XIV skyrius – „Vietos savivalda“, XV skyrius – „Konstitucijos keitimas“.

Pagrindinės teisės, laisvės ir pareigos Estijos Respublikos Konstitucijoje, kaip minėta, reglamentuojamos II skyriuje. Apie šio instituto konstitucinę svarbą galima spręsti jau vien iš to, kad Konstitucijos pagrindinėje dalyje jį lenkia tik visam konstituciniam reguliavimui itin svarbūs principai, įtvirtinti

I Konstitucijos skyriuje. Kita vertus, negalima nepasakyti, kad II Konstitucijos skyriaus straipsniai sudaro daugiau nei ketvirtadalį visos Konstitucijos straipsnių. Nepaisant šio skyriaus nuostatų gausos jis neįtvirtina baigtinio teisių, laisvių ir pareigų katalogo. Apie vienas ar kitas teises yra kalbama ir kituose Konstitucijos skyriuose. Antai rinkimų teisė įtvirtinta 57 ir 61 straipsniuose (atitinkamai III ir IV sk.), su valstybės gynyba susiję kai kurie asmens teisinio statuso klausimai reguliuojami 124 straipsnyje (X sk.). Maža to, Estijos Konstitucijoje aiškiai nurodoma, kad II jos skyriuje įtvirtintos teisės, laisvės ir pareigos nepaneigia kitų teisių, laisvių ir pareigų, kurios kyla iš Konstitucijos dvasios ar ją atitinka, taip pat dera su žmogaus orumo, socialinio teisingumo, demokratijos ir teisinės valstybės principais (10 str.). Šioje nuostatoje įprasmintas *atviro teisių sąrašo* konstitucinis pripažinimas. Dėl to teisių katalogas Konstitucijos prasme traktuojamas kaip besiplėtojantis atsižvelgiant į visuomenės pažangą bei socialinių santykių pokyčius. Svarbu pabrėžti, kad šiuo požiūriu teisėms ir laisvėms plėtoti nebūtina Konstitucijos *expressis verbis* kaita. Teisių plėtotė užtikrinama per oficialiąją konstitucinę doktriną. Estijos Aukščiausiojo Teismo praktika liudija tokią tikrovę.

Nors Konstitucija įtvirtina platų teisių bei laisvių katalogą, nereikėtų pamiršti, jog daugeliu atveju jos nėra absoliučios. Tai akivaizdu iš Konstitucijos nuostatų, apibrėžiančių teisių ir laisvių įgyvendinimo sąlygas, ir normų, nustatančių konstitucinius jų ribojimo pagrindus. Joje sakoma, kad teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik remiantis Konstitucija, o tokie ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje ir negali pažeisti ribojamų teisių bei laisvių esmės.

1992 m. Estijos Konstitucija nustato respublikinę valstybės valdymo formą, demokratinį politinį režimą. Jau pirmajame Estijos Respublikos Konstitucijos straipsnyje, *inter alia*, sakoma, kad Estija yra nepriklausoma ir suvereni demokratinė respublika. Valstybės valdymo forma – respublika – buvo įtvirtinta ir tarpukario Estijos konstitucijose. Šiandienėje Estijos Konstitucijoje tokia valdymo forma išreiškiama ne tik įvardijant valstybę kaip respubliką. Ją liudija valstybės valdžios institucijų formavimo tvarka ir veiklos trukmė, valstybės valdžios periodinė kaita, o ypač tautos, kaip ypatingo konstitucinio subjekto, vaidmuo kuriant valstybę. Respublikinė valdymo forma neatsiejama nuo demokratiškumo ir tautos suvereniteto, kaip konstitucionalizmo *conditio sine qua non*, principų. Todėl neatsitiktinai Konstitucijoje skelbiama: „aukščiausioji valstybės valdžia priklauso Tautai“ (1 str.); „aukščiausiąją valstybės valdžią Tauta vykdo per piliečius,

turinčius teisę balsuoti *Riigikogu* rinkimuose ir referendume“ (56 str.). Šiuose principuose regima tautos, kaip aukščiausios valstybės valdžios turėtojos, ir valstybės šaltinio konstitucinė maksima. Tauta įgyvendina jai priklausančią valstybės valdžią Konstitucijoje numatytomis formomis.

Čia derėtų paminėti, kad tyrinėjant Estijos Konstituciją ir joje įtvirtintus tiesioginės demokratijos institutus, per kuriuos tauta, būdama aukščiausios suverenios galios turėtoja, tiesiogiai dalyvauja priimdama svarbiausius valstybės sprendimus, pasigendama daugumoje pasaulio valstybių pripažinto konstitucinio demokratinio instrumento – tautos teisės inicijuoti įstatymų leidybą. Siūlymai pagrindiniame šalies teisės akte numatyti tokią piliečių teisę nesulaukė pakankamo palaikymo. Konstitucinė Asamblėja nepritarė šios teisės įtvirtinimui motyvuodama tuo, kad kiekvienam *Riigikogu* nariui bus suteikta galimybė pateikti įstatymo projektą, o jis, būdamas tautos atstovu ir matydamas tam tikros visuomenei aktualios problemos reikšmingumą, inicijuos įstatymų leidybos procesą.

Nagrinėjant Estijos valdymo formą šiek tiek keblesnė, bent jau iš pirmo žvilgsnio, atrodo respublikos tipo identifikavimo problema. Konstitucijoje niekur tiesiogiai nepasakoma, kokio tipo respublikai priskirtina Estijos valdymo forma: parlamentinei, prezidentinei ar mišriajai? Prieš atsakant į šį klausimą pirmiausia reikėtų prisiminti bent keletą respublikinės valdymo formos tipologijos kriterijų. Teisės mokslinėje doktrinoje dažniausiai nurodoma, kad pagrindinis respublikos tipo nustatymo kriterijus – kam yra atskaitinga vyriausybė. Parlamentinėse respublikose vyriausybė atskaitinga parlamentui, prezidentinėse – prezidentui, mišraus tipo respublikose – vyriausybė atskaitinga ir parlamentui, ir prezidentui. Fakultatyviais respublikos priskyrimo vienam ar kitam tipui pagrindais įvardijami – vykdomosios valdžios dualizmas, ministro pirmininko pareigybės buvimas, prezidento galios vadovauti vyriausybei, valstybės vadovo rinkimų tvarka, prezidento veto teisė ir jos stiprumas, valstybės vadovo galimybė skelbti referendumą, jo teisė paleisti parlamentą, nepaprastieji prezidento įgaliojimai ir kt.

Estijos Respublikos Konstitucijoje numatyta, kad parlamentas sprendžia, ar suteikti Respublikos Prezidento pasiūlytam kandidatui į ministro pirmininko postą įgaliojimus formuoti Vyriausybę (89 str. 2 d.). Jeigu Prezidento siūlomas kandidatas negauna parlamento narių daugumos palaikymo, valstybės vadovas turi teisę teikti kitą ministro pirmininko kandidatūrą. Tačiau jeigu ir antrajam kandidatui parlamentas nesuteikia tokių įgaliojimų, teisė teikti ministro pirmininko kandidatūrą pereina parlamen-

tui (89 str. 5 d.). Pagal Konstituciją Vyriausybė pradeda veiklą tik prisiekusi parlamentui (91 str.). *Riigikogu* visų jo narių balsų dauguma gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe, ministru pirmininku ar ministru (97 str. 1 d.). Jeigu parlamentas pareiškia nepasitikėjimą Respublikos Vyriausybe arba ministru pirmininku, Vyriausybė atsistatydina (92 str. 1 d. 3 p.). Jeigu *Riigikogu* pareiškia nepasitikėjimą ministru, *Riigikogu* pirmininkas apie tai informuoja Respublikos Prezidentą ir šis atleidžia ministrą iš pareigų (97 str. 5 d.). Kaip matyti vien jau iš paminėtų konstitucinių nuostatų, pagrindinis valdymo formos – respublikos – tipologijos kriterijus leidžia teigti, kad Estija yra parlamentinė respublika. Pagrindžiant šį teiginį galima paminėti ir tai, kad vykdomoji valdžia Estijoje yra dualistinė (ją vykdo Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė); Vyriausybę sudaro ministras pirmininkas ir ministrai; Konstitucijoje nenumatytos Respublikos Prezidento galios vadovauti Vyriausybei; nesuteikta teisė skelbti referendumus; Respublikos Prezidentą renka *Riigikogu* arba Konstitucijoje numatytais atvejais – rinkimų kolegija. Nors Konstitucija įstatymų leidyboje Respublikos Prezidentui suteikia veto teisę, ji yra silpna. Parlamentas gali nesunkiai įveikti Prezidento veto. Tam užtenka pakartotinai priimti grąžintą įstatymą be Prezidento siūlomų pataisų. Prezidento padėtį šioje situacijoje stiprina tik tai, kad jeigu *Riigikogu* atmeta veto, valstybės vadovas gali kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą dėl įstatymo konstitucingumo patikros.

Nustatydama valstybės sandaros formą Estijos Respublikos Konstitucija skelbia, kad Estija yra unitarinė valstybė, kurios administracinį suskirstymą nustato įstatymas (2 str. 2 d.). Estijos žemė, teritoriniai vandenys ir oro erdvė sudaro neatskiriamą ir nedalomą visumą (2 str. 1 d.); Estijos sienos nustatomos pagal 1920 m. vasario 2 d. Tartu taikos sutartį ir kitus tarptautinius susitarimus. Jūros ir oro erdvės sienos nustatomos tarptautinių konvencijų pagrindu (122 str. 1 d.).

Svarbu paminėti, kad Estijos konstitucinėje praktikoje būta bandymų sukurti autonominius teritorinius vienetus. 1993 m. birželio 20 d. Narvos miesto taryba priėmė sprendimą šiame administraciniame teritoriniame vienete surengti referendumą (plebiscitą) dėl nacionalinės teritorinės autonomijos statuso. Analogiška iniciatyva buvo pareikšta ir Silamejės miesto taryboje. Šių miestų tarybų sprendimų pagrindu organizuotuose referendumuose dauguma balsavusiųjų pritarė autonomijos kūrimui. Reaguodamas į susiklosčiusią padėtį Estijos Respublikos teisingumo kancleris kreipėsi į Aukščiausiąjį Teismą su prašymu pripažinti Narvos ir Silamejės

miestų tarybų priimtus aktus (susijusius su autonomijos siekiu) negaliojančiais dėl jų prieštaravimo Konstitucijai. Šių konstitucinių bylų sprendimuose Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją savivaldybės sprendžia vietos problemas (154 str. 1 d.). Nacionalinės teritorinės autonomijos formavimas yra ne vietos, o nacionalinis klausimas, todėl turi būti sprendžiamas pagal procedūrą, numatytą valstybinės reikšmės klausimams svarstyti. Taigi referendumas dėl nacionalinės teritorinės autonomijos yra ne vietos savivaldos institucijų kompetencijos sritis. Konstitucijos 50 straipsnis tautinėms mažumoms jų kultūros puoselėjimo tikslais suteikia teisę kurti savivaldžias institucijas. Jos steigiamos Tautinių mažumų kultūros autonomijos įstatymo nustatyta tvarka. Konstitucija nenumato nacionalinės teritorinės autonomijos. Šis faktas reiškia, kad nacionalinė teritorinė autonomija prieštarauja Konstitucijos dvasiai. Remdamasis šiais motyvais Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Narvos ir Silamejės miestų tarybų priimti aktai prieštarauja Konstitucijai, todėl visi jiems įgyvendinti priimti sprendimai ir atlikti veiksmai yra negaliojantys.

Pagal 1992 m. Estijos Konstituciją valstybės valdžią vykdo *Riigikogu*, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai. Šių institucijų veikla ir tarpusavio santykiai grindžiami valdžių padalijimo principu.

Estijos Konstitucijos 59 straipsnis nustato, kad įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso *Riigikogu*. Vienerių rūmų parlamentą (*Riigikogu*), reziduojantį Tompėjos pilyje Taline, sudaro 101 narys. *Riigikogu* kadencijos trukmė – ketveri metai. Konstitucija numato, kad parlamentas renkamas laisvuose rinkimuose pagal proporcinę rinkimų sistemą, remiantis visuotine, tiesiogine ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu.

Iš Konstitucijos nuostatų, kuriose nustatyti *Riigikogu* įgaliojimai, matyti, kad *Riigikogu*, įgyvendindamas savo konstitucinius įgaliojimus, vykdo klasikines demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas: įstatymų leidybos, vykdomosios valdžios parlamentinės kontrolės, steigiamąją, biudžetinę ir kt.

Šiame kontekste derėtų detaliau aptarti parlamento vykdomą Vyriausybės kontrolę, nes atitinkami *Riigikogu* įgaliojimai Vyriausybės atžvilgiu leidžia aiškiau suvokti svarbius valstybės valdymo formos aspektus ir parlamento bei Vyriausybės tarpinstitucinių santykių turinį. Kalbant apie Vyriausybės parlamentinę kontrolę galima būtų išskirti keletą svarbiausių teisinių jos instrumentų: 1) *interpeliacijos teisę*. Pagal Konstitucijos 74 straipsnį parlamento nariai turi teisę teikti paklausimus Respublikos Vyriausybei ir

jos nariams. Į paklausimus turi būti atsakyta parlamento posėdyje per 20 sesijos dienų; 2) *rezoliucijos teisę.* Tai parlamento teisė kreiptis į Vyriausybę ar jos narį siūlant atlikti tam tikrus veiksmus ar juos nutraukti. Pavyzdžiui, pagal *Riigikogu* narių balsų dauguma priimtą rezoliuciją ir Konstitucijos 103 straipsnį parlamentas turi teisę kreiptis į Vyriausybę siūlydamas inicijuoti tam tikro įstatymo priėmimą; 3) *tyrimo teisę.* Šiuo atveju kalbama apie parlamento teisę sudaryti laikinąją tyrimo komisiją, kuri tirtų Vyriausybės ar jos narių veiklą; 4) *teisę pareikšti nepasitikėjimą.* Estijos Konstitucijos 65 straipsnyje nustatyta, kad *Riigikogu* gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe, ministru pirmininku ar ministru; 5) *biudžeto ir jo vykdymo ataskaitos tvirtinimą.* Parlamentas priima įstatymą dėl visų valstybės pajamų ir išlaidų biudžeto, kurio projektą ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki naujų biudžetinių metų pradžios parlamentui teikia Respublikos Vyriausybė. *Riigikogu* taip pat tvirtina biudžeto vykdymo ataskaitą. Įstatymuose yra numatytos ir kitos Vyriausybės parlamentinės kontrolės formos, pavyzdžiui, Vyriausybės valanda parlamente, kurios metu parlamentarai gali užduoti klausimus Vyriausybės nariams žodžiu, taip pat pasitarimai, kurių metu parlamente su Vyriausybės nariais aptariami svarbiausi valstybės politikos klausimai.

Valstybės vadovu Estijos Konstitucija skelbia Respublikos Prezidentą. Jį slaptu balsavimu renka *Riigikogu* arba Konstitucijoje nurodytu atveju rinkimų kolegija (ji sudaroma iš parlamento narių ir savivaldybių tarybų atstovų). Prezidentas renkamas penkerių metų kadencijai ir gali eiti šias pareigas ne daugiau nei dvi kadencijas iš eilės.

Aptariant Estijos Respublikos prezidento įgaliojimus pirmiausia reikia paminėti, kad jo konstitucinės galios atitinka parlamentinės respublikos valdymo modeliui būdingą valstybės vadovo kompetenciją, todėl, kaip ir galima tikėtis, Prezidento vaidmuo valstybės valdžios institucijų sistemoje nėra vyraujantis. Konstitucijoje įtvirtintus Prezidento įgaliojimus teoriškai būtų galima suskirstyti į dvi grupes: vieni įgaliojimai yra susiję su valstybės atstovavimu tarptautiniuose santykiuose, kiti – įgyvendinami valstybės vidaus politikoje.

Kitaip nei reglamentuojant *Riigikogu* ar Respublikos Vyriausybės įgaliojimus, Estijos Konstitucijoje nenumatyta, kad įstatymai gali nustatyti ir kitus Respublikos Prezidento įgaliojimus. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad Konstitucijoje įtvirtintas baigtinis Prezidento galių sąrašas. Todėl galima teigti, kad įstatymais gali būti tik detaliau sureguliuoti Prezidento galių įgyvendinimo klausimai, tiksliau apibrėžiama jų vykdymo tvarka.

Estijos Respublikos Konstitucija nustato, kad vykdomoji valdžia priklauso Respublikos Vyriausybei. Vyriausybė yra aukščiausia kolegialiai veikianti vykdomosios valdžios institucija. Svarbiausi teisės aktai, reguliuojantys Vyriausybės veiklą, yra Konstitucija ir Konstitucijos 104 straipsnio 2 dalies 8 punkte nurodytas Respublikos Vyriausybės įstatymas (atkreiptinas dėmesys, jog šis įstatymas, kaip ir kiti Konstitucijos 104 straipsnyje išvardyti įstatymai, yra priimamas ir keičiamas sudėtingesne, nei paprasti įstatymai, tvarka – jo priėmimui ar keitimui turi pritarti ne mažiau kaip pusė visų *Riigikogu* narių).

Vyriausybę sudaro ministras pirmininkas ir ministrai. Vyriausybei atstovauja ir jai vadovauja ministras pirmininkas. Konstitucijoje nenurodyta, kiek Vyriausybėje turi būti narių ir kokios ministerijos privalo būti įsteigtos. Joje tik pažymima, kad ministerijos steigiamos konkrečioms Vyriausybės funkcijoms įgyvendinti. Ministerijai vadovauja ministras, sprendžiantis ministerijos kompetencijai priskirtus klausimus.

Formuojant Vyriausybę dalyvauja Respublikos Prezidentas ir *Riigikogu*, tačiau pastarajam šiame procese neabejotinai tenka svarbesnis vaidmuo.

Estijos Respublikos Vyriausybės įgaliojimai nurodyti Konstitucijos 87 straipsnyje. Nagrinėjant šio straipsnio nuostatas į akis pirmiausia krinta tai, kad Vyriausybės įgaliojimų sąrašas kiekybiškai yra siauresnis nei atitinkamuose parlamento ar valstybės vadovo kompetenciją įtvirtinančiuose straipsniuose. Tačiau tokia Vyriausybės kompetencijos raiška nesunkiai gali būti paaiškinama tuo, kad Konstitucijos 87 straipsnyje Vyriausybės galios nėra pateiktos išsamiai, nurodant visus klausimus, kuriuos sprendžia ši vykdomosios valdžios institucija. Tai dėsninga, nes vargu ar įmanoma numatyti ir surašyti į Konstituciją visus atvejus bei problemas, su kuriais gali būti susidurta vykdant įstatymus ir kuriems suvaldyti ar išspręsti bus reikalingi operatyvūs sprendimai. Dėl to šį straipsnį užbaigia nuostata, kad Vyriausybė vykdo ir kitas pareigas, kurias jai paveda Konstitucija ar įstatymai.

Estijos Respublikos Konstitucijoje teisminės valdžios organizacijos ir funkcionavimo principai aptariami XIII skyriuje. Pirmame šio skyriaus straipsnyje skelbiama, kad teisingumą vykdo tik teismai. Jie yra nepriklausomi ir vykdydami teisingumą vadovaujasi tik Konstitucija ir įstatymais.

Konstitucija nustato, kad Estijos teismų sistemą sudaro: 1) apskričių, miestų ir administraciniai teismai; 2) apygardų teismai; 3) Aukščiausiasis Teismas. Specialių kategorijų byloms spręsti įstatymu leidžiama steigti spe-

cializuotus teismus. Tačiau teismai, turintys ypatingus įgaliojimus, negali būti sudaromi.

Estijos Konstitucijoje numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką skiria parlamentas Respublikos Prezidento teikimu. Kitus Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria *Riigikogu* Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų teisėjus Aukščiausiojo Teismo *en banc* teikimu skiria Respublikos Prezidentas.

Estijoje veikia savitas konstitucinės teisminės kontrolės modelis. Jo išskirtinumą lemia tai, kad konstitucinė teisminė kontrolė šioje šalyje įgyvendinama nei pagal grynai amerikietiškąjį, nei pagal grynai europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį. Estijoje nėra atskiro teismo (Konstitucinio Teismo, Konstitucinio Tribunolo, Konstitucinės Tarybos), kuriam būtų pavesta vykdyti tik Konstitucijos laikymosi priežiūrą. Tokie įgaliojimai yra suteikti Estijos Aukščiausiajam Teismui, kuris, be šios funkcijos, taip pat vykdo apeliacinės instancijos teismų sprendimų peržiūrą kasacine tvarka.

Glaustai apibūdinant Estijos Aukščiausiojo Teismo kompetenciją konstitucinės justicijos srityje galima sakyti, kad Konstitucija šiam Teismui suteikia įgaliojimus tikrinti įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir skelbti teisės aktus negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja Konstitucijai ar jos dvasiai (152 str.).

Teisės akto konstitucingumo patikrą Aukščiausiajame Teisme gali inicijuoti: a) Respublikos Prezidentas, jei *Riigikogu* pakartotinai priima vetuotą įstatymą be Prezidento siūlomų pataisų; b) teisingumo kancleris – dėl įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių bei vietos savivaldos institucijų išleistų aktų, taip pat pasirašytų tarptautinių sutarčių; c) savivaldybių tarybos – dėl įstatymų, Vyriausybės ar ministrų priimtų aktų, jeigu jie susiję su vietos savivaldos konstitucinėmis garantijomis; d) teismai – jeigu jie, spręsdami bylą, netaiko teisės akto ar tarptautinės sutarties tuo pagrindu, kad šie, teismo manymu, prieštarauja Konstitucijai; arba jei nagrinėjant bylą teismas konstatuoja, kad Konstitucijai prieštarauja atsisakymas priimti bendrojo taikymo teisės aktą. Priėmęs bet kurį iš šių sprendimų, teismas jį išsiunčia Aukščiausiajam Teismui ir šis jo pagrindu tiria teisės akto ar tarptautinės sutarties atitiktį Konstitucijai.

1992 m. Estijos Respublikos Konstitucija, kaip ir dera valstybės konstituciniam aktui, pasižymi stabilumu (atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucija nustato ganėtinai sudėtingą jos keitimo tvarką). Pirmąjį dešimtmetį, įsigaliojus Konstitucijai, nebuvo priimta nė viena jos pataisa. O ir vėliau,

nors būta įvairių siūlymų (susijusių su pensijomis, tiesioginių Respublikos Prezidento rinkimų įteisinimu, Konstitucinio Teismo įkūrimu, penkerių metų teisėjų įgaliojimų trukmės nustatymu ir kt.), sėkmingai įgyvendintos tik kelios Konstitucijos keitimo iniciatyvos. 2003 m. *Riigikogu* pakeitė Konstitucijos 156 straipsnį, nuo trejų iki ketverių metų pailgindamas savivaldos atstovaujamųjų institucijų – tarybų – kadencijos laikotarpį (pataisa įsigaliojo 2005 m. spalio 17 d.). Tais pačiais metais vykusiame referendume buvo priimtas jau anksčiau minėtas Estijos Respublikos Konstitucijos pakeitimo aktas. Jis tapo sudėtine Konstitucijos dalimi (šis aktas įsigaliojo 2004 m. sausio 6 d.). Trečioji, 2007 m. priimta, pataisa papildė Konstitucijos preambulę. Šiuo pakeitimu preambulėje buvo įtvirtinta valstybės priedermė užtikrinti estų kalbos išsaugojimą per amžius (pataisa įsigaliojo 2007 m. liepos 21 d). 2011 m. balandžio 13 d. *Riigikogu* priėmė Respublikos Prezidento inicijuotas Konstitucijos pataisas, kuriomis iš Estijos Konstitucijos teksto buvo pašalinta karinių pajėgų vado institucija. Šiomis pataisomis siekta, jog kariuomenės vado skyrimo procese vietoj Respublikos Prezidento dalyvautų Vyriausybė, o jo skyrimo tvarka bei teisinis statusas būtų reguliuojami įstatymu (Konstitucijos keitimo įstatymas įsigaliojo 2011 m. liepos 22 d.).

ESTIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[1]

Estijos Tauta, reikšdama ryžtą ir tvirtą valią stiprinti ir plėtoti valstybę, sukurtą Estijos Tautos neprarandama apsisprendimo teise ir paskelbtą 1918 m. vasario 24 dieną, pagrįstą laisvės, teisingumo ir teisės principais, kuri yra santarvės šalies vidaus ir išorinės taikos, taip pat visuomenės pažangos ir visuotinės gerovės dabarties ir ateities kartoms užtikrinimas, kuri privalo užtikrinti estų Tautos, kalbos[2] ir kultūros išsaugojimą amžiams, Estijos Tauta, vadovaudamasi 1938 metais įsigaliojusios Konstitucijos 1 straipsniu, 1992 metų birželio 28 dieną referendumu priėmė šią Konstituciją.

I SKYRIUS
BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

Estija yra nepriklausoma ir suvereni demokratinė respublika, kurios aukščiausia galia priklauso Tautai.

Estijos nepriklausomybė ir suverenitetas yra amžini ir neatimami.

2 straipsnis

Estijos valstybės teritorija, teritoriniai vandenys ir oro erdvė – vieninga ir nedaloma visuma.

---

[1] Estijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Estijos parlamento oficialiame teisės aktų skelbimo interneto puslapyje http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X0000K2&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=p%F5hiseadus, išversta iš anglų kalbos.
Aktualizuotas Estijos Respublikos Konstitucijos vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

[2] Konstitucijos premabulė papildyta 2007 m., siekiant pabrėžti kalbos statusą, įstatymu RT I 2007, 33, 210, kuris įsigaliojo 2007 m. liepos 21 d.

Estija pagal savo sandarą yra vieninga valstybė, jos administracinius vienetus nustato įstatymas.

3 straipsnis

Valstybės valdžia įgyvendinama tik vadovaujantis Konstitucija ir suderintais su ja įstatymais. Visuotinai pripažįstami principai ir tarptautinės teisės normos yra Estijos teisinės sistemos sudėtinė dalis.

Įstatymai skelbiami nustatyta tvarka. Privaloma vykdyti tik paskelbtus įstatymus.

4 straipsnis

Parlamento (est. *Riigikogu*), Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir teismų veikla pagrįsta valdžių atskyrimo ir pusiausvyros principu.

5 straipsnis

Estijos naudingosios iškasenos ir gamtiniai ištekliai yra nacionalinis turtas, naudojamas racionaliai.

6 straipsnis

Estijos valstybinė kalba – estų kalba.

7 straipsnis

Estijos valstybinės spalvos – mėlyna, juoda ir balta. Valstybės vėliavos ir herbo dizainą nustato įstatymas.

II SKYRIUS
PAGRINDINĖS TEISĖS, LAISVĖS IR PAREIGOS

8 straipsnis

Kiekvienas vaikas, kurio vienas iš tėvų yra Estijos pilietis, turi teisę į Estijos pilietybę.

Kiekvienas asmuo, netekęs Estijos pilietybės būdamas mažas, turi teisę į jos atkūrimą.

Niekas negali atimti Estijos pilietybės, įgytos gimstant.

Estijos pilietybė negali būti atimta dėl asmens įsitikinimų.

Estijos pilietybės įgijimo, netekimo ir atkūrimo sąlygas ir tvarką nustato pilietybės įstatymas.

9 straipsnis

Visuotinės ir individualios teisės, laisvės ir pareigos, išvardytos Konstitucijoje, vienodai galioja tiek Estijos piliečiams, tiek ir užsienio valstybių piliečiams bei asmenims be pilietybės.

Teises, laisves ir pareigas, išvardytas Konstitucijoje, taip pat turi ir juridiniai asmenys tokia apimtimi, kokia jos sutampa su juridinių asmenų tikslais bei teisių, laisvių ir pareigų esme.

10 straipsnis

Teisės, laisvės ir pareigos, išvardytos šiame skyriuje, neišskiria kitų teisių, laisvių ir pareigų, kurios išplaukia iš Konstitucijos esmės ar suderintos su ja ir atitinka žmogaus orumo ir socialinio teisingumo, demokratinės teisinės valstybės principus.

11 straipsnis

Teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik remiantis Konstitucija. Tokie ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje ir turi neiškreipti ribojamų teisių ir laisvių esmės.

12 straipsnis

Visi yra lygūs prieš įstatymą. Niekas negali būti diskriminuojamas dėl tautybės, rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, kilmės, tikėjimo, politinių ir kitų įsitikinimų, taip pat dėl turtinės ir socialinės padėties arba dėl kitokių aplinkybių.

Nacionalinės, rasinės, religinės ar politinės neapykantos, prievartos ir diskriminacijos kurstymas draudžiamas ir baudžiamas pagal įstatymą. Taip pat draudžiama kurstyti neapykantą, smurtą ir diskriminaciją tarp visuomenės sluoksnių.

13 straipsnis

Kiekvienas turi teisę, kad jį gintų valstybė ir įstatymas.

Įstatymas saugo kiekvieną nuo valstybinės valdžios savivalės.

14 straipsnis

Įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios bei savivaldos institucijų pareiga yra garantuoti asmenų teises ir laisves.

15 straipsnis

Kiekvienas asmuo, kurio teisės ar laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą. Kiekvienas asmuo gali jo bylos teisminio nagrinėjimo metu reikalauti, kad bet kuris įstatymas, kitas teisės aktas ar veiksmas, susijęs su jo byla, būtų pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Teismas prižiūri, kaip laikomasi Konstitucijos, ir pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai bet kurį įstatymą, kitą teisės aktą ar veiksmą, kuris pažeidžia Konstitucijoje nustatytas teises ir pareigas ar kitaip prieštarauja Konstitucijai.

16 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę. Ši teisė yra saugoma įstatymo. Niekam negali būti savavališkai atimta gyvybė.

17 straipsnis

Asmens garbė ir geras vardas negali būti žeminami.

18 straipsnis

Negalima asmens kankinti, su juo žiauriai ar žeminančiai elgtis ar taip bausti.

Su žmogumi prieš jo valią negali būti atliekami medicinos ar mokslo bandymai.

19 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi saviraiškos laisvę.

Kiekvienas asmuo, naudodamasis savo teisėmis ir laisvėmis bei vykdydamas pareigas, privalo gerbti kitų žmonių teises ir laisves bei laikytis įstatymų.

20 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę.

Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka:

1) vykdant teismo nuosprendį arba teismui paskyrus suėmimą;

2) kai nevykdomas teismo sprendimas ar įstatymo nustatytos pareigos įvykdymo užtikrinimui;

3) užkertant kelią nusikaltimui ar administraciniam teisės pažeidimui, asmuo, įtariamas nusikaltimu ar administracinės teisės pažeidimu, pristatomas kompetentingai valstybės institucijai užkertant kelią tokiam asmeniui pasislėpti;

4) nustatant priežiūrą nepilnamečiui, asmuo pristatomas kompetentingai valstybės institucijai;

5) siekiant izoliuoti asmenį, sergantį infekcine ar psichine liga, priklausomą nuo narkotikų, jei toks asmuo kelią pavojų sau ir kitiems;

6) siekiant užkirsti kelią nelegaliam gyvenimui Estijoje, išsiųsti asmenį iš Estijos arba išduoti jį užsienio valstybei.

Niekam negali būti atimta laisvė dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo.

21 straipsnis

Kiekvienas asmuo, netekęs laisvės, turi būti skubiai, jam suprantama kalba ir būdu informuotas, kodėl jis sulaikytas ir kokios yra jo teisės, bei suteikta galimybė pranešti artimiesiems apie laisvės atėmimą. Asmeniui, įtariamam nusikaltimo padarymu, nedelsiant suteikiama galimybė pasirinkti gynėją ir su juo susitikti. Asmens, įtariamo nusikaltimo padarymu, teisė informuoti artimuosius apie laisvės atėmimą gali būti apribota, siekiant užkirsti kelią nusikaltimui ar nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje.

Niekas negali būti sulaikytas ilgiau kaip 48 valandas be teismo sprendimo. Teismo sprendimas suimtajam pranešamas jam suprantama kalba ir būdu.

22 straipsnis

Asmuo negali būti laikomas kaltu iki teismo kaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo jo atžvilgiu.

Asmuo neprivalo įrodyti savo nekaltumo baudžiamojo proceso metu.

Asmuo negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save ar savo artimuosius.

23 straipsnis

Asmuo negali būti kaltinamas dėl veiklos, kuri jos atlikimo metu nebuvo laikoma neteisėta.

Niekas negali būti nuteistas griežtesne bausme nei ta, kuri buvo taikoma įstatymo pažeidimo metu. Jei įstatymas, įsigaliojęs po pažeidimo, nustato lengvesnę bausmę, taikoma lengvesnė bausmė.

Niekas negali būti teisiamas ar baudžiamas pakartotinai už veiką, už kurios padarymą buvo nuteistas arba išteisintas.

24 straipsnis

Asmuo prieš jo valią negali būti perkeltas iš įstatymų nustatytos teismo jurisdikcijos į kito teismo jurisdikciją.

Kiekvienas asmuo turi teisę dalyvauti savo bylos nagrinėjime teisme.

Teismo posėdžiai yra vieši. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka teismas gali paskelbti teismo posėdį ar jo dalį uždaru, siekdamas apsaugoti komercinės veiklos paslaptis, moralę, šeimos ar asmeninį privatų gyvenimą, arba bylose, kuriose būtina užtikrinti nepilnamečio, nukentėjusiojo ar teisingumo interesus.

Teismo sprendimas skelbiamas viešai, išskyrus atvejus, kai to reikalauja nepilnamečio, sutuoktinio ar nukentėjusiojo interesai.

Kiekvienas asmuo turi teisę paduoti aukštesnės instancijos teismui apeliacinį skundą dėl teismo priimto sprendimo jo byloje.

25 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į moralinės ir materialinės žalos, padarytos kito asmens neteisėta veika, atlyginimą.

26 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į privataus ir šeimos gyvenimo neliečiamumą. Valstybės ir savivaldos institucijos bei jų pareigūnai neturi teisės kištis į šeimos ir privatų gyvenimą, išskyrus įstatymo nustatytais atvejais, siekiant apsaugoti sveikatą, moralę, viešąją tvarką, kitų žmonių teises ir laisves bei siekiant užkirsti kelią nusikaltimui ar sulaikyti nusikaltėlį.

27 straipsnis

Šeima kaip visuomenės išsaugojimo ir Tautos augimo pagrindas yra saugoma valstybės.

Sutuoktinių teisės yra lygios.

Tėvai turi teisę ir pareigą auginti savo vaikus ir jais rūpintis.

Įstatymas gina tėvus ir vaikus.

Šeima privalo rūpintis savo nariais, kuriems reikalinga pagalba.

28 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į sveikatos apsaugą.

Estijos pilietis turi teisę į valstybės paramą senatvėje, nedarbingumo atveju, netekęs maitintojo ar stokodamas paramos. Paramos rūšis, dydį, gavimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymas. Šią teisę taip pat turi Estijoje gyvenantys užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, jei įstatymas nenustato kitaip.

Valstybė remia savanorišką ir savivaldos institucijų vykdomą socialinę rūpybą.

Daugiavaikėms šeimoms ir neįgaliems asmenims skiriama ypatinga valstybės ir savivaldos institucijų globa.

29 straipsnis

Estijos pilietis turi teisę laisvai pasirinkti veiklos rūšį, profesiją ir darbo vietą. Šios teisės įgyvendinimo būdus ir tvarką gali nustatyti įstatymas. Šią teisę taip pat turi Estijoje gyvenantys užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, jei įstatymas nenustato kitaip.

Niekas negali būti prieš jo valią verčiamas dirbti ar tarnauti, išskyrus karinę ar alternatyviąją tarnybą, darbą užkertant galimybę plisti infekcinėms ligoms, stichinių nelaimių ir katastrofų atveju bei darbą, įstatymų nustatyta tvarka privalomą nuteistajam.

Valstybė organizuoja profesinį mokymą ir teikia pagalbą ieškantiems darbo.

Valstybė kontroliuoja darbo sąlygas.

Kiekvienas asmuo gali laisvai priklausyti darbuotojų ar darbdavių asociacijoms ar sąjungoms. Darbuotojų ar darbdavių sąjungos gali ginti jų teises ir teisėtus interesus visais įstatymų nedraudžiamais būdais. Teisės streikuoti realizavimo sąlygas ir procedūras nustato įstatymas.

Darbo ginčų sprendimo procedūras nustato įstatymas.

30 straipsnis

Pareigas valstybės ir savivaldybių tarnybose užima Estijos piliečiai įstatymų nustatyta tvarka. Išimtiniais atvejais, remiantis įstatymu, šias pareigas gali užimti ir užsienio valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės.

Įstatymas gali riboti kai kurių kategorijų valstybės tarnautojams teisę užsiimti verslu, jungtis į komercines bendrijas (31 straipsnis), teisę priklausyti partijoms ir kai kurioms ne pelno organizacijoms (48 straipsnis).

31 straipsnis

Estijos piliečiai turi teisę užsiimti verslu, dalyvauti komercinių susivienijimų bei pelno siekiančių organizacijų ar sąjungų veikloje. Šios teisės įgyvendinimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymas. Jei įstatymas nenustato kitaip, šią teisę taip pat turi Estijoje gyvenantys užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės.

32 straipsnis

Kiekvieno asmens nuosavybė neliečiama ir vienodai saugoma. Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės porei-

kiams ir skubiai bei teisingai atlyginama. Kiekvienas asmuo, kurio nuosavybė buvo paimta be jo sutikimo, gali kreiptis į teismą ir ginčyti paėmimą, kompensaciją ar jos dydį.

Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai valdyti, naudotis ir disponuoti savo turtu. Ribojimai yra nustatomi įstatymu. Nuosavybė negali būti naudojama visuomenės interesams kenkti.

Teikiant pirmenybę visuomenės interesui, įstatymas gali nustatyti nuosavybės rūšis, kurios nuosavybės teise gali priklausyti tik Estijos piliečiams, juridiniams asmenims, savivaldybėms ar Estijos valstybei.

Paveldėjimo teisė garantuojama.

33 straipsnis

Žmogaus būstas neliečiamas. Įsiveržti į žmogaus būstą, patalpas ar darbo vietą bei daryti jose kratą draudžiama kitaip, kaip tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant užtikrinti viešąją tvarką, sveikatą ar kitų žmonių teises ir laisves, užkirsti kelią nusikaltimui, sulaikyti nusikaltėlį ar nustatyti tiesą baudžiamojo tyrimo metu.

34 straipsnis

Kiekvienas asmuo, legaliai gyvenantis Estijoje, turi teisę laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą. Teisė laisvai kilnotis gali būti ribojama įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka, jei tai būtina kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti, valstybės saugumui, dėl stichinės nelaimės ar katastrofos, infekcinių ligų plitimui stabdyti, aplinkos apsaugai, nepilnamečių ir asmenų, turinčių psichinę negalią, priežiūrai užtikrinti ir baudžiamųjų bylų tyrimui įgyvendinti.

35 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę išvykti iš Estijos. Ši teisė gali būti ribojama įstatymo nustatyta tvarka, siekiant užtikrinti ikiteisminį tyrimą ir įvykdyti teismo sprendimą.

36 straipsnis

Draudžiama Estijos pilietį ištremti iš Estijos ar trukdyti jam apsigyventi Estijoje.

Nė vienas Estijos pilietis negali būti išduotas užsienio valstybei kitaip, kaip tarptautinių sutarčių ir įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka. Kiekvienas asmuo, kuriam taikoma ekstradicija, turi teisę kreiptis į Estijos teismą.

Kiekvienas estas turi teisę apsigyventi Estijoje.

37 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į mokslą. Mokslas mokyklinio amžiaus vaikams yra privalomas ir nemokamas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklose įstatymo nustatyta tvarka.

Siekiant užtikrinti mokslo prieinamumą, valstybė ir savivaldybės išlaiko reikiamą švietimo institucijų skaičių. Kitos mokslo institucijos, taip pat ir privačios mokyklos, gali būti steigiamos ir išlaikomos įstatymų nustatyta tvarka.

Tėvai turi teisę spręsti dėl vaikų mokymosi pobūdžio.

Kiekvienas asmuo turi teisę mokytis estų kalba. Mokymo kalbą tautinių mažumų švietimo įstaigoje nustato švietimo įstaiga.

Švietimo priežiūrą vykdo valstybė.

38 straipsnis

Mokslas, menai ir jų dėstymas yra laisvi.

Universitetai ir mokslo institucijos yra autonomiški įstatymų nustatyta tvarka.

39 straipsnis

Autorius turi neatimamą teisę į savo kūrybą. Autorių teises saugo valstybė.

40 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi sąžinės, religijos ir minties laisvę.

Žmogus gali laisvai priklausyti bažnytinėms ir religinėms organizacijoms. Valstybinės religijos nėra.

Kiekvienas žmogus turi teisę laisva valia individualiai ar su kitais viešai ar privačiai atlikti religines apeigas, jei tai nedaro žalos viešajai tvarkai, sveikatai ir moralei.

41 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę laikytis savo pažiūrų ir įsitikinimų. Draudžiama versti asmenį juos keisti.

Žmogaus įsitikinimais negali būti pateisinami įstatymų pažeidimai.

Niekas negali būti patrauktas atsakomybėn dėl savo įsitikinimų.

42 straipsnis

Valstybinės, savivaldybių įstaigos ir jų pareigūnai neturi teisės prieš Estijos piliečio valią rinkti ar kaupti duomenis apie jo įsitikinimus.

43 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į susižinojimo paštu, telegrafu, telefonu ir kitomis ryšio priemonėmis slaptumą. Išimtys gali būti daromos tik teismo leidimu, įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka, siekiant užkirsti kelią nusikaltimui ar nustatyti tiesą baudžiamojo tyrimo metu.

44 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę gauti visuomenei skirtą informaciją.

Visos valstybinės, savivaldybių įstaigos ir jų pareigūnai privalo įstatymų nustatyta tvarka pateikti Estijos piliečiui jo prašymu informaciją apie jų veiklą, išskyrus duomenis, kuriuos draudžia pateikti įstatymas ar kurie skirti vidaus naudojimui.

Estijos pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka susipažinti su valstybės, savivaldybių įstaigų, valstybės ar savivaldybių archyvų turimais duomenimis apie jį. Ši teisė gali būti ribojama įstatymu, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves, vaiko kilmės slaptumą, taip pat siekiant užkirsti kelią nusikaltimui, sulaikyti nusikaltėlį ar nustatyti tiesą baudžiamojo tyrimo metu.

Jei įstatymas nenustato kitaip, tai šio straipsnio antrojoje ir trečiojoje dalyse nurodytas teises turi užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, gyvenantys Estijoje.

45 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai reikšti idėjas, nuomones, įsitikinimus ir kitokią informaciją žodžiu, raštu, vaizdinėmis priemonėmis ir kitais būdais. Ši teisė gali būti ribojama įstatymu, siekiant apsaugoti viešąją tvarką, moralę, kitų asmenų teises ir laisves, sveikatą, garbę ar gerą vardą. Įstatymas gali taip pat riboti šią teisę valstybės ir savivaldybių įstaigų tarnautojams, siekiant apsaugoti valstybines ar komercines paslaptis, konfidencialią informaciją, jiems žinomą dėl einamų pareigų, taip pat siekiant apsaugoti šeimos ir privatų kitų asmenų gyvenimą bei teisingumo interesus.

Cenzūros nėra.

46 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę su memorandumais ar prašymais kreiptis į valstybės, savivaldybių įstaigas ar jų pareigūnus. Įstatymas nustato atsakymo tvarką.

47 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę be išankstinio leidimo rinktis į taikius susirinkimus ir mitingus. Ši teisė gali būti ribojama įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka, jei tai būtina valstybės saugumui, viešajai tvarkai užtikrinti, moralei, eismo ar mitingo dalyvių saugumui garantuoti bei infekcinių ligų plitimui sustabdyti.

48 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę jungtis į ne pelno organizacijas ar bendrijas. Tik Estijos piliečiai gali priklausyti politinėms partijoms.

Steigti organizacijas ir sąjungas, turinčias savo žinioje ginklus, karinę struktūrą ar vykdančias karines užduotis, reikalingas išankstinis leidimas, kurio išdavimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymas.

Draudžiamos tokios asociacijos, sąjungos ir politinės partijos, kurių tikslai ir veikla nukreipti į Estijos konstitucinės santvarkos keitimą prievartos būdu ar kitaip prieštarauja įstatymui, nustatančiam baudžiamąją atsakomybę.

Tik teismas dėl teisės pažeidimų gali sustabdyti ar nutraukti bendrijos, asociacijos ar politinės partijos veiklą ar skirti piniginę baudą.

49 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę išsaugoti savo nacionalinį identitetą.

50 straipsnis

Tautinės kultūros naudai tautinės mažumos turi teisę įkurti savivaldos įstaigas nacionalinių mažumų kultūros autonomijos įstatymo nustatytomis sąlygomis ir tvarka.

51 straipsnis

Kiekvienas turi teisę kreiptis į valstybines įstaigas, vietos savivaldybes ir jų pareigūnus estų kalba ir gauti atsakymus šia kalba.

Regionuose, kuriuose gyventojų dauguma priklauso tautinei mažumai, kiekvienas turi teisę gauti atsakymą iš valstybės, savivaldybių įstaigų ir jų pareigūnų tos tautinės mažumos kalba.

52 straipsnis

Visi klausimai valstybės ir savivaldybių įstaigose tvarkomi estų kalba.

Regionuose, kur estų kalba nėra daugumos gyventojų kalba, vietos savivaldybės gali įstatymo nustatyta tvarka vidaus reikalus tvarkyti daugumos gyventojų kalba.

Užsienio kalbų, tarp jų ir tautinių mažumų, vartojimą valstybės įstaigose, teisme, ikiteisminio tyrimo metu nustato įstatymas.

53 straipsnis

Kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką ir atlyginti jai padarytą žalą. Žalos atlyginimo tvarką nustato įstatymas.

54 straipsnis

Estijos piliečio pareiga – būti ištikimam Estijos konstitucinei santvarkai ir ginti Estijos nepriklausomybę.

Kiekvienas Estijos pilietis, nesant kitų priemonių, turi teisę inicijuoti pasipriešinimą konstitucinės santvarkos prievartiniam pakeitimui.

55 straipsnis

Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, gyvenantys Estijoje, privalo laikytis Estijos konstitucinės santvarkos.

III SKYRIUS
TAUTA

56 straipsnis

Aukščiausią valstybinę galią Tauta vykdo per piliečius, kurie gali balsuoti:

1) Parlamento rinkimuose;

2) referendume.

57 straipsnis

Pilietis, sulaukęs 18 metų, turi rinkimų teisę.

Estijos pilietis, teismo pripažintas neveiksniu, neturi rinkimų teisės.

58 straipsnis

Įstatymas gali riboti nuteistų ir atliekančių bausmę Estijos piliečių rinkimų teisę.

IV SKYRIUS
PARLAMENTAS

59 straipsnis

Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Parlamentui.

60 straipsnis

Parlamentą sudaro 101 narys. Parlamento nariai renkami laisvuose rinkimuose pagal proporcinę rinkimų sistemą, remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.

Parlamento nariu gali būti renkamas Estijos Respublikos pilietis, ne jaunesnis kaip 21 metų ir turintis balsavimo teisę.

Eiliniai rinkimai į Parlamentą rengiami praėjus ketveriems metams po ankstesnių Parlamento rinkimų, pirmąjį kovo sekmadienį.

Pirmalaikiai rinkimai į Parlamentą rengiami 89, 97, 105 ir 119 Konstitucijos straipsniuose nustatytais atvejais, ne anksčiau kaip prieš 20 dienų ir ne vėliau kaip prieš 40 dienų po sprendimo dėl pirmalaikių rinkimų į Parlamentą paskelbimo.

Rinkimų į Parlamentą procedūras nustato Parlamento rinkimų įstatymas.

61 straipsnis

Parlamento narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo rinkimų rezultatų paskelbimo dienos. Tą pačią dieną baigiasi anksčiau išrinktų Parlamento narių įgaliojimų laikas.

Išrinktas Parlamento narys, prieš pradėdamas eiti pareigas, prisiekia būti ištikimas Estijos Respublikai ir jos konstitucinei santvarkai.

62 straipsnis

Parlamento narys negali būti varžomas jokių mandatų. Jis negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už savo pasisakymus ir balsavimus Parlamente ir jo institucijose.

63 straipsnis

Parlamento nario pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybės įmonėse ir organizacijose.

Parlamento narys savo įgaliojimų laiku atleidžiamas nuo pareigos atlikti krašto apsaugos tarnybą.

64 straipsnis

Parlamento nario įgaliojimai sustabdomi paskyrus jį į Respublikos Vyriausybę ir atkuriami, kai asmuo atleidžiamas nuo pareigų Vyriausybėje.

Parlamento nario įgaliojimai nutrūksta, kai:

1) jis pradeda eiti kitas valstybines pareigas;

2) įsiteisėja jį apkaltinantis teismo nuosprendis;

3) jis atsistatydina įstatymų nustatyta tvarka;

4) Aukščiausiasis Teismas pripažįsta ji negalinčiu toliau eiti pareigų Parlamente;

5) asmuo miršta.

Tokiais atvejais, kai Parlamento nario įgaliojimų laikas sustabdomas prieš laiką, jo pareigas užima kitas Parlamento narys įstatymų nustatyta tvarka. Pakeičiantys Parlamento nariai turi visas Parlamento nario teises ir pareigas.

Pakeistajam Parlamento nariui grįžus į postą, pakeičiančio Parlamento nario įgaliojimai baigiasi.

65 straipsnis

Parlamentas:

1) leidžia įstatymus ir rezoliucijas;

2) priima nutarimus dėl referendumų;

3) renka Respublikos Prezidentą Konstitucijos 79 straipsnyje nustatyta tvarka;

4) ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis Konstitucijos 121 straipsnyje nustatyta tvarka;

5) įgalioja kandidatą į Ministro Pirmininko postą suformuoti Respublikos Vyriausybę;

6) tvirtina valstybės biudžetą ir jo vykdymo ataskaitą;

7) Respublikos Prezidento siūlymu skiria Aukščiausiojo Teismo pirmininką, Estijos banko tarybos pirmininką, valstybės kontrolierių, teisingumo kanclerį;

8) Aukščiausiojo Teismo pirmininko siūlymu skiria Aukščiausiojo Teismo narius;

9) skiria Estijos banko valdybos narius;

10) Vyriausybės teikimu sprendžia klausimus dėl valstybinių paskolų naudojimo ir kitų finansinių valstybės įsipareigojimų prisiėmimo;

11) skelbia pareiškimus, deklaracijas ir kreipiasi su apeliacija į Estijos Tautą, kitas valstybes ir tarptautines organizacijas;

12) teikia valstybinius apdovanojimus, karinius ir diplomatinius laipsnius;

13) gali reikšti nepasitikėjimą Respublikos Vyriausybe, Ministru Pirmininku ar ministru;

14) įveda Respublikoje nepaprastąją padėtį Konstitucijos 129 straipsnyje nustatyta tvarka;

15) Respublikos Prezidento teikimu įveda karo padėtį, skelbia mobilizaciją ar jos pabaigą;

16) sprendžia kitus valstybės klausimus, kurie nėra Konstitucijos priskirti Respublikos Prezidentui, Respublikos Vyriausybei, kitoms valstybinėms įstaigoms ar savivaldybėms.

66 straipsnis

Pirmasis išrinkto naujo Parlamento posėdis šaukiamas ne vėliau kaip po 10 dienų nuo rinkimų į Parlamentą rezultatų paskelbimo. Pirmąjį Parlamento posėdį šaukia Respublikos Prezidentas.

67 straipsnis

Eiliniai Parlamento posėdžiai vyksta nuo antrojo sausio pirmadienio iki trečiojo birželio ketvirtadienio ir nuo antrojo rugsėjo pirmadienio iki trečiojo gruodžio ketvirtadienio.

68 straipsnis

Ypatinguosius Parlamento posėdžius šaukia Parlamento Pirmininkas Respublikos Prezidento, Respublikos Vyriausybės ar 1/5 Parlamento narių siūlymu.

69 straipsnis

Parlamento nariai iš savo narių renka Parlamento Pirmininką ir du Pirmininko pavaduotojus, kurie organizuoja Parlamento darbą remdamiesi Parlamento procedūros įstatymu ir Parlamento administravimo įstatymu.

70 straipsnis

Parlamento kvorumą nustato Parlamento procedūros įstatymas. Ypatingosios sesijos metu laikoma, kad kvorumas yra, jei dalyvauja daugiau kaip pusė Parlamento narių.

71 straipsnis

Parlamente formuojami komitetai.

Parlamento nariai gali formuoti frakcijas.

Komitetų ir frakcijų formavimo tvarką nustato Parlamento procedūros įstatymas.

72 straipsnis

Parlamento posėdžiai yra vieši, jei kitaip balsų dauguma nenusprendžia 2/3 Parlamento narių.

Parlamente balsavimas yra viešas. Slaptas balsavimas rengiamas renkant ar skiriant pareigūnus Konstitucijoje ar Parlamento procedūros įstatyme numatytais atvejais.

73 straipsnis

Parlamento aktai laikomi priimtais, jei už juos balsavo dauguma Parlamento narių, dalyvaujančių posėdyje, jei Konstitucija nenustato kitaip.

74 straipsnis

Parlamento nariai turi teisę pateikti paklausimus Respublikos Vyriausybei ir jos nariams, Estijos banko tarybos pirmininkui, Estijos banko prezidentui, valstybės kontrolieriui, teisingumo kancleriui ir karinių pajėgų vadui ar vyriausiajam vadui.

Į paklausimus turi būti atsakyta Parlamento posėdyje per 20 sesijos dienų.

75 straipsnis

Kompensacijų ir kitų Parlamento narių gaunamų pajamų iš kitų tarnybų apribojimus nustato įstatymas, kuris gali būti pakeistas tik vėliau išrinktų Parlamento narių kadencijoms.

76 straipsnis

Parlamento nario asmuo neliečiamas. Parlamento narys gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik teisingumo kanclerio siūlymu, gavus pusės Parlamento narių sutikimą.

IV SKYRIUS
RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

77 straipsnis

Estijos valstybės vadovas yra Respublikos Prezidentas.

78 straipsnis

Respublikos Prezidentas:

1) atstovauja Estijos Respublikai tarptautiniuose santykiuose;

2) Respublikos Vyriausybės teikimu skiria ir atšaukia Estijos Respublikos diplomatinius atstovus ir priima užsienio valstybių diplomatinių atstovų, akredituotų Estijai, įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus;

3) skelbia eilinius Parlamento rinkimus ir, Konstitucijos 89, 97, 105 ir 119 straipsniuose numatytais atvejais, pirmalaikius Parlamento rinkimus;

4) sušaukia išrinktus naujuosius Parlamento narius ir Konstitucijos 66 straipsnyje nustatyta tvarka pradeda pirmąjį jo posėdį;

5) teikia pasiūlymus Parlamento Pirmininkui sušaukti neeilines sesijas Konstitucijos 68 straipsnyje nustatytais atvejais;

6) skelbia įstatymus Konstitucijos 105 ir 107 straipsniuose nustatyta tvarka ir pasirašo ratifikavimo raštus;

7) leidžia dekretus Konstitucijos 109 ir 110 straipsniuose nustatyta tvarka;

8) inicijuoja Konstitucijos pataisas;

9) skiria Ministrą Pirmininką Konstitucijos 89 straipsnyje nustatyta tvarka;

10) skiria ir atleidžia Vyriausybės narius Konstitucijos 89, 90, 92 straipsniuose nustatyta tvarka;

11) teikia Parlamentui Aukščiausiojo Teismo pirmininko, Estijos banko valdybos pirmininko, valstybės kontrolieriaus, teisingumo kanclerio kandidatūras;

12) Estijos banko valdybos siūlymu skiria Estijos banko prezidentą;

13) Aukščiausiojo Teismo siūlymu skiria teisėjus;

14) panaikintas;

15) teikia valstybinius apdovanojimus, karinius ir diplomatinius laipsnius;

16) yra vyriausiasis Estijos nacionalinės gynybos vadas;

17) teikia pasiūlymus Parlamentui įvesti valstybėje karo padėtį, skelbti mobilizaciją ar ją baigti ir Konstitucijos 129 straipsnyje nustatyta tvarka skelbti valstybėje nepaprastąją padėtį;

18) agresijos prieš Estiją atveju skelbia karo padėtį ir mobilizaciją bei skiria vyriausiąjį gynybinių pajėgų vadą Konstitucijos 128 straipsnyje nustatyta tvarka;

19) teikia malonę nuteistiesiems, nutraukdamas ar sutrumpindamas bausmės atlikimo terminą;

20) inicijuoja baudžiamąjį kaltinimą teisingumo kancleriui Konstitucijos 145 straipsnyje nustatyta tvarka.

79 straipsnis

Respublikos Prezidentą renka Parlamentas arba, šio straipsnio ketvirtajame punkte nustatytais atvejais, rinkimų kolegija.

Kandidatą į Respublikos Prezidento postą turi siūlyti ne mažiau kaip vienas penktadalis Parlamento narių.

Respublikos Prezidentu gali būti siūlomas Estijos pilietis pagal kilmę, ne jaunesnis kaip 40 metų amžiaus.

Respublikos Prezidentas renkamas slaptu balsavimu. Kiekvienas Parlamento narys turi po vieną balsą. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs 2/3 visų rinkėjų balsų. Jei nė vienas kandidatas nesurenka reikalaujamos balsų daugumos, kitą dieną rengiamas naujas balsavimo turas. Prieš antrąjį balsavimo turą pateikiamas naujas kandidatų sąrašas. Jei nė vienas kandidatas antrajame rinkimų ture nesurenka reikalaujamos balsų daugumos, tą pačią dieną rengiamas trečiasis rinkimų turas tarp dviejų kandidatų, surinkusių daugiausia balsų antrajame ture. Jei trečiajame rinkimų ture neišrenkamas Respublikos Prezidentas, Parlamento pirmininkas per vieną mėnesį šaukia rinkimų kolegiją Respublikos Prezidentui išrinkti.

Rinkimų kolegiją sudaro Parlamento nariai ir savivaldybių tarybų atstovai. Kiekviena savivaldybės taryba į rinkimų kolegiją renka ne mažiau kaip vieną atstovą, kuris turi būti Estijos pilietis.

Parlamentas pateikia du kandidatus, surinkusius daugiausia balsų, rinkimų kolegijai, kad ši išrinktų vieną iš dviejų kandidatų į prezidentus. Teisę pateikti kandidatą į prezidentus taip pat turi ne mažiau kaip 21 rinkimų kolegijos narys.

Rinkimų kolegija savo narių balsų dauguma nusprendžia, kuris iš kandidatų dalyvaus Respublikos Prezidento rinkimuose. Jei pirmajame rinkimų ture neišrenkamas nė vienas iš kandidatų, tą pačią dieną tarp daugiausia balsų surinkusių dviejų kandidatų rengiamas kitas rinkimų turas.

Detalesnę Respublikos Prezidento rinkimų procedūrą nustato Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas.

80 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas penkeriems metams. Tas pats asmuo negali būti renkamas Respublikos Prezidentu daugiau kaip du kartus iš eilės.

Eiliniai Respublikos Prezidento rinkimai vyksta ne anksčiau kaip likus 60 dienų ir ne vėliau kaip likus 10 dienų iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos.

81 straipsnis

Respublikos Prezidentas pradeda eiti savo pareigas po to, kai prisiekia Parlamentui: „Eidamas Respublikos Prezidento pareigas, aš, (vardas, pavardė), pasižadu tvirtai ginti Konstituciją ir kitus Estijos Respublikos įstatymus, teisingai ir nešališkai naudotis man pavestomis galiomis ir visomis išgalėmis ir supratimu vykdyti savo pareigas Estijos Tautos ir Estijos Respublikos naudai.“

82 straipsnis

Respublikos Prezidento įgaliojimai baigiasi:

1) jam atsistatydinus;

2) įsiteisėjus jį apkaltinančiam teismo nuosprendžiui;

3) jam mirus;

4) naujajam Respublikos Prezidentui pradėjus eiti pareigas.

83 straipsnis

Jei Aukščiausiasis Teismas nusprendžia, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti savo pareigų arba, įstatyme nustatytais atvejais, jis negali to daryti laikinai arba tais atvejais, kai jo įgaliojimai nutrūksta pirma laiko, Respublikos Prezidento pareigas laikinai eina Parlamento Pirmininkas.

Parlamento Pirmininko įgaliojimai, jam laikinai einant Respublikos Prezidento pareigas, sustabdomi.

Parlamento Pirmininkas, eidamas Respublikos Prezidento pareigas, neturi teisės šaukti pirmalaikių Parlamento rinkimų ar atsisakyti skelbti įstatymus.

Jei Respublikos Prezidentas negali eiti savo pareigų daugiau kaip tris mėnesius iš eilės arba jei jo įgaliojimai nutrūksta anksčiau laiko, Parlamentas per 14 dienų renka naują Respublikos Prezidentą Konstitucijos 79 straipsnyje nustatyta tvarka.

84 straipsnis

Respublikos Prezidentas negali eiti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, taip pat Prezidento įgaliojimų laikui turi sustabdyti savo veiklą politinėse partijose.

85 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik teisingumo kanclerio siūlymu ir daugumos Parlamento narių sutikimu.

VI SKYRIUS
RESBUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

86 straipsnis

Vykdomoji valstybės valdžia priklauso Respublikos Vyriausybei.

87 straipsnis

Respublikos Vyriausybė:

1) vykdo valstybės vidaus ir užsienio politiką;

2) vadovauja vyriausybės įstaigoms ir koordinuoja jų veiklą;

3) vykdo įstatymus, rezoliucijas, Respublikos Prezidento dekretus;

4) teikia Parlamentui ratifikuoti ar denonsuoti tarptautines sutartis;

5) rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Parlamentui, vykdo valstybės biudžetą, teikia Parlamentui biudžeto vykdymo apyskaitą;

6) vykdydama įstatymus, leidžia nutarimus ir įsakymus;

7) palaiko ryšius su užsienio valstybėmis;

8) skelbia valstybėje ar jos dalyje nepaprastąją padėtį stichinių nelaimių, katastrofų atvejais, taip pat stabdant infekcinės ligos plitimą;

9) vykdo kitas pareigas, kurias Vyriausybei paveda Konstitucija ir kiti įstatymai.

88 straipsnis

Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai.

89 straipsnis

Respublikos Prezidentas per 14 dienų nuo Respublikos Vyriausybės atsistatydinimo skiria Ministrą Pirmininką, kurio pareiga – suformuoti naują Vyriausybę.

Ministras Pirmininkas per 14 dienų nuo paskyrimo suformuoti naują Vyriausybę teikia Parlamentui pranešimą apie būsimosios Vyriausybės formavimą, kuriuo remiantis Parlamentas be derybų, atviru balsavimu sprendžia, ar skirti Ministrui Pirmininkui įgaliojimus suformuoti naują Vyriausybę.

Ministras Pirmininkas, Parlamento įgaliotas suformuoti naują Vyriausybę, per 7 dienas pateikia Vyriausybės narių sąrašą Respublikos Prezidentui ir jis per 3 dienas paskiria Vyriausybę.

Jei Respublikos Prezidento paskirtas Ministras Pirmininkas negauna Parlamento narių balsų daugumos, nesuformuoja Vyriausybės ar atsisako ją suformuoti, Respublikos Prezidentas turi teisę per 7 dienas pateikti kitą Ministro Pirmininko kandidatūrą.

Jei Respublikos Prezidentas per 7 dienas nepateikia kitos Ministro Pirmininko kandidatūros ar atsisako ją pateikti, taip pat jei antrasis kandidatas negauna įgaliojimų iš Parlamento per šio straipsnio antrajame ir trečiajame punktuose nustatytus terminus, nesuformuoja Vyriausybės ar atsisako ją suformuoti, teisė pateikti Ministro Pirmininko kandidatūrą pereina Parlamentui.

Parlamentas pateikia Ministro Pirmininko kandidatūrą, premjeras teikia Respublikos Prezidentui Vyriausybės narių sąrašą. Jei per 14 dienų nuo teisės pateikti Ministro Pirmininko kandidatūrą nepateikiamas Vyriausybės narių sąrašas Respublikos Prezidentui, Respublikos Prezidentas skelbia pirmalaikius Parlamento rinkimus.

90 straipsnis

Kitus Vyriausybės skyrimo pakeitimus vykdo Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu.

91 straipsnis

Vyriausybė pradeda savo darbą tik prisiekusi Parlamentui.

92 straipsnis

Respublikos Vyriausybė atsistatydina šiais atvejais:

1) kai sušaukiamas naujos sudėties Parlamentas;

2) jei atsistatydina ar miršta Ministras Pirmininkas;

3) jei Parlamentas pareiškia nepasitikėjimą Respublikos Vyriausybe arba Ministru Pirmininku.

Respublikos Prezidentas priima Respublikos Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus naujajai Vyriausybei pradėjus darbą.

93 straipsnis

Ministras Pirmininkas atstovauja Vyriausybei ir jai vadovauja.

Ministras Pirmininkas nurodo du ministrus, kurie gali jį pakeisti jo nesant. Šią tvarką nustato Ministras Pirmininkas.

94 straipsnis

Konkrečioms Vyriausybės funkcijoms įgyvendinti įstatymo numatyta tvarka yra steigiamos ministerijos.

Ministerijai vadovauja ministras, sprendžiantis ministerijos kompetencijai priskirtus klausimus, įstatymų nustatyta tvarka leidžiantis potvarkius ir įsakymus, taip pat vykdantis kitas įstatymų suteiktas funkcijas.

Jei dėl ligos ar kitų priežasčių ministras laikinai negali eiti savo pareigų, Ministras Pirmininkas šias pareigas paveda eiti kitam ministrui.

Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu gali skirti ministrus, į kurių pareigas neįeina vadovavimas konkrečiai ministerijai.

95 straipsnis

Prie Respublikos Vyriausybės veikia Valstybės kanceliarija, kuriai vadovauja Valstybės sekretorius.

Valstybės sekretorių skiria ir iš pareigų atleidžia Ministras Pirmininkas.

Valstybės sekretorius dalyvauja Vyriausybės posėdžiuose ir turi teisę pasisakyti.

Valstybės sekretorius, kaip Valstybės kanceliarijos vadovas, turi tas pačias teises kaip ir ministras, įstatymų nustatyta tvarka vadovaujantis ministerijai.

96 straipsnis

Respublikos Vyriausybės posėdžiai yra uždari, jei Vyriausybė nenusprendžia kitaip.

Vyriausybė sprendimus priima Ministro Pirmininko ar jį pavaduojančio ministro siūlymu.

Vyriausybės nutarimai galioja tada, kai juos pasirašo Ministras Pirmininkas ar jį pavaduojantis ministras ir Valstybės sekretorius.

97 straipsnis

Nepasitikėjimą Respublikos Vyriausybei, Ministrui Pirmininkui ar ministrui Parlamentas gali pareikšti visų Parlamento narių balsų dauguma.

Klausimas dėl nepasitikėjimo gali būti inicijuojamas ne mažiau kaip 1/5 visų Parlamento narių, posėdyje pateikus raštišką reikalavimą.

Balsavimo dėl nepasitikėjimo klausimas sprendžiamas ne anksčiau kaip antrą dieną po nepasitikėjimo inicijavimo pradžios, jei Vyriausybė nereikalauja greitesnio sprendimo priėmimo.

Nepasitikėjimo Vyriausybe ar Ministru Pirmininku išreiškimo atveju Respublikos Prezidentas per tris dienas Vyriausybės siūlymu gali paskelbti neeilinius Parlamento rinkimus.

Jei inicijuojamas balsavimas dėl nepasitikėjimo ministru, Parlamento pirmininkas apie tai informuoja Respublikos Prezidentą, kuris atleidžia ministrą iš užimamų pareigų.

Pakartotinis nepasitikėjimo inicijavimas, remiantis tomis pačiomis aplinkybėmis, galimas ne anksčiau nei trys mėnesiai po paskutinio balsavimo dėl nepasitikėjimo.

98 straipsnis

Respublikos Vyriausybė, teikdama įstatymo projektą Parlamentui, turi teisę projekto priėmimą sieti su balsavimu dėl pasitikėjimo.

Įstatymo projekto priėmimas gali vykti ne anksčiau kaip trečią dieną po balsavimo dėl pasitikėjimo Vyriausybe. Jei Parlamentas nepriima įstatymo projekto, Respublikos Vyriausybė atsistatydina.

99 straipsnis

Respublikos Vyriausybės nariai negali eiti jokių pareigų valstybinėse įstaigose ir organizacijose, taip pat priklausyti privačios komercinės įmonės valdybai ar jai vadovauti.

100 straipsnis

Respublikos Vyriausybės nariai gali dalyvauti Parlamento posėdžiuose bei jo komitetuose ir pateikti paaiškinimus svarstomais klausimais.

101 straipsnis

Respublikos Vyriausybės nariai baudžiamojon atsakomybėn gali būti patraukti tik Teisingumo kanclerio siūlymu, pritarus daugumai Parlamento narių.

Vyriausybės nario įgaliojimai baigiasi jo atžvilgiu įsiteisėjus kaltinamajam teismo nuosprendžiui.

VII SKYRIUS
ĮSTATYMŲ LEIDYBA

102 straipsnis

Estijos Respublikos įstatymai priimami vadovaujantis Konstitucija.

103 straipsnis

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi:

1) Parlamento nariai;
2) Parlamento frakcijos;
3) Parlamento komitetai;
4) Respublikos Vyriausybė;
5) Respublikos Prezidentas dėl Respublikos Konstitucijos pataisų.

Parlamentas turi teisę, remdamasis sprendimu, priimtu jo narių balsų dauguma, kreiptis į Vyriausybę su pasiūlymu inicijuoti Parlamento rekomenduoto projekto priėmimą.

104 straipsnis

Įstatymų priėmimo tvarka yra reglamentuota Parlamento procedūros įstatyme.

Tik Parlamento narių balsų dauguma gali būti keičiami ar priimami šie įstatymai:

1) pilietybės įstatymas;

2) Parlamento rinkimų įstatymas;

3) Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas;

4) vietos savivaldybių rinkimų įstatymas;

5) referendumo įstatymas;

6) Parlamento procedūros įstatymas ir Parlamento administravimo įstatymas;

7) Respublikos Prezidento ir Parlamento narių atlyginimų įstatymas;

8) Respublikos Vyriausybės įstatymas;

9) Respublikos Prezidento ir Parlamento narių patraukimo teisminėn atsakomybėn įstatymas;

10) etninių mažumų kultūrinės autonomijos įstatymas;

11) valstybės biudžeto įstatymas;

12) Estijos banko įstatymas;

13) Valstybės kontrolės įstatymas;

14) teismų administravimo ir procedūrų įstatymas;

15) vidaus ir užsienio paskolų bei valstybės turtinių įsipareigojimų įstatymai;

16) nepaprastosios padėties įstatymas;

17) nacionalinės gynybos taikos metu ir tarptautinės gynybos karo metu įstatymai.

105 straipsnis

Parlamentas turi teisę teikti įstatymo projektą ar kitą svarbų valstybei klausimą svarstyti referendume.

Sprendimas referendumu yra priimamas, jei už jį pasisako dauguma dalyvavusiųjų referendume.

Įstatymas, priimtas referendumu, nedelsiant skelbiamas Respublikos Prezidento. Referendumo sprendimas privalomas visoms valstybinėms institucijoms.

Jei įstatymo projektas, kuris buvo pateiktas referendumui, negauna daugumos pritariamųjų balsų, Respublikos Prezidentas skelbia neeilinius rinkimus į Parlamentą.

106 straipsnis

Klausimai, susiję su biudžetu, mokesčiais, finansiniais valstybės įsipareigojimais, nepaprastosios padėties įvedimu ir atšaukimu, tarptautinių sutarčių ratifikavimu, negali būti svarstomi referendume.

Referendumo rengimo tvarką nustato Referendumo įstatymas.

107 straipsnis

Įstatymus skelbia Respublikos Prezidentas.

Respublikos Prezidentas turi teisę neskelbti Parlamento priimto įstatymo ir per 14 dienų motyvuotai grąžinti jį Parlamentui pakartotinai svarstyti. Jeigu Parlamentas pakartotinai priima grąžintą įstatymą be Prezidento siūlomų pataisų, Respublikos Prezidentas arba įstatymą paskelbia, arba kreipiasi į Aukščiausiąjį Teismą, siūlydamas įstatymą paskelbti prieštaraujančiu Konstitucijai. Jei teismas pripažįsta įstatymą neprieštaraujančiu Konstitucijai, Respublikos Prezidentas jį paskelbia.

108 straipsnis

Įstatymai įsigalioja dešimtą dieną po jų paskelbimo „Valstybės laikraštyje“ (est. *Riigi Teataja*), jeigu pačiais įstatymais nenustatoma kita įsigaliojimo data.

109 straipsnis

Jei Parlamentas negali susirinkti į posėdį, tai Respublikos Prezidentas, esant neatidėliotinam reikalingumui, turi teisę išleisti dekretus, turinčius įstatymo galią, kuriuos pasirašo Parlamento Pirmininkas ir Ministras Pirmininkas.

Parlamentui susirinkus į posėdį, Respublikos Prezidentas pateikia įsakymus Parlamentui, kuris nedelsiant priima įstatymą dėl dekretų patvirtinimo ar atšaukimo.

110 straipsnis

Respublikos Prezidento dekretais negali būti keičiama, papildoma ar atšaukiama nei Konstitucija, nei įstatymai, nurodyti Konstitucijos 104 straipsnyje, taip pat įstatymai, nustatantys valstybinius mokesčius bei valstybės biudžetą.

VIII SKYRIUS
FINANSAI IR VALSTYBĖS BIUDŽETAS

111 straipsnis

Išskirtinė Estijos Respublikos pinigų emisijos teisė priklauso Estijos bankui. Estijos bankas organizuoja valiutos apyvartą ir rūpinasi jos stabilumu.

112 straipsnis

Estijos bankas savo veiklą grindžia įstatymu ir yra atskaitingas Parlamentui.

113 straipsnis

Valstybinius mokesčius, jų rinkliavą, baudas, privalomojo draudimo mokesčius nustato įstatymas.

114 straipsnis

Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas.

115 straipsnis

Kiekvienais metais Parlamentas priima įstatymą dėl visų valstybės pajamų ir išlaidų biudžeto.

Respublikos Vyriausybė Parlamentui pateikia valstybės biudžeto projektą ne vėliau kaip trys mėnesiai iki naujų biudžetinių metų pradžios.

Vyriausybės siūlymu Parlamentas gali patvirtinti papildomą biudžetą kuriuo nors biudžetinių metų laikotarpiu.

116 straipsnis

Valstybės biudžeto ar jo projekto keitimo, sumažinant numatytas pajamas, didinant ar perskirstant išlaidas, siūlymas turi būti pagrįstas finansine ataskaita, nurodančia pajamų šaltinius, būtinus būsimoms išlaidoms padengti.

Parlamentas negali sumažinti ar panaikinti valstybės biudžeto ar jo projekto pajamų, nustatytų kitais įstatymais.

117 straipsnis

Valstybės biudžeto sudarymo ir priėmimo tvarką nustato įstatymas.

118 straipsnis

Parlamento priimtas valstybės biudžetas įsigalioja nuo biudžetinių metų pradžios. Jei valstybės biudžetas nėra laiku patvirtinamas, jo išlaidos

biudžetinių metų pradžioje kiekvieną mėnesį negali viršyti praėjusių metų valstybės biudžeto 1/12 išlaidų.

119 straipsnis

Jei Parlamentas per du mėnesius nuo biudžetinių metų pradžios nepatvirtina naujojo valstybės biudžeto, Respublikos Prezidentas skelbia neeilinius Parlamento rinkimus.

IX SKYRIUS
UŽSIENIO POLITIKA IR TARPTAUTINĖS SUTARTYS

120 straipsnis

Estijos Respublikos santykiai su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis nustatyti įstatymo.

121 straipsnis

Parlamentas ratifikuoja ir denonsuoja Estijos Respublikos sutartis:

1) kuriomis keičiamos valstybės sienos;

2) dėl kurių įgyvendinimo turi būti pakeisti, papildyti ar panaikinti Estijos Respublikos įstatymai;

3) kuriomis Estijos Respublika prisijungia prie tarptautinių organizacijų ar sąjungų;

4) kuriomis Estijos Respublika prisiima karinius ar turtinius įsipareigojimus;

5) kuriose nurodomas jų ratifikavimas.

122 straipsnis

Estijos Respublikos sausumos siena yra nustatyta 1920 metų vasario 2 dienos Tartu taikos sutartimi ir kitomis tarptautinėmis sutartimis dėl sienų. Jūros ir oro sienos nustatomos pagal tarptautines konvencijas.

Sutartys, keičiančios valstybės sienas, ratifikuojamos 2/3 visų Parlamento narių daugumos pritarimu.

123 straipsnis

Estijos Respublika nesudarinėja tarptautinių sutarčių, prieštaraujančių Konstitucijai.

Jeigu Estijos Respublikos įstatymai ar kiti teisės aktai prieštarauja Parlamento ratifikuotoms tarptautinėms sutartims, vadovaujamasi tarptautinėmis sutartimis.

X SKYRIUS
VALSTYBĖS GYNIMAS

124 straipsnis

Visi Estijos Respublikos piliečiai gali dalyvauti valstybės gynyboje įstatymo nustatyta tvarka.

Asmuo, kuris dėl religinių ar moralinių įsitikinimų atsisako tarnauti gynybos pajėgose, įstatymo nustatyta tvarka privalo atlikti alternatyviąją tarnybą.

Jei įstatyme, atsižvelgiant į tarnybos specifiką, nenustatyta kitaip, tai asmenys, tarnaujantys gynybinėse pajėgose ar atliekantys alternatyviąją tarnybą, naudojasi visomis konstitucinėmis teisėmis, laisvėmis ir pareigomis. Draudžiama varžyti asmens teises ir laisves, nurodytas Konstitucijos 8 straipsnio 3 ir 4 dalyse, 11–18 straipsniuose, 20 straipsnio 3 dalyje, 2–28, 32, 36–43 straipsniuose, 44 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 49–51 straipsniuose. Asmenų, tarnaujančių gynybinėse pajėgose ar atliekančių alternatyviąją tarnybą, teisinį statusą nustato įstatymas.

125 straipsnis

Asmuo, atliekantis privalomąją karo tarnybą, negali užimti jokių renkamų ar skiriamų pareigų ir dalyvauti politinėje veikloje.

126 straipsnis

Gynybos pajėgų ir valstybės gynybos organizavimo pagrindus nustato įstatymas.

Valstybės gynybos organizavimo pagrindus nustato įstatymai dėl valstybės gynybos karo metu ir taikos metu.

127 straipsnis

Valstybės ginkluotosioms pajėgoms vadovauja Respublikos Prezidentas.

Valstybės gynybos taryba yra patariamoji institucija Respublikos Prezidentui, jos sudėtį ir įgaliojimus nustato įstatymas.

128 straipsnis

Parlamentas Respublikos Prezidento siūlymu skelbia karo padėtį, mobilizaciją ir demobilizaciją, priima sprendimą dėl gynybos pajėgų panaudojimo vykdant tarptautinius Estijos Respublikos įsipareigojimus.

Ginkluoto užpuolimo, nukreipto prieš Estijos Respubliką, atveju nelaukdamas Parlamento pritarimo Respublikos Prezidentas skelbia karo padėtį ir visuotinę mobilizaciją, skiria gynybos pajėgų vadą.

129 straipsnis

Iškilus grėsmei Estijos Respublikos konstitucinei santvarkai Parlamentas Respublikos Prezidento ar Vyriausybės teikimu visų balsų dauguma visoje šalies teritorijoje ne ilgiau kaip trims mėnesiams gali įvesti nepaprastąją padėtį.

Nepaprastosios padėties įvedimą reguliuoja įstatymas.

130 straipsnis

Nepaprastosios ar karo padėties metu įstatymo nustatytam valstybės saugumui ir visuomenės rimčiai užtikrinti gali būti apribotos asmenų teisės ir laisvės, nustatomos papildomos pareigos. Negali būti apribotos asmens teisės ir laisvės, numatytos Konstitucijos 8, 11–18 straipsniuose, 20 straipsnio 3 dalyje, 22, 23 straipsniuose, 24 straipsnio 2 ir 4 dalyse, 25, 27, 28 straipsniuose, 36 straipsnio 2 dalyje, 40, 41, 49 straipsniuose ir 51 straipsnio 1 dalyje.

131 straipsnis

Nepaprastosios ar karo padėties metu nėra rengiami Parlamento, Respublikos Prezidento, vietos savivaldybių tarybų rinkimai, taip pat nesibaigia jų įgaliojimai.

Parlamento, Respublikos Prezidento, vietos savivaldybių tarybų įgaliojimai yra pratęsiami, jei baigiasi esant šalyje nepaprastajai ar karo padėčiai per tris mėnesius po jų panaikinimo. Nurodytais atvejais nauji rinkimai rengiami per tris mėnesius po nepaprastosios ar karo padėties pasibaigimo.

XI SKYRIUS
VALSTYBĖS KONTROLĖ

132 straipsnis

Valstybės kontrolė – nepriklausoma valstybės institucija, vykdanti ekonominę kontrolę.

133 straipsnis

Valstybės kontrolė prižiūri:

1) ekonominę valstybės įstaigų, įmonių ir kitų valstybinių institucijų veiklą;

2) valstybės turto naudojimą ir saugojimą;

3) valstybės turto, perduoto vietos savivaldybėms, naudojimą ir saugojimą;

4) ekonominę veiklą įmonių, kuriose valstybė turi ne mažiau nei pusę balsų suteikiančių akcijų, taip pat įmonių, už kurių sutartinių pareigų vykdymą arba kreditus garantuoja valstybė.

134 straipsnis

Valstybės kontrolei vadovauja Valstybės kontrolierius. Jį Respublikos Prezidento teikimu skiria ir iš pareigų atleidžia Parlamentas.

Įgaliojimai Valstybės kontrolieriui suteikiami penkeriems metams.

135 straipsnis

Valstybės kontrolierius Parlamentui pateikia valstybės turto naudojimo ir saugojimo per pastaruosius biudžetinius metus apžvalgą tuo metu, kai Parlamentas svarsto valstybės biudžeto įvykdymo ataskaitą.

136 straipsnis

Valstybės kontrolierius gali dalyvauti Respublikos Vyriausybės posėdžiuose ir pasisakyti svarstomais klausimais, susijusiais su jo pareigomis.

Valstybės kontrolierius, kaip žinybos vadovas, turi tokias pačias teises kaip ir įstatymo suteiktas ministrui, vadovaujančiam ministerijai.

137 straipsnis

Valstybės kontrolieriaus darbo tvarką nustato įstatymas.

138 straipsnis

Valstybės kontrolierius baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik Teisingumo kanclerio siūlymu ir daugumos Parlamento narių pritarimu.

XII SKYRIUS
TEISINGUMO KANCLERIS

139 straipsnis

Teisingumo kancleris savo veikloje yra nepriklausomas asmuo, prižiūrintis įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, vietos savivaldos institucijų leidžiamų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams.

Teisingumo kancleris vykdo pasiūlymų, jam pateiktų dėl įstatymų priėmimo ar pakeitimų, taip pat pasiūlymų, susijusių su valstybinių įstaigų darbu, analizę ir esant reikalui pateikia pranešimą Parlamentui.

Konstitucijos 76, 85, 101, 138 ir 153 straipsniuose numatytais atvejais Teisingumo kancleris kreipiasi į Parlamentą su siūlymu Parlamento ar Respublikos Vyriausybės narius, Respublikos Prezidentą, Valstybės kontrolierių, Valstybės teismo pirmininką ar jo narius patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

140 straipsnis

Teisingumo kanclerį skiria Parlamentas Respublikos Prezidento teikimu septyneriems metams.

141 straipsnis

Teisingumo kancleris, vadovaudamas kanceliarijai, turi tokias pačias teises kaip ir įstatymo suteiktas ministrui, vadovaujančiam ministerijai.

Teisingumo kancleris gali dalyvauti Parlamento ir Respublikos Vyriausybės posėdžiuose ir pasisakyti svarstomais klausimais.

142 straipsnis

Jeigu Teisingumo kancleris nusprendžia, kad įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, vietos savivaldos institucijų leidžiami teisės aktai prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, jis siūlo institucijai, priėmusiai tokį teisės aktą, per 20 dienų suderinti aktą su Konstitucija ar įstatymais.

Jei per 20 dienų laikotarpį aktas nėra suderinamas su Konstitucija ar įstatymais, Teisingumo kancleris kreipiasi į Aukščiausiąjį Teismą, siūlydamas šį aktą pripažinti negaliojančiu.

143 straipsnis

Teisingumo kancleris Parlamente pateikia teisės aktų, priimtų įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, vietos savivaldos institucijų, atitikties Konstitucijai ar įstatymams metinę ataskaitą.

144 straipsnis

Teisinį Teisingumo kanclerio statusą ir jo kanceliarijos darbo tvarką nustato įstatymas.

145 straipsnis

Teisingumo kancleris baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik Respublikos Prezidento teikimu ir daugumos Parlamento narių pritarimu.

XIII SKYRIUS
TEISMAS

146 straipsnis

Teisingumą vykdo teismai. Teismai yra nepriklausomi ir savo veikloje remiasi Konstitucija ir įstatymais.

147 straipsnis

Teisėjai skiriami iki gyvos galvos. Teisėjų atleidimo iš pareigų priežastys ir tvarka nustatyti įstatymo.

Teisėjai iš pareigų gali būti pašalinti tik teismo sprendimu.

Teisėjai negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, išskyrus įstatymo numatytas išimtis.

Teisėjų nepriklausomumo garantijas ir teisinį statusą nustato įstatymas.

148 straipsnis

Teismų sistemą sudaro:

1) apskričių, miestų ir administraciniai teismai;

2) apygardų teismai;

3) Aukščiausiasis Teismas.

Specialių kategorijų byloms spręsti sudaromi specializuoti teismai.

Ypatingųjų teismų sudarymas uždraustas.

149 straipsnis

Apskričių, miestų ir administraciniai teismai yra pirmosios instancijos teismai.

Apygardų teismai yra apeliacinė instancija pirmosios instancijos teismų sprendimams.

Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminė instancija Estijos Respublikoje, peržiūrinti teismų sprendimus kasacine tvarka bei vykdanti konstitucinę priežiūrą.

Teismų sudarymo ir darbo tvarką nustato įstatymas.

150 straipsnis

Aukščiausiojo Teismo pirmininką skiria Parlamentas Respublikos Prezidento teikimu.

Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Parlamentas Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu.

Kiti teisėjai skiriami Respublikos Prezidento Aukščiausiojo Teismo teikimu.

151 straipsnis

Teisėjų atstovavimo, gynybos, valstybinio kaltinimo pateikimo ir įstatymų priežiūros tvarką nustato įstatymas.

152 straipsnis

Teismas, spręsdamas bylą, netaiko įstatymų, prieštaraujančių Konstitucijai.

Aukščiausiasis Teismas pripažįsta negaliojančiu įstatymą ar kitą teisės aktą, administracinį sprendimą, jei jis prieštarauja Konstitucijos ir dvasiai.

153 straipsnis

Teisėjas baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik Aukščiausiojo Teismo siūlymu ir Respublikos Prezidento sutikimu.

Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir jo nariai baudžiamojon atsakomybėn gali būti patraukti tik Teisingumo kanclerio siūlymu ir daugumos Parlamento narių pritarimu.

XIV SKYRIUS
VIETOS SAVIVALDA

154 straipsnis

Visus savivaldos klausimus sprendžia ir įgyvendina savivaldybių tarybos, kurios veikia nepriklausomai, kaip nustato įstatymas.

Vienokios ar kitokios pareigos vietos savivaldybėms priskiriamos remiantis įstatymu ar sutartimi su vietos savivaldybe. Išlaidos, susijusios su valstybinių pareigų, nustatytų įstatymo, vykdymu, padengiamos valstybės biudžeto lėšomis.

155 straipsnis

Vietos savivaldos vienetai yra kaimiškieji municipalitetai ir miestai.

Kiti vietos savivaldos vienetai gali būti formuojami vadovaujantis įstatymu.

156 straipsnis[3]

Vietos savivaldos atstovaujamasis susirinkimas yra taryba, renkama laisvuose rinkimuose ketveriems metams. Tarybos kadencija gali būti sutrumpinama įstatymu, siekiant sujungti ar padalyti savivaldų teritorijas

[3] Konstitucijos pataisa priimta įstatymu RT I 2003, 29, 174, įsigaliojo 2005 m. spalio 17 d.

arba tuo atveju, kai Taryba nesugeba atlikti savo pareigų. Rinkimai turi remtis tiesiogine visuotine rinkimų teise, lygiu ir slaptu balsavimu.

Vietos savivaldybių rinkimuose įstatymo nustatyta tvarka balso teisę turi asmenys, nuolat gyvenantys savivaldybės teritorijoje ir sulaukę 18 metų.

157 straipsnis

Vietos savivaldybė turi savarankišką biudžetą, kurio sudarymo pagrindus ir tvarką nustato įstatymas.

Vietos savivaldybė turi įstatymo numatytą teisę nustatyti ir rinkti mokesčius, taip pat numatyti prievoles.

158 straipsnis

Draudžiama keisti vietos savivaldos vienetų ribas, nesuderinus to su atitinkama savivaldybe.

159 straipsnis

Vietos savivaldybės gali sudaryti sąjungas su kitomis savivaldybėmis ir steigti bendras įstaigas.

160 straipsnis

Vietos savivaldybių darbą ir priežiūros organizavimą nustato įstatymas.

XV SKYRIUS
KONSTITUCIJOS KEITIMAS

161 straipsnis

Teisę inicijuoti Konstitucijos pakeitimą turi ne mažiau kaip 1/5 visų Parlamento narių ir Respublikos Prezidentas.

Šalyje esant nepaprastajai ar karo padėčiai negali būti keičiama Konstitucija ar inicijuojamas svarstymas dėl jos pataisų.

162 straipsnis

Tik referendumu gali būti keičiamas pirmojo skirsnio „Bendrosios nuostatos“ ir penkioliktojo skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos.

163 straipsnis

Konstitucija gali būti pakeista įstatymu, priimtu:

1) referendumu;

2) dviejų parlamentų iš eilės;

3) Parlamento dėl būtinojo reikalingumo.

Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo yra svarstomas Parlamente tris kartus, tarp primojo ir antrojo svarstymo darant ne trumpesnę kaip 3 mėnesių, o tarp antrojo ir trečiojo ne trumpesnę kaip 1 mėnesio pertrauką.

164 straipsnis

Sprendimui dėl įstatymo projekto dėl Konstitucijos keitimo svarstymo referendume turi pritarti 3/5 visų Parlamento narių. Referendumas gali įvykti ne anksčiau nei praėjus trims mėnesiams po Pralamento sprendimo dėl referendumo.

165 straipsnis

Konstitucijos pakeitimui dviejuose iš eilės parlamentuose reikalingas visų abiejų parlamentų narių daugumos pritarimas.

Jeigu pastarasis Parlamentas pirmajame įstatymo projekto svarstyme 3/5 balsų dauguma pritaria projektui, kuriam visų narių balsų dauguma pritarė ir ankstesnis Parlamentas, be naujų jo pataisų, įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas priimtu.

166 straipsnis

Sprendimas dėl įstatymo projekto dėl Konstitucijos keitimo peržiūrėjimo būtinojo reikalingumo tvarka priimamas 4/5 visų Parlamento narių balsų dauguma. Tokiu atveju Konstitucijos pakeitimas priimamas 2/3 visų Parlamento narių balsų dauguma.

167 straipsnis

Įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, kuris įsigalioja įstatyme nustatytu laiku, ne anksčiau kaip po 3 mėnesių nuo jo paskelbimo skelbia Respublikos Prezidentas.

168 straipsnis

Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo, remiantis tuo pačiu pagrindu, gali būti svarstomas ne anksčiau kaip po metų nuo atitinkamo projekto atmetimo referendume ar Parlamente.

GRAIKIJOS RESPUBLIKA

PRATARMĖ

1975 m. birželio 9 d. Graikijos parlamentas, pasivadinęs penktuoju reviziniu parlamentu, priėmė naują šalies Konstituciją[1]. Pagrindiniai naujosios Konstitucijos šaltiniai buvo 1952 m., 1927 m. šalies konstitucijos ir 1963 m. parlamentui pasiūlytos 1952 m. Konstitucijos pataisos. Kai kurios konstitucinės nuostatos buvo parengtos atsižvelgiant į 1949 m. Vokietijos ir 1958 m. Prancūzijos konstitucijas.

1975 m. Konstitucija įtvirtino Graikiją kaip prezidentinę parlamentinę respubliką ir suteikė respublikos prezidentui didelius įgaliojimus[2]. Nors faktiškai Prezidentas nepasinaudojo jam suteiktomis konstitucinėmis galiomis, tačiau dėl jo įgaliojimų konstitucinio įtvirtinimo buvo diskutuojama nuolat, ypač 1980–1985 m., kai Prezidentas ir Vyriausybė atstovavo skirtingų politinių interesų grupėms. 1986 m. kovo 6 d. parlamentas pakeitė vienuolika Konstitucijos straipsnių, reglamentuojančių Prezidento teisinį statusą. Konstitucinės pataisos gerokai susiaurino Prezidento ir išplėtė parlamento ir Vyriausybės galias. Priėmus minėtas pataisas, Graikija iš pusiau prezidentinės tapo parlamentine respublika. 2001 m. pavasarį

[1] Ši Konstitucija įsigaliojo 1975 m. birželio 11 d. *The Constitution of Greece* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <htpp://confinder.richmond.edu/greek_2001.html>; *Die Verfassung der Griechischen Republik* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <htpp://www.verfassungen.de/griech/verf75.htm>; *Constitution de la Grece.* Athenes, 1992; *Constitution de Grecia* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <htpp://confinder.richmond.edu/admin/docs/GreeceSp.pdf>.

[2] Pvz., iškilus pavojui valstybės vidaus saugumui ir viešajai tvarkai Prezidentas turėjo teisę riboti Konstitucijoje įtvirtintas fundamentalias teises, įvesti šalyje karo padėties įstatymus ir įsteigti ypatinguosius teismus. Esant tokioms sąlygoms, Prezidentas, pasitaręs su Valstybės Taryba (Prezidentui šios institucijos sprendimai buvo tik rekomendacinio pobūdžio), turėjo teisę atstatydinti Vyriausybę, savo nuožiūra skirti marionetinį Vyriausybės vadovą ir pasiskelbti konstituciniu šalies diktatoriumi. Esant ypatingoms aplinkybėms, net ir nepaskelbus karo padėties, Prezidentas savo iniciatyva galėjo sušaukti Vyriausybės posėdžius ir jiems pirmininkauti. Jis taip pat turėjo teisę paleisti parlamentą, jeigu tai, jo nuomone, atitiko visuomenės lūkesčius; galėjo skelbti referendumą, nepaisydamas Vyriausybės valios.

Graikijos Respublikos Konstitucija buvo dar sykį peržiūrėta. Šį kartą buvo keičiamos septyniasdešimt devynių Konstitucijos straipsnių nuostatos. Dauguma šių pataisų buvo priimta 4/5 visų parlamento narių balsų dauguma. Tai tam tikru mastu buvo to meto stabilios politinės padėties atspindys. Neatsitiktinai 2001 m. konstitucinės pataisos vadinamos Konstitucijos „sutartine revizija“[3]. Konstitucija buvo papildyta naujomis nuostatomis žmogaus teisių klausimais. Joje buvo įtvirtinti nauji politinio gyvenimo skaidrumo užtikrinimo būdai (pvz., susiję su politinių partijų finansavimu, rinkimų išlaidomis, valstybės ir visuomenės informavimo priemonių turėtojų santykiais ir kt.), išplėstos valstybės decentralizavimo galimybės, pakeistos kai kurios nuostatos, reglamentuojančios parlamento darbą.

1975 m. Graikijos Respublikos Konstitucija yra vientisas aukščiausios teisinės galios įstatymas, nustatantis šalies politinės, socialinės ekonominės ir teisinės sistemos pagrindus. Konstitucijoje yra 120 straipsnių, sugrupuotų į skirsnius, skyrius ir dalis. Ją sudaro pagrindinė dalis (Konstitucijos I–III dalys, jungiančios 1–105 straipsnius) ir specialieji, pereinamieji bei baigiamieji nuostatai (Konstitucijos IV dalis, atitinkamai 106–120 straipsniai). Konstitucija neturi preambulės, būdingos daugelio valstybių pagrindiniams įstatymams. Kaip ir visos ankstesnės Graikijos konstitucijos, ji pradedama žodžiais „Vardan Švenčiausiosios Trejybės, Vienesmės ir Nedalomos, (...)“, taip įtvirtindama graikų tradicines dvasines vertybes.

Konstitucijos I dalyje „Pagrindinės nuostatos“ (1–3 straipsniai) formuluojamos bendrosios nuostatos, apibūdinančios Graikijos valstybę, jos konstitucinę santvarką ir vertybes. Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinama, kad Graikijos valstybės valdymo forma yra parlamentinė respublika. Suverenitetas priklauso tautai. Valstybės valdžia kyla iš tautos ir gyvuoja dėl tautos. Suverenią galią tauta vykdo Konstitucijos nustatyta tvarka. Šioje dalyje (2 str.) įtvirtinamos visuotinai valstybių pripažintos vertybės: žmogaus teisės ir laisvės, taikaus sambūvio ir bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis principai. Konstitucijoje nurodyta, kad pagarba žmogaus teisėms ir jų apsauga yra pagrindinė valstybės pareiga. Graikija, vadovaudamasi visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis, siekia užtikrinti taiką ir teisingumą, stiprinti draugiškus ryšius su kitomis tautomis ir valstybėmis. Konstitucijos pagrindinės nuostatos apima ir Bažnyčios santykius su valstybe. Konstitucijos 3 straipsnyje pripažįstama, kad

[3] *The Constitution of Greece* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.gr/english/politeuma/>.

vyraujanti Graikijos religija yra stačiatikybė (Rytų Ortodoksų Kristaus Bažnyčios tikėjimas).

Graikijos teisinė sistema pagrįsta teisės aktų hierarchijos principu. Aukščiausią teisinę galią turi šalies Konstitucija. Konstitucijos viršenybės principas įtvirtintas Konstitucijos skyriuje, reglamentuojančiame teismų veiklą: teismas negali taikyti įstatymo, kurio turinys neatitinka Konstitucijos (93 str. 4 d.). Parlamento priimtų įstatymų, kuriais pagrįsti Graikijos aukščiausiųjų administracinių, baudžiamųjų, civilinių ir audito teismų sprendimai, konstitucingumą tikrina speciali teisminė institucija – Aukščiausiasis specialusis teismas (100 str.). Graikijos teisinės sistemos dalis yra ir visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos, ir parlamento ratifikuotos tarptautinės sutartys. Konstitucijoje įtvirtinta jų viršenybė nacionalinių įstatymų atžvilgiu (28 str. 1 d.).

Pagal keitimo tvarką Konstitucija priskirtina prie griežtų konstitucijų. Nustatyti specialūs Konstitucijos keitimo reikalavimai ir apribojimai. Draudžiama keisti Konstitucijos nuostatas, nustatančias Graikijos valstybės valdymo formą, ir nuostatas, įtvirtintas 2 straipsnio 1 dalyje, 4 straipsnio 1, 4 ir 7 dalyje, 5 straipsnio 1 ir 3 dalyje, 13 straipsnio 1 dalyje ir 26 straipsnyje. Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę turi ne mažiau kaip 50 parlamento narių. Konstitucijos pataisoms turi pritarti ne mažiau kaip 3/5 visų parlamento narių du kartus iš eilės. Tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip vieno mėnesio pertrauka. Išrinktas Parlamentas pirmajame posėdyje turi pritarti Konstitucijos pataisų projektui. Nutarimas dėl Konstitucijos pataisų laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo ne mažiau kaip pusė visų parlamento narių. Tais atvejais, kai Konstitucijos pataisoms pritaria mažiau nei 3/5, tačiau daugiau nei pusė visų parlamento narių, kito šaukimo parlamentas pirmajame posėdyje turi teisę priimti nutarimą dėl Konstitucijos keitimo, jeigu už tai balsuoja ne mažiau kaip 3/5 visų parlamento narių. Parlamento nutarimas dėl Konstitucijos nuostatų keitimo skelbiamas „Vyriausybės žiniose“ per dešimt dienų nuo jo priėmimo ir įsigalioja po specialaus parlamento sprendimo. Pasibaigus Konstitucijos keitimo procedūrai naujas Konstitucijos pataisas galima priimti ne anksčiau kaip po penkerių metų.

Kaip ir daugelyje demokratinių valstybių, Graikijos Konstitucijoje deklaruojamas žmogaus teisių ir laisvių prioritetas. Konstitucijoje įtvirtinti pagrindiniai principai, kuriais remiantis reglamentuojami asmens ir valstybės santykiai. Jie atitinka tarptautinės teisės principus ir normas žmogaus teisių klausimais. Kaip ir daugumos valstybių konstitucijose, Graiki-

jos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, jog žmogaus teisės yra aukščiau už visuomenę ir valstybę. Žmogaus ir valstybės santykiai reglamentuojami vadovaujantis prigimtinės teisės, lygiateisiškumo ir asmens laisvės principais. Konstitucijoje įtvirtinta keletas nuostatų asmens teisinio statuso klausimais, kurias draudžiama keisti: tai „pagarba žmogaus teisėms ir jų apsauga yra pagrindinė valstybės pareiga“ (2 str. 1 d.); „visi graikai lygūs prieš įstatymą“ (4 str. 1); „tik Graikijos piliečiai turi teisę dirbti valstybės tarnyboje, išskyrus atvejus, kuriuos numato specialieji įstatymai“ (4 str. 4); „Graikijos piliečiams nesuteikiami ir nepripažįstami didikų ar kitokie titulai“ (4 str. 7 d.); „Kiekvienas turi teisę laisvai ugdyti savo asmenybę ir dalyvauti šalies socialiniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime. Įgyvendindamas šias teises žmogus privalo nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių, nepažeisti Konstitucijos ir moralės nuostatų“ (5 str. 1 d.); „Žmogaus laisvė neliečiama. Niekas negali būti persekiojamas, sulaikytas, įkalintas ar jo laisvė atimta kitaip, kaip nustato įstatymas“ (5 str. 3 d.); „Tikėjimo laisvė yra neliečiama. Žmogaus asmeninių ir politinių teisių bei laisvių negalima varžyti dėl jo įsitikinimų“ (13 str. 1 d.).

Pažymėtina, kad Konstitucijos dalyje, skirtoje asmens ir valstybės santykiams, nepateikiamas visas žmogaus teisių ir laisvių sąrašas, reglamentuojamos tik asmeninės ir socialinės ekonominės bei kultūrinės teisės, įtvirtinamos jų garantijos. Tačiau kai kurių šių teisių, įvardytų kaip asmeninės ar socialinės, turinys atitinka įprastų *politinių teisių* turinį (pvz., taikių susirinkimų laisvė (Konstitucija numato, kad policija gali dalyvauti tik susirinkimuose, vykstančiuose lauke; susirinkimai lauke gali būti uždrausti, jeigu jie kelia pavojų valstybės ar visuomenės saugumui) (11 str. 2 d.), asociacijų laisvė (asociacijų veikla gali būti nutraukta tik teismo sprendimu) (12 str. 2 d.), žodžio, spaudos laisvė, teisė pateikti peticijas valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijoms, piliečių teisė dirbti valstybės tarnyboje ir kt.). Rinkimų teisė ir piliečių teisė vienytis į politines partijas įtvirtinta Konstitucijos dalyje, reglamentuojančioje valstybės sutvarkymą ir funkcijas. Pabrėžtina, kad Konstitucija nenumato Graikijos piliečiams įstatymų iniciatyvos, referendumų iniciatyvos, Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisių. Konstitucija išsamiai nereglamentuoja pilietybės santykių (pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato įstatymas). Joje įtvirtinti tik pilietybės netekimo pagrindai: įstatymo nustatyta tvarka Graikijos pilietybės netenkama Graikijos piliečiui savanoriškai įgijus kitos valstybės pilietybę arba stojus į užsienio valstybės tarnybą, priešingą Graikijos naciona-

liniams interesams (4 str. 3 d.). Graikijos piliečiams garantuojamos visos teisės ir laisvės, įtvirtintos Konstitucijoje.

Konstitucija nustato, kad įvedus karo padėtį gali būti ribojamos kai kurios konstitucinės teisės: judėjimo laisvė, asmens laisvė, būsto neliečiamumas, teisė rinktis į taikius susirinkimus, teisė laisvai vienytis į asociacijas, laisvė reikšti įsitikinimus, spaudos laisvė, susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo neliečiamumas, leidžiamas priverstinis darbas, galima nutraukti asociacijų veiklą, keisti teismų jurisdikciją ir steigti ypatinguosius teismus.

Graikų tautos atstovaujamoji institucija yra parlamentas – Nacionalinė bulė (gr. *Boule ton Ellenon* – Graikų taryba). Ši valstybės valdžios institucija vykdo tradicines, parlamentui priskirtinas, funkcijas: leidžia įstatymus, vykdo parlamentinę Vyriausybės kontrolę, tvirtina valstybės biudžetą ir turi kitus, Konstitucijoje numatytus įgaliojimus: renka Respublikos Prezidentą, ratifikuoja tarptautines sutartis, organizuoja apkaltą Respublikos Prezidentui, Vyriausybės nariams ir kt.[4]

Graikijos parlamentas yra vienų rūmų. Konstitucijoje numatyta (51 str. 1 d.), kad parlamentą turi sudaryti ne mažiau kaip 200 ir ne daugiau kaip 300 narių. Tikslų deputatų skaičių nustato įstatymas. Šiuo metu galiojančio įstatymo nustatytas parlamento narių skaičius – 300[5]. Deputatai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu. Aktyviąją rinkimų teisę turi Graikijos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Rinkimuose negali dalyvauti piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais, ir piliečiai, teisti už nusikaltimus, kuriems įstatymas nenumato senaties termino. Rinkimų teisės laisvės varžymas, rinkimų rezultatų falsifikavimas yra nusikaltimai, už kuriuos įstatymas numato baudžiamąją atsakomybę (52 str.). Piliečių dalyvavimas rinkimuose yra privalomas (51 str. 5 d.). Išimtis ir baudžiamąsias sankcijas nustato įstatymas. Galiojantis rinkimų įstatymas numato, kad rinkimuose privalo dalyvauti piliečiai iki 70 metų. Nors realiai nė karto nebuvo taikytos baudžiamosios sankcijos, už nedalyvavimą rinkimuose įstatymas numato laisvės atėmimą nuo vieno mėnesio iki vienerių metų[6].

[4] Pažymėtina, kad Konstitucijos skyriuje, reglamentuojančiame parlamento teisinį statusą, nepateikiamas parlamento įgaliojimų sąrašas. Daugelis parlamentui suteiktų teisių ir pareigų įtvirtinama Konstitucijos skyriuose, skirtuose kitoms valstybės valdžios institucijoms.

[5] *Hellenic Parliament* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <http:www.parliament.gr/>.

[6] *Greece. Electoral System* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www.ipu.org/parline-e/reports/2125_B.htm>.

Parlamento rinkimų priežiūrą vykdo ir ginčus dėl parlamento rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėja Aukščiausiasis specialusis teismas.

Konstitucija nenustato parlamento rinkimų sistemos. Joje įtvirtinta, kad rinkimų sistemą ir rinkimų apygardas nustato įstatymas (54 str. 1 d.)[7]. Teoriškai rinkimų sistemos reglamentavimas įstatymu leidžia atsižvelgti į besikeičiančias politines ir socialines aplinkybes, kad būtų užtikrintas normalus parlamento funkcionavimas ir Vyriausybės stabilumas. Kita vertus, „dažni ir tam tikru mastu oportunistiniai įstatymų nuostatų, susijusių su rinkimų sistema, pakeitimai liudija, kad daugumos partija ne kartą bandė manipuliuoti rinkimų sistema, kad patenkintų savuosius interesus“[8].

Konstitucijoje įtvirtinta, kad deputatų skaičių rinkimų apygardoje, atsižvelgdamas į gyventojų skaičių, nustato Prezidentas. Joje numatyta, kad dalis parlamento (ne daugiau kaip 1/20 visų parlamento narių), gali būti renkama vienoje bendranacionalinėje rinkimų apygardoje proporcingai partijų gautiems rinkėjų balsams (54 str. 3 d.)[9]. Šiose apygardose deputatai (jie turi atstovauti rinkimų apygardai) renkami pagal sustiprintą proporcinio atstovavimo sistemą taikant preferencinį balsavimą. Pažymėtina, kad preferencinio balsavimo buvo atsisakyta 1985 m. parlamento rinkimuose,

[7] 2001 m. ši konstitucinė nuostata buvo patikslinta ir nustatyta, kad įstatymas, reglamentuojantis rinkimų sistemą ir rinkimų apygardas, priimtas paprasta parlamento narių balsų dauguma, galioja tik kitiems po ateinančių rinkimams, išskyrus atvejus, kai toks įstatymas priimamas 2/3 visų parlamento narių balsų dauguma (ne mažiau kaip 200 balsų). Nuo 1974 metų Graikijos parlamentas renkamas pagal kompleksinę sustiprintą proporcinio atstovavimo sistemą. Ši rinkimų sistema yra palanki didžiosioms partijoms, leidžia suformuoti parlamentinę daugumą ir stabilią Vyriausybę, apsaugo parlamentą nuo pernelyg didelio partijų skaičiaus.

[8] Chryssogonos, K. *An introduction to Greek Electoral Law* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www.cecl.gr/rigasnetwork/databank/REPORTS/r8/GR_8_Chryssogonos.html>.

[9] Rinkimų įstatymas nustato, kad 288 deputatai renkami 56 vienmandatėse arba daugiamandatėse rinkimų apygardose, 12 deputatų – vienoje bendranacionalinėje rinkimų apygardoje. Politinė partija gali patekti į parlamentą tik surinkusi ne mažiau kaip 3 procentus visų šalies rinkėjų balsų, t. y. laimėjusi ne mažiau kaip 6 mandatus. Renkamų deputatų skaičius 56 rinkimų apygardose nustatomas atsižvelgiant į jose gyvenančių rinkėjų skaičių ir turi būti tikslinamas kas dešimt metų. Įstatymas numato, kad rinkimų apygardos turi būti sudaromos kiekvienoje prefektūroje. Draudžiama prefektūrų rinkimų apygardas panaikinti arba sujungti. Atsižvelgiant į gyventojų skaičiaus padidėjimą vienoje prefektūroje galima sudaryti kelias rinkimų apygardas, tačiau nuo 1967 m. šia galimybe nebuvo pasinaudota nė karto. Iš 56 rinkimų apygardų 8 yra vienmandatės, 48 – daugiamandatės. *Greece. Electoral System*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ipu.org/parline-e/reports/2125_B.htm>.

kas sukėlė abejonių dėl šių rinkimų teisėtumo. Nors Aukščiausiasis specialusis teismas, išnagrinėjęs bylą, rinkimų teisės pažeidimų nenustatė, kituose rinkimuose vėl buvo taikomas preferencinis balsavimas[10].

Parlamento nariu gali būti renkamas Graikijos pilietis, turintis rinkimų teisę ir rinkimų dieną esantis ne jaunesnis kaip 25 metų (55 str. 1 d.). Deputatas, netekęs Graikijos pilietybės ar rinkimų teisės, savaime (*ipso jure*) netenka parlamentaro mandato. Kandidatais į parlamento narius negali būti keliami etatiniai valstybės pareigūnai ir tarnautojai, kiti viešojo sektoriaus darbuotojai, krašto apsaugos sistemos karininkai, saugumo tarnybų darbuotojai, vietos valdžios institucijų tarnautojai, vienasmenių vietos valdžios institucijų atstovai, viešąją teisę įgyvendinančių institucijų, valstybinių institucijų, registruojančių civilinės būklės aktus ir civilinius sandorius, valstybinių įmonių, įmonių, kurių akcininkė yra valstybė ar kurios vadovus skiria valstybė, municipalinių įmonių vadovai, jeigu jie neatsisako šių pareigų iki savo kandidatūros iškėlimo dienos. Karininkai, atsistatydinę iš užimamų pareigų, netenka teisės grįžti į krašto apsaugos tarnybą. Antrojo lygio administracinių vienetų renkamų vienasmenių vietos valdžios institucijų atstovai negali kelti savo kandidatūros ir tuo atveju, jeigu atsistatydina (56 str. 1 d.). Anksčiau nurodyti apribojimai netaikomi universitetinių aukštųjų mokyklų profesoriams. Konstitucija numato, kad, pasibaigus parlamento kadencijai, jiems išsaugomas profesoriaus etatas.

Kandidatais į parlamento narius rinkimų apygardoje negali būti keliami piliečiai, kurie pastaruosius 18 mėnesių (ankstesnėje Konstitucijos redakcijoje – 3 mėnesius) iki parlamento kadencijos pabaigos rinkimų apygardos teritorijoje tarnavo ar ėjo konstitucijoje nurodytas pareigas: viešąją teisę įgyvendinančių institucijų vadovai, krašto apsaugos sistemos karininkai ir saugumo tarnybų pareigūnai, ministerijų generaliniai sekretoriai, etatiniai valstybės ir vietos valdžios institucijų tarnautojai, valstybės ar savivaldybių įmonių vadovai. Valstybės tarnautojai ir kariai, kurių pareigos pagal įstatymą siejamos su tam tikru terminu, negali kandidatuoti ir būti renkami parlamento nariais nepasibaigus nustatytam terminui.

Parlamento nario pareigos nesuderinamos su jokia administracine ar profesine veikla. Parlamento narys turi teisę atsisakyti pareigų, nesu-

[10] Chryssogonos, K. *An introduction to Greek Electoral Law* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www.cecl.gr/rigasnetwork/databank/REPORTS/r8/GR_8_Chryssogonos.html>.

sijusių su parlamentine veikla, per aštuonias dienas nuo oficialaus parlamento nario mandato patvirtinimo. Parlamentaras, nepateikęs atitinkamo raštiško pareiškimo, automatiškai netenka mandato. Konstitucija draudžia parlamentarams turėti privilegijų. Pavyzdžiui, Konstitucijoje nurodyta, kad parlamentarams negali būti teikiamos nuolaidos naudojant nekilnojamąjį turtą, draudžiama gauti pajamų už paslaugas, užmokesčio už įstatymų projektų rengimą ar valstybės užsakymų vykdymą ir kt. (57 str. 1 d.). Paaiškėjus šioms aplinkybėms, parlamentaras netenka mandato *ipso jure*.

Išrinktas parlamento narys visas tautos atstovo teises įgyja po to, kai parlamente prisiekia būti ištikimas Graikijos valstybei ir konstitucijai. Parlamento nariai turi laisvo mandato statusą: neribotą laisvę reikšti savo nuomonę ir balsuoti pagal savo sąžinę (60 str. 1 d.). Jie turi teisę nevaržomai atsisakyti parlamento nario mandato. Šią teisę parlamentarai įgyvendina, pateikdami atitinkamą prašymą parlamento pirmininkui. Deputatams garantuojamas parlamentinis imunitetas: kadencijos metu parlamento narys negali būti persekiojamas, sulaikytas, įkalintas ar kitaip suvaržyta jo laisvė be išankstinio parlamento sutikimo, išskyrus, kai jis užtinkamas darantis nusikaltimą (62 str. 1 d.). Už politinius nusikaltimus negali būti persekiojami ir paleistojo parlamento nariai iki tol, kol nebus sušauktas išrinktas parlamentas. Jeigu per tris mėnesius nuo prokuroro teikimo dėl prašymo leisti patraukti parlamentarą baudžiamojon atsakomybėn (neįskaitant parlamento atostogų) parlamentas nepriima atitinkamo sprendimo, laikoma, kad parlamentas nedavė sutikimo patraukti parlamento narį baudžiamojon atsakomybėn. Konstitucija įtvirtina ir parlamento nario indemnitetą: deputatai negali būti persekiojami už savo nuomonę ar kalbas (61 str. 1 d.). Tačiau už šmeižtą parlamento sutikimu parlamento narys gali būti traukiamas atsakomybėn įstatymo nustatyta tvarka. Parlamentas turi duoti šį sutikimą per 45 dienas nuo prašymo pateikimo parlamento pirmininkui. Konstitucija taip pat įtvirtina, kad deputatas neprivalo aiškintis ir duoti parodymų dėl informacijos šaltinių ir informacijos, kurią jis surinko ar gavo eidamas parlamento nario pareigas (61 str. 3 d.). Parlamento nario darbas, taip pat išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto. Jeigu deputatas per vieną mėnesį be pateisinamos priežasties nedalyvauja penkiuose posėdžiuose, iš jo atlyginimo ne ginčo tvarka išskaičiuojama 1/30 mėnesinio darbo užmokesčio dalis už kiekvieną praleistą posėdį (63 str. 3 d.).

Parlamentas priima dviejų rūšių įstatymus: specialiuosius (bilius) ir paprastuosius. Konstitucija nustato įstatymų, kuriuos gali svarstyti ir priimti tik parlamentas, sąrašą[11]. Visi kiti įstatymų projektai parlamento reglamento nustatyta tvarka gali būti svarstomi ir priimami parlamento komitetuose. Įstatymai priimami posėdyje dalyvaujančių deputatų dauguma, bet ne mažesne kaip ¼ visų parlamento narių, išskyrus įstatymus, kuriems priimti Konstitucija ir vidaus reglamentas nustato kvalifikuotos parlamento narių daugumos reikalavimą. Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso parlamentui ir Vyriausybei (73 str. 1 d.). Konstitucija numato kai kuriuos šių subjektų iniciatyvos teisės ribojimus ir papildomus reikalavimus[12].

Teisę priimti įstatymus turi ir parlamento komitetai: parlamentas gali suteikti (deleguoti) jiems įstatymų leidybos teisę, išskyrus teisę priimti įstatymus, kurie pagal Konstituciją priskiriami išimtinei parlamento kompetencijai (70 str. 2 d). Tokie įstatymai laikomi priimtais, kai už juos balsavo ne mažiau kaip 2/5 komiteto narių (70 str. 5 d.). Dėl visų abejonių ar nesutarimų priimant įstatymą, komitetai, absoliučios narių daugumos sprendimu, turi teisę kreiptis į parlamentą. Parlamento sprendimas komitetams yra privalomas. Komiteto priimtą įstatymą tvirtina parlamentas vidaus reglamento nustatyta tvarka. Pažymėtina, kad tokio reikalavimo nebuvo ankstesnėje Konstitucijos redakcijoje (1975–1986 m. redakcijoje

[11] Parlamentas priima vidaus reglamentą; parlamento rinkimų įstatymą; įstatymus, reglamentuojančius Bažnyčios teisinę padėtį, tikėjimo ir religinių įsitikinimų laisvę, valstybės sienų keitimą, užsienio valstybių kariuomenės buvimą Graikijos teritorijoje, valstybės institucijų funkcijų perdavimą tarptautinėms organizacijoms ir tautos suvereniteto ribojimą, karo padėtį, tarptautinių sutarčių sudarymą; žmogaus teisių apsaugą, politinių partijų veiklą, įstatymų leidybos teisės delegavimą Respublikos Prezidentui, ministrų atsakomybę, karo padėtį; biudžeto įstatymą; interpretacinio pobūdžio įstatymus ir kitus visuomenei svarbius įstatymus bei įstatymus, kuriems priimti reikia kvalifikuotos parlamento narių daugumos (72 str. 1 d.).

[12] Pvz., įstatymų projektus pensijų klausimais turi teisę teikti tik finansų ministras, pasitaręs su Audito rūmais, o įstatymų dėl pensijų, mokamų iš vietos savivaldos ar kitų viešąją teisę įgyvendinančių institucijų biudžetų, projektus – finansų ministras ir kompetentingas ministras. Konstitucijoje nurodyta, kad pensijų klausimai gali būti reglamentuojami tik specialiuoju įstatymu. Draudžiama pensijų klausimus reglamentuojančias nuostatas įtvirtinti įstatymuose, susijusiuose su kitais visuomeniniais santykiais (73 str. 2 d.). Parlamentas negali svarstyti įstatymų, kuriais, siekiant išmokėti atlyginimus, pensijas ar suteikti kitas socialines garantijas, būtų didinamos valstybės, savivaldybių, viešąją teisę įgyvendinančių institucijų išlaidos, mažinamos pajamos ar turtas (73 str. 3 d.). Įstatymų, kuriais nustatomi vietiniai ar specialūs mokesčiai ar rinkliavos, projektai turi būti patvirtinti finansų ministro ir koordinacijos ministro parašais (73 str. 5 d.).

buvo numatyta kita nuostata: parlamentas plenariniame posėdyje gali absoliučia visų parlamento narių dauguma priimti sprendimą ir pareikalauti, kad komitete svarstomas įstatymo projektas būtų perduotas parlamentui svarstyti ir priimti).

Įstatymai įsigalioja, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas. Įstatymai turi būti pasirašomi ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo jų priėmimo. Per šį laikotarpį Prezidentas turi teisę grąžinti įstatymo projektą parlamentui pakartotinai svarstyti, nurodydamas savo argumentus (42 str. 1 d.). Parlamentas gali atmesti Prezidento veto absoliučia visų parlamento narių balsų dauguma. Tokiu atveju Prezidentas turi pasirašyti ir paskelbti įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo pakartotinio balsavimo.

Parlamentui priklauso įstatymų autentiško aiškinimo teisė. Konstitucija nustato, kad įstatymas, nereikalaujantis papildomo aiškinimo, įsigalioja po jo oficialaus paskelbimo (77 str.). Įstatymų įgyvendinimo tvarką nustato Respublikos Prezidentas, tačiau jis negali sustabdyti įstatymų vykdymo ar apriboti jų galiojimo asmenų atžvilgiu (43 str. 1 d.). Konstitucijoje numatyta, kad priimant įstatymus, reglamentuojančius ypač svarbius visuomeninius santykius (išskyrus finansų klausimus), gali būti skelbiamas tautos referendumas, jeigu tokią iniciatyvą išreiškia 2/5 parlamento narių ir jai pritaria 3/5 visų parlamento narių (44 str. 2 d.).

Graikijos valstybei vadovauja Respublikos Prezidentas. Konstitucijoje numatyta, kad Respublikos Prezidentas „reguliuoja visų valstybės institucijų veiklą“ (30 str. 1 dalis), kartu su parlamentu vykdo įstatymų leidžiamąją, kartu su Vyriausybe – vykdomąją valdžią (26 str.).

Respublikos Prezidentą renka parlamentas penkerių metų kadencijai. Tas pats asmuo Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus. Karo atveju Prezidento įgaliojimai yra pratęsiami iki karo pabaigos. Prezidento pareigos nesuderinamos su kitomis pareigomis ar veikla.

Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Graikijos pilietis, turintis Graikijos pilietybę ne mažiau kaip penkerius metus, kurio motina ar tėvas yra Graikijos piliečiai (1975–1986 metų Konstitucijos redakcijoje – tėvas), sukakęs keturiasdešimties metų ir turintis rinkimų teisę. Konstitucija nustato, kad Respublikos Prezidentas, atsistatydinęs iš pareigų nepasibaigus kadencijai, netenka teisės kandidatuoti Prezidento rinkimuose.

Prezidentą renka parlamentas specialiame posėdyje atviru balsavimu. Išrinktu laikomas tas kandidatas į Respublikos Prezidento vietą, už kurį

balsuoja ne mažiau kaip 2/3 visų parlamento narių (200 balsų). Jeigu už kandidatą balsuoja mažiau parlamentarų, po penkių dienų rengiami pakartotiniai rinkimai. Jeigu ir šio balsavimo metu kandidatas nesurenka 2/3 parlamentarų balsų, po penkių dienų vėl rengiami pakartotiniai rinkimai. Kandidatas laikomas išrinktu, jeigu už jį balsuoja ne mažiau kaip 3/5 visų parlamentarų (180 balsų). Jeigu trečiojo balsavimo metu nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, parlamentas per dešimt dienų nuo šio balsavimo dienos yra paleidžiamas ir skelbiami nauji parlamento rinkimai (32 str. 4 d.). Naujai išrinktas parlamentas nedelsdamas atviru balsavimu turi išrinkti šalies prezidentą. Šiuo atveju kandidatui reikia surinkti 3/5 visų parlamento narių balsų. Jeigu kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, po penkių dienų rengiamas pakartotinis balsavimas. Išrinktu laikomas kandidatas, už kurį balsavo absoliuti parlamentarų dauguma (151 balsas). Jeigu nesurenkamas reikiamas balsų skaičius, po penkių dienų skelbiami pakartotiniai rinkimai, po kurių iš dviejų kandidatų, surinkusių daugiausia balsų, išrinktu Respublikos Prezidentu laikomas kandidatas, surinkęs daugiausia balsų.

Išrinktasis Prezidentas pradeda eiti pareigas rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, visais kitais atvejais – kitą dieną po rinkimų, po to, kai prisiekia parlamento nariams būti ištikimas Graikijos valstybei ir konstitucijai. Priesaikos tekstą nustato Konstitucija (33 str. 2 dalis). Respublikos Prezidentui išvykus į užsienį ilgiau kaip dešimčiai dienų, jam mirus, atsistatydinus, nušalinus jį nuo pareigų ir kitais atvejais negalinčiam eiti pareigų, jo pareigas laikinai eina parlamento pirmininkas; nesant parlamento – ankstesniojo šaukimo parlamento pirmininkas; jeigu pastarojo nėra arba jis atsisako šių pareigų, Prezidentą kolegialiai pavaduoja Vyriausybė (34 str. 1 d.). Laikino Prezidento pavadavimo laikotarpiu draudžiama paleisti parlamentą, išskyrus atvejus, kai parlamentas turi būti paleidžiamas neišrinkus Prezidento Konstitucijos 32 straipsnio 4 dalyje nurodytais atvejais; draudžiama atstatydinti Vyriausybę ir šaukti referendumą konstitucijoje numatytais atvejais.

Graikijos Respublikos Prezidento kompetencija apima tik tuos įgaliojimus, kuriuos jam numato Konstitucija ir ją konkretinantys įstatymai (50 str.). Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus leidžia teisės aktus-dekretus. Kad dekretai turėtų teisinę galią, jie privalo būti pasirašyti atitinkamo ministro ir paskelbti „Vyriausybės žiniose“. Atsakomybė už tokį teisės aktą tenka jį pasirašiusiam ministrui. Vyriausybei atsistaty-

dinus, dekretus pasirašo tik Prezidentas (35 str. 1 d.). Prezidento dekretą dėl referendumo įstatymo projektui pritarti paskelbimo privalo pasirašyti parlamento pirmininkas (35 str. 3 d.). Konstitucija numato, kad ministro kontrasignacija nereikalinga Prezidento aktams: dėl ministro pirmininko paskyrimo; dėl pasitikrinimo (bandomojo) mandato suteikimo formuojamai vyriausybei; dėl parlamento paleidimo Konstitucijoje nurodytais atvejais; dėl įstatymo grąžinimo parlamentui pakartotinai svarstyti; dėl Prezidento administracijos pareigūnų skyrimo (35 str. 2 d.).

Respublikos Prezidentas atstovauja Graikijos valstybei tarptautiniuose santykiuose, skelbia karą, sudaro taikos sutartis, susitarimus dėl aljanso, ekonominio bendradarbiavimo ir dalyvavimo tarptautinėse organizacijose ar sąjungose ir apie tai skelbia parlamentui, pateikdamas reikiamus paaiškinimus, jeigu tai atitinka valstybės interesus ir jos saugumą. Respublikos Prezidentas skiria ministrą pirmininką, ministro pirmininko teikimu skiria ir atleidžia kitus Vyriausybės narius ir ministrų pavaduotojus (37 str. 1 d.).

Prezidentas kartą per metus Konstitucijos nustatyta tvarka šaukia eilines sesijas ir gali šaukti neeilines sesijas, kai, jo nuomone, tai yra būtina. Sesijos metu Prezidentas tik vieną kartą gali nutraukti jos darbą, atidėdamas jos pradžią arba nutraukdamas parlamento posėdžius ne daugiau kaip trisdešimčiai dienų (40 str. 2 d.). Prezidentas gali paleisti parlamentą, kai atsistatydina dvi vyriausybės arba kai dviem vyriausybėms išreiškia nepasitikėjimą parlamentas, kurio sudėtis neužtikrina Vyriausybės stabilumo (41 str. 1 d.). Prezidentas gali paleisti parlamentą Vyriausybės, turinčios parlamento pasitikėjimą, siūlymu, kai reikia atnaujinti parlamento sudėtį prieš priimant nacionalinės svarbos sprendimą (41 str. 2 d.). Esant tokioms aplinkybėms, draudžiama paleisti naujo šaukimo parlamentą. Naujai išrinktas parlamentas negali būti paleidžiamas anksčiau kaip po metų, išskyrus atvejus, kai formuojant Vyriausybę nepasiseka gauti parlamento pasitikėjimo mandato (37 str. 3 dalis). Parlamentas turi būti paleidžiamas ir tuo atveju, kai trečią kartą balsuojant už Prezidento kandidatūrą nepavyksta surinkti reikiamos parlamento narių balsų daugumos (32 str. 4 dalis).

Prezidentas kartu su parlamentu vykdo įstatymų leidžiamąją valdžią (26 str.). Jis turi teisę priimti deleguotus įstatymus (43 str. 2 d.), esant ypatingoms ir neatidėliotinoms aplinkybėms, karo padėties laikotarpiu arba laikotarpiu, kai būtina nedelsiant atkurti demokratinių institucijų veiklą ir patenkinti visuomenės poreikius ir interesus – įstatymus-dekretus (44 str. 1 d., 48 str. 5 d.). Prezidentas pasirašo ir skelbia parlamento priimtus įstatymus,

turi įstatymų suspensyvinio veto teisę (žr. toliau). Prezidentas leidžia dekretus, kurie nustato įstatymų įgyvendinimo tvarką, tačiau negali sustabdyti jų vykdymo ar apriboti jų galiojimo asmenų atžvilgiu (43 str. 1 d.). Prezidentas, ministrų kabinetui pasiūlius ir parlamentui absoliučia balsų dauguma pritarus, skelbia referendumus svarbiais valstybės gyvenimo klausimais. Skelbia referendumus dėl įstatymų, reglamentuojančių svarbius visuomeninius santykius (išskyrus finansų klausimus), projektų, jeigu tokią iniciatyvą išreiškia 2/5 parlamento narių ir jai pritaria 3/5 visų parlamento narių (44 str. 2 d.). Ypatingais atvejais prezidentas, pritarus ministrui pirmininkui, turi teisę kreiptis į tautą su pareiškimu (44 str. 3 d.). Šis pareiškimas yra kontrasignuojamas ministro pirmininko ir skelbiamas „Vyriausybės žiniose“.

Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis šalies ginkluotųjų pajėgų vadas. Už valstybės ginkluotųjų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms yra atsakinga Vyriausybė. Prezidentas įstatymo nustatyta tvarka suteikia aukščiausius karinius laipsnius; skiria valstybės apdovanojimus. Prezidento įgaliojimai yra susiję ir su teisingumo vykdymu. Pasiūlius teisingumo ministrui ir pasitarus su taryba, kurios daugumą sudaro teisėjai, jis turi teisę teikti malonę nuteistiesiems; pritarus parlamentui gali teikti malonę ministrui. Prezidentas gali skelbti amnestiją asmenims, nuteistiems už politinius nusikaltimus, pagal įstatymą, kurį priima parlamentas 3/5 narių dauguma (48 str. 3 d.).

Kai kyla grėsmė nacionaliniam saugumui ar demokratinei valstybės santvarkai ir nesant parlamento ar galimybių sušaukti parlamentą, Prezidentas turi teisę, pasiūlius ministrų kabinetui, priimti sprendimą dėl karo padėties įvedimo visoje šalyje ar jos dalyje, įsteigti ypatinguosius teismus, paskelbti ypatinguosius įstatymus ir sustabdyti kai kurių konstitucinių nuostatų, nurodytų konstitucijoje, galiojimą. Vyriausybė turi pateikti Prezidento dekretą parlamentui tvirtinti iš karto, kai tik bus galimybė sušaukti parlamentą, bet ne vėliau kaip per penkiolika dienų. Prezidento dekretas laikomas patvirtintu, kai jam pritaria absoliuti parlamento dauguma (48 str. 2 d.). Konstitucija nustato, kad negali būti keičiamas galiojantis karo padėties įstatymas (48 str. 5 d.). Karo padėties laikotarpiu nepraranda teisinės galios Konstitucijos 61 ir 62 straipsniai, nustatantys parlamento nario teisinę neliečiamybę ir garantijas, net ir tais atvejais, kai parlamentas yra paleistas ar pasibaigusi jo sesija.

Konstitucija garantuoja Respublikos Prezidento teisinę neliečiamybę. Jis neatsako už savo veiksmus, kuriuos vykdo eidamas pareigas, išskyrus valstybės išdavimą ir sąmoningą konstitucijos pažeidimą (49 str. 1 d.). Už

veiksmus, nesusijusius su einamomis pareigomis, Prezidentas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik pasibaigus jo kadencijai. Konstitucija numato, kad 1/3 parlamento narių turi teisę inicijuoti apkaltą Prezidentui. Nutarimas pradėti apkaltos procesą laikomas priimtu, kai už jį balsuoja ne mažiau kaip 2/3 visų parlamento narių. Nuo tos dienos, kai Prezidentas stoja prieš teismą, jo įgaliojimai sustabdomi ir perduodami Konstitucijoje (34 str.) nurodytam asmeniui, turinčiam teisę pavaduoti Prezidentą (parlamento pirmininkui, nesant parlamento – ankstesniojo šaukimo parlamento pirmininkui, jeigu pastarojo nėra arba jis atsisako šių pareigų, – Vyriausybei). Teismui priėmus išteisinamąjį nuosprendį, Prezidentas toliau eina pareigas, jeigu nėra pasibaigusi jo kadencija.

Teisingumą Graikijos Respublikoje vykdo teismai. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik Konstitucijos ir įstatymų. Teismas negali taikyti įstatymo, kurio turinys neatitinka Konstitucijos (93 str. 4 d.). Teismui griežtai draudžiama vadovautis nuostatomis, įtvirtintomis teisės aktuose, priimtuose negaliojant Konstitucijai (87 str.).

Nuolatinių teisėjų veiklos priežiūrą įstatymo nustatyta tvarka vykdo aukštesniojo rango teisėjai, Areopago[13] (Graikijos Aukščiausiojo civilinio ir baudžiamojo teismo) prokuroras ir jo pavaduotojas; prokurorų veiklos priežiūrą – Areopago nariai ir aukštesniojo rango prokurorai.

Teisėjus ir prokurorus[14] skiria Respublikos Prezidentas. Jų skyrimo tvarką ir kvalifikacinius reikalavimus nustato įstatymas. Konstitucija nustato, kad teisėjų ir prokurorų darbo užmokestis turi atitikti jų atliekamas funkcijas. Jų rangų, darbo užmokesčio dydį ir kitus tarnybinės padėties klausimus reglamentuoja specialus įstatymas. Prieš skiriant teisėjus ir prokurorus įstatymu gali būti nustatytas bandomasis laikotarpis arba stažuotė, bet ne daugiau kaip trejiems metams. Šiuo laikotarpiu jie vykdo visas nuolatinio teismo pareigūno pareigas. Teisėjus ir prokurorus galima atleisti iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka ir tik esant Konstitucijoje nustatytiems pagrindams: kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai; dėl šiurkštaus teisėjų drausmės pažeidimo; sveikatos būklės arba kai savo poelgiu pažemina teisėjo ar prokuroro vardą. Teisėjų ir prokurorų, turinčių ne

---

[13] Areopagas (gr. *Areios pagos* – Arėjo kalva) – senovės Atėnų aukščiausioji valstybės taryba. Posėdžiaudavo Atėnuose ant karo dievo Arėjo kalvos. Kontroliavo kitas valstybės institucijas, nagrinėjo kriminalines bylas, saugojo vergovinės aristokratijos tradicijas; vėlesniais amžiais vykdė tik kriminalinių ir religinių bylų nagrinėjimo funkcijas.

[14] Konstitucijoje dažnai vartojama bendra sąvoka „teismo pareigūnai“.

aukštesnį kaip apeliacinio teismo prokuroro ir jam prilygintų pareigūnų rangą, įgaliojimai nutrūksta sulaukus 65 metų amžiaus; aukštesnio rango pareigūnų – 67 metų amžiaus. Taikant šią nuostatą, visais atvejais turi būti laikomasi taisyklės, kad pareigūnų įgaliojimai nutrūksta tų metų, kai pareigūnui sueina pensinis amžius, birželio 30 dieną (88 str. 5 d.).

Teismo pareigūnai negali užsiimti jokia kita veikla ir gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir kitus Konstitucijoje numatytus atvejus. Konstitucija nustato, kad teismo pareigūnai gali būti renkami Atėnų akademijos nariais; dirbti pedagoginį darbą universitetinėse institucijose; būti specialių tarybų ar komisijų, sprendžiančių drausmės, audito ir teisinio pobūdžio klausimus, nariais; taip pat įstatymo nustatyta tvarka dalyvauti teisės aktų rengimo komisijose; užsiimti teismo pareigūnų mokymu; dalyvauti tarptautinių organizacijų, kuriose reprezentuojama valstybė, veikloje (89 str. 3 d.). Leidžiama steigti teismo pareigūnų asociacijas.

Dėl teisėjų ir prokurorų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo į kitas pareigas Respublikos Prezidentui pataria įstatymo nustatyta tvarka veikiančios specialios institucijos – aukščiausiosios teismų tarybos: Aukščiausioji civilinių ir baudžiamųjų teismų taryba, Aukščiausioji administracinių teismų taryba ir Aukščiausioji audito teismų taryba. Areopago, Valstybės tarybos ir Audito rūmų pirmininką ir pavaduotojus skiria Respublikos Prezidentas ministrų kabineto teikimu. Areopago prokurorą ir pavaduotojus skiria Respublikos Prezidentas. Šių pareigūnų kadencija yra ketveri metai. Aukščiausio rango teismų pareigūnų drausminės atsakomybės klausimus įstatymo nustatyta tvarka sprendžia Aukščiausiasis drausmės teismas (taryba), kuriam vadovauja Valstybės tarybos pirmininkas. Kitų pareigūnų drausmines bylas nagrinėja pirmos ir antros instancijos teismų sudaryti drausmės teismai (tarybos). Teisę iškelti drausminę bylą teismo pareigūnui turi teisingumo ministras.

Graikijos teismų sistemą sudaro administraciniai, civiliniai ir baudžiamieji teismai, kurių veiklą reglamentuoja įstatymas. Administraciniai teismai nagrinėja administracinius ginčus, išskyrus tuos, kurie priskiriami audito teismams. Administraciniams teismams įstatymu gali būti perduota nagrinėti tam tikras civilines bylas, o civiliniams teismams – tam tikros administracinės bylos. Valstybės taryba (Aukščiausiasis administracinis teismas) yra kasacinė administracinių bylų nagrinėjimo instancija, turinti teisę peržiūrėti žemesniųjų administracinių teismų sprendimus ir priimti galutinį sprendimą. Valstybės taryba taip pat nagrinėja prašymus ir turi

teisę panaikinti administracinius aktus, prieštaraujančius įstatymams, ir administracinius aktus, kuriais viršijami pareigūnų įgaliojimai; formuoja bendrąją administracinių bylų nagrinėjimo praktiką; rengia norminio pobūdžio dekretus. Viešojo administravimo institucijoms Valstybės tarybos sprendimai yra privalomi. Baudžiamieji teismai nagrinėja bylas ir skiria bausmes, numatytas baudžiamajame kodekse. Įstatymų leidėjas turi teisę perduoti nagrinėti tam tikros kategorijos bylas kitoms institucijoms, pavyzdžiui, policijos institucijoms – nagrinėti bylas dėl policijos pareigūnų padarytų teisės pažeidimų, už kuriuos numatyta bauda; gali būti steigiami nepilnamečių teismai. Įstatymo nustatyta tvarka gali būti steigiami specialūs teismai (tribunolai), nurodyti Konstitucijoje (sausumos karinių pajėgų, karinių oro pajėgų, karinio laivyno ir trofėjų reikalų teismai, 96 str. 4 d.). Audito rūmai prižiūri, kaip panaudojamos valstybės, vietos valdžios ir kitų juridinio asmens statusą turinčių viešojo pobūdžio institucijų, numatytų įstatyme, lėšos; nagrinėja bylas dėl šioms institucijoms padarytos žalos; teikia parlamentui biudžeto vykdymo ataskaitas, išvadas dėl pensijų įstatymų; nagrinėja ginčus dėl pensijų ir kt.

Konstitucijoje numatyta speciali teisminė institucija – Aukščiausiasis specialusis teismas (100 str.). Šis teismas: kontroliuoja ir atlieka teisminį tyrimą dėl parlamento rinkimų teisės pažeidimų; tikrina, ar nebuvo pažeisti įstatymai organizuojant referendumą, ir jo rezultatus; sprendžia, ar parlamento nariai nepažeidžia pareigų nesuderinamumo principo; priima sprendimus dėl parlamento narių nušalinimo nuo pareigų; sprendžia ginčus dėl kompetencijos paskirstymo tarp teismų; sprendžia, ar parlamento priimtų įstatymų turinys ir atskiros įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, kai jų pagrindu buvo priimti Areopago, Valstybės tarybos ar Audito rūmų sprendimai; aiškina visuotinai pripažintų teisės normų turinį, vadovaujantis Konstitucijos 28 straipsnio 1 dalyje išdėstytomis nuostatomis, įtvirtinančiomis, kad visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos yra sudedamoji Graikijos teisinės sistemos dalis ir turi viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu. Aukščiausiojo specialiojo teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato įstatymas. Aukščiausiojo specialiojo teismo nariais skiriami Valstybės tarybos, Areopago ir Audito rūmų pirmininkai; dvejiems metams burtais renkami keturi Valstybės tarybos nariai ir keturi Areopago nariai. Teismui vadovauja senesnis pagal amžių Valstybės tarybos ar Areopago pirmininkas. Nagrinėjant ginčus dėl teismų kompetencijos paskirstymo ir įstatymų konstitucingumo, teismo sudėty-

je turi būti burtais atrinkti du etatiniai universitetų teisės fakultetų teisės krypties profesoriai. Aukščiausiojo specialiojo teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Įstatymų nuostatos, pripažintos prieštaraujančios Konstitucijai, netenka teisinės galios nuo teismo sprendimo paskelbimo arba jame nurodytos datos.

Konstitucijos pataisomis, priimtomis 2001 m., numatyta, kad įstatymo nustatyta tvarka steigiama ir veikia speciali teisinė institucija – Valstybės teisės taryba. Jos kompetencija apima įgaliojimus, susijusius su teisine parama valstybei, valstybės atstovavimu sprendžiant ginčus, susijusius su skundais prieš valstybę, ir jų nagrinėjimu (100A str.).

Pagal valstybės sutvarkymą Graikija yra unitarinė valstybė. Kita vertus, centrinės ir vietinės valdžios santykiai – viena iš seniausių šios valstybės problemų. Šalies geografiniai ypatumai (apie 20 procentų teritorijos užima salos, apie 70 procentų – kalnai), istorinės ir politinės aplinkybės lėmė, kad nuo seno čia buvo tam tikros istorinės sritys, daugybė vietos bendruomenių su savitomis vietos valdymo tradicijomis. Valstybės valdžios bandymai suvienodinti vietos savivaldą ir valdymą visuomet sukeldavo visuomenės pasipriešinimą, kuris neretai baigdavosi politine krize šalyje. Neatsitiktinai Konstitucijoje įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios vietos savivaldą ir valdymą, yra bendro pobūdžio, įtvirtina tik bendruosius centrinės ir vietinės valdžios santykių principus, ir suteikia teisę įstatymų leidėjui pačiam nustatyti konkretų šių santykių turinį. Detaliau yra reglamentuojamas Atono konstitucinis statusas. Šiai autonominei Graikijos sričiai netaikomi bendrieji vietos savivaldos ir valdymo pagrindai.

Graikijos Konstitucija nustato, kad valstybės valdymas organizuojamas decentralizavimo pagrindais (101 str.). Administraciniai teritoriniai vienetai sudaromi atsižvelgiant į šalies geoekonomines, socialines ir susisiekimo sąlygas. Vietos valdžios institucijos sprendžia klausimus, susijusius su vietos bendruomenės poreikiais ir interesais. Jų veiklą įstatymo nustatyta tvarka koordinuoja ir kontroliuoja centrinės valdžios institucijos, nepažeisdamos jų laisvės ir savarankiškumo. Įstatymas gali suteikti centrinės valdžios institucijoms ir kitus įgaliojimus. Konstitucija numato, kad įstatymų leidėjas ir valstybės valdymo institucijos, priimdamos teisės aktus, privalo atsižvelgti į salų regionų ypatumus.

GRAIKIJOS KONSTITUCIJA[15]

Priimta 1975 m. birželio 11 d.

PIRMA DALIS. PAGRINDINĖS NUOSTATOS

I SKIRSNIS. VALDYMO FORMA

1 straipsnis

1. Graikija yra parlamentinė respublika.

2. Tautos suverenitetas yra valdžios pagrindas.

3. Visi įgaliojimai kyla iš žmonių ir egzistuoja žmonėms bei Tautai; jie turi būti įgyvendinti, kaip nurodyta Konstitucijoje.

2 straipsnis

1. Pagarba bendražmogiškoms vertybėms ir jų apsauga yra pagrindiniai valstybės įsipareigojimai.

2. Graikija, laikydamasi visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, siekia stiprinti taiką ir teisingumą bei puoselėti draugiškus santykius tarp tautų ir valstybių.

II SKIRSNIS. VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS SANTYKIAI

3 straipsnis

1. Graikijoje pripažįstama religija yra stačiatikybė. Graikijos stačiatikių bažnyčia, pripažindama mūsų Viešpatį Jėzų Kristų kaip vadovą, neatsiejamai vienija doktriną su didžiąja Jėzaus Kristaus Bažnyčia Konstantinopolyje ir su kiekviena kita tos pačios doktrinos Jėzaus Kristaus Bažny-

[15] Graikijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Graikijos duomenų bazės (*Hellenic Recourses Network*) interneto puslapyje http://www.hri.org/docs/syntagma/, išversta iš anglų kalbos.

čia, įdėmiai stebėdama, kaip jie laikosi šventųjų apaštalų kanonų ir šventų tradicijų. Ji yra administruojama Šventajam Sostui tarnaujančių vyskupų ir nuolatinio Šventojo Sosto, kaip nustatyta Bažnyčios chartijoje laikantis 1850 m. liepos 29 d. Patriarchalinio tomo ir 1928 m. rugsėjo 4 d. Šventojo įstatymo.

2. Bažnytinė tvarka, egzistuojanti kai kuriuose valstybės regionuose, neturi būti laikoma prieštaraujančia ankstesnės dalies nuostatoms.

3. Šventojo Rašto tekstas turi būti išlaikytas nepakeistas. Oficialaus teksto vertimas į bet kurią kitą kalbą be išankstinio Graikijos Bažnyčios ir Didžiosios Jėzaus Kristaus Bažnyčios Konstantinopolyje leidimo yra draudžiamas.

ANTRA DALIS. ASMENS IR SOCALINĖS TEISĖS

4 straipsnis

1. Visi graikai yra lygūs prieš įstatymą.

2. Graikijos vyrai ir moterys turi lygias teises ir lygias pareigas.

3. Visi asmenys, turintys Graikijos pilietybę, kaip nurodyta įstatymuose, yra Graikijos piliečiai. Atsisakyti Graikijos pilietybės leidžiama, jei savanoriškai įgyjama kitos valstybės pilietybė ar atliekama tarnyba, prieštaraujanti nacionaliniams interesams, užsienio valstybėje, įstatymų nustatytomis sąlygomis ir tvarka.

4. Tik Graikijos piliečiai turi teisę gauti viešąsias paslaugas, išskyrus atvejus, numatytus specialiuosiuose įstatymuose.

5. Graikijos piliečiai prisideda prie valstybės mokesčių proporcingai pagal išgales.

6. Kiekvienas graikas, pajėgus išlaikyti ginklą, privalo prisidėti prie Tėvynės gynybos, kaip numatyta įstatymu.

7. Bajorų titulai ar privilegijos Graikijos piliečiams nėra nei suteikiami, nei pripažįstami.

5 straipsnis

1. Visi asmenys turi teisę laisvai vystyti savo asmenybę ir dalyvauti socialiniame, ekonominiame ir politiniame šalies gyvenime, jeigu nepažeidžia kitų asmenų teisių ar Konstitucijos ir gerų papročių.

2. Visi asmenys, gyvenantys Graikijos teritorijoje, naudojasi visiška savo gyvenimo, garbės ir laisvės apsauga, nepriklausomai nuo tautybės,

rasės ar kalbos ir religinių ar politinių įsitikinimų. Išimtys leidžiamos tik tarptautinės teisės numatytais atvejais.

Persekiojamų, kovojančių už laisvę užsieniečių ekstradicija yra draudžiama.

3. Asmeninė laisvė yra neliečiama. Niekas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, įkalintas arba kitaip apribotas, išskyrus, kai įstatymas numato kitaip.

4. Individualios administracinės priemonės, ribojančios graiko laisvą judėjimą ar apsigyvenimą šalyje ir laisvą išvykimą ir atvykimą, draudžiamos. Tokios priemonės gali būti taikomos išimtiniais kritiniais atvejais ir tik siekiant užkirsti kelią nusikalstamai veikai, vykdant teismo nuosprendį, kaip nustatyta įstatyme. Ypač skubiais atvejais sprendimas gali būti išduotas po administracinės priemonės taikymo ir vėliausiai per tris dienas, kitaip ji yra panaikinama *ipso jure*.

Aiškinamoji sąlyga:

4 dalis neužkerta kelio draudimui išvykti iš šalies asmenims, persekiojamiems dėl pateiktų kaltinimų pagal prokuroro kaltinamąjį aktą arba dėl priemonių, kurias reikia pritaikyti visuomenės sveikatos ar sergančių asmenų sveikatos apsaugai, kaip nustatyta įstatyme.

5A straipsnis

1. Visi asmenys turi teisę į informaciją, kaip nurodyta įstatyme. Šios teisės apribojimai gali būti taikomi tik remiantis įstatymu tiek, kiek jie yra būtini ir pateisinami dėl nacionalinio saugumo, kovos su nusikalstamumu arba apsaugant trečiųjų šalių teises ir interesus.

2. Visi asmenys turi teisę būti informacinės visuomenės nariais. Patogios prieigos prie elektroniniu būdu perduodamos informacijos užtikrinimas, kaip ir šios informacijos rengimas, perdavimas ir sklaida, yra valstybės pareiga. Visada prižiūrima, kaip laikomasi 9, 9A ir 19 straipsniuose nustatytų garantijų.

6 straipsnis

1. Joks asmuo negali būti suimtas ar įkalintas be pagrįsto teismo orderio, kuris turi būti pateiktas suėmimo ar kardomojo kalinimo metu, išskyrus atvejus, kai sulaikoma darant nusikalstamą veiką.

2. Asmuo, sulaikytas darantis nusikaltimą arba pateikus orderį, turi būti pristatytas kompetentingam ikiteisminio tyrimo teisėjui vėliausiai

per dvidešimt keturias valandas nuo suėmimo; jei sprendimas areštuoti priimamas ne ikiteisminio tyrimo teisėjo darbo vietoje, asmuo per trumpiausią laiką turi būti perduotas teismui. Ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo per tris dienas nuo dienos, kai asmuo buvo pristatytas, arba išleisti sulaikytąjį, arba išduoti suėmimo orderį. Asmeniui, kuriam pareikšti kaltinimai, pateikus prašymą arba *force majeure* atveju, patvirtintu kompetentingos teisėjų tarybos sprendimu, šis terminas gali būti pratęstas iki dviejų dienų.

3. Jeigu kuris nors iš šių terminų pasibaigia, bet kuris inspektorius ar kitas pareigūnas, civilinės arba karinės tarnybos pareigūnas, atsakingas už asmens suėmimą, turi nedelsdamas jį paleisti. Pažeidėjai baudžiami už neteisėtą sulaikymą ir atsako už padarytą žalą nukentėjusiajam ir turi jam sumokėti piniginę kompensaciją už patirtą skausmą ir kančias, kaip nustatyta įstatyme.

4. Ilgiausias kardomojo kalinimo laikotarpis turi būti nustatytas įstatymu; toks asmuo gali būti sulaikomas ne ilgiau kaip vieneriems metams sunkių nusikaltimų atveju ar šešiems mėnesiams baudžiamųjų nusižengimų atveju. Išskirtiniais atvejais ilgiausias terminas gali būti pratęstas dar šešiems ar trims mėnesiams atitinkamai kompetentingos teisėjų tarybos sprendimu. Draudžiama viršyti šias didžiausias leistinas kardomojo kalinimo ribas, paeiliui taikant šias priemones kaip atskirus tos pačios bylos veiksmus.

7 straipsnis

1. Negalima bausti už nusikaltimą, jei nusikaltimo sudėties požymius apibrėžiantis įstatymas negaliojo prieš padarant veiką. Jokiais atvejais bausmė negali būti griežtesnė, nei numatyta įstatyme veikos padarymo metu.

2. Kankinimas, sveikatos sutrikdymas ar psichologinis smurtas, kaip ir bet kuris kitas nusižengimas žmogaus orumui, yra draudžiamas ir baudžiamas, kaip nustatyta įstatyme.

3. Turto konfiskavimas yra draudžiamas. Mirties bausmė neturi būti taikoma, išskyrus įstatymų numatytais atvejais už sunkius nusikaltimus, padarytus karo metu.

4. Įstatyme turi būti nustatytos sąlygos, kurioms esant valstybė vadovaudamasi teismo sprendimu privalo neteisingai ar neteisėtai nuteistus, suimtus asmenis ar asmenis, kurių laisvė buvo kitaip suvaržyta, atleisti nuo bausmės.

8 straipsnis

Niekam neturi būti atimtos teisės prieš jo valią. Teisėjų komitetai, specialūs ar kokie nors kitokie teismai neturi būti steigiami.

9 straipsnis

1. Kiekvieno asmens namai yra šventovė. Privatus individo ir šeimos gyvenimas yra neliečiamas. Jokia krata negali būti atliekama, išskyrus atvejus, nustatytus įstatyme, ir visada tik dalyvaujant teisminės valdžios atstovams.

2. Ankstesnių nuostatų pažeidėjai turi būti nubausti už namų neliečiamumo pažeidimą ir piktnaudžiavimą valdžia ir turi atsakyti už visą žalą, padarytą nukentėjusiajam, kaip nurodyta įstatyme.

9A straipsnis

Visi asmenys turi teisę būti apsaugoti nuo asmens duomenų rinkimo, apdorojimo ir naudojimo, ypač elektroninėmis priemonėmis, kaip nurodyta įstatyme. Asmens duomenų apsauga užtikrinama nepriklausomos institucijos, kuri sudaryta ir veikia taip, kaip nurodyta įstatyme.

10 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo, veikdamas vienas ar kartu su kitais, turi teisę laikydamasis valstybės įstatymų teikti rašytines peticijas valdžios institucijoms, kurios privalo skubiai imtis veiksmų pagal galiojančias nuostatas ir pateikti rašytinį ir pagrįstą atsakymą pareiškėjui, kaip nustatyta įstatymu.

2. Asmeniui pateikus pareiškimą dėl jo atžvilgiu padarytos nusikalstamos veikos, persekiojimas galimas tik po institucijos, kuriai pareiškimas adresuotas, pranešimo apie galutinio sprendimo priėmimą ir tik gavus institucijos leidimą.

3. Kompetentinga tarnyba arba institucija privalo atsakyti į prašymus dėl informacijos ir dokumentų pateikimo, ypač pažymėjimų, patvirtinančių dokumentus ir liudijimus, per nustatytą terminą, ne ilgesnį nei 60 dienų, kaip nurodyta įstatyme. Per nustatytą terminą institucijai to nepadarius arba neteisėtai atsisakius pareiškėjui mokama speciali piniginė kompensacija be jokių kitų sankcijų ir teisinių pasekmių, kaip nurodyta įstatyme.

11 straipsnis

1. Graikai turi teisę į taikius ir neginkluotus susirinkimus.

2. Vieši susirinkimai gali būti uždrausti pagrįstu policijos vadovybės sprendimu, jei neišvengiama grėsmė kyla visuomenės saugumui, ir tam tikroje srityje, jei rimtai gresia socialinio ir ekonominio gyvenimo sutrikdymas, kaip nurodyta įstatyme.

12 straipsnis

1. Graikai turi teisę steigti ne pelno siekiančias asociacijas ir sąjungas pagal įstatymą, tačiau ši teisė nesuteikia teisės į išankstinį leidimą.

2. Asociacija negali būti likviduota dėl įstatymo ar savo nuostatų pažeidimo, išskyrus teismo sprendimą.

3. Ankstesnio punkto nuostatos taikomos tuo atveju, kai asmenų sąjungos nesudaro asociacijos.

4. Žemės ūkio ir miestų kooperatyvai turi būti savarankiškai valdomi pagal įstatymus ir jų įstatus; jie turi būti valstybės, kuri įpareigota pasirūpinti jų plėtra, apsaugoti ir prižiūrėti.

5. Leidžiama kurti kooperatyvus, užsiimančius ūkine veikla ar išteklių gavyba, kurių veikla atneša bendros naudos ar neprieštarauja viešajam interesui, tačiau būtina užtikrinti vienodą visų dalyvių statusą.

13 straipsnis

1. Religiniai įsitikinimai yra neliečiami. Civilinės teisės ar laisvės nepriklauso nuo asmens religinių įsitikinimų.

2. Visos žinomos religijos yra laisvos ir jų maldų apeigos atliekamos netrukdomai, saugant įstatymu. Maldų apeigų praktika neturi pažeisti viešosios tvarkos ir gerų papročių.

3. Visų religijų dvasininkai valstybės vienodai kontroliuojami ir turi tuos pačius įpareigojimus, kaip ir vyraujančios religijos.

4. Joks asmuo negali atsisakyti savo įsipareigojimų valstybei ar atsisakyti vykdyti įstatymus dėl savo religinių įsitikinimų.

5. Jokia priesaika negali būti numatyta ar duodama kitaip, nei nustatyta įstatymuose.

14 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo gali išreikšti ir skleisti savo mintis žodžiu, raštu, spaudoje laikantis valstybės įstatymų.

2. Spauda yra laisva. Cenzūra ir visos kitos prevencijos priemonės yra draudžiamos.

3. Išspausdintų ar išplatintų laikraščių ar kitų leidinių konfiskavimas draudžiamas. Konfiskavimas pagal prokuroro orderį gali būti leidžiamas išimtinai po platinimo ir tik atvejais, kai publikacija:

a) yra nusižengimas krikščionių ar bet kuriai žinomai religijai,

b) yra Respublikos Prezidento asmens įžeidimas,

c) atskleidžia informaciją apie ginkluotųjų pajėgų amuniciją ar šalies įtvirtinimus, ja siekiama smurtu pakeisti režimą ar ji tiesiogiai nukreipta prieš teritorinį valstybės vientisumą,

d) akivaizdžiai įžeidžia visuomenės elgesio normas įstatymų nustatytais atvejais.

4. Visais nurodytais atvejais prokuroras privalo per 24 val. nuo konfiskavimo perduoti bylą Teisėjų tarybai, ji per kitas 24 val. turi nuspręsti, ar konfiskacija turi būti tęsiama ar atšaukta; kitaip ji turi būti panaikinta *ipso jure*. Skundas gali būti paduotas Apeliaciniam teismui ir Aukščiausiajam civiliniam ir baudžiamajam teismui laikraščio ar kito konfiskuoto spaudinio leidėjo ar prokuroro.

5. Kiekvienas asmuo, įžeistas klaidinančios publikacijos ar laidos, turi teisę atsakyti ir informavimo priemonė turi atitinkamą pareigą visapusiškai ir nedelsiant atlyginti žalą. Kiekvienas asmuo, įžeistas įžeidžiančios ar šmeižiančios publikacijos ar laidos, taip pat turi teisę atsakyti ir informavimo priemonė turi atitinkamą pareigą nedelsiant paskelbti ar perduoti atsakymą. Būdas, kuriuo įgyvendinama teisė atsakyti ir kuriuo visiškai ir nedelsiant užtikrinamas žalos atlyginimas arba paskelbiamas ar perduodamas atsakymas, turi būti numatytas įstatyme.

6. Po ne mažiau kaip trijų nuosprendžių per penkerius metus dėl nusikalstamų veikų, padarytų pagal 3 dalį, teismas priima nutartį visiškai uždrausti ar laikinai sustabdyti veiklą ir, sunkiais atvejais, uždraudžia nuteistam asmeniui užsiimti žurnalisto profesine veikla, kaip nustatyta įstatyme. Draudimas užsiimti leidybos veikla ar laikinas jos sustabdymas nuo teismo nutarties priėmimo dienos įsigalioja ir yra neatšaukiamas.

7. Klausimai, susiję su civiline ir baudžiamąja spaudos ir kitų informavimo priemonių atsakomybe bei operatyviu atitinkamų bylų nagrinėjimu, turi būti numatyti įstatyme.

8. Sąlygos ir kvalifikacijos, būtinos žurnalisto profesijai, turi būti nustatytos įstatyme.

9. Visuomenės informavimo priemonių nuosavybės statusas, finansinė padėtis ir finansavimo būdai turi būti žinomi, kaip nurodyta įstatyme.

Priemonės ir apribojimai, būtini visiškam skaidrumui ir informacijos pliuralizmui užtikrinti, turi būti nurodyti įstatyme. Draudžiama daugiau nei viena tos pačios rūšies arba skirtingų rūšių visuomenės informavimo priemonė. Tiksliau, draudžiama daugiau kaip viena tos pačios rūšies elektroninė informavimo priemonė, kaip nurodyta įstatyme. Savininko, dalininko, pagrindinio akcininko arba generalinio direktoriaus kompetencija leidybinėje įmonėje yra nesuderinama su savininko, dalininko, pagrindinio akcininko arba generalinio direktoriaus kompetencija viešojo administravimo arba viešojo sektoriaus institucijoje atlikti darbus arba teikti prekes ar paslaugas. Ankstesnis draudimas taip pat apima visų rūšių tarpininkus, pavyzdžiui, sutuoktinius, gimines, finansiškai nepriklausomus asmenis ar įmones. Konkrečios taisyklės, sankcijos, kurios gali apimti radijo stoties ar televizijos licencijos panaikinimą ar draudimą sudaryti sutartį, ar susijusios sutarties pripažinimą negaliojančia, taip pat kontrolės priemonės bei pažeidimų prevencijos garantijos, numatytos ankstesniuose skyriuose, nustatomos įstatymu.

15 straipsnis

1. Spaudos apsaugos nuostatos, numatytos ankstesniame straipsnyje, netaikomos filmams, garso įrašams, televizijai, radijui ar kitai panašiai žodžio ar vaizdo perdavimo priemonei.

2. Radijas ir televizija turi būti tiesiogiai kontroliuojami valstybės. Kontrolė ir administracinių sankcijų taikymas yra išimtinai priskirta Nacionalinio radijo ir televizijos tarybos, kuri yra nepriklausoma institucija, kaip nurodyta įstatyme, kompetencijai. Tiesioginė valstybės kontrolė gali įgauti išankstinio leidimo statusą, siekiant vienodų informacijos ir naujienų pranešimų, literatūros ir meno kūrinių transliacijų sąlygų užtikrinant programų kokybės lygį, įsipareigojant įgyvendinti socialinę radijo ir televizijos misiją ir kultūros plėtrą šalyje, atsižvelgiant į žmogaus vertybes bei vaikų ir jaunimo apsaugą.

Klausimai, susiję su privalomu ir neapmokamu Parlamento ir jo komitetų darbu, taip pat politinių partijų rinkimų kampanijos pranešimų transliavimu per radiją ir televiziją, turi būti nurodyti įstatyme.

16 straipsnis

1. Menas ir mokslas, tyrinėjimai yra laisvi ir jų vystymasis bei skatinimas turi būti valstybės pareiga. Akademinė laisvė ir mokymo laisvė neatleidžia nė vieno nuo pareigos būti ištikimam Konstitucijai.

2. Išsilavinimas yra pagrindinė valstybės misija, kuria siekiama moralinio, intelektinio, profesinio ir fizinio graikų ugdymo, nacionalinės ir religinės sąmonės vystymosi ir jų formavimo kaip laisvų ir atsakingų piliečių.

3. Privalomas išsilavinimas turi būti ne mažiau nei devyneri metai.

4. Visi graikai turi teisę į nemokamą švietimą visų lygių valstybinėse mokymo įstaigose. Valstybė turi suteikti finansinę paramą tiems, kurie pasižymėjo, taip pat studentams, kuriems reikia pagalbos ar specialios apsaugos atsižvelgiant į jų galimybes.

5. Teikti universitetinį išsilavinimą turi būti numatyta išskirtinai institucijoms, kurios yra valdomos kaip viešieji juridiniai asmenys. Šios institucijos turi veikti valstybės kontroliuojamos ir turi teisę gauti finansinę paramą iš jos; jos veikia vadovaujantis įstatymais. Universitetų jungimas ir skaidymas gali vykti nepaisant jokių prieštaravimų, kaip nustato įstatymas.

Specialus įstatymas reglamentuoja visus klausimus, susijusius su studentų asociacijomis ir studentų dalyvavimu jose.

6. Profesoriai universitetinėse įstaigose turi būti valstybės valdininkai. Kitas pedagoginis personalas turi atlikti viešąsias funkcijas laikantis sąlygų, nustatytų įstatyme. Atitinkamų valstybės institucijų įstatai reglamentuoja klausimus, susijusius su minimu statusu.

Universitetinėse įstaigose profesoriai negali būti atleisti nepasibaigus kadencijai, išskyrus esminius reikalavimus, nustatytus 88 straipsnio 4 dalyje, ir vykdant Tarybos, kurią sudaro dauguma aukščiausio rango teismo pareigūnų, sprendimą, kaip nustatyta įstatyme.

Pensinis profesorių amžius universitetinio lygmens įstaigose nustatomas įstatymu; kol toks įstatymas bus išleistas, profesoriai aktyviai dirba ir išeina į pensiją *ipso jure* akademinių mokslo metų pabaigoje, kai jiems yra sukakę šešiasdešimt septyneri metai.

7. Profesinę ir bet kokią kitą specialaus ugdymo formą teikia valstybė mokyklos vyresnėse klasėse ne ilgesnį nei trejų metų laikotarpį, kaip konkrečiai numatyta įstatyme, kuriame taip pat apibrėžiamos šių mokyklų absolventų teisės.

8. Valstybė nenustato mokyklų įsisteigimo ir veiklos licencijos įgijimo sąlygų ir terminų, tokių mokyklų priežiūra ir mokymo personalo profesinis statusas turi būti nustatytas įstatyme.

Steigti universitetinio lygmens institucijas privatiems asmenims draudžiama.

9. Sportas saugomas ir visiškai prižiūrimas valstybės. Valstybė teikia dotacijas ir kontroliuoja visas sporto asociacijas, kaip nustatyta įstatyme. Dotacijų panaudojimas jas gavusių asociacijų tikslams taip pat turi būti nustatytas įstatyme.

17 straipsnis

1. Turtas yra saugomas valstybės, tačiau teisės, kylančios iš jo, negali būti panaudotos prieš viešąjį interesą.

2. Jei teismo posėdis dėl galutinės kompensacijos vyksta po vienerių metų nuo teismo posėdžio dėl laikino kompensacijos nustatymo, turi būti atsižvelgta į kompensacijos vertę, nustatytą teismo posėdyje dėl galutinio sprendimo. Sprendime nusavinti turtą turi būti nurodytas konkretus pagrindas mokėti kompensaciją, jei gaunančios šalys sutinka, jog kompensacija būtų mokama ir natūra, suteikiant kito turto nuosavybę ar teises į kitą turtą.

3. Neatsižvelgta į jokį nusavinto turto vertės pasikeitimą, atsiradusį po nusavinimo akto paskelbimo.

4. Kompensaciją visais atvejais nustato civiliniai teismai. Tokia kompensacija taip pat gali būti nustatoma laikinai teismui išnagrinėjus arba išsiuntus šaukimus gavėjui, kuris gali būti įpareigotas teismo nuožiūra pateikti proporcingą garantiją siekiant surinkti kompensaciją, kaip numatyta įstatyme. Nepaisant 94 straipsnio, įstatymai gali numatyti vienodos jurisdikcijos nustatymą dėl visų ginčų ir bylų, susijusių su turto konfiskavimu, taip pat atitinkamas bylas nagrinėti pirmumo tvarka. Tolesnį bylų nagrinėjimo būdą gali reglamentuoti tas pats įstatymas.

Prieš išmokant galutinę arba laikiną kompensaciją, visos savininko teisės turi likti nepakitusios ir įsikelti į naująją nuosavybę neleidžiama.

Jei būtina atlikti ypač svarbius šalies ekonomikai darbus, specialiu sprendimu teismas, kompetentingas dėl galutinio arba laikinojo kompensacijos nustatymo, gali leisti juos atlikti prieš nustatant ar išmokant kompensaciją, jei dalis kompensacijos sumokama ir gavėjui suteikiama garantija dėl visos kompensacijos, kaip numatyta įstatyme. Kompensacijai netaikomi jokie mokesčiai, atskaitymai ar rinkliavos.

Kompensacijos sumą nustato teismas, visais atvejais ji privalo būti sumokėta per pusantrų metų nuo sprendimo dėl laikinos mokėtinos kompensacijos paskelbimo datos, o tiesioginio prašymo atvejais nuo galutinio teismo sprendimo dėl kompensacijos paskelbimo datos, kitaip nusavinimas turi būti atšauktas *ipso jure*.

5. Tais atvejais, kai privaloma kompensacija už prarastas pajamas gavėjams turi būti sumokėta iš nusavinto turto, kompensacijos mokėjimo trukmę turi nustatyti įstatymas.

6. Jei atliekami darbai prisideda prie visuomenės gerovės ar yra svarbūs šalies ekonomikai, įstatymas gali leisti valstybei nusavinti didesnius plotus už teritorijas, reikalingas darbams atlikti. Minėtas įstatymas nustato tokio nusavinimo sąlygas ir terminus.

7. Požeminių tunelių kasimas atitinkamame gylyje gali būti leidžiamas įstatymais nekompensuojant darbų, kurie yra akivaizdžiai naudingi valstybei, viešiesiems juridiniams asmenims, vietos valdžios įstaigoms, komunalinėms įmonėms ir valstybinėms įstaigoms, jei nebus trukdoma naudoti anksčiau minėtą turtą.

18 straipsnis

1. Nuosavybės teisė ir disponavimas ja kasyklose, karjeruose, urvuose, archeologinėse ir vertybių vietose, naudojimasis požeminiais vandenimis ir požeminiais ištekliais reglamentuojamas specialiaisiais įstatymais.

2. Nuosavybės teisė, lagūnų, didelių ežerų, taip pat teritorijų, atsirandančių nusausinus juos, naudojimas ir administravimas reglamentuojamas įstatymu.

3. Šio turto pareikalavimas ginkluotųjų pajėgų poreikiams karo ar mobilizacijos atvejais arba susidūrus su socialine grėsme, pavojumi viešajai tvarkai ar sveikatai, reglamentuojamas specialiuoju įstatymu.

4. Žemės ūkio sklypų perskirstymas, siekiant pelningiau juos panaudoti, taip pat siekiant palengvinti smulkių padalytų žemės sklypų pertvarką, leidžiamas laikantis specialiojo įstatymo numatytos procedūros.

5. Be ankstesnėse pastraipose nurodytų atvejų, įstatymas gali numatyti kitus laisvo naudojimo ir naudojimosi nuosavybe teisės atėmimo atvejus dėl ypatingų aplinkybių. Įstatymas nurodo asmenį, kuris įsipareigoja, ir mokėjimo tvarką asmeniui, turinčiam teisę gauti kompensaciją už naudojimąsi turtu, kuri kiekvienu atveju turi būti proporcinga esamoms sąlygoms.

Priemonės, nustatytos šioje dalyje, turi būti panaikintos, kai tik atsiranda ypatingų priežasčių. Kai priemonių taikymo terminas pratęstas, Vyriausiasis administracinis teismas priima sprendimą dėl jų panaikinimo tam tikrų kategorijų bylose po suinteresuoto asmens kreipimosi.

6. Įstatymas gali reguliuoti disponavimą apleistomis žemėmis perduodant jas nacionalinės ekonomikos reikmėms arba skurdesniems ūkinin-

kams. Tas pats įstatymas numato dalinę arba visišką kompensaciją savininkams, pareiškusiems pretenzijas per protingą terminą.

7. Privalomos bendros nuosavybės valdos miestuose gali būti įvestos tik įstatymu, jei nepriklausomas nuosavybės ar jos dalies atkūrimas neatitinka taikomų esamo ar būsimo statybos reglamento reikalavimų šioje srityje.

8. Dirbamos žemės, priklausančios patriarchaliniams vienuolynams *Aghia Anastasia Pharmacolytria* Chalkidikėje, *Vlatadhes* Salonikuose ir *Ioannis Evangelist Theologos* Patmose, negali būti nusavintos. Taip pat Graikijoje patriarchato rezidencija Aleksandrijoje, Antiochėjoje, Jeruzalės ir Šventasis vienuolynas ant Sinajaus kalno negali būti nusavintas.

19 straipsnis

1. Garantuojamas laiškų ir visų kitų susirašinėjimo ar bendravimo formų slaptumas. Atvejai, kai teisminės institucijos gali nesilaikyti šio slaptumo dėl grėsmės nacionaliniam saugumui ir tiriant ypač sunkius nusikaltimus, turi būti nustatyti įstatyme.

2. Klausimai, susiję su nepriklausomos institucijos sudėtimi, veikimu ir funkcijomis, užtikrinantys šio straipsnio 1 dalies slaptumą, turi būti nurodyti įstatyme.

3. Naudoti įrodymus, surinktus pažeidžiant 9 ir 9A straipsnius, draudžiama.

20 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę gauti teisinę apsaugą ir gali ginti savo nuomonę dėl savo teisių ir interesų, kaip nustatyta įstatyme.

2. Asmens teisė būti išklausytam taip pat taikoma dėl administracinių veiksmų ar priemonių, priimtų jo teisių ar interesų atžvilgiu.

21 straipsnis

1. Šeima, kaip Tautos pažangos pagrindas, taip pat kaip ir santuoka, motinystė ir vaikystė, turi būti apsaugota valstybės.

2. Daugiavaikės šeimos, neįgalūs karo ir taikos meto veteranai, karo aukos, našlės ir našlaičiai, taip pat asmenys, kenčiantys nuo nepagydomų kūno ar psichikos negalavimų, turi teisę į specialią valstybės priežiūrą.

3. Valstybė turi rūpintis piliečių sveikata ir numatyti specialias jaunimo, senų žmonių, neįgaliųjų apsaugos ir nepasiturinčiųjų paramos priemones.

4. Benamių ar nepakankamai apsaugotųjų aprūpinimas gyvenamuoju būstu yra specialus valstybės priežiūros objektas.

5. Demografijos politikos planavimas ir įgyvendinimas, taip pat visų reikalingų priemonių ėmimasis yra valstybės pareiga.

6. Neįgalūs žmonės turi teisę naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų pakankamą profesinę integraciją bei dalyvavimą socialiniame, ekonominiame ir politiniame šalies gyvenime.

22 straipsnis

1. Darbas yra teisė ir ji turi būti apsaugota valstybės, siekiant įdarbinti visus piliečius bei siekiant kaimo ir miesto darbingo amžiaus gyventojų moralinės ir materialinės pažangos.

Visi darbuotojai, nepriklausomai nuo lyties ar kito skirstymo, turi teisę į vienodą užmokestį už vienodos vertės darbą.

2. Bendrosios darbo sąlygos turi būti nustatytos įstatymu, papildytos kolektyvinėmis darbo sutartimis, sudarytomis laisvomis derybomis, o deryboms nepavykus nustatomos pagal arbitražo nustatytas taisykles.

3. Kolektyvinio darbo sutarčių tarp valstybės tarnautojų arba kitų viešųjų juridinių asmenų tarnautojų ir vietos valdžios institucijų sudarymo klausimus reguliuoja įstatymas.

4. Bet kokia privalomojo darbo forma yra draudžiama.

Specialieji įstatymai nustato pareigą padėti karo ar mobilizacijos atveju arba susidūrus su šalies gynybos poreikiais, kritine visuomenės padėtimi dėl įvykusių nelaimių ar įvykių, galinčių kelti pavojų visuomenės sveikatai, taip pat darbą vietos valdžios įstaigose visuomenės poreikiams patenkinti.

5. Valstybė turi pasirūpinti dirbančių žmonių socialine apsauga, kaip nurodyta įstatyme.

Aiškinamoji sąlyga:

Bendrosios darbo sąlygos apima mokesčių rinkimo būdo ir nario, įpareigoto rinkti ir grąžinti profesinių sąjungų nario mokesčius, nustatymą pagal atitinkamus profesinių sąjungų įstatus.

23 straipsnis

1. Valstybė laiduoja laisvę jungtis ir netrukdomai naudotis susijusiomis teisėmis kovojant su bet kokiu pažeidimu neperžengiant įstatymo numatytų ribų.

2. Streikas gali būti organizuojamas teisėtai įsteigtų profesinių sąjungų siekiant apsaugoti dirbančių žmonių finansinius ir bendruosius darbo interesus.

Streikuoti draudžiama teismo valdininkams ir saugumo tarnybų pareigūnams. Teisė streikuoti su išlygomis turi būti taikoma valstybės tarnautojams, vietos valdžios institucijų darbuotojams ir viešiesiems juridiniams asmenims, taip pat privačioms įmonėms ir viešosioms įstaigoms, kurių veikla yra gyvybiškai svarbi tenkinant pagrindinius visuomenės poreikius. Šie apribojimai negali apskritai panaikinti teisės streikuoti arba trukdyti teisėtai naudotis šia teise.

24 straipsnis

1. Gamtos ir kultūrinės aplinkos apsauga yra valstybės pareiga ir kiekvieno žmogaus teisė. Valstybė privalo imtis specialių prevencijos ar drausminių priemonių aplinkai išsaugoti. Klausimai, susiję su miškų apsauga, turi būti reglamentuojami įstatymu. Draudžiama keisti valstybinių miškų ir valstybinių urėdijų miškų naudojimo paskirtį, išskyrus atvejus, kai žemės ūkio vystymosi ar kitos viešojo intereso reikmės turi viršenybę prieš nacionalinės ekonomikos naudą. Valstybės pareiga yra sudaryti miškų registrą.

2. Bendrojo šalies vystymosi, urbanizacijos bei miestų ir gyvenamųjų rajonų plėtros apskritai plano rengimą ir įgyvendinimą turi kontroliuoti atsakingos priežiūros institucijos ir valstybė, siekiant funkcionalumo ir gyvenviečių plėtros darnos bei užtikrinti geriausias įmanomas gyvenimo sąlygas.

Atitinkami techniniai sprendimai grindžiami mokslo laimėjimais. Sudaryti nacionalinį kadastrą yra valstybės pareiga.

3. Numatant teritoriją kaip gyvenamąją ir siekiant aktyvinti jos urbanizaciją, šioje teritorijoje esanti nuosavybė gali būti panaudota šiems tikslams be kompensacijos, žemė perduodama gatvėms tiesti ir aikštėms įrengti taip prisidedant prie pagrindinių viešųjų miesto darbų vykdymo išlaidų, kaip nurodyta įstatyme.

4. Įstatyme gali būti numatytas nuosavybės savininkų, kurių teritorija priskirta gyvenamajai, dalyvavimas plečiant statybas pagal patvirtintą miesto planą, mainais už vienodos vertės nekilnojamąjį turtą arba būstą teritorijose, kurios galiausiai turi būti pažymėtos kaip tinkamos statyboms.

5. Ankstesnių šio straipsnio dalių nuostatos taip pat taikomos esamų gyvenamųjų vietovių pertvarkai. Likę po rekonstrukcijos laisvi plotai paskirstomi bendrojo naudojimo teritorijoms arba parduodami rekonstrukcijos išlaidoms padengti, kaip nurodyta įstatyme.

6. Paminklai ir istorinės teritorijos bei jų elementai turi būti saugomi valstybės. Įstatymas numato priemones, ribojančias privačią nuosavybę šiose teritorijose, taip pat nuosavybės savininkams mokamos kompensacijos rūšį.

25 straipsnis

1. Žmogaus kaip individo ir kaip visuomenės nario teises garantuoja valstybė. Visi valstybės valdžios atstovai privalo užtikrinti, kad būtų nekliudomai jomis naudojamasi. Šios teisės taip pat taikomos atitinkamiems privačių asmenų santykiams. Bet kokios rūšies apribojimai, kurie pagal Konstituciją gali būti taikomi šioms teisėms, turėtų būti numatyti tiesiogiai Konstitucijoje arba įstatyme, išlyga turėtų egzistuoti žmogaus teisėms taikant pirmenybę, laikantis proporcingumo principo.

2. Pagrindinių ir neatimamų žmogaus teisių pripažinimu ir apsauga valstybė siekia socialinės pažangos, laisvės ir teisingumo.

3. Piktnaudžiauti teisėmis draudžiama.

4. Valstybė turi teisę reikalauti visų piliečių įgyvendinti socialinio ir nacionalinio solidarumo pareigą.

TREČIA DALIS. VALSTYBĖS ORGANIZAVIMAS IR FUNKCIJOS

I SKIRSNIS. VALSTYBĖS STRUKTŪRA

26 straipsnis

1. Įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Parlamentas ir Respublikos Prezidentas.

2. Įstatymų vykdomąją valdžią vykdo Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė.

3. Teisminę valdžią vykdo teismai, jų sprendimai turi būti priimami Graikijos žmonių vardu.

27 straipsnis

1. Keisti šalies ribas galima tik pagal įstatymą, išleistą absoliučios Parlamento narių daugumos.

2. Užsienio karinės pajėgos yra nepageidaujamos Graikijos teritorijoje, taip pat jos negali likti teritorijoje arba pervažiuoti per ją, išskyrus atvejus, numatytus įstatyme, išleistame absoliučios Parlamento daugumos.

28 straipsnis

1. Visuotinai pripažintos tarptautinės teisės, kaip ir tarptautinių konvencijų normos, sankcionuotos įstatymu, yra neatsiejama nacionalinės Graikijos teisės dalis ir turi viršenybę prieš bet kokią prieštaringą įstatymo nuostatą. Tarptautinės teisės ir tarptautinių konvencijų normos užsieniečiams taikomos tik laikantis abipusio pripažinimo sąlygos.

2. Konstitucijoje numatytos valdžios institucijos pagal sutartį arba susitarimą gali atstovauti tarptautinių organizacijų agentūroms, kai tai pateisinama svarbiu nacionaliniu interesu ir skatina bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis. Įstatymas, tvirtinantis sutartį arba susitarimą, priimamas trijų penktadalių visų Parlamento narių balsų dauguma.

3. Graikija turi vadovautis absoliučios Parlamento daugumos, kuriai suteiktas nacionalinis Tautos suverenitetas, priimtu įstatymu tiek, kiek tai lemia svarbus nacionalinis interesas, kuris neturi pažeisti žmogaus teisių ir demokratinės valdžios pagrindų bei įgyvendinamas vadovaujantis lygybės principais ir abipusio pripažinimo sąlyga.

29 straipsnis

1. Graikijos piliečiai, turintys balsavimo teisę, gali laisvai jungtis prie politinių partijų, turinčių teisę laisvai veikti demokratinėje valdžioje, ir dalyvauti jų veikloje.

Piliečiai, kurie dar nėra įgiję teisės balsuoti, gali dalyvauti partijų jaunimo skyrių veikloje.

2. Politinės partijos turi teisę gauti valstybės finansinę paramą jų rinkimams ir veiklai, kaip nurodyta įstatyme. Įstatyme nurodomos skaidrumo garantijos, susijusios su rinkimų išlaidomis, politinių partijų finansų valdymu, Parlamento nariais, kandidatais į Parlamentą ir į visas vietos valdžios institucijas. Įstatymas nustato didžiausią rinkimų išlaidų sumą, gali uždrausti tam tikrų formų rinkimų kampaniją ir numato pažeidimus, dėl kurių galima prarasti parlamentaro postą specialios institucijos, nurodytos kitame Konstitucijos skirsnyje, iniciatyva. Politinių partijų rinkimų ir kandidatų į Parlamentą išlaidų auditą atlieka speciali institucija, kurią sudaro dalyvaujantys vyresnieji magistratai, kaip nurodyta įstatyme. Įstatymas taip pat gali praplėsti šias nuostatas rinkimuose iškeltiems kandidatams.

3. Valstybės pareigūnams, tarnaujantiems ginkluotosiose pajėgose ir saugumo tarnyboje, draudžiama bet kokiu būdu agituoti už ar prieš politines partijas. Savo pareigas atliekantiems valstybės tarnautojams, vietos

valdžios institucijų, kitų viešųjų juridinių asmenų arba viešųjų įmonių arba vietos valdžios institucijų ar įmonių, kurių valdymas yra tiesiogiai ar netiesiogiai priskirtas valstybei administraciniu aktu arba pagal akcininkams suteiktus įgaliojimus, darbuotojams yra draudžiama bet kokiu būdu agituoti už ar prieš politines partijas.

II SKIRSNIS. RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

I SKYRIUS. PREZIDENTO RINKIMAI

30 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas turi reguliuoti Respublikos institucijų funkcijas. Jis renkamas Parlamento penkerių metų kadencijai, kaip nurodyta 32 ir 33 straipsniuose.

2. Prezidento pareigos yra nesuderinamos su jokiomis kitokiomis pareigomis, pozicija ar funkcijomis.

3. Prezidento kadencija prasideda nuo Respublikos Prezidento priesaikos.

4. Karo atveju Prezidento kadencija gali būti pratęsta iki karo pabaigos.

5. Perrinkti tą patį asmenį Prezidentu leidžiama tik vieną kartą.

31 straipsnis

Respublikos Prezidentu gali būti renkamas asmuo, kuris yra Graikijos pilietis bent penkerius metus, yra graikų kilmės pagal tėvo ar motinos liniją, yra sulaukęs keturiasdešimties metų amžiaus ir turi teisę balsuoti.

32 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas renkamas Parlamento balsuojant vardiniu būdu specialiojoje sesijoje Parlamento Primininko nurodymu, likus bent vienam mėnesiui iki esamo Prezidento kadencijos pabaigos, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

Laikino Respublikos Prezidento nedarbingumo, negalėjimo eiti savo pareigų atveju, kaip nurodyta 34 straipsnio 2 dalyje, taip pat jam atsistatydinus, mirus ar pašalinus jį iš pareigų laikantis Konstitucijos, Parlamentas turi susirinkti ir išrinkti naują Prezidentą ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo ankstesnio Prezidento kadencijos pabaigos.

2. Visais atvejais Prezidentas turi būti renkamas visai kadencijai.

3. Asmuo, gaunantis dviejų trečdalių visų Parlamento narių balsų daugumą, išrenkamas Respublikos Prezidentu.

Jei daugumos nepavyksta surinkti, balsavimas turi būti pakartotas po penkių dienų.

Jei antrame balsavime nesurenkama reikalaujamos balsų daugumos, balsavimas dar kartą gali būti pakartotas po penkių dienų; asmuo, gaunantis trijų penktadalių visų Parlamento narių balsų daugumą, išrenkamas Respublikos Prezidentu.

4. Jei trečiame balsavime nesurenkama minėtos kvalifikuotos balsų daugumos, Parlamentas turi būti paleistas per dešimt dienų nuo balsavimo dienos ir turi būti surengti nauji Parlamento rinkimai.

Kai tik išrinktam Parlamentui suteikiami įgaliojimai, jis turi vardiniu balsavimu trijų penktadalių visų Parlamento narių balsų dauguma išrinkti Respublikos Prezidentą.

Jei daugumos nepavyksta surinkti, balsavimas turi būti pakartotas per penkias dienas ir asmuo, gaunantis absoliučią visų Parlamento narių balsų daugumą, turi būti išrinktas Respublikos Prezidentu. Jei ir šios daugumos nepavyksta surinkti, dar kartą balsuojama po penkių dienų dėl dviejų daugiausia balsų surinkusių asmenų ir asmuo, gavęs santykinę daugumą balsų, laikomas išrinktu Respublikos Prezidentu.

5. Jei Parlamentas neposėdžiauja, turi būti šaukiama specialioji sesija Respublikos Prezidentui išrinkti, kaip nurodyta 4 dalyje.

Jei Parlamentas buvo kokiu nors būdu paleistas, Respublikos Prezidento rinkimai turi būti atidėti, kol išrinktam naujos sudėties Parlamentui suteikiami įgaliojimai ne vėliau kaip per dvidešimt dienų, kaip nurodyta straipsnio 3 ir 4 dalyse, laikantis 34 straipsnio 1 dalies nuostatų.

6. Jei ankstesnėse straipsnio dalyse aprašyta naujojo Prezidento rinkimų procedūra nebūtų baigta laiku, esamas Respublikos Prezidentas turi toliau vykdyti savo pareigas, net jei jo kadencija baigėsi, kol bus išrinktas kitas Respublikos Prezidentas.

Aiškinamoji sąlyga:

Respublikos Prezidentas, atsistatydinęs dar nesibaigus jo kadencijai, negali būti kandidatu rinkimuose, vykstančiuose dėl jo atsistatydinimo.

33 straipsnis

1. Išrinktasis Prezidentas turi pradėti eiti pareigas kitą dieną, kai baigiasi pareigas einančio Prezidento kadencija, arba visais kitais atvejais kitą dieną po jo rinkimų.

2. Prieš paskiriant į naująsias pareigas Respublikos Prezidentas duoda priesaiką Parlamente:

„Aš prisiekiu Švenčiausiosios Trejybės, Vienasmenės ir Nedalomos, vardan saugoti Konstituciją ir įstatymus, rūpintis tikinčiaisiais, ginti nacionalinę nepriklausomybę ir teritorinį šalies vientisumą, siekiant apsaugoti graikų teises ir laisves bei tarnauti Graikijos žmonių bendrajam interesui ir pažangai.“

3. Įstatymas numato Respublikos Prezidento valstybės pareigų ir paslaugų, reikalingų joms atlikti, sąrašą.

34 straipsnis

1. Jeigu Respublikos Prezidentas yra išvykęs į užsienį daugiau nei dešimt dienų arba yra miręs, atsistatydinęs, nušalintas nuo pareigų, arba nepajėgus atlikti visų pareigų, jį laikinai pavaduoja Parlamento Pirmininkas; jei nėra Parlamento, ankstesnio Parlamento Pirmininkas, o jei jis atsisako ar ir jo nėra, kolektyviai Ministrų kabinetas.

Prezidento pavadavimo laikotarpiu nuostatos, susijusios su Parlamento paleidimu, išskyrus atvejus, nurodytus 32 straipsnio 4 dalyje, taip pat nuostatos, susijusios su Kabineto paleidimu ar referendumu, kaip nurodyta 38 straipsnio 2 dalyje ir 44 straipsnio 2 dalyje, netaikomos.

2. Jeigu Respublikos Prezidentas negali eiti savo pareigų ilgiau nei trisdešimt dienų, trijų penktadalių visų jo narių balsų dauguma sušaukiamas Parlamentas, net jei jis buvo paleistas, jei situacija reikalauja naujo Prezidento rinkimų. Jokiais atvejais naujo Respublikos Prezidento rinkimai negali būti atidėti ilgiau nei šešiems mėnesiams nuo jo pakeitimo dėl jo nedarbingumo pradžios.

II SKYRIUS. RESPUBLIKOS PREZIDENTO ĮGALIOJIMAI IR ATSAKOMYBĖ

35 straipsnis

1. Joks Respublikos Prezidento aktas negalioja ir negali būti vykdomas, išskyrus, jei jis buvo kontrasignuotas kompetentingo ministro parašu ir buvo paskelbtas „Valstybės žiniose“.

Jei Kabinetas atleidžiamas nuo pareigų, kaip numatyta 38 straipsnio 1 dalyje, ir Ministrui Pirmininkui nepavyksta kontrasignuoti atitinkamo dekreto, jį turi pasirašyti Respublikos Prezidentas.

2. Išimties tvarka kontrasignacijos nereikalauja šie teisės aktai:

a) Ministro Pirmininko paskyrimas,

b) tiriamųjų įgaliojimų paskyrimas laikantis 37 straipsnio 2, 3 ir 4 dalies,

c) Parlamento paleidimas pagal 32 straipsnio 4 dalį ir 41 straipsnio 1 dalį, jei Ministrui Pirmininkui nepavyksta kontrasignuoti, ir laikantis 53 straipsnio 1 dalies, jeigu Kabinetui nepavyksta kontrasignuoti,

d) įstatymo projekto, už kurį balsuota, grąžinimas Parlamentui pagal 42 straipsnį 1 dalį,

e) darbuotojų skyrimas į administracijos pareigas Respublikos Prezidentūroje.

3. Nutarimas paskelbti referendumą dėl įstatymo projekto, kaip numatyta 44 straipsnio 2 dalyje, turi būti kontrasignuotas Parlamento Pirmininko.

36 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas besąlygiškai vadovaujasi 35 straipsnio 1 dalies nuostatomis, atstovauja valstybei tarptautiniu mastu, skelbia karą, sudaro taikos, aljanso, ekonominio bendradarbiavimo ir dalyvavimo tarptautinėse organizacijose ar sąjungose sutartis ir skelbia jas Parlamentui su būtinais paaiškinimais, kiek leidžia valstybės interesai ir saugumas.

2. Konvencijos dėl prekybos, mokesčių, ekonominio bendradarbiavimo ir dalyvavimo tarptautinėse organizacijose ar sąjungose ir visos kitos, apimančios kitas šios Konstitucijos nuostatos numatytas išlygas, jokia įstatymu neįtvirtinta nuostata negali būti prievolė graikams, kol ji nėra ratifikuota įstatymu, kurį balsuodamas priėmė Parlamentas.

3. Slapti susitarimo straipsniai jokiu būdu negali pakeisti atvirai skelbiamų straipsnių.

4. Tarptautinių sutarčių ratifikavimas negali būti deleguotosios įstatymų leidybos objektas, kaip nurodyta 43 straipsnio 2 ir 4 dalyse.

37 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką ir pagal jo rekomendacijas skiria ir atleidžia kitus Kabineto narius ir sekretorius.

2. Partijos, turinčios absoliučią daugumą Parlamente, lyderis turi būti paskirtas Ministru Pirmininku. Jeigu nė viena partija neturi absoliučios daugumos, Respublikos Prezidentas turi paskirti partijos, turinčios santykinę daugumą, lyderį siekiant formuojant Vyriausybę turėti Parlamento pasitikėjimą.

3. Jei ši galimybė negali būti nustatyta, Respublikos Prezidentas turi suteikti įgaliojimus antrosios pagal dydį šalies Parlamente partijos lyderiui, o jei ir tai nepavyksta, suteikti trečios pagal dydį šalies Parlamente partijos lyderiui. Kiekvienas mandatas galioja tris dienas. Jei visi kandidatų mandatai netinkami, Respublikos Prezidentas kviečia visus politinių partijų lyderius, o jeigu paaiškėja, kad neįmanoma sudaryti Parlamento pasitikėjimą turinčio Kabineto, stengiasi suformuoti Kabinetą, sudarytą iš visų šalies partijų siekiant surengti Parlamento rinkimus. Jei tai nepavyksta, turi patikėti Vyriausiojo administracinio teismo arba Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo ar Audito rūmų pirmininkui sudaryti kiek įmanoma priimtiną Kabinetą rinkimams surengti ir paleisti Parlamentą.

4. Kai įgaliojimai sudaryti Kabinetą suteikiami laikantis minėtų straipsnio dalių, jeigu partija neturi lyderio ar partijos pirmininko, arba jeigu lyderis ar partijos pirmininkas nebuvo išrinktas į Parlamentą, Respublikos Prezidentas suteikia įgaliojimus asmeniui, kurį pasiūlo partijos parlamentinė frakcija. Pasiūlymą dėl įgaliojimų perleidimo reikia pateikti per tris dienas nuo Parlamento Pirmininko arba jo pavaduotojo pranešimo Respublikos Prezidentui apie kiekvienos partijos vietų skaičių Parlamente; minėtas pranešimas turi būti pateikiamas prieš suteikiant įgaliojimus.

*Aiškinamoji sąlyga:

Jei partijos turi vienodą vietų skaičių Parlamente, daugiau balsų rinkimuose gavusi partija turi pirmenybę suteikiant įgaliojimus. Neseniai įkurtos partijos parlamentinė frakcija, kaip numatyta galiojančiame Parlamento statute, eina po ankščiau įkurtos, kai turi vienodą vietų skaičių. Abiem šiais atvejais įgaliojimai negali būti suteikimai daugiau nei keturioms partijoms.

38 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas atleidžia Kabinetą iš pareigų, jei Kabinetas atsistatydina arba Parlamentas atšaukia savo pasitikėjimą, kaip nurodyta 84 straipsnyje. Tokiais atvejais analogiškai taikomos 37 straipsnio 2, 3 ir 4 dalies nuostatos. Jei atsistatydinusio Kabineto Ministras Pirmininkas taip pat yra partijos lyderis ar partijos, kuri turi absoliučią Parlamento narių daugumą, pirmininkas, analogiškai taikoma 37 straipsnio 3 dalies C skirsnio nuostata.

2. Jei Ministras Pirmininkas atsistatydina, mirė arba negali eiti savo pareigų dėl priežasčių, susijusių su sveikata, Respublikos Prezidentas skiria Ministru Pirmininku partijos parlamentinės grupės, kuriai priklauso

atsistatydinęs Ministras Pirmininkas, siūlomą asmenį, jei ji turi absoliučią daugumą Parlamente. Siūlymas pateikiamas ne vėliau kaip per tris dienas nuo Ministro Pirmininko atsistatydinimo ar mirties, ar paaiškėjus, jog jis nesugeba eiti savo pareigų. Tuo atveju, jei jokia politinė partija neturi absoliučios daugumos Parlamente, analogiškai taikoma 4 dalis, laikantis 2 dalies antrojo skirsnio ir ankstesnio straipsnio 3 dalies nuostatų. Ministro Pirmininko nesugebėjimas eiti pareigų dėl priežasčių, susijusių su sveikata, nustatomas specialiu Parlamento sprendimu, priimtu absoliučios visų Parlamento narių daugumos, laikantis partijos parlamentinės grupės, kuriai priklauso Ministras Pirmininkas, pasiūlymo, jei ji turi absoliučią daugumą Parlamente. Visais kitas atvejais pasiūlymas pateikiamas bent dviejų penktadalių visų Parlamento narių.

Kol bus paskirtas naujasis Ministras Pirmininkas, Ministro Pirmininko pareigas eina pirmasis pagal eilę Ministro Pirmininko pavaduotojas, o tuo atveju, jei joks Ministro Pirmininko pavaduotojas nebuvo paskirtas, pirmasis pagal eilę ministras.

*Aiškinamoji sąlyga:

2 dalies nuostatos taip pat taikomos Respublikos Prezidento pavadavimo atveju, kaip numatyta 34 straipsnyje.

39 straipsnis

Neteko galios.

40 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas turi sušaukti Parlamentą į reguliariąją sesiją kartą per metus, kaip nurodyta 64 straipsnio 1 dalyje, ir į neeilinę sesiją, kai nusprendžia, kad tai būtina, ir skelbia kiekvienos sesijos pradžią ir pabaigą asmeniškai arba per Ministrą Pirmininką.

2. Respublikos Prezidentas parlamentinę sesiją gali sustabdyti tik vieną kartą, atidedant jos pradžią arba uždarant ją.

3. Sesijos sustabdymas negali būti pratęstas ilgiau nei trisdešimčiai dienų, taip pat negalima dar kartą stabdyti tą pačią sesiją be paties Parlamento sutikimo.

41 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas gali paleisti Parlamentą, kai dvi vyriausybės atsistatydina ar nepritarė Parlamentui ir jo sudėtis neužtikrina Vyriausybės stabilumo. Rinkimus rengia Vyriausybė, kuri turi paleidžiamo Par-

lamento pasitikėjimą. Visais kitais atvejais analogiškai taikomas 37 straipsnio 3 dalies trečiasis skirsnis.

2. Respublikos Prezidentas paleidžia Parlamentą Ministrų kabineto, kuris gavo pasitikėjimo balsą, siūlymu siekiant atnaujinti Tautos suteiktą mandatą atsižvelgiant į išskirtinės svarbos nacionalinį klausimą. Paleisti naująjį Parlamentą dėl tos pačios priežasties neleidžiama.

3. Dekretas, susijęs su Parlamento paleidimu, kontrasignuojamas Ministrų kabineto ankstesnėje dalyje numatytais atvejais, turi numatyti rinkimų paskelbimą per trisdešimt dienų ir naujojo Parlamento sušaukimą per trisdešimt dienų nuo rinkimų.

4. Parlamentas, išrinktas po ankstesnio Parlamento paleidimo, negali būti paleistas nepraėjus vieneriems metams nuo pirmosios sesijos, išskyrus atvejus, nurodytus 37 straipsnio 3 dalyje ir šio straipsnio 1 dalyje.

5. Paleisti Parlamentą privaloma 32 straipsnio 4 dalyje nurodytu atveju.

42 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas turi pasirašyti ir paskelbti Parlamento įstatymus per vieną mėnesį nuo balsavimo. Respublikos Prezidentas gali per terminą, numatytą ankstesniame sakinyje, grąžinti Parlamento priimtą įstatymo projektą nurodydamas grąžinimo priežastis.

2. Respublikos Prezidento Parlamentui grąžintas įstatymo projektas turi būti įtrauktas į plenumo programą ir, jei jis vėl priimamas absoliučia visų narių balsų dauguma, Respublikos Prezidentas laikantis 76 straipsnio 2 dalyje numatytos procedūros privalo pasirašyti ir paskelbti jį per dešimt dienų nuo antrojo balsavimo.

3. Neteko galios.

43 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas leidžia įstatymų vykdymo dekretus; jis niekada negali sustabdyti įstatymų taikymo nei atleisti ką nors nuo jų vykdymo.

2. Bendrojo reguliavimo dekretų išleidimas, remiantis specialiuoju delegavimu, atsižvelgiant į įstatymą ir į tokio delegavimo ribas, turi būti leidžiamas remiantis kompetentingo ministro siūlymu. Delegavimas siekiant, kad kiti administraciniai organai išleistų reguliavimo aktus, leidžiamas konkretesnių klausimų ar vietinės reikšmės klausimų arba techninio ir išsamaus pobūdžio reglamentavimo atvejais.

3. Neteko galios.

4. Pagal Parlamento plenume išleistus įstatymus gali būti deleguojama teisė išleisti bendruosius platesnį reguliavimo objektą turinčius dekretus, nurodytus tokiuose įstatymuose. Šie įstatymai nustato bendruosius principus, reguliavimo kryptis ir terminą, per kurį ši teisė turi būti deleguojama.

5. Klausimai, kurie, kaip nurodyta 72 straipsnio 1 dalyje, priklauso plenarinei Parlamento sesijos kompetencijai, negali būti delegavimo objektu, kaip nurodyta ankstesnėje pastraipoje.

44 straipsnis

1. Esant ypatingoms aplinkybėms, skubiems ir nenumatytiems poreikiams Respublikos Prezidentas Kabineto siūlymu nagrinėja teisės aktų turinį. Tokie teisės aktai turi būti pateikti Parlamentui tvirtinti, kaip nurodyta 72 straipsnio 1 dalyje, per keturiasdešimt dienų nuo jų išleidimo arba per keturiasdešimt dienų nuo Parlamento sesijos sušaukimo. Jei tokie aktai negali būti pateikti Parlamentui per minėtą terminą arba jei jie negali būti priimti Parlamento per tris mėnesius nuo jų pateikimo, jie nustoja galioti.

2. Respublikos Prezidentas dekretu skelbia referendumą dėl svarbiausių nacionalinių klausimų, už kuriuos balsavo absoliuti visų Parlamento narių dauguma, Kabinetui pateikus pasiūlymą.

Referendumas dėl Parlamento priimtų įstatymų, reguliuojančių svarbius socialinius klausimus, išskyrus fiskalinius klausimus, turi būti paskelbtas Respublikos Prezidento dekretu, jeigu tai sprendžia trys penktadaliai visų Parlamento narių, vadovaujantis dviejų penktadalių visų Parlamento narių siūlymu ir šio straipsnio taikymą numatančiomis Parlamento procedūrinės taisyklės ir įstatymu. Toje pačioje parlamentinėje sesijoje gali būti pateikti ne daugiau kaip du pasiūlymai surengti referendumą dėl įstatymo.

Jei balsuojama už įstatymą, terminas, nurodytas 42 straipsnio 1 dalyje, pradedamas skaičiuoti kitą dieną po to, kai paskelbiamas referendumas.

3. Esant išskirtinėms aplinkybėms Respublikos Prezidentas kreipiasi į žmones su pranešimais, išreiškiančiais pritariančiąją Ministro Pirmininko nuomonę. Šie pranešimai turėtų būti kontrasignuoti Ministro Pirmininko ir paskelbti „Valstybės žiniose“.

45 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis nacionalinių karinių pajėgų vadas, duoda įsakymus, kuriuos vykdo Vyriausybė, kaip nurodyta įsta-

tyme. Prezidentas taip pat teikia laipsnius tarnaujantiems kariuomenėje, kaip nurodyta įstatyme.

46 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia valstybės tarnautojus pagal įstatymą, išskyrus atvejus, nustatytus įstatyme.

2. Respublikos Prezidentas teikia apdovanojimus pagal atitinkamas teisės aktų nuostatas.

47 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas turi teisę pagal teisingumo ministro rekomendaciją ir pasikonsultavęs su Taryba, kurią sudaro dauguma teisėjų, suteikti malonę, sušvelninti ar sutrumpinti bausmes, paskirtas teismo, ir panaikinti visų paskelbtų ir įvykdytų nuosprendžių sukeltas pasekmes.

2. Respublikos Prezidentas turi teisę suteikti malonę nuteistam ministrui tik gavęs Parlamento pritarimą, kaip numatyta 86 straipsnyje.

3. Amnestija gali būti suteikiama tik už politinius nusikaltimus pagal įstatymą, priimtą Parlamento plenume trijų penktadalių visų narių balsų dauguma.

4. Amnestija už bendrojo pobūdžio nusikaltimus negali būti teikiama net pagal įstatymą.

48 straipsnis

1. Karo ar mobilizacijos dėl išorinių pavojų arba neišvengiamos grėsmės nacionaliniam saugumui, taip pat ginkluoto perversmo, kuriuo siekiama nuversti demokratinį režimą, atveju Parlamentas Kabineto siūlymu išleidžia rezoliuciją, kuri įsigalioja visoje valstybėje, arba tose dalyse, kuriose yra apgulties padėtis, įsteigia ypatinguosius teismus ir visiškai arba iš dalies sustabdo 5 straipsnio 4 dalies, 6, 8, 9, 11, 12 straipsnio 1–4 dalių, 14, 19, 22 straipsnio 3 dalies, 23, 96 straipsnio 4 dalies ir 97 straipsnio nuostatų galiojimą. Respublikos Prezidentas skelbia Parlamento rezoliuciją. Parlamento rezoliucija nustato, kad priemonės negali būti taikomos ilgiau nei penkiolika dienų.

2. Jei Parlamentas nėra sušauktas arba jei objektyviai neįmanoma jo sušaukti laiku, priemonės, minimos ankstesnėje dalyje, priimamos Kabineto siūlymu Prezidento dekretu. Kabinetas pateikia dekretą Parlamentui tvirtinti, kai tik įmanoma sušaukti Parlamentą, net jei jo terminas baigėsi arba jo veikla buvo nutraukta, visais atvejais ne vėliau kaip per penkiolika dienų.

3. Ankstesnėse dalyse nurodytų priemonių taikymas gali būti pratęsta kas penkiolika dienų tik pagal Parlamento, kuris turi būti sušauktas, net jei jo kadencija baigėsi ar jis buvo paleistas, išleistą rezoliuciją.

4. Priemonės, nurodytos ankstesnėse dalyse, yra panaikinamos *ipso jure* pasibaigus terminams, nurodytiems 1, 2 ir 3 punktuose, jei jie nebus pratęsti pagal Parlamento rezoliuciją, ir karo nutraukimo atveju, jei tai buvo jų įvedimo priežastis.

5. Įsigaliojus ankstesnėse dalyse nurodytoms priemonėms, Respublikos Prezidentas Ministrų Kabineto siūlymu išleidžia teisės aktus dėl kritinės padėties šalyje arba kad kuo greičiau būtų atkurta konstitucinių institucijų veikla. Šie teisės aktai turi būti pateikti Parlamentui tvirtinti per penkiolika dienų nuo jų išleidimo arba Parlamento sesijos sušaukimo. Jei jie negali būti pateikti Parlamentui per nurodytą terminą arba negali būti patvirtinti per penkiolika dienų nuo jų pateikimo dienos, jie nustoja galioti.

6. Parlamento rezoliucijos, minimos šio straipsnio 2 ir 3 dalyse, turi būti priimamos visų Parlamento narių balsų dauguma, o rezoliucija, minima šio straipsnio 1 dalyje, trijų penktadalių visų Parlamento narių balsų dauguma. Parlamentas turi nuspręsti dėl šių klausimų per vieną posėdį.

7. Nepaprastosios padėties laikotarpiu Konstitucijos 61 ir 62 straipsnių nuostatos taikomos *ipso jure*, nepriklausomai nuo to, ar Parlamentas buvo paleistas, ar jo kadencijos terminas baigėsi.

III SKYRIUS. SPECIALŪS RESPUBLIKOS PREZIDENTO ĮSIPAREIGOJIMAI

49 straipsnis

1. Respublikos Prezidentui jokiu būdu negali būti taikoma atsakomybė už veiksmus, atliktus vykdant savo pareigas, išskyrus tik valstybinės paslapties išdavimą ar tyčinį Konstitucijos pažeidimą. Dėl aktų, nesusijusių su jo pareigų atlikimu, baudžiamasis persekiojimas turi būti sustabdytas iki Prezidento kadencijos pabaigos.

2. Siūlymą pateikti kaltinimus Respublikos Prezidentui turi pasirašyti ne mažiau kaip vienas trečdalis Parlamento narių, siūlymui priimti būtina dviejų trečdalių visų narių balsų dauguma.

3. Jei pasiūlymas bus priimtas, Respublikos Prezidentas bus patrauktas atsakomybėn ir turės stoti prieš teismą, kaip nurodyta 86 straipsnyje, kurio nuostatos turi būti atitinkamai taikomos šiuo atveju.

4. Pateikus Respublikos Prezidentui kaltinimus, jo veikla sustabdoma, kaip nurodyta 34 straipsnyje. Jei teismas Prezidentą išteisina ir jei jo kadencija dar nėra pasibaigusi, jis toliau gali eiti savo pareigas, kaip nustatyta 86 straipsnyje.

5. Šio straipsnio nuostatos įgyvendinamos pagal Parlamento plenariniame posėdyje priimtą įstatymą.

50 straipsnis

Respublikos Prezidentas neturi jokių kitų įgaliojimų, išskyrus tuos, kurie jam suteikti Konstitucijos ir įstatymų.

III SKIRSNIS. PARLAMENTAS

I SKYRIUS. PARLAMENTO RINKIMAI IR SUDARYMAS

51 straipsnis

1. Parlamento narių skaičius nurodytas įstatyme; tačiau jis negali būti mažesnis nei du šimtai ar daugiau nei trys šimtai narių.

2. Parlamento nariai atstovauja Tautai.

3. Parlamento nariai renkami tiesiogiai, visuotiniu ir slaptu piliečių, turinčių teisę balsuoti, balsavimu, kaip numatyta įstatyme. Įstatymas negali apriboti teisės balsuoti, išskyrus atvejus, kai asmuo nėra sulaukęs reikiamo minimalus amžius, arba neveiksnumo atvejais, arba jei yra kaltinamasis teismo nuosprendis už tam tikrus sunkius nusikaltimus.

4. Parlamento rinkimai rengiami visoje šalyje vienu metu.

Klausimai, susiję su teise balsuoti asmenims, gyvenantiems už šalies ribų, gali būti nustatyti įstatymu, priimtu dviejų trečiųjų visų Parlamento narių balsų dauguma. Principas surengti rinkimus vienu metu netrukdo pasinaudoti balsavimo paštu arba kitomis atitinkamomis priemonėmis teise, jei balsai skaičiuojami ir rezultatai skelbiami visoje šalyje vienu metu.

5. Teisė pasinaudoti rinkimų teise turi būti privaloma.

52 straipsnis

Laisva ir nesuklastota Tautos valios kaip Tautos suvereniteto išraiška turi būti užtikrinama visų valstybės pareigūnų, kurie privalo tai įgyvendinti esant bet kokioms aplinkybėms. Baudžiamosios sankcijos už šios nuostatos pažeidimus turi būti nustatytos įstatyme.

53 straipsnis

1. Parlamento nariai renkami ketverių metų kadencijai skaičiuojant nuo visuotinių rinkimų dienos. Pasibaigus Parlamento kadencijai, naujieji Parlamento nariai turi būti paskelbti Prezidento dekretu, kontrasignuotu Ministrų kabineto. Eiliniai Parlamento rinkimai turi būti surengti per trisdešimt dienų ir naujoji Parlamento eilinė sesija sušaukiama per kitas trisdešimt dienų.

2. Parlamento vieta, kuri tapo laisva per paskutinius Parlamento kadencijos metus, neturi būti užimta iki rinkimų, jei to reikalauja įstatymai, kol laisvų vietų skaičius neviršija penktadalio visų Parlamento narių skaičiaus.

3. Karo atveju Parlamento kadencija pratęsiama vienos kadencijos laikotarpiui. Jei Parlamentas buvo paleistas, rinkimai atidedami iki karo pabaigos ir paleistas Parlamentas sušaukiamas *ipso jure* iki to laiko.

54 straipsnis

1. Rinkimų sistema ir apygardos yra nurodytos rinkimų įstatymuose, kurie turi būti taikomi ateinantiems rinkimams, nebent detali nuostata, priimta dviejų trečdalių visų Parlamento narių balsų daugumos, numato neatidėliotiną jų taikymą ateinantiems rinkimams.

2. Rinkimų apygardoje renkamų Parlamento narių skaičius nustatomas Prezidento dekretu atsižvelgiant į paskutinio gyventojų surašymo rezultatus. Gyventojų surašymo rezultatai remiantis kompetentingų tarnybų duomenimis paskelbiami po vienerių metų nuo paskutinės gyventojų surašymo dienos.

3. Dalis Parlamento, kurią sudaro ne daugiau nei viena dvidešimtoji visų jo narių, gali būti renkama visoje šalyje proporcingai bendram kiekvienos renkamos partijos dydžiui visoje šalyje, kaip nurodyta įstatyme.

II SKYRIUS. PARLAMENTO NARIŲ PAŠALINIMAS IŠ PAREIGŲ IR PAREIGŲ NESUDERINAMUMAS

55 straipsnis

1. Kad asmuo būtų išrinktas Parlamento nariu, jis turi būti Graikijos pilietis, turėti teisnumą, teisę balsuoti ir rinkimų dieną turi būti pasiekęs dvidešimt penkerių metų amžiaus ribą.

2. Parlamento narys, neatitinkantis bet kurio iš minėtų reikalavimų, netenka teisės eiti parlamentaro pareigas *ipso jure*.

56 straipsnis

1. Samdomi valdininkai ir valstybės tarnautojai, kiti tarnautojai, asmenys, tarnaujantys ginkluotosiose pajėgose ir saugumo tarnyboje, vietos valdžios institucijų arba kitų viešųjų juridinių asmenų valdytojai, valdytojų pavaduotojai ar direktorių tarybos pirmininkai, išrinkti į vieno asmens vadovaujamus vietos valdžios institucijų organus ar viešųjų juridinių asmenų ar valstybės kontroliuojamų privačių juridinių asmenų ar viešųjų įmonių ar įmonių, kurias valdant Valstybė tiesiogiai ar netiesiogiai administraciniu aktu arba pagal savo kaip akcininkės kompetenciją skiria asmenis, ar vietos valdžios įmonių vadovaujantys arba vykdomieji direktoriai, negali būti nei renkami, nei išrinkti į Parlamentą, jei jie prieš iškeldami savo kandidatūrą neatsistatydina. Įsigalioja tik raštiškas atsistatydinimas. Atsistatydinusiems kariškiams uždrausta grįžti į aktyvią tarnybą. Asmenys, einantys aukštesnes pareigas vieno asmens vadovaujamose antrojo lygmens vietos valdžios institucijose, negali būti nei renkami, nei būti išrinkti į Parlamentą, net jei jie atsistatydintų.

2. Šio straipsnio apribojimai netaikomi universitetinių mokslo įstaigų profesoriams. Profesoriaus pareigos turi būti sustabdomos Parlamento kadencijos laikotarpiui ir į Parlamentą išrinkto profesoriaus pakeitimo būdas turi būti numatytas įstatyme.

3. Šie asmenys negali nei būti renkami, nei išrinkti į Parlamentą rinkimų apygardoje, kurioje yra jų darbovietė, arba apylinkėje, kurioje jų vietos valdžios įgaliojimai pratęsti per pastaruosius aštuoniolika mėnesių nuo ketverių metų parlamentinės kadencijos pradžios:

a) direktorių tarybos pirmininkai, pirmininkų pavaduotojai, viešųjų juridinių asmenų vadovaujantys ir vykdomieji direktoriai, išskyrus asociacijų, viešųjų įmonių ar įmonių, kurias valdant valstybė tiesiogiai arba netiesiogiai administraciniu aktu arba pagal savo kaip akcininkės kompetenciją skiria asmenis;

b) nepriklausomų institucijų, kurios įsteigtos ir veikia pagal 101A straipsnį, taip pat institucijų, kurios pagal įstatymą priskirtos nepriklausomoms ar kontroliuojančioms, nariai;

c) ginkluotųjų pajėgų ir saugumo tarnybos aukšto ir aukščiausio rango pareigūnai;

d) valstybės, vietos valdžios institucijų ir jų įmonių samdomi tarnautojai, taip pat asmenys, einantys juridinių asmenų ir įmonių valdybos ar atitinkamo lygmens struktūrinio padalinio vadovo pareigas, kaip konkrečiai nurodyta įstatyme. Ankstesniame skyriuje nurodytiems tarnautojams,

kurie turi didesnius vietos valdžios įgaliojimus, su jų postu nesusiję apribojimai taikomi tik tuo atveju, jei jie eina generalinio direktoriaus ar atitinkamo lygmens vadovo pareigas;

e) bendrieji ir specialieji ministerijų sekretoriai arba nepriklausomi sekretoriai, bendrųjų ir regioninių administracijų sekretoriai ir visi jiems pagal įstatymą prilyginami asmenys. Asmenims, einantiems valstybės patarėjo pareigas, šioje dalyje numatyti apribojimai netaikomi.

4. Valstybės tarnautojai ir karininkai, kurie pagal įstatymą privalo likti tarnyboje tam tikram laikotarpiui, negali būti renkami nei būti išrinkti į Parlamentą tokių įsipareigojimų laikotarpiu.

57 straipsnis

1. Parlamento nario pareigos yra nesuderinamos su savininko, partnerio, akcininko, direktoriaus, administratoriaus, direktorių valdybos nario, generalinio direktoriaus ar generalinio direktoriaus pavaduotojo pareigomis įmonėje, kuri:

a) įsipareigoja atlikti viešuosius darbus, tyrimus, pirkimus, teikti valstybės paslaugas ar sudaro panašias plėtros ar investavimo sutartis;

b) naudojasi specialiomis privilegijomis;

c) valdo ar vadovauja radijo ar televizijos stotims arba leidžia laikraštį, platinamą visoje Graikijoje;

d) naudodamasi lengvatomis atlieka viešuosius darbus ar įsteigia viešąją įstaigą ar komunalinių paslaugų įmonę;

e) nuomoja komercinės paskirties nekilnojamąją turtą, priklausantį valstybei. Siekiant taikyti šią straipsnio dalį, vietos valdžios institucijos, kiti viešieji juridiniai asmenys, valstybės valdomi privatūs juridiniai asmenys, viešosios įstaigos, vietos valdžios institucijų įmonės ir kitos vietos valdžios institucijų įmonės bei kitų įmonių, kurias valdant valstybė tiesiogiai arba netiesiogiai administraciniu aktu arba pagal savo kaip akcininkės kompetenciją skiria asmenis, yra prilyginamos valstybei. Įmonės akcininkas, patenkantis į šioje dalyje numatytus apribojimus, yra kiekvienas asmuo, turintis daugiau kaip vieną procentą jos įstatinio kapitalo. Specialiuoju įstatymu gali būti nustatoma profesinė veikla, be tos, kuri minima ankstesniuose skirsniuose, kuri Parlamento nariams yra draudžiama.

Pažeidus šio straipsnio nuostatas netenkama teisės eiti Parlamento nario pareigų ir nustoja galioti susijusios sutartys ar teisės aktai, kaip nurodyta įstatyme.

2. Parlamento nariai, kuriems gali būti taikomos šio straipsnio pirmos dalies nuostatos, privalo per aštuonias dienas nuo jų išrinkimo dienos pasirinkti parlamentaro pareigas arba anksčiau minimą darbą ar pareigas. Jei jie per nurodytą terminą to nepadaro, netenka teisės eiti Parlamento nario pareigų *ipso jure*.

3. Parlamento nariai, kurie atlieka bet kokias pareigas ar užsiima veiklomis, paminėtomis šiame arba ankstesniame straipsnyje ir kurios yra apibūdinamos kaip kliūtys kandidatuoti į Parlamentą arba kaip nesuderinamos su parlamentaro pareigomis, netenka teisės į šias pareigas *ipso jure*.

4. Būdas, kuriuo tęsiamos ar panaikinamos 1 dalyje nurodytos sutartys ar perleidžiamos teisės ir kurias vykdo Parlamento narys arba įmonė, kurioje jis dirbo ar ėjo pareigas, nesuderinamas su Parlamento nario pareigomis, iki jo išrinkimo, turi būti nustatytas įstatyme.

58 straipsnis

Parlamento rinkimų tvarkos ir balsų skaičiavimo pažeidimus, susijusius su teisinės kompetencijos stoka, nagrinėja Aukščiausiasis specialusis teismas pagal Konstitucijos šimtąjį straipsnį.

III SKYRIUS. PARLAMENTO NARIŲ TEISĖS IR PAREIGOS

59 straipsnis

1. Prieš pradėdami eiti pareigas, Parlamento nariai prisiekia Parlamento rūmuose viešame posėdyje:

„Aš prisiekiu Švenčiausiosios, Vienasmenės ir Nedalomos, Trejybės vardan išlaikyti tikėjimą savo šalyje ir demokratinę valdymo formą, paklusdamas Konstitucijai ir įstatymams, ir sąžiningai eiti savo pareigas.“

2. Parlamento nariai, išpažįstantys kitokį tikėjimą ar esantys kitokių įsitikinimų, duoda tą pačią priesaiką pagal savo religijos ar tikėjimo reikalavimus.

3. Parlamento nariai, paskelbti išrinktais Parlamentui nedirbant, priima priesaiką Parlamento sesijoje.

60 straipsnis

1. Parlamento nariai naudojasi neribota nuomonės laisve ir teise balsuoti pagal savo sąžinę.

2. Atsistatydinimas iš Parlamento pareigų yra Parlamento nario teisė ir ji įsigalioja, kai Parlamento narys pateikia raštišką pareiškimą Parlamento Pirmininkui; šis pareiškimas yra neatšaukiamas.

61 straipsnis

1. Parlamento narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn arba bet kokiu būdu apklausiamas dėl pareikštos nuomonės ar balsavimo eidamas Parlamento nario pareigas.

2. Parlamento narys gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal įstatymą tik už šmeižtą gavus Parlamento leidimą. Bylą kompetentingas nagrinėti Apeliacinis teismas. Tokio leidimo galutinai atsisakoma, jei Parlamentas per keturiasdešimt penkias dienas nuo dienos, kai kaltinimai buvo pateikti Parlamento Pirmininkui, nenusprendžia pareikšti kaltinimų Prezidentui. Jei atsisakoma suteikti leidimą arba jeigu per nustatytą terminą nesiimama veiksmų, dėl Parlamento nario veiksmų jokie kaltinimai nebegali būti pareikšti.

Šio straipsnio 2 dalis turi būti taikoma nuo kitos Parlamento sesijos.

3. Parlamento narys negali liudyti dėl informacijos, gautos einant pareigas, arba dėl informacijos, kurią jis pateikė asmenims.

62 straipsnis

Parlamento nariai savo kadencijos laikotarpiu negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, įkalinti arba kitaip apriboti be išankstinio Parlamento leidimo. Paleistas Parlamento narys negali būti persekiojamas dėl politinių nusikaltimų laikotarpiu nuo Parlamento paleidimo iki naujojo Parlamento išrinkimo. Leidimas laikomas nesuteiktu, jeigu Parlamentas nesprendžia per tris mėnesius nuo dienos, kai valstybės prokuroro prašymas dėl baudžiamojo persekiojimo buvo perduotas Parlamento Pirmininkui.

Į trijų mėnesių terminą neįskaičiuojamas Parlamento darbo pertraukų laikas.

Joks leidimas nėra būtinas, kai Parlamento narys sulaikomas darantis nusikaltimą.

63 straipsnis

1. Parlamento nariai turi teisę gauti su pareigų vykdymu susijusių išlaidų kompensaciją ir kitokias išmokas; kompensacijos ir išmokų suma nustatoma Parlamento plenume.

2. Apmokama Parlamento narių transporto, pašto ir telefono išlaidų dalis, jos dydis nustatomas Parlamento sprendimu plenarinėje sesijoje.

3. Kai Parlamento narys be pateisinamos priežasties neatvyksta daugiau nei į penkis posėdžius per mėnesį, už kiekvieną neatvykimą į posėdį išskaičiuojama viena trisdešimtoji jo mėnesinių kompensuojamųjų išlaidų dalis.

IV SKYRIUS. PARLAMENTO ORGANIZAVIMAS IR VEIKIMAS

64 straipsnis

1. Parlamentas į eilinę sesiją šaukiamas *ipso jure* kiekvienų metų pirmą spalio mėnesio pirmadienį, išskyrus atvejus, kai Parlamentą pirma laiko pagal 40 straipsnį sušaukia Respublikos Prezidentas.

2. Eilinės sesijos trukmė negali būti trumpesnė kaip penki mėnesiai, neįskaitant sustabdymo laiko, nurodyto 40 straipsnyje.

Eilinė sesija yra privalomai pratęsiama, kol sudaromas biudžetas pagal 79 straipsnį, arba kol išleidžiamas specialusis įstatymas, numatytas tame pačiame straipsnyje.

65 straipsnis

1. Parlamentas, priimdamas Parlamento procedūrines taisykles, nustato laisvą ir demokratišką veikimo būdą; jos turi būti priimtos plenume, kaip nurodyta 76 straipsnyje, ir Parlamento Pirmininko įsakymu turi būti paskelbtos oficialiajame leidinyje „Valstybės žinios“.

2. Parlamentas iš savo narių išrenka Parlamento Pirmininką, taip pat kitus prezidiumo narius, kaip numatyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

3. Parlamento Pirmininkas ir pavaduotojai turi būti išrinkti kiekvienos Parlamento kadencijos pradžioje.

Ši nuostata netaikoma Parlamento Pirmininkui ir pavaduotojams, išrinktiems penktojo revizinio Parlamento pirmojoje sesijoje.

Penkiasdešimt Parlamento narių gali pareikšti nepasitikėjimą Parlamento Pirmininku arba prezidiumo nariu ir dėl to jie gali netekti savo mandato.

4. Parlamento Pirmininkas vadovauja Parlamento veiklai; rūpinasi netrukdomo darbo sąlygomis, užtikrina Parlamento narių nuomonės ir saviraiškos laisvę ir palaiko tvarką. Jis turi teisę imtis net drausminių priemonių prieš netinkamai besielgiančius Parlamento narius, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

5. Gali būti įsteigta Parlamento mokslinių tyrimų tarnyba padėti Parlamentui teisėkūros darbe.

6. Parlamento procedūrinės taisyklės nustato Parlamento tarnybų struktūrą ir Parlamento Pirmininko priežiūrą; visi klausimai, susiję su personalu, taip pat turi būti reguliuojami. Regreso teisė dėl Parlamento Pirmininko išleistų teisės aktų dėl paskyrimo ir Parlamento personalo profesinio statuso, dėl faktų nustatymo, teisės taikymo ar prašymo dėl panaikinimo įgyvendinama teikiant prašymus Aukščiausiajam administraciniam teismui.

66 straipsnis

1. Parlamentas rengia viešus posėdžius Parlamento salėje, tačiau Vyriausybės arba penkiolikos Parlamento narių prašymu ir daugumos sprendimu, priimtu uždarame posėdyje, Parlamentas gali svarstyti už uždarų durų. Vėliau Parlamentas sprendžia, ar diskusijos dėl to paties dalyko turi būti pakartotos atvirame posėdyje.

2. Ministrai, jų pavaduotojai ir padėjėjai turi teisę laisvai dalyvauti Parlamento posėdžiuose ir būti išklausyti, kai pareiškia norą.

3. Parlamentas ir Parlamento komitetai gali paprašyti ministrų, jų pavaduotojų ar padėjėjų dalyvauti svarstant klausimus, už kuriuos jie yra pagal kompetenciją atsakingi.

Parlamento komitetai turi teisę pakviesti, tarpininkaujant kompetentingam ministrui, bet kurį valstybės pareigūną, išmanantį svarstomus klausimus. Parlamento komitetai gali pakviesti bet kurį, jų nuomone, jų darbui reikalingą asmenį, atitinkamai informuodami kompetentingą ministrą. Parlamento komitetai sušaukiami į viešus posėdžius, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse; tačiau jie gali svarstyti už uždarų durų, gavę Vyriausybės ar penkių Parlamento narių prašymą, jei uždarame posėdyje taip nusprendžia dauguma. Tada Parlamento komitetas nusprendžia, ar dėl to paties dalyko diskusija viešame posėdyje turėtų būti surengta dar kartą.

67 straipsnis

Parlamentas sprendimus priima tik absoliučia posėdyje dalyvaujančių Parlamento narių balsų dauguma, kuri jokiu būdu negali būti mažesnė kaip vienas ketvirtadalis visų Parlamento narių. Jei balsuojant balsai pasiskirsto po lygiai, balsavimas turi būti kartojamas; jei balsai po lygiai pasiskirsto antrą kartą, pasiūlymas turi būti atmestas.

68 straipsnis

1. Kiekvienos eilinės sesijos pradžioje Parlamentas sudaro nuolatinius Parlamento narių komitetus įstatymams nagrinėti ir pasiūlymams dėl teisės aktų teikti, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

2. Parlamentas dviejų penktadalių visų Parlamento narių rezoliucija ir vieno penktadalio visų Parlamento narių siūlymu sudaro tyrimo komitetus.

Tyrimo komitetai klausimams, susijusiems su užsienio politika ir krašto apsauga, steigiami tik Parlamento rezoliucija, priimta visų narių balsų dauguma.

Tyrimo komitetų sudarymo ir veiklos tvarka turi būti nustatyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

3. Parlamento ir tyrimo komitetai, taip pat kaip ir Parlamento skyriai, nurodyti 70 ir 71 straipsniuose, turi būti nustatomi atsižvelgiant į partijų, grupių ir nepriklausomų parlamentarų skaičiaus santykį, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

69 straipsnis

Joks asmuo negali atvykti savo paties iniciatyva į Parlamentą pristatyti savo pranešimo žodžiu arba raštu. Pranešimai turi būti pateikiami per Parlamento narį arba perduodami Parlamento Pirmininkui. Parlamento narys arba Parlamento Pirmininkas turi teisę perduoti bet kokius pranešimus, adresuotus ministrams, ministrų pavaduotojams ir patarėjams, o šie įpareigojami pateikti paaiškinimus, kai to prašoma.

70 straipsnis

1. Parlamentas plenume vykdo teisėkūros funkciją.

2. Parlamento procedūrinėse taisyklėse numatyta įstatymų leidybos teisė. Nuolatiniai Parlamento komitetai, įsteigti ir veikiantys sesijos metu, taip pat gali ja naudotis, kaip nustatyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse, taikant 72 straipsnyje nustatytus apribojimus.

3. Parlamento procedūrinės taisyklės taip pat nustato nuolatinių parlamentinių komitetų kompetencijų paskirstymą pagal ministerijų kompetencijas.

4. Jeigu nenurodyta kitaip, Parlamento plenumo veikla, taip pat Parlamento komitetų veikla organizuojama laikantis Konstitucijos 71 straipsnio.

5. Nuolatiniuose Parlamento komitetuose įstatymams priimti reikalinga ne mažiau kaip dviejų penktadalių narių dauguma, kaip numato 71 straipsnio 2 dalis.

6. Parlamento procedūrinėse taisyklėse numatyta plenumo veiklos parlamentinė kontrolė. Procedūrinės taisyklės pagal 71 straipsnį gali numatyti ir nuolatinių Parlamento komitetų, įsteigtų ir veikiančių sesijos metu, parlamentinės kontrolės vykdymą.

7. Parlamento procedūrinėse taisyklėse nurodomas Parlamento narių, kurie yra Parlamento ar Vyriausybės misijose užsienyje, balsavimo būdas.

8. Parlamento procedūrinės taisyklės nustato būdą, kaip Vyriausybė informuoja Parlamentą dėl klausimų ir svarstymų, susijusių su Europos Sąjungos reguliavimu.

71 straipsnis

Laikotarpiu tarp sesijų Parlamento teisėkūros darbą, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, priklausančius Plenumo kompetencijai, kaip nurodyta 72 straipsnyje, turi atlikti Parlamento skyrius, įsteigtas ir veikiantis kaip nurodyta 68 straipsnio 3 dalyje ir 70 straipsnyje.

Parlamento procedūrinės taisyklės gali numatyti Parlamento komiteto, sudaryto iš to paties skyriaus narių, įstatymų patikrą.

72 straipsnis

1. Parlamentas svarsto ir balsuoja plenume dėl Parlamento procedūrinių taisyklių, įstatymų ir teisės aktų pasiūlymų, kurie yra 3, 13, 27, 28 straipsnio 2 ir 3 dalių, 29 straipsnio 2 dalies, 33 straipsnio 3 dalies, 48, 51, 54, 86 straipsnių dalykai dėl įstatymų ir pasiūlymų, įgyvendinančių Konstituciją, dėl žmogaus teisių apsaugos, dėl įstatymų ir teisės aktų pasiūlymų autentiško aiškinimo, taip pat dėl kiekvieno kito klausimo, kuris specialia Konstitucijos nuostata priskirtas plenumui, arba dėl reglamentavimo, kuriam reikalinga speciali dauguma.

Parlamentas plenume balsuoja dėl valstybės ir Parlamento biudžeto ir finansų politikos.

2. Kompetentingi nuolatiniai Parlamento komitetai sesijose gali svarstyti visus kitus klausimus ir balsuoti dėl jų pagal 70 straipsnį. Tai taip pat atlieka skyriai, įsteigti ir veikiantys pagal 71 straipsnį Parlamento darbo pertraukos metu, kaip nustatyta Procedūrinėse taisyklėse.

3. Nuolatiniai Parlamento komitetai balsavimą dėl įstatymo arba teisės akto pasiūlymo gali absoliučia narių balsų dauguma patvirtinti nutarimu, perduoti plenumui svarstyti klausimus, peržengiančius jų kompetencijos ribas. Plenumo nutarimas privalomas komitetams. Pateiktas įstatymas arba teisės aktas nuolatiniame Parlamento komitete svarstomas praėjus mažiausiai vienai savaitei po jo pateikimo.

4. Įstatymas ar teisės aktas, kuris svarstytas ir už kurį balsuota kompetentingame nuolatiniame Parlamento komitete, svarstomas plenumo sesijoje, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse, ir už jį balsuojama iš esmės, pastraipsniui ir už visą dokumentą. Įstatymas arba teisės aktas, kuriam pritarta mažiausiai keturių penktadalių komiteto balsų dauguma, svarstomas ir už jį balsuojama plenume, kaip nustatyta Procedūrinėse taisyklėse.

V SKYRIUS. PARLAMENTO ĮSTATYMŲ LEIDYBOS FUNKCIJA

73 straipsnis

1. Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso Parlamentui ir Vyriausybei.

2. Įstatymus, susijusius su pensijų skyrimo klausimais, gali teikti tik finansų ministras, gavęs Audito rūmų pritarimą; įstatymai dėl pensijų naštos vietos valdžios institucijų arba kitų viešųjų juridinių asmenų biudžetui turi būti pateikti kompetentingam ministrui ir finansų ministrui. Pensijos turi būti siūlomos specialiaisiais įstatymais; nuostatų, susijusių su pensijomis, įtraukimas į įstatymus, siūlant sureguliuoti kitus klausimus, yra neleidžiamas ir niekinis.

3. Parlamento pasiūlytas įstatymas, jo pataisos arba papildymas, jei dėl jo atsiranda išlaidų, pajamų ar turto valstybei arba vietos valdžios institucijoms arba kitiems viešiesiems juridiniams asmenims, siekiant mokėti atlyginimą arba pensiją arba suteikti asmeniui kitokias lengvatas.

4. Vis dėlto įstatymo pakeitimas arba papildymas, pasiūlytas partijos lyderio ar parlamentinės grupės atstovo, kaip nurodyta 74 straipsnio 3 dalyje, yra priimamas dėl viešųjų tarnybų organizacijų ir viešųjų interesų institucijų, valstybės tarnautojų statuso apskritai, karinių ir saugumo pajėgų pareigūnų, vietos valdžios institucijų ar kitų viešųjų juridinių asmenų ir valstybinių įmonių darbuotojų apskritai.

5. Įstatymai, nustatantys vietinius ar specialius mokesčius ar rinkliavas institucijoms, viešiesiems ar privatiems juridiniams asmenims, turi būti kontrasignuoti atsakingo ministro ir finansų ministro.

74 straipsnis

1. Kiekvienas įstatymas pateikiamas su jį lydinčiu aiškinamuoju raštu; įstatymas prieš teikiant plenume arba Parlamento skyriui gali būti, siekiant plėtoti teisinę mintį, perduodamas mokslinei tarnybai, apibrėžtai 65 straipsnio 5 dalyje, kai tik ši tarnyba įsteigiama, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

2. Parlamentui pateikti įstatymai perduodami kompetentingam Parlamento komitetui. Kai protokolas pateikiamas arba kai įstatymo pateikimo terminas praėjo, turi būti pasiūlyta įstatymą svarstyti Parlamente po trijų dienų, išskyrus atvejus, kai jis buvo skubiai priskirtas kompetentingam ministrui. Svarstymai pradedami žodžiu pasiūlius kompetentingam ministrui ir komiteto pranešėjui.

3. Parlamento narių pateikti įstatymų pakeitimai, dėl kurių yra kompetentingi plenumas arba Parlamento skyriai, neturi būti siūlomi svarstyti, jei jie nebuvo pateikti prieš dieną iki numatytos svarstymo pradžios, išskyrus atvejus, kai Vyriausybės sutinka su tokiu svarstymu.

4. Įstatymas dėl įstatymo nuostatos pakeitimo negali būti teikiamas svarstyti, jei jį lydintis aiškinamasis protokolas neapima viso keičiamos nuostatos teksto ir jei įstatymo tekstas neapima viso naujos nuostatos su pakeitimais teksto.

5. Šio straipsnio 1 dalies nuostatos taip pat taikomos įstatymams ar pasiūlytiems teisės aktams, įtrauktiems svarstyti ir balsuoti kompetentingame nuolatiniame Parlamento komitete, kaip nustatyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

6. Kartą per mėnesį, Pralamento procedūrinėse taisyklėse nustatytą dieną pagal dienotvarkę prioriteto tvarka svarstomi įstatymai dėl privačių asmenų.

75 straipsnis

1. Ministro pateiktas įstatymas, dėl kurio padidėja biudžeto išlaidos, negali būti teikiamas svarstyti, nebent kartu pateiktas Bendrosios apskaitos tarnybos protokolas, apibrėžiantis išlaidų sumą; jei tokį įstatymą prieš svarstymą pateikia Parlamento nariai, jis turi būti persiunčiamas Bendrosios apskaitos tarnybai, kuri turi būti įpareigota per penkiolika dienų pateikti protokolą. Jeigu per šį terminą protokolas nepateikiamas, įstatymas dėl privataus asmens turi būti teikiamas svarstyti be jo.

2. Tokia pati tvarka taikoma pakeitimams, jei to reikalauja kompetentingi ministrai. Šiuo atveju, Bendrosios apskaitos tarnyba privalo per tris dienas pateikti savo protokolą Parlamentui; tik tuo atveju, jei protokolas neturi būti pateiktas per šį terminą, pakeitimas gali būti svarstomas be jo.

3. Vyriausybės įstatymas, sumažinantis išlaidas arba pajamas, negali būti teikiamas svarstyti, nebent jį lydi specialus protokolas, apibrėžiantis išlaidų padengimo būdą, kontrasignuotas kompetentingo ministro ir finansų ministro.

76 straipsnis

1. Kiekvienas įstatymas ir kiekvienas pasiūlymas dėl teisės akto turi būti svarstomas ir už jį balsuojama iš esmės, pastraipsniui ir už visą dokumentą, išskyrus atvejus, numatytus 72 straipsnio 4 dalyje.

2. Įstatymai ar pasiūlymai dėl teisės aktų, už kuriuos balsuota ir kurie grąžinti Parlamentui pagal 42 straipsnį, turi būti svarstomi ir už juos balsuojama Parlamento plenume du kartus dviejuose atskiruose posėdžiuose bent dviejų dienų laikotarpiu iš esmės ir pastraipsniui pirmame svarstyme ir pastraipsniui ir už visą dokumentą antrame svarstyme.

3. Jeigu apsvarstyti papildymai ar pakeitimai buvo priimti, balsavimas už visą dokumentą turi būti atidedamas dvidešimt keturioms valandoms nuo pakeisto įstatymo ar teisės akto pasiūlymo pateikimo, išskyrus atvejus, numatytus 72 straipsnio 4 dalyje.

4. Įstatymas ar pasiūlymas dėl teisės akto, pateiktas Vyriausybei kaip labai skubus, turi būti įtrauktas į balsavimą po ribotų svarstymų viename plenumo ar skyriaus posėdyje pagal 71 straipsnį, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

5. Vyriausybė gali prašyti, kad skubus įstatymas ar pasiūlymas dėl teisės akto būtų svarstomas keliuose posėdžiuose, kaip nurodyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

6. Už teisinius arba administracinius kodeksus, parengtus specialiųjų komitetų, įsteigtų pagal specialiuosius įstatus, gali būti balsuojama Parlamento plenume pagal specialųjį įstatymą, ratifikuojantį visą kodeksą.

7. Be to, teisės aktų nuostatos gali būti kodifikuotos įprasta tvarka arba panaikinti įstatymai gali būti vėl priimti, išskyrus įstatymus dėl apmokestinimo.

77 straipsnis

1. Autentiškas įstatymų aiškinimas numatytas įstatymų leidžiamajai valdžiai.

2. Įstatymas, kuris iš tikrųjų nėra aiškinamasis, įsigalioja tik paskelbtas.

VI SKYRIUS. MOKESČIŲ IR BIUDŽETO ADMINISTRAVIMAS

78 straipsnis

1. Joks mokestis negali būti nustatytas be įstatymo, priimto Parlamento, nurodant apmokestinimo objektą ir pajamų, turto rūšį, išlaidas ir sandorius arba jų kategorijas, kurioms mokesčiai taikomi.

2. Mokesčiai ar bet kuri kita finansinė rinkliava negali būti nustatyta įstatymo, veikiančio atgaline data iki finansinių metų, einančių prieš mokesčio įvedimą.

3. Išimtiniais atvejais, įvedus ar padidinus importo arba eksporto muito ar vartotojų mokesčius, juos skaičiuoti leidžiama nuo tos dienos, kai įstatymas turi būti pateiktas Parlamentui, jei įstatymas turi būti paskelbtas per laikotarpį, nurodytą 42 straipsnio 1 dalyje, ir bet kuriuo atveju ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo Parlamento sesijos pabaigos.

4. Apmokestinimo objektas, mokesčio tarifas, mokesčių sumažinimas, išimtys ir pensijų skyrimas negali būti teisės aktų leidybos delegavimo dalykas.

Šis draudimas nėra kliūtis pagal teisės aktus nustatyti valstybės ar viešųjų institucijų akcijų įvertinimo būdo, automatiškai padidėjus privataus nekilnojamojo turto, susijusio su viešųjų darbų statybos vieta, vertei.

5. Išimties tvarka, vadovaujantis įstatymu perduotais įgaliojimais, turi būti leidžiama taikyti subalansuotus ar priešingai veikiančius mokesčius ar rinkliavas ir nustatyti šalies santykiuose su tarptautinėmis ekonominėmis organizacijomis ekonomines priemones ar priemones, susijusias su šalies užsienio valiuta.

79 straipsnis

1. Diskusijos metu, kaip numatyta 3 paragrafe, Parlamentas gali teikti siūlymus dėl atskirų biudžeto projekto punktų, už kuriuos balsuojama plenume, pakeitimo, jei pakeitimai neturės jokio poveikio valstybės išlaidoms ir pajamoms. Procedūrinės taisyklės detaliai apibrėžia Parlamento atliekamą valstybės biudžeto vykdymo priežiūrą.

2. Visos valstybės pajamos ir išlaidos turi būti įrašytos metinėje biudžeto ir finansų ataskaitoje.

3. Finansų ministras turi pateikti biudžeto projektą kompetentingam nuolatiniam Parlamento komitetui pirmą spalio pirmadienį ir jis turi būti svarstomas, kaip nurodyta Procedūrinėse taisyklėse. Finansų ministras, atsižvelgdamas į komiteto pastabas, turi pateikti biudžetą Parlamentui ne vėliau kaip keturiasdešimt dienų iki finansinių metų pradžios. Biudžetas turi būti svarstomas ir už jį balsuojama plenume pagal Procedūrinių taisyklių nuostatas, kurios užtikrina visų politinių frakcijų teisę pareikšti savo nuomonę Parlamente.

4. Jeigu pajamų ir išlaidų administravimas, kaip numatyta biudžete, dėl kokios nors priežasties stringa, jos turi būti administruojamos laikantis specialiojo kiekvieną kartą naujai priimamo įstatymo.

5. Jeigu dėl pasibaigusios Parlamento kadencijos, pasibaigusių ar besibaigiančių finansinių metų būtų neįmanoma balsuoti už biudžetą arba išleisti specialųjį įstatymą, apibrėžtą ankstesnėje pastraipoje, Ministrų kabineto potvarkiu laikotarpis gali būti pratęstas keturiems mėnesiams.

6. Biudžeto projektų rengimas du kartus per metus fiskaliniam laikotarpiui gali būti nustatytas įstatymu.

7. Valstybės finansų ataskaita ir bendrasis balansas turi būti pateikti Parlamentui ne vėliau kaip per vienerius metus nuo finansinių metų pabaigos; o šie kartu su pranešimu be klaidų pateikiami Audito rūmams, 98 straipsnio 1 dalies e punkte numatytu atveju yra nagrinėjami specialaus Parlamento narių komiteto ir ratifikuojami Parlamento plenume pagal Procedūrinių taisyklių nuostatas.

8. Ekonominės ir socialinės plėtros planai turi būti patvirtinti Parlamento plenume, kaip nurodyta įstatyme.

80 straipsnis

1. Joks atlyginimas, pensija, subsidija ar kompensacija neturi būti įtrauktas į valstybės biudžetą arba suteiktas, jei jis nėra numatytas įstatymu, susijusiu su kitu specialiuoju įstatymu.

2. Valiutos kaldinimas ir išdavimas reglamentuojamas įstatymu.

IV SKIRSNIS. VYRIAUSYBĖ

I SKYRIUS. VYRIAUSYBĖS SUDĖTIS IR FUNKCIJOS

81 straipsnis

1. Vyriausybę sudaro Ministrų kabinetas, kuris susideda iš Ministro Pirmininko ir ministrų. Kabineto sudėtis ir funkcijos turi būti numatytos įstatyme. Vienas ar daugiau ministrų gali būti skiriami Ministrų kabineto pavaduotojais dekretu, kurį inicijuoja Ministras Pirmininkas. Įstatymas reglamentuoja ministro pavaduotojų, ministrų be portfelio ir ministro padėjėjų, kurie gali būti Vyriausybės nariai, taip pat nuolatinių ministro padėjėjų statusą.

2. Joks asmuo negali būti paskirtas Vyriausybės nariu arba ministro padėjėju, jei neturi Parlamento nariui būtinos, 55 straipsnyje nurodytos kvalifikacijos.

3. Vyriausybės narių, ministrų padėjėjų ir Parlamento Pirmininko profesinė veikla turi būti sustabdoma, jiems pradėjus eiti pareigas.

4. Ministro ir ministro padėjėjo veiklos nesuderinamumas su kitomis veiklos rūšimis gali būti nustatytas įstatymu.

5. Jei nėra Ministrų kabineto pavaduotojo, prireikus Ministras Pirmininkas vieną iš ministrų skiria laikinu ministro pavaduotoju.

82 straipsnis

1. Vyriausybė turi numatyti ir vykdyti bendrąją šalies politiką laikantis Konstitucijos nuostatų ir teisės aktų.

2. Ministras Pirmininkas turi užtikrinti darnią Vyriausybės veiklą ir nukreipti Vyriausybės ir viešųjų įstaigų veiklą įgyvendinti Vyriausybės politiką, kaip apibrėžta įstatymais.

3. Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetų steigimo, veikimo ir kompetencijos klausimai, kurių misija yra palaikyti socialinį dialogą dėl bendros šalies politikos ir, ypač, dėl ekonominės ir socialinės politikos, taip pat formuluoti nuomonę dėl įstatymų ir teisės aktų projektų, turi būti nustatyti įstatyme.

4. Nacionalinės užsienio politikos tarybos, kurioje dalyvautų Parlamento partijų atstovai ir asmenys, turintys specialios patirties, įsteigimo, veikimo ir kompetencijos klausimai turi būti nustatyti įstatyme.

83 straipsnis

1. Kiekvienas ministras turi įstatymu nustatytus įgaliojimus. Ministrai be portfelio vykdo Ministro Pirmininko sprendimu jiems pavestus įgaliojimus.

2. Ministrų padėjėjai vykdo Ministro Pirmininko ir kompetentingo ministro sprendimu jiems pavestus įgaliojimus.

II SKYRIUS. PARLAMENTO IR VYRIAUSYBĖS SANTYKIAI

84 straipsnis

1. Vyriausybė turi turėti Parlamento pasitikėjimą. Vyriausybė privalo prašyti Parlamento pasitikėjimo balsavimo per penkiolika dienų nuo dienos, kai Ministras Pirmininkas davė priesaiką, taip pat gali pasitikėjimo klausimą kelti bet kuriuo metu. Jei esant suformuotai Vyriausybei Parlamentas sustabdo savo veiklą, jis turi būti sušauktas per penkiolika dienų, kad būtų išspręstas pasitikėjimo klausimas.

2. Parlamentas gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe ar Vyriausybės nariu. Siūlymas pareikšti nepasitikėjimą gali būti pateiktas praėjus ne mažiau kaip šešiems mėnesiams po to, kai Parlamentas tokį prašymą atmetė.

Siūlymas pareikšti nepasitikėjimą turi būti pasirašytas bent vieno šeštadalio visų Parlamento narių ir turi būti aiškiai nurodyta jo priežastis.

3. Siūlymas pareikšti nepasitikėjimą išimties tvarka gali būti pateiktas nepraėjus šešių mėnesių terminui, jei jį pasirašo visų Parlamento narių dauguma.

4. Svarstymas prasideda po dviejų dienų nuo pasitikėjimo ar pasiūlymo pareikšti nepasitikėjimą pateikimo, išskyrus atvejus, kai dėl tokio siūlymo Vyriausybė prašo jį pradėti nedelsiant; visais atvejais svarstymas negali būti pratęstas ilgiau kaip trims dienoms nuo jo pradžios.

5. Dėl pasitikėjimo ar pareikšto nepasitikėjimo balsuojama iš karto pasibaigus svarstymui, jis gali būti atidėtas keturiasdešimt aštuonioms valandoms, jei Vyriausybė to prašo.

6. Pasitikėjimo prašymas negali būti priimtas, jei jis nėra patvirtintas absoliučia Parlamento narių balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė nei du penktadaliai visų Parlamento narių.

Pasiūlymas pareikšti nepasitikėjimą priimamas, kai jį patvirtina absoliuti visų Parlamento narių dauguma.

7. Ministrai ir ministrų patarėjai, kurie yra Parlamento nariai, balsuoja dėl minėtų pasiūlymų.

85 straipsnis

Pagal Ministrų įstatus Ministrų Kabineto nariai ir ministrų patarėjai kolektyviai atsakingi už bendrą Vyriausybės politiką, o kiekvienas iš jų yra atskirai atsakingas už veiksmus ar neveikimą pagal savo įgaliojimus. Joks Respublikos Prezidento įsakymas raštu ar žodžiu negali visiškai atleisti ministrų ir jų patarėjų nuo atsakomybės.

86 straipsnis

1. Tik Parlamentas turi teisę persekioti esamus ar buvusius Ministrų Kabineto narius ir ministrų patarėjus dėl baudžiamųjų nusižengimų, kuriuos jie padarė eidami pareigas, kaip nurodyta įstatyme. Specifinių ministrų nusižengimų institutas yra draudžiamas.

2. Baudžiamasis persekiojimas, tyrimas, ikiteisminis tyrimas arba ikiteisminė apklausa asmenų, nurodytų šio straipsnio 1 dalyje, dėl anksčiau minėtų nusižengimų neturi būti leidžiama be išankstinio Parlamento sutikimo pagal 3 dalį. Jei atliekant tyrimą, ikiteisminį tyrimą, ikiteisminę apklausą arba administracinį tyrimą randama įrodymų, susijusių su asmenimis ir nusižengimais, minimais ankstesnėje dalyje, juos tyrimą, ikiteisminį tyrimą arba apklausą atliekantis asmuo turi skubiai perduoti Parlamentui

3. Prašymas dėl baudžiamojo persekiojimo pateikiamas ne mažiau kaip trisdešimties Parlamento narių. Parlamentas nutarimu, priimtu absoliučios visų Parlamento narių daugumos, įsteigia specialų Parlamento komitetą ikiteisminiam tyrimui atlikti; kitaip pasiūlymas atmetamas kaip akivaizdžiai nepagrįstas. Komiteto išvados dalimis pristatomos Parlamento plenume, kuris sprendžia, ar turi būti pradėtas baudžiamasis persekiojimas. Atitinkamas nutarimas priimamas absoliučia visų Parlamento narių balsų dauguma.

Parlamentas gali naudotis savo kompetencija pagal šio straipsnio 1 dalį iki antros eilinės Parlamento kadencijos sesijos pabaigos dėl nusižengimų, kurie buvo padaryti. Parlamentas gali bet kuriuo metu atšaukti savo nutarimą arba sustabdyti vykdomą baudžiamąjį persekiojimą, ikiteisminius procesinius veiksmus ar teisminį nagrinėjimą šios dalies pirmame paragrafe numatyta tvarka ir balsų dauguma.

4. Specialusis teismas kompetentingas tirti pirmosios ir paskutinės instancijos teismų bylas, kurį kiekvienu konkrečiu atveju sudaro iki šešių

Vyriausiojo administracinio teismo narių ir septyni Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo nariai. Nuolatiniai ir pakaitiniai Specialiojo teismo nariai išrenkami burtais po įvykusio baudžiamojo persekiojimo Parlamento Pirmininko viešame Parlamento posėdyje iš dviejų aukščiausio rango teismų narių, kurie buvo paskirti arba paaukštinti rangu arba jį turėjo iki prašymo dėl baudžiamojo persekiojimo pateikimo. Specialiajam teismui pirmininkauja aukščiausio rango Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo teisėjai, pasirinkti burtais, vienodo rango narių atveju – parinkti vyriausiojo pagal metus teisėjo.

Teisėjų taryba, kurią kiekvienai bylai sudaro du Vyriausiojo administracinio teismo nariai ir trys Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo nariai, atlieka funkcijas remiantis Specialiojo teismo veiklą reglamentuojančiomis šio straipsnio nuostatomis. Teisėjų tarybos nariai tuo pačiu metu negali būti Specialiojo teismo nariais. Teisėjų tarybos sprendimu vienas iš Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo narių paskiriamas nagrinėjančiu bylą teisėju. Ikiteisminiams procesiniams veiksmams vadovaujama išleidžiant potvarkį.

Prokuroro pareigas Specialiajame teisme ir Teisėjų taryboje, numatytas šioje dalyje, atlieka prokuroras ir Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo teisėjas, kuris su jo pakaitiniu nariu parenkamas burtais. Šios dalies antras ir trečias skirsniai taip pat taikomi Teisėjų tarybos nariams, o antrasis skirsnis taip pat taikomas prokurorui. Vykdant esamo ar buvusio Ministrų kabineto nario arba ministro patarėjo apkaltą Specialiajame teisme kartu kaltinami ir bet kurie kiti dalyviai, kaip nurodyta įstatyme.

5. Esamų arba buvusių Ministrų kabineto arba ministrų patarėjų baudžiamojo persekiojimo procedūra negali būti nutraukta dėl jokios priežasties, įskaitant apribojimų dėl statuso priežastį, Parlamentas gali paties asmens arba jo įpėdinių prašymu įsteigti specialų komitetą kaltinimams tirti, kuriame taip pat gali dalyvauti aukščiausio rango teisėjai.

V SKIRSNIS. TEISMINĖ VALDŽIA

I SKYRIUS. TEISMO TARNAUTOJAI IR PERSONALAS

87 straipsnis

1. Teismai, sudaryti iš nuolatinių teisėjų, kuriems laiduotas veiklos ir asmeninis nepriklausomumas, vykdo teisingumą.

2. Teisėjai, atlikdami savo pareigas, laikosi tik Konstitucijos ir įstatymų; jokiais atvejais jie negali būti įpareigoti laikytis nuostatų, kurios pažeidžia Konstituciją.

3. Nuolatinius teisėjus tikrina aukštesnio rango teisėjai, taip pat prokuroras ir Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuroro pavaduotojas; prokurorus tikrina Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo teisėjai ir aukštesnio rango prokurorai, kaip nurodyta įstatyme.

88 straipsnis

1. Teismo tarnautojai yra skiriami Prezidento dekretu laikantis įstatymo, nustatančio kvalifikaciją ir jų atrankos tvarką, iki gyvos galvos.

2. Teisėjų atlyginimas turi būti proporcingas jų atliekamoms pareigoms. Klausimai, susiję su jų rangu, atlyginimais ir jų bendruoju statusu, turi būti reglamentuojami specialiaisiais įstatymais.

Nepaisant 94, 95 ir 98 straipsnių, ginčai, susiję su visomis atlyginimų rūšimis ir teisėjų pensijomis, jei nutarimas dėl atitinkamų teisinių klausimų gali turėti įtakos platesnio asmenų rato darbo užmokesčiui, pensijoms ar mokestiniam statusui, turi būti nagrinėjami specialiame teisme pagal 99 straipsnį. Tokiais atvejais į teismo sudėtį įeina vienas papildomas profesorius ir advokatas, kaip nurodyta įstatyme. Nebaigtų teisminių procesų pratęsimo klausimai turi būti numatyti įstatyme.

3. Mokymo ir bandomasis laikotarpis teismo tarnautojams, trunkantis iki trejų metų, iki jų paskyrimo nuolatiniais teisėjais gali būti numatytas įstatyme. Per šį laikotarpį jie gali veikti kaip nuolatiniai teisėjai, kaip nurodyta įstatyme.

4. Teismo tarnautojai gali būti atleisti tik teismo sprendimu dėl teistumo, sunkios drausminės nuobaudos, ligos arba negalios, ar profesinės kvalifikacijos stokos, patvirtintos, kaip nurodyta įstatymuose, ir laikantis 93 straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatų.

5. Sukakus šešiasdešimt penkeriems metams visi teismo tarnautojai, įskaitant Apeliacinio teismo teisėjus, Apeliacinio teismo prokuroro pavaduotojus ar atitinkamo rango kitus teisėjus, privalo palikti teismų tarnybą. Aukštesnio arba aukštesnį rangą atitinkančio rango teismo tarnautojai išeina į pensiją suėjus šešiasdešimt septyneriems metams. Atsižvelgiant į šią nuostatą išėjimo į pensiją metų birželio 30 d. visais atvejais turi būti laikoma minimo amžiaus apribojimo data.

6. Teisėjų perkėlimas į kitą sritį yra draudžiamas. Išimtiniais atvejais asocijuotų teisėjų perkėlimas į pirmosios instancijos teismą arba asocijuo-

tų prokurorų perkėlimas į prokuratūrą leidžiamas suinteresuotų asmenų prašymu, kaip nurodyta įstatyme. Administracinių teismų teisėjai turi būti skatinami į Vyriausiojo administracinio teismo tarybos nario pareigas ir į vieną penktadalį postų, kaip nurodyta įstatyme.

7. Teismuose ar tarybose, ypač numatytose Konstitucijos ir sudarytose iš Aukščiausiojo administracinio teismo ir Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo narių, turi pirmininkauti pagal rangą aukštesnis narys.

**Aiškinamoji sąlyga:

Tikrąja 88 straipsnio prasme pirmosios instancijos civilinės jurisdikcijos teismų suvienodinimas ir šios instancijos teisėjų tarnybos statuso reguliavimas yra leidžiamas, jei teismo sprendimo ir vertinimo procedūra yra numatyta, kaip nurodyta įstatyme.

89 straipsnis

1. Teismo tarnautojams draudžiama eiti bet kokias kitas apmokamas pareigas arba užsiimti bet kokia kita profesine veikla.

2. Išimtiniais atvejais teisėjai gali būti renkami Atėnų akademijos ar universitetinių institucijų akademinio personalo nariais, taip pat gali būti tarybos, drausminės ar audito komisijos ar įstatymų rengimo komitetų nariais, jei toks dalyvavimas yra numatytas įstatyme. Įstatymas numato teisėjų keitimą kitais asmenimis tarybose ar komitetuose, įsteigtuose ar pagal privačių asmenų pasiūlymus sudarytuose *inter vivos or mortis causa*, išskyrus ankstesniame skirsnyje numatytus atvejus.

3. Administracinių pareigų priskyrimas teisėjams yra draudžiamas. Veikla, susijusi su teisėjų mokymais, yra laikoma teisminio pobūdžio. Teisėjams leidžiama atstovauti šaliai tarptautinėse organizacijose.

Teisėjai gali vadovauti arbitražams tik atlikdami oficialias pareigas, kaip nurodyta įstatyme.

4. Teismo tarnautojams draudžiama tapti Vyriausybės nariais.

5. Turi būti leidžiama įsteigti teismo tarnautojų asociaciją, kaip nurodyta įstatyme.

90 straipsnis

1. Paaukštinimai, paskyrimai į postus, perkėlimai, atsiskyrimai, perkėlimai į kitą veiklos sritį vykdomi Prezidento dekretu Aukščiausiajai teismų tarybai priėmus išankstinį sprendimą. Ši taryba burtais sudaroma iš atitinkamo aukščiausiojo teismo pirmininko ir to paties teismo narių, ėjusių

jame pareigas bent dvejus metus, kaip numatyta įstatyme. Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuroras dalyvauja Aukščiausioje teismų taryboje dėl civilinės ir baudžiamosios teisenos, taip pat du Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokurorų pavaduotojai, kurie renkami burtais iš tų, kurie tarnavo ne mažiau kaip dvejus metus Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuratūroje, kaip nurodyta įstatyme. Aukščiausioje teismų taryboje, Vyriausiajame administraciniame teisme ir vykdant administracinį teisingumą taip pat dalyvauja Valstybės generalinis komisaras, kuris atstovauja valstybei dėl klausimų, susijusių su įprastų administracinių teismų teisėjais ir Generaline komisija. Aukščiausioje teismų taryboje, Audito rūmuose taip pat dalyvauja Generalinis komisaras, kuris jiems atstovauja. Aukščiausioje teismų taryboje taip pat dalyvauja du teisėjai be teisės balsuoti iš atitinkamos srities, susijusios su statuso pokyčiais, kurie turi būti ne mažesnio nei Apeliacinio teismo arba atitinkamo teismo rango, ir renkami burtais, kaip nurodyta įstatyme.

2. Dėl sprendimų, susijusių su paskyrimais Valstybės tarybos nariu, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo teisėju, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuroro pavaduotoju, Audito rūmų tarybos nariu, Apeliacinių teismų pirmininku ir prokuroru, taip pat susijusių su Bendrųjų administracinių teismų komisijų nariais ir Audito rūmų nariais, Taryba, nurodyta šio straipsnio 1 dalyje, turi būti papildyta papildomais nariais, kaip nurodyta įstatyme. Šiuo atveju turi būti taikoma šio straipsnio 1 dalies paskutinė nuostata.

3. Jei ministras nesutinka su Aukščiausiosios teismų tarybos sprendimu, jis gali kreiptis į atitinkamo aukščiausiojo teismo plenumą, kaip nurodyta įstatyme. Teisėjas, su kuriuo susijęs sprendimas, taip pat turi teisę kreiptis pagalbos į plenumą įstatymo nurodytomis sąlygomis. Atsižvelgiant į atitinkamo aukščiausiojo teismo plenumo, kaip antrosios Aukščiausiosios teismų tarybos instancijos sesiją, turi būti taikomos skirsnių nuo trečio iki šešto 1 dalies nuostatos. Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo plenume ankstesnio skirsnio atvejais taip pat turi dalyvauti ir turėti teisę balsuoti Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuratūros nariai.

4. Plenumo, kaip antrosios Aukščiausiosios teismų tarybos instancijos, sprendimai privalomi dėl klausimų, kurie jam perduoti, taip pat dėl Aukščiausiosios teismų tarybos sprendimų, kuriuos ministras patvirtino.

5. Paaukštinimai į Vyriausiojo administracinio teismo, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo ir Audito rūmų pirmininko ar pirmininko pavaduotojo postą vykdomi Prezidento potvarkiu Kabineto siūlymu, atrenkant iš atitinkamų Aukščiausiojo teismo narių, kaip nurodyta įstatyme. Paaukštinimas į Aukščiausiųjų civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuroro postą turi būti vykdomas panašiu dekretu, atrenkant iš Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo narių ir šio tesimo prokuroro pavaduotojų, kaip nurodyta įstatyme. Paaukštinimas į Audito rūmų Generalinio komisaro postą turi būti atliekamas panašiu dekretu, renkantis iš Audito rūmų ir atitinkamos Generalinės komisijos narių, kaip nurodyta įstatyme. Paaukštinimas į administracinių teismų generalinio komisaro postą taip pat turi būti atliekamas panašiu dekretu, atrenkant iš atitinkamos Generalinės komisijos narių ir administracinių apeliacinių teismų pirmininkų, kaip nurodyta įstatyme.

Vyriausiojo administracinio teismo, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo ir Audito rūmų pirmininko kadencija, kaip ir Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo pirmininko bei administracinių teismų ir Audito rūmų generalinių komisarų kadencija negali viršyti ketverių metų, net jei šias pareigas einantis teisėjas nesulaukė pensinio amžiaus. Laikotarpis, liekantis iki pensinio amžiaus, skaičiuojamas kaip faktinė tarnyba, suteikianti teisę į pensiją, kaip nurodyta įstatyme.

6. Nutarimų ar aktų, atitinkančių šio straipsnio nuostatas, negalima skųsti Vyriausiajam administraciniam teismui.

91 straipsnis

1. Aukščiausioji drausmės taryba turi drausminius įgaliojimus teismų tarnautojams aukštesnio ir žemesnio rango nei Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo nariai ar Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuroro pavaduotojas ar atitinkami rangai, kaip nurodyta įstatyme.

Teisingumo ministras inicijuoja veiksmus dėl drausminės atsakomybės.

2. Aukščiausiąją drausmės tarybą sudaro Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas ir du Vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojai ar tarybos nariai arba du Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo primininko pavaduotojai ar nariai, arba du Audito rūmų pirmininko pavaduotojai ar tarybos nariai ir du šalies universitetų teisės mokyklų teisės profesoriai. Tarybos nariai pasirenkami burtais iš tų, kurie ne mažiau kaip trejus metus ėjo pareigas atitinkamame aukščiausios

instancijos teisme ar teisės mokykloje. Nariai, priklausantys tam pačiam teismui, kurio vieno iš teisėjų, prokurorų ar tarybos narių elgesys svarstomas, turi būti pašalinti. Kai drausmės byla iškeliama Vyriausiojo administracinio teismo nariams, Aukščiausioji drausmės taryba pirmininkauja Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismui.

3. Drausminius įgaliojimus visiems kitiems teismų tarnautojams turi pirmosios ir antrosios instancijų tarybos, sudaromos iš nuolatinių teisėjų, atrinktų burtais, kaip nurodyta įstatyme. Teisingumo ministras taip pat gali inicijuoti veiksmus dėl drausminės atsakomybės.

4. Sprendimai dėl drausmės, atitinkantys šio straipsnio nuostatas, negali būti taikomi kaip teisės gynimo būdai Vyriausiajame administraciniame teisme.

92 straipsnis

1. Visų teismų ir prokuratūros įstaigų valstybės tarnautojai turi būti nuolatiniai. Jie gali būti atleidžiami tik teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu ar Teismų tarybos sprendimu dėl sunkaus drausmės pažeidimo, ligos, negalios ar nepakankamos profesinės kompetencijos, kuri turi būti nustatyta, kaip nurodyta įstatyme.

2. Visų teismų ir prokuratūros įstaigų valstybės tarnautojų kvalifikacija ir jų bendrasis statusas turi būti numatytas įstatyme.

3. Teismų valstybės tarnautojų paaukštinimai, paskyrimai į postus, pervedimai, atskyrimai ir pervedimai į kitą sritį turi būti vykdomai tarnybos tarybų, kurios yra sudarytos iš daugumos teisėjų ir valstybės tarnautojų, turint tą pačią nuomonę, kaip nurodyta įstatyme. Drausminius įgaliojimus teismų valstybės tarnautojams turi hierarchiškai aukštesni teisėjai, prokurorai, komisarai ar tarnautojai, taip pat tarnybos taryba, kaip nurodyta įstatyme. Atgręžtiniai reikalavimai dėl sprendimų, susijusių su teismų valstybės tarnautojų tarnybinio statuso pasikeitimais, taip pat dėl tarnybos tarybų drausminių sprendimų turi būti leidžiami, kaip nurodyta įstatyme.

4. Žemės registrų tarnautojai yra teismų valstybės tarnautojai. Notarai ir neapmokami hipotekos ir turto perleidimų registratoriai turi būti nuolatiniai, kol egzistuoja atitinkamos tarnybos ir postai. Šiuo atveju atitinkamai taikomos ankstesnė dalies nuostatos.

5. Notarai ir neapmokami hipotekos bei turto perleidimo registratoriai į pensiją privalomai išeina sulaukę septyniasdešimties metų, visi kiti privalo išeiti į pensiją sulaukę įstatymuose nustatyto amžiaus.

II SKYRIUS. TEISMŲ STRUKTŪRA IR JURISDIKCIJA

93 straipsnis

1. Teismai skirstomi į administracinius, civilinius ir baudžiamuosius teismus ir jų struktūrą numato specialieji įstatymai.

2. Visų teismų posėdžiai yra vieši, išskyrus atvejus, kai teismas nusprendžia, kad viešumas pakenktų geriems papročiams arba kad dėl ypatingų priežasčių, dėl kurių pareikalauta privataus ar šeimos gyvenimo bylos šalių apsaugos.

3. Kiekvienas teismo nuosprendis turi būti gerai motyvuotas ir skelbiamas viešame posėdyje.

Ankstesnio skirsnio pažeidimo atveju įstatymas nurodo atsiradusias teisines pasekmes ir taikomas sankcijas. Teisėjo atskirosios nuomonės paskelbimas yra privalomas. Įstatymas nurodo klausimus, susijusius su atskirosios nuomonės įtraukimu į protokolą, taip pat jos viešumo sąlygas ir prielaidas.

4. Teismai privalo netaikyti įstatymo, kurio turinys prieštarauja Konstitucijai.

94 straipsnis

1. Vyriausiasis administracinis teismas ir įprasti administraciniai teismai turi jurisdikciją administracinių ginčų bylose, kaip nurodyta įstatyme, nepažeidžiant Audito rūmų kompetencijos.

2. Civiliniai teismai turi jurisdikciją dėl privačių ginčų, taip pat ne ginčo jurisdikcijos, kaip nurodyta įstatyme.

3. Ypatingais atvejais ir siekiant tų pačių teisės aktų vienodo taikymo pagal įstatymą, galima privačių asmenų ginčų kategorijų posėdžius priskirti administraciniams teismams ar pagal pobūdį administracinių ginčų kategorijų posėdžius priskirti civiliniams teismams.

4. Bet kuri kita administracinio pobūdžio kompetencija gali būti priskirta civiliniams ar administraciniams teismams, kaip nurodyta įstatyme. Ši kompetencija apima priemonių, skirtų suderinti viešąjį administravimą su teismo sprendimais, priėmimą. Teismų sprendimai taip pat privalomai taikomi viešajame sektoriuje, vietos valdžios institucijoms ir viešiesiems juridiniams asmenims, kaip nurodyta įstatyme.

95 straipsnis

1. Vyriausiojo administracinio teismo jurisdikcija daugiausia susijusi su:

a) administracinių institucijų vykdytinų aktų, viršijančių įgaliojimus arba pažeidusių įstatymą, panaikinimu pagal peticiją;

b) įprastų administracinių teismų galutinių sprendimų dėl peticijos panaikinimu, kaip nurodyta įstatyme;

c) esminių administracinių ginčų bylų nagrinėjimu, kaip numato Konstitucija ir įstatymai;

d) visų bendrojo reguliavimo pobūdžio dekretų detalizavimu.

2. 93 straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatos neturi būti taikomos atsižvelgiant į kompetenciją, nurodytą šio straipsnio d dalyje.

3. Bylos, kurios patenka į Vyriausiojo administracinio teismo jurisdikcijos panaikinimo bylų kategoriją, pagal įstatymą gali būti svarstomos administraciniuose teismuose, priklausomai nuo jų svarbos pobūdžio. Vyriausiasis administracinis teismas turi antrosios instancijos jurisdikciją, kaip nurodyta įstatyme.

4. Vyriausiojo administracinio teismo jurisdikcija turi būti reguliuojama ir vykdoma, kaip numatyta įstatymuose.

5. Viešoji administracija privalo laikytis teismo sprendimų. Dėl šio įpareigojimo pažeidimo atsakingas kiekvienas kompetentingas valstybės tarnautojas, kaip nurodyta įstatyme. Įstatymas turi nustatyti konkrečias viešojo administravimo užtikrinimo priemones.

96 straipsnis

1. Bausmių už nusikaltimus skyrimas ir visos baudžiamųjų įstatymų numatytos priemonės priklauso nuolatinių baudžiamųjų teismų jurisdikcijai.

2. Įstatymai gali priskirti nagrinėjimą bylų, susijusių su:

a) policijos pažeidimais, baudžiant baudomis policijos įgaliojimus vykdančias institucijas,

b) smulkiais nusikaltimais, susijusiais su žemės nuosavybe ir privačiais ginčais, kylančiais dėl žemės apsaugos institucijų.

Abiem atvejais sprendimai gali būti apskųsti įprastam kompetentingam teismui; toks skundas sustabdo teismo sprendimo vykdymą.

3. Specialieji įstatymai reglamentuoja klausimus, susijusius su nepilnamečių teismais. 93 straipsnio 2 dalies ir 97 straipsnio nuostatų šiuo atveju nereikia taikyti. Šių teismų sprendimai gali būti paskelbiami teisėjo kabinete.

4. Specialiuosiuose įstatymuose numatyti:

a) karo, karinio jūrų laivyno ir oro pajėgų teismai civiliams gyventojams jurisdikcijos neturi;

b) apdovanojimų teismai.

5. Teismai, nurodyti ankstesnės dalies a punkte, turi būti sudaryti iš daugumos ginkluotųjų pajėgų teisminės valdžios narių, kuriems suteiktos funkcinio ir asmeninio nepriklausomumo garantijos, nurodytos Konstitucijos 87 straipsnio 1 dalyje. 93 straipsnio 2 iki 4 dalių nuostatos taikomos posėdžiams ir šių teismų sprendimams. Klausimai, susiję su šios dalies nuostatų taikymu, taip pat kaip ir laikotarpis, nuo kurio jie įsigalioja, turi būti numatytas įstatyme.

97 straipsnis

1. Sunkių ir politinių nusikaltimų bylas gali spręsti mišrūs prisiekusiųjų teismai, kuriuos sudaro nuolatiniai teisėjai ir prisiekusieji, kaip nurodyta įstatyme. Įgyvendinant teisių gynimo būdus, šių teismų sprendimus galima apskųsti, kaip numatyta įstatyme.

2. Sunkūs ir politiniai nusikaltimai, padaryti prieš šios Konstitucijos įsigaliojimą, pagal teisės aktus, Parlamento nutarimus ir specialiuosius įstatymus patenka į apeliacinių teismų jurisdikciją, kol įstatymu jie neperduodami mišrių prisiekusiųjų teismų jurisdikcijai.

Kiti sunkūs nusikaltimai gali būti perduodami tų pačių apeliacinių teismų jurisdikcijai pagal įstatymą.

3. Bet kokio sunkumo nusikaltimai, padaryti viešai, turi priklausyti nuolatinių baudžiamųjų teismų jurisdikcijai, kaip nurodyta įstatyme.

98 straipsnis

1. Audito rūmų jurisdikcija daugiausia susijusi su:

a) valstybės išlaidų ir vietos valdžios institucijų ar kitų juridinių asmenų audito atlikimu pagal specialias įstatymo nuostatas;

b) didelės finansinės vertės sutarčių, kuriose sutarties šalis yra valstybė arba bet kurio kito juridinio asmens, kuris šiuo atžvilgiu yra prilyginamas valstybei, auditu, kaip nurodyta įstatyme;

c) atskaitingų pareigūnų sąskaitų ir vietos valdžios institucijų arba kitų juridinių asmenų auditu pagal a skirsnį;

d) patariamosiomis nuomonėmis, susijusiomis su teisės aktų dėl pensijų arba tarnybos pripažinimo suteikiant teisę į pensiją, laikantis 73 straipsnio 2 dalies, ir visų kitų klausimų, nustatytų įstatyme;

e) valstybės finansinės padėties ir biudžeto balanso ataskaitų parengimu ir pateikimu Parlamentui atsižvelgiant į 79 straipsnio 7 dalį;

f) ginčų, susijusių su pensijų skyrimu, nagrinėjimu, taip pat su sąskaitų auditu pagal c skirsnį;

g) atvejų, susijusių su valstybės tarnautojų arba karinės tarnybos pareigūnų, taip pat vietos valdžios institucijų valstybės tarnautojų ir kitų viešųjų juridinių asmenų atsakomybe dėl bet kokių nuostolių, kuriuos tyčia ar dėl neatsargumo patyrė valstybė, vietos valdžios institucijos ar kiti viešieji juridiniai asmenys.

2. Audito rūmų įgaliojimai turi būti reguliuojami ir vykdomi, kaip nurodyta įstatyme.

93 straipsnio 2 ir 3 dalies nuostatos netaikomos atvejais, kurie nurodyti ankstesnės dalies punktuose nuo a iki d.

3. Šio straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais Audito rūmų sprendimams neturi būti taikoma Vyriausiojo administracinio teismo kontrolė.

99 straipsnis

1. Ieškiniai dėl neteisėtų sprendimų nagrinėjami, kaip nurodyta įstatymuose, specialaus teismo, susidedančio iš Vyriausiojo administracinio teismo pirmininko ir vieno Vyriausiojo administracinio teismo tarybos nario, vieno Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo teisėjo, vieno Audito rūmų tarybos nario, dviejų teisės profesorių iš šalies universitetų teisės mokyklų ir dviejų advokatų iš Aukščiausiosios advokatų drausmės tarybos, visi nariai turi būti parenkami burtais.

2. Kiekvieną kartą specialiojo teismo narys, kuris priklauso teismų korpusui ar sričiai, dėl kurios tarnautojo veiksmų ar neveikimo yra kreiptasi, turi būti nušalintas. Ieškinio prieš Vyriausiojo administracinio teismo narį ar administracinių teismų tarnautoją atveju specialiam teismui pirmininkauja Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo pirmininkas.

3. Leidimas pateikti ieškinį dėl netinkamo neteisėto sprendimo nėra būtinas.

100 straipsnis

1. Turi būti įsteigtas Specialusis aukščiausiasis teismas, kurio jurisdikcija apima:

a) prieštaravimų nagrinėjimą pagal 58 straipsnį;

b) surengto referendumo ir jo rezultatų teisėtumo patvirtinimą pagal 44 straipsnio 2 dalį.

c) sprendimą bylose, susijusiose su Parlamento nario pareigų nesuderinamumu arba tarnybinių teisių atėmimu, laikantis 55 straipsnio 2 dalies ir 57 straipsnio;

d) konfliktų tarp teismų ir administracinių institucijų arba Vyriausiojo administracinio teismo ir administracinių teismų bei civilinių ir baudžiamųjų teismų, arba tarp Audito rūmų ir bet kurio kito teismo sprendimą;.

e) ginčų sprendimą dėl Parlamento priimtų įstatymų, kurių turinys prieštarauja Konstitucijai, ar dėl tokio įstatymo nuostatų aiškinimo, kai paskelbti Vyriausiojo administracinio teismo, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo arba Audito rūmų priimti prieštaraujantys sprendimai;

f) ginčų dėl tarptautinės teisės normų priskyrimo visuotinai pripažintoms pagal 28 straipsnio 1 dalį sprendimą.

2. Teismas, nurodytas 1 dalyje, turi būti sudarytas iš Vyriausiojo administracinio teismo pirmininko, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų pirmininko ir Audito rūmų pirmininko, keturių Vyriausiojo administracinio teismo tarybos narių ir keturių Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo narių, išrinktų burtais dvejų metų kadencijai. Teismui pirmininkauja Vyriausiojo administracinio teismo arba Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo pirmininkas, turintis didžiausią darbo stažą.

Šio straipsnio 1 dalies d ir e punktuose nurodytais atvejais teismo sudėtis turi būti išplėsta, įtraukiant burtais iš šalies universitetų teisės mokyklų atrinktus du teisės profesorius.

3. Teismo struktūra ir veikimas, paskyrimas, pakeitimas ir pagalba jo nariams, taip pat kaip ir tvarka, nustatomi specialiuoju įstatymu.

4. Šio teismo sprendimai yra neatšaukiami.

Įstatymo nuostatos, pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, negalioja nuo atitinkamo sprendimo paskelbimo dienos arba nuo tos dienos, kuri nurodyta sprendime.

5. Kai Vyriausiojo administracinio teismo skyrius arba Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo arba Audito rūmų teisėjų kolegija įvertina, kad įstatymo nuostata prieštarauja Konstitucijai, yra privaloma perduoti klausimą atitinkamam plenumui, nebent tai buvo nagrinėjama ankstesniame plenume arba Aukščiausiojo teismo pagal šį straipsnį. Plenumas turi susirinkti ir galutinai nuspręsti, kaip nurodyta įstatyme. Ši tvarka atitinkamai taikoma ir Vyriausiojo administracinio teismo sprendimams.

100A straipsnis

Valstybės teismo tarybos įsteigimo ir veikimo, taip pat jos valdininkų ir tarnautojų tarnybos statuso klausimai turi būti numatyti įstatyme. Valstybės teismo tarybos kompetencija daugiausia susijusi su teismine pagalba ir atstovavimu valstybei bei pretenzijų valstybei pripažinimu ar ginčų su valstybe sprendimu. 88 straipsnio 2 ir 5 dalių ir 90 straipsnio 5 dalies nuostatos atitinkamai taikomos pagrindiniam Valstybės teismo tarybos personalui.

VI SKIRSNIS. ADMINISTRAVIMAS

I SKYRIUS. VALDYMO ORGANIZAVIMAS

101 straipsnis

1. Valstybės valdymas turi būti organizuojamas vadovaujantis decentralizacijos principu.

2. Administracinis šalies suskirstymas turi būti grindžiamas geoekonominėmis, socialinėmis ir transportavimo sąlygomis.

3. Valstybės regioninė administracija turi bendruosius sprendžiamuosius įgaliojimus dėl jų apygardos klausimų. Valstybės centrinė administracija be specialių įgaliojimų gali konsultuoti, koordinuoti ir vertinti regioninės administracijos teisės aktų teisėtumą, kaip nurodyta įstatyme.

4. Įstatymų leidėjas ir viešoji administracija, veikdama pagal reguliavimo kompetenciją, turi atsižvelgti į ypatingas salų ir kalnuotų vietovių sąlygas rūpinantis jų vystymusi.

101A straipsnis

1. Kai nepriklausomos institucijos įsteigimas ir veikimas numatytas Konstitucijos, jos nariai paskiriami nustatytai kadencijai ir veikia savarankiškai, kaip nurodyta įstatyme.

2. Klausimai, susiję su mokslo ir kitų tarnybos darbuotojų statusu, kurie paskiriami tam, kad padėtų nepriklausomų institucijų funkcionavimui, turi būti numatyti įstatyme. Nepriklausomų institucijų nariai turi turėti atitinkamą kvalifikaciją, kaip nurodyta įstatyme. Jų atranka atliekama vadovaujantis Parlamento posėdžio pirmininko sprendimu siekiant vieningo sprendimo arba bet kuriuo atveju keturių penktadalių narių daugumos. Atrankos procedūra nustatyta Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

3. Nepriklausomų institucijų ir Parlamento santykiai ir parlamentinės kontrolės būdas nustatyti Parlamento procedūrinėse taisyklėse.

102 straipsnis

1. Savivaldos administravimą vykdo pirmojo ir antrojo lygmens savivaldos institucijos. Savivaldos administracija turi savivaldos institucijų kompetenciją. Savivaldos klausimų sritis ir rūšis, kaip ir jų priskyrimas atitinkamam lygmeniui, turi būti nustatyti įstatyme. Įstatymas gali priskirti vietos valdžios institucijoms kompetenciją, kuri atitinka valstybės misiją.

2. Savivaldos institucijos turi administracinę nepriklausomybę. Jų valdžios institucijos turi būti renkamos visuotiniu ir slaptu balsavimu, kaip nurodyta įstatyme.

3. Įstatymu gali būti numatytos privalomos ar savanoriškos vietos valdžios institucijų asociacijos, kad atliktų darbus, teiktų paslaugas ar naudotųsi kompetencija, priklausančia vietos valdžios institucijoms; tam turi vadovauti išrinktos administracijos.

4. Valstybė vykdo vietos valdžios institucijų veiklos teisėtumo priežiūrą ir negalima kliudyti jų iniciatyvai ir veiksmų laisvei. Teisėtumo patikra atliekama, kaip nurodyta įstatyme. Išimtiniais atvejais *ipso jure* nušalinant nuo pareigų ar sustabdant įgaliojimus, drausminės sankcijos išrinktiesiems į vietos valdžios institucijų administracijas skiriamos tik gavus tarybos, sudarytos iš teisėjų daugumos, pritarimą, kaip nurodyta įstatyme.

5. Valstybė priima teisėkūros, reguliavimo ir fiskalines priemones, reikalingas užtikrinti finansinei nepriklausomybei ir lėšoms, kurios būtinos vietos valdžios institucijų misijai ir kompetencijai įgyvendinti ir šių fondų valdymo skaidrumui užtikrinti. Valstybės surinktų mokesčių ar muitų skyrimas vietos valdžios institucijoms turi būti numatytas įstatyme. Kiekvienas valstybės centrinės ar regioninės administracijos kompetencijos perdavimas vietos valdžiai taip pat reiškia atitinkamų lėšų pervedimą. Klausimai, susiję su pajamų, tiesiogiai gautų iš vietos valdžios institucijų, nustatymu ir surinkimu, turi būti nustatyti įstatyme.

II SKYRIUS. ADMINISTRUOJANČIŲ VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ STATUSAS

103 straipsnis

1. Valstybės tarnautojai yra valstybės valios vykdytojai ir tarnauja žmonėms, ištikimi Konstitucijai ir atsidavę Tėvynei. Jų kvalifikacija ir paskyrimo būdas turi būti numatytas įstatyme.

2. Niekas negali būti paskirtas į pareigas, nenumatytas įstatyme. Specialieji įstatymai gali numatyti išimtis, siekiant patenkinti nenumatytą ir skubų samdomų darbuotojų poreikį tam tikram laikotarpiui pagal civilinės teisės sutartis.

3. Į specializuotas mokslines ir technines arba pagalbines pareigas, numatytas įstatymais, gali būti skiriami darbuotojai, sudarę civilinės teisės sutartis. Įdarbinimo sąlygos ir aiškios garantijos turi būti numatytos įstatyme.

4. Valstybės tarnautojai, einantys pareigas, numatytas įstatyme, turi būti nuolatiniai, kol šios pareigos egzistuoja. Jų atlyginimai turi kisti pagal įstatymo nuostatas; išskyrus tuos, kurie pasiekę amžiaus ribą išeina į pensiją, arba tuos, kurie atleisti teismo sprendimu, valstybės tarnautojai negali būti perkelti arba pažeminti pagal rangą arba atleisti be tarnybos tarybos, kurią sudaro ne mažiau kaip du trečdaliai nuolatinių valstybės tarnautojų, sprendimo.

Atgręžtinis reikalavimas dėl šių tarybų sprendimų gali būti pareikštas Vyriausiajam administraciniam teismui, kaip nurodyta įstatyme.

5. Aukščiausi valstybės tarnautojai, einantys pareigas, kurios neįeina į valstybės tarnybos pareigybių hierarchiją, asmenys tiesiogiai skiriami ambasadorių pareigoms, Respublikos prezidentūros darbuotojai bei Ministro Pirmininko, ministrų ir jų padėjėjų tarnybų darbuotojai pagal įstatymą gali būti atleidžiami iš nuolatinio darbo.

6. Ankstesnės šio straipsnio dalių nuostatos taikomos Parlamento darbuotojams, kuriems kitais atžvilgiais turi būti taikomos visos Parlamento procedūrinės taisyklės, bei vietos valdžios institucijų ir kitų viešųjų juridinių asmenų valstybės tarnautojams.

7. Tarnautojai į viešojo administravimo ir platesnio pobūdžio viešąjį sektorių, išskyrus atvejus, numatytus 5 dalyje, atrenkami konkurso būdu arba pagal iš anksto nustatytus pagrindus ir objektyvius kriterijus kontroliuojant nepriklausomai institucijai, kaip nurodyta įstatyme. Įstatymai gali numatyti specialias, skaidresnes ir patikimesnes atrankos pagal gebėjimus procedūras arba specialias personalo atrankos procedūras į postus, kurių veiklai taikomos specialios konstitucinės ar panašios garantijos.

8. Įstatymas nustato privačių darbo santykių sąlygas ir trukmę viešojo administravimo ir viešajame sektoriuje pareigoms, kurios numatytos šio straipsnio 3 dalies pirmoje skiltyje, arba pagal šio straipsnio 2 dalį numatytoms pareigoms laikiniems ar nenumatytiems ir neatidėlioti-

niems poreikiams. Įstatymas taip pat nustato pareigas, kurias gali atlikti šio straipsnio pirmoje dalyje nurodytas personalas. Pagal laikinas sutartis dirbančių darbuotojų negalima perkelti į nuolatines valstybės tarnautojo pareigas ir negalima su jais sudaryti neterminuotų darbo sutarčių pagal įstatymą yra draudžiamas. Šioje dalyje numatyti draudimai taip pat taikomi tiems, kurie paslaugų teikimo pagrindais priimti konkrečiai užduočiai atlikti.

9. Įstatymas reglamentuoja ombudsmeno, kuris veikia kaip nepriklausoma institucija, įsteigimo ir veiklos klausimus.

104 straipsnis

1. Nė vienas iš ankstesniame straipsnyje nurodytų darbuotojų negali būti paskirtas į kitas pareigas valstybės tarnyboje ar vietos valdžios institucijose, kitų viešųjų juridinių asmenų arba viešosiose ar komunalinėse įmonėse. Paskyrimas į ne pagrindines pareigas galimas kaip išimtis pagal specialųjį įstatymą, laikantis tolesnės straipsnio dalies nuostatų.

2. Darbuotojų, nurodytų ankstesniame straipsnyje, papildomas atlyginimas ar pajamos negali viršyti jų gaunamo įstatymu nustatyto mėnesinio atlyginimo.

3. Bylai nagrinėti nereikalaujama pateikti jokio išankstinio valstybės tarnautojų, vietos valdžios institucijų ar kitų viešųjų juridinių asmenų darbuotojų leidimo.

III SKYRIUS. ŠVENTOJO ATONO KALNO VALSTYBĖS SANTVARKA

105 straipsnis

1. Šventojo Atono pusiasalis, nusidriekęs už Megali Vigla ir sudarantis Šventojo Atono kalno valstybės regioną pagal senovės privilegijuotą statusą, yra savarankiškai valdoma Graikijos valstybės dalis, kuri turi savo suverenitetą. Šventojo Atono kalno valstybė pagal religiją patenka į Pasaulinio patriarchato tiesioginę jurisdikciją. Visi asmenys, gyvenantys vienuolių gyvenimą, nuo priėmimo į vienuolyną dienos įgyja Graikijos pilietybę be jokių papildomų formalumų kaip naujokai ar vienuoliai.

2. Šventojo Atono kalno valstybė valdoma dvidešimties Šventųjų vienuolynų, tarp kurių padalytas visas Šventojo Atono pusiasalis. Pusiasalio teritorija neliečiama.

Šventojo Atono kalno valstybės administravimą vykdo Šventųjų vienuolynų atstovai, sudarantys Šventąją bendruomenę. Negalimi jokie Šventojo Atono kalno valstybės administracinės sistemos, vienuolynų skaičiaus, jų hierarchinės tvarkos arba jų pareigų pavaldumo pakeitimai. Eretiškiems ar atskalūniškiems asmenims gyventi draudžiama.

3. Šventojo Atono kalno valstybės santvarkos subjektus ir valdymo būdą detaliai nustato Šventojo Atono kalno valstybės chartija, parengiama bendradarbiaujant su valstybės atstovu. Už ją balsuoja dvidešimt Šventųjų vienuolynų bei ją ratifikuoja Pasaulinis patriarchatas ir helenų Parlamentas.

4. Ar ištikimai laikomasi Šventojo Atono kalno valstybės religinės santvarkos, prižiūri Pasaulinis patriarchatas, o administracinėje srityje – valstybės, kuri taip pat yra išimtinai atsakinga už viešosios tvarkos ir saugumo užtikrinimą.

5. Valstybės įgaliojimus vykdo valdytojas, jo teisės ir pareigos nustatomos įstatymu.

Įstatymas taip pat nustato Šventojo Atono kalno valstybės teisminius įgaliojimus, kuriuos vykdo vienuolių institucijos ir Šventoji bendruomenė, taip pat muitų ir mokesčių privilegijas.

KETVIRTA DALIS. SPECIALIOSIOS, BAIGIAMOSIOS IR PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

I SKIRSNIS. SPECIALIOSIOS NUOSTATOS

106 straipsnis

1. Siekiant stiprinti socialinę taiką ir apsaugoti bendrąjį interesą, valstybė turi šalyje planuoti ir koordinuoti ekonominę veiklą, siekiant užtikrinti visų šalies ūkio sektorių vystymąsi. Valstybė imasi visų priemonių, būtinų sukurti nacionalinės gerovės šaltinius ir skatinti regionų plėtrą ir ypač kalnų, salų ir pasienio zonų ekonomiką.

2. Negali būti leidžiama plėtoti privačias ekonomikos iniciatyvas pažeidžiant žmogaus laisves ir orumą arba pakenkiant šalies ekonomikai.

3. Įstatymas dėl su užsienio kapitalo reeksportu susijusios apsaugos, su išlyga, numatyta 107 straipsnyje, gali reglamentuoti įmonių įsigijimą arba privalomą valstybės ar kitų viešųjų įstaigų dalyvavimą jose, jeigu šios įmonės yra monopolijos arba yra gyvybiškai svarbūs nacionalinės valstybės gerovės vystymosi šaltiniai ar skirtos teikti paslaugas bendruomenei.

4. Pirkimo kaina arba atitinkamas privalomas valstybės ar kitų viešųjų įstaigų dalyvavimas turi būti privalomai nustatomas teismo, kad atitiktų įsigytos įmonės arba dalyvavimo joje vertę.

5. Įmonės, kurios kontrolė perduodama valstybės institucijoms kaip privalomo dalyvavimo rezultatas pagal šio straipsnio 3 dalį, akcininkas, partneris ar savininkas turi teisę prašyti pirkti įmonės akcijas, kaip nurodyta įstatyme.

6. Įstatymas gali nustatyti klausimus, susijusius su mokesčių surinkimu valstybės išlaidoms padengti iš visuomenei naudingų ar šalies ekonomikos plėtrai svarbių darbų atlikimo.

Aiškinamoji sąlyga:

Vertė, nurodyta 4 dalyje, neapima monopolinių įmonių.

107 straipsnis

1. Teisės aktai, įgiję aukštesnę teisinę galią nei įstatymai, priimti iki 1967 m. balandžio 21 d., susiję su apsauga nuo užsienio kapitalo, ir toliau turi tokią pačią teisinę galią ir turi būti taikomi nuo šiol importuojamam kapitalui.

Įstatymo 27/75 A dalies skyriaus „Dėl laivų apmokestinimo, privalomų įmokų, skirtų prekybos laivyno plėtrai, užsienio laivybos kompanijų steigimo ir susijusių klausimų reguliavimo" nuo A iki D nuostatos turi tą pačią teisinę galią.

2. Įstatymas, paskelbtas kartą ir visiems laikams per tris mėnesius nuo tos dienos, kai įsigaliojo ši Konstitucija, turi nurodyti išleistų administracinių aktų, patvirtinančių investicijas taikant įstatymą-dekretą 2687/1953, peržiūrėjimo ar panaikinimo sąlygas ir tvarką, ar susitarimus, sudarytus dėl užsienio kapitalo investicijų nuo 1967 m. balandžio 21 d. iki 1974 m. liepos 23 d., išskyrus tuos, kurie susiję su laivų, plaukiojančių su Graikijos vėliava, registracija.

108 straipsnis

1. Valstybė turi rūpintis emigrantais graikais ir jų ryšių su Tėvyne palaikymu. Valstybė taip pat turi rūpintis graikų, dirbančių už valstybės ribų, švietimu, socialine ir profesine pažanga.

2. Įstatymas nurodo klausimus, susijusius su Graikų užsienio tarybos, kurios misija yra visų graikų bendruomenių saviraiška visame pasaulyje, struktūra, veikimu ir kompetencija.

109 straipsnis

1. Valios, testamento, aukos turinio ar sąlygų, kaip ir nuostatų, pagal kurias valstybė gauna naudą ar labdarą, keitimas yra draudžiamas.

2. Išimtiniais atvejais turi būti leidžiama palankiau panaudoti palikimą arba perduoti labdarai palikimą ar auką tam tikroje teritorijoje, įvardytoje dovanotojo ar testatoriaus, ar didesnėje apylinkės dalyje, kaip nurodyta įstatymuose, kai teismo sprendimu yra patvirtinta, kad dėl kokios nors priežasties dovanotojo arba testatoriaus valia negali būti įvykdytos visiškai arba didžiąja dalimi, taip pat jei ji gali būti visiškai patenkinta pakeitus naudojimo paskirtį.

3. Įstatymas turi nustatyti klausimus, susijusius su testamentų arba palikimų registro duomenų surinkimu regione, jų nuosavybės klasifikacija ir registracija, kiekvieno testamento arba palikimo administravimu ir valdymu pagal testatoriaus ar aukotojo valią ir bet kokiomis kitomis svarbiomis svarstomomis problemomis.

II SKIRSNIS. KONSTITUCIJOS KEITIMAS

110 straipsnis

1. Konstitucijos nuostatos keičiamos, išskyrus tas nuostatas, kurios nustato valdymo formą kaip parlamentinę respubliką, ir 2 straipsnio 1 dalį, 4 straipsnio 1, 4 ir 7 dalis, 5 straipsnio 1 ir 3 dalis, 13 straipsnio 1 dalį ir 26 straipsnį.

2. Prašymas keisti Konstituciją turi būti pateiktas Parlamento nutarimu, priimtu ne mažiau kaip penkiasdešimties Parlamento narių, trijų penktadalių visų jo narių balsų dauguma dviem balsavimais, tarp kurių yra bent vieno mėnesio pertrauka. Šis nutarimas turi tiksliai nustatyti keistinas nuostatas.

3. Parlamentas, priėmęs nutarimą dėl Konstitucijos keitimo, įžanginėje sesijoje dėl nuostatų, kurios bus keičiamos, nusprendžia absoliučia visų jo narių balsų dauguma.

4. Jei gaunamas pasiūlymas dėl Konstitucijos keitimo visų narių balsų dauguma, bet ne trijų penktadalių balsų dauguma, kaip nurodyta šio straipsnio 2 dalyje, Parlamentas gali savo įžanginėje sesijoje nuspręsti dėl peržiūrėtinų nuostatų trijų penktadalių visų jo narių balsų dauguma.

5. Kiekvienas Konstitucijos nuostatų keitimas, už kurį tinkamai balsuota, turi būti paskelbtas oficialiajame leidinyje „Valstybės žinios“ per de-

šimt dienų nuo jo priėmimo Parlamente ir įsigaliojimo Parlamentui priėmus specialų nutarimą.

6. Kitas Konstitucijos keitimas leidžiamas po penkerių metų

III SKIRSNIS. PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

111 straipsnis

1. Visų įstatymų ar norminio pobūdžio administracinių aktų, kurie prieštarauja Konstitucijai, nuostatos yra panaikinamos nuo tos dienos, kai įsigalioja Konstitucija.

2. Sudedamieji Konstitucijos teisės aktai, paskelbti nuo 1974 m. liepos 24 d. iki penktojo revizinio Parlamento sušaukimo, taip pat Parlamento nutarimai lieka galioti, net jei jų nuostatos prieštarauja Konstitucijai; jie gali būti pakeisti arba panaikinti pagal įstatymą. Nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos 1974 m. rugsėjo 3 d Steigiamojo akto 8 straipsnio nuostatos dėl universitetinių aukštųjų mokyklų profesorių pensinio amžiaus ribų yra panaikintos.

3. Prezidento 1974 m. spalio 9 d. 700-ojo dekreto 2 straipsnis „Dėl pakartotinio Konstitucijos 5, 6, 8, 10, 12, 14, 95 ir 97 straipsnių priėmimo iš dalies ir įstatymo panaikinimo“ „dėl valstybės užėmimo“ ir 1974 m. lapkričio 16 d. 167-asis dekretas „Dėl nuostolių atlyginimo apeliacine tvarka dėl tribunolo sprendimų“ lieka galioti, leidžiant juos pakeisti ar panaikinti pagal įstatymą.

4. 1952 m. balandžio 16/29 d. Parlamento rezoliucija galioja šešis mėnesius nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos. Per šį laikotarpį turi būti leidžiama pakeisti ar panaikinti, taip pat peržiūrėti įstatymus ir nutarimus, paminėtus nutarimo 3 straipsnio 1 dalyje, visiškai arba iš dalies, net jei praėjo terminas, su sąlyga, kad pakeistos ar galiojančios nuostatos neprieštaraus šiai Konstitucijai.

5. Graikai, bet kokiu būdu netekę pilietybės prieš įsigaliojant šiai Konstitucijai, pakartotinai ją įgyja pagal specialiojo teismo tarnautojų komiteto sprendimą, kaip nurodyta įstatyme.

6. 3370/1955 įstatymo-dekreto 19 straipsnio nuostata „Dėl Graikijos pilietybės kodekso sankcionavimo“ galioja, kol jis panaikinamas įstatymu.

112 straipsnis

1. Dėl klausimų, kuriais Konstitucijos nuostatos aiškiai reikalauja juos reguliuojančio įstatymo paskelbimo, įstatymai ar norminio pobūdžio administraciniai aktai, kurie galioja tuo metu, kai ši Konstitucija įsigalio-

ja, lieka galioti iki įstatymų paskelbimo, išskyrus tuos, kurie prieštarauja Konstitucijos nuostatoms.

2. 109 straipsnio 2 dalies ir 79 straipsnio 8 dalies nuostatos įsigalioja nuo tos dienos, kai įsigalioja visi įstatymai, ypač ten numatyti, kurie turi būti paskelbiami ne vėliau kaip iki 1976 m. pabaigos. Iki įstatymo, numatyto 109 straipsnio 2 dalyje, įsigaliojimo turi būti ir toliau taikomas esamas konstitucinis ir teisinis reguliavimas.

3. 1974 m. spalio 5 d. steigiamasis aktas, kuris lieka galioti, turi būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad profesorių pareigų vykdymas sustabdomas nuo jų išrinkimo į Parlamentą šios kadencijos laikotarpiui, neturi būti išplėstas, kad apimtų mokymus, mokslinius tyrimus, autorinį ir mokslinį darbą laboratorijose ir atitinkamų mokyklų auditorijose; tačiau galimas šių profesorių dalyvavimas administruojant mokyklas, personalo atrankose arba studentų egzaminuose.

4. 16 straipsnio 3 dalies reikalavimai dėl privalomojo švietimo metų skaičiaus turi būti įvykdyti, kaip numatyta įstatyme, per penkerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo.

113 straipsnis

Parlamento procedūrinės taisyklės, su jomis susiję Parlamento nutarimai ir įstatymai nurodo, kokiu būdu Parlamentas turi veikti ir toliau galioti, kol bus priimtos naujos Parlamento procedūrinės taisyklės, išskyrus tas, kurios yra priešingos šio Konstitucijos nuostatoms.

Parlamento skyrių funkcijos, pateiktos Konstitucijos 70 ir 71 straipsniuose, ankstesnės Parlamento procedūrinių taisyklių nuostatos, reglamentuojančios Specialaus teisėkūros komiteto darbą pagal 1952 m. sausio 1 d. Konstitucijos 35 straipsnio nuostatas, taikomos papildomai, kaip numatyta 1974 m. gruodžio 14 d. priimto Parlamento nutarimo A 3 straipsnyje. Kol bus parengtos naujos Parlamento procedūrinės taisyklės pagal Konstitucijos 71 straipsnį, Teisėkūros komitetą sudaro šešiasdešimt nuolatinių narių ir trisdešimt pakaitinių narių, pasirinktų Pirmininko iš visų partijų ir grupių, proporcingai jų narių skaičiui. Prieš naujų Parlamento procedūrinių taisyklių paskelbimą kilus ginčui dėl nuostatų, kurios bus taikomos, Parlamento plenumas arba skyrius priima sprendimą.

114 straipsnis

1. Pirmojo Respublikos Prezidento rinkimai turi įvykti vėliausiai per du mėnesius nuo šios Konstitucijos paskelbimo specialiojoje Parlamento

sesijoje, sušaukiamoje Pirmininko mažiausiai prieš penkias dienas; renkant Parlamento Pirmininką Parlamento procedūrinės taisyklės turi būti taikomos analogiškai.

Išrinktasis Prezidentas turi pradėti vykdyti savo pareigas, kai prisiekia vėliausiai per penkias dienas nuo jo išrinkimo.

Įstatymo 49 straipsnio 5 dalyje numatyti Respublikos Prezidento įsipareigojimai turi būti paskelbti iki 1975 m. gruodžio 31 d.

Kol 33 straipsnio 3 dalyje nurodytas įstatymas bus priimtas, jame apibrėžti klausimai reglamentuojami remiantis nuostatomis dėl laikinojo Respublikos Prezidento.

2. Šios Konstitucijos priėmimo dieną ir kol išrinktasis Respublikos Prezidentas pradeda vykdyti savo pareigas, laikinasis Respublikos Prezidentas turi teisę įgyvendinti Konstitucijoje nustatytus Prezidento įgaliojimus, išskyrus penktojo revizinio Parlamento nutarimo B' 2 straipsnyje nurodytus apribojimus, nuo 1974 m. gruodžio 24 d.

115 straipsnis

1. Kol bus priimtas įstatymo, numatyto 86 straipsnio 1 dalyje, nuolatinės nuostatos dėl baudžiamojo persekiojimo, apklausos ir tyrimo dėl nusikalstamų veikų, padarytų veikimu ir neveikimu, turi būti taikomas 49 straipsnis ir 85 straipsnio 1 dalis.

2. Kol įsigalios įstatymas, numatytas 99 straipsnyje, ieškiniai dėl neteisėto sprendimo turi būti nagrinėjami teismo pagal 1952 m. sausio 1 d. Konstitucijos 110 straipsnį Konstitucijos paskelbimo metu galiojančia tvarka.

3. Kol įsigalios 87 straipsnio 3 dalis ir bus sukurti teismo ir drausmės komitetai pagal 90 straipsnio 1 ir 2 dalis bei 91 straipsnį, galioja atitinkamos nuostatos, galiojusios iki šios Konstitucijos įsigaliojimo. Įstatymai dėl anksčiau minėtų klausimų turi būti skelbiami ne vėliau kaip per vienerius metus nuo tos dienos, kai įsigaliojo ši Konstitucija.

4. Kol įsigalios įstatymai pagal 92 straipsnio nuostatas, nuostatos, egzistuojančios šios Konstitucijos įsigaliojimo metu, lieka toliau galioti. Minėti įstatymai turi būti paskelbti ne vėliau kaip per vienerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

116 straipsnis

1. Esamos nuostatos, prieštaraujančios 4 straipsnio 2 daliai, lieka galioti iki jų panaikinimo įstatymu ne vėliau kaip 1982 m. gruodžio 31 d.

2. Teigiamų priemonių, skatinančių vyrų ir moterų lygybę, priėmimas nėra diskriminacija dėl lyties. Valstybė imasi priemonių pašalinti iš tikrųjų egzistuojančią nelygybę, ypač darančią žalą moterims.

3. Norminio pobūdžio ministerijų sprendimai, taip pat kolektyvinių sutarčių nuostatos ar arbitražo sprendimai, nustatantys atlyginimus, kurie prieštarauja 22 straipsnio 1 dalies nuostatoms, lieka galioti, kol yra pakeičiami ne vėliau kaip per trejus metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

117 straipsnis

1. Įstatymai, išleisti iki 1967 m. balandžio 21 d., taikant 1952 m. sausio 1 d. Konstitucijos 104 straipsnį, turi būti laikomi neprieštaraujančiais šiai Konstitucijai ir lieka galioti.

2. Nepaisant 17 straipsnio, turi būti leidžiama teisiškai sureguliuoti ir panaikinti esamų ūkių ir kitų žemės priklausinių nuomos sutartis, įgyti ilgalaikės žemės sklypų nuomos teises bei panaikinti santykius dėl specialaus nekilnojamojo turto.

3. Viešieji ar privatūs miškai ar miško plotai, kurie buvo sunaikinti arba sudegė per gaisrą ar kitaip buvo sunaikinti ar iškirsti, negali būti žymimi kaip anksčiau ir privalomai bus skelbiami atželdinamais, atmetant jų panaudojimo kitoms reikmėms galimybę.

4. Miškų ir miškų plotų, priklausančių asmenims arba privatiems ar viešiesiems juridiniams asmenims, nusavinimas leidžiamas tik tais atvejais, kai valstybei tai naudinga, laikantis 17 straipsnio nuostatų, dėl priežasčių, susijusių su viešaisiais poreikiais; tačiau jų priskyrimas miškams neturi būti keičiamas.

5. Turi būti vadovaujamasi nusavinimų, kurie buvo paskelbti arba kurie paskelbti iki tol, kol esami teisės aktai dėl nusavinimo buvo priimti pagal šią Konstituciją, paskelbimo metu galiojančiomis nuostatomis.

6. 24 straipsnio 3 ir 5 dalys turi būti taikomos gyvenamiesiems rajonams, kurie buvo numatyti ar yra reformuojami pagal galiojančius įstatymus.

7. Pirmojo skirsnio 17 straipsnio 4 dalies pakeistos nuostatos įsigalioja nuo atitinkamo teisės akto, įgyvendinančio įstatymą, įsigaliojimo ir bet kuriuo atveju nuo 2002 m. sausio 1 d.

118 straipsnis

1. Nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos Apeliacinio teismo pirmininko arba prokuroro rango ir atitinkamų rangų teismo tarnautojai turi

išeiti į pensiją iki septyniasdešimties metų amžiaus; ši amžiaus riba turi kasmet būti mažinama iki šešiasdešimt septynerių metų amžiaus, pradedant 1977 metais.

2. Aukščiausiems teismo tarnautojams, kurie nėjo pareigų, kai įsigaliojo 1974 m. rugsėjo 4/5 d. steigiamasis aktas „Dėl tvarkos ir darnos atkūrimo teisminėje valdžioje“, ir kurių pareigos buvo pažemintos arba tie, kuriems drausminė atsakomybė, nurodyta anksčiau minėto steigiamojo akto 6 straipsnyje, nebuvo pradėta taikyti, atsakomybė turi būti privalomai taikoma kompetentingam ministrui perduodant šį klausimą Aukščiausiajai drausmės tarybai per tris mėnesius nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo.

Aukščiausioji drausmės taryba sprendžia, ar paaukštinimo sąlygos sumažino paaukštinto asmens prestižą ir ypatingą padėtį tarnyboje, ir turi galutiniu sprendimu nutarti dėl pakartotinio rango įgijimo arba nepanaikinto rango ir priskirtų teisių, išskyrus atlyginimo ar pensijos mokėjimą atgaline data.

Sprendimas turi būti paskelbtas per tris mėnesius nuo jo priėmimo.

Teismo tarnautojų, kurių pareigos buvo pažemintos, ir mirusių tarnautojų artimiausi giminaičiai gali naudotis visomis asmenims suteiktomis teisėmis drausminės bylos nagrinėjimo Aukščiausioje drausmės taryboje metu.

3. Laukiant įstatymo paskelbimo, numatyto 101 straipsnio 3 dalyje, galiojančios nuostatos, kurios susijusios su įgaliojimų paskirstymu tarp centrinių ir regioninių tarnybų, turi būti ir toliau taikomos. Šios nuostatos gali būti pakeistos specialius įgaliojimus perkeliant iš centrinės į regioninę tarnybą.

4. 89 straipsnio 2 ir 3 dalies nuostatos įsigalioja nuo atitinkamo teisės akto, įgyvendinančio įstatymą, įsigaliojimo ir bet kuriuo atveju nuo 2002 m. sausio 1 d.

5. Aukščiausiųjų teismų pirmininkai, Aukščiausiojo civilinių ir baudžiamųjų bylų teismo prokuroras, administracinių teismų ir Audito rūmų generaliniai komisarai, taip pat Valstybės teismo tarybos pirmininkas, kurie tarnauja peržiūrėto 90 straipsnio 5 dalies įsigaliojimo metu, turi išeiti į pensiją, kaip numatyta 88 straipsnio 5 dalyje.

6. Aukščiausiojo personalo atrankos tarybos kompetencijos išimtys, numatytos ar patvirtintos 2190/1994 statute kaip galiojančios, taikomos toliau.

7. Teisinis reglamentavimas, susijęs su darbuotojų, patenkančių į 103 straipsnio 8 dalies taikymo sritį, tarnybos statusu ir toliau taikomas, kol bus baigtos atitinkamos procedūros.

119 straipsnis

1. Įstatymu gali būti atšauktas peticijų nepriimtinumas dėl teisės aktų, išduotų nuo 1967 m. balandžio 21 d. iki 1974 m. liepos 23 d., panaikinimo, nepriklausomai nuo jų taikymo; tačiau jokiu būdu atgaline tvarka negali būti išmokamas darbo užmokestis asmenims, kurie laimėjo bylą pasinaudodami šia teisės gynimo priemone.

2. Karininkai ar valstybės tarnautojai, kurie pagal įstatymus buvo grąžinti *ipso jure* į pareigas, kurias ėjo, tapę Parlamento nariais, gali per aštuonias dienas pranešti, kurias pareigas pasirinko.

IV SKIRSNIS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

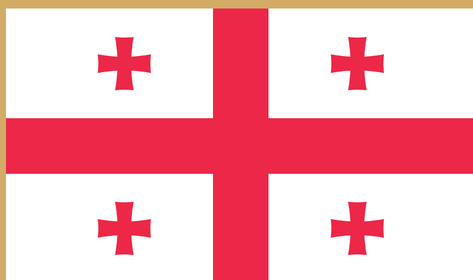
120 straipsnis

1. Ši Konstitucija, už kurią balsavo helenų penktasis revizinis Parlamentas, pasirašyta jo Pirmininko ir paskelbta laikinojo Respublikos Prezidento dekretu, kontrasignuotu Ministrų kabineto, paskelbta „Valstybės žiniose“ ir įsigalioja nuo 1975 m. birželio 11 d.

2. Pagarba Konstitucijai ir ją lydintiems teisės aktams, atsidavimas Tėvynei ir demokratijai yra svarbiausios visų graikų vertybės.

3. Dėl valstybės suvereniteto ir įgaliojimų užgrobimo bet kokiu būdu atkūrus teisėtus įgaliojimus turi būti patraukta baudžiamojon atsakomybėn; senaties terminas dėl padarytų nusikaltimų prasideda nuo teisėtų įgaliojimų atkūrimo.

4. Laikytis Konstitucijos graikus skatina patriotizmas, turint teisę ir pareigą visomis įmanomomis priemonėmis priešintis kiekvienam bandymui smurtu panaikinti Konstituciją.

GRUZIJA

• PRATARMĖ •

Gruzijoje valstybingumas ir politinė, teisinė kultūra formavosi kelis tūkstantmečius. Gruzinai – viena iš nedaugelio senovės civilizacijos tautų, daugelį amžių plėtojusi ir išlaikiusi savo valstybingumą. Gruzijoje krikščionybė pradėjo plisti jau I a., o 373 m. Kartli karalius Mirianas (Mirian) šį krikščioniškajį judėjimą paskelbė valstybine religija. Istorikai pažymi ypač aukšto lygio teisėkūros procesą visuose Gruzijos istorijos etapuose. Pasak buvusio Gruzijos Konstitucinio Teismo pirmininko A. V. Demetrašvili[1], jau IX a. pradėta sisteminti įstatymus (atitinkamus teisės aktus). Ankstesnės teisėkūros rezultatas – karaliaus Vakhtango VI įstatymai pripažįstami XVIII a. teisėkūros pamatu. Karaliaus iniciatyva ir jam aktyviai dalyvaujant teisėkūros procese sukurtas kodifikuotas aktas, apėmęs Mozės įstatymus ir graikų-romėnų teisę (Bizantijos teisininkų rinkinius).

1783 m. tarp Gruzijos ir Rusijos sudaryta sutartis – Jurgio traktatas, pagal kurį Kartli ir Kachetijos Karalystė išlaikydama suverenitetą vidaus reikaluose perėjo Rusijos valstybės globon, o neilgai trukus – 1801 m. Rytų, o 1810 m. – ir Vakarų Gruzija paskelbiama Rusijos imperijos dalimi. Taip nutrūko vienos seniausių pasaulio valstybių savarankiškas egzistavimas.

Nemažai Gruzijos teisės paminklų savo pobūdžiu ir turiniu yra konstitucijos šaltiniai. Pasak Gruzijos konstitucionalistų, tikrasis konstitucionalizmas Gruzijoje prasidėjo XX a. Pagrindiniu šio laikotarpio Gruzijos dokumentu pripažįstamas Gruzijos nepriklausomybės aktas, priimtas 1918 m. gegužės 26 d. Šiuo aktu buvo įtvirtinta suvereni Gruzijos demokratinė respublika bei nustatyti valstybės politiniai ir teisiniai pagrindai. Gruzijos nepriklausomybės aktas tapo konstituciniu pagrindu būsimai naujai Gruzijos Konstitucijai, kurią Gruzijos Steigiamasis Susirinkimas patvirtino 1921 m. vasario 21 d.[2] 1921 m. Konstitucija (ją Gruzijos teisininkai vadina romantine) galiojo tik keletą dienų. Jau 1921 m. vasario 25 d.

---

1 *Вводная статья к Конституции Грузии* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://firussia.webege.com/countries/georgia/constitution/Georgia_constitution_introduction_2.html>.

2 Ten pat.

į Gruzijos teritoriją įžengė sovietinės armijos daliniai. Nuo to momento nustojo galioti 1921 m. vasario 21 d. Konstitucija, o Gruzijos valstybė įvardijama kaip „sovietinė“[3].

Sovietinėje Gruzijoje buvo priimta 1922 m. Konstitucija (1922 m. kovo 2 d.), 1927 m. Konstitucija (1927 m. balandžio 4 d.), 1937 m. Konstitucija (1937 m. vasario 13 d.) ir 1978 m. Konstitucija (1978 m. balandžio 15 d.). Suirus Sovietų Sąjungai, pereinamuoju laikotarpiu visose Gruzijos gyvenimo srityse, taip pat ir politinėje, teisinėje sferoje, vyko itin aršūs konfliktai. Tuo metu atkurta 1921 m. Konstitucija negalėjo būti pagrindu sureguliuoti padėtį šalyje. 1993 m. vasario–kovo mėnesiais Gruzijos Respublikos parlamentas priėmė nutarimą dėl Valstybinės konstitucinės komisijos sukūrimo ir patvirtino Valstybinės konstitucinės komisijos nuostatus. Komisija per trumpą laiką parengė naują Konstitucijos projektą ir pateikė Gruzijos parlamentui. 1995 m. rugpjūčio 24 d. Konstitucija buvo patvirtinta[4].

Savo pobūdžiu ir struktūra šiuolaikinė Gruzijos Konstitucija yra tradicinio klasikinio tipo, t. y. ją sudaro šios struktūrinės dalys:

1) preambulė, kurioje išreikštas tvirtas Gruzijos piliečių ryžtas sukurti demokratinę, ekonomine laisve grįstą, teisinę valstybę, kurioje saugomos visuotinai pripažintos žmogaus teisės ir laisvės, valstybės nepriklausomybė, išlaikomas stiprus ryšys su šimtmečių senumo Gruzijos tautos valstybingumo tradicija ir pamatiniais 1921 m. Gruzijos Konstitucijos principais;

2) pagrindinė dalis, įtvirtinanti valstybės valdymą, valdžių tarpusavio sąveiką, tautos santykius su valdžia ir valstybe, piliečių teises ir laisves ir kitas pamatines teisės normas;

3) pereinamieji ir baigiamieji nuostatai apibrėžia Konstitucijos įsigaliojimo, paskelbimo ir kitas bendrąsias teisės normas.

Gruzijos Konstitucija sudaryta iš vienuolikos skyrių.

Pirmajame skyriuje „Bendrosios nuostatos“ yra dešimt straipsnių (nuo 1 iki 10 str.). Šiame skyriuje reglamentuojamas šalies teisinis statusas, jos valdymo forma, Gruzijos teritorijos vientisumas, valstybės valdžios institucijų struktūra, valstybinės kalbos, religijos statusas valstybėje. Akcentuojama, jog Gruzijos sostinė yra Tbilisis.

---

3 *Вводная статья к Конституции Грузии* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://firussia.webege.com/countries/georgia/constitution/Georgia_constitution_introduction_2.html>.

4 Ten pat.

Konstitucijoje tiesiogiai neįtvirtinta, federacinė ar unitarinė respublika yra Gruzija, bet pirmo Konstitucijos skyriaus 1 straipsnyje nurodyta, kad *Gruzija yra nepriklausoma, suvienyta ir nedaloma valstybė, įtvirtinta 1991 m. kovo 31 d. referendumu, į kurios teritoriją įeina Abchazijos Autonominė Respublika ir buvęs autonominis Pietų Osetijos regionas*.

Gruzijos valstybės politinė valdymo forma – demokratinė respublika (Konstitucijos 1 str. 2 dalis). Gruzijoje pagal 1995 m. Konstituciją veikia Gruzijos parlamentas, Gruzijos Prezidentas ir Gruzijos Vyriausybė, taip pat veikia teismų sistema bei Konstitucinis Teismas.

Nemažai dėmesio skiriama valstybės teritorijos vientisumui. Būtent Konstitucijos 2 straipsnyje nurodyta, jog „Gruzijos valstybės teritorija nustatyta pagal 1991 m. gruodžio 21 d. padėtį. Gruzijos teritorinis vientisumas ir valstybės sienų neliečiamumas yra patvirtintas Gruzijos Konstitucijos bei įstatymų, pripažintas pasaulio tautų bendruomenės ir tarptautinių organizacijų".

Kai kurios Gruzijos teritorijos turi išskirtinį konstitucinį statusą, tai:

- Abchazija, kaip autonominė respublika (tai reguliuoja Konstitucijos 1 str. 1 d., 3 str. 4 d., 4 str. 3 d., 8 str., 55 str. 1 d., 67 str. 1 d., 89 str. 1 d. a) punktas).
- Adžarija, kaip autonominė respublika (tai reguliuoja Konstitucijos 3 str. 3 d., 4 str. 3 d., 55 str. 1 d., 89 str. 1 d. a) ir f) punktai).
- Pietų Osetija, kaip autonominė sritis (tai reguliuoja Konstitucijos 1 str. 1 d.)

Abchazija ir Pietų Osetija pastaruoju metu yra okupuotos Rusijos.

Gruzijos teritoriją[5], be minėtų okupuotų teritorijų (Abchazijos ir Pietų Osetijos), taip pat sudaro Adžarijos Autonominė Respublika (sostinė Batumis, priklauso 5 savivaldybės; Gurijos regionas (priklauso 3 savivaldybės); Imeretijos regionas (administracinis centras Kutaisio miestas, taip pat priklauso 11 savivaldybių); Kachetijos regionas (priklauso 8 savivaldybės), Mschetos-Mtianetijos regionas (priklauso 5 savivaldybės); Rača-Lečchumio regionas (priklauso 4 savivaldybės); Samegrelo-Zemo Svaneti regionas (administracinis centras – Poti miestas, priklauso 7 savivaldybės); Samtskhe-Javakheti regionas (priklauso 6 savivaldybės); Kvemo Kartli regionas (priklauso 6 savivaldybės) ir Šida Kartli regionas (priklauso 7 savivaldybės).

[5] *Gruzijos Vyriausybės tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.government.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=227>.

Konstitucijos 8 straipsnis numato, jog Gruzijos teritorijoje valstybinė kalba yra gruzinų kalba, o 2002 m.[6] Konstitucijoje įtvirtinta, jog Abchazijos teritorijoje valstybinė kalba taip pat yra ir abchazų kalba[7].

Konstitucijoje įtvirtinta tikėjimo ir religijos laisvė, bet pabrėžiama Gruzijos Pravoslavų bažnyčios reikšmė, jos nepriklausomybė nuo valstybės. Valstybės ir Bažnyčios santykiai nustatyti konstituciniu susitarimu (9 str.)[8].

Konstitucijoje nenurodomi valstybės simboliai nei jų charakteristikos. Konstitucijos 11 straipsnis numato, jog „Valstybiniai simboliai Gruzijoje nustatomi įstatymu“. Gruzijos valstybiniai simboliai yra valstybės herbas[9], vėliava[10] ir himnas[11], kurie reglamentuoti atskirais įstatymais. Dabartiniai valstybės simboliai buvo patvirtinti 2004 m., po nesmurtinės Rožių revoliucijos, kai buvo pakeista ankstesnė Gruzijos valdžia.

[6] Konstitucijos pataisa (2002-10-10 N 1689).

[7] Šalyje gyvena 4 630 841 gyventojų (2011 m. duomenimis), iš jų gruzinai sudaro – 83,8 proc., azerbaidžaniečiai – 6,5, armėnai – 5,7, rusai – 1,5, osetinai – 0,9, jezidai – 0,4, graikai – 0,3, kistynai – 0,2, ukrainiečiai – 0,2, abchazai – 0,1 proc. Šaltinis: *Gruzijos Prezidento tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <https://www.president.gov.ge/en/Georgia/AboutGeorgia>.

[8] Gruzijos pravoslavų bažnyčia (gruz. საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური, angl. *Georgian Apostolic Autocephalous Orthodox Church*, rus. *Грузинская Апостольская Автокефальная Православная Церковь)* Gruzijos kasdieniame gyvenime užima ypatingą vietą.

[9] Gruzijos herbas patvirtintas 2004 m. spalio 1 d. Herbo ištakos siekia viduramžių karališkos Bagrationo šeimos simboliką. Tai raudonos spalvos skydas, skydo raudoname lauke sidabrinis raitelis šv. Jurgis su sidabriniais šarvais ir auksine aureole ietimi smeigia prie žemės prigludusį sidabrinį drakoną. Antrasis ieties galas su kryžiumi. Skydininkai auksiniai šėlstantys liūtai. Skydą vainikuoja karališkoji Gruzijos karūna. Po skydu esančioje juostoje įrašytas devizas „Jėga vienybėje“ [gruzinų kalba]. Šaltinis: *Gruzijos Prezidento tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <https://www.president.gov.ge/>.

[10] Oficiali Gruzijos vėliava yra „penkių kryžių vėliava“, baltame stačiakampyje simetriškas raudonas kryžius, aplink jį baltuose vėliavos kampuose keturi raudoni mažesni lygių galų kryžiai. Ši vėliava atkurta 2004 m. sausio 14 d. Pasak istorijos šaltinių, tai viduramžių Gruzijos Karalystės vėliava. Šaltinis: *Encyclopedia Britannica* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1355246/flag-of-Georgia?anchor=ref949297>.

[11] Nacionalinis Gruzijos himnas (თავისუფლება, *Tavisupleba,* lietuviškai „*Laisvė*“) patvirtintas 2004 m. balandžio 23 d. Himno muzika paimta iš gruziniškų operų *Abesalom da Eteri* („Abesalomas ir Eterė“) ir *Daisi* („Sutema“), sukurtų kompozitoriaus Zacharijaus Paliašvilio. Melodiją himnui adaptavo Iosebas Kechakmadze. Žodžių autorius – Davidas Magradze. Šaltinis: *Gruzijos Prezidento tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <https://www.president.gov.ge/>.

Antrąjį skyrių „Gruzijos pilietybė ir pagrindinės asmens laisvės ir teisės“ sudaro trisdešimt penki Konstitucijos straipsniai (nuo 11 iki 47 str.). Juose reglamentuojamas Gruzijos pilietybės įgijimas, piliečių gynimas, kiekvieno individo laisvo pasirinkimo teisė ir kitos panašaus pobūdžio teisės.

Įtvirtinant pagrindines žmogaus teises ir laisves pabrėžiama, jog Gruzija globoja savo piliečius nepriklausomai nuo jų buvimo vietos (13 str.). Konstitucijos 14 straipsnis numato, jog kiekvienas žmogus yra laisvas nuo gimimo ir visi lygūs prieš įstatymą nepriklausomai nuo rasės, odos spalvos, kalbos, lyties, religijos, politinių ir kitokių įsitikinimų, tautinės, etninės ir socialinės priklausomybės, kilmės, turtinės padėties, gyvenamosios vietos.

Konstitucijoje įtvirtinta teisė į gyvybę (15 str. 1 d.). Gruzijoje mirties bausmė panaikinta 2006 m.

Įtvirtinta teisė į laisvę – „žmogaus laisvė neliečiama“ (18 str. 1 d.); laisvės atėmimas ar kitoks suvaržymas leistinas tik teismo sprendimu (18 str. 2 d.).

Įtvirtinta minties, sąžinės, kalbos, religijos, įsitikinimo laisvė: kiekvienas žmogus turi teisę į kalbos, minties, sąžinės, religijos ir įsitikinimų laisvę. Draudžiama persekioti asmenis dėl kalbos, minties, religijos ar įsitikinimų, taip pat versti reikšti savo nuomonę dėl šių laisvių. Draudžiama riboti šiame straipsnyje išvardytas laisves, nebent jų reiškimas pažeidžia kitų asmenų teises (19 str.); saviraiškos laisvė, intelektinės kūrybos laisvė garantuojama. Teisė į intelektinę nuosavybę neliečiama. Neleistinas kišimasis į kūrybinį procesą, taip pat kūrybinės veiklos cenzūra. Neleidžiama taikyti arešto ar draudimų platinant intelektinius kūrinius, jeigu jų platinimas nepažeidžia kitų žmonių teisių (23 str. 1–3 d.); informacijos laisvė, kiekvienas žmogus turi teisę laisvai gauti ir skleisti informaciją, išreikšti ir skleisti savo nuomonę žodžiu, raštu arba kitais būdais. Visuomenės informavimo priemonės yra laisvos. Cenzūra yra draudžiama. Nei valstybė, nei atskiri asmenys neturi teisės monopolizuoti žiniasklaidos priemonių ar kitų informacijos sklaidos priemonių. Išvardytų teisių, būtinų demokratinėje visuomenėje, įgyvendinimas gali būti ribojamas įstatymu, užtikrinant valstybės saugumą, teritorinį vientisumą ar visuomenės apsaugą, dėl asmenų teisių ir orumo bei informacijos, pripažintos konfidencialia, apsaugos siekiant užkirsti kelią nusikaltimui arba užtikrinti nepriklausomumą ir nešališkumą (24 str.).

Konstitucijoje numatyta, jog kiekvienas, kuris teisėtai yra Gruzijos teritorijoje, turi teisę laisvai judėti visoje jos teritorijoje ir laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą. Kiekvienas, kuris teisėtai yra Gruzijos teritorijoje,

turi teisę laisvai išvykti iš Gruzijos. Minėtų teisių ribojimas leidžiamas tik pagal įstatymą, siekiant užtikrinti visuomenės nacionalinį saugumą ar visuomenės saugumą, sveikatos apsaugą, nusikaltimų prevenciją ar teisingumo vykdymą; pilietis gali nevaržomai patekti į Gruziją (22 str.).

Konstitucijoje įtvirtintos politinės teisės ir laisvės:

Kiekvienas Gruzijos pilietis, sulaukęs 18 metų, turi teisę dalyvauti referendume ir valstybės bei savivaldos institucijų rinkimuose. Garantuojama laisva rinkėjų valia (28 str.).

Kiekvienas turi teisę kurti ir stoti į viešąsias asociacijas ir profesines sąjungas. Gruzijos piliečiai turi teisę įkurti politinę partiją ar kitą politinę asociaciją ir dalyvauti jos veikloje laikantis įstatymo. Neleidžiama kurti viešųjų ir politinių asociacijų, kurios siekia nuversti arba prievarta keisti Gruzijos konstitucinę sąrangą, kėsinasi į šalies nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, skleidžia karo ar smurto propagandą, provokuojant nacionalinį, vietos, religinį ar socialinį priešiškumą. Draudžiama kurti viešųjų ir politinių asociacijų ginkluotąsias pajėgas. Asmuo, kuris įstojo į ginkluotąsias pajėgas arba vidaus reikalų organus ar kandidatuoja į teisėjo ar prokuroro pareigas, privalo nutraukti savo narystę politinėje organizacijoje. Viešųjų ar politinių asociacijų veikla sustabdoma arba uždraudžiama tik teismo sprendimu, įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka (26 str.).

Tačiau Konstitucijos 27 straipsnis numato, jog „valstybė turi teisę nustatyti politinės veiklos apribojimus piliečiams ir asmenims be pilietybės".

Apibrėžiant Konstitucijoje įtvirtintas ekonomines socialines teises ir laisves preziumuota, jog:

• Darbas yra laisvas. Valstybė privalo skatinti laisvą verslo plėtojimą ir konkurenciją. Monopolinė veikla draudžiama, išskyrus tuos atvejus, kuriuos leidžia teisė. Vartotojų teises gina įstatymai. Tarptautinių susitarimų, reglamentuojančių darbo santykius, pagrindu valstybė apsaugo užsienyje gyvenančių Gruzijos piliečių darbo teises. Teisė į darbą, sąžiningą atlyginimą, sveikas ir saugias darbo sąlygas, nepilnamečių ir moterų apsauga nustatyta įstatymu (30 str.); taip pat numatyta, jog valstybė rūpinasi vienoda socialine ir ekonomine plėtra visoje šalies teritorijoje. Siekiant užtikrinti socialinę ir ekonominę pažangą kalnų rajonuose privilegijos (lengvatos) nustatomos įstatymu (31 str.).

• Valstybė skatina, kad bedarbis pilietis Gruzijoje būtų įdarbintas. Minimalaus gyvenimo lygio ir bedarbių statuso teikimo sąlygas nustato įsta-

tymai (32 str.); pripažįstama ir neliečiama nuosavybės ir paveldėjimo teisė. Draudžiama panaikinti visuotinai pripažintą teisę į nuosavybę. Turtinės ir paveldėjimo teisės pripažįstamos ir garantuojamos. Garantuojamos nuosavybės įsigijimo, perleidimo ar paveldėjimo teisės. Tam tikrais atvejais ir nustatyta tvarka leidžiama apriboti pirmoje šio straipsnio dalyje nurodytas teises esant viešiesiems interesams, tačiau nekeičiant teisės į nuosavybę esmės. Nuosavybės atėmimas viešiesiems tikslams leistinas tiesiogiai įstatymo nustatytais atvejais, teismo sprendimu ar pagal įstatymą esant būtinajam reikalingumui numatant išankstinę ir teisingą kompensaciją. „Kompensacijai netaikomi jokie mokesčiai ir rinkliavos" (21 str.); preziumuota, jog „pripažįstama teisė streikuoti" (33 str.).

• Kiekvienas turi teisę naudotis sveikatos draudimu kaip prieinama medicinos pagalbos priemone. Nemokama medicinos pagalba teikiama įstatymų nustatyta tvarka. Valstybė kontroliuoja visas sveikatos apsaugos ir vaistų gamybos bei prekybos jais institucijas. Kiekvienas turi teisę gyventi sveikoje aplinkoje ir mėgautis gamta ir kultūra. Visi privalo rūpintis gamtine ir kultūrine aplinka. Siekiant užtikrinti saugią aplinką dabartinei ir ateities kartoms, valstybė paiso ekologinių ir ekonominių visuomenės interesų, užtikrina racionalų gamtos išteklių naudojimą. Kiekvienas žmogus turi teisę gauti išsamią ir tikslią informaciją apie aplinkos būklę (37 str.).

Įtvirtinant Konstitucijoje kultūrines teises ir laisves, preziumuota, jog kiekvienas asmuo turi turėti teisę gauti išsilavinimą ir laisvai pasirinkti švietimo formą. Valstybė užtikrina nacionalinės švietimo sistemos derinimą su tarptautine švietimo erdve. Ikimokyklinį ugdymą užtikrina valstybė. Pradinis ir pagrindinis ugdymas yra privalomas. Valstybė visiškai finansuoja pagrindinį išsilavinimą įstatymų nustatyta tvarka. Piliečiai turi teisę gauti valstybės finansuojamą profesinį ir aukštąjį mokslą įstatymų nustatyta tvarka. Valstybė remia švietimo įstaigas laikantis įstatymo nustatytos procedūros (35 str.).

Trečiąjį skyrių „Gruzijos parlamentas"[12] sudaro dvidešimt vienas Konstitucijos straipsnis. Juose įtvirtinta Gruzijos parlamento formavimo tvarka, jo funkcijos, sandara ir kiti svarbiausi klausimai. Esminiai šio Konstitucijos skyriaus pakeitimai padaryti 2010 m.

Gruzijos parlamentas yra šalies aukščiausiasis atstovaujamasis organas, kuris vykdo įstatymų leidžiamąją funkciją, numato pagrindines šalies vidaus

[12] *Gruzijos parlamento tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.ge/index.php?lang=en>.

ir užsienio politikos kryptis, pagal apribojimus, numatytus Konstitucijoje, kontroliuoja Vyriausybės veiklą ir vykdo kitus įgaliojimus (48 str.).

Gruzijos parlamentas renkamas visuotiniuose, lygiuose ir tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu. Ketveriems metams 77 parlamento nariai išrenkami pagal proporcinę sistemą ir 73 parlamento nariai pagal mažoritarinę sistemą. Parlamento nariu gali būti išrinktas Gruzijos pilietis, sulaukęs 21 metų ir turintis rinkimų teisę. Parlamento vidaus struktūrą ir darbo tvarką nustato Parlamento reglamentas. Einamųjų išlaidų parlamentui valstybės biudžete sumažinimas, palyginti su praėjusiais metais, galimas tik gavus išankstinį parlamento sutikimą. Parlamentas pats priima sprendimą dėl finansavimo skyrimo parlamentui iš valstybės biudžeto (49 str.).

Dalyvauti Gruzijos parlamento rinkimuose turi teisę įstatymų nustatyta tvarka registruota piliečių politinė sąjunga, kurios palaikymas patvirtintas rinkėjų parašais įstatymo nustatyta tvarka arba kuri turi rinkimų dieną atstovą parlamente. Įstatymo apibrėžtas rinkėjų parašų skaičius negali viršyti 1 procento rinkėjų skaičiaus. Kiti parlamento rinkimai vyksta pasibaigus parlamento kadencijai kalendorinių metų spalio mėnesį. Rinkimų datą nustato Prezidentas ne vėliau kaip 60 dienų iki rinkimų. Jeigu rinkimų data sutampa su nepaprastąja ar karo padėtimi, rinkimai vyksta po šių padėčių atšaukimo 60-ąją dieną. Rinkimų datą nustato Gruzijos Prezidentas iš karto po karo ar nepaprastosios padėties atšaukimo. Gruzijos parlamento paleidimo pirma laiko atveju neeiliniai parlamento rinkimai vyksta 60-ąją dieną po įsako dėl parlamento paleidimo anksčiau laiko įsigaliojimo dienos, o neeilinių rinkimų datą Prezidentas nustato iš karto po įsakymo dėl parlamento paleidimo pirma termino įsigaliojimo. Parlamento nario išrinkimo ir kaip kandidato dalyvavimo rinkimuose uždraudimo tvarką apibrėžia Gruzijos Konstitucija ir rinkimų įstatymas (50 str.). Pirmas naujojo Gruzijos parlamento posėdis turi įvykti per 20 dienų po rinkimų. Pirmo posėdžio datą nustato Prezidentas. Parlamentas gali pradėti darbą, jeigu patvirtinta ne mažiau kaip du trečdaliai parlamento deputatų įgaliojimų (51 str.).

Gruzijos parlamento narys naudojasi laisvu parlamento nario mandatu ir jo atšaukimas negalimas. Parlamento nario sulaikymas ar suėmimas, jo buto (namo), mašinos, darbo vietos ar asmens krata galima tik Gruzijos parlamento sutikimu. Išimties atvejis – sulaikymas darant nusikaltimą, tokiu atveju nedelsiant turi būti informuotas parlamentas. Jei parlamentas neduoda sutikimo, sulaikytas ar suimtas parlamento narys nedelsiant turi

būti paleistas. Minėta teisė parlamento nariui galioja ir pasibaigus jo įgaliojimams. Parlamento narys negali būti kaltinamas dėl jo nuomonės jam vykdant pareigas (52 str.). Parlamento narys neturi teisės užimti jokių pareigų valstybės tarnyboje arba užsiimti verslu (53 str.).

Gruzijos parlamentas savo kadencijos laikotarpiui reglamento nustatyta tvarka slaptu balsavimu išrenka Gruzijos parlamento pirmininką ir jo pavaduotojus, iš jų po vieną pavaduotoją iš Abchazijos Autonominės Respublikos ir Adžarijos Autonominės Respublikos išrinktų parlamento narių. Parlamento pirmininkas vykdo parlamentinę veiklą, užtikrina laisvą minčių raišką, pasirašo parlamento priimtus aktus, vykdo kitus reglamento nustatytus įgaliojimus. Parlamento pirmininko pavaduotojai eina parlamento pirmininko pareigas, jeigu pirmininkas negali vykdyti savo pareigų arba yra atstatydintas. Parlamento pirmininkas reglamento nustatyta tvarka vykdo visas administracines funkcijas parlamento pastate (55 str.).

Parlamento posėdžiai yra vieši (atviri), tačiau parlamentas gali paskelbti visą posėdį arba nagrinėjant atskirus klausimus uždaru. Parlamento išrinktas, paskirtas ir patvirtintas Vyriausybės narys turi teisę, o parlamentarų prašymu privalo dalyvauti parlamento ar jo komitetų ir komisijų posėdžiuose, atsakyti į užduotus klausimus ir pristatyti duomenis apie vykdytą veiklą. Parlamentas, komitetas ir komisija turi išklausyti tokias pareigas einantį asmenį. Balsavimas parlamento plenariniame posėdyje yra atviras arba slaptas (60 str.). Parlamento sprendimai dėl karo ar taikos, nepaprastosios ar karo padėties priimami visos sudėties parlamento narių balsų dauguma (62 str.).

Gruzijos parlamento buveinė yra Kutaisio mieste. Gruzijos Respublikos parlamento buveinės laikinas keitimas posėdžio ar sesijos laikotarpiu galimas tik nepaprastosios padėties arba karo veiksmų atveju (48^1 str.)[13].

Ketvirtąjį skyrių „Gruzijos Prezidentas“[14] sudaro trylika Konstitucijos straipsnių. Juose atitinkamai įtvirtintos Gruzijos Prezidento funkcijos, rinkimai į Prezidento postą, Prezidento priesaika ir kitos su Prezidento institucija susijusios teisės normos, sąveika su kitom valdžios institucijomis ir kt. Gruzijos Prezidentas yra vyriausiasis Gruzijos ginkluotųjų pajėgų vadas.

---

13 Konstitucijos 48^1 str. pataisa (2011-07-01 N4985) (2009-09-24 N1674).

14 *Gruzijos parlamento tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <https://www.president.gov.ge/en/>.

Gruzijos Prezidentas yra Gruzijos valstybės vadovas, šalies vieningumo ir nacionalinės nepriklausomybės garantas. Gruzijos Prezidentas užtikrina valstybės institucijų funkcionavimą pagal Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją. Gruzijos Prezidentas atstovauja Gruzijai užsienio santykiuose (69 str.)[15].

Gruzijos Prezidentas renkamas visuotiniuose, lygiuose ir tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu 5 metams. Tas pats asmuo iš eilės Prezidentu gali buti išrinktas tik du kartus.

Prezidentu gali būti išrinktas rinkimų teisę turintis Gruzijos pilietis, sulaukęs 35 metų amžiaus, kuris Gruzijoje pragyveno ne mažiau kaip 5 metus ir iki rinkimų dienos paskutinius 3 metus gyveno Gruzijoje. Teisę pristatyti kandidatą į Prezidentus turi piliečių politinė partija arba iniciatyvinė grupė. Pristatoma kandidatūra turi būti patvirtinta rinkėjų parašais įstatymų nustatyta tvarka (70 str.).

Gruzijos Prezidentas, suderinęs su Vyriausybe, vykdo derybas su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, pasirašo tarptautines sutartis ir susitarimus; Vyriausybės teikimu paskiria ir atleidžia Gruzijos ambasadorius ir kitus diplomatinius atstovus; susitarimo su Vyriausybe pagrindu priima kitų valstybių ir tarptautinių organizacijų ambasadorius ir kitus diplomatinius atstovus; Gruzijos valstybės vardu sudaro konstitucinę sutartį su Gruzijos ortodoksų bažnyčia; Konstitucijoje numatytais atvejais pristato Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą ir paskiria Ministrą Pirmininką; Konstitucijoje numatytais atvejais Vyriausybei paveda vykdyti įsipareigojimus iki naujos Vyriausybės sudarymo; Konstitucijoje numatytais atvejais paskiria, atleidžia ir atstatydina įgaliotus asmenis; įstatymų nustatyta tvarka paskiria Aukščiausiosios teisingumo tarybos narį; įstatymų nustatytais atvejais dalyvauja Centrinės rinkimų komisijos narių ir pirmininko paskyrimo procese; susitarimo su Vyriausybe pagrindu parlamentui pristato nacionalinio reguliavimo organų narių kandidatūras; karinio Gruzijos užpuolimo atveju skelbia nepaprastąją padėtį, esant reikiamoms sąlygoms pasirašo taikos sutartį ir minėtus sprendimus ne vėliau kaip per 48 valandas pateikia parlamentui patvirtinti; karo, masinių neramumų, pasikėsinimo okupuoti teritoriją, karinio perversmo, ginkluoto sukilimo, ekologinės katastrofos, epidemijos ir kitais atvejais skelbia nepaprastąją padėtį visoje šalies teritorijoje arba konkrečioje šalies teritorijoje ir minėtą sprendimą ne vėliau kaip per 48 valandas pateikia parlamentui patvirtinti.

[15] Konstitucijos pataisa (2010-10-15 N3710).

Nepaprastosios padėties įgaliojimai veikia tik tose teritorijose, kur paskelbta nepaprastoji padėtis; karo ar nepaprastosios padėties sąlygomis leidžia įstatymo galią turinčius dekretus, kurie galioja iki karo ar nepaprastosios padėties atšaukimo; turi teisę sustabdyti savivaldos ar teritorinių vienetų atstovaujamųjų institucijų veiklą, turi teisę jas paleisti, jei jų veiksmai kelia grėsmę šalies suverenitetui, teritoriniam vientisumui, valstybės vyriausybinių institucijų veiklos vykdymui; leidžia dekretus ir įsakus, vykdydamas Konstitucijos numatytas pareigas, kaip Gruzijos vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas leidžia įsakymus; Konstitucijos nustatyta tvarka pasirašo ir skelbia įstatymus; sprendžia klausimus dėl pilietybės ir prieglobsčio suteikimo; suteikia valstybinius apdovanojimus, aukščiausius karinius laipsnius ir aukščiausius diplomatinius rangus; teikia malonę nuteistiesiems; paleidžia parlamentą Konstitucijoje nustatytais atvejais ir nustatyta tvarka (73 str.)[16].

Gruzijos Prezidentas turi teisę Gruzijos parlamento, Gruzijos Vyriausybės, ne mažiau kaip 200 000 rinkėjų prašymu skelbti referendumą dėl klausimų, numatytų Konstitucijoje ir įstatymuose, per 30 dienų po prašymo rengti referendumą priėmimo (74 str.). Gruzijos Prezidentas turi neliečiamumo teisę, negalima jo suimti ar patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Jei Prezidentas pažeidžia Konstituciją arba jo veiksmuose yra nusikalstamos veikos požymių, parlamentas gali atleisti Prezidentą iš pareigų pagal Konstitucijos 63 straipsnį įstatymo nustatyta tvarka (75 str.).

Kai Gruzijos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų arba jo teisės ir pareigos yra nutrauktos pirma nustatyto termino, Prezidento pareigas vykdo parlamento pirmininkas, o tuo atveju, jei parlamento pirmininkas negali vykdyti Prezidento pareigų arba parlamentas yra paleistas, Gruzijos Prezidento pareigas vykdo Ministras Pirmininkas. Parlamento pirmininkui vykdant Gruzijos Prezidento pareigas, parlamento pirmininko pareigas vykdo vienas iš parlamento pirmininko pavaduotojų paties parlamento pirmininko nurodymu. Ministrui Pirmininkui vykdant Gruzijos Prezidento pareigas, Ministro Pirmininko pareigas eina vicepirmininkas. Prezidento rinkimai įvyksta per 45 dienas po Prezidento įgaliojimų nutraukimo ir rinkimus užtikrina parlamentas (76 str.).

Ketvirtąjį (papildomą) skyrių „Gruzijos Vyriausybė“[17] sudaro devyni straipsniai (nuo 78 iki 81^4 str.).

---

[16] Konstitucijos pataisa (2010-10-15 N3710).

[17] *Gruzijos Vyriausybės tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.government.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=1>.

2004 m. Konstitucija buvo papildytas nauju IV^1 skirsniu, kuriame nustatyta, jog Gruzijos Vyriausybė yra aukščiausias vykdomosios valdžios organas, vykdantis šalies užsienio ir vidaus politiką. Vyriausybė atsakinga parlamentui. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Vyriausybės sudėtyje gali būti vienas ar keli valstybės ministrai. Ministras Pirmininkas turi teisę pavesti vienam iš Vyriausybės narių vykdyti pirmojo vicepremjero pareigas, taip pat vienam ar keliems Vyriausybės nariams vykdyti vicepirmininko pareigas. Pirmojo vicepremjero ir vicepremjero teisių ir pareigų vykdymo tvarką nustato įstatymas. Ministras Pirmininkas ir ministrai užsienio santykiuose Gruzijai atstovauja pagal savo kompetenciją. Vyriausybė, remdamasi konstituciniais ir kitais aktais, priima sprendimus, kuriuos pasirašo Ministras Pirmininkas. Gruzijos Prezidentas turi teisę paprašyti svarstyti atskirus klausimus Vyriausybės posėdyje ir dalyvauti šiame svarstyme. Posėdyje taip pat dalyvauja Nacionalinės saugumo tarybos sekretorius ir kiti nariai. Vyriausybės struktūrą, teises ir pareigas, veiklos tvarką nustato įstatymas. Minėto įstatymo projektą parlamentui teikia Vyriausybė. Vyriausybė Konstitucijos numatytas teises ir pareigas įgyja po Vyriausybės narių paskyrimo į pareigas (78 str.)[18].

Gruzijos vykdomajai valdžiai administraciniuose teritoriniuose vienetuose atstovauja valstybės patikėtinis – gubernatorius. Valstybės patikėtinio – gubernatoriaus įgaliojimus reglamentuoja įstatymai. Gubernatorių skiria ir atleidžia Vyriausybė (81^3 str.).

Prokuratūros organai yra Teisingumo ministerijos, kuriai vadovauja teisingumo ministras, sudėtinė dalis. Prokuratūros įgaliojimus ir veiklos sritis nustato įstatymai (81^4 str.).

Penktąjį skyrių „Teisminė valdžia“[19] sudaro devyni straipsniai (nuo 82 iki 90 str.). Teisminė valdžia vykdoma konstitucinės kontrolės, teisingumo ir kitomis įstatymuose nustatytomis priemonėmis. Teismo priimti aktai privalomi visoms valstybinėms įstaigoms ir asmenims visoje šalies teritorijoje. Teisminė valdžia yra nepriklausoma ir ją vykdo tik teismai. Teismas sprendimą priima Gruzijos vardu. Bendruosiuose teismuose prisiekusieji nagrinėjant bylą dalyvauja tik įstatymų numatytais atvejais (82 str.). Konstitucinis Teismas Gruzijoje yra teisminės valdžios institucija, jos kūrimo ir veiklos tvarką nustato Konstitucija ir įstatymas (83 str.).

[18] Konstitucijos pataisa (2010-10-15 N3710).

[19] *Gruzijos Konstitucinio Teismo tinklalapis* [interaktyvus], [žiūrėta 2014-02-14]. Prieiga per internetą: <http://constcourt.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=303>.

Gruzijoje teisėjas vykdydamas savo veiklą yra nepriklausomas ir vadovaujasi tik Konstitucija ir įstatymu. Bet koks spaudimas teisėjui ar kišimasis į jo veiklą, siekiant daryti įtaką jo sprendimas, draudžiamas ir baudžiamas pagal įstatymus. Teisėjo nušalinimas nuo bylos nagrinėjimo, priešlaikinis atleidimas iš pareigų ar perkėlimas į kitas pareigas galimas tik esant aplinkybėms, reglamentuotoms įstatymų. Niekas neturi teisės reikalauti iš teisėjo pasiaiškinti dėl sprendimo konkrečioje byloje. Visi teisėjo nepriklausomumą ribojantys veiksmai turi būti panaikinti. Tik teismas turi teisę panaikinti, pakeisti teismo sprendimą arba sustabdyti teismo sprendimo vykdymą, laikantis įstatymų nustatytos tvarkos (84 str.).

Bylos teisme nagrinėjamos viešuose posėdžiuose. Bylos nagrinėjimas uždarame posėdyje leidžiamas tik esant aplinkybėms, reglamentuotoms įstatymų. Teismo sprendimai skelbiami viešai. Teisminis ginčų nagrinėjimas turi vykti valstybine kalba. Asmeniui, nemokančiam valstybinės kalbos, skiriamas vertėjas. Teisminis procesas turi vykti laikantis šalių lygybės ir rungimosi principų (85 str.).

Gruzijoje teisėju gali būti pilietis, sulaukęs 30 metų amžiaus, turintis atitinkamą teisinį išsilavinimą ir bent 5 metų profesinę patirtį. Teisėjų atrankos, skyrimo į pareigas ir atleidimo tvarką nustato Konstitucija ir įstatymai. Teisėjo pareigos nesuderinamos su jokia kita darbine ar apmokama veikla, išskyrus pedagoginę ir mokslinę veiklą. Teisėjas negali būti politinės partijos nariu arba dalyvauti politinėje veikloje (86 str.). Teisėjas naudojasi imunitetu. Teisėjo baudžiamasis persekiojimas, sulaikymas ar suėmimas, buto, automobilio, darbo vietos ar asmens krata gali būti atliekama tik Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininko sutikimu, išskyrus atvejus, kai užtinkamas nusikaltimo vietoje, apie tai turi būti nedelsiant pranešama Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui. Jei Aukščiausiojo Teismo pirmininkas neduoda sutikimo dėl sulaikymo ar suėmimo, sulaikytas arba suimtas teisėjas turi būti nedelsiant paleistas. Valstybė užtikrina teisėjo ir jo šeimos saugumą (87 str.).

Šeštąjį skyrių „Valstybės finansai ir kontrolė“ sudaro šeši Konstitucijos straipsniai (nuo 92 iki 97 str.). Juose įtvirtintos teisės normos, susijusios su šalies biudžetu, mokesčiais, Nacionalinio banko funkcijomis ir jo valdymo aparatu.

Septintąjį skyrių „Valstybės gynimas“ sudaro keturi Konstitucijos straipsniai (nuo 98 iki 101 str.). Juose įtvirtinti valstybės ginkluotųjų pajėgų, jų panaudojimo ir kiti su valstybės gynyba susiję klausimai.

Septintąjį (papildomą) skyrių „Vietos savivalda“ sudaro trys Konstitucijos straipsniai (nuo 101^1 iki 101^3 str.).

Aštuntasis skyrius yra „Konstitucijos keitimas“. Šį skyrių sudaro du Konstitucijos straipsniai (nuo 102 iki 103 str.). Juose reglamentuotos Konstitucijos keitimo sąlygos ir kiti panašūs dalykai. Konstitucijos keitimą gali inicijuoti Prezidentas, daugiau negu pusė visų parlamento narių ir ne mažiau kaip 200 000 rinkimų teisę turinčių asmenų. Parlamentas gali patvirtinti Konstitucijos pakeitimą po to, kai parlamentas paskelbia viešą diskusiją dėl Konstitucijos keitimo. Pakeitimas gali būti patvirtintas mažiausiai 2/3 visų Gruzijos parlamento narių balsų dauguma. Priimtas Konstitucijos pakeitimas turi būti pasirašytas ir paskelbtas šalies Prezidento.

Devintąjį skyrių „Pereinamosios nuostatos“ sudaro dešimt Konstitucijos straipsnių (nuo 104 iki 109 str.). Juose įtvirtinta bendra pereinamojo laikotarpio tvarka, Konstitucijos įsigaliojimas, Gruzijos piliečių supažindinimas su priimtos Konstitucijos turiniu, Parlamento veiksmai praėjus dvejiems metams po Konstitucijos priėmimo.

GRUZIJOS KONSTITUCIJA[20]

Priimta 1995 metais rugpjūčio 24 d.

Mes, Gruzijos piliečiai, tvirta valia pasiryžę įtvirtinti demokratinę visuomenės santvarką, ekonominę laisvę, socialiai teisingą teisinę valstybę, užtikrinančią visuotinai pripažintas žmogaus teises ir laisves, stiprinti valstybės nepriklausomybę ir taikius santykius su kitomis tautomis, remdamiesi ilgaamžėmis gruzinų Tautos valstybingumo tradicijomis ir Gruzijos 1921 metų Konstitucijos teisiniu-istoriniu paveldu, Dievo ir žmonių akivaizdoje skelbiame šią Konstituciją.

I SKIRSNIS
BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

1. Gruzija yra nepriklausoma, vieninga ir nedaloma valstybė, patvirtinta 1991 metais kovo 31 dienos referendume, įvykusiame visoje šalies teritorijoje, įskaitant autonominės Abchazijos Tarybų Socialistinės Respublikos ir buvusios Pietų Osetijos autonominiame regione, ir Gruzijos valstybės nepriklausomybės atkūrimo 1991 metų balandžio 9 dienos aktu.

2. Gruzijos valstybės politinė valdymo forma yra demokratinė respublika.

3. Gruzijos valstybės pavadinimas yra „Gruzija".

2 straipsnis

1. Gruzijos valstybės teritorija nustatyta pagal 1991 m. gruodžio 21 dienos padėtį. Gruzijos teritorinis vientisumas ir valstybės sienų nelie-

[20] Gruzijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Gruzijos parlamento interneto puslapyje http://www.parliament.ge/ge/kanonmdebloba/constitution-of-georgia-68, išversta iš gruzinų ir anglų kalbų.

čiamumas yra patvirtintas Gruzijos Konstitucijos bei įstatymų, pripažintas pasaulio tautų bendruomenės ir tarptautinių organizacijų.

2. Draudžiama Gruzijos teritoriją ar jos dalį perleisti kitai valstybei. Valstybės sienos keičiamos tik pagal dvišalį susitarimą su kaimyninėmis valstybėmis.

3. Teritorinę Gruzijos valstybės sąrangą apibrėžia Konstitucija valdžių padalijimo principo pagrindu visoje šalies teritorijoje visiškai atkūrus Gruzijos jurisdikciją.

4. Savivaldos vienete registruoti Gruzijos piliečiai vietinės reikšmės reikalus tvarko per vietinės savivaldos institucijas, nepažeidžiant valstybės suvereniteto ir vadovaujantis Gruzijos įstatymais.

3 straipsnis

1. Gruzijos valstybės institucijų išskirtinei kompetencijai priskiriama:

a) įstatymų dėl Gruzijos pilietybės, žmogaus teisių ir laisvių, emigracijos ir imigracijos, atvykimo ir išvykimo iš šalies, užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės laikino ar nuolatinio gyvenimo Gruzijoje leidyba;

b) valstybės sienų statusas, režimas ir jų apsauga; teritorinių vandenų, oro erdvės, kontinentinio šelfo ir išskirtinės ekonominės zonos statusas ir gynyba;

c) valstybės gynyba ir saugumas, ginkluotosios pajėgos, karinė pramonė ir prekyba ginklais;

d) karo ir taikos, teisinio režimo, nepaprastosios ir karo padėties įvedimas;

e) užsienio politika ir tarptautiniai santykiai;

f) užsienio prekybos, muitų ir tarifų režimai;

g) valstybės finansai ir valstybės paskolos; pinigų emisija; įstatymų dėl bankų, kreditavimo, draudimo ir mokesčių leidyba;

h) standartai ir modeliai; geodezija ir kartografija; tikslaus laiko nustatymas; valstybinė statistika;

i) energetikos sistema ir jos režimas; ryšiai; prekybos laivynas; laivų vėliavos; valstybinės svarbos uostai; oro uostai ir aerodromai, oro erdvės kontrolė, tranzito ir oro transporto registracija, meteorologijos tarnyba, aplinkos stebėjimo sistema;

j) geležinkeliai ir susisiekimas valstybinės reikšmės keliais;

k) žvejyba vandenyne ir atviroje jūroje;

l) pasienio ir sanitarijos užkarda;

m) įstatymų dėl farmacinių preparatų leidyba;

n) įstatymų dėl švietimo įstaigų akreditacijos ir akademinių laipsnių leidyba;

o) įstatymų dėl intelektinės nuosavybės leidyba;

p) prekybos teisės, baudžiamosios teisės, civilinės teisės, administracinės teisės ir darbo teisės, bausmių vykdymo ir procedūrų teisėkūra.

q) kriminalinė policija ir tyrimas;

r) žemės, žemės gelmių ir gamtinių išteklių įstatymų leidyba.

2. Bendrosios kompetencijos klausimai nustatomi atskirai.

3. Adžarijos Autonominės Respublikos statusas nustatomas Gruzijos konstituciniu įstatymu „Dėl Adžarijos Autonominės Respublikos statuso“.

4 straipsnis

1. Sukūrus visoje Gruzijos teritorijoje tinkamas sąlygas ir suformavus vietos savivaldos institucijas, Gruzijos Parlamentas sudaromas iš dvejų rūmų: Respublikos Tarybos ir Senato.

2. Respublikos Tarybą sudaro nariai, renkami pagal proporcinę sistemą.

3. Senatą sudaro nariai, renkami iš Abchazijos, Adžarijos Autonominės Respublikos ir kitų Gruzijos teritorinių vienetų, ir penkių narių, paskirtų Gruzijos Prezidento.

4. Rūmų sudėtis, kompetencija ir rinkimų procedūra nustatoma įstatymu.

5 straipsnis

1. Gruzijoje valstybės valdžios šaltinis yra Tauta. Valstybės valdžia naudojama pagal Konstitucijos nustatytą sistemą.

2. Tauta įgyvendina valdžią referendumo, kitomis tiesioginės demokratijos formomis bei per savo atstovus.

3. Niekas neturi teisės užgrobti ar kitokiu neteisėtu būdu įgyti valdžią.

4. Valdžia valstybėje įgyvendinama vadovaujantis valdžių padalijimo principu.

6 straipsnis

1. Gruzijos Konstitucija yra aukščiausią teisinę galią turintis valstybės įstatymas. Visi kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

2. Gruzijos įstatymų leidyba atitinka visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus ir normas. Gruzijos tarptautinės sutartys ar susita-

rimai, jeigu neprieštarauja Gruzijos Konstitucijai ir konstitucinėms sutartims, yra viršesni už vidaus norminius aktus.

7 straipsnis

Gruzija pripažįsta ir laikosi visuotinių žmogaus teisių ir laisvių kaip amžinų ir svarbiausių žmogaus vertybių. Tauta ir valstybė vykdydama įgaliojimus privalo laikytis šių teisių ir laisvių kaip tiesiogiai veikiančio įstatymo.

8 straipsnis

Gruzijos valstybinė kalba – gruzinų ir Abchazijoje – abchazų.

9 straipsnis

1. Valstybė pripažįsta visišką tikėjimo ir religijos laisvę, taip pat pripažįsta Gruzijos Apaštališkosios pravoslavų bažnyčios ypatingą vaidmenį Gruzijos istorijoje bei jos nepriklausomumą nuo valstybės.

2. Gruzijos valstybės ir Gruzijos Apaštališkosios pravoslavų bažnyčios santykiai nustatomi konstituciniu susitarimu. Konstitucinis susitarimas atitinka visuotinai pripažintus teisės principus ir tarptautinės teisės normas, taip pat ir žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių srityje.

10 straipsnis

Gruzijos sostinė yra Tbilisis.

11 straipsnis

Valstybės simboliai Gruzijoje nustatomi įstatymu**.**

II SKIRSNIS
GRUZIJOS PILIETYBĖ. PAGRINDINĖS ŽMOGAUS TEISĖS IR LAISVĖS

12 straipsnis

1. Gruzijos pilietybė įgyjama gimstant ir natūralizacijos būdu.

2. Gruzijos pilietis negali tuo pačiu metu būti ir kitos valstybės pilietis, išskyrus atvejus, nustatytus šioje dalyje. Gruzijos pilietybę Gruzijos Prezidentas gali suteikti užsienio valstybės piliečiui, kuris turi ypatingų nuopelnų Gruzijai arba jei tai būtina dėl valstybės interesų.

3. Gruzijos pilietybės įgijimo ir netekimo procedūros nustatomos įstatymu.

13 straipsnis

1. Gruzija globoja savo piliečius nepriklausomai nuo jų buvimo vietos.

2. Iš nieko negali būti atimta jo pilietybė.

3. Negalima Gruzijos piliečio išvaryti iš Gruzijos.

4. Negalima Gruzijos piliečio išduoti svetimai valstybei, išskyrus tarptautinėse sutartyse numatytus atvejus. Sprendimas išduoti pilietį svetimai valstybei gali būti skundžiamas teismui.

14 straipsnis

Kiekvienas žmogus yra laisvas nuo gimimo ir yra lygus prieš įstatymą nepriklausomai nuo rasės, odos spalvos, kalbos, lyties, religijos, politinių ir kitokių įsitikinimų, tautinės, etninės ir socialinės priklausomybės, kilmės, turtinės padėties, gyvenamosios vietos.

15 straipsnis

1. Kiekvienas turi neliečiamą teisę į gyvybę, ši teisė saugoma įstatymo.

2. Mirties bausmė yra draudžiama.

3. Draudžiama naudoti fizinę ar psichinę prievartą prieš asmenį, kuris suimtas arba kurio laisvė yra kitaip suvaržyta.

16 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvą savo asmenybės vystymąsi.

17 straipsnis

1. Asmens garbė ir orumas neliečiami.

2. Draudžiama žmogų kankinti, nežmoniškai, žiauriai su juo elgtis, pažeidžiant jo garbę ir orumą, ar taikyti jam tokią bausmę.

18 straipsnis

1. Žmogaus laisvė neliečiama.

2. Laisvės atėmimas ar kitoks suvaržymas neleistinas be teismo sprendimo.

3. Asmenį sulaikyti gali specialiai įgaliotas pareigūnas įstatymo nustatytais atvejais. Kiekvienas sulaikytasis ar asmuo, kurio laisvė suvaržyta kitaip, ne vėliau kaip per 48 valandas turi būti pristatytas teismui. Jei per artimiausias 24 valandas nuo sulaikymo ar kitokio laisvės apribojimo teismui nepavyksta priimti sprendimo, asmuo turi būti nedelsiant paleistas.

4. Neteko galios.

5. Sulaikytas arba suimtas asmuo informuojamas apie jo teises ir jo laisvės apribojimo motyvus. Sulaikytas arba laikomas suimtas asmuo gali prašyti gynėjo pagalbos ir šis prašymas turi būti tenkinamas.

6. Kardomasis kalinimas neturi viršyti 9 mėnesių.

7. Už šio straipsnio reikalavimų pažeidimus baudžiama pagal įstatymą. Neteisėtai sulaikyti arba suimti asmenys turi teisę į kompensaciją.

19 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į kalbos, minties, sąžinės, religijos ir įsitikinimų laisvę.

2. Draudžiama persekioti asmenis dėl kalbos, minties, religijos ar įsitikinimų, taip pat versti reikšti savo nuomonę apie šias laisves.

3. Draudžiama riboti šiame straipsnyje išvardytas laisves, nebent jų reiškimas pažeidžia kitų asmenų teises.

20 straipsnis

1. Kiekvieno žmogaus asmeninis gyvenimas, jo darbo vieta, asmeniniai užrašai, susirašinėjimas, pokalbiai telefonu ar kitomis techninėmis priemonėmis, taip pat techninėmis priemonėmis gauta informacija yra neliečiama. Šių teisių ribojimas leidžiamas teismo sprendimu arba be jo esant įstatymo nustatytam būtinajam reikalingumui.

2. Niekas neturi teisės įeiti į gyvenamąją patalpą ir kitas patalpas prieš jų savininko valią, taip pat atlikti kratą be teismo sprendimo arba nesant įstatymo nustatyto būtinojo reikalingumo.

21 straipsnis

1. Pripažįstama ir neliečiama nuosavybės ir paveldėjimo teisė. Draudžiama panaikinti visuotinai pripažintą teisę į nuosavybę. Turtinės ir paveldėjimo teisės pripažįstamos ir garantuojamos. Garantuojamos nuosavybės įsigijimo, perleidimo ar jos paveldėjimo teisės.

2. Tam tikrais atvejais ir nustatyta tvarka leidžiama apriboti pirmoje šio straipsnio dalyje nurodytas teises esant viešiesiems interesams, tačiau nekeičiant teisės į nuosavybę esmės.

3. Nuosavybės atėmimas viešiesiems tikslams leistinas tiesiogiai įstatymo nustatytais atvejais, teismo sprendimu ar esant būtinajam reikalingumui numatant išankstinę ir teisingą kompensaciją. Kompensacijai netaikomi jokie mokesčiai ar rinkliavos.

22 straipsnis

1. Kiekvienas, teisėtai esantis Gruzijos teritorijoje, turi teisę laisvai judėti po visą jos teritoriją ir laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą.

2. Kiekvienas, teisėtai esantis Gruzijos teritorijoje, turi teisę laisvai išvykti iš Gruzijos. Pilietis gali laisvai ir nevaržomai patekti į Gruziją.

3. Teisių, numatytų 1 ir 2 dalyje, ribojimas leidžiamas tik pagal įstatymą, siekiant užtikrinti demokratiją, visuomenės nacionalinį saugumą, sveikatos apsaugą, nusikaltimų prevenciją ir teisingumo vykdymą.

23 straipsnis

1. Intelektinės kūrybos laisvė garantuojama. Teisė į intelektinę nuosavybę neliečiama.

2. Neleistinas kišimasis į kūrybinį procesą, taip pat kūrybinės veiklos cenzūra.

3. Neleidžiama drausti platinti ar nusavinti intelektinius kūrinius, jeigu jų platinimas nepažeidžia kitų žmonių teisių.

24 straipsnis

1. Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai gauti ir skleisti informaciją, reikšti ir skleisti savo nuomonę žodžiu, raštu arba kitais būdais.

2. Visuomenės informavimo priemonės yra laisvos. Cenzūra yra draudžiama.

3. Nei valstybė, nei atskiri asmenys neturi teisės monopolizuoti visuomenės informavimo priemonių ar kitų informacijos sklaidos priemonių.

4. Teisių, išvardytų šio straipsnio pirmoje ir antroje dalyje, įgyvendinimas gali būti ribojamas įstatymu, jei demokratinei visuomenei kyla būtinybė užtikrinti valstybės saugumą, teritorinį vientisumą ar apsaugoti žmones, užkirsti kelią nusikaltimui, konfidencialia pripažintos informacijos nutekėjimui, apginti kitų teises ir garbę ar užtikrinti teismų nepriklausomumą ir nešališkumą.

25 straipsnis

1. Visi, išskyrus asmenis, tarnaujančius ginkluotosiose pajėgose, Vidaus reikalų ministerijoje, turi teisę be išankstinio leidimo į viešus susirinkimus be ginklų patalpose arba lauke.

2. Įstatymu gali būti nustatytas reikalavimas iš anksto informuoti valdžios institucijas, jeigu susirinkimas arba mitingas organizuojamas intensyvaus transporto ir pėsčiųjų eismo vietoje.

3. Valdžios institucijos turi teisę nutraukti susirinkimą arba mitingą, jeigu jie įgauna įstatymams priešingą neteisėtą pobūdį.

26 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę kurti visuomenines organizacijas, įskaitant ir profesines sąjungas, ir į jas stoti.

2. Gruzijos piliečiai turi teisę įstatymo nustatyta tvarka įkurti politinę partiją ar kitą organizaciją ir dalyvauti jos veikloje.

3. Neleidžiama kurti ir draudžiama veikla visuomeninių ir politinių organizacijų, kurios siekia nuversti arba prievarta keisti Gruzijos konstitucinę sąrangą, kėsinasi į šalies nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, skleidžia karo ar smurto propagandą, kursto nacionalinį, vietos, religinį ar socialinį priešiškumą.

4. Visuomeninėms ir politinėms organizacijoms draudžiama kurti ginkluotas formuotes.

5. Asmuo, kuris įstojo į ginkluotąsias pajėgas arba vidaus reikalų sistemą ar kandidatuoja į teisėjo ar prokuroro pareigas, privalo nutraukti savo narystę politinėje organizacijoje.

6. Visuomeninių ar politinių organizacijų veikla sustabdoma arba uždraudžiama tik teismo sprendimu įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

27 straipsnis

Valstybė turi teisę nustatyti politinės veiklos apribojimus piliečiams ir asmenims be pilietybės.

28 straipsnis

1. Kiekvienas Gruzijos pilietis, sulaukęs 18 metų, turi teisę dalyvauti referendume ir valstybės ar savivaldos institucijų rinkimuose. Garantuojama laisva rinkėjų valia.

2. Asmuo, teismo pripažintas neveiksniu arba teismo nuosprendžiu laikomas įkalinimo įstaigoje, išskyrus nesunkų nusikaltimą padariusius asmenis, neturi teisės dalyvauti rinkimuose ir referendume.

29 straipsnis

1. Kiekvienas Gruzijos pilietis, atitinkantis teisės aktuose nustatytas sąlygas, turi teisę užimti bet kokias pareigas valstybės tarnyboje.

2. Sąlygas valstybės tarnyboje nustato įstatymas.

30 straipsnis

1. Darbas yra laisvas.

2. Valstybė privalo skatinti laisvą verslo plėtojimą ir konkurenciją. Monopolinė veikla draudžiama, išskyrus atvejus, kuriuos leidžia įstatymas. Vartotojų teises gina įstatymai.

3. Tarptautinių susitarimų, reglamentuojančių darbo santykius, pagrindu valstybė apsaugo užsienyje gyvenančių Gruzijos piliečių darbo teises.

4. Teisę į darbą, teisingą atlyginimą, sveikas ir saugias darbo sąlygas ir nepilnamečių bei moterų apsaugą nustato įstatymas.

31 straipsnis

Valstybė rūpinasi vienoda socialine ir ekonomine plėtra visoje šalies teritorijoje. Siekiant užtikrinti socialinę ir ekonominę pažangą kalnų rajonuose įstatymas nustato lengvatas.

32 straipsnis

Valstybė skatina, kad bedarbis Gruzijos pilietis būtų įdarbintas. Minimalaus gyvenimo lygio ir bedarbių statuso teikimo sąlygas nustato įstatymai.

33 straipsnis

Pripažįstama teisė streikuoti. Šios teisės įgyvendinimo tvarka nustatoma įstatymu. Įstatymas taip pat nustato gyvybiškai svarbių tarnybų veikimo garantijas.

34 straipsnis

1. Valstybė skatina kultūros plėtrą, neribotą piliečių dalyvavimą kultūriniame gyvenime, kultūrinio savitumo raišką ir turtinimą, pripažįstant tautines ir bendražmogiškąsias vertybes ir gilinant tarptautinius kultūrinius ryšius.

2. Kiekvienas Gruzijos pilietis privalo rūpintis kultūros paveldo išsaugojimu. Valstybė saugo kultūros paveldą įstatymu.

35 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę gauti išsilavinimą ir teisę laisvai pasirinkti švietimo formą.

2. Valstybės narės užtikrina deramą nacionalinę švietimo sistemą tarptautinėje švietimo erdvėje.

3. Ikimokyklinis ugdymas užtikrinamas valstybės. Pradinis ir pagrindinis ugdymas yra privalomas. Valstybė visiškai finansuoja pagrindinį išsilavinimą įstatymų nustatyta tvarka. Piliečiai turi teisę į valstybės finansuojamą profesinį ir aukštąjį mokslą įstatymų nustatyta tvarka.

4. Valstybė remia švietimo įstaigas laikantis įstatymo nustatytos procedūros.

36 straipsnis

1. Santuoka grindžiama lygiateisiškumo ir laisvos valios principais.
2. Valstybė skatina šeimos gerovę.
3. Motinos ir vaiko teises saugo įstatymai.

37 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę naudotis sveikatos draudimu kaip prieinamos medicinos pagalbos priemone. Nemokama medicinos pagalba teikiama įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka.

2. Valstybė kontroliuoja visas sveikatos apsaugos ir vaistų gamybos bei prekybos vaistais institucijas.

3. Kiekvienas turi teisę gyventi sveikoje aplinkoje ir mėgautis gamtine ir kultūrine aplinka. Kiekvienas privalo rūpintis gamtine ir kultūrine aplinka.

4. Siekdama užtikrinti saugią aplinką dabartinei ir ateities kartoms, valstybė, atsižvelgdama į ekologinius ir ekonominius visuomenės interesus, rūpinasi aplinkos apsauga ir racionaliu gamtos išteklių naudojimu.

5. Kiekvienas žmogus turi teisę gauti išsamią ir tikslią informaciją apie aplinkos būklę.

38 straipsnis

1. Gruzijos piliečiai turi būti lygūs socialinio, ekonominio, kultūrinio ir politinio gyvenimo klausimais, nepriklausomai nuo jų tautybės, etninės, religinės ar kalbinės priklausomybės. Vadovaujantis visuotinai pripažintais principais ir tarptautinės teisės normomis, jie turi teisę laisvai, be jokios diskriminacijos ir trukdymų plėtoti savo kultūrą, privačiai ir viešai vartoti savo gimtąją kalbą.

2. Pagal visuotinai pripažintus principus ir tarptautinės teisės normas mažumų teisių įgyvendinimas neturi prieštarauti Gruzijos suverenitetui, valstybinei santvarkai, teritoriniam vientisumui ir politinei nepriklausomybei.

39 straipsnis

Gruzijos Konstitucija neneigia kitų visuotinai pripažintų individo ir piliečio teisių ir laisvių, kurios nėra nurodytos šiame dokumente, bet kyla iš Konstitucijos principų.

40 straipsnis

1. Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodoma įstatymų nustatyta tvarka ir nepripažįstama galutiniu teismo sprendimu.

2. Niekas negali būti įpareigotas įrodyti savo nekaltumą. Įrodinėjimo pareiga tenka prokurorui.

3. Nutarimas patraukti asmenį atsakomybėn kaltinamuoju, kaltinamoji išvada ir apkaltinamoji nutartis turi remtis tik nepaneigiamais įrodymais. Visi abejones keliantys atvejai, kurie tiriami įstatymo nustatyta tvarka nepasitvirtino, turi būti nagrinėjami kaltinamojo naudai.

41 straipsnis

1. Kiekvienas Gruzijos pilietis turi teisę įstatymų nustatyta tvarka susipažinti su valstybės institucijų turima informacija apie jį, taip pat su oficialiais dokumentais, nebent juose yra valstybinė, profesinė ar komercinė paslaptis.

2. Informacija, susijusi su asmens sveikata, jo finansais ar kitais privačiais dalykais, neturi būti prieinama be asmens sutikimo, išskyrus atvejus, nustatytus įstatymu, jei tai būtina siekiant užtikrinti valstybės saugumą ar visuomenės sveikatos, teisių ir laisvių apsaugą.

42 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ir laisvių apsaugos.

2. Kiekvienas asmuo turi būti teisiamas tik teisme, kurio jurisdikcijai priklauso jo byla.

3. Teisė į gynybą turi būti užtikrinta.

4. Niekas negali būti nuteistas du kartus už tą patį nusikaltimą.

5. Niekas negali būti atsakingas už veiką, kuri nebuvo laikoma nusikalstama veika tuo metu, kai buvo padaryta. Įstatymas, kuris nei sumažina, nei panaikina atsakomybės, neveikia atgaline data.

6. Kaltinamasis turi teisę pareikalauti, kad jo liudininkai būtų iškviesti ir apklausti tokia pat tvarka, kaip ir kaltintojų liudininkai.

7. Įrodymai, gauti pažeidžiant įstatymus, neturi teisinės galios.

8. Niekas neprivalo duoti parodymų prieš save ar giminaičius, kurių ratas nustatomas įstatymu.

9. Kiekvienam valstybė garantuoja dėl valstybinės ir savivaldos institucijos pareigūnų neteisėtų veiksmų patirtos žalos kompensaciją valstybės ir vietos savivaldos lėšomis.

43 straipsnis

1. Gruzijos teritorijoje žmogaus teisių ir laisvių apsauga rūpinasi Visuomeninis gynėjas, renkamas penkerių metų kadencijai Gruzijos Parlamento visų narių balsų dauguma.

2. Visuomeniniai gynėjai turi teisę atskleisti žmogaus teisių ir laisvių pažeidimo faktus bei pranešti apie juos atitinkamoms institucijoms. Veiksmai, trukdantys visuomeniniams gynėjams atlikti savo pareigas, baudžiami pagal įstatymus.

3. Visuomeninio gynėjo institucija numatoma įstatymu.

44 straipsnis

1. Kiekvienas, gyvenantis Gruzijoje, privalo laikytis Gruzijos Konstitucijos ir įstatymų reikalavimų.

2. Žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas neturi pažeisti kitų žmonių teisių ir laisvių.

45 straipsnis

Pagrindinės teisės ir laisvės, įtvirtintos Konstitucijoje, atsižvelgiant į jų turinį taikomos ir juridiniams asmenims.

46 straipsnis

1. Nepaprastosios ar karo padėties valstybėje laikotarpiu Gruzijos Prezidentas turi teisę visoje šalyje arba tam tikroje jos dalyje apriboti Konstitucijos 18, 20, 21, 22, 24, 25, 30, 33 ir 41 straipsnių numatytas teises ir laisves. Prezidentas privalo ne vėliau kaip per 48 valandas pateikti šį sprendimą patvirtinti Parlamentui.

2. Jei visoje šalies teritorijoje įvesta nepaprastoji ar karo padėtis, Gruzijos Prezidento, Gruzijos Parlamento ar kitų atstovaujamųjų institucijų rinkimai vyksta atšaukus šią padėtį. Jeigu įvedama nepaprastoji padėtis tam tikroje valstybės teritorijoje, Gruzijos Parlamentas priima sprendimą dėl rinkimų visoje kitoje valstybės dalyje.

47 straipsnis

1. Užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės, gyvenantys Gruzijoje, turi teises ir pareigas, prilygstančias teisėms ir pareigoms, Konstitucijos numatytoms Gruzijos piliečiams.

2. Pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas ir teisės aktų nustatyta tvarka Gruzija suteikia prieglobstį užsienio piliečiams ir asmenims be pilietybės.

3. Draudžiama išduoti kitai valstybei pabėgėlius, persekiojamus už politinius įsitikinimus arba patraukti baudžiamojon atsakomybėn už veiksmus, kurie pagal Gruzijos įstatymus nelaikomi nusikaltimu.

III SKIRSNIS
GRUZIJOS PARLAMENTAS

48 straipsnis

Gruzijos Parlamentas yra šalies aukščiausioji atstovaujamoji institucija, vykdanti įstatymų leidžiamąją valdžią, numatanti pagrindines šalies vidaus ir užsienio politikos kryptis, pagal apribojimus, numatytus Konstitucijoje, kontroliuojanti Vyriausybės veiklą ir vykdanti kitus įgaliojimus.

49 straipsnis

1. Iki susidarant sąlygoms, numatytoms Gruzijos Konstitucijos 4 straipsnyje, Gruzijos Parlamentą sudaro visuotiniuose, lygiuose, tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu pagal proporcinę sistemą išrinkti 77 nariai, 73 iš jų išrinkti pagal mažoritarinę sistemą 4 metams.

2. Parlamento nariu gali buti išrinktas Gruzijos pilietis nuo 21 metų, turintis rinkimų teisę.

3. Parlamento vidaus struktūra ir darbo tvarka apibrėžiama Parlamento reglamentu.

4. Einamųjų Parlamento išlaidų valstybės biudžete sumažinimas, palyginti su praėjusių metų išlaidomis, galimas tik gavus išankstinį Parlamento sutikimą. Parlamentas pats prima sprendimą dėl lėšų Parlamentui skyrimo iš valstybės biudžeto.

50 straipsnis

1. Dalyvauti rinkimuose turi teisę įstatymų nustatyta tvarka registruota piliečių politinė sąjunga, kurios palaikymas patvirtintas rinkėjų parašais

įstatymo nustatyta tvarka arba kuri turi atstovą Parlamente rinkimų dieną. Įstatymo apibrėžtas rinkėjų parašų skaičius negali viršyti 1 procento rinkėjų skaičiaus. Dalyvavimo rinkimuose pagal mažoritarinę sistemą tvarką ir sąlygas nustato rinkimų įstatymas.

2. Po rinkimų, vykusių pagal proporcinę sistemą, Parlamento narių mandatai paskirstomi tik tarp tų politinių susivienijimų ir rinkimų blokų, kurie gauna bent 5 procentus rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Pagal mažoritarinę sistemą išrinktų Parlamento narių mandatų paskirstymo tvarką nustato rinkimų įstatymas.

2(1). Kiti Parlamento rinkimai vyksta pasibaigus Parlamento kadencijai kalendorinių metų spalio mėnesį. Rinkimų datą nustato Prezidentas ne vėliau kaip 60 dienų iki rinkimų.

3. Jeigu rinkimų data sutampa su nepaprastąja ar karo padėtimi, rinkimai vyksta 60-ąją dieną po šios padėties atšaukimo. Rinkimų datą nustato Prezidentas iš karto po karo ar nepaprastosios padėties atšaukimo. Parlamentą paleidus pirma laiko neeiliniai Parlamento rinkimai vyksta 60-ąją dieną po Parlamento paleidimo anksčiau laiko įsakymo įsigaliojimo, o neeilinių rinkimų datą Prezidentas nustato iš karto po įsakymo dėl Parlamento paleidimo anksčiau laiko įsigaliojimo.

3(1). Parlamentas nustoja vykdyti parlamentinę veiklą po Prezidento įsakymo dėl Parlamento paleidimo įsigaliojimo. Po Prezidento įsakymo dėl Parlamento paleidimo įsigaliojimo iki išrinkto naujos sudėties Parlamento pirmo posėdžio paleistas Parlamentas susirenka tik tuo atveju, jei Prezidentas skelbia nepaprastąja arba karo padėtį, jeigu Prezidentas patvirtina nepaprastąją ar karo padėtį arba dėl nepaprastosios ar karo padėties pratęsimo klausimo išsisprendimo. Jeigu Parlamentas nesusirenka per 5 dienas arba nepatvirtina (nepratęsia) Prezidento įsakymo dėl nepaprastosios padėties paskelbimo (pratęsimo), paskelbta nepaprastoji padėtis atšaukiama. Karo padėtis turi būti atšaukiama, jei susirinkęs Parlamentas per 48 valandas nepatvirtins Prezidento įsakymo dėl karo padeties paskelbimo (pratęsimo). Dėl laikino Parlamento susirinkimo neatkuriamos nei Parlamento narių parlamentinio darbo vietos (postai), nei algos. Parlamentas nustoja veikti iš karto po išvardytų klausimų sprendimų priėmimo.

4. Parlamento įgaliojimai nutraukiamai po pirmo naujojo Parlamento posėdžio.

5. Parlamento nario išrinkimo tvarką bei draudimo dalyvauti rinkimuose kaip kandidatui sąlygas apibrėžia Konstitucija ir organinis įstatymas.

51 straipsnis

Pirmas išrinkto naujo Gruzijos Parlamento posėdis šaukiamas per 20 dienų po rinkimų. Pirmo posėdžio datą nustato Prezidentas. Parlamentas gali pradėti dirbti, jeigu patvirtinta ne mažiau kaip du trečdaliai Parlamento deputatų įgaliojimų.

51[1] straipsnis

Prezidentas gali paleisti Parlamentą tik Konstitucijos numatytais atvejais, išskyrus:

a) jei per 6 mėnesius po Parlamento rinkimų nepavyksta Parlamento paleisti pagal Konstitucijos 80 straipsnį;

b) Parlamentui vykdant įgaliojimus, numatytus Konstitucijos 63 straipsnyje;

c) esant nepaprastajai ar karo padėčiai;

d) jei nesiruošiama paleisti Parlamento pagal Konstitucijos 80 straipsnį, per paskutinius 6 mėnesius iki Prezidento įgaliojimų pabaigos.

52 straipsnis

1. Gruzijos Parlamento narys yra visos Gruzijos atstovas, naudojasi laisvu mandatu ir jo atšaukimas negalimas.

2. Sulaikyti ar suimti Parlamento narį, atlikti jo buto (namo), mašinos, darbo vietos ar asmens kratą galima tik gavus Parlamento sutikimą. Išimties atvejis – jei pričiumpamas darantis nusikaltimą, apie tai nedelsiant turi būti informuotas Parlamentas. Jei Parlamentas neduos sutikimo, sulaikytas ar suimtas Parlamento narys nedelsiant turi būti paleistas.

3. Parlamento narys turi teisę neduoti parodymų dėl fakto, patikėto jam kaip Parlamento nariui. Negalima uždrausti naudotis su šiuo klausimu susijusia rašytine medžiaga. Minėta teisė Parlamento nariui galioja ir po jo įgaliojimų nutraukimo.

4. Parlamento narys negali būti kaltinamas dėl jo nuomonės jam vykdant pareigas Parlamente ar už Parlamento ribų.

5. Parlamento nario įgaliojimų įgyvendinimo sąlygos yra užtikrintos. Parlamento nario prašymu atitinkamos valstybės institucijos užtikrina jo asmeninį saugumą.

6. Kliudymas parlamentarui vykdyti teisinius įgaliojimus baudžiamas įstatymu.

53 straipsnis

1. Parlamento narys neturi teisės užimti jokių pareigų valstybės tarnyboje arba užsiimti verslu. Išimtis nustato įstatymas.

2. Pažeidus pirmą punktą nutraukiami Parlamento nario įgaliojimai.

3. Parlamento narys gauna atlygį, numatytą įstatymu.

54 straipsnis

1. Dėl Parlamento nario įgaliojimų pripažinimo arba nutraukimo pirma laiko sprendžia Parlamentas. Šis Parlamento sprendimas gali būti apskųstas Konstituciniam Teismui.

2. Parlamento nario įgaliojimai nutraukiami pirma laiko, jeigu:

a) pats pareiškia apie įgaliojimų nutraukimą;

b) jo atžvilgiu teismas priėmė neigiamą sprendimą (nuteisti);

c) teismas jį pripažino neveiksniu, dingusiu arba mirusiu;

d) jis užėmė Parlamento nario statusui netinkamas pareigas arba užsiima netinkama veikla;

e) neteko Gruzijos pilietybės (atsisakė arba ji buvo atimta);

f) dėl nepagrįstos priežasties keturis mėnesius nedalyvavo Parlamento veikloje;

g) mirė.

55 straipsnis

1. Gruzijos Parlamentas savo įgaliojimų terminui reglamento nustatyta tvarka slaptu balsavimu išrenka Gruzijos Parlamento Pirmininką ir jo pavaduotojus, iš jų po vieną pavaduotoją iš Abchazijos Autonominės Respublikos ir iš Adžarijos Autonominės Respublikos išrinktų Parlamento narių jų pačių teikimu.

2. Parlamento Pirmininkas vykdo Parlamento veiklą, užtikrina laisvą minčių raišką, pasirašo Parlamento priimtus aktus, vykdo kitus reglamento nustatytus įgaliojimus.

3. Parlamento Pirmininko pavaduotojai eina Parlamento Pirmininko pareigas, jeigu pirmininkas negali eiti savo pareigų arba yra atstatydintas.

4. Parlamento Pirmininkas reglamento nustatyta tvarka vykdo visas administracines funkcijas Parlamente.

56 straipsnis

1. Įstatymų leidžiamosios valdžios klausimų sprendimo, įgyvendinimo ir Vyriausybės veiklos kontroliavimo tikslais kuriami Parlamento komitetai.

2. Konstitucijos ir reglamento numatytais atvejais, taip pat ne mažiau kaip 1/5 Parlamento narių prašymu sudaromos tyrimo ir kitos laikinosios Parlamento komisijos. Sprendimą dėl laikinosios komisijos sudarymo Parlamentas priima reglamento nustatyta tvarka. Laikinojoje komisijoje parlamentinės daugumos atstovų neturi būti daugiau už pusę bendro komisijos narių skaičiaus.

3. Tyrimų komisijos prašymu privaloma dalyvauti posėdyje (suinteresuotiesiems), taip pat pristatyti visus tyrimui atlikti būtinus dokumentus.

57 straipsnis

1. Parlamento veiklai organizuoti sukuriamas Parlamento biuras, į kurį įeina Gruzijos Parlamento Pirmininkas, Pirmininko pavaduotojai, Parlameto komitetų ir frakcijų pirmininkai.

2. Neteko galios.

58 straipsnis

1. Parlamento nariai gali jungtis į Parlamento frakcijas. Frakcijos narių negali būti mažiau kaip šeši.

2. Frakcijos sudarymo ir veiklos tvarka bei įgaliojimai apibrėžiami įstatymų ir reglamento.

59 straipsnis

1. Parlamento narys turi teisę kreiptis į institucijas, atsakingas Parlamentui ir Vyriausybei, Vyriausybės narius, visų lygių teritorinių vienetų įgalioto organo vadovus, valstybines įstaigas ir gauti iš jų atsakymus.

2. Parlamento narių grupė, susidedant iš ne mažiau kaip 10 žmonių, Parlamento frakcija turi teisę kreiptis į institucijas, atsakingas Parlamentui ir Vyriausybei, atskirus Vyriausybės narius, kurie privalo atsakyti į užduotus klausimus Parlamento posėdyje. Atsakymas gali tapti Parlamento nagrinėjimo dalyku.

3. Parlamentas turi teisę Parlamento visos sudėties daugumos iniciatyva užduoti klausimą Parlamento Pirmininkui dėl atskirų Vyriausybės narių tiesioginių pareigų vykdymo.

60 straipsnis

1. Parlamento posėdis viešas. Posėdyje dalyvaujančių Parlamento narių pageidavimu visas Parlamento posėdis ar nagrinėjant atskirus klausimus gali būti paskelbtas uždaru.

2. Vyriausybės narys, Parlamento išrinktas, paskirtas ir patvirtintas valstybės tarnautojas, turi teisę, o prašymo atveju privalo dalyvauti Parlamento, jo komitetų ar komisijų posėdžiuose, atsakyti į užduotus klausimus ir pateikti duomenis apie vykdytą veiklą. Parlamentas, komitetas ar komisija turi išklausyti tokias pareigas einantį asmenį.

3. Balsavimas Parlamento plenariniame posėdyje yra atviras arba uždaras. Uždarų posėdžių atvejai numatyti Konstitucijos arba įstatymų.

4. Parlamento atviro plenarinio posėdžio ataskaita yra vieša.

61 straipsnis

1. Gruzijos Parlamentas renkasi į eilinę sesiją du kartus per metus. Rudens sesija pradedama rugsėjo mėnesio pirmąjį antradienį ir baigiama gruodžio mėnesio trečiąjį penktadienį, o pavasario sesija pradedama vasario mėnesio pirmąjį antradienį ir baigiama birželio mėnesio paskutinį penktadienį.

2. Gruzijos Prezidentas Parlamento Pirmininko ir ne mažiau kaip 1/4 Parlamento narių prašymu arba Vyriausybės pageidavimu tarp Parlamento sesijų šaukia neeilinę sesiją, o per kitą sesiją – neeilinį posėdį. Jei per 48 valandas po raštiško prašymo teikimo šaukimo aktas nepaskelbiamas, Parlamentas pagal reglamentą susirenka per ateinančias 48 valandas.

3. Parlamento neeilinis posėdis vyksta tik pagal nustatytą darbotvarkę ir baigiasi aptarus visus darbotvarkės klausimus.

4. Parlamentas susirenka per 48 valandas Prezidentui paskelbus apie nepaprastosios ar karo padėties įvedimą. Parlamento darbas tęsiamas iki šios padėties atšaukimo.

62 straipsnis

Parlamento sprendimai dėl karo ar taikos, nepaprastosios ar karo padėties ir kitų klausimų, numatytų Konstitucijos 46 straipsnyje, priimami visos sudėties Parlamento narių balsų dauguma.

63 straipsnis

1. Konstitucijos 75 straipsnio 2 dalis numato ne mažiau kaip 1/3 visos sudėties Parlamento narių teisę iškelti klausimą dėl Gruzijos Prezidento atstatydinimo iš pareigų apkaltos būdu. Klausimas dėl sprendimo priėmimo perduodamas Gruzijos Konstituciniam Teismui.

2. Jeigu Konstitucinis Teismas savo sprendimu patvirtins, kad Prezidento veiksmuose yra nusikaltimo požymių arba jais pažeista Konstitucija,

Parlamentas ne vėliau kaip per 15 dienų po sprendimo paskelbimo sprendžia ir balsuoja dėl Prezidento atstatydinimo iš pareigų apkaltos būdu.

3. Prezidentas apkaltos būdu bus atstatydintas iš pareigų, jeigu šį sprendimą palaikys ne mažiau kaip 2/3 visos sudėties Parlamento narių.

4. Jeigu Parlamentas per šio straipsnio 2 punkte nustatytą laikotarpį nepriims sprendimo dėl Prezidento atstatydinimo iš pareigų apkaltos būdu, dėl to paties klausimo pradėti apkaltos procedūrą neleistina.

5. Draudžiama pradėti apkaltos procedūrą nepaprastosios ar karo padėties sąlygomis.

64 straipsnis

1. Dėl Konstitucijos pažeidimo ar / ir nusikaltimo padarymo ne nemažiau kaip 1/3 visos sudėties Parlamento narių turi teisę iškelti klausimą dėl Aukščiausiojo Teismo pirmininko, Vyriausybės narių, Valstybinės audito tarnybos generalinio auditoriaus ir Nacionalinio banko tarybos narių pašalinimo iš pareigų apkaltos būdu.

2. Pagal 63 straipsnio 2 punkte nustatytą tvarką po Parlamento sprendimo priėmimo visos sudėties Parlamentas turi teisę atstatydinti iš pareigų šio straipsnio pirmame punkte išvardytus pareigas einančius asmenis. Šiems atvejams taip pat taikomas 63 straipsnio 4 punktas.

65 straipsnis

1. Gruzijos Parlamentas, esant visos sudėties daugumai, ratifikuoja, denonsuoja ir panaikina tarptautines sutartis ir susitarimus.

1(1). Gruzijos Vyriausybė kreipiasi į Gruzijos Parlamentą dėl tarptautinių sutarčių ir susitarimų ratifikavimo, denonsavimo ir panaikinimo.

2. Be tų tarptautinių sutarčių ir susitarimų, kurie numato ratifikavimą, taip pat privaloma ratifikuoti tokias tarptautines sutartis ir susitarimus, kurie:

a) numato Gruzijos įstojimą į tarptautines organizacijas ar tarpvalstybines sąjungas;

b) yra karinio pobūdžio;

g) susiję su valstybės teritoriniu vientisumu arba valstybės sienų keitimu;

d) susieti su paskola, kurią valstybė gauna arba suteikia;

e) reikalauja pakeisti valstybės vidaus įstatymus, priimti tarptautinių įstatymų dėl įsipareigojimų vykdymo ir įstatymų galią turinčių aktų.

3. Parlamentas turi būti informuotas dėl kitų tarptautinių sutarčių ir susitarimų pasirašymo.

4. Konstituciniam Teismui pateikus konstitucinį skundą neleistina ratifikuoti atitinkamų tarptautinių sutarčių ir susitarimų, kol Konstitucinis Teismas nepriims sprendimo.

66 straipsnis

1. Parlamente įstatymo projektas arba nutarimas laikomi priimtais, jei juos palaiko Parlamento dauguma, bet ne mažiau kaip 1/3 visos sudėties Parlamento narių, jei Konstitucija nenumato kitos įstatymų ar nutarties priėmimo tvarkos.

1^{1}. Konstitucinis susitarimas laikomas patvirtintu, jei jam pritaria bent 3/5 visos sudėties Parlamento narių.

2. Įstatymo projektas laikomas priimtu, jei jį palaiko daugiau nei pusė visos sudėties Parlamento narių.

3. Parlamento sutikimas priimamas nutartimi, jei Konstitucija nenumato kitos tvarkos.

4. Kitų rūšių sprendimų priėmimo tvarka apibrėžiama Parlamento reglamentu.

67 straipsnis

1. Įstatymų leidžiamosios galios iniciatyvos teisę turi: Gruzijos Vyriausybė, Parlamento narys, Parlamento frakcija, Parlamento komitetas, Abchazijos Autonominės Respublikos ir Adžarijos Autonominės Respublikos aukščiausieji atstovaujamieji organai, ne mažiau kaip 30 000 rinkėjų.

2. Gruzijos Vyriausybės pateiktą įstatymo projektą pačios Vyriausybės prašymu Parlamentas svarsto be eilės.

3. Vyriausybei nepateikus pastabų dėl įstatymo projekto Parlamentui per įstatymu nustatytą terminą, laikoma, kad įstatymo projektui pritarta.

68 straipsnis

1. Parlamento priimtas įstatymo projektas per 7 dienas perduodamas Gruzijos Prezidentui.

2. Prezidentas per 10 dienų pasirašo ir skelbia įstatymą arba pateikęs motyvuotas pastabas grąžina Parlamentui.

3. Jei Prezidentas grąžins įstatymo projektą, Parlamentas balsuos (trauks burtus) dėl Prezidento pastabų. Pastaboms priimti užtenka Konstitucijos 66 straipsnyje numatytų balsų skaičiaus. Jei pastabos yra priimtos, įstatymo projekto galutinė redakcija perduodama Prezidentui, jis per 7 dienas pasirašo ir skelbia įstatymą.

4. Jei Parlamentas nesutinka su Prezidento pastabomis, balsuojama dėl įstatymo projekto pirminės redakcijos. Įstatymo projektas bus priimtas, jei už jį balsuos daugiau kaip pusė sąrašinės sudėties Parlamento narių. Konstitucinio įstatymo projektas bus priimtas, jei jam pritars ne mažiau kaip ¾ visos sudėties Parlamento narių.

5. Jei Prezidentas per nustatytą terminą nepaskelbia įstatymo, minėtą įstatymą pasirašo ir skelbia Parlamento Pirmininkas.

6. Įstatymas įsigalioja po to, kai paskelbiamas oficialiajame leidinyje, jei nenustatytas kitas terminas.

IV SKIRSNIS
GRUZIJOS PREZIDENTAS

69 straipsnis

1. Gruzijos Prezidentas yra Gruzijos valstybės vadovas, šalies vieningumo ir nacionalinės nepriklausomybės garantas. Gruzijos Prezidentas užtikrina valstybės institucijų funkcionavimą naudodamasis Konstitucijoje numatytomis ir jam priskirtomis teisėmis.

2. Gruzijos Prezidentas yra Gruzijos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas.

3. Gruzijos Prezidentas atstovauja Gruzijai užsienio santykiuose.

70 straipsnis

1. Gruzijos Prezidentas renkamas visuotiniuose, lygiuose ir tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu 5 metams. Tas pats asmuo Prezidentu iš eilės gali buti išrinktas tik du kartus.

2. Prezidentu gali būti išrinktas rinkimų teisę turintis Gruzijos pilietis, ne jaunesnis kaip 35 metų, kuris Gruzijoje pragyveno ne mažiau kaip 5 metus ir iki rinkimų dienos paskutinius 3 metus gyveno Gruzijoje.

3. Teisę pristatyti Prezidento kandidatūrą turi piliečių politinė sąjunga arba iniciatyvinė grupė. Pristatoma kandidatūra turi būti patvirtinta rinkėjų parašais įstatymų nustatyta tvarka. Įstatymo nustatytas rinkėjų parašų skaičius negali viršyti 1 procento rinkėjų skaičiaus.

4. Išrinktuoju skelbiamas tas kandidatas, už kurį balsavo daugiau kaip pusė rinkėjų.

5. Jei pirmame rinkimų ture nė vienas iš kandidatų negavo reikalingo balsų skaičiaus, praėjus dviem savaitėms nuo pirmojo turo oficialių rezultatų paskelbimo vyksta antras rinkimų turas.

6. Antrame rinkimų ture balsuojama už du kandidatus, kurie pirmame ture surinko daugiausia balsų. Išrinktas bus tas kandidatas, kuris gaus daugiau balsų.

7. Jei pirmame rinkimų ture dalyvavo tik vienas kandidatas ir negavo reikiamo balsų skaičiaus, per du mėnesius po rinkimų vyksta pakartotiniai rinkimai.

8. Nepaprastosios ar karo padėties sąlygomis rinkimai nevyksta.

9. Kiti Prezidento rinkimai vyksta po Prezidento įgaliojimų nutraukimo kalendorinių metų spalio mėnesį. Rinkimų datą nustato Gruzijos Prezidentas ne vėliau kaip 60 dienų iki rinkimų.

10. Neteko galios.

71 straipsnis

1. Prieš pradėdamas eiti pareigas išrinktasis Gruzijos Prezidentas taria žodį ir duoda priesaiką:

„Aš, Gruzijos Prezidentas, pareiškiu prieš Dievą ir Tautą, kad laikysiuos Gruzijos Konstitucijos, ginsiu šalies nepriklausomybę, vieningumą ir nedalijamumą, sąžiningai vykdysiu Prezidento pareigas, rūpinsiuos savo šalies piliečių saugumu ir gerove dėl savo Tautos ir šalies ateities.“

2. Ceremonija, numatyta šio straipsnio pirmame punkte, vyksta po Prezidento išrinkimo trečią sekmadienį. Prezidento teisės ir pareigos įsigalioja išrinktajam Prezidentui davus priesaiką.

72 straipsnis

Gruzijos Prezidentas neturi teisės eiti kitų pareigų, taip pat ir partinių, užsiimti verslu, gauti atlyginimą arba kitokį atlygį už kitas veiklas.

73 straipsnis

1. Gruzijos Prezidentas:

a) susitarimo su Vyriausybe pagrindu vykdo derybas su kitomis valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, pasirašo tarptautines sutartis ir susitarimus; Vyriausybės teikimu skiria ir atleidžia Gruzijos ambasadorius ir kitus diplomatinius atstovus; susitarimo su Vyriausybe pagrindu priima kitų valstybių ir tarptautinių organizacijų ambasadorius ir kitus diplomatinius atstovus;

b) Gruzijos valstybės vardu sudaro konstitucinę sutartį su Gruzijos pravoslavų bažnyčia;

c) Konstitucijoje numatytais atvejais pristato Ministro Pirmininko kandidatūrą ir paskiria Pirmininką;

d) Konstitucijoje numatytais atvejais Vyriausybei paveda vykdyti įsipareigojimus iki naujos sudėties Vyriausybės sudarymo;

e) Konstitucijoje numatytais atvejais paskiria, atleidžia ir atstatydina atsakingus asmenis; įstatymų nustatyta tvarka paskiria Aukščiausiosios teisingumo tarybos narį. Įstatymų nustatytais atvejais dalyvauja Centrinės rinkimų komisijos pirmininko ir narių paskyrimo procese; susitarimo su Vyriausybe pagrindu Parlamentui pristato nacionalinių reguliavimo organų narių kandidatūras;

f) Gruzijos karinio užpuolimo atveju skelbia nepaprastąją padėtį, esant reikiamoms sąlygoms pasirašo taikos sutartį ir minėtus sprendimus ne vėliau kaip per 48 valandas pateikia Parlamentui patvirtinti;

g) karo, masinių neramumų, pasikėsinimo okupuoti teritoriją, karinio perversmo ir ginkluoto sukilimo, ekologinės katastrofos ir epidemijos ar kitais atvejais skelbia nepaprastąją padėtį visoje šalies teritorijoje arba šalies konkrečioje teritorijoje ir minėtą sprendimą ne vėliau kaip per 48 valandas pateikia Parlamentui patvirtinti. Nepaprastosios padėties įgaliojimai vykdomi tik tose teritorijose, kuriose dėl anksčiau minėtų faktų paskelbta nepaprastoji padėtis;

h) karo ar nepaprastosios padėties sąlygomis leidžia įstatymo galią turinčius dekretus, kurie galioja iki karinės ar nepaprastosios padėties atšaukimo. Organizuoja specialius (ekstraordinarius) renginius. Dekretai pateikiami Parlamentui, kai jis susirinks;

i) Vyriausybės teikimu ir gavus Parlamento sutikimą turi teisę sustabdyti savivaldos ar teritorinių vienetų atstovaujamųjų organų veiklą ar juos paleisti, jei jų veiksmai kelia grėsmę šalies suverenitetui, teritoriniam vientisumui, valstybės vyriausybinių institucijų veiklai;

j) vykdydamas Konstitucijos numatytas pareigas leidžia dekretus, įsakus, nurodymus, kaip Gruzijos vyriausiasis karinių pajėgų vadas – leidžia įsakymus;

k) Konstitucijos nustatyta tvarka pasirašo ir skelbia įstatymus;

l) sprendžia klausimus dėl pilietybės ir prieglobsčio suteikimo;

m) suteikia valstybiniu apdovanojimus, aukščiausius karinius laipsnius ir aukščiausius diplomatinius rangus;

n) teikia malonę nuteistiesiems;

o) paleidžia Parlamentą Konstitucijoje nustatytais atvejais ir nustatyta tvarka.

2. Gruzijos Prezidentas nustato Gruzijos Prezidento, Parlamento ir atstovaujamųjų organų rinkimų datas Konstitucijos nustatyta tvarka.

3. Gruzijos Prezidentas skiria į pareigas Nacionalinės saugumo tarybos narius, susitarimo su Vyriausybe pagrindu skiria ir atleidžia iš pareigų Gruzijos ginkluotojų pajėgų generalinio štabo vadą ir kitus vadovus.

4. Gruzijos Prezidentas turi teisę kreiptis į žmones ir Parlamentą. Vieną kartą per metus Prezidentas teikia Gruzijos Parlamentui svarbiausių šalies klausimų ataskaitą.

5. Gruzijos Prezidentas vykdo kitas pareigas, numatytas Konstitucijoje.

73[1] straipsnis

1. Gruzijos Prezidento išleisti teisiniai aktai, išskyrus aktus, išleistus karo padėties sąlygomis ir šio straipsnio 2 ir 4 punktų nustatytais atvejais, reikalauja šalies Parlamento Pirmininko kontrasignacijos.

2. Kontrasignacijos nereikalauja Gruzijos Prezidento įsakymai, išskyrus atvejus, numatytus Konstitucijos.

3. Kontrasignacijos nereikalauja Gruzijos Prezidento teisiniai aktai, kurie pagal Konstituciją yra priimti Vyriausybės.

4. Kontrasignacijos nereikalauja Gruzijos Prezidento išleisti teisiniai aktai, kurie yra siejami su:

a) Parlamento rinkimų paskelbimu ir jo paleidimu pagal Konstitucijos 80 straipsnį, išrinkto naujojo Parlamento pirmo posėdžio sušaukimu, taip pat su neeilinio posėdžio ar sesijos sušaukimu;

b) įstatymo pasirašymu ar paskelbimu;

c) Konstitucijoje numatytų pareigas užimančių asmenų pristatymu, paskyrimu į pareigas, atleidimu ir atsistatydinimu, jei Konstitucija nenumato kito;

d) kreipimusi į teismą, Konstitucinį Teismą;

e) kandidatūros į Ministro Pirmininkus teikimu bei Ministro Pirmininko skyrimu;

f) Parlamento Pirmininko kandidatūros paskelbimu ir Pirmininko paskyrimu į pareigas;

g) valstybinių apdovanojimų ir ordinų teikimu;

h) pilietybės suteikimu ir atėmimu;

i) prašymu nagrinėti klausimą Vyriausybės posėdyje Konstitucijos 78 straipsnio 6 punkto nustatyta tvarka;

i) Prezidento administracijos ir Nacionalinės saugumo tarybos veikla;

j) karo padėties paskelbimu arba atšaukimu;

k) nuteistųjų paleidimu į laisvę.

5. Prezidento priimtas teisės aktas, kuris reikalauja kontrasignacijos, skelbiamas ir turi teisinius padarinius tik kontrasignuotas.

6. Kontrasignacijos atveju už teisės aktus atsakinga Vyriausybė.

74 straipsnis

1. Gruzijos Prezidentas turi teisę Gruzijos Parlamento, Gruzijos Vyriausybės, ne mažiau kaip 200 000 rinkėjų prašymu skelbti referendumą dėl klausimų, numatytų Konstitucijoje ir įstatymuose, per 30 dienų po prašymo organizuoti referendumą priėmimo.

2. Referendumo negalima organizuoti dėl norimo priimti ar panaikinti įstatymo, amnestijos, tarptautinių sutarčių ir susitarimų ratifikavimo ir denonsavimo, taip pat klausimų, kurie riboja pagrindines žmogaus konstitucines teises ir laisves.

3. Referendumo organizavimo ir vykdymo klausimai nustatomi organiniais įstatymais.

75 straipsnis

1. Gruzijos Prezidentas turi neliečiamumo teisę. Negalima pareigas einančio Prezidento suimti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

2. Jei Prezidentas pažeidžia Konstituciją arba jo veiksmuose yra nusikalstamos veikos požymių, Parlamentas gali atstatydinti Prezidentą iš pareigų Konstitucijos 63 straipsnyje nustatyta tvarka.

76 straipsnis

1. Kai Gruzijos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų arba jo įgaliojimai yra nutraukti pirma nustatyto termino, Prezidento pareigas vykdo Parlamento Pirmininkas, o tuo atveju, jei Parlamento Pirmininkas negali vykdyti Prezidento pareigų arba Parlamentas yra paleistas, Gruzijos Prezidento pareigas eina Ministras Pirmininkas. Parlamento Pirmininkui einant Gruzijos Prezidento pareigas, Parlamento Pirmininko pareigas vykdo vienas iš Parlamento Pirmininko pavaduotojų pačio Parlamento Pirmininko nurodymu. Ministrui Pirmininkui einant Gruzijos Prezidento pareigas, Ministro Pirmininko pareigas eina pirmasis vicepirmininkas.

2. Asmuo, kuris laikinai eina Gruzijos Prezidento pareigas, neturi teisės naudotis teisėmis, numatytomis Konstitucijos 73 straipsnio 1 punkto c ir i dalyse ir 74 straipsnio 1 punkte.

3. Prezidento rinkimai įvyksta per 45 dienas po Prezidento įgaliojimų nutraukimo ir rinkimus užtikrina Parlamentas.

76[1] straipsnis

Neteko galios.

77 straipsnis

Gruzijos Prezidento administracija turi padėti Gruzijos Prezidentui vykdyti pareigas. Gruzijos Prezidento administracijos viršininką skiria ir atleidžia Prezidentas, taip pat Prezidentas nustato administracijos struktūrą ir veiklos tvarką.

IV[1] SKIRSNIS
GRUZIJOS VYRIAUSYBĖ

78 straipsnis

1. Gruzijos Vyriausybė yra aukščiausiasis vykdomosios valdžios organas, vykdantis šalies užsienio ir vidaus politiką. Vyriausybė atsakinga Parlamentui.

2. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Vyriausybės sudėtyje gali būti vienas ar keli valstybės ministrai.

3. Ministras Pirmininkas turi teisę pavesti vienam iš Vyriausybės narių eiti pirmojo vicepremjero pareigas, o vienam ar keliems Vyriausybės nariams eiti vicepremjero pareigas. Pirmo vicepremjero ir vicepremjero teisės ir pareigų vykdymo tvarka nustatoma įstatymu.

4. Ministras Pirmininkas ir ministrai užsienio politikoje Gruzijai atstovauja pagal savo kompetenciją.

5. Vyriausybė, vadovaudamasi konstituciniais ir kitais aktais, priima sprendimus, kuriuos pasirašo Ministras Pirmininkas.

6. Gruzijos Prezidentas turi teisę paprašyti svarstyti atskirus klausimus Vyriausybės posėdyje ir dalyvauti šiame svarstyme. Posėdyje taip pat dalyvauja Nacionalinės saugumo tarybos sekretorius ir kiti nariai.

7. Vyriausybės struktūrą, teises ir pareigas, veiklos tvarką nustato įstatymas. Šio įstatymo projektą Parlamentui teikia Vyriausybė.

8. Vyriausybė teises ir pareigas įgyja Konstitucijos nustatytais atvejais ir nustatyta tvarka po Vyriausybės narių paskyrimo į pareigas.

79 straipsnis

1. Vyriausybės vadovas yra Ministras Pirmininkas.

2. Ministras Pirmininkas nustato Vyriausybės veiklos kryptis, organizuoja Vyriausybės veiklą, vykdo Vyriausybės narių veiklos koordinavimą ir kontrolę.

3. Parlamento prašymu Ministras Pirmininkas Parlamentui pristato Vyriausybės programos vykdymo ataskaitą.

4. Ministras Pirmininkas leidžia individualius teisinius aktus – įsakymus, taip pat vykdo administracines funkcijas Vyriausybėje.

5. Ministras Pirmininkas skiria ir atleidžia iš pareigų kitus Vyriausybės narius.

6. Ministras Pirmininkas įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka skiria ir atleidžia kitus Vyriausybėje pareigas einančius asmenis.

7. Ministrui Pirmininkui atsistatydinus arba kitu būdu nutrūkus jo įgaliojimams, pasibaigia ir kitų Vyriausybės narių įgaliojimai. Atleidus iš pareigų Vyriausybės narį Ministras Pirmininkas per dvi savaitės skiria į pareigas naują Vyriausybės narį.

80 straipsnis

1. Po išrinkto naujojo Parlamento įgaliojimų pripažinimo Vyriausybės įgaliojimai panaikinami ir Prezidentas paveda Vyriausybei vykdyti pareigas iki naujos Vyriausybės sudarymo.

2. Gruzijos Prezidentas per 7 dienas po Vyriausybės įgaliojimų nutraukimo pristato Parlamento rinkimuose daugiausia balsų gavusio Ministro Pirmininko kandidatūrą.

3. Kandidatas į Ministro Pirmininko pareigas per 7 dienas pasirenka kandidatus į ministrus ir pristato Gruzijos Parlamentui Vyriausybės sudėtį. Kartu su Vyriausybės sudėtimi pristatomas Vyriausybės veiklos planas.

4. Gruzijos Parlamentas per 7 dienas po Vyriausybės sudėties pristatymo svarsto klausimą ir balsuoja dėl Vyriausybės narių. Vyriausybei patvirtinti reikalingas visos sudėties Parlamento daugumos palaikymas.

5. Jeigu Vyriausybė neįgaus pasitikėjimo per 30 dienų po Vyriausybės sudėties pristatymo Parlamente, pakartotinai balsuojama už ankstestę arba atnaujintą Vyriausybės sudėtį.

6. Jei nebus pristatyta Ministro Pirmininko kandidatūra arba Vyriausybės sudėtis neįgaus parlamento pasitikėjimo per šio straipsnio penktame punkte nurodytą terminą, per 7 dienas Prezidentas pristatys tą Ministro Pir-

mininko kandidatūrą, kurią pasirinks ne mažiau kaip 2/5 Parlamento visos sudėties narių. Jei kelios parlamentarų grupės pristatys 2 kandidatūras, Prezidentas pasirinks tą kandidatą, kurį pasirinks daugiau Parlamento narių.

7. Šio straipsnio 6 punkto nustatytais atvejais Vyriausybės narių išsirinkimas ir pasitikėjimas Vyriausybės sudėtimi išreiškiamas šio straipsnio 3 ir 4 punktuose nustatyta tvarka. Jei Vyriausybės sudėtis neįgaus Parlamento pasitikėjimo, Prezidentas per 3 dienas paleis Parlamentą ir nustatys neeilinių rinkimų datą.

8. Per 2 dienas po Vyriausybės patvirtinimo Prezidentas skiria į pareigas Ministrą Pirmininką, o Ministras Pirmininkas per 2 dienas skiria į pareigas kitus Vyriausybės narius. Jei per numatytą terminą Prezidentas neišleis teisinio akto, patvirtinančio Ministro Pirmininko paskyrimą į pareigas, Ministras Pirmininkas laikomas paskirtu į pareigas.

80[1] straipsnis

1. Jei Vyriausybės įgaliojimai bus nutraukti, per 7 dienas Prezidentas pristatys Parlamento daugumos kandidatūrą į pareigas, o jei nėra sudaryta Parlamento dauguma – pristatys tos Parlamento frakcijos, kuriai priklauso daugiau Parlamento narių, kandidatūrą.

2. Vyriausybės nariai renkami ir Vyriausybė tvirtinama Konstitucijos 80 straipsnio 3 ir 8 punktų nustatyta tvarka.

3. Esant šio straipsnio 1 punkto nustatytoms aplinkybėms, Prezidentas paveda tos pačios sudėties Vyriausybei vykdyti įpareigojimus iki naujos sudėties Vyriausybės sudarymo.

81 straipsnis

1. Parlamentas turi teisę pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe. Dėl nepasitikėjimo pareiškimo į Parlamentą gali kreiptis ne mažiau kaip 2/5 Parlamento visos sudėties narių. Po nepasitikėjimo pareiškimo balsavimas (burtais) vyksta ne anksčiau kaip 20 dieną ir ne vėliau kaip 25 dieną. Klausimas dėl nepasitikėjimo laikomas iškeltu, jei jį palaiko pusė visos sudėties Parlamento narių. Jei Parlamentas nepriims sprendimo dėl nepasitikėjimo pareiškimo, šešis mėnesius nuo balsavimo (burtais) tas pats Parlamentas negali dar kartą kelti klausimo dėl nepasitikėjimo.

2. Po klausimo dėl nepasitikėjimo iškėlimo ne anksčiau kaip 20 dieną ir ne vėliau kaip 25 dieną Parlamentas balsuoja burtais dėl Ministro Pirmininko kandidatūros, kurią pasirinko ne mažiau kaip 2/5 visos sudėties Par-

lamento narių, pristatymo Prezidentui. Jei šio punkto nustatyta tvarka bus priimtos 2 Ministro Pirmininko kandidatūros, balsuojama burtais už abi kandidatūras. Ministro Pirmininko kandidatūra Prezidentui pristatoma, jei jį palaiko pusė visos sudėties Parlamento narių. Jei šio punkto nustatyta tvarka Ministro Pirmininko kandidatūra nepristatoma, nepasitikėjimo pareiškimo procedūra nutraukiama.

3. Prezidentas po 5 dienų po Ministro Pirmininko kandidatūros pasiūlymo gali pateikti kandidatūrą arba nesutikti su pateikta kandidatūra. Jeigu Prezidentas pateikia Parlamento pasiūlytą kandidatūrą, Vyriausybės sudėtis tvirtinama pagal Konstitucijos 80 straipsnio 3 ir 4 punktus.

4. Jeigu Prezidentas pagal šio straipsnio 3 punktą nesutinka su Parlamento pasiūlyta Ministro Pirmininko kandidatūra, Parlamentas ne anksčiau nei 15 dieną ir ne vėliau nei 20 dieną po Parlamento kandidatūros pateikimo gali balsuoti už tos pačios kandidatūros pasiūlymą iš naujo. Jeigu už pasiūlytą kandidatūrą balsuos 3/5 Parlamento narių, Prezidentas privalo per 3 dienas pateikti Parlamento pasiūlytą Ministro Pirmininko kandidatūrą. Naujos sudėties Vyriausybė tvirtinama pagal Konstitucijos 80 straipsnio 3 ir 4 punktus.

5. Pagal šio straipsnio 3 ir 4 punktus naujos sudėties Vyriausybės patvirtinimas reiškia ir ankstesnės Vyriausybės atsistatydinimą. Naujas Ministras Pirmininkas ir Vyriausybės nariai paskiriami pagal Konstitucijos 80 straipsnio 8 punktą.

6. Jeigu Parlamentas nepatvirtina naujos sudėties Vyriausybės, pagal šio straipsnio 3 ir 4 punktus Prezidentas per 3 dienas gali paleisti Parlamentą ir numatyti neeilinius rinkimus.

81^{1} straipsnis

1. Po Parlamento pareikšto pasitikėjimo Vyriausybe ir vyriausybės programa, jeigu pirminė Vyriausybės sudėtis pasikeičia trečdaliu, bet ne mažiau, kaip penkiais Vyriausybės nariais, Gruzijos prezidentas per savaitę teikia Vyriausybės sudėtį Parlamentui dėl pasitikėjimo.

2. Parlamento pasitikėjimas Vyriausybės sudėčiai vykdomas vadovaujantis procedūra, kuri yra numatyta Konstitucijos 80 straipsnyje.

81^{2} straipsnis

1. Ministerijos kuriamos tam, kad užtikrintų valstybės vykdomosios politikos įgyvendinimą apibrėžtoje valstybinio ir visuomeninio gyvenimo sferoje.

2. Ministerijai vadovauja ministras, savarankiškai priimantis sprendimus pagal savo kompetenciją. Ministras remdamasis įstatymais, Prezidento norminiais aktais ar Vyriausybės nutarimais leidžia įsakymus.

3. Valstybės ministras priimamas į pareigas Konstitucijos nustatyta tvarka vykdyti ypatingos reikšmės valstybines užduotis.

4. Vyriausybės narys neturi teisės užimti kitų pareigų, išskyrus partines pareigas, neturi teisės steigti įmonę, užsiimti verslu, gauti algą už kitą veiklą, išskyrus mokslinę, pedagoginę ir kūrybinę veiklą.

5. Vyriausybės narys turi teisę atsistatydinti iš pareigų.

81^{3} straipsnis

1. Gruzijos vykdomajai valdžiai administraciniuose teritoriniuose vienetuose atstovauja valstybės patikėtinis – gubernatorius.

2. Valstybės patikėtinio – gubernatoriaus įgaliojimus reglamentuoja įstatymai.

3. Valstybės patikėtinį – gubernatorių skiria ir atleidžia Gruzijos Vyriausybė.

81^{4} straipsnis

Prokuratūra yra sudėtinė Teisingumo ministerijos sistemos dalis, jai vadovauja teisingumo ministras. Prokuratūros įgaliojimus ir veiklos sritis nustato įstatymai.

V SKIRSNIS
TEISMINĖ VALDŽIA

82 straipsnis

1. Teisminė valdžia vykdoma konstitucinės kontrolės, teisingumo bei įstatymų nustatytomis formomis.

2. Teismo priimti aktai privalomi visoms valstybinėms įstaigoms ir asmenims visoje šalies teritorijoje.

3. Teisminė valdžia yra nepriklausoma ir ją vykdo tik teismai.

4. Teismas sprendimą priima Gruzijos vardu.

5. Bendros kompetencijos teismuose bylos dalyvaujant prisiekusiesiems nagrinėjamos tik įstatymų numatytais atvejais.

83 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas Gruzijoje yra teisminės valdžios institucija. Jos kūrimo ir veiklos tvarką nustato Konstitucija ir įstatymas.

2. Teisingumą vykdo bendrosios kompetencijos teismai. Jų sistema nustatoma įstatymu.

3. Įkurti karo teismą leidžiama tik karo sąlygomis ir tik bendrosios kompetencijos teismų sistemoje.

4. Draudžiama kurti ypatinguosius ir specializuotus teismus.

84 straipsnis

1. Teisėjas yra nepriklausomas vykdydamas savo veiklą ir gali klausyti tik Konstitucijos ir įstatymų. Bet koks spaudimas teisėjui ar kišimasis į jo veiklą, siekiant daryti įtaką jo sprendimams, draudžiamas ir baudžiamas pagal įstatymus.

2. Teisėjo nušalinimas nuo bylos nagrinėjimo, jo priešlaikinis atleidimas ar perkėlimas į kitas pareigas galimas tik esant aplinkybėms, reglamentuotoms įstatymų.

3. Niekas neturi teisės reikalauti iš teisėjo pasiaiškinti dėl sprendimo konkrečioje byloje.

4. Visi teisėjo nepriklausomumą ribojantys veiksmai privalo būti panaikinti.

5. Tik teismas turi teisę panaikinti, pakeisti teismo sprendimą arba sustabdyti teismo sprendimo vykdymą laikantis įstatymų nustatytos tvarkos.

85 straipsnis

1. Bylos teisme nagrinėjamos viešuose posėdžiuose. Bylos nagrinėjimas uždarame posėdyje galimas tik esant įstatymų numatytoms aplinkybėms. Teismo sprendimai skelbiami viešai.

2. Teismo procesas vyksta valstybine kalba. Asmeniui, nemokančiam valstybinės kalbos, paskiriamas vertėjas. Vietovėse, kurių gyventojai neturi valstybinės kalbos įgūdžių, užtikrinamas valstybinės kalbos mokymas ir klausimų, susijusių su teisminiu procesu, sprendimas.

3. Teisminis procesas vyksta laikantis šalių lygybės ir rungimosi principų.

86 straipsnis

1. Teisėju gali būti pilietis, sulaukęs 30 metų amžiaus, turintis atitinkamą teisinį išsilavinimą ir 5 metų profesinę patirtį.

2. Teisėjas į pareigas skiriamas neribotam laikui, kol sulauks įstatymo nustatyto amžiaus. Prieš skiriant neterminuotam laikui, teisėjas gali būti skiriamas apibrėžtam terminui, bet ne ilgesniam kaip 3 metai.

Atrankos, skyrimo ir atleidimo iš teisėjų tvarką nustato Konstitucija ir įstatymai.

3. Teisėjo pareigos nesuderinamos su jokia kita darbine ar apmokama veikla, išskyrus pedagoginę ir mokslinę veiklą. Teisėjas negali būti politinės partijos nariu arba dalyvauti politinėje veikloje.

86[1] straipsnis

1. Aukščiausioji teisingumo taryba skiria ir atleidžia teisėjus bei atlieka kitas funkcijas.

2. Pusę Aukščiausiosios teisingumo tarybos sudaro nariai, išrinkti nepriklausomų Gruzijos bendrosios kompetencijos teismų teisėjų savivaldos organų. Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas pirmininkauja Aukščiausiajai teisingumo tarybai.

3. Aukščiausiosios teisingumo tarybos įgaliojimus ir steigimo procedūrą reglamentuoja įstatymas.

87 straipsnis

1. Teisėjas naudojasi asmeniniu imunitetu. Teisėjo baudžiamasis persekiojimas, jo sulaikymas ar suėmimas, jo buto, automobilio, darbo vietos ar jo asmens krata galima tik gavus Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininko sutikimą, išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas nusikaltimo vietoje, apie tai nedelsiant pranešama Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui. Jei Aukščiausiojo Teismo pirmininkas neduoda sutikimo sulaikyti ar suimti, sulaikytas arba suimtas teisėjas turi būti nedelsiant paleistas.

2. Valstybė užtikrina teisėjo ir jo šeimos saugumą.

88 straipsnis

1. Gruzijos Konstitucinis Teismas įgyvendina teisminę valdžią konstitucinių teisinių procedūrų suteiktomis galiomis.

2. Gruzijos Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai. Tris teismo narius skiria Prezidentas, tris narius renka Parlamentas daugiau kaip 1/2 visų sąraše esančių narių balsų dauguma, trys nariai skiriami Aukščiausiojo Teismo teisėjų balsų dauguma. Konstitucinio Teismo narių kadencija yra 10 metų. Konstitucinis Teismas iš savo narių 5 metams išrenka Konstitucinio Teismo pirmininką.

3. Konstitucinio Teismo nariu negali būti asmuo, anksčiau ėjęs šias pareigas.

4. Konstitucinio Teismo nariu gali būti Gruzijos pilietis, sulaukęs 30 metų amžiaus ir turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą. Atrankos, skyrimo ir rinkimų procedūros, Konstitucinio Teismo narių kadencijos nutraukimo klausimai, taip pat kiti konstitucinių teisinių procedūrų, Konstitucinio Teismo veiklos klausimai reglamentuoti įstatymo.

5. Konstitucinio Teismo narys naudojasi asmeniniu imunitetu. Konstitucinio Teismo narys negali būti persekiojimas, sulaikytas ar areštuotas, jo buto, automobilio, darbo vietos ar jo asmens krata neleidžiama be Konstitucinio Teismo sutikimo, išskyrus atvejus, kai jis užtinkamas nusikaltimo vietoje, apie tai nedelsiant pranešama Konstituciniam Teismui. Jei Konstitucinis Teismas neduoda sutikimo sulaikyti ar suimti, sulaikytas arba suimtas teisėjas turi būti nedelsiant paleistas.

89 straipsnis

1. Gruzijos Konstitucinis Teismas, gavęs Gruzijos Prezidento, Vyriausybės, ne mažiau kaip vieno penktadalio Parlamento narių, Teismo, aukščiausiųjų Abchazijos ir Adžarijos autonominių respublikų atstovaujamųjų institucijų, savivaldos vienetų atstovaujamųjų institucijų – tarybų, Aukščiausiosios teisingumo tarybos, visuomeninio gynėjo arba piliečio skundą ar konstitucinį pareiškimą, įstatymo nustatyta tvarka.

a) sprendžia dėl įstatymų, Prezidento ir Vyriausybės norminių aktų, aukščiausiųjų Abchazijos Autonominės Respublikos bei Adžarijos Autonominės Respublikos atstovaujamųjų organų norminių aktų konstitucingumo;

b) svarsto ginčus dėl valstybės institucijų kompetencijos klausimų;

c) priima sprendimus dėl politinių piliečių susivienijimų sudarymo ir veiklos konstitucingumo;

d) svarsto ginčus dėl referendumus ir rinkimus apibrėžiančių nuostatų konstitucingumo, taip pat ginčus dėl referendumų ir rinkimų, vykusių šių nuostatų pagrindu, konstitucingumo;

e) sprendžia dėl tarptautinių sutarčių ir susitarimų konstitucingumo;

f) nagrinėja piliečių pareiškimus dėl norminių aktų, susijusių su pamatinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, apibrėžtomis Konstitucijos 2 skirsnyje, kostitucingumo;

f^1) svarsto ginčus dėl Gruzijos konstitucinės teisės pažeidimų, susijusių su Adžarijos Autonominės Respublikos statusu;

g) vykdo kitus įgaliojimus, nustatytus Gruzijos Konstitucijos ir konstitucinių įstatymų.

2. Konstitucinio Teismo sprendimas yra galutinis. Norminis aktas ar jo dalis, pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, nustoja galioti nuo atitinkamo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo.

90 straipsnis

1. Gruzijos Aukščiausiasis Teismas yra kasacinis teismas.

2. Gruzijoje Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai renkami ne trumpesniam nei dešimties metų laikotarpiui Parlamento narių balsų dauguma Gruzijos Prezidento teikimu.

3. Institucijos įgaliojimus, organizacinę Gruzijos Aukščiausiojo Teismo struktūrą ir veiklos procedūras bei Aukščiausiojo Teismo teisėjų įgaliojimų nutraukimą pirma laiko numato įstatymai.

4. Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir nariai naudojasi asmeniniu imunitetu. Baudžiamasis Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir narių persekiojimas, jų sulaikymas ar suėmimas, jų buto, automobilio, darbo vietos ar asmens krata neleidžiama be Parlamento pritarimo, išskyrus atvejus, kai pirmininkas arba teisėjas užtinkamas nusikaltimo vietoje, apie tai nedelsiant pranešama Parlamentui. Jei Parlamentas neduoda sutikimo, sulaikytasis ar suimtasis turi būti nedelsiant paleistas.

91 straipsnis

Neteko galios.

VI SKIRSNIS
VALSTYBĖS FINANSAI IR KONTROLĖ

92 straipsnis

1. Gruzijos Parlamentas kasmet Parlamento narių balsų dauguma priima valstybės biudžeto įstatymą, kurį pasirašo Gruzijos Prezidentas.

2. Valstybės biudžeto įstatymo rengimo ir priėmimo tvarką nustato įstatymai.

93 straipsnis

1. Tik Gruzijos Vyriausybė, su Parlamento komitetais aptarusi pagrindinius biudžeto rodiklius, turi teisę teikti valstybės biudžeto įstatymo projektą Parlamentui.

2. Vyriausybė teikia kitų metų biudžeto projektą Parlamentui ne vėliau kaip likus trims mėnesiams iki biudžetinių metų pabaigos. Kartu su kitų metų biudžeto projektu Vyriausybė teikia einamųjų metų valstybės biudžeto vykdymo ataskaitą. Vyriausybė turi pateikti valstybės biudžeto vykdymo ataskaitą tvirtinti Parlamentui ne vėliau kaip likus penkiems mėnesiams iki biudžetinių metų pabaigos. Jei nesilaikoma valstybės biudžeto vykdymo, Parlamentas netvirtina valstybės biudžeto įvykdymo ataskaitos, Gruzijos Prezidentas sprendžia Vyriausybės atsakomybės klausimą ir per mėnesį informuoja Parlamentą apie savo pagrįstą sprendimą.

3. Biudžeto projekto pakeitimai be Vyriausybės sutikimo neleistini. Vyriausybė turi teisę prašyti Parlamento pritarimo dėl papildomų valstybės išlaidų tik tuomet, jei yra randami papildomi finansavimo šaltiniai.

4. Jei Parlamentas nepriima valstybės biudžeto per 3 mėnesius nuo jo pateikimo, išlaidos padengiamos atsižvelgiant į praėjusių metų biudžetą.

4(1). Parlamentas turi teisę kontroliuoti valstybės biudžeto išlaidų teisėtumą ir tuo atveju, jei yra atskleidžiami pažeidimai, pateikti prašymą dėl laikino biudžeto išlaidų sustabdymo Gruzijos Prezidentui. Pasitvirtinus neteisėtam valstybės biudžeto lėšų švaistymui, Prezidentas priima atitinkamą sprendimą.

5. Įstatymų projektai dėl einamųjų metų valstybės biudžeto išlaidų padidinimo, pajamų sumažinimo ar naujų valstybės finansinių įsipareigojimų prisiėmimo gali būti priimti Parlamento tik gavus Vyriausybės leidimą, o anksčiau minėti įstatymų projektai dėl kitų finansinių metų pagrindinių valstybės biudžeto rodiklių – Vyriausybės ir Parlamento sutarimu.

6. Parlamentas kontroliuoja viešųjų lėšų išlaidas per Valstybės audito (kontrolės) tarnybą.

7. Pamatinius ilgalaikio, stabilaus ekonominio augimo principus nustato įstatymas. Makroekonominių parametrų pažeidimų likvidavmo priemones nustato įstatymas.

94 straipsnis

1. Mokesčių ir rinkliavų mokėjimas yra privalomas, laikantis įstatymų nustatytų kiekybinių rodiklių ir procedūrų.

2. Mokesčių ir rinkliavų įvedimo tvarka bei jų struktūra nustatoma tik įstatymu.

3. Atleisti nuo mokesčių yra leidžiama tik pagal įstatymą.

4. Įvesti visuotinį mokestį, išskyrus akcizus, ar padidinti jau esamų valstybės mokesčių tarifo viršutinę ribą galima tik referendumu, išskyrus įstatymo numatytus atvejus. Tik Vyriausybė turi teisę inicijuoti referendumą.

5. Nauju visuotiniu mokesčiu ar esamo mokesčio tarifo viršutinės ribos didinimu nelaikomas toks naujas mokestis ar jo tarifas, kuris yra alternatyvus jau esamam mokesčiui ar jo tarifui arba jį pakeičia, tuo pat metu nekeisdamas bendros mokesčių naštos.

95 straipsnis

1. Gruzijos finansų ir kredito sistemą užtikrina Gruzijos nacionalinis bankas. Nacionalinis bankas vykdo šalies pinigų politiką, siekiant užtikrinti kainų stabilumą ir finansų sektoriaus stabilų funkcionavimą.

2. Neteko galios.

3. Nacionalinis bankas yra centrinis šalies bankas ir Gruzijos Vyriausybės bankas bei jos fiskalinis agentas.

4. Nacionalinio banko veikla nepriklausoma. Teisės ir pareigos, veiklos tvarka ir nepriklausomumo garantijos nustatomos įstatymu.

5. Pinigų ir piniginio vieneto pavadinimai nustatomi įstatymu. Tik Nacionalinis bankas turi teisę vykdyti pinigų politiką.

96 straipsnis

1. Aukščiausiasis Gruzijos nacionalinio banko organas yra Nacionalinio banko taryba. Nacionalinio banko tarybos nariai renkami Parlamento narių balsų dauguma 7 metų kadencijai Gruzijos Prezidento teikimu. Nacionalinio banko tarybos narius galima atleisti tik Parlamento sprendimu, atsižvelgiant į Konstitucijos 64 straipsnio reikalavimus.

2. Nacionalinio banko pirmininkas skiriamas ir atleidžiamas iš pareigų Gruzijos Prezidento Nacionalinio banko tarybos teikimu.

3. Nacionalinis bankas atskaitingas Parlamentui ir kasmet pateikia savo veiklos ataskaitą.

97 straipsnis

1. Valstybinė audito tarnyba prižiūri valstybės lėšų ir kitų materialinių vertybių naudojimą. Šiai institucijai taip pat leidžiama atlikti kitų valstybinių institucijų fiskalinę bei ekonominės veiklos kontrolę, teikti siūlymus Parlamentui dėl mokestinių teisės aktų tobulinimo.

2. Valstybinės audito tarnybos veikla nepriklausoma. Institucija yra atskaitinga Parlamentui. Valstybinės audito tarnybos pirmininkas renka-

mas Parlamento narių balsų dauguma 5 metų kadencijai Gruzijos Parlamento Pirmininko teikimu. Jo atleidimo iš pareigų pagrindai ir procedūros nustatyti Konstitucijos ir įstatymų.

3. Valstybinė audito tarnyba du kartus per metus teikia ataskaitą Parlamentui dėl Vyriausybės išlaidų, pateikiant preliminarią ir galutinę biudžeto vykdymo ataskaitas, institucija taip pat kartą per metus pateikia savo veiklos ataskaitą.

4. Valstybinės audito tarnybos įgaliojimai, organizacija, veiklos tvarka ir garantijos nustatomos įstatymu.

5. Kitos valstybės kontrolės institucijos steigiamos pagal įstatymus.

VII SKIRSNIS
VALSTYBĖS GYNYBA

98 straipsnis

1. Gynybinis karas yra suvereni Gruzijos teisė.

2. Gruzija turi ginkluotąsias pajėgas šalies nepriklausomybei, suverenitetui ir teritoriniam šalies vientisumą ginti, savo tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti.

3. Ginkluotųjų pajėgų rūšis ir sudėtį nustato įstatymas. Ginkluotųjų pajėgų struktūrą tvirtina Gruzijos Prezidentas, o kiekybinę sandarą Nacionalinio saugumo tarybos teikimu – Parlamentas visų Parlamento narių balsų dauguma.

99 straipsnis

1. Siekiant sukurti karinę infrastruktūrą ir organizuoti šalies gynybą, įkuriama Nacionalinio saugumo taryba, kuriai vadovauja Gruzijos Prezidentas.

2. Nacionalinio saugumo tarybos sudėtis, įgaliojimai ir veikla nustatoma įstatymu.

100 straipsnis

1. Gruzijos Prezidentas priima sprendimą dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo ir per 48 valandas pateikia Parlamentui tvirtinti. Neleistina panaudoti ginkluotųjų pajėgų vykdant prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus be Gruzijos Parlamento sutikimo.

2. Ypatingais įstatymo numatytais atvejais sprendimą dėl kitos šalies ginkluotųjų pajėgų įvedimo, panaudojimo ar perdislokavimo valstybės gy-

nybos tikslais priima Gruzijos Prezidentas. Sprendimas turi būti nedelsiant pateiktas Parlamentui tvirtinti ir turi būti vykdomas gavus Parlamento pritarimą.

101 straipsnis

1. Gruzijos gynyba yra kiekvieno Gruzijos piliečio pareiga.

2. Ginti šalį ir atlikti karinę tarnybą pagal savo pajėgumus yra kiekvieno piliečio pareiga. Karinės tarnybos atlikimo formą nustato įstatymas.

VII[1] SKIRSNIS
VIETOS SAVIVALDA

101[1] straipsnis

1. Vietos savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų steigimo ir veiklos tvarką nustato organinis įstatymas. Vietos savivaldos vykdomosios institucijos atskaitingos atstovaujančiosioms institucijoms.

2. Atstovaujamasis vietos savivaldos organas Taryba yra renkama iš Gruzijos piliečių, registruotų savivaldos vienetų teritorijoje, remiantis tiesiogine, universalia ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu.

3. Savivaldos vienetų steigimo, panaikinimo ar jų administracinių ribų keitimo tvarką reglamentuoja organinis įstatymas. Prieš panaikinant savivaldos vienetą ar keičiant jo administracines ribas, turi vykti konsultacijos su tuo savivaldos vienetu.

101[2] straipsnis

1. Vietos savivaldos įgaliojimai atskirti nuo valstybinių institucijų įgaliojimų. Savivaldos vienetas turi savo ir jam deleguotus įgaliojimus. Vietos savivaldos kompetencijos ir pagrindinius jos nustatymo principus numato organinis įstatymas.

2. Savivaldos vienetas vykdo savo įgaliojimus pagal Gruzijos įstatymus, savarankiškai ir savo atsakomybe. Įstatymo nustatyta jo kompetencija yra išskirtinė.

3. Savivaldos vienetas turi teisę savo nuožiūra spręsti bet kokį klausimą, kuris pagal Gruzijos teisę nėra priskiriamas kitos institucijos kompetencijai ir nėra draudžiamas įstatymu.

4. Valstybinėms institucijoms leidžiama deleguoti įgaliojimus savivaldos vienetams teisinių aktų, taip pat sutarčių pagrindu, tik perduodant materialinius ir finansinius išteklius, kurių dydžio apskaičiavimo tvarką nustato įstatymas.

101³ straipsnis

1. Vietos valdžia turi savo turtą ir finansus.

2. Sprendimai, priimami savivaldos vieneto pagal kompetenciją, yra privalomi savivaldos vieneto teritorijoje.

3. Vietos valdžios institucijos savo veiklą vykdo taip, kaip nurodyta įstatyme. Valstybinės priežiūros tikslas yra užtikrinti vietinės savivaldos normatyvinių aktų atitiktį Gruzijos teisės aktams ir tinkamai įgyvendinti suteiktus įgaliojimus. Valstybės kontrolė turi būti proporcinga jos tikslams.

VIII SKIRSNIS
KONSTITUCIJOS PERŽIŪRA

102 straipsnis

1. Pateikti įstatymo projektą dėl visos ar dalies Konstitucijos keitimo turi teisę:

a) neteko galios;

b) daugiau kaip pusė visų Parlamento narių;

c) ne mažiau kaip 200 000 rinkėjų.

2. Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo pateikiamas Parlamentui, kuris skelbia viešas diskusijas šiuo klausimu. Parlamentas pradeda diskusijas dėl įstatymo projekto per mėnesį po jo paskelbimo.

3. Įstatymo projektas dėl dalinio Konstitucijos keitimo laikomas priimtu, jei dviejose iš eilės vykstančiose sesijose, tarp kurių ne mažesnė negu trijų mėnesių pertrauka, jį remia ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai visų Gruzijos Parlamento narių.

4. Sprendimą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo ir oficialiai paskelbia Gruzijos Prezidentas laikantis Konstitucijos 68 straipsnyje numatytos procedūros.

103 straipsnis

Paskelbus nepaprastąją ar karo padėtį, Konstitucijos keitimas stabdomas iki nepaprastosios ar karo padėties atšaukimo.

IX SKIRSNIS
PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

104 straipsnis

1. Gruzijos Konstitucija įsigalioja nuo išrinkto Prezidento ir Gruzijos Parlamento įgaliojimų pripažinimo dienos.

2. 49, 50 ir 70 Konstitucijos straipsniai įsigalioja nuo Konstitucijos paskelbimo.

104[1] straipsnis

1. Konstitucijos 49 straipsnio ir Konstitucijos 58 straipsnio 1 dalies 1 punktas įsigalioja priėmus atitinkamus Gruzijos įstatymo „Gruzijos rinkimų kodeksas“ pakeitimus ir papildymus.

2. Pasibaigus 2004 metais išrinkto Gruzijos Parlamento įgaliojimams, jo sudėtis, taip pat frakcijai sudaryti būtinas Parlamento narių skaičius nustatomas pagal šios sudėties Parlamento išrinkimo metu galiojusius įstatymus.

3. 2008 metais eiliniai Gruzijos Parlamento rinkimai vyksta gegužės mėnesį. Gruzijos Prezidentas nustato rinkimų datą prieš 60 dienų iki rinkimų.

104[2] straipsnis

Gruzijos Parlamento nario įgaliojimai atkuriami 2008 metų gegužės 21 dieną. Parlamento rinkimuose pagal proporcinę rinkimų sistemą išrinktiems nariams, kuriems Gruzijos Parlamento nutarimu pagal Konstitucijos 54 straipsnio 2 skirsnio a dalį buvo pirma laiko nutraukti įgaliojimai, jeigu dar nėra pripažinti juos pakeitusių Parlamento narių įgaliojimai, ir kurie dėl to pareikš sutikimą iki 2010 m. sausio 1 d.

104[3] straipsnis

1. Neeilinius vietos savivaldos rinkimus organizuoti ne vėliau kaip iki 2010 metų birželio 1 dienos.

2. Tbilisio miesto mero rinkimus organizuoti visuotinus, lygia, tiesioginių rinkimų teise, esant slaptam balsavimui, šio straipsnio pirmame punkte nurodytais terminais.

3. Rinkimų datą, nurodytų šio straipsnio pirmame ir antrame punktuose, nustato Gruzijos Prezidentas ne vėliau kai 60 dienų iki rinkimų.

4. Mėnesio laikotarpyje, įsigaliojus šio straipsnio nuostatoms Gruzijos Parlamentas patvirtina būtinus teisės aktus šio straipsnio nuostatoms įgyvendinti.

104[4] straipsnis

1. Iki 2014 metų sausio 1 dienos teisę dalyvauti Parlamento ir Prezidento rinkimuose, bei balsuoti turi teisę sulaukę atitinkamo amžiaus, kaip ir Gruzijos piliečiai, asmenys gimę ir paskutinius 5 metus pastoviai gyve-

nantys Gruzijoje ir šio straipsnio nuostatų įsigaliojimo momentu, turintys vienos iš Europos Sąjungos valstybių pilietybę.

2. Šio straipsnio numatytais atvejais, netaikomi apribojimai numatyti Konstitucijos 29 straipsnio 11 punkte.

105 straipsnis

1. Teisę dalyvauti 1995 metų rinkimuose turi įstatymo nustatyta tvarka įregistruota politinė sąjunga, kurios iniciatyva patvirtinta bent 50 000 parašų, arba kuri Konstitucijos priėmimo dieną Parlamente turėjo savo atstovą.

2. Rinkimai pagal proporcinę sistemą vykdomi pagal vientisą partinį sąrašą.

3. Politinis susivienijimas ar rinkimų blokas turi teisę mažoritarinei rinkimų apygardai pateikti jau esančio partijos sąraše kandidato į parlamentą kandidatūrą.

4. Išrinktu mažoritarinėje rinkimų apygardoje laikomas kandidatas, gavęs daugumą rinkėjų balsų, bet nemažiau kaip vieną trečiąją nuo visų dalyvavusių rinkimuose rinkėjų balsų.“

5. Jeigu pirmame ture nė vienas iš kandidatų nesurinko reikiamo skaičiaus balsų, organizuojamas antras turas, kuriame dalyvauja du kandidatai, surinkę daugiausiai rinkėjų balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugumą rinkėjų balsų.

6. Šis straipsnis įsigalioja nuo Konstitucijos paskelbimo ir galioja iki išrinkto naujojo Parlamento galių pripažinimo.

106 straipsnis

1. Po Konstitucijos įsigaliojimo teisinę galią turi tik teisės aktas ar jo dalis, neprieštaraujanti Konstitucijai.

2. Per dvejus metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo Gruzijos Prezidentas ir Gruzijos Parlamento Pirmininkas užtikrina viešą norminių aktų, priimtų iki Konstitucijos įsigaliojimo, registraciją ir jų suderinamumą su Konstitucija ir įstatymais.

3. Per dvejus metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo Parlamentas priima Konstitucijoje numatytus įstatymus arba patvirtina šios srities norminių aktų teisėtumą.

107 straipsnis

1. Kol pagal Konstituciją nebus priimti organiniai įstatymai dėl teismų sandaros, galioja jau veikiantys įstatymai dėl teismų sandaros.

2. Antroji ir trečioji Konstitucijos 18 straipsnio pastraipos įsigalioja priėmus atitinkamus baudžiamojo kodekso procesinius teisės aktus.

3. Konstitucinio teismo įstatymas priimamas iki 1996 metų vasario 1 dienos.

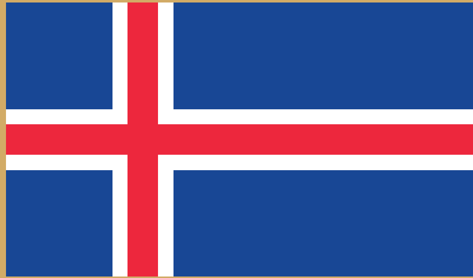
108 straipsnis

Siekiant visoje Gruzijos teritorijoje atkurti jurisdikciją Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalis gali būti atitinkamai keičiama ar papildoma išimties tvarka, neteikiant įstatymo projekto dėl Konstitucijos keitimo viešam svarstymui.

109 straipsnis

1. Konstituciją, priimtą pagal nustatytą procedūrą, pasirašo ir oficialiai paskelbia Gruzijos valstybės vadovas.

2. Gruzijos Parlamento ir Konstitucinės komisijos nariai pasirašo Konstitucijos tekstą. Po Konstitucijos įsigaliojimo, bent jau per metus, Konstitucijos tekstas turi būti prieinamas visose Gruzijos vietos valdžios institucijose, kad gyventojai galėtų susipažinti su jo turiniu.

ISLANDIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Po daugiau nei šimtą metų trukusios taikios kovos už nepriklausomybę 1918 m. Islandija buvo paskelbta nepriklausoma karalyste, asmenine unija susijusia su Danija, ir 1920 m. priėmė Islandijos Karalystės Konstituciją (isl. *Stjórnarskrá konungsríkisins Íslands*). Pagal šią Konstituciją šalį valdė Danijos ir Islandijos Karalius. Nuo Islandijos paskelbimo karalyste 1918 m. jos sostas priklausė Danijos ir Islandijos Karaliui Christianui X. Danijos kompetencijai priklausė Islandijos užsienio politikos ir gynybos klausimai. Visų kitų administracinių klausimų sprendimas priklausė vietos valdžios institucijų kompetencijai. Islandijos parlamentas rinkdavo šalies premjerą, kuris formuodavo vyriausybę.

1941 m. kovo mėnesį Altingas (isl. *Alþingi* – parlamentas) nusprendė vieneriems metams išrinkti Regentą, kuris turėtų veikti kaip suverenas ir vykdyti karaliaus funkcijas, laikinai prisiimtas Vyriausybės, kai Vokietijai okupavus Daniją ryšiai tarp Islandijos ir Danijos buvo nutraukti. Parlamentas taip pat priėmė sprendimą po sutarties dėl unijos su Danija oficialaus anuliavimo paskelbti Islandiją respublika. 1941 m. birželio 17 d. Altingas Regentu išrinko Sveinną Björnssoną, buvusį Islandijos ambasadorių Danijoje.

1943 m. gruodžio mėnesį baigė galioti 1918 m. pasirašyta sutartis dėl Danijos ir Islandijos unijos. 1944 m. birželio 16 d. Islandijos parlamentas nusprendė, kad sutartis dėl unijos su Danija jau nebeturi juridinės galios. Birželio 17 d. Altingas priėmė naują, iki šiol galiojančią, Konstituciją, parengtą remiantis 1920 m. Konstitucijos modeliu, nustatydamas naujas nuostatas, susijusias su nauju – respublikos – statusu, tokias kaip Prezidento rinkimai vietoj monarcho rinkimų ir kitas. Birželio 18 d. Altingo nariai ir Islandijos vyskupas 25 000 žmonių akivaizdoje paskelbė r*espublikinės valstybės* valdymo *formos* įvedimą šalyje. Birželio 17 d. (Konstitucijos priėmimo diena) laikoma Islandijos Nepriklausomybės diena.

Ratifikuota Konstitucija iš dalies keista keletą kartų. Daugiausiai pakeitimų buvo susiję su rinkimų apygardų struktūra ir balsavimo teise.

1988 m. rinkimų teisę turinčių asmenų amžiaus cenzas buvo sumažintas iki 18 metų.

1991 m. buvo reorganizuotas Altingo darbas. Dvejų rūmų parlamentas[1] reorganizuotas į vienų rūmų, Konstitucijos 32 straipsnio formuluotę, numačiusią „Aukštuosius ir Žemuosius rūmus“, pakeitus nuostata „Altingo sesijos vyksta vienuose rūmuose“. Kartu su šiuo straipsniu atitinkamai buvo pakeisti ir Konstitucijos 8, 11, 38, 39, 42, 49, 52–58 bei 79 straipsniai. Įstatymu Nr. 56 buvo atlikta ir kitų Konstitucijos pakeitimų.

Svarbūs Konstitucijos pakeitimai, susiję su žmogaus teisėmis, buvo priimti 1995 m. Šiais pakeitimais buvo performuluotos konstitucinės žmogaus teisių nuostatos nekeičiant žmogaus teisių turinio nei jų sampratos. Tokie pakeitimai padaryti atsižvelgiant į tris pagrindinius motyvus. Pirma, žmogaus teisių nuostatos buvo suformuluotos nuosekliau ir aiškiau, siekiant geresnės žmogaus teisių apsaugos. Antra, modernizuotos daugumos straipsnių formuluotės siekiant jų aiškumo, mat dauguma jų buvo nepakitę nuo 1874 m., kai jos buvo įtvirtintos pirmojoje šalies Konstitucijoje. Ir trečia, žmogaus teisių nuostatos buvo iš naujo įvertintos atsižvelgiant į tarptautinius Islandijos įsipareigojimus žmogaus teisių srityje – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pasirašymą, prisijungimą prie Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (prisijungimo metu šis klausimas nebuvo sprendžiamas). Atskiru Įstatymu Nr. 100 buvo pakeistas pernelyg detalus Konstitucijos 43 straipsnis dėl valstybės finansinių ataskaitų audito – Konstitucijos tekste pakako numatyti bendrą principą, detalų reglamentavimą paliekant įstatymui.

Galiausiai, 1999 m. rinkimų sistema buvo pakeista dar kartą.

2008 m. kilus pasaulinei finansų krizei ir žlugus Islandijos finansų sistemai, nuspręsta parengti naują Konstituciją, kuri išlaisvintų šalį iš tarptautinės finansų valdžios ir virtualių pinigų, į jos kūrimo procesą aktyviai įtraukiant šalies gyventojus. Pagrindinio įstatymo projektą rašė 950 paprastų žmonių, kuriuos Nacionalinė Asamblėja 2010 m. išrinko atsitiktinės atrankos būdu. Galutiniam Konstitucijos tekstui parengti Islandijos tauta išrinko Konstitucinę Tarybą. Ją sudarė 25 piliečiai, išrinkti iš 522 jokioms politinėms partijoms nepriklausančių pilnamečių Islandijos piliečių, kurių kiekvieną rekomendavo mažiausiai trisdešimt žmonių. Baigus pagrindinio įstatymo rengimo darbus naujos Konstitucijos projektui rinkėjai pritarė patariamajame

[1] Dvejų rūmų parlamentas buvo istoriškai paveldėtas nuo unijos su Danija laikų, kai Aukštųjų Rūmų narius skirdavo karalius. Nuo 1934 m. visi parlamento nariai buvo renkami tuose pačiuose rinkimuose tokiu pačiu būdu. Tuomet jungtinis Altingas būdavo padalijamas į dvejus rūmus remiantis politinių partijų valia.

referendume, vykusiame 2012 m. spalio 20 d. Konstitucijos projektui pritarė daugiau nei 80 procentų islandų iš 66 procentų, dalyvavusiųjų referendume. Tačiau, priešingai nei buvo tikėtasi, parlamentas, nesutardamas tiek dėl atskirų nuostatų, tiek ir dėl paties priimamo *dokumento* bei naujos valstybės valdžios sąrangos sistemos *veikimo*[2], dar nepritarė projektui[3].

1944 m. birželio 17 d. priimta Islandijos Respublikos Konstitucija (isl. *Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands*) – pagrindinis valstybės įstatymas, rašytinis dokumentas, kuriame apibrėžiamos valdžios institucijos ir santykiai tarp jų, piliečių teisės ir laisvės.

Konstitucija nėra didelės apimties – ji susideda iš septyniuose skyriuose išdėstytų 79 straipsnių, pradedant valstybės valdymo, valstybės institucijų veiklos nuostatomis, detaliai nustatant vyriausybinių institucijų kasdienės veiklos principus ir baigiant žmogaus teisių apsaugos nuostatomis.

Konstitucijos 62 straipsnis nustato, kad Evangelikų liuteronų bažnyčia yra valstybinė Bažnyčia Islandijoje ir yra remiama ir ginama valstybės, tačiau garantuojama religijos laisvė.

Visi asmenys turi teisę burtis į religines bendrijas ir praktikuoti savo religiją atsižvelgiant į asmeninius įsitikinimus. Deklaravus gyvenamąją vietą galima tapti Islandijoje registruotų religinių organizacijų nariu. Asmuo yra laisvas ir nedalyvauti religinių bendrijų veikloje. Konstitucijos 64 straipsnis numato, jog asmuo, kuris nėra jokios religinės bendrijos narys, moka Islandijos universitetui įmokas, kokias jis mokėtų religinei bendrijai būdamas jos nariu.

VII Konstitucijos skyrius skirtas žmogaus teisėms. Pagal Konstituciją visi yra lygūs prieš įstatymą ir naudojasi lygiomis žmogaus teisėmis nepriklausomai nuo lytinės orientacijos, religijos, įsitikinimų, tautybės, rasės, odos spalvos, ekonominės padėties, kilmės ar užimamos padėties. Konstitucija suteikiamos garantijos sulaikymo atveju, nustatoma teisė į nuosavybės ir būsto neliečiamybę, uždraudžiamas priverstinis ar privalomasis darbas, numatoma saviraiškos ir minties, judėjimo laisvė, asociacijų ir taikių susirinkimų teisė. Konstitucijos 69 straipsniu draudžiama mirties bausmė

---

[2] Konstitucijos projekto tekstas prasideda žodžiais „Mes, Islandijos žmonės, norime sukurti teisingą visuomenę, kurioje kiekvienas iš mūsų turės lygias teises prie bendro stalo“. Konstitucijos projekte numatyta, kad salos gamtiniai ištekliai yra išimtinė visuomenės nuosavybė. Straipsnis, pavadintas „Atvira informacija ir pasitikėjimas“, įpareigoja Vyriausybę skelbti visus darbo dokumentus visiems prieinamu būdu, jei tai nėra valstybės paslaptis. Be to, Konstitucija įpareigoja valdžią dirbti ne tik žmogaus, bet ir žemės bei biosferos gerovei.

[3] Procedūra numatyta Konstitucijos 79 straipsnyje.

bei galimybė ją numatyti įstatymu. Islandijos Konstitucija nustato, jog moterys ir vyrai turi visiškai lygias teises.

Siūlymai pakeisti ar papildyti Konstituciją gali būti teikiami eilinėse ar neeilinėse Altingo sesijose. Jeigu pasiūlymas priimamas, Altingas nedelsiant paleidžiamas ir rengiami visuotiniai rinkimai. Jeigu po jų naujos sudėties Altingas priima rezoliuciją nepakeistą, ją patvirtina Respublikos Prezidentas ir ji įsigalioja kaip konstitucinis įstatymas. Altingo priimta pataisa dėl Bažnyčios statuso, nustatyto Konstitucijos 62 straipsnyje, teikiama referendumui. Referendume visi asmenys, turintys rinkimų teisę, slaptu balsavimu gali jai pritarti ar ją atmesti.

Islandija yra parlamentinė demokratinė respublika. Ji savarankiškai tvarko savo vidaus ir užsienio reikalus šalies valdyme dalyvaujant visiems piliečiams.

Islandija – unitarinė valstybė, suskirstyta į 8 administracinius vienetus.

Islandijos Konstitucijos 2 straipsnis nustato, jog įstatymų leidžiamosios valdžios galios priklauso Altingui ir Islandijos Respublikos Prezidentui. Vykdomąją valdžią įgyvendina Prezidentas ir Vyriausybė. Teisminę valdžią vykdo teismai.

Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Altingui – vienų rūmų[4] parlamentui, kurį sudaro 63 nariai, renkami ketveriems metams proporcinio atstovavimo pagrindu. Kiekvienas nepriekaištingos reputacijos pilietis, turintis teisę balsuoti rinkimuose į Altingą, išskyrus Prezidentą ir Aukščiausiojo Teismo teisėjus, gali būti išrinktas į Altingą. Balsavimo teisę turi 18 metų sulaukę Islandijos piliečiai. Nuolatinė gyvenamoji vieta Islandijoje rinkimų metu taip pat gali būti laikoma būtina balsavimo teisės sąlyga. Rinkimų metu šalis padalijama į 6 arba 7 rinkimų apygardas.

Altingas yra neliečiamas. Niekas negali pažeisti jo nustatytos tvarkos ar užkirsti kelią jo veiklai.

Parlamento nario ar ministro pateiktą teisės akto projektą Altingas privalo svarstyti. Altingas gali priimti sprendimą tik po trijų svarstymų ir tik tuomet, kai posėdžio metu yra ir balsavime dalyvauja daugiau negu pusės jo narių kvorumas. Altingo priimtas įstatymas teikiamas Respublikos Prezidentui tvirtinti ne vėliau kaip per dvi savaites nuo jo priėmimo. Toks patvirtinimas suteikia įstatymui juridinę galią. Prezidento nepatvirtintas įstatymas vis tiek įsigalioja, tačiau kuo skubiau yra teikiamas tvirtinti ar

[4] Iki 1991 m., kai parlamento rūmai buvo sujungti, Altingas veikė kaip dvejų rūmų parlamentas.

atmesti asmenims, turintiems aktyviąją rinkimų teisę, slaptu balsavimu. Atmestas įstatymas netenka galios, o patvirtintas lieka galioti.

Islandijos Prezidentas yra valstybės vadovas ir atstovauja Islandijai tarptautiniuose santykiuose. Prezidentas pasirašo sutartis su kitomis valstybėmis, tačiau negali sudaryti sutarčių, kuriose atsisakoma teisių į teritoriją ar teritorinius vandenis arba nustatomi servitutai teritorijoms ar teritoriniams vandenims, arba kurios reikalauja valstybinės santvarkos pakeitimų be Altingo pritarimo.

Pagal Konstituciją Prezidentas vykdomosios valdžios įgaliojimus deleguoja vyriausybinėms institucijoms. Prezidentas renkamas ketveriems metams visuotiniu balsavimu paprasta balsų dauguma. Bet kuris asmuo, kuriam sukakę ne mažiau kaip trisdešimt penkeri metai ir kuris atitinka reikalavimus, būtinus balsuoti rinkimuose į Altingą, išskyrus gyvenamosios vietos reikalavimą, turi teisę būti išrinktas Prezidentu. Prezidento kadencijų skaičius neribojamas.

Nesant Prezidento jo pareigas vykdo Ministras Pirmininkas, Altingo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Vykdomąją valdžią įgyvendina Vyriausybė, kurios kadencija trunka ketverius metus ir kurios formavimas nesiejamas su Prezidento rinkimais. Ministrą Pirmininką ir ministrus[5] skiria Prezidentas. Formaliai Prezidentas turi visišką veiksmų laisvę formuojant Vyriausybę. Tačiau paprastai po Altingo rinkimų Ministru Pirmininku skiriamas partijos, gavusios daugiausia balsų, lyderis, ir Vyriausybė formuojama koalicijos pagrindu. Ministrų kabinetas dirba iki kitų visuotinių Altingo rinkimų arba iki naujos Vyriausybės suformavimo.

Ministrai yra atsakingi už visus vykdomosios valdžios teisės aktus. Jie dalyvauja ir Altingo posėdžiuose, tačiau, jei nebuvo išrinkti į Altingą, neturi teisės balsuoti priimant sprendimus.

Teismai Islandijoje atlieka teisingumo vykdymo funkcijas. Be to, teismai atlieka ir valstybės institucijų kontrolės funkciją. Teismai taip pat nustato, ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, ir taiko įstatymus priimdami administracinius sprendimus. Remiantis Konstitucijos 59 straipsniu teismų sistemos organizaciją Islandijoje nustato įstatymas. Teismų sistema Islandijoje yra dviejų lygių. Ją sudaro Aukščiausiasis Teismas (isl. *Hæstiréttur*), kuris taip pat veikia ir kaip konstitucinis teismas, ir apylinkių teismai.

---

[5] Švietimo, mokslo ir kultūros ministrą, aplinkos ir gamtos išteklių ministrą, finansų ir ekonomikos reikalų ministrą, užsienio reikalų ministrą, pramonės ir inovacijų ministrą, vidaus reikalų ministrą ir sveikatos apsaugos ministrą.

Aukščiausiasis Teismas buvo įkurtas remiantis Įstatymu Nr. 22/1919 ir savo pirmąjį posėdį surengė 1920 m. vasario 16 d. Teisme dirba devyni teisėjai. Aukščiausiojo Teismo teisėjai išsirenka pirmininką ir pirmininko pavaduotoją dvejų metų kadencijai. Pagal Konstitucijos 8 straipsnį Aukščiausiojo Teismo pirmininkas yra vienas iš trijų asmenų[6], vykdančių valstybės Prezidento įgaliojimus, jeigu Respublikos Prezidento pareigos lieka neužimtos arba jeigu Prezidentas negali vykdyti savo pareigų dėl išvykimo į užsienį, ligos ar kitokių priežasčių.

Aukščiausiojo Teismo jurisdikcija apima visus teisinius klausimus. Bylas nagrinėja trijų arba penkių teisėjų kolegija. Ypač svarbioms byloms nagrinėti Aukščiausiojo Teismo pirmininkas gali sudaryti septynių teisėjų kolegiją. Paprastai Aukščiausiojo Teismo posėdžiai yra vieši ir bylų nagrinėjimas vyksta *žodinio* proceso tvarka. Bylos nagrinėjimo procesui vadovauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas arba, jam nedalyvaujant, Aukščiausiojo Teismo pirmininko pavaduotojas. Jei nė vienas iš jų nedalyvauja bylos nagrinėjime, bylos nagrinėjimo procesui vadovauja vyriausias teisėjas. Kiekviena šalis turi teisę kalbėti du kartus, tačiau pirmininkaujantis teisėjas gali apriboti kalbėjimo laiką. Pasibaigus bylos nagrinėjimui teisėjai uždarame posėdyje priima sprendimą balsuodami. Aukščiausiojo Teismo teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl priimto sprendimo, turi teisę raštu išdėstyti motyvuotą atskirąją nuomonę. Teismo sprendimai skelbiami teismo salėje nustatytu laiku kiekvieną ketvirtadienį arba kitą artimiausią darbo dieną, jei ketvirtadienis yra nedarbo diena. Balsu perskaičius bylos sprendimą, t. y. po sprendimo paskelbimo, visi Aukščiausiojo Teismo sprendimai yra skelbiami pagrindiniame Teismo interneto puslapyje.

Aštuoni apylinkės teismai yra baudžiamųjų ir civilinių bylų pirmosios instancijos teismai Islandijoje.

Teismai yra nepriklausomi nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, eidami savo pareigas teisėjai vadovaujasi tik įstatymu.

Konstitucijos 60 straipsnis nustato, jog teisėjai sprendžia visus ginčus dėl valstybės valdžios institucijų ir pareigūnų kompetencijos. Tačiau asmuo, laukiantis teismo sprendimo atitinkamu klausimu, negali laikinai nevykdyti apskųsto valstybės valdžios institucijų ir pareigūnų sprendimo.

Islandijoje konstitucinė justicija pripažįstama kaip viena iš teismų funkcijų, neišskiriant konstitucinio teisingumo iš įprasto teisingumo mechanizmo. Pagal istoriškai nusistovėjusį teisinį paprotį teisės aktų konstitucingumo klausimą sprendžia Aukščiausiasis Teismas.

[6] Kiti du yra Ministras Pirmininkas ir Altingo Pirmininkas.

ISLANDIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[7]

Priimta 1944 m. birželio 17 d.

I.

1 straipsnis

Islandija yra parlamentinė Respublika.

2 straipsnis

Altingas ir Islandijos Prezidentas kartu vykdo įstatymų leidžiamąją valdžią. Prezidentas ir kitos vyriausybinės institucijos, nurodytos šioje Konstitucijoje ir kituose įstatymuose, įgyvendina vykdomąją valdžią. Teisėjai vykdo teisminę valdžią.

II.

3 straipsnis

Islandijos Prezidentą renka Tauta.

4 straipsnis

Bet kuris asmuo, kuriam sukakę ne mažiau kaip trisdešimt penkeri metai ir kuris atitinka reikalavimus, būtinus balsuoti rinkimuose į Altingą, išskyrus gyvenamosios vietos reikalavimą, turi teisę būti išrinktas Prezidentu.

5 straipsnis

Prezidentą tiesioginiu, slaptu balsavimu renka visi, turintys teisę balsuoti rinkimuose į Altingą. Kandidatą į Prezidentus siūlo ne mažiau kaip 1 500 ir ne daugiau kaip 3 000 rinkėjų. Surinkęs daugiausia balsų kandi-

[7] Islandijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Islandijos Vyriausybės interneto puslapyje http://www.government.is/constitution/, išversta iš anglų kalbos.

datas, jeigu jų yra daugiau nei vienas, yra laikomas teisėtai išrinktu Prezidentu. Jeigu yra tik vienas kandidatas, jis laikomas išrinktu be balsavimo.

Kitos nuostatos dėl Prezidento kandidatūros ir rinkimų numatomos įstatymu ir jame gali būti nustatyta, kad tam tikras siūlančių kandidatą į Prezidentus rinkėjų skaičius kiekviename šalies ketvirtadalyje turi būti proporcingas jame gyvenančių rinkėjų skaičiui.

6 straipsnis

Prezidento kadencija prasideda rugpjūčio 1 d. ir baigiasi po ketverių metų liepos 31 d. Prezidento rinkimai vykdomi metų, kuriais baigiasi kadencija, birželį arba liepą.

7 straipsnis

Jeigu Prezidentas miršta ar atsistatydina iš pareigų nepasibaigus jo kadencijai, naujas Prezidentas renkamas laikotarpiui, pasibaigsiančiam ketvirtaisiais metais nuo išrinkimo, liepos 31 d.

8 straipsnis

Jeigu Respublikos Prezidento pareigos lieka neužimtos arba jeigu Prezidentas negali vykdyti savo pareigų dėl išvykimo į užsienį, ligos ar kitokių priežasčių, Ministras Pirmininkas, Altingo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas vykdo prezidento įgaliojimus. Altingo Pirmininkas pirmininkauja posėdžiams. Jei jų nuomonės nesutampa, klausimas sprendžiamas balsų dauguma.

9 straipsnis

Respublikos Prezidentas negali būti Altingo nariu ar dirbti apmokamą darbą bet kokioje viešojoje įstaigoje ar privačioje įmonėje.

Išmokos iš valstybės lėšų Prezidentui ar asmenims, vykdantiems Prezidento įgaliojimus, nustatomos įstatymu. Šios išmokos Prezidentui jo kadencijos metu negali būti sumažintos.

10 straipsnis

Prieš pradėdamas eiti savo pareigas Prezidentas prisiekia arba pasižada laikytis Konstitucijos. Ši priesaika ar pasižadėjimas pasirašomi dviem identiškais egzemplioriais. Vienas egzempliorius saugomas Altinge, o kitas – nacionaliniame archyve.

11 straipsnis

Respublikos Prezidentas negali būti laikomas atsakingu už vykdomosios valdžios aktus. Ši nuostata taikoma ir asmenims, vykdantiems Prezidento įgaliojimus.

Prezidentas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik esant Altingo sutikimui.

Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų nepasibaigus jo kadencijai, jeigu tam pritariama balsų dauguma referendume, surengtame remiantis rezoliucija, priimta trijų ketvirtadalių Altingo narių balsų dauguma. Referendumas turi būti surengtas per du mėnesius nuo Altingo rezoliucijos priėmimo dienos. Prezidentas negali vykdyti savo pareigų nuo rezoliucijos priėmimo Altinge momento iki tol, kol nebus paskelbti referendumo rezultatai.

Jeigu Altingo rezoliucija nepatvirtinama referendume, Altingas nedelsiant paleidžiamas ir skelbiami nauji rinkimai.

12 straipsnis

Respublikos Prezidento rezidencija yra Reikjavike arba šalia Reikjaviko.

13 straipsnis

Prezidentas savo įgaliojimus įgyvendina per ministrus.

Vyriausybės buveinė yra Reikjavike.

14 straipsnis

Ministrai yra atsakingi už visus vykdomosios valdžios aktus. Ministrų atsakomybę nustato įstatymas. Altingas gali skelbti apkaltą ministrams už jų veiklą, susijusią su oficialių pareigų vykdymu. Tokie atvejai žinybingi Apkaltos teismui.

15 straipsnis

Prezidentas skiria ministrus ir juos atleidžia. Jis nustato jų skaičių ir apibrėžia veiklos sritis.

16 straipsnis

Valstybės Tarybą sudaro Respublikos Prezidentas ir ministrai, o jai pirmininkauja Prezidentas.

Valstybės Taryboje Prezidentui teikiami svarstyti įstatymai ir svarbios Vyriausybės priemonės.

17 straipsnis

Ministrų posėdžiai rengiami naujų teisės aktų pasiūlymams ir svarbiems valstybės reikalams aptarti. Ministrų posėdžiai taip pat rengiami vieno iš ministrų reikalavimu. Posėdžiams pirmininkauja Respublikos Prezidento Ministru Pirmininku paskirtas ministras.

18 straipsnis

Ministras, pasirašęs teisės aktą, pateikia jį tvirtinti Prezidentui.

19 straipsnis

Prezidento parašas Vyriausybės teisės aktui ar priemonei suteikia juridinę galią kai jį kontrasignuoja vienas iš ministrų.

20 straipsnis

Prezidentas, kaip numatyta įstatymu, skiria valstybės pareigūnus.

Neturintis Islandijos pilietybės asmuo negali dirbti valstybės tarnyboje. Kiekvienas valstybės pareigūnas prisiekia ar pasižada laikytis Konstitucijos.

Prezidentas gali pašalinti iš pareigų bet kurį pareigūną, kurį jis buvo paskyręs.

Prezidentas gali perkelti pareigūnus iš vienų pareigų į kitas, jei užtikrinama, kad jų oficialus atlyginimas nesumažės. Pareigūnai gali sutikti su perkėlimu arba atsistatydinti. Atsistatydinus paskiriama pensija arba įstatymu numatytos senatvės išmokos.

Tam tikrų kategorijų valstybės pareigūnams, kartu su paminėtais 61 straipsnyje, ši nuostata gali būti netaikoma remiantis įstatymu.

21 straipsnis

Respublikos Prezidentas sudaro sutartis su kitomis valstybėmis. Jis negali sudaryti sutarčių, kuriose atsisakoma teisių į teritoriją ar teritorinius vandenis arba nustatomi servitutai teritorijoms ar teritoriniams vandenims, arba kurios reikalauja valstybinės santvarkos pakeitimų, nebent tam pritartų Altingas.

22 straipsnis

Respublikos Prezidentas sušaukia Altingą ne vėliau kaip per dešimt savaičių po visuotinių rinkimų. Prezidentas kasmet atidaro eilines Altingo sesijas.

23 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali priimti sprendimą paskelbti Altingo sesijos pertrauką ribotam, tačiau ne ilgesniam kaip dviejų savaičių laikotarpiui ir ne dažniau kaip vieną kartą per metus. Tačiau Altingas gali leisti Prezidentui nukrypti nuo šios nuostatos.

Nepaisant tokios Altingo sesijos pertraukos, Respublikos Prezidentas esant skubiam būtinumui gali sušaukti Altingą. Prezidentas privalo tai padaryti ir daugumos Altingo narių reikalavimu.

24 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali paleisti Altingą. Nauji rinkimai turi įvykti per 45 dienas nuo paskelbimo apie paleidimą. Altingas susirenka ne vėliau kaip per dešimt savaičių nuo jo paleidimo. Altingo nariai išsaugoja savo mandatus iki rinkimų dienos.

25 straipsnis

Respublikos Prezidentas turi teisę gauti pateiktus Altingui įstatymų ir rezoliucijų projektus.

26 straipsnis

Altingo priimtas įstatymas teikiamas Respublikos Prezidentui tvirtinti ne vėliau kaip per dvi savaites nuo jo priėmimo. Toks patvirtinimas suteikia jam juridinę galią. Jeigu Prezidentas nepatvirtina įstatymo, jis vis tiek įsigalioja, tačiau kuo skubiau teikiamas tvirtinti ar atmesti asmenims, turintiems aktyviąją rinkimų teisę, slapto balsavimo būdu. Atmestas įstatymas netenka galios, o patvirtintas lieka galioti.

27 straipsnis

Visi įstatymai skelbiami. Įstatymai skelbiami ir įgyvendinami įstatymo nustatyta tvarka.

28 straipsnis

Tarp Altingo sesijų, esant skubiam būtinumui, Prezidentas gali išleisti laikinuosius įstatymus. Tačiau tokie įstatymai neturi prieštarauti Konstitucijai. Jie visada teikiami Altingui tvirtinti, kai tik jis sušaukiamas.

Jeigu Altingas nepritaria laikinajam įstatymui arba neužbaigia laikinojo įstatymo svarstymo per šešias savaites nuo sušaukimo, įstatymas netenka galios.

Laikinasis biudžetas negali būti išleistas, jeigu Altingas yra priėmęs finansinių metų biudžetą.

29 straipsnis

Prezidentas gali nuspręsti nutraukti baudžiamąjį persekiojimą už nusikaltimą, jeigu tam yra rimtos priežastys. Prezidentas teikia malonę ir amnestiją. Tačiau jis negali atleisti ministro nuo baudžiamojo persekiojimo ar Apkaltos teismo skirtos bausmės be Altingo pritarimo.

30 straipsnis

Prezidentas ar kitos vykdomosios valdžios institucijos, pavaldžios Prezidentui, atleidžiamos nuo įstatymų laikymosi remiantis nusistovėjusia praktika.

III.

31 straipsnis

Altingą sudaro 63 nariai, išrinkti slaptu balsavimu proporcinio atstovavimo pagrindu ketverių metų laikotarpiui.

Rinkimų apygardų yra ne mažiau negu šešios ir ne daugiau negu septynios. Jų ribos nustatomos įstatymu; tačiau Nacionalinė rinkimų komisija gali nustatyti rinkimų apygardų ribas Reikjavike ir jo apylinkėse.

Kiekvienai atitinkamai rinkimų apygardai skiriami šeši mandatai atsižvelgiant į rinkimų rezultatus toje apygardoje. Kiti aspektai, liečiantys kiekvienos rinkimų apygardos parlamentinių mandatų skaičių, nustatomi įstatymu laikantis penktosios pastraipos nuostatų.

Kiti mandatai, be tų, kurie skiriami rinkimų apygardoms, paskirstomi kiekvienoje atitinkamoje rinkimų apygardoje taip, kad atskiroms politinėms partijoms būtų užtikrintas atstovavimas, atspindintis kiek įmanoma tikslesnį kiekvienos partijos gautą bendrą balsų skaičių. Tačiau tik politinės partijos, gavusios ne mažiau kaip penkis procentus visų galiojančių balsų visoje šalyje, turi teisę į tokį paskirstymą.

Jeigu rinkėjų skaičius rinkimų registre, tenkantis kiekvienam skirtam ar paskirstytam parlamentiniam mandatui vienoje rinkimų apygardoje, tampa per pusę mažesnis nei rinkėjų skaičius kitoje rinkimų apygardoje, Nacionalinė rinkimų komisija peržiūri mandatų skaičių kiekvienoje rinkimų apygardoje, kad šis skirtumas būtų sumažintas. Šias nuostatas detaliau reglamentuoja įstatymas.

Įstatymo nuostatos, susijusios su rinkimų apygardų ribomis ir parlamentinių mandatų paskirstymo būdais, gali būti keičiamos tik Altinge dviejų trečdalių balsų dauguma.

32 straipsnis

Altingo sesijos vyksta vienuose rūmuose.

33 straipsnis

Visi asmenys, rinkimų dieną turintys 18 metų ar vyresni ir turintys Islandijos pilietybę, turi teisę balsuoti rinkimuose į Altingą. Nuolatinė gyvenamoji vieta Islandijoje rinkimų metu taip pat yra būtina balsavimo teisės sąlyga, nebent išimtys iš šios taisyklės yra nustatytos įstatyme dėl rinkimų į Altingą.

Išsamias rinkimų į Altingą nuostatas nustato rinkimų įstatymas.

34 straipsnis

Kiekvienas pilietis, turintis teisę balsuoti rinkimuose į Altingą ir esantis nepriekaištingos reputacijos, gali būti išrinktas į Altingą.

Tačiau Aukščiausiojo Teismo teisėjai neturi teisės būti renkami.

IV.

35 straipsnis

Altingas renkasi į eilinę sesiją kiekvienais metais spalio 1 d. arba, jeigu ši diena yra nedarbo diena, kitą darbo dieną ir posėdžiauja iki tos pačios kitų metų datos, jeigu Altingo narių įgaliojimų laikas nepasibaigia anksčiau arba jeigu Altingas nepaleidžiamas.

Altingo eilinės sesijos pradžios data gali būti keičiama įstatymu.

36 straipsnis

Altingas yra neliečiamas. Niekas negali pažeisti jo nustatytos tvarkos ar užkirsti kelią jo veiklai.

37 straipsnis

Altingas paprastai posėdžiauja Reikjavike, bet esant ypatingoms aplinkybėms Respublikos Prezidentas gali sušaukti Altingą kitoje vietoje Islandijoje.

38 straipsnis

Altingo nariai ir ministrai turi teisę teikti įstatymų ir rezoliucijų projektus.

39 straipsnis

Altingas gali iš savo narių sudaryti komitetus svarstyti svarbiems valstybinės reikšmės klausimams. Altingas tokiems komitetams gali suteikti įgaliojimus reikalauti žodinių ar raštiškų ataskaitų tiek iš pareigūnų, tiek ir iš privačių asmenų.

40 straipsnis

Bet koks mokestis gali būti įvestas, pakeistas ar panaikintas tik įstatymu. Taip pat negalima imti jokių paskolų, kuriomis remiantis valstybei priskiriami bet kokie įpareigojimai, ir joks valstybės nekilnojamasis turtas ar teisė į jį negali būti perleisti arba panaudoti kokiu nors kitokiu būdu, išskyrus įstatymų specialiai tam įgaliotas valdžios institucijas.

41 straipsnis

Jokios išmokos negali būti daromos, jeigu jos nėra numatytos biudžete arba jo papildymuose.

42 straipsnis

Ateinančių finansinių metų biudžeto projektas, kurį sudaro valstybės pajamų ir išlaidų sąmatos, pateikiamas Altingui svarstyti iš karto, kai jis susirenka į eilinę sesiją.

43 straipsnis

Finansinių valstybės, jos institucijų ir administracinių įstaigų ataskaitų auditą atlieka Altingas arba jis atliekamas prižiūrint Altingui, kaip numatyta įstatymu.

44 straipsnis

Joks įstatymo projektas negali būti priimtas Altinge, kol neįvyko trys jo svarstymai.

45 straipsnis

Eiliniai rinkimai į Altingą vyksta ne vėliau kaip iki jo kadencijos pabaigos. Altingo kadencijos pradžia ir pabaiga laikoma ta pati mėnesio savaitės diena, skaičiuojant nuo šio mėnesio pradžios.

46 straipsnis

Altingas sprendžia, ar jo nariai yra išrinkti teisėtai, taip pat ar narys neprarado teisės kandidatuoti rinkimuose į Altingą.

47 straipsnis

Kiekvienas naujas Altingo narys, kai jo išrinkimas patvirtinamas, pasižada laikytis Konstitucijos.

48 straipsnis

Altingo nariai yra saistomi tik savo įsitikinimų, o ne kokių nors savo rinkėjų įpareigojimų.

49 straipsnis

Altingo narys negali būti sulaikytas ar patrauktas baudžiamojon atsakomybėn Altingo sesijos metu be Altingo sutikimo, išskyrus atvejus, kai jis sulaikomas nusikaltimo vietoje.

Altingo narys už Altingo ribų nėra atsakingas už išsakytas mintis Altinge, nebent esant Altingo sutikimui.

50 straipsnis

Jeigu Altingo narys praranda teisę kandidatuoti rinkimuose į Altingą, jis praranda ir tas teises, kurios jam buvo suteiktos išrinkus jį į Altingą.

51 straipsnis

Ministrai turi teisę dalyvauti Altingo posėdžiuose ir pagal savo kompetenciją dalyvauti jo debatuose visada, kai tik jie to pageidauja, tačiau privalo laikytis procedūrinių taisyklių. Jie turi teisę balsuoti tik tuo atveju, jeigu tuo pačiu metu yra ir Altingo nariai.

52 straipsnis

Altingas išsirenka Pirmininką, kuris pirmininkauja jo posėdžiams.

53 straipsnis

Altingas gali priimti sprendimą tik tuomet, kai posėdžio metu yra ir balsavime dalyvauja daugiau negu pusės jo narių kvorumas.

54 straipsnis

Kiekvienas Altingo narys, esant Altingo leidimui, gali reikalauti informacijos iš ministro ar pateikti jam klausimą, susijusį su valstybės politika, įtraukdamas į darbotvarkę klausimą arba reikalavimą pateikti atitinkamą ataskaitą.

55 straipsnis

Altingas gali nesvarstyti klausimo, jeigu jis pateiktas ne vieno iš Altingo narių arba kurio nors ministro.

56 straipsnis

Jei Altingas nemato reikalo priimti sprendimą tam tikru klausimu, jis gali perduoti šį klausimą ministrui.

57 straipsnis

Altingo posėdžiai yra vieši. Nepaisant to, Altingo Pirmininkas arba kvorumas, nustatytas pagal procedūrines taisykles, gali reikalauti pasišalinti iš posėdžių salės visus, kurie nėra Altingo nariai. Tuomet posėdyje sprendžiama, ar klausimo svarstymas bus viešas, ar uždaras.

58 straipsnis

Procedūrines Altingo veiklos taisykles nustato įstatymas.

V.

59 straipsnis

Teismų sistemos organizacija gali būti nustatyta tik įstatymu.

60 straipsnis

Teisėjai sprendžia visus ginčus dėl valstybės valdžios institucijų ir pareigūnų kompetencijos. Tačiau asmuo, laukiantis teismo sprendimo tuo klausimu, negali laikinai nevykdyti apskųsto valstybės valdžios institucijų ir pareigūnų sprendimo.

61 straipsnis

Eidami savo pareigas teisėjai vadovaujasi tik įstatymais. Teisėjai, nevykdantys dar ir administracinių funkcijų, negali būti nei atleisti iš pareigų be teismo sprendimo, nei perkelti į kitas pareigas prieš jų valią, išskyrus atvejus, kai vyksta teismų sistemos reorganizacija. Teisėjas, sulaukęs 65 metų amžiaus, gali būti atleistas iš pareigų, bet Aukščiausiojo Teismo teisėjams atlyginimas ir toliau mokamas.

VI.

62 straipsnis

Evangelikų liuteronų bažnyčia yra valstybinė Bažnyčia Islandijoje ir yra remiama ir ginama valstybės.

Ši nuostata gali būti pakeista įstatymu.

63 straipsnis

Visi asmenys turi teisę burtis į religines bendrijas ir praktikuoti savo religiją atsižvelgdami į asmeninius įsitikinimus. Tačiau negalima propaguoti arba praktikuoti to, kas pažeistų gerą moralę ar viešąją tvarką.

64 straipsnis

Niekas negali prarasti kokių nors pilietinių ar politinių teisių dėl religinių įsitikinimų, taip pat niekas negali dėl religinių įsitikinimų atsisakyti vykdyti kokių nors pilietinių pareigų.

Kiekvienas asmuo yra laisvas nedalyvauti religinių bendrijų veikloje. Niekas negali būti verčiamas mokėti kokias nors rinkliavas religinei bendrijai, kurios narys jis nėra.

Asmuo, kuris nėra jokios religinės bendrijos narys, moka Islandijos universitetui įmokas, kokias jis mokėtų religinei bendrijai būdamas jos narys. Ši nuostata gali būti pakeista įstatymu.

VII.

65 straipsnis

Visi yra lygūs prieš įstatymą ir naudojasi žmogaus teisėmis nepriklausomai nuo lyties, religijos, įsitikinimų, tautybės, rasės, odos spalvos, finansinės padėties, kilmės ar kitokio statuso.

Vyrai ir moterys naudojasi visais atžvilgiais vienodomis teisėmis.

66 straipsnis

Niekam negali būti atimta Islandijos pilietybė. Tačiau pilietybės praradimas gali būti numatytas įstatymu tuo atveju, kai asmuo priima kitos valstybės pilietybę. Užsieniečiui Islandijos pilietybė gali būti suteikta remiantis tik įstatymu.

Islandijos piliečiui negali būti uždrausta atvykti į Islandiją, taip pat jis negali būti ištremtas iš šalies. Užsieniečių teisę atvykti į Islandiją ir gyventi joje bei priežastis, dėl kurių jie gali būti išsiųsti, nustato įstatymas.

Niekam negali būti uždrausta išvykti iš Islandijos, nebent remiantis teismo sprendimu. Siekiant užkirsti kelią asmeniui išvykti iš šalies, jis gali būti teisėtai suimamas.

Kievienas asmuo, teisėtai gyvenantis Islandijoje, turi teisę laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą ir naudotis judėjimo laisve, išskyrus įstatyme nustatytus apribojimus.

67 straipsnis

Iš jokio asmens negali būti atimta laisvė kitaip, kaip tik įstatymu.

Asmuo, kurio laisvė apribojama, turi teisę tuojau pat būti informuotas apie tokio apribojimo priežastis.

Asmuo, sulaikytas įtariant jį nusikaltimo padarymu, nedelsiant pristatomas teismui. Jeigu jis tuojau pat nepaleidžiamas, teisėjas per 24 valandas priima motyvuotą sprendimą dėl priežasčių, dėl kurių asmuo turi likti suimtas. Suėmimas gali būti taikomas tik tais sunkesnių nusikaltimų atvejais, kai asmeniui taikytina bausmė yra didesnė nei bauda arba trumpalaikis laisvės atėmimas. Suimtajam įstatymu garantuojama teisė apskųsti tokį sprendimą aukštesnės instancijos teismui. Niekas neturi būti suimtas ilgiau nei būtina; jeigu teisėjas mano, kad asmuo gali būti paleistas už užstatą, jis nustato užstato dydį teismo nutartimi.

Bet koks asmuo, kurio laisvė buvo apribota dėl kitų priežasčių, turi teisę reikalauti, kad laisvės apribojimo teisėtumas būtų nedelsiant peržiūrėtas teismo. Jeigu nustatoma, kad jo laisvė buvo apribota neteisėtai, asmuo yra nedelsiant paleidžiamas.

Asmuo, kurio laisvė buvo apribota nepagrįstai, turi teisę į kompensaciją.

68 straipsnis

Niekas negali būti kankinamas arba patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas.

Niekas negali būti verčiamas dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą.

69 straipsnis

Niekas negali būti baudžiamas už veiką, kuri nėra laikoma nusikalstama veika arba nebuvo kvalifikuojama kaip tokia iki jos padarymo. Negali būti taikomos griežtesnės sankcijos nei taikytos nusikaltimo padarymo metu.

Mirties bausmė niekada negali būti numatyta įstatymu.

70 straipsnis

Kiekvienas asmuo, siekiantis jo pilietinių teisių ir pareigų nustatymo arba kaltinimų padarius nusikalstamą veiką peržiūrėjimo, turi teisę į teisingą bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme per įmanomai trumpiausią laiką. Bylos nagrinėjimas teisme yra viešas, išskyrus atvejus, kai teisėjas, atsižvelgdamas į visuomenės dorovės, viešosios tvarkos, valstybės saugumo ar šalių saugumo interesus, remdamasis įstatymu priima sprendimą dėl bylos nagrinėjimo uždarame teismo posėdyje.

Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė nėra įrodyta.

71 straipsnis

Kiekvienas asmuo naudojasi laisve nuo kišimosi į jo privatų gyvenimą, būstą ir šeimyninį gyvenimą.

Asmens apieška ar kūno apžiūra, taip pat būsto krata ar asmeniui priklausančio turto apžiūra gali būti atliekami remiantis tik teismo sprendimu arba įstatymo nuostatomis. Šis reikalavimas taip pat taikomas dokumentų ir korespondencijos, telefoninių pokalbių ir kitų ryšio priemonių tikrinimui ir kitų panašių formų kišimuisi į asmens privatų gyvenimą.

Nepaisant šio straipsnio pirmosios dalies nuostatų, įstatymo nuostatomis laisvė nuo kišimosi į privatų gyvenimą, būstą ir šeimyninį gyvenimą gali būti apribota, jei tai yra būtina siekiant skubiai apsaugoti kitų asmenų teises.

72 straipsnis

Asmeninės nuosavybės teisė yra neliečiama. Niekas negali būti įpareigotas perleisti nuosavybę, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina dėl visuomenės interesų. Tokią priemonę numato įstatymas, ir už tai yra išmokama pilna kompensacija.

Užsienio subjektų teisė turėti Islandijoje nekilnojamojo turto arba akcijų verslo įmonėse gali būti ribojama įstatymu.

73 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į nuomonės ir įsitikinimų laisvę.

Kiekvienas yra laisvas reikšti savo mintis, bet taip pat privalo atsakyti už jas teisme. Įstatymas negali nustatyti cenzūros ar kitokių panašių išraiškos laisvės apribojimų.

Žodžio laisvė gali būti apribota įstatymu tik dėl viešosios tvarkos arba valstybės saugumo interesų, sveikatos ar dorovės apsaugos, arba kitų asmenų teisių ar reputacijos apsaugos, jeigu tokie apribojimai yra būtini ir neprieštarauja demokratinėms tradicijoms.

74 straipsnis

Asociacijos, tarp jų ir politiniai susivienijimai bei profesinės sąjungos, gali būti kuriamos bet kuriam teisėtam tikslui be išankstinio leidimo. Asociacija negali būti likviduota remiantis administraciniu sprendimu. Tačiau nustačius, kad asociacijos veikla siekiama neteisėtų tikslų, jos veikla gali būti laikinai sustabdyta ir klausimas dėl asociacijos veiklos nutraukimo nedelsiant sprendžiamas teisme.

Niekas negali būti verčiamas stoti į kokią nors visuomenės asociaciją. Tačiau esant būtinybei tokia pareiga gali būti nustatyta įstatymu, įgalinant asociaciją vykdyti viešojo intereso ar kitų asmenų teisių apsaugos funkcijas.

Žmonės turi teisę į taikius susirinkimus. Policija gali dalyvauti viešuose susibūrimuose. Vieši susibūrimai po atviru dangumi gali būti uždrausti, jeigu būgštaujama, kad gali kilti riaušės.

75 straipsnis

Kiekvienas yra laisvas verstis pasirinkta profesine veikla. Tačiau ši laisvė gali būti ribojama įstatymu, jeigu toks ribojimas yra būtinas dėl viešojo intereso.

Asmenų teisę derėtis dėl darbo sąlygų ir kitų su darbu susijusių klausimų reguliuoja įstatymas.

76 straipsnis

Įstatymas kiekvienam garantuoja būtiną pagalbą ligos, invalidumo, senatvinės negalios, nedarbo ir panašiais atvejais.

Įstatymas kiekvienam garantuoja tinkamą bendrąjį išsilavinimą ir mokymą.

Vaikams įstatymas garantuoja apsaugą ir priežiūrą, būtiną jų gerovei.

77 straipsnis

Mokesčių klausimai reguliuojami įstatymu. Teisė nuspręsti įvesti mokestį, jį pakeisti ar panaikinti negali būti deleguota vykdomosios valdžios institucijoms.

Joks mokestis negali būti renkamas, jei jis nebuvo nustatytas įstatymu su apmokestinimu susijusių įvykių metu.

78 straipsnis

Savivaldybės tvarko vietos reikalus savarankiškai, kaip tai numatyta įstatymu. Savivaldybių pajamų šaltiniai ir savivaldybių teisė nuspręsti, ar naudotis savo pajamų šaltiniais ir kaip jais naudotis, reglamentuojami įstatymu.

79 straipsnis

Siūlymai pakeisti ar papildyti šią Konstituciją gali būti teikiami eilinėse ar neeilinėse Altingo sesijose. Jeigu pasiūlymas priimamas, Altingas nedelsiant paleidžiamas ir rengiami visuotiniai rinkimai. Jeigu po jų naujos sudėties Altingas priima rezoliuciją nepakeistą, ją patvirtina Respublikos Prezidentas ir ji įsigalioja kaip konstitucinis įstatymas.

Jeigu Altingas priima pataisą dėl Bažnyčios statuso, numatyto 62 straipsnyje, ši pataisa teikiama referendumui, kuriame visi, turintys rinkimų teisę, slaptu balsavimu gali jai pritarti ar ją atmesti.

ISPANIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Galiojanti Ispanijos Karalystės Konstitucija buvo priimta 1978 m. spalio 31 d. (tą dieną jai galutinai absoliučia balsų dauguma pritarė abeji parlamento rūmai – Generaliniai Kortesai (*Cortes Generales*). 1978 m. gruodžio 6 d. ji buvo ratifikuota nacionaliniame referendume. Gruodžio 27 dieną Konstituciją pasirašė karalius[1].

Ispanijos 1978 m. Konstitucija – visuomenės konsensuso rezultatas. „Didžiausias 1978 m. Ispanijos Konstitucijos laimėjimas yra tai, kad ji įnešė svarbų indėlį sprendžiant istorines problemas, kurios daugiau kaip šimtmetį temdė Ispanijos žmonių gyvenimą“[2]. Ispanijos Konstitucija yra laikoma viena liberaliausių Vakarų Europoje. Pažymėtina, kad ispaniškojo liberalizmo tradicijos siejamos su pirmąja šios šalies konstitucija, paskelbta 1812 m. kovo 12 d., vadinama Kadžio konstitucija (*La Constitucion de Cadiz*)[3]. Kadžio konstitucija buvo svarbi ne tik Ispanijai, bet ir visam ispaniškai kalbančiam pasauliui, ji tapo „šventuoju liberalizmo kodeksu“ ir visą XIX amžių buvo modeliu liberalioms Lotynų Amerikos šalių konstitucijoms[4]. Kita vertus, „siekdami išvengti dogmatizmo ir sulaukti plataus visuomenės pritarimo, konstitucijos rengėjai sukūrė išsamų ir sudėtingą dokumentą, vertinamą kaip konsensuso politikos triumfą, bet dėl tų pačių aplinkybių pasižyminčią jai būdinga dviprasmiška kalba ir prieštaraujančiomis viena kitai nuostatomis“[5]. Po F. Franko diktatūros, 1978 m., Konstitucija įtvirtino demokratinę šalies konstitucinę santvarką, sudarė Ispanijai teisines prielaidas

---

1 *Spanish Constitution*. Madrid, 1979; *Constitution Espanola de 1978* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.congreso.es/funciones/constitucion/indice.htm>.

2 *The Spanish Constitutional Process* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.SiSpain.org/english/politics/constitu/process.html>.

3 *Spanish Constitution of 1812gopher* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <ulima.edu.pe:70/00/cpp/seccion 1/cante/1812.>.

4 *Spain history* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:workmall.com/wfb2001/spain/history_the_liberal_ascendansy.html>.

5 *Spain. The Post-Franco Era* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.country studies.us/spain>.

tapti demokratine teisine valstybe[6]. Tai yra vientisas aukščiausiosios teisinės galios įstatymas, nustatantis šalies politinės, socialinės ekonominės ir teisinės sistemos pagrindus. Konstitucijos struktūra atitinka klasikinį Vakarų Europos valstybių konstitucijų modelį. Ją sudaro preambulė, pagrindinė dalis (įvadinė dalis ir 10 skyrių), susidedanti iš 169 straipsnių; papildomi, pereinamieji, naikinamieji ir baigiamieji nuostatai, turintys atskirą numeraciją.

Konstitucijoje įtvirtinta, jog svarbiausi valstybės tikslai yra garantuoti šalyje demokratinį sambūvį, pagrįstą teise ir socialiniu teisingumu, sukurti teisinę ir socialinę valstybę, užtikrinti žmogaus teises ir laisves, piliečių gerovę, sudaryti sąlygas visoms Ispanijos tautoms puoselėti savo kultūrą, tradicijas ir kalbą, stiprinti taikų bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis. Konstitucijos 1 straipsnyje skelbiama, kad Ispanija yra teisinė, demokratinė ir socialinė valstybė, kurioje didžiausios vertybės yra teisingumas, lygybė ir politinis pliuralizmas. Tautos suverenitetas priklauso ispanų tautai. Ji yra valstybės valdžios steigėjas. Valstybės valdymo forma – parlamentinė monarchija. Ispanija yra vieninga ir nedaloma regioninė valstybė, pripažįstanti ir garantuojanti autonomijos teisę tautinėms ir teritorinėms bendrijoms (2 str.). Kaip ir daugelyje demokratinių valstybių, Konstitucijoje įtvirtinta žmogaus teisių ir laisvių pirmenybė, todėl būtent I Konstitucijos skyrius yra skirtas šioms teisėms reglamentuoti. Kitų skyrių eiliškumą lemia valstybės valdymo formos ypatumai: pirmiausia reglamentuojama

---

[6] Pažymėtina, kad 1939–1975 m. konstitucinę Ispanijos santvarką reglamentavo generolo Fr. Franco paskelbti septyni fundamentalieji įstatymai: Darbo chartija (priimta 1938 m.); Konstitucinis Kortesų įstatymas (1942 m.); Ispanų teisių chartija (1945 m.); Įstatymas dėl referendumo (1945 m.); Įstatymas dėl sosto paveldėjimo (1947 m.); Įstatymas dėl Nacionalinio judėjimo principų (1958 m.); Organinis valstybės įstatymas (1967 m.). Po generolo F. Franko mirties (1975 m. lapkričio 20 d.) Ispanijoje buvo atkurta monarchija. 1975 m. lapkričio 22 d. valstybės vadovu tapo karalius Juanas Carlosas I de Borbonas. Jį Kortesai paskyrė sosto paveldėtoju dar 1969 m. Tokiu būdu Ispanijoje buvo išlaikytas valdžios perimamumas.Vadovaujant Juanui Carlosui Ispanija ryžtingai ėmėsi demokratinių pertvarkymų. Iš pradžių mažai kas tikėjosi, kad F. Franco statytinis sugebės pasukti šalį ryžtingų reformų keliu, tačiau „(…) Juanas Carlosas ir jo bendražygiai per trejus metus sugebėjo taikiai ir teisėtai įvykdyti demokratinius pertvarkymus. Niekada iki tol diktatoriškas režimas nebuvo transformuotas į pliuralistinę parlamentinę demokratiją be pilietinio karo, revoliucinių sukrėtimų, užsienio jėgų įsikišimo. Ispanijos pertvarka yra dar įspūdingesnė ir todėl, kad ji buvo įvykdyta pasinaudojant Franco sukurtais instituciniais mechanizmais. Visi jie buvo skirti išsaugoti autoritarinę Franco sistemą, tačiau karalius ir jo šalininkai tomis pačiomis priemonėmis sugebėjo legitimuoti demokratinę konstitucinę monarchiją.“ *Spain. The Post-Franco Era* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.countrystudies.us/spain>.

karaliaus, po to – kitų valstybės institucijų teisinė padėtis. Po jų eina skyriai apie ekonomiką ir finansus bei administracinę teritorinę valstybės sandarą. Paskutinieji skyriai nustato Konstitucijos apsaugos (kontrolės) mechanizmą (9 skyrius) ir Konstitucijos keitimo tvarką (10 skyrius).

Pagal keitimo tvarką Ispanijos Konstitucija priskiriama prie griežtų konstitucijų. Konstitucijai pakeisti nustatyti specialūs reikalavimai ir apribojimai. Draudžiama keisti Konstitucijos nuostatas karo, nepaprastosios ir pavojaus valstybei padėties metu (169 str.). Konstitucijos keitimo tvarka nustatyta X skyriuje. Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę turi Kongresas, Senatas ir Vyriausybė. Autonominių bendrijų asamblėjos gali įgyvendinti šią teisę netiesiogiai: jos gali pateikti Konstitucijos keitimo projektą Vyriausybei arba Kongreso valdybai.

Kai keičiama visa Konstitucija arba pamatinės jos nuostatos (įvadinė dalis, I skyriaus 2 poskyrio nuostatos, reglamentuojančios pagrindines žmogaus teises ir laisves, II skyrius „Apie karūną“), Konstitucijos pataisoms turi pritarti ne mažiau kaip 2/3 visų Senato ir Kongreso narių. Po to Generaliniai Kortesai yra paleidžiami ir skelbiami nauji parlamento rinkimai. Naujai išrinkti Generaliniai Kortesai turi apsvarstyti ir pritarti tam pačiam Konstitucijos projektui. Konstitucijos pataisa laikoma priimta, jeigu už ją balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Senato ir Kongreso narių. Šios Konstitucijos pataisos turi būti patvirtintos referendumu (referendumas yra privalomas).

Kai keičiamos kitos Konstitucijos nuostatos, joms turi pritarti ne mažiau kaip 3/5 visų Senato ir Kongreso narių. Jeigu nepavyksta surinkti reikiamo skaičiaus balsų, sudaroma bendra senatorių ir deputatų komisija, kuri turi pateikti Senatui ir Kongresui suderintą Konstitucijos pataisų projektą balsuoti. Nepavykus numatytai procedūrai, Konstitucijos pataisa laikoma priimta, jeigu už jos projektą balsavo absoliuti dauguma senatorių ir ne mažiau kaip 2/3 deputatų. Per 15 dienų nuo konstitucinės pataisos priėmimo ne mažiau kaip 1/10 Senato ar Kongreso narių gali inicijuoti konsultacinį referendumą (167 str. 3 d.). Pagal 1980 m. referendumo organinį įstatymą parlamentarų iniciatyvai turi pritarti absoliuti Kongreso narių dauguma[7]. Dėl sudėtingos keitimo procedūros Konstitucija iki šiol turi tik dvi pataisas[8].

7 *Ley Organica2/1980, sobre Regulation de las Distintas Modalidades de Referendum* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo2-1980.html>.

8 1992 m. rugpjūčio 27 d. įsigaliojo įstatymas dėl Konstitucijos 13 straipsnio 2 dalies pakeitimo ir papildymo, kuriuo Europos Sąjungos piliečiams buvo suteikta teisė da-

Didžiąją Konstitucijos dalį (apie trečdalį) sudaro nuostatos, reglamentuojančios asmens konstitucinį statusą. Dėmesys žmogaus teisėms ir laisvėms, jų konstitucinis reglamentavimas – vienas ryškiausių Ispanijos konstitucingumo bruožų. Konstitucijoje įtvirtinami pagrindiniai principai, kuriais remiantis reglamentuojami asmens ir valstybės santykiai. Jie atitinka tarptautinės teisės principus ir normas žmogaus teisių klausimais. Kaip ir daugelyje demokratinių valstybių, Ispanijos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, jog žmogus, jo teisės yra aukščiau visuomenės ir valstybės. Žmogaus ir valstybės santykiai reglamentuojami vadovaujantis prigimtinės teisės, lygiateisiškumo (lygybės) ir asmens laisvės principais. Konstitucijoje įtvirtinta: „Žmogaus orumas ir neatimamos jo teisės, laisvas asmenybės ugdymas, pagarba įstatymui ir kitų žmonių teisėms yra politinės santvarkos ir santarvės visuomenėje pagrindas“ (10 str. 1 d.); „Visi Ispanijos piliečiai yra lygūs prieš įstatymą ir negali būti diskriminuojami dėl kilmės, rasės, lyties, tikėjimo, pažiūrų ar kitais asmeniniais ir socialiniais pagrindais“ (14 str.).

Asmens konstitucinis statusas reglamentuojamas keliais aspektais: įtvirtinamos žmogaus ir piliečių teisės ir laisvės; nustatomos piliečių pareigos; numatomos žmogaus teisių ir laisvių ekonominės socialinės garantijos (pamatiniai socialinės ekonominės politikos principai); įtvirtinamos institucinės teisinės garantijos; nustatomi žmogaus teisių ribojimo pagrindai. Konstitucija garantuoja religijos ir tikėjimo laisvę. Šios nuostatos reikšmingos ne tik žmogaus teisių ir laisvių požiūriu – jos lemia ir Bažnyčios teisinę padėtį valstybėje. Pažymėtina, kad rengiant Konstituciją Bažnyčios ir valstybės santykiai buvo vienas iš labiausiai ginčytinų klausimų. Konstitucijos rengėjų tikslas buvo sumažinti Katalikų bažnyčios vaidmenį valstybės gyvenime nesukeliant opozicinių politinių jėgų pasipriešinimo. Pagal 1978 m. Konstituciją Katalikų bažnyčia neteko valstybinės religijos statuso. Valstybės ir Bažnyčios santykiai nustatomi susitarimu: valstybė palaiko bendradarbiavimo santykius su Katalikų bažnyčia ir kitomis bažnyčiomis (16 str. 3 d.). Socialinės ekonominės teisės reglamentuojamos pa-

---

lyvauti municipaliniuose rinkimuose (šiai pataisai pritarė Generaliniai Kortesai plenariniuose Kongreso ir Senato posėdžiuose, įvykusiuose atitinkamai 1992 m. liepos 22 ir 30 d.; 2011 m. rugsėjo 27 d. įsigaliojo įstatymas dėl Konstitucijos 135 straipsnio pakeitimo ir papildymo, kuriuo siekiama užtikrinti valstybės biudžeto stabilumą ir nustatoma, kad valstybės ir autonominių regionų biudžetai negali viršyti Europos Sąjungos valstybėms narėms nustatytos finansinių įsiskolinimų ribos (šiai pataisai pritarė Generaliniai Kortesai plenariniuose Kongreso ir Senato posėdžiuose, įvykusiuose atitinkamai 2011 m. rugsėjo 2 ir 7 d.).

gal socialinės gerovės valstybės modelį. Pažymėtina, jog dalis šių teisių yra formuluojamos kaip pagrindinės žmogaus teisės, kita dalis – kaip teisės į valstybės socialines ekonomines garantijas[9].

Konstitucija ne tik įtvirtina žmogaus ir piliečio teises bei laisves, bet nustato ir jų institucines teisines garantijas. Konstitucijoje nustatyti trys pagrindiniai žmogaus teisių gynimo būdai: teisminė gynyba, teisė kreiptis į Konstitucinį Tribunolą; teisė kreiptis į ombudsmeną – Žmonių gynėją (*Defensor del Pueblo*)[10]. Kiekvienas asmuo gali kreiptis į teismą dėl pažeistų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių gynimo. Tokios bylos turi būti nagrinėjamos pirmumo eile ir supaprastinta (sumarinio proceso) tvarka. Asmuo, išnaudojęs visas teisminės gynybos priemones, turi teisę pateikti individualų skundą dėl pažeistų teisių (*recurso de amparo*) Konstituciniam Tribunolui. Kreiptis į Konstitucinį Tribunolą galima ir tais atvejais, kai atsisakoma atleisti pilietį nuo privalomosios krašto apsaugos tarnybos dėl įsitikinimų, tikėjimo ar kitų pažiūrų.

Konstitucija nustato žmogaus teisių ir laisvių ribojimo pagrindus. Įvedus karo ar nepaprastąją padėtį gali būti ribojamos kai kurios konstitucinės teisės: teisė į asmens laisvės neliečiamumą ir saugumą, teisė į būsto neliečiamumą, teisė į susirašinėjimų, telefoninių pokalbių ir kitokių susižinojimų slaptumą, judėjimo laisvė, minties laisvė, spaudos laisvė, susirinkimų laisvė, teisė streikuoti, teisė į konfliktą darbe (55 str. 1 d.). Konstitucijoje numatyta, kad organinis įstatymas gali nustatyti tvarką ir atvejus, kai teismo sprendimu ir esant atitinkamai parlamentinei kontrolei gali būti ribojamos kai kurios konstitucinės teisės (asmens laisvė, teisė į būsto neliečiamumą ir teisė į susirašinėjimų, telefoninių pokalbių ir kitokio susižinojimo slaptumą) asmenims, įtariamiems dalyvavimu ginkluotose gaujose ar teroristinėse grupėse (55 str. 2 d.).

---

[9] Pastarosios įtvirtintos atskirame Konstitucijos I skyriaus poskyryje „Pamatiniai socialinės ir ekonominės politikos principai". Šiame poskyryje įtvirtintos nuostatos dėl valstybės ekonominės socialinės paramos šeimai, visapusiškos vaiko teisių apsaugos, teisingo mokesčių ir išlaidų paskirstymo, visuotinio užimtumo užtikrinimo, teisės į poilsį, sveikatos apsaugą, socialinę paramą, teisės gauti periodiškai indeksuojamą senatvės pensiją, vartotojų teisių apsaugą, teisės į sveiką aplinką, teisės į gerovę ir būstą, istorijos, kultūros ir meno paveldo apsaugos ir plėtros ir kt.

[10] Žmonių gynėjas (*Defensor del Pueblo*) – speciali konstitucijoje įtvirtinta institucija, „aukščiausias Generalinių Kortesų įgaliotinis" žmogaus teisėms ginti ir administracijos veiklai kontroliuoti (54 str.). Tai Generalinių Kortesų skiriama ir jai atskaitinga institucija, kurios veiklą reglamentuoja organinis įstatymas, priimtas 1981 m. *Ley Organica 3/1981, del Defensor del Puebl*o [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.juridicas.com/base_datos>.

Ispanija – parlamentinė monarchija[11]. Monarchas turi Ispanijos karaliaus titulą. Karalius – valstybės vadovas, valstybės vienybės ir stabilumo simbolis, arbitras ir tarpininkas santykiuose tarp valstybės valdžios institucijų. Karalius yra aukščiausias Ispanijos valstybės atstovas tarptautiniuose santykiuose, „ypač santykiuose su tautomis, su kuriomis ją sieja bendri istoriniai ryšiai" (56 str. 1 d.). Karaliaus valdžią riboja Konstitucija (jis atlieka tik tas funkcijas, kurias jam numato Konstitucija ir įstatymai).

Pagal Konstituciją karaliaus sosto paveldėtojai yra Burbonų dinastijos palikuonys. Teisė į sosto paveldėjimą įgyvendinama pagal įprastą pirmagimystės ir atstovavimo tvarką. Pagal sosto paveldėjimo eiliškumą pirmumo teisę į sosto paveldėjimą turi senesnės dinastijos atšakos įpėdiniai, jų eiliškumas priklauso nuo aukštesnio giminystės laipsnio, esant tam pačiam giminystės laipsniui, pirmumo teisę turi vyriškos lyties įpėdiniai, esant vienos lyties įpėdiniams, pirmenybę turi vyresni pagal amžių įpėdiniai. Karaliaus sosto įpėdinis įgyja Asturijos princo titulą nuo gimimo momento arba nuo tos dienos, kai jam suteikiamas šis titulas. Kai išnyksta visos karališkosios dinastijos atšakos, klausimą dėl sosto paveldėjimo sprendžia Generaliniai Kortesai vadovaudamiesi Ispanijos interesais (57 str. 3 d.).

Pagal Konstituciją karalius yra neutrali institucija, nepriskiriama jokiai valstybės valdžios šakai. Jis yra tik valstybės vadovas ir vykdo tik tas funkcijas, kurias numato Konstitucija. Konstitucija įtvirtina šiuos karaliaus įgaliojimus: 1) įgaliojimai, susiję su valstybės atstovavimu užsienyje (skiria diplomatinius atstovus užsienio valstybėse; akredituoja užsienio valstybių diplomatinius atstovus). Pagal Konstituciją karalius nevykdo užsienio politikos; 2) įgaliojimai santykiuose su parlamentu (pasirašo ir skelbia įstatymus; šaukia ir paleidžia Generalinius Kortesus, tačiau negali šaukti neeilinės sesijos)[12]; 3) įgaliojimai, susiję su piliečių politinėmis

[11] Monarchijos įtvirtinimas Konstitucijoje atspindi politinių jėgų kompromisą. Rengiant Konstituciją kairiosios partijos griežtai pasisakė prieš monarcho instituciją, kaip frankistinio režimo palikimą, ir siūlė įtvirtinti respublikos valdymo formą. Tuo tarpu reakcinės jėgos, bandžiusios išsaugoti frankistinį režimą, siekė išsaugoti monarchiją. Kiti galvojo, jog monarchija gali atlikti stabilizuojantį vaidmenį įgyvendinant demokratinę pertvarką. Pastarasis požiūris į monarcho instituciją atsispindi Konstitucijoje. Joje įvirtinta neutrali ir depolitizuota valstybės vadovo institucija.

[12] Pažymėtina, kad karaliaus teisės daryti įtaką įstatymų leidybai nėra didelės. Karalius neturi įstatymų iniciatyvos ir veto teisės. Karalius pasirašo Generalinių Kortesų priimtus įstatymus per 15 dienų (91 str.) ir nedelsdamas turi juos paskelbti. Kita vertus, be Karaliaus parašo įstatymai neįsigalioja. Karalius negali grąžinti įstatymo parlamentui pakartotinai svarstyti, tačiau Konstitucijos 62 ir 92 straipsniai numato karaliui teisę

teisėmis (skelbia rinkimus, šaukia referendumus Konstitucijoje nustatyta tvarka); 4) įgaliojimai, susiję su Vyriausybės formavimu ir jos veikla (siūlo Kongresui ministro pirmininko kandidatūrą ir formaliai jį skiria; Ministro pirmininko teikimu skiria ir atleidžia Vyriausybės narius, turi teisę dalyvauti ir pirmininkauti Vyriausybės posėdžiams savo iniciatyva arba ministro pirmininko kvietimu); 5) įgaliojimai, susiję su civilių ir karinių pareigūnų skyrimu; 6) įgaliojimai, susiję su valstybės tarptautiniais įsipareigojimais (valstybės vardu pasirašo tarptautines sutartis); 7) įgaliojimai, susiję su valstybės apsaugos klausimais (yra aukščiausiasis kariuomenės vadas; gavęs išankstinį parlamento sutikimą skelbia karą ir taiką); 8) įgaliojimai, susiję su karaliaus „geraširdiškumu“ (skiria valstybinius apdovanojimus; teikia malonę nuteistiesiems; yra aukščiausias karališkųjų akademijų globėjas).

Ispanijos valstybės valdžios institucijų sistema organizuojama valdžių padalijimo principu. Valstybės valdžią įgyvendina parlamentas, Vyriausybė, teismai. Ispanijos parlamento pavadinimas – Generaliniai Kortesai (*Cortes Generales*). Ispanijos parlamentas – aukščiausia ispanų tautos atstovaujamoji institucija. Ji įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią, tvirtina valstybės biudžetą, kontroliuoja vyriausybės veiklą ir atlieka kitas konstitucijoje numatytas funkcijas (66 str. 2 d.). Konstitucija aiškiai įtvirtina, jog tai nepriklausoma valstybės valdžios institucija (66 str. 3 d.).

Ispanijos parlamentas yra dvejų rūmų. Žemieji rūmai – Deputatų Kongresas (*Congreso de los Diputados*), aukštieji rūmai – Senatas (*Senado*). Tokia parlamento sandara buvo numatyta Politinių reformų akte, kuriam tauta pritarė 1976 m. gruodžio mėn. referendume[13]. Dvejų rūmų buvimas Ispanijos parlamente dažnai aiškinamas kaip „autonomijos teisės pripažinimo regionams pasekmė“[14]: Kongresas atstovauja visai Ispanijos tautai, tuo tarpu Senatas – nacionaliniams regionams.

Konstitucijoje numatyta (68 str. 1 d.), kad Kongresą gali sudaryti ne mažiau kaip 300 ir ne daugiau kaip 400 narių. Pagal galiojantį visuotinės rinkimų sistemos organinį įstatymą, priimtą 1985 m., nustatytas Kongre-

šaukti referendumą. Tokiu būdu ginčą tarp monarcho ir parlamento gali išspręsti tauta. Šaukti referendumą karaliui siūlo Vyriausybė, gavusi išankstinį Kongreso sutikimą.

13 *The Spanish Electoral System-Historical Accident* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.acceproject.org/main/English/es/esy-es.html>.

14 Cabrero, O. *A Guide to the Spanish Legal System* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <htpp:www.llrx.com/features/spain.html>.

so narių skaičius – 350[15]. Deputatai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Aktyviąją ir pasyviąją rinkimų teisę turi visi Ispanijos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Kongresas atstovauja 50 Ispanijos provincijų ir dviem Šiaurės Afrikos anklavams (miestai Seuta ir Melilija). Kiekviena provincija yra atskira rinkimų apygarda, jos atstovaujamų deputatų skaičius priklauso nuo gyventojų skaičiaus. Įstatymas numato, jog kiekvienai provincijai skirtos ne mažiau kaip dvi vietos Kongrese.

Senatas – Ispanijos teritoriniams vienetams atstovaujantys rūmai (69 str. 1 d.). Šiuo metu Senatą sudaro 259 nariai[16]. Senatoriai renkami ketveriems metams. Didžioji jų dalis renkama tiesiogiai pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, kita dalis – netiesiogiai (senatorius renka autonominių bendrijų atstovaujamosios institucijos – asamblėjos). Kiekvienai provincijai, nepriklausomai nuo gyventojų skaičiaus, yra skirtos 4 vietos Senate. Vietos Senate numatytos Balearų ir Kanarų salų bei Seutos ir Melilijos atstovams. Minėtuose salynuose kiekviena sala ar salų grupė, turinčios savo atstovaujamąsias institucijas, yra atskira rinkimų apygarda. Po tris senatorius renka didžiosios salos (Gran Kanarija, Maljorka ir Tenerifė), po vieną – kitos Konstitucijoje nurodytos salos ir salų grupės (69 str. 3 d.). Po du senatorius renka Seuta ir Melilija. Iš viso šiems teritoriniams vienetams atstovauja 208 senatoriai. Jie renkami tiesiogiai pagal mažoritarinę rinkimų sistemą. Kitus Senato narius renka autonominių bendrijų asamblėjos. Kiekviena iš autonominių bendrijų asamblėjų renka vieną senatorių ir papildomai vieną senatorių nuo kiekvieno milijono gyventojų. Dabar autonominėms bendrijoms atstovauja 51 senatorius.

Konstitucija draudžia būti tuo pačiu metu Senato ir Kongreso nariais; Kongreso ir autonominių bendrijų asamblėjų nariais (67 str. 1 d.). Deputatais ir senatoriais negali būti Konstitucinio Tribunolo nariai; aukščiausiųjų valstybės administracijos tarnybų vadovai, išskyrus Vyriausybės narius; magistratai, teisėjai, prokurorai; ombudsmenas; krašto apsaugos, policijos, valstybės saugumo pareigūnai; rinkimų komisijų nariai (70 str.). Generalinių Kortesų nariai turi laisvo mandato statusą (67 str. 2 d.). Jiems garantuojamas parlamentinis imunitetas (kadencijos metu senatoriai ir deputatai negali būti sulaikyti, išskyrus atvejus, kai jie užtinkami darantys nusi-

15 *Ley Organica 5/1985, del Regimen Electoral General* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://noticias juridicas.com/base_datos/Admin/lo5-1985.html>.

16 *El Senado* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.senado.es/>.

kaltimą, negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn be išankstinio atitinkamų parlamento rūmų sutikimo, 71 str. 2 d.). Konstitucija įtvirtina ir parlamento nario indemnitetą: senatoriai ir deputatai neatsako už savo pasisakymus parlamente ir už tai, kaip balsavo (71 str. 1 d.).

Pagal Konstitucijoje numatytų įgaliojimų apimtį Kongresas turi viršenybę Senato atžvilgiu. Kongresas tvirtina ministro pirmininko kandidatūrą (ministras pirmininkas turi gauti Kongreso pasitikėjimą prieš prisiekdamas karaliui), turi teisę pareikšti nepasitikėjimą ministru pirmininku ar ministrais, gali patvirtinti arba atmesti Senato vetuotus įstatymų projektus arba jų pataisas. Kongresas gali patvirtinti arba atmesti Vyriausybės priimtus įstatymus-dekretus, jo sutikimas reikalingas skelbiant karo ar nepaprastąją padėtį, norint patraukti baudžiamojon atsakomybėn ministrą pirmininką ar ministrus. Bendriems parlamento rūmų posėdžiams pirmininkauja Kongreso pirmininkas, kas taip pat liudija Kongreso prioritetą parlamente. Pagrindinė Senato veiklos sritis yra susijusi su regioninės politikos klausimais. Kiti Senato įgaliojimai yra susiję su bendrųjų parlamento funkcijų įgyvendinimu.

Vienas iš Ispanijos parlamento struktūros ypatumų yra tai, kad tiek Senate, tiek Kongrese veikia Konstitucijoje numatyta nuolatinė institucija – deputacija (*Diputacion Permanente*). Deputacija yra sudaroma iš parlamentinių frakcijų atstovų. Deputacijoje turi būti ne mažiau kaip 21 narys (78 str. 1 d.). Jai vadovauja parlamento rūmų pirmininkas. Ši institucija turi užtikrinti parlamento rūmų veiklos nepertraukiamumą ir vykdo parlamento rūmų funkcijas laikotarpiu tarp sesijų, paleidus parlamentą, pasibaigus parlamento įgaliojimų laikui. Vienas iš nuolatinių komitetų (komisijų) veiklos ypatumų, numatytų Konstitucijoje, yra tai, kad parlamento rūmai gali suteikti (deleguoti) joms įstatymų leidybos teisę, išskyrus teisę priimti organinius ir bazinius įstatymus bei įstatymus, susijusius su konstitucine reforma, tarptautiniais santykiais ir valstybės biudžetu (75 str. 2, 3 d.).

Pagrindinė parlamento funkcija – įstatymų leidyba. Ispanijos parlamentas priima dviejų rūšių įstatymus: organinius ir paprastuosius. Konstitucijoje minimi ir baziniai įstatymai (*Ley de Bases*, pvz., 75 str. 3 d., 82 str. 2, 4 d., 83 str.), kuriais reglamentuojama deleguotoji įstatymų leidyba. Tačiau Konstitucija nenustato bazinių įstatymų priėmimo tvarkos. Organiniai įstatymai (*Ley Organica*) reglamentuoja konstitucinio pobūdžio klausimus, konkretina Konstitucijoje įtvirtintas blanketines teisės normas. Konstitucija nustato, kad pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, įstatymai,

tvirtinantys autonominių bendrijų statutus, rinkimų sistemos pagrindai ir kiti konstitucinės reikšmės klausimai gali būti reglamentuojami tik organiniais įstatymais (81 str. 1 d.). Konstitucijoje tiesiogiai nurodyta, kad organiniai įstatymai reglamentuoja ombudsmeno (*Defensor del Pueblo*, 54 str.), Valstybės tarybos (*Consejo de Estado*, 107 str.), Konstitucinio Tribunolo (*Tribunal Constitucional*, 165 str.), Audito rūmų (*Tribunal de Cuentas*, 136 str. 4 d.) veiklą; piliečių įstatymų iniciatyvos teisę (*de la iniciativa popular*, 87 str. 3 d.); referendumo organizavimo tvarką (92 str. 3 d.). Organiniai įstatymai laikomi priimtais, kai balsuojant už galutinį įstatymo projektą jam pritaria absoliuti Kongreso narių dauguma (81 str. 2 d.). Paprastieji įstatymai (*Ley*) – tai visi įstatymai, kurie pagal Konstitucijoje numatytą reguliavimo dalyką nėra priskiriami organinių įstatymų kategorijai. Juos priimant užtenka paprastos Kongreso ir Senato narių balsų daugumos.

Konstitucijoje numatyta ir deleguotoji įstatymų leidyba (85 str.). Deleguotus įstatymus (*Decreto legislativo*) priima Vyriausybė. Tokią teisę ji įgyja, kai parlamentas priima bazinį įstatymą (*Ley de Bases*), kuris nustato teisės akto turinį, arba paprastąjį įstatymą, kuris nustato kelių teisės aktų sujungimą į vieną (82 str. 2 d.). Įstatymas nustato konkrečius klausimus, kurie gali būti reglamentuojami deleguotais įstatymais, ir laiką, kuriam Vyriausybei suteikiama tokia teisė. Bet koks deleguotosios įstatymų leidybos teisės neapibrėžtumas draudžiamas. Konstitucijoje numatyta, kad esant neatidėliotinoms aplinkybėms Vyriausybė turi teisę priimti įstatymo lygmens teisės aktus – dekretus-įstatymus (*Decreto–ley*, 86 str.). Tokie teisės aktai yra laikino pobūdžio ir negali reglamentuoti visuomeninių santykių, susijusių su valstybės institucijų veikla, žmogaus teisėmis, autonominių regionų teisėmis, nacionaline rinkimų sistema. Dekretus-įstatymus ne vėliau kaip per 30 dienų turi ratifikuoti Kongresas reglamente nustatyta supaprastinta procedūra. Konstitucijoje numatytais atvejais įstatymus gali priimti ir parlamento komitetai (komisijos): parlamento rūmai gali suteikti (deleguoti) jiems įstatymų leidybos teisę, išskyrus teisę priimti organinius ir bazinius įstatymus bei įstatymus, susijusius su konstitucine reforma, tarptautiniais santykiais ir valstybės biudžetu (75 str. 2, 3 d.).

Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso Vyriausybei, Kongresui, Senatui ir 500 tūkst. piliečių. Pažymėtina, kad piliečių iniciatyva yra riboto pobūdžio ir negali būti realizuojama keičiant Konstitucijos nuostatas, priimant organinius įstatymus, mokesčių įstatymus, įstatymus tarptautinių santykių ir malonės suteikimo klausimais (87 str. 3 d.). Netiesioginę įstatymų

iniciatyvos teisę turi autonominių bendrijų asamblėjos – jos gali pateikti įstatymo projektą Vyriausybei arba pateikti siūlymus priimti atitinkamą įstatymą Kongreso valdybai (87 str. 2 d.).

Konstitucija vykdomosios valdžios funkcijas paveda Vyriausybei. Vyriausybė įgyvendina valstybės vidaus ir užsienio politiką, tvarko civilinius ir karinius reikalus, garantuoja valstybės saugumą. Vyriausybė, įgyvendindama vykdomąsias ir tvarkomąsias funkcijas, vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais (97 str.). Vyriausybę sudaro ministras pirmininkas, jo pavaduotojai, ministrai ir kiti nariai, kuriuos numato įstatymas (98 str.). Pagal Vyriausybės įstatymą, priimtą 1997 m., pagrindinį vaidmenį Vyriausybėje atlieka Ministrų taryba, kurią sudaro ministras pirmininkas, jo pavaduotojai ir ministrai[17]. Ministras pirmininkas atstovauja Vyriausybei ir vadovauja jos veiklai. Ministro pirmininko pavaduotojas atlieka Vyriausybės vadovo funkcijas ministrui pirmininkui mirus, sergant ar išvykus iš šalies. Jis koordinuoja Vyriausybės veiklą.

Ispanijos Vyriausybė formuojama pagal parlamentines tradicijas. Vyriausybės formavimas – tai visų pirma ministro pirmininko skyrimo klausimas. Šis klausimas gali būti sprendžiamas keliais atvejais: po naujų Kongreso rinkimų; kai pareiškiamas nepasitikėjimas Vyriausybe; kai miršta arba atsistatydina ministras pirmininkas. Formaliai ministrą pirmininką skiria karalius, tačiau jis turi turėti Kongreso pasitikėjimą. Iš tikrųjų karalius tik siūlo Kongresui ministro pirmininko kandidatūrą. Konstitucija numato, kad, prieš pateikdamas svarstyti Kongresui ministro pirmininko kandidatūrą, karalius turi pasitarti su politinių grupių atstovais parlamente (99 str.1 d.). Kandidatas turi pateikti Kongresui Vyriausybės, kurią jis ketina suformuoti, programą ir gauti Kongreso pasitikėjimą (absoliučios Kongreso narių daugumos). Kandidatą, gavusį Kongreso pasitikėjimą, karalius skiria ministru pirmininku. Ministrus skiria ir atleidžia karalius ministro pirmininko teikimu.

Konstitucija numato, kad Vyriausybė turi atsistatydinti po Generalinių Kortesų rinkimų, kai Kongresas išreiškia nepasitikėjimą Vyriausybe, ministrui pirmininkui atsistatydinus ar mirus (101 str. 1 d.). Atsistatydinusi Vyriausybė eina pareigas, kol bus suformuota nauja Vyriausybė. Vyriausybė yra solidariai atsakinga Kongresui (108 str.). Konstitucija numato įvairius parlamentinės kontrolės būdus. Parlamento rūmai ir jų komitetai

[17] *Ley 50/1997, del Gobierno* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l50-97.htm>.

turi teisę reikalauti bet kokios reikiamos informacijos iš Vyriausybės ir jos įstaigų; reikalauti, kad Vyriausybės nariai dalyvautų jų posėdžiuose. Parlamento nariai turi teisę pateikti paklausimus ir klausimus Vyriausybės nariams. Pati griežčiausia parlamentinės kontrolės forma – nepasitikėjimas Vyriausybe (113 str.). Konstitucijoje numatytas ir pasitikėjimo Vyriausybe institutas. Ministras pirmininkas, pasitaręs su ministrų taryba, gali pateikti Kongresui prašymą dėl pasitikėjimo Vyriausybės programa ar kitu Vyriausybės vykdomos bendrosios politikos klausimu. Pasitikėjimas Vyriausybe pareiškiamas paprasta deputatų balsų dauguma. Jeigu Kongresas neišreiškia pasitikėjimo, Vyriausybė turi atsistatydinti (114 str. 1 d.). Siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios Konstitucijoje numatyta teisė Vyriausybei, kuriai pareikštas nepasitikėjimas, siūlyti karaliui paleisti Kongresą, Senatą arba Generalinius Kortesus.

Vyriausybė – aukščiausia ir savarankiška valstybės valdymo institucija, kurios kompetencijai priskirti vidaus ir užsienio politikos klausimai. Vyriausybė garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką, saugo valstybės teritorijos neliečiamybę. Konstitucija numato, kad Vyriausybė gali skelbti pavojaus valstybei padėtį, gavusi Kongreso sutikimą – nepaprastąją padėtį, tik Vyriausybė gali siūlyti Kongresui skelbti karo padėtį (116 str.). Vyriausybė – teisėkūros subjektas. Ji ne tik priima dekretus, bet Konstitucijoje numatytais atvejais, kaip minėta, turi teisę leisti įstatymus-dekretus ir deleguotus įstatymus. Vyriausybė turi įstatymų iniciatyvos teisę. Jai priklauso išimtinė teisė (ir pareiga) rengti valstybės biudžeto įstatymo projektą ir teikti jį Generaliniams Kortesams svarstyti. Vyriausybė koordinuoja ministerijų, kitų valstybės valdymo institucijų veiklą, jai pavaldžios teisėsaugos institucijos. Prie Vyriausybės veikia įvairios patariamosios institucijos. Pagal Konstituciją aukščiausioji Vyriausybės patariamoji institucija yra Valstybės taryba (*Consejo de Estado*, 107 str.). Ekonomikos planavimo projektams rengti prie Vyriausybės veikia šiam tikslui įsteigta taryba (131 str. 2 d.).

Pagal Konstituciją konstitucinės kontrolės funkcija pavedama Konstituciniam Tribunolui. Dabartiniame Ispanijos konstitucingumo etape Konstitucinio Tribunolo vaidmuo valstybės gyvenime akivaizdus: ši institucija tapo vienu svarbiausių „konstitucijos ir demokratijos plėtros bei valstybės autonominių regionų teisių stiprinimo veiksnių“[18]. Dažnai aiškinama, kad

[18] Gil Robles y Gil Delgado, A. *The Framework of the Relations between the Constitutional Court and the Defensor del Pueblo (Ombudsman) in Spain* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.venice.coe.int/docs/2001>.

Ispanijos Konstitucinis Tribunolas nėra teisminės valdžios dalis[19]. Tai yra nepriklausoma institucija, turinti savo reglamentą ir teises, aukščiausia valstybės institucija, turinti teisę interpretuoti Ispanijos Konstituciją[20]. Konstitucinio Tribunolo veiklą reglamentuoja Konstitucija ir Konstitucinio Tribunolo organinis įstatymas, priimtas 1979 m. (su vėlesniais pakeitimais)[21].

Konstitucinį Tribunolą sudaro 12 narių. Juos skiria Karalius Kongreso, Senato, Vyriausybės ir Generalinės teismų tarybos siūlymu. Po 4 teisėjus siūlo Kongresas ir Senatas (3/5 visų narių balsų dauguma), po 2 – Vyriausybė ir Generalinė teismų taryba. Konstitucinio Tribunolo nariais gali būti skiriami teisininkai, turintys visuomenės pripažinimą ir ne mažesnį kaip 15 metų teisinio darbo stažą. Konstitucinio Tribunolo nariai skiriami 9 metams. Konstitucinis Tribunolas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu.

Konstitucinis Tribunolas tikrina įstatymų ir teisės aktų, turinčių įstatymo galią, konstitucingumą; atlieka išankstinį sudaromų tarptautinių sutarčių, kurių nuostatos prieštarauja Konstitucijai, konstitucingumo tyrimą; nagrinėja individualius skundus (*recursos de amparo*) dėl pažeistų žmogaus teisių ir laisvių, įtvirtintų Konstitucijos 14–29 straipsniuose; sprendžia ginčus dėl kompetencijos padalijimo tarp valstybės ir autonominių bendrijų, ir tarp autonominių bendrijų; tikrina autonominių bendrijų teisės aktų konstitucingumą; nagrinėja ir priima sprendimus kitais klausimais, kuriuos numato organinis įstatymas.

Prašymą ištirti įstatymų atitiktį Konstitucijai gali pateikti ministras pirmininkas, ombudsmenas, 50 deputatų, 50 senatorių, kolegialios autonominių bendrijų vykdomosios valdžios institucijos bei jų asamblėjos. Įstatymas numato tokio pareiškimo padavimo terminą: pareiškimą galima pateikti per 3 mėnesius nuo įstatymo paskelbimo. Prašymą Konstituciniam Tribunolui gali pateikti ir teismai tais atvejais, kai nagrinėdami konkrečią

---

19 Guillen Carames, J. *The role of the Constitutional Court in the state and society in Spain* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.Venice.coe.int/docs/2001; Cabrero, O. *A Guide to the Spanish Legal System*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <htpp:www.llrx.com/features/spain.html>.

20 Konstitucinės kontrolės užuomazgų Ispanijoje būta jau XIX a. pradžioje. 1812 m. Ispanijos konstitucijoje buvo numatyta įsteigti nuolatinę kortesų komisiją (deputaciją), kuri užtikrintų, kad būtų laikomasi konstitucijos laikotarpiu tarp parlamento sesijų. 1931 m. Ispanijos konstitucija įtvirtino specialią konstitucinės kontrolės instituciją – Konstitucinių garantijų teismą.

21 *Ley Organica 2/1979, del Tribunal Constitutional* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.juridicas.com/base_datos>; *Tribunal Constitutional* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.tribunalconstitucional.es/LOTC.htm>.

bylą nusprendžia, kad įstatymas gali prieštarauti Konstitucijai. Paklausimą dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo gali pateikti Senatas, Kongresas ir Vyriausybė. Skundus dėl žmogaus konstitucinių teisių pažeidimo turi teisę pateikti pavieniai asmenys, korporacijos, ombudsmenas ir prokuratūra. Šiuos skundus Konstitucinis Tribunolas nagrinėja, kai yra išnaudotos visos teisminės gynybos priemonės. Organinis įstatymas gali nustatyti ir kitus subjektus, galinčius būti pareiškėjais.

Teisminę valdžią įgyvendina teismai, kuriuos sudaro teisėjai ir magistratai (*Magistrados*). Pagal Konstituciją teismai laikomi tautos įsteigta savarankiška valstybės valdžios dalimi. „Teisingumas kyla iš tautos“ – ši nuostata įtvirtinta Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje. Teismas priima sprendimus karaliaus vardu. Vykdydami teisingumą, teismai yra nepriklausomi, nekeičiami ir klauso tik įstatymo.

Teisminę valdžią sudaro valstybėje veikianti teismų sistema. Pažymėtina, kad Konstitucija nustato tik bendruosius teismų sistemos pagrindus. Pirma, teisminė valdžia yra vieninga (unitarinė, 117 str. 5 d.). Tai reiškia, kad Ispanijos autonominės bendrijos negali turėti savo teisminės valdžios institucijų. Antra, draudžiama steigti ypatinguosius teismus. Karo teismai gali būti steigiami įstatymu tik karo padėties atveju nepažeidžiant Konstitucijoje įtvirtintų principų (117 str. 5, 6 d.). Trečia, aukščiausioji valstybės teisminė institucija – Ispanijos Aukščiausiasis Teismas (123 str. 1 d.). Ketvirta, teismų sistemą ir teisėjų statusą reglamentuoja organinis įstatymas (122 str. 1 d.). Penkta, teismų veiklą administruoja ir kontroliuoja Generalinė teismų taryba (122 str. 2 d.).

Teismų sistemą, jų formavimo tvarką, veiklą ir teisėjų statusą reglamentuoja teismų organinis įstatymas, priimtas 1985 m. (su vėlesniais pakeitimais)[22]. Teisingumo funkcijai vykdyti Ispanijos teritorija yra suskirstyta į municipalitetus (*municipios*), teismines apygardas (*partidos judiciales*), provincijas (*provincias*), autonomines bendrijas (*Comunidades Autonomas*). Šis suskirstymas sutampa su administracine teritorine šalies struktūra, išskyrus teismines apygardas: jos jungia keletą municipalitetų, priklausančių vienai provincijai. Kiekviename teritoriniame vienete veikia atitinkamos rūšies teismai[23].

[22] *Ley Organica 6/1985, del Poder Judicial* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.juridicas.com/base_datos>.

[23] Pvz., municipalitetuose veikia municipaliniai teismai (*Juzgados municipalles*) ir taikos teismai (*Juzgados de Paz*). Teisminėse apygardose veikia pirmosios instancijos teismai

Dviejų teismų – Aukščiausiojo Teismo (*Tribunal Supremo*) ir Aukštesniojo nacionalinio teismo (*Audiencia Nacional*) – jurisdikcija apima visos šalies teritoriją. Teismų veiklai administruoti ir kontroliuoti konstitucija numato specialią instituciją – Generalinę teismų tarybą (*Consejo General del Poder Judicial*). Jos narius skiria Karalius penkeriems metams. Tarybą sudaro 20 narių ir pirmininkas – Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Aukščiausiojo Teismo pirmininką skiria karalius Generalinės teismų tarybos teikimu. Pagal Konstituciją 12 kandidatų į tarybos narius siūlo teisėjai ir magistratai, 8 – Senatas ir Kongresas (po keturis nuo kiekvienų rūmų, 3/5 senatorių ir deputatų balsų dauguma). Galiojantis teismų įstatymas nustato, kad visus 20 narių siūlo Generaliniai Kortesai (po 10 nuo kiekvienų rūmų). 12 Tarybos narių turi būti teisėjai ir magistratai, 8 – advokatai ir aukštos kvalifikacijos teisininkai, turintys ne mažesnę kaip 15 metų teisinio darbo stažą[24]. Generalinė teismų taryba sprendžia klausimus, susijusius su teisėjų paskyrimu ir atleidimu iš pareigų, rengia teisėjų etikos kodeksą.

Konstitucijoje įtvirtintas regioninės valstybės modelis, suteikiantis plačias savivaldos galimybes šalies regionams. Nors Konstitucijoje Ispanija įtvirtinama kaip vieninga ir nedaloma valstybė, joje pripažįstamas ir garantuojamas tautinių ir teritorinių bendrijų autonomijos principas (2 str.). Kai kurių autorių nuomone, ši konstitucinė nuostata yra pernelyg abstrakti ir neapibrėžia, ar Ispanija yra federacinė, ar unitarinė, ar decentralizuota valstybė. Faktiškai Ispanija formavosi kaip federacinė valstybė[25]. Centrinės ir vietinės valdžios santykiai – viena iš seniausių Ispanijos problemų. Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų, reglamentuojančių valstybės teritorinę sandarą, dviprasmiškumas ir neaiškumas – viena iš priežasčių, dėl kurių santykiai tarp valstybės ir autonominių bendrijų yra nuolatinė bylų, nagrinėjamų Konstituciniame Tribunole, tema[26].

(*Juzgados de Primera Instancia e Instruccion*), baudžiamieji teismai (*Juzgados de lo Penal*), darbo teismai (*Juzgados de lo Social*), nepilnamečių teismai (*Juzgados de Menores*), administraciniai teismai (*Juzgados de lo Contecioso-administrativo*), laisvės atėmimo vietų priežiūros teismai (*Juzgados de Vigilancia penitenciaria*). Provincijose veikia provincijų teismai (*Audiencies provinciales*). Kiekvienoje autonominėje bendrijoje yra regiono aukščiausiasis teismas (*Tribunales superiores de las Comunidades autonomas*).

24 *Consejo General del Poder Judicial* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.cgpj.es/org_judicial.html>; <http://www.cgpj.es/ingles/index.html>.

25 Santolaya, P. *The Spanish Constitutional System* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.venice.coe.int/docs/2001>.

26 Guillen Carames, J. *The role of the Constitutional Court in the state and society in Spain* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http:www.venice.coe.int/docs/2001>.

Ispanijos administracinę teritorinę struktūrą sudaro municipalitetai, provincijos ir autonominiai regionai. Ispanijos teritorija yra suskirstyta į 50 provincijų, sudarytų iš municipalitetų (pastarųjų skaičius priklauso nuo miestų ir gyvenviečių skaičiaus). Šie administraciniai teritoriniai vienetai turi savo valdžios institucijas[27]. Municipalitetai (*municipios*) – tai administraciniai teritoriniai vienetai, turintys savivaldos teisę (140 str.). Municipalitetams vadovauja municipalinė taryba. Jos narius ketveriems metams renka vietos gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Tarybai vadovauja meras (*alkaldo*). Konstitucija numato, jog merą gali rinkti vietos gyventojai arba municipalinė taryba iš tarybos narių (140 str.). Aukščiausia vietinės valdžios institucija provincijose – provincijos deputacija (*deputacion provincial*). Ją renka municipalinės tarybos iš savo narių ketveriems metams. Provincijos deputacijai vadovauja prezidentas, kurį renka deputacijos nariai. Centrinei valdžiai provincijose atstovauja vyriausybės skiriamas atstovas – gubernatorius.

Provincijoms, kurių gyventojus sieja bendri istoriniai, kultūriniai ir ekonominiai ryšiai, suteikta teisė jungtis į autonomines bendrijas (*Comunidades Autonomas*) (143 str. 1 d.). Generaliniai Kortesai organiniu įstatymu gali leisti įsteigti autonominę bendriją vienai provincijai, nesilaikydami anksčiau nurodytų sąlygų, taip pat teritorijoms, neįeinančioms į provincijos sudėtį (144 str. 1, 2 p). Autonominės bendrijos steigimo iniciatyvos teisę turi provincijų deputacijos, salų teritorijų atstovaujamosios institucijos, 2/3 municipalitetų, kurių gyventojai sudaro elektorato daugumą provincijoje arba saloje. Organinis įstatymas gali nustatyti ir kitus subjektus, turinčius teisę inicijuoti autonominės bendrijos steigimo procesą[28].

27 Vietinės valdžios institucijų reorganizacija pagal Konstitucijoje numatytą vietinės valdžios modelį pradėta 1979 m. (tais metais įvyko pirmieji demokratiniai municipaliniai rinkimai) ir iš esmės baigėsi 1985 m. (tais metais buvo priimtas vietos valdžios bazinis įstatymas). *Spain-Local Government* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <//http://country studies.us/spain/79.htm>.

28 Ispanijos teritorinė reorganizacija į autonomines bendrijas vyko keliais etapais. Pirmieji autonomijos statusą gavo istoriniai regionai: 1980 m. Baskijos krašte ir Katalonijoje, 1981 m. – Galicijoje, 1982 m. – Andalūzijoje įvyko asamblėjų (regioninių parlamentų) rinkimai. 1983 m. vienu metu įvyko asamblėjų rinkimai kituose 13 autonominių regionų. 1986 m. municipalinės autonomijos statusas buvo suteiktas Seutos ir Melilijos miestams (anklavams Š. Afrikoje). Pagal 1995 m. priimtus autonomijos statutus šių miestų teisinis statusas buvo prilygintas autonominių bendrijų teisiniam statusui. *Comunidades Autonomas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <//http://www.la-moncloa.es/>.

Autonominės bendrijos veikia pagal savo autonomijos statutą. Statutus ir jų pakeitimus tvirtina Generaliniai Kortesai. Jie turi įstatymo galią ir yra sudėtinė Ispanijos teisinės sistemos dalis. Autonominės bendrijos privalo organizuoti valdžios institucijų sistemą pagal Konstitucijos 152 straipsnyje nustatytą regioninės valdžios organizavimo modelį. Aukščiausia bendrijos atstovaujamoji ir teisės aktus priimanti institucija yra asamblėja. Bendrijų asamblėjas renka vietos gyventojai ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Vykdomosios valdžios funkcijas atlieka vykdomoji taryba, kuriai vadovauja prezidentas. Prezidentą, kurį renka asamblėja iš savo narių, skiria Karalius. Prezidentas atstovauja autonominei bendrijai.

Autonominės bendrijos gali turėti visas teises, kurias joms numato Konstitucija (visiška autonomija) arba jų dalį (ribota autonomija). Generaliniai Kortesai organiniu įstatymu gali perduoti autonominėms bendrijoms ir kai kuriuos įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją priskirti tik valstybės kompetencijai (150 str. 1, 2 d.)[29]. Autonominių bendrijų veiklos kontrolės funkcijas atlieka Konstitucinis Tribunolas, Vyriausybė, Audito rūmai, administraciniai teismai ir kitos institucijos, kurias steigia parlamentas (150, 153 str.). Tais atvejais, kai autonominės bendrijos priimti sprendimai ar veiksmai prieštarauja Konstitucijai, įstatymams ar bendriems valstybės interesams, Vyriausybė Senato pritarimu (absoliučia balsų dauguma) gali imtis tam tikrų tiesioginio valdymo priemonių (155 str.).

[29] Šiuo metu Baskų kraštas (Baskija), Katalonija, Galicija ir Andalūzija turi visišką autonomiją: turi teisę tvarkyti visus krašto reikalus, išskyrus tuos, kurie pagal Konstituciją priskirti tik valstybės kompetencijai. Dauguma autonominių bendrijų turi ribotą autonomiją.

ISPANIJOS KONSTITUCIJA[30]

1978 m. gruodžio 27 d.

Aš, Donas Chuanas Karlas I, Ispanijos Karalius, visiems, kurie tai girdi ir supranta, skelbiu: žinokite, kad Kortesai priėmė, o Ispanijos žmonės patvirtino šią Konstituciją:

PREAMBULĖ

Ispanijos Tauta, trokšdama prisidėti prie teisingumo, laisvės ir saugumo, taip pat laiduoti gerovę visiems savo nariams, naudodamasi savo suverenia teise, pareiškia savo siekį:

laiduoti demokratišką sambūvį pagal Konstituciją ir įstatymus, pagrįstą teisinga ekonomine ir socialine santvarka; įtvirtinti teisinę valstybę, užtikrinančią įstatymo, kaip žmonių valios išraiškos, viršenybę;

užtikrinti, kad Ispanijoje visi ispanai ir kitų tautybių žmonės galėtų įgyvendinti žmogaus teises, taip pat puoselėti savo kultūrą ir tradicijas, kalbą ir institucijas;

prisidėti prie kultūros ir ekonomikos plėtros siekiant visiems laiduoti orų gyvenimą;

sukurti pirmaujančią demokratinę visuomenę ir

prisidėti prie visų Žemės tautų taikių santykių ir vaisingo bendradarbiavimo.

Įgyvendindami šiuos siekius Kortesai pritarė, o Ispanijos liaudis patvirtino šią Konstituciją.

[30] Ispanijos Karalystės Konstitucija, paskelbta Ispanijos Konstitucinio Tribunolo interneto puslapyje http://www.tribunalconstitucional.es/es/constitucion/Paginas/Constitucion-Castellano.aspx, išversta iš ispanų kalbos.

ĮVADAS

1 straipsnis

1. Ispanija yra skelbiama teisine demokratine socialine valstybe, aukščiausiomis savo teisinės tvarkos vertybėmis laikančia teisingumą, lygybę ir politinį pliuralizmą.

2. Nacionalinis suverenitetas priklauso valstybės valdžios šaltiniui – Ispanijos liaudžiai.

3. Ispanijos politinė forma yra parlamentinė monarchija.

2 straipsnis

Konstitucija pagrįsta nepalaužiama Ispanijos Tautos vienybe, viena ir nedaloma visų ispanų Tėvyne; ji pripažįsta ir laiduoja tautybių ir ją sudarančių regionų autonomijos teisę bei jų tarpusavio solidarumą.

3 straipsnis

1. Oficiali valstybinė kalba yra kastilų. Visi ispanai privalo ja kalbėti ir turi teisę ją vartoti.

2. Kitos Ispanijos kalbos taip pat yra oficialios atitinkamose autonominėse bendruomenėse pagal jų statutus.

3. Ispanijos kalbų ir tarmių įvairovė yra ypač saugoma ir gerbiama jos kultūrinio paveldo dalis.

4 straipsnis

1. Ispanijos vėliavą sudaro trys horizontalios juostos – raudona, geltona ir raudona. Geltona juosta yra dvigubai platesnė nei kiekviena raudona juosta.

2. Autonominės bendruomenės statutais gali patvirtinti savo vėliavas ir herbus. Visi jie yra naudojami valstybinėse įstaigose ir oficialiuose aktuose greta Ispanijos valstybinės vėliavos.

5 straipsnis

Valstybės sostinė yra Madrido miestas.

6 straipsnis

Pagal politinio pliuralizmo principą politinės partijos konkuruoja formuodamos ir reikšdamos liaudies valią ir yra pagrindinė priemonė liaudžiai dalyvauti politiniame gyvenime. Jos steigiamos ir veikia laisvai, kiek

tai leidžiama Konstitucijos ir įstatymo. Jų vidaus struktūra ir veikla privalo būti demokratiškos.

7 straipsnis

Darbuotojų profesinės sąjungos ir darbdavių asociacijos gina ir laiduoja ekonominius ir socialinius interesus, kuriems jos atstovauja. Jos steigiamos ir veikia laisvai, kiek tai leidžiama Konstitucijos ir įstatymo. Jų vidaus struktūra ir veikla privalo būti demokratiškos.

8 straipsnis

1. Ginkluotąsias pajėgas sudaro sausumos kariuomenė, kariniai jūrų ir oro laivynai. Šios pajėgos turi laiduoti Ispanijos nepriklausomybę ir suverenitetą, ginti jos teritorinę neliečiamybę ir konstitucinę santvarką. Jos steigiamos ir veikia demokratiškai.

2. Ginkluotųjų pajėgų organizavimo pagrindai nustatyti organiniame įstatyme pagal šios Konstitucijos principus.

9 straipsnis

1. Piliečiai ir valstybės valdžios institucijos privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų.

2. Valstybės valdžios institucijos privalo sukurti tokias sąlygas, kad žmonių ir bendruomenių laisvė ir lygybė būtų realios ir veiksmingos; šalinti kliūtis, trukdančias ar keliančias sunkumų visiškai įgyvendinti laisvę ir lygybę; sudaryti palankias sąlygas visiems piliečiams dalyvauti politiniame, ekonominiame, kultūriniame ir socialiniame gyvenime.

3. Konstitucija užtikrina teisėtumo principą, norminių aktų hierarchiją ir privalomą skelbimą; taip pat užtikrina, kad asmens teises pažeidžiančios ar ribojančios arba bausmes nustatančios nuostatos neturi grįžtamosios galios, teisinę apsaugą, teismo draudimą viešajai valdžiai savivaliauti.

I DALIS
APIE PAGRINDINES TEISES IR PAREIGAS

10 straipsnis

1. Žmogaus orumas ir jo teisių neliečiamumas, laisvas asmenybės vystymasis, pagarba įstatymui ir kitų žmonių teisėms yra politinės santvarkos ir visuomenės santarvės pagrindas.

2. Normos, susijusios su Konstitucijoje įtvirtintomis pagrindinėmis teisėmis ir pareigomis, atitinka Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, Ispanijos ratifikuotas tarptautines sutartis ir susitarimus šiais klausimais.

I SKYRIUS
APIE ISPANUS IR UŽSIENIEČIUS

11 straipsnis

1. Ispanijos pilietybė gaunama, išlaikoma ir prarandama pagal įstatymą.

2. Niekas, kas yra gimęs ispanu, negali prarasti savo pilietybės.

3. Valstybė gali sudaryti sutartis dėl dvigubos pilietybės su Iberoamerikos šalimis arba su šalimis, turėjusiomis ar turinčiomis ypatingų ryšių su Ispanija. Tokiose valstybėse, net jei jos savo piliečiams nesuteikia tokios teisės, ispanai gali būti natūralizuojami, kartu neprarasdami Ispanijos pilietybės.

12 straipsnis

Ispanai tampa pilnamečiais sulaukę 18 metų amžiaus.

13 straipsnis

1. Užsieniečiai Ispanijoje sutarčių ir įstatymo nustatytomis sąlygomis naudojasi šioje Konstitucijos dalyje numatytomis pilietinėmis teisėmis.

2. Konstitucijos 23 straipsnyje nustatytomis teisėmis naudojasi tik ispanai, išskyrus sutartyse arba įstatymuose numatytus atvejus, kai abipusiškumo pagrindu vietos savivaldos rinkimuose suteikiama aktyvioji ir pasyvioji rinkimų teisės.

3. Išduoti asmenį kitai valstybei leidžiama abipusiškumo pagrindu tik vykdant sutartį arba įstatymą. Asmenys, padarę politinius nusikaltimus, kitoms valstybėms nėra išduodami; teroro aktai nėra politiniai nusikaltimai.

4. Įstatymas nustato prieglobsčio suteikimo kitų šalių piliečiams ir asmenims be pilietybės sąlygas.

II SKYRIUS
TEISĖS IR LAISVĖS

14 straipsnis

Visi ispanai yra lygūs prieš įstatymą; neleidžiama jokia jų diskriminacija dėl gimimo, rasės, lyties, išpažįstamo tikėjimo, pažiūrų arba bet kokiais kitais asmeninio ar socialinio pobūdžio pagrindais.

I POSKYRIS. APIE PAGRINDINES TEISES IR PILIETINES LAISVES

15 straipsnis

Visi turi teisę į gyvybę, fizinį ir moralinį neliečiamumą, niekas jokiais būdais negali būti kankinamas arba su juo negali būti elgiamasi nežmoniškai ar žeminant orumą. Mirties bausmė panaikinama, išskyrus karo meto atvejus, numatytus kariniuose baudžiamuosiuose įstatymuose.

16 straipsnis

1. Piliečiams ir jų susivienijimams yra laiduojama ideologijos, tikėjimo išpažinimo ir kulto laisvė be jokių suvaržymų, išskyrus tuos, kurie būtini įstatymo saugomai visuomeninei tvarkai palaikyti.
2. Niekas negali būti verčiamas viešai atskleisti savo nuomonę, įsitikinimus arba tikėjimą.
3. Jokia religija negali būti valstybinė. Valdžios institucijos atsižvelgia į Ispanijos visuomenės religinius įsitikinimus ir atitinkamai bendradarbiauja su Katalikų bažnyčia ir kitomis konfesijomis.

17 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip tik pagal šio straipsnio nuostatas bei įstatymo nustatytais atvejais ir forma.
2. Kardomasis sulaikymas negali būti ilgesnis, nei to reikia bylos aplinkybėms nustatyti, ir bet kuriuo atveju negali viršyti septyniasdešimt dviejų valandų, kurioms praėjus sulaikytasis privalo būti paleistas arba perduotas teismui.
3. Kiekvienas sulaikytas asmuo privalo būti jam suprantamu būdu nedelsiant informuotas apie jo teises ir sulaikymo priežastis; draudžiama versti jį duoti parodymus. Sulaikytajam laiduojama advokato pagalba ir dalyvavimas, kai įstatymo nustatyta tvarka yra surašomi policijos ir teismo dokumentai.
4. Įstatymas nustato *habeas corpus* taikymo tvarką, kai neteisėtai sulaikytas asmuo neatidėliotinai perduodamas teismui.

18 straipsnis

1. Laiduojama teisė į garbę, tapatumą bei asmens ir šeimos privatumą.
2. Gyvenamoji vieta yra neliečiama. Išskyrus sulaikymo nusikaltimo vietoje atvejus, neleidžiama įsiveržti į gyvenamąją vietą, taip pat be jos savininko ar be išankstinės teismo sankcijos atlikti kratą.

3. Laiduojamas susirašinėjimo, taip pat pašto, telegrafo, telefono pranešimų slaptumas, kuris gali būti ribojamas tik teismo leidimu.

4. Įstatymas riboja informacijos naudojimą, kad būtų visiškai užtikrinta piliečių garbės, asmeninio ir šeiminio gyvenimo bei piliečių teisių apsauga.

19 straipsnis

Ispanai turi teisę laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir judėti šalies teritorijoje.

Jie taip pat turi teisę įstatymo nustatytomis sąlygomis laisvai įvažiuoti į Ispaniją ir išvažiuoti iš jos. Ši teisė negali būti apribota jokiais ideologiniais ar politiniais sumetimais.

20 straipsnis

1. Pripažįstamos ir saugomos šios teisės:

a) teisė laisvai žodžiu, raštu ar kitokiu būdu skleisti pažiūras, nuomones ir idėjas;

b) kurti ir atlikti literatūros, meno, mokslo ir technikos kūrinius;

c) akademinė laisvė;

d) teisė laisvai bet kokiomis perdavimo priemonėmis perduoti ir gauti patikimą informaciją. Įstatyme numatoma, kokiomis sąlygomis naudojimasis šia teise ribojamas siekiant išlikti sąžiningam ir išsaugoti profesinę paslaptį.

2. Minėtų teisių įgyvendinimas negali būti apribotas jokiomis išankstinės cenzūros priemonėmis.

3. Nuo valstybės arba valstybinių įstaigų priklausomų žiniasklaidos priemonių parlamentinės kontrolės organizavimo ir įgyvendinimo tvarka nustatoma įstatymu. Gerbiant visuomenės pliuralizmą ir Ispanijos kalbų įvairovę, socialinėms ir politinėms bendrijoms, atstovaujančioms atitinkamiems interesams, įstatymu laiduojama galimybė naudotis pirmiau minėtomis priemonėmis.

4. Šių laisvių įgyvendinimą riboja pagarba šioje Konstitucijos dalyje numatytoms teisėms, šias teises išsamiai apibrėžiančioms įstatymo nuostatoms, pirmiausia teisei į garbę, privatų gyvenimą, tapatumą ir vaikų bei jaunimo apsaugą.

5. Leidiniai, įrašai ir kitos žiniasklaidos priemonės konfiskuojamos tik teismo leidimu.

21 straipsnis

1. Pripažįstama piliečių teisė į taikius ir neginkluotus susirinkimus. Šiai teisei įgyvendinti nereikia išankstinio leidimo.

2. Apie susirinkimus ir demonstracijas viešose vietose būtina pranešti valdžios institucijoms. Juos uždrausti valdžios institucijos gali tik tuo atveju, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad rengiamais susirinkimais ir demonstracijomis bus pažeista viešoji tvarka, bus keliamas pavojus žmonėms arba kieno nors nuosavybei.

22 straipsnis

1. Pripažįstama teisė burtis į susivienijimus.

2. Susivienijimai, keliantys tokius tikslus arba besinaudojantys tokiomis priemonėmis, kurios įstatymo priskiriamos prie nusikalstamų, yra neteisėti.

3. Susivienijimai, kuriami vadovaujantis šiuo straipsniu, turi būti įtraukti į registrą tik siekiant paviešinti jų veiklą.

4. Panaikinti susivienijimus arba sustabdyti jų veiklą galima tik motyvuotu teismo sprendimu.

5. Draudžiami slapti ir sukarinti susivienijimai.

23 straipsnis

1. Tvarkant valstybės reikalus piliečiai turi teisę dalyvauti tiesiogiai ir per savo atstovus visuotinės rinkimų teisės pagrindu laisvai renkamuose reguliariai vykdomuose rinkimuose.

2. Įstatymo nustatyta tvarka piliečiai, turėdami lygias galimybes, gali stoti į valstybės tarnybą ir tapti valstybės pareigūnais.

24 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į veiksmingą savo teisėtų teisių ir interesų gynybą teisme; jokiu būdu negalima asmens visai neginti.

2. Kiekvienas turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama tokio teismo, kuriam įstatymas priskiria tokios bylos jurisdikciją, teisę į advokato pagalbą ir gynybą, teisę būti informuotas apie kaltinimą, teisę į atvirą teisminį nagrinėjimą, vykdomą per nustatytą laikotarpį ir laikantis visų garantijų, teisę naudoti visas gynybai numatytas įrodinėjimo priemones, teisę neliudyti prieš save ir nepripažinti savo kaltės, taip pat teisę į nekaltumo prezumpciją.

Įstatymas nustato atvejus, kada dėl giminystės ryšių arba profesinės paslapties neprivaloma pranešti apie tariamai neteisėtus veiksmus.

25 straipsnis

1. Niekas negali būti nuteistas ar nubaustas už veiksmus arba neveikimą, kurie jų atlikimo metu įstatymuose nebuvo pripažinti nusikaltimais, baudžiamaisiais nusižengimais arba administracinės teisės pažeidimais.

2. Laisvės atėmimu ir kitomis visuomenės saugumo užtikrinimo priemonėmis siekiama perauklėti ir socialiai reabilituoti nuteistąjį. Priverčiamasis darbas yra draudžiamas. Atlikdamas laisvės atėmimo bausmę nuteistasis naudojasi šiame skyriuje išvardytomis pagrindinėmis teisėmis, išskyrus tas, kurios gali būti apribotos teismo nuosprendžiu, bausmės turiniu ir bausmių vykdymą nustatančiu įstatymu. Bet kuriuo atveju nuteistas laisvės atėmimu asmuo turi teisę dirbti apmokamą darbą, naudotis socialinio draudimo sistemos privilegijomis ir kultūra bei visapusiškai lavinti savo asmenybę.

3. Taikant administracinę atsakomybę negalima numatyti bausmių, tiesiogiai arba netiesiogiai reiškiančių laisvės atėmimą.

26 straipsnis

Garbės teismai draudžiami viešojo administravimo srityje ir profesiniais pagrindais veikiančiose organizacijose.

27 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę gauti išsilavinimą. Pripažįstama švietimo laisvė.

2. Švietimo tikslas yra visapusiškai lavinti asmenybę gerbiant demokratinius visuomeninio gyvenimo principus bei pagrindines teises ir laisves.

3. Valdžios institucijos laiduoja tėvų teisę vaikams parinkti tokią auklėjimo formą, kuri atitiktų pačių tėvų moralinius ir religinius įsitikinimus.

4. Pradinis išsilavinimas yra privalomas ir nemokamas.

5. Valstybės institucijos visiems asmenims laiduoja teisę gauti išsilavinimą planuodamos visuotinę pedagoginę sistemą, veiksmingai dalyvaujant visiems suinteresuotiesiems asmenims steigdamos mokymo įstaigas.

6. Fiziniams ir juridiniams asmenims pripažįstama laisvė steigti švietimo įstaigas gerbiant konstitucinius principus.

7. Dėstytojai, tėvai ir kai kuriais atvejais studentai įstatymo nustatyta tvarka prižiūri visas iš valstybės lėšų finansuojamas mokymo įstaigas ir dalyvauja jas valdant.

8. Valdžios institucijos, siekdamos užtikrinti įstatymų laikymąsi, prižiūri švietimo sistemą ir nustato valstybinius švietimo standartus.

9. Valdžios institucijos remia mokymo įstaigas, kurių veikla atitinka įstatymų reikalavimus.

10. Pripažįstama įstatymo nustatyto masto universitetų autonomija.

28 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai stoti į profesines sąjungas. Įstatymu galima apriboti šią teisę arba numatyti galimybę nesuteikti tokios teisės ginkluotųjų pajėgų kariškiams ir tarnautojams, taip pat karinių statutų reguliuojamų karinių įstaigų ir kitokių darinių darbuotojams. Tokios teisės įgyvendinimo tvarka valstybės tarnautojams nustatoma įstatymu. Profesinių sąjungų veiklos laisvė apima teisę kurti profesines sąjungas ir stoti į jas, taip pat profesinių sąjungų teisę jungtis į konfederacijas, steigti tarptautines profesines sąjungas ir prisijungti prie jų. Niekas negali būti verčiamas stoti į profesinę sąjungą.

2. Pripažįstama darbuotojų teisė streikuoti siekiant apginti savo interesus. Įstatymu, nustatančiu tokios teisės įgyvendinimo tvarką, reglamentuojamos būtinos priemonės, laiduojančios pagrindinių visuomenės gyvenimo palaikymo tarnybų veiklą.

29 straipsnis

1. Visi ispanai turi teisę įstatymo nustatyta forma ir tikslu siųsti į valstybės valdžios institucijas individualius ar kolektyvinius rašytinius prašymus.

2. Ginkluotųjų pajėgų kariškiai ir tarnautojai, taip pat karinių statutų reglamentuojamų karinių įstaigų ir kitokių darinių darbuotojai naudotis šia teise gali tik individualiai ir jų veiklą reguliuojančio įstatymo nustatyta tvarka.

II POSKYRIS. APIE PILIEČIŲ PAGRINDINES TEISES IR PAREIGAS

30 straipsnis

1. Ginti Ispaniją yra ispanų teisė ir pareiga.

2. Įstatymas nustato ispanų karines prievoles; laikantis atitinkamų garantijų juo nustatoma asmens teisė būti atleistam nuo privalomosios karo tarnybos dėl sąžinės, taip pat dėl kitų priežasčių. Tokiu atveju įstatymo nustatyta tvarka karo tarnyba gali būti pakeista alternatyviąja civiline tarnyba.

3. Numatoma, kad gali būti steigiama alternatyvioji civilinė tarnyba, kuria siekiama bendruosius interesus atitinkančių tikslų.

4. Įstatymas nustato piliečių pareigas didelių grėsmių, katastrofų arba visuomeninių nelaimių atvejais.

31 straipsnis

1. Kiekvienas asmuo per teisingą mokesčių sistemą, grindžiamą lygybės principais ir progresiniais mokesčiais, pagal savo ekonomines galimybes prisideda prie visuomenės išlaidų finansavimo. Tokioje sistemoje jokiu būdu negali būti numatyta konfiskavimo.

2. Valstybės poreikiai tenkinami teisingai paskirstant valstybės lėšas, o jų planavimas ir naudojimas privalo atitikti efektyvumo ir ekonomijos kriterijus.

3. Viešuosius mokesčius asmenims arba turtui galima nustatyti tik įstatymu.

32 straipsnis

1. Sudarydami santuoką vyras ir moteris yra visiškai lygiateisiai.

2. Įstatymas nustato santuokos formas, sutuoktinių amžių ir santuokos sudarymo sąlygas, priežastis, dėl kurių santuoka gali būti nutraukta, taip pat nutraukiant santuoką kylančių ginčų sprendimo tvarką.

33 straipsnis

1. Pripažįstama teisė į privačią nuosavybę ir paveldėjimą.

2. Įstatymų nustatyta tvarka šių teisių socialinė funkcija apriboja jų turinį.

3. Nuosavybė ir teisė į ją iš nieko negali būti atimta kitaip, kaip tik dėl pateisinamos priežasties, susijusios su visuomenės poreikiais arba socialiniais interesais, kai už tai atitinkamai kompensuojama ir tokio atėmimo tvarka nustatyta įstatymu.

34 straipsnis

1. Pripažįstama teisė steigti labdaros fondus siekiant įstatymo nustatyta tvarka tenkinti visuomenės interesus.

2. Tokių fondų veiklą taip pat reguliuoja 22 straipsnio 2 ir 4 dalių nuostatos.

35 straipsnis

1. Visi ispanai privalo dirbti ir turi teisę į darbą, laisvą profesijos arba darbo pobūdžio pasirinkimą, karjerą savo darbe, taip pat į darbo apmokėjimą, būtiną socialiai priimtinam šeimos gyvenimo lygiui palaikyti. Jokiu būdu neleidžiama diskriminuoti dėl lyties.

2. Darbuotojų teises ir pareigas reglamentuoja įstatymas.

36 straipsnis

Profesinių asociacijų teisinio statuso ypatumus, taip pat tokių asociacijų narių profesinę veiklą reglamentuoja įstatymas. Šių asociacijų vidaus struktūra ir veikla turi būti grindžiama demokratiniais pagrindais.

37 straipsnis

1. Įstatymas turi užtikrinti teisę darbo ginčus spręsti kolektyvinėmis darbuotojų ir darbdavių derybomis, taip pat tai, kad jų susitarimai turėtų teisinę galią.

2. Pripažįstama darbuotojų ir darbdavių teisė į konfliktą darbo srityje. Šios teisės įgyvendinimą reglamentuojančiame įstatyme, nors jame gali būti nustatyti būtini apribojimai, turi būti numatytos visuomenei gyvybiškai svarbių tarnybų darbo užtikrinimo garantijos.

38 straipsnis

Pripažįstama verslo laisvė rinkos ekonomikos sąlygomis. Valdžios institucijos garantuoja ir saugo jos įgyvendinimą, taip pat laiduoja gamybos apsaugą, atitinkančią bendrus ekonomikos reikalavimus, tarp jų ir planavimą.

III SKYRIUS
APIE PAGRINDINIUS SOCIALINĖS IR EKONOMINĖS POLITIKOS PRINCIPUS

39 straipsnis

1. Valdžios institucijos laiduoja teisinę, ekonominę ir socialinę šeimos apsaugą.

2. Valdžios institucijos taip pat laiduoja visapusišką vaikų apsaugą. Visi vaikai yra lygūs prieš įstatymą, kad ir kokia būtų jų kilmė ir motinų šeiminė padėtis. Įstatymas laiduoja pagalbą nustatant tėvystę.

3. Tėvai privalo visokeriopai rūpintis tiek santuokiniais, tiek nesantuokiniais savo vaikais, kol jie sulauks pilnametystės, taip pat ir kitais įstatymo numatytais atvejais.

4. Vaikai naudojasi tarptautiniuose susitarimuose numatyta apsauga.

40 straipsnis

1. Valdžios institucijos, vykdydamos ekonominio stabilumo politiką, kuria tinkamas socialinės ir ekonominės plėtros, taip pat teisingesnio regi-

oninių ir asmeninių pajamų paskirstymo sąlygas. Ypatingas dėmesys skiriamas tam, kad būtų pasiektas visiškas gyventojų užimtumas.

2. Valdžios institucijos įgyvendina politiką, užtikrinančią profesinį parengimą ir perkvalifikavimą, rūpinasi darbo sauga ir higiena, laiduoja būtiną poilsį ribodamos darbo dienos trukmę, numatydamos periodines mokamas atostogas, steigdamos atitinkamas įstaigas.

41 straipsnis

Valdžios institucijos palaiko valstybinę socialinio draudimo sistemą, visiems piliečiams užtikrinančią būtiną pagalbą ir socialines paslaugas, visų pirma pagalbą nedarbo atveju. Papildomos paslaugos ir pagalba turi būti teikiamos nemokamai.

42 straipsnis

Valstybė ypač rūpinasi užsienyje dirbančių ispanų socialinėmis ir ekonominėmis teisėmis ir įgyvendina juos sugrįžti skatinančią politiką.

43 straipsnis

1. Pripažįstama teisė į sveikatos apsaugą.

2. Valdžios institucijos, taikydamos profilaktikos priemones, taip pat teikdamos būtinas paslaugas ir pagalbą, turi organizuoti visuomenės sveikatos apsaugą ir prižiūrėti, kaip ji įgyvendinama. Atitinkamas teises ir pareigas nustato įstatymas.

3. Valdžios institucijos skatina sveiką gyvenseną, fizinę kultūrą ir sportą, taip pat sudaro sąlygas tinkamai leisti laisvalaikį.

44 straipsnis

1. Valdžios institucijos skatina ir prižiūri, kad visiems būtų prieinama kultūra, į kurią kiekvienas turi teisę.

2. Valdžios institucijos skatina mokslą bei mokslo ir technikos tyrimus dėl visuomenės gerovės.

45 straipsnis

1. Visi turi teisę į asmeniui vystytis tinkamą aplinką ir privalo ją saugoti.

2. Valdžios institucijos, būtinai solidariai palaikomos visuomenės, rūpinasi, kad visi gamtos ištekliai, siekiant išsaugoti ir pagerinti gyvenimo kokybę, taip pat apsaugoti ir atkurti gamtinę aplinką, būtų naudojami racionaliai.

3. Asmenys, pažeidę šio straipsnio 2 dalies nuostatas, pagal įstatymą yra traukiami baudžiamojon arba administracinėn atsakomybėn ir privalo atlyginti savo padarytą žalą.

46 straipsnis

Valdžios institucijos laiduoja Ispanijoje gyvenančių tautų istorijos, kultūros ir meno paveldo, taip pat jį sudarančių vertybių, nepaisant jų savininkų teisinio statuso ir visuomeninės padėties, išsaugojimą ir gausinimą. Bausmes už kėsinimąsi į šį paveldą numato baudžiamasis įstatymas.

47 straipsnis

Visi ispanai turi teisę į tinkamą gyventi būstą. Valdžios institucijos užtikrina būtinas sąlygas ir nustato atitinkamas normas tokiai teisei veiksmingai įgyvendinti, taip pat reguliuoja žemės sklypų naudojimą tenkindamos viešąjį interesą ir siekdamos neleisti spekuliuoti žeme.

Visuomenė naudojasi viešųjų miesto gerovės įstaigų veiklos rezultatais.

48 straipsnis

Valdžios institucijos sudaro sąlygas jaunimui laisvai ir veiksmingai dalyvauti politinėje, socialinėje, ekonominėje ir kultūrinėje veikloje.

49 straipsnis

Fiziškai ir protiškai neįgaliems asmenims valdžios institucijos taiko profilaktikos priemones ir įgyvendina jų negalios gydymo bei įtraukimo į visuomeninį gyvenimą politiką. Tokiems asmenims teikiama ypatinga pagalba ir ypatinga jų teisių, šioje Konstitucijos dalyje numatytų visiems piliečiams, įgyvendinimo apsauga.

50 straipsnis

Valdžios institucijos užtikrina, kad ekonominis senatvės sulaukusių piliečių gyvenimo lygis būtų ne žemesnis už nustatytą minimumą, ir skiria pakankamo dydžio pensijas bei periodiškai jas indeksuoja. Valstybė prisideda prie žmonių, kad ir kokia būtų jų šeiminė padėtis, gerovės palaikymo steigdama socialinių paslaugų, teikiamų siekiant išspręsti specifines piliečių sveikatos apsaugos, gyvenamosios vietos, kultūros ir laisvalaikio problemas, sistemą.

51 straipsnis

1. Valdžios institucijos garantuoja vartotojų apsaugą, veiksmingais būdais užtikrindamos jų saugumą, sveikatą, taip pat gindamos teisėtus ekonominius jų interesus.

2. Valdžios institucijos padeda informuoti ir šviesti vartotojus, skatina jų organizacijas ir palaiko jų teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į valdžios institucijas.

3. Pagal šio straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas įstatymas reguliuoja vidaus prekybą ir nustato prekių gamybai reikalingų leidimų išdavimo tvarką.

52 straipsnis

Įstatymas nustato profesinių organizacijų, padedančių savo nariams ginti savo ekonominius interesus, kūrimo tvarką ir reguliuoja jų veiklą.

Jų vidaus struktūra ir veikla turi būti demokratiškos.

IV SKYRIUS
APIE PAGRINDINIŲ TEISIŲ IR LAISVIŲ GARANTIJAS

53 straipsnis

1. Visos valdžios institucijos turi gerbti šios Konstitucijos dalies II skyriuje įtvirtintas teises ir laisves. Tik įstatymas, nors bet kokiu atveju privalo atspindėti pagrindinį minėtų teisių ir laisvių turinį, gali reguliuoti jų įgyvendinimą ir saugoti jas 161 straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta tvarka.

2. Kiekvienas pilietis teisme gali ginti savo teises ir laisves, pripažįstamas 14 straipsnyje ir I skyriaus II poskyryje. Tokia byla nagrinėjama pirmumo teise atlikus išankstinį tyrimą, o kai būtina – kreipiantis su prašymu į Konstitucinį Teismą. Ši tvarka taikoma ir bylose, kai asmuo dėl savo įsitikinimų atsisako tarnauti kariuomenėje, kaip nustatyta 30 straipsnyje.

3. Principų, išvardytų III skyriuje, pripažinimas, apsauga ir gerbimas turi būti išreikšta galiojančiuose įstatymuose, teismų praktikoje ir valstybės institucijų veikloje. Prašymai apginti minėtas teises įstatymo nustatyta tvarka gali būti paduodami tik bendrosios kompetencijos teismams.

54 straipsnis

Visuomenės gynėjo, Generalinių Kortesų įgalioto ir skiriamo šioje Konstitucijos dalyje nustatytoms teisėms ginti, veiklą reguliuoja organinis įstatymas. Visuomenės gynėjas yra įgaliotas prižiūrėti administravimo institucijų veiklą ir atskaitingas Generaliniams Kortesams.

V SKYRIUS
APIE TEISIŲ IR LAISVIŲ APRIBOJIMĄ

55 straipsnis

1. Konstitucijos nustatyta tvarka paskelbus nepaprastąją arba apgulties padėtį, gali būti apribotos teisės, nustatytos 17 straipsnyje, 18 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 19 straipsnyje, 20 straipsnio 1 dalies a ir d punktuose ir 5 dalyje, 21 straipsnyje, 28 straipsnio 2 dalyje ir 37 straipsnio 2 dalyje. Išimtis taikoma 17 straipsnio 3 daliai: paskelbus nepaprastąją padėtį, ji tebegalioja.

2. Organiniame įstatyme gali būti nustatyti forma ir atvejai, kuriais 17 straipsnio 2 dalyje ir 18 straipsnio 2 ir 3 dalyse pripažintos teisės gali būti apribotos individualiai, būtinai dalyvaujant teismui ir atitinkamoms parlamentinės priežiūros institucijoms. Jos gali būti apribotos asmenims, dėl kurių dalyvavimo ginkluotose grupuotėse arba teroristinėje veikloje yra pradėtas tyrimas.

Viršijus tokiame įstatyme nustatytus įgaliojimus ar nepateisinamai jais naudojusis užtraukiama baudžiamoji atsakomybė už įstatymo pripažintų teisių ir laisvių pažeidimą.

II DALIS
APIE KARŪNĄ

56 straipsnis

1. Karalius – valstybės galva, jos vienybės ir pastovumo simbolis, darnios kasdienės valstybės institucijų veiklos garantas ir arbitras – aukščiausiu lygiu atstovauja Ispanijai tarptautiniuose santykiuose, ypač santykiuose su tautomis, su Ispanijos valstybe siejamomis bendros istorijos, taip pat vykdo Konstitucijos ir įstatymų jam pavestas funkcijas.

2. Jo titulas – Ispanijos Karalius, tačiau jis gali būti vadinamas ir kitokiais jo Karūnai deramais titulais.

3. Karalius neliečiamas ir netraukiamas atsakomybėn. Jo sprendimai yra kontrasignuojami 64 straipsnyje nustatyta tvarka ir be atitinkamo parašo neturi galios, išskyrus 65 straipsnyje nustatytus sprendimus.

57 straipsnis

1. Ispanijos Karūna atitenka Jo Didenybės Dono Chuano Karlo I de Burbono, teisėto istorinės dinastijos tęsėjo, paveldėtojams. Sostas paveldimas įprasta pirmagimystės ir atstovavimo tvarka, kai pirmenybė teikiama

ankstesnei linijai prieš vėlesniąją, o toje pačioje linijoje – artimesniam giminystės laipsniui; kai giminystės laipsnis yra tas pats – vyrui prieš moterį, o esant tai pačiai lyčiai – vyresniajam prieš jaunesnįjį.

2. Princas Paveldėtojas nuo savo gimimo arba nuo tokio titulo suteikimo dienos gauna Asturijos Princo titulą, taip pat ir kitus titulus, tradiciškai priskiriamus Ispanijos Karūnos paveldėtojui.

3. Jeigu išnyksta visos Karūnos paveldėjimo teisę turinčios dinastijos linijos, Generaliniai Kortesai paveldėjimo klausimą sprendžia taip, kad sprendimas labiausiai atitiktų Ispanijos interesus.

4. Asmuo, turintis Karūnos paveldėjimo teisę, tačiau sudarantis santuoką, kurią draudžia Karalius arba Generaliniai Kortesai, taip pat jo palikuonys netenka teisės paveldėti Karūną.

5. Atsisakius sosto ar atsistatydinus, taip pat kilus kokių nors esminių ar teisinių abejonių dėl Karūnos paveldėjimo tvarkos, sprendžiama pagal įstatymą.

58 straipsnis

Karaliaus žmona arba Karalienės vyras negali įgyvendinti konstitucinių funkcijų, išskyrus nustatytąsias regentystės įstatymo.

59 straipsnis

1. Jeigu Karalius yra nepilnametis, jo tėvas arba motina, o jeigu jų nėra – pilnametis giminaitis, pagal paveldėjimo teisę antrasis asmuo po nepilnamečio Karaliaus, Konstitucijos nustatyta tvarka iš karto tampa regentu ir būna juo iki Karaliaus pilnametystės.

2. Jeigu Karalius nebesugeba atlikti savo pareigų ir tokį nesugebėjimą pripažįsta Generaliniai Kortesai, Princas Paveldėtojas, jeigu tuo metu jau yra sulaukęs pilnametystės, iš karto tampa regentu. Jeigu Princas Paveldėtojas dar nėra sulaukęs pilnametystės, iki jo pilnametystės dienos galioja šio straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka.

3. Jeigu nėra nė vieno asmens, kuris galėtų tapti regentu pagal paveldėjimo taisykles, Generaliniai Kortesai paskiria regentu vieną, du arba tris asmenis.

4. Asmuo gali tapti regentu, tik jeigu jis yra pilnametis ir ispanų tautybės.

5. Regentystė įgyvendinama pagal konstitucinį įgaliojimą ir būtinai Karaliaus vardu.

60 straipsnis

1. Nepilnamečio Karaliaus globėju tampa šiam tikslui velionio Karaliaus testamente nurodytas asmuo, jeigu jis yra pilnametis ir ispanas pagal kilmę. Jeigu testamente globėjas nėra nurodytas, Karaliaus globėju būna jo tėvas arba motina, kol našlauja. Jeigu tokių nėra, globėją skiria Generaliniai Kortesai, tačiau tas pats asmuo gali būti ir regentu, ir globėju tik tuo atveju, jeigu jis yra Karaliaus tėvas, motina arba tiesioginis giminaitis.

2. Globa yra nesuderinama su jokiomis politinio pobūdžio pareigomis arba politiniu atstovavimu.

61 straipsnis

1. Karūnavimo metu Karalius prisiekia Generaliniams Kortesams sąžiningai įgyvendinti savo pareigas, vykdyti ir ginti Konstituciją ir įstatymus bei gerbti piliečių ir autonominių bendruomenių teises.

2. Sulaukęs pilnametystės Princas Paveldėtojas ir regentas ar regentai, prieš pradėdami eiti pareigas, prisiekia tokia pačia priesaika, kaip ir ištikimybės Karaliui priesaika.

62 straipsnis

Karalius:

a) pasirašo ir skelbia įstatymus;

b) sušaukia ir paleidžia Generalinius Kortesus ir Konstitucijos nustatyta tvarka skiria rinkimus;

c) Konstitucijoje numatytais atvejais skelbia referendumą;

d) siūlo kandidatą į Ministrus Pirmininkus ir, kai tai būtina, Konstitucijoje nustatytomis sąlygomis skiria ar atleidžia jį iš pareigų;

e) Ministro Pirmininko siūlymu skiria Vyriausybės narius į pareigas ir atleidžia juos iš šių pareigų;

f) leidžia su Ministrų Taryba suderintus dekretus, skiria į civilines ir karo tarnybos pareigas, įstatymų nustatyta tvarka apdovanoja ordinais ir teikia garbės vardus;

g) susipažinęs su valstybės reikalais, Ministro Pirmininko prašymu pirmininkauja Ministrų Tarybos posėdžiams, kai mano, kad tai būtina;

h) yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas;

i) teikia malonę pagal įstatymą, kuris nenumato visuotinės amnestijos;

j) yra aukščiausias Karališkosios akademijos globėjas.

63 straipsnis

1. Karalius skiria pasiuntinius ir kitus diplomatus. Užsienio valstybių atstovai Ispanijoje yra akredituojami prie Karaliaus.

2. Pagal Konstituciją ir įstatymus Karalius valstybės vardu pasirašo tarptautines sutartis.

3. Gavęs išankstinį Generalinių Kortesų sutikimą, Karalius skelbia karą ir pasirašo taikos sutartis.

64 straipsnis

1. Karaliaus sprendimai patvirtinami Ministro Pirmininko ir, jeigu būtina, atitinkamos srities ministro parašais. Kandidato į Ministrus Pirmininkus iškėlimas ir paskyrimas, taip pat 99 straipsnyje numatytas Generalinių Kortesų paleidimas yra patvirtinami Kongreso Pirmininko parašu.

2. Už Karaliaus sprendimus yra atsakingi asmenys, patvirtinę juos savo parašu.

65 straipsnis

1. Iš valstybės biudžeto Karalius gauna lėšų savo šeimai ir rūmams išlaikyti ir laisvai jomis disponuoja.

2. Karalius pats skiria savo rūmų tarnautojus į civilines ir karines pareigas ir iš jų atleidžia.

III DALIS
APIE GENERALINIUS KORTESUS

I SKYRIUS
APIE RŪMUS

66 straipsnis

1. Generaliniai Kortesai atstovauja Ispanijos Tautai, juos sudaro Deputatų Kongresas ir Senatas.

2. Generaliniai Kortesai įgyvendina valstybės įstatymų leidžiamąją valdžią, tvirtina valstybės biudžetą, kontroliuoja Vyriausybės veiklą ir, be to, turi kitų Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų.

3. Generaliniai Kortesai yra neliečiami.

67 straipsnis

1. Niekas negali tuo pačiu metu būti abejų Rūmų nariu arba autonominės bendrijos susirinkimo ir Kongreso deputatu.

2. Generalinių Kortesų nariai nėra saistomi imperatyvaus mandato.

3. Parlamento narių susirinkimai, šaukiami kitaip, nei nustatyta Reglamente, Rūmams nesukelia teisinių padarinių ir negali vykdyti Rūmų funkcijų arba naudotis atitinkamomis privilegijomis.

68 straipsnis

1. Mažiausias Kongreso deputatų skaičius – 300, didžiausias – 400. Deputatai renkami laisvu, visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu įstatymo nustatyta tvarka.

2. Rinkimų apygarda yra provincija. Seuta ir Melilja į Kongresą renka po vieną deputatą. Bendras deputatų skaičius paskirstomas įstatymu: kiekvienai rinkimų apygardai iš anksto nustatomas mažiausias atstovų skaičius, o likusios vietos paskirstomos proporcingai gyventojų skaičiui.

3. Rinkimai kiekvienoje rinkimų apygardoje vykdomi proporcinio atstovavimo pagrindu.

4. Kongresas renkamas ketveriems metams. Deputato mandatas nustoja galioti po ketverių metų nuo jo išrinkimo arba Rūmų paleidimo dienos.

5. Gali būti išrinkti ir patys gali rinkti visi neapribotas politines teises turintys ispanai. Įstatymas pripažįsta ir valstybė padeda įgyvendinti ne Ispanijos teritorijoje esančių ispanų rinkimų teisę.

6. Rinkimai gali vykti ne anksčiau kaip po trisdešimties ir ne vėliau kaip po šešiasdešimties dienų nuo deputatų mandato pasibaigimo momento. Išrinktas naujas Kongresas šaukiamas ne vėliau kaip praėjus dvidešimt penkioms dienoms nuo rinkimų dienos.

69 straipsnis

1. Senatas yra teritorinio atstovavimo Rūmai.

2. Kiekviena šalies provincija renka po keturis senatorius visuotiniu, laisvu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu, kuriame įstatymo nustatyta tvarka dalyvauja provincijoje gyvenantys rinkėjai.

3. Iš salų sudarytose provincijose kiekviena sala arba salų susivienijimas, turintis Kabildo arba Salos tarybą, sudaro senatorių rinkimų apygardą. Po tris senatorius renkama nuo kiekvienos didžiųjų salų: Gran Kanarijos, Maljorkos ir Tenerifės, ir po vieną – nuo šių salų arba salų grupių: Ibisos-Formenteros, Menorkos, Fuerteventūros, Gomaros, El Hiero, Lansarotės ir La Palmos.

4. Seuta ir Melilja renka po du senatorius.

5. Autonominės bendrijos paskiria po vieną senatorių ir dar po vieną – kiekvienam milijonui jų teritorijoje gyvenančių žmonių. Skiria atitinkamas įstatymų leidžiamasis susirinkimas, o jo nesant – aukščiausioji autonominės bendrijos kolegiali institucija savo statute nustatyta tvarka, tačiau bet kokiu atveju ji privalo laiduoti atitinkamą proporcinį atstovavimą.

6. Senatas renkamas ketveriems metams. Senatoriaus mandatas nustoja galioti po ketverių metų nuo jo išrinkimo arba Rūmų paleidimo dieną.

70 straipsnis

1. Rinkimų įstatymas nustato deputatų ir senatorių rinkimų tvarką ir atvejus, kada jų mandatas nesuderinamas su kitu darbu ar pareigomis. Visais atvejais senatoriais ir deputatais negali būti:

a) Konstitucinio Teismo teisėjai;

b) įstatyme išvardyti aukščiausieji valstybės administracijos pareigūnai, išskyrus Vyriausybės narius;

c) visuomenės gynėjas;

d) teismo nariai, teisėjai ir prokurorai;

e) profesionalūs kariškiai ir asmenys, einantys tikrąją nacionalinių saugumo institucijų ir policijos tarnybą;

f) rinkimų komisijų nariai.

2. Abejų Rūmų narių išrinkimo aktų ir mandatų galiojimą nustato teismas įstatyme įtvirtinta tvarka.

71 straipsnis

1. Deputatai ir senatoriai yra neliečiami. Persekioti parlamento narius už einant pareigas jų išsakytas nuomones yra draudžiama.

2. Deputatai ir senatoriai, kol galioja jų mandatai, yra neliečiami ir negali būti sulaikyti, išskyrus atvejus, kada jie sulaikomi darantys nusikaltimą. Be atitinkamų Rūmų pritarimo jiems negali būti pateikiami kaltinimai ir jie negali būti teisiami.

3. Vienintelis teismas, galintis nagrinėti baudžiamąją bylą prieš deputatus ir senatorius, yra Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų rūmai.

4. Deputatų ir senatorių atlyginimą nustato atitinkami Rūmai.

72 straipsnis

1. Rūmai priima savo reglamentus, savarankiškai tvirtina savo biudžetus ir bendrai sutarę nustato Generalinių Kortesų techninio personalo

statusą. Reglamentai ir jų pataisos kartu teikiami galutiniam balsavimui. Kad būtų priimti, jiems turi būti pritarta absoliučia balsų dauguma.

2. Kiekvieni Rūmai iš savo narių renka Rūmų pirmininką ir kitus prezidiumo narius. Bendriems posėdžiams vadovauja Kongreso Pirmininkas pagal Generalinių Kortesų reglamentą, kurį turi priimti abeji Rūmai absoliučia balsų dauguma.

3. Rūmų pirmininkai Rūmų vardu įgyvendina visus administracinius įgaliojimus ir laiduoja, kad visuose Rūmų veiklai skirtuose pastatuose būtų vykdomos policijos funkcijos.

73 straipsnis

1. Du kartus per metus Rūmai renkasi į eilines sesijas: pirmąją – nuo rugsėjo iki gruodžio mėnesio, antrąją – nuo vasario iki birželio mėnesio.

2. Kai pareikalauja Vyriausybė, Nuolatinė deputatų komisija arba absoliuti bet kurių Rūmų deputatų dauguma, Rūmai gali būti šaukiami į neeilines sesijas. Jos šaukiamos svarstyti iš anksto žinomų darbotvarkės klausimų ir baigia darbą iš karto, kai tik tokie klausimai apsvarstomi.

74 straipsnis

1. Įgyvendindami Konstitucijos II dalyje specialiai Generaliniams Kortesams nustatytus kitus nei įstatymų leidyba įgaliojimus, abeji Rūmai posėdžiauja kartu.

2. Konstitucijos 94 straipsnio 1 dalyje, 145 straipsnio 2 dalyje ir 158 straipsnio 2 dalyje nustatytais atvejais Generaliniai Kortesai sprendimus priima kiekvienų Rūmų balsų dauguma. Pirmuoju atveju iniciatyva priklauso Kongresui, o kitais dviem atvejais – Senatui. Jeigu Senatas nesusitaria su Kongresu, abiem atvejais susitarimui pasiekti sudaroma mišri komisija, susidedanti iš vienodo skaičiaus senatorių ir deputatų. Komisija parengia tekstą, kurį teikia balsuoti abejiems Rūmams. Jeigu ir tuo atveju nepavyksta susitarti, klausimą sprendžia Kongresas absoliučia balsų dauguma.

75 straipsnis

1. Rūmai savo veiklą vykdo posėdžiaudami plenarinėse sesijose ir komisijose.

2. Rūmai gali deleguoti teisę priimti įstatymų projektus ir įstatymų pasiūlymus nuolatinėms įstatymų leidybos komisijoms. Tačiau Rūmai turi teisę bet kada pareikalauti savo posėdyje svarstyti ir priimti bet kurį įstatymo projektą ar įstatymo pasiūlymą, prieš tai perduotą svarstyti komisijai.

3. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka netaikoma konstitucinei reformai, tarptautiniams klausimams, organiniams ir baziniams įstatymams bei valstybės biudžetui.

76 straipsnis

1. Senatas ir Kongresas, o kai kuriais atvejais ir abeji Rūmai kartu gali sudaryti komisiją bet kokiam visuomenei svarbiam klausimui nagrinėti. Komisijos išvados teismų nesaisto, yra nesusijusios su teismų sprendimais, tačiau jos atliktų tyrimų išvados gali būti perduotos prokuratūrai, kad būtų panaudotos atitinkamose bylose.

2. Abejiems Rūmams pareikalavus asmuo privalo atvykti į posėdį. Įstatymas nustato sankcijas už šio reikalavimo nevykdymą.

77 straipsnis

1. Rūmai gali priimti nagrinėti individualias ir kolektyvines peticijas, kurios privalo būti rašytinės. Draudžiama peticijas įteikti tiesiogiai per piliečių demonstracijas.

2. Įteiktas peticijas Rūmai gali nusiųsti Vyriausybei. Vyriausybė privalo pareikšti nuomonę dėl jų turinio, jeigu Rūmai to reikalauja.

78 straipsnis

1. Kiekvienuose Rūmuose veikia Nuolatinė deputatų komisija, susidedanti iš ne mažiau kaip 21 nario, atstovaujančio parlamento frakcijoms proporcingai jų dydžiui.

2. Nuolatinėms deputatų komisijoms pirmininkauja atitinkamų Rūmų pirmininkas. Kai Rūmai paleidžiami arba baigiasi jų mandato galiojimas, jos vykdo 73 straipsnyje nustatytas funkcijas, taip pat tas, kurios priskirtos Rūmams pagal 86 ir 116 straipsnius, be to, šios komisijos užtikrina Rūmų funkcijų vykdymą tarp sesijų.

3. Pasibaigus mandato galiojimui arba paleidus Rūmus, nuolatinės deputatų komisijos toliau vykdo savo funkcijas, kol bus sušaukti nauji Generaliniai Kortesai.

4. Susirinkus atitinkamiems Rūmams, Nuolatinė deputatų komisija atsiskaito jiems dėl savo svarstytų klausimų ir priimtų sprendimų.

79 straipsnis

1. Sprendimams priimti Rūmai turi susirinkti pagal Reglamentą; privalo dalyvauti daugiau kaip pusė Rūmų narių.

2. Sprendimai yra pripažįstami, jeigu už juos balsavo dauguma posėdyje dalyvaujančių narių, išskyrus tuos atvejus, kai pagal Konstituciją arba organinius įstatymus yra reikalaujama kvalifikuotosios balsų daugumos arba kai Rūmų reglamentuose nustatyta tvarka balsuojama renkant pareigūnus.

3. Senatoriai ir deputatai balsuoja asmeniškai ir negali pavesti kitiems asmenims balsuoti už juos.

80 straipsnis

Plenariniai posėdžiai yra laisvi, išskyrus atvejus, kai kiekvieni Rūmai absoliučia balsų dauguma priima kitokį sprendimą arba kai tai numatyta Reglamente.

II SKYRIUS
APIE ĮSTATYMŲ RENGIMĄ

81 straipsnis

1. Organiniai įstatymai yra tokie, kuriais nustatomos pagrindinės teisės ir laisvės, autonominių bendrijų statutai ir rinkimų sistemos pagrindai, taip pat Konstitucijoje nurodyti įstatymai.

2. Organiniam įstatymui priimti, jam pakeisti arba atšaukti, kai vyksta baigiamasis balsavimas dėl viso projekto, būtina absoliuti Kongreso narių balsų dauguma.

82 straipsnis

1. Generaliniai Kortesai gali perduoti Vyriausybei teisę priimti įstatymo galią turinčias normas tais klausimais, kurie nėra nurodyti 81 straipsnyje.

2. Įstatymų leidybos įgaliojimai perduodami baziniu įstatymu, kai reikia parengti įstatymo straipsnių tekstą, arba paprastu įstatymu, kai reikia į vieną sujungti kelių įstatymų tekstus.

3. Atitinkamu būdu įstatymų leidybos įgaliojimai Vyriausybei suteikiami konkrečiu klausimu nurodytam laikotarpiui. Šie perduoti įgaliojimai pasibaigia tada, kai Vyriausybė paskelbia atitinkamą norminį aktą. Jie negali būti perduodami neapibrėžtu būdu arba neribotam laikotarpiui. Įstatymų leidybos įgaliojimai negali būti perduoti kitoms nei Vyriausybė valdžios institucijoms.

4. Baziniai įstatymai aiškiai nustato perduodamų įstatymų leidybos įgaliojimų tikslą ir mastą, taip pat įgyvendinant tokius įgaliojimus privalomus principus ir kriterijus.

5. Kai perduodami įgaliojimai pakeisti įstatymų tekstus, pagal įstatymų leidybos įgaliojimus yra nustatoma teisėkūros apimtis ir nurodoma, ar turi būti parengtas vienas tekstas, ar numatoma galimybė sutvarkyti, klasifikuoti ir suderinti keletą įstatymų tekstų.

6. Neatsižvelgiant į teismų kompetenciją, įstatymais dėl įstatymų leidybos įgaliojimų perdavimo kiekvienu atveju gali būti nustatyti papildomi priežiūros būdai.

83 straipsnis

Baziniai įstatymai jokiais atvejais negali:

a) leisti pakeisti paties bazinio įstatymo;

b) suteikti teisės nustatyti normas, turinčias grįžtamąją galią.

84 straipsnis

Tuo atveju, kai kuri nors įstatymo nuostata arba pataisa trukdo įgyvendinti suteiktus įstatymų leidybos įgaliojimus, Vyriausybė turi teisę sustabdyti jų nagrinėjimą. Tokiu atveju gali būti pasiūlyta priimti įstatymo nuostatą dėl visiško arba dalinio įstatymo, kuriuo perduodami įstatymų leidybos įgaliojimai, panaikinimo.

85 straipsnis

Aktai, Vyriausybės išleidžiami įgyvendinant jai deleguotą įstatymų leidybos teisę, vadinami dekretais-įstatymais.

86 straipsnis

1. Susiklosčius nepaprastajai padėčiai ir esant neatidėliotinai būtinybei Vyriausybė gali leisti laikinus įstatymus dekretų-įstatymų forma, tačiau jais negalima reguliuoti pagrindinių valstybės institucijų, piliečių teisių ir pareigų, kurios įtvirtintos Konstitucijos I dalyje, autonominių bendrijų veiklos, taip pat visuotinės rinkimų teisės.

2. Dekretai-įstatymai nedelsiant yra perduodami Kongresui, kad būtų apsvarstyti ir dėl jų balsuotų visi Kongreso deputatai. Jeigu Kongresas tuo metu neposėdžiauja, jis sušaukiamas per trisdešimt dienų nuo dekreto-įstatymo paskelbimo. Per minėtą laikotarpį Kongresas privalo priimti sprendimą patvirtinti arba atšaukti dekretą-įstatymą. Reglamentuose nustatoma ypatingoji sutrumpinta tokio sprendimų priėmimo procedūra.

3. Per šio straipsnio 2 dalyje nustatytą laikotarpį Generaliniai Kortesai įstatymų projektus gali nagrinėti skubos tvarka.

87 straipsnis

1. Teisę inicijuoti įstatymus turi Vyriausybė, Kongresas ir Senatas Konstitucijoje ir Rūmų reglamentuose nustatyta tvarka.

2. Autonominių bendrijų susirinkimai gali kreiptis į Vyriausybę prašydami siūlyti įstatymų projektus, taip pat teikti Kongreso prezidiumui įstatymų pasiūlymus, kuriems palaikyti šie susirinkimai gali pasiųsti į Kongresą ne daugiau kaip tris savo narius.

3. Organinis įstatymas nustato sąlygas ir būdus, kuriais liaudis gali įgyvendinti iniciatyvą teikti įstatymų pasiūlymus. Bet kuriuo atveju būtina surinkti ne mažiau kaip 500 000 patvirtintų parašų. Taip negali būti inicijuojami organiniai įstatymai arba sprendžiami mokesčių, tarptautinių santykių ir malonės teikimo klausimai.

88 straipsnis

Ministrų Taryba priima įstatymų projektus ir paskui perduoda juos svarstyti Kongresui, nurodydama motyvus ir priežastis, dėl kurių tokie projektai privalo būti svarstomi.

89 straipsnis

1. Rūmų reglamentuose nustatoma pasiūlytų įstatymų projektų nagrinėjimo tvarka. Įstatymų projektų svarstymo eiliškumas nėra kliūtis įgyvendinti įstatymų leidybos iniciatyvą 87 straipsnyje nustatyta tvarka.

2. Įstatymų pasiūlymai, kuriuos Senatas priėmė svarstyti pagal 87 straipsnį, siunčiami Kongresui svarstyti toliau.

90 straipsnis

1. Deputatų Kongresui pritarus paprastojo, arba organinio, įstatymo projektui, Kongreso Pirmininkas nedelsdamas apie tai praneša Senato Pirmininkui, o šis savo ruožtu teikia tokį įstatymo projektą svarstyti savo Rūmams.

2. Senatas per du mėnesius nuo įstatymo teksto gavimo dienos gali motyvuotu sprendimu pareikšti veto arba papildyti įstatymo tekstą. Veto priimamas balsų dauguma. Jeigu įstatymas vetuojamas, jį perduoti Karaliui pasirašyti galima tik po to, kai Kongresas įstatymo projektui pritaria absoliučia balsų dauguma arba kai po dviejų mėnesių nuo veto pareiškimo jam pritaria paprasta balsų dauguma, arba Kongreso deputatai paprasta balsų dauguma priima ar atmeta pataisas.

3. Kai teikiami įstatymų projektai, Vyriausybės arba Kongreso deputatų pripažinti skubiai svarstytinais, dviejų mėnesių laikotarpis, Senatui suteikiamas veto teisei įgyvendinti arba įstatymo pataisoms teikti, yra sutrumpinamas iki dvidešimties kalendorinių dienų.

91 straipsnis

Karalius per penkiolika dienų pasirašo Generalinių Kortesų priimtus įstatymus ir įsako juos nedelsiant paskelbti.

92 straipsnis

1. Ypač svarbūs politiniai sprendimai gali būti teikiami visuotiniam patariamajam referendumui.

2. Referendumą skelbia Karalius Ministro Pirmininko siūlymu, prieš tai gavus Deputatų Kongreso pritarimą.

3. Konstitucijoje numatytų skirtingų rūšių referendumų organizavimo sąlygos ir tvarka nustatytos organiniame įstatyme.

III SKYRIUS
APIE TARPTAUTINES SUTARTIS

93 straipsnis

Organinis įstatymas suteikia teisę sudaryti sutartis, tarptautinėms sutartims arba įstaigoms perduodančias Konstitucijai neprieštaraujančius įgaliojimus. Kiekvienu atveju įstatymu Generaliniai Kortesai arba Vyriausybė įpareigojami užtikrinti, kad būtų vykdomos sutartys arba rezoliucijos, kurias priima tarptautinės arba supranacionalinės organizacijos, įgaliotos vykdyti minėtas funkcijas.

94 straipsnis

1. Būtina iš anksto gauti Generalinių Kortesų sutikimą sudaryti šias tarptautines sutartis arba susitarimus, kuriais valstybė prisiima įsipareigojimus:

a) politinio pobūdžio sutartis;

b) karinio pobūdžio sutartis arba susitarimus;

c) sutartis ar susitarimus, reguliuojančius valstybės teritorinio vientisumo arba Konstitucijos I dalyje numatytų pagrindinių teisių ir pareigų klausimus;

d) sutartis ir susitarimus, nustatančius valstybės finansinius įsipareigojimus;

e) sutartis ir susitarimus, kuriuos pasirašius, kad jie būtų įgyvendinti, reikia keisti, panaikinti arba priimti kokį nors įstatymą.

2. Kongresą ir Senatą būtina nedelsiant informuoti apie kitų sutarčių ar susitarimų sudarymą.

95 straipsnis

1. Prieš sudarant tarptautinę sutartį, kurioje yra Konstitucijai prieštaraujančių nuostatų, būtina atsižvelgti į Konstituciją.

2. Vyriausybė arba vieni iš Rūmų gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu pateikti išvadą, ar tokia tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai.

96 straipsnis

1. Pagal nustatytus reikalavimus sudaryti tarptautiniai susitarimai, paskelbti Ispanijoje, tampa vidaus teisės sudedamąja dalimi. Jų nuostatos gali būti atšauktos, pakeistos arba sustabdytos tik pačiose sutartyse nustatyta tvarka arba pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus.

2. Tarptautinės sutartys ir susitarimai denonsuojami ta pačia tvarka, kokia 94 straipsnyje nustatyta jų sudarymui.

IV DALIS
APIE VYRIAUSYBĘ IR VALSTYBĖS VALDYMĄ

97 straipsnis

Vyriausybė vadovauja vidaus ir užsienio politikai, tvarko civilinius ir karinius reikalus bei rūpinasi valstybės gynyba. Ji pagal Konstituciją ir įstatymus atlieka vykdomąsias ir sprendimų priėmimo funkcijas.

98 straipsnis

1. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, jo pavaduotojai, ministrai ir kiti įstatyme numatyti Vyriausybės nariai.

2. Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybės darbui, koordinuoja kitų Vyriausybės narių funkcijas, nepažeisdamas nė vieno iš jų įgaliojimų ir tiesioginės atsakomybės už savo darbą.

3. Vyriausybės nariai negali atlikti kitokių atstovavimo funkcijų, išskyrus numatytąsias pagal parlamento nario mandatą, taip pat jokių kitų nesusijusių su jų pareigomis visuomeninių funkcijų, negali užsiimti profesine ar komercine veikla.

4. Vyriausybės narių statusą ir su jų pareigomis nesuderinamus atvejus nustato įstatymas.

99 straipsnis

1. Kiekvieną kartą, kai atnaujinama Deputatų Kongreso sudėtis, ir Konstitucijos numatytais atvejais prieš tai pasitaręs su parlamentinių politinių partijų atstovais, Karalius per Kongreso Pirmininką siūlo kandidatą į Ministro Pirmininko pareigas.

2. Kandidatas į Ministrus Pirmininkus, pasiūlytas šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta tvarka, pateikia Deputatų Kongresui svarstyti Vyriausybės sudėtį bei politinę programą ir prašo išreikšti Rūmų pasitikėjimą balsuojant.

3. Jeigu Deputatų Kongresas absoliučia balsų dauguma išreiškia pasitikėjimą pasiūlytu kandidatu, Karalius paskiria jį į Ministro Pirmininko pareigas. Jeigu tokia balsų dauguma nesurenkama, tas pats kandidatas vėl siūlomas Kongresui praėjus keturiasdešimt aštuonioms valandoms po pirmojo balsavimo. Tokiu atveju, kad būtų pritarta šiam kandidatui, pakanka paprastos balsų daugumos.

4. Jeigu balsuojant antrą kartą pritarimas nėra pareiškiamas, teikiami nauji pasiūlymai pirmesnėse šio straipsnio dalyse nustatyta tvarka.

5. Jeigu nuo pirmojo balsavimo dėl Ministro Pirmininko paskyrimo praėjus dviem mėnesiams nė vienam iš pasiūlytų kandidatų nėra pritariama, Karalius, gavęs Kongreso Pirmininko sutikimą, paleidžia abejus Rūmus ir skelbia naujus rinkimus.

100 straipsnis

Ministro Pirmininko teikimu Karalius skiria ir atleidžia iš pareigų kitus Vyriausybės narius.

101 straipsnis

1. Vyriausybė atsistatydina po visuotinių rinkimų, jeigu jie vyksta Konstitucijoje nustatytais atvejais, kai parlamentas netenka pasitikėjimo, atsistatydina ar miršta Ministras Pirmininkas.

2. Kol nauja Vyriausybė nėra sudaryta, atsistatydinusi Vyriausybė toliau vykdo savo funkcijas.

102 straipsnis

1. Ministras Pirmininkas ir kiti Vyriausybės nariai atitinkamais atvejais yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn, o jų bylas nagrinėja Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų kolegija (rūmai).

2. Vyriausybės nariams pareikšti kaltinimus išdavyste arba kitu nusikaltimu valstybės saugumui, padarytu jiems einant savo pareigas, gali siūlyti ne mažiau kaip vienas ketvirtadalis Kongreso narių, o iniciatyvai pritarti turi absoliuti Kongreso narių dauguma.

3. Karaliui priklausanti teisė suteikti malonę šiame straipsnyje nustatytais atvejais netaikoma.

103 straipsnis

1. Valstybės valdymo institucijos nešališkai tarnauja visuotiniams interesams ir savo veikloje vadovaujasi veiksmingumo, hierarchijos, decentralizacijos, dekoncentracijos ir koordinacijos principais; jos visiškai klauso įstatymo ir teisės.

2. Valstybės valdymo institucijos steigiamos, jų veikla koordinuojama pagal įstatymą.

3. Įstatymas valstybės tarnautojų statusą, jų priėmimo į tarnybą sąlygas reglamentuoja pagal kiekvieno iš jų įgūdžius ir galimybes, jų teisę stoti į profesines sąjungas, pareigų nesuderinamumo su kitu darbu ir nešališkumo vykdant pareigines funkcijas garantijas.

104 straipsnis

1. Vyriausybei pavaldžios saugumo tarnybos turi ginti galimybę laisvai naudotis teisėmis ir laisvėmis bei laiduoti piliečių saugumą.

2. Saugumo tarnybų funkcijos, statusas ir pagrindiniai veiklos principai nustatomi organiniu įstatymu.

105 straipsnis

Įstatymu reguliuojamas:

a) piliečių dalyvavimas – tiesioginis arba per įstatymo pripažintas organizacijas ar asociacijas – rengiant jų interesams svarbius administracinius sprendimus;

b) piliečių naudojimasis administracijos archyvais, išskyrus atvejus, susijusius su valstybės saugumo ir gynybos, nusikaltimų tyrimo, taip pat žmogaus intymaus gyvenimo informacija;

c) administracinių bylų nagrinėjimas, laidavus jomis suinteresuotų asmenų teisę dalyvauti asmeniškai.

106 straipsnis

1. Teismai prižiūri, kaip įgyvendinama valstybės valdymo institucijų vykdomoji galia ir ar jų veiksmai teisėti, taip pat ar jų veikla atitinka įstatymus.

2. Išskyrus ypatingus atvejus, fiziniai asmenys įstatymo nustatyta tvarka turi teisę į žalos, kurią savo veiksmais jų nuosavybei ir teisėms padaro valstybės institucijos, atlyginimą.

107 straipsnis

Aukščiausioji patariamoji Vyriausybės institucija yra Valstybės taryba. Jos įgaliojimus ir sudarymo tvarką nustato organinis įstatymas.

V DALIS
APIE VYRIAUSYBĖS IR GENERALINIŲ KORTESŲ SANTYKIUS

108 straipsnis

Už savo veiklą Vyriausybė solidariai yra atskaitinga Deputatų Kongresui.

109 straipsnis

Rūmai ir jų komisijos per savo pirmininkus iš Vyriausybės ir jos institucijų, taip pat iš valstybės ir autonominių bendrijų pareigūnų gali reikalauti bet kokios būtinos pagalbos ir informacijos.

110 straipsnis

1. Rūmai ir jų komisijos gali reikalauti, kad jų posėdžiuose dalyvautų Vyriausybės nariai.

2. Vyriausybės nariai turi teisę dalyvauti ir kalbėti Rūmų ir jų komisijų posėdžiuose, taip pat gali prašyti, kad valstybės institucijų tarnautojai suteiktų jiems būtiną informaciją.

111 straipsnis

1. Vyriausybė ir kiekvienas jos narys privalo atsakyti į Rūmų jiems pateikiamus klausimus ir interpeliacijas. Klausimams ir interpeliacijoms aptarti Rūmų reglamentuose nustatytas mažiausiai savaitės laikotarpis.

2. Kiekviena interpeliacija gali būti pagrindas teikti nutarimo, kuriame Rūmai reiškia savo poziciją, projektą.

112 straipsnis

Ministrų Tarybai iš anksto aptarus, Ministras Pirmininkas gali Kongreso prašyti pareikšti pasitikėjimą jos programa arba bet kuriuo bendro pobūdžio politiniu klausimu. Pasitikėjimas yra išreikštas, jeigu už jį balsuoja paprasta deputatų dauguma.

113 straipsnis

1. Deputatų Kongresas gali reikalauti Vyriausybės politinės atsakomybės, absoliučia balsų dauguma savo rezoliucija išreikšdamas nepasitikėjimą.

2. Nepasitikėjimo rezoliuciją turi teikti ne mažiau kaip vienas dešimtadalis deputatų; joje turi būti pasiūlytas kandidatas į Ministro Pirmininko pareigas.

3. Dėl nepasitikėjimo rezoliucijos negali būti balsuojama anksčiau nei po penkių dienų nuo jos teikimo. Per pirmas dvi dienas nuo jos teikimo gali būti pateiktos alternatyvios rezoliucijos.

4. Jeigu Kongresas nepriima nepasitikėjimo rezoliucijos, ją pasirašę deputatai toje pačioje sesijoje negali vėl jos teikti.

114 straipsnis

1. Jeigu Kongresas Vyriausybei pareiškia nepasitikėjimą, ji Karaliui įteikia atsistatydinimo prašymą. Paskui pagal 99 straipsnio nuostatas yra skiriamas naujas Ministras Pirmininkas.

2. Jeigu Kongresas priima nepasitikėjimo Vyriausybe rezoliuciją, Vyriausybė įteikia Karaliui atsistatydinimo pareiškimą. Šia Kongreso rezoliucija teikiamas kandidatas pripažįstamas turinčiu šių Rūmų pasitikėjimą pagal 99 straipsnio nuostatas. Karalius jį skiria Ministru Pirmininku.

115 straipsnis

1. Iš anksto apsvarsčius Ministrų Tarybai, Ministras Pirmininkas savo asmenine atsakomybe gali siūlyti paleisti Kongresą, Senatą arba Generalinius Kortesus. Tokį siūlymą savo dekretu skelbia Karalius. Dekrete dėl paleidimo nurodoma rinkimų data.

2. Siūlymas paleisti Rūmus negali būti teikiamas svarstant nepasitikėjimo rezoliuciją.

3. Rūmai negali būti paleidžiami anksčiau nei po metų nuo paskutinio paleidimo, išskyrus 99 straipsnio 5 dalyje numatytus atvejus.

116 straipsnis

1. Organininis įstatymas reguliuoja pavojaus, ypatingosios ir karo padėčių paskelbimą ir nustato atitinkamus įgaliojimus bei apribojimus.

2. Pavojaus padėties laikotarpį skelbia Vyriausybė Ministrų Tarybos dekretu; šis laikotarpis negali būti ilgesnis nei penkiolika dienų. Apie tai pranešama Deputatų Kongresui, kuris tokiu atveju nedelsiant sušaukiamas ir be kurio leidimo šis laikotarpis negali būti pratęsiamas. Dekrete nustatoma, kurioje valstybės teritorijos dalyje jis galioja.

3. Ypatingąją padėtį skelbia Vyriausybė Ministrų Tarybos dekretu, prieš tai gavusi Deputatų Kongreso pritarimą. Pritarime ir dekrete dėl ypatingosios padėties paskelbimo turi būti aiškiai apibrėžti šios padėties paskelbimo tikslai, ypatingosios padėties galiojimo teritorija ir laikotarpis, ne ilgesnis kaip trisdešimt dienų. Jos galiojimas tokiam pačiam laikui gali būti pratęstas esant visoms išvardytoms sąlygoms.

4. Karo padėtis skelbiama absoliučia Deputatų Kongreso balsų dauguma, kai tokį siūlymą išimties tvarka teikia Vyriausybė. Kongresas nustato karo padėties galiojimo teritoriją, laiką ir sąlygas.

5. Kol yra paskelbta kuri nors šiame straipsnyje nustatyta padėtis, Kongresas negali būti paleidžiamas. Jeigu nustatytoji padėtis paskelbiama ne per sesiją, automatiškai yra šaukiami Rūmų posėdžiai. Kol yra paskelbta nustatytoji padėtis, Rūmų ir kitų konstitucinių valstybės valdžios institucijų darbas negali būti nutrauktas.

Kai Kongresas yra paleistas arba jo mandato laikas pasibaigęs, o dėl susiklosčiusių aplinkybių būtina paskelbti kurią nors nustatytąją padėtį, Kongreso įgaliojimais naudojasi Nuolatinė deputatų komisija.

6. Dėl to, kad yra paskelbta pavojaus, ypatingoji ar karo padėtis, nepanaikinama Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta Vyriausybės ir jos atstovų atsakomybė.

VI DALIS
APIE TEISMŲ VALDŽIĄ

117 straipsnis

1. Teisingumas kyla iš liaudies, o Karaliaus vardu jį įgyvendina nepriklausomi, nekeičiami, patikimi ir paklūstantys tik įstatymui teisėjai ir magistratai.

2. Negalima teisėjų ir magistratų nušalinti nuo pareigų, atstatydinti, išleisti į pensiją ar keisti jų pareigų kitomis sąlygomis ir dėl kitokių priežasčių, negu numatyta įstatyme.

3. Teismų valdžios įgyvendinimas visuose teisingumo įgyvendinimo etapuose, teismo sprendimų ir nuosprendžių priėmimas, jų vykdymo laidavimas priklauso tik įstatymo nustatytų teisėjų ir teismų kompetencijai pagal nustatytą jurisdikciją ir teismo proceso taisykles.

4. Teisėjai ir teismai vykdo tik šio straipsnio 3 dalyje numatytas funkcijas ir įstatymo jų kompetencijai priskirtas bet kokios teisės laidavimo funkcijas.

5. Teismų valdžios vienumo principas yra teismų veiklos organizavimo pagrindas. Pagal Konstitucijoje nustatytus principus įstatymas reguliuoja teisingumo įgyvendinimą kariškiams išimtinai karo tarnybos srityje ir esant apsiausties padėčiai.

6. Draudžiama steigti ypatinguosius teismus.

118 straipsnis

Teisėjų ir teismų priimtus nuosprendžius ir kitus įsiteisėjusius sprendimus privaloma vykdyti, taip pat būtina teikti teisėjams ir teismams reikalingą paramą tiriant bylas ir įgyvendinant teismų sprendimus.

119 straipsnis

Teisingumas nemokamai yra vykdomas įstatymo nustatytais atvejais, taip pat visais atvejais, kai teismo nagrinėjamoje byloje dalyvaujantys asmenys pateikia įrodymų, kad neturi pakankamai lėšų teismo mokesčiui sumokėti.

120 straipsnis

1. Teisme bylos nagrinėjamos viešai, išskyrus teismo procesą reguliuojančių įstatymų nustatytus atvejus.

2. Teismo procesas dažniausiai yra žodinis, ypač baudžiamosiose bylose.

3. Teismo sprendimai visuomet turi būti motyvuoti ir skelbiami viešai.

121 straipsnis

Dėl teismo kaltės atsiradusi žala, taip pat kitokia žala, patirta dėl neteisingų sprendimų įgyvendinant teisingumą, įstatymo nustatyta tvarka yra atlyginama valstybės.

122 straipsnis

1. Organinis teisminės valdžios įstatymas nustato teismų steigimo, veiklos ir valdymo tvarką, bendrą visumą sudarančių teisėjų ir magistratų, taip pat kitų teisingumą įgyvendinančių institucijų darbuotojų juridinį statusą.

2. Teismų sistemos valdymo institucija yra Teisminės valdžios vyriausioji taryba. Jos statusą, narių funkcijas teisėjų atžvilgiu, būtent jų paskyrimo, paaukštinimo, priežiūros ir drausminės atsakomybės klausimais, taip pat tai, su kokiomis kitomis pareigomis šios tarybos narių einamos pareigos nėra suderinamos, nustato organinis įstatymas.

3. Teisminės valdžios vyriausiąją tarybą sudaro jai pirmininkaujantis Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir Karaliaus penkeriems metams skiriami dvidešimt narių. Iš jų dvylika narių organinio įstatymo nustatyta tvarka skiriami iš visų lygių teismų teisėjų ir magistratų; keturi nariai skiriami Deputatų Kongreso ir dar keturi – Senato teikimu; abiem atvejais teikimui turi pritarti trys penktadaliai Rūmų narių. Visi jie turi būti advokatai ar kitokie teisininkai, turėti pripažintą kompetenciją ir ne mažiau kaip penkiolikos metų teisininko darbo stažą.

123 straipsnis

1. Aukščiausiasis Teismas, kurio jurisdikcijai priklauso visa Ispanijos teritorija, yra aukščiausia teisminė institucija visose bylose, išskyrus tas, kurios susijusios su konstitucinėmis garantijomis.

2. Įstatymo nustatyta tvarka Aukščiausiojo Teismo pirmininką Teisminės valdžios vyriausiosios tarybos teikimu skiria Karalius.

124 straipsnis

1. Prokuratūros užduotis – neįsiterpiant į kitų institucijų atliekamas funkcijas įgyvendinti teisingumą ginant teisėtumą, saugoti piliečių teises ir įstatymo ginamus visuomenės interesus, kai tai priklauso jai pagal pareigas arba to prašo suinteresuotieji asmenys, taip pat kontroliuoti, ar laikomasi teismų nepriklausomumo ir teismų darbe paisoma viešųjų interesų.

2. Prokuratūra veikia per savo įstaigas laikydamasi suderintų veiksmų ir hierarchinio pavaldumo principų ir atsižvelgdama į viešuosius interesus.

3. Įstatymas nustato organinį prokuratūros statusą.

4. Valstybės generalinį prokurorą Vyriausybės teikimu skiria Karalius, atsižvelgdamas į Teisminės valdžios vyriausiosios tarybos nuomonę.

125 straipsnis

Nagrinėjant baudžiamąsias bylas piliečiai įstatymo nustatyta tvarka, taip pat tradicijų ir paprotinės teisės pagrindais gali dalyvauti vykdant teisingumą per prisiekusiųjų institutą.

126 straipsnis

Tirdama nusikaltimus, nustatydama pažeidėjus ir rinkdama jų kaltės įrodymus teismų policija atskaitinga teisėjams, teismams ir prokuratūrai.

127 straipsnis

1. Eidami savo pareigas teisėjai, magistratai ir prokurorai negali eiti kitų oficialių pareigų arba būti politinių partijų ar profesinių sąjungų nariais. Įstatymas nustato teisėjų, magistratų ir prokurorų profesinių susivienijimų sistemą ir rūšis.

2. Įstatymas nustato, su kokiu kitokiu darbu ir kiek nėra suderinamos teisminės valdžios atstovų pareigos. Pareigų nesuderinamumo mastas turi laiduoti visišką teisminės valdžios atstovų nepriklausomumą.

VII DALIS
EKONOMIKA IR FINANSAI

128 straipsnis

1. Visų rūšių šalies ištekliai, kad ir kokia būtų nuosavybės forma, naudojami bendrais interesais.

2. Ekonomikoje pripažįstama valstybės iniciatyvos teisė. Įstatymas gali nustatyti, kad svarbiausi ištekliai arba paslaugos, ypač monopolijų atvejais, priklauso valstybei, taip pat leisti jai dalyvauti valdant įmones, kai tai būtina dėl bendrųjų interesų.

129 straipsnis

1. Įstatymas nustato, kaip suinteresuotieji asmenys dalyvauja socialinio draudimo sistemoje, taip pat gyvenimo kokybei arba visuotinei gerovei tiesioginės įtakos turinčių viešųjų įstaigų veikloje.

2. Valstybės valdžios institucijos aktyviai remia įvairias verslo formas ir atitinkamais įstatymais skatina kooperacinius junginius, taip pat taiko priemones, leidžiančias darbuotojams lengviau įsigyti gamybos priemonių.

130 straipsnis

1. Siekdamos, kad visų ispanų gyvenimo kokybė būtų kuo vienodesnė, valstybės valdžios institucijos rūpinasi modernizuoti ir plėtoti visus ekonomikos sektorius, ypač žemės ūkio, gyvulininkystės, žvejybos ir įvairių amatų.

2. Tuo pačiu tikslu ypač rūpinamasi kalnuotųjų vietovių ekonomika.

131 straipsnis

1. Valstybė gali įstatymu planuoti bendrąją ekonominę veiklą, kad patenkintų kolektyvinius poreikius, laiduotų tolygų ir darnų regionų ir šakų vystymąsi, sudarytų sąlygas didėti pajamoms ir turtui, taip pat teisingiau juos paskirstytų.

2. Vyriausybė pagal jai pateiktas autonominių bendrijų prognozes rengia planavimo dokumentus; atlikti šį darbą jai taip pat padeda profesinės sąjungos ir kitos profesinės, verslo ir ekonomikos organizacijos. Šiam tikslui sudaroma taryba, kurios sudėtį ir funkcijas nustato įstatymas.

132 straipsnis

1. Valstybei ir savivaldybėms priklausančio turto statusas nustatomas įstatymu atsižvelgiant į principus, kurie draudžia nusavinti, konfiskuoti ir areštuoti tokį turtą, taip pat neleidžia jo naudoti ne pagal paskirtį.

2. Valstybės nuosavybė yra įstatyme išvardytas turtas, taip pat bet kokiu atveju – pajūrio zona, paplūdimiai, teritorinė jūra ir ekonominės zonos gamtos ištekliai bei kontinentinis šelfas.

3. Įstatymas nustato, kaip valstybės ir nacionalinė nuosavybė yra naudojama ir saugoma.

133 straipsnis

1. Steigiamoji teisė nustatyti mokesčius priklauso valstybei ir yra įgyvendinama įstatymu.

2. Pagal Konstituciją ir įstatymus autonominės bendrijos ir vietos bendruomenės gali steigti ir imti mokesčius.

3. Valstybinių mokesčių lengvatos turi būti nustatomos pagal įstatymą.

4. Valstybės institucijos gali prisiimti finansinius įsipareigojimus ir leisti lėšas pagal įstatymus.

134 straipsnis

1. Vyriausybė sudaro bendrąjį valstybės biudžetą, o Generaliniai Kortesai jį nagrinėja, teikia pataisas ir tvirtina.

2. Bendrasis valstybės biudžetas yra metinis, jis apima visas valstybinio sektoriaus pajamas ir išlaidas, jame taip pat nustatomi valstybės imamų mokesčių tarifai.

3. Vyriausybė privalo ne vėliau kaip likus trims mėnesiams iki einamųjų biudžetinių metų pabaigos bendrąjį valstybės biudžetą pateikti Deputatų Kongresui.

4. Jeigu biudžetą patvirtinantis įstatymas iki atitinkamų biudžetinių metų pirmosios dienos nepriimamas, automatiškai toliau galioja buvusių metų biudžetas.

5. Priėmus bendrąjį valstybės biudžetą Vyriausybė gali pateikti svarstyti įstatymo projektus, kuriuose numatoma padidinti atitinkamų biudžetinių metų biudžeto išlaidas arba sumažinti pajamas.

6. Bet kokie biudžeto pakeitimai, kuriais numatoma didinti skolą arba mažinti biudžeto pajamas, gali būti teikiami tik gavus Vyriausybės sutikimą.

7. Įstatymas dėl biudžeto negali nustatyti naujų mokesčių. Jie gali būti keičiami tik vadovaujantis specialiu mokesčių įstatymu.

135 straipsnis

1. Vyriausybė pagal įstatymą gali skolintis valstybės vardu arba imti kreditus.

2. Kreditai, skirti išmokėti palūkanoms ir sumoms, susijusioms su valstybės skolos aptarnavimu, visuomet įtraukiami į biudžeto išlaidų dalį. Minėtus kreditus reguliuojančių teisės aktų negalima pakeisti arba papildyti, kadangi jie atitinka įstatyme dėl emisijos įtvirtintus principus.

136 straipsnis

1. Audito rūmai yra aukščiausia valstybės finansinę atskaitomybę, ekonominę veiklą ir visą valstybės sektorių prižiūrinti institucija.

Jie tiesiogiai pavaldūs Generaliniams Kortesams ir Kortesų pavedimu įgyvendina savo funkcijas, kai yra svarstoma ir tvirtinama bendrojo valstybės biudžeto ataskaita.

2. Valstybės ir valstybinio sektoriaus finansinės ataskaitos yra perduodamos Audito rūmams patikrinti. Audito rūmai, neviršydami savo kompetencijos, Generaliniams Kortesams kasmet siunčia ataskaitą, kurioje, kai tai būtina, nurodo, jų nuomone, padarytus pažeidimus ir už juos skirtas nuobaudas.

3. Audito rūmų nariai yra nepriklausomi ir nepakeičiami taip pat, kaip ir teisėjai. Jiems taip pat galioja draudimas, be tiesioginių einamų pareigų, eiti kitas pareigas.

4. Organinis įstatymas nustato Audito rūmų sudėtį, organizaciją ir funkcijas.

VIII DALIS
APIE VALSTYBĖS TERITORINĘ SANDARĄ

I SKYRIUS
BENDRIEJI PRINCIPAI

137 straipsnis

Valstybės teritorija skirstoma į savivaldybes, provincijas ir steigiamas autonomines bendrijas. Visi šie vienetai tvarkosi savarankiškai.

138 straipsnis

1. Valstybė laiduoja veiksmingą Konstitucijos 2 straipsnyje įtvirtinto solidarumo principo įgyvendinimą, rūpinasi, kad būtų nustatyta teisinga ir derama ekonominė pusiausvyra tarp skirtingų Ispanijos teritorinių vienetų, ir ypatingą dėmesį skiria salynų teritorijoms.

2. Autonominių bendrijų statutų skirtumai jokiu būdu neturi suteikti joms ekonominio ar socialinio pranašumo.

139 straipsnis

1. Visi ispanai visoje Ispanijos teritorijoje naudojasi vienodomis teisėmis ir turi vienodas pareigas.

2. Jokios valdžios institucijos negali imtis tokių priemonių, kurios tiesiogiai arba netiesiogiai kliudytų asmenų judėjimo ir gyvenamosios vietos pasirinkimo laisvei, taip pat laisvam turto judėjimui visoje Ispanijos teritorijoje.

II SKYRIUS
APIE VIETOS ADMINISTRACIJĄ

140 straipsnis

Konstitucija laiduoja savivaldybių savarankiškumą. Jos turi visas juridinio asmens teises. Joms vadovauja ir jose tvarkosi atitinkamos savivaldybių tarybos, kurias sudaro alkaldai ir patarėjai. Patarėjus įstatymo nustatyta tvarka renka savivaldybių gyventojai remdamiesi visuotine, lygia,

tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Alkaldus renka patarėjai arba savivaldybių gyventojai. Įstatymas nustato viešų tarybos posėdžių rengimo sąlygas.

141 straipsnis

1. Provincija yra vietos vienetas, turintis juridinio asmens teises. Teritoriniu principu ją sudaro tam tikras skaičius savivaldybių valstybinei veiklai vykdyti. Bet kokiam provincijų sienų pakeitimui turi pritarti Generaliniai Kortesai priimdami atitinkamą organinį įstatymą.

2. Provincijoms vadovauja ir jose tvarkosi atstovų susirinkimai arba kitos atstovaujamosios institucijos.

3. Leidžiama kurti kitokius nei provincijos kelių savivaldybių junginius.

4. Salynuose kiekviena sala taip pat įgyvendina savo savivaldą atitinkamai per kabildą ar tarybą.

142 straipsnis

Vietos biudžetai privalo turėti pakankamai lėšų, kad pajėgtų vykdyti atitinkamoms atstovaujamosioms savivaldos institucijoms įstatymu priskirtas funkcijas. Jų pajamas daugiausia sudaro vietos mokesčiai, taip pat atskaitymai iš valstybės ir autonominių bendrijų nustatytų mokesčių.

III SKYRIUS
APIE AUTONOMINES BENDRIJAS

143 straipsnis

1. Bendrą sieną viena su kita turinčios provincijos, siejamos bendrų istorinių, kultūrinių ir ekonominių ypatumų, salynų teritorijos ir provincijos, sudarančios vieną istorinę sritį, įgyvendindamos Konstitucijos 2 straipsnyje įtvirtintą teisę į autonomiją, gali įgyti savivaldą ir kurti autonomines bendrijas pagal Konstitucijos šios dalies nuostatas ir atitinkamus statutus.

2. Prašymą suteikti autonominės bendrijos statusą gali teikti visi suinteresuoti atstovaujamieji susirinkimai arba atitinkamos salynų institucijos, taip pat du trečdaliai savivaldybių, kuriose gyvena ne mažiau kaip pusė kiekvienos provincijos arba salos rinkėjų. Tokį prašymą būtina suformuluoti ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo to momento, kai suinteresuoti vietos atstovaujamieji susirinkimai pirmą kartą apsisprendžia siekti autonomijos.

3. Prašymą atmetus, kitą kartą su juo kreiptis galima ne anksčiau kaip po penkerių metų.

144 straipsnis

Generaliniai Kortesai, vadovaudamiesi nacionaliniais interesais, organiniame įstatyme gali įtvirtinti šias nuostatas:

a) leisti kurti autonominę bendriją net ir tada, kai jos teritorija nėra didesnė už vienos provincijos teritoriją ir bendrija neatitinka 143 straipsnio 1 dalyje nustatytų reikalavimų;

b) patvirtinti teritorijų, nepatenkančių į provincijas, autonomijos statutą arba, kai tai būtina, jam pritarti;

c) pavaduoti vietos atstovaujamąsias institucijas įgyvendinant 143 straipsnio 2 dalyje numatytą teisę teikti prašymą.

145 straipsnis

1. Jokiu būdu neleidžiama kurti autonominių bendrijų federacijų.

2. Statutai gali numatyti autonominių bendrijų bendros veiklos ir tarpusavio paslaugų teikimo sutarčių sudarymo sąlygas, principus ir tvarką, taip pat pranešimo apie tai Generaliniams Kortesams tvarką. Visais kitais atvejais autonominių bendrijų bendradarbiavimo sutartys sudaromos gavus Generalinių Kortesų leidimą.

146 straipsnis

Statuto projektą parengia asamblėja, susidedanti iš suinteresuotųjų provincijų atstovų susirinkimo arba salyno institucijos ir iš šiuose vienetuose išrinktų deputatų bei senatorių. Paskui projektas yra siunčiamas Generaliniams Kortesams, kurie jį svarsto kaip įstatymo projektą.

147 straipsnis

1. Pagal šios Konstitucijos nuostatas statutas yra kiekvienos autonominės bendrijos pagrindinis teisės aktas, valstybė pripažįsta ir saugo jį kaip sudedamąją teisės sistemos dalį.

2. Autonominių bendrijų statutuose privalo būti nustatyta:

a) autonominės bendrijos pavadinimas;

b) jos teritorijos ribos;

c) autonomijoje steigiamų institucijų pavadinimai, struktūra ir būstinės vieta;

d) Konstitucijos leidžiami autonominės bendrijos įgaliojimai ir atitinkamų tarnybų perdavimo bendrijai pagrindai.

3. Statutai keičiami juose numatyta tvarka, tačiau kiekvienam pakeitimui būtina gauti Generalinių Kortesų pritarimą, įtvirtinamą organiniame įstatyme.

148 straipsnis

1. Autonominių bendrijų kompetencijai priklauso:

1) steigti savas savivaldos institucijas;

2) keisti savo teritorijoje esančių savivaldybių (municipalitetų) ribas ir vykdyti apskritai visas funkcijas, susijusias su vietos valdžios institucijomis ir valstybinio valdymo sektoriais, savivaldą reguliuojančiu įstatymu perduotais savivaldybių kompetencijai;

3) gerinti teritorijos, urbanistines ir gyvenamojo būsto sąlygas;

4) savo teritorijoje vykdyti autonominės bendrijos interesus atitinkančius viešuosius darbus;

5) geležinkelio linijos ir automobilių keliai, kurie neišeina už autonominės bendrijos teritorijos ribų, šioje teritorijoje esančios ryšio linijos bei transportas;

6) jūrų uostai avariniams atvejams, sportiniai jūrų ir oro uostai;

7) žemės ūkis ir gyvulininkystė pagal bendrąją ekonominės plėtros kryptį;

8) miškai ir miškų ūkis;

9) aplinkosauga;

10) vandens išteklių ir drėkinamų žemių naudojimas, autonominei bendrijai svarbių kanalų projektavimas ir statyba, mineralinių ir terminių vandenų naudojimas;

11) žvejyba vidaus vandenyse, austrių pramonė ir vandens ūkis, medžioklė ir upių žvejyba;

12) vietinės reikšmės mugės;

13) autonominės bendrijos ekonominė plėtra atsižvelgiant į bendros nacionalinės ekonomikos politikos tikslus;

14) amatai;

15) autonominei bendrijai svarbūs muziejai, bibliotekos ir konservatorijos;

16) autonominei bendrijai svarbių paminklų apsauga;

17) autonominės bendrijos kultūros, mokslo ir kalbos dėstymas;

18) turizmo plėtojimas ir organizavimas autonominės bendrijos teritorijoje;

19) sporto plėtojimas ir laisvalaikio organizavimas;

20) socialinis aprūpinimas;

21) sveikatos apsauga ir higiena;

22) pastatų ir jų kompleksų palaikymas bei apsauga; vietos policijai priskiriamų funkcijų koordinavimas ir kitoks reguliavimas organinio įstatymo nustatyta tvarka.

2. Po penkerių metų nuo statutų priėmimo autonominės bendrijos gali papildyti juos nuosekliai išplėsdamos savo kompetenciją tiek, kiek tai leidžia 149 straipsnis.

149 straipsnis

1. Tik valstybės kompetencijai priskiriama:

1) nustatyti pagrindines prielaidas visiems ispanams naudojantis konstitucinėmis teisėmis ir vykdant konstitucines pareigas būti lygiems;

2) pilietybė, imigracija, emigracija, užsieniečių teisinė padėtis, teisė į prieglobstį;

3) tarptautiniai santykiai;

4) gynyba ir ginkluotosios pajėgos;

5) teisingumo vykdymas;

6) komercinė, baudžiamoji teisė, bausmių vykdymo įstatymai; procesiniai įstatymai, išskyrus tam tikrus atvejus, atsirandančius dėl autonominių bendrijų ypatumų;

7) darbo santykius reguliuojantys įstatymai, nekeliantys kliūčių juos taikyti autonominėms bendrijų institucijoms;

8) civilinė teisė, nepaisant to, kiek autonominės bendrijos išlaiko, atnaujina ir tobulina civilinius arba ypatinguosius įstatymus, arba *forales*, jeigu tokių yra: bet kokiu atveju taisyklės, laiduojančios teisės normų ir civilinių bei teisinių santykių taikymą ir veiksmingumą ir taikomos santuokiniams santykiams, sutarčių sudarymo ir viešo jų registravimo tvarkai, sutartinių įsipareigojimų pagrindams, normoms, reglamentuojančioms teisinių ginčų sprendimą ir teisės šaltinių nustatymą, taip pat pastarąjį atvejį reguliuojančioms *forales* arba ypatingųjų įstatymų normoms;

9) įstatymai dėl intelektinės ir pramoninės nuosavybės;

10) muitų režimas ir muito tarifai, užsienio prekyba;

11) pinigų sistema: valiuta, jos kursas ir konvertabilumas; kredito, bankų ir draudimo sistemų pagrindai;

12) įstatymai dėl matavimo vienetų, svorio standartų ir tikslaus laiko nustatymo;

13) ekonominės veiklos bendrojo planavimo pagrindai ir derinimas;

14) valstybės finansai ir valstybės skola;

15) mokslinių techninių tyrimų plėtojimas ir bendras derinimas;

16) pasienio ruožo sanitarinė užkarda; sveikatos apsaugos pagrindai ir bendras derinimas; įstatymai dėl vaistų gamybos;

17) įstatymų nustatytas socialinio draudimo sistemos pagrindas ir ekonominis režimas, nesudarantis kliūčių autonominių bendrijų institucijoms ją taikyti;

18) valstybės tarnybos ir valstybės tarnautojų statuso teisiniai pagrindai, laiduojantys visų aptarnaujamų piliečių lygybę; darnus administracinis procesas, vykdomas atsižvelgiant į valdymo organizavimo autonominėse bendrijose ypatybes; įstatymai dėl prievartinio nuosavybės paėmimo, įstatymų dėl administracinių sutarčių ir koncesijų pagrindai, taip pat valstybės tarnybos bendroji atsakomybės sistema;

19) jūrų žvejyba, išskyrus tuos įgaliojimus, kurie organizuojant šią ūkio šaką bus perduoti autonominėms bendrijoms;

20) jūrų prekybos laivynas ir laivų priskyrimas uostams; jūrų pakrančių švyturių tarnyba ir jūriniai signalai; valstybinės svarbos jūrų ir oro uostai; oro erdvės, transporto ir tranzito kontrolė; meteorologinė tarnyba ir orlaivių registracija;

21) geležinkelio ir žemės transporto linijos, kertančios daugiau kaip vienos autonominės bendrijos teritoriją; bendras susisiekimo kelių režimas; automobilių judėjimas; oro ir povandeniniai ryšio kabeliai ir radijo komunikacijos;

22) įstatymai dėl leidimo naudotis vandens ištekliais ir vandens tiekimo organizavimo, jeigu vandenys yra daugiau nei vienos autonominės bendrijos teritorijoje, taip pat leidimas statyti elektrines, kai jų naudojimas siejasi su daugiau kaip vienos autonominės bendrijos interesais arba kai elektros energijos perdavimo linijos yra ne vienos autonominės bendrijos teritorijoje;

23) pagrindiniai aplinkos apsaugos įstatymai, nemažinantys autonominių bendrijų įgaliojimų imtis papildomų apsaugos priemonių; pagrindiniai įstatymai dėl miško, miškų naudmenų ir ganyklų naudojimo;

24) viešieji darbai, kurie atitinka valstybės interesus arba atliekami daugiau kaip vienoje autonominėje bendrijoje;

25) kalnakasybos, energijos gamybos ir naudojimo pagrindai;

26) ginklų ir sprogstamųjų medžiagų gamybos, prekybos, disponavimo ir naudojimo pagrindų nustatymas;

27) bendras spaudos, radijo, televizijos ir apskritai visų visuomenės informavimo priemonių veiklos reglamentavimas, išskyrus autonominių bendrijų įgaliojimus plėtoti ir naudoti šias priemones;

28) kultūros, istorijos ir meno paminklų apsauga, kad nebūtų išvežti į užsienį ir išgrobstyti; valstybinės svarbos muziejai, bibliotekos ir archyvai, išskyrus autonominių bendrijų veiklą šioje srityje;

29) viešosios tvarkos palaikymas, kad ir kokios būtų autonominių bendrijų galimybės sukurti policijos tarnybas jų statutuose nustatyta tvarka, kiek yra leidžiama konstitucinio įstatymo;

30) mokslinių ir profesinių vardų teikimo, skyrimo ir pripažinimo sąlygų reglamentavimas, taip pat pagrindinių normų, skirtų Konstitucijos 27 straipsnio nuostatoms išplėsti siekiant laiduoti, kad valstybės institucijos atliktų savo pareigas šioje srityje, nustatymas;

31) statistinių duomenų rinkimas valstybės reikmėms;

32) leidimas atlikti gyventojų apklausą referendumu.

2. Kad ir kokius įgaliojimus gali turėti autonominės bendrijos, valstybė laiko savo pareiga plėtoti kultūrą ir skiria tam ypatingą dėmesį bei padeda autonominių bendrijų, kai jos sutinka, kultūriniams mainams.

3. Sritys, šios Konstitucijos konkrečiai nepriskirtos valstybės kompetencijai, gali būti perduotos autonominėms bendrijoms jų statutuose nustatyta tvarka. Valstybei priklauso visos kompetencijos sritys, nenumatytos autonominių bendrijų statutuose kaip joms priskirtosios. Ginčo atveju visų kompetencijos sričių valstybės normos yra viršesnės už autonominių bendrijų normas, išskyrus priskirtąsias išimtinei autonominių bendrijų kompetencijai. Bet kuriuo atveju valstybės įstatymai papildo autonominių bendrijų įstatymus.

150 straipsnis

1. Generaliniai Kortesai gali suteikti visoms arba kai kurioms autonominėms bendrijoms teisę priimti įstatymus valstybės kompetencijai priklausančiais klausimais tiek, kiek yra paisoma konstitucinio įstatymo nustatytų principų, pagrindų ir sąlygų.

2. Organiniu įstatymu valstybė gali perduoti arba deleguoti autonominėms bendrijoms valstybės kompetencijos sričiai priklausančius įga-

liojimus, kurie pagal savo pobūdį gali būti perduodami arba deleguojami. Kiekvienu atveju įstatymu turi būti numatyta perduoti atitinkamas lėšas, taip pat ir valstybės taikomas kontrolės formas.

3. Paisydama bendrųjų interesų, valstybė gali priimti įstatymus, nustatančius principus, kurie būtini autonominių bendrijų įstatymo galią turintiems aktams, net ir tų sričių, kurios priskirtos šių bendrijų kompetencijai, derinti. Sprendimą dėl tokios būtinybės absoliučia kiekvienų Rūmų balsų dauguma priima Generaliniai Kortesai.

151 straipsnis

1. Penkerių metų laikotarpis, nustatytas 148 straipsnio 2 dalyje, nebūtinas, kai prašymas suteikti autonomiją pateikiamas per 143 straipsnio 2 dalyje nustatytą laiką ir jį patvirtina provincijos susirinkimas arba atitinkamas salų grupės susirinkimas, arba trys ketvirtadaliai kiekvienos iš suinteresuotųjų provincijų savivaldybių (municipalitetų), kuriose gyvena ne mažiau kaip pusė kiekvienos provincijos rinkėjų. Atitinkamo organinio įstatymo nustatyta tvarka tokiam prašymui referendume būtinai turi pritarti absoliuti kiekvienos provincijos rinkėjų dauguma.

2. Šio straipsnio 1 dalyje numatytais atvejais statutas rengiamas tokia tvarka:

1) Vyriausybė visus deputatus ir senatorius, išrinktus tose rinkimų apygardose, kurios yra autonomijos siekiančiose teritorijose, sušaukia į asamblėją. Vienintelis šios asamblėjos tikslas – sukurti ir absoliučia balsų dauguma priimti autonominės bendrijos statutą;

2) parlamentarų asamblėjos priimtas statuto projektas siunčiamas Kongreso Konstitucinei komisijai. Siekdama, kad galutiniam projektui būtų pritarta bendru sutarimu, ji per du mėnesius išnagrinėja šį projektą dalyvaujant jį pateikusios asamblėjos atstovams;

3) jeigu galutiniam projektui pritariama, jo tekstas teikiamas referendumui, vykdomam provincijose, patenkančiose į statuto projekte numatomą teritoriją;

4) jeigu statutas kiekvienoje iš provincijų yra priimamas absoliučia pripažintų galiojančiais balsų dauguma, jis toliau teikiamas Generaliniams Kortesams. Rūmų plenariniuose posėdžiuose balsuojama dėl statuto ratifikavimo. Karalius pasirašo ratifikuotą statutą ir paskelbia jį kaip įstatymą;

5) jeigu šio straipsnio 2 dalyje nustatytu būdu nepasiekiamas susitarimas, statuto projektas teikiamas svarstyti Generaliniams Kortesams kaip įstatymo projektas. Priimtas statuto tekstas teikiamas į statuto projekte numatytą teritoriją patenkančių provincijų rinkėjams.

Jeigu projektui kiekvienoje iš provincijų yra pritariama pripažintų galiojančiais balsų dauguma, statutas turi būti pasirašomas ir skelbiamas 4 punkte nustatyta tvarka.

3. Šio straipsnio 2 dalies 4 ir 5 punktuose numatytais atvejais atmetus statuto projektą, kitoms provincijoms nekyla kliūčių įsteigti autonominę bendriją remiantis šio straipsnio 1 dalyje numatytu organiniu įstatymu.

152 straipsnis

1. Statutuose, priimtuose 151 straipsnyje nustatyta tvarka, būtinai numatoma tokia valdžios institucijų struktūra: įstatymų leidybos susirinkimas, renkamas visuotiniuose rinkimuose pagal proporcinio atstovavimo sistemą, kuri laiduoja atstovavimą įvairiems teritorijos rajonams; vykdomąsias ir administravimo funkcijas atliekanti Vyriausybės taryba; jos pirmininkas, kurį iš savo narių išrenka įstatymų leidybos susirinkimas bei patvirtina Karalius ir kuris vadovauja Vyriausybės tarybai ir yra autonominės bendrijos aukščiausiasis vadovas bei valstybės atstovas autonominėje bendrijoje. Pirmininkas ir Vyriausybės tarybos nariai yra politiškai atskaitingi susirinkimui.

Aukštasis teismas, neįsiterpdamas į valstybės Aukščiausiojo Teismo jurisdikciją, yra aukščiausia teisminė institucija autonominės bendrijos teritorijoje. Statutai gali nustatyti formas ir sąlygas, kokiomis autonominės bendrijos dalyvauja organizuojant teisingumo vykdymą apygardose. Jos turi atitikti organinį teismų sistemos įstatymą, teismų sistemos vienumo ir nepriklausomumo principus.

Neatsižvelgiant į 123 straipsnio nuostatas, kai tai yra būtina, atitinkamos teisminės instancijos pakeičiamos autonominės bendrijos teismais, steigiamais toje teritorijoje, kurioje yra kompetentingas pirmosios instancijos teismas.

2. Patvirtinti ir paskelbti statutai gali būti keičiami tik juose nustatyta tvarka surengus į rinkėjų sąrašus įrašytų piliečių referendumą.

3. Kai susijungia kaimyninės savivaldybės (municipalitetai), statute gali būti numatyta, kad jų teritorijoje gali būti steigiamos savarankiškos teritorinės rinkimų apygardos, turinčios visas juridinio asmens teises.

153 straipsnis

Autonominių bendrijų veikla prižiūrima šiais būdais:

a) Konstitucinis Teismas prižiūri, kad jų priimti įstatymo galią turintys norminiai aktai atitiktų Konstituciją;

b) Valstybės tarybos prašymu Vyriausybė prižiūri, kaip yra įgyvendinami bendrijoms pagal 150 straipsnio 2 dalį deleguoti įgaliojimai;

c) administracinio teisingumo institucijos prižiūri autonomijos valdymą ir autonominės valdžios priimamas reglamentuojančiąsias teisės normas;

d) Audito rūmai prižiūri ekonomikos ir biudžeto klausimais.

154 straipsnis

Vyriausybės skiriamas atstovas vadovauja valstybės valdymo institucijoms, esančioms autonominės bendrijos teritorijoje, ir kai tai būtina, derina jų veiklą su autonominės bendrijos valdymo institucijomis.

155 straipsnis

1. Jeigu autonominė bendrija nevykdo Konstitucijos arba kitų įstatymų nustatytų pareigų arba jeigu jos veiksmai padaro didelę žalą bendriesiems Ispanijos valstybės interesams, Vyriausybė perspėja autonominės bendrijos pirmininką. Jeigu jis nereaguoja į perspėjimą, Vyriausybė, gavusi absoliučios Senato narių daugumos pritarimą, gali imtis būtinų priemonių, kad autonominė bendrija priverstinai įvykdytų nurodytąsias pareigas arba apgintų minėtus bendruosius valstybės interesus.

2. Įgyvendindama šio straipsnio 1 dalyje nurodytas priemones, Vyriausybė gali teikti atitinkamus nurodymus bet kokioms autonominės bendrijos institucijoms.

156 straipsnis

1. Autonominės bendrijos yra finansiškai savarankiškos, kad galėtų įgyvendinti savo įgaliojimus remdamosi veiklos derinimo su valstybės iždu ir visų ispanų solidarumo principais.

2. Remdamosi įstatymais ir statutais autonominės bendrijos gali veikti kaip valstybės atstovės arba patarėjos valstybės mokesčių surinkimo, paskirstymo ir panaikinimo klausimais.

157 straipsnis

1. Autonominių bendrijų pajamas sudaro:

a) mokesčiai, kuriuos visiškai ar iš dalies joms perduoda valstybė, valstybės mokesčių priedai ir kitų valstybės mokesčių dalis, skiriama autonominių bendrijų biudžetams;

b) jų pačių įsteigti mokesčiai, muitai ir ypatingosios rinkliavos;

c) pervedimai iš bendro teritorijų tarpuskaitos fondo ir kitų įplaukų iš valstybės biudžeto;

d) pelnas iš jų pačių turto ir pajamų, gaunamų iš privatinės teisės reguliuojamų sutarčių;

e) kredito operacijų pelnas.

2. Autonominės bendrijos jokiu būdu negali imti ne jų teritorijoje esančio turto mokesčio arba mokesčių, kliudančių prekėms ir paslaugoms laisvai judėti.

3. Organinis įstatymas reguliuoja finansinių įsipareigojimų, išvardytų šio straipsnio 1 dalyje, įgyvendinimą, taip pat nustato iškilusių ginčų sprendimo tvarką ir galimas valstybės ir autonominių bendrijų finansinio bendradarbiavimo formas.

158 straipsnis

1. Bendrajame valstybės biudžete gali būti numatyti atitinkami asignavimai autonominėms bendrijoms, priklausantys nuo joms perduodamų funkcijų ir šių bendrijų garantijų dėl deramo teikiamų viešųjų paslaugų lygio, ne žemesnio nei visos Ispanijos teritorijoje nustatyti minimalūs standartai.

2. Siekiant išlyginti skirtingų Ispanijos regionų ekonominę padėtį ir įgyvendinti solidarumo principą yra įsteigiamas Tarpuskaitos fondas, skirtas biudžeto lėšoms investuoti. Fondo lėšas autonominėms bendrijoms ir provincijoms paskirsto Generaliniai Kortesai.

IX DALIS
APIE KONSTITUCINĮ TEISMĄ

159 straipsnis

1. Konstitucinį Teismą sudaro 12 Karaliaus skiriamų narių. Iš jų 4 skiriami trijų penktadalių Kongreso narių balsų daugumos siūlymu, 4 – tokios pačios Senato daugumos siūlymu, 2 – Vyriausybės siūlymu ir 2 – Teisminės valdžios vyriausiosios tarybos siūlymu.

2. Konstitucinio Teismo nariai yra skiriami iš teisėjų ir prokurorų, universitetų profesorių, valstybės tarnautojų ir advokatų. Visi jie privalo būti visuotinai pripažinti kompetentingais teisininkais ir turėti ne mažiau kaip penkiolikos metų teisinio darbo stažą.

3. Konstitucinio Teismo nariai skiriami devyneriems metams, kas trejus metus jo sudėtis atnaujinama trečdaliu.

4. Konstitucinio Teismo nario pareigos nesuderinamos su jokiu atstovaujamuoju mandatu, politinėmis ar administracinėmis pareigomis, Konstitucinio Teismo narys negali eiti politinių partijų ar profesinių sąjungų vadovaujamųjų pareigų arba dirbti samdomo darbo, vykdyti teisėjo ar prokuroro funkcijų ir verstis bet kokia profesine ar komercine veikla.

Be to, Konstitucinio Teismo nariams galioja visi draudimai dėl pareigų suderinamumo, numatyti teisminės valdžios nariams.

5. Konstitucinio Teismo nariai, kol galioja jų mandatas, yra nepriklausomi ir nepakeičiami.

160 straipsnis

Konstitucinio Teismo pirmininką iš jo narių trejiems metams skiria Karalius, gavęs šio teismo plenumo teikimą.

161 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo jurisdikcija galioja visoje Ispanijos teritorijoje. Konstitucinis Teismas turi šiuos įgaliojimus:

a) tirti prašymus dėl įstatymų ir įstatymo galią turinčių norminių teisės aktų atitikties Konstitucijai; įstatymo galią turinti teisės norma, paskelbta neatitinkančia Konstitucijos, netenka šios galios netgi tada, kai sprendimas arba sprendimai nenuvertina šios normos reikšmės teismui;

b) įstatymo nustatyta forma ir atvejais priimti sprendimus dėl Konstitucijos 53 straipsnio 2 dalyje išvardytų teisių ir pareigų apsaugos;

c) spręsti ginčus dėl valstybės ir autonominių bendrijų kompetencijos atskyrimo arba autonominių bendrijų kompetencijos atskyrimo;

d) nagrinėti kitokias bylas, numatytas Konstitucijoje arba organiniame įstatyme.

2. Vyriausybė Konstituciniame Teisme gali ginčyti autonominių bendrijų institucijų priimtus sprendimus ir nutarimus. Tokiu atveju ginčijamų sprendimų ir nutarimų galiojimas sustabdomas, tačiau Konstitucinis Teismas privalo per ne ilgesnį kaip penkių mėnesių laikotarpį patvirtinti tokį sustabdymą arba atmesti prašymą.

162 straipsnis

1. Įstatymas suteikia teisę:

a) teikti prašymą ištirti atitiktį Konstitucijai – tai gali Vyriausybės pirmininkas, visuomenės gynėjas, 50 deputatų, 50 senatorių, vykdomosios kolegialios autonominių bendrijų institucijos, taip pat šių bendrijų susirinkimas;

b) teikti skundą dėl konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo – tai gali bet kuris fizinis ir juridinis asmuo, savo skundą grindžiantis teisėtais lūkesčiais, taip pat visuomenės gynėjas ir prokuratūra.

2. Visi kiti atvejai, kada asmenys ir institucijos turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, išvardijami organiniame įstatyme.

163 straipsnis

Jeigu teisminė institucija nagrinėdama bylą nusprendžia, kad kokia nors įstatymo galią turinti ir toje byloje taikoma teisės norma gali prieštarauti Konstitucijai, ji gali įstatymo nustatytomis sąlygomis, forma ir tvarka kelti šį klausimą Konstituciniam Teismui, tačiau pati sustabdyti įstatymo galiojimo ji jokiu būdu negali.

164 straipsnis

1. Konstitucinio Teismo sprendimai yra skelbiami valstybės oficialiajame leidinyje, taip pat nurodomos byloje pareikštos Konstitucinio Teismo narių atskirosios nuomonės. Sprendimai įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo ir yra neskundžiami. Sprendimus dėl įstatymo arba jo galią turinčios normos neatitikties Konstitucijai, taip pat ir sprendimus, kurie nėra vien subjektyvus konkrečios teisės vertinimas, vykdyti privaloma.

2. Jeigu teismo sprendimu nėra nustatyta kitaip, įstatymas lieka galioti tiek, kiek jis nėra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

165 straipsnis

Konstitucinio Teismo veiklą, jo narių statusą, teismo procesą ir Konstitucinio Teismo priimtų sprendimų vykdymo prielaidas reglamentuoja organinis įstatymas.

X DALIS
APIE KONSTITUCINĘ REFORMĄ

166 straipsnis

Konstitucinės reformos iniciatyva įgyvendinama 87 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytomis sąlygomis.

167 straipsnis

1. Konstitucijos pakeitimo projektai turi būti patvirtinti trijų penktadalių kiekvienų Rūmų deputatų balsų dauguma. Jeigu abejų Rūmų nuomonė dėl projekto skiriasi, iš vienodo skaičiaus senatorių ir deputatų yra sudaroma bendra komisija, kuri savo parengtą projekto tekstą teikia balsuoti Kongresui ir Senatui.

2. Jeigu šio straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka nepavyksta pasiekti susitarimo, pateiktam projektui, pirmiausia gavęs absoliučios Senato narių daugumos pritarimą, Kongresas gali pritarti dviem trečdaliais savo narių balsų.

3. Generalinių Kortesų patvirtintas pataisų projektas teikiamas ratifikuoti referendumu, jei per penkiolika dienų nuo šio projekto patvirtinimo tokį siūlymą pateikia vienas dešimtadalis visų vienų Rūmų narių.

168 straipsnis

1. Kai siūloma pakeisti visą Konstitucijos tekstą arba jo dalį, į kurią patenka normos iš kurios nors šių Konstitucijos dalių: Įvado, II skyriaus, I dalies I poskyrio, II dalies, būtina, kad tokiam siūlymui dviejų trečdalių balsų dauguma pritartų kiekvienų Rūmų nariai. Po tokio sprendimo Generaliniai Kortesai yra paleidžiami.

2. Naujai išrinkti Rūmai patvirtina sprendimą pakeisti Konstituciją ir pradeda svarstyti naujos Konstitucijos tekstą. Nauja Konstitucija laikoma patvirtinta, kai balsuodami dviejų trečdalių balsų dauguma projektui pritaria kiekvienų Rūmų nariai.

3. Generalinių Kortesų patvirtintas pakeistos Konstitucijos tekstas teikiamas ratifikuoti referendumu.

169 straipsnis

Kol paskelbta karo padėtis arba 116 straipsnyje numatytos padėtys, negalima imtis iniciatyvos pradėti konstitucinę reformą.

PAPILDOMOSIOS NUOSTATOS

Pirmoji

Konstitucija globoja ir gerbia istorines vietos *forales* teises.

Dabartinį *forales* teisę išlaikiusių teritorijų statusą nustato Konstitucija ir atskiras kiekvienos teritorijos autonomiją įtvirtinantis statutas.

Antroji

Nuostata dėl pilnametystės, įtvirtinta Konstitucijos 12 straipsnyje, nepakeičia normų, įtvirtintų nacionalinių teritorijų galiojančioje privatinėje teisėje.

Trečioji

Keisti Kanarų salyno ekonominę ir mokesčių sistemą galima tik gavus autonominės bendrijos arba laikinosios autonomijos institucijos, jeigu tokia yra, pranešimą.

Ketvirtoji

Autonominės bendrijos, turinčios daugiau negu vieną teisminės valdžios instituciją, gali pagal savo statutus išlaikyti atitinkamas teismines institucijas paskirstydamos jų kompetenciją pagal organinį teismų sistemos įstatymą ir atsižvelgdamos į šios sistemos vienumo ir nepriklausomumo principus.

PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

Pirmoji

Laikinąjį autonomijos statusą turinčių teritorijų aukščiausiosios kolegialios institucijos gali absoliučia savo narių balsų dauguma teikti prašymą, pagal 143 straipsnio 2 dalį priklausantį provincijos susirinkimų arba atitinkamų salų grupės institucijų kompetencijai.

Antroji

Teritorijos, kuriose veikia laikinosios autonomijos režimas ir kurios anksčiau referendumu priėmė autonomijos statutus ir Konstitucijos promulgavimo dieną juos turėjo, gali nedelsdamos imtis 148 straipsnio 2 dalyje numatytų priemonių, kai tik jų laikinosios autonomijos aukščiausiosios kolegialios institucijos absoliučia savo narių balsų dauguma tai nuspręs ir apie tai praneš Vyriausybei. Autonomijos statuto projektas laikinosios autonomijos kolegialios institucijos iniciatyva turi būti parengtas pagal 151 straipsnio 2 dalies nuostatas.

Trečioji

Atstovaujamosios valdžios institucijos arba jos narių teisės teikti prašymą suteikti autonomiją įgyvendinimas, numatytas 143 straipsnio 2 daly-

je, gali būti pratęstas su visomis iš to kylančiomis pasekmėmis iki pirmųjų po Konstitucijos įsigaliojimo vietos valdžios rinkimų.

Ketvirtoji

1. Dėl Navaros įtraukimo į Baskijos generalinę tarybą arba baskų autonomijos įvedimo joje, nepaisant 143 straipsnyje įtvirtintos tvarkos, iniciatyvos teikti prašymą teisė priklauso atitinkamai autonominės teritorijos institucijai, kuri dauguma galiojančių balsų priima sprendimą dėl to. Kad toks prašymas būtų teisėtas, atitinkamą autonominės teritorijos institucijos sprendimą dauguma galiojančių balsų būtinai turi patvirtinti specialiai sušauktas referendumas.

2. Jeigu tokiam prašymui nėra pritariama, jį vėl teikti gali naujo šaukimo autonominės teritorijos institucija, tačiau bet kokiu atveju turi būti pasibaigęs 143 straipsnyje nustatytas minimalus laikotarpis.

Penktoji

Seuta ir Melilja gali sukurti autonomines bendrijas, jeigu jų savivaldybių tarybos absoliučia savo narių balsų dauguma priima atitinkamą sprendimą ir jeigu šiam sprendimui pritaria Generaliniai Kortesai, 144 straipsnyje nustatyta tvarka priimdami organinį įstatymą.

Šeštoji

Jeigu Konstitucinei komisijai teikiama keletas autonomijos statuto projektų, Komisija išvadas dėl jų teikia pagal jų gavimo laiką. 151 straipsnyje numatytas dviejų mėnesių laikotarpis yra pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kada Komisija baigia nagrinėti projektą arba projektus pagal jų gavimo laiką.

Septintoji

Laikinosios autonominės bendrijos institucijos yra laikomos paleistomis šiais atvejais:

a) po to, kai pagal Konstituciją įsteigiamos autonominių bendrijų statutuose numatytos institucijos;

b) jeigu prašymas suteikti autonomiją nėra patenkinamas dėl to, kad neatitinka 143 straipsnyje numatytų sąlygų;

c) jeigu per trejus metus ši institucija neįgyvendina teisės, kurią jai suteikia pirmoji pereinamojo laikotarpio nuostata.

Aštuntoji

1. Patvirtinę šią Konstituciją, Rūmai jai įsigaliojus pradeda vykdyti funkcijas ir įgaliojimus, kurie yra priskirti Kongreso ir Senato kompetencijai. Jų įgaliojimų laikas pasibaigia ne vėliau kaip 1981 m. birželio 15 d.

2. Konstitucijos paskelbimas yra konstitucinis pagrindas taikyti 99 straipsnio nuostatas. Nuo paskelbimo dienos pradedamas skaičiuoti trisdešimties dienų laikotarpis, skirtas minėtame straipsnyje įtvirtintoms nuostatoms įsigalioti.

Per šį laikotarpį veikiančios Vyriausybės Ministras Pirmininkas, vykdantis Konstitucijoje numatytas savo funkcijas ir turintis Konstitucijos suteiktus įgaliojimus, gali arba pasinaudoti jam Konstitucijos 115 straipsnyje suteiktomis teisėmis, arba atsistatydinti ir pradėti įgyvendinti 99 straipsnyje numatytas savo teises. Tokiu atveju jo statusas išlieka toks, koks numatytas 101 straipsnio 2 dalyje.

3. Jeigu abeji Rūmai bus paleisti pagal 115 straipsnį ir jeigu nebus pritaikytos 68 ir 69 straipsnių nuostatos, rinkimams bus taikomos anksčiau galiojusios normos, išskyrus tai, kad draudimo rinkti deputatais arba draudimo derinti pareigas taisyklėmis tiesiogiai tampa Konstitucijos nuostatos, įtvirtintos 70 straipsnio 1 dalies a punkte, taip pat nuostatos, nuo kokio amžiaus asmeniui suteikiama rinkimų teisė, ir 69 straipsnio 3 dalies nuostatos.

Devintoji

Praėjus trejiems metams nuo pirmųjų Konstitucinio Teismo narių išrinkimo, burtais yra skiriama keturių asmenų grupė, parenkama tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir tie nariai, kuriems atėjo laikas atsistatydinti ir būti pakeistiems. Du iš paskirtų naujų narių turi būti iš Vyriausybės pasiūlytų kandidatų ir du – iš Teisminės valdžios vyriausiosios tarybos pasiūlytų kandidatų. Tuo pačiu būdu praėjus dar trejiems metams bus atrinkti dviejų grupių nariai, kurie anksčiau nebuvo burtais atrinkti. Paskui įsigalioja 159 straipsnio 3 dalies nuostatos.

PANAIKINAMOJI NUOSTATA

1. Panaikinamas 1977 m. sausio 4 d. įstatymas Nr. 1 „Dėl politinės reformos“, taip pat toliau išvardyti įstatymai tiek, kiek jie minėtu įstatymu nebuvo panaikinti:

1958 m. gegužės 17 d. Nacionalinio judėjimo principų įstatymas, 1945 m. liepos 17 d. Ispanų chartija, 1938 m. kovo 9 d. Darbo chartija,

1942 m. liepos 17 d. Generalinių Kortesų įstatymas, 1947 m. liepos 26 d. Valstybės vadovo pareigų paveldėjimo įstatymas, 1967 m. sausio 10 d. Valstybės organinis įstatymas, savo ruožtu pakeitęs pirmiau išvardytus įstatymus, taip pat 1945 m. spalio 22 d. Tautos referendumo įstatymas.

2. Visiškai panaikinamos iki šiol nepraradusios galios 1839 m. spalio 25 d. Karaliaus dekreto normos dėl Alavos, Biskajos ir Gipuskoa provincijų.

Ta pačia tvarka visiškai panaikinamas 1876 m. liepos 21 d. įstatymas.

3. Taip pat panaikinamos visos nuostatos, vienaip ar kitaip prieštaraujančios šiai Konstitucijai.

BAIGIAMOJI NUOSTATA

Ši Konstitucija įsigalioja nuo jos oficialaus teksto paskelbimo valstybės oficialiajame leidinyje. Ji privalo būti paskelbta visomis Ispanijos kalbomis.

ITALIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Italijos valstybingumo raidą ženklina tolima praeitis, kurios pagrindinis bruožas yra tas, kad šiuolaikinės Italijos teritorijoje ilgą laiką funkcionavo savarankiški valstybiniai dariniai – Apeninų pusiasalyje iki XIX a. vidurio gyvavo aštuonios valstybėlės. Viena nuo kitos jos skyrėsi valdymo forma, santvarka bei teisės sistemomis. Be respublikinės valdymo formos – Venecijos Respublikos – buvo Abiejų Sicilijų Karalystė, t. y. monarchija, o kitoje pusiasalio dalyje egzistavo Popiežiaus valstybė – teokratija[1]. Po Bonaparto žygio į Italiją (1796–1797) šiapus Alpių įsikūrė savo Konstituciją turėjusi Ligūrijos Respublika ir Partenopėjos respublika (Neapolio Karalystės teritorijoje pastaroji respublika gyvavo vos pusmetį). 1799 m. pavasarį Austrijos ir Rusijos kariuomenė išstūmė iš Italijos prancūzus, o po Briumerio aštuonioliktosios perversmo (1799 m. lapkritis) prancūzai vėl užėmė Italiją, išskyrus Sardinijos salą ir Ispanijos valdomą Siciliją. 1804 m. Napoleonui pasiskelbus imperatoriumi įkurtos respublikos paskelbtos karalystėmis. Šiuo laikotarpiu plėtėsi antiprancūziškas judėjimas, kūrėsi slaptos revoliucinės *karbonarų* draugijos.

Vienos kongresas (1814–1815) atkūrė dabartinės Italijos teritorijoje egzistavusių valstybėlių feodalinius monarchinius režimus. Sardinijos Karalystėje vėl įsigalėjo Ispanijos Burbonų dinastija. Lombardija, Venecija bei kitos teritorijos atiteko Austrijai. Nors vieningos Italijos siekusių *karbonarų* vadovaujamos revoliucijos ir pralaimėjo, tačiau šios idėjos neišblėso. 1848 m. pradžioje Austrijos valdomoje Lombardijoje ir Venecijoje prasidėjęs Italijos išsivadavimo karas (Austrijos ir Italijos karas) laikytinas Italijos revoliucijos pradžia.

Vieningos valstybės sukūrimo idėjų centru tapo Sardinijos Karalystė. Lemtingu momentu laikytini 1859 m., kai laimėjus karą su Austrija prie Sardinijos buvo prijungta Lombardija. Sardinijos Karalystei taip pat pri-

[1] Plačiau apie tai žr. Žilys, J. Italijos Respublikos Konstitucija. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 132–139.

klausė Modena, Toskana, Parma, Romanija. Dž. Garibaldžio vadovaujamo revoliucinio karo metu iš Ispanijos Burbonų dinastijos valdžios buvo išvaduota Pietų Italija ir Sicilija. Taigi 1860 m. dauguma Italijos žemių buvo sujungtos į vieną valstybę, išskyrus Romą ir Veneciją. 1861 m. Pietų Italiją prijungus prie Sardinijos įkurta Italijos konstitucinė monarchija, jos valdovu tapo Sardinijos karalius Viktoras Emanuelis II (1849–1878), o sostinė iš Turino perkelta į Florenciją. 1866 m. po Austrijos ir Italijos karo prie Italijos valstybės prijungta Venecija, o 1870 m. – Popiežiaus sritis. Italijos Karalystė įgijo teises į Romą ir ši tapo jos sostine.

Italijos konstitucionalizmo pradžia sietina su Pjemonto karalystės vadovo Karolio Alberto 1848 m. kovo 4 d. oktrojuota konstitucija, kuri vėliau tiesiog pradėta vadinti Alberto Statutu. Konstitucijos pradėjo veikti ir kitose Apeninų pusiasalio valstybėlėse – Toskanoje, Abiejų Sicilijų Karalystėje, Popiežiaus srityje. Alberto Statuto turiniui įtakos turėjo 1830 m. Prancūzijos konstitucinės chartijos dvasia. Nors pagal šį Statutą valstybės valdžios ir buvo formaliai atskirtos, tačiau jos vienaip ar kitaip buvo karaliaus valdžioje ir priklausė nuo sosto valios. Buvo numatytas dvejų rūmų parlamentas, kuris rengė įstatymus, tačiau įstatymai įgydavo galią tik tada, kai jiems pritardavo karalius. Vyriausybė, kurią ministro pirmininko teikimu tvirtino karalius, politiškai buvo atsakinga parlamentui ir privalėjo turėti jo pasitikėjimą. Ministrai buvo atsakingi ir karaliui.

Remiantis Alberto Statutu buvo formuojami atstovaujamosios demokratijos institutai Sardinijos Karalystėje, vėliau – visoje Italijoje. 1861 m. pradėjo veikti Italijos parlamentas. Buvo kuriama bendra rinkimų teisės sistema, švelninami amžiaus, išsilavinimo ir turto cenzai, įgyvendinamos kitos politinės sistemos reformos.

Vertinant Italijos konstitucionalizmo raidą istoriniu požiūriu reikėtų atkreipti dėmesį, kad Italija buvo pirmoji šalis, kurioje įsitvirtino fašistinis režimas. Svarbu pažymėti ir tai, kad fašistinė politinė sistema įsigalėjo nepanaikinus ir ženkliau nepakeitus Alberto Statuto, kuris formaliai veikė iki pat Italijos Respublikos Konstitucijos priėmimo ir įsigaliojimo. Taigi Italija yra pavyzdys tokios konstitucinės situacijos, kai politinis režimas iš esmės pakeičia politinės sistemos turinį, o konstitucija tampa tik formaliu politiniu teisiniu reiškiniu.

Socialinė katastrofa, ištikusi Europą po Pirmojo pasaulinio karo, sukėlė suirutę valstybėje ir buvo rimtas išbandymas Italijos visuomenei. Karo padariniai buvo siaubingi, o socialinis nepasitenkinimas įgijo tokį mastą, kad vy-

riausybė prarado galimybę kontroliuoti padėtį. Socialinės suirutės sąlygomis 1921 m. įkurta Italijos fašistų partija, kuriai vadovavo B. Mussolinis. Fašistų partija kryptingai kritikavo silpną liberalų vyriausybę, skatino ir populiarino idėjas panaikinti konstitucinę monarchiją ir nustatyti respublikinę valdymo formą, likviduoti aukštesniuosius parlamento rūmus – Senatą. Buvo žadama imtis ryžtingų priemonių sutaikyti visuomenę, įvesti visuotinę rinkimų teisę, padidinti darbo užmokestį, atiduoti žemę tiems, kurie ją dirba, įgyvendinti kitas socialines reformas. Konsoliduoti visuomenę turėjo padėti ir didžiosios Italijos idėja. Kilus visuotiniam streikui, o vyriausybei nebevaldant vykstančių procesų, fašistai 1922 m. rudenį organizavo juodmarškinių žygį iš Neapolio į Romą. Karalius Viktoras Emanuelis paskyrė B. Mussolinį vyriausybės vadovu ir pavedė jam sudaryti ministrų kabinetą. B. Mussolinio vadovaujami fašistai į valdžią atėjo įvykus netiesioginiam kariniam perversmui. Beje, tuo metu fašistus parėmė daugelis politinių partijų ir organizacijų.

Naujas politinis režimas buvo grindžiamas priimamais atitinkamais teisės aktais ir formaliai nekeičiant Alberto Statuto. B. Mussoliniui 1923 m. pavyko paveikti parlamentą – jis priėmė naują rinkimų įstatymą. Remiantis šiuo aktu du trečdaliai deputatų mandatų turėjo atitekti nacionaliniam sąrašui tos politinės partijos, kuri per rinkimus gavo santykinę rinkėjų balsų daugumą. Likusi, t. y. vieno trečdalio, mandatų dalis buvo paskirstoma kitoms politinėms partijoms pagal rinkimų apygardas remiantis proporcinių rinkimų sistema. Šio įstatymo politinis veiksmingumas buvo akivaizdus: rinkimuose fašistai gavo 72 procentus deputatų mandatų, politinis režimas evoliucionavo autoritarinės, o vėliau – totalitarinės sistemos link. Dėl parlamentinės demokratijos krizės nyko opozicija.

1925 m. gruodžio 24 d. parlamentas priėmė įstatymą „Dėl vyriausybės vadovo įgaliojimų“, kuriuo vykdomoji valdžia buvo sutelkta ministro pirmininko rankose. Vyriausybės vadovas tapo atsakingas nebe parlamentui, o išimtinai karaliui. 1926 m. buvo priimti ypatingieji įstatymai, kuriais buvo legitimizuota fašistinė diktatūra. Tituliuojamas vadu (*duče*) B. Mussolinis faktiškai virto nekontroliuojamu politinės valdžios vadovu. Specialiu įstatymu buvo numatyta, kad įstatymus gali leisti ne tik parlamentas, bet ir vykdomoji valdžia. Vyriausybės vadovui, esant primygtiniam ir besąlygiškam būtinumui, buvo suteikta teisė leisti dekretus-įstatymus, kurie savo galia taip pat buvo tolygūs parlamento priimtiems įstatymams.

Visa apimanti valstybinės santvarkos reforma pradėta įgyvendinti pagal fašistų partijos programą, o konkrečias gaires nubrėžė 1927 m. Didžioji

fašizmo taryba. Pagrindinis tikslas buvo sukurti socialinės taikos valstybę, kuri būtų paremta socialinių klasių bendradarbiavimu. Šiems tikslams pasiekti buvo įsteigtos 22 korporacijos, susidedančios iš tos pačios ūkio šakos darbininkų ir verslininkų sindikatų (profsąjungų), taip pat fašistų partijos atstovų. Korporacijų sistema turėjo būti valstybės branduolys. Įkurta speciali Korporacijų reikalų ministerija, kuriai vadovavo pats B. Mussolinis. 1928 m. parlamentas labai greitai ir iš esmės be diskusijų priėmė įstatymą dėl politinės atstovybės reformos, kuriuo buvo atsisakyta tautos politinio atstovavimo, o politinėje sistemoje svarbiausias ir visa lemiantis veiksnys buvo korporacijos. Rinkimuose galėjo dalyvauti kandidatai tik to sąrašo, kurį siūlė atitinkamos konfederacijos (profsąjungos) ir tik aprobavus Didžiajai fašizmo tarybai. Atsižvelgiant į tai, kad buvo uždraustos opozicinės politinės partijos, toks deputatų korpuso formavimas ir deputatų rinkimai buvo akivaizdus politinis farsas.

1938 m. Italijos parlamento Atstovų Rūmai buvo panaikinti, o vietoj jų įsteigti fašistinių organizacijų ir korporacijų rūmai, kurių narius skyrė B. Mussolinis. Tuo metu nustojo veikti ir aukštieji parlamento rūmai. Fašistų partija tapo valstybės aparato dalimi.

Italijos užsienio politikos agresyvumas ypač išryškėjo, kai Italija užpuolė Abisiniją, o tas karas vertinamas kaip Antrojo pasaulinio karo, kuriame Italija veikė drauge su Vokietija ir Japonija, preliudija. Italija karą buvo priversta baigti pirmoji – 1943 m. vasarą Siciliją užėmė anglų ir amerikiečių kariuomenė. B. Mussolinio vadovaujama vyriausybė buvo nušalinta, o pats vadovas karaliaus nurodymu suimtas. Netrukus vokiečiai *dučę* išlaisvino, A. Hitlerio pavedimu buvo sudaryta nauja Šiaurės Italijos teritorijos, kurią kontroliavo vokiečiai, vyriausybė. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui B. Mussolinį sušaudė Italijos partizanai.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje politinė padėtis Italijoje keitėsi iš esmės. Pasipriešinimo judėjimas, aktyviai veikęs okupacijos metu, atkūrė uždraustas politines partijas, o įkurtas antifašistinis blokas nukreipė savo pastangas demokratizuoti politinius institutus ir pertvarkyti valstybės valdymą. Vienas iš svarbiausių šaliai klausimų buvo monarchijos ateitis. Kairieji buvo tradiciškai nusistatę prieš monarchiją, be to, ji visiškai susikompromitavo bendradarbiaudama su fašistais. Krikščionių demokratų ir liberalų nuomonės buvo pasidalijusios pusiau. 1946 m. birželio 2 d. referendume 54,3 procento italų balsavo už respubliką. Italiją paskelbus respublika, karalius Umberto II (karaliaus Emanuelio teisių perėmėjas) išvyko į Portugaliją, Savojų dinastija liovėsi valdžiusi Italiją.

Kartu su referendumu vyko rinkimai į Steigiamąjį Susirinkimą. Įstatyme buvo numatyta, kad pagrindinis Susirinkimo tikslas – priimti Italijos Respublikos Konstituciją, o darbo trukmė – ne ilgiau kaip 8 mėnesiai. Steigiamasis Susirinkimas dirbo daug ilgiau, nes nė viena politinė partija neturėjo absoliučios balsų daugumos ir priimti sprendimus buvo sudėtinga. Konstitucijos projektui rengti buvo sudaryta 75 narių komisija pagal Steigiamajame Susirinkime atstovaujamų politinių partijų proporcijas. Parengtą pirminį tekstą redagavo 18 narių komitetas, sudarytas iš visų politinių grupių atstovų. Konstituciją svarstyti Steigiamasis Susirinkimas pradėjo 1947 m. kovo 4 d. ir svarstė iki metų pabaigos, o 1947 m. gruodžio 22 d. Steigiamasis Susirinkimas pritarė Konstitucijai. Gruodžio 27 d. Italijos Respublikos Konstituciją promulgavo laikinasis valstybės vadovas E. Nikola. Konstitucija įsigaliojo 1948 m. sausio 1 d. ir todėl ji neretai vadinama 1948 m. Konstitucija[2].

Pagal Konstituciją buvo organizuoti parlamento rinkimai. Atstovų Rūmai buvo renkami pagal partinius sąrašus, o Senatas – pagal Italijos sritis. Be to, 106 Senato narius skyrė prezidentas. Senatoriais galėjo būti paskirti Steigiamojo suvažiavimo deputatai ir kurie buvo: Ministrų Tarybos arba įstatymų leidimo susirinkimų pirmininkai; paleisto Senato nariai; ne mažiau kaip tris kartus rinkti įstatymų leidimo susirinkimų, taip pat ir Steigiamojo Susirinkimo nariai; netekę deputato mandato 1926 m. lapkričio 9 d. deputatų rūmų posėdyje; atlikę ne mažesnę kaip penkerių metų laisvės atėmimo bausmę pagal Valstybės gynimo ypatingojo fašistų tribunolo nuosprendžius.

Konstitucijos pereinamuosiuose ir baigiamuosiuose nuostatuose uždrausta bet kokia forma atkurti fašistų partiją. Paskelbta, kad Savojos dinastijos nariai ir jų palikuonys nėra rinkėjai, jie negali eiti oficialių arba renkamų pareigų. Šios dinastijos vyriškosios lyties karaliams, jų sutuoktiniams ir palikuonims uždrausta įvažiuoti į Italijos teritoriją ir joje būti, o visas šių asmenų turtas atiteko valstybei. Konstatuota, kad visi kilmingumo titulai nebepripažįstami.

Italijos valstybės konstitucinė charakteristika. Akivaizdu, kad Italija pagal valdymo formą priskirtina parlamentinių respublikų grupei, kur pirmenybė teikiama parlamentinės demokratijos vertybėms. Tai patvirtina konstitucinių normų sistema, jų turinys, valstybės valdžių ir jų institucijų kompetencija, tarpusavio sąveika.

2 *Gazetta Ufficiale della Republika Italiana,* 1947, Nr. 298.

Be konstitucinių nuostatų, kurios suponuoja teisinės valstybės oficialią politinę koncepciją ir raidos kryptis, pabrėžiami socialinės valstybės pradai. Štai Konstitucijos 1 straipsnyje deklaruojama, kad Italija – demokratinė respublika, besiremianti darbu. Greta skelbiama, kad žmonių priedermė – vykdyti pareigas, pagrįstas politiniu, ekonominiu ir socialiniu solidarumu. Teisė į darbą, jo socialinė reikšmė, garantijos plėtojamos daugelyje konstitucinių normų ir kartu išreiškiami visuomenės socialiniai lūkesčiai bei atitinkama socialinė politika.

Teisės į darbą klausimas siejamas su nuosavybės santykiais, kurių pobūdis taip pat apibrėžiamas daugelyje konstitucinių postulatų. Nurodant, kad egzistuoja nuosavybės formų įvairovė (valstybinė, kooperatinė, privati), konstatuojama, kad privati ūkinė veikla yra laisva, tačiau ji negali prieštarauti visuomeniniam naudingumui arba daryti žalą žmogaus saugumui, laisvei ir orumui. Siekiant užtikrinti racionalų žemės naudojimą ir teisingus socialinius santykius, įstatyme gali būti numatomos nuosavybės teisės ribos, skatinama nedidelė ir vidutinė žemės nuosavybė, palaikomas stambių žemėvaldų ir gamybinių vienetų rekonstravimas ir reorganizavimas. Gali būti numatytos priemonių programos ir kontrolė, kuriomis remiantis viešoji ir privati veikla nukreipiama ir koordinuojama vadovaujantis socialiniais tikslais.

Italijos valstybės funkcionavimas remiasi tautos suverenitetu, kuris įgyvendinamas Konstitucijoje numatytais būdais, t. y. demokratiniais parlamento rinkimais, piliečių peticijų teise, tautos įstatymų leidimo iniciatyvos teise, taip pat teise į referendumą. Pastaroji teisė reglamentuojama įstatyme, tačiau nustatoma, kad referendumu nesprendžiami mokesčių ir biudžeto, amnestijos ir malonės, tarptautinių sutarčių ratifikavimo klausimai[3].

Tautos suvereniteto užtikrinimo garantija yra ir valstybės valdžių atskyrimo principas. Nors šis principas formaliai nedeklaruojamas Konstitucijoje, tačiau reali valstybės valdžių sistema grindžiama trimis valstybės valdžios grandimis – įstatymų leidžiamąja, vykdomąja ir teismine. Konstitucinis Teismas realizuoja konstitucinio teisėtumo patikrą. Konstitucijoje nustatytos kiekvienos valstybės valdžios galių ribos ir pagrindinės funkcijos.

Su tautos suverenitetu sietinas klausimas dėl Italijos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje ir tarptautinėse organizacijose. Konstitucijoje skelbiama, kad Italijos teisėtvarka derinama su visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis, taip pat tai, kad Italija abipusiškumo pa-

[3] *Gazetta Ufficiale della Republica Italiana,* 1970, Nr. 147.

grindais su kitomis valstybėmis sutinka apriboti suverenitetą tiek, kiek tai būtina tautų taiką lemiančiai tvarkai ir teisingumui užtikrinti. Pažymima, kad Italija skatina tarptautines organizacijas, kurios siekia šių tikslų, ir yra joms palanki. Šias konstitucines pozicijas ne kartą interpretavo Konstitucinis Teismas pareikšdamas, kad nacionalinės teisėtvarkos derinimas su tarptautine teise jokiu būdu negali pažeisti Italijos konstitucinės organizacijos, nes šis derinimas įgyvendinamas šalies konstitucinėje sistemoje, o jos pagrindas yra liaudies suverenitetas ir griežta Konstitucijos keitimo tvarka. Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama, kad nacionalinė teisė negali veržtis į tas sritis, kurios priklauso Europos Sąjungos teisiniam reguliavimui ir galioja tol, kol Europos Sąjunga pagal savo kompetenciją sureguliuoja atitinkamus santykius.

Italijos Respublikos Parlamentas. Konstitucijoje nėra parlamento įgaliojimų baigtinio sąrašo, o pagrindiniai yra šie: įstatymų leidimas; biudžeto priėmimas ir jo vykdymo kontrolė; vyriausybės veiklos kontrolė; valstybės institucijų sudarymas; karo padėties įvedimas; tarptautinių sutarčių ratifikavimas; amnestijos paskelbimas ir kt.

Parlamentą sudaro Deputatų Rūmai ir Senatas. Po nuolatos vykusių rinkimų reformų šiuo metu parlamentas formuojamas laikantis rinkimų teisės demokratinių principų ir derinant mažoratorinę santykinės daugumos sistemą su proporcine sistema. Deputatai negali būti Konstitucinio Teismo teisėjais; Ekonomikos ir darbo nacionalinės tarybos nariais; komunų merais; prefektais ir viceprefektais; policijos valdininkais; vyriausybės atstovais srityse; vyriausybės nariais; ginkluotųjų pajėgų aukštaisiais karininkais; apygardų magistratais; diplomatais, konsulais ir vicekonsulais. Įstatymuose nustatyti ir kiti rūmų narių darbo ir veiklos ribojimai.

Deputatų Rūmus sudaro 630 deputatų, iš jų 75 procentai renkama pagal mažoritarinės santykinės daugumos sistemą vienmandatėse apygardose, o 25 procentai deputatų išrenkama taikant proporcinių rinkimų sistemą. Senatą sudaro 315 narių, kurių trys ketvirtadaliai renkami pagal mažoritarinę santykinės daugumos sistemą vienmandatėse apygardose, o ketvirtadalis pagal proporcinę sistemą. Senato rinkimuose netaikomas barjeras dėl minimalaus balsų procento, kurį turi pasiekti politinės partijos, siekiančios dalyvauti mandatų dalybose, sąrašas. Senatoriai yra visi buvę respublikos prezidentai, jeigu jie neatsistatydina. Respublikos Prezidentas iki gyvos galvos gali paskirti senatoriais 5 piliečius, kurie išgarsino tėvynę nuopelnais visuomeninėje, mokslinėje veikloje, meno ir literatūros srityse.

Senatas pagal savo galias yra lygiavertis Deputatų Rūmų partneris ir todėl jo įtaka ne tik įstatymų leidyboje, bet ir kitoje parlamento veikloje yra reikšminga. Rūmų įgaliojimo laikas gali būti pratęstas tik įstatymu ir tik karo atveju. Rūmai renkasi *pagal savo teisę* vasario ir spalio pirmąją darbo dieną. Be to, rūmai gali rinktis ypatingąja tvarka rūmų pirmininkų, Respublikos Prezidento arba trečdalio deputatų ar senatorių iniciatyva. Jeigu renkasi vieni rūmai, renkasi ir kiti.

Daugumą parlamento veiklos organizavimo klausimų reguliuoja rūmų reglamentai, kurie buvo priimti dar 1970 m., o vėliau atitinkamai keičiami ir papildomi[4]. Juose įtvirtintos įstatymų leidimo ir kitos parlamento darbo procedūrų taisyklės, parlamento pareigūnų ir struktūrų įgaliojimai. *Rūmų pirmininkai* renkami visų narių dviejų trečdalių balsų dauguma, slaptu balsavimu. *Rūmų prezidiumas* sudaromas visų parlamentinių grupių (frakcijų) proporcingo atstovavimo pagrindu. Prezidiumui vadovauja rūmų pirmininkas, o nariai yra rūmų pirmininko pavaduotojai, kvestoriai ir sekretoriai. Visi prezidiumo sprendimai įforminami rūmų pirmininko dekretais. *Kvestoriai* yra rūmų tarnautojai, jų pagrindinės funkcijos – užtikrinti tinkamą rūmų valdymą, protokolo taisyklių laikymąsi, prižiūrėti, kad būtų laikomasi rūmų posėdžių tvarkos. *Sekretoriai* padeda organizuoti balsavimus, užtikrina posėdžių protokolų rengimą ir skelbimą bei diskusijų procedūrų laikymąsi, vykdo kitas funkcijas, numatytas rūmų reglamente. *Parlamentinės grupės (frakcijos)* Deputatų Rūmuose sudaromos iš ne mažiau kaip 20 deputatų, o Senato – iš 10 senatorių. Rūmų prezidiumas atskirais atvejais gali leisti sudaryti grupę, kurioje būtų mažiau narių. Deputatai, nepareiškę pageidavimo dalyvauti kurios nors grupės veikloje, gali sudaryti mišriąją grupę. *Parlamentinių grupių pirmininkų konferenciją* sudaro visų grupių vadovai. Džuntos (tarybos) sudaromos parlamentinių grupių proporcingo atstovavimo pagrindu ir sprendžia reglamente numatytus klausimus. Paprastai sudaromos džuntos šiais klausimais: rūmų reglamento; rinkimų; rūmų narių imuniteto. *Nuolatinės komisijos* formuojamos pagal parlamentinių grupių pasiūlymus. Rūmai bet kada gali įsteigti ir specialios paskirties komisijas.

Italijos teisės moksle vyrauja nuomonė, kad teisės šaltiniais yra: 1) teisės šaltiniai, turintys viršenybę prieš kitus šaltinius (Konstitucija ir konstituciniai įstatymai); 2) pirminiai teisės šaltiniai (paprastieji įstatymai ir tei-

---

[4] *Gazetta Ufficiale della Republica Italiana*, 1971, Nr. 53.

sės aktai, turintys įstatymo galią); 3) antriniai, arba išvestiniai, teisės šaltiniai (reglamentai ir jiems prilygstantys aktai); kiti teisės šaltiniai. *Konstituciniai įstatymai* priimami laikantis ypatingos tvarkos (po dviejų svarstymų ir tik dviejų trečdalių balsų dauguma). *Paprastieji įstatymai* pagal formą gali būti kodeksai, įstatymai pagal konkrečias teisinio reguliavimo sritis ir teisės normų jungtiniai tekstai, vadinamieji *įstatymų rėmai*. *Antriniai teisės šaltiniai* yra vyriausybės, ministerijų, centrinių ir vietinių viešosios administracijos institucijų, autonominių įstaigų reglamentai. *Kitų teisės šaltinių grupę* sudaro: konstituciniai susitarimai, papročiai, teismų praktika, Europos Sąjungos teisės aktai. Konstitucinio Teismo aktai besąlygiškai pripažįstami teisės šaltiniais ir vaidina išskirtinį vaidmenį Italijos teisės sistemoje.

Respublikos Prezidentas. Konstitucijoje nustatyta, kad Prezidentas renkamas parlamento narių bendrame rūmų posėdyje, kuriame dalyvauja ir po tris delegatus nuo kiekvienos Italijos srities. Italijos sričių atstovų dalyvavimas parlamento narių bendrame rinkimų posėdyje patvirtina išskirtinę Prezidento mandato politinę teisinę prigimtį ir prezidentinės valdžios konstitucinę reikšmę. Toks išrinkimo būdas atitinkamu mastu sudaro prielaidas Prezidento veiksmų savarankiškumui parlamento ir vyriausybės atžvilgiu, tačiau, aišku, neperžengiant konstitucinių galių.

Respublikos Prezidento kompetencija apima: 1) promulguoti parlamento priimtus įstatymus; 2) kreiptis į parlamento rūmus laiškais dėl vidaus ir užsienio politikos klausimų; 3) skirti naujus parlamento rūmų rinkimus ir nustatyti pirmojo posėdžio dieną; 4) sankcionuoti vyriausybės iniciatyva parengtus ir parlamento rūmams teikiamus įstatymų projektus; 5) leisti įstatymo galią turinčius dekretus, taip pat priimti reglamentus (visus šiuos aktus kontrasignuoja vyriausybės vadovas arba atitinkamas ministras); 6) atitinkamais atvejais paleisti parlamento rūmus (tokį sprendimą lemia politinė situacija, parlamentinių grupių (frakcijų) pozicija); 7) įgaliojimus užsienio politikos srityje; 8) teisę skirti Ministrų Tarybos pirmininką, o jo teikimu – ministrus bei valstybės sekretorius; 9) teisę dalyvauti formuojant kitas valstybės valdymo grandis ir skirti atitinkamus pareigūnus; 10) teisę skelbti referendumus Konstitucijoje ir įstatymuose numatytais atvejais.

Respublikos Prezidentas įgyvendina ir kitus įgaliojimus: 1) yra karinių pajėgų vadas; 2) pirmininkauja Aukščiausiajai gynybos tarybai; 3) pagal parlamento rūmų sprendimą skelbia karo padėtį; 4) pirmininkauja Magistratūros aukščiausiajai tarybai ir skiria dalį jos narių; 5) skiria trečdalį

Konstitucinio Teismo teisėjų; 6) remdamasis Deputatų Rūmų ir Senato bendros komisijos preliminariu sprendimu paleidžia sričių tarybas; 7) dalyvauja įgyvendinant vyriausybės iniciatyvas dėl bylų iškėlimo Konstituciniame Teisme (sričių įstatymų konstitucingumas); 8) skiria 5 senatorius iki gyvos galvos; 9) teikia malonę ir gali švelninti teismo paskirtas bausmes; 10) įgyvendina apdovanojimų teisę.

Prezidentas neatsako už savo veiksmus, kai vykdo savo konstitucines funkcijas, tačiau jam gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už valstybės išdavimą arba pasikėsinimą į Konstituciją. Sprendimą Prezidentą atiduoti teismui priima parlamento rūmai bendrame posėdyje absoliučia balsų dauguma. Teismo funkciją tokioje byloje įgyvendina Konstitucinis Teismas.

Vyriausybė ir viešoji administracija. Konstitucijoje įtvirtinti esminiai vyriausybės statuso bei valstybės valdymo organizavimo teisiniai pagrindai, tačiau daugelis klausimų reguliuojami konstituciniais įstatymais, paprastaisiais įstatymais ir kitais teisės aktais.

Italijos Respublikos Konstitucijos trečiasis skirsnis „Vyriausybė" suskaidytas į tris atskirus skyrius: „Ministrų Taryba", „Valstybės administracija", „Pagalbiniai organai". Konstitucijoje vartojama sąvoka *vyriausybė* yra bendrinė sąvoka, apimanti Ministrų Tarybą kaip politinę instituciją, valstybės administravimo sistemą plačiąja prasme, taip pat kitas valstybės institucijas, dalyvaujančias įgyvendinant valdžios vykdomąsias galias.

Vyriausybės politinės atsakomybės parlamentui principas įtvirtintas Konstitucijoje ir išreiškia vieną pagrindinių parlamentinės respublikos dėsnių. Kitaip sakant, vyriausybė funkcionuoja ir įgyvendina savo įgaliojimus, kol turi parlamento *pasitikėjimą.* Netekus pasitikėjimo, kuris pareiškiamas *nepasitikėjimo rezoliucija,* vyriausybė ar atskiras ministras atsistatydina. Pažymėtina, kad Italijos politinio gyvenimo praktikoje įsitvirtino tradicija, kai vyriausybė atsistatydina nelaukdama, kol bus priimta parlamento rūmų nepasitikėjimo rezoliucija. Vyriausybę krizė tradiciškai ištinka, kai skyla ją sudariusi partinė koalicija. Partinės koalicijos laikina griūtis nereiškia, kad įveikus nesutarimus tos pačios politinės partijos negali atnaujinti koalicinių susitarimų.

Visateisiai vyriausybės nariai yra Ministrų Tarybos pirmininkas, jo pavaduotojai, ministrai, ministrai be portfelio, ministrų pavaduotojai, Ministrų Tarybos biuro generalinis sekretorius. Vyriausybės posėdžiuose gali dalyvauti kai kurių sričių *džuntų* (tarybų) pirmininkai patariamojo balso teise, o Sicilijos – sprendžiamojo balso teise.

Italijos viešojo administravimo doktrinoje laikomasi nuomonės, kad viešojo administravimo struktūroms priklauso: Ministrų Tarybos biuras; ministerijos; tarpžinybiniai ministerijų komitetai; nacionalinės ir aukščiausiosios tarybos; nepriklausomos agentūros ir administracijos; kitos autonomiškai veikiančios tarnybos. Funkcionuoja vyriausybės vadovui tiesiogiai pavaldūs vyriausybės komisarai srityse, kuriuos skiria Respublikos Prezidentas.

Greta su viešojo administravimo struktūromis funkcionuoja valstybės institucijos, įgyvendinančios valstybės valdymo teisėtumo kontrolę. Pagrindinės iš jų yra Valstybės taryba ir Iždo teismas. Nors Konstitucijoje šios dvi institucijos priskiriamos pagalbinių institucijų kategorijai, akivaizdu, kad tiek viena, tiek kita vykdo nepriklausomas jurisdikcines funkcijas.

Valstybės taryba pagal Konstituciją yra konsultacinė institucija teisinėje ir administracinėje srityse, taip pat teisėtumą užtikrinanti administracinėje sferoje. Pastaroji nuostata reiškia ir tai, kad Valstybės tarybai ir kitoms administracinės justicijos struktūroms priklauso jurisdikcija ginti teisėtus valstybės institucijų interesus, o atskirais klausimais, nurodytais įstatyme – subjektines teises.

Valstybės tarybos konsultacinė funkcija įgyvendinama teikiant išvadas dėl teisės aktų projektų, dėl kurių kreipiasi vyriausybė arba ministrai. Yra teisės aktų projektų rūšys, dėl kurių išvada yra privaloma. Vykdydama teisingumą administracinių teisinių santykių srityje Valstybės taryba yra apeliacinė teisminė instancija sričių administracinių tribunolų sprendimų atžvilgiu. Laikomasi nuomonės, kad Italijos administracinės justicijos sistemą sudaro bendrosios kompetencijos ir specializuotos institucijos. Svarbiausia *bendrosios kompetencijos* struktūros dalis yra sričių administraciniai tribunolai ir atitinkamos žemesniosios grandys. *Specializuotoms administracinės justicijos* sistemos institucijoms priklauso Kontroliniai rūmai, Centrinė mokesčių komisija, Aukščiausiasis ir sričių tribunolai, kurių žinioje yra ginčai dėl vandens naudojimo.

Iždo teismas vykdo vyriausybės teisės aktų teisėtumo išankstinę kontrolę, taip pat valstybės biudžeto vykdymo vėlesniąją kontrolę. Įstatymuose nustatytais atvejais Iždo teismas dalyvauja valstybinių organizacijų finansinės veiklos kontrolėje ir praneša parlamento rūmams apie patikrinimų rezultatus. Iždo teismo funkcijoms įgyvendinti sukurta organizacinė struktūra. Iždo teismo padaliniai ir šio teismo vyriausiojo prokuroro tarnybos veikia visose Italijos srityse ir provincijose, taip pat sričių pagrindiniuose miestuose. Iždo teismo prokuratūra pavaldi Italijos generaliniam prokurorui.

Teisminė valdžia. Romanų teisės tradicijos šalyse, kurioms priklauso Italija, teisėjai, prokurorai ir tardytojai sudaro socialinį sluoksnį (*ordine)* – ganėtinai autonomišką ir nepriklausomą nuo kurios nors kitos valstybės valdžios. Teisėjai, prokurorai, tardytojai ir kiti teisminės valdžios institucijų pareigūnai sudaro magistratūrą, kurios veikla grindžiama dideliu savarankiškumu organizuojant teisminės valdžios funkcionavimą.

Teismų sistemą sudaro trys grupės teisminių institucijų: 1. *Bendrosios jurisdikcijos teismai,* nagrinėjantys civilines ir baudžiamąsias bylas: 1) taikos teisėjai (*konsiliatoriai*); 2) pretoriaus teismai, kurie sudaromi apygardos administraciniame centre (komunose gali būti įkurti preturos punktai); 3) tribunolai, nagrinėjantys apeliacijas dėl pretorių priimtų sprendimų ir atitinkamas apeliacijas civilinėse bylose, kai kurias baudžiamąsias bylas; 4) apeliaciniai teismai, nagrinėjantys apeliacijas dėl tribunolų sprendimų; 5) nepilnamečių bylų teismai, veikiantys prie kiekvieno apeliacinio teismo; 6) prisiekusiųjų teismai, sudaromi kiekvienoje apeliacinėje apygardoje ir nagrinėjantys jiems priskirtas baudžiamąsias bylas dėl sunkių nusikaltimų; 7) Kasacinis teismas – aukščiausia teisingumo institucija, kurios pagrindinės funkcijos yra šios: užtikrinti įstatymų tikslų taikymą ir vienodą jų aiškinimą bei nacionalinės objektyviosios teisės vientisumą; užtikrinti visų teismų kompetencijos laikymąsi; spręsti įvairių teisminių institucijų kompetencijos ir funkcijų kolizijas; įgyvendinti kitus įstatymuose numatytus įgaliojimus. 2. Kaip jau minėta, *administracinės justicijos* institucinę sistemą sudaro Valstybės Taryba ir sričių administraciniai tribunolai bei jų padaliniai. 3. *Karinė justicija.* Karinių tribunolų jurisdikcija taikos metu vykdoma tik nusikaltimams, kuriuos padarė kariškiai. Karo metu karinės justicijos funkcijos gali būti išplečiamos pagal specialų įstatymą.

Prokuratūra (*ministero pubblico*) įgyvendina baudžiamojo persekiojimo funkciją, o jos veiklą pagal įstatymo numatytą kompetenciją kontroliuoja teisingumo ministras. Prie Kasacinio teismo ir prie apeliacinių teismų funkcionuoja Respublikos generaliniai prokurorai, o prie tribunolų – Respublikos prokurorai. Generalinių prokurorų funkcijas prie apeliacinių teismų vietinių skyrių vykdo generaliniai advokatai. Įstatymuose nustatyti prokurorų įgaliojimai bei apibrėžiamas jų savarankiškumo statusas.

Konstitucijoje formuluojamos nuostatos, kurių paskirtis – užtikrinti magistratūros nepriklausomumą nuo kitų valdžių, šios struktūros savarankiškumą sprendžiant jos funkcionavimo ir valdymo klausimus. Pagrindinė institucija yra *Magistratūros aukščiausioji taryba*, kuriai pirmininkauja

Respublikos Prezidentas. Siekdama įgyvendinti sėkmingą magistratūros funkcionavimą Taryba daugelį klausimų derina su teisingumo ministru, kurio įgaliojimai šiuo atžvilgiu nustatyti įstatymuose. Realizuojant magistratūros plačios savivaldos principus nemenką vaidmenį atlieka *teismų tarybos*, kurios sudaromos prie kiekvieno apeliacinio teismo. Joms vadovauja atitinkamo apeliacinio teismo pirmininkas, o jų sudėtyje yra Respublikos generalinis prokuroras prie šio teismo ir teisėjai, kuriuos renka visi teismo apygardos magistratai.

Italijos Respublikos Konstitucinis Teismas nėra bendrosios ar administracinės jurisdikcijos teismų sistemos sudėtinė dalis. Jo statuso pagrindai suformuluoti Konstitucijos skirsnyje „Konstitucinės garantijos“, kuris sudarytas iš dviejų skyrių: „Konstitucinis Teismas“ ir „Konstitucinė priežiūra“. Pasakytina, kad Konstitucinio Teismo įkūrimą lydėjo aštrūs debatai Steigiamajame susirinkime, kai buvo svarstomas Konstitucijos projektas. Šią instituciją įtvirtinti konstitucinėje sistemoje pavyko tik Krikščionių demokratų, taip pat Respublikonų partijoms priklausančių deputatų balsų dauguma. Komunistai ir socialistai prieštaravo Konstitucinio Teismo įkūrimui motyvuodami tuo, kad toks Teismas yra konservatyvizmo apraiška ir nepriimtinas parlamentinėje demokratijoje. Ne mažiau sudėtingomis aplinkybėmis buvo formuojamas Konstitucinis Teismas. Tik 1953 m. kovo 11 d. pavyko priimti įstatymą (Nuostatus dėl Konstitucinio Teismo sudarymo ir veiklos)[5] ir tik 1955 m. lapkričio 30 d. paskirti visus šio Teismo teisėjus. Pirmasis Konstitucinio Teismo posėdis įvyko 1956 m. balandžio 23 d., o sprendimas paskelbtas 1956 m. liepos 14 d.

Sudėtinga Konstitucinio Teismo formavimo tvarka. Konstitucijoje numatyta, kad Teismą sudaro 15 teisėjų, kuriuos po trečdalį skiria Respublikos Prezidentas, parlamentas bendrame rūmų posėdyje, taip pat bendrosios ir administracinės jurisdikcijos teismų aukščiausiosios magistratūros. Teisėjų skyrimo taisyklėmis siekiama „objektyvizuoti“ šį procesą, išvengti politinio ir individualaus subjektyvizmo renkant teisėjus. Štai parlamento rūmų posėdyje renkant teisėjus pirmajame ir antrajame balsavimo turuose už sprendimą turi balsuoti ne mažiau kaip du trečdaliai deputatų, o vėlesniuose turuose – trys penktadaliai. Nustatant tokią balsų daugumą siekiama išvengti situacijos, kai teisėjai išrenkami tik parlamento politinės daugumos balsais ir eliminuojant parlamento opozicijos nuomonės išreiškimo galimybę.

[5] *Gazetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, 1953, Nr. 62.

Respublikos Prezidento dekretą, kuriuo skiriami 5 Konstitucinio Teismo teisėjai, kontrasignuoja Ministrų Tarybos pirmininkas. Tokiu būdu vyriausybė gali pareikšti savo nuomonę ir, aišku, politinę valią dėl teisėjų kandidatūrų.

Dar sudėtingesnės procedūros skiriant tą dalį Teismo teisėjų, dėl kurios sprendžia bendrosios ir administracinės jurisdikcijos teismų magistratūros. Iš bendro 5 teisėjų skaičiaus 3 skiria kolegija, kurią sudaro Kasacinio teismo pirmininkas, šio Teismo skyrių pirmininkai ir patarėjai, taip pat generalinis prokuroras, generaliniai advokatai ir generalinio prokuroro pavaduotojai prie Kasacinio teismo. Vieną Konstitucinio Teismo teisėją skiria kolegija, kurią sudaro Valstybės Tarybos pirmininkas, skyrių pirmininkai ir patarėjai. Dar vieną teisėją skiria kolegija, kurios sudėtyje yra Iždo teismo pirmininkas, skyrių pirmininkai ir jo pavaduotojai. Tokios Konstitucinio Teismo sudarymo taisyklės lemia tai, kad šio Teismo teisėjais tradiciškai skiriami trys Kasacinio teismo teisėjai, vienas Valstybės Tarybos narys ir vienas Iždo teismo teisėjas.

Italijos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo kompetenciją sudaro: ginčai dėl įstatymų, taip pat dėl valstybės ir sričių aktų, turinčių įstatymo galią, konstitucingumo; ginčai dėl kompetencijos tarp įvairių valstybės valdžių institucijų, tarp valstybės institucijų ir sričių ir tarp sričių; kaltinimų, kurie pagal Konstituciją reiškiami Respublikos Prezidentui, nagrinėjimas. Konstitucinio Teismo įgaliojimai visapusiškiau atskleisti įstatymuose[6].

1. *Įstatymų ir kitų teisės aktų, turinčių įstatymų galią, konstitucingumo tikrinimas.* Ši kontrolė gali būti prevencinė (*a priori*) ir paskesnioji (*a posteriori*). Prevencinės kontrolės būdu vyriausybės reikalavimu gali būti tikrinamas sričių įstatymų konstitucingumas iki jų promulgavimo tada, kai, vyriausybės komisaro nuomone, sritis, priimdama įstatymą, viršijo savo kompetenciją, pažeidė nacionalinius interesus arba kitos srities interesus. Paskesnioji (*a posteriori*) kontrolė gali būti abstrakti ir konkreti. Abstrakti kontrolė gali būti taikoma nacionaliniams įstatymams srities džuntos pirmininko reikalavimu, jeigu manoma, kad valstybės įstatymu pagal bendrosios jurisdikcijos teismo kreipimąsi, kurį inicijuoja viena iš byloje dalyvaujančių šalių, prokuroras ar pats teismas ir tik tuo atveju, kai byla negali būti išspręsta neatsižvelgiant į tai, kaip išspręstas konstitucinio teisėtumo klausimas.

[6] Plačiau apie tai žr. Favoreu L. *Konstituciniai teismai.* Iš prancūzų kalbos vertė E. Jarašiūnas. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 68–78.

2. *Ginčai dėl kompetencijos dėl valstybės valdžios institucijų, valstybės institucijų ir sričių, taip pat tarp sričių.* Tokie konfliktai gali kilti tarp Respublikos Prezidento, parlamento ir vyriausybės, tarp teisminės ir kitų valstybės valdžios institucijų.

3. *Kaltinimų* (*valstybės išdavimas ar pasikėsinimas į Konstituciją*), *pareikštų Respublikos Prezidentui, nagrinėjimas.* Spręsdamas tokią bylą Konstitucinis Teismas tampa aukštuoju teismu, įgyvendinančiu konstitucinį teisingumą. Tačiau tokiame procese, be Konstitucinio Teismo teisėjų, dalyvauja 16 kitų teisėjų, kuriuos devyneriems metams renka parlamentas. Šie teisėjai renkami iš piliečių, kurie buvo iš anksto įrašyti į specialų sąrašą. Jiems taikomi kandidatams į senatorius keliami reikalavimai.

4. *Referendumo skelbimo konstitucinio teisėtumo klausimas.* Konstitucijoje numatyta, kad 500 tūkst. rinkėjų, taip pat penkių sričių tarybos (džuntos) turi teisę inicijuoti referendumą dėl viso arba dalies įstatymo ar teisės akto, turinčio įstatymo galią, panaikinimo. Pagal įstatyme nustatytą tvarką Centrinis biuras, veikiantis prie Kasacinio teismo ir vykdantis referendumo organizavimo funkcijas, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl referendumui siūlomų klausimų konstitucingumo. Teismas, išsprendęs šią bylą ir įvertinęs, ar referendumui teikiami klausimai neprieštarauja Konstitucijai, apie tai oficialiai paskelbia ir praneša Respublikos Prezidentui, parlamento rūmų pirmininkams, vyriausybės vadovui bei Centriniam referendumo organizavimo biurui prie Kasacinio teismo.

5. Nors Konstitucijoje nenumatyta, tačiau pagal įstatymą Konstitucinis Teismas turi pats įsitikinti, ar paskirti Konstitucinio Teismo teisėjai, taip pat nariai, parlamento išrinkti Konstitucijos 135 straipsnyje numatytu atveju, atitinka numatytus reikalavimus. Teismo sprendimai šiais klausimais priimami absoliučia teisėjų balsų dauguma.

ITALIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[7]

1947 m. gruodžio 22 d.

PAGRINDINĖS NUOSTATOS

1 straipsnis

Italija – demokratinė respublika, pagrįsta darbu.

Suverenitetas priklauso liaudžiai. Liaudis jį įgyvendina Konstitucijoje nustatytomis formomis ir neperžengdama joje nustatytų ribų.

2 straipsnis

Respublika pripažįsta ir laiduoja neatimamas žmogaus – ir kaip privataus asmens, ir kaip visuomeninių bendrijų, kuriose atsiskleidžia jo asmenybė, nario – teises ir reikalauja vykdyti neginčijamas pareigas, kylančias iš politinio, ekonominio ir socialinio solidarumo.

3 straipsnis

Visi piliečiai yra vienodai visuomeniškai gerbtini ir lygūs prieš įstatymą, kad ir kokia būtų jų lytis, rasė, kalba, religija, politiniai įsitikinimai, asmeninė ir socialinė padėtis.

Respublikos užduotis – pašalinti ekonomines ir socialines kliūtis, kurios, iš tikrųjų apribodamos piliečių laisvę ir lygybę, trukdo visapusiškai tobulėti žmogaus asmenybei ir visiems darbuotojams veiksmingai įsitraukti į politinį, ekonominį ir socialinį šalies tvarkymą.

---

7 Italijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Italijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Costituzione_della_Repubblica_italiana_agg2014.pdf, išversta iš italų kalbos.

4 straipsnis

Respublika pripažįsta visų piliečių teisę į darbą ir sudaro sąlygas įgyvendinti šią teisę.

Kiekvienas pilietis pagal savo galimybes ir pasirinkimą privalo vykdyti tokią veiklą arba tokias funkcijas, kurios sudarytų sąlygas materialinei arba dvasinei visuomenės pažangai.

5 straipsnis

Viena ir nedaloma Respublika pripažįsta vietos autonomijas ir skatina jas vystytis; įgyvendina plačiausio masto administracinę valstybinių tarnybų decentralizaciją; savo įstatymų leidybos principus ir metodus derina su autonomijos ir decentralizacijos reikalavimais.

6 straipsnis

Respublika saugo kalbines mažumas imdamasi atitinkamų priemonių.

7 straipsnis

Valstybė ir Katalikų bažnyčia yra nepriklausomos ir suverenios kiekvienai iš jų priklausančiose srityse.

Jų santykius nustato Laterano sutartys. Dėl šių sutarčių pakeitimų, kuriems pritarė abi šalys, Konstitucijos keisti nereikia.

8 straipsnis

Visos konfesijos vienodai laisvos prieš įstatymą.

Ne katalikų konfesijos turi teisę kurti organizacijas pagal savo įstatus, kiek tai neprieštarauja Italijos teisinei tvarkai.

Šių konfesijų santykiai su valstybe nustatyti įstatymu pagal sutartis su joms atstovaujančiomis institucijomis.

9 straipsnis

Respublika skatina kultūros, mokslo ir technikos tyrimus.

Ji saugo šalies gamtą, Tautos istorijos ir meno paveldą.

10 straipsnis

Italijos teisinė tvarka derinama su visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis.

Užsieniečių teisinė padėtis reglamentuojama įstatymu pagal tarptautines normas ir sutartis.

Užsienietis, savo šalyje neturintis realios galimybės naudotis tokiomis demokratinėmis laisvėmis, kokias laiduoja Italijos Konstitucija, turi prieglobsčio teisę Respublikos teritorijoje įstatymo nustatyta tvarka.

Neleidžiama išduoti užsieniečio kitai valstybei dėl politinių nusikaltimų[8].

11 straipsnis

Italija atmeta karą kaip kėsinimosi į kitų tautų laisvę ir tarptautinių ginčų sprendimo priemonę; ji sutinka vienodomis sąlygomis su kitomis valstybėmis apriboti suverenitetą tiek, kiek tai yra būtina siekiant palaikyti tvarką, užtikrinančią taiką ir teisingumą tarp tautų; ji remia šių tikslų siekiančias tarptautines organizacijas ir dalyvauja jų veikloje.

12 straipsnis

Respublikos vėliava yra itališka trispalvė: trys vienodo dydžio vertikalios juostos – žalia, balta ir raudona.

I DALIS
PILIEČIŲ TEISĖS IR PAREIGOS

I SKYRIUS
PILIEČIŲ SANTYKIAI

13 straipsnis

Asmens laisvė yra neliečiama.

Asmens sulaikymas, apžiūra arba krata, taip pat bet koks kitoks asmens laisvės apribojimas neleidžiamas, išskyrus atvejus, kai tai daroma vadovaujantis teisminės valdžios motyvuotu aktu ir tik įstatymo nustatytais atvejais bei tvarka.

Išimtiniais ypatingos svarbos ir skubos atvejais, tiksliai nurodytais įstatyme, valstybės saugumo institucijos gali imtis laikinųjų priemonių, apie kurias per keturiasdešimt aštuonias valandas privalo pranešti teisminei valdžiai; jeigu teisminė valdžia per kitas keturiasdešimt aštuonias valandas šių priemonių nepatvirtina, jos laikomos panaikintomis ir netekusiomis galios.

Turi būti baudžiama už bet kokią fizinę ir moralinę prievartą prieš asmenis, kuriems taikomi vienokie ar kitokie laisvės apribojimai.

Didžiausias kardomojo kalinimo laikas nustatomas įstatymu.

---

[8] 1967 m. birželio 21 d. konstituciniu įstatymu Nr. 1 nustatyta, kad Konstitucijos 10 straipsnio paskutinė dalis ir 26 straipsnio paskutinė dalis netaikomos genocido atvejais.

14 straipsnis

Būstas yra neliečiamas.

Nuosavybės apžiūra, krata ir areštas negali būti taikomi kitaip, kaip tik įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka, laikantis asmens laisvės apsaugos garantijų.

Patikrinimai ir apžiūros, atliekami sveikatos apsaugos ir visuomenės sveikatai pavojingų situacijų prevencijos arba ekonominiais ir fiskaliniais tikslais, reguliuojami specialiais įstatymais.

15 straipsnis

Susižinojimo laiškais ir kitais būdais laisvė ir slaptumas negali būti pažeidžiami.

Juos riboti galima tik vadovaujantis motyvuotu teisminės valdžios aktu, nepažeidžiant įstatymo nustatytų garantijų.

16 straipsnis

Kiekvienas pilietis turi teisę laisvai kilnotis ir gyventi bet kurioje šalies teritorijos dalyje, atsižvelgdamas į tuos bendrus apribojimus, kurie įstatymo nustatyti sveikatos apsaugos ir saugumo tikslais. Negali būti nustatyta jokių politiniais motyvais grindžiamų apribojimų.

Kiekvienas pilietis gali laisvai išvykti ir sugrįžti į Respublikos teritoriją, jeigu vykdo įstatyme numatytas pareigas.

17 straipsnis

Piliečiai turi teisę į taikius ir neginkluotus susirinkimus.

Apie susirinkimus, taip pat ir tuos, kurie rengiami visuomenei atvirose vietose, iš anksto pranešti nereikia.

Apie viešose vietose rengiamus susirinkimus būtina iš anksto pranešti valdžios institucijai. Valdžios institucija turi teisę juos drausti tik siekdama laiduoti visuomenės saugumą ir tvarką.

18 straipsnis

Piliečiai turi teisę laisvai, be atskiro leidimo vienytis į organizacijas, siekdami privatiems asmenims pagal baudžiamuosius įstatymus nedraudžiamų tikslų.

Draudžiamos slaptos draugijos ir tokie susivienijimai, kurie bent netiesiogiai siekia politinių tikslų kaip sukarintos organizacijos.

19 straipsnis

Visi turi teisę ir individualiai, ir kolektyviai laisvai išpažinti savo religinius įsitikinimus, juos skleisti ir privačiai ar viešai atlikti atitinkamas kulto apeigas, išskyrus tas, kurios prieštarauja geriems papročiams.

20 straipsnis

Bažnytinis bendrijos arba susivienijimo pobūdis ir religiniai arba kulto tikslai negali būti priežastis įstatymais nustatyti specialias kliūtis arba specialius mokestinius suvaržymus tokių bendrijų arba susivienijimų steigimuisi, teisiniam statusui arba bet kokiai veiklai.

21 straipsnis

Visi turi teisę laisvai reikšti savo mintis žodžiu, raštu ir kitaip.

Spauda yra laisva nuo leidimų arba cenzūros.

Konfiskavimą galima taikyti tik esant motyvuotam teisminės valdžios aktui, kai už padarytus pažeidimus spaudos įstatymas aiškiai leidžia konfiskavimą arba kai įstatyme numatyta atsakingų asmenų atsakomybė už taisyklių pažeidimą.

Tais atvejais, kai konfiskuoti periodinius leidinius yra absoliučiai būtina ir neįmanoma laiku įsikišti teisminei institucijai, tai galintys atlikti teisminės policijos pareigūnai privalo nedelsdami, bet ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas apie tai pranešti teisminei institucijai.

Įstatymas paprastai gali nustatyti pareigą teikti informaciją apie periodinės spaudos finansavimo šaltinius.

Draudžiami spaudiniai, pasirodymai ir kitokie renginiai, prieštaraujantys geriems papročiams. Įstatymas nustato priemones, laiduojančias atitinkamų teisės pažeidimų prevenciją ir užkardymą.

22 straipsnis

Niekam dėl politinių motyvų negali būti atimamas teisnumas, pilietybė ar vardas.

23 straipsnis

Jokie asmeniniai ar nuosavybės mokesčiai negali būti nustatyti kitaip, kaip įstatymu.

24 straipsnis

Visi gali ginti savo teises ir teisėtus interesus teismo tvarka.

Per visą procesą bet kurioje jo stadijoje gynyba yra neatimama teisė.

Atitinkami institutai laiduoja nepasiturintiems asmenims galimybę teikti ieškinius ir gintis bet kuriame teisme.

Teismo klaidų ištaisymo būdus ir sąlygas nustato įstatymas.

25 straipsnis

Niekieno byla negali būti perduota nagrinėti kitam teisėjui negu tas, kurį numato įstatymas.

Niekas negali būti nubaustas už nusikaltimą kitaip, kaip tik pagal įstatymą, įsigaliojusį iki padarant nusikaltimą.

Saugumo užtikrinimo priemonės niekam negali būti taikomos kitaip, kaip tik įstatymo numatytais atvejais.

26 straipsnis

Pilietis gali būti išduotas užsienio valstybei tik kai tai tiesiogiai numatyta tarptautinėse sutartyse.

Jokiu būdu neleidžiama išduoti piliečio kitai valstybei dėl politinių nusikaltimų.

27 straipsnis

Baudžiamoji atsakomybė yra asmeninė.

Kaltinamasis nelaikomas kaltu iki baigiamojo nuosprendžio paskelbimo.

Negali būti taikomos nežmoniškos bausmės, o pačiomis bausmėmis turi būti siekiama perauklėti nuteistąjį.

Mirties bausmė draudžiama.

28 straipsnis

Valstybės ir viešųjų įstaigų pareigūnai ir tarnautojai pagal baudžiamuosius, civilinius ir administracinius įstatymus tiesiogiai atsako už savo veiksmus, kuriais pažeidžiamos kieno nors teisės. Tokiais atvejais civilinė atsakomybė taikoma ir valstybei bei viešosioms įstaigoms.

II SKYRIUS
ETINIAI IR SOCIALINIAI SANTYKIAI

29 straipsnis

Respublika pripažįsta šeimos, kaip prigimtinės santuoka pagrįstos sąjungos, teises.

Santuoka grindžiama moraline ir teisine sutuoktinių lygybe, kaip nustatyta įstatymu siekiant šeimos darnumo.

30 straipsnis

Tėvai turi teisę ir privalo išlaikyti, mokyti ir auklėti vaikus, net jeigu jie yra gimę nesusituokusiems tėvams.

Tėvų neveiksnumo atveju įstatymas nustato asmenis, kuriems priskiriamos jų pareigos.

Įstatymu vaikams, gimusiems nesusituokusiems tėvams, laiduojama visokeriopa teisinė ir visuomeninė apsauga, atitinkanti teisėtos šeimos narių teises.

Tėvystės nustatymo tvarką ir apribojimus nustato įstatymas.

31 straipsnis

Respublika taiko ekonomines lengvatas ir kitomis priemonėmis globoja šeimos kūrimą ir jos užduočių įgyvendinimą, ypatingą dėmesį skiria gausioms šeimoms.

Respublika saugo ir per įvairias institucijas globoja motinystę, vaikystę ir jaunystę.

32 straipsnis

Respublika saugo sveikatą kaip pagrindinę asmens teisę ir svarbų viešąjį interesą ir laiduoja nemokamą gydymą nepasiturintiems asmenims.

Niekas negali būti prievarta gydomas kokiu nors būdu, nebent toks gydymas nustatytas įstatymu. Toks įstatymas jokiu būdu negali peržengti pagarbos asmeniui ribų.

33 straipsnis

Menas ir mokslas bei šių dalykų dėstymas yra laisvi.

Respublika nustato bendrąsias švietimo taisykles ir steigia visų rūšių ir lygių valstybines mokyklas.

Organizacijos ir privatūs asmenys turi teisę steigti mokyklas ir švietimo įstaigas, išlaikomas ne valstybės.

Nustatydamas nevalstybinių mokyklų teises ir laisves tais atvejais, kai šios mokyklos siekia tokio pat, kaip valstybinių mokyklų, statuso, įstatymas privalo laiduoti joms visišką laisvę, o jų mokiniams užtikrinti tokias pat sąlygas, kaip valstybinėse mokyklose.

Stojant į įvairių rūšių ir lygių mokyklas, jas baigiant ir suteikiant leidimą užsiimti profesine veikla laikomi nustatyti valstybiniai egzaminai.

Aukštesniosios kultūros, universitetinės ir akademinės įstaigos, laikydamosi valstybės įstatymų, turi teisę priimti savo statutus.

34 straipsnis

Išsilavinimas yra prieinamas visiems.

Pradinis bent aštuonerių metų išsilavinimas yra privalomas ir nemokamas.

Gabūs ir to verti mokiniai turi teisę stoti į aukščiausiojo lygio studijas, net kai joms neturi lėšų.

Respublika laiduoja tokią teisę, konkursu skirdama stipendijas, pašalpas šeimoms ir teikdama kitų lengvatų.

III SKYRIUS
EKONOMINIAI SANTYKIAI

35 straipsnis

Respublika saugo visų formų ir įvairiais būdais atliekamą darbą.

Ji rūpinasi, kad darbuotojai būtų parengti ir galėtų tobulinti profesinę kvalifikaciją.

Ji remia ir skatina tarptautines sutartis ir organizacijas, siekiančias įtvirtinti ir sureguliuoti darbo teises.

Ji pripažįsta laisvę emigruoti, jeigu yra paisoma bendrųjų interesų labui įstatymo nustatytų pareigų, ir saugo užsienyje dirbančius italus.

36 straipsnis

Darbuotojas turi teisę į atlyginimą, atitinkantį jo darbo mastą ir kokybę ir bet kokiu atveju pakankamą, kad būtų laiduotas orus ir laisvas jo ir jo šeimos gyvenimas.

Didžiausią darbo dienos trukmę nustato įstatymas.

Darbuotojas turi teisę į kassavaitinį poilsį bei į kasmetines mokamas atostogas ir negali jų atsisakyti.

37 straipsnis

Dirbanti moteris turi tas pačias teises ir už vienodą darbą gauna tokį pat atlyginimą, kaip ir dirbantis vyras. Darbo sąlygos turi būti tokios, kad moteris galėtų atlikti svarbiausią savo funkciją šeimoje ir kad būtų užtikrinta derama motinos ir kūdikio apsauga.

Įstatymas nustato mažiausią asmens amžių, nuo kurio jis gali įsidarbinti.

Respublika specialiais įstatymais saugo nepilnamečių darbą ir laiduoja jiems teisę į vienodą atlyginimą už vienodą darbą.

38 straipsnis

Kiekvienas pilietis, negalintis dirbti ir neturintis pragyvenimui būtinų lėšų, turi teisę į paramą ir socialinį aprūpinimą.

Darbuotojai turi teisę į tai, kad būtų numatytos ir užtikrintos jų svarbiausius poreikius atitinkančios lėšos nelaimingo atsitikimo, ligos, invalidumo, senatvės ir priverstinio nedarbo atvejams.

Asmenys, neturintys darbo įgūdžių, ir paaugliai turi teisę į lavinimą ir profesinį parengimą.

Šiame straipsnyje numatytas priemones įgyvendina valstybinės ar joms pavaldžios institucijos ir įstaigos.

Privati labdaringa veikla yra laisva.

39 straipsnis

Profesinės sąjungos steigiamos laisvai.

Profesinės sąjungos negali būti varžomos kokių nors įpareigojimų, išskyrus įpareigojimą įstatymo nustatyta tvarka registruotis vietos arba centrinėse įstaigose.

Būtina profesinių sąjungų registravimo sąlyga yra demokratines vertybes įtvirtinantys jų įstatai.

Registruotos profesinės sąjungos įgyja juridinio asmens statusą. Joms atstovaujama proporcingai jų narių skaičiui, ir jos gali sudaryti kolektyvines darbo sutartis, privalomas visiems asmenims, priklausantiems su tokiomis sutartimis susijusioms darbuotojų kategorijoms.

40 straipsnis

Teisė streikuoti įgyvendinama pagal šią teisę reglamentuojantį įstatymą.

41 straipsnis

Privati ūkinės veiklos iniciatyva yra laisva.

Ūkinės veiklos iniciatyva negali būti plėtojama, jeigu yra nenaudinga visuomenei arba jeigu ją plėtojant yra daroma žala saugumui, laisvei, žmogaus orumui.

Įstatymas nustato tinkamas programas ir kontrolės priemones, kad valstybinė ir privati ekonominė veikla būtų kryptinga ir ja būtų siekiama socialinių tikslų.

42 straipsnis

Nuosavybė gali būti valstybinė arba privati. Ekonominės gėrybės priklauso valstybei, įmonėms ar privatiems asmenims.

Privati nuosavybė pripažįstama ir laiduojama įstatymu. Įstatymas nustato nuosavybės įgijimo bei naudojimo būdus ir jos apribojimus tam, kad būtų užtikrinta socialinė jos funkcija ir prieinamumas visiems.

Sumokėjus kompensaciją privati nuosavybė įstatymo numatytais atvejais gali būti paimama visuomenės poreikiams.

Paveldėjimo pagal įstatymą ir pagal testamentą taisykles ir ribas, taip pat valstybės teises paveldimos nuosavybės atžvilgiu nustato įstatymas.

43 straipsnis

Siekiant visuotinės naudos tam tikras įmones ar jų kategorijas, priskiriamas prie svarbiausių paslaugų visuomenei [teikėjų], energijos išteklių [valdytojų] arba turinčias monopolinę padėtį ir tenkinančias svarbius visuomenės poreikius, įstatymu galima nuo pradžių priskirti arba, savininkams sumokėjus kompensaciją, perduoti valstybės, visuomeninių įstaigų, darbuotojų arba vartotojų susivienijimų nuosavybei.

44 straipsnis

Siekiant racionaliai naudotis žeme ir įtvirtinti teisingus socialinius santykius įstatymu numatomos pareigos žemės privačios nuosavybės atžvilgiu, nustatomas leistinas tokios nuosavybės dydis atsižvelgiant į sritis ir įvairias žemės ūkio zonas, nustatomos priemonės žemei gerinti ir didelėms žemės valdoms bei gamybiniams vienetams pertvarkyti, palaikoma smulkioji ir vidutinė nuosavybė.

Įstatymu numatomos lengvatos kalnuotoms vietovėms.

45 straipsnis

Respublika pripažįsta kooperacijos, grindžiamos savitarpio pagalba nesiekiant asmeniškai pasipelnyti, socialinę funkciją. Atitinkamomis priemonėmis įstatymas palaiko ir skatina kooperacijos plėtrą bei nustatydamas tinkamus kontrolės būdus užtikrina, kad būtų paisoma kooperacijos pobūdžio ir nenukrypstama nuo jos tikslų.

Įstatymu numatoma amatų apsauga ir plėtra.

46 straipsnis

Siekdama ekonominės ir socialinės darbo pažangos ir atsižvelgdama į gamybos poreikius, Respublika pripažįsta darbuotojų teisę prisidėti prie įmonių valdymo įstatymo nustatytu mastu ir būdais.

47 straipsnis

Respublika skatina taupyti ir saugo visų formų santaupas; reglamentuoja, koordinuoja ir kontroliuoja kreditų teikimą.

Ji skatina gyventojus investuoti santaupas į gyvenamąjį būstą ir žemės ūkį nuosavybės teise bei tiesiogiai ar netiesiogiai investuoti į stambių šalies gamybos įmonių akcijas.

IV SKYRIUS
POLITINIAI SANTYKIAI

48 straipsnis

Visi pilnametystės sulaukę piliečiai, vyrai ir moterys, yra rinkėjai. Balsavimas yra asmeniškas, laisvas ir slaptas. Balsuoti yra pilietinė pareiga.

Įstatymas nustato užsienyje gyvenančių piliečių rinkimų teisės įgyvendinimo reikalavimus ir tvarką bei laiduoja, kad ši teisė būtų veiksmingai įgyvendinama. Šiuo tikslu yra sudaroma rinkimų į Parlamento Rūmus Užsienio apygarda ir, vadovaujantis konstitucine norma bei įstatymo nustatytais kriterijais, nustatomas joje renkamų parlamentarų skaičius.

Rinkimų teisė negali būti apribota kitaip, kaip tik dėl piliečio neveiksnumo, galutinio ir neskundžiamo baudžiamojo nuosprendžio ir įstatymo nustatytais nederamo elgesio atvejais.

49 straipsnis

Visi piliečiai turi teisę laisvai jungtis į partijas, kad demokratiškai prisidėtų prie nacionalinės politikos formavimo.

50 straipsnis

Visi piliečiai gali peticijomis kreiptis į Parlamento Rūmus, reikalaudami priimti įstatymą arba išdėstydami visuomenės poreikius.

51 straipsnis

Visi abiejų lyčių asmenys gali lygiomis teisėmis stoti į valstybės tarnybą ir įstatymo nustatyta tvarka užimti renkamas pareigas. Tam, kad

moterims ir vyrams būtų suteiktos vienodos galimybės, Respublika taiko tinkamas priemones.

Italų tautybės asmenis, ne Respublikos piliečius, įstatymas gali prilyginti piliečiams tais atvejais, kai jie nori stoti į valstybės tarnybą ar užimti renkamas pareigas.

Į valstybines pareigas išrinkti asmenys turi teisę savo funkcijoms vykdyti skirti tiek laiko, kiek yra būtina, ir išlaikyti savo darbo vietą.

52 straipsnis

Ginti Tėvynę – šventa piliečio pareiga.

Karo tarnyba yra privaloma įstatymo nustatyta apimtimi ir tvarka, ji neturi pažeisti piliečių darbo teisių ir kliudyti įgyvendinti politinių teisių.

Ginkluotosios pajėgos yra tvarkomos ir formuojamos demokratine Respublikos dvasia.

53 straipsnis

Visi privalo pagal savo mokestines galimybes prisidėti prie valstybės išlaidų.

Mokesčių sistema grindžiama progresiniais mokesčiais.

54 straipsnis

Visi piliečiai privalo būti ištikimi Respublikai ir laikytis jos Konstitucijos bei įstatymų.

Piliečiai, kuriems patikėtos valstybinės pareigos, privalo eiti jas drausmingai ir atsakingai, įstatymo nustatytais atvejais prisiekę.

II DALIS
RESPUBLIKOS SANTVARKA

I SKYRIUS
PARLAMENTAS

I POSKYRIS. RŪMAI

55 straipsnis

Parlamentą sudaro Deputatų Rūmai ir Respublikos Senatas.

Į bendrus abejų Rūmų posėdžius Parlamentas renkasi tik Konstitucijos nustatytais atvejais.

56 straipsnis

Deputatų Rūmai renkami visuotiniu tiesioginiu balsavimu. Deputatų yra šeši šimtai trisdešimt, iš jų dvylika renkama Užsienio rinkimų apygardoje.

Deputatu gali būti renkamas kiekvienas rinkėjas, kuriam iki rinkimų dienos sukako dvidešimt penkeri metai.

Deputatų vietų skaičius rinkimų apygardoms (neįskaičiuojant vietų, į kurias renkama Užsienio rinkimų apygardoje) nustatomas Respublikos gyventojų skaičių, nustatytą per paskutinį gyventojų surašymą, dalijant iš šešių šimtų aštuoniolikos ir paskirstant proporcingai kiekvienos apygardos gyventojų skaičiui remiantis sveiku skaičiumi išreikštu vidaus koeficientu bei taikant didžiausios liekanos taisyklę.

57 straipsnis

Respublikos Senatas renkamas pagal regionus, išskyrus vietas, į kurias renkama Užsienio rinkimų apygardoje.

Renkamų senatorių yra trys šimtai penkiolika.

Nė vienas regionas negali turėti mažiau nei septynis senatorius; Molizė renka du senatorius, o Aostos Slėnis – vieną senatorių.

Vietos regionams (neįskaičiuojant vietų, į kurias renkama Užsienio rinkimų apygardoje, kaip nustatyta 56 straipsnyje) paskirstomos proporcingai regiono gyventojų skaičiui, nustatytam per paskutinį gyventojų surašymą, remiantis sveiku skaičiumi išreikštu vidaus koeficientu bei taikant didžiausios liekanos taisyklę.

58 straipsnis

Senatorius visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose renka dvidešimt penkerių metų ir vyresni rinkėjai.

Senatoriais gali būti renkami rinkėjai, kuriems sukako keturiasdešimt metų.

59 straipsnis

Kiekvienas asmuo, buvęs Respublikos Prezidentu, yra teisėtas senatorius iki gyvos galvos, jeigu šios teisės neatsisako pats.

Respublikos Prezidentas gali penkis piliečius, išgarsinusius Tėvynę išskirtiniais laimėjimais socialinėje, mokslo, meno ir literatūros srityse, paskirti senatoriais iki gyvos galvos.

60 straipsnis

Deputatų Rūmai ir Senatas renkami penkeriems metams.

Abejų Rūmų kadencija gali būti pratęsta ne kitaip, kaip pagal įstatymą ir tik karo atveju.

61 straipsnis

Naujų Rūmų rinkimai pasibaigus ankstesnio šaukimo Rūmų įgaliojimams įvyksta per septyniasdešimt dienų. Pirmasis posėdis šaukiamas ne vėliau kaip per dvidešimt dienų po rinkimų.

Kol nėra susirinkę naujieji Rūmai, tebegalioja ankstesnio šaukimo Rūmų įgaliojimai.

62 straipsnis

Rūmai pagal įstatymą renkasi pirmąją darbo dieną vasario ir spalio mėnesiais.

Abeji Rūmai gali būti sušaukti į neeilinę sesiją jų pirmininkų, Respublikos Prezidento arba vieno trečdalio Rūmų narių iniciatyva.

Į neeilinę sesiją sušaukus vienus Rūmus, turi būti sušaukti ir kiti Rūmai.

63 straipsnis

Kiekvieni Rūmai iš savo narių renka pirmininką ir jo tarnybą.

Parlamentui susirinkus į bendrą posėdį, pirmininkauja ir Pirmininko tarnybos funkcijas vykdo Deputatų Rūmų Pirmininkas ir jo tarnyba.

64 straipsnis

Kiekvieni Rūmai absoliučia savo narių balsų dauguma priima savo vidaus reglamentą.

Posėdžiai yra vieši, bet kiekvieni Rūmai atskirai ir Parlamentas, kai Rūmai posėdžiauja kartu, gali nuspręsti surengti uždarą posėdį.

Kiekvienų Rūmų ir Parlamento priimti sprendimai galioja tik tada, kai juos priimant dalyvavo dauguma jų narių ir jeigu jiems pritarė dauguma dalyvavusių narių, išskyrus tuos atvejus, kai pagal Konstituciją reikalaujama kvalifikuotosios balsų daugumos.

Vyriausybės nariai, net jei jie nėra Rūmų nariai, turi teisę, o kai yra kviečiami – privalo dalyvauti posėdžiuose. Visada privaloma juos išklausyti, kai jie patys to reikalauja.

65 straipsnis

Įstatymas nustato su deputato ar senatoriaus pareigomis nesuderinamus atvejus, kai asmuo negali būti renkamas į šias pareigas.

Niekas vienu metu negali būti abejų Rūmų nariu.

66 straipsnis

Kiekvieni Rūmai svarsto, ar įgaliojimai jų nariams suteikti pagrįstai, ir priima sprendimus dėl savo narių, jei paaiškėja su deputato ar senatoriaus pareigomis nesuderinami atvejai arba tai, kad asmuo negalėjo būti renkamas.

67 straipsnis

Kiekvienas Parlamento narys atstovauja Tautai ir vykdo savo funkcijas nevaržomas jokio mandato.

68 straipsnis

Parlamento nariai negali būti traukiami atsakomybėn už vykdant savo funkcijas pareikštą nuomonę ir balsavimą.

Nė vienas Parlamento narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn be Rūmų, į kuriuos jis yra išrinktas, leidimo; jo asmens ir namų kratos yra neleidžiamos, negalima jo suimti ar kitokiu būdu varžyti jo laisvės, išskyrus atvejus, kai vykdomas galutinis ir neskundžiamas nuosprendis arba kai jis užtinkamas darantis nusikaltimą, už kurį privaloma suimti.

Tokio pat leidimo reikia norint pasiklausyti Parlamento narių bet kokių pokalbių ar perimti jų pranešimus arba korespondenciją.

69 straipsnis

Parlamento nariai gauna įstatymo nustatytą darbo užmokestį.

II POSKYRIS. ĮSTATYMŲ PRIĖMIMAS

70 straipsnis

Abeji Rūmai kartu leidžia įstatymus.

71 straipsnis

Įstatymų leidybos iniciatyva priklauso Vyriausybei, kiekvienam Rūmų nariui, taip pat konstituciniame įstatyme numatytoms institucijoms ir įstaigoms.

Tauta įstatymų leidybos iniciatyvą įgyvendina ne mažiau kaip penkiasdešimties tūkstančių rinkėjų vardu teikdama iš straipsnių sudaryto įstatymo projektą.

72 straipsnis

Kiekvienas įstatymo projektas, pateiktas vieniems iš Rūmų ir pagal jų reglamentą pirma apsvarstytas komisijos, o paskui – tų pačių Rūmų, jų patvirtinamas pastraipsniui ir visas kartu.

Reglamentas nustato sutrumpintą įstatymų projektų priėmimo skubos tvarka procedūrą.

Reglamentas taip pat gali nustatyti, kokiais atvejais ir kokia tvarka įstatymų projektai perduodami svarstyti ir patvirtinti komisijoms, tarp jų ir nuolatinėms, sudaromoms pagal parlamentinių frakcijų proporcijas. Net ir tokiais atvejais, kol dar nėra galutinai patvirtintas, įstatymo projektas grąžinamas svarstyti Rūmams, jeigu Vyriausybė, vienas dešimtadalis Rūmų narių arba vienas penktadalis komisijos narių reikalauja svarstyti tokį įstatymo projektą ir balsuoti dėl jo tuose pačiuose Rūmuose arba perduoti jį galutinai patvirtinti tiktai balsuojant. Reglamentas nustato, kaip yra viešinamas komisijos darbas.

Konstitucinių ir rinkimų įstatymų projektai, taip pat įstatymų leidžiamosios valdžios perdavimo, leidimo ratifikuoti tarptautines sutartis, biudžeto ir jo sąmatų patvirtinimo įstatymų projektai visuomet svarstomi įprasta tvarka ir Rūmų tvirtinami tiesiogiai.

73 straipsnis

Respublikos Prezidentas paskelbia įstatymus per mėnesį nuo jų priėmimo.

Jeigu ir vieni, ir kiti Rūmai absoliučia savo narių balsų dauguma nusprendžia, kad įstatymas turi būti priimtas skubos tvarka, jis paskelbiamas per jame nurodytą laikotarpį.

Įstatymai skelbiami nedelsiant po jų pasirašymo ir įsigalioja penkioliktą dieną nuo paskelbimo, jeigu juose pačiuose nenustatytas kitoks laikotarpis.

74 straipsnis

Respublikos Prezidentas prieš paskelbdamas įstatymą gali motyvuotai kreiptis į Rūmus ir pareikalauti iš naujo jį apsvarstyti.

Jeigu Rūmai vėl pritaria įstatymui, jį privalu paskelbti.

75 straipsnis

Referendumas skelbiamas siekiant iš dalies arba visiškai panaikinti įstatymą arba įstatymo galią turintį aktą, kai to pareikalauja penki šimtai tūkstančių rinkėjų arba penkių regionų tarybos.

Neleidžiama vykdyti referendumų dėl įstatymų, reguliuojančių biudžeto, mokesčių, amnestijos ir malonės teikimo, leidimo ratifikuoti tarptautines sutartis klausimus.

Visi piliečiai, turintys teisę dalyvauti Deputatų Rūmų rinkimuose, turi teisę dalyvauti referendume.

Pateiktas pasiūlymas yra priimtas referendumu, jeigu balsavime dalyvavo dauguma tokią teisę turinčių piliečių ir pasiūlymui pritarta dauguma pripažintų galiojančiais balsų.

Įstatymas nustato referendumo organizavimo tvarką.

76 straipsnis

Įstatymų leidybos funkcija gali būti pavesta Vyriausybei ne kitaip, kaip tik nurodžius pagrindžiančias nuostatas ir kriterijus, nustačius tam tikrą laikotarpį ir konkretų dalyką.

77 straipsnis

Vyriausybė negali be Rūmų pavedimo leisti dekretų, kurie turėtų paprasto įstatymo galią.

Kai nepaprastos svarbos ir neatidėliotinais atvejais Vyriausybė savo atsakomybe tvirtina įstatymo galią turinčias laikinąsias priemones, ji privalo tą pačią dieną pateikti jas tvirtinti Rūmams, o šie, net jeigu nėra susirinkę, specialiai sušaukiami ir susirenka per penkias dienas.

Dekretai netenka galios nuo jų priėmimo dienos, jeigu įstatymų leidėjas jiems nepritaria per šešiasdešimt dienų nuo jų paskelbimo dienos. Rūmai gali įstatymu sureguliuoti teisinius santykius, atsiradusius, kai priimtiems dekretams nėra suteikiama įstatymo galia.

78 straipsnis

Rūmai nusprendžia skelbti karo padėtį ir Vyriausybei suteikia būtinus įgaliojimus.

79 straipsnis

Amnestija ir malonė suteikiamos įstatymu, kuriam pastraipsniui ir visam kartu pritaria kiekvienų Rūmų narių dviejų trečdalių dauguma.

Amnestiją ir malonę suteikiantis įstatymas nustato jų taikymo ribas.

Amnestija ir malonė niekada negali būti taikomos dėl nusikaltimų, padarytų po to, kai buvo pasiūlytas atitinkamas įstatymo projektas.

80 straipsnis

Rūmai įstatymu patvirtina politinio pobūdžio tarptautinių sutarčių ratifikavimą, taip pat sutartis, kuriose numatoma ginčus reguliuoti arbitražo teisme ar teisme arba kuriomis keičiama teritorija, finansiniai įsipareigojimai ar įstatymai.

81 straipsnis

Rūmai kasmet tvirtina Vyriausybės teikiamą biudžetą ir jo vykdymo ataskaitą.

Tik įstatymu ir tik laikotarpiams, kurie kartu neviršija keturių mėnesių, galima leisti biudžetą vykdyti laikinai.

Biudžeto patvirtinimo įstatymu negali būti nustatoma naujų mokesčių arba naujų išlaidų.

Bet kokiame kitame įstatyme numatant naujas arba didesnes išlaidas privalo būti nurodomas reikalingų lėšų šaltinis.

82 straipsnis

Kiekvieni Rūmai gali atlikti tyrimą valstybei rūpimais klausimais.

II SKYRIUS
RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

83 straipsnis

Respublikos Prezidentą renka Parlamentas bendrame savo narių posėdyje.

Rinkimuose dalyvauja po tris delegatus nuo kiekvieno regiono. Jie renkami regionų tarybose, užtikrinus atstovavimą mažumoms. Aostos Slėnio regionui atstovauja vienas delegatas.

Respublikos Prezidentas renkamas slaptu balsavimu dviejų trečdalių susirinkimo narių dauguma. Po trečiojo balsavimo užtenka absoliučios daugumos.

84 straipsnis

Respublikos Prezidentu gali būti renkamas bet kuris penkiasdešimties metų amžiaus pilietis, besinaudojantis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis.

Respublikos Prezidento pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis.

Prezidento atlyginimą ir kitus asignavimus nustato įstatymas.

85 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas septyneriems metams.

Likus trisdešimčiai dienų iki šio laikotarpio pabaigos Deputatų Rūmų Pirmininkas sušaukia Parlamentą ir regionų atstovus į bendrą posėdį naujam Respublikos Prezidentui išrinkti.

Jeigu Rūmai yra paleisti arba iki jų kadencijos pabaigos lieka mažiau nei trys mėnesiai, rinkimai vykdomi per penkiolika dienų po naujų Rūmų sušaukimo. Tokiam pat laikotarpiui pratęsiami ir tuo metu pareigas einančio Prezidento įgaliojimai.

86 straipsnis

Respublikos Prezidento funkcijas visais atvejais, kada šis negali jų atlikti, vykdo Senato Pirmininkas.

Susidarius ilgalaikėms kliūtims Respublikos Prezidentui eiti pareigas, jam mirus arba atsistatydinus, Deputatų Rūmų pirmininkas per penkiolika dienų paskiria naujo Respublikos Prezidento rinkimus. Jeigu Rūmai paleisti arba lieka mažiau kaip trys mėnesiai iki jų kadencijos pabaigos, gali būti numatytas ilgesnis laikotarpis.

87 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas ir išreiškia Tautos vienybę.

Jis gali siųsti pareiškimus Rūmams.

Jis paskiria naujų Rūmų rinkimus ir nustato pirmojo posėdžio dieną.

Jis sankcionuoja Vyriausybės parengtų įstatymų projektų teikimą Rūmams.

Jis pasirašo įstatymus, leidžia įstatymo galią turinčius dekretus, taip pat reglamentus.

Jis skiria gyventojų referendumą Konstitucijos nustatytais atvejais.

Jis skiria valstybės pareigūnus įstatymo nustatytais atvejais.

Jis akredituoja ir priima diplomatinius atstovus, ratifikuoja tarptautines sutartis, kai reikia, iš anksto gavęs Rūmų leidimą.

Jis yra ginkluotųjų pajėgų vadas, pirmininkauja pagal įstatymą sukurtai Aukščiausiajai gynybos tarybai, Rūmų leidimu skelbia karo padėtį.

Jis pirmininkauja Aukščiausiajai teisėjų tarybai.
Jis gali suteikti malonę ir sušvelninti bausmes.
Jis suteikia Respublikos apdovanojimus.

88 straipsnis

Respublikos Prezidentas, išklausęs Rūmų pirmininkus, gali paleisti vienus arba abejus Rūmus.

Jis negali naudotis šia teise per paskutinius šešis savo kadencijos mėnesius, išskyrus tą atvejį, kai toks laikotarpis visiškai arba iš dalies sutampa su paskutiniais šešiais įstatymų leidžiamosios valdžios kadencijos mėnesiais.

89 straipsnis

Negalioja joks Respublikos Prezidento aktas, jeigu jo nepasirašė atsakingi ministrai, teikę tokio akto pasiūlymą.

Įstatymo galią turintys ir kiti įstatyme nurodyti aktai turi būti pasirašomi ir Ministro Pirmininko.

90 straipsnis

Respublikos Prezidentas neatsako už veiksmus, atliktus vykdant savo funkcijas, išskyrus valstybės išdavimą arba Konstitucijos pažeidimą.

Tokiais atvejais Parlamentas bendrame posėdyje absoliučia balsų dauguma leidžia perduoti jį teismui kaip kaltinamąjį.

91 straipsnis

Prieš pradėdamas vykdyti savo funkcijas Respublikos Prezidentas bendrame Rūmų posėdyje Parlamento akivaizdoje prisiekia būti ištikimas Respublikai ir laikytis Konstitucijos.

III SKYRIUS
VYRIAUSYBĖ

I POSKYRIS. MINISTRŲ TARYBA

92 straipsnis

Respublikos Vyriausybė susideda iš Ministro Pirmininko ir ministrų, kurie kartu sudaro Ministrų Tarybą.

Respublikos Prezidentas skiria į pareigas Ministrą Pirmininką ir jo siūlymu – ministrus.

93 straipsnis

Prieš pradėdami eiti pareigas Ministras Pirmininkas ir ministrai prisaikdinami Respublikos Prezidento.

94 straipsnis

Pasitikėjimą Vyriausybe turi pareikšti abeji Rūmai.

Kiekvieni Rūmai balsuodami dėl kiekvieno Vyriausybės nario atskirai pareiškia pasitikėjimą arba nepasitikėjimą ir priima motyvuotą sprendimą.

Ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo Vyriausybės sudarymo Vyriausybė prašo Rūmų suteikti jai pasitikėjimą.

Jei vieni ar abeji Rūmai balsuoja prieš kurį nors Vyriausybės pasiūlymą, tai nereiškia, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti.

Rezoliucija dėl nepasitikėjimo Vyriausybe turi būti pasirašyta ne mažiau negu vieno dešimtadalio vienų Rūmų narių ir negali būti svarstoma anksčiau nei po trijų dienų nuo jos įteikimo.

95 straipsnis

Ministras Pirmininkas nustato bendrą Vyriausybės politiką ir už ją atsako. Skatindamas ir derindamas ministrų veiklą, jis palaiko nuoseklią politikos ir administravimo kryptį.

Už Ministrų Tarybos darbą visi ministrai atsako kartu, o už savo ministerijų darbą – kiekvienas asmeniškai.

Įstatymas nustato Ministrų Tarybos prezidiumo organizavimo tvarką, taip pat ministerijų skaičių, funkcijas ir struktūrą.

96 straipsnis

Ministras Pirmininkas ir ministrai už nusikaltimus, padarytus einant savo pareigas, traukiami atsakomybėn bendra teismo tvarka net ir jiems baigus eiti šias pareigas. Konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka leidimą patraukti šiuos pareigūnus atsakomybėn suteikia Respublikos Senatas arba Deputatų Rūmai.

II POSKYRIS. VIEŠASIS ADMINISTRAVIMAS

97 straipsnis

Valstybės institucijos steigiamos pagal įstatymą taip, kad būtų laiduojamas geras ir nešališkas jų darbas.

Institucijos nuostatuose nustatoma pareigūnų kompetencija, funkcijos ir asmeninė atsakomybė.

Pareigybės valstybės tarnyboje užimamos konkursu, išskyrus įstatymo numatytas išimtis.

98 straipsnis

Valstybės tarnautojai tarnauja tik Tautai.

Jeigu jie yra Parlamento nariai, tai už ištarnautus metus gali būti paaukštintos jų pareigos.

Teisėjams, tikrąją karo tarnybą atliekantiems kariškiams, policijos pareigūnams ir agentams, diplomatiniams ir konsuliniams atstovams užsienyje įstatymu gali būti apribota teisė būti politinės partijos nariais.

III POSKYRIS. PAGALBINĖS INSTITUCIJOS

99 straipsnis

Nacionalinė ekonomikos ir darbo taryba įstatymo nustatyta tvarka sudaroma iš įvairių gamintojų kategorijų atstovų ir ekspertų taip, kad būtų atsižvelgta į gamybinių kategorijų kiekį ir svarbą.

Taryba yra Rūmų ir Vyriausybės konsultantė tais klausimais ir vykdo tas funkcijas, kurie yra nustatyti įstatymo.

Taryba turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę ir gali dalyvauti kuriant ekonominius ir socialinius įstatymus tokia apimtimi ir pagal tokius principus, kokie nustatyti įstatymo.

100 straipsnis

Valstybės taryba yra patariamoji institucija teisės ir administravimo klausimais, ji gina teisingumą valstybės tarnyboje.

Audito rūmai atlieka pirminę Vyriausybės priimamų teisės aktų patikrą, taip pat prižiūri, kaip yra vykdomas valstybės biudžetas. Įstatymo nustatytais atvejais ir būdais Audito rūmai kontroliuoja finansinę paprastai Vyriausybės remiamų organizacijų veiklą. Apie atliktą patikrinimą Audito rūmai tiesiogiai praneša Rūmams.

Įstatymas laiduoja abiejų šių įstaigų ir jų narių nepriklausomumą nuo Vyriausybės.

IV SKYRIUS
TEISMAI

I POSKYRIS. TEISMŲ SISTEMA

101 straipsnis

Teisingumas įgyvendinamas liaudies vardu.

Teisėjai klauso tik įstatymo.

102 straipsnis

Teismines funkcijas vykdo bendrosios kompetencijos teismų teisėjai, kurių pareigybės steigiamos ir veikla reguliuojama pagal teismų sistemos normas.

Negali būti steigiamos ypatingųjų arba specialiųjų teisėjų pareigybės. Bendrosios kompetencijos teismai gali steigti tik specializuotus skyrius konkrečioms byloms, kurias tiriant gali dalyvauti ir teismui nepriklausantys atitinkamos kvalifikacijos piliečiai.

Įstatymas nustato, kada ir kaip vykdant teisingumą tiesiogiai dalyvauja liaudis.

103 straipsnis

Valstybės taryba ir kitos administracinio teisingumo institucijos saugo teisėtus viešojo administravimo interesus, o atskirais įstatymo nustatytais klausimais – ir subjektų teises.

Audito rūmai prižiūri viešuosius finansus ir kitas įstatymo nustatytas sritis.

Karo tribunolų jurisdikciją karo metu nustato įstatymas. Taikos metu jie tiria tik karinius nusikaltimus, kuriuos padaro ginkluotosiose pajėgose tarnaujantys asmenys.

104 straipsnis

Teisėjai yra savarankiški ir nepriklausomi nuo jokios kitos valdžios.

Aukščiausiajai teisėjų tarybai pirmininkauja Respublikos Prezidentas.

Pagal įstatymą Kasacinio teismo pirmasis pirmininkas ir generalinis prokuroras yra Tarybos nariai.

Du trečdaliai kitų Tarybos narių renkami visų bendrosios kompetencijos teismų teisėjų susirinkime iš skirtingų kategorijų teisėjų, o vienas trečdalis – Parlamento abejų Rūmų bendrame posėdyje iš universitetų teisės profesorių ir ne mažiau kaip penkiolikos metų darbo stažą turinčių advokatų.

Iš narių, kuriuos išrinko Parlamentas, Taryba renka savo pirmininko pavaduotoją.

Renkami Tarybos nariai pareigas eina ketverius metus ir iš karto negali būti perrenkami antrai kadencijai.

Eidami Tarybos nario pareigas, jie negali būti įrašomi į savo profesijos narių sąrašą, taip pat negali būti renkami į Parlamentą ir regiono tarybą.

105 straipsnis

Aukščiausioji teisėjų taryba pagal teismų sistemos normas svarsto kandidatų įrašymo į teisėjų sąrašą, teisėjų paskyrimo ir perkėlimo, tarnybinio paaukštinimo, drausminimo priemonių taikymo teisėjams klausimus.

106 straipsnis

Teisėjai į pareigas priimami konkursu.

Teismų sistemos įstatymas paskirtiems į pareigas, taip pat ir išrinktiems garbės teisėjams gali leisti vykdyti visas funkcijas, suteikiamas atskiriems teisėjams.

Aukščiausiosios teisėjų tarybos teikimu Kasacinio teismo patarėjais gali būti skiriami ypač nusipelnę universitetų teisės profesoriai ir advokatai, turintys ne mažesnį kaip penkiolikos metų darbo stažą ir įtraukti į specialiuosius sąrašus, skirtus aukštesniesiems teismams.

107 straipsnis

Teisėjai negali būti atšaukiami. Jų negalima nei atleisti, nei pašalinti iš pareigų, nei paskirti į kitas teismines arba kitokias pareigas kitaip, kaip tik Aukščiausiosios teisėjų tarybos sprendimu, priimtu remiantis teismų sistemos įstatymu, laiduojant jų teisę į gynybą ar to prašant patiems teisėjams.

Teisingumo ministras turi įgaliojimus imtis drausminimo priemonių.

Teisėjai vienas nuo kito skiriasi tik pagal savo vykdomas funkcijas.

Prokuratūrai suteikiamos teismų sistemą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatytos garantijos.

108 straipsnis

Teismų sistemos ir kiekvieno teismo veiklą reglamentuojančios nuostatos įtvirtinamos įstatymu.

Įstatymas laiduoja specialiųjų teismų teisėjų, prokuratūrų prie šių teismų ir asmenų, dalyvaujančių vykdant teisingumą, nepriklausomumą.

109 straipsnis

Teisminė valdžia tiesiogiai vadovauja teisminei policijai.

110 straipsnis

Tarnybų, susijusių su teisingumo vykdymu, organizavimą ir veiklą atsižvelgdamas į Aukščiausiosios teisėjų tarybos kompetenciją prižiūri teisingumo ministras.

II POSKYRIS. JURISDIKCIJOS NUOSTATOS

111 straipsnis

Jurisdikcija įgyvendinama įstatymo nustatytu teisingu procesu.

Kiekvienas procesas yra pagrįstas šalių ginčais, lygiomis sąlygomis, teismo nešališkumu. Įstatymas laiduoja protingą proceso trukmę.

Įstatymas laiduoja, kad vykstant baudžiamajam procesui asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, būtų per kuo trumpesnį laiką konfidencialiai informuotas apie jam pateiktų kaltinimų motyvus ir pobūdį, žinotų, kokios būtinos sąlygos keliamos ir kiek laiko skiriama savo gynybai parengti, būtų informuotas apie teisę teisėjo akivaizdoje apklausti arba reikalauti apklausti asmenis, kurie prieš jį pateikė kaltinimus, galėtų siekti iškviesti į posėdį ir apklausti asmenis, liudijančius jo gynybos naudai tokiomis pačiomis sąlygomis, kokias turi ir kaltinimą pateikusi šalis, galėtų prašyti visų kitų jam naudingų įrodinėjimo priemonių; galėtų naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu nesupranta tos kalbos, kuria vyksta procesas, arba ja nekalba.

Baudžiamajame procese renkant įrodymus laikomasi rungimosi principo. Kaltinamojo kaltė negali būti pagrįsta pareiškimais tų asmenų, kurie savo noru vengia būti kaltinamojo arba jo advokatų apklausiami.

Įstatymas nustato, kad įrodymai laikantis rungimosi principo nerenkami tais atvejais, kai kaltinamasis su tuo sutinka arba kai šio principo objektyviai neįmanoma pritaikyti arba tapo neįmanoma dėl įstatymą pažeidžiančių veiksmų.

Visos teisminės priemonės turi būti pagrįstos.

Visada galima pateikti kasacinį skundą dėl bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų paskelbtų nuosprendžių ir paskirtų laisvės ribojimo priemonių atitikties įstatymams. Ši nuostata gali būti netaikoma tik karo metu karo tribunolo nuosprendžiams.

Valstybės tarybos ir Audito rūmų sprendimus galima skųsti kasacine tvarka vadovaujantis vien jurisdikcijos motyvais.

112 straipsnis

Prokuratūra privalo vykdyti baudžiamąjį persekiojimą.

113 straipsnis

Bendrosios kompetencijos arba administraciniuose teismuose visuomet yra laiduojama teisių ir teisėtų interesų gynyba nuo valstybės institucijų priimtų sprendimų.

Tokia teisminė gynyba turi būti taikoma visoms be išimties sprendimų rūšims ir negali būti apribojama ypatingomis apskundimo priemonėmis.

Įstatymas nustato, kokios teisminės institucijos kokiais atvejais gali panaikinti valstybės institucijų sprendimus, taip pat nustato tokio panaikinimo pasekmes.

V SKYRIUS
REGIONAI, PROVINCIJOS IR KOMUNOS

114 straipsnis

Respubliką sudaro komunos, provincijos, metropolijos, regionai ir valstybė.

Komunos, provincijos, metropolijos ir regionai yra autonomiški dariniai, turintys savo nuostatus, įgaliojimus ir funkcijas, nustatytus Konstitucijoje.

Roma yra Respublikos sostinė. Valstybės tvarką nustato valstybės įstatymas.

115 straipsnis

Neteko galios.

116 straipsnis

Friuliui-Venecijai Džulijai, Sardinijai, Sicilijai, Trentinui-Alto Adidžei ir Aostos Slėniui pagal konstituciniais įstatymais nustatytus dvišalius specialiuosius statutus yra suteikta ypatingos formos ir sąlygų autonomija.

Trentino-Alto Adidžės regionas yra įsteigtas autonominėse Trento ir Bolcano provincijose.

Kita ypatingos formos ir sąlygų autonomija, susijusi su tuo, kas nurodyta 117 straipsnio trečiojoje dalyje ir antrosios dalies l punkte, taikoma tik organizuojant teisingumą taikos metu; suinteresuoto regiono iniciaty-

va, išklausius vietos įstaigas ir atsižvelgiant į 119 straipsnio nuostatas, kita ypatingos formos ir sąlygų autonomija, susijusi su tuo, kas nurodyta n ir s punktuose, gali būti taikoma ir kitiems regionams tiek, kiek toks taikymas neprieštarauja valstybės įstatymui. Susitarus valstybei ir suinteresuotam regionui įstatymą patvirtina absoliuti Rūmų narių dauguma.

117 straipsnis

Tiek valstybės, tiek regionų valdžia turi teisę leisti ir vykdyti įstatymus, jei jie neprieštarauja Konstitucijai, taip pat nepažeidžia Europos Sąjungos teisės ir tarptautinių įsipareigojimų.

Tik valstybė leidžia įstatymus, susijusius su:

a) valstybės užsienio politika ir tarptautinėmis sutartimis; valstybės sutartimis su Europos Sąjunga; valstybės piliečių, gyvenančių ne Europos Sąjungos šalyse, teisėmis ir teisine padėtimi;

b) imigracija;

c) Respublikos ir religinių konfesijų sutartimis;

d) gynyba ir ginkluotosiomis pajėgomis; valstybės saugumu; ginklais, ginkluote ir sprogmenimis;

e) pinigais, taupymo apsauga ir finansų rinka; konkurencijos priežiūra; valiutų sistema; valstybės mokesčių ir buhalterine sistema; finansinių išteklių paskirstymu;

f) valstybės organais ir atitinkamais rinkimų įstatymais; valstybės referendumais; rinkimais į Europos Parlamentą;

g) valstybės ir nacionalinių valstybinių įstaigų struktūra ir administraciniu sutvarkymu;

h) viešąja tvarka ir saugumu, išskyrus vietos administracinę policiją;

i) pilietybe, civiline būkle ir gyventojų sąrašais;

l) jurisdikcija ir procesinėmis normomis; civiline ir baudžiamąja tvarka; administraciniu teisingumu;

m) mokesčių, susijusių su pilietinėmis ir socialinėmis teisėmis, kurios turi būti užtikrintos visoje šalies teritorijoje, bazinių dydžių nustatymu;

n) bendrosiomis ugdymo gairėmis;

o) socialine apsauga;

p) rinkimų teise, Vyriausybės organais ir pagrindinėmis komunų, provincijų ir metropolijų funkcijomis;

q) muitine, valstybės sienos apsauga ir užkrečiamųjų ligų užkardymu tarptautiniu mastu;

r) svorio, matavimo vienetais ir laiko nustatymu; valstybės, regionų ir vietos administracijos statistinių ir informacinių duomenų teikimo koordinavimu; intelektine kūryba;

s) aplinkos, ekosistemos ir kultūros vertybių apsauga.

Yra daugiau susijusių įstatymais reglamentuojamų dalykų: regionų santykiai su užsienio ir Europos Sąjungos šalimis; užsienio prekyba; išsilavinimas, išskyrus autonomines mokslo institucijas ir profesinio rengimo įstaigas; amatai; mokslo tyrimai ir technologijos ir parama pramonės sektoriaus naujovėms; sveikatos apsauga; maisto ištekliai; sportas; civilinė sauga; teritorinė vadovybė; civiliniai uostai ir oro uostai; didieji transporto ir laivybos kelių tinklai; komunikacijos; gamyba, transportas ir valstybinis energijos paskirstymas; papildomasis draudimas; valstybės biudžeto derinimas, valstybės finansų koordinavimas ir mokesčių sistema; kultūros ir aplinkos vertybių naudojimas bei kultūrinės veiklos skatinimas ir organizavimas; taupomosios kasos, kaimo kasos, regioninės kredito įstaigos; regioninės žemės ūkio kreditavimo įstaigos. Teisė leisti įstatymus kitais klausimais priklauso regionams, tačiau tik valstybė turi teisę nustatyti pagrindines nuostatas.

Teisė leisti įstatymus visais klausimais, *expressis verbis* neperduotais valstybei, priklauso regionams.

Regionai ir autonominės Trento ir Bolcano provincijos pagal savo kompetenciją dalyvauja priimant tiesioginius sprendimus dėl bendrų normatyvinių teisės aktų ir rūpinasi tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimu bei vykdymu, kaip nustatyta valstybės įstatyme, reglamentuojančiame, kokiais būdais yra įgyvendinami valstybės regionams perduoti ir valstybės neįgyvendinami įgaliojimai.

Valstybei priklauso išskirtinė galia leisti įstatymus visais klausimais, išskyrus klausimus, kuriuos spręsti perduota regionams. Galia reglamentuoti visus kitus reikalus priklauso regionams. Komunos, provincijos ir metropolijos turi galią nustatyti joms priskirtų funkcijų vykdymo ir organizavimo tvarką.

Regionų įstatymais šalinamos kliūtys socialiniame, kultūriniame ir ekonominiame gyvenime įtvirtinti visišką vyrų ir moterų lygybę ir siekiama sudaryti lygias galimybes moterims ir vyrams būti išrinktiems į renkamas pareigas.

Regionų įstatymais, pritarus bendriesiems organams, ratifikuojamos regiono sutartys su kitais regionais, sudarytos siekiant geriau įgyvendinti savo funkcijas.

Valstybės įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka regionas pagal savo kompetenciją gali sudaryti sutartis su valstybe ir su kitos valstybės teritoriniais vienetais.

118 straipsnis

Vadovaujantis subsidiarumo, diferenciacijos ir tolygumo principais komunoms paskirstomos administracinės funkcijos, išskyrus tas, kurios, siekiant užtikrinti vienodą jų įgyvendinimą, yra perduodamos provincijoms, metropolijoms, regionams ir valstybei.

Komunos, provincijos ir metropolijos pagal atitinkamą kompetenciją vykdo savo ir valstybės arba regionų įstatymų paskirtas administracines funkcijas.

Valstybės įstatymas nustato, kokia tvarka tarp valstybės ir regionų derinami 117 straipsnio b ir h punktuose nurodyti klausimai, be to, nustato susitarimų dėl kultūros vertybių apsaugos taisykles ir šių klausimų derinimo tvarką.

Valstybė, regionai, metropolijos, provincijos ir komunos, plėtodami su bendraisiais interesais susijusią veiklą, palaiko savarankišką pavienių ir susivienijusių piliečių iniciatyvą.

119 straipsnis

Komunos, provincijos, metropolijos ir regionai, tvarkydami pajamas ir išlaidas, yra finansiškai savarankiški.

Komunos, provincijos, metropolijos ir regionai turi autonomiškus išteklius. Jie patys nustato ir taiko mokesčius ir rinkliavas, nepažeisdami Konstitucijos ir valstybės finansų ir mokesčių sistemos principų. Dalyvauja paskirstant pajamas, jų teritorijoje surinktas į valstybės biudžetą.

Pagal valstybės įstatymą, nevaržant konkrečia paskirtimi, steigiamas išlyginamasis fondas teritorijoms, kurių gyventojų mokestinis pajėgumas mažesnis.

Pajamos, gaunamos iš pirmesnėse dalyse nurodytų šaltinių, leidžia komunoms, provincijoms, metropolijoms ir regionams visiškai finansuoti jiems priskirtų funkcijų vykdymą.

Siekdama skatinti ekonominį vystymąsi, visuomenės santalką ir solidarumą, šalinti ekonominius ir socialinius netolygumus, veiksmingai įgyvendinti asmens teises ar rūpindamasi normaliu kitų tikslų, kylančių iš komunų, provincijų, metropolijų ir regionų funkcijų, įgyvendinimu,

valstybė numato papildomus išteklius ir taiko ypatingas priemones, kad suteiktų paramą tam tikroms komunoms, provincijoms, metropolijoms ir regionams.

Komunos, provincijos, metropolijos ir regionai turi savo nuosavybę, suteiktą pagal bendruosius valstybės įstatymo nustatytus principus. Skolintis leidžiama tik investicinėms išlaidoms padengti. Valstybė tokioms paskoloms nesuteikia jokios garantijos.

120 straipsnis

Regionas negali nei nustatyti kitų regionų prekių įvežimo, išvežimo arba tranzito muitų, nei imtis priemonių, kaip nors apribojančių laisvą asmenų arba turto judėjimą tarp regionų, nei kurioje nors šalies teritorijos dalyje trukdyti piliečiams įgyvendinti teisę į darbą.

121 straipsnis

Regiono organai yra šie: regiono taryba, regiono komitetas ir šio komiteto pirmininkas.

Regiono taryba įgyvendina regionui suteiktus įgaliojimus leisti įstatymus bei vykdo kitas funkcijas, Konstitucijos ir įstatymų priskirtas regionams. Ji gali teikti Rūmams įstatymų projektus.

Regiono komitetas yra regiono vykdomoji valdžia.

Regiono komiteto pirmininkas atstovauja regionui; vadovauja šio komiteto politikai ir už ją atsako; pasirašo įstatymus ir leidžia regiono nuostatus; pagal Respublikos Vyriausybės nurodymus vadovauja valstybės regionui pavestų administracinių funkcijų įgyvendinimui.

122 straipsnis

Respublikos įstatymas tiek, kiek leidžia jame nustatyti pagrindiniai principai, apibrėžia regiono komiteto pirmininko ir narių, taip pat regioninių patarėjų rinkimų sistemą, rinkimų teisės apribojimo ir su deputato ar senatoriaus pareigomis nesuderinamus atvejus, kai asmuo negali būti renkamas į šias pareigas, taip pat renkamų institucijų kadencijos laikotarpį.

Būdamas vienų iš Parlamento Rūmų, kito regiono tarybos arba komiteto, Europos Parlamento narys, asmuo negali būti ir regiono tarybos arba komiteto nariu.

Iš savo narių taryba renka pirmininką ir jo tarnybą.

Regioniniai patarėjai negali būti traukiami atsakomybėn už vykdant savo funkcijas išsakytą nuomonę ir balsavimą.

Jeigu regiono taryba nenustato kitaip, regiono komiteto pirmininkas renkamas visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose. Išrinktasis pirmininkas paskiria ir atšaukia komiteto narius.

123 straipsnis

Kiekvienas regionas turi savo statutą, kuris pagal Konstituciją nustato jo valdymo formą ir pagrindinius struktūros bei veiklos principus. Statutas nustato teisės inicijuoti įstatymų leidimą ir teisės į referendumą dėl regiono įstatymų ir administracinių priemonių įgyvendinimo bei regiono įstatymų ir nuostatų skelbimo tvarką.

Statutas yra laikomas priimtu ir pakeistu, kai regiono tarybos priimamam statuto priėmimo ar pakeitimo įstatymui du kartus balsuojant pritaria absoliuti jos narių dauguma; tarp balsavimų daroma ne trumpesnė kaip dviejų mėnesių pertrauka. Tokiam įstatymui nereikia Vyriausybės komisaro pritarimo. Per trisdešimt dienų nuo regionų statutų paskelbimo Respublikos Vyriausybė gali prašyti Konstitucinio Teismo ištirti jų atitiktį Konstitucijai.

Statutas gali būti perduotas gyventojų referendumui per tris mėnesius nuo jo paskelbimo, jei to reikalauja vienas penkiasdešimtadalis visų regiono rinkėjų arba vienas penktadalis regiono tarybos narių. Statutas, dėl kurio buvo surengtas referendumas, nėra pasirašomas, jeigu dauguma galiojančių balsų jam nepritarta.

Kiekvieno regiono statute nustatoma, kad patariamasis organas tarp regiono ir vietos įstaigų yra Vietos autonomijų taryba.

124 straipsnis

Neteko galios.

125 straipsnis

Respublikos įstatymo nustatyta tvarka regione yra steigiamos pirmo lygio administracinio teisingumo įstaigos. Jų skyriai gali būti steigiami ir ne administraciniame regiono centre.

126 straipsnis

Regiono taryba gali būti paleidžiama, o komiteto pirmininkas motyvuotu Respublikos Prezidento dekretu atleidžiamas tais atvejais, kai jų veiksmai neatitinka Konstitucijos arba jais šiurkščiai pažeidžiami įstatymai. Paleisti tarybą ir atleisti iš pareigų pirmininką taip pat galima nacio-

nalinio saugumo motyvais. Dekretą Prezidentas priima išklausęs deputatų ir senatorių regionų reikalų komisijos, sudaromos pagal Respublikos įstatymo nustatytas taisykles, pranešimą.

Regiono taryba, priimdama motyvuotą rezoliuciją, gali pareikšti nepasitikėjimą komiteto pirmininku. Inicijuoti rezoliuciją gali ne mažiau kaip vienas penktadalis tarybos narių, o jai pritarti atviru balsavimu turi absoliuti jos narių dauguma. Rezoliucija negali būti svarstoma anksčiau nei trys dienos iki pristatymo.

Priėmus rezoliuciją dėl nepasitikėjimo visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose išrinktu komiteto pirmininku, taip pat jį atleidus, jam ilgą laiką nepertraukiamai sergant, mirus arba savanoriškai atsistatydinus, kartu privalo atsistatydinti visas komitetas ir turi būti paleista regiono taryba. Daugumos tarybos narių atsistatydinimas visais atvejais taip pat sukelia tas pačias pasekmes.

127 straipsnis

Vyriausybė, manydama, kad kuris nors regiono įstatymas viršija regiono kompetenciją, per šešiasdešimt dienų nuo tokio įstatymo paskelbimo gali Konstituciniam Teismui pateikti užklausą dėl jo atitikties Konstitucijai.

Regionas, manydamas, kad koks nors valstybės ar kito regiono įstatymas ar įstatymo galią turintis kitas teisės aktas yra žalingas jo kompetencijos sričiai, per šešiasdešimt dienų nuo tokio įstatymo ar įstatymo galią turinčio kito teisės akto paskelbimo gali Konstituciniam Teismui pateikti užklausą dėl jo atitikties Konstitucijai.

128 straipsnis

Neteko galios.

129 straipsnis

Neteko galios.

130 straipsnis

Neteko galios.

131 straipsnis

Steigiami šie regionai:

Pjemontas, Aostos Slėnis, Lombardija, Trentinas-Alto Adidžė, Venetas, Friulis-Venecija Džulija, Ligūrija, Emilija-Romanija, Toskana, Umbri-

ja, Markė, Lacijus, Abrucai, Molizė, Kampanija, Apulija, Bazilikata, Kalabrija, Sicilija, Sardinija.

132 straipsnis

Išklausius regionų tarybų nuomonę, gali būti leidžiama konstituciniu įstatymu sujungti esamus regionus, taip pat sukurti naujus regionus, jeigu tokiame regione gyvena ne mažiau kaip milijonas žmonių. Tokį pasiūlymą turi pateikti ne mažiau kaip trečdalis suinteresuotų gyventojų, o jam pritarti – tie patys gyventojai referendume balsų dauguma.

Provincijose ir komunose išklausius regionų tarybų nuomonę ir daugumai provincijos ar suinteresuotų provincijų ir komunos ar suinteresuotų komunų gyventojų pritarus referendume, provincijų ir komunų prašymu pagal Respublikos įstatymą leidžiama joms atsiskirti nuo vieno regiono ir prisijungti prie kito.

133 straipsnis

To paties regiono provincijų ribos keičiamos ir naujos provincijos steigiamos Respublikos įstatymu komunų prašymu ir pasitarus su tuo regionu.

Regionas, atsižvelgdamas į suinteresuotų gyventojų nuomonę, gali priimti įstatymus dėl naujų komunų savo teritorijoje steigimo, taip pat dėl jų ribų ir pavadinimų keitimo.

VI SKYRIUS
KONSTITUCINĖS GARANTIJOS

I POSKYRIS. KONSTITUCINIS TEISMAS

134 straipsnis

Konstitucinis Teismas sprendžia:

ar valstybės ir regionų įstatymai, kiti įstatymo galią turintys teisės aktai atitinka Konstituciją;

ginčus dėl kompetencijos tarp valstybės valdžios šakų, tarp valstybės ir regionų, tarp regionų;

ar pagrįsti pagal Konstituciją Respublikos Prezidentui iškelti kaltinimai.

135 straipsnis

Konstitucinis Teismas susideda iš penkiolikos teisėjų, kuriuos po vieną trečdalį skiria Respublikos Prezidentas, Parlamentas bendrame abejų

Rūmų posėdyje, aukščiausi bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų pareigūnai.

Konstitucinio Teismo teisėjai yra parenkami iš bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų aukščiausiųjų, taip pat ir iš atsistatydinusių, pareigūnų, iš universitetų teisės profesorių, iš ne mažiau kaip dvidešimties metų darbo stažą turinčių advokatų.

Konstitucinio Teismo teisėjai skiriami devynerių metų laikotarpiui, pradedamam skaičiuoti nuo priesaikos davimo dienos. Jie negali būti paskirti antrai kadencijai.

Pasibaigus šiam laikotarpiui Konstitucinio Teismo teisėjas liaujasi ėjęs pareigas ir vykdęs funkcijas.

Įstatymo nustatyta tvarka Konstitucinis Teismas iš savo teisėjų išrenka pirmininką, kuris šias pareigas eina trejus metus; jis gali būti perrenkamas tol, kol eina Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas.

Konstitucinio Teismo teisėjo pareigos nesuderinamos su Parlamento arba regiono tarybos nario pareigomis, su advokato praktika, su bet kuriomis įstatyme nurodytomis pareigomis ir tarnyba.

Svarstant Respublikos Prezidentui iškeltus kaltinimus, be Konstitucinio Teismo teisėjų, dalyvauja ir papildomų šešiolika narių, atrenkamų burtais iš piliečių, kurie gali būti renkami senatoriais, sąrašo. Šį sąrašą kas devyneri metai sudaro Parlamentas tokia pat tvarka, kokia taikoma bendrosios kompetencijos teismų teisėjų atrankai.

136 straipsnis

Konstituciniam Teismui įstatymo arba įstatymo galią turinčio teisės akto nuostatą pripažinus prieštaraujančia Konstitucijai, tokia nuostata netenka galios kitą dieną po Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo.

Konstitucinio Teismo sprendimas paskelbiamas ir Rūmams bei suinteresuotoms regionų taryboms apie jį pranešama tam, kad jie imtųsi, jų nuomone, reikalingų Konstituciją atitinkančių priemonių.

137 straipsnis

Konstitucinis įstatymas nustato konstitucinių bylų inicijavimo sąlygas, tvarką ir terminus, laiduoja Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumą.

Visos kitos teisės normos, būtinos Konstituciniam Teismui įsteigti ir veikti, nustatomos paprastu įstatymu.

Neleidžiama teikti jokių skundų dėl Konstitucinio Teismo nutarimų.

II POSKYRIS. KONSTITUCIJOS KEITIMAS. KONSTITUCINIAI ĮSTATYMAI

138 straipsnis

Įstatymai, keičiantys Konstituciją, kiti konstituciniai įstatymai priimami kiekvienuose iš Rūmų dviem vienas po kito vykstančiais balsavimais, tarp kurių daroma ne trumpesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Per antrąjį balsavimą tokiems įstatymams turi pritarti absoliuti kiekvienų Rūmų narių dauguma.

Tokie įstatymai teikiami referendumui, jeigu per tris mėnesius nuo jų paskelbimo to pareikalauja vienas penktadalis kurių nors Rūmų narių arba penki šimtai tūkstančių rinkėjų, arba penkios regionų tarybos. Pasiūlytas referendumui įstatymas nelaikomas priimtu, jeigu jam nepritariama dauguma galiojančiais pripažintų balsų.

Referendumai nėra vykdomi, jeigu per antrąjį balsavimą už įstatymą balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai kiekvienų Rūmų narių.

139 straipsnis

Valdymo forma – respublika – negali būti konstitucinio nagrinėjimo dalykas.

PEREINAMOJO LAIKOTARPIO IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

I. Konstitucijai įsigaliojus laikinasis valstybės vadovas vykdo Respublikos Prezidento funkcijas ir yra vadinamas šiuo vardu.

II. Jeigu iki Respublikos Prezidento rinkimų dienos regionų tarybos nebus įsteigtos, rinkimuose dalyvaus tik abejų Rūmų nariai.

III. Kad būtų suformuotas pirmasis Respublikos Senatas, Respublikos Prezidento dekretu senatoriais paskiriami Steigiamojo Susirinkimo deputatai, kurie atitinka įstatymo nustatytus reikalavimus senatoriams ir:

buvo Vyriausybės arba įstatymų leidžiamojo susirinkimo nariai;

buvo paleisto Senato nariai;

buvo mažiausiai trijų įstatymų leidybos susirinkimų, įskaitant Steigiamąjį Susirinkimą, nariai;

Deputatų Rūmų 1926 m. lapkričio 9 d. sprendimu neteko deputato mandato;

atliko ne mažiau kaip penkerių metų laisvės atėmimo bausmę pagal specialaus fašistų tribunolo valstybei ginti nuosprendį.

Respublikos Prezidento dekretu senatoriais taip pat skiriami paleistojo Senato nariai, dalyvavę Nacionaliniame patariamajame susirinkime.

Iki dekreto dėl paskyrimo pasirašymo galima atsisakyti teisės būti paskirtam senatoriumi. Sutikimas kelti savo kandidatūrą politiniuose rinkimuose reiškia teisės būti paskirtam senatoriumi atsisakymą.

IV. Pirmuosiuose rinkimuose į Senatą Molizė yra laikoma savarankišku regionu, turinčiu jos gyventojų skaičių atitinkantį senatorių skaičių.

V. Konstitucijos 80 straipsnio nuostatos dėl finansinius šalies įsipareigojimus ar įstatymų pakeitimus numatančių tarptautinių sutarčių įsigalioja Rūmų sušaukimo dieną.

VI. Per penkerius metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo turi būti peržiūrėta šiuo metu veikiančių ypatingųjų institucijų, išskyrus Valstybės tarybą, Audito rūmus ir karo tribunolus, kompetencija.

Per vienus metus skaičiuojant nuo tos pačios dienos pagal Konstitucijos 111 straipsnį įstatymu pertvarkomas Aukščiausiasis karo tribunolas.

VII. Kol Konstitucijoje numatyta tvarka nėra priimtas naujasis teismų sistemos įstatymas, vadovaujamasi galiojančiomis teismų sistemos nuostatomis.

Kol pradės dirbti Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 134 straipsnyje nurodyti ginčai sprendžiami tokia tvarka, kokia galiojo iki Konstitucijos įsigaliojimo dienos, ir tiek, kiek atitinka jos normas.

VIII. Regionų tarybų ir provincijų administracijų renkamų institucijų rinkimai skiriami per pirmuosius metus po Konstitucijos įsigaliojimo.

Respublikos įstatymai kiekvienai viešojo administravimo sričiai nustato valstybės funkcijų, priskiriamų regionų kompetencijai, perdavimo tvarką. Iki bus pertvarkytos ir vietos institucijoms paskirstytos funkcijos, provincijos ir komunos toliau vykdo savo ir regionų joms perduotas funkcijas.

Respublikos įstatymai reglamentuoja pareigūnų ir tarnautojų, tarp jų ir centrinės administracijos pareigūnų ir tarnautojų, perdavimą regionams, kadangi sukūrus naująją sistemą toks perdavimas bus būtinas. Formuodami savo tarnybas, regionai privalo, išskyrus ypatingos svarbos atvejus, sudaryti savo personalą iš valstybės ir vietos įstaigų tarnautojų.

IX. Per trejus metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo Respublika pakeičia savo įstatymus taip, kad jie derėtų su vietos autonomijos reikalavimais ir regionams suteikta kompetencija leisti įstatymus.

X. Friulio-Venecijos Džulijos regionui, kuriam pagal Konstitucijos 116 straipsnį taikomos II dalies V skyriaus bendrosios normos, toliau laiduojama kalbinių mažumų apsauga, kaip nustatyta 6 straipsnyje.

XI. Per penkerius metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo konstituciniais įstatymais gali būti įsteigti kiti regionai, nei nurodyta Konstitucijos 131 straipsnyje esančiame sąraše, net ir nesilaikant sąlygų, nustatytų 132 straipsnio pirmojoje dalyje, tačiau laikantis pareigos išsiaiškinti suinteresuotų gyventojų nuomonę.

XII. Draudžiama bet kuria forma atkurti uždraustą fašistų partiją.

Netaikant 48 straipsnio garantijų, įstatymu bet kuriuo atveju ne ilgiau kaip penkeriems metams skaičiuojant nuo Konstitucijos įsigaliojimo yra nustatomi laikini apribojimai atsakingiems fašistinio režimo vadovams naudotis aktyviąja ir pasyviąja rinkimų teise.

XIII. Savojos dinastijos nariai ir jų palikuonys nėra rinkėjai ir negali nei užimti oficialių pareigų, nei būti išrinkti į renkamas vietas.

Buvusiems Savojos dinastijos karaliams, jų sutuoktiniams, jų vyriškosios lyties palikuonims draudžiama įvažiuoti į šalies teritoriją ir joje būti.

Valstybei atitenka jos teritorijoje esantis buvusių Savojos dinastijos karalių, jų sutuoktinių, jų vyriškosios lyties palikuonių turtas. Po 1964 m. birželio 3 d. nustatytos ir perduotos tokio turto nuosavybės teisės laikomos negaliojančiomis.

XIV. Didikų titulai nepripažįstami.

Iki 1922 m. spalio 8 d. vartotos tokių titulų santrumpos laikomos pavardės dalimi.

Šv. Mauricijaus ordinas išsaugomas kaip ligonių slaugos įstaiga, jis veikia įstatymo nustatyta tvarka.

Įstatymu panaikinama Heraldikos taryba.

XV. Nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos įstatymo galią įgyja monarcho vietininko 1944 m. birželio 25 d. dekretas-įstatymas Nr. 151 dėl laikinosios valstybės santvarkos.

XVI. Per metus nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos peržiūrimi ir su Konstitucija suderinami anksčiau galioję konstituciniai įstatymai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai nebuvo panaikinti.

XVII. Steigiamąjį Susirinkimą sušauks jo Pirmininkas tam, kad iki 1948 m. sausio 31 d. būtų apsvarstytas ir priimtas Respublikos Senato rinkimų įstatymas, specialūs regionų statutai ir spaudos įstatymas.

Iki naujųjų Rūmų išrinkimo gali būti sušauktas Steigiamasis Susirinkimas, jeigu bus būtina svarstyti klausimus, šio Susirinkimo kompetencijai priskirtus 1946 m. kovo 16 d. dekretu Nr. 98 (2 straipsnio 1 ir 2 punktai, 3 straipsnio 1 ir 2 punktai).

Šiuo laikotarpiu nuolatinės komisijos toliau tęsia darbą. Įstatymų leidybos komisijos grąžina Vyriausybei savo turimus įstatymų projektus su pastabomis bei siūlomomis pataisomis, jeigu jų yra.

Deputatai gali pateikti Vyriausybei užklausas ir reikalauti atsakyti raštu.

Steigiamojo Susirinkimo sušaukimą šio straipsnio antrojoje dalyje nurodytiems klausimams spręsti inicijuoja jo Pirmininkas, jeigu to pagrįstai reikalauja Vyriausybė arba ne mažiau kaip du šimtai deputatų.

XVIII. Ši Konstitucija, per penkias dienas po to, kai ją patvirtina Steigiamasis Susirinkimas, pasirašyta laikinojo valstybės vadovo, įsigalioja 1948 m. sausio 1 d.

Konstitucijos tekstas, kad su juo galėtų susipažinti visi piliečiai, visus 1948 metus yra iškabinamas kiekvienos Respublikos komunos municipalinėje salėje.

Konstitucija, patvirtinta valstybės antspaudu, įtraukiama į oficialų Respublikos dekretų ir įstatymų rinkinį.

Visi piliečiai ir visos valstybės institucijos privalo būti ištikimi Konstitucijai kaip pagrindiniam Respublikos įstatymui.

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

I tomas (A–I)

- Airijos Respublika
- Argentinos Respublika
- Armėnijos Respublika
- Australijos Sandrauga
- Austrijos Respublika
- Azerbaidžano Respublika
- Baltarusijos Respublika
- Belgijos Karalystė
- Bulgarijos Respublika
- Čekijos Respublika
- Čilės Respublika
- Danijos Karalystė
- Estijos Respublika
- Graikijos Respublika
- Gruzija
- Islandijos Respublika
- Ispanijos Karalystė
- Italijos Respublika

II tomas (J–N)

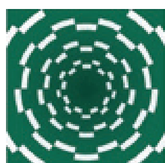
- Japonija
- Jungtinės Amerikos Valstijos
- Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė
- Kanada
- Kinijos Liaudies Respublika
- Kipro Respublika
- Kirgizijos Respublika
- Korėjos Respublika
- Kroatijos Respublika
- Latvijos Respublika
- Lenkijos Respublika
- Libano Respublika
- Lichtenšteino Kunigaikštystė
- Liuksemburgo Didžioji Hercogystė
- Maltos Ordinas
- Maltos Respublika
- Moldovos Respublika
- Nyderlandų Karalystė
- Norvegijos Karalystė

III tomas (P–V)

- Pietų Afrikos Respublika
- Portugalijos Respublika
- Prancūzijos Respublika
- Rumunijos Respublika
- Rusijos Federacija
- San Marino Respublika
- Saudo Arabijos Karalystė
- Slovakijos Respublika
- Slovėnijos Respublika
- Suomijos Respublika
- Švedijos Karalystė
- Šveicarijos Konfederacija
- Tadžikistano Respublika
- Turkijos Respublika
- Vatikano miesto valstybė
- Venesuelos Bolivaro Respublika
- Vengrijos Respublika
- Vokietijos Federacinė Respublika

NUOŠIRDŽIAI DĖKOJAME ŠIO LEIDINIO RĖMĖJAMS:

Leidinio elektroninę leidybą iš dalies (3000 EUR) finansavo
Lietuvos mokslo taryba (Nr. LEI-15022)

Lietuvos
mokslo
taryba

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONSTITUCINIAM TEISMUI

Advokatų kontorai „Valiunas Ellex“

Valiunas Ellex

Advokatų kontorai
„Bajorienė, Čelkis, Kalinauskas ir partneriai“

BAJORIENĖ / ČELKIS,
KALINAUSKAS & PARTNERIAI
ADVOKATŲ KONTORA

Pa305 PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS. I tomas. Moksliškai komentuoti vertimai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. 1136 p.

Spausdinta versija:
ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-735-5 (I tomas)

Elektroninė versija:
ISBN 978-9955-19-732-4 (bendras)
ISBN 978-9955-19-733-1 (I tomas)

Šiame leidinyje, kurį sudaro 3 tomai, pateikiami 55 pasaulio valstybių konstitucijų tekstai lietuvių kalba ir pratarmės kiekvienai konstitucijai. Pratarmėse atskleidžiami esminiai nacionalinių konstitucijų istorinės raidos bruožai, pagrindinių konstitucinių institutų turinys, jų politinė ir teisinė kilmė. Leidinys visų pirma skiriamas studijuojantiesiems konstitucinę teisę, taip pat tiems, kurie domisi nacionalinių politinių sistemų įvairove, visuomeninių santykių raiška konstitucijose ir kituose konstitucinės reikšmės aktuose.

Leidinį parengė Mykolo Romerio Universiteto mokslininkai, bendradarbiaudami su įvairių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų darbuotojais. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje.

UDK 342.4(100)

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

I tomas

Redagavo *Stasė Simutytė*
Maketavo *Birutė Bilotienė*

SL 585. 2016 01 29. 56,7 spaudos l.
Užsakymas 24 917

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas mrulab@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt

Šiame leidinyje, kurį sudaro 3 tomai, pateikiami 55 pasaulio valstybių konstitucijų tekstai lietuvių kalba ir pratarmės kiekvienai konstitucijai. Pratarmėse atskleidžiami esminiai nacionalinių konstitucijų istorinės raidos bruožai, pagrindinių konstitucinių institutų turinys, jų politinė ir teisinė kilmė. Leidinys visų pirma skiriamas studijuojantiesiems konstitucinę teisę, taip pat tiems, kurie domisi nacionalinių politinių sistemų įvairove, visuomeninių santykių raiška konstitucijose ir kituose konstitucinės reikšmės aktuose.

Leidinį parengė Mykolo Romerio Universiteto mokslininkai, bendradarbiaudami su įvairių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų darbuotojais. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje.

ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-735-5 (I tomas)

